BRIGITA BUŠMANE

NĪCAS IZLOKSNES VĀRDNĪCA

J–Ķ

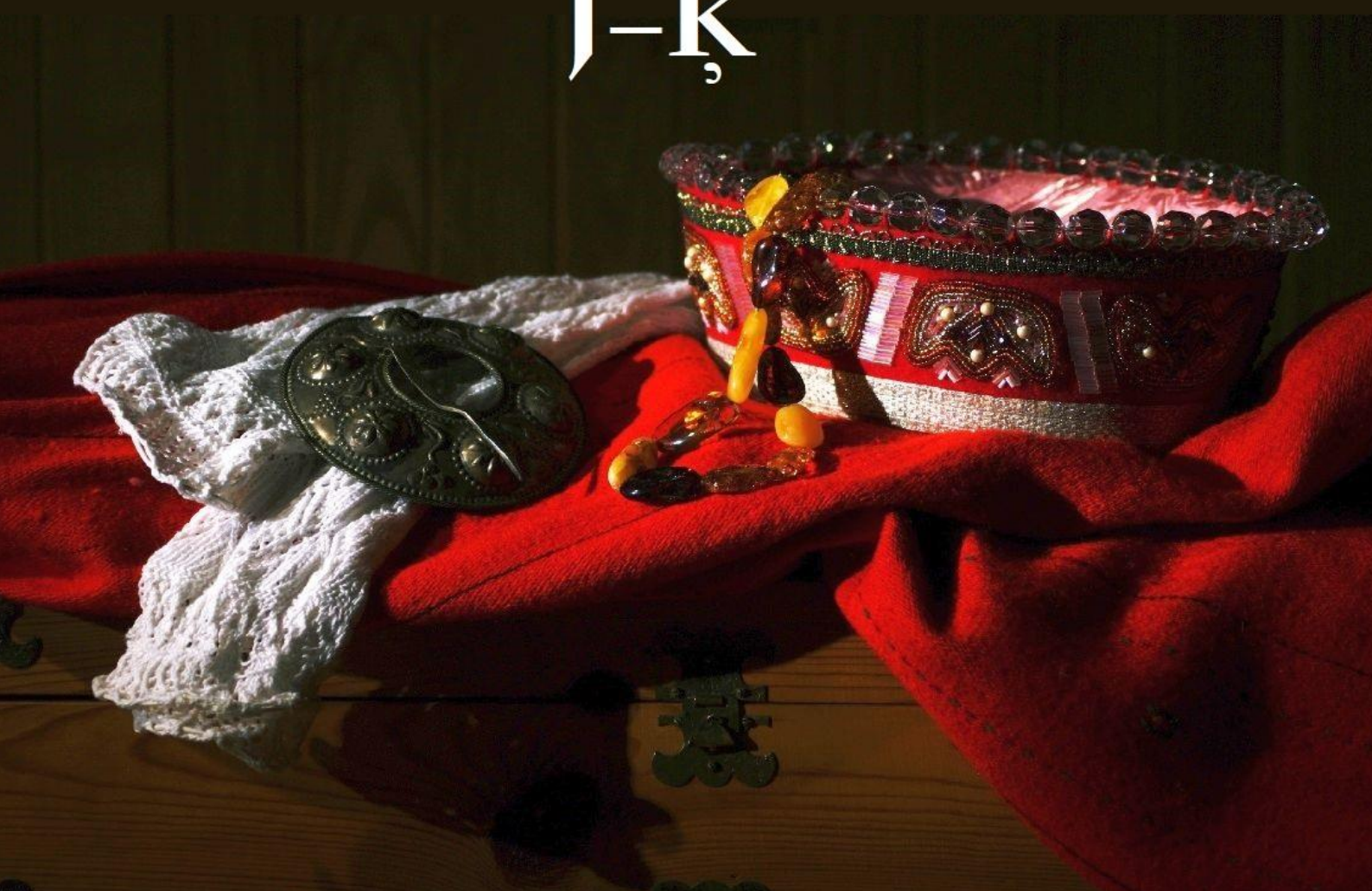

Latvijas Universitātes
Latviešu valodas institūts

Brigita Bušmane

NĪCAS IZLOKSNES VĀRDNĪCA

J–Ķ

Rīga, 2020

Bušmane, Brigita. ***Nīcas izloksnes vārdnīca.*** **J–Ķ.** Atb. red. Agris Timuška. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2020, XVI + 230 lpp. Elektronisks izdevums.

LU Latviešu valodas institūts
Adrese
Akadēmijas laukums 1, 902./903. kab., Rīga, LV-1050
Tālr. +317 67227696, e-pasts latv@lza.lv

Vārdnīca sagatavota ar Valsts pētījumu programmas „Latviešu valoda" atbalstu.

Apstiprināta publicēšanai ar LU Latviešu valodas institūta 2020. gada 29. jūnija Zinātniskās padomes sēdes (protokola Nr. LaVI-39-2/6) lēmumu Nr. LaVI-39-3/11.

Vārdnīcas uzbūves apraksta tulkojums angļu valodā: *Dr. philol.* **Agris Timuška**

Vāka noformējumā izmantota Anetes Veideles fotogrāfija

Pieejams lejuplādēšanai LU LaVI mājaslapā
http://www.lulavi.lv/lu-lavi-gramatas-2005-/2017-gads

ISBN 978-9984-742-95-3

© Brigita Bušmane, autore
© Agris Timuška, tulkotājs
© LU Latviešu valodas institūts

Vārdnīcas uzbūve

I. "Nīcas izloksnes vārdnīcā" pamatos ir ietverti visi vārdi un vārdu savienojumi, kas izloksnē ir pierakstīti 20. gadsimta 70.–80. gados, kā arī kopš 2011. gada. Ir izmantoti vairāki citi avoti, kuros sastopamas dažas minētajos izlokšņu pierakstos nefiksētas leksēmas, bet galvenokārt šie avoti izmantoti vārdu semantikas skaidrošanā, retāk to lietojuma ilustrācijai. Piemēram, ir iekļauti vārdi, vārdu savienojumi no Benitas Laumanes 1963. gadā pierakstītajām atbildēm uz "Latviešu valodas dialektoloģijas atlanta materiālu vākšanas programmas" leksikas daļas jautājumiem, kā arī no viņas monogrāfijām, arī Nīcā pierakstītajās tautasdziesmās sastopamā leksika.

Norāde uz Kārļa Mīlenbaha, Jāņa Endzelīna un Edītes Hauzenbergas-Šturmas "Latviešu valodas vārdnīcā" reģistrēto vārdu ir dota gadījumos, kad 20. gadsimta otrajā pusē izloksnē tas nav konstatēts, aiz domuzīmes dodot vārdnīcā minēto skaidrojumu; ja tas ir vācu valodā, tad iekavās seko tā tulkojums latviešu valodā un atsauce uz avotu, piemēram, ***cāčis*** – **die Kartoffel (in der Kindersprache)** (kartupelis (bērnu val.)). (EH I 261)

No izloksnē savāktā valodas materiāla vārdnīcā parasti nav iekļauti:

1) verbālsubstantīvi ar izskaņu *-šana*, ja tiem ir vienīgi procesuāla nozīme un izloksnē nav fiksēta(s) cita(s) nozīme(s),

2) verbi ar priedēkli *ne-*, ja tiem ir tikai nolieguma nozīme un nav citu semantikas vai lietojuma īpatnību (atvasinājumi ar šo priedēkli var būt ietverti ilustratīvajā tekstā pie attiecīgā pamatvārda),

3) regulāri darināti substantīvu deminutīvi (piemēri ar tiem var būt pie attiecīgā pamatvārda; deminutīvi pamatvārda šķirkļa galvā dažkārt iekļauti gadījumos, kad ir sastopamas sinonīmas formas, – sk., piemēram, ***ace***, ***cūka***; atsevišķā šķirklī deminutīvu formas minētas gadījumos, kad vārds tiek lietots tikai deminutīva formā: ***bezdelīgactiņa***; atsevišķos šķirkļos dotas deminutīvformas, kas saistītas ar dažādu celmu vārdiem, piemēram, ***čaûmala*** un ***čaûmalīte***),

4) vairāki 20. gadsimta otrajā pusē speciālajā (piemēram, zvejniecības, lopkopības) terminoloģijā lietoti aizguvumi.

Divdabji parasti ir ietverti verba šķirklī. Atsevišķos šķirkļos ir doti divdabji, kam izloksnē ir konstatētas vairākas nozīmes, piemēram, ***ẽdams, -a*** **1. Divd. →** ***ẽst*** **(1). 2.** parasti ar not. gal.; adj. noz. **Tāds, ko var lietot uzturā. 3.** biežāk ar not. gal.; subst. noz. **Pārtikas produkti; ēdiens. 4.** parasti ar not. gal.; adj. noz. **Tāds, ko izmanto ēdot.**

Ir iekļauti vairāki īpašvārdi – novadam raksturīgie personvārdi, to hipokoristikas 19. gadsimta beigās, 20. gadsimta sākumā, dzīvnieku vārdi, svētku nosaukumi, vietvārdi. Tie ietverti parasti tad, ja tiem ir arī sugasvārda funkcijas vai arī tie ietilpst stabilajos vārdu savienojumos.

Piebilstams, ka, ņemot vērā to, ka 20. gadsimta 70., 80. gados reģistrētais izloksnes materiāls pēdējā desmitgadē ir pārbaudīts, papildināts tikai daļēji un tas ir fiksēts galvenokārt vecākās paaudzes pārstāvju valodā, vārdnīcā ir sastopami šķirkļi, kuros ietverts vecākais vārda variants resp. forma, vai arī nav minēta vārda primārā nozīme, lai gan mūsdienu izloksnē tās nav svešas.

II. Leksika ir apkopota šķirkļos, kas sakārtoti alfabēta secībā. Vairākos gadījumos vārdi ir apvienoti ligzdās. Ligzdās ir doti galvenokārt

1) vārdu fonētiskie, vārddarināšanas un morfoloģiskie varianti (tomēr to apvienojums ligzdās nav konsekvents, jo nereti variantiem mēdz būt arī (nelielas) semantiskas vai stilistiskas atšķirības): ***glãza***, arī ***glãze, glâzs***; ***dañcāt***, arī ***dañcuot***; ***bezdeliñga***, ***bezdelīga***. Ja šķirklī iekļautie vārda varianti ir alfabētiski attālāki, ir dots norādes šķirklis, piemēram, ***cẽrpains***, ***-a***, arī ***cẽrpuots***, ***-a***; ***cẽrpuots***. Sk. *cẽrpains*. (Piebilstams, ka fonētiskie un morfoloģiskie varianti bieži ir raksturīgi aizguvumiem, piemēram, ***ệrmũņika(s), ệrmūnika(s), ệrmõnika(s), ệrmoņika, ệrmõņika, ệrmuõnikas***.);

2) vīriešu un sieviešu dzimtes personu nosaukumi: ***dakteris*** m., ***daktere*** f.;

3) adjektīvu, lokāmo numerāļu, pronomenu un divdabju vīriešu un sieviešu dzimtes formas: ***bass, -a***; ***astuotais, -ā***, retāk ***astuots, -a***; ***cits, -a***.

Atsevišķos šķirkļos ir doti homonīmi: **[1]*birze*** (neliels bērzu (retāk citu koku) mežs; bērzu

audze); [II]***birze*** (sējamās joslas apzīmējums tīrumā).

III. Katra vārda leksikoloģiskās un leksikogrāfiskās analīzes rezultāti ietverti šķirklī, kam ir šādas sastāvdaļas:

1) šķirkļa vārds (morfoloģiski fonemātiskajā rakstībā – t. s. pārceltajā formā trekniem burtiem slīprakstā),

2) norāde par vārdšķiru (stāviem gaišiem burtiem),

3) norāde(s) par ierobežojumu vārda lietošanā (polisēmiskajiem vārdiem, ja tās neattiecas uz visām vārda nozīmēm, tās dotas pie attiecīgās nozīmes – stāviem gaišiem burtiem),

4) vārda nozīmes skaidrojums (stāviem trekniem burtiem),

5) ilustratīvais teksts (gaišiem burtiem slīprakstā),

6) stabilie vārdu savienojumi (trekniem burtiem slīprakstā): vārdkopnosaukumi aiz □ zīmes, salīdzinājumi un frazeoloģismi aiz ✧ zīmes kopā ar skaidrojumu (stāviem gaišiem burtiem) un ilustratīvo tekstu.

IV. Aiz šķirkļa vārda seko norāde uz vārdšķiru. Atšķirībā no latviešu valodā publicētajām izlokšņu vārdnīcām (tas ir, Elgas Kagaines un Silvijas Raģes "Ērģemes izloksnes vārdnīcas", Antoņinas Reķēnas "Kalupes izloksnes vārdnīcas" un Eduarda Ādamsona un E. Kagaines "Vainižu izloksnes vārdnīcas") "Nīcas izloksnes vārdnīcā" šķirkļa galvā parasti nav dotas vārda locījumu formas, jo tās parasti saskan ar attiecīgo celmu locījumu formām literārajā valodā. Tās (dažkārt pievienojot norādi uz vārda dzimti) minētas gadījumos, kad ir apvienoti dažādu celmu vārdi, kuru locīšanā atsevišķu locījumu formas ir vienādas, piemēram, ***drãte***, arī ***drãts*** f., m.; ***debesis*** dsk., f., retāk ***debess*** vsk., f., m.

Nav norādīts arī uz izloksnei raksturīgajām senākajām locījumu formām: uz (*į*)*ā*-, *ē*- un *i*-celmu vienskaitļa datīva formu ar galotni *-i*; uz (*į*)*o*- un *iį̃o*-celmu daudzskaitļa instrumentāļa formu ar galotni *-is* (par tām sk. izloksnes parādību apskatā).

Pie substantīviem, kas sastopami tikai ģenitīva formā, dota attiecīgā norāde: ***divzaru*** ģen.; nelok. Norāde uz locījuma formu minēta arī gadījumos, kad ar konkrēto nozīmi tiek lietota noteikta locījuma forma: ***desmits...*** **2.** dsk. dat., instr.: *desmitiem, desmitām.* Ir ietverta arī norāde uz adjektīva (ar konkrētu nozīmi) lietojumu tikai ar noteikto galotni: ***gaĵš*** .. **2.** m.; ar not. gal.; subst. noz. **Zalktis.**

Ja daudzskaitliniekiem līdzās daudzskaitļa formas lietojumam konstatēts arī vienskaitļa lietojums, šķirkļa galvā ir dotas abu skaitļu formas: ***drabas***, reti vsk. ***draba***; ***ekseļi***, reti vsk. ***ekselis***; ***drębuļi***, retāk vsk. ***drębulis***; ***drãgas***, arī vsk. ***drãga***, reti ***drãgus.*** Dažkārt norāde vsk. vai dsk. minēta arī gadījumos, kad vērojams vienas vai otras skaitļa formas biežāks lietojums, biežāk lietoto formu dodot pirmo: ***duĻ̃ļi***, vsk. *duĻ̃lis*.

Tāpat kā citiem adjektīviem, arī atvasinājumiem ar izskaņu *-ains* ir minēta arī sieviešu dzimtes forma. Bet, ja tekstā ir sastopama tikai vīriešu dzimtes daudzskaitļa nominatīva forma, tad vienskaitļa nominatīva forma nav droši atvedināma – tā var būt ar izskaņu *-aiņš* vai *-ainis*. Tāpēc šajos gadījumos (ja ir paralēlformas) minēta tikai šī daudzskaitļa forma: ***gulb̂ains, -a,*** dsk. *gulb̂aini, -as,* arī ***gulb̂aiņi***. Savukārt, ja tas ir vienīgais atvasinājums, tad šķirkļa galvā ir dota vīriešu dzimtes vienskaitļa forma ar nedrošu izskaņu, kas apzīmēta ar stāviem burtiem: ***gald̂ainis***, dsk. *gald̂aiņi.*

Dažos gadījumos, lai pievērstu uzmanību senākām izloksnes parādībām, kas 20. gadsimta 70., 80. gados retumis konstatētas dažu visvecākās paaudzes pārstāvju valodā, aiz šķirkļa vārda ir minēta (ja ir fiksēta) novecojusī forma, kas dota arī atsevišķā norādes šķirklī. Piemēram, aiz substantīviem, kas darināti ar priedēkli *aiz-,* minēti arī atvasinājumi ar *āz-* vai *az-*: ***aizkrâsne,*** novec. ***āzkrâsne***; ***āzkrâsne***. Sk. *aizkrâsne*; ***aizbaîs***, novec. ***azbaîs***, arī ***āzbaîs***; ***azbaîs***, arī ***āzbaîs***. Sk. *aizbaîs*. Sk. arī ***āzdaîs***, ***āzdure***, ***āzgâze***, ***āzkuîs***, ***āzmugure***, ***āzŗaũks***, ***āzuõdere***. Verbu formas ar senāko priedēkli *āz-* vai *az-* šķirkļa galvā nav uzrādītas; ja tās ir konstatētas izloksnē, tās sastopamas tikai ilustratīvajā tekstā.

Šķirkļa galvā ir ietvertas arī verbu refleksīvās formas ar refleksīvā elementa *sa* (retāk *s*) iespraudumu starp priedēkli un sakni: ***aizkabināties***, novec. ***aizsakabināt***; ***aizsakabināt.*** Sk. *aizkabināties*. Ja izloksnes materiālā ir fiksēts tikai verbs ar refleksīvā elementa iespraudumu, tas

dots atsevišķā šķirklī ar nozīmes skaidrojumu un ilustratīvo tekstu: ***apsakrãģ̇ēties*** v.; novec.

V. "Nīcas izloksnes vārdnīcā" šķirkļos nereti ir iekļautas dažas norādes uz ierobežojumu vārdu lietošanā, kā arī stilistiskais raksturojums. Tā kā apzinātais materiāls attiecas uz laiku, sākot apmēram ar 19. gadsimta pēdējiem diviem gadu desmitiem līdz mūsdienām, tad ir grūti to diferencēt hronoloģiskā skatījumā. Tāpēc vārdnīcā nav norāžu uz vārdu, formu lietojumu konkrētas paaudzes pārstāvju valodā, bet, ja tas 20. gadsimta 70., 80. gados retumis ir konstatēts tikai atsevišķu visvecākās paaudzes pārstāvju valodā, ir dota norāde novec. (novecojis vai novecojošs vārds, forma). Par leksikas vēsturisko mainīgumu liecina norāde vēst. (vēsturisks).

Visai ierobežoti ir dota norāde lit. (literārisms), jo pēdējos gadu desmitos vairāki 20. gadsimta pirmajā pusē ienākušie literārās valodas vārdi mūsdienās ir sastopami dažādu paaudžu valodā.

Problemātisks ir arī jautājums par stilistisko norāžu iekļaušanu vārdnīcā, jo vārdu krājums, kas ir saistīts ar dažādiem sociāliem slāņiem, grupām, konkrētu profesiju pārstāvjiem, nav vispārizplatīts un tā lietojums stilistiskā aspektā var būt atšķirīgs. To nereti atklāj ilustratīvais teksts. Pie šīs grupas pieder, piemēram, arī neliterārie ģermānismi, kas savulaik (galvenokārt ar muižas kalpotāju starpniecību) ienāca arī lauku iedzīvotāju ikdienas valodā. Daļa no tiem vecākās paaudzes pārstāvju valodā turpina eksistēt, bet vidējās un jaunākās paaudzes valodā tie parasti ir stilistiski ierobežoti un netiek lietoti neitrālā nozīmē. Visbiežāk no stilistiskajām norādēm "Nīcas izloksnes vārdnīcā" ir ietverta norāde niev. (nievājoši), retāk hum. (humoristiski), mīlin. (ar mīlinājuma nokrāsu).

Norādes uz vārda lietojuma laiku, biežumu, arī uz stilistisko ierobežojumu ir sastopamas ilustratīvajā tekstā un dažkārt tās ir arī pretrunīgas. Tas skaidrojams, piemēram, ar teicēja atmiņas īpatnībām, individualitāti, sadzīviskiem faktoriem. Tie nereti vārdnīcā ir saglabāti, jo var liecināt, piemēram, par teicēja dzīves veidu, uztveri, attieksmi pret apkārtējiem, notiekošo.

Piebilstams, ka daudzos šķirkļos (it īpaši prefiksāli darināto verbu ilustrācijai) ir ietverts tikai viens vai divi teksta fragmenti, kas daļā gadījumu liecina par vārda reto reģistrējumu resp. lietojumu, kā arī par to, ka vārds pēdējās desmitgadēs izloksnē nav konstatēts.

VI. Vārda semantikas relatīvi patstāvīgās sastāvdaļas ir uzlūkotas par vārda nozīmi. Polisēmiskiem vārdiem tās ir apzīmētas ar arābu cipariem. Vārda nozīme parasti sadalīta sīkāk, uzrādot arī vārda nozīmes nianses, kas parādītas vai nu pie attiecīgās nozīmes skaidrojuma aiz semikola, vai arī atsevišķi aiz paralēlzīmes (//). Ja vārdkopām, salīdzinājumiem vai frazeoloģismiem ir konstatētas vairākas nozīmes, tās apzīmētas ar burtiem: □ ***nuo dabas*** – a) no dzimšanas. [...]. b) bez cilvēka līdzdalības.

Lielākā daļa skaidrojumu satur tiešu informāciju par attiecīgo parādību, priekšmetu, darbību, pazīmi. Dažiem atvasinājumiem dota atsauce uz pamatvārdu, pie kura atrodama pilnīgāka semantiskā informācija. Tā nereti ir dota, piemēram, atvasinājumiem ar *-ība-*, *-iens-*, *-šana*, *-ums*: ***griêziens*** subst. **Vienreizēja paveikta darbība →** ***griêzt*** **(1)**; ***gruzdums*** subst. **Rezultāts →** ***gruzdēt***.

Ņemot vērā, ka informanti pa lielākajai daļai ir bijuši veci cilvēki, kuru dzīves gaitā ir notikušas dažādas izmaiņas gan sabiedriskajā iekārtā, gan materiālajā un garīgajā kultūrā, arī valodā, vairākos gadījumos ir konstatēts, ka izloksnes pierakstos konkrētu vārdu resp. to variantu skaidrojumi ir atšķirīgi. Turklāt vairāki 20. gadsimta 70., 80. gados reģistrētie vārdi pēdējos gadu desmitos nav fiksēti. Tāpēc nav bijis iespējams precizēt to semantiku. Tomēr palaikam šie vārdi ir ietverti vārdnīcā, jo tie var liecināt, piemēram, par atbilstošās reālijas, parādības neaktualitāti mūsdienās, kad, iespējams, vārda nozīme vairs nav saglabājusies teicēja atmiņā, arī par vārda semantikas dinamiku (sk., piemēram, ***ceĪderija*** un ***ciĪderija***).

Dialektismu skaidrojumā izmantots semantiski ekvivalentais latviešu literārās valodas vārds vai aprakstošais filoloģiskais skaidrojums, īss etnogrāfisks apraksts. Augu, putnu, dzīvnieku nosaukumu skaidrojums dažkārt papildināts ar attiecīgo latīnisko nosaukumu.

Vārdiem, kas ir kopīgi ar literāro valodu, nozīmju skaidrojumi parasti ir pārņemti no "Latviešu literārās valodas vārdnīcas" (LLVV) vai "Mūsdienu latviešu valodas vārdnīcas" (MLVV), retāk no "Latviešu valodas vārdnīcas" (LVV 1987, LVV 2006).

Ja vārdam nav izdevies noskaidrot nozīmi, skaidrojuma vietā dota jautājuma zīme. Tā (iekavās)

dota arī gadījumos, kad nozīmes skaidrojums var būt neprecīzs, arī aiz ilustratīvā teksta, ja tā saturs ir apšaubāms.

VII. Stabilie vārdu savienojumi ir doti katra komponenta šķirklī. Ja tos iespējams saistīt ar noteiktu nozīmi, tie doti aiz šīs nozīmes ilustratīvā materiāla (aiz □ vai ✧). Vārdu savienojumi, kurus daudznozīmju vārdiem grūti attiecināt uz kādu konkrētu nozīmi, doti šķirkļa beigās jaunā rindkopā (sk., piemēram, ***iẽt***, ***galv̂a***).

VIII. Ilustratīvā teksta piemēri cits no cita atdalīti ar slīpsvītru (/). Nereti ir iekļauti tekstu fragmenti, kuros neatklājas būtiskas dialektālas iezīmes, bet kas sniedz plašāku informāciju par priekšmetu, piemēram, tā izejmateriālu, formu, izlietojumu, atklāj ne vien vārda nozīmes, bet dažkārt ietver arī norādes, piemēram, uz tā izplatību, lietojumu dažādu paaudžu valodā.

Gadījumos, kad teicējs kādu teikuma daļu ir izlaidis, vārdisko izteiksmi ir aizstājis ar mīmiku, žestiem vai arī izloksnes teksts ir saīsināts, izlaižot tā daļu, kas nav tieši saistīta ar konkrētās nozīmes skaidrojumu, ilustratīvajā tekstā kvadrātiekavās stāviem burtiem ir dots papildinājums, bez kā vārds nav saprotams. Ja kvadrātiekavās ir ietverts vārds, ko literārajā valodā nelieto, tas rakstīts slīprakstā.

IX. Vārdnīcā šķirkļa vārds, stabilie vārdu savienojumi, frazeoloģismi un ilustratīvais materiāls dots latviešu tradicionālajā fonētiskajā transkripcijā, kurā (atšķirībā no literārās valodas) ir diferencēti atspoguļota *e, ē* divējādā izruna – šaurā skaņa, piemēram, vārdos *ezis*, *ceñkle*, *mêle*, un platā skaņa, piemēram, vārdos *dẹguns*, *dẹ̄ls*, *ẹ̄na*, kā arī *o* izruna: īsais patskanis *o*, piemēram, vārdā *blok*s, garais patskanis, piemēram, vārdā *mȭls*, divskanis vārdā *uõla*. (Piebilstams, ka izloksnē nereti sastopami vārda varianti – ar īso vai garo patskani, vai divskani: *boja* un *buõja*, *lõze* un *luõze*.)

Ņemot vērā, ka Nīcas izloksnē sastopamas tās pašas patskaņu un līdzskaņu fonēmas, kas latviešu literārajā valodā, morfoloģiski fonemātiskajā rakstībā dotais šķirkļa vārds daudzos gadījumos saskan ar šā vārda literāro formu, piemēram, *drãna*, *badīt*.

Vairākos gadījumos, lai teksta saturs būtu vieglāk uztverams, fonētiskā rakstība ir vienkāršota. Izloksnē vaļējās gala zilbēs vērojamā patskaņu vājinātā izruna (ko fonētiskajā rakstībā atspoguļo ar mazu attiecīgā patskaņa burtu, kas rakstīts pie īso burtu augšējās līnijas), vārdnīcā nav uzrādīta – ir rakstīts parastā lieluma burts.

Ir dažas atkāpes skaņu apzīmējumā. Piemēram, nav uzrādītas afrikātas *ʒ* un *ǯ*, to vietā (tāpat kā literārajā valodā) rakstīts *dz, dž*.

Nav atspoguļots nezilbisks *i*, kas fonētiskajā rakstībā tiek apzīmēts ar *i̯* (vārdnīcā tā vietā dots līdzskanis *j*), arī nezilbisks u, kas fonētiskajā rakstībā apzīmēts ar *u̯* (tā vietā rakstīts v). Nav uzrādīts velārās *ŋ* skaņas lietojums līdzskaņu *k*, *g* priekšā (vārdos *añka*, *daĝ*s, *luñka*, *spraĝ*s).

Atklājot reālo līdzskaņu, līdzskaņu kopu izrunu, ilustratīvajā tekstā ir uzrādīta asimilācija: *staps* < *stabs*, *draûks* < *draûgs*, *iskust* < *izkust*, *uššaũt* < *uzšaũt*, arī skaņu *ts* un *ds* saplūdums, piemēram, vārdos *cic* < *cits*, *galc̀* < *gald̀s*.

Ir atspoguļota līdzskaņa *r* mīkstinātā izruna (*gŗūti*, *ŗukata*).

Lai atvieglotu teksta uztveri, nav uzrādīts līdzskaņu garums resp. pusgarums, piemēram, vārdos *lapa* < *lap:a*, *rẹ̄ti* < *rẹ̄t:i*.

Zilbes robeža ar defisi vārdā ir atzīmēta tad, ja tā ir nepieciešama vārda skanējuma identificēšanai, piemēram, *ne-isejama*.

Ir uzrādīts otrās vai trešās zilbes uzsvars, piemēram, *acu·mir̂klis*; *daž·dažāds*.

Šķirkļa vārdā, arī stabilajos vārdu savienojumos, salīdzinājumos un frazeoloģismos ietvertajos vārdos intonācija parasti tiek uzrādīta tikai saknes zilbē. Tā kā izloksnē ir raksturīgs intonāciju variablums priedēkļos un piedēkļos, tad šķirkļa vārdos parasti tas nav atspoguļots – tie doti bez intonācijām, izņemot gadījumus, kuros intonāciju variantus nav izdevies konstatēt. Šo zilbju intonatīvās atšķirības atklājas ilustratīvajā tekstā.

Šķirkļa vārdā nav atspoguļotas vairākas valodā resp. izloksnēs raksturīgas parādības:

1) asimilācija balsīguma ziņā: *aizskriêt* > *aisskriêt*; *atstâstīt* > *actâstīt*; *baĝs* > *baŕks*,

2) nebalsīgās afrikātas *c* un *č*, kas izrunā rodas celma un galotnes morfēmas sadurā: *baĺ̃ts* > *baĺ̃c*; *guôds* > *guôc*,

3) patskaņu iespraudums (piemēram, *i* skaņa *o*-celmu vienskaitļa nominatīvā, ja galotnes priekšā atrodas troksnenis vai kāda troksneņa savienojums ar *l*, *m*, *n*, *r*): *kakls* > *kaklis*; *krę̂sls* > *krę̂slis*,

4) izskaņu *-tājs*, *-ājs*, *-ējs* pārveidojumi par *-tāš*, *-āš*, *-ēš*: *brûklenājs* > *brûklenāš*; *dzêrējs* > *dzêrēš*,

5) līdzskaņu mīkstinājuma zudums *ļo*-celmu vienskaitļa nominatīvā š priekšā: *ceļ̂š* > *ceľ̂š*; *apaļ̂š* > *apaľ̂š*.

Šķirkļa vārdā iekavās parasti tiek uzrādītas skaņas vai zilbes, kas izloksnē nereti zūd: *a*(*t*)*pakaļ*, *bũ*(*v*)*meĩstars*.

Neregulārās fonētiskās pārmaiņas, piemēram, neregulāra kvalitatīva patskaņa, divskaņa vai līdzskaņa maiņa, skaņu iespraudums, piespraudums, epentēze, šķirkļa vārdā ir parādītas: *asę̣ka*, *sệrkans*, *paĩrît*, *čũčis*, *stiẽģelis*.

Saīsinājumi

adj.	–	adjektīvs (īpašības vārds)
adv.	–	adverbs (apstākļa vārds)
akuz.	–	akuzatīvs
c.	–	celms
comm.	–	kopdzimtes vārds
dat.	–	datīvs
dem.	–	deminutīvs
divd.	–	divdabis (particips)
dsk.	–	daudzskaitlis
eif.	–	eifēmisms
f.	–	*femininum* (sieviešu dzimte)
folkl.	–	folklorā sastopams vārds
gal.	–	galotne (fleksija)
gs.	–	gadsimts
ģen.	–	ģenitīvs
hum.	–	humoristiski
instr.	–	instrumentālis
interj.	–	interjekcija (izsauksmes vārds)
iron.	–	ironiski
jaun.	–	jaunāks (variants, forma)
komp.	–	komparatīvs (pārākā pakāpe)
konj.	–	konjunkcija (saiklis)
lamuv.	–	lamuvārds
lit.	–	literārisms
lok.	–	lokatīvs
m.	–	*masculinum* (vīriešu dzimte)
med.	–	medicīnā sastopams vārds
mil.	–	militārās zinātnēs sastopams vārds
mīlin.	–	mīlinājuma nokrāsa
nelok.	–	nelokāms vārds
nenot.	–	nenoteiktā (galotne)
niev.	–	nievīguma nokrāsa
not.	–	noteiktā (galotne)
novec.	–	novecojis vai novecojošs vārds
noz.	–	nozīme, nozīmē
num.	–	numerālis (skaitļa vārds)
okaz.	–	okazionālisms
pag.	–	pagātne
pārn.	–	pārnestā (nozīme)
part.	–	partikula
pers.	–	persona
poēt.	–	poētiska nokrāsa
prep.	–	prepozīcija (prievārds)
pron.	–	pronomens (vietniekvārds)
refl.	–	refleksīvs (atgriezenisks)
rel.	–	reliģijā sastopams vārds
sal.	–	salīdziniet!

sar.	–	sarunā
simb.	–	simbols
sk.	–	skatieties!
subst.	–	substantīvs (lietvārds)
sugasv.	–	sugasvārds
u. c.	–	un citi
t. s.	-	tā saucamais
u. tml.	–	un tamlīdzīgi
v.	–	verbs (darbības vārds)
val.	–	valodā
var.	–	varietāte (augu latīniskajos nosaukumos)
vēst.	–	vēsturisks
vienk.	–	vienkāršrunā
vok.	–	vokatīvs
vsk	–	vienskaitlis

Apzīmējumi

~	–	stieptā intonācija: *drẽbe*
^	–	nestieptā intonācija: *diêna*
`	–	krītošā intonācija: *nèsi* (< *neesi*)
᷅	–	kāpjoši krītošā intonācija: *ûzlikt*
·	–	zilbes uzsvars: *tik·pat*
-	–	zilbes robeža: *kã-īna*
I II	–	(romiešu cipars šķirkļa vārda priekšā) norāda uz homonīmu: **I*gaîs***, **II*gaîs***
→	–	vārda nozīmes skaidrojumā norāda uz saistību ar citu šīs pašas saknes vārdu (kas aiz bultiņas dots retināti): ***gruzdums*** subst. **Rezultāts → *g r u z d ē t*** .
/	–	ilustratīvajā tekstā atdala piemērus citu no cita
//	–	norobežo vārda nozīmes nianses; (ievadā) norāda uz paralēlformām un vārdu variantiem
(?)	–	aiz vārda nozīmes skaidrojuma norāda, ka skaidrojums var būt neprecīzs; aiz ilustratīvā teksta norāda, ka tā saturs var būt apšaubāms
'?'	–	vārda nozīmes skaidrojuma vietā norāda, ka vārda nozīme nav zināma
>	–	pārvērties par
<	–	cēlies no
[ ]	–	norobežo ilustratīvajā tekstā paskaidrojumus un papildinājumus
[..]	–	norāda uz izlaidumu citētajā piemērā
□	–	norāda, ka seko stabils vārdu savienojums (vārdkopnosaukums)
✧	–	norāda, ka seko salīdzinājums, frazeoloģisms
:	–	aiz šķirkļa vārda norāda, ka vārds sastopams stabilajā vārdu savienojumā
‘ ’	–	vienpēdiņās (izloksnes aprakstā) dota vārda nozīme
–	–	atdala vārdkopnosaukumu, salīdzinājumu, frazeoloģismu no tā nozīmes skaidrojuma

Avoti un literatūra

Bitners 1844 – [Bitners G. F.] *Latviešu ļaužu dziesmas un ziņģes.* Jelgavā, 1844.

Braže – *Allererste Anleitung zum Gebrauch der lettischen Sprache für Deutsche von G. Brasche.* Libau: Verlag von G. L. Zimmermann, 1875.

Bušmane 1981 – Bušmane, Brigita. Ēdienu nosaukumi Nīcas izloksnē. *Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1980. gada pētījumu rezultātiem.* Rīga: Zinātne, 1981, 17.–21. lpp.

Bušmane 1989 (1) – Bušmane, Brigita. *Nīcas izloksne.* Rīga: Zinātne, 1989.

Bušmane 1989 (2) – Bušmane, Brigita. Izloksnes īpatnības tautasdziesmās (pēc Nīcas materiāliem). *Baltistica*, III, 2. Vilnius, 1989, 240.–251. lpp.

Bušmane 2011 – Bušmane, Brigita. Ar kokmateriālu ieguvi un transportēšanu saistītā leksika Nīcas izloksnē. *Baltu filoloģija*, XX (1), 2011. [Rīga:] Latvijas Universitāte (LU Akadēmiskais apgāds), 2011, 5.–23. lpp.

Bušmane 2017 – Bušmane, Brigita. Nīcas izloksnes teicēju devums novada vēsturei. *Piemares ļaudis un likteņi*: rakstu krājums, Nr. 2. Atb. red. Ieva Ozola. Liepāja: Liepājas Universitāte, 2017, 53.–91. lpp.

DI – Endzelīns, Jānis. *Darbu izlase.* 4 sēj. Rīga: Zinātne, 1971–1982.

Dinne 1987 – Dinne, Māra. *Verba formas Nīcas izloksnē.* Kursadarbs. (Latvijas Valsts universitāte.) Rīga, 1987.

Dinne 1988 Dinne, Māra. *Nīcas izloksnes apraksts.* Diplomdarbs. (Latvijas Valsts universitāte.) Rīga, 1988.

EH – Endzelīns, Jānis, Hauzenberga-Šturma, Edīte. *Papildinājumi un labojumi K. Mīlenbaha „Latviešu valodas vārdnīcai"*. 1. sēj. Rīga: Kultūras fonds, 1934–1938; 2. sēj. Rīga: Grāmatu apgāds, 1946.

Etn. 1892 – Spriņģis, Mārtiņš. Nīcas-Lejnieku izloksne. *Etnogrāfiskas ziņas par latviešiem. II. „Dienas Lapas" pielikums.* Rīga: P. Bisnieka drukātavā, 1892, 153.–155. lpp.

Etn. 1894 – Spriņģis, Mārtiņš. Dažu tautisku deju, tā saucamo „dižo danču" nosaukumi. *Etnogrāfiskas ziņas par latviešiem. IV. „Dienas Lapas" pielikums.* Rīga: P. Bisnieka drukātavā, 1894, 80. lpp.

Gūtmanis _ Gūtmanis, Olafs. *Jūrmalciems.* Liepāja: LiePA, 2001.

Langijs – *Nīcas un Bārtas mācītāja Jāņa Langija 1685. gada latviski-vāciskā vārdnīca ar īsu latviešu gramatiku.* Pēc manuskripta fotokopijas izdevis .. E. Blese. Rīga: Latvijas Universitāte, 1936.

Janševskis – Janševskis, Jēkabs. *Latvijas novadi. IV. Nīca.* Rīga: Valstpapīru spiestuves izdevums [1928].

Laumane 1987 – Laumane, Benita. Lejaskurzemes fizioģeogrāfiskie apelatīvi (kuršu-prūšu paralēles). *Onomastikas apcerējumi.* Rīga: Zinātne, 1987, 170.–214. lpp.

Laumane 1996 – Laumane, Benita. *Zeme, jūra, zvejvietas. Zvejniecības leksika Latvijas piekrastē.* Rīga: Zinātne, 1996.

Laumane 2013 – Laumane, Benita. *Jūra latviešu valodā un folklorā: etnolingvistiskais aspekts.* Liepāja: LiePA, 2013.

Laumane 2015 – Laumane, Benita. *Vēju un vētru grāmata. Dabas parādību nosaukumi latviešu valodā.* II. Liepāja: LiePA, 2015.

Laumane 2019 – Laumane, Benita. *Zvejasrīku nosaukumi Latvijas piekrastē.* Liepāja: LiePA, 2019.

LD – Barons, Krišjānis, Visendorfs, Henrijs. *Latvju Dainas.* 1. sēj. Jelgava: H. I. Draviņ-Dravnieka ģeneralkomisija, 1894; 2.–6. sēj. Pēterburga: Ķeizariskās Zinibu Akademijas spiestava, 1903–1915.

LFK – LU Literatūras, folkloras un mākslas institūta Latviešu folkloras krātuves materiāli.

Lgr	–	Endzelīns, Jānis. *Latviešu valodas gramatika.* Rīga: Latvijas valsts izdevniecība, 1951.
LLVV	–	*Latviešu literārās valodas vārdnīca.* 1.–8. sēj. Atb. red. Laimdots Ceplītis, 8. sēj. arī Melita Stengrevica. Rīga: Zinātne, 1972–1996.
LS	–	mākslas un senatnes mēnešraksts – žurnāls *Latvijas Saule.* Rīga, 1923–1931.
LTD	–	Klaustiņš, Roberts. *Latvju tautas daiņas.* 1.–12. sēj. 1928–1932.
LTT	–	*Latviešu tautas ticējumi.* 1.–4. sēj. Sakrājis un sakārtojis P. Šmits. Latviešu folkloras krātuves izdevums ar Kultūras fonda pabalstu. Rīga: Valters un Rapa, 1940–1941.
LVAN	–	Ēdelmane, Inese, Ozola, Ārija. *Latviešu valodas augu nosaukumi.* Rīga: SIA „Augsburgas institūts", 2003.
LVDA	–	*Latviešu valodas dialektu atlants. Leksika.* Karšu un komentāru autori Bušmane, Brigita, Laumane, Benita, Stafecka, Anna u. c. Rīga: Zinātne, 1999.
LVDApr.	–	*Atbildes uz „Latviešu valodas dialektoloģijas atlanta materiālu vākšanas programmas"* (Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 1954) *jautājumiem* (pierakstītas 1963. gadā; glabājas LU Latviešu valodas institūtā).
LVDA mat.	–	izloksnes teksti, kas ietverti atbildēs uz *„Latviešu valodas dialektoloģijas atlanta materiālu vākšanas programmas"* jautājumiem.
Lvv	–	Endzelīns, Jānis. *Latvijas PSR vietvārdi.* 1. daļa, 1. sēj. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 1956; 1. daļa, 2. sēj. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 1961.
LVV 1987	–	*Latviešu valodas vārdnīca. A–Ž.* Atb. red. Dainuvīte Guļevska. Rīga: Avots, 1987.
LVV 2006	–	*Latviešu valodas vārdnīca. 30 000 pamatvārdu un to skaidrojumi.* Rīga: Avots, 2006.
ME	–	Mīlenbahs, Kārlis. *Latviešu valodas vārdnīca.* Rediģējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns. 1.–4. sēj. Rīga: Kultūras fonds, 1923–1932.
Mīlenbahs	–	Mīlenbahs, Kārlis. *Darbu izlase.* 2. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2011.
MLVV	–	*Mūsdienu latviešu valodas vārdnīca.* Red. Ieva Zuicena. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2014. Pieejams: *http://www.tezaurs.lv/mlvv.*
RMM	–	Rakstniecības un mūzikas muzeja krājumu materiāli.
Rkr.	–	*Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisijas* (sākot ar 21. krājumu: Zinātņu komitejas) *Rakstu krājums.* 1.–23. krāj. [Jelgava, Rīga], 1876–1940.
Sprincis	–	Sprincis, Pēteris. *Nīca laikmetu griežos.* Liepāja: LiePA, 2008.
Svent.	–	*No Sventājas līdz Ancei: Latviešu izloksnes Rietumkurzemes piekrastē 19. gs. beigās / 21. gs. sākumā.* Liepāja: LiePA, 2008.

Guide to the Dictionary

I. The Dictionary of Nīca Subdialect basically comprises all words and word groups noted in the subdialect in the 1970s–1980s and from 2011 onwards. Many other sources have been used that are featuring several lexemes not fixed in the beforementioned subdialect notations; these sources have been used mainly for explanation of word semantics, less frequently for illustration of their use. For instance, the Dictionary includes words and word groups from responses to the questionnaires of the Vocabulary part of the "Material collecting programme for the Latvian Dialectological Atlas" noted by Benita Laumane in 1963, as well as from her monographs and from materials recorded by students at the former Liepāja Teachers Training College (now Liepāja University) as their practical work in dialectology. Information about certain words was obtained from a diploma paper prepared by Māra Dinne, student at the Latvian (State) University. The Dictionary comprises vocabulary featured in the folk-songs recorded at Nīca as well, usually to illustrate the use of a particular word.

Reference to a word included in the "Latviešu valodas vārdnīca" [*Lettisch-deutsches Wörterbuch*; ME] by Kārlis Mīlenbahs, Jānis Endzelīns and Edīte Hauzenberga-Šturma or its supplements [EH] is provided in cases, if the respective word has not been attested in subdialects at the 2nd half of the 20th century. Then the explanation mentioned in ME or EH is presented after dash (–); if the explanation is given in German, the translation into Latvian and a reference to the source has been added in round brackets, e. g. ***čāčis*** – **die Kartoffel (in der Kindersprache) (kartupelis (bērnu val.))**. (EH I 261)

From the material collected in the subdialect, the dictionary does not include:

1) verbal nouns with the auslaut *-šana* if they have only processual meaning and no other meaning(s) have been fixed in the subdialect;

2) verbs with the prefix *ne-* if they have only negative meaning and no other semantical or usage-bound features (derivatives with this prefix are included in the illustrative text to the respective headword; diminutives sometimes have been included in the entry head in cases when synonymic forms are present, see e. g. ***ace***, ***cũka***; diminutive forms are mentioned in a separate entry in cases when the word is used only in diminutive form: ***bezdelīgactiņa***; diminutive forms related to different words are shown in separate entries, e. g. ***čaûmala*** and ***čaûmalīte***);

3) regularly formed diminutives of nouns (samples with them may be found under the respective headword; diminutives are sometimes included in the entry head in cases when synonymic forms are present, see for instance ***ace***, ***cũka***; diminutive forms are mentioned in a separate entry in cases when the word is used only in the diminutive form: ***bezdelīgactiņa;*** diminutive forms referring to different words are treated as separate entries, e.g. ***čaûmala*** and ***čaûmalīte***);

4) several borrowings used in the special terminology (e.g. of fishery, cattle-breeding) at the 2nd half of the 20th century.

Participles are usually included in the entry of the respective verb. In separate entries are shown those participles which have many meanings in the subdialect, e.g. ***ệdams, -a*** **1. Divd. →** ***ê s t*** **(1). 2.** parasti ar not. gal.; adj. noz. **Tāds, ko var lietot uzturā. 3.** biežāk ar not. gal.; subst. noz. **Pārtikas produkti; ēdiens. 4.** parasti ar not. gal.; adj. noz. **Tāds, ko izmanto ēdot.**

Many proper names have been included – personal names and hypocoristic names characteristic to the region at the end of the 19th and the beginning of the 20th century, animal names, titles of celebrities, place-names. They are included mostly in cases when they also have functions of proper names or are elements of fixed word groups.

To be added that respecting the fact that the subdialectal material recorded in the 1970s–1980s has been verified and supplemented only partially in the last decade and is fixed mainly in the speech of the representants of the oldest generation, the dictionary comprises entries featuring the oldest variant name or form of a word, or without mentioning of the primary meaning although they are not at all unknown at present.

II. Vocabulary is presented in the entries arranged in alphabetical order. In many cases words

are combined in nests. As nests are presented preferably

1) phonetic, word-formational and morphological variations of words (however, their combination in nests is not consequent because variant names may not seldom feature also semantic, stylistic or further peculiarities): ***glãza, glãze, glãzs***; ***dañcāt,*** arī ***dañcuot***; ***bezdeliñga, bezdelīga*** (if the variant names included in the entry are alphabetically more distant, a reference entry is provided); ***cę̃rpains***, ***-a***, arī ***cę̃rpuots***, ***-a.*** Sk. *cę̃rpains*. (To be added that phonetic and morphological variations are frequently characteristic to borrowings, e. g. ***ę̂rmũņika(s), ę̂rmũnika(s), ę̂rmõnika(s), ę̂rmoņika, ę̂rmõņika, ę̂rmuõnikas***;

2) names for masculine and feminine persons: ***dakteris*** m., ***daktere*** f.;

3) masculine and feminine forms of adjectives, flexible pronouns, numerals and participles: ***bass, -a***; ***astuotais, -a***, retāk ***astuots, -a***; ***cits, -a.***

Homonyms are presented in separate entries: **I*birze*** (neliels bērzu (retāk citu koku) mežs; bērzu audze); **II*birze*** (sējamās joslas apzīmējums tīrumā).

III. Results of lexicological and lexicographical analysis of each word are included in the entry that has the following elements:

1) the headword (in morphologically phonematic spelling, the so-called transferred form in bold italics),

2) reference to the part of speech (usual letters),

3) reference(s) to restriction in word use (at polysemic words, if not referring to all meanings of the word, they are added to the respective meaning – usual letters),

4) explanation of the word meaning (in bold),

5) illustrative text (in italics),

6) fixed word groups (in bold italics): word-group names after □, similes and phraseological units after ✧ with an explanation (usual letters) and illustrative text (word groups that cannot be easily referred to one definite meaning are presented at the end of the entry in a new line).

IV. The headword is followed by a reference to the part of speech. Unlike in the published Latvian subdialectal dictionaries (respectively, Dictionary of Ērģeme Subdialect by Elga Kagaine and Silvija Raģe, Dictionary of Kalupe Subdialect by Antoņina Reķēna and Dictionary of Vainiži Subdialect by Eduards Ādamsons and E. Kagaine), in the Dictionary of Nīca Subdialect the headword is not followed by its grammatical forms as usual.

The headword is not followed by case forms because they usually coincide with that of the respective stems in Standard Latvian. They are mentioned (sometimes with addition of a reference to gender) in cases when words of different stems are combined under one headword, e. g. ***drãte***, arī ***drãts***, ģen. ***drãtes***, arī ***drãta, drãts***; ***debesis*** dsk., f., retāk ***debess*** vsk., f., m.

There is no reference to the older forms characteristic to the subdialect as well: to dative singular form of the (*į*)*ā*-, *ē*- and *i*-stems ending in *-i*; to instrumental plural form of (*į*)*o*- un *iįo*-stems ending in *-is* (about this, see the survey on subdialectal features).

To substantives appearing only in the genitive form, the following reference is given: ***divzaru*** ģen.; nelok. A reference to the case form is provided also in cases when a certain case form has been used to express particular meaning: ***desmits...*** **2.** dsk. dat., instr.: *desmitiem, desmitām.* The reference to the use of an adjective (in a particular meaning) with the definite ending is provided as well: ***gaĵš .. 2.*** m.; ar not. gal.; subst. noz. **Zalktis.**

If the use of pluralia tantum has been attested also in singular form in parallel to their use in plural form, both number forms are shown in the entry head: ***drabas***, reti vsk. ***draba***; ***ekseļi***, reti vsk. ***ekselis***; ***drębuļi***, retāk vsk. ***drębulis***; ***drãgas***, arī vsk. ***drãga***, reti ***drãgus.*** The reference vsk. (sg.) or dsk. (pl.) now and then was given also in cases when a more frequent use of one or another number form is observed, the more frequently used form indicated first: ***duĻ̃ļi***, vsk. *duĻ̃lis.*

Like with other adjectives, the feminine form is mentioned also for derivatives with the auslaut *-ains*. However, if only masculine nominative plural form is present in the text, the nominative singular form cannot be reproduced with certainty – it may have the auslaut *-aiņš* or *-ainis*. Therefore in those cases (if parallel forms are present) only the plural form is mentioned: ***gulb̂ains,***

*-**a**,* dsk. *gulȉbaini, -as,* arī ***gulȉbaiņi***. In the case of unique derivatives, the masculine singular form with uncertain auslaut indicated by regular (not italicised) letters is shown in the entry head: ***galȉdai*nis**, dsk. *galȉdaiņi*.

In some cases, with the aim to draw attention to ancient subdialectal features rarely attested in the 1970s–1980s in the speech of representatives of the oldest generation, the headword is followed by the obsolete form (if attested) which is mentioned also in a separate reference entry. For instance, substantives derived with the prefix *aiz-* are followed by derivatives with *āz-* or *az-* as well: ***aizkrâsne**,* novec. ***azkrâsne***; ***azkrâsne***. Sk. *aizkrâsne*; ***aizbaĥs***, novec. ***azbaĥs***, arī ***āzbaĥs***; ***azbaĥs***, arī ***azbaĥs***. Sk. *aizbaĥs*. Sal. arī ***āzdaĥs***, ***āzdure***, ***āzgâze***, ***āzkuĥs***, ***āzmugure***, ***āzraũks***, ***āzuõdere*.** Verb forms with the more ancient prefix are not indicated in the entry head; if they have been attested in the subdialect, they appear only in illustrative text.

The entry head includes also reflexive forms of verbs with insertion of the reflexive element *sa* (less frequently *s*) between prefix and root: ***aizkabināties***, novec. ***aizsakabināt***; ***aizsakabināt*.** Sk. *aizkabināties*. If only a verb with insertion of the reflexive element has been attested in the subdialectal material, it appears in a separate entry with meaning explanation and illustrative text: ***apsakrãģēties*** v.; novec.

V. The entry in the Dictionary of Nīca Subdialect habitually includes several references to use restrictions of certain words, as well as their stylistic delineation. As the gathered material refers to the period from approx. last two decades of the 19th century until nowadays, it is difficult to be differentiated if viewed chronologically. Therefore, the Dictionary does not include references to the use of words or forms in the speech of the representants of a particular generation, however, if a word has been attested only in the speech of the representants of the oldest generation in the 1970s–1980s, it has been added a reference novec. (obsolete word of form). The reference vēst. (historical) gives evidence of the historical changeability of the vocabulary.

The reference lit. (standard form) is added in limited quantities because many standard words which entered the subdialect in the first half of the 20th century, in the last decades are present in the speech of different generations.

The question of inclusion of stylistic references in the dictionary is problematic as well because the word stock related to diverse social layers and groups, to representatives of particular professions is not widespread and its use may be different if viewed stylistically. It is not seldom revealed by the illustrative text. To this group belong, for instance, non-standard Germanisms that once (mostly by mediation of manor servants) appeared also in the everyday speech of the rural people. Some of them continue their existence in the speech of the representants of the oldest generation but ususally are stylistically restricted and not used in neutral meaning in the speech of the middle and younger generation. As to the stylistic references, suc as niev. (slighting shade), hum. (humorous) and mīlin. (endearing shade) are included in the "Dictionary of Nīca Subdialect" most frequently.

References to the time, frequency, stylistic restriction of the use of a word appear in the illustrative text, and sometimes they are contradictory as well. This may be explained, for instance, by the memory specifics of the informant, its individuality, some everyday-life factors. Such references have been kept in the dictionary because they may give evidence e.g. of the mode of life of the informant, his / her perception, attitude to the neighbouring people and happenings.

To be added that in many entries (especially for illustration of prefixally formed verbs) has been included only one or two text fragment(s) in some cases giving proof of the infrequent registration resp. use of the word as well as of the fact that this word was not attested in the subdialect during the last decades.

VI. The relatively independent components of word semantics have been considered the meaning of a word. At polysemic word they are indicated by Arabic numerals. The word meaning frequently has been split in more detail, indicating also shades of the word meaning that are shown either under explanation of the respective meaning after a semicolon, or separately after the parallel symbol (//). If many meanings have been attested for word groups, similes or phraseological units, they are indicated by small letters: □ ***nuo dabas*** – a) no dzimšanas. [...]. b) bez cilvēka līdzdalības.

The most explanations include direct information about the respective phenomenon, object, activity or feature. In some explanations, a reference is given to another word where more perfect semantic information can be found. At nouns derived by the auslauts *-ība-, -iens-, -šana, -ums* (primary meaning) a refence to the basic word is given, e. g. ***gudrība*** subst. **Vispārināta īpašība → *gudrs***; ***griẽziens*** subst. **Vienreizēja paveikta darbība → *g r i ẽ z t* (1)**; ***gruzdums*** subst. **Rezultāts → *gruzdēt*.**

Taking into consideration that the informants mostly were older people and during their course of life have occurred several changes in the social order, the material and spiritual culture as well as in the language, in many cases there has been stated that explanations of particular words resp. their variant names differ in subdialect notations. Additionally, many words attested in the 1970s–1980s have not been fixed in the last decades. Therefore, it was not possible to specify their semantics. But now and then these words are included in the dictionary because they may give evidence about non-actuality of the respective phenomenon in our times when the word meaning eventually has no longer been kept in the memory of the informant, and about dynamics of the word semantics (cf. e.g. ***ceĺderija*** and ***ciĺderija***).

For explanation of dialecticisms, there has been used either a semantically equivalent word of Standard Latvian or a describing philological explanation, less frequently, a short ethnographic description. The explanation of names for plants, birds and animals was sometimes supplemented with the appropriate Latin name.

For words common with Standard Latvian, meaning explanations usually have been taken from the "Dictionary of Standard Latvian" (LLVV) or the "Dictionary of Modern Latvian" (MLVV), less frequently from the "Dictionary of Latvian" (LVV 1987, LVV 2006).

In cases of failure to point out the word meaning, a question mark is given instead of the explanation. It was provided also in cases when the meaning explanation may be not precise, and after illustrative text if its contents may be dubious.

VII. Fixed word groups are included in the entry of each component. If connectible to a certain meaning, they are represented after the illustrative material of this meaning (preceded by □ or ✧). Word groups to be hardly attributed to a particular meaning of polysemic words are represented at the end of the entry in a new paragraph (e.g. ***iẽt***, ***gaĺva***).

VIII. Samples in the illustrative text are separated by a slash (/). Text fragments not revealing essential subdialectal features but offering information about the object (e.g. its raw material, form or application) have been included pretty often. They not only reveal the meanings of a word but sometimes also include references, for example, to its distribution and use in the speech of different generations.

In cases when the informant has eliminated a part of the sentence or replaced verbal expression by mimic or gestures, and when subdialectal text has been shortened eliminating its part not directly related to explanation of the particular meaning, a supplement in square brackets, regular letters has been added to the illustrative text (not understandable without it).

IX. The headword, fixed word groups, phraseological units and illustrative material is presented in traditional Latvian phonetic transcription that (unlike Standard Latvian) reflects the pronunciation of *e, ē* in differentiated ways – close sound, e. g. in the words *ezis, ceñkle, mêle*, and open sound, e. g. in the words *dęguns, dę̂ls, ę̃na*, as well as the pronunciation of *o*: short vowel *o*, e. g. in the word *bloks*, long vowel, e. g. in the word *mõls*, or diphthong, e. g. in the word *uõla*. (To be added that in the subdialect frequently appear variant names with short or long vowel, or diphthong: *boja* and *buõja, lõze* and *luõze*.)

Considering that in Nīca subdialect the same vowel and consonant phonemes are present as in Standard Latvian, the headword reflected in morphological-phonematic spelling in many cases corresponds to the standard form of this word, e. g. *drãna, badīt*.

To facilitate the comprehension of text contents, phonetic transcription has been simplified in many cases. In the dictionary has not been shown the weakened pronunciation of vowels in open end syllables observed in the subdialect (that is reflected by a small letter of the respective vowel

written at the upper line of short letters), in these cases there appear a normal size letter. The loss of short vowels in open and close end syllables frequently observed in rapid or inattentive speech; short vowel sometimes disappears or is reduced, e. g. in derivatives with *-ītis, -ietis, -ris, -lis* (*brãlīc* < *brãlītis, iebũviec* < *iebũvietis, putnels* < *putnelis*), also in the 2nd person plural form of verb present (*saŕgājt* < *saŕgājat, traũcējt* < *traũcējat*).

There are some deviations in sound designations as well. For instance, the affricates *ʒ* and *ǯ* are not shown, they (like in Standard Latvian) are written as *dz, dž*.

Non-syllabic *i* designated by *i̯* in the phonetic spelling is not reflected (replaced by consonant *j* in the dictionary), likewise non-syllabic *u* designated by *u̯* in the phonetic spelling (replaced by consonant *v*). The use of velar sound *ŋ* before consonants *k* and *g* is not indicated (in the words *añka, daŋ̂gs, luñka, spraŋ̃gs*).

Reflecting the real pronunciation of consonants and consonant clusters, assimilation and fusion is indicated in the illustrative text: *staps* < *stabs, draûks* < *draûgs, actât* vai *acstât* < *atstât*, *iskust* < *izkust, uššaũt* < *uzšaũt*, also the sound fusion *ts* and *ds*, e. g. in the words *cic* < *cits*, *gaĺc* < *gaĺds*.

Palatalized pronunciation of the consonant *r̥* is indicated (*gr̥ũti, r̥ukata*).

To facilitate the perception of the text, the length resp. semi-length of consonants is not indicated, e. g. in the words *lapa* < *lap:a*, *reti* < *ret:i*.

The syllable margin is marked by a hyphen in cases when it is necessary for identification of the sounding of a word, e. g. *ne-isejama*.

Second or third syllable stress is shown in the entry head, e. g. *acu·mirklis*; *daž·dažāds*.

As for the headword, fixed word groups, similes and phraseological units, intonation usually is marked only in the root syllable except some cases when for instance no variations have been observed in the suffix syllable of the particular word. As the variability of intonations in prefixes and suffixes is characteristic to the subdialect, usually it is not reflected in headwords – they are presented without intonations, except for cases when no versions of intonations have been attested. Intonational differences of these syllables are revealed in the illustrative text. To be added that several references to variations of intonation in subdialects from Southwestern Kurzeme can be found in linguistic literature (cf. e. g. J. Endzelīns. *Latviešu gramatika*, pp. 41, 42; A. Ābele. *Filologu biedrības raksti,* Vol. 3, p. 41).

Several linguistic or subdialectal features are not reflected in the headword:

1) assimilation of voiced / voiceless consonants: *aizskriêt* > *aisskriêt*; *atstâstīt* > *actâstīt*; *baŕgs* > *baŕks*,

2) voiceless affricates *c* and *č* that are produced in the pronunciation in juncture of stem and ending morpheme: *baĺ̃ts* > *baĺ̃c*; *guôds* > *guôc*,

3) insertion of vowels (e. g. of the sound *i* in nominative singular of *o*-stems if the ending is preceded by a noise consonant or its combination with *l, m, n, r*): *kakls* > *kaklis*; *kr̥ệsls* > *kr̥ệslis,*

4) transformation of the auslauts *-tājs, -ājs, -ējs* to *-tāš, -āš, -ēš*: *brûklenājs* > *brûklenāš*; *dzêrējs* > *dzêrēš*,

5) loss of consonant palatalization before *š* in nominative singular of *i̯o*-stems: *ceḷ́̂š* > *ceĺ̂š*; *apaḷ́̂š* > *apaĺ̂š*.

Sounds or syllables frequently disappearing in the subdialect are usually shown in brackets in the headword: *a(t)pakaḷ́*, *bũ(v)meĩstars*.

Irregular phonetic changes, for instance irregular qualitative change of a vowel, diphthong or consonant, sound insertion, addition, epenthesis, are shown in the headword: *asẹ̣ka*, *sẹ̣ŕkans*, *paĩrît*, *čũčis*, *stiẽg̑elis*.

Abbreviations

adj.	–	adjective
adv.	–	adverb
akuz.	–	accusative case
c.	–	stem
comm.	–	noun of common gender
dat.	–	dative case
dem.	–	diminutive
divd.	–	participle
dsk.	–	plural
eif.	–	euphemism
f.	–	feminine
folkl.	–	(a word appearing in) folk-lore
gal.	–	ending
gs.	–	century
ģen.	–	genitive case
hum.	–	humorous
instr.	–	instrumental case
interj.	–	interjection
iron.	–	ironically
jaun.	–	newer (variation or form)
komp.	–	comparative degree
konj.	–	conjunction
lamuv.	–	term of abuse
lit.	–	standard form
lok.	–	locative
m.	–	masculine
med.	–	(a word appearing in) medicine
mil.	–	(a word appearing in) military sphere
mīlin.	–	endearing shade
nelok.	–	undeclinable word
nenot.	–	indefinite (ending)
niev.	–	slighting shade
not.	–	definite (ending)
novec.	–	obsolete word
noz.	–	meaning
num.	–	numeral
okaz.	–	occasional word
pag.	–	past
pārn.	–	figurative (meaning)
part.	–	particle
pers.	–	person
poēt.	–	poetical shade
prep.	–	preposition
pron.	–	pronoun
refl.	–	reflexive
rel.	–	(a word appearing in) religion
sal.	–	compare!
sar.	–	in conversation (with)
simb.	–	symbol
sk.	–	see!
subst.	–	noun

sugasv.	–	common name
t. s.	–	so called
u. c.	–	and others
u. tml.	–	and similar (ones)
v.	–	verb
var.	–	variety (in Latin names of plants)
val.	–	in the speech
vēst.	–	historical
vienk.	–	slang
vok.	–	vocative case
vsk.	–	singular

Symbols

~	–	drawn intonation: *drẽbe*
^	–	non-drawn intonation: *diêna*
`	–	falling intonation: *nèsi* (< *neesi*)
‿	–	rising-falling intonation: *ûzlikt*
·	–	syllable accent: *tik·pat*
-	–	syllable margin: *kã-īna*
I II	–	(Roman numeral before headword) indicates a homonym: **I*gaîs*, II*gaîs***
→	–	within explanation of word meaning points to relation with another word of the same root (shown spaced out): ***gruzdums*** subst. **Rezultāts → *g r u z d ē t*.**
/	–	separates samples in the illustrative text
//	–	separates shades of word meaning; (in the Guide) points to parallel forms and variant names
(?)	–	after an explanation of word meaning marks that this explanation may be not precise; after illustrative text indicates that its content may be dubious
'?'	–	instead of explanation of word meaning indicates that the menaning of this word is unknown
>	–	turned into
<	–	originates from
[ ]	–	separates explanations and supplements within illustrative text
[..]	–	points to an omission in the cited sample
□	–	indicates that a fixed word group (word-group name) follows
✧	–	indicates that a simile or phraseological unit follows
:	–	after a headword, indicates that this word appears in a fixed word group
‘ ’	–	marks the word meaning (in the subdialect description)
–	–	separates a word-group name, simile, phraseological unit from the explanation of its meaning

J

I *ja* konj. **1. Saista virsteikumu ar nosacījuma palīgteikumu.** *ja bi laba viĩla, ta* [aitu] *turêja divus gadus. / ja grib labi dziêvât, ta jâmâk labi padarît. / ja gribêj vãrît biêsputru,* [miltus] *vaîdzêj smalk̂âk samaĩt. / tâda nemazgâta* [dzija] *ja bi, ismazgâja uñ adija. / ja tã ķẽrnspiẽna naû daũdz, vaŕ kâdu kaŗuôti rûgušpiẽna aŕ piêlikt. / ja tã liêta nav vaîdzîga, ta tuõ nępẽŗk. / ja tu pajẽmi cita kaŗuôti, ta tu dabũji pa piêri. / ja viš* [tas ir, zirgs] *bi ŗęsns, ta viš nebi ne·kâc skrẽjẽjs.*

2. Saista virsteikumu ar tādu nosacījuma palīgteikumu, kam vienlaikus ir arī laika apstākļa palīgteikuma raksturs. *dẹguñs ja niẽz, kuô jaûnu zinât dabuĩn. / ja mãte palika viêna, ta tã êda piê dệla gal̂da. / ja nebi aũksc, meîts gãja pretistubâ gulệt. / ja saîmniẽka naû mãjâ, ta* [puiši] *sêd uz mũrĩti. / ja liêtus uznãca, ta* [linus] *bišķi iĩgâk vaîdzêja mệrcệt. bet, ja nebi liêtus bîjis, ta mazâk mêrcêja. / ja bûs laps laĩks, ta iẽsim̂ siênu grâpt. / ja puzdiênâ nebi rãceņi, ta vakarâ isvãrija rãceņus.*

3. savienojumā *ja arī*. **Saista salikta teikuma komponentu ar palīgteikumu, norādot uz pieļāvuma attieksmi starp tiem un pastiprinot nojēgumu par šo attieksmi.** *ja arî kaû kas tâc* [nenormāls, lopam piedzimstot] *bûtu, kas ta tuõ rãdija. tuõ jaû nuôbeîdza tũlĩt. / ja mẽs tuõ darîtum̂, ta tas isnãktu labi.*

4. Saista patstāvīgu teikumu ar iepriekšējo kontekstu. *te bûs piêci kilometri nuô pasta lidz kañtuõrim̂. ja tik vaĩrâks vel̂ nav, kâ viš te iznãk.*

5. savienojumā *ja daudz*. **Ievada nosacījuma palīgteikumu.** [zirgam] *krẽtes, ja daũdz, ta bišķi abgriêza priêkšâ. / saîmniêcîbâ vaĩrâk nebi – ja daũdz, ta četri zirĝi. tiẽ visi bi strâdâšanai uñ braûkšanaî. / tã sile* [zirgiem] *piẽdzdesmit, septiņdesmit ceñtmêtri* [gara], *ja daũdz – spañni ûdeni vaŕ iêliêt. / tag, ja daũdz, ta divs reĩzes cệrp aîtas pa gadu.*

II *ja* part. **1. Jā.** [mičojot] *viêna ussêja mazu drãniņu gal̂vâ, kad nuôjẽma tuõ vaîņagu, ja. / abg̣ệrbam̂ ja, biêzam̂ abg̣ệrbam̂ jaû iŕ uõdere. / vaî tiẽ* [puiši] *nav nuõsaluši? – nu ta ja! / puĩkas ja, tiẽ jaû dikti tâlu varêja paiẽt a tãm kuôka kãjâm. paši pataĩsija uñ gãja. / viêns pac skuõluôtâjs, ja, tâc Preceniêks mum̂s bi.* ☐ ***nu ja*** – apstiprina kāda fakta konstatējumu. *nu ja! ka tâ paduõmâ, ta tâda īpatnẽjâka tã valuõda bi senâk. / nu ja, klibam̂ laba nũja a·viên piê ruôkas.* ☐ ***ta ja jel.*** Sk. *j e l*. ☐ ***ta*** (arī ***taba***) ***ja*** (arī ***jâ***). Sk. *j â*.

2. Ievada vēlējuma teikumu. *ja nu Maĩvĩne vel̂ mâcệtu sataĩsît* [*baltuo sviestu*]*! bet diêz vaî!*

jâ part. **Lieto, lai apstiprinātu jautājumā izteikto pieņēmumu.** *va tas i biês svârks? – jâ, tas i sil̂c. / vaî jum̂s iŕ kaķis? – iŕ, jâ. jâ, iŕ. / tu isañdelêji visu? – jâ, jâ!* // **Apstiprina savu (izteikto) domu.** *jâ, ka gãja mãjâ nuô skuõlas, vaîdzêja pãrnẹst puõdu miĩltu. / bļaũrs – nu tas i dusmîks tâc, jâ, bļaũrs. / ta jaû* [linus] *savêrpa dikti smuki, jâ.* // **Norāda, ka runātājs pievienojas sarunbiedra domām.** *nu jâ, jâ! katris savas laĩmes kalêjs. / nu tã bi tã kaleñdere, jâ. vẹcâ Jẹl̂gavas kaleñdere.* ☐ ***ta*** (arī ***taba***) ***jâ*** (arī ***ja***) – a) lieto, lai izteiktu šaubas. *taba jâ – tâ teîca, ka apstrĩd patiêsîbu. / meîtas sarunâjâs. viêna teîc – Pẽteris iẽt piê Maĩgas. uõtra teîc – taba jâ! viš jaû nãk piê manis. / ka kâdu neklaũsa, ta teîc – taba jâ! a tuõ apstrĩd, ka tas tâ nebi, kuô viš teîc. / nuô tiẽm miĩtiêm jaû nu maîzi neceps! – taba jâ! gañ jaû isceps aŕ! / ta ja! ku ta tas piẽns i? / ta ja, šis* [tas ir, kaķis] *nenuôleks!* b) lieto, lai izteiktu apstiprinājumu. *vẹciê ciĺvệki neteîca „jâ”. viņi teîca „taba ja, taba jâ”. / ta jâ, kuô viñš* [tas ir, gubernators] *tâdu gabalu braûks! tãs tik siẽvu tệñkas!*

jab. Sk. *j e b*.

jabed part.?; novec. **Tiešām (?).** *mẽs jabed issabrêcêmiês* [kad nozaga zirgus].

jaciñte subst. **Hiacinte.** *jaciñte viņu saûc. kaû kâda jaciñte tuŕ bija. es tuõ vârdu nezinu.*

jādelēt v. **Vairākkārt vai ilgstoši jāt (parasti dažādos virzienos); imitēt jāšanu.** *vĩveles i* [zirgam] *vệdẹrâ tâdi kramp̃ji. uñ ta viņi krît gaŕ zemi, vârtâs. uñ palîdz, ka skridina, jādelê. / puĩka iẽlicis kãju stârpâ nũju – jādelê kâ zirĝu.*

jādelēties v. **Vairākkārt imitēt jāšanu.** *bệrni jādelêjâs a kuôkiêm.*

jādināt v. **Dzenāt (zirgu), jājot (uz tā).** *puĩši jādinâja zirĝus.*

jâdīt v. **Jādināt.** [vīveļu] *ārstẽšana bi a glaũberŝâli, iskaûsệtu lêja nãsês, braũcija, jâdija. / vĩveles ka i, ta vaîg zirĝu jâdît. / viņu* [tas ir, zirgu] *jâdija – ussêda mugurâ uñ jâdija, rikšuôja. ta* [slimība] *paŕgãja.*

jaĩcis subst. **Vīrišķais, parasti pāra, dzimumorgāns (cilvēkiem vai dzīvniekiem), kurā veidojas spermatozoīdi.** *jaĩči* [ir] *paûti. / tam̂ kumeļam̂ braŋ̂gi jaĩči. / kuĩlītim̂ izgriêž jaĩčus, ta viñš paliêk pa veprĩti.*

jâjams, ***-a*** divd.; adj. noz. **Tāds, kas ir paredzēts jāšanai.** *darba zirgi viẽ bija. ĩpaši jâjami zirgi nebi. / kas i jâjami apaûši, tiẽm i laûžņi. tiẽm neû ûzdẹgunis – uz dẹguna siksna.* ✧ ***jâjamais zîrdziņš*** – iemīļots sarunu temats. *Pẽteris teîca, ka tiẽ stâsti viņam̂* [tas ir, vecam karavīram] *kâ jâjamaîs zîrdziñš.*

jâjējs m., ***jâjēja*** f.; subst. **Jātnieks.** *redz, kâzeniẽkiêm pa priêkšu jâ jâjẽji. tas mũsẽjs* [brālis] *pa priêkšu visiẽm.*

jaka. Sk. *j a k s* .

jakalẽties v. **1. Dauzīties.** *jakalệtiês – tas tâ daũzîtiês. viêns uõtram̂ krît viŗsûm uñ jẹm̂ daũzîtiês. / jakalệtiês – tas tâ, ka daũzâs. meîts, puĩši saiẽt. / kuô tiẽ bệrni vaŗ jakalệtiês visu vakaru!*

2. Skraidīt, plosīties (parasti pārošanās laikā) – par dzīvniekiem. *ka zaķiêm nãk tas pãruôšanâs laĩks, ta viņi skrej, daũzâs – jakalêjas. / suņi jakalêjas. viņi – tas suñs a tuõ kuņu – tuŗ maĩsâs. / ka suņi va kaķi pãruôjas, tad aŗ teîc – jakalêjas.*

jakdẹsa subst. **Mednieku desiņa.** *jakdẹsas bi tâdas žâvệtas, četrkañtîgas – tâdas plakanas desiņas. tãs gabaliêm pãrdeva. kûpinâtas bi, stipri abžâvệtas bi. / jagdẹsas bi tãs medniêku dẹsas. jâ. viņs saûca jagdẹsas uñ saûca aŗ pa medniêku dẹsâm, jâ. / vệlâk nãca tâda jagdẹsa.*

jaks, arī ***jaka*** subst. **Apģērba gabals (parasti adīts), kas sniedzas mazliet pāri jostasvietai un kam priekšpusē ir aizdare.** *adîja aka tâdus adîtus jakus. adîtu jaku saûca. nesaûca vis ta kâ taga džemperi. / jakus jaû aŗ adija a ruôkâm – adîtus kam̃zuõļus saûca. / jaku teîce pa adîtu drẽbi. / man̂ aũksc. jâiẽt jaks ûzvilk̂t. / puñpa bûtu jakam̂.*

jakte subst. **1. Medības.** *medĩbas iŗ jakte. ziêmu jaû vĩri gãja uz jakti. / meškuñks rîkuôja jakti, ka bi vilk̂i rẹdzệti. / jakti saûc, ku iẽt uz medîbâm. / pļavmalê viņi* [tas ir, mednieki] *gãja uz jaktêm pĩles šaũt.*

2. Draiskuļošanās; amizēšanās; jautrība. *ak tu mûš, tuŗ bi tâda jakte! visi smêjâs. / rudeniẽku gani gãja iskaût Rumbas gala ganus. tiẽ puĩšeļi gãja kaûtiês, tãs meîtines nesa tuõs kuôkus. tã tik bi viêna jakte! / ta viņam̂* [tas ir, bērnam] *bi liẽla jakte* [kad atnāca ciemiņi]. */ baznĩcâ bi kârtu kârtâm tiẽ lukteri. ta bi jakte – ka tu sêdêji, tiẽ taûki pilêja vîrsû. / isnãca kâdreĩz tâda jakte aŗ, ka naģi issmêle nuô akas uñ iêlêja gŗãpî, uñ isvãrija.*

3. Posts, negals. *a tãm lĩmêm mum̂s i jakte.* [Saka par sliktām līmēm.] */ ẽ, kas ta bi pa jakti, ka tâdâs skudrâs dabuja iêsệdệt!*

jaktẽt v. **1. Medīt.** *jaktệt iŗ šaũt medĩbãs.*

2. Nonāvēt. *kad cũku kaûn, teîc, ka jaktê cũku.*

jaktẽties v. **Draiskuļoties; aušoties (par cilvēkiem, dzīvniekiem).** *jaktệtiês – tas i tâ, ka daũzâs uñ am̃pelêjas. ta teîc – tiẽ tuŗ jaktêjâs. / mazi bệrni aŗ – ak, kâ grib jaktệtiês tik·pat kâ kaķệnc! / aŗ suni aŗ jaktêjas – padaũzâs, paskriên. / vẹcã tañte teîca* [bērniem] *– kuô jũs tuŗ jaktêjtiês? / jaûniê jaû jaktêjâs.*

jaktīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas rotaļājoties mēdz daudz skraidīt, kūleņot u. tml. (parasti par dzīvniekiem).** *jaktîks kaķis. kâ kaķis grib jaktệtiês.*

jaķelis subst. **Neliela jaka.** *meîtinêm bija kâc jaķelis mugurâ.*

jal. Sk. *j e l* .

jam̃padracis, reti ***jam̃pa*** subst. **Skaļš, trokšņains notikums; tracis.** *jam̃padracis – tas tâ kâda baļ̃lîte, tâda saiẽšana. ta saka – tuŗ tâc jam̃padracis. / kad tâdu mazâku baļ̃lĩti taĩsa, teîc – istaĩsîsiñ viênu jam̃padraci. / jam̃padracis i, ka tâdu lustîgu istaĩsa – va iêdzeŗšanu, va kuô. / suņi cic ga citu kaûjas. cic teîc – suņi taĩsa jam̃padraci. / tâda jam̃pa iẽt, tâda darîšana* [bērniem]*!*

jâms subst. **Lielāks daudzums (parasti par cilvēkiem).** *jâms* [ir] *daũdz. / tâc jâms tuõ ļaûžu bi sagãjis skatîtiês, kâ lẹdus upê iẽt. / vẹsẹļs jâms cilv̂ẹku zina, kas jâdara.*

jañcīgi adv. **Dīvaini, savādi.** *tas puĩka tâ jañcîgi abģêrbiês, tâ jañcîgi isskatâs.*

jañcīgs, ***-a*** adj. **1. Tāds, kas uzjautrina, izraisa smieklus.** *tã bija tâda jañcîga dziêsma, bet es vaĩr neaceruôs.*

2. Tāds, kas atšķiras no citiem (piemēram, ir nevīžīgi ģērbies); dīvains, savāds. *tâdu nevĩžîgu ģệrbušuôs* [cilvēku] *saûc jañcîks. / tam̂ vĩram̂ bî tâda jañcîga valuôda. viñš tâ bišķi svepstêja.*

Jañcis subst. **1. Personvārds – zēna vārds.** *Jañcis iȓ it maziņš* [zēns]. */ mazi puĩkas bî Jaņči, Jañkas.*
2. Īpašvārds – kaķa vārds. *puĹku kaķi bî Jaņči. / Jañc! Jañc!*

jañdalēt v. **Dauzīties; trokšņot.** *es sapruôtu, ka jañdalệt – tas i tâ, ka riņķî iẽt. viš ne·kâc dañcis naû, tik daũzâs.*

jañdalēties, arī ***jañdelēties*** v. **Dauzīties.** *jañdẹlệtiês* [ir] *daũzîtiês. / kuô tiẽ bệrni vaȓ jañdalệtiês visu diênu pa laũku! / tuȓ bî tâc dañču vakaȓs. ta jaû jaûniê jañdalêjâs.*

jañdaliņš, arī ***jañdals***, ***jañdālins*** subst. **1. Tracis, kņada; strīds.** *jañdaliņš aȓ tik tâc tracis iȓ. / tuȓ sataĩsija tâdu jañdaliņu – kaût kuô skaļu tâdu. vis·vaĩrâk us ķẹkatām* [teica]. */ kad·reĩz meîtas uñ puĩši istaĩsija riktîgu jañdalĩnu. / nu tuȓ bûs riktîks jañdalĩns! aka i iêdzeȓšana. / ka dikti skraîdâ uñ daũzâs, ta teîc – tiẽ tuȓ taĩsa liẽlu jañdâlinu. / suņi dzina kaķi pa sệtu, puĩkas lîdzệja. visiêm smiêkli, tâc jañdaĹs iscêlâs. / jañdaliņš uñ jaműpadracis iȓ viêns uñ tas pac. / ka strĩdệjâs piê kruõga, ta aȓ teîca – ne·kâda kaûšanâs nesanãca, bet tik tâc jañdaliņš.*

2. Deja; rotaļa. *ka iẽt ruõtaļâs va dejuô, ta tik teîc – jañdaliņš.*

jañdelēties. Sk. *j a ñ d a l ē t i e s .*

Jānelis subst. **Personvārds – zēna vārds.** *mazâks* [zēns ir] *Jānelis. / tệs bî Jānis, tuõ mazuô* [dēlu] *saûca pa Jāneli. tâdu vệrtu vĩru tâ nesaûca.*

janis subst. **Reņģu tīkls.** *jaņi iȓ tâdi siĻķu tîkli a vidệju acu izmệru. us kâdi deviņpacmit milimetri* [acis]. *tuõs saûc pa jaņiêm.*

Jānis subst. **1. Personvārds – zēna, vīrieša vārds.** *Jānis i mazâkaîs brãlis. viņš veĹ neiẽt skuõlā.* ✧ ***Jāņa māte*** – mājas saimniece Jāņos; ✧ ***Jāņa tệvs*** – mājas saimnieks Jāņos. *sieru, sieru, Jāņa māte, tev ir guoves laidarā! alu, alu, Jāņa tēvis, tev ir mieži tīrumā!* (LFK 1961, 10707)

2. sugasv. noz. **Rokas vidējais pirksts.** ☐ ***gaŗais*** **(**arī ***garais*****)** ***jānis*** – rokas vidējais pirksts. *tuõ gaŗuô piȓkstu visâdi saûca – gaŗaîs añss, gaŗaîs jānis, gaŗaîs ãdaḿs. /* [pirksti:] *îkšis, lišķis, gaŗaîs jānis, nuõgalîtis. / gaŗaîs jānis* [jeb] *gaŗaîs ãdaḿs.*

3. dem. **Neveikls, neizdarīgs cilvēks.** *tas tik tâc Jānîtis! – us tâdu neveĩklu, nèizdarîgu tâ teîca.*

Jañka subst. **Personvārds – zēna, vīrieša vārds.** *ik vakaru kaĩmiņ Jañka šļûc a kuôka tupelẽm. / mazi puĩkas bî Jaņči, Jañkas.*

janoks, arī ***januķis***, ***januškis*** subst. **Jenotsuns.** *janoki i mežâ, janoki, jâ. / januķi, januškis i suniḿ lĩdzîks. ệd vistas, pĩles nuõst, kaûjâs a suņis.*

Jānužis subst. **Personvārds – jaunekļa vārds.** *Jānužis.* (LFK 891, 4899) */ Jānužis saûc, ka taĩsâs pręcệtiês. / Jānužis, Mičis, Añnuža, Maĩguža – tâ teîca vẹci ciĹvệki.*

jañvāris subst. **Gada pirmais mēnesis.** *ruñcis pat* [palu laikā] *paliêk uz rãceņu kapša jañvārî. / priêkš dêšanas iêsâkuma liẽlâm gũžâm deva glãzu zâles – tas bi priêkš caũrejas. tas bi jañvârî. / šuôgad tãs guôves sâkušas paturệtiês jaû jañvārî. ta bûs labâki teļi uñ iĹgâki vaȓ slaûkt.*

[I]*jaņi* subst. **Tīkli ar 16–20 mm acīm.** *jaņuôs šij reĩzê bij labâk lîdušas zives.*

[II]*jaņi* subst. **Jēdziens kāršu spēlē.** *ja pretiniẽkaḿ iȓ trĩzdesmit viêna ace, ta skaîtâs jaņi.* ☐ ***atstât jaņuos*** – uzvarēt, pārspēt (kādu; parasti zolītes spēlē). *ka spệlâ, ta, kuȓš neviñnê, ta tuõ actâ jaņuôs.* ☐ ***palikt jaņuos*** – neiegūt vajadzīgo acu skaitu (kāršu spēlē). *tu paliksi jaņuôs – tâ kāršu spệlẽ teîca. / uz zuõli paliêk jaņuôs, ja nav trĩzdesmit viêna ace. / ja pretiniêkiêm nav trĩzdesmit viêns, ta tiẽ paliêk jaņuôs, tiẽ i jaņuôs.*

Jāņi subst. **Vasaras saulgriežu svētki (24. jūnijs, arī kopā ar iepriekšējo vakaru).** *jũnijâ i Jāņi. / Jāņuôs ta jaû taĩsij* [alu] *pa desmitãm mucu. / lîst kâ pa Jāņiêm. / viņs* [tas ir, vīgriezes] *taga tik pêc Jāņiêm sâk ziêdệt.* ☐ ***Jāņu nakts*** – nakts no 23. jūnija uz 24. jūniju; vasaras saulgrieži. *kad visiêm iȓ labi, iȓ labi pàệduši, pijuõle uñ mũņika spệlê, teîc – nu îsta Jāņu nakc.* ☐ ***Jāņu papuve*** – melnā papuve. *Jāņu papuve – pagãjušâ gadâ tuȓ kaû kas iȓ bijis sệc, rudeni viš ne·maz nav ârc, ne aȓ ûssệti kâdi zâlâji. / nu mệsli jâvẹd saûcamā Jāņu papuvẽ. nu tã i, kuȓ vasarã vẹd mệslus. tuõ aȓ, nu kad izvẹd mệslus.* ☐ ***Jāņu siẽrs*** – siers, ko gatavo no biezpiena un piena ar sviesta, olu, sāls un bieži ķimeņu piedevu un kam nav nepieciešams īpašs nogatavināšanas periods. *Jāņu siẽru aȓ sêja. tuõ, ka nuôsulinâja, iêlika apakaĻ grãpī, lệja kreîmu bišķi klât, svaîgu kreîmu uñ piẽnu uñ stipri maĩsija, tâ ka viš paliêk vaĹks. uz lệņu siĹtumu maĩsija a kaŗuôti, lidz viñš palika viênâ gabalâ. uõlas dzẹĹtânumu* [sieram] *aȓ lika klât, sâli bẽra klât.* ☐ ***Jāņu zâle*** – pļavas nārbulis (*Melampyrum pratense*). *tã i Jāņu zâle. tâdi dzẹĹtẹni, ta kâ bãli zili – tiẽ ziêdi tâdi maĩnîgi. tas ziêdĩns katra zara*

galīnâ i. / *Jāņu zâle tâ uz Jāņu laĩku ziêd.* ✧ ***Jāņu bę̂rni*** – līgotāji, kas Līgo vakarā un Jāņu naktī iet no mājas uz māju. *visi bija Jāņu bę̂rni, kas atnãca lĩguõdami.*

Jaņķis, arī ***Jaņķelis*** subst. **Personvārds – zēna, vīrieša vārds.** *Jaņķis, Jãnelis te saûca puĩšeļus.* (LFK 891, 4899) / *mazi bi Jaņķeļi, liẽli – Jaņķi, Jañkas.* / *Jaņķis nevarêja atknakstîtiês gaî Mãdžu. viņaṁ tã patika.*

jāņpapuve subst. **Papuve, kuru apar pēc Jāņiem.** *jāņpapuvi uskârtâj – pirmaîs arum̂s bi sękls, uõtraîs bi dziļâks.* / *tã* [Jāņu papuve] *i, kuŕ vasarã vęd mę̂slus. katru vasaru vęd mę̂slus. tuõ saûc jāņpapuve.*

jāņtârpiņš subst. **Mīkstspārņu dzimtas vabole, kurai piemīt spēja izstarot gaismu.** *tas iŕ tas jāņtârpiņš. Jāņu nakti spîd visi târpi gaṅ·drĩz. uṅ tas aŕ tâc mas, mas târpiņš i. bet, ka tu nuôliêc, ta rãdâs ugunîte iẽt.* / *jāņtârpiṅc spîd a savu ugunîti.*

jāņubę̂rni subst. **Līgotāji, kas Līgo vakarā un Jāņu naktī iet no mājas uz māju.** *ka jāņubę̂rni atnãca, ta bî kuô paciênât – siẽrs, alus.* / *jāņubę̂rniẽm visiẽm bî kruõņi.*

jāņugune, arī ***jāņuguns*** subst. **Uguns, ko dedzina Līgo vakarā un Jāņu naktī.** *piê zemes dęga jāņugune, aûkšâ nebi.* / *tã i jāņugune, kuô pa Jāņiẽm dedzina. ta lęc pãri aŕ.* / *jāņuguni jaû kũra uz restêm, kaṁ bi, cêla gaîsâ.* / *pũdele i jāņuguṅs. tuõ dęd̦zinâj va nu mucâ salika.*

jāņumãte subst. **Mājas saimniece Jāņos.** *jāņumãteî jâbût siẽraṁ, jāņutę̆vaṁ – aluṁ.* / *siẽru, siẽru, jāņumãte, tev iŕ guôves laĩdarã.*

jāņuôga subst. **Ogulājs ar skābenām sarkanām, retāk dzeltenām ogām ķekaros (*Ribes*); šā ogulāja oga.** *jāņuôgas jaû nu bi uṅ âbeles jaû bi.* / *krizduõles jaû seṅ aûdzêja, jāņuôgas – saŕkanâs, baĹtâs, mę̆Ĺlâs.* / *iŕ baĹtãs uṅ saŕkanãs jāņuôgas.* / *baĹtâs jāņuôgas* [jeb] *dzę̆Ĺtęnâs jāņuôgas iŕ.* / *saŕkanâs jāņuôgas jaû tâ bi. a tãm jaû tâ braûca uz Liẽpâju. uṅ tãs jaû dikti añdelêja.* ☐ ***mę̆Ĺlā*** **(**arī ***mę̆Ĺnā*****)** ***jāņuôga*** – upene (*Ribes nigrum*). *mę̆Ĺlâs jāņuôgas tẽjaî liêtuô.* / *mę̆Ĺnâs jāņuôgas lapas liêk, ka gurĺķîšus skâbê.* / *mę̆Ĺluô jāņuôgu tik maz bi. taga saûc upenes.*

jāņuot v. **Trokšņaini uzvesties (piemēram, dziedāt; parasti naktī).** *kaĩmiņuôs vakaŕ iĺgi jāņuôja, iĺgi dziêdâja. tuŕ bî tâc truôksnis. jāņuôja visu nakti, lustêjâs.*

jāņusiẽrs subst. **Siers, ko gatavo no biezpiena un piena ar sviesta, olu, sāls un bieži ķimeņu piedevu un kam nav nepieciešams īpašs nogatavināšanas periods.** *mîkstâks i saûcamaîs Jāņu siẽrs. uz Jāņiêm tâdu dikti grib.* // **Siers, ko gatavo Jāņu cienastam.** *Jāņuôs visu siẽru saûc pa jāņusiẽru, kuô jāņumãte duô.*

jāņutę̆vs subst. **Mājas saimnieks Jāņos.** *alu, alu, jāņutę̆vs, tev aûg miêži tĩrumã.*

jāņuzâle subst. **Pļavas nārbulis (*Melampyrum pratense*).** *tã taču jāņuzâle. dzę̆Ĺtęņi ziêdi ziêd. pa Jāņiêm viņi ziêd.* // **Madara; īstā madara (*Galium verum*).** *Jāņuôs plûca jāņuzâles, lika kruõņuôs.*

japānis subst. **Japāņu tautas piederīgais.** ☐ ***japāņu kaŕš*** – Krievijas–Japānas karš (1904.–1905. gadā) par ietekmi Tālajos Austrumos. *tâdi nabagi staĩgâja apkârt, kas nuô japāņu kara pãrgãja iêvaĩnuôti. ta tiẽm nuô vaĹdîbas iêdeva leĩjeŕkasti. tiẽ ta staĩgâj apkârt ubaguôdami, maîzîti peĹnija.*

jãre, arī ***jãra*** subst.; parasti savienojumā: *zilā jãre* (arī *jãra*). **Alauns.** *tâc ziĹs akmeṅs bi – jãre, zilâ jãre bi* [krāsošanai]. / *ta tuô viĹlu krãsuôja pa·visaṁ citâdi. ta piêlika tuô ziluô jãru piê baĹtas viĹlas.* / *senâk bi tâda zilâ jãra, tâda. nu tad pẽrvêj viĹlu. uṅ ta tuõ ziluô jãru lika klât. tâdi zili graûdiņi bi. viņus saûca alũns. tã tã pati zilâ jãra.* / *ka gribêj viĹlu nuôpę̆rvęt tâdu, laî tev saũlê nebaĹ, ta pajẽma ziluô jãri nuô žĩdiêm. tas bi tâc kâ tâc akmenîc ziĹs. tuõ saûca pa ziluô jãri.* / *ta ziluô jãri nuôpiŕka aptĩķî uṅ akaĹ aûzu miĹtus. uṅ sajaûca. uṅ taî âdaî lika vîrsû.*

jasmīnkrūms subst. **Jasmīna krūms.** *te senâk bi jasmĩnkrũms. tas bi dikti kupls.*

jasmīns, arī ***jasmiņš*** subst. **Krāšņumkrūms ar baltiem, smaržīgiem ziediem (*Jasminum*); neīstais jasmīns (*Philadelphus*).** *muṁs bi jasmĩni, baĹtiê ceriņi, sniêga baĹle.* / *mũsu dârzâ ziêd daũdz jasmiņu krũmu.* / *jasmĩni aûga senâk aŕ.* / *muṁs te žuôks i nuô jasmiņiêm. suôla šuôgad aka apciŕpt, laî viš aûg kupls.*

jâšu(s) adv. **Jājot.** *senâk jâšus viẽ visu darija. manâ laĩkâ vaĩs tig daũdz nebi* [jāšana]. / *paprasiju tę̆vaṁ ziŕgu uṅ jâju veĺ viênu reĩzu* [pie vārdotāja] – *jâšus.* / *brũte sêdêja ratuôs, brũdgâns blakus ratiêm uz ziŕga – jâšus.* / *ka braûca kâzeniẽki, ta viêns bi jâšus pa priêkšu a plęgu.* / *slikc jâj jâšu, laps iẽt*

kājūm – teîc, ka sliktumȃs nuôtiêk ātrâk kâ labumȃs. / va ta es nevarêju nuôiēt kājūm va nuôbraûkt braûkšus? nê, bet vaîdzêja jâšus. unȃ es jâju.

jât v. **Pārvietoties, sēžot dzīvniekam (parasti zirgam) mugurā; vadīt, virzīt (dzīvnieku, parasti zirgu), sēžot tam mugurā.** *ātrâk jaû nê kâ trîs gadu* [zirgus] *jâj, laî lîka mugura nepaliêk. / zirgamȃ sẹdlus liêk mugurâ, ka grib jât. / rāms zirks. tuõ varî bệrni jât – tas i rāms. / jâ tuõ zirgu mājâs! / ka tā guôve slapja, nuôsvîduse, ta teîca, ka liêtuvệns i jâjis. / tālu jāja slinki puiši labu meitu lūkuoties.* (LFK 9, 136) */ ganelis iêmâcijis bi liẽlu, vẹcu tẹkuli, ka viņš viņamȃ sêd mugurâ, jâja. / mumȃs nebi tâdas pļavas, piẽguļâ nejâja. / tuõ zirgu jâj, tuõ meklê – saka, ja kâdu pazudušu liêtu meklê unȃ atruôd acu priêkšâ.*

jâteniski adv. **Tā, ka sēdētāja kājas atrodas katra savā pusē priekšmetam, uz kura viņš sēž.** *saîmniẽks jâteniski ussêda uz jumȃtu unȃ lika čukuru. / mumȃs te beņķis velȇ i. turî varî sệdẹt jâteniski, ka kājs irî katrã pusẽ.*

jâties v. **Sacensties jāšanā.** *puĩši gāja jâtiês aũlẹkiêm viẽn – kurš ātrâk.*

jâtnieks m., ***jâtniece*** f.; subst. **Cilvēks, kas jāj.** *senâk te nuôgrimis jâtniêks a visu zirgu. pazudis a visu zirgu. / kâzâs jâtniẽkamȃ bi jāmeklê sẹdli, kamȃ pašiẽm nebî.*

I*jau* adv. **Norāda uz darbības norises laiku.** *ka nẹs aûzas, ta zirgi jaû bubiñ. / mamȃmaî jaû bi lãde. / pa vasaru jaû aka pastalas* [kājās]*, jâ. / tad jaû tâdas* [mencas] *nevede pārduôt. / nu unȃ tad* [pēc izravēšanas] *jaû aûga aka tiẽ lini. / viš* [tas ir, dēls] *jaû bi liẽls puĩsis, strâdâj.*

II*jau*, reti ***ju*** part. **Lieto, lai pastiprinātu vārda vai izteikuma nozīmi.** *ka jaû manȃ bûtu kājas, es jaû nuôbraûktu arî. / mežâ vĩri jaû lîdzêja cic citamȃ piêkṛaũt vẹzumu. / ta* [senāk] *jaû puķes nelika vãzês. ta jaû tâdu vãžu nebija. / tã mulda jaû mazâka. abra jaû liẽla i. / tuôreĩz jaû vešu nemazgâja, kâ mẽs taga mazgâjamȃ katru mẽnesi. divreĩz jaû tik pa gadu tuõ veļu mazgâja. / te ju kãpa bi. mẽs israkâm trîs liẽlas bedres unȃ iêstãdijâm trîs âbelîtes. / es ju brîžus nuôberu cukuru uz luôgu* [lai salaistos mušas un varētu izdzīt]*. / tuõs lâčus jaû tĩrija priêkš luõpiêm. tuõs jaû nemala.* □ ***kad jau, tad jau*** – lieto, lai piešķirtu izteikumam mierinājuma nokrāsu. *kad jaû, tad jaû – jâzaûdê viẽn bûs.*

jaûbrãlis. Sk. *j a û n b r ã l i s* .

jaûcējs m., ***jaûcēja*** f.; subst. **Darītājs → *j a û k t* (3).** *tas kāršu jaûcêjs irî tas dalîtâjs.*

jaũda subst. **Spēks, spēja (cilvēkam, dzīvniekam).** *luõps nuôrâviês, skriẽn tik, cik nu tã jaũda i.*

jaûdârzs, arī ***jaũdârzs*** subst. **1. Nesen ierīkots, ar saimniecības robežām nesaistīts zemes gabals pļavu izveidei, arī kultūraugu audzēšanai.** *jaûdârs i, ku jaûna zeme ustaĩsîta. ilgu laĩku saûc pa jaûdârzu. vệlâk apsẽ unȃ aka paliêk pa pļavu. tas i tâc gabals, kas naû klât piê gruñta. pa jaûniêm dârziêm saûc ari, ku vệlâk iêstrâdâta pļava pa zemi. / jaũdârs* [ir] *laũks. guôves varêja laîst uz jaũdârzu.*

2. Aploks. *mājâs apluõku arî saûca pa jaũdârzu.*

jaũdāt v. **Spēt, varēt.** *div ruôciņas, div kājiņas liẽlu darbu nejaũdâja. / es vaĩs nejaũdâju paiẽt. / kâzâs varêja dzệrt, cik jaũdâ.*

jaũja – **die Riege** (rija). (ME II 97)

jaûki adv. **Patīkami, skaisti.** *ka ērģelniẽks laîde visas bazũnes vaļâ, jaûki skanêja.*

jaûks, ***-a*** adj. **1. Skaists, rāms, saulains (par laiku); tāds (parasti diennakts posms), kad ir skaidrs, rāms laiks.** *šuôdiên jaûks laĩks – varês laũkâ dziêvât. / uz jaûku laĩku viņš* [tas ir, dēles] *sakâpa buteles kaklâ. / tuõ jaûku vakaru – silc unȃ rāms!*

2. Tāds, kas iepriecina, izraisa patiku; skaists. *nu ganî nuôziņģâja jaûku dziêsmu! / cik te tâc jaûks skac, ka saziêd visas puķes!* **// Ļoti labs.** *nuô teļa vis tas jaûkâkaîš* [*kupķēzis*].

3. Tāds, kas izturas laipni, sirsnīgi; tāds, kam ir patīkama, pievilcīga āriene (par cilvēku). *viñš tâc isskatîks, labdabîks puĩsis, dikti jaûks cilvệks. / tas kaĩmiņu puĩsis tâc jaûks cilvệks, tâc patîkamȃs.* **// Patīkams, piemīlīgs (par dzīvnieku).** *mumȃs bî dikti mīļš sunîtis, tâc jaûks.*

jaûkt v. **1. Pievienot (kam ko klāt).** [desām] *jaûc klât tuõs speķîšus. / nevarî jaûkt sâli a cukuru kuõpâ. / maîzi ka* [alus gatavošanai] *cepa, ta jaûca tuõs apĩņus klât piê tãs maîzes. / zeķes labas bi. nuô suņa vilas viẽ jaû viņas nebi, jaûca klât piê aîtu vilas.*

2. Neprecīzi zinot, uztverot, samainīt (ko) ar citu. *bệrns velȇ tuõs vârdus jaûc, aîzmirst.* ✧ ***jaûkt pệdas*** – maldināt. *radâs citi, kas gribêja jaûkt pệdas, laî zaglis ismûk. viñš tiẽm bi draûks.*

3. Darīt nekārtīgu (priekšmetu kopu), izvietojot izklaidus, izdalot (piemēram, kārtis). *viêns spẽļêtâjs tās kārtes jaûc, sadala citiẽm.* ✧ ***jaûkt gaîsu*** – (tīši) radīt sajukumu, neskaidrību. *divi bi nuôduõmâjuši kâdu peļ̃ņas liêtu, bet trešuô negrib piêņẹm̂t. tas duõmâja tiẽm sariêpt – gãja piê brãķera, jaûca gaîsu, laî tiẽm nèisnāk.* ✧ ***jaûkt galv̂u*** – panākt, ka sāk domāt, spriest citādi. *viêns ûssâcis darbu uñ duõmâ, kâ tuõ padarît. bet uõtrs arî saviêm paduõmiêm klât. – kuô manî galv̂u gribi jaûkt! pac zinu, cik uñ kuô vaîg.*

jaûkties v. **1. Bez uzaicinājuma ņemt dalību, iesaistīties (piemēram, kādā pasākumā, sarunā).** *viñš tâ mĩl jaûktiês uõtra runã, neļaũ runât.* ☐ ***jaûkties vidū*** **(**arī ***pa vidu*****)** – runāt vai darīt ko vienlaikus ar citiem, traucējot (kādam). *piêtiêk arî diviêm, bet trešaîs grib jaûktiês pa vidu. / võri strĩdâs, bet viêns grib jaûktiês vidû uñ iššķîrt.*

2. Pārvietojoties nemierīgi, steidzīgi kustēties (starp citiem, citu vidū). *ka te mãjã i pul̂ku cil̂vẽķu, ta bẽrniêm jaû patîk jaûktiês pa tuõ baru.* ☐ ***jaûkties pa kājām*** – būt par traucēkli (kādam). *bẽrni te jaûcâs pa kãjãm, nevarî ne·kuô padarît.*

3. Rakņāties (kur, pa kurieni), meklēt ko. *manî bi sakârtuôta tã šũplãde. bet nu turî kâc irî jaûciês.*

4. Juceklīgi norisēt (par psihiskām norisēm). *manî visâdas duõmas jaûcâs pa galv̂u, juô es jaû nezinu, kas turî nuôtika.*

jaûkts, ***-a*** divd.; adj. noz. **Tāds, kam ir dažāds, nevienveidīgs sastāvs.** *Nîcas meš irî jaûktu kuôku meš. / turî bî jaûkc meš – priẽdes, egles bî.*

jaukums subst.; parasti folkl. **Vispārināta īpašība →** ***j a û k s*** **(1, 2).** *saulīt silta, māmiņ laba, abas vienu jaukumiņu.* (LFK 1961, 10566) */ ai nama tēvīn, tavu jaukumīnu: zied pupas, zied zirņi sidraba ziediem.* (LFK 1818, 21)

jaûmãsa. Sk. *jaûnmãsa*.

jaûnaispãris subst. **Jaunlaulātie.** *jaûnaîspãris kâzu diênâ* [sauc]. */ aîz* [kāzu] *galv̂da stûrî* [sēdēja] *jaûnaîspãris. / mãte bi izgãjuse apsẽstiês balk̃ũnâ uz beņķîti. turî bi apsêdiês jaûnaîspãrs.*

jaûnaispiẽns. Sk. *jaûnpiẽns*.

jaûnātne, arī ***jaûnatne*** subst. **Jaunatne.** *isklîdusi jaûnâtne taga i. / taga jaû tâda juõcîga jaûnatne – staĩgâ apkubinâjušiês kâ vẹci ũpapi. / jaûniêši, jaûnâtne – tiẽ i jaûni vârdi.*

jaûnaûdze subst. **Jauna mežaudze, jauns mežs.** *kuôku skuõla i jaûnaûdze. / tuõ mežu iscîrta. uñ nu viênã stûrĩ tag i tâda jaûnaûdze. / turî i tâdas biêzas priẽdîtes, biêza jaûnaûdze. / mežã bi aîskũruši uguni, uñ issvila laps gabal̂s nuô tãs jaûnaûdzes.*

jaûnava subst. **Jauna, neprecējusies sieviete.** *jaûna meîta, kas nav precêjsês, tã i jaûnava.*

jaûnbrãlis, retāk ***jaûbrãlis*** subst.; biežāk folkl. **Jaunākais brālis, jaunākais dēls ģimenē, kurā ir vairāki dēli.** *ej, māsīna, lūkuoties, kuo dar mani jaubrālīši!* (LFK 1961, 10444) */ šuodien manis jaubrālītis talku tura druviņā.* (LFK 9, 14) */ tẹ̄vs, māmīna par zemīti, kaŗā īsti jaubrālīši.* (LFK 1961, 11005) */ dziêdâj piêci, dziêdâj seši, neviênam̂ neskanêja. dziêdâj manis jaûbrãlîtis, uôzuôlami zĩles bira. / jaûbrãlis* [ir] *jaûnâkaîs brãlis. jaûbrãlis adbraûca ciêmuôs. / jaûbrãlis* [ir] *jaûnâkaîs dẽļs. / vaî tu, jaûbrãli, nenãksi lîdzẽt dziêvât? – tâ senâk teîca. vẹcbrãlis, jaûbrãlis. / jaûbrãlītis = jaunbrālītis.* (ME II 97) */ pieci pirksti vāveritei* [..] *lẹc kuociņu nuo kuociņa, kaitin manus jaunbrālīšus.* (Bitners 1844, 116)

jaûneklis subst. **Jauns, neprecējies vīrietis.** *Pẽteriņ jaû četerd̂esmit gadu, bet viš vê jaûneklis. nepreceîšuôs tik saûc pa jaûnekli. / viņgad pat* [uz zaļumballi] *adbraûca tâdi jaûnekļi.*

jaûngads subst. **Gada sākums; gada pirmā diena.** *es lidz taņ̂ jaûngadaņ̂ nuômuõcijuôs taî skuõlã.*

jaûnība subst. **Cilvēka dzīves posms starp pusaudža un brieduma gadiem.** *manî irî vêl svârki, kurî es ģêrbjuôs taga, nuô manas mañmas jaûnîbas diênu. / tas* [*buki* Ziemassvētkos] *bi priêkš manas dziņ̂šanas, manâ jaûnîbas laĩkâ arî vel̂. / es kad·reĩz jaûnîbâ vedu zirgus kal̂t. / jaûnîbâ braûcêm uz Añnas tirgu, akmeņus veda. / kurî palika jaûnîba?*

jaûnībasdiênas subst. **Jaunība.** *ka gãja jaûnîbasdiênâs piê saîmniêka, ta salĩka luõni. zeķes, pastalas deve. / manî taga vẹcuņ̂diênâs tâdi krẹķli, kâdi jaûnîbsdiênâs nebija.*

jaûniena, arī ***jaûniene*** subst. **Jaunība.** *es jaû nuô maziênes strâdâju, nuô jaûniênas. / manâ jaûniênê mẽs gãjâm muĩžâs dârbuôs. tâ mana vẹcâmãte teîca. / visu, kuô es teîkšu, es juņ̂s teîkšu nuô savas jaûniênes – kâ es tuõ dariju. / tas manî tâ nuô jaûniênas – gribu adît.*

jaûniete subst. **Sieviete vecumā starp pusaudzes un brieduma gadiem.** *meîtene maziņa. meîta jaû jaûniête – liẽla. / isaûguse gara ta kâ žaĩga – teîc uz liẽla aûguma jaûniêti.*

jaûnietis subst. **Vīrietis vecumā starp pusaudža un brieduma gadiem.** *ka es braûcu pa koĪkõza laīku mežâ līdz tiēm jaûniēšiêm ệst vārît, pa trîzdesmit viņi sanāca manuôs ratuôs.*

jaûniķis, arī ***jaũniķis*** m., ***jaũniķe***, reti ***jaũniķene*** f.; subst. **Jaunietis.** *jaûniķis i lidz iêsvêtijamaṁ laīkaṁ uî pêc arî. viņaṁ ne·viêna brũtele vệl naû. / uz jaûnu ciĪvệku tâ teîca – tas tâc jaûniķis. / taî Añnas meîtaî jaû nāca tas draûks. ta* [senāk] *jaû teîca jaûniķis. / jaũniķi – tâ senâk teîca. / meîtas saûca jaũniķes. uî puĩši bi jaũniķi. / divas jaũniķenes, raũ, ku iēt!*

jaûnkareĩvis subst. **Jauniesauktais.** *kareĩvis teîca arî. vaīrâk teîca jaûnkareĩvis, kad gãja pruôjã arîmijâ.*

jaûnkuñdze subst. **Neprecējusies (parasti jauna) sieviete.** *tad es jaû biju tâda liēla jaûnkuñdze uî nuôgāju piê skrĩveŗa diēnệt.* // **Jauna sieviete ar kundziskām manierēm.** *jaûnkuñdze nevarî nu istaīsîtiês ne·maz.*

jaûnkuñgs. Sk. *j a û n s k u ñ g s* .

jaûnlaīku ģen.; nelok.; adj. noz. **Raksturīgs pašreizējam laikposmam; mūsdienu.** *pa vệcaṁ sastrĩdệtiês* [teica]*, tagat – ķiĪduôjas. tas jaû jaûnlaīku vârc. / muṁs* [ansamblī dažām] *veĪ i sudrabines. maṅ naû, maṅ iŕ jaûnlaīku, tās tumšâs. / tā jaû tâda skumstîga drēbe, tā tâda jaûnlaīku.*

jaûnlaũlātie subst. **Vīrietis un sieviete, kas tikko vai nesen ir salaulājušies.** [kāzās] *tuōs jaûnlaũlâtuôs gaīdija mājās, bî guôdavârti ustaīsîti.*

jaûnluōps subst. **Lauksaimniecības dzīvnieks no dzimšanas līdz iekļaušanai pamatganāmpulkā.** [turīgs saimnieks] *varêja ismitināt desmit slaûcamu guôvu, divus buĪļus, divus jaûnluōpus. / guōtệna i jaûnluōps. teļš irâd mas, bet guōtệna jaû i divgadîga, kuô veĪ neslaûc. / visus jaûnluōpus gârdâ lika. katraṁ bi sava gârda – teļiêm, cũkâm. / tâdi jaûnluōpi – tuōs es dzinu kuōpganîklê. / jaûnluōpi neteîca – muṁs bi ziêmmituši.*

jaûnmãsa, arī ***jaûmãsa*** subst.; biežāk folkl. **Jaunākā māsa, jaunākā meita ģimenē, kurā ir vairākas meitas.** *jaûmãsa* [ir] *jaûnâkâ mãsa. / mana jaûmãsa mâcijâs kriêviski* [runāt]*. / saderêja taûtu dệls arî tuō manu jaûnmãsīnu.*

jaûnmuōdīgs, ***-a*** adj. **Jaunmodes.** *klabatas iŕ metãla. kalêjs bi iskalis. tiē driķeri i jaûnmuōdîgâki.*

jaûnnedēļ adv. **Nākamajā nedēļā.** *nuôlēmām tuōs rāceņus stādît jaûnnedēļ. ta bûs siĪtâks laīks.*

jaûnpiẽne subst. **Zīdītājdzīvnieks, parasti govs, kas tikko vai nesen ir atnesies.** *jaûnpiẽne i divi gadi vệca. mũslaīkuôs tik trešâ gadâ bi piŕmuô reīzi slaûcama. / jaûnpiẽni slaûca trîs reīzes, bet ziêmu maz – tik rîtus, vakarus isslaûca.*

jaûnpiẽns, reti ***jaûpiẽns***, arī ***jaûnaispiẽns***, ***jaûnspiẽns*** subst. **Zīdītājdzīvnieka, parasti govs, piens aptuveni pirmajās desmit dienās pēc dzīvnieka atnešanās.** *ka* [govs] *nuô jaûna atnesâs, ta tuō saûca jaûnpiẽnu – trîs, četras diênas. viš jaû saraû tâdus kuñkuļus. / jaûnupiẽnu varêja slaûkt trîs diênas. ta viš saviĪkâs, ka vārija. / jaûnspiẽns i nuô katras guôves – ka tik viņa atnesâs. / jaûnspiẽns i dikti trệkns. ka grib iscệpt, puse jâapmaīsa cita piẽna klât. ta kâ raũsis isnāk – jaûnapiẽna raũsis. / šuôgad daũdz jaûnpiẽna isslaûca. / jaûnuôpiẽnu nuôslaûce. tas bi priêkš liêtuôšanas – priêkš vārîšanās, cepšanās. / jaûnupiẽnu vārija, cepa. ka aku·rāt dikti puĪku* [jaunpiena]*, nuōvệd Liẽpājâ arî. / jaûnpiẽna raũsi cệp uî pệñkuôkus. / jaûpiẽns.* (LVDApr. 544) ☐ ***jaûnpiẽna guôve*** – govs pēc atnešanās. *ka nāca jaûnpiẽna guôve, tad aka pavārija tuō kuñkuĪmūzi, kamệr tas jaûnaîs piẽns veĪ bija.*

jaûnrudzu ģen.; nelok.; adj. noz. **Tāds, kas gatavots, cepts no jaunajiem rudziem.** *jaûnrudzu maîzi* [cepa]*. ta deva cic citaṁ gâršuôt, kâda iznākuse tã maîze. / redzēs, kâda bûs jaûnrudzu maîzîte.*

jaûns, ***-a*** adj. **1. Tāds, kam ir samērā neliels vecums (par cilvēku); pretstats: *vecs*.** *Jānis tuō akmeni gribêja isveļt arî spệku, bet vệcaîstệs teîca, ka vaîg buōmeli. uî viņaṁ bi tiêsa. jaûns arî spệku, vệc arî prâtu. / jaûnaṁ vaîg vệcu dzirdệt. / atstāj savas skaistas dziesmas jaunajām māsiņām!* (LFK 1818, 403) // **Tāds (dzīvnieks, augs), kas vēl nav izaudzis, nobriedis.** *jaûnâ kaķe nelaîda vệcuô kaķi namâ – ne ķệķî, ne·kuŕ. / jaûnâ cũka lidz gadaṁ. / ta pa jệru nesaûc. ta i jaûnâ ave* [jeb] *aîta. / nâtre aûg dârzuôs. kad jaûna, ta luōpiệd arî. / salaûž jaûnâs biẽšu lapas tâdas. / ka bi sàaũkstệjiês, ta izgāj mệĪlâs jāņuôgas sagriêza, tuōs jaûnuôs dzinumus.* ☐ ***jaûnā aûdze*** – dzinumi. *priẽžu jaûnuô aûdzi – tâdu baĪtu, dzệĪtệnu – veĪ vajag saraût: laps priêkš tējas. vañnas arî labas – priêkš rematisma.*

2. Tāds, kas tikko vai nesen ir ienācies, nobriedis. *nu tik gâršîga zupa bi tā, ka jaûniê kâpuôsti sâka rastiês. / ka piŕmuô reīziệd jaûnus rāceņus, teîc – Diês, gaũsini! / tuō labībs kastu isslaũcija.*

tuŕ lika jaûnuôs graûdus. / jaûnajaî maîzîteî liẽlu guôdu parãdîja. ☐ ***jaûn(ai)s piẽns*** – jaunpiens. *ka* [govs] *nuô jaûna atnesâs, ta tuõ saûca jaûnaîs piẽns, jaûnpiẽns. / jaûnaîs piẽns* [sauc]*, ku piŕmuô reîzi isslaûc. / jaûnaîs piẽns* [jeb] *jaûns piẽns. pa trîs diêni i jaûns piẽns. / ta, ka* [govs] *atnesâs, slaûc jaûnu piẽnu. rĩsus, putraîmus vãra a tuõ jaûnuô piẽnu.*

3. Tāds, kas pastāv samērā neilgi; tāds, kas nav lietots. *lîdumȓs i jaûna zeme. ka tas lîdumȓs apârc, vaŕ sę̦t. / ka jaûnâ zemê stãda, ta tiẽ rãceņi i târpuôji. pa·priêkšu vaîg rudzus, aûzas sę̦t. / jaûnâs zemês parasti sẽja linus. plę̦sumuôs tiẽ labâk padevâs. / vę̦caîmtę̦vaȓ astuôņdesmit gaduôs isaûga visi zuôbi jaûni. / vĩri bi salaûzuši aŕklu, nuõvę̦duši piê kalêja sataĩsît. ta bija kâ jaûns.* // **Tāds, kas tikko vai nesen ir iegādāts.** *ka sâku iẽt skuõlã, ta manȉ pašuva jaûnu mañteli.* // **Tāds, kas tikko vai nesen ir izgudrots, atklāts, radīts; līdz šim nezināms, nebijis.** *tã bî jaûna rãceņu šķîŕne* [jeb] *zuŕte. tâdi manȉ veĺ nebî bîši. / tas jaû nebi ne·kas jaûns, ka vistas staĩgâ pa gaĺdu.* // **Tāds, kas tikko vai nesen ir sācis darboties, strādāt (kādā nozarē); tāds, kam vēl ir maz pieredzes (darbā).** *ka atnãca jaûns priêkšniêks, ta jaû gãja labâk tiẽ dârbi.* ☐ ***jaûnais pãr(i)s*** (arī ***jaûnie***) – līgava un līgavainis; jaunlaulātie. *isvija nuô mãtarâm pa ziêmu, pa vasaru nuô citâm puķêm vaîņagus* [jeb] *kruõnĩnus uñ istaĩsija pêc siŕdêm.* [nolika] *tuŕ, ku jaûnaîs pãris sêdêja. / jaûnaîs pãris braûca piê mâcîtâja sę̦zdiêns vakaru piêrakstîtiês, laî nuô rîta ussaûc baznîcâ. / jaûnaîs pãrs pêc nedę̦las tuô svę̦diênu braûc uz meîtas mãjâm uñ dzeŕ atkâzas. / pa kâzâm i brũtespãris. vę̦lâk saûc jaûniê. / tuŕ tiẽ vę̦ciê aŕ jaûniêm nesatiêk – katru diênu rãjas. / tiẽm jaûniêm tas bę̦rns aûg dũšîgi.*

4. Augošs (par Mēnesi). ☐ ***jaûns Mẽnesis*** – Mēness, kura no Zemes redzamā apgaismotā daļa kļūst lielāka. *nu drĩz vaîdzę̦tu iêstât jaûnaȓ Mẽnesiȓ. / vę̦c Mẽness, jaûns Mẽness i kâ riêciêns – viêna strĩpiņa.* // savienojumā ar apzīmētāju. **Šī debess spīdekļa fāze.** *ja jaûnâ Mẽnesî stãda rãceņus, ta viņi tâdi gliti, nav miĺtaîni. / katrâ ziņâ* [aitas] *jaûnâ Mẽnesî cirpa. ta labâk aûg nãkuôšâ* [vilna]. */ taga jaûns Mẽnesis. jaûnâ Mẽnesî visu kuô iêsâka darît.*

5. Tāds, kas ir nesen ieradies. *kaĩmiņuôs i jaûni iênãcẽji. es viņus veĺ tik labi nepazĩstu.*

6. Tāds, kas seko iepriekšējam; nākamais. *Mãrtiņam gaili kãvu devīņiem cę̦kuliem. lai tas manu jaunu gadu rudzus, miežus audzināja.* (LFK 1818, 334) */ ka tuõ pãrduôdamuô teļu gribêja trę̦knâku, ta uõtru nedę̦ļu dziŕdija a piẽnu uñ deva uõlas klât. tas bi jaûnâkâ laĩkâ.* ☐ ***jaûnie laĩki*** – nesena pagātne (aptuveni no 20. gadsimta 20. gadiem); mūsdienas. *jaûnuôs laĩkuôs vaĩs aŕ riķu žuôgus netaĩsija. / vę̦ci ciĺvę̦ki jaû ne·kuô neziñ pa jaûniêm laĩkiêm. / ka nãca tiẽ jaûniê laĩki, ta vę̦ciê ciĺvę̦ki teîca – staĩgã a plikãm ķeñklẽm.* ☐ ***pa*** (reti ***par***) ***jaûnu*** – atkal, vēlreiz; atkārtoti. [siera masu] *pa jaûnu nuõsulina. / gãja pa jaûnu kaŕsę̦t adzisušuô êdiênu. / kad* [mīkla] *pa jaûnu ûzrûkst, ta cę̦p maîzi. / lika aka kreîmu klât uñ maĩsija pa jaûnu. uñ tâ, lidz visu kreîmu sataĩsija. / rûgušu piẽnu atsulina, nuõspiêž uñ liêk paŕ jaûnu grãpî, kuŕ ûdeñs uñ piẽns. / ratiêm ase salûza. bi jãvę̦d piê kalêja sakaĺt pa jaûnu kuõpâ.* ☐ ***nuo jaûna*** – no sākuma, no gala. *ka tuõ* [spēli] *nuõbeîguši, ta sâk nuô jaûna. /* [rotaļas dalībnieki] *sabučuôjâs, uñ* [rotaļa] *sâkâs nuô jaûna.*

7. Cits, atšķirīgs; ne tāds kā iepriekš. [kreklu rullēšanai] *lika tâ, kâ taga tiẽ jaûnas muõdes krę̦kli salikti visi iêkš tãs pakas. / meîta apprecêjâs. vĩramãtes mãjã ta bî jaûna dzîve. / izgãju pasaûlẽ uñ dabuju dziŕdę̦t jaûnas ziņas.* ☐ ***kas jaûns?*** – jautā, vēloties uzzināt jaunākos notikumus, jaunākos faktus. *kas jaûns jũspusẽ? dziŕdêju, ka Jãnis i nuõmiris.* ✧ ***kâ jaûns*** (arī ***nuo jaûna***) ***piedzimis*** – saka, ja jūtas ļoti labi, viegli (pēc tam, kad zudis nogurums, beidzies nepatīkams stāvoklis u. tml.). *kad nuô piŕtes izgãjis, kâ nuô jaûna piẽdzimis. / sę̦zdiênas vakaru piŕtî labi nuôvicuôjâs a sluôtâm, nuômazgâjâs. palika kâ jaûns piẽdzimis. / biju slimȓs. iêdzêru deviņvĩruspę̦ka drupu, uñ nesâp vaĩs ne·kas. ęsu kâ nuô jaûna piẽdzimis.* ✧ ***pa*** (arī ***pêc***) ***jaûnam*** (retāk ***jaûnu***) – mūsdienās; mūsdienīgi. *duõniņa pa jaûnaȓ, mẽs knipšis sakâm – tuõ nuô gala nuôgriêž. / tag jaû tig visi pa jaûnu viẽn runâ. / kaĩja* [ir] *jaûns vârc. ta* [tas ir, pēc 1. pasaules kara] *tiẽ vę̦ciê pũlêjâs runât pa jaûnaȓ. / pêc jaûnaȓ i ciĺcluõpi.*

8. Raksturīgs cilvēkam jaunībā. *taî kuõrĩ vaĩrâk i meîtenes, tâdas jaûnas baĺses. / tev tâds jaûns kãjs. nuõskrej uñ atnes tuõ ķuõci!* ☐ ***jaûnas*** (arī ***jaûnās***) ***diênas*** – jaunība. *nu iŕ gañ vẽrģele sasavâkusiês, tâ·pat kâ manâs jaûnâs diênâs. / tas veĺ jaûnu diênu skapis ira. / ķizu, ķizu, mãsĩna, paraûdi žę̦li pêc jaûnu diênĩnu, pêc vaîņadzĩna!* ☐ ***nuo jaûnā gala*** – tā, ka ir jaunāks par citiem (piemēram, bērniem ģimenē). *es* [ģimenē biju] *nuô tã jaûnâ gala.*

9. komp. **Norāda uz vecuma starpību.** *viņaî tas vĩrs i tâc jaûnâks, bet dũšîks dikti.*

10. ar noteikto gal.; dsk.; subst. noz. **Jaunieši; jaunākās paaudzes pārstāvji.** *tag jaû i tâ, ka nemâk tiẽ jaûniê ne zeķi nuõadît. / kad jaûniê kâdreĩz gribês atminẽtiês tuõs vẹcuôs laîkus, laî viņi papẽta, laî paduõmâ, kâ* [rati] *griẽžas. / tiẽ jaûniẽ pa diênãm naû mãjã – strâdâ. //* f.; ar not. gal.; subst. noz. **Vedekla.** *mũs jaûnaî i aka pupabẽrns. / nu gañ nuôriês tã vĩramãte tuõ jaûnuô! pârnãca arî tukšu ķuõci. / krẹklu nav atraduši. jaûnâ jaû teîkuse, ka tuŕ* [skapī] *nav.*

jaûnsaîmniecība subst. **Neliela individuāla lauku saimniecība, kas tika izveidota 1920. gada agrārās reformas rezultātā.** *Pẽteris dabuja jaûnsaîmniêcîbu uî uscêla mãjas. / Ruñdâles muĩžâ čigãns dabuja jaûnsaîmniêcîbu – tuõ es islasiju „Svaruôs”.*

jaûnsaîmnieks m., ***jaûnsaîmniece*** f.; subst. **Jaunsaimniecības īpašnieks.** *jaûnsaîmniêki cêla istabu. / jaûnsaîmniẽki jaû visi nuô betuõna taĩsija staļļus. / jaûnsaîmniêki ta visi bi nuôgruñtêjušiês us savu dzîvi. / tuôreĩz jaû jaûnsaîmniẽkus nesaûca. foñdiniẽki tiẽ bi.*

Jaûnsgads subst. **Jaunā gada sākuma svētki.** *svệtki* [bija] *Ziêmassvệtki, Jaûnsgac, Debesbraûkšanas diêna, Liẽldiêna, Krustadiêna, Vasarîssvệtki, Jãņi. / pa Jaûnugadu paješm̂ ruôkâ dziêsmu grãmatu uî prasa, kâdu peŕšu laî ûssit. / Jaûncgac – ta jaû laĩmes lêja a svinu.*

jaûnskuñgs, arī ***jaûnkuñgs*** subst. **Jauns, neprecējies vīrietis.** *mãte teîca – meîtas, eĩta parunâtiês a tuõ skrĩvera jaûnkuñgu! gabaļs jaû nenuôkritîs. / muĩžâ* [bija] *preĩlenes uî jaûnskuñks. / juñkuŕs bi muĩžas jaûnskuñks. //* **Jauns vīrietis ar kundziskām manierēm.** *nu tu esi abģẽrbiês kâ jaûnskuñks!*

jaûnspiẽns. Sk. *j a û n p i ẽ n s .*

jaûnums subst.; parasti dsk. **1. Jauna ziņa, notikums.** *siẽvas saiẽt piê veĩkala sačalîtiês. nu ziî visus jaûnumus. / ka kaĩmiņš atnãca, ta jaû dabuja puļķu jaûnumus dziŕdẹt. / ciêmĩnuôs jaûnumi – dệls iẽnẹsc. / tuŕ ciêmĩnuôs bî jaûnumi – bî iẽnẹsc brãlĩtis.*

2. Dzinums. *priẽžu jaûnumi. ka rematisms irâd, ta vajag tuõs puñpuruôs bãdệtiês.*

jaûnuve – **die Schwiegertochter** (vedekla). (ME II 103)

jaûnuža subst. **Vedekla.** *jaûnuža i jaûņuve.*

jaûņave, arī ***jaûņuve*** subst. **Vedekla.** *jaûņave i dệla siẽva. / dệls pãrveḍ mãjâs siẽvu. uî tã viņa mãteî uî tẹ̃vam̂ iŕ jaûņuve. / jaûņave* [kāzās] *vĩramãteî ûssedza krẹklu, gaŗas zeķes, piêšũtas piê krẹkla, sêja veļ̂ mazu drãneli uî liẽluô drãnu. / vai manu dēliņu, pakaci nūju, nevaru jauņaves dāvanu nesti.* (LFK 1818, 794) */ vĩramãte uõtrâ diênâ* [vedeklu] *saûc jaûņavi – ka nuõjẹm̂ vaîņagu. / jaûņaves radi bi sveši radi. / mẽs sâkâm teîkt jaûņuve. veçâkâ paaûdze teîca jaûņave. / ciêmĩnu jaûņave iẽt lĩdz guôves slaûkt.*

jaûpiẽns. Sk. *j a û n p i ẽ n s .*

jaûsma subst. **Nojauta.** *ne jaũsmas nebija, ka uznãks liêtus. / nav ne jaũsmas, kuŕ tiẽ ziŕgi taî mežâ palikuši. meklêju, bet naû ne jaũsmas, us kuru pusi âzgãši.*

jaût v. **Gatavot (mīklu), maisot miltus šķidrumā.** *kad jâva maîzi, nesa krãģi iêkšâ uî lika abru, laî rûkst. / miêturis bi vaîdzîks ari, kad maîzi jâva.*

jaûtājiens, arī ***jaûtājums*** subst. **Izteikums, ar kuru vēršas pie kāda, lai ko uzzinātu, noskaidrotu.** *ciêma vecines iŕ uzbâzîgas arî visâdiêm jaûtâjiêniêm. / tavi daũdziê jaûtâjumi apmuj manu gaļvu.*

jaûtāt v. **Vērsties (pie kāda) ar jautājumu.** *va tu viņam̂ jaũtâji, va viñč atnãks?*

jaûtri adv. **Tā, ka ir saistīts ar jokiem, smiekliem.** *tã* [*mẽmraušu*] *cepšana iŕ tik tâda izdarîba, laî barâ jaûtrâk.*

jaûtrība subst. **Vispārināta īpašība → *j a û t r s* (3).** *skuõluôtâjs atvẽlêja puzdiênas laîkâ iziẽt visiêm ruõtaļâs. kas tã bij paŕ jaûtrîbu! / tãs kâzâs miẽluôšanâs bi a visu jaûtrîbu, dzêršanu, êšanu. / mañ irâd jâisveîduô tã spẽļu kaŕte. nu jaûtrîbaî vaîdzîks i.*

jaûtrs, ***-a*** adj. **1. Tāds, kam raksturīgas priecīgas emocijas; dzīvespriecīgs.** *tas tâc jaûtrs uî izmanîks piê dârba.*

2. Tāds, kurā izpaužas priecīgas emocijas, dzīvesprieks. *jaûtras dabas, kustîgus ciļvệkus arî saûc paŕ amp̃eļmaņiêm.*

3. Tāds, kas izraisa priecīgu noskaņu. *ja pavasarî rẹdz piŕmuô baļtuô va dzẹļtãnuô taũrĩnu, ta gaĩda jaûtras, labas diênas vasarâ. / tẹ̃vs, ka bî iêdzêris, jaûtrã prâtã nãca mãjã.*

jaûtruoties v. **Priecāties, līksmoties.** *kuô tu te jaûtruôjiês! mājâ siẽva, bę̂rni irâd bez maîzes. uñ tu te jaûtruôjies viêns pac.*

java, arī ***jâva*** subst. **Celtniecībā lietojama masa, kas sastāv no saistvielas (piemēram, cementa, ģipša), pildvielas (piemēram, smilts, drupinātiem akmeņiem) un ūdens.** *sataîsa tâdu mîkstu masu – javu – uñ aîskleķê caũrumu. / mũrniẽks piê mãlu piêbẽre grañtu, sataîsija jâvu, kuô mũrît krâsni. / biêzâkus skalus pina priêkš mãju ruõrẽšanas – piẽsita pinumu piê siênas uñ arî kaļĭķu, mãlu uñ grañtu jâvu piêmũrija. / mũrniẽki taîsija tâdu cemeñta javu, ja vaîdzêja kuô mũrę̂t.*

javãls subst. **Lielāks daudzums (?).** *javãls – tuõ uz daũdzumu teîca.*

jẽ interj.; parasti savienojumā ar *ak*. **Lieto, lai paustu psihisku (parasti emocionālu) stāvokli (piemēram, izbrīnu, prieku).** *ak jẽ, cik tuŕ lustîgi gãja taî baĹlẽ! / ak jẽ, kas tuŕ tuõ ciĹvę̂ku bî bazniĉã!*

jeb, novec. ***jab*** konj. **1. Saista divus vienādas (arī tuvas) nozīmes vārdus vai to savienojumus.** *siênas deķus iššuva uz linu aûdę̂kla jeb rupja maîsa. /* [lakatiem] *isaûda tâdu raksteli – va nu sešâs nĩtês jeb četrâs nĩtês. / krustûbâs bę̂rnu nesa us ķiseni jeb aîz pę̂lę̂kas viĹlaînes. / tãs mêrces* [biezputrai] *tãs pašas. va nu saĹdu piẽnu jeb nu rûgušpiẽnu piẽstrebj. / nuô miêžu miĹtiêm a·viênu jeb arî nuô rupju pûru miĹtiêm tâdus raũsīšus taîsija. / sakũļât vaŕ kâdu lupatu jab kuô, laî mîkstâks.*

2. šķīruma konj. **Ar partikulu *vai* ievadītā saliktā teikumā saista teikuma komponentus.** *va tu nāksi piê manis, jeb es iẽšu piê tevis?* **// Saliktā pakārtojuma teikumā saista divus vienādas nozīmes palīgteikumus.** *vẽrmêlenes i labs priêkš mãgs, ka dikti tâda ę̂stgriba naû jeb akaĹ vę̂dę̂rs sâp. / zveju laîvâm bi jâgaîda, ka viš* [tas ir, ledus] *iskusîs, jeb aka, ka pûtîs cic vẽš uñ atpûtîs viņu apakaļ̂.*

jebiķis subst. **Mantrausis.** *jebiķis* [ir] *lamuvârc. / tas tik tâc jebiķis – visu priêkš sevis paraû.*

jeb·kur adv. **Nenoteiktā, nezināmā vietā; vienalga, kur.** *maguõnes kaîsija us tâdu baĹtumaîzi, jeb·kuŕ.*

jeb·kurš nenoteiktais pron. **1. Vienalga, kurš (no noteiktas grupas).** *tuõ darbu jaû varę̂ja jeb·kuŕš padarît.*

2. adj. noz. **Nenoteikts (no noteiktas priekšmetu, parādību grupas); vienalga, kurš.** *tu vari nãkt jeb·kurã laîkã.*

Jẽčis subst. **Personvārds – zēna, vīrieša vārds.** *Jẽčis* [ir] *Ję̂kaûps. tas* [vārds] *vaîs taga neû. / kaîmiņuôs bija viêns Jẽčis.*

ječu part.; novec. **Varbūt.** *taga tu nevari, ječu tu varę̂tu atnãkt vakarâ. vęcâmãte tâ teîca, tas i dikti señ.*

ļęda, arī ***ļędus*** subst. **1. Sasaistītu tīklu un āķu (ūdu) virkne.** *tuõ tîklu jaû i daũdz – kâdi četri desmiti, piẽcdesmit. uñ visu tuõ riñdu saûc pa ļędu. iŕ ûdu ļędas, tîklu ļędas. / ļędus viss kuõpêjaîs ûdu uñ tîklu daũdzumš iŕ. / pusi ļędus sajẽma, puse palika jũrâ – ja slikc laîks ûznãcis va kâ, ta tâ teîca. / visâ ļędû nebi zivis, pusê bi. puse ļędus bi tukš. / tîklu ļędus. liẽlu ļędu izlaîduši jũrâ. / ka ismę̂t tîklus tâdu gaŗu strĩpu, nuômę̂t uz viênu viêtu, tuõ saûc pa ļędu. / lukteŕs rãdija, kuŕ atruôdas tîklu ļędus.*

2. pārn. **Tracis.** *viš tuŕ istaîsijis kâdu kliẽstu, tâdu ļędu istaîsijis.*

jẽdzīgs, ***-a*** adj. **1. Tāds, kam ir jēga.** *blañkstîtiês teîc, kad grib nuôviĹkt laîku, ne·kã jẽdzîga nedaruôt.*

2. Labs, pieņemams. *tã drẽbe nederêja. ta nuôpiŕka cik necik jẽdzîgâku.* **// Sakarīgs, saprotams.** *viņaṁ tã runa nav tâda jẽdzîga. viñš tâ nemâk isteîktiês.*

ję̂ga subst. **1. Lietderīgums; mērķtiecīgums; nozīme.** *kâda tuŕ ję̂ga pũdę̂t tuõs veñterus. ne·kâdu zuvu jaû te nev. / kas tuŕ pa ję̂gu – maĩnît naûdu zę̂Ĺtâ va sudrabâ. / nu kâda tuŕ ję̂ga taṁ dârbaṁ? / siêna pũķis. ka viņa dikti daũdz siênâ aûg, ta nav ne·kâda ję̂ga. / tã* [biezputras] *diêna galîgi bez jẽgas nebija. bij jâvę̂d biêsputra kaĹniņâ, laî ganiņiêm vasarâ netrũktu kuô ę̂st.* ✧ ***nav ne·kâda ję̂ga*** – a) saka, ja kāds ir nezinīgs, neprasmīgs. *tas puĩka veĹ ne·kuô nemâk, ne·kâda ję̂ga nuô viņa nav.* b) saka, ja kas ir nosodāms, nopelams. *nu jaû vaĩr nav ne·kâda ję̂ga – kaĩmiņš dzeŕ katru diênu.* ✧ ***ne·kâdā ję̂gā*** – saka, ja kas neveicas, neizdodas. *taîs mãjãs nu neiẽt ne·kâdã ję̂gã – tę̂s, mãte vęci, jaûniê te negrib palikt.*

2. Izpratne, saprašana. *mañ vêl tâda ję̂ga ĩsti nav, kâ tuŕ vaîg darît. / mañ naû ne·kâda ję̂ga, kâ aûdę̂klu iêliêk staklẽs. maṁma visu tuõ darija. nuô aûšanas mañ arî ne·kâda liẽla ję̂ga nav.* ✧ ***bez ję̂gas*** – daudz; ļoti daudz. *kuô tu lej tuõ ûdeni bez ję̂gas! kas tev te isnãks! kâdu putru tu duõmâ isvãrît? /*

teļi jaû dzeļ piẽnu bez jẽgas. / tiẽ vĩri dzeî tuõ brañdavu kâ bes jẽgas. ✧ ***iziẽt nuo jẽgas*** – zaudēt saprātu. *nu jaû iziẽt nuô jẽgas – neziņ, kâ ģẽrptiês uñ kuô êst.*

jẽgt v. **Prast, mācēt; saprast, aptvert.** *ne viņi vaĩs sapruôt, ne jẽkst tiẽ jaûniê* [par senām lietām]. */ kaṁ nãk sežđesmit* [gadi]*, tiẽ jaû vaĩs ne·kã nejẽđz. / viņa* [tas ir, šuvēja] *nejẽđz, kuô viņa griêž. / es nezinu, va viņa jẽks kuô* [darīt]. */ ka tã zive iêskriên* [venterī]*, nu viņa nejẽkst vaĩs apakaļ isskriêt.* ✧ ***jẽđz tik, cik cũka nuo svẽtdiênas*** – neko nezina, nesaprot, neapjēdz. *jẽđz tik, cik cũka nuô svẽđiênas – teîc us tâdu, kas it ne·kuô nèiššķiŕ.*

Jẽķabs, arī ***Jẽķaups*** subst. **Personvārds – vīrieša vārds.** *vẹcaîs Jẽķaps nav vaĩ ne·kâc stipris strâdniẽks. / Jẽķaûpa diêna diũdesmit piêktâ jũlijâ. ta jaû sâka skatîtiês uz rudziêm, va nebûs pļaũnami. / Jẽķaupīns* – zēna vārds. (Sprincis 430) */ duod, māmīna, kam duodama, neduod mani Jẽķaupam!* (LFK 1961, 10709)

jel, reti ***jele***, novec. ***jal*** part. **1. Lieto, lai pastiprinātu vārda nozīmi.** *liêcies jeļ miêrã! kuô tu te plijiês viŕsũ! / aĩ jeļ manu skaņu baļsu, sîku, mazu aûgumĩnu! brāļuõs dziêdu, vẽš aĩznesa pašã taûtu sẽtĩnã. / aĩ jeļ manu vẹcu tẽvu, tavu liẽlu rudzu laũku! trîs diênĩnas rudzus pļãvu, laũkaṁ galu neredzẽju. / kuô, meîtĩna, liẽlijiês, kas jel tevi nepazina. / mãte teîca, laî jeļ ejuõt tuõ krustamãti raũdzît, guluõt slima. / eĩta jeļ pruôjâ! / va tu jaļ tuŕ biji? / labi, labi es dzîvuoju ar visiem ļautiņiem. ja tie manis neredzeja, jele mani piemineja.* (Bitners 1844, 118)

2. Lieto, lai pastiprinātu izteikuma vēlējuma nozīmi. *nu kaût jele mâcîtuôs!*

3. Taču. *mẽs teîcaṁ – ej nu ej! vaî ej jeļ ej! bet rucavniêki – ej beñ ej! / atjâja taûtiêtis aŕ viênu ũzu. nãc jele plãnâ, šũsiṁ uõtru!* □ ***ta ja jel*** – saka, ja ko apstiprina. *ta ja jeļ – tuõ jaû veļ dara. / ta ja jeļ – bûs, bûs kŗupiṁ bẽrni, bet sẹbu! tâ teîca uz gaũsu padarîšanu.*

jẽļâda subst. **1. Neizstrādāta dzīvnieku āda.** *tikkuô nuôdīrâja tuõ luõpu, ta bî jẽļâda. ta jaû tãs âdas ģẽrêja.*

2. comm.; pārn. **Neprasmīgs, nezinīgs cilvēks.** *tas vĩrs tâc jẽļâda. uz viņu nevaŕ paļaũtiês.*

jẽļaûsis subst. **Vājdzirdīgs cilvēks.** *tu, jẽļaûsis, jẽļnaģis! tiẽ iŕ lamu vârdi. ka nedziŕd, ta teîc – jẽļaûsis.*

jele. Sk. *j e l* .

jẽļgumija subst. **Gumija, kas vēl nav vulkanizēta.** [brezents dzirnavu spārniem] *bi smẽŗẽc a jẽļgumiju, laî vẽš nepûš caũri.*

jẽļnaģis m., ***jẽļnaģe*** f.; subst. **Izšķērdīgs cilvēks.** *kas naû saturîks, ta tuõ teîc jẽļnaģi. / tu tâc jẽļnaģis tik esi!*

jẽļs, ***-a*** adj. **1. Tāds (pārtikas produkts), kas nav termiski apstrādāts vai ir nepilnīgi apstrādāts.** *va nu êda tâdu pašu jẽļu* [sālītu mencu] *piê rãceņu vaî ari nuôvãrija – nuôplucinâja. / ziêmu* [mencas] *êda ari jẽļus, plucinâja, bet, mañ tâ rãdâs, cẹptus ne·kad. / jẽļu gaļu meîtas bi isvãrijušas. / vajdzẽja pus·uôtras stuñdas cẹpt. ta tik viņas* [tas ir, maizes] *bi iscẹpušas. ja cepa mazâk, ta viņa* [tas ir, maize] *iêkšâ bi jẽļa, juô viņa bi biêza uñ liẽla. / ka maîze bija piẽkrituse, ta viņa iêkšã bija jẽļa.*

2. Tāds (medus), kas tikko iztecināts no šūnām. *jẽļs mẹdus i tikkuô isjẹṁc, svaîks. ta jaû viš neattĩrîc i, a visãm šũnãm i.*

3. Tāds, kam izsutuma vai slimības rezultātā bojāta vai nobrāzta āda (par ķermeņa daļu). [meitas] *bija sataĩsijušas stipru sãrmu. mazgâjuôt visas ruôkas palika jẽļas. / ta jaû aŕ* [veļu mazgājot] *maziê piŕksteļi bi jẽļi, jâ, citreîz. / ta bi sẹzdiênâm jâdziêvâ jẽļâm ruôkâm a tiẽm traũkiêm. /* [slimām govīm] *piŕkstu stârpa bija jẽļa. uñ mute aŕ bi jẽļa, nevarẽja êst. tas bi reîzê. / ka bi slapjas vasaras, ta nagu stârpas palika jẽļas aîtâm. bi jãbriên pa tãm attẹkâm, ta sabrida. / ziŕgaṁ žuôklis aŕ dzeļžiêm bi nuôbẽŗsc jẽļs.*

4. Ļoti mitrs, neizžuvis (piemēram, par sienu, miecētu ādu). *pañtâ sâk sust siêns, naû sažuvis labi, jẽļs. /* [aitas] *âdu ižžaûn, jẽļuô pusi uz vîrsu – va pažuõbelê, va kâdâ šķũnî.* // **Izmircis, apglumējis (par augiem, to daļām).** *tiẽ* [ķẽpupi] *neẹsuôt iñdîga* [sēne]. *bet viņi tâdi jẽļi, tâdi mîksti. / šuôgad tiẽ rãceņi pa·visaṁ jẽļi, negârdi.* // **Šķidrs, lipīgs (piemēram, par mēsliem).** *naûdu sajẽmuse,* [aizvainotā] *meîta atnesa jẽļus guôvu sũdus, iẽtîtus papĩrî uñ iẽsviêde kuñdzeî acîs.*

5. Tāds, kam nav muskuļu spraiguma (parasti par rokām, pirkstiem). *vẹctẽvaṁ viss krît nuô nagu laũkã, tâdas jẽļas ruôkas nu i.* ✧ ***(kâ) ar jẽļiem nagiem*** (arī ***jẽļām ruôkām***) – saka, ja (kas) ir darīts bez muskuļu spraiguma. *kâ tu te nes tuõ skutulu – kâ a jẽļâm ruôkâm, issviêdîsi veļ. / ja kâc nesasiê stipri mazgu uñ tas atraĩsâs, ta teîc – a jẽļiêm nagiêm* [sējis]. */ tã nebija tâda*

ritîga padarîšana. tuŕ bî kâc arî ļẹļiẽm nagiẽm strâdâjis. / tu turi stiñgri! neturi a tâdis ļẹļis nagis! // **Gļēvs, vājš (par cilvēku).** *tas dẹļs viņaḿ bî tâc ļẹļs, nevẹ̃rc.*

6. Rupjš, piedauzīgs (par vārdiem, izteicieniem). *es tuõ ne·maz negribu teîkt – tas tâc ļẹļs vârc. tâ jaû nerunâ. tas tâc rupš vârc.*

7. Netīkams (par smaku). [gatavojot ziepes mājās] *lika klât ari sviêstu uñ smâržas – va nu kumelîtes, va pepeŕmeñtes, laî nav tâda ļẹļa smaka tãm ziẽpêm.*

ļẹļums subst. **1. Brūce (cilvēkam vai dzīvniekam), kas radusies stipra nobrāzuma, noberzuma rezultātā.** [zirgiem] *plẹcu ļẹļumi dažu labu reîzu bi redzimi. tuõ ļẹļumu* [zirgiem] *sasmẽrẽja a saĺdu sviêstu uñ ta izgriêza siĺksiḿ caũrumu tik liẽlu, cik tas ļẹļuḿs. /* [zirgiem] *skaûstâ arî bi ļẹļumi nuô šaûru rîku. / ka juḿs tâ kad·reîz kâc ļẹļuḿs i kaût kuŕ, savãra viņu – tuõ* [matutu] *sakni. / uzlẽja kaḿparu uz ļẹļumu, nu sũrkst.*

2. dsk. **Nokauta lopa, arī zivs iekšējie orgāni.** *ļẹļumi i kaû kas nuô iššķệrsta luõpa, kâdas iêkšas va kas. / šuôdiên garî ļẹļumiêm laîks pagãjis – tâ teîca, ka šķêrde mẹñcus, kave cũkas. /* [govs] *maũŗâ, ka atruôd kuô, garî kâdu ļẹļumu maũŗâ. / nuô tâdiêm ļẹļumiêm cũku glabâ. cũka kuôž tãs nabas arî tiẽm suvệniêm – ta ka viņi piêdzimuši. bet tas reṭi gadijâs.*

3. Jēlas gaļas pazīme. [aitas galvu] *aplej arî ûdeni, laî nuõveļkas tas ļẹļuḿs, ļẹļuma gârša.*

jẽmējs, arī ***jêmējs***, ***ņẽmējs***, ***ņêmējs*** m., ***jẽmēja***, ***jêmēja***, ***ņẽmēja***, ***ņêmēja*** f.; subst. **1.** m. **Vīrietis, kas ir ar mieru precēt (sievieti); precinieks.** *ka meîta bûtu gãjêja, ta viš bûtu jêmẽjs. / mũsu Maĩgaî gadijâs laps jêmẽjs, aîzgãja ari. / viņi* [tas ir, jaunieši] *tâ iĺgi sagãjâs, bet tas Jãnis nebî jẽmẽjs. / tas ņẽmẽjs neskatijâs, cik tu esi skaĩsta, tas nebi ne·kas! tuôreîz skatijâs, cik zemes bi.*

2. Labības (parasti rudzu) kūļu sējējs. *jẽmẽja i piê rudzu pļaũšanas – rudzu spaîles sajẹḿt. / ņẽmẽjas siên* [labību] *kûlîšuôs. / jêmẽjas bija. labîbas pļãvẽji pļãva, uñ meîtas ņêma. / rudzuôs katraḿ pļãvẽjaḿ viêna jẽmẽja. / ka rudzi biêzi sàaûguši, ta jẽmẽjâm bi kuô turẹ̀t. / ja atlaîdîs viênu šķeriênu rudzus nepļaũtus, ta ņẽmẽjaî ruôkas beîktas. / ka ņẽmẽjas sasẽjušas slikti pệdas, nevaŕ sacẹĺt bãlīnus labi. / ja bi patîkama tã ņẽmẽja, ta* [pļāvējs] *platâku spaĩli pajẽma. / pļãvẽjiêm trũka viênas jẽmẽjas.*

3. Ražas novācējs; talcinieks. *ka rudeni nãk kaŕtpeļu ņẽmẽji, ta viņi visi tuŕ* [lielā mājā] *guĺ.*

jẽmiens, arī ***ņẽmiens*** subst. **Vienreizēja paveikta darbība → *j e m̃ t* (1; 4), → *ņ e m̃ t* (1; 4); rezultāts → *j e m̃ t* (1; 4), → *ņ e m̃ t* (1; 4).** *ja viņu* [tas ir, spaili] *nuôpļãva pareîzi, ta jẽmẽja varẽja sajẹḿt ãtri. trîs jẽmiêni – uñ bi kûlis. uñ lîdz a pêdẽjuô jẽmiênu vaîdzẽja saũjâ pajẹḿt saĩšķa tiêsu. / divi, trîs ķêriêni* [jeb] *ņẽmiêni i kûlis. a tuõ pašu rudzu apsiên.*

ļẹm̃stāt v. **Atkārtoti ņemt.** *ļẹm̃stât – tas i, ka viê·nâdi ļẹḿ. / kuô tu viê·nâdi vaŕ ļẹm̃stât tuõ naûdu? gañ piêtrũks.*

jem̃t, arī ***jẹḿt***, ***ņem̃t***, ***ņẹḿt*** v. **1. Tvert (ko) ar rokām, arī ar rīku; satverot (ko) ar rokām, arī ar rīku, virzīt (no kurienes, kur).** *ka duô, ta jem̀! / ņem̀, kuô duô, strâdâ, kuô liêk! / kad kũla a zirga mašĩnu, iskuĺtuôs saĺmus jẽma nuô kuĺmašĩnas rĩkles uñ lika uz ẽrpi. /* [ceļa labošanai] *ņẽma grañtus nuô Rudes ciêma ganîkles. tiẽ klâtâki bi. / senâk* [dalot cūku, astei] *jẽme lîdz tuõ speķîti. / ļẹḿ kuô ļẹḿdaḿs – viss iskrît, viss saplîst.* ✧ ***nav ar pliku ruôku ņẹmams*** (arī ***ļẹmams***) – a) saka par gudru, apdomīgu, attapīgu, arī pieredzējušu cilvēku. *naû arî pliku ruôku ņẹmaḿs – teîc uz gudru uñ abduõmîgu ciĺvệku, kas neiêlaîžâs us katra viêna iêteîkuma. / tuõ tu neduõmâ mũsu puĺkâ dabũt – tas naû a pliku ruôku ņẹmaḿs. / tas puĩsis naû a pliku ruôku ļẹmaḿs. / mũsu puĩšelis naû a pliku ruôku ļẹmaḿs, viņš visu taga jaû zina.* b) saka par bagātu cilvēku. *tas dẹļs bî bagâc, tas jaû a pliku ruôku nebî ļẹmaḿs.* ✧ ***jemt*** (arī ***ņemt***) ***aiz dziêsmas*** – satvert (kādu) pie kakla, lai uzbruktu vai lai izvadītu (no telpas). *ņẹḿt aîz dziêsmas – teîc, ka grib kaûtiês. / nu tuõ tik jâļẹḿ aîz dziêsmas uñ pa durîm laũkâ!* // **Izvēlēties un tvert (rokās), lai lietotu, izmantotu.** *viš* [tas ir, skolotājs] *bi bĩblotekas vadîtajs – pãrzinis. es gãju tuŕ ņẹḿt nuô viņa grãmatas. /* [sivēnus] *jême priêkš sevis – cik vaîdzẽja pašiêm. kam bi vaĩrâk, pãrdeva, kaḿ vaîdzẽj. / kâdu mañtu, kas maz dabujama, ļẹḿ cic nuô cita. / nu ta vaîdzẽja appręçẽtiês uñ ta ļẹḿt savu kumeļu. uñ ta mãte vêl iêdeva guôvi uñ guõtẹnu.* ✧ ***jemt uz graûda*** – šaujot notēmēt. *pliñtes galâ, pliñtes stuôbra galâ i tẽmeklis. tuô saûc pa graûdu. tâ saka – ļẹḿ uz graûda uñ šaũ.* // savienojumā ar *augšā*(*m*). **Aizstāj perfektīvo verbu ar priedēkli *uz-*.** [Mīkla:] *maģa maģa siẽvina iẽt pa laũku, ismẹt baĺtu kabatsdrãninu uñ nejẹḿ aûkšâm. / ka lini bi bišķi aptilinâti, ta jẽme aûkšâ. / a rãceņu kašeli ņẹḿ aûkšâ linus uñ sasiên buñtus. saûsâ laĩkâ tik cêla aûkšâ.* // savienojumā ar *ârā*. **Norāda uz darbības objekta izzušanu, virzību kur laukā, prom.** *ta bi tâc mîksc ûdeñs. uñ* [tas] *arî dikti*

[veļai] *jēma mę̃Ļlumus ârâ.* // savienojumā ar *laũkā*. **Norāda, ka ar verbu izteiktā darbība saistīta ar virzību no kurienes ārā, ar virzību ārpus kā.** *kad* [siers] *adzisis, ję̂m nuô drãnas laũkâ uñ liêk sâles ûdenî. tâ patuŕ diênu uñ nakti.* / *silene i pę̂kaî lĩdzîga* [sēne]. *tã iêkša i piĻdîta, tuõ ję̂m laũkâ.*

2. Līgt, algot (strādnieku); pieņemt darbā. *kuô te jem̂s slakteri! nuôkaûs tuõs suvę̂nus paši. gañ jaû tę̃s mâcês.* / *saîmniẽks lĩka prę̂cętu pãru. kam̂ bi vaĩrâk rũmes, tiẽ labâk jẽma prę̂cętu pãru.* / *saîmniêki piê darŕba aŕ lĩka tik puĩšus uñ meîtas. prę̂cętu kaĽpu ne·viêns Nîcâ nejẽma.* / *vę̂cuôs laĩkuôs liẽlas dâmas jaû pašas bę̂rnus nèaûdzêja. ta jẽme ę̃mmu. ta tã zîdinâja.* / *aĺgâdži bi daũdz – nuô Juŕg̊u lidz Juŕg̊im̂. tâdus vasaras puĩšus jẽma aŕ kadreĩz.* / *kas viņus* [tas ir, mežstrādniekus] *ņem̃s, nav jaû rũme aka.* / *tam̂ jaû lîp piê nagiẽm. bet kuŕ ta citu laî ņę̂m̂ – viñš jaû darîtâjs laps.* // **Saistīt (kāda uzdevuma veikšanā), aicināt (būt par ko).** *saîmniêki aŕ pa liẽlâkuô daļu ņẽma vę̂cmãtes mãjâs.* ☐ ***jemt dalību*** – piedalīties. *tuŕ jaû mañs dę̂ls aŕ jẽma dalĩbu taî koḿpãnijâ.* ☐ ***jemt palīgā*** – aicināt palīgā (kādu). *vaîdzêja vêl viêns aĩrẽš ję̂m̂t palīgâ, ka bi liẽls siêna vę̂zum̂s uskraũc. viêns nevarêja pastuñt.* // **Iesaistīt (piemēram, sarunā).** *viņa tik tâ sũkstâs, ka viņu neję̂m̂ piê sarunas.*

3. parasti savienojumā ar *lĩdz*. **Ļaut, arī likt doties (sev līdzi).** *ka nuõbraûca Liẽpâjâ uñ nejẽma kumeļu lĩdz, ta bi* [ķēve] *jãnuôslaûc.* / *jem̂ mani lĩdz!* / *kad es būtu tuo zinajsi* [..] *es būt vīru lĩdz ņę̃musi ar visiem bērniņiem.* (LFK 9, 33) // **Dodoties (kur), nest, vest (sev līdzi ko).** *senâk jaû siẽru pa·stãvîgi jẽma lĩdz guôduôs. jẽma tuõ ciêtuô siẽru aŕ.* / *baznîcâ ejuôt,* [*austeni*] *veĹ ņêma uz ruôku, nesa tâdâ nenuôteîktâ laĩkâ – bûs liêtus vaî nebûs.*

4. parasti savienojumā ar *nuõst*, *zemē*. **Norāda, ka kas tiek atdalīts, attālināts, atņemts.** *ka vaîņagu ję̂m̂ zemê, ta tãs siẽvas tuõ dziêd – vadzĩtĩ nekaŗat mũs mãsĩnas vaîņadzĩna.* / *tuõ plêvîti* [miežiem] *sudmalâs jẽma zemê.* / *vę̂dę̂ŕs pastiêpc* [sacīja]. *ta lika tâdas glãzas.* [..] *ta jẽme zemê uñ pãrsêja a drãneli.* / *sudmalâs bija gaņ̃g̊i. tuŕ varêja divas klijas ję̃m̂t nuõst.* // **Novākt (ražu).** *sĩpuôlus ję̂m̂ zemê vę̂câ mẽnesî, ta nedîkst, nepũst pa ziêmu.* / *citi ņę̂m̂ zemê jaû rãceņus.* / *viš* [tas ir, dēls] *te atnãk lîdzę̂t tuõs rãceņus ję̃m̂t.* / *ka steĽlê koĽkõzâ, ta teîc – jâiẽt biẽtes ņę̃m̂t.* / *linus ņẽma a rãceņu raûnamuô kašeli. tuõs dikti viênâdi vaîdzêja savâkt.* / *skalu plẽšamaîs kum̃pis bi. rudeni, ņę̃muõt biẽtes, aŕ viš laps. lapas paliêk saũjâ, biẽte nuôkrît.* // **Vākt (piemēram, labību, nopļautu zāli); siet (labības, parasti rudzu, kūļus).** *brãlis iêraũga iskapti, ka karâjâs, uñ pļaũ pa tuõ sę̃tu. mãsa tũlĩ iẽt, ņę̂m̂.* / *meîtas gãja ję̂m̂t rudzus.* / *es ęsu gajse rudzus ņę̃m̂t.* / *rudzus gãja ję̂m̂t aŕ sârkanuô liñdruku mugurâ.* / *te rudzus ņêma. tas jaû pa taĹku bi – tas jaû vaîdzêj nuôstrâdât. tas nav pa naûdu.*

5. Dabūt, iegūt, iegādāties, arī atrast, lai izmantotu. *ka mẽs kaût kuŕ ję̃mtum̂* [speķi]*!* / *meitas nãca rakstus ņę̂mt nuo manãm biksītẽm.* (LKF 1818, 120) / *tam̂ Añšim̂ tiẽ zuôbi* [smejoties] *vaļâ viẽ stãv. ku viñš vaŕ ję̂m̂t tik daũdz kuô teîkt!* // **Paņemt (ko, parasti ar attiecīgu atļauju) lietošanai, izmantošanai (uz laiku); aizņemties.** *cic* [saimnieks] *jẽma kuĻmašĩnu pa divi lãgi – rudzus nuôkũla, vasarãjus kũla uõtrã reĩzã.* ☐ ***jemt mâkslu*** (arī ***mâksli***) – mācīties. *tuõ mâkslu tev vaîg mâcę̂t. nuô tã vĩra vaŕ mâkslu ję̂m̂t.* / *nuo tā var mâksli jemt*, den kann man sich zum Muster od. Vorbild nehmen (to var ņemt sev par piemēru vai paraugu). (ME II 579) ☐ ***ņemt pupu*** – zīst. *ja kâc* [sivēns] *iŕ juô vâjâks, neņę̂m̂ pupu va kâ, ta tas pavârkst.* ☐ ***jemt stuñdas*** – mācīties (ko) individuāli (pie privātskolotāja, meistara). *vę̂cuôs laĩkuôs arî jẽma stuñdas, piê kâda meĩstara mâcîjâs kâdã amatã.* / *es jẽmu stuñdas.* ✧ ***kâ nuo viênas liẽ(s)tes ņę̂mti*** (arī ***jęmti***) – vienādi (parasti par cilvēkiem). *nu tiẽ puĩkas abi kâ nuô viênas liẽtes ņę̂m̂ti aŕ visu izdarîšanuôs. uñ ari isskac viênâc.* / *nuô viênas liẽtes ję̂m̂ti – teîc us kuô viênâdu.* / *tiẽ brãļi tâdi viênâda rakstura ciĹvę̂ki, tâ kâ ję̃m̂ti nuô viênas liẽstes.* ✧ ***jemt liẽluo viêtu*** – būt goda vietā. *uõtruô diênu visi nuô brũtes radiêm jẽma tuõ liẽluô viêtu, jâ. piŕmuô diênu jẽma nuô brũtgâna radiêm tuõ liẽluô viêtu.* ✧ ***jemt*** (arī ***ņemt***) ***(nelabu) galu***; ✧ ***nejemt*** (arī ***neņemt***) ***labu galu*** – a) beigties slikti, nevēlami. *tik traks, nevaĹdâms tas jaûnaîs ziŕks. tuõ nevaŕ ne·kuŕ braûkt viênu pašu. nevaŕ zinât, kâdu galu ņem̃s.* / *gañ jaû mešsârks nuôķêrs* [malumedniekus]. *cik iĽgi tâ tas iẽs! tâda bûšana ję̂m̂ nelabu galu.* / *tiẽ liẽliê priêki labu galu nejem̂s, gañ jaû bûs ari bę̂du daũdz.* b) iet bojā; iznīkt. *manaî puķeî gaîsma nenãk viŕsû. tâ jaû šĩ* [puķe] *te savu galu ņem̃s. vajdzętu pakarinât piê griêstu.* ✧ ***jemt mutē*** – a) lietot (piemēram, kādu dzērienu). *tas vĩrs ne mutê nebi jẽmis* [degvīnu]. / *manaî mãsaî negâršuôja piẽns. viņa piẽnu mutẽ nejẽma.* b) teikt (piemēram, kādu vārdu). *es nuô tañtes*

neaceruôs, ka viņa tâdu vârdu bûtu mutẽ jẽmusi. / es savã mutẽ nejẹm̂tu tâdus rupjus vârdus. / nu Jānis ne mutê nejẹm̂ kâdu sliktu vârdu, guôdîks puĩšis. ✧ ***ņemt savā ziņā*** – ņemt aizbildnībā, aizgādnībā. *ņẹm̂t savâ ziņâ* [ir] *gãdât paŕ kuô. / tẽs, mãte nuõmiruši, uñ bệrnus pajẽma savâ ziņâ radi.* ✧ ***jemt uz zuôbu*** – izzobot. *meîtas* [puisi] *jẹm̂ uz zuôbu, kâ nav varệjis nuõvaĺdît* [zirgu] *uñ iskritis nuô ratiẽm.* // **Aizgūt (vārdu).** *tas vãcu vârc bi – añcuks, jâ. tas nuô vãcu vârda jẹm̃c. / kamerãc nuô vãcu vârda jẹm̃c. tas i mañs kamerãc – draûks. / deķis iŕ sẹga. tas ņẹm̃c nuô vãcu valuôdas. te jaû vãciẽši kâdreĩz vaĺdijuši.*

6. Pirkt, iegādāties (ko). *veprîšus varẽj vaĩrâk ispãrduôt. kas divus jêma, tam̂ deva viênu cũkĩnu, viênu veprîti. / mañ piĺsệtniêki miĺzîgi jẽma* [saldskābmaizi]. */ ka nuõbraûcâm Liẽpâjâ, gãjâm beķerejâ. vakarẽjuô maîzîti jẽmêm. / skanîgus, plîstuôšus kuôkus abzîmẽja – tuõs jẽma priêkš vijuõles. / mūsu māte bẹ̄dājās, kur būs ņẹmti maizes lizi.* (LFK 1817, 68) ☐ ***jemt uz parādu*** – iegādāties, dabūt (ko) pret vēlāku samaksu. *es us parãdu ne·kuô negribu jẹm̂t.*

7. Prasīt (piemēram, samaksu, algu). *ta jaû tik tuõ liẽluô naûdu jẽmâm pa tuõ kafiju uñ pa tâdâm liêtâm. / tâc neliẽls stâdiñs – divi rubuļi jẹm̂. / tiẽ, kas stẽķus zvejuôja, jẽme latu pa siêku. / es tig vaĩs nevaru acẹrệtiês, cik pa tuõ dârbu* [tas ir, adījumu] *jêma visu.*

8. Dot (labprātīgi) apmešanās vietu (savā mājā, dzīvoklī); ļaut apmesties (savā mājā, dzīvoklī). *kad·reĩz mañs tẽs jẽma liẽlâ istabâ kâdu ciĺvệku. ta teîca – savâ rũmê. / kuŕ pašiêm vaĩrâk ciĺvệku, tuŕ mĩtniêkus nevarêja ņẹm̂t.* ☐ ***jemt uz reñti*** **(**arī ***graûdu*****)** – rentēt, maksājot natūrā. *ka jẹm̂ mājs uz reñti, ta uz graûdu jẹm̂. ta reñtniêks duô saîmniêkam̂ pusi va trešuô daļu nuô isaûgušâs labîbs.*

9. Strādājot (piemēram, pļaujot) aptvert (kādu joslu, kārtu, platību). *ka jẹm̂ platâku spaĩli, liẽlâku ciŕtiênu, ātrâk vaŕ nuôpļaût. / a buĺdīzeriêm jẽma tuõ zemi sastumt, tãs lejas.*

10. Precēt (sievu). *vaî tu teîci vaî neteîci, Jānis jaû neklaũsîs – jeḿs uñ jeḿs tuõ Madi. / ja gribi, jeḿ tuõ Mãdžu. / piŕmaîs puĩšis meîtu vaĩrs nejẽma. bet mãte teîca – piê Pẽteŗa neduõšu! tam̂ nav savu māju. / es neņẹmtu slinku meitu ne savām klapatām.* (LFK 1961, 11229) */ smiekli bija, smiekli bija ar tām ciema meitiņām: kad tās ņēma, tad nenāca, kad neņēma – gauži raud.* (LFK 1817, 195) ☐ ***jemt siẽvu*** – apprecēties. *brãliṁ ne·kas nèatlika darît, kâ jẹm̂t siẽvu, – mājâs vaîg saîmniẽces. / grib puĩsîtis siẽvu jẹm̃ti, nedrîkst meîtu biĺdinâti.* ✧ ***jemt buļļus*** – apaugļoties (par govi). *ãlave – tãs jaû netuŕ, pãrduô. viņa buļ̃ļus nejẹm̂. / ka viš uõtruô ziêmu ismita, ta tik tas teļš̃ jẽma buļ̃ļus. / taga jaû* [jaunās govis] *jẹm̂ buļ̃ļus piŕmâ gadâ. / guôve pêc atnešanâs devîtâ nedẹļâ jême pa jaûnu buļ̃ļus.*

11. Iesaukt (karadienestā). *ka gãja piê luõzêm, ta gãja piê daktera aŕ. kuŕš bi veselîks, derîks, tuõ jême. kas bi vaĩnîks, tuõ nejẽme diẽņestâ. / ka puǧis pabeîdza skuõlu, ka bija divdesmit, divdesmit viêns gac, ta puǧi jẽma aka diẽņestâ. / puĩkam̂ nuôgãja visi mati. ari diẽnệt kriêvuôs nejẽma. / teîce, ka bûšuôt kaŕš, ka jeḿs vĩrus.*

12. Sākt (ko darīt). *savãrij visu gaļu, sagriêza a nazi vaî jẽma sakapât.* / [*dujdubeni* mazgāja –] *iêbẽra sâli, vãruôšu ûdeni uñ tâ visâdi ņẹm̂ ļuñdinât, švañkuôt. / viênreĩz mañ aŕ iêdeva tuõ vada galu turệt. es teîcu – cik iĺgi es tuõ šnuõra galu turêšu? viņi* [zvejnieki] *jẹm̂ smiêtiês. / puĩši, kas jaû manij, jẹm̂ smiêtiês. uñ veĺ nuôķeŗ̂* [vardi] *uñ piêlaîž* [meitai] *klât. / es ņẹmu brệkt. / te puĺku tañtes,* [bet] *tu ņem̂ bļaûstîtiês.* [Saka bērnam.] */ ka* [bērns] *jẹm̂ kliêkt, ta visi mani luôgi trĩc.* ✧ ***jemt kājas*** – sākt staigāt; stāvēt. *ka mazi bệrni dũšîgi aûg, cic desmitâ mẽnesî jaû jẹm̂ kãjas. / ka viš* [tas ir, lops] *dũšîks, piẽdzimis tũlît jẹm̂ kãjas. / kad·reĩz mazi bệrni tâdi rẹsni i, bez divu gadu ne kãjas neje̦m̂, nestaĩgâ. / kumeļš̃, ka piẽdziṁst, tũliņ̂ ceļas kãjâs – tũlît jẹm̂ kãjas. / luõps jaû ātri kãjas jẹm̂. / kâdas tuôreĩz guôves isskatijâs! paûsari* [..] *nejêma kãjas.* ✧ ***jemt kājas pa plęciem*** – a) iet prom, doties ceļā. *vakaŕs naû tâļu. jãjẹm̂ tik kãjas pa plẹciêm, laî tiêk a gaîsmu mãjâs. / es jẽmu kãjas pa plẹciẽm uñ neiêlaîduôs tuŕ taî koḿpãnijâ.* b) bēgt. *ka jâmûk, ta puĩšelis jẹm̂ kãjs pa plẹciẽm uñ skriên pruôm. / viñš jẽma kãjas pa plẹciẽm uñ aîz·gãja!* // savienojumā ar citu verbu un parasti arī ar saikli *un*. **Pastiprina šajā verbā nosauktās darbības sākuma momentu.** *lika liẽlu kaûdzi* [*baltā sviesta*] *uz lẽzẹnu šķĩvi. uñ ta jẽma uñ êda – lika uz maîzi, uz rãceņiêm.* / [kāpostus] *jẹm̂ uñ iššt̆uõvê. uñ ta i štuõvệti kâpuôsti. senâk tâdi bi tiẽ štuõvệtiê. / tãs* [cūkas] *dẹsas jẹm̂ uñ istĩra – taûkus nuôtĩra uñ izlaîž mệslus. / tad jẽma bišķi* [sāntaukos] *iêkaĩsîja sâli, piparŝ iêkaĩsîja uñ iêlika. / izvãriju puzdiênã piḿpslu, bet mani ņẽma uñ izblamẽja.*

13. Griezt (piemēram, ar asu rīku). *dreĩkaĺc bi. a tuõ kuôku griêž, tuõ riêvu jẹ̃m, a·viên platâku istaĩsa. / šis iŕ* [arkla] *kuñpis, kas adgriêž vẹļệnu. lemesis jẹ̃m nuô apakšas, kuñpis nuô viŕspuses adgriêž zemi.*

14. Izmantot (piemēram, satiksmes līdzekli, naktsmājas). *manî jâjẹ̃m aũtuô, lidz nuõbraûkt. / vẹcâkiê žĩdi nakcmãjas jêma, kuŕ jaû akanî labâk ûzņêma.*

15. Abonēt. *ta jaû sâka jẹ̃mt avĩzes visâ pagastâ. tas bûtu abuõnệt.*

16. Fotografēt. *tãs visas biĺdes, kas te* [grāmatā]*, skuõluôtâja jẹ̃mtas.*

17. Pieņemt. ☐ ***jemt*** (arī ***ņemt***) ***iêkšā*** – a) iesūkt. *tuõs taûkus* [*baltuo sviestu* taisot] *tâlab lika, laî vaĩrâk piẽnu jẹ̃m iêkšâ. / viņaḿ* [tas ir, siera masai] *jaû lêja klât vêl tuõ šķidrumu. viš jẽma iêkšâ, kuô tik viņaḿ lêja. varêja iêmaĩsît. / taî* [saldskābmaizes mīklai] *nuô rîta nelêja ûdeni, miĺtus lika, cik tik jẽma iêkšâ, piêlika baĺtmaîzes raûgu.* b) ēst, dzert. *tuõ vĩru visi usskatija paŕ braṁmani. dũšîks viš bi, sapratîks, ņẽma iêkšâ visu, kas priêkšâ.* ☐ ***jemt*** (arī ***ņemt***) ***ļaũnā*** (arī ***pa(r) ļaũnu***) – nebūt mierā, nesamierināties (ar ko); apvainoties, dusmoties (par ko). *tuõ jaû nejẽme ļaũnā, ka aplêja aŕ ûdeni, ka braûca mãjā nuô pļavas, ka bî siênu sagrâbuši. / tu neņeṁ ļaũnā, ka es tuõ ķuõci pajẽmu. / ne·viêns cic citaṁ ļaũnâ neņẽma, ne aŕ ûsskatija, ka tã* [tas ir, utis, mušas] *bûtu kâda netĩrîba vaî nuôlaîdîba. / puĩši bi* [sieru] *apệduši. va nu pa ļaũnu jeṁs? pašu bệrni! / nuôslaũka tuõ nazi gaŕ liñdruku uî paciênâ. uî ne·viêns tuõ pa ļaũnu nejẽma. / viš* [tas ir, kaķis] *jaû nejẹ̃m pa ļaũnu – ka viņu padzệņ* [no kādas vietas]*, viš iẽt gulệt citũr.* ☐ ***jemt pa(r) dusmu*** (arī ***ļaũnu***) – dusmoties. *ka pàệd, teîc – paĺ·diẽs! vẹsẹ̣li ệduši! – tâ adbiĺd. dikti velĺ kadreĩz nuôteîc – neiêplîsuši. ku rẹdz, ka nejẹ̃m pa dusmu. / nu nejeṁ pa dusmu tuõ! eî nu sazini, va tas tâ bi.* ☐ ***ņemt*** (arī ***jemt***) ***par labu*** – būt mierā, samierināties (ar ko). *dãvana jāņẹ̃m paŕ labu, kuô dâvina, laî aŕ nepatîk vaî nevaîdzîga. / jem, pādīte, tu par labu krustumātes dāvaniņas!* (LFK 1818, 2269) ☐ ***jemt pa(r) patiêsu*** – uzskatīt par ticamu. *tuõ jaû nevaŕ jẹ̃mt pa patiêsu, kas smiêklîks jaû i nuô laĩka gala.* ☐ ***ņemt vẽ̮rā*** – ievērot. *tas cinũdu raksc jâņẹ̃m vẽ̮râ – cik tuŕ vaîg baĺtas dzives, cik mẹļļas.* ✧ ***jemt*** (arī ***ņemt***) ***gaĺvā*** – a) ievērot (ko); uztraukties (par ko). *viš* [tas ir, zēns] *jaû nejẽma gaĺvã, neklaũsija, kuô viņaṁ teîca. / paŕ tevi tuŕ stâsta visu, bet tu nejeṁ gaĺvâ! / es jaû nejẹmu gaĺvâ. laî tik runâ!* b) atzīt (ko) par pieņemamu, pareizu. *tas* [puisis] *tâ liẽlâs. tuõ jaû tâ neņẹ̃m gaĺvâ.* ✧ ***jemt*** (arī ***ņemt***) ***par piĺlu*** – atzīt par saprātīgu, nopietnu (ko); nopietni attiekties (pret kādu, kāda izteikumu). *tãs klačas nevaŕ jẹ̃mt pa piĺlu. / balamute i liẽls pļãpâtâjs. tuõ jaû nevaŕ jẹ̃mt pa piĺlu. / tuõs draûdus jaû varêja jẹ̃mt pa piĺlu. / teîca ari us tâdu nenuôsvệrtu ciĺvệku, tâdu kustîgu, kuô neņẹ̃m pa piĺlu, – nu tas gaî i tik tâc plestiķis.* ✧ ***nâve nejẹ̃m*** – saka par pavecu izturīgu cilvēku. *vẹcais Biẽrañc vêl ẹsuôt dzîvs, isturîks, sîksc vĩrs. tâdus nâve nejẹ̃m.* ✧ ***siŕds nejẹ̃m pretī*** – saka, ja kas negaršo, ir pretīgs. *nu es tãs dakteŗa zâles nevaru iêdzệ̂rt – siŕc nejẹ̃m pretî.*

✧ ***ệĺpu ņemt ciêti*** – panākt, arī būt par cēloni, ka rodas, izraisās elpošanas traucējumi. *tâ sakurinâjuši tuõ piŕti, ka kârstumâ ệĺpu ņẹ̃m ciêti.*

jeṁties, arī ***jẹ̃mties***, ***ņeṁties*** v. **1. Darboties (ar ko, ap ko), parasti intensīvi, enerģiski.** *vaîdzêja steîktiês, juô uõtris pļãvejs nãca viŕsûm. bi kuô jeṁtiês! / maṁmas brãlis tâ jẽmâs a mumṣ, bệrniêm, ka bijãm mazi. / tệs visu rîtu jẽmâs pa tuõ staĺli, kamệr istĩrija. / tas skuõluôtājs vêl aŕ mumṣ te ņẹmâs drusku. viņš zina tãs dziêsmas. / viêgla dzîve laũkuôs nav. tiẽ, kas ņẹmâs a luõpiêm, tuŕ mûžîgi ciĺvệks piêsiêc. / siẽvs ņẹmâs uî iŕ. cita citaî parãda* [adīšanu].

2. Draiskuļoties; skaļi, trokšņaini uzvesties. *bệrni kliẽgdami mẽs jẽmâmiês. tiẽ visi Jaûnagada daŕbi.*

3. Pieaugt (parasti par mājdzīvniekiem). *cita cũka jaû dikti jẽmâs, labi aûga. / tuŕ bî brañgas cũkas. tãs labi jẽmâs. / pa vasaru luõpi bi labi jệmušiês miêsãs. / tas teļš tâ nejẹmâs, neaûg, i dikti kũc.* ☐ ***jemties miêsās*** (arī ***svarā***) – baroties; pieņemties svarā. *manî te tâda caũrbira bija viņugad, nejẽmâs miêsâs.* [Saka par cūku.] */ tas* [sivēns] *bûs ritîks ķusis – gruñtîgiệd, jẹmas svarã.* **// Labi augt (par augiem).** *dikti labi izdevâs labība, labi jẽmâs. laba raža bi.*

4. savienojumā ar verba nenoteiksmi**. Sākt darīt un darīt (ko).** *kâzâs jẽmâs abdziêdâtiês. / kad kâzas pagaĩšas, mãju siẽvas bi saleĩšas atlikušuô alu krũzâs uî brañdavu butelês. tad pašas tik jệmušâs kâzas dzệ̂rt. / manî viêns jẹmâs kaû kuô iêstâstît, es skaĩdri zinu, ka tas i niẽki. / ka mẹĺlãs saknes iŕ, ta tãs biẽtes neaûg, ta nejẹmâs aûkt. / šiẽ* [tas ir, puikas] *nu taîsnuôtiês ņẽmâs.*

jenîdze subst. **Zoss.** *jenîdze i gũža. vẹcaîs ciêmĩns savas gũžas saûca pa jenîdzêm. citi nesaûca. / jenîdzes – tâ mẽs teîcêm, ka gribẽja pazuôbuôtiês. teîca jaû gũžas vaĩrâk. tas jaû vãcu vârc. / bệrni, eĩta skatât, ku tãs jenîdzes palikušas! / ka vẹcaîs ciêmiņš nãca pa ceļu piêdzêris, ta mũsu bệrni teîca – ciêmiņu tẹ̃s dzeņ̂ jenîdzes!*

jenots subst. **Vidēja lieluma plēsēju kārtas dzīvnieks ar biezu apmatojumu un garu, melni brūnu šķērssvītrotu asti (*Procyon*); suņu dzimtas dzīvnieks ar druknu ķermeni, īsām kājām un kuplu, brūngani pelēcīgu apmatojumu (*Nyctereutes procyonoides*) – jenotsuns.** *jenoti zinâmi bî. viš bî mežã. tuŕ alas bî.*

Jẽpis, arī ***Jẽpelis*** subst. **1. Personvārds – zēna, vīrieša vārds.** *Jẽķaũps, Jẽpis, mazâks Jẽpelis. / Jẽpelis iskrita caũri eksãmenî.*

2. pārn. **Mazs āmurs.** *kalêjaṁ jaû vi·sâdi tiẽ ãmari. viņaṁ jaû katraṁ savs nuôsaûkuṁs – jukuṁs, jẽpelis uṅ tâ. zeĺĩṁ ta teîc – paduô jẽpeli! / jẽpelis bi tas vis·mazâkaîs* [kalēja] *ãmaŕs.*

jẹ̃râda subst. **Jēra vai jaunas aitas āda (parasti kažokāda).** *cic jaû aka nuô jẹ̃râdas* [šuva cepuri]. *ka bi tâdi piêdzimuši jẽreļi mazi, bi dikti spruõgaîni. / Nîcâ cẹpures šuva nuô jẹ̃râdas, krãgus aŕ. / nuô jẹ̃râdâm uṅ nuô caûnîtẽm, uṅ pat nuô zaķâdâm cẹpures bi. / kažuôks bi nuô jẹ̃râds.*

jẽrelis subst. **Jēriņš.** *buciņš i mas jẽrelis, vis·vaĩrâk tẹkulîtis. / piêdzima jẽreļi, pàaûga tiẽ jẽreļi kâdu mẽnesi. ka gribẽj smuku cẹpuri, ta tuõ jẽreli nuôkava. nuô tã jẽreļa iznãca pa duj cẹpurêm.*

jẽrene, arī ***jẽrine***, ***jẽrenica***, ***jẽrenice*** subst. **Jērādas vai jaunas aitas ādas cepure.** *jẽrines nuô jẹ̃ra âdas šuva. jẽrines nebija tig daũdz. / pa ziêmu lika jẽrenes. tãs tâdas pat nuô vadmalas. uṅ jẹ̃ra âdeles israûdzẽja uṅ apkârt apšuva. a tâdâm aûsîm, tâdas aûsis sãnuôs aîzlaîda uṅ apakš kakla sasẽja. / jẽrine nuô jẹ̃râdas. jẽrenẽm tuôreĩz jaû ļipu nebi, aûsis bi. / jẽrenes viẽn jaû bi – apaļa bi, viĺla apkârt. / ziêmas cẹpuri teîc jẽrine. žĩdi aŕ atnesa jẽrini. / jẽrines i taga tâdas vaŕ dabũt. drẽbe sašũta a aîtasâdu kuõpâ. / jẽrenice i cẹpure. / jẽrenica iŕ ziêmas cẹpure nuô aîtâdas.*

jẽrnice subst. **1. Aita, kurai ir jērs.** *kuŕš puĩšis* [Jaungada naktī] *nuôķêra jẽrnici – tã tâda vẹca aîta, iŕ bîši bệrni vaî bûs bệrni – taṁ isnãca atraĩtne. va îsi, va gari, bet isnãca atraĩtne tuômẹ̃rt.*

2. Jērādas vai jaunas aitas ādas cepure. *tad brũtgânaṁ* [mičojot] *uzlika tâdu jẽrnici.*

jẹ̃rs subst. **Aitas mazulis.** *rudeņa jẹ̃ri uṅ paûsara jẹ̃ri i. / jẹ̃ri visi dzima us paûsara pusi. tuõs saûca paûsara jẹ̃rus. / kas ziêmu bi dzimuši, tuõs pa ziêmas jẹ̃riêm* [sauca]. */ maziê jẽrini teîca – maza, maza zâlîte. liẽliê ệzdami teîca – laba, laba. / jẹ̃rus nuõkava priêkš gaļas, kuô sâlija, žâvẽja uṅ êda visu gadu.* ✧ ***jẹ̃ra dvẽsele*** – iejūtīgs, labsirdīgs, arī jūtīgs cilvēks. *tas vĩrs iŕ tâc jẹ̃ra dvẽsele, dikti jûtîks i, uõtraṁ sliktu ne·kuô nedarîs. / jẹ̃ra dvẽsele – teîc us tâdu, kaṁ žẽlîga sirc uṅ kas nevaŕ uõtraṁ nuõdarît sliktu.* ✧ **[kādam ir]** ***jẹ̃ra dvẽsele*** – saka par iejūtīgu, labsirdīgu, arī jūtīgu cilvēku. *taṁ jaû tâda jẹ̃ra dvẽsele, nevaŕ vistu nuõkaût.* ✧ ***(ta) kâ jẹ̃ra mute*** – saka par remdenu šķidrumu (parasti ūdeni). *ta kâ jẹ̃ra mute – taṁ ûdeniṁ ne·kâda siĺtuma nav.* ✧ ***kâ jẹ̃ri*** – saka, ja ģimenē ir daudz bērnu. *katrâ namelî aûga seši, septiņi bệrni. bệrni kâ jẹ̃ri – tâ mẽdza teîkt.*

jestīgs, ***-a*** adj. **Ciets.** *jestîks i ciêc. jestîks lẹ̦dus.*

jẹ̦strs, ***-a*** adj. **Rosīgs; mundrs; izdarīgs.** *pa ciĺvẹ̃ku ẹ̦su dziŕdêjse – tas tâc jẹ̦strs, tâc izdarîks. tas maṅ nuô vẹciẽm laĩkiẽm zinâms. / jẹ̦strs i tâc apsviêdîks* [cilvēks].

Ješka subst. **1. Personvārds – zēna, vīrieša vārds.** (Sprincis 430)

2. sugasv. noz. **Vienzara jeb vienžubura enkurs.** *maniem tīkliem norauts „ješka”* [enkurs], *tīkli pledinās paralēli krastam, vienam puse mudžeklī.* (Gūtmanis 2001, 105)

jeûgrāfija subst. **Ģeogrāfija.** *jeûgrâfijas stuñda. / muṁs bi kriêvu valuôda, latviêšu valuôda, jeûgrâfija, ticîbsmâcîba.*

jẹ̦zga subst. **1. Troksnis, kņada.** *tiẽ bệrni sataĩsijuši tâdu jẹ̦zgu, ka nevaŕ ne sarunât. bet vẹcaîstẽs guĺ uṅ nesarã tuõs bệrnus. / tuŕ ritîga jẹ̦zga –* [saka,] *kad kaût kas nuôticis, va aka tâda nekârtîba.*

2. Nepatīkams notikums, situācija. *a tuõ aûdẹ̦kla mešanu iznãca liẽla jẹ̦zga, juô meîtas nemâcêja.*

3. Liels daudzums. *kad siĺķu tâc kvañtuṁs, tad aŕ tuõ jẹ̦zgu nevaŕ apsaglâptiês.*

jibjuons subst.; niev. **Palaidnis; blēdis.** *jibjuõns i lamuvârc, blêdis. / tâc jibjuõns puĩšelis! taṁ gaṅ vaîdzês saduôt a žagaru! / tas i ritîks jibjuõns!*

jifte. Sk. *j i p t e .*

jiftīgs. Sk. *j i p t ī g s .*

jipsis subst. **Ģipsis.** *es nezinu, va viš tuŕ jipsi lika klât.*

jipte, arī ***jifte*** subst. **Inde.** *Miñdelis atnesa pa klusuô puīšiêm jipti, laî liêk us sęskiēm. / senâk visu* [dobi] *vaîdzêja izravęt. ta tâdas jiptes nebî. / ispût tik jifti, mušas tu·līt nuôsprâks. / te tig daũdz tuõ mušu, ka jâmeklê kâda jipte.*

jiptēt v. **Indēt.** *tiẽ prusaki vaîdzêja jiptęt.*

jiptīgi adv. **1. Ļoti.** *nuô tuõ* [tas ir, saharīna pudelītes] *varêj vęsęlu gadu istikt. tas bi briẽs·mîgi saĺc, jiptîgi saĺc. / cic aûduṁs bi tâc jiptîgi ziĺs.*

2. Sāpīgi. *širšũni irˆ tâdi kaĩtîgi kukaĩņi, kas liduô pa gaîsu. irˆ līdzîgi bitêm unˆ spiñdzelêm, tikaî liẽlâki unˆ jiptîgâk kuôž.*

jiptīgs, ***-a***, arī ***jiftīgs***, ***-a*** adj. **1. Indīgs.** *sẽnes raûjuôt, tik nepiêraûjat mušmires! tãs jiptîgas. ka ęduôt nesaiñdêjâs. / tãs dzęĺtęnâs* [skudras] *tãs i jiptîgs.*

2. Tāds, kas ļoti stipri kairina garšu, ožu; ass. *saêduôs tâdu piparuôtu êdiênu, unˆ sâka sâpęt sirde. tiẽ tik jiftîgi, sĩvi, męĺli, smaĺki. / viņaṁ* [tas ir, dievkociņam] *dikti tâda jiptîga smaka.*

3. Durstīgs. *sĩvâs nâtres i dikti jiptîgas, ka nevaˆ piêduõrtiês. / tas i dadzis, šis i tas jiptîgaîs.*

4. Tāds, kas (ko) dara sāpīgi. *mãjcũka jaû kuôž. ku ta meža cũka! veĺ jiptîgâka.*

jods subst. **Joda šķīdums spirtā.** *ja bî kâc nuôbrãzuṁs, uspilinâja jodu. unˆ viss bî labi.*

jokšira, arī ***jokširs*** subst. **Anglijā (Jorkšīrā) selekcionēta cūku šķirne.** *jokširâm bi muguras platâkas. viêtêjâm* [cūkām] *bi spicas muguras. /* [cūkas] *arˆ garâm aûsêm bi unˆ a lîkiêm dęguniêm – dęguni uz aûkšu. tiẽ tiẽ jokširi bi.* ☐ ***Jokširas cũka*** – Anglijā (Jorkšīrā) selekcionēta cūku šķirne. *viêtêjâm cũkâm ne·kâdi nuôsaûkumi nebi. ta nãca Jokširas cũkas. / Jokširas cũkas visi meklêja aûdzęt – tuõs strubdęguņus.*

ju. Sk. [II]*j a u* .

jubilārs m., ***jubilāre*** f.; subst. **Cilvēks, kam ir jubileja.** *jubilãrs – tâ senâk arˆ teîca. / tuõ jubilãru visi urˆrâjâm.*

jubileja subst. **Gadadiena; šādas dienas svinēšana.** *manˆ pagaĩšgad bija apaļ jubileja. / šuô paûsari muṁs bi ruôgdârbiêm* [tas ir, rokdarbu pulciņam] *piêcu gadu jubileja. / kolhozaṁ bi jubileja.*

juceklīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas ir izjucis (piemēram, par matiem).** *nu jaû aka taî meîteneî tiẽ mati sajukuši, juceklîgi.*

juceklis subst. **Liela nekārtība, liels sajukums.** *juceklis i dažâdas kuõpâ saliktas liêtas. / te isskatâs gatavs juceklis.* **// Nekārtīgs, sajaukts (piemēram, adījuma raksts).** *tâc juceklis viẽ iznãca, ka nesaprata tuõ rakstu.* **// Neskaidrība.** *viñš gribêja pãrduōt tuõ guôvi, bet tas pirˆcêjs negribêja maksât tig daũdz. ta tuˆ iznãca tâc juceklis.*

juceknis subst. **Samalts graudu, zirņu maisījums (parasti cūku ēdināšanai).** *juceknis* [ir] *maĩsijuṁs. miêži, aûzas, ziĩņi – tâc juceknis. ka samaĺs, bûs cũkâm.*

judelis subst. **Pirksta nosaukums.** *katraṁ pirˆkstaṁ savs vârc bî – judelis, pidelis. / katraṁ pirˆkstaṁ savs vârc bi. bet es taga ęsu aîzmirˆsusi – judelis, pidelis.*

jûdze subst. **Garuma mērvienība – aptuveni 7476 metri (vecajā krievu mērvienību sistēmā) vai aptuveni 9062 metri (vecajā vācu mērvienību sistēmā).** *līguô laĩva uz ûdeņa* [..] *siṁtu jûdžu diêniņãi, divi siṁti naksniņã. / gaļuma męri bi verˆste unˆ jûdze. iêkš viênas jûdzes bi septiņas verˆstes. / septiņi kilometri bi jûdzê. / Palañga irâd piêcas jûdzes. / puiši, suņi, meitu dęļ jūdzēm tęk kājiņām.* (LFK 1961, 10158)

jûgs, arī ***jûgums***, dsk. *jûgi*, *jûgumi* subst. **1. Aizjūgs; iejūgs.** *zirˆga jûgi: siĺksis – tâda âda apšũta, unˆ iêkšâ garˆsaĺmi, rudzu, ta virˆsû uzlikc piĺcis, tûba. / vêrzeles* [zirgam] *ûzliêk uz muguru. tã tâda siksna gaļâm iẽt garˆ tiẽm jûgiêm. / rēdniêks bi, kas zirˆgu jûgus taĩsija – siĺkšus unˆ vẽrzeles, riñguôtes, ku lika pãri pa muguru. / vãgũzis* [bija], *ku iêbraûc ratus, jûgus lika. / tas bẽra jûks jâpakabiˆ vãgũzî uz naglu. / kad jûdz pãra jûgâ, tad liêk krûšu siksnas. / viss jûgumˆs sastãv nuô gruôžas, apaûšu, pavadas, siĺkša, piĺča, rîku. / tâdiêm* [ātriem, niķīgiem] *zirˆgiem vaîdzêj stiñgru jûgumu unˆ dzeĺžus likt mutê. / ja zirˆks nęvęĺk, ta apskata, va nev jûgumâ kas, kas duŗâs, spiêž.* ☐ ***guôda*** **(**arī ***štātes***) ***jûgums*** **(**arī ***jûgs***) – greznāks aizjūgs. *vêl viêns jûgu veîc bi širas. tiẽ tâdi štātes jûgumi – tuˆ nebi ne rîki, ne siĺksis. tiẽ bi guôda jûgi. / širas jaû bi guôda jûgumi. ka gribêja braûkt kâzâs, ta cic nuô cita tapinâja.* ☐ ***kriêvu jûgs*** **(**arī ***jûgums***) – aizjūga veids bez loka. *pêdêjâ laĩkâ bi kriêvu jûgi. / tã visa jaû šĩ laĩka muõde – jûkt kriêvu jûgumuôs zirˆgus. / jûdza ari kriêvu jûgumâ. iĺkses ta siên blakũm unˆ streņģus liêk uz zveņģeli.*

2. pārn. **Smagi, mokoši apstākļi, lielas grūtības.** *ciĺvęks pa savu dzîvi arˆ teîc – maṅs jûks.*

jûgt v. **Ar iejūgu saistīt (darba dzīvnieku pie transportlīdzekļa, darbarīka).** *jaûnaîs zirkstis jâjûdz piê ruôkas, tad, gabala stûrî griežuôtiês, viņš atpûšâs. tuõ lîkumu pavedîk vecaîs zirkstis viêns. / tuõ kumeļu vêl nevarî jûkt – jaûns. / visi ciêma suņi rêja, kad es jûdzu kumeliņu. / jūdzat bērus, jūdzat raužus, vedat mani kalniņā!* (LFK 1961, 10114) */ kâdu dzîvi esi iêsâcis, tâdu dzîvuô. kâ jûksi, tâ braûksi.* ☐ ***jûgt iêkšā*** **(**arī ***klât*****)** – iejūgt. *luôks* [ir], *ku zirgu jûdza iêkšâ, ku viênu zirgu jûdza. tas nuô uôšu kuôka. / ragavs saûc pa slēzêm. divus zirgus jûdz klât.* ☐ ***jûgt nuõst*** – atbrīvot no iejūga; izjūgt. *jûdza nuõst zirgus nuô vezuma uņ jâja mãjâs piê puzdiênas.* ☐ ***gaļi*** **(**arī ***spici***, ***uz spici*****)** ***jûgt*** **(zirgus)** – tā vienlaikus jūgt (divus zirgus), ka viens otram ir aizmugurē. *liẽlskuņks braûca a gaļi jûktiêm zirgiêm, us spici. divi zirgi* [bija] *– viêns uõtraṃ galã. / liẽlmãte nevarêja braûkt a spici jûktiêm zirgiêm – viņa bi mazâka muĩžniẽce.*

jûgums. Sk. *j û g s .*

juhtâda. Sk. *j u k t â d a .*

juĩga comm.; subst.; niev. **Neizdarīgs cilvēks.** *juĩga arî i lamuvârc. pa tâdu nèizdarîgu teîca – juĩga.*

juîga – **„eine Art kleiner Wildgänse"** („mazu mežazosu šķirne"). (EH I 566)

juîģis subst. **Virsjaka (parasti bez oderes).** *tâc juîģîtis* [ir] *bes uõderes. tuõ pa juîģîti viẽ saûca.*

juk interj. **Lūk (?).** *juk, tâ varêja darît, bet nedarija. tas i tâc vec piêteîciêns. / saplîsa rati, bi jâved piê kalêja. bet kalêjaṃ, juk, nebi uôgļu, nevarêja sakaĺt. viêns uõtrs tâ teîca. / juk, tâ taču vaîdzêj! – te viêns bi, kas ne·viênu vârdu nevarêja isteîkt, ka juk katra vârda galâ. / juk, tâ tas i – tuõ Nîcâ neteîca. tas te iêgãjis vârc.* // ***„jau"***. (EH I 566)

juka subst. **1. der Wirrwarr, die Mischung** (mudžeklis; juceklis; maisījums; sajaukums). (EH I 566; ME II 116)

2. dsk. **Nesaprašanās, nesaticība.** *tuŕ taî ģimenẽ labi negãja. tuŕ bi liẽlas jukas. tuŕ veciẽ arî jaûnajiẽm nevarêja sadzîvuôt. / saîmniêkaṃ bija vaĩrâki tiẽ dẽļi. ta tuŕ bî jukas – nevarêja tuõ mañtu sadalît.* ☐ ***juku laĩki*** – laiks, kad notiek valdību maiņa. [kara laikā] *te bî vãciêši, ta kriêvi. ta bi tâdi juku laĩki.*

jukām adv. **Bez noteiktas secības, nesakarīgi.** *visas dziêsmas sanãk kuõpã jukãm. kad iênãk prâtã, jâteîc, tâpêc arî iznãk tâ jukãm.* ☐ ***juku jukām*** – kopā. *atvede mẽñcus, liẽlus uņ mazus, juku jukãm a siĺķelẽm.*

jûklis subst. **Cilvēku kopa, kurā nav noteiktas kārtības un kurā notiek dzīva kustība; pūlis, burzma.** *tuŕ bî puĺku cilvẽķu gadatîrgũ, liẽls ļaûžu jûklis.*

jukt v. **1. Dalīties (sīkākās) daļās (piemēram, lūstot, brūkot, plīstot) – par ko viengabalainu.** *maĺkas kaûdzes* [plūdos] *juka uņ bruka, a straûmi gãja pruôjâm. / ka iêsâka jukt tiẽ ļedus gabali, ta nuôgãja pa upi griẽzdamiês. / nu gaņ tas aûdẽklis nebûs aûžaṃs. tinuõt staklês, tâ sâka jukt, ka diêz va varês islabuôt.* ☐ ***jukt ârā*** **(**arī ***laũkā*****)** – dalīties (sīkākās) daļās (par ko viengabalainu). *tuõs rãceņus nevarî iĺgi vãrît – ãtri jûk ârã. jâpasê i. / upê sâka sasiêtiê pluôsti jukt laũkâ. visi steîdzâs glâpt.* // **Tikt kliedētam.** *ka gaîļi sâka kaûtiês, ta spaĺvas juka uz visãm pusẽm.*

2. Tikt pārtrauktam. *ja jaû tâ* [velējot veļu] *sâka* [raksts] *jukt, ta jaû bi beĩgas. / tuõ rakstu* [velējot] *nedrîkstêja sajaûkt. ja tas sâka jukt, ta jaû bi beĩgas.*

3. Būt nepareizi, neprecīzi zināmam. *maņ tiẽ vârdi jûk – tuŕ bi Añna va Maĩga. nevaru acẽrẽt.*

4. arī savienojumā ar *prâtā*. **Kļūt psihiski slimam.** *viņa* [tas ir, kaimiņiene] *bišķi tâda jukuse. viņa tuô vĩru dikti kavâ. viņa jaû duĺla bi. / uzdziêdâsiṃ! duõmâs, ka vecenes palikušas jukušas. / puĺku tuõ darîšanu, ka varî jukt prâtã – kuô nu darîs pirmuô, kuô varî atlikt.*

5. savienojumā ar *klât*. **Pievienoties; saplūst kopā.** *gribêja atvẽtît tuõs labuôs graûdus nuô tiẽm švakiêm, bet nèizdevâs – juka tuômẽr klât.*

juktâda, arī ***juktasâda***, ***juhtâda*** subst. **Miecēta un ar eļļām piesūcināta mīksta (parasti liellopu) āda.** *juhtâda bi nuô guôves âdas. / juktâda i tâda meļĺa âda, ku zâbakus taĩsa. tâda prastâka tã i, ku vĩriêm senâk pa mežu vaîdzêj brist pa dubļiêm, ziêmâ aka pa sniêgu brist. / juktasâda – nuô tãs šuve i zâbakus, i kũrpes. tuõ pîrka gatavu. / tas jaû dikti štãtîks, taṃ juktasâdas zâbaki kãjâ. meļĺi bi. / zâbaki bi lidz celiṃ. tiẽ jaû bi juktâdas. tã jaû bi stiprâka. / jukcâda bi tâda lîdzẽna. / nuô zâbaku liêliêm – tâdas juktâdas, kas ûdeni nelaîž caũri, – maņ taĩsija* [pastalas].

jukums subst. **Āmurs.** *kalêjaṃ jaû vi·sâdi tiẽ ãmari. viņaṃ jaû katraṃ savs nuôsaûkuṃs – jukuṃs, jẽpelis uņ tâ. / jukuṃs i tâc* [āmurs], *ku pastãvîgi* [lieto]. *es kad·reĩz jaûnîbâ vedu zirgus kaĺt, tad es zinu.*

jūlijmēnesis subst. **Jūlijs.** *gadatirgi bi jūlijmēnesî. tuŕ bi kumēdiņi.*

jūlijs subst. **Gada septītais mēnesis.** *jūlijâ jâsâk pļaũt siêns. / nuô jūlija sâkâs jaû ziêmas sēja. / vasaras viĩla bi* [jācērp] *jūlijâ, lai* [aitai] *nav pārâk kârsti pa vasaru.*

jumiķis subst. **1. Amatnieks, kas jumj jumtus.** *jumiķis* [ir] *jumtu licējs. / ka atnāks jumiķis tuõ jumtu jumt, vaîdzês puĺku viču. / tam̂ jumiķim̂ us tuõ jumtu i kuô turệtiês a saĩmu kûļiêm, vicêm. / mēs teîcêm vaĩrâk čukurs, bet jumiķi jaû zinâja* [vārdu] *skuõri aŕ.*

2. Pļāvējs, kas pļaujot atstāj pārāk garus rugājus. *tas pļāvệjs bi jumiķis, kas nemâk pļaũt. ta paliêk aûksta paspaĩle.*

jumis subst. **1. Dubultvārpa.** *jumis – vẹci ciĺvệki viņu zinâja. ku divas vārpiņas viênâ stiêbrâ izaûgušas. / jumis i, ku saaûgušas divas vārpas kuõpâ. manî paši dikti iĺgi glabâjâs jumis. / nāc ārā, māmulīte, kur es likšu jumu kruoni? vai pie sienas klētiņā, vai tavā galviņā?* (LFK 1817, 189)

2. mit. **Druvu auglības dievība.** *paldies saku jumītim par labuo birumiņu. pilnas klētis rudzu, miežu, pilnas ķešas sudrabiņa.* (LFK 1544, 33)

jumprava subst. **Jauniete, kas dzīvoja vai kalpoja muižā.** *nuô senu laĩku viš tâc parasc vârc bi. vācu preĩlenes saûca pa jumpravâm. / re, kuŕ jumprava iẽt! cic teîc preĩlene, cic jumprava. tās i labâk ģệrbušâs, kaû kâdu jaûnâku muõdi apskatîšas. / jumprava – tā aka tâda jaûna siẽviête. kuñgu istabasmeîtu jumpravu saûc. / tā kuñga jumpraviņa bûs iêradusi sliñkumâ uñ staĩgumâ. /* [Mīkla:] *jumprava sêd uz galdu, kas nāk iêkšâ, tas duô mutes.* [Atminējums:] *krũza.* ✧ ***jũras jumprava.*** Sk. *j ũ r a .* ✧ ***ūdens jumprava*** folkl. – ūdensgars. (Laumane 2013, 120, 127)

jum̂t v. **Klāt (jumtu) ar segumu.** *kad jum̂ jum̂tu nuô stiêbriêm va a saĩmiêm, piê spārêm piẽsit krustâm pa gabalam̂ viênu kârtu nuô uõtras šaĩmenes. tās tâdas garas sklañdas. / šaĩmines liêk us spārêm vîrsû, kad jum̂j jum̂tus. / nuô saĩmiẽm juma jum̂tus uñ vis·vaĩrâk isệdinâja guôvīm. / stiêbru pệdu sasiên a vicu saīšķi, ka jum̂tus juma.*

jum̂ts subst. **1. Konstrukcija, kas sedz (celtni) no augšas; šīs konstrukcijas segums.** *pêc tam̂ tika likc virsû jumc nuô garsaĩmiêm. tas bi vẹcuôs laĩkuôs. / visi vẹciê jum̂ti bi a vicēm siêti, a tâdām griẽstām. / jumc parasti bi nuô niêdrêm va nuô stiêbriêm. / jum̂tiêm ûssita egļu garas sklañdas. / ta us spārẽm, ja liêk skaîdu jum̂tu vaî aŕ dakstiņu jum̂tu, vaîg zāģệtas laktas.* // **Konstrukcija, kas sedz (transportlīdzekli) no augšas un aizsargā pret atmosfēras iedarbību; šāda augšējā daļa (transportlīdzeklim).** *kariẽtes a jum̂tiẽm bija. uz bukas sêdêja kučiẽris.* ☐ ***jumta rati*** – kariete. *pūrvedi, vāķeri, kur jumta rati?* (LTD VII 647) // **Konstrukcija, kas sedz (piemēram, siena kaudzes) augšējo daļu un aizsargā pret atmosfēras iedarbību; šāda augšējā daļa.** *braģis i zemẽ iêrakti četri piêci metri gari stabi. pret tiẽm stabiêm jum̂tâ istaĩsa caũrumu. tiẽm stabiêm aŕ caũrumi. piêbâž tuõ apakšu visu piĺlu* [ar sienu]. *ta ceļ̂ tuõ jum̂tu. / viņu jum̂ta zārdu saûca. šiẽ tiẽ labiê zārdi, ku siênu žâvệt. / braģi bi siênam̂, tâc jum̂tiņš bi us četriêm stabiêm. tuõ varệja cệĺt.* // **Konstrukcija, kas sedz kanceli (baznīcā).** [kancelei] *aûkšas galâ bi seškañtîks izgręznuôc jum̂tiņš, piêstiprinâc a diviêm dzệĺs stiẽņiêm piê siênas.* // **Stropa pārsegs.** *lidz es isiẽt nuô istabas, maniêm struôpiêm jaû nuôjẹmti jum̂ti.* ☐ ***zem viêna jum̂ta*** – vienā un tajā pašā ēkā. *zirgi a guôvîm gañdrīz visiêm bi zem̂ viêna jum̂ta. zirgiêm bi galâ durvis, guôvîm sānuôs. / klẽte īpaši skaîtijâs. visu lika klẽtî zem̂ viêna jum̂ta.* ✧ ***ielaîst jum̂tā sệŕkanuo gaîli*** – izraisīt ugunsgrēku. *iẽlaîst jum̂tâ sệŕkanuô gaîli* [ir] *nuõdẹdzinât. / ka kâdam̂ grib atriêptiês, teîc – tam̂ tik iẽlaîdîs sệŕkanuô gaîli jum̂tâ!* ✧ ***bût piŕmuo reĩzu ar pĩpu uz jum̂tu*** – būt iesācējam, neprašam. *nav piŕmuô reĩzu a pĩpu uz jum̂tu – nuõzîmê kâdu rệtâku daŕbu darît, tâdu, kuŕ vaîg saprašanas.* ✧ ***vai piŕmuo reĩzu ar pĩpu uz jum̂ta*** – saka, ja ir pārliecināts par (kā) izdošanos, veiksmīgu iznākumu. *kad abduõmâ, iẽs ari. vaî piŕmuô reĩzu a pĩpu uz jum̂ta!*

2. Līdz galam nenopļautā labība, kas parasti paliek neprasmīgam pļāvējam. *jumc paliêk piê aûguôšiêm rudziêm. ta paliêk aûksta paspaĩle. tiẽ tâdi gari rudzi paliêk – rugāji, kâ jumc paliêk.*

3. Āķu zvejasrīka piederums. *klāva jum̂tiņš piêspiêž tuõs āķus.*

jũnijs subst. **Gada sestais mēnesis.** *Jāņi i jũnijā. / kâdu reĩzu jũnijā aŕ bî saĺna.*

juñkur(i)s, arī ***juñka*** comm.; subst. **1. Jauns cilvēks muižā (parasti muižkunga dēls).** *juñkurs bi muĩžas jaûnskuñks.* ✧ ***meîtu juñkurs*** – vīrietis, kas izmanto katru iespēju mīlas dēku uzsākšanai. *meîtu juñkurs teîca us kâdu jaûnu muĩžas kuñgu kârtas vĩriêti. tiẽm jaû patika smukas kaĩpuõnes.* // **Nekrietns, negodīgs cilvēks.** *tâdu nekriẽtnâku ciĺvệku pa juñkuri saûcêm. tas tik tâc juñkuris iŕ!*

2. hum. **Kaķis.** *peļu juñkurîtis i kaķis. / juñka* [jeb] *juñkurs – tâ jaû kaķi saûc, uz ruñci teîc.*

I*juo* konj. **1. Saista salikta teikuma komponentu ar palīgteikumu, norādot uz pamatojuma attieksmi starp tiem.** *mętus daũdz nevarî slapinât, juô tiẽm jaû isturîgâkiêm jâbût. / parasti rudzus sẽja acsẽjâ, juô pirmuô gadu gâž sũdus papuvê. / šuôdiên tãs siẽvas tękâ cita pêc citas vãruõt uñ cępuõt, juô gaĩda – pârbraûkšuõt jaûniê radi. / uz Jũrmalciêmu es nęsu braûkuse, juô męñcus jaû atveda mãjã.*

2. atkārtojumā *juo – juo*. **Vieno divus nojēgumus, kas savā starpā saistīti salīdzinājuma attieksmēs.** *juô* [lini] *bija kârstâki, juô labâk lûza. / juô skali bi saûsâki, juô nebi dũmi. / juô aûkstâka gulta* [bija]*, juô smukâka istaba bi. / ta jaû a rakstîtiêm deķiêm* [pārklāja gultu]. *juô rakstîtâks deķis, juô smukâk bi. / juô sit, juô sâp. / juô taî iẽvaî balti ziêdi, juô taî męlas uôgas aûga. juô taî mãteî daiļas meîtas, juô taî daiļi znuõti nãca.*

II*juo* part. **Pastiprina adjektīva vai adverba nozīmi teikumā.** [*baltajam sviestam*] *liêk kreîmu, bet juô biêzâku kreîmu. ka šķidrs, ta nepiẽņņm. /* [baltmaizes mīklai] *cukuru piêbẽra, rozĩnes lika, kas bija juô bagâc. / ta jaû savãrija* [putru] *skâbu juõ skâbu. / bi stipri juõ stipri tiẽ cilvękі* [senāk]. */ pašuvu liñdruku, bet vaîdzętu juô gaŗâku. / ta jaû strâdâju piê cita saîmniêka. uñ ta jaû aka gãj juô labâk. / ta jaû samac bi juô lętâks. / gaiša, silta istabiņa bẽrza malku kurināta. vẽl juo gaiša, vẽl juo silta, kad māmiņa istabā.* (LFK 1961, 10125) */ lai auga citi gadi juo labi lini!* (LFK 1961, 10847)

juõcīgi adv. **1. Dīvaini, neparasti.** *tãs* [*dubultpirkstānes*] *bi juõcîgi adît. bi tam pirkstam jâbût nuô tãs kreîliskâs puses. uñ vaîg uzadît tuõ uõtru – labiskuô – pusi. dikti gŗũti bi. / viênu brîdi es izeĩmu, rędzu – viss tas upmalis dęg. kaû kâ tâ juõcîgi. / lumzât ir tâ juõcîgi iẽt, ta kâ skriêt vaî kâ lîdzîgi. / bija ari juõcîgi – katru reĩzi nuôvâķa traũkus, uñ šuôreĩz taîsni vaîdzêja palikt krûzi uz galdu.*

2. Tā, ka uzjautrina, izraisa smieklus. *us taka Maĩguža pakrita, nęzdama cũkâm ệst. uñ tik juõcîgi, ka jãsmejâs. bet ruôka pušu – jãraûd. gan jãraûd, gan jãsmejâs.*

juõcīgs, ***-a*** adj. **1. Dīvains, savāds (par cilvēku).** *viš* [kāds cilvēks] *tâc juõcîks i, ta kâ tâc svệc. / ir gan juõcîks tas vĩrs – saģêrbiês jaûnâs pastalâs.* **// Dīvains, savāds (par parādībām, priekšmetiem).** *ka es tuõs vęcuôs vârdus isteîcu, ta viņi man nèisskatâs juõcîgi. bet, ka es ũzrakstu, ta pa·visam juõcîgi. / kâc juõcîks vârc – kuõsas!*

2. Tāds, kas uzjautrina, izraisa smieklus. *tas žĩc teîce juõcîgu gadijumu, laî varętu meîtas sasmīdināt.*

juõču – **um so mehr noch, nun erst recht** (vēl jo vairāk, nu tieši tādēļ). (ME II 125)

juõds subst. **1.** mit. **Nelabais, velns.** *vęlnc* [jeb] *juõc. pa juõdu viņu saûc. / senâk, ka baznîcâ gãja, ta tuõ juõdu, tuõ vęllu tâ nevarêja piêminệt kâ šuôdiên.* **// Lamuv. noz.** *tu juõc tâc! tas aî i lamuvârc.* ✧ ***ej pie juõda!*** – saka, raidot kādu prom, arī noraidot kāda piedāvājumu, padomu. *ej piê juõda! es ne·kuî nebraûkšu. / ej tu piê juõda! pļãpâ uñ pļãpâ te!* ✧ ***izdziêvāt uz juõda muõdi*** – rīkoties ļoti negodīgi, nosodāmi. *izdziêvâ uz juõda muõdi. / tas vęcaîs Jãnis bij izdziêvâjis uz juõda muõdi, iêķĩlâjis mãju.* ✧ ***juõda muõdē*** – ļoti skaļi, jautri. *tuî jaû gãja juõda muõdẽ, tâda lustîga padarîšana bî, jaûniê bî sagaîši kuõpã.* ✧ ***kādu juodu*** **(**arī ***kāda juoda)?*** – ko; kāpēc. *visi putni skaisti dzied, dzenis vien nedziedāja. kādu juodu tas dziedās – prauli vien vędęrā?* (LFK 1961, 11125) */ mũs brālēnis klēti taisa, – kādus juodus tu dzievavi* (arī *darīji*)*? kādus juodus tu dzievavi* (arī *darīji*)*, ka tu pūra neluocīji?* (LTD VII 711) */ māte brēca, meita brēca. kāda juoda abas brēca? māte brēca kreima raušu, meita brēca jaunu puišu.* (LFK 1817, 119) ✧ ***pêc juõda*** – a) ļoti daudz. *senâk te tâdu* [meža] *cũku nebi. bet tag i saviêsiês pêc juõda.* b) ļoti trokšņaini. *tuî pêc juõda gãja, kaûšanâs aî bî. puĩši jaû bî piêdzệruši.* ✧ ***puse nuo juõda*** – saka par strauju, izdarīgu u. tml. cilvēku. *tã meîtene puse nuô juõda, dikti tâ lustîga, šeptîga.* ✧ ***(ta) kâ*** **(**arī ***ka) juõds*** – a) saka par ko ļoti rūgtu vai smirdīgu. *jâ, uñ viš* [tas ir, vērmele] *rûkc ta ka juõc, ka viņu isvãra. / dzẽrves aci deva bệrniêm. viš i rûkc ta ka juõc. / tad aka vãverines salika* [drēbēs pret kodēm]. *ka tãs drẽbes isjẽma ârâ, ta jaû smirdêja pêc tãm vãverinêm ta kâ juõdi. / šis jaû smirdkâ juõc.* b) saka par ko tādu, kas virzās vai noris ļoti ātri. *es aî šķętru tik* [eju pie buļļa]. *tik·pat* [bullis] *iẽt riņķî kâ juõc. / pirmaîs i barvedis, ka linus plûca. tuõ jaû tu nepanãksi – tas jaû iẽt kâ juõc.*

2. interj. noz. **Lieto, lai izteiktu izbrīnu, arī sašutumu, nepatiku.** *kas ta viņu, juõc, zinâja, ka bûs vệstule. / ķĩpe bi nuô linu diêgiêm. tagad jaû viņa i ustaîsîta nuô tiẽm, kâ viņus, juõc, saûca, kapruõna diêgiêm. / ūja, juods, dęlu māte, tavu męlnu kažuociņu!* (LTD VII 209) ✧ ***ak tu juõds (laũkā)!*** – lieto, lai izteiktu izteikuma pastiprinājumu. *ak tu juõc! smirdkaî tãs vęcãs puķes. / es tuõ nevarêju saprast, kas tã ķẽrte. ak tu juõc laũkâ!*

juõkains, ***-a*** adj. **Jocīgs.** *nāc skatiês, kâc juõkaĩns, raîps suñs atklîdis! / tas tâc ķedelis tik i. tâ kad·reĩz us tâdu juõkaînu kleîtu teîca, tâdu saņurkâtu. / tas puĩšis bî tâc juõkaĩns, viņu nevarêja klaũsît. nevarêja zinât, kad viñš runã taîsnĩbu, kad niẽkus. / tas tâc juõkaîns cilvẽks, tâc savâc. arî viņu nevarî ne·kuô sarunât.*

juõkdaris m., ***juõkdare*** f.; subst. **Cilvēks, kam patīk jokot; cilvēks, kas uzjautrina, izklaidē, izraisa smieklus.** *mumŝ bi tâc puĩšis – briẽsmîks juõgdaris. / viñš bî tâc liẽls juõkdaris, rãdîja vi·sâdus trikus. / juõkdaris – tas tâc špâsmanis.*

juõks subst. **1. Vārdi, rīcība, kas izraisa smieklus, uzjautrina.** *puĩkas ziêmu a sniêgu piêmeta tuõ* [pirts] *skurstĩnu piĺlu. tas tig bi juõki! / nevaîg saplẽst tuõ jaũnuô avĩzi. tur juõki iẽrakstîti. / bija tâc juõks kâ pa·galam. / es teîcu – vaî jũs gribat ręd͡zẽt kâdu juõku? / tas juõks gãja viên·mẽr – puĩši meîtâm nuôbraûc a putras karuôti. uñ citreĩz vêl iêsit pa stipram. / senâk us tâdiêm juõkiêm viẽn bi.* ☐ ***juõka pêc*** – a) prieka pēc, lai izklaidētos. *kuñgiêm bi gaspažas. vĩri savas siẽvs arî juõka pêc saûca pa gaspažâm. / es tuõ isteîcu juõka pêc, bet viņš iêduõmâjâs, ka tã iî patiêsĩba.* b) saka, ja ko dara nenopietni, bez iepriekšēja nodoma. *es tuõ šņabi tâ labi negribu, bet juõka pêc iêdzeršu arî. / juõka pêc aîzgãju us tuõ gadatirgu, bet nuôpirku labus stâdus.* ☐ ***bez juõkiem*** – a) nopietni. *es saku viņaî bez juõkiẽm, bet viņa negribêja ticẽt, ka tâ bija.* b) saka, apstiprinot (teiktā) patiesību. *ja kaû kuô runâ, piẽmętina: bes juõkiêm – tas tâ bija. tã bi patiêsîba.* ☐ ***bût uz juõkiem*** – būt tādam, kam gribas jokot. *viñš* [tas ir, puisis] *tâ uz juõkiêm iî. / brãlis jaû bi uz juõkiêm, taĩsija špâses. / tã saîmniêce bîjse us tâdiêm juõkiêm.* ☐ ***nav juõki***; ☐ ***nav pa juõkam*** **(**arī ***juõkiem*****)** – saka, lai uzsvērtu kā nozīmīgumu, arī grūtumu. *es viņu* [skapi] *negribu arî vaĩrs – grũc uôzuôla skapis. tas jaû nav pa juõkam cilâjams. / tas naû pa juõkiêm – teîc, kur labi jãduõmâ, kâ izdarît. / tas vis nav pa juõkam nuôiẽt pa saîmeniêci isputêjušâs mãjâs. / naû jaû juõki septiņas vasaras ganuôs uñ astuôņus gadus pa kaĺpuõni* [strādāt]. */ tiẽ nav juõki – nẹst visu diênu maîsus us klẽcaûkšu, kâpt pa trepẽm aûkšã.* ☐ ***pa juõkam*** – ar humoru, jokojot; nenopietni. [sieviešu krekla apakšējo daļu] *pa juõkam saûca pa pudarmeñti. / pļẹkas* [ir] *kãju pẽdas. tuõ tik teîc pa juõkam. / teîc pa juõkam, ja kâdam grũtâk iẽt dziêvâjuôt, – turiês, lidz bẽrni paaũks! / divi saķerâs kuõpâ tâ pa juõkam, kurš spêcîgâks* [noskaidro]. */ drastu, bãriņ! – ja nu kâdu reĩzu tâ tik teîca. tas tâ pa juõkam bi, ku sasatiêkas puĩši.* ✧ ***juõkus pie malas!*** – aicinājums pārstāt rīkoties nenopietni, nosodāmi. *spẽlmaņi cic citam krâpa. ta grib saspẽlât, kâ vaîg,* [un saka:] *juõkus piê malas!* ✧ ***dzît juõku(s)*** – a) jokot, jokoties. *ja* [slota] *palika laũkâ, kâc, juõku dzîdams, varêja aĩznẹst pruôjâm. uñ ta meîtâm bi kaũns. / citi jaû mĩlêja dzît juõkus.* b) nevērīgi izturēties (piemēram, pret savu ķermeni). *arî acêm jaû nevarî juõkus dzît.* ✧ ***taĩsīt juõkus*** – ar vārdiem, izturēšanos uzjautrināt, smīdināt. *brãlis tâc garzuôbis bi, kas taĩsa juõkus. / špâsệt – tas i aka tâdus juõkus taĩsît. / cic jaû i tâc juõkdaris, taĩsa juõkus.*

2. Tas, kas neprasa pūles, spēka. *nu tev, Jẽķaûp, trîs pũri rudzi pa trepêm uznẹst juõki viẽn.* ✧ ***ne pa juõkam*** **(**arī ***juõkiem*****)** – ļoti. *nu ne pa juõkiêm bija ari kârsc. / meîtas smej. bet puĩši pikti ne pa juõkam.*

juõkuot v. **Runāt vai darīt (ko), lai uzjautrinātu, izklaidētu, izraisītu smieklus.** *tâ juõkuôja cic citu – tu ceĺ, es stenêšu!* // **Zoboties, arī smieties (par kādu, ko).** *te bi viêna tâda mãte, kas ticêja* [raganām]. *tuõ jaû mẽs katru gadu juõkuôjâm. viņas pašas meîta palîdzêja juõkuôt. / divstâvu krẹklus* [šuva] *– tâ jaû veĺ taga juõkuôj daži, divstâvu. redz, tas vîrsus bi smaĺks, uñ tã apakša bi rupjâka.*

juõkuoties v. **Runāt vai darīt (ko), lai uzjautrinātu, izklaidētu, izraisītu smieklus.** *puĩši a meîtâm juõkuôjâs, smêjâs. / bullîšu piẽns – tuõ tâ juõkuôdamiês saûc. / tas puĩsis mĩlêja dzît juõkus, tâ juõkuôjâs, stâstija tâds blẽņs. ta citi smêjâs.*

juõkuots, ***-a*** divd.; adj. noz. **Jocīgs, dīvains.** *dikti juõkuôc vecîc bij.* (LVDApr. 104)

juõkupẽteris subst. **Jokdaris.** *bẽrniẽm patika tâdi juõkupẽteri, kas dzina juõkus. / Jẽčis bî tâc juõkupẽteris, taĩsija juõkus.*

juõma, arī ***juõms***, retāk ***juõmis*** subst. **1. Ieplaka starp diviem piekrastes sēkļiem jūrā.** *juõma* [jeb] *juõms i jũrâ, pêc dziļuma.* [ir] *pirmaîs juõmis, uõtraîs juõmis, trešaîs juõmis. tâ viņi bi lidz piêci juõmi jũrâ. / jũrâ iî pirmaîs juõms, uõtraîs. trešuôs juõmuôs iẽt zvejuôt. / tuõ dziļumu saûc juõma. ta sẽķis, ta aka juõma, uñ ta dziļâ jũra. juõms jaû i dziĺš.*

2. Platība, kas paredzēta, piemēram, pļaušanai, ravēšanai. *vêl viêns juõms lîdz vakaram̂ kuô pļaũt. juõms* [ir] *daũdzum̂s. / pļaũjuõt tâdu liẽlu juõmu aîzjẽma. juõms bûtu tâc gabaĺs.*

juõnis subst. **1.** instr.; adv. noz. **Ļoti ātri; strauji.** *ka braûks a juõni, ta jaû tuõs citus panãks. / puĩka skrẽjis a juõni uñ aka kritis. /* [zēns] *a juõni iêskrẽja. / taĩsi a juõni tãs dures ciêt! / zir̂gi skrẽja juõņiêm, laî pãrskriêtu mãjâs.* **// Aumaļām.** *vẽš pûš, uñ viĻņi iẽt juõņiêm.* **// Brāzmaini.** *vẽš tâdiẽm juõņiẽm pûta.*

2. Laikposms, brīdis. *laps juõnis – brîdis. / vêl kâc juõnis kuô pļaũt. ta jaû pabeîks.*

juõņains, ***-a*** adj. **Tāds, kas noris spēcīgi, brāzmaini.** *šuôvasar̂ te nãk tâdi juõņaîni liêti, a liẽlu vẽju.*

juõņuot v. **Ļoti ātri skriet; traukties.** *juõņuôt – tas bûtu tâda skriêšanâs, juõņuô. / kad·reĩz zir̂ks jẹm̂ juõņuôt. juõņuô, ka nevar̂ apturệt. / zir̂ks juõņuô, ta jaû lêkšus iẽt.*

juô·pruôjām adv.; lit. **Tāpat kā līdz šim; tāpat kā iepriekš.** *juô·pruôjâm – tas i grãmatu vârc.*

Juõrẽņi subst. **23. aprīlis kā nomas un darba līgumu termiņš; pāriešana uz citu nomas vai darba vietu.** *Jur̂ģi bi senâk Juõrẽņi. pa Juõrẽņiêm maĩnâs gãjẽji. / tas tâ pa Juõrẽņiêm bi nuõticis.*

juôsla subst. **Garena (teritorijas) daļa.** [biešu] *laũku sadalîja juôslâs. piêci suôļi bî jânuôravê. es ar̂ dabuju viênu juôslu* [ravēt].

juôslains, ***-a*** adj. **Tāds, kurā ir joslas.** *juôslaĩns* [ir] *gabalaĩns. gaîss tâc juôslaĩns – bûs liêtus. / juôslaîns i, ka tâdi gaŗi raîbumi. strĩpaîns i cic – a viênâdâm strĩpâm. juôslaîns i a neviênâdâm strĩpâm – plañkumaîns.*

juôsls, ***-a*** adj. **Svītrains; tāds (parasti sivēns, cūka), kura ādā ir svītras, raibumi.** *juôslis* [ir] *strĩpaîns. tiẽ suvệni šuôgad saskreîši tâdi juôsli viẽn. / mežacũkas sivệni tâdi raîbi, tâdi juôsli. / suvệns baĺc, bet neviênâc – tâc juôslis. / mãteî neĩzdẹvusiês dzives krãsuôšana, nu tâdas juôslas viẽn iznãkušas tãs dzives.*

juôsta subst. **1. Saite, šaura sloksne, ko apsien ap vidukli.** *tuõ saûc pa juôstu, kuô liêk gar̂ vệdẹru. te siksna nãca jaûnâkâ laĩkâ. / ka sâka rastiês šuõlaĩku svârki, sẽja juôstas. tãs bi pir̂ktas. mum̂s tâdas juôstas nesẽja. puĩšiêm ar̂ nebî. / juôstas bi dažâdas – a sprãdzẽm priêkšâ, nuô siksnas. tãs pîrka. šuva ar̂ nuô tã paša aûdẹkla juôstu. /* [Mīkla:] *liẽla, gaŗa tệva juôsta, nevar̂ pũrâ saluôcît.* [Atminējums:] *ceĻš̃. / kâdreĩz vẹcâmãte tâ teîca – žvadzeņu juôsta. es nezinu, kâda viņa bi.* **// Bikšu augšdaļā iestrādāta auduma strēmele.** *puĩka ka sâka vẽrtâks nãkt, ta bi* [bikses] *a klapi, veĺ liẽlâks – ta a juôstu. /* [lielākam bērnam] *vệlâk nãca bikses uz juôstu. / vẹciêm ne·maz juôsta ar̂ vêl nebi. tiẽ jaû a šnuõri saviĺka* [bikses]. **// Saite (priekšmeta) pakāršanai plecā.** [sētuvei] *tâda juôsta bi pãri, tuõ ûzlika kaklâ. /* [zvejniekam] *bi tâda juôsta ustaĩsîta. tuõ apliêk katrs gar̂ vệdẹru. uñ priêkšâ irâd pusmetru gara saĩte.* **// Gara auduma vai ādas sloksne, ko izmanto pēršanai, šišanai.** *ka bi luõpi kaû ku iẽlaîsti, ta ar̂ juôstu uñ tik klapẽja. / mũslaĩkuôs* [palaidņiem] *bi a juôstu. / meîtas klusu sarunâjâs par̂ puĩšiêm. mãte ar̂ juôstu pa plẹciêm – vaî iẽsit piê dar̂ba!* ✧ ***saviĺkt*** (arī ***pieviĺkt***) ***juôstu ciêtāk*** – samazināt pārtikas līdzekļu lietošanu, arī būt taupīgākam. *švaki pàaûga rãceņi. nu vaîdzês saviĺkt tuõ juôstu ciêtâk. / ejuõt diẽnệt, puĩšiẽm jaû isnãk piêviĺkt juôstu ciêtâk.*

2. Vieta (cilvēka ķermenim) starp krūšu kurvi un gurniem; jostas apvidus. *pakaļâ bi pãrs kŗuõku tam̂ mañtelim̂ uz juôstas viêtu apmẽram̂. / iêbriên jũrâ lidz juôstas viêtaî uñ ta* [ar ķeseli] *aĩzjẹm̂* [jūras mēslus]. */ jupķi tâdi maģi kam̃zuõlîši a tâdiêm stûriêm. tiẽ tâdi îsi lidz juôstas viêtu.* □ ***juôstas ruõze*** – infekcijas slimība jostas apvidū. *tãs ruõzes jaû i dažâdas. kaũlu ruõze, kas kaũlus ệd. juôstas ruõze – viss vidus sapum̂pa, tâ apsit a vâtîm, tâ bî kâ nuôvãrîc viss.*

juôstasviêta subst. **Vieta (cilvēka ķermenim) starp krūškurvi un gurniem; jostas apvidus.** *jupķi tâdi maģi kam̃zuõlîši a tâdiêm stûriêm. tiẽ tâdi îsi lidz juôstasviêtaî.*

juôstele subst. **Neliela josta.** *citreĩz ganeļi paši isviĺka iêstrigušuô guôvi. puĩšeļi, kam̂ bi stiprâka juôstele, isviĺka.*

juôzīt. **Sk.** [II]*juôzt*.

[I]***juôzt*** v. **Likt, siet (ap vidu jostu, siksnu).** *redz, kâ iẽt us puõstu – juôž gar̂ vệdẹru juôstu! / vari nu tuõ vệdẹru juôst ciêtâk – mazâk rudzu iskũla.*

[II]***juôzt***, arī ***juôzīt*** v. **Ātri, strauji skriet, arī iet, steigties.** *cik tik ãtri katris varẽja juôst, puĩkas skrẽja mãjâs. / redz, kâ viš tur̂ juôž! tâ juôž, tâ juôž! / re, kâ aîtas juôž pruôjâ! / kâ tas juôž vaļâ! tâc saûciêns i, ka mûk. / redz, kâ viš juôzî ãtri!*

jupis subst.; mit. **Nelabais, velns; jods.** *ka sapīcis, ka kaû kas nuôticis, teîc – jupis tevi paraûtu! / ka tevi jupis paraûtu! netîk piêminệt vẹl̃lu, ta teîc jupis. tas isnāk tâ mîkstâk. piê katras nebûšanas, nèizduõšanâs* [teic]. */ raû tuõ čigānu jupis! tas jaû liēlâs. / a·viên, ka tâ skreî, teîc – jupis paraûtu!*

Jupĩters subst. **1.** lit. **Īpašvārds – Saules sistēmas planētas nosaukums.** *skuõlā teîca, ka i tâc Jupĩterîs.*

2. sugasv. noz. **Spẹļu kārts ar romiešu dieva Jupitera attēlu.** *jupĩterîs i kārtês.*

jupķelis, arī ***jupķis*** subst. **Sieviešu, arī vīriešu īsa virsjaka.** *piê Nîcas liñdrukiêm šuva vel̂ jupķeli uî bũrsti klât. tas* [skroderis] *šuva vaműzes, jupķẹļus, vestes – visu kuô siẽviêtêm. / tas jupķelis, ku katru diênu* [vilka], *akal̂ îss tâc, a pîrnuõtêm, tas aî nebi sapuõgâjaműs ruôkâs. ne·kas nebi apšũc. uõdaras aî tiẽm lika – parî̦ķa uõdaras. tas a puműpâm* [aiztaisīts]. */ uz bũrsti vẹl̂k jupķeli jeb jupķi nuô vadmalas vaî pusvadmalas. / jupķis bi nuô vadmalas, aî kañti, puműpâm uî iêkšâ šũtām kabatām. tam̂ jupķim̂ bi kañte – tuõ pîrka, nuô tâdas vadmaliņas, tā nebi pašaûsta. / jupķis i tâc kaműzuõlis pašũc bez uõderes. nu uî tuõ jupķi, ka iẽt laũkâ, tad uzvẹl̂k.* [jupķim] *platâkas ruôkas, viêgli viņâ iêiẽt tâ. jâ, vĩriêm bi tâdi jupķi, siẽvâm. vĩri* [jupķi] *uz vesti vil̂ka vîrsûm. / jupķis bi biêzâks praks. guôdâ tâdu jupķi nevil̂ka. /* [meitenes] *skuõlas gaduôs jaû ģêrbâs kâ visas nîceniêces – a jupķiêm, vaműžiêm, burstīt̂êm.*

jũra, arī ***jũŗa***, reti ***jũrja*** subst. **1. Nepilnīgi norobežota plaša okeāna daļa.** *es maz piê jũras ẹsu bîse. mum̂s tā jũra tâ tâlu. / jũrjâ bijis šarî̦ps vẽš. / mum̂s jũrā nuôiẽt saũle.* ☐ ***dziļā jũra*** – dziļa vieta jūrā (parasti attālāk no krasta). [jūrā ir] *sệķis, ta aka juõma uî ta dziļâ jũra.* ☐ ***pīļu jũra*** – ūdenstilpes josla sauszemes tuvumā. *pa pĩļu jũru gãja zvejuôt tâdi vẹcâki vĩri. tiẽ jaû aûkstu negãja. tur̂ jaû pĩles pel̂d.* ☐ ***jũras cũka*** – cūkdelfīns (*Phocoena*); ronis (?). *jũras cũkas mẽs saûcâm, tuõs jũra tâ meta. tâdi liẽli, uz vîrsu tâda ļipiņa, tâc caũrum̂s us tuõ gal̂vas vîrsu. uî tur̂ viņa laĩkam̂ ẹl̃puôja. bet taga viņu vaĩrs nẹrẹdz. / jũras cũkas tik priêkš trâna kaûsê. tãs tik zvejiêm nuô ãķiêm rij tãs mẹñcas zemê. tâda aste ir̂ uî divas kãjas priêkšâ, strupu dẹgunu. / viņaî tãs iêkšas tâ·pat kâ cũkai.* ☐ ***jũras gaîss*** – gaiss jūras tuvumā, arī jūrā. *viš nevarêja tur̂ tuõ jũras gaîsu turệt.* ☐ ***jũras slimība*** – slimīgs stāvoklis, ko izraisa šūpošanās, braucot ar transportlīdzekli, parasti ar kuģi, lidaparātu. *citam̂ jaû piêmẹtâs jũrs slimība, vem̂j. vaĩrâk jaû, ka i liẽlâki vil̂ņi.* ☐ ***jũras sũdi*** **(**arī ***mệsli***, ***zâles*****)** – aļģes, kas tiek izskalotas krastā un ko izmanto augsnes mēslošanai. *tuõs jũrs mệslus saûc pa ķẽrpiêm, jũrs ķẽrpi. parasti mẽs saûcam̂ jũrs sũdi. / te mẽs saûcam̂ jũras mệsli, uî papeniêki saûc ķẽrpi, ku nuô jũrs ismẹt. / ķesele i, ku jũras mệslus vẹl̂k laũkâ. us tâda kâta ustaĩsîta liẽla, gara kule. jũras sũdi mẽs saûcâm. / jũras zâles nāk ârā nuô jũrs. veda uz zemi.* ☐ ***jũras vẽjš*** – rietumvējš. *jũras vẽš tiẽši nāk nuô jũras. / tad nāk jũras vẽš. uî ta sāmenis – tiẽši sāmeņu vẽš. tas skaîtîtuôs tâ kâ jũras vẽja riẽtrumu daļâ. / vakar̂ viš bi saksenis, šuôrît radâs jũŗs vẽš.* ☐ ***jũras vẹl̃ls*** – jūrasbullis (*Myoxocephalus scorpius*). *tad aka bi tâdi buļ̃ļi. kad·reĩz vẹciê zvejniêki saûca pa jũras vẹl̃lu. viņam̂ bi tâdi asi ragi, tā gaļa traûsla, stiñgra.* ✧ ***jũras jumprava*** **(**arī ***jũŗas nāra*****)** – mitoloģiska būtne – ūdeņu dievība, parasti daļēji sievietes, daļēji zivs veidolā; nāra. *jũras jumprava i siẽviête. es nệsu redzẽjse. zives aste uî ruôkas ẹsuôt, uî krûtes kâ siẽviêteî. ẹsuôt isvẹduši Liẽpâjas uõstâ. uî tâ gãjusi pa tuõ uõstu, situsi ruôkas. tãs saûcuôt vãravas meîtas* [jeb] *jũŗas nāras.* ✧ ***aiziẽt*** **(**arī ***ietecēt*****)** ***jũr(iņ)ā*** – norietēt (par sauli). *saũle aîziẽt jũrĩnâ. ar̂·viên mẽs tâ teîcâm nîceniêki – saũlîte iêtecêja jũrĩnâ. / saũlîte aîzgãj jũrâ, nuôriẽtêja.* ✧ ***izput kâ jũras putas*** – saka, ja ātri izzūd (piemēram, nodomi, grūtības). *kad nav naûdas, nevar̂ iêsâkt ne·kâdus liẽlus pasâkumus, ne ari kâdus nuôduõmus. tiẽ var̂ isputệt kâ jũras putas.* ✧ ***kâ piliens jũrā*** – ļoti maz, ļoti niecīgā daudzumā. *viêna pate butele brañdava kâ piliêns jũrâ tiẽm pļāvêjiêm.*

2. Ļoti liels (kā) daudzums. *nu tur̂ bûs dubļu jũra – lîst uî lîst. / gadatir̂guôs bî cil̂vệku jũra.* ☐ ***kâ jũra*** **(**arī ***jũŗa*****)** – saka, ja kā ir ļoti daudz. *kad isslaûc pul̂ku piẽna, ta priêcâjâs – piẽna kâ jũra! / sĩpuôli kâ jũŗa. dẹg laũkâ* [saulē].

jũrasbraûcējs subst. **Jūrnieks.** *Jũrmal̂ciêmā tur̂ jaû izaûga jũrasbraûcêji. kas bî tâ tâlâk nuô jũrs, tiẽ jaû nebraûca.*

jũrascũka subst. **Cūkdelfīns (*Phocoena*) (?).** *kâdreĩz te runâja, ka jũrascũka isskaluôta. bet, kas viňš i, es nezinu.*

jũrassũdi, arī ***jũrasmệsli***, ***jũraszâles*** subst. **Aļģes, kas tiek izskalotas jūras krastā un ko izmanto augsnes mēslošanai.** *nuô jũras ar̂ dzina jũrmal̂niêki jũrassũdus aûkšâ uz kāpu, laĩ neķer̂ apakaļ̂. /*

jūrasmę̦sli bi tiẽ vis·vērtîgâkiê. tag jaû uz druvu tuõs vaīs neliêk. staļļa mę̦slus nèusskatija tik labus. / tās [cūkas]*, kuô ę̦dinâja a visâdâm zâlêm, jūrssūdiêm, zirgu sūdiêm, ka iêlika baruôt, ta aîstaīsija ciêt, ka ne·kuŗ netiêk. ta gaļa palika aka laba, bes ne·kâdâm gâršâm. / mēs gājâm* [meklēt dzintaru]*, ku bi isskaluôti jūrassūdi. /* [parasti pavasaros] *a tâdu ķeseli – mūra ķeseli – vâca tās jūraszâles.*

jūrenis subst. **Vējš no jūras.** (Laumane 2015, 191)

juŗģine, arī ***juŗģīne***, ***juŗģene***, ***juŗģene*** subst. **Dālija (*Dahlia*).** *ta* [senāk] *bi juŗģines – daž·dažâdas viņas bi. / maműmaî bi flokši, pujenes, juŗģines. galvę̦naîs bi juŗģines. / tag saûc dālijas. vęci cilvę̦ki saûca pa juŗģinêm. / tās juŗģines sastāda gaŗ siênu. tās aûg garas. / juŗģīnes aûdzêja. tās i senuô laīku puķes, dažâdâs krāsâs. / juŗģīnes drīz jâruôk ârā. / šitas juŗģenes ziêc līdzîks astereî. / rudeņuôs vis·smukâk ziêd juôrģenes. / jūrģenes* [tas ir, dāliju gumi] *iŗ jâglabâ siļtâ, saûsâ viêtâ, laî nesapūst.*

Juŗģis subst. **1. Personvārds – vīrieša vārds.** *es tâ nezinu, ka Juŗģis, Juris te bûtu bijis Nîcã.*

2. dsk. **23. aprīlis kā nomas un darba līgumu termiņš; pāriešana uz citu nomas vai darba vietu.** *aprilî Juŗģi. ta līka piê saîmniêkiêm. ta tā liẽlâ maīņa. / nu tiẽ Juŗģi bi tâda maīņu diêna. ta maīnijâs tā saîme. / ka nāca Juŗģi, ta kravâjâs, veda mañtas nuô viêna saîmniêka piê uõtra. / senâk bijis Juŗģu tirgus.*

jurītis subst. **Āķveida zvejasrīks.** *jurîtis – mazâks par piļķi. zvejuô ar tuõ viẽn.* (Laumane 2019, 60)

jūrmala. Sk. *jūrmalis*.

jūrmalciêmnieks m., ***jūrmalciêmniece*** f.; subst. **Jūrmalciema iedzīvotājs.** *bija iñteŗnac* [jeb] *iñteŗnâc Nîcã. uõtaņķniêki uñ jūrmalciêmniêki tuŗ gulêja. / ka kaû kuŗ sanāca nîceniêki aŗ jūrmalciêmniêkiẽm, iscêlâs kaûtiņš.*

Jūrmalciêms, arī ***Jūrmaļciêms*** subst. **Vietvārds – ciema nosaukums.** *dûraiņi bi. spuõrdzaiņi bi Jūrmaļciêmâ. / uz baznicu Nîcâ braûca. Juŗmalciêmâ ta jaû velˆ nebija.* (Svent. 96)

jūrmalis, arī ***jūrmala***, ***jūrmale*** subst. **1. Zemes josla gar jūru; jūras krasts.** *jūrmalê balˆta smilˆkte. / jūrmalî tās laīvs vi·sâds. / plekste kâdreīz jūrmalî smilˆktês gulêjuse. / cara laīkâ pa jūrmali braûca uz Liẽpāju. tuŗ muīta nebija. jūrmalis bi ciêc – labi varêja braûkt. / tas* [augs] *aûg pa jūrmalu kāpâm, šis. bet, kâ viņ saûc, tuõ es nezinu. / tag jaû aŗ iẽt jūrmalî laīvas vaktę̦t.* ☐ ***jūrmalas dārzs*** – zeme, kas atrodas starp jūrmalas kāpām. (Janševskis 23)

2. Jūras krasta tuvākā apkārtne. *laña – tuŗ aŗ i ûdeņa sadzinumŝ. tās vaīrâk jūrmalas pusẽ, šipus tā meža. / cic dzîvâja jūrmalî.*

jūrmalnieks m., ***jūrmalniece*** f.; subst. **Jūrmalas (2) iedzīvotājs.** *Nîcâ jaû vispār iŗ līdzęna zeme. bet jūrmalˆniêkiêm tuŗ tās kāpas iŗ. / a diceli senâk veda rāceņus uñ zuves veda jūrmalˆniêki. / rudzi vālâ sagâsti – tas tā piê zemes. jūrmalˆniêki teîca – sasisti rudzi. / ciẽkuôži teîca jūrmalˆniêki. / jūrmalˆniêki jaû uz blêdîbâm i.*

Jūrmaļciêms. Sk. *Jūrmalciêms*.

jūrnieks subst. **1. Kuģa apkalpes loceklis.** *dę̦ls gribêja braûkt us kuģi, pa jūrniêku mâcîtiês. / lejniẽku jaûniê puīši citi gāja zvejuõt. citi nuôgāja jūrniẽkuôs mâcîtiês, gāja mâcîtiês pa jūrniẽku. / jūrniêki sadala trīzdesmit divuôs vējuôs. te i tikaî seši* [vēji]*, kas i paši tiẽ galvęniê.*

2. Rietumvējš. *riẽtumvẽš* [jeb] *jūrniêks – tâ mēs, zeműniêki, saûcaműm. / viêns vẽš i blakus saksenim uñ jūrniêkaműm, taî staŗpâ.*

jūs pers. pron. **1. Divi vai vairāki cilvēki, kurus uzrunā, pie kuriem vēršas.** *cik jūs tuŗ bijât? / es jums saku, jaunas meitas, apakš egles neguļati.* (LFK 1817, 72) */ dziedat, meitas, kuo gaidāt? vai jums ruozes neziedēja?* (LFK 1961, 10730 */ vęcâmāte teîca – mumis, jumis. / visa vaīna mūsuôs pašuôs. jūsuôs nav ne·kâdas vaīnas.* **// Pieklājības forma, uzrunājot vienu cilvēku, vēršoties pie viena cilvēka.** *pêdêjâ laīkâ – taga – saûc pa jūs vęcuôs. senâk jūs neteîca.*

2. ģen.; piederības pron. **Tāds, kas pieder, piemīt diviem vai vairākiem cilvēkiem, kurus uzrunā, pie kuriem vēršas.** *es adduõšu jumŝ jūsu dāvanu, kuô jūs maň devât. / kâ iẽt pa jūsu mājâm? va visi vęseļi? / tās jūs guôves sanāca te pļavâ. / vaî jūs puīšeliműm jaû šuôgad jâiẽt skuõlâ?*

jūsējais pron. **1.** adj. noz. **Tāds, kas pieder, piemīt diviem vai vairākiem cilvēkiem, kurus uzrunā, pie kuriem vēršas; jūsu.** *te atrada tâdu maku. va tas naû jūsējaîs?*

2. subst. noz. **Tā cilvēka, kuru uzrunā ar *jūs*, pie kura vēršas, ģimenes loceklis vai piederīgais.** *tas jūsējaîs jaû vakaŗ bî atnācis piê mūsu saîmniẽka runât pa tuõ dârbu.*

jūsmājas subst.; tikai dsk. **Tā cilvēka, kuru uzrunā ar *jūs*, pie kura vēršas, mājas; divu vai vairāku uzrunāto vai vienas ģimenes cilvēku mājas.** *piê jūsmāju adbraûcis kâc. / lab·diên jūsmājâs! – tâ teîca sveš iênācējs.*

jūsmuot v. **Pārdzīvot lielu prieku, dziļu saviļņojumu; paust sajūsmu.** *taga jūsmuô, priêcâjâs, ka viss labi sanāk. / es tuõ vârdu – jūsmuôt – zinu nuô vęciẽm laĩkiẽm.*

jūsmuoties v. **Jūsmot.** *meîtas jūsmuôjâs, ka dikti smukas puķes dârzâ.*

jūspuse subst. **Novads, kurā dzīvo uzrunātā persona.** *jūspusẽ jaû ęsuôt vaĩrâk lijis. te maz lija.*

just v. **1. Uztvert ar maņu orgāniem.** *vaŕ just, ka paûsaris klât, kuôki zaļuô. / va ta nejût, ka paliêk labâk? / es jaû vakaŕ jutu, ka nav īsti labi – sâp* [kāja]. */ vaŕ just, ka nāk paûsaris, diênas jaû i garâkas. / tuŕ* [purvā] *vaîdzêja uzmanîtiês, vaîdzêja just zemi zeḿ kājām.* ✧ ***just uz savu âdu*** – pārdzīvot, piedzīvot (parasti ko netīkamu, nevēlamu). *es us savu âdu dabuju just tās kara briẽsmas.*

2. Pārdzīvot (jūtas, emocijas). ☐ ***just līdz*** – dzīvot līdzi (kam), pārdzīvot (kāda cita stāvokli). *tas brãlis jaû jût maṇ līdz, arî pārdzîvuô.*

3. Noskārst, nojaust. *tuŕ naû tâda laba satikšana, vaŕ just, ka viņi* [tas ir, brāļi] *labi nesatiêk. / es vakaŕ jutu, ka nav īsti labi, ka tuŕ bijis kaûtiņš.*

4. Aptvert, saprast. *ne just nejutu, ka biju mājâs* [atbraukusi].

justa·meñt adv. **Patiešām, patiesi.** *justa·meñt – tas i tâc* [vārds]. *ja divas viênâdas liêtas – va drãneles, va kas, ta teîc – justa·meñt viênâdas! / justa·meñt – tuõ a·viênu tâ teîca. ka kuô salika kuõpâ, bi viênâdi, ta teîca – nu justa·meñt viênâdi. / justa·meñt – aku·rãt, ritîgi. / nu tiẽ puĩkas justa·meñt līdzîgi tę̃vaḿ. / ka salīdzina kaû kuô, ta teîca tâ. nu tās divas drãnas viênâdas – justa·meñt!*

justies v. **1. Apzināties (savu fizisko vai psihisko stāvokli).** *pêc tik tâla ceļa jutuôs kâ salaûsta. / apêdu tuõ męñca gabaliņu uñ biju pàêdis. bet cic vaŕ ệst uñ ệst kâ bessaņķis uñ nejûtas, ka i pàêdis. / nu jaû es jûtuôs vęsęla. visu nedẹ̄lu dzêru zâles. / tuŕ* [jūras dziļumā] *tã męñca jûtas druôšîbâ.* ✧ ***jûtas kâ ar ûdeni apliêts*** – jūtas nepatīkami pārsteigts (parasti par ko netīkamu vai nevēlamu). *ka nãca tã patiêsîba gaîsmã, ta viņš jutâs kâ aŕ ûdeni apliêc.* ✧ ***justies kâ (septītās) debesīs*** – justies ļoti labi, laimīgi. *tik jaûki spẽlêja baznīcâ ẽrģeles! varêja justiês kâ debesîs. / pêc liẽlâs issaĺšanas uz mūrîti vakarâ vaŕ justiês kâ septîtâs debesîs.* ✧ ***jûtas kâ zive ûdenī*** – jūtas nepiespiesti, brīvi (kādos apstākļos). *tas puĩšis baĺlẽ jaû jutâs kâ zive ûdenĩ.*

2. Pārdzīvot sevī (kādas jūtas). *viņš jaû arĩ jutâs vaĩnîks, ka pazuda tas suñs. / es taga viņa viêtã ne visaî labi justuôs.*

justrene subst. **Neidentificēts augs.** *tās i tâdas mazas mẹĺlas uôdziņas. tâdi mazi krūmiņi. mẽs saûcaḿ pa justrenêm. / tās nav stādîtas. viņas tâ vaĩrâk aûg ga meža malâm, tās justrenes. tâdi zęmi krūmeļi viņâm. pirmâk viņaḿ tās uôģeles tâdas sârkanas. bet vệlâk, ka iênākas, mẹĺlas. viņas dikti labas – teḿprtūru nuôjęḿ. tẽja laba dzệrt.*

jutene subst. **Nojauta.** *maṇ jaû tâda jutene bija visu laĩku, ka kâdaḿ jâatnāk.*

jûtīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas viegli, ātri uztver dažādus iespaidus un emocionāli reaģē uz tiem.** *kaĩmiņš dikti tâc jûtîks cilv̂ẹ̄ks, ātri vaŕ apvaĩnuôtiês. / viņaḿ tâc raksturs, dikti jûtîks iŕ.*

K

I *ka* konj. **1. Saista virsteikumu ar nosacījuma palīgteikumu.** *ka deva labu barîbu, ta jaû guôve deva piẽnu. / ka i, bišķi piẽliêk kreîmu aŕ piê tiẽm taûkiêm. / ka nebûs laba pamata, ceĺš ari nebûs laps. / ka saîmniêkam̂ vaîdzêja, gãja akaĺ piê dârba. / ka tâ dikti sâpêj mugura, ta ûzlika tuõ pašu, kuô us tuõ vẹ̑ḍẹru liêk. / ka tâda švakâka* [gaļa] *– nuô liêkumiêm, ta* [galertam] *samaļ̂. ka labâka gaļa, ta nemaļ̂, sagriêž kumâsīnus. / ka viênu uõtru nakti bûtu siĺc, ta viņi* [tas ir, gurķi] *labâk aûktu. / rudzus vêl iêsẹ̑t paspẽs, ka tik zemi dabuja. / labi saviļât vaîg mîklu, ka grib cẹpt kriņģẽli. / a nâtrêm pêrês piŕtî, ka kaũli sâpêja. / ka bi laps saîmniêks, deva piẽnu* [pie biezputras]. */ ka bi jaûnas, baĺ̃tas pastalas, gãja baznîcâ aŕ.*

2. Saista virsteikumu ar papildinātāja palīgteikumu. *brãlis teîca, ka ziŕks nẹ̑ẹ̑duôt jaû divas diênas, sliḿs. / viš nezinâja, ka viņam̂ tã naûda i* [bankā]. */ es duõmâju, ka bûs smuks laîks. / es teîcu, ka Jānis taĩsija kaŗuôtes uñ brãlis spañneļus. / vaî tu nãksi ãtrâk! redzi, ka tevi gaĩda.*

3. Saista virsteikumu ar veida apstākļa palīgteikumu. *iẽkrita akmeńs ûdenî, ka nuômuŕminâja viẽn. / savas pudas savâc uñ taĩsiês, ka tu tiêci! / viš lika gaĩdît, apsuôlija* [zirgu] *uñ neiêdeva. tâ iskaķinêja diênu, ka nebi kuô rẹ̑dzẹ̑t.* **// Saista salikta teikuma komponentu ar palīgteikumu, norādot uz veida attieksmi starp tiem.** ✧ ***ta ka miŕst*** – ļoti. *tãs siẽvas ta ka miŕst grib braûkt* [ogās]. ✧ ***(tâ) ka pa·galam̂*** – ļoti; ļoti lielā mērā, pakāpē. *pẹ̑kas mẽs nerâvâm, tãs jaû aûga ka pa·galam̂. / te i tâc tracis ka pa·galam̂!* [kaķi] *sasẹ̑duši viêns uõtram̂ pretî us tuõ stabeli uñ bļaû. / mẽs tik laĩmîgi, tiẽ bẹ̑rni* [bijām], *tâ ka pa·galam̂, kad izlaîda laũkâ. / bi tâdi juõki ka pa·galam̂.*

4. Saista salikta teikuma komponentu ar palīgteikumu, kas konkretizē šajā teikuma komponentā minēto apstākļa vārdu un vienlaikus norāda uz seku attieksmi starp tiem. *ku tiẽ bẹ̑rni tâ nuôzuda, ka nevaŕ atrast? / tâ žuva siêns, ka varêja drîz vâkt kuõpâ. / tâ nuôsala ruôkas, ka vêl taga nevaŕ acsiĺ̃t.*

5. Saista virsteikumu ar nolūka apstākļa palīgteikumu. *smuki paĺ̂gi tika nuõlikti, ka nenuõsmẽrê. / nu ceļamiês, vĩri, ejam̂ sajûkt ziŕgus, ka vaŕ braûkt tâlâk! / priêviêti bi taî siêtavaî tâ galâ, laî piẽtiñ, ka nekrît zemê.*

6. savienojumā *tâpêc ka*, *tâlab ka*. **Saista virsteikumu ar cēloņa apstākļa palīgteikumu.** *nîceniêki turêja vaĩrâk baĺ̃tas avis, tâpêc ka vaîdzêja sârkanu liñdruku krãsuôt. / ziŕks i gudrs luõps, tâlab ka viš klaũsa, dara, kuô liêk.*

7. Saista virsteikumu ar teikuma priekšmeta palīgteikumu. *Vĩtiņu mežâ* [braucējiem] *atņẹm̃ta naûda. labi veĺ̂, ka nesakavuši. / sâka skraîdît tiẽ ziŕgi. labi, ka pamuku nuô ceļa, ka nesabraûca. / gadâs, ka vista iêdêjuse tuõ uõlu guôvs kastâ.*

II *ka* part. **1. Lieto, lai piešķirtu izteikumam vēlējuma nozīmi.** *piêklîduši sveši teļi. ka tik nesâk badîtiês! / gaîss tâc blãvs, mâkuôņaîns. ka tik nelîtu! / ka bûtu vẹcâsmãtes vam̃zes, bũrstes! / tuŕ sâk kûpẹ̑t dũmi. ka tik nev kâda skãde! / ũspiŕka nuô piĺ̂sâta* [jērus]. *ka tik bûtu bijis tuô jẹ̑ru! / ta* [Jurģos] *rãdîjâs – ak, ka visu mûžu tik labi bûtu! / pa puĺ̂ku tuõ luõpu šuôrudeń aĩzmitinâti. ka tik nepiêtrũktu paûsari ẹ̑damâ!* □ ***ka tik kâ.*** Sk. [I]*k â* (1). ✧ ***ka tevi (divi) devīņi*** (arī ***deviņi raûtu)!*** – izsaucas, ja kas neizdodas, arī dusmās. *ka tevi devîņi! – tâ teîca, ka kas sajucis. / tâ sajukušas tãs gruôžas aŕ tuõ striķi, ka nevaŕ isķibinât. nu ka tevi deviņi raûtu! sviêdîšu krâsnî, laî dẹg! / ka nèizdevâs kas, ta tâ teîca – ka tevi divi devîņi!* ✧ ***ka tevi nelabais*** (arī ***nuo·lãpīts)!*** – izsaucas, ja kas neizdodas, arī dusmās. *islêca zaķis, izbaĩdija ziŕgu, abgâza vẹzumu. ka tevi nelabaîs! / kuôkâ ruônâs zaŕs uñ islaûž ruôbu ẽveles dzeĺ̂zim̂. ka tevi nuô·lãpîc!* – [tā] *teîca vẹcaîstẹ̑s.* ✧ ***ka tu iz·putẹ̑tu*** (arī ***iz·čibẹ̑tu*** **) (*laũkā*)*!*** – izsaucas nepatīkamā pārsteigumā, viļoties u. tml. *medniêks sêd krũmuôs uñ gaĩda kâdu zaķi. te i pa ruôki, bet pliñta nẹdẹg. ka tu iš·čibẹ̑tu! / ka tu is·putẹ̑tu! nevaŕ uñ nevaŕ trãpît* [diegu adatā]. */ zaķis iêskrêja krũmuôs. ka tu iš·čibẹ̑tu! / ka tu is·putẹ̑tu! aîzmiŕsu naûdu mãjâs! / žuôgu taĩsuôt, dzẹ̑ņ naglu laktâ. nagla iêkrît zâlê. ka tu is·putẹ̑tu!*

2. Lieto, lai piešķirtu izteikumam pieļāvuma, šaubu nokrāsu. *kadreĩz jaû dikti gribêja tuõ zemi. ka tik zeme – vaî akmeņi, vaî ceĺ̂mi. / kastelî atlikuse tik viêna zẽvele. ka tik varẹ̑tu iêkũrt uguni!* / [tirgū] *nu varêja dabuĩt vis kaû kuô rẹ̑dzẹ̑t. ka tik naûda bi!*

3. savienojumā *ka tik kurš*. **Jebkurš.** *klaras iŕ ka tik kuras bikses.*

4. savienojumā *ta ka*. **Tāds kā.** *galerîc, gaļa bija bêrês, bet ta ka tâdas tîtas gaļas, tas nebi.* ✧ **(*ta*,** arī ***tâ*) *ka*** **(**arī ***kâ*) *baîl*** – a) saka par ļoti lielu, augstu, intensīvu pazīmes, stāvokļa, darbības, norises izpausmes pakāpi. *cũkas dikti mĩlêja dubļuôs gulệt. mẹĺlas bi, nuôķipušas, ka baîl. / varî nuôệstiês, ka baîl, tik garšîks bi* [balandu zupa]. */ ja uôzuôli* [aug], *ta bûs tâdas ganîbas, tâ ka baîl.* / [bērns] *te nuôdziêvâjis kâ baîl.* b) ļoti (daudz). *mums te kad·reĩz vẹcâ pirte bi. ta viņas tâ bi, ka baîl, tãs lẽpîtes. / nu ne·maz neteîcat tad –viņam̂ tik trẹkna gaļa i, ka baîl, tam̂ samam̂. / ka jũrâ iẽt, sasluôp kãrpas, sâp, kâ baîl.*

III*ka*. Sk. [I] *k a* (*d*) .

I*kâ* adv. **1. Norāda uz darbības veikšanas, norises veidu, stāvokļa pazīmi.** *varî bût, ka nuô zemes arî kâ viš* [tas ir, auga lapas] *atkarâjas – ja trẹknâka zeme, tãs lapas tâdas kriẽtnâkas. / kâ ta tas kumeļš nebûs tik rẹsns, ka tik gârc piẽns!* ☐ ***ka tik kâ*** – paviršī. *ka tik kâ tu duõmâ ķẹĺệt! labi vaîg mũrît.* // savienojumā ar *nu·pat*. **Norāda uz laiku, kad kas notiek; tikko.** *nu·pat kâ pârbraûcu nuô Liẽpâjas.* // savienojumā ar *vai*; parasti izteikuma beigās. **Lieto, lai pastiprinātu nojēgumu par (kā) aptuvenību, nenoteiktību.** [rokasmeitai] *arî vaîdzêj taî pašâ istubâ gulệt, ku saîmniêki paši, laî varî pamuõdinât, ka kâc bệrs va brệc pa nakti, va kâ. / cita duôd vĩra mãteî kaû kuô, cita kâdu kleîtas drẽbi iêduô va kâ.* ☐ ***kâ ne·bût*** – kaut kā. *va viš* [tas ir, zemes plaisa tirgus laukumā] *tâlâk arî bija, va kâ ne·bût, ta tuõ es nezinu.* ☐ ***kâ nekâ*** – kaut kā. *te bi ciêta zeme, bet sẹ̃klu jaû kâ nekâ iêmuļļâja. / nu kâ tev turî iẽt taî svešâ pusê? – varî istikt, dzîvuô kâ nekâ us priêkšu. / sameklêšu nu visu naûdu uñ samaksâšu. paši jaû kâ nekâ istiksim̂.* / [Pelnu dienā] *braûc braûkšus vis·vaĩrâk. uñ, ja* [sievietes] *sastuôp kâdu vĩru, nelaîž vaļâ – apkubina kâ ·nekâ uñ vẹd ķẹkatu tệvu lĩdz.* ☐ ***kâ (nu) kurîš*** – saka, ja katrs rīkojas, dara citādāk, savādāk. *es tuõs pãtarus skaîtu vakaruôs visus uz reĩzu, bet mãte rîtuôs uñ vakaruôs – kâ kurîš. / meîts plãnâ ari vêrpa, adija – kâ nu kura. / uõlas dê kâ nu kura* [vista] *– lîdz divi simt̂i pa gadu.* ☐ ***kâ (nu) kuru reĩzu*** **(**arī ***reĩzi***, ***vakaru*** **u. tml.)** – kā katrā atsevišķā reizē (vakarā u. tml.) gadās, vajadzīgs, nepieciešams. *čigãni vaĩrâk a nameĺniêkiêm maĩnija zirgus, pîrka – kâ nu kuru reĩzu. / es kâ kuru vakaru eju gulệt. citus vakarus abguĺstu sešuôs, septîņuôs. / vakarâ akaĺ isvãrija putraîmu putru, kad·reĩz rudzu miĺtu ķiļķệnus uñ kas jaû kâ kuru reĩzi bi. / paši aûdzêj linus, upẽ mêrca, dīķuôs – kâ kuru reĩzi. / vaî nu kasîti bija tiẽ rãceņi, vaî a visu mizu – kâ jaû kuru reĩzi.* ☐ ***kâ tur*** – nezināmā, neizprotamā veidā. *kad apraka uñ ustaîsija kapa kuõpu, ta aka sâka zvanît – desmit sitiênus, kâ turî. / nu kâdas pãr diênas kâ viš* [tas ir, mencas] *turî sâlijâs, ta viĺka laũkâ. / nuô rudzu saĺmiêm sapina platas pînes. tâ pa septĩņiêm saĺmĩniêm, kâ viņi turî lika.* ☐ ***diêz kâ*** – sevišķi. *tãs prũsines, kuô žĩc atnesa, meîtâm diês kâ nepatika. / grũti muîtiês. ne jaû diês kâ, tuômệr mujamiês arî.* ☐ ***kaût*** **(**reti ***kaũč*) *kâ*** – a) tā, kā ir iespējams. *zirgi mẹt zuôbus. turî nuô gadiêm kaû kâ mẹt viênu reĩzu. / kaũč kâ galâ tiksim̂.* b) zināmā mērā. *es jaû arî bệrs biju, bet nu tuômệr tâ kaû kâ skaîtijuôs bišķi vệrtâka jaû. / man̂ bî* [saldskābmaizei] *kaût kâ dikti laba piẽgârša.* ☐ ***ta kâ nebijis*** – ļoti ātri; nemanot. *isrâvu laũkâ tuõ spĩli. uñ aîzdzija mana kãja ta kâ nebijuse.* ☐ ***(tâds) kâ stãv*** – saka, ja (kāds) neparedzētā situācijā, ātrumā nav attiecīgi reaģējis, rīkojies. *tiẽ* [puiši] *isskrệja tâdi kâ stãv nuôjûkt zirgu.*

2. jautājuma teikumos. **Ievadot teikumu, norāda uz darbības veikšanas apstākļiem, veidu, paņēmienu, arī stāvokļa pazīmi, kvalitāti, par ko izteikts jautājums.** *kâ tu duõmâ – paveĩksi šuõs visus dârbus lidz vakaram̂? / kâ tavam̂ brãlim̂ vârc? / kâ te varî islasît? tã avîze tâ saņurcîta pa·visam̂. / vaî tu pagaršuôji zupu? kâ ir a sâli?*

3. parasti izsaukuma teikumos. **Ievadot teikumu vai tā daļu, norāda uz kādas darbības, stāvokļa augstu pakāpi.** *kâ taga pàệduši! taîsni asaras birst. / kâ tãs nâtres ravêjuôt varî iêzệĺt! niẽz iĺgi pîrksti.* // retoriskajos jautājuma vai izsaukuma teikumos. **Norāda uz pretēju apgalvojumu.** *kâ ta negribês* [gaļu], *bet kas tev duôs! / kâ tu te nes tãm cũkâm tuõ êdiênu!*

4. izsaukuma teikumos. **Norāda uz kā (parasti ar darbības veikšanas veidu, paņēmienu saistītu) noliegumu, neiespējamību.** *kâ ta lệni iẽs! tas* [darbs] *jaû piêrasta liêta!*

5. savienojumā ar verba personas formu, tā divdabi ar izskaņu *-dams*. **Norāda uz darbības veikšanas, procesa norises veida, stāvokļa pazīmes pieļāvumu.** *ej kâ iẽdam̂s, paceĺ kãju skriêdam̂s! – tuõ tâ teîc, ka vaîg mudîgi kaû ku skriêt.*

6. konj. noz. **Saista virsteikumu ar teikuma priekšmeta palīgteikumu.** [vasarā] *jûdza ķẽvi darbâ, viêgluôs darbuôs. gaĺvẹnaîs jaû bi, kâ tas kumeliņš varệja skriêt.*

7. konj. noz. **Saista virsteikumu ar apzīmētāja palīgteikumu.** *riẽre bi krâsnes sãnâ mũrijuôt acstâta ţẹĺpa, kâ vaŕ iẽlikt traũku aŕ êdiênu, laî paturệtu siĺtu.*

8. konj. noz. **Saista virsteikumu ar papildinātāja palīgteikumu.** *atminuôs, kâ jaû nuô skuõlas varêj saskatît, kuŕ baĺtuô mũsu luôgi. / nevarêju acẹrệtiês, kâ tuõ žĩdu saûc. / gaṅ ta* [zēni] *zinâs, kâ jãdara dârps. / tuõ jaû Maĩga rẹdz, kâ tuŕ bija jãdara.*

9. konj. noz. **Saista virsteikumu ar laika apstākļa palīgteikumu, tuvāk precizējot virsteikumā minēto adverbu.** *kâ* [kaimiņš] *nuôgãja Leĩšuôs, tâ vaĩrâk ne·kuô neziṅ, nav atnãcis. / kâ ķêršu aîz krãga, tâ ismetîšu pa duŕvîm. / kâ sasệja savas pudas, tâ arî nuôgãja dziêvât Liẽpãjã. / mãte nuôraĩdija meîtu atnẹst kreîmu nuô klẽtes. bet, kâ gãja, tâ palika. / nuô vakara kâ viņas* [tas ir, sievas] *iêsâka, tâ uõtruô* [ķekatu] *diênu viņas beîdza. / rupju maîzi kâ samala, tâ cepa.* **// Saista salikta teikuma komponentu ar palīgteikumu, norādot uz laika secīguma attieksmi starp tiem (palīgteikuma darbība notiek pirms teikuma komponentā minētās darbības).** *kâ tuõs* [miltus no zirga siles puisim] *iêdeva, puĩsis bija vẹsẹĺs.*

10. konj. noz. **Saista virsteikumu ar veida apstākļa palīgteikumu.** *drãnas salika, kâ labâk, mazâk rũmes iêjẽma. / katrs steîdza, kâ viš vaŕ ãtrâk savus laũka dârbus padarît.* **// Saista virsteikumu ar veida apstākļa palīgteikumu, tuvāk precizējot virsteikumā minēto adverbu.** *isaûda pẹļệks viĺlaînes tâ, kâ viênâ malâ isnãk bârkstes. / kâ vedẽjine lika, tâ ari dziêdâja. / kâ tu maṅ, tâ es teû darîšu. / guôduôs ciêmiņi tâ vis nedzêra, kâ duõmâ. visi jaû gribẽja izrunâtiês. / pirîtî tâ nuõsukâja a sluôtu tuõ muguru, kâ vaŕ manît. / sệrkanu liñdruku vajag tâ sakruõkât, kâ iznãk seši stûri./ viñš* [tas ir, zirgs] *nuõliêkas gulệt uṅ vârtâs tâ, kâ tuõ ķẽdi uzvẹĺk sev uz muguru.*

11. konj. noz. **Saista virsteikumu ar nolūka apstākļa palīgteikumu; lai.** *krẹklaṁ priêkšu jaû vaîdzêj pušu, kâ vaŕ uzviĺkt. / vệlâk viš* [tas ir, ebreju zēns] *sataĩsij preci, kâ viņaṁ i vaĩrâk kuô nẹst./ pamet aci us tuõ grãpi, kâ piẽns nèiskũsâ ugunê!*

12. konj. noz. **Saista virsteikumu ar mēra apstākļa palīgteikumu.** *tik mîksta zâlîte, kâ vaŕ nuõliktiês pagulệt.* **// Saista virsteikumu ar tādu mēra apstākļa palīgteikumu, kam vienlaikus ir arī nolūka apstākļa palīgteikuma raksturs.** *tad bija stuṁpa – kuôka stuṁpa. uõtrs gaĺs bi tiêvâks, kâ ruôkâ vaŕ pajẹṁt.*

13. jautājuma teikumos. **Kāpēc.** *samini suni! kâ tu tâ dari?* [Saka bērnam.] */ tev tãs bikses pa·visaṁ nuôļuŕkušas. kâ tu ne-ũzveĺc aûkstâk?/ kâ tu tik maz êdi? viss bija gaŕdi isvãrîc. /kâ teû tas dẹgunîtiņš nuõsalis sệrkaṅs? / kâ tu nemaniji, ka lîdẹka islêca nuô veñteŗa?*

14. Tikko; nupat. *cũka ệd tâdus maziņus suvệnus – kâ dzimušus. tuôreĩz jaû nezinâja – kãlab. / kâ nuô krâsnes izjẹṁtu maîzi jâliêk viêgli – vaŕ acspaîdît garuôzu. / leî akaĺ grãpî svaîgu* [pienu] *– tas bûtu kâ nuô guôves slaûkc. / priêkš vasaras šuva nevẹĺtu* [audumu], *tik kâ nuôaûstu – viĺlânrata.*

II *kâ* konj. **1.** savienojumā *kâ – tâ*. **Saista vienlīdzīgus teikuma locekļus vai to kopas, vienlaikus norādot arī uz salīdzinājumu starp saistāmajiem locekļiem vai to kopām.** *kas derîks visâm siẽviêtêm – kâ nabagiêm, tâ bajâriêm? tas i ratiņš. / turŕ taî akâ kâ ziêmu, tâ vasaru bi tig daũdz ûdeņa, ka varẽja a ruôku sakacệt. / kad beîdza aûst linu aûdẹklu, tad nuõaûda kâ kãstuvi, tâ siẽra drãnu.* // savienojumā *kâ – tâ*. **Atkārtojumā saista vienus un tos pašus vārdus, norādot uz izteiktā nojēguma pastiprinājumu.** *tas zirks tâc caũrbiris. duô labu siênu, aûzas – kâ kũc, tâ kũc. / kâ bļaûn tãs cũkas, tâ bļaûn. nu nepiêệdinâmas! / bệrni kâ neklaũsa, tâ neklaũsa! / nevaŕ viẽ beîkt piêgâst tuõ zveņģi a našiẽm – kâ slapš, tâ slapš. / skaîtiju uṅ meklẹju – kâ neû, tâ neû viêna jệra. / strâdâju nuô rîta lidz vakaraṁ, bet liẽlâkas naûdas kâ nav, tâ nav. / kâ nenãk, tâ nenãk vĩrs. / viņa* [tas ir, meita] *i pavîrša – vîrsû labi, bet apakšâ kâ iŕ, tâ iŕ.*

2. savienojumā *tâ* (arī *ta*) *kâ*; pakārtojuma konj. **Saista virsteikumu ar cēloņa apstākļa palīgteikumu.** *tâ kâ turŕ bi saîmniêku pašu bệrni viẽ, ta jaû deva, la ệd tãs labâs siĺķes. / pãtarus jaû mâcệju. bet, tâ kâ es biju kaĺpa bệrs, mani jaû nepiêlaîda piê tuõ pãtaru skaîtîšanas. / lîki nagi kaķiṁ i, ta kâ viš vaŕ ũskâpt pa siênu, kuôku.*

III *kâ* part. **1. Lieto, lai pastiprinātu apgalvojumu.** ☐ ***kâ nu ne*** – saka, lai pastiprinātu apgalvojumu. *ûzdziêvâ gaṅ tiê vĩri pa tuô kruõgu! kâ nu ne – deraṁs laĩks!*

2. Lieto, lai izteikumam piešķirtu apstiprinājuma nokrāsu. ☐ ***kâ nê*** – saka, lai izteiktu apgalvojumu par to, kas būs, notiks. *varês dabũt kukuli maîzes? – kâ nê!* ☐ ***kâ*** (reti ***kã***) ***tad*** – saka, apstiprinot ko pašu par sevi saprotamu; protams. *nu kã ta! aka puĩši bi izdarîši kâdu šeṁstiķi – meîtas smẽjâs klidzîdamas. / vaî siĺķes ari vaîdzês pârvẹst nuô buõtes? – kâ tad, vaîdzês gaṅ!* ☐ ***ta kâ tâ*** –

saka, lai izteiktu apgalvojumu par ko, kas noteikti būs, notiks. *kas i nuôsviêsc, tas mañ azuõtê ta kâ tâ. / vakariņs vaŕt nevārît. es ta kâ tâ neêdîšu.*

3. savienojumā *ta kâ*. **Lieto, lai norādītu uz kā aptuvenību, pavājinājumu**. *bīdeļgaņģiṁ tiẽ akmeņi, tās riêvas ta kâ smaļkâkas bi. / šarâs pārdeva luõpus, cūkas. tas ta kâ žīdu vârc vaî nav? / baļtâm* [govīm] *bi drusku ta kâ rudâki, dzeļtņâki* [purni]. */ maziêm jẽriêm i bišķīt ta kâ tuṁšâka viļla. / guôdaṁ bi pa·visaṁ aka citâdi* [krekli]. *viêni bi tâ kâ baznîcs krękli.* // savienojumā *tik·pat kâ*. **Lieto, lai norādītu uz kā aptuvenību, pavājinājumu, lieto, lai norādītu uz kā nepilnīgumu; gandrīz.** *es tuõ vispār tik·pat kâ nęsmu darijusi.* / [zēns] *pārnāca nuōbridiês, cińdi slapji. nu tik·pat kâ viļkaṁ rīklê bi raîbiê ciñdeļi!* // savienojumā *it kâ*. **Lieto, lai norādītu uz kā aptuvenību, pavājinājumu, lieto, lai norādītu uz kā šķietamību, nepilnīgumu**. *it kâ nebûtu, it kâ bûtu tā bẽrzlape.*

4. salīdzinājuma konstrukcijā; konj. noz. **Saista teikuma locekļus un norāda uz salīdzinājuma attieksmi starp tiem.** *meîta staĩgâ pikta kâ pūce. / dęliêm visiêm bi piŕktas drānas. glaûni bi – kâ kuńgi. / kad uzviļka tuõ kriêvu muñdiêri, tâ puīšiṁ labâks isskac. tūliņ taîsnis kâ svece isstiêpiês. / vęcâmāte priêcâjâs, ka* [meitām] *vaîgi sârkani kâ ruōzes. / mūs mazaîs puīšelis baîlîks kâ zaķis, nuô visiêm mûk. / nu gaň vaŕ mazgâtiês – ûdeňs siļc kâ piẽns. / vęcâmāte nevaŕ iẽsâkt kuô darît – taīsâs kâ vista uz dêšanu. / nu dęls jaû liẽls, strâdâ kâ ziŕks. tęvaṁ viêglâk. / nu jaû vęctęs isskatâs vęsęļs kâ rutkis. / nu tâ aũksc šuôdiên, drebu kâ apšu lapa. / nu pêc tās linu taļkas galva kâ spañnis. / kad·reīz* [svētdienā bija] *bišķi dzeļtņaîs sviêsc uň tad kâ divi piŕksti tik liẽls gabaļs gaļas. / senâk jaû tâds nebi kâ taga mêbeles. / nuôpiŕka maîsu miļtus, nuõkava cūku uň šuôziêm dzîvuôs kâ kuńks. / sniêks sasnidzis kâ mūris. / tad nu gaň pļāvuši vīri, slapji kâ ispiļdinâti. bi jâvęļk citi krękli. / tās divas baļtâs aves tik viênâdas kâ divas ûdeņa piles. / tas Jānis savas mātes dęls nu kâ isspļaũc. / tękuļi badijâs. viêns krita gaŕ zemi kâ beîkc. / nepajêmu kažuôku, bi jāsaļst kâ suniṁ. / sàaûgušas tās balañdes rāceņuôs kâ biês.* // **Nekā.** *Pēteris dzimis pa divi nedẽļi vęlâk kâ Maīga. / tītaru mātîtes laīkaṁ nuôdê vaīrâk* [olu] *kâ gūžas. / tas* [bijis] *vaīrâk kâ siṁtu gadu atpakaļ.* [istabā] *iêlikc ragus uň viŕsû kuļba. uň tuŕ gulêjusi meîta.* // savienojumā ar adv. pārākā pakāpē. **Lieto, lai konkretizētu, piemēram, laiku, daudzumu.** *tas teļš jaû bļaû iļgâk kâ stuñdu. / tuŕ vaīrâk nedzîvuô kâ vīrs uň siẽva.* // savienojumā ar *tâds*, *tâ* (arī *ta*), *tik·pat*. **Saista teikuma locekļus un norāda uz pastiprināta salīdzinājuma attieksmi starp tiem.** *rij ta kâ badakâsis – teîc uz luõpu, teîc us ciļvęku, kas daũdz ęd. / speņģis i tâc kâ zutis, bet îss, ręsns uň čīkst. / tâ kâ kaŕsê, kâ kņudina tā kāja. / tā* [muca] *i tâ kâ tâda siļķu muca. / brîžus viš* [tas ir, suns] *atnāk ta kâ viêsis. / tas* [ziņas par kāda cilvēka nāvi] *jaû nu iẽs tik·pat kâ puļkstênis. / istabas vidû tâ kâ krâsni tâdu stabu iêmūrija. / mūsu ciêmâ katru ziŕgu pazina tik·pat kâ savu.* // savienojumā *tik·pat kâ*. **Saista teikuma locekļus un norāda uz pavājināta salīdzinājuma attieksmi starp tiem.** *bišķi trūkst, bet* [maiss] *tik·pat kâ piļls.* ✧ ***kâ ar ruôku atjemt*** **(**arī ***atņemt*****)** – uzreiz, spēji izbeigt, likvidēt (piemēram, psihisku vai fizioloģisku stāvokli). *kâ tuõs* [tas ir, zāles] *iêdeva* [slimniekam], *tâ kâ a ruôku atjẽma* [kaiti]. ✧ ***kâ divi devīņi*** – ļoti ātri. *puīšelis gaŕ stûri nuôskrêja kâ divi devîņi. / kâ divi devîņi – teîca us kâdu, kas kaût kuô vaŕ izdarît ātri.* / [zēns] *kâ divi devîņi aîsskrêja. neklaũsijâs, kuô teîc.*

5. salīdzinājuma konstrukcijā; konj. noz. **Saista teikuma locekļus, norādot uz salīdzinājuma attieksmi starp tiem un vienlaikus pastiprinot izteikuma nozīmi, lai piešķirtu tam lielāku pamatojumu, noteiktību.** *mani kâ aũkli vêl piê gaļda nelaîda* [ēst]. */ kâ uz laũkiêm mañ jaû tā kāj bi isaûguse plata iêkš pastalâm viẽn, iêkš tupelêm.*

6. salīdzinājuma konstrukcijā; viena un tā paša vārda atkārtojumā; konj. noz. **Saista atkārtojuma locekļus un norāda uz atkārtotā vārda nozīmes pastiprinājumu.** *zīŕgiêm sile kâ sile. guôvîm sile bi kasta galâ.*

7. savienojumā *it kâ*; konj. noz. **Saista salikta teikuma komponentu ar palīgteikumu, norādot uz salīdzinājuma attieksmi starp tiem.** *ciêmiņu puīsis iêlêja pa skuŕstīnu ķêķî meîtâm uz galvu spañni ûdeņa. tās kliêdza, muka. bet puīsis iênâcis brīnêjâs, it kâ ne·kas nebûtu bijis.*

8. Tik; tikai. *parasti vaīrâk nemitināja kâ divus teļus – bulļīti uň guôsnīņu. / labîbu citâdi nemērij kâ siêkiêm. seši siêki bi viêns pūrs – piēzdesmit kīlô. / us pašu kaûšanu, vis·maz divas nedẽļas,* [cūkām] *vaīrâk nedeva kâ rāceņus uň miļtus. / pa vasaru jaû tu vīriêti citâdu neredzêji kâ baļtu. baļtas bikses viņaṁ bi.*

9. Lieto, lai pastiprinātu vārda nozīmi. *i gaň taṁ puīšeliṁ spruōgaīņi mati! nu tâc spruōggaļvis kâ priêks! / izejuôt nuô mājas, aîzmiŕsu maîzi pajęṁt. kâ pa suôdu nu taga gribu ęst.* ✧ ***kâ baîl.*** Sk. [1]*k a*

(3). ✧ ***kâ*** (arī ***tâ ka***) ***briẽsmas*** – ļoti. *bę̂rni skrę̂ja kâ briẽsmas, pamanîši svešu suni. / nu tâ saĺst kâ briẽsmas! dęguńs jãkavâ! / mẽs kâdreĩz* [veļu] *savelę̂jãm rakstâ tâ ka briẽsmas.* ✧ ***kâ êst*** – ļoti. *žĩc atnese butelîti saharĩna. kâ ę̂st brîžam̂ vaîdzę̂ja. tuõ jaû dzę̂rt dzêra piê kapijas.* ✧ ***kâ pa·galam*** – ļoti; ļoti lielā mērā, pakāpē. *ka uzģêrbjas, ta grib rãdîtiês piê baznîcas kâ pa·galam̂. / meklê* [ko pazudušu] *kâ pa·galam̂. / tâdi juõki bi kâ pa·galam̂.* ✧ ***kâ vai nu*** – ļoti daudz. *tãs plûdas saņęsušas tuõs našus kâ vaî nu.* ✧ ***tâ*** (arī ***ta***) ***kâ traks*** – ļoti; ļoti lielā mērā, pakāpē. *viš* [*ukudiks*] *tâc stiprs bî kâ traks. / tas liẽls žũpa – dzeŕ kâ traks. / mĩžas ka tev uššļâks, sâp ta kâ traks. / ruñcis kâ traks tuõ* [putnu] *gribę̂ja nuôķę̂rt. / tãs meîtenes tâ dañcâja kâ trakas, dikti! / laps saîmniêks vêl kâdreĩz iêdeva cukuru piêbę̂rt klât* [*dzērsim*], *bet vaĩrâk jaû saharĩnu. tas bi saĺc kâ traks.*

10. Lieto, lai izteikumam piešķirtu vēlējuma nokrāsu. *tik liẽlu vęzumu sakrãvi! kâ tik nu nèabgâstuôs!*

11. prep. noz. **Par (norādot, piemēram, uz kā funkciju, situāciju, darbību).** *ja kâc Añnas tiŕgus va kâc rudeņa tiŕgus* [bija], *ta tâ* [ziepes] *nuôpiŕka meîtâm, pârveda kâ dâvanu. ta tuõ tâ turêja, ka baznîcâ iẽt, ka nuômazgât muti. / kâ bañdeniêks strâdâja ari vęcâkaîs dę̂ls piê tę̆va, kamę̆r tę̆s saîmniêkuôja. / saîmniẽce deva kâ pavaĺgu piê maîzes sviêstu. / viš visu mûžu bi kâ skuõluõtājs. Zvaņu kapuôs guĺ.*

kabaks subst.; niev. **Istaba; telpa.** *ka jãiẽt uõtrâ kabakâ iêkšâ, paņęm̂ smaĺku skaliņu, iêbâž* [petrolejas] *lam̃pâ, izraû – viš dęg. / tagad katrâ kabakâ iêspiêž slêdzi* [lai iedegtu gaismu].

kãbars subst.; niev. **Vecs cilvēks, dzīvnieks.** *ta kâ tâc kãbaŕs! vêl grib prẹcę̂tiês! / tas zîrks i vẹc kãbaŕs, jâliêk piê malas. kãbaŕs i lamuvârc.*

kabata subst. **1. Apģērba (piemēram, bikšu, mēteļa, svārku) uzšūta vai iešūta maisveida detaļa (nelielu priekšmetu ielikšanai).** [mētelim] *uz vîrsu bi kabata. te nesaûc ķeša. / prakam̂ aka divas kabatas uñ trešâ iêkšas pusê. divas vîrsus pusê. / puĺkstenis bi viênâ* [vestes] *kabatâ, uñ tã ķẽde piêspraûsta uõtrâ kabatâ.* ☐ ***krûšu kabata*** – kabata apģērba krūšu daļā. *kam̃zuõļi bi – kâ taga tiẽ praki. kabatas bi – iêkšas kabata, krûšu kabata. / žaķeteî bi divas krûšu kabatas, divas sãnu kabatas. /* [vestei] *katrâ pusê kabata uñ krûšu kabata. / tâdu nę̆zduõdzīnu tâ iêspraûda smukumam̂ aŕ krûšu kabatã.* ☐ ***kabatas lukterītis*** – kabatas laterna, kabatas lukturītis. *tad jaû sâka parãdîtiês kabatas lukterîši.* ☐ ***kabatas nazis*** – savāžams, kabatā nēsājams nazis. *ta bi naži kuôka spaliẽm, ķęta spaliẽm, raga spaliẽm. tiẽ bi saliẽcami, saûcâs kabatas naži. / katram̂ savs kabatas nazis bi. uñ, ja tev tã nebi* [godībās], *ta tu varêji nę̆ę̂st aŕ.* ✧ ***bût pa kabatai*** – atbilst (kāda) materiālajām iespējām. *nebût pa kabataî teîc, kad kuô grib piŕkt uñ isrãdâs dârks. / tas namelis veĺ bûtu laps, bet nav pa kabataî.* ✧ ***cîrst pa kabatu*** – radīt lielus zaudējumus, izdevumus. *tas manî cę̂rt pa kabatu. tuõ es nevaru atļaũtiês.* ✧ ***grãbstīties*** (***tik·pat***) ***kâ pa kabatu*** – darīt ko bezperspektīvu. *kuô tu te tâ us tâdu mazu laũku gribi izdabuît? kas tev te pàauks! tik·pat kâ grãpstâs pa kabatu.* ✧ ***iebâzt*** (***savā***) ***kabatā*** – daļēji vai pilnīgi iegūt sev ienākumus, peļņu; piesavināties. *tuõ* [naudu] *jaû viñš* [tas ir, vīrs] *paspẽjis iẽbâst savâ kabatâ. / saîmniêkam̂ likâs, ka vaîdzêja vaĩrâk* [puisim naudas] *dabũt* [par pārdoto]. *vaŕ·bût pac kâdu rubli iêbâza kabatâ.* ✧ ***izrunāt kabatas tukšas*** – runājot panākt, ka ko iegūst; izmānīt. *nu Mičim̂ gaî netrũkst kuô runât. ja viñš iêduõmâs, ta isrunâs teû visas kabatas tukšas, īsc sviêsta mêle!* ✧ ***ķeŕt kabatā*** – radīt lielus izdevumus, zaudējumus. *nu tas liẽlaîs kâzu guôc gaî ķeŕ kabatã tam̂ tę̆vam̂.* ✧ ***liẽla kabata*** – saka, ja ir gūta liela peļņa. *liẽla kabata – liẽla peĺņa. ka puĺku nuôpeĺna, ta vaîg liẽlu kabatu.* ✧ ***pazīt*** (arī ***atcerēties***) ***kâ savu kabatu*** – ļoti labi pazīt; skaidri atcerēties. *pazīst kâ savu kabatu – teîc us tâdu, kuru īsti labi ziñ, kas viñš iŕ uñ kâc viñš. / es Biẽrañtu pazīstu kâ savu kabatu – visu labi pruôt padarît. / tuõ tę̆va mãju veĺ aceruôs kâ savu kabatu.*

2. Neliels padziļinājums, iedobums (piemēram, suņa, kaķa ausī). [sunim] *ruôbiñs i aûsê. tuõ saûc pa kabatu. tuŕ div kârtas, tã aûse salipuse. piŕkstu vaŕ aîzbâst. uz zemi tas i, apakšas pusê. /* [kaķim] *aûses i spicas. tâ·pat irâd kabatiņa aûsî kâ suniṁ. / ka runâ, ta teîca – kam̂ nav kabatas, tam̂ nav naûdas. bet suniṁ kabata i, bet naûdas nav.*

kabatasbaterija subst. **Kabatas laterna; kabatas lukturītis.** *vę̂lâk bi kabacbaterijas. tas nãca uĨmaņlaĩkâ, metãla lukteri nebi.*

kabatasdrāna subst. **Kabatlakats.** *kabacdrãnas aŕ isaûda – savẽra iêkšâ zaļus, sârkanus, dzeĺtẹnus diêgus ga malâm tâdas strĩpeles. uñ tad aka krustus aîzaûda. uñ ta izgriêza vę̂lâk. / nę̆zdaũks, nę̆zdaũdziñš senâk saûca, tag kabacdrãna. izaûda paši sârkanâm rũtîtêm, zilâm. / dęgunu nuôšņûc a pliku ruôku, a kabatsdrãnu nuôtĩra. / kabacdrãna* [jeb] *puņķalupac – visu·vęcaîs vârc. / nãk šķavas – jãtuŕ*

kabatasdrāna piê dęguna. ☐ ***kabatas drānīna*** – kabatlakats. *likâm kabatas drānĩnas uz mĩžu pûli uñ ta uôdêm. ta nesâpuôt gal̂va.*

kabataslakats, arī ***kabatlakats***, reti ***kabataslakata*** subst. **Neliels, īpaši veidots auduma gabals, ko izmanto, piemēram, deguna, sejas slaucīšanai, tīrīšanai.** *kabatlakati* [tik lieli bija] *ta ka taga tiẽ vis·liẽliê vĩriêšu kabaclakati, tâdus istaĩsija, jâ. / siẽvas jaû akal̂ tãs kabaclakatas isaûda tâ – aptaĩsija bârkstîtes, laî smukâkas bûtu. / vęciñ kabaclakatu, ka braûc piê brũtes. / nęzdaũks, šnubdrãna jaû senâk saûca. uñ tag kabaclakac i.*

kabataslukterītis subst. **Kabatas lukturītis.** *ka sâka izgudruôt kabaclukterîšus, kas ta tad paŕ będu! ka gribêj aîziẽt nuô viêna kaĩmiņa piê uõtra, ta pajẽma lĩdz.*

kabatasnaûda subst. **Neliela naudas summa sīkiem izdevumiem.** *ejuôt lĩdzi ņęm̂ nedaũdz naûdas. tã skaîtâs kabatasnaûda. / ciêmîte, kad vĩrs tiŕguôjâs aŕ mežiêm, teîca – es ne piŕtî neeĩmu, kad mañ nav piẽdzdesmit rubļu kabatasnaûdas!*

kabatasnazis, arī ***kabatnazis*** subst. **Savāžams, kabatā nēsājams nazis.** *kumpelis bi senâk uñ kabacnazis. / gal̂da nažu nebi. katraṁ savs kabacnazis* [godībās bija] *lĩdz. / krecele bi piê naža klât, piê kabatasnaža klât. a tuõ koŕkus râva. / ganaṁ pastãvîgi bi kabatnazîtis kabatâ – tas jaû bes nazîša ne·ku negãja. / rãceņus jẽma a nazi. vaĩrâk bî kabatnaži. / tâdas buŕsteles* [ģērba]. *saliẽkc kabatnazis iêkšâ.*

kabatlakats. Sk. *k a b a t a s l a k a t s .*

kabatnazis. Sk. *k a b a t a s n a z i s .*

kabeklis subst. **Priekšmets (piemēram, akmens, vraks jūras dibenā), kas var traucēt zvejošanu.** *kabekļi i kâc vraks vęc, kâds vęcs lidmašĩns va kas, kas saplêš tîklus. / kabeklis iŕ kaût kâc zeṁûdeñs priêkšmęc, piêmẽraṁ, akmeñs, kuŕ vaŕ aîsķęŕtiês.*

kabele, arī ***kãbele.*** Sk. *k a b e l i s .*

kabelêtiês – ***„aizķerties”.*** (EH I 572)

kabelis, arī ***kãbelis***, ***kabele***, ***kãbele*** subst. **1. Ierīce ar virvi, tauvu smagumu celšanai un pārvietošanai.** *raũ, kabele! tas i tâc šnuõrs. / kabele i šnuõrs, aîs kura vęl̂k. / taga cel̂tņi. bet tuôreĩz kãbele bi. tâda kuôka ripa bi. uñ tâc ãķis galâ bi. uñ ta iêvẽra šnuõru. uñ tad a tuõ vil̂ka uz aûkšu* [piemēram, baļķi]. */ kãbelis i tâc, ku senâk, ka zãgâj a dẽļu zãgu, us krãģi vil̂ka aûkšâ tuõ buõmu, ku zãgât, tuõ bal̂ku. a kãbeli ûzvil̂ka.*

2. Izolēts vads vai vairāki izolēti vadi, ko apņem aizsargapvalks un hermētiskas čaulas. *ku tiẽ męl̂liê vadi iẽt, tuõs saûc pa kabeļiêm. / te atvil̂ka tuõ kabeli lidz mũsu mãju uñ piêvil̂ka elektrĩbu.*

kabināt v. **Karināt (uz vadža, āķa).** *piê staļ̂la tuŕ ziŕga liêts saliêk – kabina. / skapî meîtas lika drāniņas uñ kabinâj iêkšâ pašũtas drẽbes. / tâda kabinama lamp̃a aŕ bi. / tãs* [*tubes*] *kabina uz ûdâm. tubîtes a vadu vęl̂k. tãs uz ãķiêm kabina. / smal̂ki sagriêž* [ēsmas zivis], *tad jęṁ tãs makšķeres uñ kabiñ vîrsû. / maĩlîtes kabinâj uz ãķiêm.* **// Klāt (kam pāri, virsū u. tml.); segt.** *tuõ pamuvi tâ kabina pãri pa plęcu. / mẽs kabinaṁ pamuves – tãs i dreļ̂la aûduma, tâds kâ viĩlaĩnes.* **// Stiprināt kopā.** *vari kabinât tãs kņuõpes ciêti, laî nestãv vaļâ buŕstes priêkša.*

kabināties v. **Tikt traucētam kustībā, sadurties ar pretestību (piemēram, virzoties kam garām, pāri); ķerties klāt (kam).** *jaûniêm kũlêjiêm tas* [kulšana *rakstā*] *neveĩcâs, kabinâjâs viênaṁ uõtraṁ aîs spriguļa. / bęrni kabinâjâs piê ratu pakaļ̂s, gribêja pavizinâtiês.*

kabūzis subst. **Maza piebūve.** *kabũzis bûs kâda maza piêbũvîte va nu piê dzîvuôjamâs ęķas, va piê saîmniêcîbas ęķas. / kabũzis i kaû kuŕ tâda piêbũvîte, kâda nuõjumîte aka. tuŕ vaŕ šuô tuô nuõlikt. / kabũzis i neliẽla rũme. pažuõbelê bi piêtaĩsîc tâc kabũzis, ku sabęŕt pęlus.* **// Mazs miteklis.** *kas tas pa staĩ̂li! tâc kabũzis viẽ i!*

kabzeķe subst. **Īsā zeķe.** *kabzeķes senâk jaû tâdas zeķes bi. senâk jaû garuô zeķu maz bi. tik baznîcs zeķs bi gaŗas. / uz gaŗu zeķi uzave kabzeķi, laî sil̂tâks. / senâk neņęsâja garas zeķes, bet kabzeķes – tâdas îsas zeķes. uñ ta tãs siêtavas tina. / kabzeķẽm aŕ bî* [adīti] *gal̂dĩni. tuõs pa·priêkšu izada.*

kacānkâpuosts. Sk. *k a c ę̃ n k â p u o s t s .*

kacāps subst. **1. Cilvēks, kuru varēja nolīgt darbā.** *kacãps* [bija] *strâdniẽks. kriêvu kacãps lîdzêja tiĩ̂tu taĩsît. / tâdi kriêvu strâdniẽki bi. viņus saûca pa kacãpiêm. kacãpi visu darija, kas vaîdzîks. tâ viņus varêja Liẽpãjâ us tiŕgu, tiĩ̂ta galâ sarunât.*

2. Vājš cilvēks, arī dzīvnieks. *pa kacãpu varêja nuôsaûkt katru kuru – ziŕgu aŕ.* **// Slinks cilvēks, arī dzīvnieks.** *tas dęl̂s tâc kacãps, negrib strâdât. / pa kacãpu saûca, kuô tik gribêja.*

kacẹ̄nkâpuosts, arī ***kacānkâpuosts*** subst. **Kacenkāposts.** *nu kâpuôsti vi·sâdi iȓ – kacânkâpuôsti iȓ, agriê kâpuôsti, vẹ̦liê kâpuôsti, vidêjiê kâpuôsti. / kacẹ̦nkâpuôstus deva luõpiẽm, laî nuôbaruôtu.*

kacẹ̦ns subst. **Stumbrs (kāpostiem), pie kura aug lapas.** *kacẹ̦ȓs* [ir] *struñks. kâpuôstus nuôgriêza. gabalâ palikuši struñgi viẽ.*

kacēt v. **Sniegt; tvert.** *divi ciĪvẹ̦ki stāvêja, kas* [*iekšālaidējam*] *tuõs kûlīšus kacêja klât. / zẹ̦mu, zẹ̦mu saũle tẹ̦k, tik ar ruoku nekacēju.* (RMM 133527, 101) // **Sasniegt.** *ka tām siêna gubâm uspûta vẽš, tās, kas bija apakš vẽja, tās isputinâja. ka iȓ ẹ̄nâ, ta jaû nekac tas vẽš. / ziȓ̦ņus uñ lẽčus zārduôs liêk. liêk tik aûkstu, cik vaȓ kacẹ̦t. / tu jaû nevari kacẹ̦t mīt* [mopēdu]. */ ja piĪli nagi* [zirgam], *ta tās nagu malas gañdrīz zemi nekac.*

kacēties v. **Sniegties.** *siênu kad veda uñ dakšuôja ârâ, pa dziẽdu pāri nekacêjâs. / mañ netika kacẹ̦tiês tâ pāri pa tiẽm gaĪdiêm. / kuô tu tik aûksti kaciês? kritîsi uñ uz žuôgu, pažaûsiês.*

Kača, arī ***Kate*** subst. **Personvārds – meitenes, jaunietes vārds.** *ka bi bẹ̦rni, ta saûca pa Kačīnu. / Kaču teîca lidz appręcẹ̦tiês. Kačīna – skuõlas bẹ̦rns. / Katrīna* [jeb] *Kača* [jeb] *Kate. / Kača aȓ i vẹc vârc. taga i Kate, Katrīna.*

[1]*ka(d)*, novec. ***kadais***, ***kadaiš*** adv. **1.** konj. noz. **Saista virsteikumu ar laika apstākļa palīgteikumu.** *aũbes bija, es redzêju, ka meîtene biju. / kad nu* [*ķiļķẹ̦ni*] *iȓ izviruši mîksti, ta bišķi piẽleî piẽnu uñ ta liêk tuõs stumpâtuôs rāceņus. / pašaûstas linu gaĪdrānas bi. ka traũkus nuôvâķa, gaĪdrānu nuôņēma. / kad bûs gaîš, ceĪšuôs aûkšâ. / mañs tẹ̦s tuôreīz ķuõceļus pina, ka viņaṁ tā mugura sâpêj. / trikājis bi, kuȓ ûzlika pañnu, ka cepa gaļu. / miêži, aûzas, ziȓ̦ņi, ka samaĪs, bûs cũkâm. / ka tiẽ taûki sâk vārîtiês, ta viņus smeĮ̄ zemê a kuôka pavaȓni. / ka linus žâvẽja, lika uz ārdiêm. / gaļu aȓ sâlija, kad nuõkava cũku. / ka samaĪs* [graudus], *maîzîte bûs. / kad nuôdiẽnêja, ta varêja pręcẹ̦tiês. / ka es ganuôs dzinu, es aȓ varêju salasît* [dažādus augus]. */ kad sâk aûst, miñ viênu paminu, uõtru. / ka bẹ̦rni bijâm, ta braûcâm pa Jũrmaĺciêmu.* // **Precizē virsteikumā minēto laika apstākli.** *tā liẽlâkâ pũra dalîšana bi* [kāzu] *piȓmâ vakarâ, kad vaîņagu nuôjẽma. / ziêmu, ka nebi labas barîbas, ta viņas* [tas ir, aitas] *bi vâjas.* // **Saista virsteikumu ar tādu laika apstākļa palīgteikumu, kam vienlaikus ir arī nosacījuma palīgteikuma raksturs.** *kad* [*dzersis*] *vaīrâk nerûga, ta sâka dzẹ̦rt. laîda krũzê. / kad miĪti bi samaĪti, cepa maîzi. / kad bi divi dẹ̦li, taṁ vẹcâkaṁ bi jāiẽt* [dienestā], *ja bi jaûnâkaîs mājâ adbaĪsc tẹ̦vaṁ. / kad špiȓktu aȓ ûdeni ačšķaîda, ta isnāk šņabis. / ka uz baznîcu, baĪli gāja, ta viĪka sârkanu liñdruku.*

2. konj. noz. **Saista virsteikumu ar nosacījuma palīgteikumu.** *kad i kâdi mazâki bẹ̦rni, ta taṁ duô tuõ pīlîti.* (Dinne 1987, 12) */ kad nav iêkurinâta krâsne, istaba iȓ aũksta. / ka kuô neziñ va negrib teîkt, ta atteîc – viĪks viņu ziñ! / ka suñs zâli ẹ̦d, tad i liêtus. / ka nāk miêks, ej gulẹ̦t!*

3. konj. noz. **Saista virsteikumu ar papildinātāja palīgteikumu.** *es duõmâju, kad aves iȓ laũkā! / ja rudeņa uõtrâ pusê sâk pûst aûstrenis, tad ziñ, kad iȓ ziêma klât. / teîc, kad vêl bûšuôt braûkt rīdziniêki un gribêšuôt, laî mẽs braûcaṁ vêl uz Rīgu.* (Dinne 1987, 48) */ vẹ̦lu vakarâ paziņuô mũs vadîtāja, kad atteîkc* [braukt] *slikta laīka dẹ̦ļ.* (Dinne 1987, 56) */ nuôgāja apprašņât, kad vaîdzês iẽt ravẹ̦t.*

4. Saista virsteikumu ar mēra apstākļa palīgteikumu. *tiẽ kukulīši bi tik liẽli, kad a karuôti varêja iêmānît mutê.*

5. savienojumā *kad ar*. **Saista virsteikumu ar pieļāvuma palīgteikumu.** [sivēns] *tūlît jaû nāca piê silîtes uñ êda, kad aȓ bi svešâ viêtâ. / acskrêja mas buĪlîc – tâ a·viên teîca, kad aȓ bi guôsnīna. / siẽvas drāneles sêja, kad aȓ bi vācu kârta. / jâdzîvuô viẽn iȓ, kad aȓ zeme akmeņu piĪla. / vẹcâ kaķe visu, kuô viņa nuõmedija, addeva taî jaûnaî kaķeî, kad aȓ viņš bi liẽls. / kad aȓ bûs aũksc, siêns jāvâķ. / kad aȓ viņi* [tas ir, teķi] *badijâs, ne·kas viņaṁ nekaîtêja. / šuôgad viss iskaĪtis, ka aȓ lêja. viss isplûk aȓ plukšanu.*

6. savienojumā *ręti kad*. **Reti, retās reizēs, retos gadījumos.** *guôves ręti kad priêkš sevis kava. / vistu spaĪvas ręti kad isliêtuô ķiseņiêm. / tâda laba mišļa kâ šuôgad ręti kad bîse. / kas bi nuôsprâdzis,* [to lopu] *ręti kad apraka. tuõs jaû deva vārnâm. / vāveres uz laũku ręti kad isnāca.*

7. Ievada jautājuma teikumu, jautājot pēc nezināma laika momenta. *šuôreīz tas vepris ne·kā nèẹ̦d. kad viņu nuõbaṛuôs? / ka ta tâc* [sliņķis] *siẽvu dabuīs? / citi saka kadaīs. tas nuôzîmê – kad. / kadaīs ta tas bija? vaî pa nakti?*

8. Norāda uz nezināmu, nenoteiktu laiku. *tuõ* [*ķẹ̄rnas pienu*] *deva piê maîzes aka – va palaũnadzê, va kad. / tas jaû i senî. kadaīs tas i teîkc jaû! / baluôdis dūdâ kadaîs. ta pa dūdiņu saûc.* □ ***kad jau, tad jau*** – lieto, lai piešķirtu izteikumam mierinājuma nokrāsu. *kad jaû, tad jaû – jâzaûdê viên bûs.*

□ ***kaût*** (reti ***kaũt***, ***kaũč***) ***kad*** (reti ***kadais***, ***kadaiš***) – kādā, tieši nenoteiktā laikā, brīdī, kādā reizē. *nuô suņa viĪlas kaû kad teîca, ka zeķes ada. / [jūrā] tîklus pa kaĪvu kaû kad mẹt. / kaũ kad te viêns uõtrs isteîc arî kaũč kad. mũsu pusê tuõ maz liêtuô. tas nuôzîmê kaũ kad, kadreĩz. / kad viêtâ teîc kadaĩs* [jeb] *kadaĩš. biêžâk teîc kaũ kad viêtâ kaũ kadaĩs. / cĩsciniņi* [jeb] *cĩsciņi i tãs baĪtâs, tiêvâs desiņas. manu laĩku bệrniêm tãs kaût kadaîs sâka duõt. / kaũ kadaĩs jaû padarîs.* □ ***nez kad*** – nav zināms, kad. *nes kad tas žĩc atnesa tuõ saharĩnu, uñ butelĩte drĩz bi tukša.*

ᴵᴵ***ka*(*d*)** part. **Ievada vēlējuma teikumu;** ᴵᴵ**kaut.** *ka mañ bûtu tâc baĪss kâ Kateî!* (LVDApr. 367) / *Jãnîtiṁ stiprs kârstuṁs. kad tik nenuômĩrst!*

kadẹgs. Sk. *k a d e ģ i s .*

kadeģiens, arī ***kadiģiens*** subst. **Paegļu audze.** *kadeģiêns i, ku daũdz kadeģu aûg. / kadeģiêns i mežmalâ. / kâdreĩz mežgaĪniêku ganîkles bi kadiģiênâ.*

kadeģis, arī ***kadiģis***, ***kadiķis***, retāk ***kadẹgs*** subst. **Paeglis (*Juniperus communis*).** *kadeģis pãrâk garš neaûg. tas izaûg tâ nu bišķi garâks, ka viņaṁ tã viêta i, kuŕ aûkt. / kadiģiṁ pa·visaṁ sîkas skujas. / kadeģis – te viņi pa·piĪlaṁ. kadeģi tâdi krũmi. / kadeģis i tâc ass. taṁ, ã·re, uôgs aûg. viņu liêk šuŕ uñ tuŕ, pat skuŕstĩnus tĩra. pâtagas kâtus taĩsa nuô kadeģiêm. / mucas pluciñ a kadeģiêm* [jeb] *kadiģiêm. / pâtẹgas kâti bi nuô kadeģu. / kadeģis labi dẹruôt priêkš kuôdêm. / kadiķis vêl veselîgâks, jâ. ispluciñ kadeģi, nu kadeģi – tâdu kuplu kadeģi. tuõ ispluciñ, a tuõ nuôpeŗâs. tas vêl veselîgâks i, jâ. / kadeģis jaû mũsu ĩstaîs ķẹķatu kuôks. pareĩzi laĩkaṁ saûc paŕ paegli. muṁs citâdi ne·viêns neteîc, kâ tik kadeģis. / kuîtiênis,* [tur] *iŕ vi·sâdi sàaûguši – kadẹgi, papârdes. / visi maģi kadeģĩši zẹlta ziedis nuoziedẹja.* (LFK 1955, 7332) □ ***kadeģa*** (arī ***kadeģu***) ***dẹsa*** – kadiķa malkas dūmos kūpināta desa. *tad bi akaĪ kadeģa dẹsas. tãs bi tâdas alus dẹsas, nu kadeģa dẹsas skaîtijâs. tãs bi tâdas plakañs. nu viņs bi sprîdi gaŗas. uñ ta viņâm bi tâda kapâta gaļa iêkšâ. viš bi dikti gâršîks. tãs saûca kadeģa dẹsas. va viņs a tuõ kadeģa maĪku bi kûpinâts va kas?*

kadiģiens. Sk. *k a d e ģ i e n s .*

kadiģis, arī ***kadiķis.*** Sk. *k a d e ģ i s .*

kâdreĩz, arī ***kâd·reĩz***, ***kad·reĩz***, ***kadreĩz***, ***kâdureĩz*** adv. **1. Kaut kad pagātnē; senāk.** *te kâd·reĩz bija muĩža uñ Pệrkuôna gaĪs. / kad·reĩz, cara laĩkâ, kas te bi zušu ẹzẹŗâ! / ta kâd·reĩz tâ tuõs labâkuôs kŗẹklus užžâva uz istubu, juô katraṁ puĩšiṁ jaû bi pa savi diûpacmit kŗẹkli. / kâdreĩz teîca aŕ, ka jûks baĪtuô ķẽvi uñ vedîs biêsputru kaĪniņâ. / kâd·reĩz nuô tãm* [nuoraustãm] *mẹtus istaĩsija.*

2. Dažreiz; šad tad. *ãlañdes paûsaŗuôs nuô jũras ûsplûst kad·reĩz tâ. / taga jaû, ja tu nuôlicis esi* [zārku], *ta viš stãv lidz rîtaṁ, jâ. nu ta pa tuõ nakti tâ iênãk kadreĩz, paskatâs, ka tãs sveces veĪ paliêk deguôšas klât.*

3. Kaut kad nākotnē. *kâdureĩz jaû vaîdzês nuôiẽt ciêmâ piê juṁs.*

kadriļļa subst. **Kadriļa.** *dañči visâdi bi. kad·reĩz dejuôja padespaņu, kadriļļu.*

kâds m., ***kâda*** f. **1.** jautājamais pron. **Norāda uz (dzīvas būtnes, priekšmeta, parādības, norises) nezināmu, nenoteiktu, arī vēl neminētu īpašību, pazīmi, par ko izteikts jautājums.** *tã nebi tã kaŗuôte? kâda ta tã bi? / ka saîmniêki sagãjuši kuõpâ, ta cic citaṁ prasa – kâda cẹna bûs šuôgad rudziêm, liniêm? / kâdu zirgu šuôrît jûks?* ✧ ***kâda veļĪla pêc?*** – kāpēc. *kâda veļĪla pêc laî es tuŕ eju* [labot laipu]? *ne es tuŕ braûkšu, ne iẽšu.* ✧ ***kādu juodu*** (arī ***kāda juoda***)***?*** – ko; kāpēc. *visi putni skaisti dzied, dzenis vien nedziedãja. kādu juodu tas dziedãs – prauli vien vẹ̃dẹŗā?* (LFK 1961, 11125) / *mũs brālẽnis klẽti taisa, – kādus juodus tu dzievavi* (arī *darĩji*)*? kādus juodus tu dzievavi* (arī *darĩji*), *ka tu pũra neluocĩji?* (LTD VII 711) / *māte brẽca, meita brẽca. kāda juoda abas brẽca? māte brẽca kreima raušu, meita brẽca jaunu puišu.* (LFK 1817, 119).

2. jautājamais pron.; parasti izsaukuma teikumos. **Norāda, ka (dzīvai būtnei, priekšmetam, parādībai, norisei) ir spilgta, ievērojama pazīme, īpašība.** *kâdi tiẽ miĪti bija* [senāk] *– a ciri vaîdzẽja cirst! / tuõ maîzes kukuli nevaîdzẽja tâ apšņâpt. kâc nu isskatâs! / kâdas tãs duôbes – cita plata, cita šaûra!* // parasti savienojumā ar adj. **Cik.** *kâc liẽls vẽš pûš! visas siênas brakšķ.*

3. jautājamais pron.; parasti izsaukuma teikumos vai retoriskajos jautājuma teikumos. **Norāda uz kā (ar dzīvas būtnes, priekšmeta, parādības, norises pazīmes, īpašības nojēgumu saistīta) noliegumu, neiespējamību.** *kâda ta viņa vaŕ bût strâdniêce! – katru gadu pa bệrnaṁ. / kâdas mañ bệdas! varu pasviĪpuôt. / kâdi taga tiẽ pesteļi teû i! ja jaû guôve siẽkalâ uñ neệd, ta i slima. kâdi teû pesteļi! / nu kâda tuŕ jẹ̃ga taṁ dârbaṁ? / kâda tig naû tã muõde! skruõderis pašuvis prakus –*

nuôpuműpâjis visas pirnuõtes. / nu kuô tu tuŕ [no sieka ābolu] *kâdu zapti savārîsi! nu ta vārij bũrkânus uñ ķirbi iêkšâ.*

4. nenoteiktais pron. **Norāda, ka kas (dzīva būtne, priekšmets, parādība, norise) ir nenoteikts, nezināms, arī vēl neminēts.** *bi kâda siẽva, kas mâcêja* [teķus] *isrũnît. / siẽvas grib kâdu mici likt, kâdu drãnu siêt. /* [cūkai] *seši cętũrkšņi i viênâ pusê, seši uõtrâ pusê. kâdi* [cūkai] *jaû ruônas vaĩrâk arî. / bruõkastê bi maîze va kâc vãrîc êdiêns, kâc piẽna êdiêns – kâdi ķiļĶķẽni, žũra. / daŕvu tęcinâja nuô kâdiêm sveķiêm. / rudzus tik bĩdelêja ta, ka kâdi guôdi nãca – priêkš saĹcskâbmaîzes. / kâdreĩz kâda vęca guôve bija – tuõ arî vaîdzêja apę̂st. /* [koku ciršanai] *tik vaîg kâdu jaûnu zãgu. / zirks dzeŕ tikaî nuô tĩra traũka. ka i kâda smaka, kâdi jẽlumi nuô gaļas, ta pa liẽlu gabalu viš neiẽt klât. / ziêmu jẽrines. iêkšâ kâda vate bi uñ ta drẽbe. /* [vectēvs] *mâk nuôpît ķuõceli nuô kâdiêm lûkiêm, nuô kâdiêm duõņiêm. / te puĹku tâdu nameļu, ku kâda siẽvele viẽ tik dzîvuô. / viņi* [tas ir, misiņa katli] *bi dârgi. laĩkam̃ atveda kâdi žĩdi nuô Vãcijas. / vasarâ kâdâ* [klētī] *aka gulêj puĩši, meîtas. / pêc kâda laĩka viš bi Liẽpājã pa skuõluôtâju.* ☐ ***kâds cits*** – ne šis, ne minētais; jauns, arī nezināms. *ka tã drãnele bî vęca, nuôplîsuse, ta meklêja kâdu citu. ta jaû siẽvãm bî puĹku drãneles.* // **Norāda uz kā (dzīvas būtnes, priekšmeta, parādības, norises) nenoteiktu, nezināmu, arī vēl neminētu īpašību, pazīmi.** *ka* [zosis] *kaû ku tika kâdâs labĩbâs iêkšâ, tã bi cita liêta. / kâc kuram̃ spẽks uñ kâda tã saprašana, tâdu daŕbu tas vaŕ ari samẹklệt. / steliņģî sukâja* [zirgus], *kâdreĩz laũkâ arî – kâc tas laĩks bi. / bûs aka kâc liêtus. / kâc vẽjš, kâda migla bûs.* ☐ ***kâds nekâds*** – a) tāds (cilvēks), kas nepelna ievērību; kaut kāds. *kâc nekâc jaû skuŕstĩnu ne-uzmũrîs.* b) mazvērtīgs, mazsvarīgs. *kâds nekâds mañts jaû bệrniêm bî. / atnes mañ kâdu nekâdu lupatu – te i netĩrs.* ☐ ***kâds nu kuŕš*** (arī ***kurais***) – tāds, kas pēc īpašībām, pazīmēm nav līdzīgs citiem. *tiẽ ciĹvẹķi jaû i dažâdi. kâc nu kuraĩs i, a tuõ jâsadzîvuô. / tã ģimene bî liẽla, uñ tiẽ bệrni bî kâc nu kuŕš.* ☐ ***kâds tur*** – kaut kāds. *čigãnine, suôlîdama iêduõt zâles priêkš kãju sâpêm, apmãnija, iẽdeva viņi kâdu tuŕ ûdeni.* ☐ ***diêz*** (arī ***nez***) ***kâds*** – a) nav zināms, kāds. *diês kâdas blẽņas* [vīri] *nu sarunajši, ka zviêdz kâ zirgi? /* [apgaismošanai] *parasti iscirta pudeleî dubẹnu, iêlika sveci uñ nuôgãja nez kâdu gabalu.* b) sevišķs. *diêz kâdas trẹknâs nebi tãs guôves. / diês kâdi jaû tiẽ jaûniê zâbaki nebûs!* ☐ ***kaût*** (reti ***kaũt***) ***kâds*** – a) nenoteikts, nezināms (dzīva būtne, priekšmets, parādība, norise). *mañ rãdâs, ka veĹ kaû kâdas mizas arî lika klât. / mum̃s jaû te ne·viênam̃ nebij plaûšu kârsuônis bijis. tad arî kaũ kâdiêm aũkstiêm dviẽļiêm tina apkârt plaûšâm.* b) tāds (cilvēks), kas nepelna ievērību; necienīgs. *ciêmĩnu meîtâm bi adbraûcis preciniẽks. kaû kâc jaû nebi, pãrticis bi. / te bûs mâkslinîêks uñ fotogrãfs. laps fotogrãfs, nevis kaû kâc.* // parasti savienojumā ar subst. akuz. vai lok. **Norāda uz nenoteiktu laika momentu.** *kâdu reĩzu viêns* [rags] *bi lîks, uõtrs bi taîsns. taga šķirnes guôvîm viênâdi ragi. / kâdu reĩzu viņas* [tas ir, cūkas] *bi stĩvas. tãs kâdas kaũlu sâpes bi. / kâdu laĩku siẽvas klaũsijâs, kuô tuŕ stâstija. / salãpiju tãs zeķes teû. nu varêsi aka kâdu laĩku driskât. / gañ jaû kâdã rîtã tiẽ stãrķi bûs klât.* // parasti savienojumā ar subst. lok. vai subst. un prep. **Norāda uz nenoteiktu vietu.** *braûcuôt pa ęzẹru, jaû baĩdijâs, ka neiêbraûc kâdâ lasmenî.*

5. nenoteiktais pron.; savienojumā ar verba pers. formu, tā divd. ar izskaņu *-dams* un *lai* vai savienojumā ar divd. ar izskaņu *-dams*. **Norāda uz (dzīvas būtnes, priekšmeta, parādības, norises) pazīmes, īpašības pieļāvumu.** [gulēšanai] *saĹmi iêlikti uñ palagi usklâti, laî tuŕ kâdi bûdami.*

6. nenoteiktais pron.; parasti savienojumā ar subst., num. vai num. un subst.; num. noz. **Norāda uz (kā) aptuvenību, norāda, ka minētais (skaits, daudzums) ir aptuvens.** [linus] *mêrcêj kâdi div nedẹļi. /* [saimniecībā bija] *kâdas desmit avis, lidz piẽcpacmit, tẹkulis bi, zirgi. / brãlis bi tâc – kâdi piẽcpacmit gadi, skuõlâ gãja. / citu svẹdienu mâcîtâjam̃ bi kâdi piêci bệrni, kuô nuôkrustît. / es jaû arî kuõrĩ dziêdâju kâdi četri gadi. / kâdi septiņi gadi man̄ bija. ta staĩgâja pa Nîcu dziêsmas vâkt. / ka gãja pruôjâm pirmiê us Sibẽriju nîceniêki, nuôgãja vaĩrâkas ģimenes. tas bûtu kâdâ astuôņi simti deviņdesmit piêktâ, sẹstâ gadâ. / kâdi devîņi gadi viņi* [tas ir, vecāki] *bîši Liẽpājâ. / katru svẹdiênas vakaru pa ziêmu vãrija skâbuôs kâpuôstus – nuô kâdiêm četriêm. / ka* [teļš] *i kâdu četru, piêcu mẽnešu vęc, ta laîž laũkâ. / mam̃ma kâdas divas* [pēles] *man̄ addeva. / man̄ bi kâdi piêci zirgi, kuô jât, – piêcas nũjas. ta bi jâšana! / pa visu ciêmu mum̃s kâdi pãrs, trîs Mãrtiņi bi. / šĩm* [zeķēm] *jaû i kâdi simtu gadu. / vęcaîm Miñdeliñ bi tâc baĹc zirks. kâdiêm četriêm* [ebreju tirgotājiem] *bi tiẽ zirgi.* // **Dažs; nedaudz.** *bi atnãkuse kaĩmiņu meîta prasît, laî iẽduô kâdus grâbekļus. / agrâk kâdu kaŗuôti rũguša piẽna iêlika iêkš tãs biguzes, drusku sâli, cukuru. /* [no ziediem] *nuôpiñ kâdu vaĩņadziņu tâ. / jãsataĩsa tiêm bệrniêm kâc šķĩvis drupenis. / kâdu rãceni* [zirgam] *arî iẽdeva. tiẽ jaû neatlika – cik ta viņi bi! / kâdu*

deķi jaû sedza apakšâ [zem pēļa]. / *nu uñ tās naûdas* [vectēvs] *veĺ gribêj tâ, ka vaŕ kâdu siļĩķi nuôpiŕkt uñ kaû kuô tâdu.* / *glāzâ vêl bi palikuse kâda šļuka brañdava.*

7. nenoteiktais pron. **Norāda uz (īpašības, pazīmes) nenoteiktu pakāpi.** *tiẽ rāceņi nebî labi. bî jâmeklê kâdi labâki.*

8. nenoteiktais pron.; subst. noz. **Norāda uz nenoteiktu, nezināmu, vēl neminētu cilvēku, retāk dzīvnieku.** *êrzeļu jaû nebi* [ganībās]. *ja kâc bi, tas mājâ stāvêja.* / *dikti reņti* [godībās] *biêzus rīsus deva – tuŕ tik, kuŕ kâc bî aûkstâs skuõlâs gājis.* / *ja kâdaṁ vaîdzêja, ta pârdeva guôvi.* / *piê jūsmāju adbraûcis kâc.* / *te·pat jaû kâdiêm viņi* [tas ir, *ruokaviči*] *i.* / *pa kâdaṁ radâs raîps jẽŗs, rudi bi pastāvîgi.* □ ***reņti*** **(**arī ***reņts*****)** ***kâds*** **(**arī ***kâds reņts*****)** – dažs; (tikai) nedaudzi. [spēlē] *uz nabagiẽm reņti kâc mani vaŕ piêveīkt.* / *kas mumŝ kad·reĩz bi vêžu! tag reņc kâc.* / *saîmniêcîbâ vaĩrâk pa divẽjâm širâm reņti kâdaṁ bi.* / *kâc reņc svešiniêks jaû te iêklîda.*

9. attieksmes pron.; konj. noz. **Saista virsteikumu ar teikuma priekšmeta palīgteikumu.** *veĺ jaû naû zinâms, kâc laĩks bûs rît.*

10. attieksmes pron.; konj. noz. **Saista virsteikumu ar izteicēja palīgteikumu, kas konkretizē virsteikumā minēto pronomenu.** *ja* [cūkas] *a zirgu sūdiêm ệdināja iĺgi uñ daũdz ari nebaruôja, kâdas bi, tâdas nuõkava, gaļa bi dzeĺtâna uñ negâršîga.* / *kâda ganîklê bi zâlîte, tâdu* [lopi] *êda.* / *kâc jaû viņš tuŕ bi tas ciĺvẽķs, tâc viņš bi. va viņš bi tiêvs va reņsns.* / *nu tã êšana jaû tâda, kâda bi, tâda bi* [talkā].

11. attieksmes pron.; konj. noz. **Saista virsteikumu ar apzīmētāja palīgteikumu.** *lasît iêmâcîjuôs nuô kaleñderes pañtiņus, kâdi jaû senâk kaleñderê bija.* / *zapti ta aŕ uz guôdu gaĺdu lika – brûkleņu zapte a âbuôliêm savārîta, kâda nu bija.*

12. attieksmes pron.; konj. noz. **Saista virsteikumu ar papildinātāja palīgteikumu.** *kad pārdẹvuši, ta skatîšiês, kâc svaŕs.* / *tuõ es aka nezinu, kâda tã* [tauksakne] *i.* / *tuô grāmatu vaîg atkliêst vaļã, laî ziñ, kâdu dziêsmu dziêdât.*

13. attieksmes pron.; savienojumā *lai* (*nu*) *kâds*; konj. noz. **Saista virsteikumu ar pieļāvuma palīgteikumu.** *laî nu kâdu laĩku veda tuõ koñtrabañdu, bet gañ jaû nuôķêra aŕ.*

kâdureĩz. Sk. *k â d r e ĩ z .*

kafeja, arī ***kafija.*** Sk. *k a p i j a .*

kafijmaîzīte subst. **Smalkmaizīte.** *jâ, frañču maîzîtes bi. tuõ saûc kafijmaîzîte taga. gâršîga jaû viņa bi, bet tik gâršîga jaû viņa nebi, kâ šuôdiên tās kafijmaîzîtes.* / *taga saûc kafijmaîzîtes. salika tâ četrus stûrus uñ tad iêkšâ saviļinâja tâdu apaļu. uñ ta tuõs stûrus sacêla kuõpâ, piêbēra biš·ķīt klât tās maguônes tâ pa stârpâm.*

kaĩja subst. **Tārtiņveidīgo kārtas kaijveidīgo apakškārtas vidēja lieluma ūdensputns (*Larus*).** *kaĩjas citi saûc kniẽvi. kniẽvi skraîdâ.* / *kaĩjas tag aŕ saûc pa kniẽvis. tiẽ i tiẽ baĺtiê putni, kas uz jūŗu. tiẽ mumŝ te salaîžâs ka baĺc.* / *ka kaĩjas liduô, dikti sâk nākt us krastmalu, ta aka nāk vẽtra.* / *kaĩjas uz vẽju nāk krastâ.* / *kaĩjas te brîžiêm tâ nāk te us tuõ zemi, ta teîc – vẽtra tuvuôjas. tâ mežâ viņs neliduô aŕ.*

kaîka, arī ***kaĩka*** comm.; subst. **Nievājošs cilvēka apzīmējums.** *kaîka* [ir] *lamuvârc.* / *ta ka tâc kaĩka! tâc teîciêns gāja Mežgalâ.* / *ak tu veca kaîka! prâta ne·maz naû!* // **Vājš cilvēks, lops.** *kaîka* [saka] *us tuõ, kas vâja,* [teic] *uz luõpu aŕ.*

kaîkarēt v. **Nelietderīgi pavadīt laiku.** *viš iêsâk viênu dârbu, uõtru dârbu. tad saka, ka viš cita ne·kã nedara, kâ kaîkarê tuõ laĩku tig.*

kaîkarēties v. **1. Nodarboties ar ko maznozīmīgu (parasti, kavējot laiku).** *kaîkarệtiês* [ir] *kavệtiês.* / *cik iĺgi tâ duõmâ kaîkarệtiês! nāc iẽsiṁ piê dârba!* / *te ne·kã nevarês lîdzệt. naû vệrc kaîkarệtiês a tâdu niẽka liêtu!* / *kuô es tuŕ kaîkarẽšuôs a tâdiêm niẽkiêm!*

2. Būt neizlēmīgam. *kaîkarệtiês – nu tas i tâ: iêsâkumâ viš grib viênu* [meiteni], *vệlâk paskatijiês, iêduõmâjas uõtru. tâ mumŝ kad·reĩz bi.*

3. Uzmācīgi (kam) sekot. *mazâ meîtene kaîkarêjâs visiêm līdz.*

kaîkars subst. **1. Nespēcīgs cilvēks.** *kaîkaŕs i neliêtîks, nespêcîks.* / *tâc mas kaîkaŕs duõmâ maĺku nẹst!*

2. Cilvēks, kas uzmācīgi seko (kādam). *kaîkaŕs i, kas visūr līdzi grib iēt. uñ citiêm netîk.*

3. Nevērtīga lieta. *kaîkari i ne·kaṁ vērtîgas liêtas.*

kaĩls, ***-a*** adj. **1.** parasti savienojumā *pliks un kaĩls*. **Tāds, kam nav ietērpa, apsega.** *kaĩls i grāmatu vârc. te saka pliks.* / *kâc tu isskatiês? kaĩls uñ pliks, kâ māteî dzimis.* / *kâ ta laî tâc pliks uñ kaĩls iẽtu pa visu*

Mežagalu! // **Nabadzīgs.** *kaṁ neû ne·kâdas mañtas uñ ari, ka tuõ citi paņẽrruôjuši, ta teîc – pliks uñ kaĩls. / kaĩls uñ pliks – tã tâda paruna, tas pa nabagu.*

2. Tāds, kam nav augu segas. *pa vęciêm laĩkiêm dzęguzîte* [sauca], *ka viņa piĕrmâ izlîda nuô zemes. ka veļ̂ kaĩla zeme, ta viņi iznãk. / tâdas Kaņiẽres bi. tãs tâdas vâjâkas pļavas, kaĩlas.*

kaĩmiņiene, arī ***kaĩmiņene***, ***kaĩmiņiete***, ***kaĩmīte*** subst. **Sieviete, kas dzīvo blakus vai netālu.** *es viêna pate biju mājâs. uñ kaĩmiņiête maṅ nãca luõpus kuôpt. / maṅ te viêna kaĩmiņiête i aîzbraûkuse. / kaĩmiņiênes apskaûž mũsu guôvi – tã tâda smuka, spîdîgu spalv̂u. / tã uõtra kaĩmîte uñ viņa* [filmā] *divas preciniêces bi. / mũsu kaĩmiņene nu viêna palikuse – vĩrs nuômira. / tã mũsu kaĩmîte aŕ svajâ.*

kaĩmiņpuĩsis subst. **Kaimiņu puisis.** *tas kaĩmiņpuĩsis dikti pucêjs, štãtẽjs.*

kaĩmiņš, retāk ***kaĩmītis*** subst. **1. Cilvēks (vīrietis), kas dzīvo blakus vai netālu.** *jaûnuô piẽnu aŕ nesa kaĩmiņš kaĩmiņaṁ ta kâ paciênãjuôt. / es biju redzêjusi, kâ dzîvuôja mũs kaĩmîtis. / tas kaĩmiņš guôda vĩrs – nãk palîdzẽt kaû kad.*

2. dsk. lok.; adv. noz. **Blakus (mājās, dzīvoklī); tuvumā.** *kaĩmiņuôs dzîvuô. / ku tâdas mãjas? tas te mũsu kaĩmiņuôs nav.*

3. dsk. **Kaimiņu mājas.** *tas tuŕ aîs kaĩmiņiêm. / ta saîmniêki savâķe nuô kaĩmiņiêm puĩšus uñ meîtas, uñ ta tiẽ gãja sist* [linus]. *ta tuõ saûca linu sišana.*

kaĩmis subst. **Īkšķis.** *kaĩmis – îkšis bi kaĩmis.*

kaĩmīte. Sk. *k a ĩ m i ņ i e n e .*

kaĩmītis. Sk. *k a ĩ m i ņ š .*

kaĩrenieks m., ***kaĩreniece*** f.; subst. **Kaires ciema iedzīvotājs.** *te visi kaĩreniêki nãce taî skuõlâ.*

kaĩsīt v. **1. Ļaujot krist, kliedēt (no sīkām daļiņām sastāvošu vielu vai sīku priekšmetu kopumu); bārstīt.** *šaũjuôt maîzi krâsnî, miļ̃tus vaŕ kaĩsît arî us kukuļa. tad smukâk apcẽpas. / mẽs kaĩsâm sâli, laî iẽt tâlâk* [skudras]. *bẽrêm sâli. / nevaŕ tâ kaĩsît labu mañtu pa ceļu.* ✧ ***kaĩsīt vârdus vẽjā*** – runāt veltīgi. *vaî tu teîci vaî neteîci, Jãnis jaû neklaũsîs. nev vẽrc vârdus kaĩsît vẽjâ.*

2. Panākot, ka krīt izklaidus (sīki, arī nelieli, viegli priekšmeti, viela), klāt (ar tiem ko). [kūtī] *radâs slapjumṁs uñ vaîdzêja kaĩsît* [salmus]. */ ka bi paûsara laĩks, jẽma egļu mîkstumus. a tiẽm kaĩsija istubas. tiẽ smaŕžuôja. / grîda nav steliņģî. kaĩsija a salm̂iêm, a našiêm. /* [kūtis] *kaĩsija a visâdiêm pakaĩšiêm. / bêrês a skujãm kaĩsija ceļu.* ✧ ***kaĩsīt luõpus*** – bērt (piemēram, salmus, kūdru) lopu kūtī mitruma uzsūkšanai. *a kûdru kaĩsija luõpus. tã dikti ussûca mitrumu.*

kaĩsīties v. **Tikt kaisītam.** *siêna vęzumus vaîg apsukât, laî nekaĩsâs pa ceļaṁ.*

kaĩte subst. **Slimība.** *kaĩte – tã kâda slimîba. pret visâdâm kaĩtêm labi lîdz knipluõki. / diês kas pa kaĩti taṁ i? / nu tâdu kaĩti kâ galv̂a sâp jaû vaŕ dziêdẽt – piẽliêk lẽpju lapas. / viš tâ nesîrkst, viņaṁ tâdas kaĩtes nęmẹtâs klât.* ☐ ***dzęļ̂tẽnā kaĩte*** – viena no slimībām, kuru pazīme ir ādas, acu cīpsleņu un gļotādu dzeltena nokrāsa. *žulc isplûdumu teîc dzęļ̂tẽnâ kaĩte. visa miêsa tâda dzeļ̂tenîga paliêk.* ☐ ***krîtamā kaĩte*** – epilepsija. *krîtamâ kaĩte gaṅ bi.* [vīram] *ũzgaĩse tã krîtamâ kaĩte.* ☐ ***saŕkanā*** (arī ***sęŕkanā***) ***kaĩte*** – sarkanguļa. *sęŕkanâ kaĩte i cũku slimība. cũka nèêda uñ gulêja. uñ issitâs sęŕkani plaṅkumi. ka uššķêrde, bi visas zaŕnas sârkanas. / kad cũkas sasîrga a sęŕkanuô kaĩti, viņas nenãca piê siles ẽst. ta zinâja, ka iŕ slimas. / mitinamâs cũkas nebaruôja trẹknas. ka bi trẹknas, ta ãtrâk cêlâs sârkanâ kaĩte. / nuõsprâga nuô sęŕkanâs kaĩtes piêcas cũkas.*

kaĩteklis, arī ***kaĩtẽklis*** subst. **Dzīvnieks (parasti augēdājs kukainis), kas bojā augus, izmantodams barībai to daļas vai sulu.** *sẽķlu beĩcê priêkš sẽšanas, laî kaĩtekļi nav. tã i beĩcêšana. / priêkš kaṁ ta tuŕ* [malkas atgriezumos] *dzîvuôt kaĩtekļiêm! tuõs vaîg savâkt mãjâs uñ sakurinât. / taî duôbẽ vasarã bî pul̂ku kaĩtẽkļu.*

kaĩtēt v. **Ar savu (parasti neapzinātu) rīcību, izturēšanos izraisīt ko nevēlamu, nodarīt ļaunumu (kam).** *viņš tâc nelaps cil̂vệks, grib tâ kaĩtẽt uõtraṁ.* // **Nevēlami iedarboties (uz ko) – piemēram, par vielām, vides apstākļiem.** *ja uznãca plûdas, ta liniêm kaĩtêja, ta liniêm bî slikti. / kuô tas* [ūdens] *vaŕ kaĩtẽt?*

kaĩtēt v.; savienojumā ar (*kaût*) *kas*. **Izraisīt sliktu pašsajūtu, nomāktu garastāvokli (par nenoteiktu, arī nezināmu cēloni, iemeslu), arī sāpēt.** *meîtine visu rîtu ņaṁmâ uñ ņaṁmâ* [tas ir, raud]. *nevaŕ zinât, kas viņi kaît. / tas i sliṁs – kaû kas kaîš. / dikti ãtri kaû kas kaîš viņaṁ – va sâp, va kas. / tas aûguôns vaŕ il̃gi kaĩtẽt – ne·maz netaĩsâs sadzît. / ja kas kaîtêja, piê daktera jaû negãja. ãrstẽja paši.* // **Nevēlami iedarboties (uz ko) – piemēram, par vielām, (dabas) parādībām.** *cik viņi* [tas ir, palagi] *nebi mazgâti a ruôkâm, uñ ne·kas viņiêm nebi kaîtẽjis. /* [kara laikā]

te meta granatas, šaũdijâs, bet mum̂s ne·kas nekaîtêja. / kâdu reīzu jaûnu piẽnu nerãdija citiêm – svešam̂ cil̂vệkam̂. ka iẽmeta graûdu sâli, ta vaīs ne·kas nekaîtêja. ta nevarêja abbũrt ne·viêna ragana. ✧ ***kas kaît*** – ir labi. *kas kaît pa bliẽķi zvejuôt, braûkt!* ✧ ***kas nekaît*** (arī ***nekaîš***) – saka, ja nav nekādu rūpju, bēdu. *kas tãm siẽvãm nekaît – vaŕ pavaļuôtiês, cik tik tîk! / nu gaṅ tã meîta vaļâjâs bes daŕba. kas viņaî nekaît piê mãtes vaļâtiês! / kas nekaîš – iêlaîž* [govis] *apluõkâ, laî tik ệd.*

kaītīgs, ***-a*** adj. **1. Tāds, kas izraisa ko nevēlamu (piemēram, par dzīvniekiem, augiem).** *luõpiêm tã* [spilve] *tã vis·kaītîgâkâ zâle us kaũliêm, jâ. tã vis·sliktâkâ zâle luõpiêm i. / tãs* [auga] *laps i kaītîgas, jâ. / šir̂šũni ir̂ tâdi kaītîgi kukaīņi, kas liduô pa gaîsu.* // **Par parādībām dabā, vielām.** *tuõ ûdeni nedzeŕ! sastãvêjis, vaŕ bût kaītîks. / brañdavu nevaŕ daũdz dzệrt, tas i kaītîks.*

2. Tāds, kam ir negatīvas sekas. *guôvi gaŕ ragiêm nesiên, tik piê kakla. teîc, ka tas piẽnam̂ kaītîks.*

kaītināt v. **1. Rīkoties, izturēties tā, lai (kādā) izraisītu nepatiku, arī dusmas.** *liẽlâkiê bệrni jaû grib kaītinât tuõs mazuôs. / nekaītini tuõ bệrnu! / nu nekaītini tuõ bệrnu – sabrẹ̆cinâsi vêl!* // **Stipri satraukt, uzbudināt, saniknot.** *neeî tuõ suni kaītinât! ka neiêkuôž! / maṅ pazûd duõma. maṅ tas dikti kaītiṅ. / maṅ jaû nepatîk, ka nekârtîba mãjã, kaītina.*

2. Ķircināt. *citi ceṅšas cepẽju visâdi kaītinât* [kad cepa *mẽmraušus*], *mẹt sâli klât. / ravêju aka bũrkânus. braûc tuŕ aka pazīstami garã. tiẽ kaītina – es ẹ̣su palikuse aka bišķi pakaļã. / kuôšu* [meitu] *mãte taûtâs deva, vêl kuôšâkas mum̂s palika. vêl kuôšâkas mum̂s palika citas taûtas kaītinât. / maza maza es meitīna māku puišus kaitināt – metu baltu akmentīnu, lai šķiet siera gabalīnu.* (LFK 1961, 10561)

kāja subst. **1. Apakšējā ekstremitāte – balsta un kustību orgāns (cilvēkam, dzīvniekam).** *ganiņi a plikâm kãjâm* [staigāja]. *taga sâp tãs kãjas. / bệrni te skraîdâ visu diênu dubļaīnām, sabristām kãjām. / kad·reīz, ka gãjâm uôgâs, pa tâdu duṁblâju gãja, grima kãjas. / kleînas kãjas – viš nevaŕ labi paiẽt, viš miṅ uz iêkšu va âru. aka uz lîkâm kãjâm teîc, ka taṁ tâdas kleînas kãjas. / neduõmâ, ka varêj kâc puīsis gulệt, kãjas is·cêlis! / ka izliminâja kãju, ta iêviĺka aka. /* [cūkas] *kãjas jaû nelika* [pie *kupķẽža*]. *kãjas bi priêkš ķẹ̆katu. ka bi ķẹ̆katas, ta vãrija* [cūkas] *kã-īnas. / bệrniêm deva* [zosu] *kãjīnas ệst, ka tiẽ gana. smeķîgas bi tãs* [zosu] *kãjīnas. / ta vêl i vêži ûdâs. puĺku kãju viņam̂ i.* ☐ ***kuôka kāja*** – primitīva kājas protēze. *es Liẽpãjã redzẽju viênu a kuôka kãju. viņš gãja a kruķiẽm.* ☐ ***kājas iēt krustus*** (arī ***krustu šķệrsu***) – saka, ja kāds nespēj stabili iet, ja ejot grīļojas, streipuļo. *nu kaīmiņam̂ akaĺ kãjs iẽt krustus. diêz nuô kuriênes nu nãk? / rẹdzu, ka vīrs nãk streîpuļuôdam̂s mãjã, kãjas iẽt krustu šķệrsu.* ☐ ***kājas neklaūsa*** – saka, ja ir grūti iet. *vẹcam̂ cil̂vệkam̂ kãjas tâ neklaũsa vaīrs, nevaŕ paiẽt. / tẹ̆vam̂ vẹcumã vaīs kãjas neklaũsija.* ☐ ***kāju apakša*** – pēda. *kâdâ ciêtâ miêgâ teû pakutinâs kãju apakšas, tu bûsi aûkšâ kâ luõde.* ☐ ***būt*** (arī ***jaûkties***, ***kuĺties***, ***maīsīties***, ***mẹ̆tāties***, ***pîties***, ***stāvēt***, ***trīties***, ***vazāties*** **u. tml.)** ***pa kājām*** (retāk ***kāju apakšu***) – būt par traucēkli (kādam). *bût pa kãjâm – tas i atrastiês, kuŕ tu nèsi vaîdzîks. / tuõ dakšu iêstatija piê skũnas pažuõbelẽ, laî nemẹ̆tâjs pa kãjãm. / kas tãs pa ķẹ̆dãm te i, kas mẹ̆tâjs pa kãjãm? / kuô es tuŕ iẽšu pa kãjâm maīsîtiês! viņi paši viẽn vaŕ labi istikt. / kuô tu te maīsiês pa kãjãm! / kuô jũs te kuļatiês pa kãjãm! ejat pruôm! / pîtiês pa kãjâm – teîc us tâdu, kas a savu paduõmu uõtraṁ bâžâs vîrsû. / es pac zinu, nevajaga tavas teîkšanas! tu tik piniês pa kãjâm, vaîg vaî nevaîg. / meîtas izgãja skaîdiẽnâ saraûst žagarus uṅ skaîdas čupâ, laî nestãv pa kãjâm. / kuô tu, nabaģe, vazâjiês pa kãjâm! / kuô tu te piniês maṅ pa kãjãm! / tas spañnis te plãna vidũ nuôlikc pa kãjãm. / tâdi baṁpļi* [tas ir, bērni] *pa kãjâm te trinâs. / visu diênu tas suṅs te pinâs pa kãjãm./ bệrni te jaûcâs pa kãjãm, nevaŕ ne·kuô padarît. / nemaīsiês maṅ pa kãju apakšu, pagãns tâc!* [Saka sunim.] *ka vêl nepaklûpu!* ☐ ***būt uz grūtām kājām*** – būt grūtniecības stāvoklī. *tã* [meita] *uz grũtâm kãjâm, gaīda bệrnu. tâdas liêtas klusiņâm runâja, neapspriêda. / tã meîta nu jaû iŕ uz grũtãm kãjãm. drīz bûs mazaîs.* ☐ ***nav kur kāju (nuo)likt*** – saka par ļoti pieblīvētu telpu, vietu. *visa istaba piêkrãmệta, savẹ̣sc viss kas. tig daũdz krãmu, ka naû kuŕ kãju nuôlikt. / viņiẽm jaû tâda liẽla nekârtība, visas malas piĺls a gružis. naû kuŕ kãju likt.* ☐ ***pamaīsīties pa kājām*** – neilgu laiku, mazliet būt par traucēkli (kādam). *kas pamaīsâs pa kãjâm, tas aŕ veĺ dabũ štropes.* ☐ ***pamest pa kājām*** – novietot, nomest u. tml. (ko), ka ir par traucēkli (kādam). *tu dabũsi pa kuṁbri! aka visu te esi pametis pa kãjãm.* ☐ ***tikkuo kājas viĺkt*** – ar grūtībām iet. *šuô paûsari švaki luõpi ismituši, tikkuô kãjas vẹĺk, ejuôt ganuôs. / nãkuôt nuô ciêmīnu taĺkas, puīši tikkuô kãjas viĺka. piẽdzệruši bi.* ☐ ***turēties kājās*** – spēt stabili iet, staigāt. *vẹcaîstẹ̆s veĺ turâs kãjâs, iẽt a nũju.* ☐ ***varēt paviĺkt kājas*** – spēt (stabili) paiet. *nu* [dzērājs] *slum̂pâ tâ, nevaŕ paviĺkt tãs kãjas.* ✧ ***ceļa kāja*** – alkoholiska dzēriena glāzīte, ko dzer pirms došanās ceļā. *iêdzeŕ ceļa kãju – ka šķiŗâs nuô guôdîbâm, ta veĺ iêdzeŕ.* ✧ ***līkā***

kãja – dancis. *vaîrâks jaû tuõ lîkuô kãju* [dejoja], *puîši* [tā] *saûce.* ✧ ***kãjas niẽz*** – saka, ja dedzīgi vēlas kurp iet. *aĩ! pa tuõ* [ķekatu dienu] *ka runâ, ta vêl tag kãjas niẽz. ta bi tã liẽlâkâ iẽšana tuõ nakti – nuô viênas mãjas uz uõtru.* ✧ ***kãja pasklid*** – saka par cilvēku, kas pārkāpj morāles vai tiesību normas. *nu bûs puĩsiṁ pasklidêjuse kãja. tâc juõcîks šuôrît staĩgâ.* ✧ ***kãjas pieaûg*** **(priekšmetam)** – saka, ja (priekšmets) piepeši pazūd. *us pazudušu liêtu teîc – taî jaû kãjas piẽaûgušas bûs. negrib teîkt, ka zakc.* ✧ ***kãju pamẹsls*** – cilvēks, pret kuru izturas nievājoši, pazemojoši. *citi stiprâkiê puĩkas skuõlâ nuõkaĺpina mazâkuôs, nuõnicina, tura pa kãju pamẹslu.* ✧ ***(aiz)likt*** **(**arī ***aizšaũt*****)** ***kãju priêkšā*** – a) liekot kāju ceļā (gājējam, skrējējam), panākt, ka krīt. *tiẽ puĩši gãja svệdiênu pa baznĩcas taku kâzeniẽku riñdâ. kuŕš bi pazĩstaṁs, taṁ aĩššãva kãju priêkšâ tiẽ* [tas ir, meitas], *kas stãvêja.* b) radīt (kādam) šķērsļus, traucēt, kavēt (kāda darbību, rīcību). *bî jaû sarunâc laps teĺš, bet kâc bî pasteîdziês priêkšã, nuôpiŕcis – bî aîzlicis kãju priêkšã. / kâc saîmniêks nuôgãja piê skrĩvera, laî viņaṁ atlaîstu nuõmu. bet uõtrs saîmniêks pasteîdzâs pa·priêkšu uñ iẽstâstija skrĩveriṁ, ka taṁ naûdas diẽzgañ, ka vaŕ samaksât savu nuõmu. tâ tas aîzlika kãju priêkšâ. / viņa gribêja saũles pusẽ puķes stãdît, bet vĩrs lika kãju priêkšã – neļãva tuŕ stãdît.* ✧ ***apgriẽzt*** **(**arī ***apgâzt*****)** ***visu*** **(*pasaũli***, arī ***istabu*** **u. tml.)** ***ar kãjām gaîsā*** – ļoti sajaukt, savandīt (ko meklējot, dauzoties). *kas te kuô iŕ meklêjis, ka visa pasaũle abgriẽsta a kãjām gaîsâ? / abgâza visu istabu a kãjām gaîsã – meklêja, meklêja tuõ viênu cĩndu, bet neatrada. / tuŕ viss bî abgâsc aŕ kãjām gaîsã – gaĺc sagriẽsc šķîbi, krệsli abgâsti. neziñ, kas tuŕ bija daũzĩšiês.* ✧ ***ar kreîsuo kãju nuo gulĩtas izkâpis*** – saka par cilvēku, kam bez redzama iemesla ir slikts garastāvoklis, kam neveicas. *ka tu iskâp a kreîsuô kãju nuô gulĩtas, ta slikti iẽt tuõ diênu. tas jaû pa juõkaṁ, bet tã teîkšana bi. / kuô tu šuôrît tâc saskâbis? vaî a kreîsuô kãju bûsi nuô gulĩtas iskâpis? / mañ šuôdiên ne·maz neveĩcâs. laĩkaṁ ẹsu a kreîsuô kãju nuô gulĩtas iskâpis.* ✧ ***atmest*** **(**arī ***atstiêpt***, ***atstirināt***, ***atstirināties***, ***nuostirināt*****)** ***kãjas*** – nobeigties; nomirt. *teĺš atmeta kãjas – nuôsprâga. / tas jaû sliṁs luõps, drĩz acstiêps kãjas. / vẹcã aîta vakaŕ acstiêpa kãjas. slimuôja te kâdu laĩku. / taṁ* [vecajam sunim] *tik atliêk acstirinât kãjas. / kad nuôsprâkst kâc luõps, teîc, ka atstirinâja kãjas. / tas jẽrs sliṁs, bet nevaŕ vêl kãjas acstirinât. / kuŗa muša jaû bi* [indi] *apệdusiês, ta tã jaû kãjs actirinâja./ tas teliņš bî dikti švaks, nuôstirinâja kãjas vakaŕ.* ✧ ***bût ar kãjām, ruôkām pretī*** – kategoriski pretoties (kam). *negribêju tuŕ iẽt, biju a kãjām, ruôkām pretĩ. es nepiêkâpuôs, negãju.* ✧ ***bût ar viênu kãju kapā*** – saka, ja paredzama drīza nāve. *vẹcaîstệs tik sliṁs, ka a viênu kãju jaû kapâ.* ✧ ***ceļš zem kãjām*** – saka, ja ir kurp jādodas. *mañ jaû rît i ceĺš zeṁ kãjâm – jâbraûc uz Liẽpāju. / muṁs šuôvakaŕ ceĺš zeṁ kãjâm. ejaṁ!* ✧ ***kuo*** **(**arī ***cik*****)** ***kãjas nẹs*** – cik ātri vien iespējams (iet, skriet). *skriêt, kuô kãjas nẹs. / Jānîti, teû jânuôiẽt uz buõti, nev sâles. vêl tu, lidz ciêti taĩsît, nuôiẽsi. nu skrej, skrej labi ātri, kuô kãjas nẹs! / ka pamanîja mũs, ta puĩka laîda pruôjã, cik kãjas nesa. bî iẽgãjis ķiŕšuôs.* ✧ ***duot kãjām ziņu*** – bēgt, ātri skrienot (parasti aiz bailēm). *puĩkas saduõmâja iẽt âbuôluôs, bet viņus pamanija. uñ tiẽ deva kãjâm ziņu uñ muka.* ✧ ***(dzeŕt) uz uõtru kãju*** – (dzert) otru alkoholiska dzēriena glāzi. *taĺkâs saîmniêks deva ļaûdîm brañdavu uz uõtru kãju, laî neklibâ. / ka gãja mãjã nuô guôda, ta teîca – nu ta uz uõtru kãju dzeŕsiṁ! / ka* [godībās] *viênreĩz tã glãze iŕ abgãjuse riņķĩ, ta duô uõtrreĩz uñ teîc – nu tad uz uõtru kãju! uz tẽbreti nesa.*

✧ ***iedzeŕt ceļa kãjai*** – pirms došanās ceļā iedzert alkoholisku dzērienu. *atvaduôtiês nuô guôdiêm,* [vīri] *vêl sadzêra šņabi pa glãzîteî. teîca – iêdzeŕs ceļa kãjaî.* ✧ ***(ie)dzeŕt*** **(uz)** ***leĩles kãju*** – dzerot (alkoholisku dzērienu), atzīmēt (cilvēka, mājlopa) piedzimšanu. *iêdzêra uz leĩles kãju aŕ – va brañdavu, va vĩnu. / ja kâc jaûns luõps bi staĩlî, ta ari dzêra leĩles kãju – saîmniẽce deva.* ✧ ***iẽt*** **(**arī ***braûkt*****)** ***uz leĩles kãju*** **(**arī ***kãjām*****)** – iet (braukt) raudzībās. *ka iẽt uz leĩles kãjâm, ta jaû tukšâ nevaŕ* [iet]. *taṁ mazâjaṁ kaû kuô i jãpệrk. ta jaû kâdu dâvanu jẹṁ līdz. / jâiẽt ciêmĩnuôs uz leĩles kãju. / ka bi iẽnẹsc bệrns, ta gãja uz leĩles kãju. / uz leĩles kãju iẽt – tas i vẹcuṁ vẹca paraša. kâdu abg̣ệrba gabalu nuôpệrk – kâdu krệklu, cẹpurîti. / te kaĩmiņuôs bi viênaî* [sievietei piedzimusi] *meîtenîte. ta uz leĩles kãju gãja. / ja rîkuô viêsîbas* [jaundzimušajam], [saka:] *jâbraûc uz leĩles kãju, uz leĩles kãju jâiẽt.* (LVDA 95) ✧ ***izkustināt kãjas*** – paiet, paskriet kādu gabalu; padejot. *iẽšu šuôvakaŕ mãjâs, vajag piê reĩzes iskustinât kãjas.* ✧ ***izluôcīt*** **(**arī ***ieluôcīt***, ***izlunčināt*****)** ***kãjas*** – ievingrināt kājas (dejošanā, iešanā). *cik jaûki spẽlê ẹŕmũņikas! iẽsiṁ mẽs aŕ izluôcît kãjas! / iêluôciju kãjas, ta gãju us staĺli. / muzukañti jaû spẽlê puĺkâ, iẽsiṁ iêluôcît kãjas. / iẽsiṁ dañcât, kãjas isluñcinât! / vakaruôs vẹcâmãte gãja izluôcît kãjas, pa sẽtiẽnu pastaĩgâja.* ✧ ***iznest ar kãjām pa priêkšu*** – iznest (kādu) mirušu. *nedzeŕ tik daũdz! tâ tevi drĩz iznesîs a kãjām pa priêkšu.* ✧ ***jemt*** **(**arī ***likt*****)** ***kãjas pa plẹciem*** – a) iet

prom, doties ceļā. *vakarſs naû tâļu. jājeṃ tik kãjas pa plęciêm, laî tiêk arſ gaîsmu mãjâs. / es jẽmu kãjs pa plęciẽm uñ neiêlaîduôs tuſ taî koṃpãnijâ.* b) bēgt. *ka jâmûk, ta puĩšelis jeṃ kãjs pa plęciẽm uñ skriên pruôm. / viñš jẽma kãjas pa plęciẽm uñ aîz·gãja! / liku kãjs pa plęciêm uñ gãju pruôjã.* ✧ ***kâ gaîlis*** **(**arī ***kaķis*****)** ***ar kãju*** **(**arī ***ar gaîļa kãju*****)** – saka, ja padarītais ir neglīts, paviršs. *kas tas pa darſbu, kâ arſ gaîļa kãju* [lauku] *nuôkasijis, ne nuõecêjis. / kâ tu tuõ uzrakstiji – kâ gaîlis a kãju! / kâ tu te esi uzrakstîjis! kâ kaķis a kãju! va tu strĩpas arſ neredzi?* ✧ ***kâ vistas kãjā gaļa*** – ļoti maz; gandrīz nemaz. *kâda tuſ taîsnîba – kâ vistas kãjâ gaļa!* ✧ ***krist nuo kãjām*** – a) būt ļoti nogurušam. *ûznãk tâc nespę̂ks, jâkrît nuô kãjâm. / tâ visu nakti linus mĩstija, ka nuô rîta krita nuô kãjâm. / es tâ ęsu nuõguris, ka krîtu nuô kãjām.* b) nespēt nostāvēt kājās. *nuôvâjêjis tik vâš, ka nuô savâm kãjâm krît.* ✧ ***mĩt kãjām*** – pazemot kāda jūtas, ideālus, ciniski izturēties pret tiem. *jaûnâ siẽva vęcuô vĩramãti ne arſ kuô netuſ – miñ kãjâm. / audz, māsiņa, gana skaista, nemin uotra kājiņām!* (LFK 1961, 10226) ✧ ***nuo bę̂rna kãjas*** **(**arī ***kãjām*****)** – no bērnības. *tas Jẽpîtis jaû nuô bę̂rna kãjâm tâc nĩkulis viẽ bija. / jâ, viš* [bija zvejnieks] *nuô bę̂rna kãjas. / mañ dziêdât patika, nuô bę̂rna kãjas dziêdâju.* ✧ ***nuo gaļvas lîdz*** **(**arī ***lidz*****)** ***kãjām*** – visā pilnībā. *uznãca liêtus, uñ biju slapja nuô gaļvas lidz kãjām. / siẽvas apķeñgâja tuõ ciļvę̂ku – aprunâja nuô gaļvas lîdz kãjâm.* ✧ ***nuo kãju nuõst*** – prom. *ej nuô kãju nuõst!* ✧ ***pamats zem kãjām*** – drošs, stabils stāvoklis (piemēram, rīcībā, darbībā). *tuſ vaĩrs naû pamata zeṃ kãjām, tuſ i liẽli parãdi. / tas tâc nenuôsvę̂rc ciļvę̂ks. viņaṃ jaû naû ne·kâda pamata zeṃ kãjām, nevarſ ne·kuô ûsticę̂t.* ✧ ***speŗt*** **(*savu*)** ***kãju***; ✧ ***ceļt*** **(*savas*)** ***kãjas*** – iet, nākt (kur). *viñš bi priêcîks, ka nu varſ spę̂rt kãju us savu zemi, kas taṃ piẽdeŗ./ es tuſ savu kãju vaĩs nespêršu. tuſ tâdi kašķîgi tiẽ kaĩmiņi. / pêdêjuô reĩzi es ęsu jũsu mãjâs, neceļšu vaĩs savas kãjas te. tâdu netaîsnîbu mañ nuõdarija!* ✧ ***tâ, ka kãjas pie zemes nęmętās*** **(**arī ***zemi negũst*****)** – ļoti ātri (iet, skriet). *tiẽ bę̂rni tâ isaûguši uñ muñdri. uñ tâ skriên, ka kãjas piê zemes nęmętâs, pruôjâm i. / kâ laîde vaļâ tuõ jaûnuô ziŗgu, tâ nuôskrêja, ka kãjas zemi neguva.* ✧ ***(uz)jemt kãjas*** – sākt staigāt; stāvēt. *ka* [bērns] *bi kãjas uzjẽmis, ta pašuva tâdu šinelîti, ta kâ mañtelîti. / puĩšelis līdz a gadu ûzjẽmis kãjas, sâk staĩgât. / ka mazi bę̂rni dũšîgi aûg, cic desmitâ mẽnesî jaû jeṃ kãjas. / ka viš* [tas ir, lops] *dũšîks piẽdzimis, tũlît jeṃ kãjas. / kad·reĩz mazi bę̂rni tâdi rẹsni i, bez divu gadu ne kãjas nejeṃ, nestaĩgâ. / kâdas tuôreĩz guôves isskatijâs! paûsari nejêma kãjas. / kumeļš ka piẽdzimst, tũliņ ceļas kãjâs – tũlît jeṃ kãjas. / luõps jaû ãtri kãjas jeṃ.* ✧ ***viêglas kãjas*** – caureja. *taṃ nu i viêglas kãjas, skraîdâ iêkšã, ârã. bûs kuô iêêdis. / es biju kaû kuô iêę̂duse, bi viêglas kãjas.* ✧ ***zeme*** **(*dęgtin*)** ***dęg zem kãjām*** – saka, ja tūlīt jādodas prom. *tas žĩc bi piêkrâpis čigãnu. ta muka, kâ dęktiñ dega zeṃ kãjâm zeme.* // lok.; adv. noz. **Uz šīs ekstremitātes (uzaut, uzvilkt).** *kuſ tas dziſdę̂c, ka meîtas vęļk vĩru bikses kãjâ! / kamašâm katrâ pusê bi gumij. ka uzmaûca, ta tã gumij saspiêdês, ka maûca kãjâs, ta isstiêpês.* // lok.; arī savienojumā ar *uz*. **Stāvus; stāvot, nesēžot.** *ceļamiês kãjâs! / pàę̂duši puzdiênu, ļaûdis cêlâs kãjâs. / gribâs sę̂dę̂t arſ. us tãm kãjām viẽ visu diênu. / ja* [kaķis] *apuôž, ka i zuves, ta viên·aļga, cik aîzmidzis, lęc kãjâs.* ✧ ***bût kãjās*** – būt nomodā. *šuôrît visi kãjâs – jâbraûc tiŗgû.* ✧ ***bût uz kãjām*** – a) spēt, varēt stāvēt, nostāvēt. *ka radâs sivę̂ni, ta cũka gulêja. uñ, kurſš radâs, tas jaû bi us kãjâm. / ka viš i nuôtĩrîc, ta viš jaû i us kãjâm – aîta uñ jẽrs. / tâ jaû us kãjâm viņa* [tas ir, māte] *vêl bi, čapâja, gãja pa laũku.* b) būt veselam; būt atspirgušam (no slimības). *va ta piê Zaķu mãtes arſ bijât? va ta us kãjâm i?* ✧ ***dabût*** **(**arī ***dabuît*****)** ***uz kãjām*** – a) piecelt. [puisis] *piẽdzêris guļ. uñ uõtris draûks duõmâ, kâ dabuît us kãjâm, laî varę̂tu pârvęst mãjâs.* b) pareizi ievirzīt, padarīt stabilu (piemēram, saimniecību). *kad samaksâšu tuõ luõni tiẽm ļaûdîm, ta jaû bûšu us kãjâm dabujis tãs mãjas. / viņi nuôpiŗka mãjas uñ ustaĩsija us kãjâm.* c) izkļūt no grūtībām; sasniegt labklājību. *viņiẽm jaû nav ne·kã. tad nu plêsiês mę̂ļļâs miêsâs, lîdz cik necik dabũs tuô dzîvi us kãjâm.* ✧ ***nuostãdīt*** **(**arī ***uzstãdīt*****)** ***uz kãjām*** – pareizi ievirzīt, padarīt stabilu (piemēram, saimniecību). *nu jaû jaûniê i nuôstãdijši savu saîmniêcību us kãjām. / tę̂s dę̂lam palîdzêja jaûnâs mãjâs iêsâkt dziêvât – usstãdija us kãjâm.* ✧ ***nuostâties uz (savām) kãjām*** – kļūt patstāvīgam. *sâkumã mãte jaû palîdzêja mums, bet nu ęsam nuôstâjšiês us savãm kãjām. / kuô nu teîkt – nu jaû bę̂rni nuõstâjušiês us savâm kãjâm, iẽsâkuši savu darſbu strâdât uñ peļnît. / meîtas bę̂rni arſ nu i nuôstâjšiês us savãm kãjām. tuſ nu vaĩrs nevaîg palîdzę̂t.* ✧ ***(sa)ceļt kãjās*** – a) (pa)modināt (daudzus vai visus). *nakcsaûcẽji bi muĩžâ. redz, ja viš kaû kuô mana, ka ļaũni ciļvę̂ki, ta viš saûc gvaļtes. ta viš ceļ visu muĩžu kãjâs.* b) satraukt (daudzus vai visus). *nu sataĩsija tâdu truôksni tiẽ muzikañti, ka visus ļaûdis sacêla kãjâs.* ✧ ***tikt uz kãjām*** – a) atveseļoties. *slimaîs nevarſ tik ãtri tikt us kãjām.* b) izkļūt no grūtībām; sasniegt labklājību, turību. *sâkumã tuſ jaû bija liẽla nabadzība. bet nu tikuši*

us kājām. ✧ ***uz brīvām kājām*** – brīvībā. *uz brīvâm kājâm – teîc, kad adgriēžâs nuô ciêtuma. / nu Jānis aka uz brīvâm kājâm! issêdêja savu laīku. redzês, kuô nu darîs!* // dsk.; pārn. **Spēja (droši) staigāt, pārvietoties.** *ka jaû maṅ bûtu kājas, es jaû nuôbraûktu arî.* ☐ ***grūtas kājas*** – smaga gaita, neveiklas kustības. *vęcaṁ ciĪvękaṁ grūtas kājas, nevarî tuõs dârbus tâ padarît.* ☐ ***viêglas kājas*** – ātra, veikla gaita, veiklas kustības. *kas tâdaṁ puīkaṁ – viêglas kājas! / taṁ zīrgaṁ viêglas kājas. / viêglâm kājâm varî ātri pâriēt mājâs. / kaṁ viêglas kājas, taṁ visi dârbi veīcâs, visu ātri padara. / teû viêglas kājas. paskrej uṅ atnes tuõ kuṁpi!* ✧ ***nabags*** (arī ***švaks***) ***uz kājām*** – saka par cilvēku, kuram ir grūti nostāvēt, iet. *taṁ Aṅšiṁ tās kājas sâp uṅ sâp. jaûns ciĪvęks, bet nabaks us kājâm. / kaīmiņš bî švaks us kājām.*

2. Pēda. *maṅ tā kāja liēla, tās jaûnâs kuŗpes nedeŗ. / taî zâbakā i kâda nagla – kaû kas durâs kājā.*

3. Balsts (priekšmetam, ierīcei). [gultai] *tiē gali bi aûksti, kājas bi aûkstas. / beņķiṁ katrâ galâ tâdas kājas uṅ dēlîte pa vidu. / gaĪdiêm kājas aka izdreījâja. taīsija tâdus uôzuôla gaĪdus a dreījâtâm kājâm. gaĪdaṁ četras kājas. / ratinaṁ kājas i trîs. iêkš tām trijâm kājâm i pamiņs. / tās kājas veĪ iŗ aûkšâ uz istubu, tās pašas tîtavas.* / [linus] *kuĪksta arî tâdu dēli arî kuôka kāju. / kuĪkstîklas bi us kāju tâda dēle. / viš us kāju nu bi, jâ, tâc nuô glāzas arî. nu uṅ tas bi biķeris. / senâk tâdas tik bi tās glāzes, ku kāju nemaģ nebi. / gaĪda laṁpâm iŗ kāja.* ☐ ***lidz kāju galam*** – pavisam, pilnīgi. *braûcêji palikuši visūr vârtus lidz kāju galaṁ vaļâ – saiēs luõpi sętâ uṅ izbradâs duôbes. / ta bi vârti lidz žuôgaṁ acsviêsti, lidz kāju galaṁ.* ✧ ***kazas kāja*** – koka dēlis ar nelielu paliktni un ieloku vienā galā zābaku novilkšanai. *ka zâbaki bî kājās, ta, laî varî nuôviĪkt viêglâk, tâda kazas kāja bi. ta viêglâk nuôšmaũkt.*

4. Auga stublājs. *gũžinas aûg uz viênu kāju – uz viênu kâtu.* ☐ ***męĪlā kāja*** – biešu slimība. *ka męĪlās saknes iŗ, ta tās biētes neaûg, ta neję̄mâs aûkt. šuôgad biētēm i daũdz tās męĪlās kājas.* ✧ ***(nuo)gâzt*** (arī ***zāgāt***) ***nuo kājām*** – (no)zāģēt, (no)cirst koku. *tiē kuôki vaîdzêja gâst nuô kājâm, nuõdzęņęt zarus, izvęst uz upes krañtu. / kad zāgâ nuô kājâm kuôku, ta vaîg a ciri aîzraîtît ruôbu uṅ ta tik sâkt zāgât. / võri mežã iĪgi bija, lidz nuôgâza visus kuôkus nuô kājām.*

5. parasti dem.; dsk. **Zvejasrīka sastāvdaļas – aukliņas, ar kurām linums piestiprināts pie tīkla augšējās virves.** *lašu ûdâm apmęŗaṁ divus metrus garš añgalîtis jeb kājiņa, ku piêstiprinâc liēls āķis. / piê tā paša tîkla* [ir] *kājiņas – nuô gara šnuõra, metru, pus·uõtru. / tîklu kājiņas* [jeb] *ûdu kājiņas iŗ ap pusmetru, metru garš šnuõris. ta nāk tîkla vire* [jeb] *viŗve, tā rupja. / iêsteĪlê tîklu rāmî, laî viņš saturî. abdzęņ apkârt smaĪku viŗvîti, piêsiên kājiņas uṅ tās iêliêk* [jeb] *iêsteĪlê liēlâ viŗvê.* // **Izkapts sastāvdaļa.** [izkaptij] *tâda kāja klât. uṅ ta tâdi divi apaļi riņķi a skrũvâm piêskrũvâti. taî kājiņâ tiē riņķi turêjâs. / iskapc kāja kad·reīz nuôlûza.*

6. Zemes (pļavas, meža, purva vai tml.) daļa, kas šaurā joslā iestiepjas citā topoobjektā. *ku tik tâdas ruôbaînes pļavas, ta tuõs lîkumus saûc pa kājâm. Ęmbutniēkiêm bi tâda pļava mežâ kâ ciĪvęks – divas kājas, divas ruôkas uṅ dârželis pa dęgunu. / nu tuõ kāju lidz vakaraṁ veĪ nuôpļaũs – tâ teîca.*

kājceĻš subst. **Gājēju iestaigāts celiņš (parasti blakus braucamajam ceļam); celiņš gājējiem.** *garî liēlceļa malâm i kājceĻš.*

kājdeķis, arī ***kājudeķis*** subst. **Šaura, garena grīdsega.** *tâdi kājudeķi bî. tuõs isklâja uz grîdu. tiē bî nuô sagriêstiêm lupatiêm arî. viņus aûda – tâdus celiņus. / tuõ kājdeķi vaîg ispurinât.* // **Neliels paklājs apavu, kāju slaucīšanai, tīrīšanai (pie ieejas telpā).** *kājdeķîc i piê durvīm, laî varî nuôslaũcît kājas. / piê laũka durvīm i kājdeķis, iêkšã arî i piê iêkšdurvīm.*

kājdēle, arī ***kājudēle***, ***kājlīste*** subst. **Grīdlīste.** *zimzēvele bi, ku fûslīstes, taga kājdēles saûc, taīsa. / līste, kājlīste – senuôs laīkuôs jaû tâdas ne·maz nebi. / apakšâ i fũslīstes – kājudēles – piê grîdas.*

kājele subst. **1. Neliela kāja.** *mežâ aka bi tâdi âpši, tâdâm mazâm, zęmâm kājelêm. / nuô tās* [lopa] *kājeles tâdas mazâkas pastaleles varêja istaīsît. / tā vęcâ siēvīna aka bučuôja tās kājeles taṁ puīšeliṁ – priêcâjâs pa tuô puīku.*

2. Neliels balsts. *ziêmā viš* [tas ir, *lāturis*] *netraũcê. tuŗ viš varî bût us kājeli.*

kājgalis subst. **Daļa, gals (guļasvietai), kur gulētājs liek kājas.** *guĪtas kājgalî dędinâja vistas, guĪdinâja bęrnus. / cita vista nāca dęt istubã vęcâsmātes guĪtas kājgalî – piêleca piê luôga, laî laîž viņu iêkšâ. / vęcâmāte guĪtas kājgalî glabâja naûdas maku. / guli, guli, tęva dęls, saule lēca kājgalī!* (LFK 1955, 11088)

kājiens, ***-a*** adj. **1. Tāds, kas iet kājām.** *citi braûca braûkšus uṅ citi gāja kājũm – bija palikuši kājiêni.*

2. Tāds, kas ir nomodā. *šuôrît es iļ̃gi biju kājiêns, līdz citi cêlês aûkšâ. /es jaû biju kājiêna, ka sâka rūcinât* [pērkons]. *es dzirdêju tik viênu bruzdiênu. / saîmniēks jaû señ bija kājiêns. / abgulu, bet biju iļ̃gi kājiêns pa nakti. / tu jaû esi kājiêna? va ta ne·maz nêsi gulêjse?*

3. lok.; adv. noz. **Kājām.** *citi braûca. es ẹsu palicis kājiênâ.*

4. lok.; adv. noz. **Nomodā.** *vẹcâmāte jaû nuô pulk̂stiēns četru ẹsuōt kājiēnâ. / es šuôrît atmuôduôs uñ iļ̃gi biju kājiēnâ. /es ẹsu kājiênâ – es ẹsu atmuôdiês. / es tuõ visu dzirdēju – biju kājiênâ.*

kājlīste. Sk. *k ā j d ē l e .*

kājmine subst. **Ar kāju darbināms piedziņas elements.** *kājmine* [ir] *pamina. daũdz mašīnu i, kuô arî kāju iêdarbiñ.*

kājnieks m., ***kājniece*** f.; subst. **Kājāmgājējs.** *kam̃ zirks, tas braûc. kam̃ naû, i kājniēks. / kājniêkiêm* [kara laikā (?) ieiešana Liepājā bija] *pa velt̂i.*

kājslaūķis subst. **Neliels paklājs apavu, kāju slaucīšanai, tīrīšanai (pie ieejas telpā).** *piê durīm bi kājdeķis* [jeb] *kājslaũķis.*

kājstarpis, arī ***kājstarpa***, ***kājstarpe***, ***kājustarpe*** subst. **Ķermeņa josla starp kājām; vieta starp kājām.** *puīšelis pajēma nūju, iêlika kājstarpî uñ skrêja, kâ zirgu jâdam̃s. / spēdeli arî lika, bikses ka šuva, kājstârpî. / visu, kuô ceļâ rẹdz, nevarî jẹm̂t aûkšâ – varî piēzavệt kâdu nelaīmi. bet, ka jẹm̂ caūr kājstârpi a kreîsuô ruôku, ta varî jẹm̂t. / meîtâm bikses nebi. izjẹm̂ pa tuõ kājustârpi liñdruku nuô pakaļ̂puses us priêkšu. uñ a tuõ viênu ruôku jātur̂ tas liñdruks, laî* [metot tupeli] *nepaliêk a pliku dirsu. / bệrni skrêja, kājstârpâ iêbâzuši nūju. uñ priêcâjâs, ka jâ zirgu. / tev tâda spaīle kâ Dukša kājstarpe.* [Saka, ja slikti nopļauts.] */ aîziēt, asti kājstarpî iêrâvis. tas, ka* [suns] *pêriênu dabujis.* ✧ ***ta kâ suñs pa kājstarpu izskriên*** – saka, ja kas noris ātri, bez šķēršļiem. *kad nuōduõms izduônâs uñ viss isnāk pa labu, ta teîc – izgāja, ta kâ suñs pa kājstârpu isskrêja.*

kājudeķis. Sk. *k ā j d e ķ i s .*

kājudēle. Sk. *k ā j d ē l e .*

kājūm, retāk ***kājum*** adv. **Kājām.** [uz baznīcu] *gāj kājûm, a zirgiêm braûca. / mēs nācêm kājûm mājâ. visu ceļu pârgāju kājūm. / tas mum̃s tik viēns spļāviēns bi – nuôiēt kājum̃ Liēpājā. / es ta nesu* [olas] *kājūm uz Liēpâju. / kājūm veda* [cūku]. *ka cūka bi kājūm vẹsta* [pie kuiļa], *ta viņa zinâja pāriēt. / kājūm turî nevarî nuôiēt – tas i tâlu. / turî* [sūnākslī] *kājum̃ varî iêiēt, bet iêbraûkt varî tik, ka sasalis. / ta ka bi slikc laīks, ta es gāju kājūm.*

kājuots, ***-a*** divd.; adj. noz. **Tāds, kas ātri iet.** *jaûnaîs zirks bûs kājuôc luõps. ātri varês tikt uz priêkšu.* / [senāk] *tiē vẹciê ļaûdis vel̂ bî tâdi kājuôtâki.*

kājustarpe. Sk. *k ā j s t a r p i s .*

ka·kão, arī ***kakovs*** subst. **Pārtikas produkts – pulverī samaltas kakao koka sēklas.** *ka·kão senâk ne·maz nebî. / piparkũkas* [jeb] *pẹ̄pẹ̦rkũkas arî cepa. turî lika kakovu, laî bûtu brũnas.*

kakāt v. **Izkārnīties.** [bērns] *grib iēt kakât, klape vaļā, uñ iskakâ. / viņa* [tas ir, slimniece] *visu gul̂tā darija – čurâja, kakâja.*

kaklakuñgs subst. **Cilvēks, kas uzspiež (kādam) savu gribu.** *kaklakuñks teîc us tâdu, kas grib, laî visu dara tâ, kâ viñš grib. / tā Made tam̃ Jēčim̃ īsc kaklakuñks. bez viņas teîkšanas tas ne·kur̂ nevarî iēt.*

kaklaruõta subst. **Ap kaklu valkājama rotaslieta.** *ka iêsvêtîja, ta dāvinâja tâdu kaklaruõtu a tâdu krustiņu. bî tâdas arî sirsniņu arî.*

kaklasaīte subst. **Ap kaklu (zem virskrekla vai blūzes apkakles) sienama, parasti vienā galā platāka, dekoratīva lente.** *kaklasaīti saûca visâdi – parî šlipsi, šļipšķi, kravâti vaî el̂kšķinu.*

kaklaûts subst. **Ap kaklu sienams lakatiņš; arī šalle.** *kaklaûc bi mazâ šal̂îte. / tâdas trîsstûraînas drāninas bi. tās sẽja ap kaklu. kaklaûtu saûca. / mañs kaklaûc salijis slapš.*

kaklenica, retāk ***kaklenice***, ***kaklenīča*** subst. **1. Aukla, arī ādas sloksne, ar ko piesien pātagu, spriguli pie kāta.** *kaklenica i šnuõrs, arî kuô saviênuô pâtẹgas aûklu a kâtu. / kaklenica i šnuõrs pâtẹgas galâ, ku kâc, us kâta ussiêc. pâtẹga nuôtrũka, kaklenica palika. / kaklenica i pâtagaî taî galâ, piê kura kâc, i smal̂kâka šnuõrîte divas kârtas. a spriguļa mazgu piēsiêta starp pâtẹgas šnuõri uñ kâtu. / nuô tās* [zuša] *âdas taīsija sprigulim̃ kaklenici. a tuõ kaklenici tas sprigulis piêsiêc piê kâta. tas i stiprâks – tā âda – pa linu šnuõru. / pâtẹgaî i kaklenīča – tas i šnuõrs nuô pâtẹgas lidz kâtam̃.*

2. Ķēde ap govs kaklu. *kaklenica i tâda ķēde. kaklenica* [govij] *nāca ga kaklu, divi riņķi. ja aîskabinâjâs kurî, varêja gadîtiês, ka guôvs pakārâs.*

kakls subst. **1. Ķermeņa daļa starp galvu un vidukli.** [bērniem] *ûskabinâj kuleli kaklâ. uñ dabujâm iẽt kâ staŕķệni pa pļaviņu lasît naģes* [vēžošanai]. / *tâdi brĩnumi, ka visi skatâs, kaklus staîpîdami. / cũki ne·kâda kakla naû. galv̂a, ta tũlît plẹci.* [cūkai] *kakls i rẹsns.* / [nokautajai cūkai] *izņẹm̂ krûtužu – tas iŕ kakla piŕmâ daļa.* / [zirgiem] *kakls i nuô aûsîm lîdz krûtîm, piê galv̂as i tiêvâks, piê plẹciêm plac. / gũžaî viss kakls i nuõaûdzis spaĺvâm. / kas laîda mežâ, tiẽ sêja skrabalu guôvĩm kaklâ.* □ ***(ap)krist*** **(**arī ***mesties)*** ***ap*** **(**arī ***gar)*** ***kaklu*** – izrādot lielu sirsnību, strauji apskaut (kādu) ap kaklu. *bệrni sagaĩdija mãti nuô Liẽpâjas, gaŕ kaklu apkrizdami – tas iŕ tuômệr jaûns* [teiciens]. *vẹcuôs laĩkuôs tâda kaḿpšanâs nenuôtika. / mazaîs tâ apkrita gaŕ kaklu, samĩļuôja. / krustmãti jaû bệrni gaĩdija, krita ap kaklu, kad atnãca. viênmệr jaû atnesa kuô. / ka bî kuô nuõdarijis, ta mazaîs krita mãteî ap kaklu. baĩdijâs taču. / liẽlã meîtene aŕ metâs ap kaklu, ka kuô gribêja.* □ ***dabũt pa kaklu*** – dabūt sitienu(s); tikt piekautam. *nèej tuŕ, kuŕ citi kaûjas! dabũsi pa kaklu! / ja gribi dabût pa kaklu, tad vari iẽt, ku citi kaûjas.* ✧ ***kakla kuñgs.*** Sk. *k u ñ g s .* ✧ ***bût lidz kaklam*** – būt ļoti apnikušam; būt tādam, kas ir pilnīgi apriebies. *tã ravẽšana bija lidz kaklaḿ. tas biẽšu laũks bi dikti apaûdzis.* ✧ ***bût*** **(**arī ***nãkt) uz kakla*** **(**arī ***kaklu)*** – saka par ko grūtu, kas (kādam) jāveic, par ko jābūt atbildīgam. *tiê luõpi visi uz manu kaklu, ne·viêns nenãk lîdzệt ne kuôpt, ne slaûkt. / vẹdẹkla a paliêk vẹca, bet es veĺ ẹsmu us kakla. darît ne·kã vaîs nevaru. / es negribêju bût tệvaḿ us kaklu, pate gribêju tikt a sevi galã. / mãte dzîvuôja savu dzîvi, negribêja bût bệrniêm us kaklu. / rudenĩ tiẽ dârbi nãk viêns pêc uõtra us kaklu, ka nevaŕ paspệt padarît.* ✧ ***ciĺpa kaklā*** – nepatīkama, draudoša situācija. *nezinu, kâ tikšu galã a tuõ parâdu. tas nu i kâ ciĺpa kaklã.* ✧ ***kâ krusts*** **(**arī ***akmens)*** ***kaklā*** **(**arī ***uz kakla)*** – saka par ilgstošu, smagu darbu, arī ilgstošām rūpēm, saistībām, par ko ļoti apgrūtinošu, netīkamu. [meža darbi] *kâ akmeñs kaklâ bi – brĩvs nebi ne·kad. / visa tã saîmniêkuôšana kâ akmeñs kaklã, visas tãs naûdas maksâšanas. / tas dârps mañ i kâ krusc uz kakla. / mãteî nu veĺ viêns krusc kaklã – mãsa atveda savus bệrnus aŕ te.* ✧ ***kâpt uz kaklu*** **(**arī ***kakla)*** – uzplīties, uzmākties (kādam), apgrūtināt (kādu). *tas puĩšis tâ mâcêja kâpt us kaklu. visu viņaḿ vaîdzêja, visu viñš gribêja. / tuŕ tiẽ jaûniê kaĩmiņi tâ gribêja citiêm kâpt us kakla – tuõ vaîg uñ tuõ vaîg. viņiêm nevarêja spệt lîdzệt.* ✧ ***karāties kaklā*** – būt (kādam) par apgrūtinājumu; būt atkarīgam (no kāda). *tas kaĩmiņš dikti varêja karâtiês citiêm kaklã, gribêja, laî duô visu, aîzduô.* ✧ ***kãrt nabaga kuli kaklā*** – nonākt galējā trūkumā; sākt ubagot. *izdziêvâja tãs mãjas. uñ nu jãkaŕ nabaga kule kaklâ.* ✧ ***kãrties kaklā*** – uzplīties, uzmākties. *viņš* [tas ir, kaimiņš] *dikti kãrâs kaklã a savãm vaîdzîbãm. ta jaû mãte negribêja viņaḿ rãdîtiês. / viñš bî smuks puĩsis, meîtas viņaḿ kãrâs kaklã. / viņš mañ teîca – viņa mañ tâ karâs kaklã, bet es viņu negribu. / kuŕ tu iẽsi? kãrtiês? – jâ, meîtâm kaklâ iẽšu kãrtiês. tas jaû muḿs a·viênu bi kuô teîkt.* ✧ ***lidz kaklam*** – ļoti; līdz pēdējai pakāpei. *tã tâda pļãpîga siẽva, apnikuse lidz kaklaḿ. nãk uñ nãk te. / puzdiênã pàêdu lidz kaklaḿ.* ✧ ***(nuo)laûzt kaklu*** – a) neapdomīgi, pārgalvīgi rīkojoties, izturoties, ātri skrienot, lecot u. tml., gūt traumu. *aka meîtine nuôlaûzuse kaklu, jãsaraûn uz aûkšu. mũs tâ a·viên ãrstêja. / galv̂a sâp uñ veḿj, tâc saņĩcis i. ta runâ – bệrns nuôlaûzis kaklu.* b) piedzīvot pilnīgu neveiksmi. *Jãnis a Pẽteri braûca piê koñteŕbañdas špĩrkta. citi nuõrunâja – gañ jaû savu kaklu nuõlaûzîs!* c) darīt smagu darbu (?). *kuô te laî izdara? tã vẹ̃tra tuõs kuôkus sagâzuse, ka nevaŕ iêsâkt kuô darît. laî stãv! kuô te iẽs savu kaklu laûst!* ✧ ***nuoraût kaklu*** – fiziski pārmācīt. *es teû kaklu nuôraûšu, ja tu tãs puķes plûksi!* ✧ ***nuõst nuo kakla*** – saka, ja paveikts kas grūts, arī ja vairs nav jābūt par ko atbildīgam. *samaksâja dãņu, tas nuô kakla bi nuõst.* ✧ ***nuoveļas kâ krusts nuo kakla*** – saka, ja izdodas atbrīvoties no kā grūta, nomācoša. *nu i viss padarîc, viss izdevâs labi. kâ krusc i nuôvêliês nuô kakla. / beîdzuôt tas dârps i padarîc! nuôvêlâs kâ krusc nuô kakla.* ✧ ***pa galv̂u*** **(*un*)** **(*pa*)** ***kaklu*** – ļoti ātri, lielā steigā. *vãciêtines pa galv̂u uñ kaklu skriên uñ bệg* [ieraudzījušas *bukus*]. / *tas* [zēns] *tâ aîzmetâs pa galv̂u, pa kaklu.* ✧ ***saduot pa kaklu*** – a) sist; piekaut; fiziski pārmācīt. *tiẽ dzệrâji iskavâs, sadeva viêns uõtraḿ pa kaklu. tâ bî piêdzệruši.* b) uzvarēt (karā). *ka bi kaŕš a tuŕkiêm, kriêvs sadeva pa kaklu* [turkiem]. ✧ ***uzgrûst uz kakla*** **(**arī ***kaklu)*** – a) likt gādāt, rūpēties (par kādu), uzturēt (kādu). *uzgrûdîs viņaî* [tas ir, kaimiņienei talciniekus] *us kaklu, laî guĺdina, laî ệdina.* b) uzlikt grūtu, arī nepatīkamu pienākumu. *te vaîdzêja rakt tuõ ruôbežgrãvi. es tuõ uzgrûdu kaĩmiņaḿ us kaklu.* ✧ ***uzmest ciĺpu kaklā*** – a) (apzināti) iesaistīties riskantā pasākumā. *uzmẹst ciĺpu kaklâ* [ir] *piẽdalîtiês piê šaũbîga pasâkuma.* b) sagādāt (kādam) nepatīkamus, apgrūtinošus apstākļus. *uzmeta ciĺpu kaklâ – piẽdalîjâmiês piê šaũbîga pasâkuma. tã kuõpîgâ meža isstrâdâšana ne·kâdu peļņu nedeva. tik*

nuõstrâdâjâs viẽn. ✧ ***uzsêsties uz kaklu*** – kļūt par traucēkli, apgrūtinājumu (kādam); kļūt par savas gribas uzspiedēju (kādam). *viñš te nãk katru diênu, ussêdiês mañ us kaklu, neļaũ strâdât.*

2. Rīkle. *es slimuôju a kaklu – mañ bi krupis. / ka i kaklâ mañdeles, ta dzeŕ mañdeļtēju. / nevaŕ izdziêdât – kaklis aîssmacis. / ệduôt nerunâ! iêsprûdîs tã maîze tev kaklã.* ☐ ***piĨlā kaklā*** – ļoti skaļi (kliegt, dziedāt u. tml.). *kad dikti runâ va dziêd, teîc – piĨlâ kaklâ, piĨlâ rīklê.* ✧ ***kakls aizkrît*** – saka, ja (pēkšņi) nevar (skaidri) parunāt, uz neilgu laiku zūd spēja runāt vai dziedāt. *ta jaû biju sasaĺdêjiês. kakls aŕ bî aîskritis.* ✧ ***nelabums*** **(**arī ***kamuols) kâpj kaklā*** – saka, ja pārņem nelabuma sajūta. *iêêdu tuõ saskâbušuô zupu. nu tâc nelabuḿs kâp kaklã. / visu rîtu mañ te tâc kamuõls kâp kaklã. nezinu, kuô ẹsu iẽệduse.* ✧ ***žuĨte sagãjuse kaklā*** – saka, ja (kādam) rodas dusmas, sapīkums. *meîtas niknas, rãjâs. nu tâc piktuḿs, ka visa žuĨte sagãjuse kaklâ.*

3. Priekšmeta (parasti pudeles) sašaurinātā augšdaļa. *taî budeleî tas kakls tâ nãk us priêkšu. /* [Ziemassvētku izdarībās *bukiem*] *tuõs zvaniņus taîsija nuô buteles kakla – tâdi bleķa kakli bi. puĩkas skrẽja uñ meklêja tuõs kaklus. / dubeņs buteleî nuôsprâga. ta kaklu* [ar sveci] *turẽja ruôkâ uñ nese. varẽja iẽt vẽjâ, nedzêsa apkârt. / tas kuŕķis iêsprûdis buteles kaklã, ka nevaŕ israût.*

4. Apģērba daļa pie kakla; tērpa kakla izgriezums. *gaŕ ruôkâm, gaŕ apruôčiêm, gaŕ kaklu, gaŕ malâm tuõ samatu lika, tuõ plîšķi aka. / vestêm tuôreĩz jaû nebi daũdz izgriêstu kaklu.*

5. Dakšas daļa, no kuras atdalās zari. *divzaru dakšas saûca pa ârdîklâm. nuô kakla tiẽ zari nãk, tâc apaĺš tas i.*

6. parasti dem. **Zvejasrīka sastāvdaļa – āķu zvajasrīka tievā aukliņa ar āķi.** *garuôs snuõrus saûc pa ûdu ģĩnâm. tuõs îsuôs* [šņuorus] *saûc pa ûdu añgalîšiêm* [jeb] *kakliņiêm. / ûdãm kakliņi visi bij nuô kaņepẽm.*

7. Zāles (stiebra) augšējā daļa (?). *aŕ ruôkas iskapti vaŕ grabinât* [ciņainu pļavu]. *tagad paceļ̂, laî iẽt pa kakliêm* [zālei].

kakovs. Sk. *ka·kão*.

kaktiņš. Sk. *kaktuss*.

kakts subst. **Vieta, kur saskaras (telpas) iekšējās sienas, veidojot leņķi; (telpas) daļa šādas vietas tuvumā.** *tãs sluôtas visas salika aĩzdurê taî kaktâ. / kaktâ piê ziêmeļu durîm vẹcajiêm saîmniêkiêm sava nuõlikšanâs. viņiêm jaû bi sava saîmniêcîba aŕ. / te* [pilnā telpā] *jaû vêl bûs kâc kakc, kuŕ apsệstiês. / svệtki nãk. vaîg visi kakti izmazgât uñ baĨtumaîzi cẹpt. / mañ jaû lika visus kaktus, visas apakšas isslaũcît – apakš gaĨda, guĨtas.* ☐ ***lũpu kaktiņš*** – vieta, kur savienojas virslūpa ar apakšlūpu. *mañ tuŕ tâda sâpe iêmệtusês taî lũpu kaktiņã.* ☐ ***likt kaktā*** – sodīt (bērnu) ar stāvēšanu kaktā. *kaktã lika, ka neũzvedâs labi.* ☐ ***kaktu baĨle*** – balle (lauku) mājā, kur pulcējas apkārtnes jaunieši. *tãs kaktu baĨles bî tâ – sagãja viênãs mãjãs, citãs mãjãs. taga jaû vaĩs tâdas kaktu baĨles naû.* ✧ ***kaktu dakteris*** – ārsts, kas amata prasmi apguvis pašmācības ceļā. *viñš neskaîtîjâs ãrsc, bet visu tâ saprata. tuõ saûca pa kaktu dakteri.*

kaktuss, reti ***kaktiņš*** subst. **Daudzgadīgs augs ar gaļīgu, ūdeni uzkrājošu dažādas formas stublāju (sukulents), kam parasti ir dzeloņi un (dažām sugām) krāšņi ziedi (*Cactus*).** *šiẽ aûg kâ traki – kaktusi. viš ziêdês. / viĨkumêle i kâda kaktusu šķiŕne. / vakaŕ es skatuôs – kaktusaḿ katrâ lapas galiņâ i puḿpuŕs! / viņaḿ bi tâdas lapas aku·rãt, ku tas kaktiņš i, ku tâdi rũzâ ziêdi galâ. viš uz Ziêmsvệtkiêm ziêd.*

kaķaste subst. **1. Kaķa aste.** *re, ku tã kaķaste i! kaķis aka iŕ iêkšã, pagulĨtẽ.*

2. comm.; niev. **Uzmācīgs cilvēks, kas mēdz sekot (kam).** *kaķaste iŕ lamuvârc.* [meitene] *kâ tâda kaķaste vẹĺkâs līdz!*

kaķe subst. **1. Neliels plēsēju kārtas mājdzīvnieks; kaķis.** *ka i pa gabalu, ta nevaŕ zinât, ka i ruñcis. ta teîc – kaķe. / tuŕ viêna kaķe iẽt. pa gabalu viš bi kaķe. / us svešu teîc – re, ku kaķe iẽt!*

2. Kaķu mātīte. *kaķe i kaķene, uñ ruñcis i ruñcis. / medîga iŕ kaķe. taî kaķeî bi bệrni.*

✧ ***ciêma kaķe*** – cilvēks, kas pārāk bieži iet pie kaimiņiem un tenko. *kas puĺku staĩgâja pa ciêmiêm, us tuõ teîca – tã i tâda ciêma kaķe.*

kaķelis subst. **Neliels kaķis; kaķēns.** *dabuju savu kaķeli iẽvâkt iêkšâ kaḿbarî. / nu jaû liên nuô tãs skũnas laũkâ staĩgât maziê kaķeļi.*

[1]*kaķene*, arī ***kaķīte*** subst. **Kaķu mātīte.** *kaķeneî nuô divu lidz sešiêm bệrni. / kaķeni aka pa Miñni saûc. / tas* [kaķis] *bi sệrkañs. tã vẹcâ kaķīte viņu pàaûdzêja.*

II***kaķene*** subst. **Rotaļu šaujamrīks – kociņš ar žākli, pie kuras piestiprināta gumijas lente.** *puišeļi kaķenes – šaķenes – taīsa nuô tâda maza šaķîša.*

kaķēns subst. **Kaķu mazulis.** *kaķēni piēdzimst bez acēm. / kaķeî radâs kaķēni. / ka jęm nuô uõtra mazu kaķēnu, ta duô pretî adatu. pa sunîti sâles saũju, pa kaķĩti adatīnu duôn.*

kaķēt v. **Ievirzīt (apaļ)baļķus stenderu gropēs (?).** *ka liêk tuõ siênas maĺku kuõpâ, ta kaķê, kritinê – laîž steñderuôs iêkšâ tuõs pakus. / veĺ cêla kaķętas siênas – tuõ apaļuô kuôku liêk viênu uz uõtru vîrsûm. baĺķa apakšêjâ kañte bi apaļa. bet aûkšêjâ bi iscîrsta va izgrępta siles veîdîga, laî viš gulętu vîrsû uñ nelaîstu liêtu. tâdu siênu saûca pa kaķętu.*

kaķinēt v. **Mānīt.** *teîca, ka duõšuôt naûdu pirkt zirgu, bet ne·kã. tâ kaķinęt ciĺvęku nevarî.*

kaķis subst. **Neliels plēsēju kārtas mājdzīvnieks (*Felis silvestris catus*).** *kaķi nuôęduši visas* [baldriānu] *saknes. / nu buĺdeŗjãnis jaû arî i – tuõ tik nevarî kaķiēm duõt. / ka kaķis mazgâjâs, ta teîc, ka nāks ciêmīni uñ nuô tās puses, kuŗ astes gaĺs rāda. / ka kaķis guĺ us krâsni, ta gaîda salu. / sviêd kaķi, kâ gribi, – us kājâm kritîs! – teîc uz attapîgu ciĺvęku.* // **Kaķu mātīte.** *taîs drupâs palika kaķis uñ ruñcis. tiẽ citūr nestāvêja.* □ ***kaķu laīks*** – kaķu auru laiks. *viņu nedeļu kâdas pārs diênas* [runcis] *nebi redzimś. nu i tas kaķu laīks.* □ ***kaķu mēnesis*** – marts. *tuõ marîtu pa kaķu mēnesi teîca.* ✧ ***kaķa lâsti debesīs nekâpj*** (arī ***kaķa lâstus debesīs nedzird***) – saka par ļauna novēlējumiem, kas nevar kaitēt. *ka divi sarājušiês, tas viêns tam uõtram nenuôvēl labu. bet tas teîc, ka tam viņa vēlējumi ne·kuô nekaîtês, juô kaķa lâsti debesîs nekâpj. / kaķa lâstus debesîs nedzird – mâkuôņi priêkšâ.* ✧ ***kaķu koñcęrts.*** Sk. *k o ñ c ę r t s*. ✧ ***dzîvuo kâ suñs ar kaķi*** – saka, ja dzīvo nesaticīgi. *tās ciêmîtes nevarêja satikt ruôbežu dẽļ, dzîvuôja kâ suñs a kaķi.* ✧ ***griēžās kâ kaķis pêc savas astes*** – saka, ja kāds neprasmīgi rīkojas. *Jãnis a savu dârbu ne·kuŗ netiêk – griēžâs kâ kaķis pêc savas astes. / griēžâs kâ kaķis pêc savas astes – teîc us tâdu, kas nemâk isvęst savu saîmniêcîbu kâ vaîg.* ✧ ***kâ kaķis ar kāju.*** Sk. *k ā j a*. ✧ ***laīzās kâ kaķis*** – saka, ja kāds ko ļoti kāro, vēlas un tiecas pēc tā. *laīzâs kâ kaķis – teîc us tâdu, kas, iēraũdzijis kâdu labumu, tuõ grib sev. / vęcaîstęs, iēskatijis plaûktâ brañdava pudeli, nu laīzâs kâ kaķis.* ✧ ***męĺls kaķis pārskriên*** – saka, ja (kas) neizdodas. *kad nèizduôdâs, sajûk kas, ta teîc – pārskrêja męĺls kaķis.* ✧ ***pirkt kaķi maîsā*** – pirkt (ko), nezinot pirkuma vērtību, nepārbaudot patiesos apstākļus. *nu bûšu nuôpirkuse kaķi maîsā. nepaskatijuôs, cik tā mañta irî īsti vęrta.* ✧ ***skriên kâ kaķis ar pûsli*** – skrien ļoti ātri. *skriên kâ kaķis a pûsli – ka tâ ātri skriên, ta teîc.* ✧ ***(tik, cik) kaķis ar asti vaî aiznest*** (arī ***uz asti panęs***) – ļoti maz. *cik ta nu šim tās bagātības! tik, cik kaķis uz asti panęs. bet kas tā pa runâšanu uñ teîkšanu i! klaũsuôtiês rādâs liẽla muĩža. / cik tam tā bagâtība! kaķis arî asti vaî aĩznęst! / tā atmaksa tik liẽla, ka kaķis arî asti vaî aĩznęst. tâ teîca pa tâdu mazu aĺgu.*

kaķisms subst. **Īss kristīgās ticības mācības izklāsts jautājumu un atbilžu veidā; katķisms.** *skuõlã bî ticîbs mâcîba. ta bî viss kaķisms jâzina. / kaķisms bî skuõlã jâmâcâs. / kuô tu skuõlâ teîksi skuõluôtâjam, ka nebûsi izmâcîjiês tuõ kaķismu? kaûns pa visu ģīmi! / nu kaķismis bija, bībeles stâsti – tas jaû nu* [bija skolā jāmācās]. */ jâ, vaîdzêja visi tiẽ kaķismi zināt, uñ tiẽ visi vaîdzêja nuô gaĺvas zināt pa visiêm žīdiêm, pa Muôzu uñ parî Ārnuônu, uñ pa visiêm tâdiêm. / visas tās lûkšanas vęcâs, kâdas jaû vaîdzêja tuõreĩz, ka kaķisms bija* [es zināju].

kaķīte. Sk. I*k a ķ e n e*.

kaķpêdiņa, arī ***kaķupêdiņa*** subst. **Meža zaķpēdiņa (*Gnaphalium sylvaticum*).** *tās jaû nuô senu laīku saûc kaķpêdiņa. tā dzęĺtęnâ i aknâm. / kaķpêdiņas – tâ viņas saûc. tās aûg vaīrâk pa mežu, pa sûnâm. viênas irî dzęĺtęnas. krãsuôt varî. /* [ganos] *kaziņu ganijâm, kaķupêdiņas griêzâm. / mežmalâs us saũlaînîêm ciņiêm ātri uzziêd kaķpêdiņas. / kaķpêdiņas tâ us cẽrpiẽm aûg, tâdâ saûsumã. kaķpêdiņas i gaîši rõzã, dzęĺtęnas arî.*

kaķruõze subst. **Malva (*Malva moschata*).** *ta i aka kaķruõzîtes. tās tâdas zęmas.*

kaķumēnesis subst. **Marts.** *tuõ marîtu pa kaķumēnesi teîca.*

kaķupêdiņa. Sk. *k a ķ p ê d i ņ a*.

kâla. Sk. *k â l s*.

kâlab, arī ***kālab***, retāk ***kalab*** adv. **1. Ievada jautājuma teikumu, jautājot pēc cēloņa, iemesla; kāpēc.** *mẽs jaû pàêdâm vakariņas. kālab tu tik sębu atnāci? / kālab tu nenāci līdz uôgâs? redz, piĩlu ķuõci pārnesu! / kālab tu nevari pateîkt? / kâlab viņu sita? / kâlab tu apavi zâbakus? varêji istikt arî pastalām. / kālab bija miêzîtim daũdz sẽņelu, maz miĺtiņu? kālab taûtu māmiņaî aûg meîtiņas*

netikušas? / ka mẽs dzîvuôjâm, es tâ duõmâju – kãlab mum̃s tik maz zemes? / kalab jũs tâdu liẽlu maĺku dẹdziņ kuõpâ, tâdus baļ̃ķus? / kalab tãs dures čĩkst?

2. Parasti izsaukuma teikumos vai retoriskajos jautājuma teikumos; arī saistījumā ar *ne*, *nê*. *viņš* [tas ir, vīrs] *arî iẽs* [uz dzimšanas dienu]! *es teîcu – kuô tu turî darîsi? dañcât viņš tâ negribêja. bet viņš – jâ! jâ! kâlab ne! visi iẽt. / citi ļaûdis suni turî uñ liêk gulĩtâ. kâlab kazu nevaru! / vẹcaîs saîmniêka tẽs precêja uõtru siẽvu, jaûnu. dệls teîca – tu, tẽv, juô vẹc, juô traks esi palicis! – kâlab nê! manî ari vajag savas lustes.*

3. Saista virsteikumu ar papildinātāja palīgteikumu. *balt̃uô sviêstu kad·reĩz õmam̃ma saûca pa leĩti. tuõ es nezinu, kâlab viņu tâ saûca. / kãlab viņus* [tas ir, krievus uz Nīcu] *sûtija, es nezinu. / nezinu, kãlab nãk miêks. bûs liêtus? / cũka ệd tâdus maziņus suvẹ̃nus – kâ dzimušus. tuôreĩz jaû nezinâja – kãlab.*

kâlabad(a), arī ***kãlabada***, ***kãlabadi***, ***kālabade*** adv.; parasti folkl. **Kālab.** *kâlabad* [ir] *kâdẽļ. / kâlabada miêzîtim̃ baĺc miĺtĩns, daũdz sẽņelu? kãlabada ciêmĩnam̃ daĩļas meîtas netikušas? / kālabada visi kuoki pret ziemeli salīkuši? kālabada visi puiši uz bajāra meitīnām?* (LFK 1955, 11037) */ kãlabadi šim̃ gaĺdĩnam̃ lîkas kãjas apakšã? / zin Dievinis, kālabade es nevaru līksma būte.* (LTD VII 562)

kalača subst. **Pļāpa.** *tã tik tâda kalača – tã irâd tâda pļãpa.*

kalačāt, arī ***kalačuot*** v. **Pļāpāt.** *siẽvas sagaîšas, kalačâ turî niẽkus. / tâ kalačuôt varî pa visu ciêmu, ka skañ viẽ! siẽvas satikušâs!*

kalañdare, arī ***kalañdars***, ***kalañdere***, ***kalañdre.*** Sk. *k a l e ñ d e r e* .

kalaša subst. **Galoša.** *kalašas bi senâk – siẽviêtêm, vĩriẽšiêm. /* [kara laikā] *jaû gumiju, tâdu kalašu nevarêja dabuĩt. ta tâdu nebija. / kalašas pa mãju bija, ku gãja. taga kalašas pệrk uñ iẽt pa staĺli. / mum̃s te kârtîgi nuôlija, tâ ka smêlâs iêkšâ kalašâs.*

kaĺbīt v. **Runāt.** *kâ kaĺbît nuôkaĺbija. tik iĺgi runât viênâ runâšanâ!*

kaĺdināt v. **Kalt.** *kalẽš jaûnas kamanas sâka kaĺdinât rudeni. / Rīgā pirku* [*vainadzīnu*], *naudu devu, Vāczemēji kaldināju.* (LFK 1961, 10738)

kale, reti ***kaļa*** subst. **Pīta baltmaize.** *kale* [ir] *pîtâ maîze. tâdas jaû taga arî iî. / kâdu kaļu aka kad·reĩz* [pārveda]. *kaļa bi tâda pîta maîze, tâda pîta baĺtamaîze. tuõ vaĩrâk žĩdi êda. / bi tâda žĩdu kale. tuôreĩz jaû žĩdi bi uñ tâdas kales cepa.*

kalējine subst. **Kalēja sieva.** *kalêjine i kalêja siẽva. / kalêjine lîdzêja plẽšas pûst arî.*

kalējkaĺts, ***-a*** divd.; adj. noz. **Tāds, kas ir kalēja izkalts.** *eņģes senâk kalêjkaĺtas bi, izrakstîtas, izruõtâtas, garas bi. /* [durvīm] *senâk bi kalêjkaĺtas, tãs saûca klabatas. nuôspiêž tâdu ļemp̃îti, viš paceļ̃ iêkšpusê tuõ daļu. viênâ pusê i tâc ruôkturis.*

kalējmeĩstars subst. **Kalējs.** *meĩstari bi visâdi. skruõderm̃eĩstarŝ bi, kalêjmeĩstarŝ bi. visi bi meĩstari.*

kalējs subst. **Cilvēks, kas nodarbojas ar metālu kalšanu; metālu kalšanas speciālists.** *viš kalêš bîsis. tas te kalêš bi tuvu kaĩmiņuôs. / tas saîmniêks bi kalêš, muĩžas kalêš. nu ta turî veda tuôs zirgus kaĺt. / kalêš bi katrâ ciêmâ pa viênam̃. mum̃s bi Streņģu kalêš. / smẽde tag arî vêl i, kalêjs, lakta. / viš liẽlu naûdu pẹĺnuôt. viš bi kalêš. / katrs pac savas laĩmes kalêjs.* ✧ ***rĩmju kalējs*** – cilvēks, kas sacer pantus (parasti ar nolūku kādu pazobot); neprasmīgs, neapdāvināts dzejnieks. *rĩmju kalêjs prata uzrakstît kâdu dziêsmu, kâdu pazīstamu abdziêdât. / rĩmju kalêjs tâ saprata pa uõtru uzrakstît kâdu dziêsmu.* [Piemēram,] *jaûnkuñdziñš kâ form̃â liêc, tam̃ cẹpure kâ bišu siêc.* ✧ ***zę̣lta kalējs*** (arī ***kalējiņš***) – rokas ceturtais pirksts, uz kura parasti nēsā gredzenu. (LFK 9, 1–3)

kaleñdere, arī ***kaleñderis***, ***kalañdere***, ***kalañdare***, ***kalañdars***, ***kalañdre***, ***kaļẽndars*** subst. **Kalendārs.** *kaleñdere bi pa visu gadu. / tẽs iêdeva kaleñderi, laî es iêmâcuôs nuô kaleñderes pañtiņus, kâdi jaû senâk kaleñderê bija. / skatijâs kaleñderê, kura i sẽjas nedẽļa. / septiņi gulẽtâji i kaļẽndarâ. ja iêlîst taî diênâ, ta tu siênu nesavâksi. / kalañdrê i rakstîc – Sveču diêna. / saîmniẽks skatâs kaleñderî, cik nedẽļu vêl lidz Jaûngadam̃. / kadreĩz bi kalañdarês tâdas târpu diênas. ka ta iêstãdiji, ta bi târpuôti. / ka gribêj tikt uz Añnas tirgu, ta bi jâsteîdz siênu savâkt. tas bi uz astuôtuô aũgustu pêc vẹcâ kalañdara. / tâc Ukstiņš bi – tas bi sâcis drukât kalañderes.*

kālijs subst. **Ķīmiskais elements – sudrabaini balts, ļoti mīksts, ķīmiski ļoti aktīvs sārmzemju metāls.** *ja vaĩrâks sâk skâbenes aûkt, ta zeme skâba, trũkst kālijs. / kāliju vaĩrâk pirka. čilizaĺpēteri uñ slâpekli lika. / gaĺvẹnaîs i jũras mę̣sli, kas saturî daũdz kālija.*

kâlis subst. **1. Uzturā lietojams divgadīgs krustziežu dzimtas dārzenis ar dzeltenu, paresninātu sakni (*Brassica napus var. esculenta*).** *senâk tik pa sprũti saûca. tag tik i kâlis, zupâ liêkam̃s. / kâlis*

i citâdâks – biẽteî līdzîks. kâļus muṁs neaûdzêja. / sprũtas vārija zupâs. taga saûc pa kâļis. viņa tâda dzęĺtâna i. / sprũtas bi – ęḑamiê kâļi. luõpu sprũtas uñ ęḑamiê kâļi. / leksiṁ kâļu dârziņâ, laî aûg kâļi, kâpuôstiņi!

2. dsk. **Sasmalcinātas balandu, biešu lapas; balandu, biešu lapu zupa.** *kad·reĩz nuô balañdẽm kâļus vārija. kâļus mẽs vārijâm Pasaules kaŗa laĩkâ nuô biẽšu lapâm – luõpu biẽtes. / tãs* [sarkano biešu] *lapas kâd·reĩz vārija. saûca kâļu zupa. lapas uñ rĩsus* [vāra]. *tãs lapas sakapâja. ta tuõs rĩsus lika vārît. tuõs isvārija mîkstus. ta lika tuõs kâļus iêkšâ. tâdu strebjamu zupu* [vārīja], *tâdu biêzu ne. / isvārîs kâļu zupu – tâ mãtsmãte teîca. biẽšu lapas uñ putraîmi tuŕ bi. piẽns aŕ tuŕ bi. / kâļus ka vārija, ta vārija sviklu lapas, tas i, biẽšu lapas. viņas bi luõpu biẽtes. viņas piŕmâk iẽlika ûdenî nuômazgâja, sagriêza. putraîmi uñ piẽns bi, vaĩrâk tuŕ ne·kas nebi.*

kâlīt, arī ***kâ·līt***, ***kalīt*** adv.; novec. **1. Kamēr.** *kâlīt vêl saũle spîd, jâiẽt mãjâs. / kâlît es tuŕ biju, tas nuõtika. / kâlît viņa tuõ padarîs, es nuõmazgâšu traũkus. / kâlît es izgãju laũkâ, putra paŕgãjuse grãpiṁ pa malu pãri. / tãs vistas negãja gulệt, kalît gaîsma bî.*

2. Tikko. *kuô ta tu tig iĺgi dariji, ka kâ·lĩt tig atnãci? / ku ta jũs bijât, ka kâ·lĩt tig atnãcât? / kad kâc prasa, ka ta viņa atnãca?* [Atbild:] *nu kâ·lĩt tig atnãca.*

kaĺkõ subst.; nelok. **Kalikons (?).** *senâk visâm kleîtâm uõdaras lika nuô kaĺkõ, piŕka. viĺlas drẽbeî lika kaĺkô uõdaru.*

kaĺle subst. **Halle.** *taga mũsu baznîcu i pãrjẽmuši koṁjaûniêši – tuŕ i spoŕta kaĺle. / taî kaĺlẽ i komeñdañc. viñš iŕ adbiĺdîks pa visu.*

kaĺme subst. **Daudzgadīgs smaržīgs lakstaugs ar ložņājošu sakneni (ūdenstilpju malās, mitrās vietās) (*Acorus calamus*).** [ar plūdiem] *tuŕ* [ezerā] *sanãca tâdi stiêbru buñti, tâdi plakaņi* [jeb] *kaĺmes. / kaĺmes sakapâja uñ kaĩsîja istabâs, laî smaŕžuôtu, laî blusas muktu. / kaĺmes aûg mitrãs viêtãs.*

kaĺmuks subst. **1. Žurka; žurku sugas pārstāvis.** *pa vẹcu laĩku saûca kaĺmuks, tag saûc pa žuŕku. / žuŕku aŕ saûc paŕ kaĺmuku. / žuŕkas ruônas – kaĺmuks. tas i viss viêns. / kaĺmuks i žuŕku šķiŕne, mẹĺls. / viênu zuŕti žuŕku saûc pa kaĺmukiêm. kaĺmuks iŕ mẹĺls, ritîks žuŕks i pẹlệks. / kaĺmuks i tâc ta kâ liẽlâks, vâjâks. žuŕka i tâdu smukâku gaĺviņu. taṁ iŕ aûses tâdas. tas tâc kaĺmuks. dzîvuô laũkâ, viš ẹḑ kuôku saknes, zemê alâs dzîvuô. / kaĺmuks i staŕp peli uñ žuŕku tâc. žũrkas i pẹlệkâks. kaĺmuks i tuṁšâks, liẽlâku gaĺvu, vaĩrâk peļu veĩdîks. žuŕka i tâda smukâka. / tâdi mãjâs aŕ i – tâdi kaĺmuki. viņi žuŕkaî līdzîgi, bet îsâki tik, îsâki uñ ręsnâki. žuŕka i gaŗâka. bet tã aste* [kalmukam] *gañ·drĩz tik·pat gaŗa kâ žuŕkaî.* ☐ ***ûdens kaĺmuks*** – ūdenžurka (*Arvicola amphibius*). *ûdeñs kaĺmuks – tiẽ jaû nuô tiẽm ûdeņiêm, kas pa ûdeni* [dzīvo].

2. Vājš cilvēks, dzīvnieks. *kaĺmuks iŕ kaũ kas kũc. / kaĺmuku teîc aŕ us ciĺvệku, uz luõpu, kas tâc nèizdeviês. / tas tâc kaĺmuks – sliṁs viš naû, bet kũc. / kaĺmuks i lamu vârc – kũc.* ✧ ***kũds kâ kaĺmuks*** – ļoti tievs, kalsns; izstīdzējis. *kas tâc vâš, tuõ saûca pa kaĺmuku. kũc kâ kaĺmuks. / kas tâc vâš, tuõ saûca pa kaĺmuku. kũc kâ kaĺmuks.*

kaĺnains, ***-a***, arī ***kaĺnaiņš*** adj. **Tāds, kur ir daudz pauguru.** *kaĺnaiņâ viêtâ isruôk bedri uñ tuŕ beŕ rãceņus. / siliêns i mežâ, ku aûg mãtaras uñ sili. tã i tâda kaĺnaînâka viêta. / ku kaĺnaînâkas viêtas, tuŕ bez vêrzelêm nevaŕ braûkt.*

kaĺnāks, ***-a*** adj. **Kalnaināks.** *silâ aûg liẽli kuôki, apakšâ aûg mãtaras, kâc krũmelis. tas i tâdâ kaĺnâkâ viêtâ. / viņiêm i kaĺnâka zeme. / kas gãja pa kaĺnâku viêtu, tas* [ceļš] *piêturệjâs labâks.*

kaĺnelis subst. **Neliels paugurs, kalns.** [vērmeles] *tâduôs kaĺneļuôs aûg. / siliêns i tâdi kaĺneļi, ku sili viẽn ziêd. / Lũdẹ̄ru kaĺvâ tuŕ nuôveda* [nosprāgušu zirgu]. *tas tâc kaĺnelis.*

kaĺniens, arī ***kaĺniene*** subst. **Pauguraine.** *tuŕ tâda kaĺniêne, paũguraîns, kaĺniens.*

kaĺns subst. **1. No visām pusēm izteikti norobežots augsts zemes pacēlums; nozīmīgs paugurs (piemēram, pēc augstuma); uzkalns.** *Ķupu kaĺns i piê jũŗas, Pũsẹ̄nu kaĺns aŕ tuŕ i. / mežâ aŕ i Kupša kaĺva* [jeb] *kaĺnc. / tâds aûkstâks viêts* [uz zemes ir] *kaĺniñš* [jeb] *kaĺns* [jeb] *kãpa. / senâk visũr, ku tâdi kaĺniņi bi, aûga vẽrmêles. / mãja i tâdâ kaĺninâ. / kaĺnc* [saka], *ka spicâks. mãjas kaĺnâ – tâ teîc, kaĺvâ neteîc. / bedri ruôk, ka kaĺna viêta. ta liêk rãceņus.* ☐ ***kaĺna papaŕde*** – parastā ērgļpaparde (*Pteridium aguilinum*). *kaĺna papârde aûg kâ tãs paĺmas.* ✧ ***kaĺns nuo plẹciem nuoveļas*** – saka, ja pēkšņi iestājas atvieglojums (piemēram, pēc smaga darba). *ka tâdu daŕbu nuõdara, ta kâ kaĺns nuô plẹciêm nuõveļâs!* ✧ ***kaĺnus gâzt*** – (pa)veikt ļoti lielus darbus. *tas puĩsis tâ sàaûdzis liẽls, ka varês kaĺnus gâst.* ✧ ***aiz kaĺniem*** – tālā nākotnē. *visi priêcîgi gaîdija* [*pienmašīnu*].

rādijâs, ka tas laĩks vaĩs naû aîz kaĺniêm. // dem.; arī savienojumā ar *smiĺšu*. **Kapsēta, arī kaps.** *vẹcuôtẹ̃vu aîzveda smiĺšu kaĺniņâ, Zveju kapuôs. / manis dẽļ alu taisa, manis dẽļ maizi cepa; paši ēda, paši dzēra, mani veda kalnīnā.* (LFK 1961, 10321)

2. Paaugstināta vieta izbrauktā ceļā; pretstats: gramba. *tâ izbraûkuši tuõs ceļus, ka kaĺni uñ lejas viẽn i. / liẽlâ ziêmâ te izbraûkc ceļš – kaĺni uñ lejas.*

3. Dzīvojamā māja muižā. *mẽs bijâm devîņi ciĺvẹ̃ki, desmit, kas êda kaĺnâ, ku barõns dzîvuôja. / muĩžâ bi pavārs, ķêkša. tuŕ jaû kaĺnâ daũdz ciĺvẹ̃ku – tiẽ jaû tuŕ visi êda. tuõ tik tâ saûca pa kaĺnu – tuõ mãju. kaĺnâ jaû viņa nebi. / tuõ pārslaûktuô piẽnu nese kaĺnâ uñ mašĩnâja.* ☐ ***kaĺna ļaûdis*** – muižas iedzīvotāji (tostarp kalpi). *nuô tã* [piena] *piẽtika visiêm kaĺna ļaûdĩm sviêsc uñ piẽns, uñ krejuṁs.*

4. Lielāka kaudze. *ļẹdus ka iẽt upês, tas sabâž tâds kaĺnus. uñ ta tuŕ isceļs liẽli plûdi. tiẽ* [kalni] *garî ups malâm vaĩrâk.*

kaĺ̃pelis subst.; niev. **1. Kalps.** *meîta gaĩdija ne·ziñ kâdu grâpu, bet kaĺ̃peli viẽn tik sagaĩdija.* ☐ ***lakstīgalas kaĺ̃pelis*** – neidentificēts putns. *te tâc putnelis bi – mẽs pa lakstîgalas kaĺ̃peli viņu saûcaṁ. viñš tâ dziêd – cic, cic manu siẽvu pajẽma!*

2. Koka dēlis ar nelielu paliktni un ieloku vienā galā zābaku novilkšanai. *kaĺ̃pelis bi. tas palîdz nuôviĺ̃kt zâbakus. mañ tẹ̃va mãjâs arî bî zâbaku maûcamaîs kaĺ̃pelis. / bî tâc kaĺ̃pelis uzriktệc, arî kuru vĩri nuômaûca zâbakus. tuŕ bî tâc duôbumiņš. arî viênu kãju uskâpa us tuõ dẽles galiņu, ta nuômaûca zâbakus. tã tâda specãla uzriktîte. / bûs laĩkaṁ pazudis tas kaĺ̃pelis.*

kaĺ̃pene, arī ***kaĺ̃pine*** subst. **1. Kalpone.** *maṁma jaû bî piê viņa* [tas ir, mācītāja] *pa kaĺ̃peni bîse. / nuô mâcîtajmuĩžas atnãk kaĺ̃pines.*

2. Kalpa sieva. *kaĺ̃pine bi kaĺ̃pa siẽva. / tuõ kaĺ̃pini arî saûca piê dârba.*

kaĺ̃ps subst. **1. Algots laukstrādnieks.** *kaĺ̃ps bi, kas visu gadu bi lĩcis* [strādāt]. */ muĩžâ bi kaĺ̃pi. tuŕ bi daũdz kaĺ̃pi. / kaĺ̃pi bi muĩžâs. tiẽ bi prẹcệti. / kaĺ̃piêm bi* [muižā] *sava maîzîte lĩdz. /* [muižā] *kaĺ̃pu mãja bi. / ta bi kaĺ̃pu klẽte galâ. tuŕ bi vẹciêm, puĩšiṁ uñ meîtâm drãnas. / kaĺ̃piêm jaû tã vệrguôšana bi, tiẽm gãjẽjiêm.* ☐ ***kaĺ̃pu*** **(**arī ***kaĺ̃pa) meîta*** – kalpone. *guĺ̃ta bi katri kaĺ̃pa meîti, kas jaû gãja pa meîtu.* ☐ ***kaĺ̃pu*** **(**arī ***kaĺ̃pa) ciĺvẹ̃ks*** **(**arī *ciĺẹ̃ks***)** – kalps. *cũku nuôsvilina a priẽžu skujiņâm, a maĺ̃ku. kaĺ̃pu ciĺẹ̃kiêm jaû tuõ saĺ̃mu nebî. / maz bija, kas lasa. ja kâc kaĺ̃pa ciĺvẹ̃ks lasija, ta tiẽ saîmniêki teîca – jâ, grib bût gudrs! / kaĺ̃pu ciĺvẹ̃ki nuôkava tikaî viênu čũčîti.* ☐ ***kaĺ̃pu gaĺ̃s*** – ēkas daļa, telpa, kurā dzīvoja kalpi. *piê saîmniêka viênã galã bi saîmniêki, uõtrã bî kaĺ̃pu gaĺ̃s.* ☐ ***apkârtgājējs kaĺ̃ps*** – algādzis. *bija tâdi apkârtgãjẽji kaĺ̃pi, kas braũkâja apkârt, nevarẽja piê viêna saîmniêka pastãvệt.* ☐ ***deputāta*** **(**arī ***vaļenieku) kaĺ̃ps*** vēst. – kalps, kas par padarīto darbu saņem samaksu naturālijās (pārtikas produktos, malkā u. tml.) vai atļauju izmantot zemi. *tiẽm deputãta kaĺ̃piêm, siẽvâm bi jâiẽt zinâmu skaîtu diênas jânuôstrâdâ. / tâdi vaļeniẽku kaĺ̃pi bi. tiẽ dabuja nuô muĩžas siênu uñ labĩbu rudeni. pa dârbu deva.* ☐ ***muĩžu kaĺ̃ps*** vēst. – kalps, kas strādā muižā. *muĩžu kaĺ̃ps varẽja labi nuôpeĺ̃nît, muĩžâ dziêvâdaṁs.* ☐ ***reñtes kaĺ̃ps*** vēst. – kalps, kas rentē zemi. [senāk] *tâ nuôreñtẽja kâdu zemes gabalu us tik uñ tik gadiêm. ta tu reñtes kaĺ̃ps skaîtijiês.* ☐ ***zemes kaĺ̃ps*** vēst. – kalps, kas (muižā) apstrādāja zemi. *Līgutu muĩžâ bi divpacmit zemes kaĺ̃pi uñ katraṁ bi divi zîrgi.* // **Cilvēks, kas strādā meistara vadībā.** *zeĺ̃lis i tâc kaĺ̃ps – kaĺ̃puô veĩkalâ va kuŕ. skruõderzeĺ̃lis, kalẽja zeĺ̃lis.*

2. dem. **Koka dēlis ar nelielu paliktni un ieloku vienā galā zābaku novilkšanai.** *tẹ̃s tâ teîca – ku tas mañs kaĺ̃pelis, kaĺ̃piņš? jâmaûc zâbaki nuõst.*

3. dem. **Statīvs, paliktnis.** *kaĺ̃piņš i gaĺdniêkiêm, ku uzliêk dẽļus, tâ adbaĺsta tuõ dẽli.*

4. Spēļu kārts ar jauna vīrieša (parasti karavīra, vasaļa) attēlu. [kāršu spēlē] *dũzis tas liẽlâkaîs, ta i kuñks, tad i dãma, tad i kaĺ̃ps. /* [kāršu spēlē] *kaĺ̃paṁ i duj aces, uñ skaîta divi. / mañ tuõ kaĺ̃pu nuõkava. bet divas* [kārtis] *veĺ palika.*

kaĺ̃puone subst. **1. Algota laukstrādniece.** *kaĺ̃puõns, meîts gulẽj klẽtî, taî drẽbju klẽtî. / kas grib labu lĩgavĩnu, laî ņeṁ labu kaĺ̃puõnĩti. kas grib labu mãtesmeîtu, laî vij garu pâtadzĩnu. / senâk nesaûca kaĺ̃puõnes, saûca meîtas. Nîcâ pa meîtâm viẽn tik saûca. meîtas uñ puĩši.*

2. Algota strādniece ģimenes saimniecības darbos. *viņaṁ* [tas ir, moderniekam] *bi gani, kaĺ̃puõnes. /* *viš* [tas ir, skolotājs] *bi iênãcẽjs. viņi turẽja kaĺ̃puõni. viņaṁ saîmniêcība nebi. / kaĺ̃puõnĩte pate visu mâcîjâs, viņaî vaîdzẽja visu padarît.*

kaĩpuot v. **1. Strādāt algotu darbu.** *diẽnẹscmeîta bi piê saîmniêka, kaĩpuôja. / ka tu piê saîmniêka kaĩpuôji, tu tik pa visu gadu piêci rubuļi nuôpeĩniji. / bijuši klaũšu laĩki, ta kaĩpuôjuši kuñgiêm. / kaĩpuõns bi – diẽnẹstmeîtas. tãs jaû kaĩpuôja piê saîmniêka.*

2. Dienēt. *astuôņi gadi ilĩgi* [bija] *jãkaĩpuô ķeĩzaraṁ.*✧ ***kaĩpuot diviem kuñgiem*** – vienlaikus darīt it kā nesavienojamus darbus. *batisti sâka pãrmẹst, ka kaĩpuô diviẽm kuñgiẽm – iẽt baĩlẽ uñ baznĩcã.*

3. Būt noderīgam (par dzīvniekiem). *vẹcaîm suniṁ jâduô brĩvmaîze – tas jaû ilĩgi kaĩpuôjis.*

4. Noderēt, būt piemērotam. *šuôdiên tiẽ* [žogi jūrā] *iŕ nuôvẹcuôjušiês uñ viņu viêtâ kaĩpuô muõlis.*

kaĩpuotājs m., ***kaĩpuotāja*** f.; subst. **Cilvēks, kas strādā saskaņā ar darba līgumu garīgu darbu vai neražojošu fizisku darbu.** *priêkšpuzdiênâ viêtas abgãdâšanas kañtuõrî nãca piẽprasîtâji – kaĩpuôtâjus meklêja. / atnãkuši tiẽ ciŕkus kaĩpuôtâji. tiẽ iêlêjši brañdavu spañnî. uñ tâ a tuõ smaku tas zĩluônis nãcis malâ. uñ tâ viņi viņu nuôķẽruši.* // **Kalps.** *spĩdzmane vãrija kuñgiêm êdiênu, ķẽķameîta vãrija kaĩpuôtâjiêm.*

kâls, retāk ***kâla*** subst. **Skaita mērvienība (piemēram, zivīm, stādiem) – 30 gabalu.** *kâls i mẽŗs. leîniẽces vede strimalas, piŕka kâluôs. trĩzdesmit strimalas i viêns kâls. tâ pãrdeva. / kad·reĩz strimaļs kâliêm skaîtija. trĩzdesmit gabali bi iêkš kâla. / siļķĩtes tîrguõja kâlãm. viênâ kâlã iŕ trĩzdesmit siļķeles. / sežd̂esmit strimalas i divi kâli. trĩzdesmit i viêns kâls. / kâls i trĩzdesmit gabalu strimalu. stâdus ari kâliêm* [jeb] *kâlâm pãrduôd. / siļķei galvu nuolauzusi, kāliņāji skaitīdama.* (LFK 1955, 10237)

kaĩsns, ***-a***, arī ***kaĩsns***, ***-a*** adj. **Tievs, slaids, arī vājš (par cilvēku).** *tas vĩrs tâc kaĩsns, tâc kâ iskaĺtis. / tẽs bija kaĺsns.*

kaĺst v. **Kļūt sausam vai sausākam (piemēram, par augiem, priekšmetiem).** *ka spîd saũle, pļavâ labi kaĺst siêns. ta pêc nedẽļas varêja mẹst kaûdzi. / saũlê siêns labi kaĺst. / tã puķĩte grib kaĺst nuõst.* // **Kļūt sausam vai sausākam, zaudēt parasto mitrumu (par muti, lūpām u. tml.).** *mañ saûsa mute palika runâjuõt. mañ tã mute tâ kaĺst, tâ kaĺst, ka tik nebûšu slima.*

kaĩt v. **1. Ar āmura sitieniem veidot formu (metāla gabalam); šādā veidā gatavot, darināt (priekšmetus).** [senāk] *kalêjs kala ciŕvi. / piê kalêja kala naglas. / mẽs kalâm piê kalêja ãķus* [ecēšām], *ku ûskabinât zveņģeli ziŕgaṁ. / kuṁpis – tuõ jaû netrũka. tiẽ bi pašu kalêju kaĩti, kuôka spalu.* // **Klāt ar metālu, lai, piemēram, nostiprinātu, rotātu.** *piê kalêja gãja kaĩt jaûnus ratus. / kuô tiẽ mani bẽŗi viĺka, pret kaĺnĩnu lẽķâdami? tẽva kaĩtas lãdes viĺka, mãtes aûstas viĺlaînîtes.*

2. Ar triecieniem drupināt, apstrādāt. *te, tuõ aku ruôkuôt, uzraka pliẽna kârtu, bi jãkaļ a ciŕvi. / i* [cilvēki], *kas kapakmeņus kaļ.*

3. Piestiprināt (parasti zirga) nagiem pakavus. *ziŕgus kaļ kalêjs. jâvẹd ziŕks piê kalêja. / ta jaû kala* [zirgus] *uñ braûca. / es kad·reĩz jaûnîbâ vedu ziŕgus kaĩt. / jaûnuô ziŕgu kaļuõt, kãjas sapinuši uñ piêseîši piê staba. / nuôlija atkala — sniêks uñ liêtus. vaîdzês visas pĩles kaĩt. / ka ziêmu ũznãk skliduõnis, ta nekaĩtu ziŕgu nevaŕ braûkt. ta tik asi kaĩtu ziŕgu vaŕ braûkt. / apkārt muižu, apkārt muižu, kam nav kalti kumelīni; man bij kaltis kumelīnis, es caur muižu cauri braucu. man bij kaltis kumelīnis sudrabīna pakaviem, sudrabīna pakaviem, zeltītāmi naglīnām.* (LFK 1961, 10654)

4. Ar knābja triecieniem drupināt (parasti koka daļas) – par putniem; ar knābja triecieniem veidot (kur caurumu, dobumu u. tml.). *dzenis kuôku kaļ. cik ta viš tuŕ vaŕ iêkaĺt!*

5. Censties labi iegaumēt (parasti daudzreiz atkārtojot). *bẽrni jaû kala tuõ reĩzrẽķinu.*

kaĺte subst. **Telpa ar attiecīgu iekārtu (piemēram, graudu kaltēšanai).** *taga i kaĺtes, ku graûdus kaĺtê. tas jaû iẽt aŕ elektrĩbu. / es tik zinu, ka kaĺte saûce. dãri nezinu.*

kaĩtelis subst. **Neliels kalts.** [pastalai] *ik pa pus coĩli vaîdzêj tas caũrumṁs sist a kaĩteli.*

kaĺtēt v. **Žāvēt (parasti pārtikas produktus, sienu, labību).** [mencas] *kaĺtê aŕ – tas i citâdâk. sasiên pãruôs uñ liêk, laî žûst. / maĩlîtes* [kaltēja]. *izjẽma skũnaî duŕvis uñ kaĺtêja tuŕ. / siênu vaŕ kaĺtẽt us pļavu saũlê. /* [rudzus] *kaĺtê, žâvê bãlĩnuôs. ta viņi sažûst. / taga zaļu labîbu pļaũn uñ kaĺtê. senâk jaû nuôkaĺtêja saũlê.*

kaĺtēties v. **Refl.** → ***kaĺtēt***. *klẽtij tã pažuõbele bî liẽlâka. tuŕ viss kaĺtêjâs, žâvêjâs.*

kaĩties v. **Kaļot izkļūt (no olas, parasti par putnu mazuļiem).** *ka* [zosis] *sâka kaĩtiês, ta lasija nuõst tuõs zuôslẹņus. / viêna* [zoss] *ta perêja. uñ pêc diũdesmit viênas diênas kalâs zuôslẹņi. / zuôslẹņi sâk jaû kaĩtiês, sâk čiẽpstẽt.*

kaĩtine subst. **Pātaga (ar īsāku kātu).** *kaĩtine i pâtẹga. / kaĩtine bi îsâkâ kâtâ. tâdu kaĩtini liêtuôja priêkš jâšanas. / kaĩtine iŕ tâc sitamaîs. / puĩšis bi nuõvijis jaûnu kaĩtini. / ku mana kaĩtine?*

kaĺts subst. **Darbarīks trieciena pārnešanai uz cietu materiālu, piemēram, lai tam veidotu formu, ko atšķeltu no tā.** *kaĺc i bũmeĩstara daŕbarîks. / a tâdu kaĺtĩnu* [pastalai] *tâdu šķiŕbĩnu issita – tuŕ tuõ siksnĩnu vẽra iêkšâ. /* [plienu] *uŕba aŕ kaĺtiêm, akas ka uŕba.*

kalums subst. **1. Apkalums.** *dzeĺžu rati bi aŕ kalumu, kuôka rati bes kaluma.*

2. Paveikta darbība, rezultāts → *k a ĺ t* (1). *tã* [ratu] *dĩsele te priêkšâ tajâ caũrumâ nãk iêkšâ. iêstiprināta viņa nav. tuŕ iŕ divi kalumi. līdz šij viêtaî, līdz pat taṁ plaûktaṁ viņa iêiẽt.*

kaĺva subst. **1. Paugurs; pakalns.** *kaĺva i aûkstâka viêta. kaĺvâ sẽja rudzus. lejâ stādija rãceņus. / muṁs te tâda kaĺvas viêta. / kaĺvâ iŕ mũsu mãjas. vaŕ ûdeņc bût apkârt cik, bet muṁs te ûdeņc nèuznãk, muṁs i kaĺvâ tã mãja. muṁs visas kaĺvâ tãs mãjas. / kaĺvas i zemê uñ pļavâs. tuŕ zâle aŕ ne·kã nav. ka liêtus iŕ, ta i bišķi zâlîte.*

2. Sala; paaugstinājums, sausa vieta (piemēram, ūdeņainā pļavā, ezerā). *Krûts kaĺva, Putnu kaĺva – tãs tâds saliņs ęzęŕâ. / Gruõbiņs dĩķî vidû kaĺviņa. / Liẽpājas ęzęŕâ i Putnu kaĺva. mẽs neteîcêm sala. / kaĺva irâd iêkš ûdeņa saûsuṁs, tâda saliņa. / kaĺva iŕ ęzęŕâ – apkârt ûdeņc, vidû vaŕ pļaũt. / kaĺva iŕ aûkstâka viêta, kuŕ ûdeņs apkârt. / kaĺva skaîtâs ûdenî – ęzęra kaĺvas, a zâli apaûgušas. upês i kaĺvas. / ka ęzęŕâ ûzbraûca us kaĺvu, ta kâpa laũkâ, stũma. tuŕ straûme bi smiĺktes sadzinusi. / puŕvaînâ pļavâ i kâda ciêtâka, saûsâka viêta. tuõ saûc pa kaĺvu. / vis·apkârt slapja pļava, vidû saûsa – tã i kaĺva. siênu sanesa us kaĺvu. // **Seklāka vieta jūrā; sēklis.** *kaĺva i jũrâ sęklums. tiẽ irâd tâ tâlâk tâdi sekļi. / kaĺva i jeb·kuŕš sêklis.*

kaĺvains, ***-a*** adj. **Paugurains.** *pļavâs aŕ i tâdi saûsumi uñ slapjumi. ta teîc – kaĺvaîna pļava. / kaĺvaîna pļava tâda kaĺnaîna.*

kaĺvāks, ***-a*** adj. **Augstāks (par reljefu).** *ku tâda kaĺvâka* [vieta], *tuŕ saûca kaĺvas pļava. / tã kaĺvâka viêta – tã tâda aûkstâka viêta.*

kaĺve, arī ***kaĺvene***, ***kaĺvine*** subst. **1. Kalme.** *kaĺves, raũ, ku laũkâ i! garęnas lapas uñ baĺti ziêdi, gari. / ęzęŕmalî bi daũdz kaĺvines sàaûgušas. / ta jaû* [zālēm] *sarâva kaĺvenes, kas aûg upes malâs. tãs rĩvâja, lêja brañdavu viŕsû. / plakaņi i tãs pašas kaĺves. kad* [ar *plakaņiem*] *iskaĩsa istubu, ta patîkama smaka.*

2. *kaĺvine.* **Ein Ort, wo Kalmus (*kalves*) wächst** (vieta, kur aug kalmes (*kalves*)). (EH I 580; ME II 146)

kaĺvele subst. **Neliels paugurs.** *labâk* [lielo *grāpi*] *kaĺvelê iẽruôk. viŕsû kurina uguni. uñ apakšâ tęk tã daŕva.*

kaĺvene, arī ***kaĺvine.*** Sk. *k a ĺ v e*.

kaļa. Sk. *k a ļ e*.

kaļēda subst. **Bars.** *kaļẽda* [ir] *baŕs. / savâķâs liẽli bari bẽrni nuô visu mãju. liẽla kaļẽda bi. / ta visa kaļẽda puĩšeļu us ceļa ripas kava. / zaķi paûsaruôs iẽt kaļẽdâs. visi meža daîkti jaû iẽt kaļẽdâs. paŕ ciĺvẽķiêm aŕ teîc – savâkušiês tâda kaļẽda! / suņi kaļẽdas vẹd. puĺku suņu ta irâd. / aîs tãs kuces nãca veĺ citi sunĩši, vẹsẹla kaļẽda. tâ jaû teîc – paûsaruôs suņi iẽt tâdâs kaļẽdâs.*

kaļķains, ***-a*** adj. **Tāds, kas satur kaļķus.** *zeme skâba, viêtâm kaļķaîna. sẽj tâdu aûgu, kas skâbumu paciêš. / i tâdas kaļķaîns aûksnes, zeme kaļķaîna.*

kaļķakmens subst. **Nogulumiezis, kura galvenā sastāvdaļa ir kalcija karbonāts.** *kaļķakmeņi te naû. tas laĩkaṁ i, ku tâda neaûglîga zeme. tuŕ i kaļķis.*

kaļķēt. Sk. *k a ļ̃ ķ u o t*.

kaļķine, arī ***kaļķīte*** subst. **Māla pīpe.** *pĩpe i kaļķine. / ķaûķis – pa vẹcu laĩku tâ saûca pĩpi. kaļķîte aŕ teîca.*

kaļķis subst. **1. Materiāls, ko iegūst, apdedzinot kaļķakmeni vai apdedzinātu kaļķakmeni veldzējot ar ūdeni.** *mãlu skrĩne, kaļķu skrĩne. tâ·pat aŕ kaļķu skrĩni saûca. / rãceņi paliêk meļĺi, strũklaîni – neliêtuôjami. ta sẽj kaļķi viŕsû. / viņas* [tas ir, dzirnavas] *bi mũrîtas nuô akmeņu. kaļķi lika klât priêkš saciêtinâšanas – mãls, smiĺte, kaļķi uñ akmeñs. / taṁ kaļķiṁ piẽnu piêlej, ta nekrãsuô.*

2. Vielas, vielu maisījums, kas satur kalcija savienojumus. *paûsari dârza kuôkus vaîg smidzinât a kaļ̃ķiẽm, laî mizã kukaîņi nuôbeîdzâs. / ta tik a kaļķiêm iskrãsuôja istubas. a tâdu piñdzeli ispiñdzelêja baĺtu. / nuô skãtera iššuva rakstîtas bikses. izbalinâja kaļķî baĺtas.*

kaļ̃ķīte. Sk. *k a ļ̃ ķ i n e*.

kaļ̃ķuot, arī ***kaļ̃ķēt*** v. **1. Pārklāt ar vielām, vielu maisījumu, kas satur kalcija savienojumus.** *âbeļu stuṁbrus aŕ kaļ̃ķuô, laî kaĩtîgi kukaîņi pazûd. / kad·reĩz kaļ̃ķuôj istubas. / saũlê tas mũrijuṁs ãtri sakaĺst. varês kaļ̃ķẽt.*

2. Sajaukt ar kaļķiem; mēslot ar kaļķiem. *zemi kaĻ̃ķuô, ka skâba. ku nav labi grãvi, viš mûžîgi turâs tâc slapš, mitrs. ka a lâpstu paruôk, tâdu smaku izduô. ta* [augsni] *kaļ̃ķuô. senuôs laīkuôs tuõ nedarij.*

kam. Sk. *k a s .*

kamanas, reti ***kamanes***, vsk. *kamana* subst. **Transportlīdzeklis cilvēku vešanai pa sniega vai ledus ceļiem.** *kamanas iŕ tãs, aŕ kurâm braûca baznîcâ. / kamana iŕ akaĹ̂ tâda labâka istaīsîta, tâda izdreĩjâta. vaŕ iêlikt iêkšâ pũru rãceņu. / es tik kad·reĩz redzẽju tãs rakstîtâs kamanas vẹcas, šķũnî ka bi, ka jaû vaīs nebraûca. bet bût bija tâds. / ziêmu, kamanês braûcuôt, vaîdzẽja labi saseķtiês. / taga vaīrs nebraûks a kamanêm.* ☐ ***kamanu ceĻ̂š*** – ar sniegu pārklāts ceļš, pa kuru var braukt ar kamanām, ragavām. *kad akaĹ̂ bi kamanu ceĻ̂š* [jeb] *ragu ceĻ̂š, ta salika* [veļas grozus] *us slẽzêm. uñ ta braûca uz upi skaluôt visu.* ☐ ***kamanu deķis*** – kamanu sega. *rudenî* [suni] *dabuja nuôšaũt. âdu izģẽrẽja priêkš kamanu deķa.*

kamandeķis subst. **Kamanu sega.** *kamañdeķis bi vaîdzîks braûcuõt saseķt kãjas.*

kamañdēt. Sk. *k o m a ñ d ē t .*

kamañdieris. Sk. *k o m a ñ d i e r i s .*

kamanes. Sk. *k a m a n a s .*

kamara subst. **1. Āda (parasti žāvētai gaļai, speķim, arī ceptai gaļai).** *žâvệtaî gaļaî sakaĹ̂tuse ciêta kamara. / ciêta kamara skaîtâs, ka iscẹp. cũks kamara teîc. / ka nuôkaû uñ* [gaļu] *sažâvê, ta teîc – ciêta kamara. / cũkaî i kamara, bet citâm gaļâm kamara nav. nu vistaî aka i kamara, bet tã i tâda plâna.*

2. Garoza (maizei, sieram, biezam ēdienam). *šuôreĩz maîzi sacepa biêza kamara* [jeb] *garuôza. / kamara* [ir] *sakramuse maîzes garuôza, gaļas âda. / kamara i siẽraḿ. siẽraḿ sakaĹ̂tuse tâda biêza kamara. / taî biêsputraî tâda kamariņa nuôstâjsês pa viŕsu.*

3. Bieza cieši saaugušu ūdensaugu kārta, kas klāj ūdens virsu. *kamara i puõpe, tas i uz ûdeni saûsuḿs. ẹzẹrâ uz kameru aûg grîslis uñ čiŕkšis. ciêta kamara uzaûguse. uz ûdeni viņa ũzaûg tâda, sabiêzê uñ aûg.*

***kamãre – „puope"*, ein Hümpel, ein moosigter Hügel in Morast und feuchten Wiesen** (sūnains paugurs muklājā un mitrās pļavās). (EH I 581; ME II 457)

kamašas subst. **Gamašas.** *kamašas bi apavi. sãnuôs bi gumija, viņi bi pus·liêla, aûkstâki pa kuŕpi. tãs bi baznĩcas kuŕpes vĩriêšiêm. / kamašas bi pãri pa kruḿšļiêm. puzzuõle bi uñ âda – kâ jaû kuŕpe. pîrka tãs. papêdis jaû īpaši. aûkšâ tã gumija bi katrã pusẽ. / kamašas tik bi tâ guôdâ. tãs tik baznîcâ, baĹ̃lê. / senâk jaû piêcpacmit gadu viêns kamašas piêtika vĩriêm. ta jaû nuôgãj uz baznîcu basâm kãjâm pa vasaru. / vĩriêm jaû citu kũrpju tuôreĩz nebi – tikaî zâbaki uñ kamašas. / vĩriêšiêm kamašas aŕ šuva, pîrka aŕ. / siẽviêtêm aŕ bi kamašas, zẹmâkas tâds, sãnuôs nuô gumijs, kas stiêpâs, mẹĹ̃la, plata. ka ûzviĹ̂ka kãjâs, ta tã saviĹ̂kâs, uñ tã kũrpe stãvêja ciêti.*

kaḿbarelis subst. **Neliela telpa saimnieciskām vajadzībām.** *muḿs te kaḿbarelî aŕ i abra, tâda pate izgrabinâta.*

kaḿbargaĹ̂s subst. **Mājas daļa, kurā atrodas pieliekamais.** *kaḿbaŕgaĹ̂s bî mãjãm, ku viênã galã bî nuôliêkamaîs uñ uõtrã galã meîtas gulêja. / meîtu kaḿbaris bî kaḿbaŕgalã.*

kaḿbaris, retāk ***kaḿburis*** subst. **1. Istaba.** *vẹcu uñ vẹcu laĩku ciĹ̂vẹķi tâ teîca – ej savâ kaḿbarî! / saîmniêkaḿ liẽla istaba uñ div kaḿbari – tãs tâds istabiņs. / kaḿbaris skaîtâs, kas i mazâks pa liẽluô istubu. istuba tik viêna. / istuba uñ kaḿbaris bi blakus. / istaba* [tas ir, dzīvojamā māja] *sadalîjâs – liẽlâ istaba, sãnu kaḿbaris, priêkšnaḿs, ķêķis bi vidû uñ aîz ķêķa veĹ̂ mas kaḿbarîc. /* [mājas] *uõtrâ galâ bi liẽlâ istuba uñ mazaîs kaḿbaŕs. / manas mīļas panāksnieces, kamburē, kamburē.* (LFK 1818, 1898) ☐ ***istabas*** (arī ***istubas***, ***saîmnieku***) ***kaḿbaris*** – saimnieku dzīvojamā telpa. *istabas kaḿbarî gulêja saîmniêki paši. / istubas kaḿbaris. / saîmniêku kaḿbarî bi viêna plata gulĹ̃ta – viêta – pašiêm uñ citas gulĹ̃tas bệrniêm.* ☐ ***meîtu kaḿbaris*** – meitu, kalpoņu dzīvojamā telpa. *meîtu kaḿbaris* [bija], *ku meîtas gulêja. meîtu kaḿbaris bi aũksc. / meîtu kaḿbaris* [bija], *tuŕ meîtu gulĹ̃tas. / taḿ pagrabaḿ taî malã bij saûcamaîs meîtu kaḿbaris. tas bij liẽls, tâc ka varẽj desmit diûpacmit pãri dañcuôt vis·maz. / ta bij meîtu kaḿbaŕs, ku meîts dzîvuôj.* ☐ ***sãnu kaḿbaris*** – parasti vecvecāku vai saimnieku dzīvojamā telpa. *sãnu kaḿbaris bi blakus liẽlaî istubaî. tuŕ dzîvuôja saîmniẽki. / bij visãdi kaḿbari. vẹciêm ciĹ̂vẹķiêm bij aîskrâsnê sãnu kaḿbaris, kuŕ dzîvuôt. / stakles bî sãnu kaḿbarĩ. tuŕ tañte aŕ dzîvuôja.*

2. Atsevišķa telpa saimnieciskām vajadzībām. *mãte, meîtu izduõdama, dziêd, ruôciņas cîlâdama. kad iêgãja kaḿbarî, raûd, miĹ̂niņu turệdama. / kûpinâtâ gaļa uñ dẹsas arĩ karãjas kaḿburĩ.* ☐ ***pieliêkamais***

(arī ***nuoliêkamais***, ***nuoliktavas***, ***maîzes***, ***dzirnu***, ***piẽna***, ***pîrts*****) *kaũmbaris*** – neliela telpa saimnieciskām vajadzībām. *piêliêkamaîs kaũmbaris bi sãnuôs ķêķiṁ. piêliêkamâ kaũmbarî glabâ* [produktus]. *tuŕ kâc skapis, kâdi plaûkti. visu ệdamuô saliêk piêliêkamâ kaũmbarî.* / [mājas] *viênâ pusê piêliêkamaîs kaũmbaris. tuŕ visi produkti. ziêmu tuŕ aŕ rãceņus beŕ. maîze, gaļa, piẽni – viss tuŕ. tuôreĩz jaû pagrabu nebi.* / *senâk teîca – piêliêkamaîš kaũmbaris.* / *ta bi nuôliêkamaîs kaũmbaŕs pretistubeî blakus.* / *katrâ mãjâ bija nuõliêkamaîs kaũmbaris, kuŕ šuõ tuô nuõlikt.* / *nuõliktavas kaũmbaris saîmniêkiêm bi piê ķêķa klât. tâc kaũmbarîtis* [bija] *piê ķêķa, ku vaŕ ãtrâk dabũt kâdu piẽnu, kâdu sviêstu.* / *aîz nama nãk precstuba uñ maîzes kaũmbaris.* / *istabas galâ bi divi kaũmbari pret vakariêm – viênâ gulêja meîtas uñ uõtrâ bi maîzes kaũmbaris.* / *kaŗuôtes maîzes kaũmbarî aŕ stãvêj.* /*dzîŕnu kaũmbaris aŕ bi kâ piêliêkamaîs. katrâ mãjâ bi ruôkas dzĩrnas. dzĩrnu kaũmbarî nuõlika arî êdiênu. maîzes kaũmbarî bi maîzes skapis, traũku skapis, putras spañnis, kâpuôstu mucas, dažâdi traũki, kas viênmẽŕ netika liêtuôti.* / *piẽna kaũmbaris aŕ bij. tuŕ stãvêja piẽna traũki.* / *bi četrkañtîks pîŕc kaũmbaris.* ✧ ***kaũlu kaũmbaris*** – a) tilta pamatu baļķi. *apakš tiĺta tuõs baĺķus, kas tuŕ paŕ pamatu salikti, saûc paŕ kaũlu kaũmbari.* b) ļoti vājš cilvēks vai dzīvnieks. *ka tâc vâš zîŕks a liẽliêm kaũliêm adeŕ guôve, ta teîc – tas tik tâc kaũlu kaũmbaris.* / *tas* [vīrs] *tik kũc kâ kaũlu kaũmbaris.* c) kapsēta. *ari kapus saûc piê reĩzes paŕ kaũlu kaũmbari.*

3. Viens no diviem sirds dobumiem, kas atrodas tuvāk sirds galotnei. *tuõ* [cūkas krūtežu] *izgriêza lidz siŕc kaũbariṁ. tad* [nokautajai cūkai] *adgriêza siŕc kaũmbari, sãnu plêves uñ addalija dẹsas.* / *tiẽ* [tas ir, cūkas asinis] *bi gaŕ siŕdi, kaũmbarî – tuŕ bi tâdi saciêtêjši jaû. tuõs, kuri tecêja, tuõs jaû aŕ savâķa.*

4. Govs kuņģa daļa. *taṁ* [govs] *kuņģiṁ i blakus ĩpaš kaũmbarîts, ku viš sagrẹmuô. tuõ saûc grẹmuôksli.*

5. Vieta (piemēram, pirkstam pirkstaiņos). *piŕkstãneî katrs piŕksc savâ kaũmbarî.*

kaũbrāns subst. **Vecs cilvēks, zirgs, arī ar fiziskiem defektiem.** *kaũbrãns i vẹc ziŕks. kadreĩz tâdus vẹcus večus aŕ pa kaũbrãnu saûc.* / [ratos] *bi iêjûkti štrami ziŕgi, ne kaũbrâni.* / *kaũbrãns* [ir] *kupraînis. ku tâc kaũbrãns ziŕks rẹdzẽc!*

kaũburis. Sk. *k a ũ b a r i s .*

kaṁdẽļ adv. **Kādēļ.** *asaras biŕst ziŕgaṁ. bet kaṁdẽļ – tuõ es nezinu.* / *aptiẽkas bi – Zaļaîs aptĩķis bi. es nezinu, kaṁdẽļ viņu tâ saûca.*

kamēlis subst. **Kamielis.** *drĩzâk kamẽlis islîdîs caũr adatas aci, nekâ nabaga puĩšis tiks saîmniêka guôdâ.*

2. Vājš cilvēks, arī dzīvnieks. *kamẽlis* – [tā] *saûc vâju luõpu. teîc – tâ kâ kamẽlis, ne·bût vaĩs labi nèisskatâs. ari us ciĺvệku teîc – vâš kâ kamẽlis.*

kamene subst. **Liels, zemē ligzdojošs plēvspārņu kārtas kukainis ar biezu apmatojumu (*Bombus*).** *kamene* [ir] *meža bite.* / *kamene i liẽlâka, mẹļlâka nekâ îstâs bites.* / *siŕsũni iŕ tâdi liẽli kukaĩņi, liẽlâki paŕ zemes bitêm – kamenêm.* / *kamene ŗûgdama nuôskrẽja gaŕ galvu.*

kamera subst. **1. Atsevišķa izolēta telpa (cietumā) ieslodzītajiem.** *ciêtumâ i kamera.*

2. Iekšējā (parasti piepūšama) daļa apriepojumam, bumbai. *kamera i riẽpa aŕ.*

kamẹ̄r, arī ***kâmẹ̄r***, ***kãmẹ̄r***, retāk ***kamẹ̄rt*** adv. **1. Saista virsteikumu ar laika apstākļa palīgteikumu, ja abās teikuma daļās minētās darbības notiek vienlaikus.** *kamẹ̄r citu maîzi sašaũn, tas* [karšelis] *jaû i iscepis.* / *kâmẹ̄r gaļa vãrijâs, samîcija kukulîšus.* / *kamẹ̄r lukturu nebi, bija naktî jâstãv piê tîklu jẹdas klât.* / *kamệr vêl zîdija, ta rũnija* [kuilīšus]. *ta aûdzêja. tiẽ bi veprîši.* / *kamẹ̄r liêtus lîst, tikmẹ̄r nevaŕ grâpt siênu.* / *tuõ* [trekno aitas gaļu] *tik varẽja ệst, kâmẹ̄r viņa siĺta.* / *dzeŕ tuõ piẽnu, kâmẹ̄r siĺc!* / *kâmẹ̄r suvệni bi piê cũkas, gulêja visi piê vệdẹra.* / *kâmẹ̄r viņš* [tas ir, teķis] *tuõ maîzi êda, tikmẹ̄r viņš gãja us priêkšu. ka tãs maîzes vaĩs nebi, viņš stãvêja uz viêtu.* / *kâmẹ̄r tệs bi mežâ tãs trîs diênas, pa·tiẽšâm biju iêmâcîsês lasît.* / *viš nuõkava cũku, kamẹ̄r es tuŕ aûdu.* / *kamẹ̄rt viņi atpũtîsiês, iẽsiṁ uôgâs.* / *tuôreĩz* [ārstniecības nolūkos] *lika glãzas. uzliêk sveci, iẽdedzina, ta liêk glãzu. kãmẹ̄r gaîss, ta viņa dẹg.* / *tãs dẹsas, kamẹ̄r siĺtas, pamêrcê uñ ệd.* / *balañde iŕ tâda nezâle, viêgli ravẽjama, mîksta, kamẹ̄r jaûna.* /*es atminuôs, kamẹ̄r es maza biju, luôgi bi skaĩdri. kas teû puķes istubâ aûdzês!* // **Saista virsteikumu ar laika apstākļa palīgteikumu, ja vienā no teikuma daļām minētās darbības laika sākuma moments ir ierobežots.** *kamẹ̄r es aceruôs, tad jaû mumŝ bi lamẽpas.*

2. Saista virsteikumu ar laika apstākļa palīgteikumu, ja abās teikuma daļās nosauktās darbības nenotiek vienā laikā un palīgteikums parasti izsaka virsteikumā nosauktās darbības rezultātu, sekas. *daža saîmniêce, kamẹ̄r galviņas nebija apệstas, mẹñcas nedeva, – laî tãs apệd piŕmâs.* / *ja sajaûc, veŗuõt nĩtês, tuõ rakstu, ta vaŕ iĺgi ņudzinâtiês, kamẹ̄r istaîsa labi.* / *tas* [dēls] *kâ skaĺs palicis tiêvs, kãmẹ̄r palika piê savas maîzes.* / *kâmẹ̄r tuõ padarîs, atnãks vakaŕs.* / *ta turẽja* [uz

slimo vietu glāzi], *lidz kamẽr viņa nuõkrist. / kâmẽr pupas isvãrîsiês, iẽsim̂ parunât. / nu nevaŕ iẽtapt tam̂ dẽlam̂ ne·kuô vaĩr, kâmẽr pârnãca nuô zaĺdâtu. pikc viẽ. /* [siera masu] *leî akaĺ drãnâ iêkšâ uñ tẹcina, kãmẽr tẹk sula. / kad lika aûst aûdẹklu staklês, vaîdzêja uõtras siẽvas – paturẽt, kãmẽr iẽtiñ riẽstuvî. / uzlêja ũdeni uñ* [*dzērsi*] *dzêra akaĺ, lidz kãmẽr bî patîkama garŕša.*

3. Saista salikta teikuma daļu ar palīgteikumu, kas konkretizē šajā teikuma daļā minēto pronomenu un vienlaikus norāda uz atributīvo attieksmi starp tiem. *tiẽ jûgumi bi nuôdiluši pa·visam̂ pa tuõ laĩku, kâmẽr vede akmeņus.*

kamerāts subst.; novec. **Draugs; biedrs.** *kamerãc nuô vãcu vârda jẹm̃c. tas i mañs kamerãc – draûks.*

kamiesenis – **ein gewisses Stickmuster** (zināms izšuvuma raksts). (EH I 582)

kamiesis subst. **Plecs.** *kamiêši i tiẽ paši plẹci. / plẹc, kamiêsis – cic tâ saûc, kâ kurâ gabalâ. / tu vari nẹst pũru rudzu – kamiẽsis stiprs.* **// Pleca daļa tuvāk kaklam.** *kamiêši – tas jaû i tas nẹsamaîs te. kamiêsis nẹs. cic vaĩrâk nẹs us kamiêsi te, us tuõ kaklu. cic jaû aka nẹs us tuõ pleci. es jaû aŕ us tuõ pleci nenẹsu, es jaû us tuõ kamiêsi te vaĩrâk laîžu. mañ tas plecis vaĩrâk sâp.*

kamīns, arī ***kamins*** subst. **Vieta, ietaise, kur dedzināja skalus, lai apgaismotu telpu.** *kamĩns mum̂s tâc bi. tâc iêmũrîc piê plĩc taî mũra siênâ – tâc kamĩns, jâ. uñ taî kamĩnâ bi tâc dzeĺzîc saliẽkc iêkšâ, uñ tuŕ iêlikc skaĺs. / tâc kamiñs bi – tâc mũrîc. tuŕ piêspraûda skalu. dũmi gãja aûkšâ pa tâdu ruõrîti, klapi. / kaminâ bi iêmũrîta spraũga, ku iêbâž tuõ skalu* [apgaismošanai]. */ istabâ blakus liẽlaî krâsneî bi piêmũrîc tâc kamĩns, kuô saûca pa rũķi. tuŕ sagatavuôja skalus uñ kurinâja, laî bûtu gaîš. / saîmniêce kâd·reĩz brĩnẽjâs,* [teica,] *laî es eĩmu gulẹt. nu kâmẽr vêl skaĺs dẹg taî kamĩnâ, ku tu nu iẽsi gulẹt! / istabas pusê bij iêmũrẹc tâc kamîns. kamîns iêmũrîc, kuŕ iẽt tas dũmvac.*

kam̃pars subst. **Medikaments, kas satur kamparu.** *kam̃paŕs bi priêkš iêrĩvêšanas. / sarĩvâja a kam̃paru, ka bi saplẹsc kas. / vaîg pãrs reĩzu samazgât a kam̃paru. uñ gaĺva vaĩs nesâpês. / piŕkstâ iêgriêzu, nu tẹk aseņi. vaîg apliêt a kam̃paru uñ apsiêt.*

kam̃parspiŕkts, arī ***kam̃paršpiŕkts*** subst. **Kamparspirts.** *kam̃paŕspiŕkc aŕ bi. ka kaû kuô sasita, a tuõ sarĩvâja. / tañteî zâles bi tuŕku pipari, kam̃paŕšpiŕkc.*

kam̃piens subst. **Daudzums, ko vienā reizē var paņemt.** *kam̃piêns* [ir] *klêpis. a viênu kam̃piênu siêna piẽtiêk puzdiênâ ziŕgam̂. / tuŕ tig bî viêns kam̃piêns siêna, tâda čupiņa. tuõ viênã reĩzẽ atnesa.*

kampine – **eine zwischen zwei Pfosten horizontal angebrachte Zaunstange** (starp diviem stabiem horizontāli ievietota žoga kārts). (ME II 151)

kam̃pinis – **„eine kleine, zum Hinübersteigen [mit Stufen] eingerichtete Zaunschicht"** („neliela, pārkāpšanai [ar kāpnēm] ierīkota kārta žogā"). (ME II 151)

kam̃pīt v. **Dzert (?).** *vaŕ kam̃pît piĺlu muti tuõ alu! aka tukša glãza!*

kam̃pt v. **Tvert.** *tâ tu kam̃(p)dama vari mani nuôspiêst pa·visam̂. / ka izlaîda ganĩklẽ, ta tãs guôves tuõ zâli tâ kam̃pa uñ kam̃pa piĺlãm mutẽm. / skrẽju lielu skrẽjumiņu, kampu lielu kampumiņu – pirmāk kampu šķietu, nītis, pēdis pašu audējiņu.* (LTD VII 124)

kampums. Sk. *k a m̃ p t .*

kam̃rāts subst. **Vājš dzīvnieks.** *ka tâc vâš ziŕks a liẽliêm kaũliêm adeŕ guôve, ta teîc – tas tik tâc kam̃rãc i!*

I*kam̂s* subst. **Vāja menca.** *kami* [ir] *tâdi liẽli, vâji, kũdi* [*mẹnci*]. *liẽla gaĺva, pac vâš.*

II*kams* – **(?), der Bügel eines Kessels** (katla rokturis, osa). (EH I 583)

kam̃šķis subst. **Neliels daudzums.** *tuŕ tik vaĩs kâc kam̃šķis iŕ tã siêna.*

kamuolene, arī ***kamuoliņš***, ***kamuoliņzâle.*** Sk. *k a m u o l z â l e .*

kamuols subst. **1. Apaļš, bumbai līdzīgs veidojums, kas rodas, ja satin, piemēram, dziju, diegu.** *kas iẽt viênâ viŕziênâ, tuõ saûc pa cẹlu. kamuôlu tâ tiñ pa cẹliêm. / ka meta aûdẹklu, ta satina dzives kamuõluôs. / kâ te nuõtîs kamuõlâ – ne gala, ne malas? / tẽte jaû pa kamuôlam̂ savija* [šnuorus]. */ labuô viĺlu savâķa klêpî uñ sagriẽze, uñ sasêja tâdu kâ kamuõlu. uñ tâdu actâja priêkš glabâšanas.* **// Ciešs, parasti apaļš (sīku dzīvnieku kopums).** *bites vâķa tâdâ kamuõlã. viņas mẹtâs tâdã kamuõlã, ka spiêtuôja. / tiẽ kaķĩši te visi tâdâ kamuõliņã tup.* ✧ ***savĩĺkties kamuolā*** – pievilkt galvu pie kājām, cenšoties kļūt mazam, neievērojamam (par dzīvniekiem). *ezis tâ savẹĺkâs kamuõlã, ka viñš baĩdâs. tuõ ezĩti, tuõ kamuôliņu vaŕ piĺnîgi ritinât. / savẹĺkâs kâ ezis kamuõlã – tâ teîca.*

2. Spiediena sajūta (kaklā, krūtīs), parasti aiz pārdzīvojuma, arī pretīguma. *mañ te* [mutē] *sâk rastiês tâc kamuõls.* ✧ ***kamuols kâpj kaklā.*** Sk. *k a k l s .*

3. dem. **Kamolzāle.** Sk. *k a m u o l z â l e .*

4. Dziesmu kopums. *piê mãmĩnas dzîvuôdama, dziêsmas tinu kamuõlâ. ja bûs laba dzîvuôšana, pa viênaî risinâšu. ja bûs slikta dzîvuôšana, laî satrũd kamuõlâ.*

5. dem. **Neidentificēts dancis.** Dažu tautisku deju, tā saucamuo „dižuo danču" nosaukumi – [..] *kamuolits*.. (Etn. 1894, 80)

kamuolzâle, arī ***kamuoliņzâle***, ***kamuoliņš***, ***kamuolene*** subst. **Daudzgadīgs graudzāļu dzimtas augs, kas ir piemērots ganībām un agri pļaujamiem zālājiem (*Dactylis glomerata*).** *tag iî kamuôlzâle* [jeb] *kamuôliņš. / šĩ gañ·drĩz ta kâ kamuôliņš i – kamuôliņzâle. / kamuôlzâle – tâ mẽs saûcaṁ. tã jaû šuõlaĩku. luõpi laprât negrib ệst. viņa dikti tâ ciêta. / es viņaṁ* [tas ir, sunim] *nuôplûcu kâdu stiêbru nuô kamuôlzâles, devu – ne·kã nê! tã viņaṁ nedeŕ. / kamuôleni sẽja kuõpã a citãm sệklãm – timuôtiņu, âbuôliņu.*

kamzalis = *kamzuõlis*: *guoda kamzalīši.* (EH I 583)

kamzuolelis subst. **Neliels kamzolis.** [sievietēm bija] *kamzuôleļi. tuõs aka a plîšķi vaî mẹļļu samatu* [apšuva].

kamzuolis subst. **1. Džemperis (parasti vīriešiem).** *jakus jaû aŕ adija a ruôkâm – adîtus kamzuõļus saûca. siẽviêtêm, vĩriêšiêm* [adīja]. *viênkrãsaîni bi, citaṁ mẹļļi, citaṁ brũni, citaṁ zili. stãva apkaklîte bi, ne atliẽkta. / adîti kamzuõļi bi. adîtu kamzuõli ģêrba, nuô viļnas dzives adîtu. / kamzuõļi tâdi adîti, rakstîti, tâ ka taga jaka bûtu.*

2. Auduma (parasti) vīriešu svārki. *kamzuõļus skruõderis šuva. senâk tâdu adîtu kamzuõļu maz bi. / kamzuõļi bi – kâ taga tiẽ praki. kabatas bi – iêkšas kabata, krûšu kabata. labi gari – lidz pat gurniêm, pãri bi.* [kamzolim] *divriñdu puõgas bi, apkaklîte atliẽkta. / pašaûsti kamzuõļi va aka praku saûca. tas jaû skaîtijâs juô štãtîgâks – iššũc bi. / kamzuõlis i praks, priêkšâ vaļâ, a kabatãm uz viŕsu. / tiẽ kamzuõļi vĩriêšiêm bi drusku garâki, siẽviêtêm lidz juôstas viêtu. / kamzuõļi bi mîkstâkas drẽbes. siẽvâm bi aŕ kamzuõļi.*

kamzuoļveîdīgs, ***-a*** adj. **Kamzoļveida.** *paĺtraki bi garâki pašũti – pãri pa gũrniêm. kamzuõļveîdîks tas bi, bet garâks.*

kãn. Sk. [II]*k a n e* .

kanālis. Sk. *k a n ā l s* .

kanālmala, arī ***kanālmale*** subst. **Kanāla mala; kanāla tuvākā apkārtne.** *mãllẽpenes aûg tâdâs kanãlmalâs, gŗãvmalês. / te pļaũ tuô kanãlmali.*

kanāls, arī ***kanālis*** subst. **1. Mākslīgi veidota upei līdzīga ūdenstilpe (ūdens pārvadīšanai, transportam).** *bagare i, ku grãvjus, kanãļus ruôk. a traktõru viņus daŕbina. liẽla, gara dĩsele i. izbagarê gŗãvus. / nu izruôk tuõs kanãlus,* [dzērvenes] *nèaûg vaĩs. / tuõs kanãluôs jaû aŕ zives. tuŕ aŕ iêviêsušâs zives. / iẽt pãri pa kanãļiêm ûdeńs. / es viênreĩz braûcu mežâ uń iẽkritu kanãlâ. uń kuô nu darîs!*

2. Gara, doba ierīce, ietaise (piemēram, dzirnavās). *tas* [dzirnavās] *tâc kanãls nuô kuôka. tuõ saûc pa zâbaku.*

3. Pagara, doba telpa (organisma vai tā daļas) iekšpusē. *iêkšpusê* [govs ausī] *i dzîŕdes kanãls. tas caũrumĩns aîzaûdzis a matĩniêm.*

kanaļa comm.; subst. **Nelietis.** *ak tu viêns, kanaļa ĩstâkaîs!*

kanavā, arī ***kañnavā***, ***kanavār(i)s***, ***kanevārs***, ***kañvā***, ***kañvār(i)s*** subst. **Rupjš audums ar kvadrātiskām rūtiņām, kuru izmanto par palīglīdzekli izšujot; kanva.** *tã boŕte* [vamzim] *bi uz kañvări iššũta, a cẽperiêm iššũti krãsaîni raksti. kanavâ tas tâc rẹc aûdumș. / tâdas tila špices bi – iêkš kanavãra aûstas. / ta kâ tilu izaûda tuõ* [aizkara] *gruñti uń a tuõ tila adatu iêviĺka puķes. kâ kanavãrs viš i – tuõ jaû varêja izaûst. / šis* [raksts] *jaû i uz aûdẹkla, us tâdu plânu kanevãru. / tâ iššuva* [rakstus] *us kañnavâ. tas bi tâc klãrs* [audums]. *us tuõ tâ biêzi nuôšuva, laî nevaŕ rẹdzệt. / va ta meîtas aka sagaîšas tuõ kañvã šũt? kañvãris* [jeb] *kañvã* [sauca]. / [kamzoļa] *boŕte bi nuô rakstiêm, us sârkanu gruñtu, us kañvări iššũti. / džemperis pa gaĺvu maûcaṁs. siẽvâm bi gaŕ priêkšu vis·apkârt boŕte, iššũta us kañvări, vidû bi kņuõpes. / tuõs musturus jaû iššuva us kañvãru. tas tâc aûdẹkls bija, tâc rẹc isaûsc, tâc caũrumaîns. us tuõ kañvãru šuva tuõs musturus.*

kañcele subst. **1. Paaugstinājums sprediķošanai baznīcā.** [baznīcā] *kañcele bi piê siênas aûkstâk. tã aŕ bi apsistãm malãm, izdreĩjâta. / mâcîtajs katru svệdiênu nuô kañceles mâca savu draûdzi uz labu. / ja kâdaṁ atļaũ kuô darît, bet vinš atļaũju isliêtuô liẽlâkâ daũdzumâ, kâ vệlệc, teîc – iẽlaîd vệļļu baznîcâ, viñš kâp kañcelê! / tâda kañcele i baznĩcã ustaĩsîta. tuŕ mâcîtâjs kâpa pa trepẽm. tuŕ bî, ku grãmatu*

nuôlikt. tuõ jaû nuô apakšas nevarêja rẹdzẹ̄t. Nîcas baznīcã bija tâda kañcele. ✧ ***divreĩz mâcītājs kañcelē nekâp(j).*** Sk. *k â p t* (1). ✧ ***(pār)mest*** (arī ***pārsviêst***) ***pa(r)*** (arī ***pār***) ***kañceli*** (***pāri***) – paziņot par pāra saderināšanos (baznīcā no kanceles); uzsaukt. *tuõ jaûnuô pãri pãrsviêda pa kañceli pãri. / pruôtiês guôdu uñ bučuô mâcîtâjam̃ ruôku. ta pãrmetîs pa kañceli. / senâk jaûnuôs pãrsviêda pa kañceli, trîs svêdiêns ussaûca. / teîca – pãrsviêda pãr kañceli. tâ paziņuôja draûdzeî, ka tiẽ uñ tiẽ precâs. / senâk, ka ussaûca jaûnuô pãri, ta teîca – meta pa kañceli.*

2. ☐ ***kañceles dẽle*** – **zwei oder mehrere zusammengenagelte Bretter** (divi vai vairāki kopā sanagloti dēļi). *kanceles dẽli aizliek, lai ūdu jẽmẽjam neslīd virsū mẹncas.* (EH I 318)

kañcis, arī ***kañčis***, ***kañčs***, ***kaņčis*** subst. **1.** parasti dsk. **Stublājs; laksts (parasti nokaltis, bez lapām).** *pupâm iŕ kañči. iskũla pupas uñ tuõs kañčus deva aîtâm ệst. / pupu kañči* [atdalās], *ka luôbî tãs pupas. tãs lapas jaû nuôbīrst. / pliki kañči palika aka rãceņiêm – tãs laps* [tārpi] *nuôêda. / jâraû rãceņi zemê – kañči jaû nuôžuvuši. / kañči i, ku skâbeñs sâk ziêdệt va kas cic. kañču saûc. viš nãk a visu tuõ ziêdu uz aûkšu tas kañčs. / pa tâd timuõtiņu aŕ teîc, ka nuõziêd, – kañči viẽn i. tuŕ ne·kas nav, kañči viẽn i. / tuõs* [cẽbru] *kañčus es iẽmẹtu iêkšâ, ku vãrâs tãs zârnas. / linu mãrkuôs liêk aka, laî nuô linu kañčiêm tiẽ kaũli addalâs. / ta pa viŕsu tuõs liẽluôs* [pupu] *kaņčus nuôvâķa, uõtrâ diênâ aŕ vẽju izvẽtija. uñ visas pupas bi tĩras. / pupu kaņčus ta savãrija. tuŕ krãsuôja. ta bi tum̃ši* [galdauti]. */ tuõs* [biešu lapu] *galus – tuõs visus kaņčus nê – tik tãs laps* [lieto].

2. reti. **Dona.** *kañcis* [ir] *knipšis. / pêdêjaîs kañcis maîzes, jãcẹp cita.*

kañčuka, arī ***kañčuks***, ***kaņčuks***subst. **Sitamais; pātaga (ar īsāku kātu).** *kañčuks iŕ kâc sitamaîs, kas gadîjâs piê ruôkas. / kañčuka iŕ tâc sitamaîs. / bệrni pina tâdas kañčukas nuô liẽpâm. / kañčuka iŕ îsâkâ kâtâ âdas pîta pâtadziņa. / mãte meklê, ku tã kañčuka, – bệrni neklaũsa. / kad jaû ritîgi slim̃s, jâmeklê ãrste. bet, ja tig muõdes slimība, ta a kaņčuku pa muguru. /* [Ziemassvātku izdarībās – *bukuos*] *žĩdu baŕs uñ čigãnu baŕs, kañčuks ruôkâ.*

kañdidāts m., ***kañdidāte*** f.; subst. ☐ ***nâves kañdidāts*** – saka par ļoti slimu cilvēku. *nâves kañdidãc iŕ, kas iĺgi slimuô, vaĩrâk aŕ diluõni. tuõ jaû nevaŕ isãrstệt. / tas bî tâc vẹc ciĺvệks. tas jaû bî nâves kañdidãc.*

kañdīters m., ***kañdītere*** f.; subst. **Konditors.** *kũkas jaû tuôreĩz tâ bi dažâs viêtâs Liẽpājâ. piŕmdiênâm varêja piê kañdĩtera durêm pastãvệt, ku kũkas cepa. / mazus ķuõcîšus pina priêkš kũkâm, kañdĩteriêm pãrdeva.*

kañdža subst. **Mājas apstākļos gatavots degvīna tipa alkoholisks dzēriens.** *tas tik tagad i – viênâ, uõtrâ viêtâ ku taĩsa. tuõ jaû saûc kañdža tag. / rucavnieki – nabadzīgāki, lieli kandžas brūveri.* (LFK 1961, 10112)

I*kane* subst. **1. Zoss.** *va tu tãs kanes sadzini staĺlî? / vẹcaîs Jãnis kâdreĩz teîca bệrniêm – vaî jũs zinat, kuŕ jum̃s kanes i? tuõ tâ teîca kâ svešu vârdu.*

2. mīlin. **Bērns.** *mana kanĩte – tas tâc mĩlinam̃s vârc.*

II*kane*, arī ***kani***, ***kãn*** interj.; parasti atkārtojumā. **Sauciens, ar kuru aicina zosis, zostēviņu.** *kane, kane! – mẽs saûcêm. ta viņas* [tas ir, zosis] *tâ nãk* [klāt]. */ kane, kane, kane! ka isnẹs ệst iêduõt, ta tâ saûca* [zosis]. */ kani, kani! saûca. viš jaû zinâja. ka viņu saûca – kani! kani! ta jaû tẹ̄vaînis nãca. / kãn! kãn! – tâ tuõ* [zosu] *tẹ̄vaîni saûc.*

kanele – **fein gespaltetes Fichten- oder Kiefernholz, das man in Säcken in die Stadt zum Verkauf fährt; die (abgespaltete) Hälfte eines Holzklotzes** (smalki saskaldīta egļu vai priežu malka, ko maisos ved uz pilsētu pārdot; (pāršķeltā) malkas kluča puse). (EH I 584)

kanēlis, arī ***kanēle*** subst. **No kanēļkoka mizas iegūta garšviela ar noturīgu, stipru smaržu un īpatnēju garšu.** *citi* [jaunpienam] *piẽliêk kanẽli uñ cukuru aŕ klât. tas mañ aŕ garšuô ļuôti. / piê mañnã êda mêrci aŕ cukuru uñ kanẽli. / tã tik gâršviêla i. kanẽle, nagličas – tag vaĩs nevaŕ dabuĩt rẹdzẹ̄t. / biêzuôs rĩsus izvãrija, smaĺkuôs kanẽļus bẽra uz viŕsu.*

kanēt v. **Aicināt zosis.** *kane, kane, kane! – saûc zuôses* [klāt]. *ta jaû kanêja, kanê* [zosis].

kanevārs. Sk. *k a n a v ā .*

kañgas subst. **Stelles.** *vẹcuôs laĩkuôs tâ aŕ teîca – iẽs nẹst kañgas iêkšâ uñ sâks aûst. / mana tẹ̄vamãsa teîca – tu tãs kañgas issviêdi pažuõbelê. / katrâs mãjâs bi stakles* [jeb] *steĺles. cic teîca – kañgas. / mũs mãjâs bi divêjas kañgas.*

kani. Sk. **II***k a n e .*

kaniķis. Sk. *k a n i š ķ i s .*

kanina.Sk. *k a ñ n i ņ a* (2).

kanis subst. **Zostēviņš.** *kanis jaû* [zosu] *tę̂vaînis bi. / tuõ jaû arî tâ teîca – atved savas gũžas piê mumȩ̂s! mumȩ̂s i jaûns kanis.*

kanišķis, arī ***kaniķis*** subst. **1. Trusis.** *tas i kanišķis – tâ vaîrâk saûca nekâ parî trusi. / trusi saûca pa kanišķi kâdu reîzu. kanišķa âds bija. tâds vestes šuva. / kanišķi i truši. ta jaû nepãrdeva ne·kurî, tik cẹpurêm, gaļaî turêja. / rudeņiêm, ka viĨla ûzaûguse, ta teîc, ka akuõc laps zaķiêm, trušiêm* [jeb] *kaniķiêm. / cik tu šuôgad tuõ kanišķu turêsi? mumȩ̂s aûg divi, bę̂rniêm kuô priêcâtiês.*

2. niev. **Zaglīgs cilvēks (?).** *kanišķis mumȩ̂s bi lamuvârc. ak tu kanišķis tâc! meklê, ku cukurs!*

kañkālis subst. **1. Sacietējis graudainas masas (parasti zemes) gabals.** *kañkâlis i ciêc, sakaĨltis zemes gabaĨls. kañkâļi i mãla zemê. / kañkãlis i sakaĨltuse zemes druska. / laũks sakaĨltis viênuôs kañkâļuôs, nevarî iẽsę̆t. / saîmniêks liêk iẽt sasist kañkâļus, laî lĩdzęņs zemes gabaĨls. / zaķîc kũla kañkâlîti arî pakaļas kãjinãmi. / bi iêmẹtuši kâdu zemes kañkãli* [logā] *uñ issituši.*

2. hum. **Paaudzies bērns.** *tas bę̂rns jaû isaûdzis liẽls kañkãlis.*

kañkāļuots, ***-a*** divd.; adj. noz. **Kankāļains.** *tã tâda kañkâļuôta zeme. / zeme citreĩz i kañkâļuôta. te jaû mumȩ̂s tâda nav. / sakaĨltuse zeme kañkâļuôta. nevarî labi iẽsę̆t – kañkâļuôta zeme, sakramuse. / zeme aṛuôt* [kļūst] *kañkâļuôta. ka sàecê, ta paliêk mîksta, irdẹna.*

kañkarains, ***-a*** adj. **1. Tāds, kas ir tērpies noskrandušā apģērbā.** *tas vecis tâc kañkaraîns staĩgâ, kañkari viẽ mugurã.*

2. Tāds, kam ir savēlies, sapinkojies, arī netīrs apmatojums, apspalvojums (par dzīvnieku). [redzēju] *mẹĨnu vistu, kañkaraînu.*

kañkarêt – **„unnütz beschäftigen"** („nevajadzīgi nodarbināt"). (EH I 584)

kañkarēties v. **1. Ģērbties vecā, noskrandušā apģērbā.** *kañkarę̂tiês irî ģę̂rptiês vẹcâs lupatâs. / nu jaû aka kañkarêjâs vẹcãmãte. ku dabujusi tâdu vẹcu jupķi?*

2. Darīt ko nelietderīgu, neizdevīgu u. tml. *kañkarę̂tiês – parî veĨlti darbuôtiês uõtramȩ̂ parî labu. / kuô es iẽšu a viņu kañkarę̂tiês! viņamȩ̂ naû naûdas, kuô maksât. / cic parî nepatikšanu uõtramȩ̂ lĩdzi taîsâs ceļâ, kañkarêjâs.*

kañkars subst. **1. Noskrandis apģērbs; skranda; nederīga lupata.** *kañkars i nuôvaĨkâtas, atmẹstas drãnas. / kañkars – tãs i tâdas nuôliêtuôtas drẽbes, striķa gali uñ viss kas, sasviêstas stûrî. / vẹci lupati, nuõplîsis kaũ kas mugurâ irî kañkari, pañckas. / vẹcas driskas, cic teîc – vẹci kañkari mę̆tâjs. / kañkars i nederîks lupac. manî te piĨls maîss a kañkariêm piêsviêsc. / kas tas te pa kañkaru! ku tâc vẹc lupac radiês?*

2. niev. **Novalkātās, saplīsušās drēbēs ģērbies cilvēks.** *tu kañkars! – tas bi lamuvârc. tas bi Nîcâ sevišķi. / tas vĩrs bî jaû vẹc kañkars – a tâdis kañkaris staĩgâja.*

kañna subst. **1. Cilindriskas, retāk saplacinātas formas (parasti skārda) trauks ar vāku (šķidrumu vai šķidru masu uzglabāšanai un transportēšanai).** *kañna bi – turî ņẽma lĩdz dzę̆rt. / kañnas i arî vâku. / taga i piẽna kañnas, ku piẽnu lej.* ☐ ***dũmu kañna*** – dūmeklis. *dravniêkamȩ̂ bij tâda dũmu kañna. / dũmu kañniņa – a tuõ abdũmuô tãs bites, ka iẽt klât.*

2. Trauks (ar osu un snīpi) dzēriena (parasti kafijas vai tējas) sagatavošanai vai pasniegšanai galdā. *manî ruôkâ bi kârsta kapijas kañna. / iêberî jaûnu tẽju kañnĩnâ uñ uzleî vãruôšu ûdeni!* ☐ ***alus kañna*** – koka alus kauss ar vāku. *alus kañna ruôciņâ, sêd piê gaĨlda dziêdâdami. / pãr gaĨldĩnu alus kañna nãk, gaĨlvĩnu gruõzîdama.*

kañnavā. Sk. *k a n a v ā .*

kañnele subst. **Neliela kanna.** *dzę̆rt lĩdz jãjẹmȩ̂ kañnele a putru. / pļavâ ejuôt, jẽma lĩdz kañnelê putru dzę̆rt. / tu pajẽmi tuô kañneli? / tag gaĨldniêki liêkuôt viņu* [tas ir, *ziluo spirtu*] *piê pulêšanas. tuôreĩz tâdu varêj dabuĩt. citi saîmniêki pa kañnelêm veda mãjâ.*

kañniņa, arī ***kañnīna***, ***kanina*** subst. **1. Bišu kāres šūna.** *bitêm i kañnĩnas. / taî rãmîtĩ bites turî veîduô šûnas, tãs kañniņas. / ziêdu mẹdus labâk issviêžâs nuô kañniņâm. taga saûc pa šũnâm. / meitīnām, māsīnām, nevajag nama liegt – tãs iegãja gatavā kā bitītes kannīnā.* (LFK 1955, 10987)

2. Niedres sakne (?). *kañniņas i niêdru saknes. / ẹzẹrâ aûg tâda saĨlda niêdru sakne – kañnĩna. uĩ, kâ mẽs viņu sũkâjâm! / stiêbru saknes saûca par kaninâm. vasaru, kad viņas bi jaûnas, tãs irî saĨldas uñ ẹ̆damas. / kad atkrita plûdas, kas tik turî nebija izdzîc! gañ veñteri a visâm zuvêm uñ stiêbru saknêm, kuô saûca pa kaninâm.*

[1]*kañtainis* m., **[1]*kañtaine*** f.; subst. **Tas, kas ir kantains.** *kañtaînis i viss, kamȩ̂ piẽlikta kañte nuô citas drẽbes. / spicglãzes tâdas kañtaînîtes bi uñ uz apakšu bi šaûrâkas.*

kañtains, ***[II]kañtainis*** m., ***kañtaina***, ***[II]kañtaine*** f.; adj. **Šķautnains, stūrains.** *šis akmeņs tâc vaĩrâk kañtaĩns. / ja kañtaĩns gabaļš, ta jâiêceļ ecêšas piê ežas. / miêžu vãrpa aûg kañtaĩne. / kañtaîne pudele. kañtaîne buŗste. / kañtaîņi akmeņi i, ka šķeļti. / zîles bi kañtaĩnes, tãs liẽlâs, apaļas viņas nebi.* ☐ ***kañtainā lẽpe*** – māllēpe (*Tussilago farfara*). (LVAN 201)

kañte, reti ***kañts*** subst. **1. Stūris, mala; šķautne.** [slīperis ir] *tâc apstrâdâc baļķis, us četrâm kañtîm tâc. / dadzis ziêd, garņâm malâm uñ asas kañtes. / kâdreĩz, kad šuja, lika liñdrukaṁ uñ jupķiṁ kañti, laî smukâk isskatâs, apšuva. kañte bij nuô bišķi citâdâka aûduma nekâ tã drẽbe šũta. / liẽlaî drãnaî bi iêaûsta gaîša kañte. / uz tuõvera kañti kadreĩz bêrza veļu. / tã kañte duṁbẽriṁ te i lĩdzņa. / jupķi tik tâ iêkañtệti, tâda kañtîte bi* [līdzīgi vamzim]. */ mēnestīns man iedeva triju kanšu zuobentīnu. ik nuo kantes nuoskaldīju māsīnām vaiņacīnu.* (LFK 9, 87) // **Iegludināta vīle (biksēm).** [biksēm] *iẽpletê tãs kañtes, laî stãv tâdas stiñgras, ta kâ vîle bûtu sašũta.* ✧ ***aizšļûkt*** (arī ***aizšmaũkt***) ***pa kañti*** – (slepus) aiziet, aizbēgt. *re, nu viêns nuô tã vĩru bara taĩsâs aîšș̌ļûkt pa kañti pruôjâm! / kad aîziẽt pruôjâm, ta teîc – tas i aka aîššmaûcis pa kañti.* ✧ ***graûzt*** (arī ***rĩvẽt***) (***guôdam***) ***kañtes*** – darīt morālu kaitējumu (kādam). *viņi tuõ ne·maz nesapruôt, ka tas* [tas ir, nelabi darbi] *guôdaṁ kañtes graûž. / nu ta graûž guôdaṁ kañtes! slikc daŗps jaû guôdaṁ kañtes graûž.* ✧ ***turẽt kañti*** – a) kārtīgi strādāt, veikt (ko). *viš tâ labi strâdâja, turẽja kañti. / kas viņaṁ bî usticẽc, tuõ viñš labi ispiļdija, turẽja kañti.* b) labi ģērbties. *tas puĩsis turẽja kañti – labi ģêrbâs.*

2. Debesspuse. *ja tajâs trijâs diênâs* [tas ir, 19., 20., 21. februārī] *iêpûta, ta tâc* [vējš] *pûš visu cẹtûrksni. pûš jaû ari citâs kañtês, bet mazâk. / vẽš i gruõzijiês, acsitiês citâ kañtê. / veļ tâ teîca –* [vējš] *kaû kuŗ slapjuma kañtê iŗ.* (Svent. 77) */ šuôvkaŗ iẽšuôt aka us citu kañti* [zvejot]. ✧ ***uz visām kañtēm*** – visur; uz visām pusēm. *mũsu tẹ̦s bî izdarîks uz visãm kañtẽm, tâc apsviêdîks bî.*

kañtējums subst. **Dekoratīva apmale (parasti apģērbam).** *bũrstes iŗ tâdas vestes aŗ vaî bes samata malas uñ kañtẽjuma. / vaṁze bi a ruôkãm uñ saṁc apkârt. tiẽ kañtẽjumi bi vi·sâdi.*

kañtele subst. **Neliela mala.** *mañ pašuî buŗsteli veļ, tâdu kañteli iêliêk. uñ tik čẹkla ta biju.*

kañteniski, arī ***kañtiski***, ***kañtīgi*** adv. **Stūreniski.** *tuõ luôgu iẽliêk kañteniski, tâ iêkañtê. / iêsâkumâ lika kañtîgi, ta apaļu, beĩgâs spicu. tã i* [siena] *kaûdze. / saliêk dẽlîšus blakãm – plakaniski, laî isnāktu lĩdzẹna grîda. ka bûtu uõtrâdi, ta liêk kañtiski.*

kañtēt v. **1. Apšūt visapkārt.** *buŗste aŗ samatu bi kañtệta – ap ruôkâm. / jupķîši i kañtệti tikaî apkârt. / meîtas nuôpiŗka nuô Miñdeļa samatu. a tuõ kañtêja vaṁzes. / šuva kañtệtas buŗstes, kañtệtus jupķeļus. uñ tiẽ visi bi aka tâdu pašu vadmalu. kañtîtes pîrka nuô žĩdiêm.*

2. Gāzt (ko, piemēram, laivu, akmeni uz vienu pusi, kur). *laĩvu vẽš kañtê uñ draûd abgâst. / vêl klâtâk vaîg tuõ akmeni kañtệt piê siênas.* // **Pieveikt (piemēram, cīnoties, cīkstoties).** *tas vĩrs stiprâks. tuõ nevaŗ vis tâ kañtệt.* // **Spēt veikt; turēt.** *tas nevaŗ kañtệt lĩdz a dârbu – tuõ a·viênu teîca.*

kañtīgi. Sk. *k a ñ t e n i s k i .*

kañtīgs, ***-a*** adj. **1. Stūrains; šķautnains.** *tas akmeņs naû tâc apaļš, tâc gluc, bet tâc krûtaîns, tâc kañtîks. / ķutka i tâda kañtîga, nefoŗmîga laĩvele.*

2. Izaudzis, noaudzis ar labi, skaisti, spēcīgi attīstītu augumu. *ka ziŗks i veselîks, ta viš isskatâs tâc kañtîks uz visiêm pañtiêm, samẽrîks. / kañtîks* [ir] *nuõaûdzis labi. / nu redzi, tas puĩšis jaû kañtîks nuõaûdzis!*

kañtiski. Sk. *k a ñ t e n i s k i .*

kañts. Sk. *k a ñ t e .*

kañtuoris, arī ***kañtuore*** subst. **Iestāde, uzņēmums, kas organizē un vada (kādas nozares) darbu; celtne, telpa, kurā darbojas šāda iestāde, uzņēmums.** *tas bi viêtas abgãdâšanas kañtuõris. tã pate kuñdze bi tã kañtuõra vadîtâja. / te bûs piêci kilometri nuô pasta lidz kañtuõriṁ. / redz, ka taî kañtuõrî nav kas strâdâ. / viš* [tas ir, *suņubūrkāns*] *te piê kañtuõres muṁs aûg.*

kañvā, arī ***kañvār(i)s.*** Sk. *k a n a v ā .*

kaņčis. Sk. *k a ñ c i s .*

kaņčuks. Sk. *k a ñ č u k a .*

kaņepe, arī ***kaņupe*** subst. **Viengadīgs kaņepju dzimtas lakstaugs ar staraini šķeltām lapām (*Cannabis sativa*).** *kaņepes te* [Jūrmalciemā] *nesẽja aŗ, tas tik pa Nîcu. / kaņupes te nesẽja. striķus, gruôžas – visu nuô linu, pakulu taĩsija. / kaņupes sẽja kâ linus – priêkš dzivẽm. / kaņepes te aûdzẽja kad·reĩz priêkš viŗvêm. tãs te paaûga. paši vêrpa tîkliêm, ûdâm. / kaņepes aûdzẽja. pa tuõ êšanu*

nezinu. / ûzara zemi uñ iêsẽja kaṇupes. kaṇupes jaû aûga tâdas garas. / sẽ, brālīti, kaṇupītes, sẽ istabas galiņā! (LFK 9, 185) / *pa durvīm tautas nāca, es pa luogu kaṇupẽs.* (RMM 133216, 96)

I*kapa*, arī ***kape***, **II*kaps*** subst. **1. Apavu cietā daļa virs papēža.** [kurpei] *isluôka papêdi. cic papêžu kapu nuômiñ šķîbi. /* [kurpei] *papêdis, kapa – kas nãk ap papêdi apkârt. / tupeles jaûnas, kapas spiêž. vaîg iêstaĩgât, ta bûs mẽr. / papêža pusi saûc pa kapi. aûkstâka kape, zẹmâka kape.*

2. Aizjūga piederums. *verzeles* [jeb] *vêrzeles tiêk iêšnaĨļẽtas rîku kapâs, ta apkârt garî pakaļas ķeñklêm uñ aka lidz rîku kapām. / streņģẽs i katrâ pusê. spic i tâpêc, laî izveî caũri caũr tuõ kapu uñ iêvij akaĨ taî streņģî, laî neiẽt ârâ. / nuô rîku kapas aka tã vêrzele nãk. / rîku kapas i katrâ pusê viêna. turî iêveî streņģus, vêrzêles uñ añckupeli. / divi zirgiêm piê ratiêm i braks, ku katrâ galâ zveņģeli iêkabina. taṁ brakaṁ i ãķis uñ zveņģeliṁ kaps aka.*

II*kapa* subst. **Skaita mērvienība – 60 gabalu (piemēram, zivīm, stādiem).** *kapaî i sežđesmit gabali. mẹñcus uñ kâpuôstus tâ skaîta. / kapâm skaîtija mẹñcus. viênâ kapâ sežđesmit mẹñci. kapâm skaîtija plekstes arî. / mẹñcas aka tâ pãrdeva kapâm. viêna kapa bi sežđesmit mẹñci. svaîgas tâ pãrdeva. / ta jaû tâ kapâm pirka, iêkš kapas sežđesmit mẹñcu. / kapâ irî sešdesmit. uñ trîs reĩz sešdesmit – simtu astuôṇdesmit. tâtad turî irî simtu astuôṇdesmit ãķu viênâ klãvâ.* (Svent. 77)

kãpa subst. **Vēja sanests smilšu paugurs vai valnis.** *kãpa* [ir] *paûgurs. ku kãpa tâ, biš·ķĩt aûkstâks* [ir]. */ tâds aûkstâks viêts* [uz zemes ir] *kaĨniñš, kãpa, kaĨns. / Jũrmaĺciêmâ tagad veĺ tãs kãpas. / jũrmalas kãpa nu apaûguse a kuôkiêm. / nu taî* [mājā] *uz jũras kãpu es dzîvuôju. mẽs dzîvuôjâm us pašu jũras kãpu. / šitaîs* [augs] *mumṡ te aûg piĨlas kãpas, piĨlas jũras kãpas aûg.* ☐ ***kãpu pamãtīte***– trejkrāsu vijolīte (*Viola tricolor*). *pamãtîte* [jeb] *kãpu pamãtîtes. piĨlas kãpas i – zilas uñ dzẹĺtẹnas viņas i.* ☐ ***kãpu zañdija*** – miežubrālis (*Phalaroides*) (?). *ka paûsariêm iẽt lẹdus laũkâ, ka liẽli plûdi, ta nuô upes spĩles pat isnẹs laũkâ uñ kãpu zañdijas.*

kapakmens subst. **Kapa pieminekļa no viengabala akmens bez figurālām skulptūrām.** *i* [cilvēki], *kas kapakmeņus kaļ.*

kãpaļāt. Sk. *k ã p e l ē t .*

kapars subst. **Varš.** *kaparṡ i metãls. kapara naûda bi viêns, divi, trîs uñ piêci kapẽķi. / kaparṡ i rudi spîdîks. kapara drãte. / kapara naûda bi – vara naûda neteîca.*

kapāt v. **1. Smalcināt, vairākkārt cērtot (ar ko asu).** *a kapli kapâ karîtupeļus, priêkš luõpiêm vaîrâk. / biẽtes arî kâd·reĩz kapâja. / lapas kapâ silê cũku êdiênaṁ. / turî* [muldā] *kapâja gaļu priêkš dẹsâm. / cic iêkš tãs* [muldas] *baĨltu maîzi mîcija, cic gaļu kapâja. taga gaļu maļ. es nẹsu dzirdêjse, ka gaļu kapâ.* // **Ar pūlēm, arī pavirši, nemākulīgi pļaut.** *viš tik tâ kapâja, veĺ tâ labi nemâcẽja pļaũt.*

2. Vairākkārt spēcīgi sist (ar pātagu, pletni u. tml.). *nevaîg tuõ zirgu kapât tig daũdz. ta viš viĺks.* // **Dzīt (?).** *kuô tu tik agri skrej piê dârba? kas tevi kapâ? nevari veĺ gulẹt!*

3. Triecoties (pret ko, piemēram, pret ķermeni, tā daļu), izraisīt sūrstošu sajūtu (par vēju, lietu, sniegu). *liêtus kapâ pa ģĩmi, kad iẽt pret vẽju.* // **Triecoties (pret ko), vairākkārt skart (ko) – piemēram, par lietu, krusu.** *sâk jaû kapât liêtus, drĩz sâks kârtîgi kapât – liẽli, mẹĺli mâkuôņi nãk.*

4. Vairākkārt sitot (ar pakaviem), spārdīt (ko). *leitīš bẽri kumelīni nāk, kājīnas kapādami, nāk, kājīnas kapādami, baltas smiltis šķārdīdami.* (LFK 1961, 10446)

5. Zvejot ar āķu zvejasrīku. *te i piĮĺķis, ku kapâ tuos mẹñcus, piĮĺķê.* (Laumane 2019, 63)

kapāties v. **Ilgāku laiku, daudz kapāt (1).** *iznãca pãrs stuñdas kapâtiês, lidz tãs lapas sakapâju. / turî tã zeme nuõkramuse. iĨgu laĩku dabuja kapâtiês, kamẽr tuõ bedri izraka.*

kape. Sk. [1] *k a p a .*

kâpēc adv. **1.** jautājuma teikumos. **Norāda uz nezināmu, nenoteiktu, arī vēl neminētu nolūku, par ko izteikts jautājums; kādēļ.** *kâpêc teû jâiẽt uz mežu? veĺ jaû sẽnes neaûg.*

2. konj. noz. **Saista virsteikumu ar papildinātāja palīgteikumu.** *mêrcenes saûca kâdas pĩles. kâpêc tâ saûca, es nezinu.*

kapeīķis, arī ***kapeĩka***, retāk ***kapẽķis***, ***kapĩķis*** subst. **Naudas vienība.** *diũdesmit piêci kapeĩķi maksâja puõc miĨltu. / maksâja diũdesmit kapeĩķi pa krẹklu. / piê siêna grâpšanas tik maksâja trĩzdesmit kapeĩķi pa diênu. / liẽla tẽjas glãze* [degvīna] *trîs kapeĩķi* [maksāja]. */ kapeĩķi, eĩduki – nabagu naûda. laî tâdus ta nẹmẹt* [kristībās pādei]. */ veĺ jaû kâda kapeĩka irî makã. rît iẽšu uz veĩkalu. / kapẽķis bi vara naûda. / simtu stuõpu zemiņu nuõvẹsc bi* [Liepājā]. [maksāja] *trîs kapĩķi pa stuõpu. / pa tirgu bi jâmaksâ desmit kapẽķu pa vẹzumu. / tiñta bi katraṁ savâ butelîtê. skuõluôtajs iêlêja pa kapẽķi, pa diû kapẽķi tiñtu.*

☐ ***lidz beidzamam kapeĩķim*** **(**arī ***kapẽķim***, ***beidzamai kapeīkai*****)** – saka, ja viss ir samaksāts, ja viss (parasti nauda) ir iztērēts. *nu i šuôgad visas maksas samaksâtas lidz beîdzamaṁ kapeĩķiṁ. / nu tas jaû nabaks. kâ tâ varêja nuõplikt lidz beĩdzamaĩm kapẽķiṁ? / nu ȩsu nuôdzîvuôjse lidz beîdzamaî kapeīkaî.* ☐ ***likt kapeĩķi pie kapeĩķa*** – krāt naudu (parasti ar grūtībām, taupot). *Aṅšis lika kapeĩķi piê kapeĩķa – kârtîks cilvẽķs bi.* ☐ **(*nav*) *ne kapeīka*** **(**arī ***kapẽķa*****) *pie dvẽseles*** – saka, ja kādam nav nemaz naudas. *tev jaû nu akaĺ naû kapeīka piê dvẽseles. / taṁ puīšiṁ naû ne kapẽķa piê dvẽseles – visu nuôdzêra.* ✧ ***iedzît kapeĩķi*** – intensīvi strādājot, nopelnīt vairāk. *iẽdzît kapeĩķi* [ir] *nuõpeĺnît vaĩrâk paŕ aĺgu. / strâdâjuôt iĺgâk paŕ nuõteîktuô laĩku, strâdniêki veĺ kâdu kapeĩķi iẽdzît grib.* ✧ ***kapẽķis neturās pie dvẽseles*** – saka, ja (kāds) ātri iztērē naudu. *taṁ vĩraṁ jaû kapẽķis piê dvẽseles neturâs, visu nuôtȩ̂râ.* ✧ ***pêc kapẽķa*** **(**arī ***pa kapẽķi***, ***kapeĩķi*****) *dzît uti uz Liẽpāju*** **(**arī ***Gruõbīnu***, ***Gruõbinu*****)** – pārlieku sīkumaini izturēties, rīkoties (mantkārīgā nolūkā). *tā i tâda siẽva, kas pa kapeĩķi uti uz Liẽpâju dzîs. / ļaûdis teîc, ka vȩcaîs saîmniêks tik naûdas kãrs, ka pa kapẽķi dzeņ uti uz Gruõbīnu. / tas saîmniêks pa kapeĩķi uz Gruõbinu uti dzîtu.* ✧ ***pêc kapẽķa lîst ugunī*** – pārlieku sīkumaini izturēties, rīkoties (mantkārīgā nolūkā). *pêc kapẽķa liên ugunĩ – teîc uz naûdas kãru.*

kapeklis – **ein Hackeisen** (kapājamā dzelzs). (ME II 158; EH I 586)

kapẽķis. Sk. *k a p e ĩ ķ i s .*

kapele subst. **1. Āķu zvejasrīks ar diviem žuburiem (mencu zvejošanai).** *kapeles i divi tâdi* [dzelži], *iêkš svina iêliêk divus tâdus dzeĺžus, us pusmetru garus. taî dzeĺžu galâ i piêstiprināta makšere a tâdu aûkliņu. uñ ta tuŕ uskabina kâdu siĻ̃ķîti, iêlaîž jũrâ. uñ ta tuŕ uskuôžas zuve. / kapele iŕ viênkârši divi liẽli ãķi. uñ tuõs parasti ûsstriêdz – ûzliêk tuõ ȩ̂smu – uñ laîž dibẹnâ. uñ tuŕ ruôkâ tik iĺgi, kamȩ̃r meñcis ûskuôžas. / ka nekuôžas us tãm ûdâm, ta us tuõ kapeli daũdz mẹñcas sakuôžas. / tuõ saûc kapele. tuŕ ķêrâs tiẽ labâkiê mẹñci. tiẽ bi dârgâki. tuõs saûca pa kapeļu mẹñciêm. / kapele ir kâ dzeĺža trîstûris, aûgšâ pieliêts ar svinu, galuôs – ãķi piŕksta gaŗumâ. kapeli cilâ.* (Laumane 2019, 61)

2. Audekla raksta paraugs (?). *Nîcâ kapele i rakstîta aûdẹkla nĩšu sasêjuṁs. tas tâc paraũks – us kuôku, us papĩru. žuŕnãlâ aŕ i uzzîmệta kapele, kâ rakstu isveîduô aûdẹklâ. // „?”. kapele bi tas dẽlîtis, ku tas raksc uzzîmệc. / mañ i nĩtes a visâm kapelêm, ku i sasiêc viss priêkš aûšanas. / senâk bi kapeles aûkšâ uñ viêna pate pamina.*

kãpele subst. **1. Neliela kāpa.** *te kãpelês i baĺta smiĺkte.*

2. Kaudze. *tuõ siênu vaîg samẹst viênâ kãpelê. tas jaû ižžuvis. / rãceņu maîsi sakraũti kãpelê – tas tâ čupâ. / meîtines sarâvušas šuôdiên liẽlu kãpeli rãceņu. / liẽla kãpele žagaru savẹsta. bûs kuô kapât. / ka guôves izlaîž nuô staĻ̦̃la, ta jaû actâ kãpeles. tañte teîca – jâsavâķ tãs kãpeles, ta te varês staĩgât.* ☐ ***sakrist kãpelē*** – sakrist citam uz cita, arī cieši citam pie cita. *bȩ̂rni sakrituši kãpelê.*

kapelējums subst. **Audekla raksta paraugs (?).** *tuõ rakstu grãmatu pãrveda nuô Jeļ̃gavas, tuŕ bi viss nĩtējuṁs, kapelêjuṁs.*

kapelēšana subst. **Zveja ar t. s. *kapeli*.** (Laumane 2019, 64)

kapelēt v. **Zvejot ar *kapeli*.** *tuõs mẹñcus kapelê. kad·reĩz jaû dikti puĺku sakapelêja. / lejniẽki jũrâ kapelêja mẹñcus. / iẽt kapeļệt zives, liẽlâkuô tiêsu tãs mẹñcas.*

kãpelēt, arī ***kãpaļāt***, ***kãpelēties*** v. **Vairākkārt kāpt.** *bȩ̂rni nebeîdz kãpeļệt pa akmeņiêm. jâ, nu tik kãpelê aûkšâ, zemê. / bȩ̂rni te kãpelêjs pa kuôkiêm. ka tik nenuôkrît! / puĩkas sâkuši pa trepêm kãpeļệt uz juṁtu. / tiẽ puĩkas gribêja kãpeļệt pa žuôgiêm. tẹ̃s neļãve. / vaîdzêja kãpaļât pa cȩ̃rpiêm. ta varêja saûsâm kãjâm pãriẽt mãjâs. / bȩ̂rni kãpaļâ pa tuõ maĺkas čupu. tã vaŕ grût.*

kapelmeīstars subst. **Orķestra (parasti pūtēju orķestra) vadītājs, diriģents.** *skuõluôtâjs vadija dziêdâtâju kuõri, kapeĺmeĩstaŕs taûru kuõri.*

kapelnieks subst. **Zvejnieks, kas zvejo ar t. s. *kapeli*.** (Laumane 2019, 350)

kapi, retāk ***kapsẹ̃ta*** subst. **Īpaša teritorija mirušo apbedīšanai.** *katraṁ ciêmaṁ savi kapi – Šmēdniêku kapi Uõtaņķê, Zveju kapi rudeniêkiêm uñ rumbeniêkiêm, Pucu kapi mežgaĺniêkiêm, Zvaņu kapi Upmaļciêmaṁ uñ Banažgalaṁ, Peŕļu kapi jaûnsaîmniêkiêm. / šinĩ galã i trîs kapi. aku·rãt nu katrã ciêmã naû tiẽ kapi. / kapsẹ̃ta – tuõ tâ rẹtâk liêtuô. us kapiêm vẹd. / tiẽ taûreniêki vaĩrâk iẽt us kapiêm spẹ̃lệt. / ku taga Lĩvas kapsẹ̃ta, ta tuŕ namu ne·maz nebi. / ka* [zārku] *veda, sâka zvanît kapu puĺkstiẽnis, lidz piẽveda piê kapu.* ☐ ***kapu svẹ̃tki*** – mirušo piemiņai veltīts sarīkojums kapos (parasti vasarā). *diũdesmit devîtuô nuôvemberi bi mirušuô diêna, mirušuô piêmiņas diêna. ta tika diêvkaĺpuôjumi turẹ̃ti, kapu svẹ̃tki bi. / mẽs aka bijãm us kapu svẹ̃tkiêm smukiêm. dikti jaû smuki kapu svẹ̃tki bija. smuki*

spẽlêja, runâja. ✧ ***kapu gulĩta*** – mūrēts paaugstinājums kapsētā, kur uzliek zārku pirms aiznešanas uz kapa bedri. *kapu gulĩta i tâc paaûkstinâjumȟs kapuôs. viš iȓ izmũrệc, ta kâ zārku vaȓ uzlikt.* [kapu] *dviẽļus saruĺlẽ uȟ nuôliêk blakãm. tuȓ priêkšã i kapu krusc. pãtarus veĺ nuôskaîta, ta nęs uz bedri. / Zvaņu kapuôs i kapu gulĩta. te uzliêk zārku piŕms aîznešanas us kapu.* ✧ ***nevaȓ zināt, kuruos kapuos glabās*** – saka, ja turpmākais nav zināms, paredzams. *ka strĩdâs, viêns duõmâ uȟ dara, ka tâ i ritîgi, bet uõtrs piẽrãda, ka nebûs. ta nuõteîc – tuõ veĺ nevaȓ zināt, kuruôs kapuôs glabâs!*

kâpiens subst. **1. Vienreizēja paveikta darbība → *k â p t* (1, 2).** *vêl viêns kâpiẽns, uȟ bûsiȟ piê zemes. / tuȓ grũta iẽšana. tas ceļš iẽt kaĺnã. liẽls kâpiêns iznãk taî kaĺnã.*

2. Pakāpiens (kāpnēm). *trepẽm i tiẽ kâpiêni. šij trepeî liẽlâki kâpiêni.*

kapija, arī ***kafija***, ***kafeja*** subst. **1. Madaru dzimtas tropu koka vai krūma īpaši apstrādātas (grauzdētas, pulverī samaltas) sēklas; šī pārtikas produkta surogāts, ko parasti pagatavo no cigoriņiem, miežiem, ozolzīlēm.** *ta jaû taĩsîja tâdu rudzu kafiju, miêžus samala. taga jaû vaĩ nê. / zīles kâd·reĩz lasîja priêkš kafijâm. / es pati dẹdzinâju, vedu maîsiêm uz Liẽpâju – miêžu kafiju, kviêšu kafiju, rudzu kafiju uȟ cikuõrijas. uȟ visu a tuõ breñneri* [dedzināja], *ka krâsni kurinâj.*

2. Dzēriens, kas pagatavots no šiem pārtikas produktiem. [cigoriņiem] *a stumȟpu nuôgrûda tãs uôgles uȟ tâ mala. smeķîga kapija* [bija]. */ kapija tig bi svệdiênas rîtiêm. / rîtiêm vārij kâdu kafiju. / cviẽbakus aplêja a tẽju. kaȟ bi piẽns, aplêja a piẽnu, kaȟ nebi piẽns, tas aplêja a tẽju viẽn. pat kapiju uzlêja. / mumȟs i tâdi vârdi nuô vãcu valuôdas. senâk teîca kapija – vaĩrâk vẹci ļaûdis, kafeja. / kâzu gaĺduôs bî šaûrs gaĺdĩns. tad bî gaĺvas puse, sviêsta šķĩvis, kafija.*

kapijbrũns, ***-a*** adj. **Kafijbrūns.** *kapijbrũns i tumȟšâks pa brũnu.*

kapĩķis. Sk. *k a p e ĩ ķ i s .*

kapināt v. **1. Sist ar āmuru, lai padarītu plānāku, asāku (parasti izkapti).** *tuõ* [izkapts] *asmeni ûskapina, issit asmeni plânu aka. katru diênu kapinâja. tệraûda ãmaŕs bi, ciêc, a tuõ kapinâja. / ka pļaũjuôt* [izkapts] *plâniê zuôbi jaû i nuôdiluši, tad brucinâšana vaĩs maz kuô duôn. tad iȓ atkaĺ jâkapina. uȟ tuõ izdara divas uȟ trîs reĩzes diênâ. / laktĩna bi. tuȓ iskapti kapina. us tuõ ûzliêk iskapti uȟ ta kapina – pa tiẽm zuôbiņiêm aȓ ãmariņu sit. / tad jaû puzdiênâ uȟ laũnagâ ne·viêns iskaptes nekapinâja.* ☐ ***kapinamais ãmars*** – āmurs, ar ko izkapti padara plānāku, asāku. *kapinamaîs ãmaŕs* [ir], *ku iskapteî sit pa tiẽm zuôbiêm. viênc gaĺs i spic. a tuõ sit pa zuôbiêm, issit zuôbus, laî vaȓ pļaũt.*

2. Mazliet iedzert. *viņš jaû katru vakaru kapinâja pa lâseî. / kapināt* [ir] *iẽdzệrt.*

kâpināt v. **Palielināt (apjomā).** *raûgu* [alum] *viš* [tas ir, vīrs] *jaû iêjâve ãtrâk tâdâ pušmucê. ta viš kâpinâja tuõ raûgu – pavaĩruôja, laî viš puĺkâk bûtu: viš tik piẽbeȓ akaĺ miĺtus uȟ ûdeni. uȟ a tuõ viš pavaĩruôja.*

kapitālmũris subst. **Kapitālsiena.** *braȟtmũris i ceñtra mũris, tag saûc kapitãlmũris. tã tã biêzâ siêna.*

kaplelis subst. **Neliels kaplis.** *a tâdu kapleli* [gaļu] *aka sakapâ, aȓ akmeseri vaî a kapleli.*

kaplēt v. **Apstrādāt (augsni) ar kapli.** *vẹcuôs laĩkuôs mežu gãja kaplệt, laî iêsệtu jaûnus kuôkus. / kaplêj* [cirsmas] *uȟ sẽja priẽdes. / uz laũkiêm sâka kaplệt, ka sâka biẽtes sệt. / ta i aka* [kaplis], *ku vagas kaplê. tas* [kaplis] *i, ku zâli kapâ.*

kaplis subst. **Roku darbarīks – kātā iestiprināts īpašas formas metāla gabals augsnes irdināšanai, nezāļu iznīcināšanai.** *kaplis*[ir], *ku rušināt kaû kuô, îsuôs kâtuôs, garuôs. / kaplis iȓ señs rîks. tag ravê a kapli. / kaplis bî priêkš ravêšanas. tiẽ i dažâdi.* **// Rīks koka mizas atdalīšanai.** *pajeȟ tuõ kapli uȟ nuômizâ tuõ maĺku, laî žûst! / kaplis i uõtrs aȓ, ku sklañdas mizâ. tas i mizâjaȟs kaplis. / maȟ viêns maĺkas mizâjaȟs kaplis, tas četrkañtîks, garâku asmeni, viêna mala asa.* **// Rīks (piemēram, lapu, gaļas) smalcināšanai.** *kapli saûc, ku sakapâ rãceņus uȟ biẽšu lapas cũkâm. lapas kapâjuôt, vaîg ass kaplis. iêkš siles iêlika. cũku kaplis iȓ tâc kâ astuôņi. / kaplis i, ku cũkâm lapas sakapâ. kaplîc i šaûrs. / tuõ* [gaļas *galera* masu] *tâ·pat salêja muĺdelês. tuȓ sakapâja a kaplîti. / tad bija tâdi mazi ruôku kaplîši – tâdi îsiņi, a tiẽm* [gaļu] *sakapâja abrâ smaĺcâk, laî* [desas] *tâdas tumîgâkas paliêk.*

kapluôdziņš subst. **Vēdlodziņš.** *kapluôdziņi i tiẽ maziê vệdluôdziņi. bî tâdi mazi luôdziņi. tuõ tâ attaĩsija, pavệdinâja.*

kãpmalis, arī ***kãpmale*** subst. **Kāpas mala.** *viš* [tas ir, kāds augs] *ziêd baĺtiêm ziêdiêm. pa kãpmaļiêm viš aûg. / dzęĺtęnaîs âbuôliņš pa kãpmalêm aûg. / asiņszâle te mežmalê uȟ kãpmalê aûg. / tuȓ isnese taî kãpmalî tuô mañtu sadẹdzinâja.*

kâpnes subst. **Izbūve ar vairākiem pakāpieniem; pakāpieni.** *kañceleî i tâds kâpnîts. mâcîtajs tuȓ uskâp.*

kapracis subst. **Cilvēks, kas nodarbojas ar kapu rakšanu, mirušo aprakšanu.** *piĹsệtâ i kaprači, mum̂s te nav.*

kaprīzs, ***-a*** adj. **Tāds, kas ir izvēlīgs.** *viņas* [tas ir, lapsas] *bi jâpãruô. viņs i diẽzgañ kaprĩss, nepiêņẹm̂ katru tẹ̃vu. / kaprĩs – tuõ tik jaûni ļaûdis teîc, vẹciê* [teic] *niķîks.*

kapruõns, arī ***kaprõns*** subst. **Kaprons.** *ķĩpe bi nuô linu diêgiêm. tagad jaû viņa i ustaĩsîta nuô tiẽm kapruõna diêgiêm. / siênas deķus kad·reĩz izaûda – a praņâm, a rakstiêm. tâdas bârkstes bi arî nuô vilnas uñ kaû kâdu spuôžuô kapruõniņu iêlika* [jaunākos laikos]. */ ka bî kaprõna tîkli, ta ûstaĩsija miêtiņus uñ piê tiẽm piêstiprinâja tîkla linumu.*

[I]*kaps* subst. **Bedre (mirušā) apbedīšanai; vieta, kur apbedīts mirušais; zemes kopa virs šīs vietas.** *israka kapa bedri. / tas slimaîs, kas i uz miŕšanu, teîc, laî tas uñ tas izruôk manu kapu. /* [senāk] *neteîca kaps, bet dum̃bẽris. / zãrku iêlaîž kapâ – izruôk bedri tâdu, kâ zãrkam̂ tiêk. / ka sâka nẹst* [zārku], *ta aka zvanija – lidz kapam̂. / es viênu vakaru eju mãjã. uñ divdesmit piêci kapi tâ atrakti vaļã gaŕ pašu tuõ ceļu.* ☐ ***kapu kuõpa*** (arī ***kuõpiņa***). Sk. *k u õ p a .* ✧ ***kapa klusums.*** Sk. *k l u s u m s .* ✧ ***aiziẽt kapā*** – nomirt. *ka nebî ãrstniêcîbas, ta ãderi laîda. cic aîzgãj kapâ a tuõ.* ✧ ***bût ar viênu kãju kapā.*** Sk. *k ã j a .* ✧ ***dzîvs kapā neielîdīsi*** – saka, ja jāsamierinās ar ko vai kas jāpārvar. *vẹcâmãte iĺgi slimuôja, gribêja nuômiŕt. bet dzîvs kapã neiêlîdîsi.* ✧ ***iedzît kapā*** – būt vainīgam (kāda) nāvē, būt par cēloni (kāda) nāvei. *tâ dzệrdam̂s, tu sevi veĺ vari iẽdzît kapâ. / tas dẹļs taĩsa te tuõs kreņķus, iêdzîs tuõ mãti kapã.* ✧ ***ielîst kapā*** – nomirt. *vĩrs jaû señ iêlîda kapã.* ✧ **[kāds]** ***kapā apgriẽztuos*** – saka, ja kāds rīkojas tā, kā ļoti nepatiktu mirušajam. *ka vẹcaîs saîmniêks zinâtu, kâ dẹļs izdzîvuô mãjas, viñš kapâ abgriẽstuôs. / vẹciê ļaûdis kapâ abgriẽstuôs nuô brĩnumiêm* [kas tagad notiek]. ✧ ***kluss kâ kapā*** – a) pilnīgi kluss (parasti par vietu, telpu). *diêndusã visi gulêja. ta bî kluss kâ kapã. / es tuŕ biju nuôgãjse, izbuñgâjuôs. bet tuŕ viss bî kluss kâ kapã.* b) saka, ja par ko (parasti nepatīkamu) vairs nerunā. *tâda runa bî izgãjse, ka tuŕ bî zakšana, bet ta palika kluss kâ kapã. vaĩs pa tuõ nerunâja. / tuŕ nu taga iŕ kluss kâ kapã – paŕ tuõ zâdzîbu ne·viêns vaĩs nerunâ.* ✧ ***kluss kâ kaps*** – tāds, kas neizpauž noslēpumu; ļoti mazrunīgs. *Jãnis bî kluss kâ kaps. viñš ne·kuô tâlâk nestâstija. viņam̂ varêja usticệtiês. / ka es sâku pa tuõ prasît, viñš ne·kuô man̂ neteîca – palika kluss kâ kaps.* ✧ ***lidz kapa malai*** – līdz mūža galam. *viñš bî usticîks siẽvaî lidz kapa malaî.* ✧ ***pajemt līdz kapā*** – nomirt, neizpaužot (ko). *kas tuŕ īsti bî, tuõ jaû citi nezinâja. tuõ jaû viņš pajẽma līdz kapã.* ✧ ***rakt kapu*** – darīt ļaunu. *tas dzệrâjs dẹļs kapu sev ruôk uñ mãteî arî a tâdu darîšanu.*

[II]*kaps.* Sk. [I]*k a p a .*

kapsele subst. **1. Apvalks; kapsula.** *kaŕdemõ tâdi graûdiņi bij. viš bi tâdâ baĺtâ kapselîtê iêkšâ tâc. uñ tad iêkšâ bij tâdi mazi graûdiņi.*

2. Zobu protēze. *kapsele ũzlikta* [mutē] *viênâdi viẽ. viņam̂ siẽva i zuôbu dakterine Nîcâ.*

kapsẽta. Sk. *k a p i .*

kâpslis subst. **1. Seglu daļa jātnieka kāju atbalstam.** *kâpšļi i sẹdliẽm, ku kãjas iêspệrt. / sẹdliẽm kâpšļi nuôtrũkuši. / kâpšļi arî i, ku iêmĩt kãjas* [jājot]. */ kãjs iêliêk kâpšļuôs uñ ta jâ.*

2. dem. **Pastalai sānos piestiprināta ādas cilpiņa auklas ievēršanai.** [pastalai] *tâdi kâpslîši te tâdi lîki. aîs tiẽm aîzvẽra tuõ bañti uñ priêkšâ sasẽja ruõzes mazgu, laî tã pastala nekrît zemê. / mani mam̃mi bi pastalas. tuõs kâpšļus piêsẽja. man̂ arî bi vêl pastaliņas, kâpslîši. / kâpslîši bî nuô âdas tâdas siksniņas. tuŕ varêja iêvẹ̃rt šnuõrus. aîzvẽra aîs tiẽm kâpslîšiêm šnuõru, laî tã pastala nekrît zemẽ nuô kãjas.*

kapšelis subst. **Neliels *kapšis*.** *kapšis, kapšelis irâd, ku rãceņus sabeŕ rudenî uñ abglabâ. / rãceņus rudeņuôs saliêk mazuôs daũdzumuôs kapšeļuôs, ari citas saknes. / kad nuõraûj visus* [kartupeļus], *ta savâķ viênu viêtu – visus kapšeļus viênâ liẽlâ kapšî.*

kapšis subst. **Ar salmiem (retāk ar niedrēm, kadiķiem u. tml.) un zemi pārklāta kartupeļu (arī biešu) kaudze tīrumā (ilgākai uzglabāšanai); stirpa.** *rãceņus nuõglabâja kapšî, laî iŕ kuô stãdît uñ vasaru ệst. / kapši taĩsa uz zemes vîrsu. / kapši iŕ viŕs zemes. piŕmâk a spĩlãm, stiêbriêm pãrklâj, ta arî zemi. / kapšim̂ neruôk bedri. uz līdzẹņu viêtu sabeŕ rãceņus gaŗẹnâ strĩpâ, nuôklâ a saĺmiêm biêzu kârtu uñ apmẹt a zemi. tas i kapšis. / kapšis iŕ uz zemes vîrsû. tuõ beĺ uz zemi. pêcâk apķraũn a luõpu mę̣sliêm, laî nesasaĺst, abbeŕ biêzu kârtu smiĺktes. tâdus gaŗus kapšus taĩsija. us tuõ vîrsu tik ûzlika skujas, saĺmus, smiĺktes ûzbẽra. / ka mum̀s te pakaĩši maz bi, saĺmi, ta* [kadeģus] *ûzliêk uz rãceņiêm. ta peles arî neliên piê kapša. / pilnas klẽtes rudzu, miežu, pilni kapši rãcenīšu.* (LFK 929, 23114)

kapšuot v. **Veidot uzglabāšanai (piemēram, kartupeļu) kaudzi.** *ka rudeni kapšuôja rāceņus, ta taî stûrî uz ziêmeļiêm iêlika akmeni, tâdu neliẽlu, laî peles negraûž ziêmu rāceņus kapšî. akmeni liêkuôt, pateîca, laî graûž labâk akmeni, tas mîkstâks.*

kâpt v. **1. Ejot virzīties (augšup, lejup pa slīpu virsmu).** *iẽsiṁ kâpt kaĺnâ, laî varî rędzẽt, kâ saũle lęc. / ik vakara tautu meita kalnā kāpe gavilẹ̄t.* (LFK 1954, 485) // **Rāpjoties virzīties (pa stāvu, arī robotu slīpu virsmu), lai nokļūtu (kur augšā vai lejā).** *meklẽ tuõ trepi, ka gribi kuôkã kâpt! / redele i ratiêm, varî kâpt arî. / pa trepi aûkšâ jâkâp. / kâdreĩz iscêla redeli nuô ratiêm, tuŕ kâpa.* ✧ ***bites*** **(**arī ***bišu*****)** ***kâpt*** novec. – izņemt medu no dores. *tẽs aîzgāja bišu kâpt, mãte uôgu palasît. / senâk bites bi kuôkuôs. ta bites kâpa. / duõres bi senâk, kuŕ bites kâpa.* ✧ ***divreĩz mâcītājs kañcelē nekâp(j)*** – saka, ja negrib (ko) atkārtot. *divreĩz mâcîtâjs kañcelê nekâp – ja nèsi vârdu dzîrdêjis, tad uõtrreĩz vaîs neteîc.* // **Ieņemt jātenisku stāvokli uz zirga.** *puĩši ẹsuõt jâjuši piẽguļã, kâpuši zîrgaṁ mugurã.* ✧ ***kâpt uz kaklu*** **(**arī ***kakla*****).** Sk. *k a k l s .*

2. Virzīties, ceļot kājas (pārvarot kādu šķērsli, piemēram, paaugstinājumu, padziļinājumu). *tuôreĩz bi aûkstas* [gultas]. *ka tu kâpi gulŤâ iêkšâ gulệt, ta tev vaîdzêj labi sajęm̃tiês, lidz tu iêkâp taî guĺtâ. / kuô tik aûkstu kâbdaṁs taî kuôkâ! kritîsi uñ nuôlaûzîsi tuõ spraṅtu. / ceļuõtiês a laĩvu pa upi, iêkšâ kâpjuõt, tuõ salĩguôja, ka tikkuô nepiêsmêla arî ûdeni. / zeṁ tã žuôga ta kâ mas suôliņš isbâsc, katrâ pusê uskâpa. tuŕ cilvệki kâpe pãri. /pãr lizi nedrîkst kâpt pãri, ta maîze atlęc. / gãdâ, tẽv, mañ liẽlu nũju, laî varu panęst vędẹklas pũru! tad akaĺ vĩramãteî jâkâp pãri.* // **Iet, augstu ceļot kājas, arī rāpties (pāri kam).** *ka kâpu pãri pa sliêksni, ta jaû tas sunelis mani sagaîdija riêdaṁs.* // **Virzīt kāju vai kājas (piemēram, apavos, biksēs).** *ka pàêda bruõkasti, ta kâpa tupelês uñ varêja iẽt piê dârba.* ✧ ***kâpt uz papẽžiem*** – cieši sekot, pietuvoties. *puĩšelis gãja ātri, bet meîtene arî tuŕ·pat bija, kâpa us papẽžiêm.*

3. Izplatīties (virzienā uz augšu) – par miglu, dūmiem u. tml. *ka tã migla nuôkrita uz zemi, bija laps laĩks. bet, ja kâpa gaîsâ, bija liêtus.* ☐ ***asaras kâpj acīs*** – asaras riešas acīs. *ka dzîrdêju pa tuõ nelaĩmi, asaras kâpa acĩs.* ✧ ***kaķa lâsti debesīs nekâpj.*** Sk. *k a ķ i s .* ✧ ***kamuols kâpj kaklā.*** Sk. *k a k l s .* // **Augt (virzienā uz augšu) – par kāpelētājaugiem.** *apĩniṁ jaû vaîg miêtu. apĩņi tâ kâpj.*

4. Aust, arī tuvoties zenītam (par debess spīdekļiem). *nu jaû agri saũle lęc, kâp lidz puzdiênãm. / mẽness uzlęc uñ ta kâpj.* // **Iet.** *viņdiên pa Liẽpâju rędzu – abi divi* [kaimiņi] *viênâdi kâpj.*

5. Palielinoties apjomā, virzīties uz augšu (piemēram, par mīklu). *piĺla abra bî piêrûguse, ka mîkla sâka kâpt nuô abras laũkã.* ✧ ***sirds kâpj pa muti laukā*** – saka, ja izjūt lielu žēlumu, pārdzīvo lielas bēdas. *mãteî bî liẽli kreņķi, sirc kâpa pa muti laũkã. / nu, tuõ rędzuôt, sirc pa muti kâp laũkâ. bet kuô darîsi! viss Diêva ruôkâ. / tã nebî taîsnîba! mañ sirc kâpa pa muti laũkã – gribêju pateîkt taîsnîbu.*

6. Paaugstināties (parasti par temperatūru). *nuô rîta bî aũksc, bet diênâ jaû kâpa teṁprtũra.*

kapteinis subst. **Kuģa, tralera vai laivas vadītājs.** *kapteînis pac tâ skatâs kabeļa garumu. / maṅs tẽs bî tas kapteĩnis. / katraî motõrlaĩvaî bî savs kapteĩnis.*

kâpties v. **1. Ejot virzīties (parasti atpakaļ).** *tas zirks bî labi iêmâcîc apakaĺ kâptiês. / senâk zirgaṁ tâ ussaûca – na·zad! uñ ta viš kâpâs apakaĺ.*

2. Plūst (parasti atpakaļ) – par viļņiem, ūdenstilpi. *vakarî jaû jũra sâka kâptiês atpakaĺ.*

kaptulācija subst. **Kapitulācija.** *viêns brãlis pêc kaptulãcijas dabuja sešus gadus diẽnệt. / ta tikaî pêc kaptulãcijas akaĺ gãju* [skolā].

kapuce, arī ***kapucis*** subst. **Pie apģērba apkakles piestiprināta, atpakaļ atmetama galvassega.** *kapuce saûc tuõ liêtus cẹpuri. vẹcus laĩkus saûca bašlaku. tã tâda spica. / nu kapucis tik tagat i. senâk bi bašļiks.*

kâpuostẽvele subst. **Ēvele kāpostu sasmalcināšanai.** *kâpuõstẽvelê arĩ iî viêns ģeĺzis.*

kâpuostgaĺva subst. **Galviņkāpostu galviņa.** *čaũgana i nèisaûguse kâpuôstgaĺvĩna. / sẽkliniêki bi nuô rudenî israûta a visu sakni kâpuôstgaĺvĩna. uñ, ka viņu iêstãdija, ta tã sâka aûkt. / kâpuôstgaĺvas rudenĩ šķẽrẽ, mucã stum̃pã.*

kâpuosti subst. **1. Krustziežu dzimtas viengadīgi vai divgadīgi dārzeņi – lopbarības kāposti (*Brassica oleracea* var. *palmifolia*); galviņkāposti (*Brassica oleracea* var. *capitata*).** *kâpuôsc skaîtâs divgadîks aûks. tikaî ziêmu nevarî palikt taî viêtâ, kuŕ stãdîc. / šuôgad kâpuôstus nenuôêda târpi. rudeni bûs, kuô vãrît. / iî agriê* [jeb] *vasaras kâpuôsti uñ vệliê* [jeb] *rudeņa kâpuôsti. / kâpuôsti vi·sâdi iî – agriê kâpuôsti, vệliê kâpuôsti, vidêjiê kâpuôsti. / tiẽ vasaras kâpuôsti bi tâdi mîksti. tiẽ ātri izziêdệj.*

tiẽm rudeņa kâpuôstiêm tâdas ciêtâkas gaĺvinas. ☐ ***puķu kâpuosti*** – ziedu kāposti (*Brassica oleracea* var. *botrytis*). *puķu kâpuôsti – tiẽ jaû tag tik radâs.*

2. Kāpostgalviņas. *vaîdzês šķẽrẽt kâpuôsti. šķẽrẽti kâpuôsti. / viênâ* [mucā] *skâbẽju kâpuôstus uñ uõtrâ arî – va sẽns va kuô. / cic lika kâpuôsts iêkš tã abrkaša, cic lika sĩpuôls, gaļu sagriêze. / kâpuôstus cũkãm ne·maz nedeva. tuõs addeva visus guôvĩm, ka bija tâds mîksts gaĺviņs.* // **No šiem dārzeņiem gatavots ēdiens.** ☐ ***skâbi kâpuosti*** – skābētu kāpostu zupa. *vãrija skâbus kâpuôstus. tas nu vãrijâs trîs stuñdi. êda siĺtus.* ☐ ***sutināti*** **(**arī ***štuõvẽti***, ***ņuŕdẽti***) ***kâpuosti*** – a) sautēti kāposti. *nu tuõs kâpuôstus tâ štuõvẽja kad·reĩz, kad kâc guôc bi. tâ jaû pašiêm neštuõvẽja tuõs kâpuôstus. štuõvẽtiê kâpuôsti, sutinâti kâpuôsti* [sauca]. *sutinâti – tas i vẹcâks vârc. / salika* [skābētos] *kâpuôstus, ku senâk bî tâdi ķẹta puôdi. ta tuõs bâza krâsnê, laî izņũrd. neteîca, laî izvãrâs. tuõreĩz teîca – ņuŕdẽti kâpuôsti, taga issaûtẽti.* b) ieskābētas nelielas vai daļās sagrieztas kāpostgalviņas. *mazâkâs* [kāpostu] *gaĺviņas apvãrija uñ iêskâbẽja tâ·pat nešķẽrẽtas. tuõs saûca pa sutinâtiêm kâpuôstiêm. / sutināti kâpuôsti* [bija]. [kāposta] *gaĺvu sadala četrâs daļâs uñ ta tâdu iêliêk kuôka traũcinâ, ûzleî ûdeni, ķẽmeles piêliêk. ûzliêk vâku, laî iêskâpst.*

kâpuostmuca subst. **Muca, kurā skābē kāpostus, uzglabā skābētus kāpostus.** *bi specãli kâpuôstiẽm muca. kâpuôstmucas bi dažâda liẽluma. saîme taču bi liẽla.*

kâpuostrãceņi subst. **Kāpostu zupa ar kartupeļiem.** *vãrija kâpuõstrãceņus arî.*

kãpurnieks subst. **Kāpurķēžu traktors.** *tag jaû arî* [tik slapju zemi], *ka kãpuŕniêkaṁ skũrstenis viẽn ârâ.*

kãpurs subst. **Dzīvnieks (kukainis, abinieks, zivs) attīstības stadijā, kurā tas dzīvo patstāvīgi ārpus mātes organisma, bet no pieauguša indivīda atšķiras ar ķermeņa uzbūvi un izskatu.** *pirmâk* [tauriņš ir] *tâ kâ kãpurs tâc, arî tâdu miziņu. /* [tauriņu] *kãpuriêm i mîkstâka miziņa. viņaṁ* [tas ir, tauriņam] *tâda ciêtâka miziņa apkârt. jâ, kãpuraṁ i mîkstâka. / plestiķi isperê tâdas baĺtas uõliņs kâpuôstu lapu malâs. turî viņi ari ispẹrinas. tâc kãpurîtis isnãk uñ aûg liẽlâks. /* [gliemežvākā bija] *tâc liẽls kãpurs iêkšâ. viš ne·maz pêc dêles naû. / kãpuri irî târpi. te jaû ne·viêns nesaka kãpurs.*

kapusvẽtki subst. **Mirušo atcerei veltīts sarīkojums kapsētā; kapu svētki.** *vasars uõtrã pusẽ i tiẽ kapusvẽtki. katruôs kapuôs acseviški bî. / mumˆs bî pagaĩšã svêdiênã kapusvẽtki. / Zveju kapuõs arî bî kapusvẽtki.*

karadiẽņests, arī ***kaŗadiẽņests***, ***karadiẽneste*** subst. **Karavīra pienākumu veikšana bruņotajos spēkos; pasākumu, pienākumu kopums, kas saistīts ar atrašanos bruņotajos spēkos.** *karadiẽnestê tik gãja a divdesmit viênu gadu. uñ gãja arî tik tiẽ, kaṁ ejamâ šķira bi. / karadiẽņestâ zaĺdâti zvẽr, ka klaũsîs komañdu. / teû, puĩsît, vêl kaŗadiẽņesc priêkšâ!*

kaŗagãjiens subst. **Karadarbība (pret kādu valsti).** *us Ķupa kaĺna pêc kâda kaŗagãjiêna Pẽteris Liẽlaîs i kâdu runu turêjis.*

karagũsteknis m., ***karagũstekne*** f.; subst. **Kara gūsteknis.** *mumˆs te deva karagũstekņus – ukraîņus – pa strâdniêkiẽm. pêc taṁ viņus aka iêsaûca vãcu arˆmijã.*

karakuls subst. **Karakuljēra āda (parasti kažokāda); karakulāda.** *baraņķis bi tâ kâ tas mâkslîgaîs karakuĺs. viņš bi mẹĺns, pẹlệks arî bi. / baraņķis i tâc kâ karakuĺs. tuõ lika siẽviêšiêm apkârt vaṁzîtêm. vẹlâk arî tuõ lika mêteļu krãguôs. / ja jaû kâc bagâtâks cilệks, tas* [puskažokam] *baraņķi apšuva. taga saûc karakula âda. / baraņķis bi mẹĺls, pẹlệks. tas naû karakuĺs. tas baraņķis i bišķi veĺ citâc. karakuĺs tâc zĩda* [izskatās]. // **Karakulaita; karakuljērs.** *turˆ* [Krievijā] *akaĺ tâds specãls aîts bi. tiẽ i, kuô tagat saûc pa karakuliêm. / viņaṁ* [tas ir, jēram] *tã viĺlele tâda skruĺlaîna visa, kâ taga teîc – karakuĺs. karakuĺs tuôreĩz* [bija] *pašu pẹlệki jẽreļi.*

karalaĩks subst. **Laikposms, kad kāda valsts ir iesaistīta karadarbībā; kara laiks; arī kara apstākļi.** *pa karalaĩku zirgiêm ûzmetâs kašķis, ciĺvệki varẽja arî aplipt. / maṁs brãlis pa karalaĩku viênu buĺli isrũnija uñ nuôdeva gaļaî. / pa karalaĩku braûca Liẽpãjâ biĺdệtiês, gaĺvẹnaîs piê Bokuma.*

karamais, ***-ā*** divd.; subst. noz. **Pakaramais.** *divus skapjus mãteî deva līdz* [pūrā]. *tiẽ bi visi viênâ gabalâ. vaĩrâk viênâ pusê bi karamaîs, uõtrâ plaûkti.*

karas, arī ***kaŗus*** subst. **Horizontālas kārtis, kas pārliktas uz diviem zemē iedzītiem mietiem un uz kurām žāvē tīklus.** *tîklus žâvẽ karâs, kuru garumˆs ap divdesmit metri. / karas bi pa pašu kãpas malu. tas buõms cilệka garumâ. / tîklu kaŗus saûc, ku žaûn tîklus. / vaŕbût es varu us tavâm kaŗûm ižžaût, ja tev brĩvs? tãs i kãrtes – sklañdas.*

karaspę̂ks, arī ***kaŗaspę̂ks*** subst. **Valsts bruņotie spēki; bruņoto spēku daļa (ar noteiktu specializāciju, organizāciju, uzdevumu).** *tuŕ i teīka tâda, ka tuŕ i tureîši puzdiênu franču karaspę̂ks atkâbdamiês. / tâ jaû te piĪls bi a kaŗaspę̂ku. / kriêvu karaspę̂ks bija isviêtuôc pa mãjâm.*

karaša. Sk. *k ã r š e l i s .*

karāties v. **1. Turēties (kur, pie kā) bez atbalsta apakšā, atrasties (kur, pie kā) tikai ar augšējās daļas piestiprinājumu.** *saîmniêkaṁ piê griêstu karâjâs tâda laṁpa. tuõ jaû aŕ iĪgi neļãva dẹdzinât – lidz desmitiêm. / pakaci maṅ tãs zeķes, kas tuŕ karâjâs! / paruõvê karâjâs gaļas šķiņķi. / vesteĭ trîs kabatas, viênâ pulkstiņs. liẽla, gara ķẽde karâjâs. / âbelê vêl viêns âbuôls atlicis, karâjas.* **// Atrasties virzienā uz leju bez atbalsta (par ķermeņa daļām, arī par priekšmetiem).** *ka suvę̂ni vęsęli, visiêm astes sagriẽstas. slimiêm aste karâjâs uz zemi. / ka tiẽ lãpi karâjâs, ta i pluskataîns, acskuŕbis.* / [ganam] *bî tâda nâtna kulîte pašũta, viênâ sãnâ tâ karâjâs uz guŕnu.* ✧ ***karāties diêga galā*** – saka par nedrošu, nenoteiktu, šaubīgu stāvokli, pasākumu. *tã saîmniêcība diêga galã karâjs. tuŕ jaû drīz isputês.* ✧ ***karāties gaîsā*** – būt neskaidram, nedrošam. *suôlija jaû suôlija, ka piẽliks naûdu paŕ tuõ baĪku vešanu. bet tâdi suôlijumi tik gaîsâ karâjâs.* ✧ ***karāties mata galā*** – būt briesmās, bezcerīgā stāvoklī. *vęctę̂vaṁ tã dzîve karâjs mata galã – tuõ slimîbu nevaŕ izārstę̂t.*

2. Brīvi būt novietotam, turēties (kam apkārt, ap ko). [*uzkubeklis*] *tâ karâjâs us plęciêm. ta kâ tâda drãnele ûssiêta. / zīdene tâ bi pāri us kaklu, tâ karâjâs veĪ us tuõ viĪlaîni vîrsû.* ✧ ***karāties bruņčuos*** – pakļauties kādai sievietei, būt atkarīgam no kādas sievietes. *iŕ ari tâdi liẽli bę̂rni, kas negrib strâdât, karâjs veĪ mātes bruņčuôs.* ✧ ***karāties kaklā.*** Sk. *k a k l s .*

kaŗauõsta subst. **Osta, kuru Liepājā uzsākts būvēt 1890. gadā.** *taîsija Liẽpâja kaŗauõstu. uñ vaîdzêja puĪku akmeņu. nu tas jaû bûtu labi – bûs dârps, bûs naûda. / vaĭ, kâ tuŕ tuõs akmeņus laûza, ka cêle Liẽpāju! taîsija muõļus, kaŗauõstu bũvẽja.*

kãravdūzis subst. **Spēļu kārts – kārava dūzis.** *kãršu paŕtijâs i kãravdūzis.*

kãravine subst. **Spēļu kārts – kārava dāma.** *pučine* [jeb] *kãravine. / pīķine, kãravine aŕ teîca.*

kaŗavīrs, arī ***karavīrs*** subst. **Persona, kas atrodas bruņoto spēku dienestā.** *tuŕ bi meš nuôzãgâc, tiẽm kaŗavīriêm dalija* [zemi]. */ tę̂s teîca – taga visas muĩžas dala uñ zemi vaŕ dabuĩt, kuŕ grib, pārnākuši kaŗavīri. / senâk karavīri bi izdalîti pa mãjâm us kâdu laĭku. ta jaû neteîca – zaĪdâti, kriêvi* [teica]. */ Añšis pârnãca ciêmâ īsc kaŗavīrs. / kaŗavīri uñ tuôreĭz liẽpājniêki – strâdniêki – paši taču ari bija līdz gājuši uñ gaĭdijuši* [vācu karaspēku]. */ vęcaîs kuñks – tâ mẽs viņu bijām pasaûkuši. viš bi tâc izdiẽnêjis kaŗavīrs.*

kãravs subst. **Spēļu kārts ar sarkana romba attēlu.** *sârkanaîs i kãravs uñ ęŕcęņs. / puča dũzis, puča dãma – tiẽ i kãravi. senâk tâ saûca. / kãravu kãršu spẽlẽ saûca paŕ puči. kãravs – tas i jaûnâks* [vārds]. */ kãravs i truṁpis, ka iẽt uz aîtasgaĪvu.*

karaža subst. **Skranda.** *karažas* [ir] *skrañdas. / šâdas tâdas karažas sasviêda uz bẽniņiêm.*

kãrba subst. **Kaste (parasti metāla, ar vāku).** *kãrba i tâc bleķa traũks. senâk varêja dabuĩt tãs buṁbaku kãrbas, pârnesa. / kãrba tâda liẽlâka buñdža, traũks, tâc garęņs, ku nuô kuģiêm nuômẹt, ka isę̂sc kas. peĪd pa viŕsu. / kâdâs bleķa buñdžâs zuves saliktas. citâdi varę̂tu saûkt paŕ kãrbu. / kaŕbiņu saûc tâdu buñdžinu – va bleķa, va kuôka.*

kaŕbača subst. **Sitamais; pātaga (ar īsāku kātu).** *kaŕbača bi îsa pâtęga, tã tik bi žīdaṁ. nîceniẽkiêm bi pâtęga. / pâtęga muṁs iŕ pâtęga. mazâks kaũ kas iŕ kaŕbača. / kaŕbača i sitamaîs. mãte suôlija jęṁt kâdu kaŕbaču uñ nãkt sukât bę̂rnus. / ganelis meklêja savu kaŕbaču.*

kaŕbačuot v. **Sist ar pātagu – *karbaču*.** *cic saûc – kuŕ tã kaŕbača? kaŕbačuôt aŕ saka.*

kaŕbanāde. Sk. *kaŕbenāde.*

kãrbele subst. **Neliela kārba.** *kaũ kâdas skãrda kãrbeles saûc paŕ buñdžâm.*

kaŕbenāde, arī ***kaŕbę̂nāde***, ***kaŕbanāde*** subst. **Karbonāde.** *tuõ* [cūkas] *kaŕbenãdi – tuõ liẽsumu – atjęṁ nuõst lidz pat speķiṁ. / cũkaî tuõ liẽsumu atplêsa priêkš dęsu taîsîšanas. taga teîc kaŕbanãde. / isklapê tuõ gaļu, cęp kaŕbenãdi. / kaŕbęnãdi jaû vęci ciĪvę̂ki lika dęsâs, bet tuõ jaû taga ciêna* [ēst] *tâ·pat.*

kaŕbīds, arī ***kaŕbīts***, ***kaŕbits*** subst. **Oglekļa savienojums ar metālu, retāk nemetālu.** *kaŗa laĭkâ* [apgaismošanai] *dẹdzinâja kaŕbĩtu. kâ viņu tuŕ iêtaîsija – paŕ tuõ es vaîs nèaceru. / kaŕbic dikti nelabi uôda.* ☐ ***kaŕbīda*** (arī ***kaŕbita***, ***kaŕbīta***) ***lam̃pa*** – lampa, kurā deg acetilēns, kas rodas, ūdenim iedarbojoties uz kalcija karbīdu. *citi dedzinâja kaŕbîda laṁpas. tãs bij gaîšas, bet dikti nelabi uôž. / kaŕbĩda laṁpas bi aŕ Pasaũles karâ. piŕka gatavas. / kaŕbita laṁpas bija. /kaŕbĩta laṁpas arî bi. lika piê riteņiêm.*

kārde subst. **1. Ratu redele; pārvietojamas kāpnes.** [ratos] *iēliêk dubẹnu, kārdes, piêsiê priêkšsaīti. / ratiêm lika kārdes sānuôs. / redele* [jeb] *kārde bi ratu redeles. / kārdes liêk gaṛuôs ratuôs priêkš siêna. redeles liêk îsuôs ratuôs,* [ar ko] *Liẽpājâ braûca. redelêm i biêžâk žaûti, tiẽ i platâki. kārdêm rẹtâki, šaûrâki. / viêna luba ratu dubẹnâ, viênuôs sānuôs kārde uñ divas lubas uõtruôs sānuôs – tâduôs ratuôs vẹd sūdus. / tās i ratu redeles* [jeb] *kārdes. tuõ piêlika piê siênas uñ varêja kâpt. / bi kārde ari, ku kâpj piê skuŗstīna. tẹĪpâ bi trepes – tās nekustina. kārdes bi kustinamas. / piêlika kārdi piê lūka uñ uskâpe us staĻļaûkšu.*

2. Mājdzīvnieku (parasti zirgu, aitu) barības galds siena, āboliņa u. tml. ievietošanai, kas veidots, savstarpēji slīpi sasaistot vai pie sienas slīpi piestiprinot taisnstūrveida koka rāmjus ar tapu šķērsiem. *piê siênas bi plata kārde a tiêviêm žaûtiêm. žaûti bi tik rẹti, ka ziŗks vaŗ iêbâst dẹgunu, isviĪkt siênu. tās i ziŗga redeles steliņģî. / ziŗgu êža, kārdîte, redelîte –piê siênas piẽsista kārde, redele. / ta jaû bî kārde, ku lika aîtām siênu iêkšā. tā tâda, ku tâ aŗ dẹguniņu žubinâja ârā tuõ siêniņu. / aîtu staĻļa vidū bi ari kārdes. tuŗ aîtas gāja riņķī uñ êda* [sienu]. / [stallī] *aīzliêk tâdu kārdi uñ istaīsa êžu.*

kārdele subst. **Neliela *kārde*.** *kārdele i mazâka kārde. kārdeles bi, ku ziŗgiêm êst deva. bi piêtaīsîc tâ, ka vaŗ aîzbâst siênu. / kuô tu tukšâs* [ratu] *kārdelês liksi! / tā mazâ kārdele netiks lidz staĻļa lūkaṁ.*

kaŗdemō subst.; nelok. **Kardamons.** *kaŗdemõ senâk aŗ bija, tuõs pîrka. tuõs graûdiņus sasita uñ ta piêbēra piê baĪtmaîzîts. uñ ta dikti gâršîga bi.*

kārdinājums*: ☐ *krist kārdinājumā. Sk. *k r i s t .*

kārdināšana subst. **Darbība → *k ā r d i n ā t* . ☐ *ievest kārdināšanā*** – iekārdināt, pavedināt (uz ko). *mani iêveda kārdinâšanâ. es ar nuõpiŗku tuõ sẹ̄klu. / nevaŗ jaû iẽt a bệrniẽm buõtẽ. tâ iẽvẹd viņus kārdinâšanā. / sasuôlija liẽlus labumus, laî izdara kâdu daŗbu. bet tik iêveda kārdinâšanâ.*

kārdināt v. **Censties panākt ar savu izturēšanos, rīcību, runu, ka (kādam) rodas spēcīga tieksme, vēlēšanās (pēc kā, ko darīt).** *kaīmiņš te kārdināja visus a savu alu.*

kārdinuošs, *-**a*** divd.; adj. noz.**Tāds, kas izraisa kāri ēst, dzert (par ēdienu, dzērienu, tā izskatu, smaržu u. tml.).** *svaîga maîzīte i dikti kārdinuôša.* **// Vilinošs, aizraujošs; tāds, ko kāro iegūt.** *tuõ, kuô aīzliêdz, tas bi dikti kārdinuôš.*

I*kāre* subst. **Ļoti spēcīga vēlēšanās, organiska nepieciešamība (pēc kāda ēdiena, dzēriena).** *uzgāja tâda kāre siĻķi uñ rāceņus êst. / nu liẽla kāre uznākuse iêdzệrt alu. / mañ ne·kâda kāre nebi us tâdu saĺdu zapti.*

II*kāre* subst. **Vaska šūnu kopa, ko darina bites un lapsenes medus, bišu maizes glabāšanai un peru audzēšanai.** *kāre iŗ viss tas rāmîtis.* (LVDApr. 602)

kareivis, arī ***karēvis*** subst. **Karavīrs.** *kareīvis teîca aŗ. biêžâk teîc zaĪdâc. / siêtavas bi zilas. tās tina, kâ taga kareīvi, ga liêliêm. / biêžâk teîca, ka zaĪdâtuôs jāiẽt. kareīvis jaû taga jaûns vârc. / zaĪdâtuôs aîzgāja. karẽvi aŗ teîca.*

kareklis subst. **Sīks priekšmets piekariņa veidā (piemēram, pie luktura, tērpa).** *bi trîszaru lukteri. tâdi kareklîši bi – plitarĩni, karâjâs. tuŗ sveces lika iêkšâ. tiẽ bi nuô miseņa, nuô glāzu tiẽ plitarĩni vis·apkârt. viênkârši aŗ bi nuô miseņa. / kniẽpteņi i tiẽ kareklîši, ta kâ broša tiẽ iŗ. nuô dziñtara aŗ i tâdi kareklîši.*

kārestība subst. **Kāre.** *kārestîba* [jeb] *kāre. mañ liẽla kārestîba bi us tuõ.*

karēvis. Sk. *k a r e i v i s .*

kariẽte, arī ***kaŗiẽte*** subst. **Slēgti četrriteņu atsperrati.** *kuñgiêm tik bi kaŗiẽte. / tâdi glaũni rati bî, tâda kariẽte. kučiẽris sêdêja uz buku. / kaŗiẽtê braûca kuñks, zeṁniẽks braûca ratuôs. / bij muĩžkuñks aka, braũkâja. a diviêm zîrgiêm, tâda kariẽte* [bija]. */ kariẽtê divi trîs, dažreĩz pat četri braûca a viênu ziŗgu.*

kariẽtele subst. **Neliela kariete.** *kas bi a viênu ziŗgu, tas bi viênkâršaîs fũrmanis. taṁ pašaṁ ziŗks bi uñ pašaṁ bi sava kariẽtele. uñ a tuõ viš braûca. četri riteņi. /* [ormanim] *zîrks bi uñ tâda maza kariẽtele, kas vadâja apkârt cilẹ̄kus.*

kārīgs, *-**a*** adj. **Kārs.** *staĪks i tâc dikti kārîks, visu kuô grib.*

karināt v. **Kārt.** *labās drẽbes kariñ skapĩ. / mañ atlika dātaliņas. vaî es savas dātaliņas žuôga miêtiêm karinâšu?* **// Novietot ap kaklu (piemēram, ko ķēdē, auklā iestiprinātu).** *meîtas taga karina kreĪles. senâk tâds ķēds bî.*

karināties v. **1. Karāties.** *tās dẹsas karinâjâs paruõvê, līdz sàệst. / ziêc jaû karinâjas uz leju.*

2. Stiept savu ķermeni, roku u. tml., lai ko paņemtu, saņemtu; sniegties. *karinâtiês i kacẽtiês. / guôves karinâjâs cita citi atjẽmt siênu kastâ.*

kãrkaļuot, arī ***kãrkuļuot*** v. **Gārguļot.** *liẽls kãsus nabaga Jãniṁ bi uznãcis – kãrkaļuôja uz mũrĩti. / Kaĩmu Jãnis, uz mũrîti gulẽdaṁs, kãrkaļuôja viẽ. / palika sliṁs. nu vaî kãrkuļuôt gulẽdaṁs. / vẹcaîmtẽvaṁ bija liẽls kãsus, kãrkuļuôja ilg̃i.*

kãrkaulis subst. **Vidēja lieluma zosveidīgo kārtas pīļu dzimtas putns ar īpatnēju, pīlei neraksturīgu melodisku balsi; kākaulis (*Clangula hyemalis*).** *pa pĩļu jũru gãja zvejuôt tâdi vẹcâki vĩri. tuŕ jaû pĩles peĺd, kãrkaũļi.*

kârklelis subst. **Neliels kārkls.** *gr̃āvmalu kârklelis, kârkls aûg pa malâm, ku slapjš, upmalâs, gr̃āvmalâs. vicêm liêtuô.*

kârkliens subst. **Kārklājs.** *ku vaĩrâk kârkli aûg, tuõ pa kârkliênu saûc. / krũmiêns, kârkliêns i tâ piê meža vaĩrâk. tuŕ jaû aûga dažâdi krũmi. / te bî tâc kârkliẽns, bišķi jaû bî iscîrsc. / taî kârkliênâ nebija ne·kâdu sẽņu.*

kârkls, retāk ***kârklis*** subst. **Vītolu dzimtas krūms ar lokaniem zariem, veselām īskātainām lapām un viendzimuma ziediem spurdzēs (*Salix*).** *kârkls i krũms. kârkls aûg krûmâ tik. paûsari, ka miza lẹc, mẽs taĩsijâm stẹbules. / muŕdi nuô kârkla vicêm. tuõ tik liêk straûms viêtâs. / piêstiprinuôt saĺmu kûļus piê šaĺmenêm, liêtuôj kârkla vices. / viêns kârklis nuôkaĺtis. citi ari vĩst. / kârkļa krũmuôs sirsûnu pûznis.* (LVDApr. 461) ☐ ***bebru*** (arī ***bẹbru***) ***kârkl(i)s*** – bebrukārkliņš (*Solanum dulcamara*). *bebru kârklsgr̃āvjuôs, mežuôs aûg. ka sakuõda, ta saĺda, saĺda* [garša]. *krûšu tẽja laba. / bẹbru* [jeb] *bebru kârklis* [ir] *krũms. viš i priêkš kâdâm zâlêm.* ☐ ***buka kârkls*** – viena no kārklu (*Salix*) sugām. *tiẽ vaî naû tiẽ maziê kârkli – tiẽ buka kârkli?*

kârkt v. **Ķērkt.** *vista sâk kârkt – jâlaîž iêkšâ lizdâ dẹt.*

kãrkuļuot. Sk. *k ã r k a ļ u o t .*

kaŕlīne, arī ***kaŕlīna*** subst. **Liela (apmēram 2,5–5 litru) pudele.** *kaŕlĩna* [jeb] *kaŕlĩne bi tâda liẽla, liẽla, aûksta pudele. tuŕ diva·pus litri gãja iêkšâ. / kaŕlĩne i tâda četrlitrîga pudele. tuŕ lêja vĩnu, paši taĩsija. / tâdas liẽlas pudeles bi – kaŕlĩnes bi. tuŕ trîs litri gãja iêkšâ. / tâdas kaŕlĩnas bija aŕ brañdavu. viênâ kaŕlĩnã iŕ kâdi piêci stuõpi. / ta muṁs bi veĺ kaŕlĩna. tã bi trîslitrîga, liẽla, apaļa pudele. diêz vaî tik nebi piêclitrîga? / kaŕlĩnes bijušas liẽlas pudeles. laĩkaṁ bî dažâda izmẽra.*

kãrnele – **„ein Karren"** („ķerra"). (EH I 603)

kãrnēt, arī ***kaŕnēt***, ***kaŕnẽt*** v. **1. Būt bezdarbībā, parasti ilgstoši ko gaidot; kvernēt.** *guôves kaŕn piê žuôga, laî laîž ganuôs. / guôves sagaĩšas piê žuôga kãrnẹt, laî laîž dârzâ. / kaŕnẹt* [jeb] *kaŕnẹt* [ir] *gaĩdît. guôvîm ilg̃i vaîdzêja laũkâ kaŕnẹt, lîdz iêlaîda staĺlî. / neêdi! nu tu varêsi kaŕnẹt lîdz vakaraṁ. / suṁs sâk kaŕnẹt. kas duõs ẹst?*

2. Kārot. *ka kaû kuô labu ẹd uṁ uõtrs sêd tuŕ, ta viš kãrnê aŕ pêc tã. siẽkalas tẹk viņaṁ. paŕ luõpu aŕ tuõ pašu teîc. / viêns luõps tuŕ kãrn uṁ maû, ka viņaṁ švakâks* [siens]. */ kuô tu neduô taî guôvij dzẽrt? viņa tâ kãrn, ka siẽkala tẹk.*

kãrnis, arī ***kaŕnis*** subst. **Gārnis (*Ardea*).** *kãrnis i putns. tiẽ te skrej tâdi raîbi, garu dẹgunu, gaŗâm kãjâm.* **// *kãrnis*, der Reiher (*ardea cinerea*)** (zivju gārnis). (ME II 197) **// Krauklis (*Corvus corax*) (?).** *senâk, ka gaîlis jaû sâka kliêkt uṁ zuôse jaû iscêla kaklu, ta tik skatiês, va tik nav kâc kaŕnis ku gaîsâ. / te jaû kaŕnis i pasarãdijiês gaîsâ. nu vaîg vistas kavât. / senâk pa kŗaûkli maz saûca. pa kaŕni tik saûca.*

kãrns, ***-a*** adj. **Ļoti vājš, arī ļoti novājējis (par dzīvniekiem, to ķermeni, ķermeņa daļām).** *kãrna guôvs piẽnu daũdz neduôd.*

kaŕpa, arī ***[II]kãrpa*** subst. **Karpu dzimtas ātraudzīga saldūdens zivs ar pelēcīgi zaļganu ķermeni un melni plankumotām zvīņām.** *karũsas, sapali, kãrps dĩķuôs. / kaŕpas aûdzêja dĩķuôs, bet Nîcâ ne. / kãrpas aŕ i jũŗâ. tãs iziẽt nuô uõsta, pa uõstâm iẽt iêkš jũras. / kãrps aŕ dĩķî dzîvuô.*

[I]kãrpa, arī ***kaŕpa*** subst. **Infekciozas slimības izraisīts ciets, norobežots, pārragots labdabīgs veidojums uz ādas.** *aûg kãrpas. taṁ* [zēnam] *visas ruôkas a kãrpâm apsistas. / aŕ aĺkšņa vici neļãva guôvîm sist. ta mîzîšuôt aseņus uṁ aûguôt kãrpas guôvîm. / maṁ kad·reĩz tâ bi viss ruôks a tãm kãrpâm, ka es piê saîmniêkiêm gãju, bet taga maṁ jũs ne·viênu neŗẹdzt. / taî kãrpaî iêduŕ aŕ adatu tuŕ uṁ ta ûspilina viņu – tuõ* [struteņu] *suliņu. / diêvkuôki tâdi aûksti krũmi. izziêd tâ spici, tâdi puṁpuriņi tâ kâ kãrpiņas tâdi.* ☐ ***kãrpu*** (arī ***kaŕpu***) ***zâle*** – lielā strutene (*Chelidonium majus*). *iŕ tâda kãrpu zâle. viņu tâ pãrlaûž, uṁ tâc baĺc iznãk. uṁ kaŕpa pazûd viêns uṁ divi. / kaŕpu zâles* [ir] *strutene. ka vêzis, ta*

aî dzeî. / mumȓs te aûg tâda kañpu zâle. tâdu ķeķîti viņa ziêd. // **Izaugums (uz ādas).** *kārpa – isaûgumȓs. guôvs sānuôs isaûguse liẽla kārpa. / kārpas* [govij] *bi piê kakla, piê aûses, kaû ku piê tęsmęna bi. ta mẽs tās* [kārpas] *sêjâm a ziȓga ašķi, sasêja ciêti a spriguļa mazgu. uȓ ta viņa nuõkrita.*

kaȓpelis. Sk. *k a ȓ t u p e l i s .*

kaȓpīt v. **Ar kājām spārdīt un sviest (zemi, sniegu u. tml.) – parasti par dzīvniekiem.** *suȓs sâcis kaȓpît vêl viênu alu. / kaȓpît i modęȓns vârc. suns kasa zemi – te tâ teîc.*

kārs, ***-a*** adj. **1. Tāds, kas tiecas pēc garšas baudas, kāro ko ļoti iecienītu, garšīgu, tāds, kam ir liela kāre pēc kāda ēdiena, dzēriena.** *viš* [tas ir, kaķis] *dikti kārs uz buĪdurĵāni – us tuõ sakni. / võrs bî dikti kārs uz męñciêm. / buȓmbas veda bę̂rniẽm mājã* [no Liepājas]. *viņi bî kāri us tām. / ziȓks iȓ dikti kārs us cukuru. / nu nāc, Piñčuk! viš i kārs uz zivîm. / avis, saskrêjušas âbulina gabalâ, tâ nu plûc – kâras kâ mušas uz mędu. / lai bij kāra, kas bij kāra, brūtes māsa – tā bij kāra: tā apēda lielu cūku ar visiem sivẽņiem.* (LFK 1818, 2331) □ ***ar kāru muti*** – izjūtot garšas baudu, ar lielu apetīti, patiku (ēst, dzert). *kriņģẽlis bî gârduȓms. visi apêda a kāru muti.* ✧ ***uz kāruo zuôbu*** – saka par kāres apmierināšanu pēc kā sevišķi garšīga. *šuôgad nebi mežâ ne·kâdu sẽņu, bet pusmučele pusê iȓ piẽsâlîta. ziêmu bûs, us kāruô zuôbu kuô uzlikt.*

2. Tāds, kam izpaužas spēcīga vēlēšanās, tieksme (parasti pēc kāda priekšmeta). *bę̂rns a kārām acīm skatijâs us tuõ mañtu* [veikalā], *gribêja, laî nuôpę̂rku.* // **Tāds, kam ir spēcīga vēlēšanās, tieksme, alkas (piemēram, pēc kādas darbības, dzīvesveida).** *avīzi jaû mumȓs bî jâpę̂rk. mūsu tęs bî kārs uz lasîšanu.*

3. Alkatīgs, mantkārīgs. *ļaûdis teîc, ka vęcaîs saîmniêks tik naûdas kārs, ka pa kapẽķi dzęȓ uti uz Gruõbīnu. / pêc kapẽķa liên ugunī – teîc uz naûdas kāru.*

kaȓsēt v. **1. Sildīt (vielu) līdz vārīšanās temperatūrai; pakļaut (vielu) karstuma iedarbībai.** *gāja pa jaûnu kaȓsę̂t adzisušuô êdiênu. / ûdeni kaȓsêja, laî miĪtus vaȓ cūkām saplucinât.* // **Pakļaut karstuma iedarbībai tehnoloģiskā procesā (parasti metālu).** *piĪsę̂tas apkuriñ aȓ akmeņuôglêm. laũkuôs tik kalêš aȓ akmeņuôglêm kârsê dzeĪzi.*

2. Izstarot, izplatīt karstumu. *pa puzdiênas laīku saũle kaȓsêja, cẹpinâja sveĪmîgi. / siêna laīkā tā saũle vaīrâk kaȓsêja. ta jaû bî labi, siêns ātri ižžuva.* // **Rasties karstuma sajūtai organismā.** *tâ kâ kaȓsê, kâ kņudina tā kāja.*

kârst v. **Apstrādāt (vilnu, kokvilnu u. tml.) ar kārstuvi vai īpašu mašīnu, lai izlīdzinātu šķiedru un attīrītu (to) no piemaisījumiem un īsajām šķiedrām.** *meîta iênesa kârstuves viĪlu kârst. meîtas vakariẽm kârsa viĪlu. es ęsu puĪku kârsuse. / viĪlu kaȓš. viĪlu jāduô kârst. kâdreīz kârsām a tiẽm ruôku griẽžamiêm mašīniêm. taga jaû vaīrs te nev ne·viênaȓ tâdi mašīni. / ku vęcas zeķes izârdija, kârsa, tuõs pluzuŗus saûca. ta lika pusi tuõ pluzuru klât, pusi viĪlas, ta kârsa kuõpâ. uȓ ta aûda deķus. / varę̂tu tās viĪlas vaīrâk paķidinât. bûs jāvęd kârst. / rudeņuôs, kad visi laũka dârbi iȓ padarîti, braûc viĪlu kârst.*

kaȓstaputra comm.; subst. **Karstgalvis.** *kaȓstaputra i neabduõmîks. / redzi nu! skrêji kâ tâc kaȓstaputra! nu gŗãvî i. / tas puīsis tâc neabduõmîks, īsc kârstaputra.*

kârsteklis, arī ***kaȓsteklis***, ***kaȓstīklis*** subst. **Mīksts adījums, arī audums.** *kad nuõadîc mîksti ciȓc vaî nuõaûsc šķidrs aûdękls, teîc – kâ iskārstîc, tâc kaȓstîklis. / kârsteklis i rẹti izadîc, rẹti izaûsc. / tâc kârsteklis, kaȓsteklis viẽn i iznācis, naû ne·kâc ciȓc.*

kārstenis subst. **Zirnekļu tīkls.** *kaȓmbarî ziȓnẽķļi bi saviĪkuši liẽlus kārsteņus. visas malas bi piêkārstîtas. ku stûris, tuȓ bi plêve.*

kaȓsti adv. **Tā, ka (kas) noris ļoti spraigi, strīdoties.** *tuȓ bî tâdi strīdi, kaȓsti gāja.*

kaȓstīklis. Sk. *k â ȓ s t e k l i s .*

kaȓsts, ***-a*** adj. **Tāds, kam ir (samērā) augsta temperatūra; pretstats: auksts.** *visu* [malkas] *klêpeli sadęd̂zināju. nu i kârsta krâsne. / aîtaî uñ guôveî – tiẽm i kuņìîši jāplucina. aȓ ûdeni kaȓstu viss jāisjęȓ. / iêliêk rûgušpiẽnu kuñkuļiêm – iêkš tās putras kârstâs.* ✧ ***kaȓstas putras strêbējs*** – saka par cilvēku, kas rīkojas nepārdomāti, neapdomīgi, arī neapvaldīti. *kas dara daȓbu neabduõmâdaȓms, kâ viêglâk, teîc – tas tâc kârstas putras strêbêjs.* ✧ ***strêbt kaȓstu (putru)*** – rīkoties nepārdomāti, neapdomīgi, arī neapvaldīti. *nu kâ kârstu putru strêba – kaȓ tâ vaîdzêja! bûtu labâk isnācis.* ✧ ***uz kaȓstām pę̂dām*** – tūlīt (parasti pēc kāda notikuma, darbības u. tml.), nekavējoties, steidzami. *puīši bi nuõķę̂ruši sęsku. bi sazinâjis žīc uñ us kârstâm pę̂dâm klât bi.* // **Tāds, kur ir (samērā) augsta temperatūra (par telpu, vietu).** *istaba bî tâ sakurināta kârsta, ka dabuju taīsît luôgu vaļā.* ✧ ***kâ***

piliens uz kaŕstu krâsni. Sk. *k r â s n e*. ✧ ***kâ (lâse ûdens) uz kaŕstiem ķiẽģeļiem*** (arī ***cẽriem***, ***kaŕstām uôglēm***) – saka, ja (kā) ir ļoti maz, arī ja (kas) pazūd, tiek izlietots ļoti ātri. *kas tã paŕ naûdu priêkš saîmniêka parãdiêm! kâ lâse ûdeņs us kârstiêm ķiẽģeļiêm. / tas liêtus tâ izzuda us tuõ smiĺti kâ us kârstiêm cẽriêm. / puĩka apêda tuõ zaptes maîzi jaû, pazuda kâ uz kaŕstãm uôglēm.* ✧ ***kaŕsts skriên*** (arī ***skrej***) ***pa kaũliem*** – a) saka, ja, iedzerot (ko) karstu vai alkoholisku dzērienu, pēkšņi uz brīdi rodas karstuma sajūta. *labi, ka aũkstâ laĩkâ kâdu glãzi šņabi iẽdzeŕ. tũ·lĩt kârsc pa kaũliêm skriên.* b) saka, ja pēkšņi uz brīdi rodas karstuma sajūta (piemēram, satraukumā, bailēs). *ka dikti nuôbaĩdâs, kârsc pa kaũliêm skrej.* ✧ ***ķeŕt kaŕstu***. Sk. *ķ e ŕ t*. // **Tāds, kas izstaro lielu karstumu (par sauli, uguni u. tml.).** *ka pãrâk kârsta saũle, ta jâmûk ẽnã.* // **Tāds (laiks, laikposms), kad ir (samērā) augsta gaisa temperatūra.** *rûgušpiẽnu aŕ maîzi êda. kârstâ laĩkâ êda. / kârstâ laĩkâ dzina mãjâs guôvis puzdiênâ – jaû priêkš Jāņu. / viĺlas zeķes bi. ka vasaru bi kârsc, ta bi nuô linu adîts.*

kaŕstumguļa subst. **Slimība, kas noris ar ļoti augstu temperatūru, drudzi; karstuma guļa.** *kaŕsuõnis* [jeb] *kaŕstumĝuļa* [jeb] *kârstumŝ.*

kaŕstums subst. **1. Stiprs siltums, ko izstaro kas degošs, sakarsēts u. tml.** [luktura] *aũkšas gaĺs nuô bleķa. te nãk kârstumŝ. / mumŝ i varẹna piŕte. krâsne liẽlu kârstumu duô.* // **Karsts gaiss; augsta gaisa temperatūra.** *pac vasaras vidus – iŕ nu gaṅ liẽls kaŕstumŝ! / us tuõ* [pirts] *krâsni uzlêj ûdeni. uṅ ta bi tas kârstumŝ.*

2. Sajūta, ka kļūst karsti, sajūta, ka kļūst karsts (ķermenis, tā daļa). *maṅ tâc kârstuma viĺnis uznãca, tâc reîbuônis.* // **Paaugstināta ķermeņa temperatūra.** *ka sâpêja gaĺva, sasitinâja aũkstus dviẽļus. kârstumu izviĺka. / guôvu mẽsli deŕ priêkš kaŕstuma, svaîgi guôvu mẽsli. pus tẽjkaruôtes iêliêk iêkš krũzîtes uzvãrîta piẽna, iskãš uṅ ta iẽdzeŕ. uṅ kârstumŝ krît. / ta i bîši tâdi gadijumi, ka cũkas i niknas, ka plêš tuõs* [jaundzimušos] *suvẹnus kuõpâ. tâ teîca, ka viņâm ẹsuôt liẽls kârstumŝ ta.* ✧ ***kaŕstums (viẽn) izskriên pa kaũliem*** – saka, ja pēkšņi uz brīdi rodas karstuma sajūta (piemēram, bailēs, satraukumā). *buõms nuôgãja gaŕ gaĺvu, ka kârstumŝ viẽn pa kaũliêm isskrêja.*

3. parasti dsk. **Cilvēku un lopu slimība, kam raksturīgs karstums; karstumguļa.** *teḿperatūru ciĺvẹķiêm nemērija. paraũdzija aŕ ruôku – ja gaĺva kârsta, tad iŕ kârstumi. tã iŕ slimĩba. / kârstumi i slimība ciĺvẹķaḿ, luõpaḿ. / luõpiêm deva glaũbeŕsâli, ka bi kârstumi. / manâ laĩkâ tik bi diluõns, kârstumi. a kârstumiêm dikti mira. / tiẽ bi kârstumi,* [cūka] *kârsta bi. / puĩka sàaũkstêjiês, nu kârstumi klât.* ☐ ***plũču*** (arī ***plaûšu***) ***kaŕstumi*** (arī ***kaŕstums***, ***kaŕsuonis***) – iekaisuma process mazākos vai lielākos plaušu apvidos; pneimonija. *plaûšu kârstumu pazina tâ – visa miêsa kârsta, bet dẹguna gaĺs aũksc. viš i aũkstâks nekâ tã cita miêsa. / plaûšu kârstumi* [jeb] *plũču kârstumi* [jeb] *plũču kârsuônis* [jeb] *plaûšu kârsuônis. mana mãtes mãsa nuômira jaûna – a plũču kârstumiêm. / vêl iĺgi pêc taṁ plaûšu kârsuôni neãrstêja tâ kâ taga a zâlêm, a špricêm. / pa tuõ laĩku tã meîtene saslima a plaûšu kârsuôni.* ☐ ***kaŕstuma sệrga*** – karsonis (?). *ũzgãjuse kârstuma sệrga, uṅ daũdzi slimuô. uṅ ari nèisciêš – miŕst.*

kârstuves, retāk vsk. ***kârstuve*** subst. **Rīks, iekārta kāršanai.** *tãs i kârstuves. tâc beņķis bi, ku sêdêja, ka kârsa. / viĺlu vẹd kârstuvês. mãjâs a ruôks kârstuvêm kârsa. tas bi seṅ. tâda plãtîte bi – maģinas* [kārstuves] *tâdas, kâtiņs galâ. tãm maģas naglinas. tuõ kârstuvi ûzlika uz beņķi, tuõ uzlika uz kraģiêm. pac sêdêja vidû uṅ kârsa. / ruôkas kârstuves bi gaṅ·drīz katrâs mãjâs. tag jaû kârstuves nevaŕ vaĩs dabuĩt. / bi Piẽkšệnu buõtê aŕ viĺlas kârstuves, aŕ zirgu dzẹnamas, ari a ruôkâm griẽžamas. / tad jaû bi a ruôkâm griẽžamas kârstuves tâdas ũstaĩsîtas. tâdas ruôkas kârstuves bi, ku griẽza a ruôku. uṅ ta viņus* [tas ir, veco zeķu kātus] *isplucinâja ta kâ viĺlâ. / nu tâdas maģas ruôku kârstuvîtes* [bija], *tâdas vẹĺkamas tâ kâ labas plaũkstas vaĩrâk. ruôkas kârstuvês viĺlu kârse priêkš zeķẽm. / kârstuves i, ku viĺlu kârš. meîtas sakârsa viĺlu kârstuvês uṅ savêrpe dzives priêkš zeķu adîšanas.*

kârsums subst. **Vienreizēja paveikta darbība → *k â r s t*.** *paṁpaŕs i viĺlas kârsuma atkritumi, ari visas nederîgas lupatas.*

kaŕsuonis subst. **Slimība, kas noris ar augstu temperatūru.** *daũdzi nuômira a diluõni, cic a kaŕsuõni.* ☐ ***gaĺvas kaŕsuonis*** – smadzeņu apvalka iekaisums. *ciêmĩnu mãte ẹsuõt slima – gaĺvas kaŕsuõnis piêmetiês. / jẽraṁ ûzgãjis grĩzulis gaĺvâ – griẽžâs. tag skaîtâs kâ gaĺvs kârsuônis. / taga adzĩst, ka* [aitai] *i bijis gaĺvas kârsuônis. tuõ neãrstêja – tuõ kârsuôni.* ☐ ***plũču*** (arī ***plaûšu***) ***kaŕsuonis*** (arī ***kaŕstums***). Sk. *kaŕstums* (3).

kaķš, arī ***kaŕš*** subst. **1. Organizēta bruņota cīņa (starp divām vai vairākām valstīm, tautām, ciltīm u. tml. vai sociālām grupām valsts, zemes iekšienē).** *tas bi piŕmâ karâ, ka maṅs vĩrs bi*

karâ. tęs nuõmira viênu gadu pirms kaŗa. / viņi izbęga, ka sâkâs karš. / it us paša kaŗa beĩgâm [mums] *viêna kaza bi.* ☐ ***Pasaũles karš*** – Pirmais pasaules karš (1914–1918). *es isteîkšu, kâ mums gãja. tas bi Pasaũls kara laĩkâ. / mũs tęs nuô Pasaũles kara pãrnãca a tâdâm tupelêm.* ☐ ***kara*** (arī ***karu***) ***laĩks*** – laikposms, kad notiek karadarbība. *nãca divi kaŗa laĩki. tas uõtraîs karš ta kâ skalus visu nuôdędzinâja. / tas jaû bi pîrms tã kara, nu taî kara laĩkâ. / tâdas* [pašaustas] *drãniņas nęsâja. uņ tâ kaŗa laĩkâ a visu istika. / kaûtu* [cūkas] *gaļu tik ańdelêja pa karu laĩku.* ☐ ***izstaĩgāt karus*** – piedalīties kaujās daudzās vietās. *vęcaîstęs jaûnîbã bî isstaĩgâjis karus. labi, ka dzîvs palika. / vęcaîs Mičis pa·visam̂ jaû bi sastipis. visus turķu karus isstaĩgâjis.* // **Karadarbība.** *mums te pãrgãja pãri tiẽ kari.* // dem. **Bērnu rotaļa, kas atdarina karadarbību.** *puĩkas ganîbãs tuõs kaņkâļus lãdêja pa gaîsu, kariņus spẽlêja. ta mętâja.*

2. Nesaskaņas, strīds, ķilda. *bi usklîduši čigãni. īsc kaŗš bi a viņiêm, lîdz aîzraĩdît pruôjâ.* ☐ ***kaŗa mãte*** – kašķīga sieviete. *ku tã kaŗa mãte! miêrâ viņa nevaŗ bût.*

✧ ***kâ karš*** – ļoti daudz. *tiŗgû ļaûdis sanãca kâ karš.*

kāršelis, arī ***kãršele***, ***karšele***, ***karšelis***, ***kãrša***, ***karša***, jaun. ***karaša*** subst. **No rupjmaizes mīklas veidots plācenis, kas (parasti) pārklāts, pārliets ar aizdaru (piemēram, ar cukuru, speķa gabaliņiem, krējumu) un cepts pirms maizes ievietošanas krāsnī.** *kãršelîti cęp, ka cęp maîzi. tas i pirmaîs šãviêns. es katru reîzu aŗ, ka cepu maîzi, iêšãvu kãršelîti. tas iŗ pirmaîs kumuôss. uzliêk kreîmu, cukuru. ãtri vaŗ dabuît ęst. sašaũ maîzi, kãršelis gatavs. / kãršelis* [jeb] *karšelîte i nuô rupjas maîzes mîklas cępts raũsis. kad maîzi cepa, tad vis·pirms iêšãva kãršeli. tâ divu coĺlu biês bi. / tuõ kãršeli šãva us kluõna, tâdu apaļu taĩsija. / kãršelis* [jeb] *karšelis. ka jaû cęp maîzi, ta pirmuô cęp karšeli. tag jaû teîc raũsi. / karašu cepa, ka rupju maîzi cepa. lidz tuô maîzi beîdza sašaũt, tas jaû bi iscepiês. karaša bi plakana, vispãri lizi. cic kreîmu uzlêja, gaļu uzbẽra. / karaša iŗ tâc raũsis. kad maîzi cepa, tad vis·pirms iêšãva kãršeli. / ganiņam̂ nesa kãršeli. tas bi tâc plâns isspiêsc raũsis. us tuõ vîrsu ûskaĩsija cukuru, kreîmu uzlika. uõtra zoŗte bi aka a taûkiêm jeb aŗ sâli – ûzbẽra sâli, pliku maîzi jaû nê. / ka cepa kãršeli, ta uzlika kreîmu uņ cukuru virsû. kãršeli cepa us plãķi. / kãršas tas raũsis bi. citi liêk gaļu, siĺķi. lidz maîzi sašaũ krâsnî, lidz kãršele gatava. / ka cęp rupu maîzi, ta iêliêk tâdu karšinu. ûzliêk cukuru virsû va kuô uņ ãtri ęd. / pirms tãs maîzes šaũšanas iẽšaũ tuõ karšĩnu piê tã paša aĩskura. / tuõ karšĩnu nedrîkst slapinât – ta vaĩs naû kârstuma. / pa·priêkšu iêšãve karašu* [jeb] *karšeli, ta šãve kukuļus.* // **No miežiem, kviešiem cepts plācenis ar pārklātu aizdaru.** *miêžu karaša, rupju pûŗa maîzîte.* [mīklu] *tâdu plânu plânu isspiêde uņ ta uzgriêza gaļu, sĩpuôlus. uņ tuõ saûca pa karašu.* // reti. **Sklandrausis [?].** *karaša bi tâc raũsis. viņu cepa nuô rãceņiêm va nuô bûrkâniêm. uņ apakšâ bi rupji miĺti a karŧpeļiêm samîcîti kuõpâ. istaĩsija tâdas maliņas. uņ iêlika vidû bûrkânus. uņ tâdas karašas cepa.*

kāršinki: ☐ ***iẽt kāršinkuos*** reti – kopt vecu vai (ļoti) slimu cilvēku, lai pēc viņa nāves mantotu māju, iedzīvi. *tâ jaû daũdzi dara – iẽt kãršiņkuôs uņ tad dabũ mãju.*

kāršruõze, arī ***karšuruõze*** subst. **Dekoratīvs malvu dzimtas lakstaugs ar stāvu, garu stublāju un krāšņiem dažādas krāsas ziediem lapu žāklēs (*Alcea rosea*).** *tãs karšuruõzes gaŗ siênu piêsêju ciêti klât, laî vẽš nesalaûž. / kãršruõzi senâk saûca stęņgruõze. vis·apkârt tâdi ziêdiņi viņaî.*

kārt v. **1. Novietot tā, lai karājas.** *pa Liẽldiênãm šũpuôles kãra. kãra kâdâ šķũnî, laũkâ jaû parasti nê. / istabã bî tâ uzriktęc, ka varêja kãrt šũpuli. ta jaû tiẽ bęrni dzima. / vadzĩtî nekaŗat mũs mãsĩnas vaîņadzĩna!* // **Klāt (ko) no virsas (piemēram, villaini).** *brũteî* [skāteri] *bi jâkaŗ brũtgana mãsâm uņ brũtgana brāļiêm, savâm mãsâm nê. / kâzâs visiêm vĩra radiêm skãtẽrus kãra uņ lika cimdus, zeķes klât. / kâzâs a skãtẽriêm gãja kaŗt jaûnâ siẽva vedêjus. / tagat, ka dziêdât iẽt, ta jaû viņas* [tas ir, sievietes] *aŗ uskãrušâs* [villaini]. *us tuõ gaĺvu jaû viņas nekaŗ tãs viĺlaînes, bet tãs tâ·pat viẽn.* ✧ ***kārt zuôbus vadzī*** – būt bez pārtikas, uztura. *paûsarî nu kaŗ zuôbus vadzî. nev ne·kã, ka nemâk saîmniêkuôt.* // **Novietot (ko) ap kaklu.** *meîtas visâdas kreĺles kãra kaklã. / guôvĩm kãra kaklã tâdu grabekli, ka mežã ganîja.* ✧ ***kārt nabaga kuli kaklā.*** Sk. *k a k l s* .

2. Nonāvēt pakarot; izpildīt nāvessodu pakarot. *tiẽ suôdi bi dažâdi senâk. kãra aŗ ciĺvękus.*

kârta subst. **1. Viendabīgs (piemēram, kādas vielas, zemes, organiska veidojuma) slānis, kas atrodas virs (arī starp) citiem slāņiem vai pārklāj kā virsmu.** *sniêks nuô rîta lidz puzdiêni nuôbira liẽla kârta. /* [sveces dakti] *iêlaîž* [taukos] *uņ izņęm̂. uņ ta viņiêm viêna kârta akaĺ tiẽ taûki apkârt. /* [cūkas] *gaļu, ka bi izdzisuse, sâlija. lika âdas pusi uz zemi uņ bẽra kârtu sâli. ta lika aka citus gabalus virsû. / tâc aûksc kasc kâ gaĺc. ta turŗ salika tuõ gaļu – viênu kârtu gaļu, viênu sâli. / skâbaîš*

piẽns bi spañneļuôs sarûdzis. ta tã viŕsas kârta bi ciêta. / linus senâk nuôkliêda plânâ kârtâ uz rugãjiêm. / [mucā] *iẽlika tĩrus saĺmus – kârtu. uñ ûzlika tĩru, nuômazgâtu akmeni – tâdẽļ, laî saĺmus neceļ̂ uz aûkšu, ka iẽlej ûdeni. / baznîcâ gãja,* [dižuo drānu] *salika četras kârtas uz ruôkas. / puĺsturi bi – lupatu čupas bi saliktas kârtu kârtâm. tag jaû tâdus lupatus nebâž vaĩs. / baznĩcâ bi kârtu kârtâm tiẽ lukteri. / raîbi cińdi uñ skãteri lãdê bi kârtu pa kârtaî aŕ ķiẽņu pagalêm, laî kuôdes neiêlaîžâs.* ✧ ***aŗama kârta*** – ļoti bieza (parasti netīrumu) kārta. *nu puĩšeliḿ tik mẹĺlas kãjas, ka tuŕ aŗama kârta viŕsû.* // **Vienmērīgi izvietots (piemēram, vienāda biezuma pavedienu, šķiedru) kopums, klājiens, rinda (?).** [krekla pogu šūšanai] *bi tâc kaũlińš. uñ us tuõ kaũlinu ustina piêcas sešas kârtas dzives viŕsû, lina, uñ tad šuva apkârt. / istina spuõles, sašķeterêja divas kârtas uñ adija. / tuõ šnuõru tik pa divi kârti tâ vija. / tâdi diêdzĩni bi, piêcas kârtas šķẹtinâti. tâdus viņus varêj aûst. / viêni raksti bi tâdi, kuŕ aûda divas kârtas uz reĩzu.*

2. Noteikta kārtība (kā) secībā. *mãte likuse bệrniêm krustmãti ruôku skũpstît, bet viņa ẹsuõt nuôbučuôjse visus pêc kârtas. /* [pēc gavēņa] *trîs vakarus nuô kârtas saûca gaŗi. ta vaĩs aka tâ kuõpîgi nedziêdâja. / tuõ* [dakti] *nuôliêk uñ pêc kârtas ņẹḿ aka citus. ka tuõ beîdzamuô paņẹḿ, ta tas piŕmaîs iŕ aka sasalis. / bi ecẽšana uñ pederẽšana.* [ecējot] *iẽt tik riņķî pa kârtaî.* ☐ ***galv̂eņām kârtām*** – galvenokārt. *šuôdiên* [*ilkšu arklu*] *piêliêtuô nedaũdz, galv̂eņâm kârtâm iŕdẹņâ zemê.* // **Kā vieta (rindā, secībā).** *biju piê ãrsta, gaîdiju iĺgi savu kârtu.* ☐ ***piŕmām kârtām*** – vispirms. *piŕmãm kârtãm sakuôpa luõpus. ta tik deva bruõkasti. / mâcîtâjaḿ spredịķi sakârtuôti pa daļâm. baznîcâ nuô kańceles viñš iẽsâk: piŕmâm kârtâm – uñ runâ brîdi. ta teîc – uõtrâm kârtâm.* // **Reize.** *nu tava kârta, dệls, siẽvu vẹst mãjâs.*

3. novec. **Apģērbs (parasti uzvalks, kleita).** *kârta – tas skaîtâs viss ûzval̂ks. / aĺgas puĩšiêm* [bija] *trîs krẹķli, pusvadmala viêna kârta, viêna kârta vadmalas. / puĩšis salīka uz gadu strâdât pa šãdu luõni – viêna kârta vadmalas drẽbju, viêna kârta pusvadmalas, trîs linu. / kuŕ tu iẽsi šuôdiên tik čẹkls, uzviĺcis jaûnuô kârtu? / ka kâdaḿ bi divi krẹķli uñ divẽjas bikses, ta teîca, ka taḿ divas kârtas, tas jaû bagâc. / kuŗaî meîtaî vaĩrâk kârtu, tã bagâtâka.* (LVDApr. 267) */ nepiêtika aŕ siênu vadmalas Jẽčiḿ kârti. viņaḿ bi liẽls stâvs.* ☐ ***aĺkšņu kârta*** – uzvalks no alkšņu mizās krāsota auduma. *citi aka* [audumu] *krãsuôj iêkš aĺkšņu mizâm. priêcâjâs tâ – taḿ jaû aĺkšņu kârta.* ☐ ***kuñga*** (arī ***vãcu***) ***kârta*** – jaunmodes apģērbs (19. gs. beigās, 20. gs. pirmajos gadu desmitos). *pašuvu viênu vãcu kârtu, viênu nîceniêku kârtu. tâ teîca, ka sâka šũt jaûnas kârtas. / vệlâk sâkâs kuñga drẽbes, sâka pệrvệt. ta teîca – taḿ jaû kuñga kârta mugurâ.* ☐ ***miŕstamā kârta*** – apģērbs, ko uzģērbj mirušajam. *tâ jaû bî vẹciẽm ciĺvệkiẽm miŕstamã kârta sagãdâta. tañteî aŕ lãdẽ bî miŕstamã kârta. / vẹcie ļaudis sagaidīja miršanu kā pelnītu atpūtu.* [..] *jau iepriekš sagādāja drẽbes – mirstamuo kārtu, kā arī zārku.* (Sprincis 371–372)

4. Sabiedrības grupa (piemēram, feodālismā), kas apvieno cilvēkus pēc to ekonomiskā un tiesiskā stāvokļa. *barõns i tâc aûkstas kârtas, lẹpns tâc. / zeḿniêku meîtas baĩdijâs nuô kuñgu kârtas ciĺvệkiêm, juô neturêja tuõs paŕ kârtîgiêm strâdniêkiêm. / aĩzejuôt teîc – sveĩki! tas i jaûns vârc. teîc viênas kârtas ciĺvệki. / skruĺlêja ari matus tãs meîtas, kas viĺka gaŗus svârkus, vis·vaĩrâk jaû kuñgu kârtas.*

5. Pēc noteiktām pazīmēm (piemēram, pēc vecuma, ģimenes stāvokļa) apvienota cilvēku grupa. *tas jaû nu vĩra kârtâ, siẽvas kârtâ –* [teic,] *ka apprecẽjiês. / sešpacmit gadus vẹcus bệrnus iẽsvêtija baznĩcâ mâcîtâjs. ta palika liẽla ciĺvệka kârtâ.* // **Viens no diviem pretējiem (vīrišķajiem vai sievišķajiem) dzīvo organismu veidiem; dzimums.** *ruñcis i vĩriêšu kârtas, kaķe i siẽviêšu kârtas. / cik cũkas kaûs? – ta jaû neskaîta, kâda viņâm tã kârta.*

6. lok.; adv. noz.; savienojumā ar apzīmētāju. **Veidā.** *skuõlniêki aŕ vasarâs strâdâja koĺhozâ. tas jaû bî gaň·drĩz piêspiêdu kârtâ.* ☐ ***laĩmīgā kârtā*** – laimīga gadījuma dēļ. *laĩmîgã kârtã es veĺ nedabuju tuõ liêtu.*

kârtākslis, arī ***kartākslis*** subst. **Atgremotāju kuņģa daļa – grāmatnieks.** *kaŕtâkslis i luõpu kuņģis zâles êdêjiêm – ziĩrgaḿ, guôveî, aîtaî. / guôvu kuņģa daļa i kârtãkslis. ka guôvîm kârtãkslis dẹg, ta viņas negrẹmuô.* [govs] *uspûtâs uñ dega kârtãkslis, negrẹmuôja. / ku* [govij] *tãs grãmatĩnas i, tuõ saûc ari paŕ kârtâksli. / guôvêm liẽlâkâ slimība i kaŕtãkslis dẹg, tas i, grãmatĩnas. pazîmes i, ka saûss dẹguñs uñ negrẹmuô, nẹ̀ẹ̀d. ja negrẹmuô, ta dẹg kârtãkslis.* / [govīm] *bi ūspûšanâs – kârtãkslis ka dẹga.*

kârtāt, retāk ᴵᴵ***kârtuot*** v. **Otrreiz art (augsni) pilnā aršanas dziļumā.** *zemi kârtâ priêkš sẽšanas, laî mîkstâka. / pavasarî aŕ vêl viênreĩz zemi kârtâ.* / [zemi] *uskârtâ a mazuô ârklu. ja zeme ciêta, ta tik kârtâ. kârtâ tik paûsari uñ* [zemi], *kuŕ naû sũdi gâsti. / a viņu* [tas ir, *buķeli*] *kârtâ, iŕdina saârtu zemi. ka kârtâja laũku, ta gribêja, laî nesamĩtu* [zemi]. *ta aŕ a viênu ziŕgu.*

[I]*kaŕte*, arī **[III]*kārte*** subst. **Zemes virsmas vai tās daļas pamazināts, vispārināts, matemātiski noteikts grafisks attēlojums plaknē (parasti uz papīra).** *tâ muṁs gājis pa tuõ Uõtaņķes upi. us kaŕti viņu saûc Puŕvupîte. / ģeûgrāfija bî tikaî us kārti. jâ, ta vaîdzêja tā kārte* [zināt]. / [skolā] *liēla kārte bi piê siênas. uñ tuŕ vaîdzêja a puĻķi parādît visi tiē piĹsęti uñ upes, uñ viss.*

[I]*kārte* subst. **Kārts.** *sklañda* [jeb] *kārte tâda balta, gluda. pa tuõ stūma laĩvu* [ezerā]. / [Lieldienās] *pa diênu bi tās šūpules, iêkš tâdâm kārtêm. / ižžâvê* [zirga] *âdu – uzliêk us kārti, viĹlas pusi uz iêkšu. / spārêm viŕsûm lika šaĹmenes. tās i kārtes* [jeb] *sklañdas. tās tika a kuôka tapâm piêstiprinâtas piê spārêm. / kāršu žuôks i aka, ku gali pāri viêns pa uõtru. / senâk teîca sklañdas, taga i kārtes.* ✧ ***âdu pār*** (arī ***pa*) *kārti un gaļu baĻĻā*** – a) saka, ja (māj)dzīvnieks ir paredzēts nokaušanai vai ir nokauts. *tâ jaû saka, ka luõps i vęc, – taṁ tik âdu pa kārti uñ gaļu baĻĻã! / âdu pār kārti uñ gaļu baĻĻâ! – nuõkaûjuôt luõpu, priêcâjâs saîmniêks.* b) hum.; saka par zaudētāju (spēlē, derībās u. tml.). *ka uõtru i piêviññējis, ta aŕ teîc – taṁ tik âdu pa kārti uñ gaļu baĻĻâ!* ✧ ***mest pa kārti*** – atdot projām. *nu tuõs veñterus, kuri saplîsuši, tik męst pa kaŕti žīdaṁ kulê.* ✧ ***mest pa viênu kārti*** – pakļaut (vairākus vai visus) vienam un tam pašam (parasti negatīvam) vērtējumam. *tiẽ* [brāļi] *abi viênâdas dabas – pa viênu kārti męțami.*

[II]*kārte*, arī ***kārts***, **[II]*kaŕte*** subst. **Spēļu kārts.** *kreĩcis, pĩķis, ęrc, pučis – četras sugas tik kārtêm iŕ. / spęlas, tag kārtes* [sauc]. *senâk spēlêja tikaî spęlas* [jeb] *kārtes. / kaṁ tā liēlâkâ kārte, truṁpa, tas savâķ* [citas kārtis]. */ maṅ irâd jâisveîduô tā spēļu kaŕte. tag es viņu klēbêju. nu jaûtrîbaî vaîdzîks i. / spēļu kārtis saûca paŕ spęlām. / citu jaû negrib piêjeṁt kāršu spēlē.* ☐ ***izlikt kārtes*** – izzīlēt pēc kārtīm. *čigānines staĩgāja pa mājām, izlika kārtes, zīlēja. / es biju mājās. iênāca viêna čigānene uñ grib muṁs izlikt kārtes. uñ teîca, ka bûs nuô mājām jâiziēt. ta beîdzâs kaŕš, sâkâs izvešana, mūs izveda.* ☐ ***kāršu licējs*** – cilvēks, kas zīlē nākotni ar kārtīm. *es nezinu, va muṁs te bî kâda kāršu licēja.*

[III]*kārte.* Sk. [I]*kaŕte*.

kārtele subst. **Neliela kārts.** *izvęĹk veĻs šnuõrus pa tuõ aûkšu. akaĹ uzliêk sklañdeĹs* [jeb] *kārteĹs. / plekstes sažâvê – liêk uz aũkstiêm dūmiêm. ta ûzliêk uz kuôka kārteli.*

kârtele subst. **Neliela kārta.** *tâda kârtele ussniga sniêga. varês braûkt a ragūm.*

kaŕtfelis. Sk. *kaŕtupelis*.

kârtība subst. **1. Stāvoklis, kad (piemēram, priekšmets, telpa, vieta) ir kārtīgs; pretstats: nekārtība.** *mēs nebijâm turîgi, bet tīrība uñ kârtība piê muṁs bi. / tuõ mūrīti a visâdâm skrañdâm nuôkrāvuši tiẽ bęrni. kârtība ne·kâda!*

2. Noteikta (dzīves, darba) organizācija (kur). [tirgū] *rati bî jâsabraûc riñdâs. tuŕ bija sava kârtība.* ☐ ***ievest*** (arī ***ieviêst*) *kârtību*** – nodibināt kārtību. *ka dabuja labu siẽvu, ta tā iêveda mājā labu kârtību. / muṁs skuõlā bij kârtība. skuõluôtâjs mâcêja iêvęst kârtību. / kas te iêviêsîs kârtību! visi piê dârba iẽt.* ☐ ***tikt pie kārtības*** – panākt, ka iestājas vēlamais, vajadzīgais stāvoklis. *šuôdiên tiku beîdzuôt piê kârtības. pus diênu te kârtuôju visu.* ✧ ***mājas kārtībā*** – mājas apstākļos. *tās kârstuves maṅ aŕ aûkšâ uz istubu. ta viĹlu kârsa mājas kârtîbâ. / mājas kârtîbâ visi ęsaṁ ganijuši. / alu izbrũvê us kâdiêm svętkiêm mājas kârtîbâ.* **// Disciplīna, organizētība.** *tęs* [bērnus] *dikti bīdelêja, laî visi bûtu piê kârtîbas.* ☐ ***saûkt pie kārtības*** – likt (kādam), piespiest (kādu) pārtraukt, izbeigt nepareizu, nelikumīgu darbību, rīcību. *bęrni aka pamętuši viss mañtas pa grîdu. ej saûc piê kârtîbs viņus!*

3. lok.; adv. noz.; parasti savienojumā ar verba (*ne*)*bût* formām. **Stāvoklī, kad (kas, piemēram, priekšmets, telpa, vieta) ir apkopts, sakārtots, arī iekārtots, pabeigts.** *tikaî vaîg pakârtuôt, tad viss i kârtîbâ. / taî istabā viss bî kârtîbā, ka iênāca tęs.* ☐ ***savest kārtībā*** – panākt, lai (kas, piemēram, priekšmets, telpa, vieta) būtu kārtīgs. *istabu vaîg tâ bišķi piêkârtuôt, savęst kârtîbâ. / zirgliêtas tęvs saveda kârtîbā.* ☐ ***(uz)turēt kārtībā*** – sekot, raudzīties, darīt (ko), lai (kas, piemēram, priekšmets, telpa, vieta) būtu kārtīgs. *katraṁ savs ceļa gabaĹs bi jātuŕ kârtîbâ. / tuõ* [ceļu] *labuôja uñ ūsturêja kârtîbâ saîmniêki. / māju jâustuŕ kârtîbā, viss jânuôliêk savās viêtās.* **// Apzīmē tādu stāvokli, kad (ķermeņa daļas, to darbība) ir bez traucējumiem, novirzēm.** *tas tâc ciĹvęķs šķîbâm kājâm, aŕ iẽšanu nav kaũ kas kârtîbâ. / ka luõpi negrębuô, tad viņiêm aŕ grāmatniêku nav kaû kas kârtîbâ. /* [vīram] *tiẽ nęŕvi neû kârtîbâ. / ka viss kârtîbâ, ta guôve tūlît* [pēc atnešanās] *ceļas aûkšâ uñ laĩza teļu, ta kâ saûss paliêk. / ka viênreĩz* [jēri] *pazîduši, nuõžûst saûsi, ta i kaŕtîbâ.* **//** pārn. **Saka, ja kas (parasti nepatīkams, nevēlams) ir novērsts.** *lēveres vaîg tâ vaīrâk iêęst uñ piēnu vêl piêdzęŕt, uñ ta i kârtîbâ – caũreja klât. ta nuô mājs nevaŕ iẽt ârā.*

kārties v. **1. Darīt pašnāvību pakaroties.** *tuõ ziêmu bija grũti – kuô ệst nebija, maĺka nebija. vari iẽt kārtiês.* ✧ ***ej kārties!*** – saka, ja nevēlas kādā klausīties, ja grib no kāda atbrīvoties. *ej tu kārtiês! es tuŕ neiẽšu laĩku kavệt, ne·kuŕ nebraûkšu.*

2. Liekties, karāties (kam pāri, klāt, kur iekšā u. tml.). *nekariês pāri pa tuõ žuôgu! tas nav tik stiprs, neturês.* ✧ ***kārties kaklā.*** Sk. *k a k l s .*

kârtīgi adv. **1. Tā, kā vajadzīgs; rūpīgi, precīzi.** *tā maîze i kârtîgi izrûguse, smuki. / gaļu, mẹñcus nuôsâlija kârtîgi, nuôžâvêja. /* [vatētai segai] *apšuva malas kârtîgi – va nu a ruôkâm, vaî nuônesa piê skruõdeŗa, a mašīnu laî apšuv. / ja vệdệŕs sâpêja, ta siẽvas pajẽma a drãneli pārsêja kârtîgi. /* [talkā] *deva kârtîgi, labi pàệst, kriẽtni iêdzệŕt. / ta tik* [jaunais pāris] *braûca mājâs, laî vaŕ saîmniêces kârtîgi tuõ puzdiênu pataĩsît. / ka mâcêja kârtîgi iskomañdệt visus, ta dârbi gãja nuô ruôkas. / tâdas vâles bi. us tã dẽļa kârtîgi veļu izvelêja.*

2. Stipri; pamatīgi. *Aĥšis jaû aŕ dikti kârtîgi dzêre. / ja ũssit ziŕgaḿ kârtîgi pa muguru, paliêk viga. / smīlâ tâc mas liêtīns, kârtîgi nelîst. / kaĩmiņiêne bi atnãkuse uñ kârtîgi iêkņuõtêja manus pẹñkuôkus.*

kârtīgs, ***-a*** adj. **1. Tāds, kura lietām, apģērbam u. tml. raksturīga sakārtotība, tīrība.** *ka bi kârtîgi saîmniêki, tiẽm bi žuôgi mājaî apkârt. nu liẽlâkâ daļa bi kârtîgi saîmniêki. / viss, tãs ragus* [*vāgūzī*], *smuki sakŗaũc bi, kas bi tâc kârtîks saîmniêks. kas nebi tâc kârtîks saîmniêks, taḿ viss bi, jâteîc, sasviêsc. / ta jaû tãs kârtîgâkâs siẽviêtes lika piê* [kūļu] *griêšanas, piê paduôšanas. / viñš nuô mājas iziẽt viênmệŕ tâ kârtîgi abģêrbiês, tâc kârtîks puĩsis i.*

2. Tāds, kas ir samērā, arī pietiekami labs. *nuô miêžu miL̃tu a gaļu vãra kukulîšus. tas i kârtîks êdiêns. / saîmniêces jaû gaĺdu ûstaĩsa kârtîgu. / šĩ* [meita] *nu usstĩvệ seû viênu kârtîgu kleîtu. bet es jaû ŗedzu, ka viņi nedẹŕ – knaps. / tuŕ* [teķim] *bi kârtîga viL̃la. tã nuôgãj iêkš visas viL̃las. / jeḿ kârtîgu nazi! / nu naû zinâms, va tuŕ bûs šuôdiên daŕps. tuŕ naû tâc kârtîks daŕps.*

3. Tāds, kas atbilst kādām prasībām, normām (par cilvēkiem vai dzīvniekiem); īsts. *es tâ gribẽju, laî manã viêtã paliêk tâc kârtîks kapteĩnis nuô jaûniêm.*

4. Samērā liels. [Janševskis augumā] *tâc liẽlâks bija pa vidêjuô, kârtîks vĩrišķis bi. / piêbâza kârtîgu maîsu a siênu. / citaḿ bi kârtîga guL̃tas apakša. uñ* [tur] *iêlika tãs cisas. /* [pirtī] *uzmẹt tik garu tâ kârtîgi, la tas kârstuḿs tâc kârtîks. / sakũra labas, kârtîgas plaḿmas. ta varêja tuõ cũku nuôsvilinât. / še dzeŕ, Pẽteŕ! ņeḿ kârtîgu šļuku, piL̃lus vaîgus! / nu gañ dabũsi kârtîgas žmigas pa biksẽm pa tâdu sliktu padarîšanu! / te kârtîks gabaĺs jâpaiẽt lidz aũtobusa piêturaî.* ✧ ***ietaĩsīt kārtīgu štīmungu*** hum. – iedzert alkoholisku dzērienu, lai īslaicīgi rastu šķietamu drosmes un spēka apziņu; piedzerties. *teîc ari us piêdzệrušu – tas iêtaĩsîjis kârtîgu štĩmuñgu, nevaŕ nuõiẽt pa ceļu.*

5. Auksts; bargs (piemēram, par ziemu). *ja bi kârtîga ziêma, ta viš* [tas ir, dīķis] *smuki sasala. / senâk bî kârtîgas ziêmas. ta braûca, veda tuõ siênu* [no applūdušajām pļavām] *laũkã.*

kaŕtiņa, arī ***kārtiņa*** subst. **1. Pastkarte; atklātne.** *piŕms uL̃maņlaĩka sûtija apsveĩkuma kārtiņas vi·sâdas pa ciêmu.*

2. Papīra lapa speciālu ziņu, datu u. tml. ierakstīšanai. *kara laĩkã jaû viss bi kārtiņām. / taî karalaĩkã ne·kã nevarêja dabũt. deva uz kaŕtiņām miL̃tus va kuô.*

kaŕtpelis. Sk. *kaŕtupelis.*

kārts. Sk. [II]*kārte.*

kaŕtufelis. Sk. *kaŕtupelis.*

kaŕtūns, retāk ***katūns*** subst. **Plāns kokvilnas audums.** *paŕķis bi senâk. paŕķis, kaŕtũns. / žĩc atnesa kaŕtũna drãneles. / prũsines bi. drẽbe lĩdzîga mũsu katũnaḿ. / viss kaû kas nuô kaŕtũna bi. kaŕtũns jaû katraḿ bi.*

[I]***kârtuot*** v. **1. Radīt, veidot (priekšmetam, telpai u. tml.) vēlamo, parasto izskatu.** *piŕms svệtkiêm kârtuôja istabas, visu tĩrija, mazgâja. / kârtuôju aka* [tautastērpu]. *rît jaû vaîdzês aka.*

2. Veikt, darīt (ko), nodarboties (piemēram, ar kādu jautājumu), cenšoties rast vēlamu atrisinājumu, sasniegt vēlamu rezultātu. *tệs sâka kârtuôt tãs liêtas, iêmaksâja liẽlu naûdu. / tuŕ vaîdzêja druôšu dũšu, ka gãja kârtuôt tãs liêtas. / vaîdzêja kârtuôt zemes liêtas. vakaŕ kârtuôju.*

3. Izvietot cilvēkus (piemēram, pie galda). *nu vaîg tuõs viêsus aĩcinât, kârtuôt piê gaĺda.*

[II]***kârtuot.*** Sk. *k â r t ā t .*

kârtuotājs m., ***kârtuotāja*** f.; subst. **Tas, kas kārto.** *ãgenîdãteŕs jaû bij tas gaĺvệnaîs kârtuôtājs uñ rîkuôtājs* [muižā].

kârtuoties v. **Kārtot, risināt (ko), lai gūtu vēlamo rezultātu.** *tuŕ bî kuô kârtuôtiês, ka braûca us tiŕgu. nuô vakara jaû sakârtuôja vẹzumu, visu salika. / laî paši ūzmeklê daŕbu, laî kârtuôjas!*

kaŕtupelis, arī ***kaŕtupelis***, ***kaŕtpelis***, ***kârtpelis***, ***kârpelis***, ***kaŕtufelis***, ***kârtfelis*** subst. **1. Viengadīgs nakteņu dzimtas lakstaugs ar zarainu stumbru, plūksnaini dalītām lapām un pazemes bumbuļiem (*Solanum tuberosum*).** *maṇ te labi aûg kaŕtpeļi, laba zeme i. / veļ̂ jaû naû kaŕtpeļu raûnamaîs laīks, bet jaû iêrûsêjši. vaîdzês raût nuõst.*

2. Šī auga bumbulis. *kaŕtpelis katru gadu jâstãda. pa septîņi, astuôņi pũri kaŕtfeļi varêja iêstãdît. / ka rudenî nãk kaŕtpeļu ņẽmêji, ta viņi visi tuŕ* [lielā mājā] *gulî. / svẹdiênas rîtu bî pupas aŕ kaŕpeļiêm. / êšanai gribêja, laî iŕ miļ̃taîni kaŕtupeļi. / kaŕtupeļi tâ rûsê, ta viņi sâk pũt. / izvãrija kaŕtpeļus, nuõsûc, sastumpâ, tad piêbeŕ miļ̃tus, tad savãra. / ka tâdi labi kaŕtufeļi, ta saiẽt bļugâ. / kaŕtfelîšus jaû nuôlaûpija. / tuõ kaŕtfeli pac nuôlaûpija.* [ēdot] *viênâ ruôkâ siļ̃ķe, viênâ kaŕtfelis. / sveces iêlika lukterî vaî kaŕtupelî.* ☐ ***luõpu kaŕtupelis*** – lopbarības kartupelis. *luõpu kaŕtupeļi naû miļ̃taîni. tiẽ aûg labi, izaûg liẽli. tã tâda šķiŕne i.* ☐ ***kaŕtupeļu miļ̃ti*** – ciete, ko iegūst no kartupeļiem. *sarīvã rãceņus, isskaluôja. ka nuôsêdâs, ta tuŕ radâs rãceņu* [jeb] *kaŕtupeļu miļ̃ti.* ☐ ***kaŕtupeļu raûjamā mašĩnīte*** – ierīce kartupeļu novākšanai. *kaŕtupeļu raûjamâ mašĩnîte. tuŕ spuŕdzeklis griẽžas riņķĩ uñ tiẽ kaŕtupeļi iẽt pa gaîsu.*

kãrumnieks m., ***kãrumniece*** f.; subst. **Cilvēks, kam ļoti garšo izmeklēti ēdieni, dzērieni.** *puĩka i liẽls kãruṁniẽks, viñš dikti kãrs us koñfektẽm. / bệrni jaû bija kãruṁniêki – gaĩdija, ka pãrvedîs kuô nuô tiŕgus.* **// Dzīvnieks, kas ēd galvenokārt labu barību.** *viš* [tas ir, suns] *i staļ̃ks, uz laba tâ, kãruṁniêks.*

I*kãrums* subst. **1. Sevišķi garšīgs, izmeklēts ēdiens, dzēriens; ēdiens, dzēriens, kas kādam ļoti garšo.** *sadrupina maîzi, piẽlej aũkstu ûdeni uñ piẽbeŕ cukuru – tas bi vis·labâkaîs êdiêns. tã bi tik kãruṁs. / maîzi* [zirgam] *tik kãrumaṁ deva – paciênât. tã jaû neskaîtijâs êdiêns. / zemiņu zapti kâdu puôdeli kãrumaṁ savãriju.*

2. Kāre (pēc kāda ēdiena, dzēriena). *kâdu reĩzu guôve stãv uñ islaîž tâdu liẽlu, gaŗu siẽkalu. tas i nuô kãruma. viņa kaû kuô labu rẹdz, gaĩda.*

II*kãrums* subst. **Rezultāts → *kãrt* (1).** *tẹ̆vaṁ duõšu linu kŗẹklu paŕ šũpuļa kãruminu.*

kãruogs, arī ***karuogs*** subst. **1. Oficiāls (valsts, organizācijas, karaspēka daļas u. tml.) simbols – pie kāta piestiprināma noteiktas krāsas (vai noteiktu krāsu) auduma gabala veidā (parasti ar attēlu, uzrakstu).** *kâdreĩz tuõs uõteņķniẽkus saûca Sârkanâ sala. mẽs uššuvâm sârkanuô kãruôgu piŕmuô – astuôtâ, devîtâ gadâ, kâ viš bija. / kãruôgu lika Latvijs laĩkâ, ku mãjâs bi kâzas. ak, tuŕ i kâzas – kãruôks iscẹļ̃c. / kuŕ bija kâzas, tuŕ pacêla baļ̃tu kãruôgu. / senâk, ka kâzeniẽki braûca, ta divi jâjuši katrã pusẽ pa priêkšu a kãruôdziņiêm.*

2. Auduma gabals (parasti melns), ko piestiprina jūrā izliktai zīmei, kas norāda uz rīku atrašanās vietu. *šķãtere irâd zîme, kuŕ i ûdu sâkuṁs va beĩgas, kâ karuõks – kâ plaga. tuõ karuõgu krãsuô mẹļ̃lu, laî vaŕ rẹdzẽt.*

kaŗuot, arī ***karuot*** v. **1. Atrasties kara stāvoklī (par valstīm, tautām u. tml. vai sociālām grupām).** *islasiju avĩzês, ka kaŗuô.* **// Piedalīties karā, cīnīties karā (par cilvēkiem, karaspēku).** *vãciẽši braûca uz froñti karuôt. / kuô tiẽ nabaga zaļ̃dâtiņi laî dara, kad liêk iẽt karuôt! / kriêvs karuôja a vãciẽšiêm. tas bî iļ̃ks kaŕš.*

2. Cīnīties (par kādu mērķi). *bañdruõle bija katraṁ zẽveļu kastĩnaṁ. tâc papĩrîtis pãri, laî nevaŕ taĩsît. piêktâ gadâ pa tuõ karuôja, laî nebûtu tãs bañdruõles, juô paŕ tuõ jâmaksâ. / te kaĩmiņi pa tuõ zemes gabalu karuô. duõmâ, ka tas viêns i piêvâķis. / tiẽ bệrni te karuô pa mañtãm, ka vaĩrâki te viņi i.*

3. Censties, neatlaidīgi mērķtiecīgi rīkojoties, iznīcināt (ko, piemēram, insektus). *taî kara laĩkã bî tãs blusas. a tãm bî jâkaruô.*

kãruot v. **Izjust lielu organisku nepieciešamību (pēc kā ēdama, dzerama, arī ko ēst, dzert).** *ak, ka es tuõ kãruôtu! / nekãruô staļ̃gumus, êd tuõ gaļu! / augstu kāpu uozuolāji, salda mẹdus kāruodama.* (LFK 1818, 2275)

kaŗuote, arī ***karuote*** subst. **1. Galda piederums (ēdiena smelšanai, paņemšanai, maisīšanai).** [pie galda] *êda nuô visa bļuõda a kuôka kaŗuôtẽm. / liêk krêjumu uñ maîsa a tuõ kaŗuôti – a kuôka kaŗuôti. /* [maizes kambarī] *piê siênas bi lĩste, ku kaŗuôtes aîzbâze. pajeṁ nuô lĩstes kaŗuôti! – tâ teîca. / vidêji liẽla bi putras kaŗuôte uñ zupas kaŗuôte, ku vaîdzêj smẹļ̃t.* ☐ ***ệdamā kaŗuote*** (arī ***karuote***) – ēdamkarote. *karuôtes bi kuôka – smẹļamâs uñ ệdamâs. / ệdamâs kaŗuôtes mazas, viêglas.* ☐ ***smẹļamā***

karuote – pavārnīca. *pavārne* [jeb] *smeļamâ karuôte. taga saûc pa smeĺteni.* ☐ ***šūmu kaŗuote*** – putu smeļamā karote. *ta jaû tâdu šūmu kaŗuôšu nebi.* ✧ ***nuolikt kaŗuoti*** – nomirt. *veçaîs saîmniêks ari šuõrudeñ nuõlika kaŗuôti – nuômira.* ✧ ***pûst savā kaŗuotē*** **(**arī ***karuotē*****)** – ēst savu ēdienu (?). *tâc veç teîciêns – viš neęd tuŕ, ku citi, bet pûš savâ karuôtê. / es ęd̂u savu maîzi, es pûšu savâ kaŗuôtê. mañ nav piê citiêm jâiêt. / ka saprecâs divi, ta runâ – nu jaû nuô rudeņa mūsu Jānis a Katružu ari saiês kuõpâ, savâ kaŗuôtê pûtîs.*

2. Šāda priekšmeta saturs. *agrâk kâdu kaŗuôti rûguša piēna iêlika iêkš tās biguzes, drusku sâli, cukuru. / sagriežž* [*baltuo sviestu*] *uñ pārs kaŗuôtes izjeņ, uñ uzliêk us šķĩvi.*

kaŗus. Sk. *k a r a s* .

karūsa, arī ***karūse*** subst. **Karpu dzimtas zivs dzeltenīgi brūnā, arī sudraboti pelēcīgā, zeltaini sarkanā, baltā vai melnā krāsā ar iesārtām spurām (*Carassius carassius*).** *karūsas i upes zivis, asaŗi aka. / plaķis i tâc pat kâ karūse. tik karūse i rudâka, tumšâka. / karūsas a ķuõci smêlâm nuô dīķa. / karūses i ęzerâ. veçaîstęs pârnese karūses. mēs tās mazâs laîdêm akâ. tâda sękla aka bi. metâm ęst târpus, maîzi. / kad veçaîstęs pârnese kâdu karūsi, ta tuõ iscepe.*

karuselis subst. **Rotējoša vizināšanās iekārta (izpriecu vietās), parasti ar iekārtiem vai uz platformas nostiprinātiem sēdekļiem.** *ta tuŕ tâc tas tiŕgus bi. karuselis aŕ bi. / tâ bi ciĺvęku kâ biês Gruõbiņas tiŕgû. uñ kuŕ ta veĺ karuselis! /* [gadatirgū] *karuseļi bi, laīvas, čigāni a ziŕgiêm.*

kaŕva subst. **Nievājošs cilvēka, arī dzīvnieka apzīmējums.** *kaŕva i lamu vârc. us ciĺvęku aŕ teîca – ak tu veçâ kaŕva! / ak tu veçâ kaŕva, kuô tu runâ! eî mājâs! / tâdu guôvi saûca paŕ kaŕvu, kas bi kūda, nuômitināta. kârtîgu guôvi pa kaŕvu nesaûca.*

kas pron. **1.** jautājamais pron. **Ievada jautājuma teikumu.** *kaṁ tiē ziŕgi, kaṁ tiē rati, kaṁ tiē baĺti bāleliņi? / kas ta šitaīs* [augs] *bûtu tâc? / kas tiē tâdi vedêjīni? spaļi viēn, spaļi viēn! / teîca nęsuôt zīļu vaînagaṁ. kuô šuôgad teîks? / beîdzuôt piênāk tas luõms – kule. kas nu tuŕ bûs iêkšâ? / aīzmiŕsu naûdu mājâ. kuô nu?* // akuz., dat., retāk nom.; adv. noz. **Norāda uz cēloni vai nolūku; kāpēc; kādēļ.** *kuô tu smejiês! gaṅ tev pašaṁ ari vaŕ slikti gadîtiês! / ja tu duõmâ neiēt, ta kuô suôlijiês! / kuô jūs te raûdat? / kuô ta iēt taî baznîcâ? – citu skatît, sevi rādît. / kuô tik iĺgi duõmât! ka nenāk, nenāk! / kuô tu neej strâdât? / kuô, radīni, jūs raûdāt, ka es pate neraûdāju? / kuô tiē mūsu kaķi ņaūd, pa plānīnu staīgâdami? / skrīverines jaû nebûs – kuô meîtenêm vaîg mâcîtiês? tām bî ratīns. / kaṁ mīļi runâji aŕ taûtu dęļu klētīnas galâ vakarâ vęļu? / ak tu veça māmuļîte, kaṁ tu kâpi âbelê? / tuõs ciṁdiņus brāliṁ duôšu, kuŕ rakstiņi sajukuši. kaṁ brāļîtis maṅ neļāva gaîšu skalu dedzinât? /sniedziņš sniga, lietiņš lija, man ejot tautiņās. kam sunīšus nebaruoji, bāliņuos dzīvuodam?* (LFK 1818, 169) */ kas kāzās man neiet, kad kāzās aicināja?* (LFK 1818, 202)

2. jautājamais pron.; parasti izsaukuma teikumos. **Norāda uz kā lielu daudzumu, kādas darbības, procesa lielu intensitāti, pakāpi u. tml.; ļoti daudz; cik daudz.** *kas maṅ bi puķu! / vaī, kas tuŕ bi tuô ciêmu ari! / kas muṁs kad·reīz bi vêžu! tag reç kâc.* // parasti savienojumā ar prep. *par*. **Norāda uz ko lielu, milzīgu, arī lielisku.** *kas pa traci bija! / kas tā bi pa gâršîgu zupu!*

3. jautājamais pron.; parasti retoriskajos jautājuma vai izsaukuma teikumos. **Norāda uz emocionāla stāvokļa pastiprinātu izpausmi.** *kas ta tag pręçêtiês! it ne·kā nevaîg. cita duôd vīra māteî kâdu kleîtas drēbi va kâ. / kas nu vaī čigānaṁ! vaŕ dzîvuôt zaļajâ muīžâ bez będu. / kuô duõmâ! nuôsviêdis tuõ maîzi tas kaķis buŕlaks. / kuô! es te nenuôvedîšu tuõs akmeņus uz ęzeru! / kuô veĺ nê! isvāriju biêzaputru uñ taûku mêrci, bet Jānis grib kreîmu klât. kuô vêl nê! / saîmniêce jaû nu nemazgâja veļu. kuô ta mēs! divas meîtas jaû nevaraṁ ismazgât tik daũdz veļas.* ☐ ***nu kuo!*** – saka, norādot uz pieļāvumu, piespiestu atzīšanu. *nu kuô! jādara viēn tik iŕ! / nu kuô, siēvas! ceļamiês uñ ejaṁ!* ☐ ***zini kuo*** – saka, uzrunājot kādu, pievēršot sarunbiedra uzmanību stāstāmajam. *tâdi pļāpîgi ciĺvęki, tâds pļāpîgs siēvs tuõ viēn tik teîca – tu zini kuô! uñ ta tik stâstija!*

4. jautājamais pron.; parasti izsaukuma teikumos vai retoriskajos jautājuma teikumos. **Norāda uz noliegumu, neiespējamību.** *kas teû puķes istubâ aûdzês! pūdês bēģeli! / ganîbas bi švakas. kuô tās guôves tuŕ varêja dabuīt! / kas ta taga vaīs kaṁbarî turês dziŕnas! / kas ta tuŕ pa meîtīnu – tâda ķîkalīna viēn i. / tās bikseles nevaŕ vaīs viĺkt. kuô tuŕ lāpîs! / kas tâdu labu mañtu pa cūku pupâm saûks! cūkas viņas nedabūja ne ręzęt. / kas viņu* [tas ir, nosaukumu] *vaīs aceras!* ☐ ***kuo niēkus!*** – saka, noraidot kādu iespējamību, domu. *kuô niēkus! es teîcu, ka nê. es tuõ nedarîšu. netici viņaṁ!* ☐ ***kuo nu!*** – saka, noraidot kāda domas, rīcību, izturēšanos. *nu kuô nu! es jaû tuõ piēnmašīnu nemâku sataīsît.* ☐ ***nav kuo*** – saka, atzīstot bezspēcību, nespēju ko izdarīt, panākt. [govis] *lęcuôt salaûž kâdu kāju va*

muguru, islimina. ta jaû nu nav kuô, kaû nuõst tik. ✧ ***nebija kuo*** – ātri, veikli. *pus siļķes nuôgniẽzu ta kâ nebi kuô.*

5. nenoteiktais pron. **Norāda uz nezināmu dzīvu būtni, priekšmetu, parādību, darbību, procesu.** *ja ệduôt kas nuôkrît, teîc, ka ciêmĩns nãk. / ka mañ kâc kuô darija pãri,* [teicu:] *pateîkšu tẽtiṁ. / kâdu reĩzu, ka kas sâpệja, ta meklệja, kaṁ dêles. / katrs jaû mâcệja piẽlikt klât kuô, ka paši taĩsija tabâku. / ne nuô viņa dârba kas i, ne nuô viņa paša. /tuŕ ne·kâda jẹ̃ga naû – ne tuŕ i kârtîba, ne tuŕ i kas. /nu tãs siẽvas nevaŕ beîkt klabinât! labâk nãktu mãjâs kuô padarît. / tuõ jaû ne·viêns nezinâja, ka guôveî kas jâiêduôn i. /* [senāk] *cũkas jaû neãrstệja. ja bi kas, kave nuõst. vệlâk ãrstệja. / iêaûga aûguôns. laĩkaṁ bi kas iêgãjis. / nu tuõs matus saskrulĺệjuse uñ mẹĺlas zeķes ûzavuse – nu ne pêc kã tâ viņa ari nèisskatâs. / tad jaû puĺkstĩni rẹti kaṁ bij. / zirĝi sa-uôž, ka nẹs kuô labâku. bubiñ jaû. / viņa varbût ziñ vaĩrâk kuô stâstît. / ja* [aitai] *kuô deva, ta barâ visas nãca apkârt, visas gaĩdija.* ☐ ***kas ir*** – saka, kādu uzrunājot, lai pamudinātu (ko darīt), pievērstu uzmanību. *nu kas i! iẽsiṁ! kuô tu te čaṁmâjiês? / kas i – iêêdîsiṁ bišķi!* ☐ ***kas nekas*** – kaut kas. *es jaû vẹc ciĺvệks, bet kuô nekuô es te padaru.* ☐ ***kas tur liẽls*** – saka, norādot, ka nav nekā sevišķa, īpaša. *kas tuŕ liẽls! es tev varu palîdzệt. rît aîziẽšu.* ☐ ***kas zi(ņ)*** – saka, ja nav droši zināms, ja šaubās. *kas ziñ, va nu tã i taîsnĩba, va nê. va tuŕ tâ bija, va nê, bet mañ tâ teîca. / kas zi! runâjuôt, kuô nevaŕ zinât – bûs vaî nebûs – ta teîc. / kas zi, bûs vaî nebûs tiẽ Liẽpâjas radi?* ☐ ***ir kuo vẽrts*** – saka par ko atzīstamu, slavējamu. *tas tik bi kuô vẽrc! pêc kâzu nuõveda piĺlus ratus a êdiêniêm, dzêriêniêm uz nabagu namu. tiẽ priêcâjâs ệzdami, dzệrdami, saîmniêkus slavệdami. tiẽ nu i gañ kuô vẽrti, tâdi saîmniêki!* ☐ ***kuo lai dara***, arī ***kuo tur (vaŕ) darīt*** – saka, atzīstot bezspēcību, nespēju ko izdarīt, panākt. *nu kuô laî dara – es apsuôliju, nevarệju atteîkt. nu aîziẽšu aŕ! / kuô tuŕ vaŕ darît – jâpalîdz i kaĩmiņaṁ. viñš jaû mañ aŕ viênmẽr palîdz. / tã mãla bļuõda iskrita nuô ruôkâm uñ saplîsa. kuô tu tuŕ darîsi!* ☐ ***lai tur vai kas!*** – saka, norādot, ka noteikti kas notiks, tiks izdarīts jebkuros apstākļos. *maṅ tuõ biĺžu grãmatu vaîdzệja dabuĩt, laî tuŕ vaî kas.* ✧ ***kas ir, tas ir*** (arī ***kas nav, tas nav***) – lieto, lai izteiktu drošu apgalvojumu. *kas iŕ, tas iŕ – tuŕ nevaŕ ne·kuô darît, nevarês sataĩsît tuõ ratiņu vaĩs. / es ganuôs nệsmu gãjis. kas nav, tas nav.* ✧ ***kas kaît***; ✧ ***kas nekaît*** (arī ***nekaîš***). Sk. *k a î t ē t .* ✧ ***nav kuo redzēt*** – saka, ja ko veic ātri; saka, ja kas noris ātri. [zēni maizi] *gniẽž iêkšâ, ka naû kuô rẹdzệt.* ✧ ***ne par kuo*** – a) veltīgi, nelietderīgi. *izmeta tuõ naûdu ne paŕ kuô! kuŕ nu liks tâdu vẹcu krãmu?* b) saka, ja (pret kādu) ir noraidoša, nevērīga attieksme. *jaûnâ siẽva vẹcuô vĩramãti ne paŕ kuô netuŕ – miñ kãjâm.*

6. nenoteiktais pron.; savienojumā ar verba nenoteiksmi. **Norāda uz to, ar kuru saistīta verba nosauktā darbība.** *cik tuŕ tuõ pakulu! bûs kuô visu ziêmu vệrpt. / iŕ kuô skriêt, lîdz visus* [lopus] *sadzît kuõpâ! / nuô trijâm meîtu guĺtâm* [siens] *bi diûdesmit aîtâm trîs nedệļas kuô ệst. / tas tik bi kuô rẹdzệt – tâdas kâzas! tuŕ nu bi kuô rẹdzệt! / kuô tãs cũkas vaŕ raktiês! / vĩri sarunâ, kuŕ bûtu kuô nuõpelnît. / kuô tiẽ bệrni vaŕ ĩvẹrệtiês gaŕ viênu nũju? / kuô tiẽ bệrni vaŕ jakalệtiês visu vakaru! / naû kuô iĺgâk žâvệt tuõ siênu, vedîs tik iêkšâ. / tuŕ divâs diênâs nev kuô pļaũt diviêm vĩriêm. //* savienojumā ar verba personas formu, tā divdabi ar izskaņu *-dams* (un ar *lai*). **Norāda uz dzīvas būtnes, priekšmeta, parādības, norises pieļāvumu.** *čũskas bi siĺtâs zemês. te bi zaĺkši – laî viš bi kas bûdaṁs. / tas vepris i gañ êdelîks – duô kuô duôdaṁs, viss ģelĺd.*

7. attieksmes pron.; savienojumā ar atkārtotu vienas un tās pašas saknes subst. vai adj. **Lieto, lai pastiprinātu nojēgumu par (dzīvas būtnes, priekšmeta, parādības, norises) tipiskumu, arī augstu kvalitāti.** *kuô tuŕ vaĩrâk vaŕ teîkt – kas laps, tas laps.*

8. savienojumā ar *diêz*, *kaût*, reti *kaũč*, *kaũt*, arī *nez*, *maz*. **Norāda uz nenoteiktības, nenozīmīguma, arī niecīguma nojēguma pastiprinājumu.** *nuô mazas liêtas sarunâ diês kuô, daũdz. /* [veikalā] *diês kas jaû sevišķs nebi. / Añdrẹji* [netika atzīmēti], *tuŕ diês kas nebi. / kaũč kas traks! kaũ kas traks! / laî dzẹguze neaĩskukuô, kabatã aŕ vaîdzệja kaũ kuô iêbâst. / tuôlaĩk veĺ mazuôs gurķeļus diêz kuô neciênija. tas veĺ nãca pêc kâdi trĩzdesmit gadi. / vẹĺls pa·râvis! – tuõ Nîcâ diês kuô neteîca. / ta runâjâm – diêz kas bûtu nuõticis, ja nebûtu tãs krũzas? / iẽt gulệt reĩzâ a vistâm – teîc us tâdu, kas vakarâ iẽt ãtri gulệt, kas i sliñks kaû kuô vakaruôs strâdât. / tâc saĺs uñ sniêks, mežâ ceļi aîsputinâti. kaût kas nẹrẹdzệc! / cik tuŕ tuõs aseņus tẹcinâja* [ārstnieciskā nolūkā], *es nezinu. ka maziņa biju, ta kaû kuô tik dziŕdệju. / cibiņa tâda apaļa vâcelîte. tuŕ puõgs, bañtes iêliêk, kaû kuô. / stãv siẽvas piê klẽtes, nez kuô gaĩda.* / [senāk] *aknas jẽma uñ savãrija tâduos gabaliņuôs. ta jaû mas kas taĩsija. / mũsu zirdziņiêm visiêm bi gaĺva a muguru viênâdâ lĩmenî. bišķi jaû iŕ aûkstâka, bet mas kuô. / visu diênu*

gājis, skrējis, bet mas kuô nuôpeĺnîjis. // savienojumā ar *diêz*. **Kas sevišķs.** *ka tu nebûtu tâc čuknis, ta tu diêz kuô padarîtu. / ka kâdu* [spoguļa] *kumâsu dabûja, te tuõ glabâja kâ diês kuô.* // savienojumā ar *daũdz*, *puĺku*, *viss*. **Norāda uz nenoteiktu pilnīgumu, apjomu; samērā liels daudzums (priekšmetu, parādību no visa esošā, minētā, zināmā u. tml.).** *manî daũdz kas nuô vęca bûtu bijis. tas manî palika mãjâ lãdê. / viênam̂* [malkas vedējam] *švakâks zîrks uñ pĩrmajam̂ daũdz kuô pretî nevaŕ strâdât. / tuõlaĩku jaû puĺku kas gãja zudumâ. / ka nuôpļãva visas pļavas, brañdavu deva, visu kuô — siẽru, sviêstu, gaļu, baĺtamaîzi. / Banažgalâ bi mãla zeme – labâk viss kas aûga. / tãs krustîbas jaû aŕ dzêra pa trîs diênâm. ta jaû pašiêm viss kas tâ bi. / rĩviņi i sarĩvâti rãceņi. vis kuô jaû nuô rĩviņiêm vaŕ istaĩsît – biêsputru, ķiĮķệnus uñ pẹñkuôkus. / tuŕ visa kâ i, ne·kã netrũkst. jem̂ tik uñ êd! / pašiẽm jaû visa kâ i. / es tâ vâķu pa mežu vis kaût kuô* [tas ir, augus], *ka meîtene biju.*

9. savienojumā ar *lidz*. **Tiklīdz; tikko.** *lidz kuô tas kaĩmiņu suñs nuôskrẽja pruôjã, tâ mũsẽjaîs iznãca nuô krũmu.*

10. attieksmes pron.; konj. noz. **Saista virsteikumu ar teikuma priekšmeta palīgteikumu.** *kas grib labu lĩgavĩnu, laî jẹm̂ labu sẽrdiênîti. kas grib labu mãtes meîtu, laî vij garu pâtadzĩnu. / paûsari nãca ãlañdes pa Bãrtas upi nãrstuôt pãrplûdušâs Kârkla pļavâs. tuŕ viņas gãj ķệrt, kam̂ tik patika zvejuõt. / kam̂ bi liẽlâkas pļavas, ta tiẽ varẽja labâk dzîvuôt. / kas jaû sliñks, tas jaû negrib strâdât. / kas lệni nãk, tas labi nãk. / kas jaû bi pikti zirgi, tiẽ bi slikti* [zirgi]. */ tag jaû visiêm ganiêm puĺkstệni. ta jaû kas bi bagâc, tas tik varẽja nuôpiŕkt. / ku* [platumā] *pa visu guĺtu lika, tas i spiĺveņs. viênu ûz guĺtu ûzklâjâm.*

11. attieksmes pron.; konj. noz. **Saista virsteikumu ar apzīmētāja palīgteikumu.** *mežâ bi divu vĩru zãks, divi vĩri ku veļk katrs galâ. / nuô sarûgušâ piẽna taĩsij siẽrus, kuô aŕ paŕdeva uñ paši aŕ êda. / te veļ viêns taks, kas iẽt uz upi. / vĩriêm, kas raka grãvus, ruôkas iêrepẽja meļĩas uñ ciêtas. / bi viênc tâc grãpis, ku pa visu ciêmu nesa. / nu šĩ tã zâle, ku es jum̂s stâstiju, ka tuŕ tãs pļavâs mum̂s kad·reĩz aûga. / ta leî caũr siêtĩnu uñ tad tuõs* [biezumus], *ku issûc, iêliêk citâ traũkâ. / tãs aîtas, kam̂ bi laba viĩla, tãs turẽja.* // **Saista virsteikumu ar tādu apzīmētāja palīgteikumu, kam vienlaikus ir arī nolūka apstākļa palīgteikuma raksturs.** *ķipis i tâc traũks, kuô pasmeļ. / pavaŕne i kuôka liẽla kaŗuôte, kuô maĩsît gŗãpî êdiênu. / vęcaîstẽs plêsa skalus uñ taĩsija ķuõcus, kuô rãceņus iêbẽrt.*

12. attieksmes pron.; konj. noz. **Saista virsteikumu ar papildinātāja palīgteikumu.** *kas ne·maz nedeva piẽnu, tuõ* [govi] *saûca pa ãlavi. tuõ pãrdeva gaļaî. / kas ciĺvệkiêm bi ệdam̂s, tuõ* [tas ir, tos augus] *nelẽja a strutâm. / kas viņas* [tas ir, priedes] *tuŕ kâdreĩz iêstãdijis, tuõ nevaŕ zinât. / nedari uõtram̂ tuõ, kas teû pašam̂ nepatîk. / kas zudis, tuõ neatradîs. jâkrâ aka cic. / kam̂ bi sava mãja* [Liepājā], *bi ari guôves.*

13. attieksmes pron.; konj. noz. **Saista virsteikumu ar izteicēja palīgteikumu.** *vęcaîs Jệkaûps bî tas, kas salika tiẽm visiẽm grâbekļiẽm zarus. tiẽ jaû lûza ârã. / Maĩga bija tã, kas gãja glâpt puĩku.*

14. attieksmes pron.; savienojumā *lai kas*; konj. noz. **Saista virsteikumu ar pieļāvuma palīgteikumu.** *laî nu kas tuŕ bija, bet mũsu pusẽ te tâds liêts nenuõtiêk.*

15. attieksmes pron.; konj. noz. **Saista virsteikumu ar mēra apstākļa palīgteikumu.** *nu skrej, skrej labi ãtri, kuô kãjas neṣ!*

kase subst. **Nodaļa (iestādē, uzņēmumā, organizācijā) naudas izmaksai, iemaksai, uzglabāšanai.** *nu vaŕ·bût, ka tuõ zâdzîbu, ku tuõ pagasta kasi izzaga, isceĺs diênasgaîsmâ.* // **Vieta, kur glabājas nauda.** *tuŕ i teĩka tâda, ka it kâ tuŕ bûtu paglabâta kâda kaŗa kase.*

kaseklis. Sk. *k a š e k l i s* .

kâselis subst. **1. Neliels kāsis kā uzkabināšanai.** *taga puñps. uñ, kam̂ naû puñps, ta a maģu kâseli* [izvelk spaini].

2. Veidojums, kam ir āķveida forma. *viņam̂* [tas ir, *drẽģerim*] *tik i tâc kâselis. uñ viš sasnã tãs pakulas tâdas gaŗas. uñ us tuõ kâsi viš ussitina. / liñga bi, ku puĩkas šãva kad·reĩz. pajẽma tâdu kâseli, iêlika kâdu gumiju.*

3. Zīme, ornamenta elements. *kaŗuôtes stãvêja aîzgãzê. visas bî iêzîmệtas – citam̂ ruôbelis, citam̂ kâselis.*

kasenis, arī ***kasinis*** subst. **No paniņām neatdalīts sviests; baltais sviests.** *pakreîmîtes aŕ vaŕ likt* [*baltajam sviestam*], *saĺdu piẽnu uñ ta tuõ lêja. ka viņu ệd, ta tâ kasa. tẽtes mam̃ma pa tâdu kasini teîca. tas kasenis nãk nuô dikti vęcu laĩku. / sanij tuõ dzẹĺtẹnuô sviêstu. ta sâk taĩsît tuõ kaseni – sviêstu. tâ taĩsa – tuõ skutulu iêliêk siĺtâ ûdenî. pa druskaî piêleî tuõ kreîmu, pagriẽž, pa druskaî tãs panijas uñ pagriẽž, uñ tâ tik sagriẽž. tas tâ nuô visiêm sakasîc, saûc pa kaseni. / citi teîca – kasinis. tuõ jaû dikti*

vẹci [teica], *ka arî nazîti jēma, ta tâ sakasîja. / maműmas maműma tâ teîca kâdreĩz – kaseni iênesa. / baĺtuô sviêstu cic teîca – leĩtis, cic kasenis.*

kãsēt v. **Klepot.** *nuõsala kãjas, nu varês kãsệt kâdu laĩku. / aîtas aîzrijâs a rãceni, bet tas bi rẹti. ta viņa kãsêja. / dusulis i saûss kãsus bes klẹpiêm. ne·kã nevarî atkãsệt, tik kãsê. / viš* [tas ir, dēls] *veĺ taga tâc švaks – kãsê. /* [zirgam] *brũšļaks i, ka kãsê. / tã saîmniêce teîkusi tẽtiḿ, laî viš uskâp pa trepi arî ûdeņa spañni. kad šĩ kãsês, ta laî tẽte leî tuõ ûdeni.* □ ***kãsē viênā kãsēšanā*** – ļoti daudz, bez mitas klepo. *tâc kãsus* [vectēvam], *ka kãsê viênâ kãsêšanâ.*

kasieris m., ***kasiere*** f.; subst. **Darbinieks, kas pieņem skaidras naudas maksājumus, pārdod biļetes vai veic citas ar skaidru naudu saistītas operācijas.** [sporta biedrība] *istaĩsija isrîkuôjumus. es isturêju tuõ kasiẽres viêtu – ispiĺdiju.*

kasīklis. Sk. *k a š e k l i s .*

kasinis. Sk. *k a s e n i s .*

kâsis, arī ***kâšis*** subst. **1. Priekšmets, darbarīks – stienis ar āķveida galu kā uzkabināšanai.** *a kâsi smêla ûdeni. piê katras akas bi kâsis. / kaḿ zẹ̄mas akas, kaḿ nebi tãs viñdas, a kâsi jaû arî smêla. a kâsi arî varêj ûdeni iêsmẹĺt. / nuô akas smẹļuõt ûdeni, nuôlûza kâsis. / kad vẹd siênu, pakaļâ vêl piêliêk kâsi, laî viêglâk varî savíĺkt* [siena vezumu]. */ ķệķa pusê bi us kâsi pakãrc grãpis. vệlâk iêtaĩsij mũrîti, ku iêlikt grãpi. / es jaû redzẽju, ka us kâšiêm vãrij. ta sâka rastiês plītes. / muḿs nebi tas kâsis. citiêm pat bi tâdi kâši, kuŕ ũskabinâja* [katlu]. **// Priekšmets, darbarīks – stienis ar āķveida galu kā izvilkšanai.** *tâc kâsis bi gañdrĩz katrâs mãjâs. a tuõ isviĺka pa kušķĩtiḿ tuõ siênu.* **// Priekšmets, darbarīks ar āķveida formu.** [vijot virvi] *kuôka kâsî sagriẽž palipus uñ ûstiñ divuôs kâšuôs, tad savij kuõpâ. / puĩši vakariêm snãja pakulas priêkš zirgu pinẹ̄kliêm. tuõ dara us kâšiêm. / šķiêtâ a kâsîti vẹĺk, nĩtîs a pirkstiêm. / a tâdis kâšis vêrpa. taî viênâ galâ tâc knabîtis klât. gaŕ tuô kâsi sitinâja apkârt, pastiêpa, pagriẽza. /striķu vîšanaî bi kâši. a tiẽm pina pavadas, pinẹ̄klus. / kņuõpeî i kâsîtis uñ leñcîc, kâsîti tãs leñcîtî iêkabinâj.* ✧ ***bada kāsis*** niev. – pastāvīgi izsalcis, izbadējies cilvēks vai dzīvnieks. *panāksnieki, bada kāši, kuņu kāra kadeģī. nebij kuņa puspuvusi, gāja taukus tecināt.* (LFK 1818, 684) ✧ ***ar kâsi raûjams*** – saka par slinku, gausu cilvēku. *us tâdu sliñku ciĺvệku arî teîc – tas a kruķi stuḿjaḿs uñ a kâsi raûjaḿs.*

2. Āķveida (piemēram, dzērvju, zosu) grupējums lidojumā. *dzẽrves liduô tâduôs kâšuôs. taḿ piŕmajaḿ i smagi liduôt.*

kasīt v. **1. Vairākkārt (piemēram, ar pirkstiem, nagiem) viegli vilkt (parasti pa niezošu ķermeņa daļu).** *kašķis aka i, dikti tâ niẽz. ta tik kasa uñ kasa. / ja kasija* [cūkai] *pakaûsi, piê aûses, ta* [viņa] *laîdês gaŕšļaûku piê zemes. uñ ta bi jãkasa pavêdere. / vasaru ganuôs zirgi viêns uõtru kasa a zuôbiêm, tâ kuõda. / zuôss ne·kad nèisliêtuôja kãjas priêkš kašanas ta kâ vista. ja niẽzêja, ta tik kasija. / tâc krãkulis uznãcis, rīkli kasa. / saimeniece cisku kasa, negribēja gaļas duot.* (LFK 1818, 32)

2. Ar piespiedienu vairākkārt velkot pa ko (parasti ar ko asu), dalīt nost (ko no tā); ar piespiedienu vairākkārt vilkt (pa ko), dalot ko nost. *tuõs* [gliemežvākus] *meîtas lasija uñ kasija grãpjus – piêdẹ̄gušus grãpjus. / biêsputru vãruôt, ruôdâs piẽdẹ̄guḿs piê grãpja dubẹņa. tuõ nevaruôt kasît uñ ệst, ta aûguôt mẹĺla bârda. / tik skaĩdri jaû nevarî isjẹḿt nuô abras* [mīklu]. *tuõ jaû vaîg kasît. / istubi viss jumta virsus nuôaûdzis a sûnãm. ta jaû nekasija zemê, tâlab ka tiẽ jumti palika plâni.* **// Tīrīt, velkot ar ko asu (piemēram, kartupeļus, burkānus).** *ne·viêns neteîca – nuôlaûpît rãceņus. isvãrîtus rãceņus nuôlaûpa tik. nevãrîtus rãceņus tik kasa. / rīvâti ķiĻķẹ̄ni bija kaŕtupeļu raûjamã laīka êdiẽns. vakaruõs visi lîdzêja kasît rãceņus, meîtas rīvâja. nuô rîtiêm arî piẽna zupu deva ệst. / ja* [kartupeļi] *bi nuômizuôti, ta nebi tik smuki. ja bi kasîti, ta bi smuki, apaļi. / ka jaû bi kasîti rãceņi, iêdeva tâdu piẽnu* [tas ir, *kupušpienu*] *piêstrệpt veĺ klât, juô piê kasîtu rãceņu ne·viêns pavaĺgu nelika klât. / pêdêjâ laīkâ tã bi tâda kâ paruna – jâiẽt kasît rãceņi! – bet va ta tu zini, ku viņiêm niẽz, ka tu gribi kasît? ta jaû tâ sâka issmiêt.* **// Kņudināt.** *maî tâc krekšķis piêmetiês, kasa kaklu.*

3. Kašņāt. *tas suîs kasa laũkã tãs puķes. / suîs tâ kasa a kãjām zemi.*

kasīties v. **1. Refl. → *k a s ī t* (1).** *kad·reĩz ciĺvệkaḿ va luõpaḿ tâc kašķis bi. kasijâs tik dikti. / senâk nu nežẽlîgi bi kašķis. ta varêj kasîtiês lidz asinĩm. / aîta êda, tik kasijâs. niẽzêja tuŕ. / viêns* [suns] *tâ kasâs uñ smiĺkst. / laî kasâs, kaḿ tã âda niẽz! kaḿ neniẽz, laî iẽplẽš.*

2. Gausi, neražīgi strādāt. *laî viš tuŕ daŕbuôjâs priêkš sevis – laî kasâs. / tas daŕps negãja us priêkšu. visu diênu kasîjuôs, bet ne·kas nebî padarîc.*

3. Strīdēties, izraisīt strīdu. *viñš tuŕ pa niẽkiẽm kasâs. varệtu beîkt.*

kãss. Sk. *kãsus*.

kast v. **1. Vairākkārt skarot (ko irdenu, piemēram, zemi, smiltis), virzīt, svaidīt (to) uz dažādām pusēm; arī kārpīt.** *ka zirks kaš zemi a priêkškãju, ta viš grib skriêt, i priêcîks. / buĪlis baũŗâ uñ kaš a kãjâm, kâdu reĩzu ârda a ragiẽm* [zemi]. */ re, ku suñs kaš peles alu! / vistas kaš tâ gaŗ tuõ* [mājas] *pamatu, tâ ẹ̃nã bišķi.* **// Vairākkārt skarot (ko irdenu, piemēram, zemi), jaukt (to), arī iznīcināt (ko tajā).** [vistas] *kaš laũkâ visu kâ nelabiê.* **// Novākt kartupeļus.** *kast kaŗtupeļus nuôzîmẽ tuõs raût aŗ ruôkãm.*

2. Grebt. *bi tâc grebjamaîs, ku taĩsa kuôka kaŗuôtes. tâ kaš laũkâ* [koku].

3. Izraisīt smeldzošas sajūtas, dedzināt (par stipriem, asiem dzērieniem, ēdieniem). *a ku ektîks* [degvīns]*! tas kaš rĩklê.*

kãst v. **1. Tīrīt (šķidrumu, šķidru masu) no cietvielas piejaukumiem, laižot tam plūst, piemēram, cauri audumam, sietam, kāstuvei.** *piẽnu a lupatu kãsa. tag aŗ maŗli uñ vatu kãš. / isslaûktuô piẽnu nese kãst pagrabâ, puôdâ. / nuô vakara pasiĪda ûdeni uñ iẽbeệ tuõs miĪtus. nuô rîta kãš siêtiņâ uñ vãra. / nuô rîta sarûgušuô* [auzu miltu] *iêjavu iskãsa viênu reĩzu. tad uzlêja aka ŗe̦m̂dẹnu ûdeni, ismaĩsija uñ veĪ viênu reĩzu kãsa.*

2. Liet nost novārījumu. *gaļu vãra līdz a rãceņiêm. ka i mîksta, ta līdz a rãceņiêm sagrûž. ta nekãsa zemê zupu.*

3. Ļaut tecēt ūdenim, šķidrumam (piemēram, cauri tīklam, sietam). *pac trãlis tiêk ustaĩsîc tâ, laî viš viêgli kãstu ûdeni. tãs zives paliêk taî tralî, tas ûdeñs iẽt caũri.*

kastanis. Sk. *krastainis*.

kaste. Sk. *kasts*.

kastelis, arī ***kastele***, ***kaštelis*** subst. **Neliela kaste.** [klētī] *tâdi miĪtu kasteļi bi ĩpaši. / sveces salika kastîtê – lãdîtê, kuôka kastelî. / mañ veĪ taga·dĩt vaîg bût viêns kumâss dzẽrves ace kastelî. / vĩriêm mẽs adijâm* [ruokavičus]*. mañ veĪ kaû kuŗ mẽtâjâs, kâdâ kastelê vaŗ·bût i. / ka viņi* [tas ir, burkāni] *stãv zemê, ta viņi labâk. tag jaû saliêk kasteļuôs, beŗ baĪtu smiĪkti viŗsû, laî sulîgi. / kaṁ jaû vaĩrâk bi* [krējuma], *taṁ bi sviêsta mašĩna. tã ta kâ kasteĪs bi, garệnc, viŗsû vâks. /* [senāk] *rũmes bi maz uñ bệrnu daũdz. bệrnus saliêk kasteļuôs. / šũpuĪs bi tâdâ kuôka kãrtê iêkãrc. aŗ četrâm šnuõrêm piêsiêc, tâda kastele. / viêns kaštelis te vaîg bût a diêgiêm.* ☐ ***akšeļu kastelis*** – kaste, kurā sasmalcina lopbarību. *tâc kuṁpis i, ta tuŗ griêž* [sienu]. *akšeļu kastelis saûc.*

kasties v. **Kašņāties.** *gaîlis nuôlêca nuô laktas, uzdziêdâja, laî vistas iẽt kastiês. / kuô tu te vari kastiês! te jaû rãceņu naû.*

kastīns, reti ***kastīna*** subst. **Metāla rīks, ar ko kasa kopā mīklas paliekas abrā; abrkasis.** *kastĩns i rîks mîklas izkasîšanai nuô abras. kastĩns i tâc lîks, neliẽls. / kastĩna, abras kastĩna.* (LVDApr. 559) ☐ ***maîzes kastīns*** – abrkasis. *aŗ kuô kasa abru ârâ, tuõ lâpstĩnu saûc paŗ kašeli. vaĩrâk saûca paŗ maîzes kastĩnu. / pastãvîgi ka cepa, ta tuõ abru aŗ tâdu maîzes kastĩnu iskasîja. cic aŗ nazi aŗ. cic kastĩns teîca, cic kašelis. / ka cẹp maîzi uñ kad kukuļus sašaũ krâsnî, ta iskasa a maîzes kastĩnu atlikušuô mîklu.*

kastiņa. Sk. *kasts*.

kastrēt v. **Pārtraukt dzimumdziedzeru funkcionēšanu (dzīvniekiem).** *uñguri bi tiẽ, kas kastrê luõpus. / uñguris paûtus griêž – kumeļiêm uñ buĮ̄liêm. tag teîc kastrệt. / kastrệc ruñcis i eĩnuks.*

kastruole, arī ***kastruolis***, ***kastuole*** subst. **Katls ar garu rokturi.** *kastuõle* [jeb] *kastruõle i apaĮ̄š traũks priêkš vãrîšanas a gaŗu kâtu. priêkš ûdeņa smeĪšanas ari tuõ liêtuôja. ệệkî pastãvîgi jaû kastruõle i. / kastruõle i a kâtu, nuô skãrda. tuŗ varêja us trikãji vãrît tẽju. / kastruõlis* [ir] *va bleķa, va kuôka. tâ pasmeĪt ûdeni* [ar to var], *smeļamaîs* [tas ir]. */ kastruõle i nuô bleķa, ķipis i nuô kuôka. / tâdi aĪvas gabali bi. tuõs kaûsêja iêkš kastuõles* [jeb] *krastuõles. viš jaû drĩz iskusa.*

kasts, arī ***kaste***, dem. ***kastiņa*** subst. **1. Stūrainas formas priekšmets kā ievietošanai (ar sānu malām, dibenu, parasti arī vāku).** [graudus] *veda klẽtî uñ bẽra kastuôs. /* [klētī] *kasti bi piê siênas piẽtaĩsîti. labība* [bija] *kastuôs. / apcirkņuôs uñ kastuôs tuŗ labîbu. / tâdi miĪtu kasti bi ĩpaši aka. / kastâ sabẽra istĩrîtuô labîbu. ka bi piêbệrc piĪls, ta teîce – klẽtî kasc, krustiņš viŗsû. / siênu liêk guôvêm kastâ. tâc kasc i. ja bi astuôņas guôvis, ta bi divi kasti. / tâdi kasti bi, ka sešas guôves varêja nuô katras puses ệst. rudzu saĪmus iêlika bagâtîgi, laî ệd visu nakti. / zirgiêm sile kâ sile. guôvîm sile bi kasta galâ. /* [veikalā] *uõtrâ pusê bi kasti, sâles kasti, eĮ̄las mucas, ratu smẽres. / tiẽ* [dzirnavu] *akmeņi bi iêtaĩsîti četrkañtîgâ kastâ – ķistâ. griẽzâs tik viŗsêjaîs akmeñs. / ruĪlis bi. tas nuô kuôka tâc stuṁjaṁs, tâc kasc, piêlikc aŗ akmeņiêm. / septiņdesmit divas zẽveles* [bija] *viênâ kastiņâ. ta bî piĪli tiẽ* [sērkociņu] *kastĩni,*

ka tik knapi varêja attaîsît. / tuõ sviêstu taîsij [mājās]. *bi tâc četrkañtîks kastiņs – sviêsta kastiņs bi. tuõ us kraģi, uz beņķîti uzlika. blakus sêdêj uņ griēza. uņ iêkš tã kastina bi tâdi spârni trîs. uņ tuôs sānuôs bi tâda ruôcina. tik kâ leījerkasti griēza apkârt. vīrsû ûzlika vâku.*

2. parasti dsk. instr.; adv. noz. **Daudz; ļoti daudz.** *bę̂rni izmę̂tâ tās mañtas. tag jaû i kastēm. / saîmniêki jaû* [ziepes] *veda kastêm mājâ, bet teû tik iêdeva gabalu. uņ a tuõ teû vaîdzêj istikt.*

3. Loga rāmis. *luôga kasc, ku luôgu liêk.*

kastuole. Sk. *k a s t r u o l e .*

kāstuve, arī ***kāstuvis*** subst. **Piltuvveida trauks ar sieta vai auduma dibenu šķidruma kāšanai; ierīce šķidruma kāšanai.** *ka beîdza aûst linu aûdẹklu, ta isaûde kāstuvi – rẹtu, a šķiêtu nepiêsita diêgu piê diêga. apvîlêja malas, laî ne-īrst. uņ a tuõ strēmeli apjēma piēna spañni uņ iskāsa. tas bi kāstuvis. / piēna kāstuve bi nuô rẹtâka aûdẹkla, jaûnâkuôs laīkuôs nuô skārdes. / ta jaû radâs pīrktiê kāstuvi, apkârt bleķis uņ metāla pinumiņš iêkšâ. ta vêl iêklâja marli. / kāstuvi izmazgâja uņ nuôlika ižžût. ruôkas* [slaucēja] *a nemazgâja – līdz a kāstuvi nuômazgâja ruôkas.*

kāsus, arī ***kāss*** subst. **Klepus.** *bę̂rni saaũkstêjušiês laũkâ. nu liēls kāsus. / kāsus arî bi* [aitām] *kâdu reīzu. tuõ jaû arî ne·kuô neiêvẹ̄ruôja. / sīpuõls i zâles priêkš kâsus, ka sàaũkstêjiês. cẹp sīpuõlu uz uôglēm uņ apę̂d. / ziêmã tas kāss biêži bija, ka sàaũkstêjâs. / tītarines – tās, ka kāsus i, dzeî.* ☐ ***garais kāsus*** – infekcijas (parasti bērnu) slimība, kurai raksturīgas ilgstošas klepus lēkmes. *ciêmīnu bę̂rni bi sasîrguši a garuô kāsu. / garaîs kāsus bi bę̂rniêm. cic palika nabaks uz visu mûžu. / bę̂rni bi sàaũksteîšiês, apsîrga a garuô kāsu.*

kaš – **Zuruf den Pferden** (uzsauciens zirgiem). (ME II 170)

kāšamais, ***-ā*** divd.; subst. noz. **Kāstuve.** *piēna kāšamiê iî apaļi – piēna kāstuves. / bij linu aûsti piēna kāšamiê.*

kašāt v. **1. Kašņāt.** *nez kâpêc tas suņs te kašâ tuõ zemi visu rîtu?*

2. Spiežot, trinot (parasti ar ko asu), atdalīt auduma plūksnas (?). *es isnesu* [zīdaiņa mātei] *linu dviēleli. es teîcu – uņ vaīrâk ne·kã, lidz puīšelis bûs gadu vẹc. tik kašât uņ iêspraûstiņu paliêk.*

kašāties v. **Kašņāties.** *putneļi turî* [uz ceļa] *kašâjâs, lasija izbirušuôs graûdus. / kuô tu te kašâjiês? te velî ne·kâda zâle naû uzaûguse. / bę̂rni pa dubļiêm kašâjs, taīsa guôsniņas uņ zīrdziņus.*

kašeklis, arī ***kašelis***, retāk ***kaseklis***, ***kasīklis*** subst. **1. Rīks, kas izmantots jēlādu apstrādē.** *a tâdu kašekli* [ādas] *kasa. / ka ģērêja âdas, ka izjẹmtas nuô raûga, ta isstrâdâ a kasekli. a tuõ kasa tuõ âdu.*

2. Metāla rīks, ar ko kasa kopā mīklas paliekas abrā; abrkasis. *i tâc kašelis, ku tuõ abru iskaš priêkš nākuôšâ raûga akalî. / a tâdu bleķa kašelîti iskasa mîklu nuô abras. mazgât arî ûdeni viņu nemazgâ. / arî kuô kasa abru ârâ, tuõ lâpstīnu saûc parî kašeli. / kašelis bi. a tuõ atkasa tuõ abru. / kasîklis bi, a kuô iskasît abru. ka sašāve maîzi krâsnî, meklêja kasîkli, kuô iskasît abru.* ☐ ***maîzes kaše(k)lis*** – abrkasis. *tâc dzẹļza kašeklis, maîzes kašelis bi – viêns tâc dzelîc, saliēkc. mumŝ nuô kuôka bi. citiêm dzẹļza bi.*

3. Kaplis. *rāceņu raûšanaî iî kašelis. rāceņus râva a kašeli – divi lîki zari saliēkti. / rāceņus râve a dzẹļza kašeli kuôka kâtâ. / kašeliṁ tiē zari parasti vaīrâk piêliēkti. / kalēš nuōkala kašeļus, laî rudeni i, kuô raût rāceņus. a kuôka kâtu i. / linus ņēma a rāceņu raûnamuô kašeli. kašelis a trijiêm va diviêm zariêm, tâdâ kâtâ. / a kašeli savâķ aka tâdus* [linu] *buñtus uņ apsiên. / kašeklis a îsu kâtu. a tuõ rāceņus râva.*

kâšis. Sk. *k â s i s .*

kašît – **„sich (fort)begeben"** („doties (prom)"). (EH I 592)

kašķains, ***-a*** adj. **Tāds, kas ir saslimis ar kašķi (par cilvēkiem vai dzīvniekiem).** *parādiet, sveši ļaudis, kurš brūtgāna īstais brālis! tas brūtgāna īstais brālis kašķaināmi ruociņām.* (LFK 1818, 852) */ naû miêra kâ nuô kašķaīna suņa.*

kašķēties v. **Ķildoties, strīdēties.** *urķis i tâc cilvẹ̄ks, kas urķêjas, kašķêjas. / tiē kaīmiņi visu laīku savã starpā kašķêjâs. citi jaû sadzîvuô labi. / kuô tu kašķêjiês! eî tik piê dârba! /* [bērni] *sâk rātiês, kašķẹ̄tiês. / tā meîta tâ gribêja kašķẹ̄tiês, bî us tâdu kašķi.*

kašķīgs, ***-a*** adj. **Ķildīgs, strīdīgs; arī nesaticīgs.** *viņš naû tâc guôdîks cilvẹ̄ks, mûžîgi kâdu kašķi meklê, tâc kašķîks cilvẹ̄ks. / tiē kaīmiņi nevarî satikt, iî kašķîgi. / ka cilvẹ̄ks i tâc ûzbâzîks, ka viš tiêpjas, ta tuõ saûc pa kašķîgu cilvẹ̄ku. / tiē bę̂rni jaû i vis·visâdi – cic kluss, cic kašķîks.*

kašķis subst. **1. Lipīga (cilvēku vai dzīvnieku) ādas slimība, kuru izraisa ērces.** *kašķis aka i tâc niēzis uz ruôkâm. dikti tâ niēz. ta tik kasa uņ kasa. / kaŗa laīkã jaû kašķi iênẹsâja. vaīrâki jaû bija saslimuši. / kašķis bi vācu kaŗa laīkâ. vācu zirgi atveda tuõ kašķi. ārstệt ārstêja. / lipîks bi tas kašķis.*

viņa [tas ir, ar kašķi slima aita] *vaîs nederêja priêkš viĨas. viĨa vaîs nèaûga taîs viêtâs, ku tas kašķis. kas ta viņu vaîs turês! / aîtâm bi kašķis. piê âdas tas bi. issitâs tâdas kreveles. tuŕ nuôgãja viĨa. vaîrâk uz muguru tas bi, us priêkšas plečiêm. / es tagad Liĕpâjas piŕtî nęęsu bijse. maň baîl, ka es nedabuĩnu kâdu kašķi.*

2. pārn. **Ķildīgs cilvēks.** *nu tas i gaň liẽls kašķis, runâ pretî. / vaî tu iẽsi gulệt, kašķis tâc! / pruõvê aŕ tâdu kašķi runât!*

3. Ķilda, strīds. *tâdi strīdîgi ļaûdis viņi, us kašķi viẽ i. / buŕlaks us kašķi, us skañdãliêm. / ka iêdzêra, ta tas kaĩmiņš bi us kašķi.* ☐ ***meklēt kašķi*** – censties izraisīt naidu, ķildu, rāšanos. *tas* [puisis] *tâc ẽrcîks i, kašķi meklê mûžîgi. / nevaîg iẽt cita piŕtî kašķi męklệt. / viš i tâc kašķîks, visũr meklẽ kašķi.*

kašķuots, ***-a*** divd.; adj. noz. **Kašķains.** *nekaci, Anniņa, pār skutuliti – tev īsas piedurknes, kašķuotas ruokas.* (LS 1923, 11. nr., 106. lpp.)

kašmirs. Sk. *k a ž e m i r s .*

kašņāt v. **Vairākkārt skarot (ko irdenu, piemēram, zemi, satrūdējušas lapas), virzīt, svaidīt (to) uz dažādām pusēm.** *nevaŕ laîst vistas laũkã. viņas kašņâs tuõ puķu duôbi laũkã. / vistas izgaîšas dârzâ kašņât vęcâs lapas.*

kašņāties v. **1. Vairākkārt skarties klāt kam irdenam, piemēram, zemei, smiltīm, virzot, svaidot to uz dažādām pusēm; arī kārpīties.** *tãs vistas tuõ puķu duôbi iŕ iskužinâjšas, kašņâjâs tuŕ visu diênu.*

2. Gausi, neražīgi strādāt. *kuô tu te kašņâjiês pa tuõ duôbi? ej mãjã!*

kaštelis. Sk. *k a s t e l i s .*

Kate. Sk. *K a č a .*

katēdra, arī ***katēdere*** subst. **Paaugstinājums publiskam runātājam.** *tuŕ* [klases] *galâ bi tâda katêdra ustaîsîta skuõluôtâjaň. / skuõluôtâjaň bi tâc kraģîtis uň katêdere. skuõluôtâjs sêd us katêdẹri. / viš* [tas ir, skolotājs] *tuŕ pakâpa. uň viņaň tuŕ krệslis bija. katêdere, jâ.*

kategōriski adv. **Tā, ka nepieļauj iebildumus.** *mani ņẽma veĨ us* [filmas] *„SaĨna paûsarĩ" pruõvi tuŕ pa tuõ Iẽviņu. bet maňma jaû kategõriski pateîca, ka nelaîdîs bệrnu samaîtât.*

kâtelis subst. **1. Neliels stublājs.** [*rībenēm*] *tas kâtelis i tâc ciêc.*

2. Neliels kāts. *knipele bi tâda, kas mûžîgi barũnaň bi ruôkâ. tã bi tâdâ kâtelî, tâc apaĻš istaîsîc. / kašeliň i tâc mas kâtelis.*

kâtiņdūriens subst. **Izšuvuma tehnika, paņēmiens.** *tas i kâtiņdũriêns* [izšuvumā]. */ kãtiņdũriêni i, tiẽ tâdi viênkâršâki.*

katlelis subst. **Neliels katls.** *senâk jaû puĨku bi tâdu vaŗa traũku. maň veĨ taga viêns vaŗa katlelis i, jâ. / taga i alumĩna katļeļi. tiẽm uôsas. / biêsputras diênas rîtâ bệrnus sasêdinâja ragutelês, sadeva katļeļus, puôdeļus, bļuõdeles, kuô vęst. visiêm traũkiêm vâki bij viŕsû. biêsputru jaû nelika. iêlika sniêgu, samaîsîtu slapju.*

katls subst. **1. Cilindrisks (vai citas formas) metāla trauks (kā vārīšanai).** *liẽliê bi katli – aŕ ovãlu dibẹnu. tuŕ veļu vãrija, piŕteî ûdeni siĨdija, cũkâm vãrija. taň katlaň liẽla, rẹsna uôsa, tâc riņķis, a buõmi nesa. taga i* [nelieli] *katliņi. / katlis bi nuô vaŗa, uň tuŕ vãrija zapti. pa visu ciêmu viêns tik bija. visas saîmniẽces aprunâjâs – diês ku tas vaŗa katlis? katlâ tik zaptes vãrija uň krãsuõja viĨlu. / istaîsîja sãrmu uň isvãrîja tuõs aûdẹklus sãrmâ, juô ta jaû bija tâdi liẽli katli dikti saîmniêkiêm, ku cũkâm vãrîja. / katli bi mẹĨliê – čuguna – katli. mazâks bi grãpelis. tag pa katliẽm saûc. tiẽ bi apaļu dibẹnu. / piŕc priêkšâ siĨdija ûdeni.* [pirtī] *bi krâsne uň liẽls katls. / katliņaň i uôsiņas katrâ pusê, taň lîkste nav. / katlis bi a plakanu dubẹnu, gŗãpis a apaļu dubẹnu. gŗãpiň i lîkste, katlaň i katrâ pusê uôsiņa.* ✧ ***Kuŕzemes katls*** – vācu karaspēka ielenkums, kas Otrā pasaules kara laikā izveidojās Kurzemē; Kurzemes cietoksnis. *ta* [kara beigās] *tas Kuŕzemes katls bî Jũrmaĺciêmã, Nîcã. te, Kuŕzemes katlã, visa aŕmija bî sanãkuse. / šitas te mũsu stûris bî tas Kuŕzemes katls. te nãca kriêvi viŕsũ uň tiẽ vãciêši nuôstiprinâjâs. / Kuŕzemes katls bî Jũrmaĺciêmâ.* ✧ ***vārās kâ katls*** – saka par cilvēku, kas daudz un ātri runā, pļāpā. *kuô ta viňš tuŕ pateîca labu! nebi kuô klaũsîtiês – vãrâs kâ katls.* ✧ ***vārās kâ raganu*** (arī ***eĨles***) ***katls*** – saka par parādībām dabā spēcīgā vētrā, negaisā. *liẽlâ vệtrâ saka – jũra vãrâs kâ raganu katls. / vệtrã ûdeňs vãrîjâs kâ eĨles katls.* // arī savienojumā ar *suts*. **Iekārta, kurā šķidrumu pārvērš tvaikā, lai iegūtu potenciālu mehānisko vai siltuma enerģiju; tvaika katls.** *kuĻmašĩnas suta katlu saûca pa daňpi. / nuô Añglijas pãrveda rustõnus – tâda fiŕma bi. a suta katlu viņu griẽza. / laũkâ bi*

liẽls, mẹĺns katls, ku kũrinâja. siksna bi, kas tuõ mašĩnu griẽza. tã kuļmašĩna jaû bi tã pate. bet a zir̂gis tik negriẽze, a tuõ daṁpu.

2. Šāda trauka saturs. *vāru, vāru putriņu, šim devu, tam devu, tam visu katlu.* (LFK 9, 4)

3. dem. **Cieta vīriešu cepure ar augstu ieapaļu dibenu un šaurām uzliektām malām.** *katlĩnu Nîcâ nevaĺ̃kâja. vaĺ̃kâja ļipines, žokines, platmales.*

Katrīna subst. **1. Personvārds – sievietes vārds.** *Añdrẽjs taĩsa tiĺ̃tu, Katrĩna, mĩžĩna, apčurinâja.*

2. parasti dsk. **Katrīnas diena (25. novembris).** *uz Katrĩnām gaĺvẹniê dârbi bî pabeîkti.*

3. sugasv. noz. **Cariskās Krievijas nauda ar ķeizarienes Katrīnas attēlu.** *cara katrĩnas uñ aleksañdrus visus sabâž pudelẽ. / bi kaû kâdas katrĩnas – tâdas naûdas zîmes bi. tã bi bleķa naûdina.*

katrpus adj. **Vienā un otrā pusē; katrā pusē.** *kuô tãs* [sievietes] *varẽja gânît viêna uõtru, katrpus upeles stãvệdamas! / jaûņave a vĩratệvu katrpus krâsnes abi kãsẽja. tã krâsne bi vidû, katrs bi savâ istabâ. / bệrni bi nuôstaîši katrpus rijas.*

katrreĩz adv. **Katru reizi; vienmēr.** *ka ravê, ta jaû divas duôbes aĩzjẹm̂ katrreĩz. / zir̂ks apstâsiês, kur̂ i katrreĩz jûkc, iêiẽs savâ steliņģî. / te bi trîs saîmniêkmeîts. uñ ta tã viêna katrreĩz nevarẽja sastũpẹļệtiês.*

katrs, ***-a*** vispārināmais pron. **1.** subst. noz. **Ikviens (cilvēks, dzīvnieks, priekšmets, parādība).** *rudeni pãrdeva vaĩrâk* [lopu]. *ta katrs zinâja, kâ viš siênu savâķis. / aûnu turẽja viênu uñ tẹkuli ar̂ neturẽja katris. citam̂ jaû bi aka tẹkuļi. / ziêmu katrs savâ staĺ̃lî turẽja aîtas. / vadmalu vêla. a kãjâm mina viêns vĩrs. katrs nevarẽja. bija, kas mâcẽja. / tad jaû visi veda* [linus] *katrs savu vakaru, mĩstija uñ žâvẽja. / tuõ saûca Skaras skuõla.* [pēc stundām] *katrs nãca mãjâs. / ûdeñs krũza pastãvîgi stãvẽja uz gaĺ̃du a tĩru ûdeni. tuõ dzêra katrs, kam̂ slâpa. / žĩc pãrdeva meîtâm kar̂tũna drãneles – katri pa viênu. / iskapti ne katris mâk kâtâ iêsiêt. / ne katrs tâ var̂ isrunât kâ viš. / ruobežniekam duj dēliņi, nev katram līgavīnas.* (LFK 9, 57) ☐ ***katrs viêns*** – ikviens; jebkurš. *tas skutuĺ̃s bi katram̂ viênam̂. / katrs viêns jaû nevar̂ saprast. / cigãres bi dârgas. katrs viêns jaû viņas nepĩpâja. / ja ir̂ kâda zive iêlîduse, tuõ isjẹm̂, uñ veñteri ižžâvê. katru viênu ižžâvê. / baki gañ bi. tiẽ bi gañ·drĩz katram̂ viênam̂* [vīrietim]. ☐ ***kuļš*** **(**arī ***kuŗš)*** ***katrs***, arī ***katrs kuŗš*** – jebkurš; vienalga, kurš (dzīva būtne, priekšmets, parādība, norise). *nu jaû tiẽ rudzi pļaũnami kuŗu katru diênu – jaû graûdi ciêti. / tã meîta bî lẹpna, a kuru katru nerunâja. / piê manis jũs varat nãkt kurã katrã laĩkã. es jaû mãjã ẹsu. / tas kuôks kuŗu katru brîdi var̂ nuôlûst. / čapãns i katrs kur̂š, kas iẽt. / viš jaû katru kuru izjuõkuôja.* ✧ ***katram sava âda mĩļa*** – saka par cilvēku, kas rūpējas tikai par sevi, savu labumu. *katram̂ sava âda mĩļa – runâ par̂ tâdu, kas tik sev vaĩrâk grib iêgũt.* ✧ ***katram sava ute kuôž.*** Sk. *k u ô s t* (2).

2. adj. noz. **Ikviens (no vairākiem, no visiem).** *kalêš bi katrâ ciêmâ. / pir̂te katrâ mãjâ bi. / nu piêci liñdruki bi katri meîti. / katru diênu jaû gaĺ̃daûc uz gaĺ̃du bi. / septĩņi saîmniẽki ganija aîtas kuõpâ ganĩklê. katris gañs ganija viênu diênu. / kad ar̂ bi ķẽves, katru gadu jaû nebi kumeļi. / sẹzdiênas rîtâ kâ katru reĩzi vãra biêsputru. / katriêm svệtkiêm bi trîs diênas. / mum̂s viņs* [tas ir, vīgriezes] *te piĺ̃ls grãvis i. es viņs katru rudeni saraûju. / saîmniêce katru nedẹļu braûca Liẽpâjâ. jâsiĺ̃da piẽns bi uñ jâsiê siẽri katru uõtru diênu priêkš Liẽpãjas.* ☐ ***katram gadijumam*** – neparedzētam, nejaušam gadījumam. *katram̂ gadijumam̂ tuõ aclệgu nuôlika viêñā viêtã, laî citi mãjiniêki ar̂ var̂ tikt iêkšã.* ☐ ***katrā laĩkā*** – jebkurā laikā; vienmēr. *tu vari nãkt piê manis katrã laĩkã. es visu diênu bûšu mãjã.* ☐ ***katru (mĩļu) brîdi*** – a) ik brīdi, katru brīdi. *tas Pẽteris gañ viêns dar̂bîks vĩrs – katru mĩļu brîdi kaût kuô dara: piñ ķuõčus, taĩsa spañneļus, ne·viênu brîdi miêrâ nestãv.* b) ļoti drīz; tūlīt. *tas jum̂c tâ sašķiêbiês, ka var̂ katru brîdi nuôbrukt.* ☐ ***katru mĩļu diênu*** – ik dienu, katru dienu. *jaûniê rãjâs uñ nevar̂ sarunât. cik iĺ̃gi tâ iẽs, ka katru mĩļu diênu jârãjâs uñ nevar̂ sarunât.* ✧ ***katrā ziņā*** – noteikti, protams, bez šaubām. *pa svệtkiêm katrâ ziņâ deva luõpiêm kuô labâku. / ka* [aitai piedzimst] *viêns jẹ̃rs, ta bi liẽlâks katrâ ziņâ. ka divi, ta bi mazâki. / ka visi sasêda piê gaĺ̃da ệst, ta katrâ ziņâ viš* [tas ir, suns] *sêdẽja tur̂ vidû piê bệrnu uz beņķi.* ✧ ***par katru cệnu*** – katrā ziņā; izmantojot visus līdzekļus. *es dabũšu tuõ iskapti, pa katru cệnu dabũšu. /* [meita grib] *savu sakãmuô pateîkt par̂ katru cệnu.*

Katruža subst. **Personvārds – sievietes vārds.** *Katruža, vẹcâ Katrĩna. ka bî vẹcâka meîta, ta tuõ pa Katružu saûca. / ka bi bệrni, ta saûca pa Kačĩnu. ka bi pàaûgušas, ta teîca Katruža.*

kâts subst. **1. Darbarīka, priekšmeta elements (parasti stieņa, caurules veidā), pie kura piestiprina vai kurā iestiprina galveno elementu un kuru izmanto darbarīka, priekšmeta turēšanai.** *cir̂viṁ nuôlûza kâc. jâmeklê iêlikt jaûns. / ķipis ir̂ kuôka traũks ar̂ garâku kâtu, ar̂ kuôka stĩpām. /* [izkapts] *kâc nuô bệrza, nuô aĺ̃kšņa. / tas, ku spaĩnis iêkšã, tuõ saûc akas kâc. / bruceklis ir̂*

iskapc asinâšanaî. senâk bij speciãli iêkš kâtiņa. bruceklim̂ kâtiņš vidû, katrâ galâ galuôdiņa. / kas tuŕ nu nuô tã ciêmiņu dẹ̦la pa vĩru – tiêvs kâ sluôtas kâc! / sviêsta kulĩšanaî ņẽma rẹ̦snu kâtu. kũla iêkš skutula. ✧ ***ka(d) cir(vj)a*** (arī ***sluôtas) kâtam lapas plaûks*** – nekad. *ka pũci aste ziêdês, ka cira kâtam̂ lapas plaûks – tas nuõzĩmê ne·kad. / ka cir̂vja kâtam̂ lapas plaûks – teîc us tâdu liêtu, kas nebûs uñ kuô nesagaĩdîs. / tas jaû ne·kad nenuõtiks, kuô suôla. teîc – kad sluôtas kâtam̂ lapas plaûks.* // **Balsts (priekšmetam).** *cukura glãza us kâtu tâda, ku taga teîc aûgļu vãzes.*

2. Auga stublājs; auga daļa, uz kuras balstās ziedkopa, lapu sakopojums. *tiẽm liẽliêm cũkpiẽņiêm i tâc caũrumiņš taî kâtiņâ. / tãs balañdes* [zupas vārīšanai] *nuôšmaûc nuô tiẽm kâtiêm uñ ta sakapâ. / tuõ alk̂sni tik es zinu, kam̂ rudeni nuôkrît ciêti pum̃puri – divi uz viênu kâtiņu. / iẽvas kâtiņus aka piêsiên klât, ka ruõze i.* ✧ ***nuolaîst nuo kâtiem*** – nozāģēt. *zarus jãaddzenê, ka* [koku] *nuôlaîž nuô kâtiêm.* // **Sēnes daļa, kas savieno cepurīti ar sēņotni.** *tã iŕ brũna* [sēne], *ari ệdama. tãs rẹ̦snu kâtu.* //pārn. **Kāja.** ✧ ***tikt uz kâtiem*** – izveseļoties. *puĩšelim̂ aka i kãsus, nevaŕ tikt us kâtiêm. tuõ tâ vaĩrâk taga runâ.*

3. Zeķes augšdaļa (līdz pēdai). *liẽlâkuô daļu tuõs* [zeķu] *kâtus adija nuô nâtna uñ tãs pệdas tik nuô viĺlas. / siẽviêšu zeķêm baĺti kâti. tik tâlu* [līdz celim] *tik nãca. / siẽvâm adija visus* [zeķu] *kâtus rakstîtus, bet vĩriêm tik tãs pệdas adija rakstîtas, biêzas laî bûtu. / adija zeķes aŕ baĺtiêm kâtiêm uñ pẹļệkâm pệdâm. zeķu kâti varêja bût rakstîti uñ lĩdzẹņi.*

katūns. Sk. *k a r̂ t ū n s .*

katuolis m., ***katuoliete*** f.; subst. **Katoļu baznīcas loceklis; katoļticīgais.** *Ladgalẽ katuõļi svinêja visas tãs Marijas diênas. te piê mum̂s tik nestrâdâja, kâ katru svêdiênu. / katuõļi nãca nuô Ladgales. puõļi bî katuõļi. / taî katuõļu baznîcâ taĩsija tâdas mišas tam̂ vĩram̂.*

katuoļticīgs, ***-a*** adj. **1. Tāds, kas ir saistīts ar katolicismu; tāds (cilvēks), kas tic katolicisma dogmām.** *puõļi bî katuõļticîgi.*

2. ar not. gal.; subst. noz. **Katoļu baznīcas loceklis; katolis.** *gavẽnis i priêkš Liẽldiênâm. katuõļticîgiêm tas i nuô liẽla svara.*

kaûcējs m., ***kaûcēja*** f.; subst. **Tas, kas uzmācīgi lūdzas (ko).** *kaûcẽjs grib nuô uõtra izdabũt kâdu labumu sev. tad viñš runâ, lûdzâs, lidz izdabũn.*

kaũcināt v. **Panākt, ka kauc.** *ziêmas naktîs gãja mešsârgi uñ citi vĩri viĺkus kaũcinât. kaûca kâ viĺki. / ziêmu gãjuši mežâ viĺkus kaũcinât, laî vaŕ zinât, ku viņi i.*

kaũč. Sk. *kâ* (1), *kad*, *kas* (8).

kaũčuks subst. **Elastīgs materiāls, ko iegūst no kaučukaugiem vai sintētiski.** *tabâka duõze iŕ. tã nuô kuôka va nuô bleķa. daža nuô kaũčuka aŕ. / tã* [pīpe] *tâda pîrkta bi, nuô kaũčuka, nuô kâ viņa bi. tâda plakana, kañtaîna, aka apaļa bi.*

kaûdze subst. **1. Liels, parasti apaļš (piemēram, siena, salmu, malkas) krāvums ar sašaurinātu augšdaļu.** [siena] *kaûdze aŕ apaļa, liẽla. kaûdzeî bi daĺbis vidû. uñ tuõ jaû krãva piêci vẹzumi. / Kârklâ bi visiêm banažgaĺniẽkiêm pļavas. seši pļãvẽji uz diênu nuôpļãva. sagrâbe, samete divas kaûdzes. katrã kaûdzê ap·mẽram̂ seši vẹzumi. / saĺmi bi kaûdzê. ka labîbu kũla, ta saĺmus aŕ lika kaûdzê. / ta tuôs* [izkultos] *saĺmus ņẽma uñ krãva kaûdzês. / nuôbruka maĺks kaûdze.* ☐ ***kaûdzes viêta*** – vieta pļavā, kas paredzēta siena krāvumam vai kur ir bijis siena krāvums. *kaûdžu viêta i, ku bi kaûdze.* [sienam] *izraũgâs kaûdžu viêtu. / pa vasaru vẹd siênu, ka kṛaũ. vẹd piê kaûdžu viêtas. / tuŕ visũr tâdas pļavas. četras kaûdzes viêtas liẽlâ pļavâ bija.* ☐ ***mest kaûdzi*** – kraujot (sienu, salmus) veidot kaudzi. *klâsc i, ka mẹt kaûdzes ẹzẹrã. tas nuô dẹļiẽm. ta tas siêns nemiŕkst ûdenĩ. / tuõ siênu ne·maz vasarâ nevarêja pârvẹst mãjâs. ta tuŕ meta kaûdzi. ziêmâ, ka sasala, ta pãrveda. /* [slapjā pļavā] *ku nevarêja piẽbraûkt, meta* [siena] *kaûdzes ta. /* [sienu] *vaîdzêj pa trîs vẹzumi uz viênu viêtu sanẹst. ta tik varêj kaûdzi mẹst. / kaûdzes meta pļavã, ku vasaru nevarêja iêbraûkt.* [siena] *kaûdzes uz laũku actâj.* ✧ ***kâ suñs pie siêna kaûdzes*** – saka par nenovēlīgu, nenovīdīgu cilvēku. *kâ suñs piê siêna kaûdzes – pac nẹ̀ẹ̀d, uõtram̂ neduô. teîc us skuôpu ciĺvẹ̀ku.* ✧ ***sakrist kaûdzē*** – sakrist citam uz cita, arī cieši citam pie cita. *bẹ̀rni jaû daũzijâs, sakrita kaûdzẽ.*

2. Liels (kā) daudzums, skaits; priekšmetu kopums. *kâ te mušas varêja nuôspļaũt tãs lapâs tik liẽlu kaûdzi! / lika liẽlu kaûdzi* [*baltā sviesta*] *uz lẹ̦zẹnu šķĩvi. / tãs visas* [*drānas*, tas ir, lakati] *bi skapĩ kaûdzĩtẽ. nuô apakšas jẽma uñ viŕsû ũzlika, ka pârnãca nuô baznīcas.* ☐ ***vẹsẹļa kaûdze*** – ļoti daudz. *piê baznīcas bi vẹsẹļa kaûdze velosipêdu! /paûsaruôs tĩrija sẹ̦tu. vẹsẹļa kaûdze sanãca gruži. / ka taĩsijâs mazgât vešu, ta bî vẹsẹļa kaûdze.* // dsk. instr.; adv. noz. **Daudz; ļoti daudz, lielā daudzumā.**

paûsarī kaûdzēm sadzęĥ tuõ lędu upē. ka bîjis liẽls saĹs, ta te bî tâ. // vsk. instr.; adv. noz. **Ar uzviju, uzberot (pilnam traukam) virsū nelielu paaugstinājumu.** *pūru piêbēra a kaûdzi, uĥ tas saîmniẽks lika acstrīķęt līdzęnu.*

3. dem. **Adījuma, izšuvuma raksta elements.** *šuva baĹtu* [rakstu] *viẽn ari – mętinâja leñcîšus, kaûdzîtes, knupurīnus. gaŕ katru kañti bi siksnām leñcîši, knupurīni – kâ kuru reīzu.* / *kaûdzîtes mętinâja. leñcîšus mętinâja, knupurīnus mętinâja.* / *cic* [adot] *męt piêcus męĹlus uĥ piêcus aka zilus* [dzijas pavedienus]. *uĥ ta a·viênu tuõ męĹluô nuôbeîdz, tuõ ziluô pavaīruô – tâ viẽn. tuõ saûc pa kaûdzîti.* // **Vienā virzienā satītu diegu, dzijas kopa, posms (kamolā).** *ka tiĥ dzives kamuõlâ, satiĥ kaûdzîti, kuô saûc pa cęlu.*

kaûdzele subst. **Neliela kaudze.** *tâda maza* [siena] *kaûdzele isnāca.* / *nu jaû maza kaûdzele sętā palikuse. diêz vaî* [malkas] *piêtiks lidz paûsariḿ?*

kaũfmanis. Sk. *k a ũ p m a n i s .*

kaũgurains, ***-a*** adj. **Tāds, kur ir *kauguri*; nelīdzens.** *te tiẽ laũki naû apstrâdâti, kaũguraîni.* / *nu jaû mũsu ceĻš vaīs naû tik kaũguraîns.*

kaũgurs, retāk ***kaũgars*** subst. **Paugurs.** *paũgaŗi* [jeb] *kaũgari i pļavâs, ku bîši krũmi. viš i sadzîc nuô ûdeņa. nuô Liẽpâjas ęzęra sadzina tuõ smiĹkti – paũgaŗus saûca.* // **Nelīdzenums (piemēram, ceļā, laukā).** *ku tâdi kaũguri, tuŕ tâc nelīdzęnuḿs.* / *ku neapstrâdâti laũki, tuŕ i kaũguri.*

kaûģele subst. **Neliela kaudze.** *nuô tā siêna tâda maza kaûģele isnāca. tuõ vakaŕ sagrâba.*

kaũka subst. **Paugurs.** *tuŕ tâda kaũka bî, tuŕ tâc kaĹnaîns bî. tas saîmniẽks nevarêja tuõ kaũku tâ nuôlīdzinât, laî zeme bûtu līdzęna.* // **Smilšu, zāļu sanesums (parasti pēc plūdiem) (?).** *kaũka* [ir] *pàaûkstinâjuḿs. plûdi bi sadzinuši liẽlu kaũku našu.* // **Nelīdzenums (piemēram, ceļā, laukā).** *kaũka i tâc nelīdzęnuḿs ceļã. kaũkas i ceļã.* / *uz laũka i sastuḿtas tâdas kaũkas.*

kaûkt v. **1. Skaļi, stiepti riet, gaudot.** *suņi vaīrâk tâ kaûc vakariêm, jâ. pa diênu suņi nekaûc. pa nakti, vakariêm* [kauc]. / *suñs kaûc piẽsiêc.* / *ziêmu mežâ viĹki kaûca.* / *te kaĩmiņiêm dikti kaûc viêns suñs.* / *smiĹkstęt, kaûkt – tuõ jaû pat liẽlaîs suñs brîžiêm dara.* / *sunelis griẽžas riņķî uñ kaûc. laīkaḿ bite bi iẽkuôduse gaĹvâ.* / *ka suñs kaûcuôt, ta viš kaû kuô paŗędzuôt.* / *vilki kauc, zirgi zviedz, vęci puiši bubinâj* [..] (LFK 9, 128)

2. Radīt stieptu, spalgu skaņu (par vēju, vētru u. tml.); atskanēt šādai skaņai. *vẽš kaûc.* / *tas vẽš kaûca visu izgaīšu nakti.*

3. Čīkstēt (par neziestiem ratiem). *ratu riteņus vaîg labi tępęt, laî nekaûc braûcuõt.* / *nęsmẽŗęti rati kaûc.*

4. niev. **Skaļi, neapvaldīti raudāt; vaimanāt.** *kuô te kaûc! beîdz raûdât!* / *kuô tu staĩgâ kaûkdaḿs mañ pakaĻ!*

kaukuris – *kaukuŗa ķipis*, = *garmetis*: *ja grib siltuma, tad paņęm kaukuŗa ķipi un uzlej uz krāsni aukstu ūdeni.* (ME II 174)

kaũlains, ***-a*** adj. **1. Ļoti novājējis (par cilvēkiem vai dzīvniekiem); tāds, kam redzami kauli (zem ādas).** *uz vęcu luõpu, kaũlaînu teîca – tuŕ vaīs nav kuô pārduôt.* / *vâš i aka us kaũlaînu, tas i kũc. taḿ vaŕ kaũlus ŗędzęt – ribas.* / *ka bi kâc kaũlaîns* [zirgs], *ta bi jâduõmâ, ka sliḿs.*

2. Tāds (gaļas gabals), kam ir klāt kauls. *ka nuõkaû cũkas, ta vārija nuô liêkumu kupķêzi. laî labâki sasaĻtu, lika ari kâdu kaũlaînu gabalu klât.*

3. f.; ar noteikto gal.; subst. noz. **Nāve.** *nâvi saûca paŕ kũduô uñ vêl paŕ kaũlaĩnuô.*

kaũle. Sk. *k a ũ l e n e .*

kaũlelis subst. **Neliels kauls.** *taga vāra galeri – tās kājinas, tâdus kaũleļus.*

kaũlene, arī ***kaũline***, ***kaũle***, ***kaũlis*** subst. **1. Sūrene (*Polygonum scabrum*).** *meîts, laî vasaru bûtu baĹts, laî nebûtu nuõdęgušas, mazgâjâs aŕ kaũlenêm. tâda sîka zâlîte i, tâda sīva.* / *senâk mazgâjâs a kaũlinêm, laî nuôiẽt rudumi.* / *linuõs aûg balañdes, kaũļi, viŕza.* / *nezâles i puĹvēris, kaũļi, cũkpiẽņi, ciẽsa.* / *tā, kuô mēs saûcâm pa kaũļiêm, i diẽzgaî nelaba. kaḿ daũdz skâbes, ta viņu vaŕ dzęŕt. a viņiêm varuôt izjęḿt visu skâbi – i ciĹvęķaḿ, i luõpaḿ. viņas divas sugas – viênas tâdas smaĹkâkas uñ uõtras rupjâm lapâm. aûg rāceņuôs uñ šuŕ tuŕ.* / *kaũļiêm i šaũsmîga sakne, ręsns, liẽls stuḿbrs. tiẽ izẽņuô dârzeņus. kaũļiêm i dzęĹtęņîgi ziêdi.* / *kaũļi i tâda zâle nelaba iêkš tiẽm liniêm.*

2. Rožu dzimtas daudzgadīgs lakstaugs ar spilgti sarkaniem augļiem (*Rubus saxatilis*); šī krūma auglis. *kaũlenes* [ir] *uôgas. kaũlenes ne·kuô negribêja raût. tās tâdas sęŕkanas uôgas. tas krũms i tik·pat kâ kârkls.*

3. Stublājs, stiebrs (parasti nokaltis, bez lapām). *pa kaũļiẽm saûca tâdus kañčus, tâdus saciêtêjšus. tiẽ tâdi stublāji ciêti. / kaũļi i tâda pāraûguse zâle. ta tiẽ stiêbri* [jeb] *kaũļi tâdi liẽli. luõpi nèę̂d. / kaũļi va naû tâdi kañči, tâdi ciêti kâti? / izej tuŕ taî stûrĩ nuôlaûz visus tuõs kaũļus!*

kaũlēties v. **1. Pārdevējam un pircējam savstarpējās sarunās vairākkārt mainīt cenu, lai pārdotu vai nopirktu iespējami izdevīgāk.** *Liẽpâjâ, us tiŕgu añdelêjuôt tuõ malĵku, Pēteris tâ kaũlêjâs a žĩdini. / adbraûca čigãni uñ atveda smuku ķẽvîti. tę̃s kaũlêjâs, čigãns bi dârgi paprasijis maksu. / kuô tu kaũlêjiês pa kapẽķi! maksâ rubli, uñ vista bûs tava! / piê žĩda – žĩda buõtê – ka tu iêgãji, tuŕ tu varêji kaũlę̂tiês pus diênas. / us tiŕgu jaû kaũlējâs. ta jaû atlaîda bišķi lę̂tâk.*

2. Uzmācīgi, neatlaidīgi prasīt, lūgt. *ka bę̂rs čiñkst, ta kaũlas. / bę̂rni jaû mâk kaũlę̂tiês.*

kaũline, arī ***kaũlis.*** Sk. *k a ũ l e n e .*

kaũls subst. **1. Skeleta atsevišķa sastāvdaļa (cilvēkam un citiem mugurkaulniekiem).** *cũka, ziŕks i kâ ruĵlis – tiẽm nevarêja kaũlus rędzę̂t. / viņas* [tas ir, *vizbulenes*] *labas, ka sâp kaũli. / vĩdiŕkši – tãs i labas guôvîm priêkš kaũlu sâpêm. viņas duô – applucina, duô, ka sâp kaũli.* ☐ ***astes kaũls*** – mugurkaula nobeigums no neattīstītiem astes skriemeļiem. *aîtaî mugurkaũls, ribu kaũli, gurnu kaũli, liêlu kaũli, astes kaũls. /* [zirgam] *astes kaũls i, ku nãk saŗi viŕsû. / kaṁ nuõšļucis astes kaũls, tas* [lops] *i nesmukâks. / guôves piŕka, kaṁ iŕ astes kaũls lidz celiṁ, kaṁ i rẹ̣sni ragi. / visiêm luõpiêm astes kaũlu saûc pa puŕci.* ☐ ***atslę̂gas kaũls*** – kauls, kas savieno lāpstiņu ar krūšukaulu. *viñš bî laûzis acslę̂gas kaũlu, kâdu laĩku nestrâdâja.* ☐ ***bļuõdas kaũli*** – kauli, kas veido iegurni. *kuŕ* [cūkām] *krusc i, tuŕ i bļuõdas kaũli. tuŕ nãk pakaļskãjas.* ☐ ***ceļa kaũls*** – ceļgals. *kumeļu mērija nuô ceļa kaũla lidz zemeî – tâ divas kârtas lika.* ☐ ***krusta kaũls*** – kauls, kurā saauguši krustu un astes skriemeļi. [nokautās cūkas] *mugurkaũli atciŕta pret krusta kaũlu. / tiẽ* [govs] *tukšumi i starp ribâm uñ krusta kaũlu.* ☐ ***krûšu kaũls*** – plakans kauls krūšu kurvja priekšējā virsmā. *krûšu kaũls* [govij] *i apakšâ starp priêkškājâm. nuô priêkšas pleču nãk apkârt kaũls.* ☐ ***stiĺbu kaũls*** – apakšstilbs vai augšstilbs. [aitai] *stiĺbu kaũls i starp luôcîtavu uñ pę̂du. mîksc tuŕ naû.* ☐ ***žuôkļa kaũls*** – kauli, kas veido pusi no virsējās sejas daļas vai kustīgo apakšējo sejas daļu. *žuôkļa kaũls i, dzęruôkļi ku aûg. / luõpaṁ aŕ lidz mutes galaṁ nuô aûses i ķinis. taga saûc žuôkļa kaũls.* ☐ ***kaũlu balañde*** – (pāraugusi) balanda, ko neizmanto uzturā. *šĩs tãs kaũlu balañdes, šĩs neû tãs ę̂damâs. nu tãs tâ – nu cũkãm viņas vaŕ saplûkt. viņas tâdas kaũluôtâkas i. ka ļaû isaûkt liẽlâm, tad nuô viņâm ne·kas naû.* ☐ ***kaũlu ruõze*** – kauliem raksturīga infekcijas slimība (?). *tãs ruõzes jaû i dažâdas – kaũlu ruõze, kas kaũlus ę̂d.* ☐ ***kaũlu tuberkulōze*** – baktēriju izraisīta cilvēku un dzīvnieku infekcijas slimība, kas skar kaulus. *vęcâkaîs brãlis mira aŕ kaũlu tubeŕkulõzi.* ✧ ***kaũli un âda*** – saka par ļoti novājējušu cilvēku vai dzīvnieku. *tas tâ nuôņĩcis, ka kaũli uñ âda viẽn palikuse.* ✧ ***kaũli (viẽn) grab*** – saka par vāju, izdēdējušu cilvēku. *nuô vęcã Jāņa ne·kã vaĩrs naû, kaũli viẽn grab.* ✧ ***kaũliņus nesaskaîtīsi*** – saka, draudot piekaut. *kruõgâ rājâs puĩši cic us citu. kâ kraũšu viênreĩz, ta kaũliņus nesaskaîtîsi, sabiŕs čupâ.* ✧ ***kaũlu kaṁbaris.*** Sk. *k a ṁ b a r i s .* ✧ ***ar atkaru kaũliem strâdāt*** – strādāt, darīt (ko) nevērīgi, nevīžīgi, negribīgi. *ka ciĺvę̂ks tâc istĩsis, ka viņaṁ nav ne·kâda gruñta, nav ne·kâda ķêriêna, ta izguris strâdâ, aŕ atkaru kaũliêm.* ✧ ***aũkstums kuôž kaũlā.*** Sk. *k a ũ l s .* ✧ ***baĺts kâ kaũls*** – ļoti balts. *četras, piêcas siẽvas gaŕ viênas baĻas malu bêrza* [veļu], *izbêrza viņu. uñ bi baĺc kâ kaũls.* ✧ ***izlît*** (arī ***izmiŕkt***) ***lidz kaũliem*** (arī ***kaũlam***) – ļoti stipri izmirkt, salīt (lietū). *liêtus nepārgāja. uñ lidz mājâm iznāca ismiŕkt lidz kaũliêm. / biju izgājuse us ceļu. uznāca liêtus, izliju lidz kaũlaṁ.* ✧ ***kuôst kaũlā.*** Sk. *k a ũ l s .* ✧ ***nuo viêna kaũla*** – saka, norādot uz asinsradniecību, kopīgu izcelšanos vai uzskatu sakritību. *tiẽ brãļi jaû iŕ nuô viêna kaũla – dikti lĩdzîgi, kriẽtni, dũšîgi.* ✧ ***pa kaũlam*** – pa spēkam; piemērots. *tas dârps veĺ puĩkaṁ naû pa kaũlaṁ, tuõ jaû veĺ viñš nevaŕ darît.* ✧ ***vęĺla kaũls*** – saka, ja kādam ir grūti locīties, ir stīva gaita. *tas vęĺla kaũls i stĩvuṁs* [zirgam]. *viņu laĩkaṁ nedziêdê. viš bi celî, priêkšas plecî. tuŕ sâpêja. / vęĺla kaũli i, ka kaũli iziẽt nuô viêtâm ziŕgaṁ. uñ ta viš paliêk lîks. / nuô ceļa nāk liêla kaũls. liêla kaũlâ* [zirgam] *aûg vęĺla kaũli nuô pārviĺkšanâs.* // dsk. **Cilvēka ķermenis, locekļi.** ☐ ***atlaîst kaũlus*** – atgulties, lai atpūstos. *visu rîtu strâdâju. nu iênācu atlaîst kaũlus.* ☐ ***atstiêpt kaũlus*** – atpūsties (parasti guļus). *ka rîtuôs agri cêlâs, ta gulêja diêndusu. ta gãja atstiêpt kaũlus.* ☐ **[kādam ir]** ***gurdẹni kaũli*** – saka, ja cilvēks ir noguris. *vęcaṁtę̂vaṁ piê brîža i gurdẹni kaũli, negrib vaĩr skaĺdît malĵku.* ☐ ***ieluôcīt kaũlus*** – ievingrināt locekļus, locītavas. *nuô rîta jâiêluôka kaũli. / tę̃s nuô rîtiêm izgāja iêluôcît kaũlus piŕms bruõkastes.* ☐ ***izstaîpīt kaũlus*** – izstaipīt locekļus. *gāju kuô padarît, laî isstaîpîtu kaũlus.* ☐ ***saĺs ķeras pie kaũliem*** – saka, ja (kādam) ļoti salst, ja ir

ļoti auksti. *tâc saĺs šuôrît, ka, braûcuôt mežâ, sâka ķ̂ęrtiês piê kaũliêm.* □ ***spę̂ks kaũluos*** – saka, ja cilvēks ir stiprs. *taṁ puĩšiṁ bij spę̂ks kaũluôs, cêla liẽlus maîsus. / piê kuĺšaṅs piêlaîda piĺlus maîsus. tuŕ bija vaîdzîgi tâdi vĩri, kaṁ spę̂ks kaũluôs. / vệci vĩri tâ teîc – ta maṅ jaû veĺ bija spę̂ks kaũluôs.* □ ***veselība ir kaũluos*** – saka, ja ir vesels. *cik labi, ka i veselība kaũluôs, varî strâdât!* ✧ **(*aũksti*) *drẹ̆buļi*** (arī ***šệrmuļi***, ***šệrmuļi***, ***šaũšalas***, ***aũksts***) **(*pār*)*iẽt pa*(*r*) *kaũliem*** – saka, ja ļoti sabīstas, uztraucas, it kā nodrebinās (lielās izbailēs, arī šausmās) vai rodas aukstuma sajūta. *tas lẹ̆dus ṇarî̂kstêja uṅ liẽcâs, kad braûcâm pãri. duõmâju, ka iẽkritîs. veĺ taga aũksti drẹ̆buļi iẽt pa kaũliêm. / iẽt pa kaũliêm šệrmuļi. nuô aũkstuma, nuô nuôbĩļa i šệrmuļi. / tas suṅs tâ nuôbaîdija, ka aũksc pa kaũliêm paî̂gãja. duõmâju, ka kuôdîs. / bûs kârstumi – drẹ̆buļi iẽt pa kaũliêm. / nu tâ sastâstija briẽsmu stâstus, ka drẹ̆buļi pa kaũliêm iẽt. / šệrmuļi gaĩši pa kaũliẽm, lidz pârbraûkuši pa tik švaku lẹ̆du. / šaũšalas iẽt pa kaũliêm, cig dziļu aku izrakuši. / zãgâjuôt lûza kuôki, krita zemê, ka drẹ̆buļi pãrskrejši paŕ kaũliêm.* ✧ ***dzîvība turas kaũluos*** – ir dzīvs (parasti par vecu un slimu cilvēku). *veĺ jâiẽt, jâkust, kamệr dzîvîba veĺ turas kaũluôs.* ✧ ***iekrist*** (arī ***iegulĺt***) ***kaũluos*** – rasties un pārņemt (piemēram, par sāpēm, nogurumu, smaguma sajūtu). *ka rudzus pļãva aŕ iskaptẽm, tiẽm vệcãkiẽm vĩriêm tã pļaũšana jaû iêkrita kaũluôs. kas bî jaûni, spêcîgi vĩri, tiẽm ne·kas. / tệvaṁ tâda liẽla sâpe bî iêguluse kaũluôs. ta viņš vaĩr nevarêja tâ smagi strâdât.* ✧ ***kaŕsts skriên*** (arī ***skrej***, arī ***kaŕstums*** (***viẽn***) ***izskriên***) ***pa kaũliem***. Sk. *k a ŕ s t s* ; *k a ŕ s t u m s* . ✧ ***laûž kaũlus*** – a) saka, ja jūt sāpes kaulos. *tệvaṁ dikti laûž kaũlus, visu muguru. / kad i sàaũkstêjiês, ta laûž kaũlus.* b) saka, ja kas ir par grūtu, kaitē veselībai. *dârps jaû kaũlus nelaûza ne·kad.* ✧ ***nevaŕ*** (***savus***) ***kaũlus panest*** – saka, ja (kādam) ir neveikla, gāzelīga gaita. *tas Aṅšelis nav ne·kâc strâdniêks – gaṅ sliñks, ejuôt gãželêjâs, ka nevaŕ ne savus kaũlus paneṣt.*

2. Dzīvnieku skeleta sastāvdaļa (arī kopā ar muskuļaudiem un taukaudiem), ko izmanto uzturam. *nuô tã* [govs astes] *kaũla bi laba zupa. / piŕmâk* [ēšanai] *kaũlus liẽtuô. / tâdu kupķẽzi nuô iêkšu viẽ savãrît nevaŕ, ta viš nesasaĺst. vaîdzîks i kaũli. / šuôdiên isvãrîsiṁ cũkas gaĺvas kaũlu puzdiênâ.*

3. Dzīvnieku skeleta sastāvdaļa, ko izmanto par materiālu, izejvielu. *puõgs vi·sâdîgs bi, cita bi nuô kaũla. bet tãs jaû bi dârgâks, jâ. / kaũlu miĺtus varêja dabũt nuôpiŕkt. tuõs deva luõpiẽm. aîtãm bẽra, guôvẽm.* ✧ ***kaũlu kažuoks***. Sk. *k a ž u o k s* .

4. parasti dem. **Cieta sēkla dažos augļos (piemēram, ķiršos, plūmēs).** *kuôlini ķiŕšiêm, kaũlini* [tagad sauc]. */ tu izjeṁ tuõs kaũliņus! neêd a visiêm kaũliņiêm!*

5. Ciets auga (piemēram, linu, kaņepju u. tml.) stublājs. *ka tiẽ linu kaũliņi luôkâs ârâ, ta* [lini] *bi gatavi. ta sẽra rijâ, kurinâja. / sabrucina tuõ linĩnu ruôkâs – ja tiẽ kaũlĩni addalâs nuõst, ta labi. / viņi* [tas ir, lini] *izmĩrka. tas kaũls tuŕ sapuva. tã šķiêdra palika baĺta. / kaņupes tilinât liêk. ka isklâ, laî viņas istilâ, ta viņi labâk atlûp nuô tuõ kaũlu. kas uz vîrsu – tã miza, tã visa nãca zemê, tã bi liêtuôjama. uṅ iêkšâ tâc stuôbrelis – kaũli. tuŕ isnãca tiê spaļi. / ne·viênaṁ tâc mûžĩnis, kâc mûžĩnis linĩnaṁ.* [..] *vêl kaũlĩnus salaũzîja divu kuôku stârpĩnâ. / kad jaû aka maûcu stabulîtes, ta jaû aka dziêdâju – maûcu, maûcu stabulîti, teû kaũliņš, maṅ âdiņa.*

kaũlukaṁbaris subst. **Ļoti vājš dzīvnieks, arī cilvēks.** [zirgus] *nuõdzina jaû aŕ. ta jaû palika vâji, îsc kaũlukaṁbaris.*

kaũluots, ***-a*** divd.; adj. noz. **1. Kaulains.** *us tâdiêm stipriêm, kaũluôtiêm* [zirgiem] *teîca – kleperis, ka pavệcãks viņš bi.*

2. Tāds augs, kam ir ciets stublājs. *viņš* [tas ir, vienas balandas] *tâds kaũluôtâkas i. viņâm ka ļaũ isaûkt liẽlâm, tad nuô viņâm ne·kas naû.*

kaũnēties v. **Izjust kaunu.** *ka kâzeniẽki pàę̂duši, ta pêc neiĺga laĩka sâkuši staĩgât laũkâ. piŕmâk cic nuô cita kaũneîšiês, bet, ta kâ nelaĩme* [tas ir, caureja] *bîse visiẽm, ta sêdeîši riñdĩnâ. / mazaîs puĩka kaũnêjâs maṅ pateîkt* [patiesību]. */ lai kaunās ciema puiši – nav apartas papuvītes.* (LFK 1961, 10519)

kaũnīdze adj., arī subst. **Kaunīga; kaunīga sieviete, meitene.** *tã* [meita] *tâda kaũnîdze, tâ nerunâ, aîzraûjâs nuõst nuô citiêm. / es, pādīti dīdīdama, aces metu pabeņķẽ, lai mana pādīte kaunīdze auga.* (LFK 1961, 10095)

kaũnīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas izjūt nepatiku, neērtumu; tāds, kas izjūt kautrību; kautrīgs.** *tã meîtine jaû tâda kaũnîga, nerunâ daũdz. / laî mana pãdîte kaũnîga aûga – nuô tệva, nuô mãtes, nuô svešu ļaûžu! / cic i tâc kaũnîgâks, cic i dũšîks* [cilvēks].

kaũns subst. **1. Morālas jūtas, kas saistītas ar nepatīkamu pārdzīvojumu par kādu rīcību, izturēšanos.** [meitai] *kaũns nuô puĩšiêm, kas tuvumâ, paŕ savu nemâcẽšanu. / kâ teû, dệls, nebi*

kaûna – piêdzęrušaṁ meîtas bučuôt? / ja [slota] *palika laũkâ, kâc varêja aīznęst pruôjâm. uñ ta meîtâm bi kaûns.* ☐ ***kaûna dẽļ*** – morāles normu, arī morālu jūtu dēļ. *kaûna dẽļ jaû ne·viêns piê baĨbiẽra negãja. kas ta iẽs baĨbiẽriṁ maksât naûdu!* ✧ ***kaûnu maîzē apêst*** – kļūt nekaunīgam. *tã siẽva kaûnu maîzê apę̂duse.* ✧ ***pamest kaûnu*** – pārvarēt kauna sajūtu. *mañ vaîdzêja tuõ vęcuô drãneli. zinâju, ka kaĩmiņiẽneî i. ta es pametu kaûnu uñ gãju viņaî prasît.* ✧ ***prast kaûnu*** – rīkoties saskaņā ar noteiktām morāles normām. *kas kaûnu nepruôt, tas badu nemĩrst – teîc us tâdu, kas nesaûkc piêdalâs piê êšanas. / nu Biẽrañc nãks puzdiênâ piê galĨda – teîks vaî neteîks. kas kaûnu nepruôt, tas badu nemĩrst.*

2. Nepatika, mulsums, ko izraisa paša vai cita amorāla, nepieklājīga, arī situācijai nepiemērota rīcība. *es jaû teîcu – mañ kaûns teîkt* [nepieklājīgas mīklas]. */ pagã piêci, seši mẽneši* [pēc kāzām], *jaû radâs maģaîs. nu ta jaû tâ bišķi vĩra mãteî bi tâ nepatîkami, sevišķi jaû siẽvas mãteî galîgi tas tâc tâ ka kaûns bi.* ☐ ***ne kaûna, ne guôda*** – saka, ja (kādam) nepiemīt morālās, ētiskās jūtas. *iŕ gañ tiẽ puĩši! te tâ pļãvuši aŕ buĨli uz pusẽm, ne kaûna, ne guôda.* ✧ ***nuo kaûna*** (arī ***kaûns, ka vaŕ***) ***zemē ielîst*** – justies ļoti neērti, izjust ļoti lielu apkaunojumu. *tas puĩšelis tâc zaglelis bija. mãte nuô kaûna varêja zemẽ iêlîst. / nu tâc kaûns, ka zemê varêja iêlîst!*

3. Apkaunojums; negods. *glabaîši dikti* [uguni]. *tas bijis liẽls kaûns, ja bi jâiẽt męklę̂t uguni. / kad mẽs, meîtenes, pakritãm, ja redzêj pliku cisku, tas nebi kaûns. bet, ka bikses bi, ta jaû bi kaûns, ka bikses bi. / tas jaû bi liẽls kaûns, ja siẽviête pĩpâ va dzeŕ. / ka bi nuõdedzis, ka tuṁša seja bi, ta nuôpũderêjâs. kas taga guôc, tas taî reĩzê bi kaûnc. / ja daũzuôtiês puĩši abgâza guĨtu, ta liẽls kaûns bi meîtâm, ja guĨta* [tas ir, siens tajā] *isklîda.* ☐ ***kaûna liêta*** – tas (piemēram, notikums, rīcība), par ko jākaunas. *iêkrita vęzuṁs grãvî, uñ nevaŕ iscę̂lt. nu kaûna liêta! tik daũdz ciĨvę̂ku, uñ nevaŕ iscę̂lt!* ☐ ***krist kaûnā.*** Sk. *k r i s t .* ☐ ***palikt kaûnā*** – nonākt tādā situācijā, kad jāizjūt kauns, neērtība. *tâ liẽlîbniêks palika kaûnâ uñ meîta varêja savu dârbu padarît smiêdamâs. / ta jaû palika kaûnã, ka nebî, kuô maksât. runâc jaû bija, ka pajemĩs visu diceli* [ar mencām]. ☐ ***pamest kaûnā*** – atstāt, pamest (kādu) nepatīkamā situācijā. *pameta kaûnâ – divi sarunâja kuô darît, bet viêns tuõ uõtru nejẽma līdz.* ☐ ***turēt pa(r) kaûnu*** – uzskatīt par noteiktām morāles normām neatbilstošu rīcību, situāciju. *Nîcâ saîmniêki êda kuõpâ a saîmi. tuõ turêja pa kaûnu – ę̂st acsevišķi.* [tad teica:] *ta kâ kuñgi! / senâk jaû tuõ turêja pa liẽlu kaûnu, ka meîtaî bę̂rs dziṁs.* ✧ ***kaûns pa visu ģĩmi*** – ļoti liels nepatīkams pārdzīvojums, ko izraisa, piemēram, kāda rīcība, tās sekas. *kuô tu skuõlâ teîksi skuõluôtâjaṁ, ka nebûsi izmâcîjiês tuõ kaķismu? kaûns pa visu ģĩmi! / kaûns pa visu ģĩmi – teîc, ka kuô sliktu padarija. / kaûns pa visu ģĩmi, ka tas brãlis dzeŕ.*

kaũpiņš subst. **Krupis.** *depi kad·reĩz saûca pa kaũpiņu, bet maz. Nîcâ saûca depi – depis.*

kaũpmanis, arī ***kaũfmanis*** subst. **Tirgotājs; uzpircējs.** *kaũpmanis bi tâc ũspiŕcę̂jš – pārkupšis, vârdu sakuôt. ũspiŕka uñ pārdeva. tas kaũpmanis, mañ rãdâs, i vęcâks vârc. / kaũfmanis – tas tâc uspiŕcę̂js. / kaũfmanis tik braũkâj apkârt uñ ûspiŕka luõpus, mežus aka. / kaũpmaņi piŕka* [kokmateriālus] *uñ veda uz ârzemêm. / rudeni visus nuôpiŕktuôs linus kaũpmaņi lika spīķērî sakraũt čupã. / kaũpmanis ta rãjâs – va šļakas zeĨlis neredzêja!*

kaûsene – **eine Spange** (sakta). (ME II 177)

kaûsēt v. **1. Karsēt (cietu vielu, priekšmetu), līdz kļūst šķidrs, izkūst.** *taûkus kaûsêja. taûkus iskaûsêja uñ iskãsa. dradži uñ smęĨtę̂ti taûki* [jeb] *kaûsę̂ti taûki. / dęsu taûkus kaûsêja. taga kaûsê visus taûkus. / tuõs dęsu taûkus aka liẽk grãpelî uñ kaûsê. / ka guôvu taûkus gribêja priêkš êšanas, ta kaûsêjuôt piêlêja piẽnu va sviêstu. ta viņi bi ę̂dami. / tuõ* [alvu] *jaû tâdas stañgas pę̂rk uñ kaûsê. / tâdi aĨvas gabali bi. tuõs kaûsêja. viš jaû drĩz iskusa.*

2. Šķīdināt. *ka taĩsija sâlĩmu, ta kaûsêja sâli.*

kaûslis m., ***kaûsle*** f.; subst. **Cilvēks, arī dzīvnieks, kas mēdz kauties, kas kaujas.** *ķinis i žuôkļa kaũls – sãnuôs, vaîgu galuôs. kad·reĩz tâdi kaûšļi teîc – dabuõs pa ķiņiêm! / cic i tâc kaûslis, grib kaûtiês, meklẽ kašķi. / tas gaîlis liẽls kaûslis, a visiêm grib kaûtiês. suniṁ aŕ skreî pakaĨ. / tâda kaûsle vista! a citâm vistâm grib kaûtiês.*

kaûss subst. **1. Paliels, dzeršanai paredzēts trauks ar osu.** *kaûss bi nuô kuôka uñ nuô metãla. kruõdzeniẽks iẽdeva alu kaûsâ. taṁ bi uôsa klât. / kaûss i dzeraṁs traũks nuô kuôka, nuô glãzas. / kaûss i stikla glãza aŕ uôsu. bi tâdi liẽli alus kaûsi nuô stikla. gañ·drĩz pusstuõps gãja iêkšâ. / senâk alus kaûsi bî glãza. i kuôka aŕ bîši. tâdi mãla traũciņi aŕ muṁs i, ku alu dzę̂rt.*

2. dem. **Padziļinājums dzirnakmenī, kur iestiprināta milna (?).** *kaûsiņš i sãnâ dziŕnakmeniṁ, viŕsû.*

tuŕ tuõ miĺnu iêliêk. akmenim̂ apkârt i kuôka stīpa. uñ tuŕ iêtaīsîc tâc kluģis a caũrumu, kuŕ iêliêk tuõ miĺnu. uñ uõtrs gaĺs i piê spãres.

kaûstīt v. **Apkalt (zirga kājas).** *kas tuo ceļu izrakstīja smalkajiemi rakstiņiem? kāzinieku kumeliņi kaustītāmi kājiņām.* (LFK 1818, 285) / *taî dziêsmã i kaûstît, bet tâ teîca – apkaĺtām kājīnām.*

kaũšele, arī ***kaũšelis*** subst. **Liekšķere (piemēram, ūdens uzliešanai uz karstajiem akmeņiem pirtī, ūdens izsmelšanai no laivas, graudu, miltu bēršanai).** *tâda šķupelîte bi nuô kuôka, ka varêja istīrît sili, ka bēra aûzas. kaũšelîte tuõ saûca. tâda pate kaũšelîte bi kâ pirtî. / kaũšele bi kuôka šķipele. a tuõ miĺtus bēra siêkâ, ûdeni pirtî lêja. / kaũšeli liêtuôja pîrtî uñ laīvâ. tâc garęńs, uñ tâc ruôkturis bi. a tuõ iêsmêla uñ šļâca. galâ tâc spicâks. pirtî bî kaũšele uñ laīvâ bi kaũšele priêkš ûdeņa isliêšanas. / kaũšele i tâc lejamaîs traũks, nuô kuôka, ta kâ lâpsta i. tiẽ sãni uzliẽkti. a tuõ smeļ, leî. a tuõ nuô laīvas smeļ ûdeni laũkâ. / kaũšele – a tuõ aka šļâca ûdeni ârâ nuô laīvas va pirtî us krâsni. / kaũšelis bi pirtî. a tuõ us krâsni lêja ûdeni. pirtê a kaũšeli leî aũkstu ûdeni us krâsni. / kaũšelîte* [jeb] *šķipelîte bi priêkš graûdu iêbēršanas, miĺtu iêbēršanas.*

[I]***kaût*** v. **1. (No)nāvēt (dzīvnieku) saimnieciskai izmantošanai.** *luõpus kave aûguôšâ mēnesî. ta gaļa aûguôt, ka isvāra. / kuĩļa gaļu nèêda ne·viêns. pirmâk kuĩli isrũnija uñ tad tik kava, êda. / teļus nekava priêkš saîmes, tik cũkas, ję̄rus. / vęlâk bi petruõleja. tã dârgi iznãca. saîmniêki nepirka, kava aîtas, taīsija sveces. / vīri gãja cũkas kaût. / Mārtiņi – ta zuôsi kaûn. kad·reīz gaîli kava.* ☐ ***kaût męńcus*** – zvejot mencas ar āķiem. *citu reīzi lejniẽki bij nuôsakavuši puĺku męńcu. tâ viņi teîca* – [jāiet] *męńcus kaût.*

2. Spiest (piemēram, ar nagu), lai nonāvētu (piemēram, utis, blusas). *tâ sàaûgušas utes kâ spęńguõles. sprâkst, ka kaûn a nagu. / îkšim̂ jaû arî bi kâc* [vārds]. *redz, a tuõ kaûn blusas uñ utes. / uõtras puses dziêdâtâji piêci viênu blusu kava. / utubuñga irî îkšķis. utes arî tuõ kava.*

3. Sist, pērt. *viênreīz gañ mañ saîmniêka meîtene* (*tik·pat vęca bi kâ es*) *isskrêja pretim̂ uñ gribêj mani kaût. / tęs jaû grib kaût tuõ puĩšeli, bet mãte neļaũ.*

4. Iegūt pretinieka izspēlēto (kārti), izspēlējot savu vērtīgāko (kārti); sist. *truműpa bî tã stiprâkâ kārte. arî tuõ kava visas kārtes.* ☐ ***kaût ripas*** – spēlēt spēli ar ripu. *tiẽ puĩšeļi ripas kava lidz vakaram̂. tã i plakana, apaļa ripa. / ganuôs kâva ripas. ka jaû puĩši gãja kaût ripas, ta jaû pa liẽlceļu.*

[II]***kaût***, reti ***kaũt*** part. **1. Ievada vēlējuma vai izsaukuma teikumus.** *nu kaût jele mâcîtuôs! / kaût nu nelîtu pa Jāņiêm! / kaũ tu is·putętu! aîzmirsu naûdu mājâs! / kaût veĺ viênu stuñdiņu nebûtu uznãcis tas liêtus! ta jaû veša bûtu saûsa.*

2. Lieto, lai pastiprinātu vārda nozīmi un piešķirtu tam pieļāvuma nokrāsu. ✧ ***izraût kaût nuo eĺles*** – noteikti dabūt (ko), pārvarot jebkādas grūtības. *nu tãs dẽles priêkš tãm durvîm vaîg israût kaût nuô eĺles. tad lidz Jāņiêm jaûna istuba bûs gatava.* // savienojumā *kaût vai*. **Lieto, lai piešķirtu vārda nozīmei vai izteikumam nenoteiktības, pieļāvuma nokrāsu.** *mañ naû mājã cukura. iêduô kaût vaî mazu bišķi! / piê tiẽm radiẽm mañ bûs jâiêt kaût vaî rãpus.*

3. Lieto, lai norādītu uz (kā biežuma, daudzuma) ierobežojumu. *tu vari nãkt jeb·kurã laīkã, kaût rîtu nuô paša rîta.* ☐ ***kaût cik*** – mazliet, drusku. *kaût cik jaû veĺ isslaûca nuô tãs vęcâs guôves. / nu iêduô kaû cik* [maizes], *kaût vaî mazu druscīnu!* ☐ ***kaût*** (reti ***kaũč***) ***kâ.*** Sk. [I]*k â* (1). ☐ ***kaût*** (reti ***kaût***, ***kaũč***) ***kad*** (reti ***kadais***). Sk. [I]*k a (d)* (8). ☐ ***kaût*** (reti ***kaũt***) ***kâds.*** Sk. *k â d s*. ☐ ***kaût kas.*** Sk. *k a s* (8). ☐ ***kaût*** (reti ***kaũt***) ***kur.*** Sk. *k u r*.

[III]***kaût*** konj. **1.** savienojumā ar *ar*, *gan*, *jau*, *vai*. **Saista virsteikumu ar pieļāvuma palīgteikumu.** *gaũneris irî skuôpulis, nuô uõtra tik grib, kaût arî pašam̂ varbût irî diẽzgañ. / ta* [senāk] *jaû meîtas negulêj ne·viêna iêkšâ. visas gulêj klẽtîs, kaût arî ziêmâ pa siênâm sniêks iênãca iêkšâ. bet tu nuô rîta esi svaîks uñ vęsęĺs. / kaût arî bi ziêma, ta izmazgâja* [veļu] *uñ sajûdza zirgus, uñ braûca uz upi* [skalot]. / [cūkai] *kâdi deviņi šķiņķi. kaût arî viņš i speķis, tuômęr šķiņķi saûc. / jaûni ciĺvęķi gañ izgãja savas kājas nuômazgâja, kaût vaî ziêma bi. / kaût jaû nãca tum̂sa virsũ, bija veĺ siĺc. / dabuju iẽt palīgã kaīmiņam̂, kaût gañ mañ pašaî bî dârbi.*

2. Saista salikta teikuma komponentu ar apzīmētāja palīgteikumu. *mañ bî viêna duõma, kaût es ātrâk varętu tikt mājã.*

3. Saista salikta teikuma komponentu ar papildinātāja palīgteikumu. *dikti jaû gribu, kaût viêns mazbęrns te adbraûc.*

kaûties v. **1. Cīnīties (piemēram, sitot, sperot u. tml., nodarīt otram sāpes, miesas bojājumus); sist viens otram.** *puĩši baĺlês kâvâs. puĩši kavês piê kruõga. / ta jaû nekavês a nažiêm, tik tâ·pat a plaũkstâm. / kâ tuŕ bija tuôreīz taî kruõgâ, kad kavâtiês a lejniêkiêm? / kaûjuôtiês kruõgâ, puĩši parasti*

kâvâs a dûrêm, a nažiêm, a kuôkiêm tik laũkâ. / divi puĩši, piê viênas meîtas iẽdami, kaûjâs. / kavês viņas [tas ir, cūkas] *arî. cũkas kaûjas pašas arî. nu dikti kaûjas! / a suni viš* [tas ir, kuilis] *kavâs. uñ sveši kuĩļi arî kavâs.* // **Aktīvi censties (pēc kā), rīkoties, lai iegūtu (ko).** *ta bi tâdi kũku adgriêzumi. pa piêci kapeĩķi bi viêna mârcĩna. kad pârveda mãjâs, kaûdamiês êdâm.*

2. Cīnīties, karot. [kara laikā] *tuŕ piê Vĩtiņiêm bi kavušiês uñ ta te kaũ kuŕ piê pagastmãjas. / vakaŕ lasiju avĩzê, ka bûšuôt kaŕš. nemiêrîks prâc – puĹkiêm bûs jâiẽt kaûtiês.*

3. Censties atbrīvoties (no uzmācīgiem kukaiņiem). *ka zĩŕks kaûjâs a duñduriêm, ta viš kustina gaĹvu. / zĩŕgi, a duñduriêm kaûdamiês, pârskrêja lêkšus nuô ganîbâm mãjâ. / liẽlâm skudrâm bi tas pûlis – nu desmit metru nuô tãm bišu mãjiņâm. uñ tad viņas sâka nãkt piê tãm bitêm. ta viņas kavâs a tãm bitêm.*

4. Ar grūtībām censties (ko) pārvarēt, censties atbrīvoties (no kā). *vęcumã jaû a tãm grũtĩbãm vaĩrâk jâkaûjas. ta nãk slimĩbas viŕsũ, strâdât vaĩrs nevaŕ. / viņš jaû kaûjas a tiẽm parãdiẽm. netiêk nuô tiẽm laũkã. / netiêku galã a tiẽm dârbiêm. kaûjuôs te visu rîtu.* ✧ ***kaûjās kâ nabags ar nâvi*** – saka, ja kāds smagi, grūti strādā, nopelnot tikai pašu nepieciešamāko, minimālo. *tam̂ saîmniêkam̂ taî mežmalê nev ne·kâda laba dziêva – kaûjâs kâ nabaks arî nâvi arî tiẽm dârbiêm.* // **Censties pārvarēt, nomākt (nevēlamu psihisku stāvokli).** *miêks nãk viŕsũ vakarã, jâkaûjas a miêgu.*

5. Panākt, ļaut, ka strauji tuvojas, aizskar viens otru (par priekšmetiem). *taĩsijâm spũrdzekļus nuô tiẽm kaũliņiêm. izdũr* [kauliņā] *divus caũrumus uñ šnuõri iêveŕ. ta laîda kaûtiês – kuram̂ stiprâks.*

kaûtiņš subst. **Cīņa (parasti brutāla), piemēram, sitot ar rokām, sitot vai durot ar kādiem ieročiem.** *piê kruõga senâk bija kaûtiņi, puĩšiêm bija kaûtiņi.* // **Cīņa starp dzīvniekiem.** *zĩlîtes te nãk uñ buñgâ. uñ ta kaûtiņš a tiẽm zviŕbuļiêm!*

kaûtuve subst. **Lopkautuve.** *vaîdzêj aka nuõvęst tiẽ luõpi viņiêm, kuŕ jaû tã kaûtuve bi Liẽpâjâ – slaktũzî.*

kavalier(i)s, arī ***kavalēris*** subst. **Pielūdzējs.** *nu ta tã i diža meîta, skaîtîjâs pàaûguse, ta tuõ jaû nęs pretistubê. ta jaû nu drĩz nãks kavalẽri, varês precîbas gaĩdît. / vaĩrâk teîca štuceris. kad dañcãja vaî kâ, neteîca kavaliẽris. / tâ iznãca, ka tãs muĩžas te dalija, jâ. uñ isnãca, ka tas kavaliẽrs jaû mani señ bi nuôskatijis.*

kavāt v. **1. Sargāt.** *gũžu tęvaînis kavâ* [zoslēnus], *laî neparaû vanaks. / tuõ sęrmuôksli mẽs tâ visi taũpîjâm. tik jâkavâ nuô putniêm dikti. / tuõ susekli* [Jaungada izdarībās] *kavâja viêna siẽviête. ka abgâza, ta uzvarêja. / tuôreĩz jaû tik daũdz mežu nekavâja. / linus bi jâkavâ, laî plûdu ûdenĉ, upe ne·ũziẽt. / salika tuõ añdeli jaû nuô vakara ratuôs. tuõs laĩkuôs jaû nebî jâkavâ tik briẽsmîgi.* // **Uzmanīt.** *es jaû dikti kavâju tãs dures, laî nenãk tãs mušas iêkšâ. / ja viš* [tas ir, tauki] *sâk dikti kust, ta jãparaû nuõst nuô tãs bļuõdiņas. tas i dikti jãkavâ. / jãkavâ bi aka, laî dikti* [vezumu] *nesavęĹk, ka netrũkst tas striķis vaî kaût kuŕ. / ka neiêdurâs iêkš kâda krañta, jâkavâ* [plosts].

2. Glabāt; slēpt. *tâdi leĩši bi. tiẽ nãca a savâm mĩstîklâm. tiẽ pa naûdu nãca. tiẽ viêtêjiê viņus neciêta. nęs mãjâ kavât savas mĩstîklas. / šuôziêm suôlija kavât rãceņus kapšî. / kavâ, laî citi nęrędz! / ka bî jâkavâ, ta priêkšnamã* [cūku svilināja]. *vãciêši gãja gaŗâm, viņi atjẽma. / ta jaû mazus bęrnus kavâja, nerãdija citiêm, ka nenuôstebê. / viņa* [tas ir, kaimiņiene] *bišķi tâda jukuse. viņa tuô vĩru dikti kavâ.*

3. Apbedīt. *diêz ka ta kavâs vęcuô Jẽči? / tuõ drĩz kavâs – abglabâs. / nuõmirušuô kavâs rît.*

kavāties v. **1. Sargāties; glābties.** *kavâjiês, ka tas suñs tev neiêlęc acîs. / pikc gaîlis lęc uz gaĹvu. kavâjiês! vaŕ isknâpt aces. / mañ tik taga jâkavâjas nuô saĹda.* // **Piesargāties.** *kavâjuôs, laî nenuôsmẽrêju tuõ jaku, bet tik·pat nuôsmẽrêju. / liẽlâs meîtas kavâjâs, laî saũlê nenuôdęg.*

2. Slēpties. *iẽsim̂ kavâtiês! tâda spẽle bi – skaîtija lidz desmit, visiêm vaîdzêja kavâtiês. / ja ķękatniêki pêriẽnu duôd, naû brĩv kavâtiês pagulĹtê, jâturas dũšîgi.*

kavējs, arī ***kavejs*** m., ***kavēja***, arī ***kaveja*** f.; subst. **Cilvēks, kas nodarbojas ar dzīvnieku kaušanu.** *luõpu kaveju saûca pa slakteri senâk. tag i kavẽji, tâ viņus saûc. / mañ šuôdiên atnãks cũku kavêjs. / te viêns* [lopu] *kavêjs mum̂s tik i taga. senâk bi puĹkâk. / mãjâs savu* [lopu] *nuõkava arî. tâdu kavêju jaû bi daũdz. / tag te tas ciêmiñc atnãk nuôkaût* [lopu]. *tas te mum̂s tas kavêjs i. / ka bî cũku bêres, ta kavêju saûca iêkšâ uñ usciênâja a kaû kuô stiprâku. tas kavêjs jaû gribêja.*

kavēklis subst. **Tas, kas kavē; traucēklis.** *braûcuôt mãjâs, vęduôt abgâzâs siêna vęzum̂s uñ isnãca kavêklis. / kavêklis irâd kâda aîskavêšanâs dârbâ.* ☐ ***laĩka kavēklis*** – tas, ar ko izklaidē sevi, ar ko nodarbojas, lai nebūtu garlaicīgi; laika pavadīšana, izklaidēšanās. *vęcaîmãteî laĩka kavêklis bi adîšana.*

kavēt v. **1. Traucēt (kādu ko darīt); radīt šķēršļus (kādam viņa darbībā).** *viss bi padarîc, ka ne·kas nekavêja* [māti] *braûkt tiŕgû. / rudenĩ viss i pãraûdzis, ja tiẽ dârbi kavęti. / kas jâdara, jâdara! tu nekavê*

mani! // **Būt par cēloni, kas traucē (kādu norisi, procesu, darbību), rada šķēršļus (kādas norises, procesa, darbības gaitā).** *ka* [cūka] *saslimst, ta viņas* [tas ir, mandeles] *sabriêst uñ kavê ęĺpuôšanu.*

2. Vadīt, izmantot (laiku, laikposmu) nelietderīgi. *neiẽšuôt jaû visu diênu tęŕgât! tik laĩku kavêšuõt. / es turî neiẽšu laĩku kavęt, ne·kurî nebraûkšu.* ☐ ***kavēt laĩku*** – darīt (ko), lai nebūtu garlaicīgi. *vĩri kruõgâ arî alu brūšļâjâs – ne labi gribêja dzęŕt, ne negribêja. tas tâ, ka laĩku kavêja tik. / tiẽ vĩri, kruõgâ sędędami piê viênas buteles alus, laĩku tik kavêja.*

3. Neierasties paredzētajā laikā (darbā, mācībās u. tml.). *dârbu jaû nevarî kavęt.*

kavēties v. **1. Palikt, uzturēties (kādu laiku kur, pie kā u. tml.).** *nestãvi ceļâ, laî varî izdzît guôves! ka nekavêjâs gatuvê!*

2. Palikt, būt ilgāk (kur) nekā vajag, vēlams. *nevarî kavętiês, ja negrib atpalikt beîdzamaîs. / mañ iznãca kavętiês, bî jãkavê* [darbs]. */ nevaru te kavętiês. mañ jâiẽt mãjã.*

3. Neierasties paredzētajā laikā. *te tas aûtobuss varî kavętiês. / gaĩdîjãm ciêmiņus, bet tiẽ kavêjâs.*

4. Nodoties (piemēram, atmiņām). *mañ jaû tâ patîk kavętiês atmiņãs.*

kâviens, arī ***kaviens*** subst. **Sitieni; stiprs pēriens.** *nu nuô tęva bûs kâviêns! / tam puĩšelim vaîg kaviênu, pêriênu – mañ visu grãmatu apkriželêjis. / brãlis jaû dabuja kaviênu nuô mam̃mas. / stalga irî tâda izvêlîga* [govs]. *tãs arî·viên vaĩrâk kaviênu dabũ.*

kaza subst. **1. Pārnadžu kārtas (lauksaimniecības vai savvaļas) dzīvnieks ar spēcīgām kājām, līkiem ragiem, pagaru apmatojumu (*Capra*).** *kazu nebi vispãr. kazas tik bi Gruõbĩnâ žĩdiêm. kazas aûdzêj vaĩrâk Skuôdâ žĩdi. / kazu âdas bi priêkš buñgâm.* ☐ ***kazas*** (arī ***kazu***, ***suņu***) ***viĺla*** – rupjāka, zemākas kvalitātes vilna. [aitu] *pavêderes uñ kãju viĺlu neliêk klât piê muguras viĺlas. tã rupjâka viĺla. tuõ rupjuô viĺlu saûc pa suņu viĺlu arî. kazu viĺla arî viņu saûca. / kuraî aîtaî rupja viĺla, tuõ saûca pa kazas viĺlu. / turî* [pavēderes vilnā] *bi vaĩrâk kazas viĺla – rupjâka.* ✧ ***kazas bârdiņa*** – šķipsnveida bārda pazodē; ķīļbārda. *bi kazas bârdiņa – pasmakarê tã bi. tã nãca vęlâkâ laĩkâ.* ✧ ***vest savu nędęrętu kazu tirĝū*** – neaicinātam jaukties citu runās, darbā. *kuô tu ved savu nędęrętu kazu tirĝû! – teîc us tâdu, kas šaũjâs stârpâ a savu runu vaî dârbu. / tiẽ divi* [saimnieki] *trešuô negrib uñ teîc – nu kuô tu te ved savu nędęrętu kazu tirĝû, ka tev neprasa!* ✧ ***viĺks paêdis, un kaza vęsęla*** – saka par atrisinājumu, ko panāk, savstarpēji piekāpjoties. *bi divi kaĩmiņi. viênam̂ jãbraûc caũr uõtra sętu – turî viņam̂ iẽt celĺš. bet tas uõtrs negribêja uñ nuôârdija tiĺteli pa grãvi. nu pirmaîs saliêk dẽles uñ parbraûca. aka savâķa dẽles, ka parbraûca. nu abiêm bi labi – viĺks pàêdis uñ kaza vęsęla. / viĺks pàêdis, uñ kaza vęsęla – teîc, ka izduônâs kuô padarît bez zaûdêjumiêm.*

2. Šo dzīvnieku mātīte. *žĩdi turêja kazas priêkš piẽna. Nîcâ kazu nebija. / kazas tik tag sâka aûdzęt, ka vaîdzêj piẽns nuôduõt. viņâm trękns piẽns. / kazas piẽnu dzêra – vãrija. varuôt ari sviêstu sataĩsît* [no kazas piena].

3. Dzelzs rīks ādu miecēšanai. *a tâdu lîku kazu –* [bija] *ta kâ dakša tâc dzeĺzis – a tuõ kasija* [ģērējot ādu].

4. Līks koks, ko izmanto, piemēram, vezuma sasaistīšanai, savilkšanai. *tam̂ striķim̂, ku* [vezumu] *viĺka, turî bi kaza, tâda lîka, lîks kuôks. tad caũr tuõ tuõ striķi viĺka. tad slidêj caũr tuõ. tuõ saûca kazu. bi tâc lîks kuôks isskatîc tâc. nu tas piê tã striķa bi izviĺkc caũri. uñ ta* [vezumu] *viĺka kuõpâm. / tâ jaû ratiêm knabi* [jeb] *kazu liêk. tuõ striķi turî iêkabina. / irî kaza tâda speciãli, arî kuô varî saviĺkt siêna vęzumu. / kaza i tâc kuôka ãķis. viênã galã varî aîskabinât striķi, uõtru galu piêsiên piê ratiẽm, ka vęzumu savęĺk. tuõ striķi aîs tãs kazas aîskabina.* ✧ ***kazas kãja.*** Sk. *k ã j a .*

5. Nievājošs sievietes apzīmējums. *tu – vęca kaza! / tã vęcã kaza akaĺ atnãkusi. diêz kuô meklê?*

kazāks subst. **Kazaks.** *viš* [tas ir, tēvs] *arî bi piê tã męĺlâ žuôga. turî buñtuôjâs vĩri. uñ kazâki ta dikti viņus sasita.*

kâzas subst. **1. Ar laulībām saistīta ceremonija un svinības.** *precas brãļa dęls. bûšuôt liẽlas kâzas. / kâzâs vĩramãte ûssêja mazu drãnu uñ liẽlu drãnu – aûstu – jaûņaveî.* ☐ ***kâzu guĺta*** – guļasvieta, kur guļ (jaunais pāris) kāzu naktī. *tã* [jaunā] *guĺta bî visam̂ mûžam̂. tã bî jaû kâzu guĺta.* ☐ ***kâzu kukulis.*** Sk. *k u k u l i s .* ☐ ***dzeît kâzas*** – svinēt kāzas. *saîmniêku meîtaî dzêra kâzas. nedęļâm dzêra tãs kâzas.* ☐ ***turēt kâzas*** – rīkot un svinēt kāzas. *taga jaû turî liẽlas kâzas. senâk saîmniêki arî. / meîti turêja liẽlas kâzas – bi puĺku kâzeniẽku.* ☐ ***zęĺta kâzas*** – 50 gadu kāzu jubileja. *mẽs arî piêdzîvuôjâm a vĩru zęĺta kâzas. ta tik viñš nuõmira.* ✧ ***kâ (tęva) kâzās*** (arī ***pa (tęva) kâzām***) – ļoti labi, ļoti pārticīgi.

tâ labi pàêdu kâ pa tę̃va kâzâm. / ệst uñ dzę̂rt [ciemos varēja] *kâ kâzâs. desiņas a kâpuôstiêm uñ tomãti, jaûni gûrķi, gaļas vi·sâdas uñ vĩni bi.* ✧ ***kâ uz kâzām*** – posties (uz darbu, ceļā) priecīgi, veikli. *šuôrît tiẽ ļaûdis mudîgi uñ priêcîgi taĩsâs – kâ us kâzâm.* ✧ ***līdz kâzām sadzîs*** hum. – saka par kādu, parasti niecīgu, ievainojumu, arī nelielu apbēdinājumu. *nãc, nãc! es sarĩvâšu tuõ vaĩnu. līdz kâzãm jaû sadzîs.*

2. Kustoņu pārošanās. *es divas reĩzes redzẽju zaĺkšu kâzas. tuõ viênu reĩzu es nezinâju, kuô tas nuôzîmê. bet ta mañ pateîca. uñ tuõ uõtru reĩzu es apskatiju ĩsti pamatîgi.* ✧ ***turēt kâzas*** – pāroties; riestot. *paûsarî, ka viņi* [tas ir, *misenauši*] *tãs kâzas turêja, ta kâdu nedę̂ļu tuŕ ap viênu cę̂ĺmu lîda. viņi tâ lîda lę̂ni cic garî citu.*

kazasbuks. Sk. *kazbuks*.

kazasvĩĺla. Sk. *kazvĩĺla*.

kazāt v. **Pērt; sist.** *tę̃s jaû dikti tuõs bę̂rnus kazâja, ka bî iêdzêris.*

kâzāties, arī ***kâzuoties*** v. **Svinēt kāzas.** *senâk jaû kâzâjâs trîs diênas uñ katrã diênã bî sava darîšana. / tiẽ divi kâzâjas.* // **Precēties.** *taga nu tik kâzuôjas tâdi bę̂rni – kâ nuô skuõlas suôla nuõst.*

kazbara subst. **1. Neidentificēts augs.** *i tâda zâle kazbara, bet nezinu. / naû ne·kâda laba pļava, kazbaras viẽn aûg. kazbara i kâda zâlîte. es viņu nepazĩstu.*

2. Rupjāka, zemākas kvalitātes vilna. *kazbara i viĺla, kas aûg garî kãjâm.*

kazbârda subst. **Ķīļbārda.** *tâda kazbârda bî. kâc nenuôdzina, bet aûdzêja tâdu maziņu, spicu bârdiņu. tã bî kazbârda.*

kazbuks, arī ***kazasbuks*** subst. **1. Kazu tēviņš; āzis.** *buks* [jeb] *kazbuks. / kazasbuki ręti bi. / ka kâc i dikti dũšîks, tâ lęc, ta teîc – kuô tu kâ tâc kazbuks lec! / bę̂rni lęc, dañcâ kâ kazbuki. / kazbuks i tas kazu tę̃vaînis.*

2. Jautrs, kustīgs cilvēks. *tâdu lustîgu ciĺvę̂ku pa kazbuku saûc.*

kazele subst. **1. Jauna, neliela kaza.** *maza kazele. / ka pêcâk kazele abgãja nuô jaûna, ta nuôkava. / vęcaî kazaî acskrêja viêna kazele. citu gadu bija divas.*

2. Līks koks, ko izmanto, piemēram, vezuma sasaistīšanai, savilkšanai. *pajẽma tuõ kazeli, laî varî tuõ siêna vęzumu saviĺkt. taga tâda kazele vãgũzĩ piê siêns piênagluôta. ta tuŕ varî kaû kuô uskabinât.*

kazenājs, arī ***kazę̦nājs***, reti ***kaziens*** subst. **Kazeņu audze.** *kazenãji bi šuŕ tuŕ gŗãvmaļuôs. / kazenãji te puĺku arî i. / kazenes. kazę̦nãjs. / kaziêns i mežâ kaû ku, ku kazines aûg.*

kazene, arī ***kazine*** subst. **1. Rožu dzimtas puskrūms ar ložņājošu vai stāvu stumbru un zili melnām, paskābām ogām (*Rubus caesius*).** *mę̦ĺâs kazenes savvaļâ aûg. tãs aûg tâduôs cęruôs, krũmuôs. / kazenes – mę̦ĺas uôgas viņâm, garŝîgas. tepat mežâ viêtu viêtâm aûg. badîgas dikti, ẽrkšķaînas./ es nezinu pa tãm kazenẽm. mežã ęsuôt. te tuvumã meš naû.*

2. Šī puskrūma oga. *kazenes arî te i. tãs i mę̦ĺas. zapte laba. / kazenes i uôgas, mežmalê jaû i iênãkušas. / kazines i mę̦ĺas* [ogas], *labi paliẽlas, kâ avenes. kazines kâ avines, tik mę̦ĺas i. / kazenes mę̦ĺas irî, tâdas tumŝas, ta kâ gañ·drĩz liĺâ mę̦ĺas. viņas tâdas ciêtas i.*

kâzenieks, arī ***kâz(i)nieks*** m., ***kâzeniece***, arī ***kâz(i)niece*** f.; subst. **Kāzu viesis.** *sklañdas bi aĩstaĩsîtas priêkšâ. apturêja, aka tiẽ bi ļaûdis nuô ciêma, kas kâziniêkus gaĩdija. / neaûgati, lîki kuôki, diža ceļa malĩnâ! gaŗâm braûca kâzeniêki, šķę̂rsâm tęk kumelĩni. / braûc kâzeniẽki. skriêsiņ skatîtiês! / bî alus meîtas kâzâs. tuõ nesa riņķĩ, piêdãvâja kâzeniêkiêm. / gara riñda kâzeniêku braûca. / pêdêjaîs kâzeniêku riñdas galâ gãja panãksnu tę̃s. / visi kâzniêki a taûreniêkiêm pârbraûca. / sêduõt istubas galâ, labi varêja sadzĩrdę̦t, ku kâzeniẽki dziêd.*

kazgrība – **ein gewisser essbarer Pilz** (kāda ēdamā sēne). (EH I 597)

kazi part.; novec. **Diez; nez.** *te·pat jaû bija nazis, bet kazi ku palika? / nevaru vaĩr atrast tuõ liẽluô adatu. kazi kuŕ palikuse?*

I*kaziens.* Sk. *kazenājs*.

II*kaziens* subst. **Pēriens.** *kaziêns* [ir] *pêriêns.* [puika] *dabuja tâdu kaziênu pa muguru!*

kaziķis subst.; novec. **Ormanis.** *Liẽpâjâ bi puõrmaņi. tuõs iêsaûca pa kaziķiêm, tâda iêsaũka bi. / puõrmanis bi. tâda iẽsaũka bi – pa kaziķiêm viņus saûca. pasaûca kaziķi uñ aîzbraûca.*

kazine. Sk. *kazene*.

kâzinieks. Sk. *kâzenieks*.

kazlapa subst. **Neidentificēts augs.** *kazlapa i tâc neliẽls aûks, tâda plakana lapa aûg nuô zemes.*

kazlę̦ns subst. **Kazu mazulis.** *kazlę̦nus arî pàaûdzêja lidz rudeniņ. kâva priêkš gaļinas, ku zupinu vãrît. /*

viênam̂ bi kazlệni – staĩgâj pa jum̂tiêm.

kâznieks. Sk. *k â z n i e k s .*

kazuot v. **Pērt.** *iẽšu tik kazuôt tuõs bę̂rnus nuô viêna gala. ta klaũsîs.*

kâzuoties. Sk. *k â z ā t i e s .*

kazuzemene, arī ***kazzemene*** subst. **Kazene (*Rubus caesius*).** *nu uî̂ šis i zemenîte. nu kazuzemenîte – kazzemenîte viņa saûcâs, jâ.*

kazvi͂lla, arī ***kazasvi͂lla*** subst. **Kazas vilna; rupjāka, zemākas kvalitātes vilna.** *kazaî i tâda asa vi͂lla. kazvi͂lla i tâda asâka. /* [aitai] *gaŕ pakaļas ciskâm bi gaŗâka, rupjâka vi͂lla. tuõ saûca kazasvi͂lu. tuõ piê labas vi͂las klât nelika. / šĩ skaîtâs kazvi͂lla – asa, gara tã i* [aitai]. *aûg aîtâm parasti gaŕ pakaļas ķeñklêm. / tuõ kazvi͂lu cę̂rp acsevišķi, kârš acsevišķi tâdiẽm prastiẽm adîjumiẽm.*

kazzemene. Sk. *k a z u z e m e n e .*

kažemirs, arī ***kažmirs***, ***kašmirs*** subst. **Viegls vilnas, pusvilnas vai kokvilnas audums.** *atnāca Ziêmsvę̂tki – nu viņa* [tas ir, saimniece] *maî uzdãvina tâdu kažemira drãnu mę̂ļlu a liẽlâm bârkstêm. / es jum̂s nevaru pateîkt, nuô vi͂las viņa* [tas ir, *drāna*] *kaû kâda bi, bišķi tâda plâna. kažemiru saûca. tuõ es tik zinu, ka viņu kažemiru saûca. / kašmira tãs drãnas bi. viņa bi liẽla uî̂ plâna. / kažmira lakati bija. / baznîcâ bi veļ̂ mir̂ma* [jeb] *mir̂mine. tãs bi kažmira.*

kažmirine subst. **Kašmira auduma lakats.** *kažmirine i smaļ̂kas vi͂las drãna. viņs bi liẽlas tãs kažmirines.*

kažuokâda subst. **Nonāvēta kažokzvēra vai cita dzīvnieka āda, kurai ir apmatojums un kuru izmanto, piemēram, kažoku, apkakļu, cepuru izgatavošanai.** *kaî̂ kažuõki bi, taî̂ kažuõkâdas uõdere nuô aîtas âdãm ģ̧ę̂rę̂ta. / us ceļa salikti krustus kuôki, pir̂tes priêkšâ raîba kažuôkâda. diêz kaî̂ tiẽ nuõlikti?*

kažuoks subst. **1. Kažokādas mētelis.** [no aitas] *vaîg kažuôkiêm âdas. kažuôkus šuva nuô liẽlu aîtu âdâm. iêdev âdas izģ̧ę̂rę̂t. / kažuõki* [bija] *a krãgiêm. tad jaû bi nuô smaļ̂kas aîtas âdas. garâki bi, i gaŕš kažuõks lidz zemi, citi pãri pa gur̂niêm. bez vi͂las jaû neû kažuôki. / kažuõki tiẽ i – vir̂sû vi͂las drẽbe, iêkšâ aîtas âda. gaŗaîs kažuõks lidz pus liêlu. a krãgu šuva* [kažokus] *– nuô aîtâdas. / senâk bi tâdi gaŗi kažuõki, uî̂ ta tiẽ baraņķi bi apkârt – gaŕ apakšu, gaŕ kabatãm, gaŕ ruôkãm. ne·viêna siẽva nebi bez gaŗa kažuôka. / saîmniêcêm bi kažuôki – Liẽpâjâ braûcamiê, gaŗi. tiẽ bi braûcamiê kažuôki. bes kažuôka jaû ne·maz nevarêja istikt. / ta bî kažuôki lidz zemeî. ka ratuôs sêdêja, ta vaîdzêja. tiẽ bî dižiẽ kažuôki. / aŕ tiẽm gariẽm kažuôkiẽm saîmniêces braûca uz Liẽpāju, us tir̂gu. tas jaû bî tâls ceļ̂š. / kaî̂ tas kažuõks, kas tuŕ grab? – tuõ teîca, ka kâc iêrunâjâs staŕpâ.* ☐ ***kažuoka biêzputra*** – kartupeļu biezenis ar rīvētu kartupeļu klimpām. *kad aîtas cîrpa, tad vãrija kažuõka biêsputru, juô teîca, ka iscîrptiẽ kumâsĩni jãsavãra, kas patiêsîbã bij kliműpiņas.* ✧ ***kaũlu kažuoks*** – kažoks, kam nav virsdrēbes. *bezdrẽbes kažuôks – mẽs viņu saûcêm ari kaũlu kažuôcĩns.* ✧ ***dabũt pa kažuoku*** – dabūt pērienu, sitienus. *viš* [tas ir, ebrejs] *iêteîca jaû aŕ tâdu* [sievu], *ka tu gaî̂·drĩz pa kažuôku dabuj pir̂mâ vakarâ.* ✧ ***griẽzt kažuokam*** (arī ***kažuoku uz***) ***uõtru pusi*** – krasi mainīt savu nostāju. *sasuôlija labu peļ̂ņu paŕ* [koku] *nuõcir̂šanu uî̂ isvešanu. bet, kad izdarija, tad nemaksâja – griẽž kažuôkaî̂ uõtru pusi. / viš viênam̂ bî tâ piêglaĩmuôjiês. bet, ka dabuja zinât, kuô viš bija padarijis, ta griẽza kažuôku uz uõtru pusi.* ✧ ***ielaîst (kâ) uti kažuokā*** – pieļaut, ka (kāds) ļaunprātīgi izmanto uzticību. *saîmniêks atļãva savâ mežâ cir̂st žagarus ari uõtraî̂. bet tas iscîrta gaî̂·drĩz visus. saîmniêks teîca tâ – iẽlaîst uti kažuôkâ viêgli, bet kâ tu viņu izdzîsi! / iẽlaîst kâ uti kažuôkâ – teîc, ka kâc izliêtuô atļaũtuô daũdz vaĩrâk.*

2. Zīdītāju dzīvnieku (parasti biezs, garš) apmatojums, arī āda ar šādu apmatojumu. *šĩm aîtãm i dikti smuks kažuõks, tâda biêza vi͂lla. / ka tas luõps naû labi baruôc, i kũc, ta jaû tas kažuõks i nuôplucis.*

kažuoķelis subst. **Īss kažoks.** *saîmniêcêm bi kažuõki – Liẽpâjâ braûcamiê, gaŗi uî̂ baznĩcas kažuõki bi îsi kažuõķeļi. / kažuõķelis bi viêns. tâdi îsi kažuõķeļi bija. /* [mīklai] *ûsklâ tuõ lupatu uî̂ veļ̂ kaû kuô siļ̂tâku – va kâdu kažuôķeli va kuô, kas piê ruôkas, tâdu siļ̂tâku drẽbes gabalu.*

kẽ interj. **Lieto, lai atdarinātu kustību troksni.** [Mīkla:] *mãte guļ̂ gŗãvî, vaguõns pa vîrsu lidinas. vaguõns iẽt kukade, kukade, kukade, kẽ! uî̂ beĩgâs – pakš, pakš, pakš!* [Atmin̄ejums: varde.]

kefīrs, arī ***kepīrs*** subst. **Skābēta piena dzēriens, ko iegūst, raudzējot pienu ar īpašas sēnes tīrkultūru.** *a kefĩru jaû nevaŕ izvãrît putru. tuŕ vaîg rûgušpiẽnu. / kepĩrs bi laps.*

kilagrams, arī ***kilagrāms***, ***kiļ̂grams***, ***kiļ̂grāms.*** Sk. *k i l o g r a m s .*

kiļ̂metrs. Sk. *k i l o m e t r s .*

kĩlō, arī ***kĩluo***, ***kilo*** subst.; nelok. **Kilograms.** [kliņģerim miltus] *apmę̂raî̂ lika uz desmit mârcĩnu – us četri kĩlõ tas bûtu. / kad mîca* [maizi], *tad iẽliêk viênu kĩluõ cukura iêkšâ. / labi bi kuô cę̂ļt – pa desmit,*

divpacmit kilo, citaṁ piêcpacmit [klaips svēra]. / *labîbu citâdi nemērij kâ siêkiêm. seši siêki bi viêns pūrs – piēzdesmit kīlô. / ķiseníši aka tâdi mazâki – trîs, četri kīlô.*

kilograms, arī ***kilogrāms***, ***kilagrams***, ***kilagrāms***, ***kiļgrams***, ***kiļgrāms*** subst. **1. Svara mērvienība – masas kilogramā izteikts ķermeņa svars.** *seši siêki bi pūrs, taga piēcdesmit kiļgrami. / senâk jaû pa puõdiêm* [mērīja], *ta jaû tâ pa kilogramiêm nebija. /* [aitai] *taûki sānuôs – gaŕ muguru uñ gaŕ dęsâm. ja jaû bi trękna aîta, ta jaû savs kilogrãms bi. / ka tuõ dīķi nuôlaîda, ta atrada viênu tâdu vêzi, kas vęsęlu kilagrâmu viļka. / iŕ bîši uz diūdesmit, trīzdesmit kiļgrami* [smagi laši]. *tas laîkaṁ liēlâkaîs.*

2. Atsvars svaru bumbas formā, kura masa ir viens kilograms un ko svēršanā lieto par mēru. *miseņa grami bi, kilogrãms, puskilogrãms bi svariņi. / ta bi foŕmas – puskiļgrâms uñ kiļgrâms.*

kilometrs, arī ***kiļmetrs*** subst. **1000 metru.** *iêkš viênas jûdzes bi septiņas veŕstes. kilometrs i bišķi îsâks. / viš dabũ aîzbraûkt – te devīņi kiļmetri. / septiņi kilometri bi jûdzê. / četri kiļmetri kãjãm gãjâm* [uz skolu]. */ ta tâ mēs apkârt nãcâm* [uz skolu] *nuô astuôņi kilometri lidz devîņi, tâ.*

kīluo. Sk. *k ī l ō .*

kīnō subst. **Kinofilmas izrāde; kinofilma.** *es piŕmuô kīnō redzēju „Zvejniêka dęļu", ka bî Nîcã atvęsc skuõlã. mañ bî kâdi desmit gadi.*

kis interj.; parasti atkārtojumā. **Sauciens, ar kuru aicina kaķi.** *kis, kis! nā·ču! es teû iêduõšu âdiņu.*

kizi part.; novec. **Diez; nez.** *kizi kâ tuõ saûc? ęsmu aīzmiŕsis.*

klabata subst. **1. Ierīce durvju atvēršanai un aizvēršanai – paceļama un nolaižama *mēlīte*.** *senâk dûrvêm tâdi driķeri nebija. bij tâdas kalēja kaļtas klabatas. / klabata i metãla gabaļs, i paceļama uz aûkšu uñ* [nolaižama] *uz leju. kalêjs bi iskalis. / tãm mãjãm, kurâm vêl pārdures, vaîg trîs viêtâs klabatas. / duru klabata i, ku dures aîstaīsa. / mūsu mãjâ veļ i laũka durîm klabata. / klabata i durîm. duru klabata vaļâ, vēš nāk iêkšâ. / vaîg labi ciêti turęt* [durvju] *klabatu. / liēliê bęrni maziêm teîca – ja piēliksi mêli piê sasalušas duru klabatas, ta redzēsi Rīgu.* // **Durvju rokturis.** *driķeris iŕ duru klabata.*

2. arī dsk. **Koka ierīce, ko izmanto, piemēram, trokšņa radīšanai, signalizācijai.** *klabata bij tâda nuô kuôka. aŕ tuõ guôves saûca mãjâs uñ ciļvękus nuô laũka. / klabatas i nuô kuôka dēlîtis uñ divi kuôki, a kuriêm sit pa dēli. / muīžâ lika saklabināt a klabatu puzdiênas laīku.*

3. comm.; pārn. **Pļāpīgs cilvēks.** *tas tik i tâc klabata. pļãpu saûc pa klabatu. pļãpîgu siēvu aŕ paŕ klabatu saûc. / klabata teîc ari uz niēku runâtâju. / tã jaû vaīrâk niēkus* [stāsta], *ta kâ tâda vęca klabata. / tas klabata, dęļs, ka bûtu iêkšâ, tas jaû vaīrâk zina* [par tautas vērojumiem]. */ tuŕ neû kuô viņâ klaũsîtiês, ka runâ. tas tik tâc klabata i. / kas daũdz runâ, tâdu nuôsaûca pa klabatu. vęca klabata – runâ uñ runâ bes apstâšanâs, klabina.*

klabatāt v. **Daudz runāt; teikt, runāt (ko nepatiesu, nesakarīgu).** *tuõ jaû nevarêja klaũsît, kas tâ daũdz klabatâja. / klabatâ tuŕ – netaîsni runâ. / vīšus nevīšus* [runā], *tâ klabatâ. / tã tâda klabata tik i. viš staīgâ apkârt pa mãjâm, klabatâdaṁs a vecenêm. / kuô tu klabatâ kâ klabata!*

klabeklis subst. **1. Priekšmets, kas rada troksni, klab.** [*skrabalam*] *dzeļs tapiņa vidû – klabeklis. ta viš tâ grabêja. / klabeklis bi. a tuõ saûca puzdiênâs.*

2. pārn. **Pļāpīgs cilvēks.** *klabeklis i, kas daũdz runâ. / vaî tas klabeklis drīz apklusîs? vaî iļgi vêl runâs?*

klaberjakte subst. **Trakulības (parasti izraisot troksni) (?).** *klabeŕjakte – tas tâc truôksnis. / nu kuŕ ta Miķêlis istiks bes savas klabeŕjaktes! izbaīdijis siēvas piŕtî – gãjis piê luôdzīna skatîtiês.*

klabēt v. **1. Radīt īslaicīgus, citu citam sekojošus trokšņus, piesitoties (pie kā), atsitoties (pret ko) – par cietiem priekšmetiem, to daļām; atskanēt šādam troksnim.** *braûcuôt tiē rati sadiluši, ka klab viēn. nuõdiluši. / pa sasalušu ceļu ka braûc, ja sniêks veļ naû, ta ratu riteņi klab. kaṁ bî dzeļs riteņi, tiēm dikti klabêja. / tu gañ tâ vari runât caũru diênu – mute klab kâ kuļkstîkla. ka tuŕ bûtu kuô klaũsîtiês! / ka dikti aũksc, ta zuôbi klab nuô aũkstuma. / kuo tie vęci puiši dzieda, kad balstiņa neskanēja? čīkst jau kauli staigājuot, klab zuobiņi runājot.* (LFK 1817, 191)

2. Runāt ko nevajadzīgu, bezsaturīgu (parasti ilgāku laiku); pļāpāt. *Made varêja klabęt visu diênu – runâ uñ runâ.*

klabināt v. **1. Panākt, būt par cēloni, ka (kas) vairākkārt klab.** *vēš klabina luôgu slēģus.* / [mīstot] *aŕ viênu ruôku vaîdzêj ciŕst tuõs linus viŕsũm us tuõ apakšêjuô šaķi, aŕ uõtru ruôku klabināt tas viŕsêjaîs šaķis. a labuô ruôku klabināt, a kreîsuô ruôku ciŕst. uñ tik ciŕst uñ klabināt, uñ tik izbraũcît, ciŕst uñ klabināt, uñ akaļ izbraũcît. / ka nebûs kuô êst, ta tu varêsi zuôbus klabināt.* / [kokā] *uzlika tâdu putnubiêdęklu. tas tuŕ klabināja.*

2. Ar knābi radīt raksturīgas skaņas (par stārķi). *svêtelis šuôgad agri atnāca, sâka klabināt.*

3. Runāt ko nevajadzīgu, bezsaturīgu (parasti ilgāku laiku); pļāpāt. *tâ mēs varętu klabināt te cik iĺgi! turî jaû puĺku kuô stâstît. / kuô tu klabini tik puĺku! klabina niēkus. / nu tās siēvas nevarî beîkt klabināt. labâk nāktu mājâs kuô padarît. / atnāca tā klabata uñ klabiñ, uñ klabiñ, nevarî acsaklaũsîtiês.* ✧ ***klabināt muti*** **(**arī ***pa(r) devīņiem*****)** – daudz runāt (parasti ko nevajadzīgu, bezsaturīgu). *kuô turî tik daũdz muti klabināt – kas darâms, jāpadara. / muti klabināt* [ir] *velt̂îgi runât. / cik nav teîkc uñ runâc, ka nebûs ne·kâda labuma, ka apsēs tuõ grañta zemi. bet neklaūsa! velti muti klabināt! / tas tâc klabata, klabiñ pa devîņiêm.*

klabur(i)s subst. **1. Priekšmets, kas zināmos apstākļos klab; vecs, nolietots priekšmets.** [kokā] *uzlika tâdu klaburu, laî taīsa truôksni. / vęcaîs puĺkstīņs nerāda pareīzu laīku. tâc klaburis viēn tik i.*

2. Neveikls, smagnējs zirgs. *isrādijâs, ka* [jaunais zirgs] *tâc klaburis viēn i. nu tā naûda vējâ bi. / tas zirĝs tik tâc klaburis i.* **// Vecs, nevarīgs cilvēks.** *es nu arî ęsu vęc klaburis palicis, ne·kuô vaīrs nevaru padarît.*

klača, arī ***klačka*** subst. **1.** dsk. **Tenkas.** *tās tik tâdas klačas. tām jaû nevarî ticęt. / tās klačas nevarî jęmt pa piĺlu.* □ ***klač(k)u bāba*** – pļāpīga sieviete; tenkotāja. *klaču bāba bi, kas tâ puĺku runâ – iēt garî malâm, tâ klačuô. / klačka – tas jaû i tâc vęc teîciêns. tā tâda klačku bāba. / turî bî tâds pļāpîgs siēvs satikušâs, tâds klaču bābs.*

2. Tenkotāja. *kuô tās klačas turî klačuô? cita citu aprunâ.*

klačene, arī ***klačuotāja*** subst. **Tenkotāja.** *klačenes jaû tâ aprunâ cita citu, klačuôjs. / citas siēvas bi tâdas klačuôtâjas. varêja stuñdām klačuôtiês.*

klačermane subst. **Tenkotāja.** *kas tâdas klačerîmanes, klaču siēvas, tās bizinê nuô mājas uz māju.*

klačīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas mēdz tenkot; pļāpīgs.** *tā Añna bî tâda klačîga siēva.*

klačka. Sk. *k l a č a .*

klačuot v. **1. Tenkot; pļāpāt.** *ka tâ daũdz pļāpâ, ta klačuô. / klačuôt* [ir] *liêkas runas runât, dikti runât. / tā siēva tâda klaču bāba bija, staīgâja riņķī klačuôdama. / viš tâds pañcks savâķ, tâds klačkas, iēt klačuôdam̂s.*

2. Sitot ar pātagu, radīt skaņas. *tas puīšis tâ mâcêja klačuôt pâtęgu, ka tâļu varêja sadzirdęt. / ka tuõ pâtagu tâ klačuô, ta viņa sprâkst. / klačuôt* [ir] *a pâtagu issist skaņas.*

klačuotāja. Sk. *k l a č e n e .*

klačuoties v. **Tenkot, pļāpāt.** *ka bî satikušâs abas, nu ta klačuôjâs.*

kladīt, arī ***kladēt*** v. **1. Likt; kraut.** *rudzu pędas kladîja uz istubīnas aûkšu.*

2. savienojumā ar *iekšā*. **Ar lielu apetīti ēst.** *tuõ kaŕtfeli pac nuôlaûpija. viênâ ruôkâ siļķe, viênâ kaŕtfelis, uñ kladê iêkšâ.*

klads subst. **Cietums; slēgta vieta.** *muksiḿ, meîtines, nāk mešsârks! ka neiêliêk kâdâ kladâ! – tâ senâk teîca. mēs ta bijâm iêgaīšas neatļaũtâ daļâ.*

kladzināt v. **1. Radīt raksturīgas balss skaņas (parasti par vistām, zosīm).** *kladzina vista – ku dęt, ku dęt. nuôkladzina, laî iēt savâkt uõlu. / gũžas, nuô dīķa izgaīšas, iêraũdzija vanagu uñ sâka kladzināt* [jeb] *klędzināt. / man vistiņas dētin dēja, kladzināt kladzināja.* (LFK 1961, 10089) */ klusa, klusa tā sētiņa, kad māmiņa viena bij. nu pārveda jauņavīti, kā vistiņa kladzināja.* (LFK 9, 21)

2. Skaļi runājot (parasti atkārtoti), izplatīt (baumas, ziņas). *siēvas kladzina, ka kuô jaûnu dzird. / kuô tu te kladzini pa citiêm viēn! / kuô tu te kladzini! va ta es nezinu, kas mañ jâdara!*

klaīdīt v. **Kliedēt.** *slapjuô siênu gāja nuô gubīnâm klaīdît pa pļavu, laî žûst.*

klaîduonis, arī ***klaīduonis***, ***kleîduonis*** m., ***klaîduone***, arī ***klaīduone***, ***kleîduone*** f.; subst. **Cilvēks, kas eksistē bez patstāvīgas dzīves un darba vietas; cilvēks, kas pastāvīgi klaiņo no vietas uz vietu un ir bez noteikta eksistences pamata.** *blañduõnis iŕ tâc klaīduõnis, viņaḿ nav ne·kurî piēturas viêtas. / kleîduõnis* [jeb] *klaîduõnis* [ir], *kas daũdz klejuô. / klîst kâ klaîduõnis apkârt.* **// Klaiņojošs dzīvnieks.** *tas suñs tâc klaîduõnis, nestāv mājâs. / kaīmiņu suñs i tâc klaîduõnis.*

klaīgāt v. **1. Vairākkārt kliegt; vairākkārt saukt; vairākkārt sasaukties.** *puīkas sęt̄ā klaīgâ, kâdu spēli spēlê. / kuô tu klaīgâ? gañ puīka pac atnāks.*

2. Radīt raksturīgas, samērā skaļas balss skaņas (par dažiem putniem, piemēram, dzērvēm, zosīm). *viênu reīzu dzirdêju, ka dzērves klaīgâ. bet nu iĺgi te nęsu manîjse.*

klaīkšēt v. **Panākt, būt par cēloni, ka (kas) vairākkārt rada troksni (piemēram, par metāla priekšmetiem, kas strauji saskaras vai atsitas pret ko cietu).** *ka kalêš kala, ta klaīkšêja viē.*

klaiņāt, arī ***klaiņuot*** v. **Ilgāku laiku staigāt no vietas uz vietu, parasti bez noteikta mērķa.** *daš klaiņâ bes ne·kâdas vaîdzîbas nuô viênas viêtas uz uõtru. / Jẽpîtis nevarî bez darîba vaĩ klaiņât – tẽs liêk piê dârba. / liẽlaîs puĩka klaiņuô apkârt, nevĩžuô strâdât.* **// Bieži mainīt uzturēšanās vietu (par dzīvniekiem).** *sunîs izgãjis pa laũku klaiņât. / viš* [tas ir, suns] *turî visu diênu klaiņâ, nestãv mãjã.*

klâjiens subst. **Kulšanai (piedarbā) izklāta labība.** *labîba bi islikta klâjiênâ, laî varî sâkt kulĩt a spriguļiêm. / rijâ rudzus nuôklâj us tuõ kluõnu. tuõ klâjiênu nuõkuļ, istĩra uñ klâ aka citu. / rakstã situ sprigulĩti savã tẽva piẽdarîbâ, laî nuô ruõgãm graûdi glĩti ruôdâs apakš klâjiẽna. / vêl bi viêns klâjiẽns, kuô kulĩt.*

[I]*klajs* subst. **1. Klājiens.** *rijã bi kuôka žuburaînas dakšas, ku tuõ graûdu klaju vêrta apkârt.*

2. Klājs. *rẽliñč – tã i laĩvas aûkšêjâ daļa, nuô korîpusa pêdêjaîs stâviņš uz aûkšu. tas i duõmâc, laî nenuôskaluôtu nuô klaja kuô. / ka tâda liẽlâka laĩva, ta taî liẽlâks klajs, ku vaĩrâki ciĺvẽķi varî sa-iẽt.*

[II]*klajs*, ***-a***, arī ***klajš***, ***-a*** adj. **1. Tāds, kur nav mežu, lielu koku, krūmu, māju (parasti par vietu, teritoriju).** *te tiẽ krũmi jãnuôkapâ, laî paliêk klaja viêta. / turî tã pakaĺne taga i klaja, turî mãju neû.*

2. Skrajš. *klaîš i rẽc. tâc klaîš meš te i. / ka neû mâkuôņu, teîc klaîš gaîss.* □ ***zem klajas debess*** – bez pajumtes, patvēruma. *pirmuô vasaru gañ tiẽ lîduṁniêki bi zeṁ klajas debess, kamẽr veĺ nebi mãjas sacẽļuši.*

3. Tāds, kurā ir spraugas, kurš nav blīvs (piemēram, par audumu). *taṁ astuôņnĩtiṁ i biêzâks tas raksc. sešpacmit nĩtẽm* [austs] *tas raksc i klajâks.*

klajums subst. **Ar mežu neapaugusi vieta; klaja, atklāta vieta, platība.** *Kârklu pļavas i piê Mẽķes ẹzẹra. turî bi liẽls klajuṁs, puĺku pļavas. / te jaû bi viss klajuṁs, te jaû nebi ne meža, ne·kâ. / meža klajumuôs bi pļavas Rudes saîmniẽkiêm. / apara bi zâles gabaliņš, pļavas gabaliņš jeb aka dârzâ, ku bi klajuṁs.*

klâjums subst. **1. Paveikta darbība, rezultāts →** **[I]*klât*** **(1).** *ka pãrmaĩnija guĺtas drẽbes, ta teîca – tas klâjuṁs jâmazgâ.*

2. Kulšanai (piedarbā) izklāta labība. *ka kũla, ta nuôklâja labĩbu uz rijas grîdu. tuõ saûca pa klâjumu.*

klaka. Sk. [II]*k l i k a* .

klakatāt v. **Pļāpāt.** *nu tas i tâda pļãpâšana – klakatât. staĩgâ pa ciêmu klakatâdama. / tas tik·pat kâ mana vẹdẹkla teîca – tev jaû nevaîg mãjâ stãvẽt, tu jaû vari pastaĩgât pa ciêmu, aprunâtiês. es teîcu – nu jâ, staĩgâšu, klakatâdama tâ kâ vista!*

klakc interj. **1. Lieto, lai atdarinātu troksni, kas rodas, piemēram, koka priekšmetam atsitoties pret ko cietu.** [velējot veļu] *beĩgâs tâ klakc, klakc, klakc! vaîdzêj nuôsist.*

2. Lieto, lai atdarinātu īslaicīgu, paklusu troksni, kas rodas, piemēram, pastiepjot ķermeņa daļu. *us pašu čupru saķerî liẽlu šķeriẽnu matus uñ vẹĺk, uñ nuôiẽt – klakc! ta vẹsẹĺs paliêk – ne gaĺva sâp, ne slikta dũša. tas i, ka kaklu nuõlaûž.*

klakšķēt v. **Radīt īslaicīgu, paklusu troksni (piemēram, par nelieliem koka, arī metāla priekšmetiem, kas strauji saskaras vai atsitas pret ko cietu); atskanēt šādam troksnim.** *kas turî klakšķ? vaî luôks irî aîskramp̃ẽc?*

klakšķināt v. **1. Radīt raksturīgas balss skaņas (piemēram, par putniem).** *puĩka a muti mâcêja klakšķinât kâ strasc. / citi putni tâ klakšķina. / es nuô bẽrna kãjas zinu, ka svêtẽlis tâ klakšķina. bẽrniêm teîca, ka ta viñš skaîta pãtarus.*

2. Panākt, būt par cēloni, ka (kas) vairākkārt klakšķ. *cic mâk a mêli tâ klakšķinât.*

klakšķis subst. **Priekšmets, kas zināmos apstākļos rada īslaicīgu, paklusu troksni.** *kuôkã kâdu klakšķi iêliêk. ta jaû putni turî neiẽt.*

klaṁbaks subst. **1. Neveikls, lempīgs cilvēks.** *ak tu klaṁbaks! tas i lamuvârc. / viñš piê darîšanas i tâc klaṁbaks, ne·kã nevarî padarît.*

2. Nevērtīgs, nederīgs priekšmets. *us tâdu nederîgu gabalu tâ teîc – nuô tã gabala ne·kuô labu nevarî istaĩsît. tâc klaṁbaks viẽ i.*

klaṁbar(i)s, arī ***klaṁbur(i)s*** subst. **1.** parasti dsk. **Krusta koki divslīpu (salmu un niedru) jumtu galos vai virs kores (nostiprināšanai un ēku rotāšanai).** *mãjâm bi klaṁbari us čukuru. juṁti bi nuô stiêbru. laî vẽš nepûš zemê, bi ûzlikti klaṁbari. klaṁbari bi tâ pa metru viêns pãris. uñ virsû ûzlikta sklañda. / ka liẽlas ẽkas, ta vẽš nuôraû čukuru nuõst. uñ ta tuõs klaṁbarus liêk. taṁ viênaṁ klaṁbaraṁ irî tâc caũruṁs, taṁ uõtraṁ akaĺ tâda galva. tâ katrã pusẽ viņu nuõliêk us tuõ čukuru. / us saĺmu juṁtiêm lika klaṁburus. katrâ pusê bi kuôks. nuô viêtas viẽn nuôlika klaṁburus, laî vẽš neplêš juṁtu*

laũkâ. / ku ûzlika spĩlu jum̂tu, gaŕsaĹmu jum̂tu, ta pãrlaîda pãri pãrkarus [jeb] *klam̃burus. / pãrkari i klam̃bari. ka jum̂tu uzjuma a saĹmiêm, ta čukurâ sabēra spaļus uñ nuôlika tâdu dēli, uñ pãrlika pãri klam̃barus. tiẽ tiẽ pãrkari. / klam̃bari i us saĹmu jum̂tu – us čukuru, laî vẽš nepûš zemê spaļus. / uz jum̂ta nãk klam̃bari. jum̂taṃ vêl aplika klam̃barus, uñ ta māja gatava.*

2. Spīle (žāvējamas veļas piestiprināšanai pie auklas). *ta jaû nebi šnuõru aŕ.* [senāk] *tâdus klam̃barus,* [veļas] *šnuõrus nezinâj. žâva uz riķiêm, uz žuôgiêm. / manus laĩkus jaû ne·maz nebi tâdu klam̃baŗu. tik ûsklâja uz vārdi. / ta nebi tâ kâ tagad klam̃bari uñ striķi, cic teîc klam̃buri. kas tuõ zināj! / ku veļu piêklam̃barê, saûc klam̃buris.* // **Detaļa, ko izmanto (kā) piestiprināšanai (?).** *dīseles galâ i steĹle, ku vaŕ pasteĹļêt ârkla dziļumu uñ sęklumu. viņš i dzeĹža gabaĹs a ruôbiņiêm, viênâ galâ caũrum̂s, caũr kuru tiêk izlaîsc braka vaî zveņģeļa saturệtājs. uõtrs gaĺs a skrũvi uñ klam̃baru tiêk piêstiprinâc piê dĩseles.*

3. Pagriežama (koka) detaļa durvju aizdarīšanai. *skritẽļi iŕ aŕ piê duŕvju aîstaĩsîšanas, ku aĩzgriēst tâdus klam̃barîšus duŕvêm ciêt. / bija tâdas dures a klam̃buru. tuõ tâ pagriēza, laî* [durvis] *i ciêt.*

klam̃buks subst. **Nesapratīgs cilvēks.** *kuô tas klam̃buks ziñ! klam̃buks* [ir] *lamu vârc.*

klam̃bur(i)s. Sk. *k l a m̃ b a r (i) s .*

I*klam̃pa* subst. **1. Rīks (piemēram, mucu) stīpošanai.** *klam̃pa bi, ku mucâm stīpas viĹka, sastĩpâj. tâc kuôka ruôkturis, apakšâ uñ viŕsû dzeĹzis. ta a tuõ stīpas ūzviĹka mucâm. / klam̃pa iŕ lĩdzîga skrũvspîleî. ta vaîdzêja a tuõ* [būvējot laivu] *piêspriêguôt tuõ dēli klât.*

2. Ēvelsola detaļa. *drãzbeņķis tâc gaŕš beņķis. bi tâc piêspiêžamaîs aûkšâ – klam̃pa, apakšâ tâda pệda. a tuõ piēspiêda, ta tã sklañda negãj us priêkšu.*

3. Rīks, ko lieto, būvējot laivu, iztvaicētā sānu dēļa ciešākai piestiprināšanai pie laivas korpusa. *klam̃pas* [vajag], *ka bũvê jaûnu laĩvu. tas iŕ divi tâdi kuôki uñ vidû skrũva. uñ aûkšêjâ galâ dzeņ ķĩli. ta viš tuõ viênu dēli dzeņ piê uõtra klât.*

II*klam̃pa* subst. **Nievājošs sievietes apzīmējums.** *kuô tã vęcâ klam̃pa teîca, ka es nemâku dziêvât?*

klam̂pa subst. **Koka tupele.** *klam̂pas i tupeles – kuôka zuõle, âdas viŕsu. šuŕ tuŕ jaû veĹ rędz. / klam̂pas nuô kuôka viẽn bi. tãs bi leĩšu tupeles. / sviêd tãs vęcâs klam̂pas uz istubu! vęcaîstệs pataĩsîs jaûnas.*

klam̂pāns, arī ***klam̃pāns***, ***klam̃paks*** subst. **Vecs, neveikls dzīvnieks (parasti zirgs).** *klam̂pāns aŕ i vęc ziŕks. / vęc klam̃pâns, tâdu jaûnu* [zirgu] *jaû ne* [nesauc tā]. // **Liels, neveikls cilvēks.** *tas puĩšelis jaû isaûdzis liēls klam̃pãns. / nu iēt ta kâ tâc klam̂pãns, kãjas nevaŕ paviĹkt. / klam̃paks ari i kâc lamuvârc. / viñš i tâc klam̃pãns, klam̃paks, nęvẹ̄rti iēt.*

klam̃pāt v. **Stīpot (piemēram, mucu).** *klam̃pa bi, ku mucâm stīpas viĹka. tâ klam̃pâj* [jeb] *stīpâj mucas.*

klam̂pāt v. **Neveikli, lēnā gaitā iet.** *vęc ziŕks klam̂pâ.*

klam̂s subst. **Vecs, nevērtīgs priekšmets.** *tas ritenis jâliêk piê malas – vęc klam̂s viẽ i. / nu ku ta tâdus vęcus klamus vâķ?*

klam̂zāns, arī ***klam̃zāns*** subst. **1. Neveikls gājējs.** *klam̃zãns* [jeb] *klam̂zãns i tâc neveĩkls gãjẽjs. / tas ziŕks tâc klam̃zãns, naû ne·kâc skrẽjeĩš. / kãjas mañ ĩsti neklaũsa, ęsu tâc klam̃zãns. / ta kâ tâc klam̂zãns iēt! gaĹvu kustina priêkš katra suôļa. kâ viš tuõ kãju kustina, tâ tuõ gaĹvu aŕ.*

2. Klaiņotājs. *tas nu naû teû vĩrs! va tu tâdu klam̂zãnu gribêsi? tas jaû mājã nestãv.*

klam̃zāt, arī ***klam̂zāt*** v. **1. Neveikli, smagnēji iet.** *dikti liēls, gaŗš viš* [tas ir, kaimiņš] *i. uñ ta, ka viš iēt, ta rādâs, ka visa zeme lûzîs, klam̃zâ tâ. / tu jaû esi veĹ jaûns, bet klam̃zâ kâ vęc vĩrs.*

2. Klaiņot; klejot. *iŕ nu gañ klam̃zãns! klejâ, klam̃zâ pa pasaũli, nestrâdâ. / suņi te klam̂zâ apkârt māju, tâ vazâjs.*

klañg interj.; parasti savienojumā *klañg, lañg*. **Lieto, lai atdarinātu zvaniņu skaņas.** [pasta] *ziŕgiêm tâdi žvañguļi klât, tâdi puĹksteņi. ta braûca – klañg, lañg, klañg, lañg!*

klañgāt v. **Kustināt.** *tuõ dzêriêna traũku neklañgâ, laî nèislîst putra!*

klanīties v. **Vairākkārt liekties uz priekšu un atpakaļ.** *cic tâ straûji neiēt, iēt ta kâ klanîdamiês.*

klañkc interj. **Lieto, lai atdarinātu īslaicīgu, paklusu troksni, kas rodas, piemēram, saplīstot stiklam.** *klañkc! pušu lam̃pas ciliñdrs.*

klañkšēt, arī ***klañkšēt***, ***klañkšķēt*** v. **1. Šķindēt.** *guôvĩm* [ap kaklu] *bî tâdi zvaniņi, kas klañkšķêja.*

2. Klunkšķēt. *butelê vêl klañkš – piētiks lidz vakaram̂.*

3. Radīt ritmisku troksni (piemēram, aužot); skanēt. *senâk mẽnesnicâ varêja aûst tâ ka klañkš – maîsus va kuô.*

klaņķis, arī ***klaņķis*** subst. **1. Garš, tievs cilvēks.** *tas tâc klaņķis, tiêvs, garš, liẽla aûguma ciĺvệks. / tas* [zēns] *iŕ izaûdzis garš klaņķis. / liẽlaîs klañķis, raû, ku iẽt! / klaņķis i tiêvs, labi nenuôaûdzis ciĺvệks. / tas* [vīrs] *i tâc jaû dũšîgâks. bet šis tâc garš, šuõ paŕ klaņķi iêsaûcâm.* □ ***garš kâ klaņķis*** – saka par garu un tievu cilvēku. *garš kâ klaņķis. tas nuôzîmê, ka dikti garš.* // **Neveikls, lempīgs cilvēks.** *klaņķis iŕ tâc garš aûgumâ. parasti teîc paŕ liẽla aûguma neveĩklu, lemp̃îgu ciĺvệku, kuŕš tâc neveĩkls kustîbâs. / tas tâc klaņķis i, tâc neveĩkls. tas tâ pa isskatu iŕ.* // **Vājš cilvēks, dzīvnieks.** *klaņķis i tâc vâš ziŕks. / klaņķis i nepareĩzi nuõaûdzis, vâš ciĺvệks va luõps. / nuô tã jaûnâ ziŕga ne·kas nèisnãks. tâc klaņķis viẽ i. / klaņķis i tâc vâš. tas tâc klaņķis, nevaŕ nuõbaruôt. teîc aŕ uz vâju cilệku – klaņķis.*

2. Slinks cilvēks. *sluņķis, klaņķis viênc uñ tas pac bûs. tas iŕ sliņķis. / us sliņķi aŕ teîc – kuô guli kâ klaņķis, ka ne·maz nestrâdâ? / guļ kâ tâc klaņķis – tã teîc paŕ sliņķi.* // **Izlaidīgs, nevīžīgs cilvēks.** *klaņķis us tâdu islaîdîgu ciĺvệku teîc. / klaņķis i tâc neabǵêrbiês, nevĩžîks i. viš jaû nevĩžâ mazgâtiês.*

klãņuoties v. **1. Grīļoties.** [vectēvs] *neklãņuôjâs uz viênu, uõtru pusi, iẽt taîsnu ceļu. / nu* [vīrietis] *i piêdzêris, nãk klãņuôdaḿs mãjâ. / viêns vĩrelis piẽdzêris iẽt klãņuôdamiês pa ceļu.*

2. Klanīties. *vẹcaîmãteî gaĺva sâk klãņuôtiês – snaũž. / bệrns tâ sêd uñ tâ klãņuôjs.*

klap interj.; parasti atkārtojumā. **1. Lieto, lai atdarinātu ritmisku troksni, kas rodas, piemēram, sitot pa ko cietu.** *cituŕ tâda klape bi. divs vâls bi, uñ ta tâ sita – klap, klap!*

2. Lieto, lai atdarinātu troksni, kas rodas, piemēram, cūkai ēdot. *cũkâm iêdeva labu êdiênu, tâ klecê. tas i, ka tâ klap! klap! ệd. / klap! klap! – ka* [cūka] *ệd, ta tâc truôksnis i.*

3. Sk. *k l i p*.

klapa. Sk. *k l i p a*.

klapaste, arī ***klapasta***, ***klapasts*** subst. **Darīšana (parasti neatliekama, grūta, netīkama).** *tâda liẽla klapaste aŕ tuõ mãju bũvêšanu. / dokumeñtus pamẹst šuôdiên – ta i klapasti. tuŕ bi liẽls klapasc. / tâda klapaste a tiẽm ziŕgiêm – naû kuô duôt laba siêna, aûzu. braûkt vaîg. liẽlas klapastes. / a tãm vistiņãm diẽzgañ liẽla klapaste – jâbaruô, jâņẹs dzệrt. / es neņẹmtu vẹcu vĩru ne savãmi klapastãmi – kauns bij tãdu līdzi ņẹmt, žẹ̄l mãjās paliekam.* (LFK 1818, 748)

klapastēt v. **Ar pūlēm, grūtībām (ko) gādāt, arī kārtot.** *tẹ̄s gãja muĩžâ klapastệt, laî iêduô nuô magazĩnas graûdus.*

klapastēties v. **Ar pūlēm, grūtībām (ko) darīt; rīkoties, darboties, kārtoties.** *bi jâiẽt klapastệtiês piê meškuñga maĺku – laî duô, ku ciŕst žagarus. / iznãca iĺgi klapastệtiês, kamẹ̃r tuõ zemes gabaliņu dabuja.*

klapasts. Sk. *k l a p a s t e*.

klapata, reti ***klapate*** subst. **Darīšana (parasti neatliekama, grūta, netīkama).** *klapata i rũpes, darîšanas, iẽšanas. / liẽla klapata, lidz tuõs bệrnus isaûdzệt. / liẽla klapata, lidz tuô meîtu isprecinât. / ûzjẽmuôs tuõs mẽrniêkus vadât – tik klapatas viẽn. kuô šiẽ tuŕ maksâs! / pãrdevu tuô buĺli, slakteris pac nuõveda. samaksâja naûdu, uñ tã liêta bi darîta. ne·kâdas klapates vaĩ nebija. / es neņẹmtu slinku sievu ne savãmi klapatãmi – klẽtī liku, žurkas ēda, aizkrãsnē circenīši.* (LFK 1961, 10899)

klapat(u). Sk. *k l i p a t (u)*.

klape subst. **1. Aizmugurējā atpogājamā daļa mazu zēnu biksēm.** *zẹ̃niêm šuva bikses aŕ klapîti, mugurp̂usê piêkabinama bi. / bệrniêm bikses bi a klapi. te pakaļã uspuñpâjamas. piê guñniêm klapîte. grib iẽt kakât, klape vaļã, uñ iskakâ. / bệrnaḿ bi bikses a klapi, pakaļâ klape. / puĩka ka sâka vẹ̃rtâks nãkt, ta bi* [bikses] *a klapi, veĺ liẽlâks – ta a juôstu.*

2. Ierīce (parasti dēlītis), pa kuru sita, lai (piemēram, muižā, lauku mājās) aicinātu (parasti) pusdienās. *klape tâda dẽle bi. uñ ta a ruôkâm sita piê uõtras* [saucot pusdienās]. */ mẽs piê sava saîmniêka aŕ tâdu klapi iêtaĩsijâm* [pusdienās saukšanai]. */ citaḿ bi tâda klape* [ar ko aicināja pusdienās], *cic iskarinâja tâdu lupatu.*

3. Daļa (piemēram, lamatām, slazdam), kas aizveras vai kuru var aizvērt (noslēdzot izeju, ieeju). *a drãtêm* [lamatām] *istaĩsîc, ka aĩskrît klape ciêt. uñ ķeŕ dzîvas* [peles]. */ lamatas bija nuô kuôka, ta kâ sile, bet četrkañtîga, apmẹ̃raḿ metru gara uñ divâm klapêm, uñ vidû tâc stabiñš. / guŕbas tâdi sadalijumi bi, ka katraî* [zosij] *savs lisc uñ savs caũruḿs, ku viņa vaŕ iẽlîst. uñ caũrumi bi aĩzlaîžami a klapi. / bij mãjas aŕ vaļẽju skũrstĩnu. kad kurinâja, bij bleķa klape jãpaceļ̂. kad vaĩrs nekurina, jãaîzlaîž, laî siĺtumṣ stãv iêkšâ.* // **Stelļu detaļa, kuru griežot nodrošina audekla tīšanos uz veltņa.** *tuŕ i riẽstuves, ku tas aûdẹkls tinas iêkšâ. tuŕ i klape. jãpiẽgriẽž, uñ satinâs tas aûdẹkls iêkš tã apakšas riẽstuvja.*

4. Šaura ādas strēmele kurpes virspusē zem sasaitējuma. [kurpei] *ļipa* [jeb] *klape nāk priêkš tā šnuõra, laî aîsturî ûdeni.*
5. Atloks (apģērba kabatām). *kažuôkiêm apakšējâs kabatas* [bija] *arî klapītēm.*
6. Pie iemauktiem piestiprināts acs aizsegs (parasti zirgiem); pieacis. *pret acīm i klapes tâdas, laî zirkstis neņedz nuô sānu, laî nesabaīdâs.*
7. pārn. **Pļāpīga sieviete.** *klapes – tâ jaû arî kad·reīz teîc* [par pļāpīgām sievām]. *ritîgas klapes, staīgâ klapẽdamas. / ta tã jaû tâda klape irî, ka viņa tâdus niēkus runâ – klapêjâs.*
✧ ***iēt uz piĩlu klapi*** – saka, ja (kas) darbojas ar pilnu jaudu. *rãdiõ pagriēž klusâk, laî neiēt us piĩlu klapi.*
klapermanis m., ***klapermane*** f.; subst. **1. Cilvēks, kas daudz runā, pļāpā.** *klapeîmanis i tâc pļãpâtaîs.*
2. Cilvēks, kas sit (kādu priekšmetu); skārdnieks (?). *klauvermani, klapermani, nāc ar mani tautiņās! tautām tādi biķerīši – klauvējami, klapējami.* (RMM 133521, 194)
klapēt v. **1. Kult, putot.** [*baltuo sviestu*] *skutulâ arî divâm karuôtêm tâ maīsa, laî neklîst nuõst. ka piēleî, atkaĺ klapê. / iēbeî miĺtus abrâ uñ uzlej ûdeni. paņemî miêturi uñ a tuõ klapê. / baĺtumaîzi cẹpuôt, vaîg klapệt, laî gâršîga uñ laba maîze. / piēniņu izmaīsa arî ster*ᵉ*ķeli. uzleî virsû* [kartupeļiem] *uñ stipri klapê arî miêturi. juô vaīrâk klapê, ta bî smukâka uñ baĺtâka* [biezputra]. / [mīklu] *klapê, laî dziēst.*
2. Vairākkārt sist (ar kādu rīku), lai darītu plānu, mīkstu (piemēram, gaļu, ādu, izkapti). *klapê gaļu arî. klapệtu gaļu iscẹp. / biñdzuôle tã i, ku liêk iêkšâ kūrpê. ta tuõ pašu âdu jēma, mêrcêj uñ klapêj, mêrcêj uñ klapêj. / tuõ* [izkapts] *asmeni ûskapina, arî ãmaru klapêja us tâdu laktu. issit asmeni plânu aka. / arî ãmariņu klapê tuõ iskapti, iskapina. / vâle bi vešas velêšanai. ta tâ klapêja* [veļu]. *abgriēza sãniski uñ aka klapêja.* [veļa] *palika mîksta.* **// Vairākkārt sist (ar kādu rīku), lai (ko) iztaisnotu.** *klapêja tuõ spañneli. ta tã bukte izgãja.* **// Vairākkārt sist (ar kādu rīku), lai (ko, piemēram, mizu) atdalītu.** *ka tuõ stẹbulîti maûca, klapêja, ta dziêdâja tâdu dziêsmu – maûcu, maûcu stẹbulîti, teû kaũlīnis, manî âdīna. / bệrni jaû klapêja tuõ kuôciņu, laî miza atlệktu. bija tâda dziêsmiņa arî.* **// Sist (ar kādu rīku), lai (ko) pievienotu.** *ka vaîdzêja piêsist pazuõli, ta tâ klapêja arî ãmuru.*
3. Vairākkārt (stipri) sist (kādu). *ka bi luõpi kaû ku iēlaîsti, ta arî juôstu uñ tik klapẽja* [ganu].
4. Vairākkārt sist (ar kādu rīku pa priekšmetu, arī priekšmetu pret ko), lai atdalītu ko, atbrīvotu no kā; spēcīgi purināt. *sẹgas iznesa laũkâ uñ klapêja. / varî klapệt drēbes.*
5. Vairākkārt spēcīgi sist (pa ko), lai radītu skaņas (piemēram, signalizēšanai). [muižās pusdienās] *a klapi klapêja. tâda dēlîte bi, a vâlîti klapêja. / mãte klapê uñ tâ aîzbuñgâ strazdeļus pruôjã nuô uôgâm. / manî kaû kas klapẽ piê durīm. iēšu paskatîtiês.*
6. Strauji, spēcīgi pukstēt, pulsēt. *sirc klapê, lẹc, klaũvê. / ka es bišķi paeīmu, ta tūlît sîrc sâk klapệt uñ trũkst ẹĺpa. / galv̂a sâp. klapê dēniņuôs.*
7. Pļāpāt; daudz runāt. *tãs* [sievietes] *turî klapê tuõ uñ tuõ, nevarî beîkt.*
✧ ***neklapēt (ar) aûsi*** (arī ***aûšu***) – neievērot (ko), nepievērst (kam uzmanību). *tiē* [kaimiņi] *ne·viêns aûšu neklapê – nenãk palîdzệt. / arî aûsi neklapê vaĩ – tas i tâc jaûns teîciêns. senâk tâ neteîca.*
klapệtājs: ☐ ***sirds klapệtājs*** – sirdsklauve. *sîrc klapệtâjs klapê, ka es bišķi paeīmu.*
klapēties v. **1. Sisties (pret ko).** *truôksnis arî, ka braûc a mašĩnu, – tam̂ turî tâ klapêjas. / ka vẽš bi, ka* [*skuote*] *sâka klapệtiês, ta teîca – piêraû skuõti! ta viņu vaīrs nesit.*
2. Trokšņot; palaidņoties. *kuô jũs te klapêjtiês, kuô jũs te plẽšatiês! / kuô tu te klapêjiês! – ka daũzâs, ta tâ saka.* **// Skaļi strīdēties, ķildoties.** *ka nevarî satikt, ta teîc – tã turî tâ klapêjâs arî tuõ vīru.*
3. Aprunāt (kādu), izplatīt baumas u. tml. *tãs siēvas te bi puĺku – klapêjâs. tas tâ – baũmu ceĺšana, aprunâšana. / kas tâda nekârtîga siēva, tã klapêjas.*
klaras subst. **Bikses.** *klaras i bikses. / ja nuõdarijis kuô sliktu puīka, mãte ta teîca – nu tu dabuīsi pa savãm klarãm! /* [puika] *ẹsuõt tâ nuôsabaīdijiês, ka piêtaīsijis klaras. / diês ku tãs manas klaras palikušas?*
klārēt v. **Skaidrot; stāstīt.** *kâc gudrâks cilvệks šķiêtas, viņš klārê, laî citiêm kļũtu skaīdrs, laî viņi saprastu. / kas tâ puĺku grib iêstâstît, kas tâ liēlâs, ka viš visu kaû kuô sapruôt, ta teîc – kuô tu te klārê! mẽs paši zinam̂.*
klārēties v. **Skaidroties (par laiku).** *vis·vẹcuôs laīkuôs teîca – laīks klārêjas, tag – nuôskaīdruôjas.*
klaŕnete, arī ***klaŕnets***, ***klaŕnite*** subst. **Koka pūšamais mūzikas instruments.** *klaŕnete bi. klaŕneti spēlêja. / mum̂s* [orķestrī] *bi* [..] *base, klaŕnec. / pa·visam̂ vẹcuôs laīkuôs bi klaŕnite, ẹrmũņika, siêtīns, pijuõle.*

klafnettramb̃uons subst. **Trombons; bazūne.** *tiẽ i trîs zoŕtes – klafnettramb̃uõns, tenõrtramb̃uõns uñ bastramb̃uõns.*

klafnite. Sk. *k l a f n e t e*.

klãrs, ***-a*** adj. **1. Caurspīdīgs.** *klãra drẽbe bûtu, ka caũri vaŕ ŗedzẽt. / luôga gaŕdiņi i klãri, caũri vaŕ ŗedzẽt. / musulĩns bi tâc klãrs, klãrs aûdẹkls. / tã bî klãra drẽbe* [kleitai], *pa·visam̃ caũrspîdîga.*

2. Tāds (ēdiens, parasti zupa), kur maz biezumu. *tã zupa bi tâda klãra, uñ tiẽ* [gaļas] *gabaliņi bi atruônami tâ.*

klase subst. **1. Mācību posma daļa (parasti vispārizglītojošā skolā), kurā skolēni viena mācību gada laikā apgūst noteiktu programmu; skolēnu kopums, kas apgūst šo programmu.** [skolā] *bija simtu desmit bẽrnu. divas klases bi. / iêmâcîjuôs jaû labi uñ palîdzẽju aŕ skuõluôtâjam̃ piŕmuô klasi pamâcît veĺ – ãbici palasît. / skuõluôtâjs teîca – nu tu varêsi man̂ istĩrît bišķi istubu, uñ es teû mâcîšu cetûrtuô klasi.*

2. Telpa skolā, kur notiek mācības. *bẽrni paši slaũcija klases. visu ziêmu nemazgâja tuõ klasi. / šuôvkaŕ jâbuõmerê klases. / taî viênâ klasê bi stûrîtî meîtenêm bričkas, taî uõtrâ klasê puĩkâm.*

klãstiķis subst. **Statnis, kurā iesprauž āķu spīli, lai uz tiem varētu uzlikt ēsmu; klāvturis.** *klãvus iêduŕ tâdâ klãstiķî. / ku ûdas tĩrija, pucẽja, ta i tâc klãstiķis. / klãstiķĩ iêspraûž klãvus iêkšã.*

klastīt, reti ***klãstīt*** v. **1. Šķirstīt.** *eî klastît grãmatu! / kuô tu klastît viẽn gribi! lasît taču aŕ vaîg! / tẽs tuô grãmatu klastija visu rîtu, bet dziêsmu neatrada. / bẽrniẽm iêdeva kâdu vẹcu grãmatu, laî klãsta, laî nebļaû./ kuô tu tik klasti tuõ grãmatu! vaîg mâcîtiês!*

2. Sist; pērt. *mum̃s bi dikti nejaûks bulĩis. nu ta mẽs viņu klastîjâm! kuŕ iẽsita a tuõ pâtẹgu, tuŕ tã âda uspum̃pa, palika ŗedzama vîle.*

klâsts subst. **1. Virs stabiem salikti koki – paliktnis – siena kaudzes pamatam (slapjā pļavā).** *klâsc i kaûdžu pamac. ûdeņaînâs pļavâs, ku vasaru nevarêja isvẹst siênu, meta kaûdzes us klâstiêm. sadzîti zemê stipri stabi pàaûkstu — piêcas, sešas pẽdas nuô zemes, saliktas krustâm pãri sklañdas, dẽles. tas bi klâsc. / klâsc i siêna kaûdzeî apakšâ – sasisti miêti pulĩku uñ pãri saliktas sklañdas, vidû dalĩbis. uñ mẹt apkârt siênu. /* [slapjā pļavā] *vaîdzêj viss siêns sanẹst klâstuôs. tas klâsc bi pus·uõtra metra nuô zemes. / siêna kaûdzeî taî vidû dalĩbis. apakš dalĩbja iŕ klâsc – sadzẹñ tâdus kuôkus, viŕsû tâdus kuôkus krustãm* [saliek]. *tuõ dalĩbi iêkš tuõ kuôku piêstiprina uñ apkârt kraũ tuõ siênu. tiẽ miêti apakšâ, viŕsû četri klâsta kuôki. / klâsc bi, ku lika siênu viŕsû – us tâdãm staklẽm. tas klâsc tik tâpêc bi, ka tã pļava bi ûdenî. / cic jaû mete us klâstiêm siêna kaûdzi.*

2. Klājiens. [rijā] *sastum̃ čupâ visu tuõ* [izkulto], *klâ citu klâstu. / nuôklâja tuô* [labības] *klâstu – ražu galus uz âru, vãrpu galus uz iêkšu, gãja pa tuõ ražu galu.*

3. Matu šķīriens. *meîtinêm uñ puĩšeļiêm pãršķiŕ klâstu uñ sasukâ smuki* [matus].

[1]*klât* v. **1. Likt, novietot ko izplestu (piemēram, audumu) kam pāri, virsū.** *lupatu deķus cic sedza uz gulĩtu, cic klâja uz grîdu. uñ ziŕgam̃ uz muguru sedza. / deķus klâja uz gulĩtâm. tuõ deķi tâ klâja, tâ kâ tam̃ spilĩvẹnam̃ tik varêja viênu malu tâ smuki ŗedzẽt, jâ. / uz grîdu tuôreĩz lupatus neklâj. / ziŕgiêm* [auduma strēmeles] *sašuva kuõpâ, tâdus* [*deķus*] *klâja. / ka pârveda guôvi, ta klâja savus prakus saîmniẽce, kas mugurâ bi, uñ veda pãri stalĺî, laî tã guôve ãtrâk piẽruôn. /* [zoss *gurbā*] *klâja kâdu vẹcu ziŕgu deķi va kuô. / tâdus lupatus, drẽbs* [alus gatavojamā baļļā] *neklâja iêkšâ.* ☐ ***klât galîdu*** – likt galda piederumus, arī ēdienus, dzērienus uz galda. *guôda diênâ galîdu klâja a stikla uñ balĩtiêm traũkiêm, a spuôžâm karuôtẽm uñ nažiêm. /* [Mārtiņos] *vãrija, cepa zuôsi, kam̃ jaû bi zuôsis, pĩles. ta jaû bi aka galc klâc. /* [kāzu] *galîdi bi klâti – vãrîta gaļa liẽla kaûdze, puzgalîvas. maîze bi. apakšâ plãtesmaîze, viŕsû kriņģêlis uñ us kriņģêli viŕsû siẽra kriņģêlis, blakus skâbmaîzes kukulîc. / Vastlãvja diênâ iẽt piê kaĩmiņiêm,* [..] *ẹd piê klâta galîda.*

2. Likt, novietot slānī (piemēram, labību, salmus); veidot (labības, salmu) klājumu. *sapļãve* [niedres], *sasẽja uñ uz jum̃tu klâja vîrsû. taga jaû vaĩs tuõ nedara. / garsalĩmus visus klâja uz jum̃tu. /* [alus gatavojamā baļļā] *sâka likt tuõs salĩmus, tâ sâka klât vîrsû, ta kâ isnãk laba biêza kârta. / liepu lapu ceļu klāju, dẹlu māti gaidīdama.* (LFK 1961, 10129)

3. Piestiprināt (pie kā). *pajẽma piñdzeli uñ apsmẽrẽj tuõ papĩru, uñ klâja piê siênas klât. / uozuolzīļu grīdas liktas, pērlītẽmi griesti klāti.* (LFK 1818, 24)

4. savienojumā ar *vaļā*. **Atdalīt (ko sakļāvušos).** [izšķēržot] *klâj vaļâ – tã cũka ta bûtu kâ grãmata. / nu klâ vaļã tuõ grãmatu uñ pamâcîsimiês bišķi!*

5. Sist. *teû tik vaîg pa tãm bļam̃mâm viênreĩz klât! kuô tu niẽkus tẹrini?*

II***klât*** adv. **1.** parasti savienojumā ar verba *bût* formām. **Tā, ka (kas) ir novietots, piesaistīts (pie kā).** [pūru dalot, deva *skāterus*] *savaî krustamãteî, vĩra tę̃vam̂, vĩra brãlim̂, vedẽjiêm, vĩra mãsãm. viĨlas zeķes klât bi.* // **Tā, ka (kas) ir pievienots, piejaukts (pie kā, kur).** *tãs* [cūkas zarnas] *iêgâž liẽlâ bļuõdâ. tuŕ i klât zaŕnas, kuņģis, dubeņdẹsas. / zupurãceņi – tuŕ i rãceņi klât, aŕ piẽbeŕ putraîmus. / ka tiẽ* [*lāči*] *i klât uñ ka tuõs samaļ̃, ta maîze mẹĨla tâda.*

2. Norāda uz stāvokli, kad (kāds) ir ieradies (pie kā, pie kāda, arī kur). *vĩri isviĨka tîklu a mẹñciêm nuô jũras. ta ari Jẽpelis bi klât. / nevarêja tuõs nabagus viẽn aîzraĩdît pêc tuõ svẹ̃tku — viêns aîziẽt, drĩz uõtris aka klât.* ✧ ***klât kâ nagla*** – saka, ja ierodas kur nekavējoties, īstajā brīdī. *klât kâ nagla – teîc us tâdu, kas viênmẹ̃r iêruôdâs laĩkâ. / tikkuô uzliêk puzdiênas gaĨdâ, Biẽrañc klât kâ nagla. / sarunâju kaĩmiņu, laî atnãk palîdzẹ̃t. uñ nuô rîta bî klât kâ nagla.* ✧ ***klât kâ saûkts*** – saka, ja kāds ierodas tieši vajadzīgajā brīdī. *tã kaĩmiņiẽne nuô rîta bî klât kâ saûkta, ka pamanîja, ka nuôkaûta cũka.* ✧ ***klât (kâ) sists, mẹsts*** – saka, ja kāds ierodas (kur) negaidīti, neaicināts. *va vaîg, va nevaîg – kâ sisc, mẹsc klât i. / puĩka bî klât kâ sisc, mẹsc, ka mãte pârbraûca nuô Liẽpãjs. / tiẽ kaĩmiņu bẹ̃rni i sisti, mẹsti klât, pastãvîgi nãk piê tiẽm mũsu bẹ̃rniêm. / paruna* [ir:] *kâ sisc, mẹsc klât iŕ!*

3. Norāda uz stāvokli, kad iestājas kāds (piemēram, dienas, gada) laika posms. *ka saũle nuôgãjuse, ta tuḿša nakte drĩz klât. / līdz ataût kãjas, nuõmazgât ruôkas, vakariņu laĩks klât. / nu tikkuô beîdzis pûst tas vẽš, vakaŕs aŕ i klât.* // **Norāda uz stāvokli, kad iestājas (kāds cilvēka mūža posms).** *laî jaû miŕšañs laĩks i klât, bet tuômẹ̃r visu vêl gribu zinât, jâ.*

4. Norāda uz stāvokli, kad sākas (parādības dabā). *gribêjâm grâpt tuõ siênu, bet nu i liêtus klât. ta jaû šuôdiên ne·kuô nèizdarîs. / aũkstum̂s klât, rudeņa dârbi i padarîti.* // **Norāda uz stāvokli, kad sākas (piemēram, fizioloģisks process).** *vaîg tik aĩzmiŕkšt aces, uñ miêks tũlīt klât.*

5. Līdzās, ļoti tuvu (kam, pie kā) atrasties; līdzās, ļoti tuvu norisināties, notikt. *vẹciêm* [kaimiņiem] *dẹ̃ls nuôgãja pruôjâm. palika divi viẽn. kad bi dẹ̃ls klât, bi labi, dẹ̃ls lîdzêja kuô padarît. /* [bērniem] *klât viẽn vaîg stãvẹ̃t, laî viņi nesaķĩvêjas. viêns uõtram̂ grib kuô atjẹm̃t. / Diês duõs man̂ šuõrudeñ jaûnu klât gulẹ̃tãju. / vĩri tãs ûdas visas ismete pa tuô jũru. tuŕ klât nestãvêja. / piê* [cūku] *atnešanâs jaû pastãvîgi bi ciĨvẹ̃ki klât.* ☐ ***izstāvēt klāt*** – būt klāt, lai, piemēram, uzmanītu, aprūpētu (kādu). *tâpêc namâ tas bi* [zosis perēja], *staĨlî gãja puõstâ, nevarêja isstãvẹ̃t klât.*

6. Tuvu. *sašãvu tuõs kukuļus pa klât citu citam̂, isnãca sadura. ka pa klât piêšãva, ta viņi sadurâs. / us tiŕgu sabraûca rati klât cic piê cita. / tu netiêc piê krasta klât, ja vẽš i tik·pat kâ pretĩ.* ✧ ***gaĨs klât*** – saka, ja draud briesmas, bojāeja. *nãkuôt nuô meža mãjâ, apmaĨdijuôs. sniêks putinâja uñ sala. duõmâju – nu gaĨs klât. / vaî tu klusêsi! kâ tâda čiẽkstene brẹ̃c uñ raûd! duõmâtu, ka gaĨs klât.*

7. savienojumā ar bezpriedēkļa verbu aizstāj verba priedēkli *pie-*. **Norāda, ka darbības objekts tiek virzīts, saistīts (pie kā), vienots (ar ko).** *papuvê stãda rãceņus uñ liêk mẹ̃slus vêl klât. / vẹcâmãte lika dêli klât, ka aûguôni aûga, ka sâka aûkt. /* [desām] *jaûc klât tuõs speķîšus. / piê visâm biêsputrâm strêba piẽnu klât. tikaî maîzi nèêda klât. / maîzi ka* [alus gatavošanai] *cepa, ta jaûca tuõs apiņus klât piê tãs maîzes. /* [jumtiem] *sẽja aŕ vicêm tuõs saĨmus klât. / kukulîši gatavi. klât ệd va nu siĻ̃ķes va mẹñcus. /* [pie biezputras] *klât êda vaî nu sviêstu dzẹĨtânu, va nu mêrci. uñ piẽnu dzêra* [klāt] *– va nu svaîgu, va rûgušu piẽnu. cic aka deva kâdu šķêlîti gaļu klât. / tãs* [*austenes*] *ziêmâ sẽja, kažuõkus viĨka, uñ ta tuô drãnu sẽja tâ klât, laî smukâki bûtu.* // **Norāda, ka (kāds) virzās (pie kā), tuvojas (kam).** *tas tâc manîks – kuŕ rẹdz, ka kas iznãks labi, taĩsâs tik klât. / saîmniêce bi isvãrijuse rĩvẹ̃tus ķiĻ̃ķẽnus. atnãca vẹcâ Made uñ taĩsâs ari klât. / kâdu reĩzu jûgumus smẽrêja a trânu, laî neiẽt duñduri klât. / viênreĩz jaû iêlika meîtini sliḿnicâ. klât aŕ ne·viênu nelaîž. / ka i kumeĻ̃š, ta* [ķēve] *nuô sâkuma nelaîž klât, i pikta.* ☐ ***likties klāt*** – sākt enerģiski strādāt. *nu, kad mẽs liksimiês klât taî daŕbâ, ta tiẽ grũtumi isputês kâ spaļi.* ☐ ***ruôkas likt klāt*** – (sākt) darīt (ko), strādāt. *laî tuõ mãju sakuôptu, tuŕ bi jâliêk visiêm ruôkas klât. / tuŕ jaû visi vĩri lika ruôkas klât, laî iscẹĨtu tuõ akmeni.* ✧ ***līp klāt kâ dadzis*** – saka par apnicīgi neatlaidīgu, uzmācīgu cilvēku. *kâ apsẽžuôs, tâ mazaîs tũlīt līp klât kâ dadzis. / mazaîs* [zēns] *jaû man̂ kâ dadzis līp klât. vakaruôs skatâmiês grãmatas.* ✧ ***sviêsties klāt*** – izrādīt simpātijas (uzturoties kāda tuvumā). *viñš* [tas ir, puisis] *taî meîtaî tâ sviêdâs klât, patika viņam̂.*

8. savienojumā ar priedēkļverbu. **Pastiprina verba priedēkļa *pie-* nozīmi.** [*biguzei*] *taga drusku piêliêk miĨtu kuñkulîšus klât vêl. nezinu, vaî senâk bẽra. / ka* [jaunpienu] *vãrija, ta piêlẽja klât svaîgu piẽnu. ta bi strebjam̂s. / iẽvas kâtiņus aka piêsiên klât, ka ruõze i. / us paññu sacepa gaļu – kumâsīnus a sīpuõliêm, piêkũla klât piê tãm sẽnêm miĨtus.*

klâtāk adv. **Tuvāk.** *mājas taîsîši klâtâk citaṁ piê cita. / iēsiṁ pa tuõ ceļu! te klâtâk mājas. / tag* [radi] *nuōbraûkuši kaû kuŕ citūr. uñ ta tuŕ bûs dârps klâtâk.*

klâtāks, *-**a*** adj. **1. Tāds, līdz kuram (arī kam) ir samērā neliels attālums.** *ęsu klâtâkâ ciêmîte. / Liēpāja bi klâtâkaîs piĺsęc, ku braûca añdęlętiês. /* [ceļa labošanai] *ņēma grañtus nuô Rudes ciêma ganîkles. tiē klâtâki bi.*

2. Tāds, ar ko ir tieša radniecība. *dižus radus puškuô – tiē* [ir] *tiē klâtâkiê radi. / ja* [meitas] *vęcâkiêm tas* [puisis] *patîk, ta acsaûc vīra vęcâkus uñ klâtâkus radus kâdus uñ sarunâ kâzu diênu.*

klâtbûtne subst. **Atrašanās, uzturēšanās (kādā vietā noteiktā laikposmā), piedalīšanās (kādā norisē, pasākumā).** *tęs atrakstija dęlaṁ mājas. pagastvīru klâtbûtnê tuõ darija.*

[I]*klâties* v. **Klāt sev virsū; tikt pārklātam (ar ko).** [barons] *klâjâs te priêkšâ, ka êda, laî nenuôlej priêkšu. viš pajêma, ispurinâj* [*zalveti*] *uñ ta tuõ viênu stûri aîzbâza te aîs tās vestes.*

[II]*klâties* v. **Veikties, risināties dzīvei, notikumiem (sakarā ar kādiem apstākļiem).** *guôdâ tęvu uñ māti vęcumâ, ta tev labi klâsiês pašaṁ. / izejuōt taûtâs, vęcâki svêtija meîtu, laî labi klâjâs.*

klâtums subst. **Tuvums.** *dikti maz saîmniēku bi, kas tâdus* [*iestāvus*] *varêja turęt. tuŕ vaîdzêja ganīkli klâtumâ. / nêši – muṁs tâdu dikti maz bi. viss bi klâtumâ.*

klâtuvējs, *-**a*** adj. **Tuvējs.** *tiē klâtuvêjiê ciêmīni atnāks lîdzęt rāceņus nuôraût.*

klaūdzēt, arī ***klaûdzēt*** v. **Radīt spalgu, samērā skaļu troksni (piemēram, par cietiem priekšmetiem, kas atsitas pret ko); atskanēt šādam troksnim.** *vēš pûš, luôgu slēģi sâk klaūdzęt. / ka sâk klaūdzęt duris, ta jaû kâc atnācis. / kas tuŕ klaūdz? / matuōri nāk, kâ klaûdz viê.*

klaūdzināt v. **1. Panākt, būt par cēloni, ka (kas) vairākkārt klaudz.** *piê luôga vēš klaūdziṅ slēģi. / tęs klaūdzināja visu rītu. gribêja tuõ vęcuô lādi salabuôt.*

2. Skaļi klauvēt. *piê durīm viêns klaūdzina.*

klaūkš interj. **Lieto, lai atdarinātu īslaicīgu troksni, kas rodas, piemēram, aužot.** [Mīkla:] *acskriên gaīgalis, nuôskriên gaīgalis, sasit spârnus – pliūkš! klaūkš!* [Atminējums:] *aûž.*

klaūkšēt v. **Radīt troksni (piemēram, par nelieliem koka, arī metāla priekšmetiem, kas strauji saskaras vai atsitas pret ko cietu); atskanēt šādam troksnim.** *tâdas klikatas bija, tâc kuôks. ka gāj, klaūkšêj viē.*

klaūns subst. **Cirka mākslinieks, kas tēlo komiskas lomas.** *citreīz klaūnu saûc paî âkstu.*

klaūsība subst.; vēst. **Klaušas.** *muīžâ vaîdzêja visas klaūsības nuôstrâdât.*

klaūsīgs, *-**a*** adj. **Paklausīgs.** *tâdus zirĝus, kas nebi klaūsîgi, a·viênu jûdza piê rāma zirĝa kreîsâ pusê. / vaî tad Añdriķis kâc klaūsîks vīrs? tâdi paši tiē bęrni.*

klaūsināt. Sk. *k l a ū š i n ā t .*

klaūsīt v. **1.** trans.; intrans. **Darīt, izturēties pēc (kāda) gribas, padoma, norādījumiem; darīt, izturēties (pēc kāda pavēles, rīkojuma u. tml.).** *ka tęs teîca vârdu, ta visi viņu klaūsija. / puīkas suôlija tęvu klaūsît. / es, māt, tev klaūsîšu, nedzêršu. / nu klaūsi mani! tu tuõ maîsu viêns neceĺsi! / vaî ta mani klaūsîs – iēs uñ darîs tâ·pat. / pīļu tēvīns bûs šuôgad baĺtspaĺvaīns. redzês, kâ pīļu mātîtes a pīļęniêm tuõ klaūsîs! / tas bi laps darba zirĝs, klaūsija iēt pa vagu. / kas klaūsa, tiē labi suņi, ne·ku neklîst, saŕgâ mājas. / jaūnu zirĝu jaû iēmâca visuôs dârbuôs. uñ zirĝs klaūsa. / ai bērnīni, ai bērnīni, klausait tęvu, māmuļīti!* (LFK 1961, 10565) ☐ ***klaūsīt uz vârdu*** – tūlīt klausīt. *mešsârks tâ iêmâcijis savus suņus, ka klaūsa uz vârdu.* // **Reaģēt uz savu vārdu (par dzīvniekiem).** *ka suni saûc vârdâ, tas klaūsa uñ nāk klât.*

2. Būt spējīgam darboties, funkcionēt kādā veidā (par ķermeni, tā daļām, norisēm tajā). *mañ ruôkas vaī neklaūsa – nuōgurušas. / tęvaṁ vęcumā vaīs kājas neklaūsija. / vęcaṁ ciĺvękaṁ kājas tâ neklaūsa vaīrs, nevaŕ paiēt.*

3. vēst. **Pildīt klaušas.** *bi jâiēt klaūsît muīžâ – strâdât muīžâ.* ☐ ***klaūsīt diênas*** vēst. – kalpot; atstrādāt. *nuô pirmdiênas bi jāsâk iēt muīžâ diênas klaūsît.*

4. Ticēt (kam). *taṁ žīdaṁ varêja klaūsît, taṁ bi ritîga uôlikte. / tuõ es klaūsu, ka tas tâ bi. / tas vīrs tâ daūdz svajâ, taṁ nevaŕ klaūsît. / tā tâda svaja. klaūsît nevaŕ ne trešuô tiêsu. / tuõ nevaŕ klaūsît, tas tâc svajākslis i.*

klaūsītājs m., ***klaūsītāja*** f.; subst. **Cilvēks, kas klausās (cita cilvēka runāto); cilvēks, kas klausās (piemēram, lekciju, koncertu).** [kāds] *kuô runâ, uñ klaūsîtājs nesadzirđ.*

klaūsīties v.; trans.; intrans. **Dzirdēt un uztvert (piemēram, teikto, dziedāto).** *vęcâmāte bi skārda buñdžiņâ iêbęruse naûdas gabaliņus. paskrabiṅ, laî bęrns klaūsâs. / kâdu vakaru aka bi visi sanākuši*

klaũsîtiês buñgâšanu, kad ugune bi nuõdzęsta. / zirks varî aûses gruõzît. ja viš skatâs uñ klaũsâs, ta viš saspicê us priêkšu. / dzird gañ guôvis. ja klaũsâs, ta saceļ aûses tâ plati. / strazdi isperêjši bęrnus – sâk čiępstęt. ruñcis apakšâ klaũsâs. / Liẽldiênu rîtâ klaũsijâs pãtarus, tad nesa bruõkasti. / tâļu manis arâjĩnis, laî balsãji klaũsijâs. ka tas mani neredzêja, laî balsãji klaũsijâs. / tã tâda svaja. turî naũ vęrc kuô klaũsîtiês. / neklaũsiês uz maniêm vârdiêm, skatiês uz maniêm darbiêm! uñ uõtrâdi saka. ☐ ***klaũsīties ar abām aûsīm*** – klausīties ļoti uzmanīgi, sasprindzināti. *tu nuõskrej uz buõti uñ pãrnes visu, kuô teîkšu! nu klaũsiês arî abãm aûsĩm!* ✧ ***klaũsās, muti iz·plêtis*** – klausās ar izbrīnu, pārsteigumu. *kâdus ta brīnumus tas Jẽpis teîc tamˀ Mičĩtimˀ? viņš klaũsâs, muti is·plêtis.*

klaũšas, retāk ***klaũši*** subst.; vēst. **Feodālās zemes rentes forma – darbs, kas zemniekiem jāveic muižā bez atalgojuma.** *bijuši klaũšu laĩki, ta kalpuôjuši kuñgiêm. / pãrnedęļu viêna meîta bî jâlaîž muĩžas klaũšâs. / klaũši bi muĩžu dârbi. / saîmniêkiêm bi jâpilda liẽli klaũši muĩžaî.* // **Ar likumu noteikts zemes īpašnieka pienākums veikt kādu darbu.** *pagastamˀ arî bi klaũšas – ceļi bi jâtaĩsa.* ☐ ***iẽt klaũšās*** (arī ***klaũšuos***) vēst. – pildīt klaušas. *bi jãiẽt muĩžniêkiêm strâdât dârps – muĩžu klaũšâs iẽt. / bija jãiẽt daũdz muĩžu klaũšâs. / klaũšuôs bi jâiẽt.*

klaũšināt, arī ***klaũsināt*** v. **Vairākkārt, vairākiem jautāt, lai uzzinātu ko; vairākkārt jautāt (kādam), lai uzzinātu ko.** *tęs gãja klaũšinât, cik tã malka maksâ. / iẽšuôt klaũsinât citus, varbût redzẽs, ku tiẽ gãjuši.*

klaũvāt. Sk. *k l a ũ v ē t .*

klaũvāties v. **Vairākkārt sist (piemēram, pie durvīm, sienas), radot troksni.** *kuô tiẽ bęrni klaũvâjas?*

klauvermanis m., ***klauvermane*** f.; subst.; folkl. **Cilvēks, kas klauvē; skārdnieks (?).** *klauvermani, klapermani, nãc ar mani tautiņās! tautām tādi biķerīši – klauvējami, klapējami.* (RMM 133521, 194)

klaũvēt, arī ***klaũvāt*** v. **1. Sitot (piemēram, pie durvīm, loga, sienas), radīt troksni (parasti, lai signalizētu).** *kâc klaũvê piê durvĩm. / kuô nu klaũvê – nãc tik iêkšâ! / piê steñdera nevarî dzirdęt, ka klaũvê. / raũ, piê duru kâc klaũvã! ej paskati, kas turî nãk! taga klaũvęt saka.* // **Sitot (ko), radīt troksni.** *vęcaîstęs taĩsa žuôgu. varî dzirdęt, kâ klaũvê. / te Skuôdâ garî tiẽm* [keramikas] *puôdiņiêm klaũ-êja. viš turî klaũ-êja piê tiẽm puôdiņiêm* [un katrs savādāk skanēja].

2. Strauji, spēcīgi pukstēt, pulsēt. *sirc klapê, klaũvê.*

klavieres subst. **Taustiņu stīgu mūzikas instruments, kura stīgas ieskandina ar filcu apvilkti veserīši.** *tag velˀ* [barona] *klaviẽres kâdâ jaûnsaîmniêka pašķũnelê stãv. / ka balsu piêduô, ta jaû piê tã ęrmõna piêiẽt. tag pa klaviẽrêm saûc. / klaviẽres bi viênamˀ uõtramˀ.*

klavierēt v. **Kviekt (par cūkām).** *ka cũkas kviêc, grib ęst, teîc – cũkas jaû klaviẽrê. / cũkas klaviẽrê, jâiẽt duõt ęst. / tãs* [cūkas] *klaviẽrê pa stallĩ. velˀ nav dęvuši ęst.*

klãvīt: ☐ ***klãvīt ûdas*** – sakārtot āķu zvejasrīku spīlē – *klāvā. ûdas saņẽme uñ pârvede mãjâs. uñ tad bi tâs ûdas jãklãvî. / tad bi tãs ûdas jâklãvî uñ tãs zives jâpucê, tiẽ meñceļi jâiššķêrž. / arķis i tas, ku kabiñ tãs ûdas vîrsû. ka klãvî ûdas, ta turî kabiñ vîrsû tuõs klãvus. / ûdas klãvĩ.*

klãvs subst. **No koka darināts spīļveida priekšmets ūdu glabāšanai; uz šāda priekšmeta uztīta ūda.** *ka desmit klãvu, piêcpacmit apkabinâja, ta bi diẽzgañ. / katrâ* [ūdu] *baļļâ i četri klãvi. / irˀ maziẽ klãvi, kurˀ irˀ simˀt divdesmit ãķi, uñ irˀ liẽliẽ klãvi, kurˀ irˀ simˀt astuôņdesmit ãķi. / trîs kapas i klãvâ. divkapu klãvs* [ir] *simˀtdiũdesmit ãķu, trîskapu klãvâ – simˀtastuôņdesmit. / ûdas nuô ķuõča jęmˀ ârâ uñ liêk klãvuôs – isklãvî ûdas.*

Klãvs subst. **Personvārds – vīrieša vārds.** *Klãvs i vârc. / Klãvs uñ Niklãvs irˀ dažâdi vârdi.*

kleberēt v. **1. Neveikli, ar grūtībām iet.** *ka viš tâ iẽt uñ nemâk vêl labi staĩgât,* [saka, ka] *viš tig kleberê. / neziñ, cik ilgi velˀ tas vęctęvs varês klębęręt. dikti švaks i. / viņš jaû vęcâks cilvęks, tâ kleberê, piẽklibuô.*

2. Daudz runāt (?). *klębęręt i pulku runât. / kuô turî varî klębęręt tig daũdz! vaîg tig darît.*

kleberis subst. **1. Vecs, neveikls dzīvnieks (parasti zirgs), cilvēks.** *kleberis teîc uz zirgu, vĩru. / a vęcuô zirgu nevarî vaĩs braûkt. tas tâc kleberis palicis.*

2. Vecs, nolietots priekšmets. *te tas vęcaîs ratiņš i vęc kleberis. turî jaû ne·kuô nevarî savęrpt. / vęcaîs kumpîc i tâc galîks kleberis, neturas vaĩs.*

klēbēt v. **1. Līmēt.** *tag jaû tapetes klẽbê* [uz sienām]. *tad jaû a avīzêm. / ussmẽrẽ tuõ klĩsteri uñ ta klẽbẽ tapetes. / manˀ irâd jâisveîduô tã spęļu karte. tag es viņu klẽbêju. nu jaûtrîbaî vaîdzîks i.*

2. Veidot (ko) no lipīgas vielas. *tâda klẽbẽšanâs i, ka bęrni pa dubļiêm kašâjs, taĩsa guôsniņas uñ zirdziņus. klẽbê nuô mãliêm aka.*

3. Krāsot (piemēram, velkot svītras). *puĩka dikti grib tâ kļẽbẹ̑t. nuôpiŕka viņaṃ ûdeńskrãsas, visu buŕtnicu jaû piêklẽbẽjis.*

klẽbẽties v. **Kļūdaini, arī neglīti rakstīt.** *ka bę̂rni nepareĩzi raksta, teîc – kuô tu te klẽbẽjiês!*

kļẹburuot v. **Neveikli, ar grūtībām iet.** [suns] *dzîvs vêl iŕ – sâk kļẹburuôt a kãjâm.*

klecene, arī ***klecine***, ***kļecene***, ***kļecine*** subst. **1. Biezputra (parasti no rupjiem miltiem, bez aizdara).** *kâda senâk bija tã biêsputra – īsta mẹĺla klecene! klecene i tâda biêzâka biêzputra.* // reti. **Rudzu miltu rausis.** *klecene iŕ tâc raũsis – nuô rudzu miĺtiêm tuõ cepa, rĩvâti rãceņi drusku klât uz viŕsu. rudzu miĺtus sajaûca a sâli. uzliẽca malas uz aûkšu. tuõs rĩvâtuos rãceņus, bišķi vãrîtus rãceņus lika viŕsû.* // **Neizdevies, negaršīgs ēdiens.** *klecine i kaû kas, kas nav izdeviês, tã pati maîze, ka tâda slapja. kas tuŕ i, tik tâda klecine! / kuô tu te tâdu kļecini esi isvãrijuse! priêkš strêpšanas paŕ biêzu, priêkš mêrcêšanas paŕ šķidru. / teû tâda klecene iznãkuse! kas tuõ êdîs?*

2. Govsmēslu čupa. *tãs guôves te tâds kļecenes bî sataĩsîšas sẹ̑tã. / te sẹ̑cvidũ aŕ guôve istaĩsa kâdu kleceni. /guôve us pašu taku istaĩsija tâdu kleceni.*

klecēt v. **Ar lielu apetīti ātri ēst (parasti par cūkām).** *kļecẹ̑t* [ir] *ệst. us ciĺvẹ̑kiêm rẹ̣ti teîc, ka klecê. / cũkâm iêdeva labu êdiênu, tâ klecê. tas i, ka tâ klap! klap! ệd.*

kļecẹ̑tājs m., ***kļecẹ̑tāja*** f.; subst. **Liels ēdājs.** *iŕ nu gaṅ puĩka tâc kļecẹ̑tâjs! daũdz ệd.*

klecine. Sk. *k l e c e n e*.

kļeckas subst. **Ganu rotaļa (ar nazi).** *kļeckas i spẽle a nazi. tã i ganẹļu spẽle. / bę̂rni uz ganîkli spẽlêja kļeckas – viêns sêd uṅ kustiṅ naža ģeĺzi gaŕ muti. uṅ uõtris taĩsa mutê iêmẹst zemes kañkâli. ja iẽsviêž, ta viñnê. /* [ganu spēlē] *skaîta – viêna kļecka. tas i suôc. izgriêž nuô zemes gabaliņu a visu zâlîti. tuõ spẽles vadîtâjs zaûdẹ̑tâjaṃ mẹt atplẹstâ mutê.*

klederēt v. **Klīst.** *tas vĩrs nevaŕ mãjã nuôstãvẹ̑t, klederê apkârt pa ciêmu.* // **Klaiņot.** *mũsu suṅs nestãv mãjã, klederê apkârt.*

kledermanis. Sk. *k l e ñ d e r m a n i s*.

kļedzināt, arī ***kledzināt*** v. **1. Kladzināt.** *tã vista kļedziṅ jaû kâdu stuṃ̃du, bûs izdêjuse. / vista kļedziṅ, ka izdêjuse. / ka viņa* [tas ir, kuce] *dzîŕdêja, ka vistas kļedzina, ta viņa aŕ tuŕ nuõskrẽja uṅ isêda visas uõlas. / tâ saka, ka vista kledzina, ka viņa grib dẹ̑t, ka viņa meklẽ viêtu, kuŕ dẹ̑t.*

2. Daudz runāt (parasti vienu un to pašu, arī ko nevajadzīgu, lieku). *kuô viņi tuŕ kļedziṅ! siẽvas sagaĩšas, tik kļedziṅ. / tâ uṅ tâ, tâ uṅ tâ! – kļedzina kâ vista! gaṅ es pac zinâšu. /* [kaimiņiene] *kļedzina ta kâ vista, uõlu izdêjuse. / kuô viņas tik iĺgi vaŕ kļedzinât piê luôga?*

kļedzināties v. **Kladzināt (parasti ilgāku laiku).** *kas ta cic kļedzinâs kâ vistas!*

kļẽgāt v. **1. Klaigāt (par zosīm); gāgāt, gāginmāt.** *ka gũžas sâka kļẽgât, ta viņas taĩsijâs ku iẽt. / zuôses jaû tik kļẽgâ. visas gũžas kļẽgâ. / gũžas ganîklê kļẽgâ, bûs iẽraũdzîšas kâdu vanagu. / pãriẽt gũžas kļẽgãdamas nuô dũņaĩna ezerĩna. pãriẽt meîtas dziêdâdamas nuô dzęĺtẹna linu laũka.*

2. Daudz, arī skaļi runāt. *tãs siẽvas piê staĺļa kļẽgâ visu rîtu.* ✧ ***kļẽgā kâ gũžas*** – saka, ja skaļi sasaucas, runā. *meîtas sasaûcâs. puĩši teîc – kuô tãs tuŕ kļẽgâ kâ gũžas! / us ciĺvẹ̑kiêm teîc, kuri daũdz runâ, – nu tik kļẽgâ kâ gũžas!*

3. Nepareizi, arī skaļi dziedāt. *kad slikti dziêd, ari teîc kļẽgâ. / kadreĩz meîtas aŕ – smuki dziêdât nemâk uṅ ta kļẽgâ.*

kleĩbēties v. **Uzmācīgi atrasties (kā) tuvumā.** *ka kâc klât viẽn stãv, ta teîc – kuô tu te kleĩbẽjiês?*

kleĩdungs subst. **Logu, durvju apmale.** *kleĩduñgi i luôgiêm, duŕvîm apkârt. tâ viņi tâ prasti isskatâs. citâdi tas stûris tâc pliks, tâc nesmuks. / kleĩduñgi i, laî aîssẹktu spraûgas – duŕvîm uṅ luôgiêm. / kleĩduñgus piê bũvẽm sita – gaŕ luôgiẽm, duŕvĩm riņķĩ bija. tãs tãs apmalîtes.*

kleîduonis. Sk. *k l a î d u o n i s*.

kleînkājis, arī ***kleškājis***, ***kliškājis*** m., ***kleînkāje***, arī ***klešķāje***, ***kliškājine*** f.; subst. **Cilvēks, kam līkas, nepareizi veidotas kājas, neveikla gaita.** *kleînkājis* [jeb] *kliškājis i, kaṃ kleînas kãjas. / kleškājis i, ka tâ naû us kãjãm stiprs, tâ nẹvẹ̑rti iẽt. / iŕ gaṅ kleškājis – nevaŕ pa taku nuôiẽt taîsni. / kliškājis, kliš – tâ jaû kadreĩz teîc. tas iŕ tâc šķîps, greîzâm kãjâm vaî pac greîs. /kliškājis tâ nepareĩzi miṅ. / kliškājine i tâc ciĺvẹ̑ks šķîbâm kãjâm, aŕ iẽšanu nav kaũ kas kârtîbâ, pẹ̑das greîzas. / ka tâ nẹvẹ̑rti iẽt, tâ piêklibuô, teîc – tas tâc kliškājis i, tâc kleînkājis aŕ teîc.*

kleîns, ***-a*** adj. **Līks, nepareizi veidots (parasti par kājām).** *uz lîkâm kãjâm teîc, ka taṃ tâdas kleînas kãjas. / atnãca žĩc a tâdâm kleînâm kãjâm. / taṃ vĩraṃ tâdas kleînas kãjas – šķîbas. / kas te pa sniêgu gãjis a tâdâm kleînâm kãjâm? / ka ziŕks šķîbâm kãjâm i, ta teîc – kleînâm kãjâm. ta jaû tâdus neturêja*

uñ nepiŕka. / citam bija kleinas kājas, citam kumpa muguriņa. kleinas kājas kalnā vilka, kumpmugura lejiņā. (LFK 1817, 57) / *tas kraģis nestāv, kâ vaîg, tâdas kleînas kājas, šķîps.*

kleîta, arī ***kleîta***, ***kleîte***, ***kleîts*** subst. **Sieviešu tērps, kura augšdaļa atbilst blūzei, apakšdaļa – svārkiem.** *tâdas kleîtas nemaz nešuva. tâdi kleîti* [senāk] *nebî kâ taga. / mēs te vęcuôs laĩkuôs, ka sâka šũt tuõs garuôs kleîtus, ta teîcâm – re, ku tuŕ viêna preĩlene staĩgâ. / kleîtas tik bi vãciêtẽm. / piŕka vilĹlas aûdumu kleîtu šũt. kleîta bi nuô viêna gabala, nuô piŕktas drẽbes. / taga* [plitarīnus] *šuj us kleîtẽm aŕ. / brũtes kleîta. tâ pãri pa ceļiêm tuô brũtes kleîtu pašuvu. / jâ, jâ, brũtes svârku, šuva brũtes kleîtu. tas nuô vãcu tas* [vārds] *kleîc i. / bî tâdas kļošaîns kleĩtas, tâds kupls. / tã kleîta bî šũta tâda kļošaĩna, meta tâdu kuplumu uz apakšu.*

kleja comm., arī ***klejāns*** subst. **1. Cilvēks, kas bieži maina dzīves, apmešanās, uzturēšanās vietu.** *kleja uz gãjêju cilv̂ękiêm parasti saka, kas staĩgâ piê viêna saîmniêka, piê uõtra. ne·kuŕ nevaŕ nuõdzîvuôt gadu. / teîc saîmniêks – tuõ jaû nevaŕ lĩkt, tas jaû tâc kleja. / tas tâc kleja bi, nebî ne·kâc strâdniẽks. / tas jaû i ĩsc klejãns, ne·kuŕ nepastãv uz viêtas.*

2. Cilvēks, arī dzīvnieks, kas klejo. *klejãns i, kas klejâ, nenãk mãjâ. / kaĩmiņu suñs ritîks klejãns, kleja. tas jaû mãjã nestãv. / cilv̂ęks aŕ tâc klejãns i. viš jaû mãjas nevâķ, klejâ apkârt.*

3. Nevīžīgs cilvēks. *teîc ari us tâdu cilv̂ęku, kas nevaŕ sakuôptiês, savas drẽbes ismę̂tâ. tas aŕ i kleja.*

klejāt, arī ***klejuot*** v. **1. Klīst.** *tas vĩrs negrib strâdât, klejâ apkârt. / suñs izgãjis klejât pa laũku. tâdi suņi klejâ pa nakti. / kad·reĩz puĩši aŕ klejâja pa nakti sęzdiênâm – gãja dañcât. / te tâc vęcâks vĩrs klejâja pa vasaru. /* [senāk] *cũkas klejâj apkârt.*

2. Vairākkārt mainīt dzīves, apmešanās, uzturēšanās vietu. *es jaû tâ neklejâju. es tâ pa četri gadi nuôstãvêju* [pie viena saimnieka]. */ iĹgi gadi jaû i pa tuõ pasaũli klejâc, bet uz viênu viêtu tik tu esi tupẽjs* [tas ir, vienā ciemā]. */ taga jaû viņus* [tas ir, čigānus] *spiêž piê dârba. tag viņi nevaŕ klejuôt tâ vaĩs.*

klejuotājs m., ***klejuotāja*** f.; subst. **Darītājs → *klejuot* (1).** *es duõmâju, ka viš* [tas ir, suns] *i tâc klejuôtājs. bet mẽs viņu piêradinâjãm.*

kleksēt v. **Ar lielu apetīti ātri ēst (biežāk par cūkām).** *nu cũka tik kleksêj. cilę̂ks jaû nekleksê. / cũka kleksê visu, kuô tik duô. / viêns* [sivēns] *vaĩrâk tuõ zupu dzeŕ, uõtrs tik kleksê tuõs rãceņus. / piê galĹda biêži saka – kuô tu tik daũdz kleksê? aŕ tuõ duõmâ ãtru uñ nepiêklâjîgu êšanu.*

kleksis, arī ***kleķis*** subst. **Traips (biežāk tintes, kas uzkritusi uz papīra).** *puĩšeliṁ buŕtnicê vaĩrâk klekšu nekâ vârdu. / tas tiñtes kleķis ûskrît, ka raksta. / tiẽ klekši jaû buŕtnĩcâs radâs. / tuõ kleķi taî krę̂klã nevarêja izmazgât. / ka mẽs a tiñti rakstîjâm, ta tiẽ kleķi bija.*

klekšis subst. **Nazis ar dzelzs spalu.** *klekšis i* [nazis] *a dzeĺs spalu. ganeļi visi bi sapiŕkuši jaûnus klekšus.*

kleķe, arī ***kleķene*** subst. **Govs izkārnījumi.** *kleķene i guôvu sũdi. / guôvẽm nuôtĩrîja tãs kleķenes. / guôvêm bi viss viêna kleķene – mîksc. / tãs* [govs] *kleķes tuŕ sažuva. pašas tãs kleķes i ciêtas. / guôves te sę̂tã aŕ taĩsa kleķes.*

kleķerēt v. **1. Mūrēt (parasti neprasmīgi, slikti).** *tas mũrniêks tuŕ kleķerêja visu diênu, bet nevę̂rc tas dârps. viš tuŕ tik tâ kleķerêja.*

2. Ziest. *nu i tukša buñdža, nav vaĩrs kuô kleķę̂rę̂t.*

kleķeris, arī ***kleķermanis***, ***kleķę̂tājs*** subst.; niev. **Neprasmīgs amatnieks (parasti mūrnieks).** *tã krâsne i tik tâ saklęķęrę̂ta. viš tâc kleķeŕmanis bî tas mũrniẽks. / tas nav ne·kâc mũrniêks, tik tâc kleķę̂tâjs. / nu tas mũrniẽks nav meĩstaŕs, tik tâc kleķeris. / kleķeris iŕ lamu vârc.*

kleķis. Sk. *k l e k s i s*.

klemeñcis subst. **Liels dzīvnieks.** *leîniẽce atveda mę̂ñcus. viêns bi liẽls klemeñcis.*

klemeñdis = *klemeñcis*, **ein Mensch von hohem Wuchs** (gara auguma cilvēks). (EH I 614)

klẽmēt v. **Gaidīt (parasti ilgāku laiku).** *cik iĹgi tâ vaîdzês laũkâ klę̂mę̂t? ka tiẽ nãks nuô buõtes laũkâ? / nu varêja klę̂mę̂t lidz vakaraṁ, lidz sagaĩdija vĩrus mãjã.*

kleñme subst. **1. Krampji.** *ka cilv̂ękaṁ kraṁpis ûznãk, ta teîc – taṁ ûznãca kleñme. pa vęcaṁ tâ teîca, tag vaĩs ne. / stĩvuṁs kad kaũluôs iêmętâs, teîc kleñme iêmetâs.*

2. Sirdstrieka. *ka cilv̂ęks paliêk sliṁs, ka viņaṁ ûznãk, viš nuôkrît* [beigts]. *ta teîca, ka kleñme piêkrît. tag teîc, ka a siŕctriẽku krît.*

kleñpmēris, arī ***kleñpneris***, ***kleñpnēris*** subst.; novec. **Skārdnieks; kalējs.** *kleñpmêris bi traũku luõdâtâjs. ka* [trauki bija] *caũri palikuši, ta aîzluõdêja a ciņķi. / piê kleñpmẽra gãja. tag teîc – iẽt saluõdât, va dzeĺzis i pãrlûzis, va ratiêm. / tas i aka kleñpnera dârps,* [ja] *kas pãrtrũcis, pãrlûzis. tas a*

dzęĺzu liêtâm [strādā]. / *senâk bagâtniêki lika tâdus žuôgus kapuôs apkârt. tuõs kleñpnēris visus taĩsija. / skārdniêki i citi, tiẽ vañnas taĩsa tâ. bet kleñpnēris bi, kas nuô stiprâkiêm metãliêm kuô taĩsija. / kleñpnēris bi, kas kaļ̂. piê kleñpnēra nuônesa tâ kaû kuô, laî viš iskaļ̂ va kâdus lukterus, va kuô.*

kleîce subst.; novec. **Kabata.** *kabata i kleîce. tas i vẹc vârc. / skruõderis bi iẽšuvis puĩšeliṁ prakuôs liẽlu kleîci. / skruõderis bi piẽšuvis šineliṁ liẽlu kleîci.*

kleñderēt v. **1.** niev. **Staigāt apkārt bez noteikta mērķa; klaiņot.** *kļeñdẹrệt i staĩgât bez dârba, bez vaîdzîbas. / bệrni izgaĩši kļeñdẹrệt pa ceļu. / tuŕ aka viênc kleñderê! / ku tu kleñderê visu diênu kâ kleñdeŕmanis? / nelūkuo, mans brālīti, dižu ļaužu līgaviņu! ieradušas kļẹndẹrēt, atslēdziņas skandināt.* (LFK 1818, 1379)

2. Kustēties (par priekšmetu, tā daļu). *zuõle i tâda, laî viñš* [tas ir, arkls] *nekleñderê uz viênu va uõtru pusi.*

kleñderēties v.; niev. **Ilgāku laiku *klenderēt*.** *kas tâ staĩgâ apkârt, mājâs nestāv, ta teîc – kuô tu te kleñderêjiês viẽn!*

kleñdermanis, arī ***kļeñdẹrmanis***, ***kleñderis***, ***kledermanis*** m., ***kleñdermane***, arī ***kļeñdẹrmane***, ***kleñdere***, ***kledermane*** f.; subst.; niev. **Cilvēks, kas bezmērķīgi staigā apkārt, klaiņo.** *kleñdeŕmanis* [ir], *kas kleñderê apkârt. / kleñdeŕmanis i, kas uz viênu viêtu nevaŕ dzîvuôt. / va tas kâc strâdniẽks! tâc kļeñdẹŕmanis viẽ i. / tuõ puĩši nevaŕ dẹrệt. tas tik tâc kleñdeŕmanis. cik ilĝi viš bûs! / kledeŕmanis i tâc cilvệks, kas mĩl tâ apkârt staĩgât daũdz.* / [dēls] *te mājâs bij tik tâc kleñderis, bet kriêvuôs istaĩsija pa vĩru.*

kleņķis. Sk. *k l i ņ ķ i s .*

klẹpains, ***-a*** adj. **Apsnidzis, sniegains (piemēram, par ceļu).** *viss ceĺš nuõsnidzis klẹpaîns a sniêgu.*

klẹ̄pāt v. **Lēni iet.** *gũžas sâk klẹ̄pât mājâ. / saîmniêce sevî pĩkst uz meîtâm, kas lệni nãk nuô daŕba mājâs. klẹ̄pâ kâ gũžas, nevaŕ ātrâk vilk̂tiês mājâs! / vẹcaîstẹ̄s tâ lệni iẽt, tik klẹ̄pâ apkârt.*

klêpelis subst. **Neliels klēpis.** *visu* [malkas] *klêpeli sadẹdzināju. nu i kârsta krâsne./ krâsnê iskurina viênu klêpeli malk̂u./ tag ziŕgaṁ pasviêž siêna klêpeli priêkšâ.*

kleperis subst. **Vecs, novājējis, arī liels, neizskatīgs zirgs.** *kleperis i vẹc ziŕks, tâc liẽls, vâš. čigānaṁ tig bi kleperis. Nîcâ tâdu kleperu ne·maz nebi. / us tâdiêm kaũluôtiêm* [zirgiem] *teîca – kleperis, ka pavẹcâks viņš bi. / kleperi saûc tâdu liẽlu zîrgu, kas tâ smagi skrej, kas tâ muñdri neskrej. / ka braûca tâc liẽls, rẹsns ziŕks, suôļus iẽt, bet rikšus nevaŕ paskriêt, ta teîc – tas i kleperis.*

klepēt v. **1. Ar lielu apetīti ātri ēst (parasti par cūkām).** *sivệns dũšîks, tâ ệd, tâ klepê. / kâ tās cũkas vaŕ kļẹpệt tuõ êdiênu!*

2. Ziest. *nu gaṅ tuõ sviêstu sâk kļẹpệt uz maîzi uõtr·tik.*

3. Kustināt (parasti galvu, ausis) – par cūkām. *cũka tâ klepê – krata tuõ gal̂vu.*

klêpis subst. **1. Ieloks, kuru veido augšstilbi un ķermeņa vidusdaļa (cilvēkam sēdus stāvoklī).** *bệrni grib, ka māte jẹṁ klêpî paaũklệt. / sevišķi bệrni mĩl klêpî sệdệt. / mana māte tuõ bệrnu turệja klêpî, tina. / puĩsiṁ pa priêkšu jâpļaũ spaĩle. meîta atkal̂ iẽt aîz viņa uñ sajẹṁ rudzus klêpî, uñ sasiên a tiẽm pašiêm rudziêm. / mazi bệrni spiêž klêpi, liẽli siŕdi – viên·mẹ̄r jātuŕ prâtâ māteî, kâ bệrnaṁ iẽt. / mazaîs a tâdu juõni māteî klêpī iêkšã.* ✧ ***iekrist klêpī*** – tikt iegūtam viegli, bez pūlēm. *tas viñnẹsc kâ klêpī iêkrita. / maṅ tas ratiņš kâ klêpī iêkrita – krustmāte atveda pêc kâzām.* ✧ ***kâ Diêva klêpī*** – ļoti labi, mierīgi, netraucēti. *vẹcâmāte savâ viêtâ iênesa jaûnu siênu, ūsklâja bal̂tu paĺgu uñ nu varês gulệt kâ Diêva klêpî.* ✧ ***ruôkas klêpī salicis*** –bezdarbībā; aktīvi nepiedaloties (darbā, pasākumā). *kālab tu sêd, ruôkas klêpî salicis? varệtu kâdu* [ogu] *krũmu nuõlasît!*

2. Priekšmetu, masas daudzums, ko var apņemt, nest ar abām rokām (parasti piespiežot viduklim); siena, salmu u. tml. daudzums, ko saņem ar darbarīku, parasti dakšām. *klêpis i, cik vaŕ a abâm ruôkâm saķệrt uñ nẹst. / kad šuõ mal̂kas klêpi sakurinâs, ta sil̂tuma piêtiks. / ja kâdu reîzu varêja dabũt nuô ziŕga,* [aitām] *atnesa kâdu klêpi âbulĩnu – pa Ziêmsvệtkiêm, pa Zvaîgžņu diênu. / kâdu klêpi atnes taṁ zîrgaṁ ari tã sệka! / saņēma* [rudzu] *klêpi, sasêja pệdu a tuõ pašu rudzu, a tiẽm pašiêm sal̂miêm sataĩsij saĩti. / tâ tu, ceļdaṁs tik liẽlu klêpi, salaûzîsi dakšu kâtu. / tuõ puĩši teîca, ka tas i laps, kas iẽnẹs klêpĩti mal̂kas va spañnîti ûdeni.*

3. Arkla sastāvdaļa (?). *aŕklaṁ klêpîtis i, bet neaceru vaĩs, ku tas i.*

kļẹps. Sk. *k l ẹ p u s .*

kļẹpuot v. **Radīt klepum raksturīgas skaņas.** *senâk teîca kãsệt, taga – kļẹpuôt.*

klẹpus, arī ***klẹps*** subst. **1. Reflektoriska norise, kuras laikā gaiss spēcīgu grūdienu veidā izplūst caur sašaurinātu balss spraugu, radot raksturīgas skaņas.** [kumelīšu tēju] *dzeŕ sevišķi, ka klẹpus. gârda smaka. / lakači palîdz vẹcaṃ klẹpaṃ.*

2. Krēpas (?). *dusulis i kãsus, saûss kãsus bes klẹpiêm. ne·kã nevaŕ atkãsệt, tik kãsê.*

kleškājis. Sk. *k l e î n k ã j i s .*

klẽte, arī ***klẽts*** subst. **Labības noliktava; celtne dažādu ražojumu vai mantu glabāšanai.** [klētī] *trîs tẹĺpas, ku vaŕ labību nuõlikt, drẽbes, skapjus. viêna labību klẽte, viêna drẽbju klẽte, viêna, ku ruĺli nuõliẽk. / visa viêna gaŗa klẽte* [bija] *aŕ trijâm durêm. / klẽtî glabâ labību, drẽbes uñ visu, kas vaîdzîks dzîvê. / viêna bi labîbas klẽte, ku bi kasti, ku labîbu bẽra, – vidêjâ klẽtê. piĺla klẽte bija kastiêm. / trešâ bi drãnu klẽte. pašâ vidû bi drãnu klẽte. tuŕ bi skapji, lãdes aŕ. / tẹ̃s lika mãteî atnẹ̀st nuô klẽtes baznîcs drãnas. drãnu klẽtî bi. / kaĺpuõns, meîts gulêj klẽtî, taî drẽbju klẽtî. / nu ta ruĺļu klẽte bi. tuŕ ruĺlis stãvêj,* [ar] *kuô veļu ruĺlê. / viênâ bi ruĺlis, ku ruĺlêja veļu. veĺ šuõ tuõ nuõlika. / klẽtes jaû smukas, krãsuôtas dures. pa trîs, pa četri klẽti bi. / ta bi kaĺpu klẽte galâ. tuŕ bi vẹciêm, puĩšiṃ uñ meîtâm drãnas. / magazĩnas klẽte tã bi. tiẽ saîmniẽki, kaṃ trũka paûsarî labība sẹ̃t va ệst, jẽma nuô magazĩnas uñ rudeni adbẽra.* □ ***maîzes klẽts*** – klēts; celtne graudu uzglabāšanai. *žâvệtuô gaļu glabâja maîzes klẽtî piê griêstu. pakabinâja uz vãrdi.* ✧ ***(kâ) klẽte*** (arī ***klẽts***) ***bez atslệgas*** – saka par nesaimniecisku, izšķērdīgu, arī slinku cilvēku. *klẽc bez aclệgas kâ mãja bes saîmniêces. aclệga uñ saîmniêce saŕgâ mãjas labumu. / teîc ari uz išș̌kêrdîgu uñ sliñku, kas savu dzîvi nevaŕ nuôrîkuôt labi, tâc iŕ kâ klẽte bez aclệgas.*

klẽtele subst. **Neliela klēts.** *tâda klẽtele – tuŕ visu kuô nuõliêkâs.*

kleterēt v. **Neveikli iet.** *tuŕ viêns kleterê us šuõ pusi. / lẹ̀ni viš tuŕ kleterê, tâ nenuôteîkti* [iet], *viêns suôlis îsâks, viêns garâks. neiẽt tâ taîsni. / Pẽteris islimināja tãs kãjas uñ palika gaũdẹ̀ns. visu mûžu bi jãkleterê šķîbâm kãjâm.* // niev. **Iet.** [kad biju maza] *mañ patika klẹtẹrệt lĩdz ganiẽm.*

kleteriski adv. **Ļodzīgā gaitā, streipuļojot.** *ciêmiņš maktîgi kruõgâ iẽšvilĺẽjis, nãk mãjâ kleteriski viẽn pa ceļu.*

kletermanis m., ***kletermane*** f.; subst. **Cilvēks, kam neveikla gaita (?).** *kleteŕmanis i ciĺvệks, tâc klips.*

klẽtnieks m., ***klẽtniece*** f.; subst. **Klēts pārzinis.** [muižā] *vagãris bi, tad bi klẽtniêks, jâ. / vagãris bi, klẽtniêks* [muižā].

klẽts. Sk. *k l ẽ t e .*

klẽtsaûgša subst. **Telpa starp klēts griestiem un jumta segumu.** *klẽcaûkšã aŕ bî tâdas kastes, bî arî apciŕkņi. tuŕ žâvẽja vaĩrâk, tuŕ isklaîdus izbẽra tuõs graûdus. / mežâbuôli bi. us klẽcaûkšu uzlika, laî sasaĺst. / kraũzĩtes sabẽra uz klẽcaûkšu, tuŕ sasala.*

klẽtsduŕvis, arī ***klẽtsdures*** subst. **Klēts durvis.** *pret katrãm klẽcduŕvĩm bi klucĩši – pakâpiẽni. / ta jaû aka* [kāzās] *tâda dziêsma bi, ka jaû taĩsij klẽcdures vaļâ, – mañ ari, mañ ari gulâmu maîzi!*

klibāt, arī ***klibuot*** v. **Neveikt ar kāju (kājām) normālas iešanas, skriešanas kustības.** *kaĩmiņš sasita kãju, tagad klibâ. es aŕ necik señ sasitu kãju uñ klibâju. /* [vīrs] *tâ klibâdaṃs iẽt. /* [aitām] *bi kaũlu sâpes. aîta klibâja. ja viņa lidz rudeni nebeîdza klibât, ta nuõkave. / ziŕks bi sasitis kãju, klibâja. tuõ saãrstẽja paši – sẽja klât mîkstus mãlus. / neapkala ziŕgu, nu jaû sâcis klibât. / nuõkrita zĩrgaṃ pakavs, sâks veĺ klibât. ka tu iš·čibệtu! / vaî tik tas suñs nedabuja sakuôst taṃ tẹkuliṃ kãju? re, klibâ! / uz uõtru kãju vaîg iêdzẹŕt, laî neklibuô.*

klibiķis m., ***klibiķe*** f.; subst. **Klibs cilvēks vai dzīvnieks.** *klips* [ir] *klibiķis, te nãca tâc klibiķis, tâ klibuôja. / kuô tu nuô tâda klibiķa vari sagaĩdît, lidz viš atnãks. / tas mazaîs jẽriņš i tâc klibiķis.*

klibs, ***-a*** adj. **Tāds, kas klibo.** *tâdi jaû nebi skruõderi – vẹsẹli ciĺvệki, tâdi klibi tik. / nãca* [tirgotāji:] *vẹcaîš Miñdelis, klibaîš Miñdelis uñ Leĩbis. bi klibaîs Miñdelis – jaûns viñš bi, bet klips. / nu ja, klibaṃ laba nũja a·viên piê ruôkas. / kâ tu, klips bûdaṃs, varẽji tik tâļu atnãkt? / nuô sliktas barības* [govis] *bi stĩvas, klibas. paûsari tas bi vaĩrâk.*

klibums subst. **Stāvoklis (cilvēkam vai dzīvniekam), kad (tas) klibo.** *nu jaû drĩz mañ tas klibuṃs bûs pãrgãjis. / citaṃ ziŕgaṃ kâc stĩvuṃs, kâc klibuṃs piẽmetâs. tuŕ ne·kâdas zâles nebi.*

klibuot. Sk. *k l i b ā t .*

kliburis subst. **1. Neizskatīgs, neiznesīgs cilvēks; neizskatīgs, mazvērtīgs dzīvnieks.** *kas nuô tã puĩša bûs paŕ vĩru – ne tuŕ kâc isskac, ne stâvs, tâc kliburis viẽn iŕ. / kliburis i labi nenuôaûdzis ciĺvệks, ari luõps. teîc – tâc kliburis viẽn iŕ. / skãde – isķẽrnâja tik daũdz naûdu uñ tik tâdu kliburi* [tas ir, zirgu] *nuôpiŕka.*

2. Vecs, nevērtīgs priekšmets. *kliburis i nederîks, tâc acsviêžamˆs daîkc. / kliburis i tâc vẹc, nuôliêtuôc daŕbarîks, nazis, kraģis. / tuõs vẹcuôs kliburus sasviêdîs uz bẽniņiêm.*

kliče subst. **‘?’.** *viņu ussiĨdija tuõ pašu sãrmu akaĺ uñ piêlêja vêl kliči, citâdi viš êda ruôkas, ļuôti stiprs bi.*

klîdināt v. **1. Dzenāt, dzenājot izjaukt.** *gani gãja klîdinât guôves, laî ệd.*

2. Dalīt, virzīt (uz vairākām pusēm, uz vairākām vietām); dalot, virzot līdzināt plānākā slānī. *ziêmu us ceļu isvẹsc grañc, paûsari iẽs klîdinât pa visu ceļu.*

3. Panākt, būt par cēloni, ka (kas) kļūst mazāk koncentrēts. *tuõ* [zilo] *papĩru lika viŕsû us tuõ aûguôni, laî klîdina aseni.*

klidzināt v. **1. Virzīties sīkiem, skanīgiem soļiem (parasti par zirgu).** *ka ziŕks tâ riksîšuôs skriên pa bruģi, ta teîca, ka klidzina. ta tâc truôksnis i.*

2. Smieties, trokšņot (ilgāku laiku). *ka tẹ̦s teîce pasaku, bẹ̦rni klidzinâja, asaras slaũcîdami. / kuŕ vaĩrâkas meîtas bi kuõpã, tuŕ aka klidzinâja. / bẹ̦rni te taĩsa tuõ truôksni, klidzĩņs, neļaũ vẹcaîmãteî gulẹ̦t.*

klidzīt v. **1. Smieties.** *mazaîs puĩšelis gulẹ̦damˆs jaû smejâs, tâ klidzî kâ liẽls vĩrs. / bẹ̦rni klidzîja visu vakaru, nevarês pa nakti gulẹ̦t. / kuô tãs meîtas tâ vaŕ klidzît?*

2. Zaudēt uz brīdi elpu, palikt bez elpas, bez balss (parasti smejoties). *tuõs juõkus klaũsuôtiês, smệjâs visi klidzîdami. / ka tẹ̦kulis badija viênu ganu, ta tiẽ citi smệjâs klidzîdami.*

kliêdēt v. **1. Dalīt, virzīt (uz vairākām pusēm, uz vairākām vietām), izjaucot (kā) vienību.** *uskabina us tâdu ãķi uñ tad tîklu vẹĺk uz aûkšu, tad pa gabalu tâ kliêdẽ.*

2. Panākt, būt par cēloni, ka (kas, piemēram, dūmi, migla) kļūst mazāk koncentrēts, blīvs. *vẽjš tâ labi kliêdê tuõ miglu. ganˆ jaû veĺ bûs saũle. / labi, ka tas vẽš sâk pûst. tas tuõs mâkuôņus kliêdẽ.*

kliêdziens subst. **1. Ļoti stipra balss skaņa; atsevišķa skaņa, kas dzirdama, kam kliedzot.** *te tâdi kliêdziêni nãca nuô tã puŕva. kâc tuŕ kliêdza. / bija dziŕdamˆs liẽls kliêdziêns. vaî bûs puĩšelis pakritis?* ☐ ***garais kliêdziens*** reti – plaši, lēni un spēcīgi izdziedāta (neliela apjoma) melodija (burdona pavadījumā), kas pieder pie tautas mūzikas senā slāņa un ko dziedāja pavasarī, arī pēc lielākiem lauku darbiem (piemēram, siena sagrābšanas, rudzu pļaujas) brīvā dabā. *sastâjâs siẽvas buñtâ uñ saûca gaŗi. us trîs reĩz tuõs garuôs kliêdziênus nuôsaûca.*

2. Dzīvnieku (parasti dažu putnu) raksturīga balss skaņa. [zosu] *tẽvĩniêm bi skaļâks kliêdziêns.*

kliẽgāt v. **Klaigāt; skaļi runāt.** *kuô tu te kliẽgâ, runâ klusâk!*

kliêgt v. **1. Radīt skaļas balss skaņas (piemēram, bailēs, sāpēs).** *viĺņi sâkuši zvaĺstît laĩvu, uñ meîtas kliêgušas. / puĩši uskâpa uz jumˆtu uñ uzlêja pa skuŕstĩnu taî putrâ ûdeni. uñ meîtas aîsskrêja kliêgdamas. uñ visu pareģuôšanu isjaûca. / ciêmiņu puĩsis iêlêja pa skuŕstĩnu ķêķî meîtâm uz gaĺvu spañni ûdeņa. tãs kliêdza, muka. / meîtas kliêdza pa ķêķi, kâ baĩl. / mẽs, bẹ̦rni, kliẽgdami jẽmâmiês. tiẽ visi Jaûnagada daŕbi.*

2. Ļoti skaļi runāt, saukt. *jâiẽt kliêkt, laî dzeņ̂ guôves mãjâs. / meîta runâ, runâ, bet ta sâk kliêkt. / kuô tu kliêdz? es jaû nãku.* ☐ ***kliêgt piĨlā rīklē*** – kliegt ļoti skaļi. *tâ rãjâs ciêmĩnuôs, kliêdz piĨlâ rĩklê.*

3. Radīt raksturīgus, samērā skaļus saucienus (par dzīvniekiem). [zosu] *tẽvĩni kliêdze, mãtîtes klẽgâja. tâ varêja iššķĩrt. tas tik nãca rudeni. / ẹzẹ̦ŕmalas pļavâs dzẽrves iĺgi kliêdza. / liẽlâs* [zosis] *gãja kliêgdamas pa laũku. / kuŗa nuô pẹ̦rệtâjâm gribêja iẽt laũkâ, tã sâka kliêkt. / zuôsu tẽvĩns pastãvîgi ûzmana. ja kaû kuô rẹdz, ta kliêdz.*

klienêt – **„sich etwas erwünschend (bittend) warten”** („gaidīt, vēloties (lūdzot) ko”). (EH I 620)

kliêns, ***-a*** adj. **Mazs, tievs, vājš, nespēcīgs (par cilvēku).** *kliêns i tiêvs, tâc maziņš.* [tādu] *piê gŗũta daŕba nevaŕ sûtît. / kliêns iŕ tâc maziņš dikti, maziņš uñ tiêviņš. tas puĩka aûg tâc kliêns. / ka mazâks, ta teîc – tas tâc kliêns puĩšelîtis. /* [puisis] *smuks bûtu, bet pa daũdz kliêns. viš bûtu sejâ laps, bet tiêvs.*

kliêst v. **1. Kliedēt.** [linu] *stiêbriņus kliêž uz rugãjiêm uñ tilina* [jeb] *balina. viš baĨc paliêk, saûss. /* [linus] *nuõsit uñ tad izvẹd uz laũku, uñ ta kliêž. / laî lini izbalẹ̦tu baĨti, ka ismêrcêja, ta kliêda uz rugãjiêm, laî tilâ. / graûdus bẽra klẽtĩ uz griêstiêm, kliêda, laî žûst.*

2. Sist; mest. *puĩkas sâka rãtiês, lîdz sâka kliêst viêns uõtraˆ pa muguru. / puĩkas sâka aŕ akmeņiêm kliêst viêns uõtraˆ.*

3. Šķirstīt; pārlapot. *puĩka te kliêda tuõ grãmatu visu diênu.*

kliẽsti, vsk. ***kliẽsts*** subst. **Negaidīti, neparasti, arī nepatīkami notikumi.** *ceļâ vaŕ gadîtiês dažâdi kliẽsti. / tuŕ bî kliẽsti – brĩnumi.* **// Nepatikšanas.** *nu i kliẽsti, slikti i! / ka kaû kas nèizdeviês, ta teîca – nu bûs kliẽsti! tâ bẹ̦dâjâs. tas tâ bûtu rãjiêns, nepatikšanas. / meîta saplêsa kâdu traũku. ta*

teîca – nu tu gaṇ istaîsiji riktîgu kliẽstu! / sagaîši vīri, nu rãjâs. sanāks vêl liẽls kliẽsc lidz vakaraṃ. / ķêķî aka liẽli kliẽsti – kaķis abgâzis krūzu, viss piẽns pa grîdu. // **Nekārtība.** *visas mañtas izmę̂tâtas, liẽli kliẽsti. tâ jaû bę̂rniẽm i.*

kligāt v. **Smieties.** *kuô tu kligâ kâ kutinâc? neļaũ tę̂vaṃ gulę̂t!*

klīgāt v. **Klaigāt (par putniem).** *meža gũžas jaû gaîsâ klīgâ – mājâ i.*

klijāns subst. **Vidēji liels vanagu dzimtas putns ar druknu ķermeni, īsu, platu asti, āķveidīgi saliektu knābja galu un gariem, platiem spārniem (*Buteo*).** *klijãns i mę̂lls putns, a mazu gal̂vu, garu kaklu, liẽlâks pa strazdu. klijãns dzîvuô pa mežmali, ẹzę̂rmali, uz laũkiêm nenāk. / liẽlaîs klijãns viņudiên bi viênu vistu nuôkuôdis. viš ę̂d zives, žurk̂as, nag̊es. viņaṃ nuô spârna gala lidz spârna galaṃ gaṇ·drīz metrs.*

klijas subst. **Graudu ārējie apvalki, ko atdala dzirnavās, iegūstot miltus un putraimus.** *kad bīdelê pûru graûdus, atliêk sẹ̆nalas, kuô saûc pa klijâm. i smal̂kâs klijas uñ rupjâs klijas. / klijas tās sẹ̆nalas i. bi rupjâs klijas, smal̂kâs klijas. / bīdelê smal̂ki, tuî pa divêjâm klijâm nuôsijâ.* / [dzirnavās] *viênâ maîsâ nāk tās klijas, uõtrâ mi l̃ti. / kviêšu smal̂kâs klijas bēre, cẹpuôt maîzi, klât, laî gaŕšîga rupmaîze.*

klik interj. **Lieto, lai atdarinātu skaņas, kas rodas, aizrautīgi smejoties.** *klidzîdamas – tas i tâ aîzraûdamâs, kliêgdamas, tâ klik, klik!*

[I]*klika*, arī **[I]*klikata*** comm.; subst. **Cilvēks, kas bieži smejas; liels smējējs.** *īsc klika – klikâ viênâ klikâšanâ. / klikata = klika*, **jem., der fortwährend lacht** (kāds, kas vienmēr, pastāvīgi smejas). (EH I 617)

[II]*klika* interj.; parasti savienojumā ar *klaka*. **Lieto, lai atdarinātu troksni, kas rodas, piemēram, kuļot ar spriguli.** [ar spriguli] *rakstâ vaîdzêj nuôsist. taṃ rakstaṃ vaîdzêj iẽt tâ – klika klaka, klika klaka, klika klaka.*

klikāt v. **Smieties.** *meîtenes klikâ viênâ klikâšanâ.*

[II]*klikata* subst. **1. Vasaras apavs ar koka zoli un siksniņu vai auduma virsu.** *tâdas klikatas bi a tâdâm štripâm pãri. trîs, četras štripas pãri, uñ kuŕpe gatava. apakšâ kâda zuõlîte. / tâdas klikatas te bi kaŗa laīkâ, vãcu laīkâ. tâc kuôks. ka gãj, klaũkšêj viẽ. pa Liẽpâju bija liẽluô daļu visâm* [sievietēm] *vãcu laīkâ* [*klikatas*]. *nu kuôks bi, ta tâdas stripas pâri, laî nekrît zemê.* [*klikatas* bija] *tâdas kâ tag, bet tad bi kuôka apakša. / ka atnãcêm te, tãs klikatas nẹsâj. / pa kara laīku mẽs a tâdām kuôka klikatiņām gãjâm. / atnes mañ klikatas! ku tã viêna klikata pazuduse?*

2. comm.; pārn. **Klibs cilvēks.** *klikata i tâc klips – iẽt klikata, klikata.*

[III]*klikata* interj. **Lieto, lai atdarinātu kliba cilvēka gaitu.** *klikata i tâc klips – iẽt klikata, klikata.*

klikatāt v. **Radīt īslaicīgus, citu citam sekojošus trokšņus, piesitoties (pie kā), atsitoties (pret ko) – par cietiem priekšmetiem; atskanēt šādam troksnim.** *laũkã tuî tâc truôksnis bî. tas bî kâc zaîs, kas tuî klikatâja.*

klikšēt, arī ***klikšķēt*** v. **Radīt īslaicīgu, paklusu troksni (piemēram, par nelieliem koka, arī metāla priekšmetiem, kas strauji saskaras vai atsitas pret ko cietu); atskanēt šādam troksnim.** *tę̂s sit naglu – vaî dzîrdę̂t, ka klikš. / pa diênu jaû tâ nedzîrdêja, bet pa nakti ta varêja dzîrdę̂t – tas luôks klikšķêja, vẽš viņu kustinâja, purinâja. / nezinu, kas tuî klikšķêja. / tas slẽģis klikšķ, ka liẽls vẽš laũkã.*

klikšķināt v. **Panākt, būt par cēloni, ka (kas) vairākkārt klikšķ.** *dzenis kuôku kaļ̂, tâ klikšķina. truôksni viš taīsa. / ka izbeî graûdus uz paluôdzi, ta putneļi tuî tâ klikšķina. / cic mâk a zuôbiẽm tâ klikšķinât. / Jānîtiṃ, brālîtiṃ, slikti gãja šuôvakaî – nav vaīs skruõšu macīnã, ne pul̃veŗa radzīnã. uñ tã pati pederīte nevarẽja klikšķinât.*

klikšķis subst. **Īslaicīgs, pakluss troksnis, kas rodas, piemēram, nelieliem koka, arī metāla priekšmetiem strauji saskaroties vai atsitoties pret ko cietu.** *mazaîs puīka taīsa tâdus klikšķus a tâdu nūjiņu.*

klimpa, arī ***klimpis*** subst. **Neliels, ieapaļš neraudzētas mīklas vai rīvētu kartupeļu veidojums, ko vāra, piemēram, ūdenī, buljonā.** *a trîs piŕkstiêm viêns meta nuô tiẽm rīvę̂tiem rãceņiêm klimpīnas. / isvārîsiṃ klimpus – nuô bīdeļę̂tiêm mi l̃tiêm samîcija. maṃma jaû saûca pa ķiļ̂ķẽniêm. / es nezinu aŕ, kâdas tās klimpas i. vaŕ·bût, ka tiẽ i tiẽ ķiļ̂ķẹni. / maîzes zupâ iêgriêž maîzîti, piêliêk zaptîti vaî kâdu sulu uñ iêliêk bīdeļę̂tus klimpîšus.*

klimst, arī ***klimstēt*** v. **1. Ilgāku laiku staigāt (parasti lēnām, bez noteikta mērķa, arī gaidot ko).** *il̃gi ta Biẽrañc dabuja klimst gaŕ Mādžas luôgu, lidz viņa tuõ iêlaîde. / kuô tu te viêns pac klimsti, nāc pul̂kâ aprunâtiês!*

2. Bezdarbīgi sēdēt (parasti gaidot ko). *kliẽstệt i gaîdît kâdu, kuô lệti nevarî sagaîdît. / vĩri kruõgâ dzeļ. siẽvas laũkâ ratuôs kliẽst. / suñs kliẽst piê duru. vaîg iêlaîst namã. / tas kaĩmiņu suñs te nãk, grib tikt iêkšã, kliẽst piê duru. viñš varî stuñdãm te kliẽstệt.*

klinika subst. **Klīnika.** *Brêma klinika te bij Liẽpājâ. slaveņîs dakteris* [viņš bija].

kliñkãjis m., ***kliñkãje*** f.; subst. **Cilvēks ar tievām kājām.** *kliñkãjis i tâc, kaṁ dikti tiêvas kãjas. / ritîks kliñkãjis! dikti tiêvi liêli.*

kliñklãvs subst.; niev. **Kūtrs cilvēks.** *kliñklãvs i tâc kûtrs ciĹvệks. tuõ tâ saûc.* // **Neizdarīgs cilvēks; cilvēks, kam ir vājas domāšanas spējas.** *kliñklãviņu saûca – turî ne·kas gudrs nav. ne viš kuô gudru runâ, ne dara. / kliñklãvs i tâc neveļrc ciĹvệks.*

kliñkš interj. **Lieto, lai atdarinātu skaņu, kas rodas, piemēram, saskaroties stikla, arī metāla priekšmetiem.** *kliñkš! – tâ dzîrd.*

kliñkšķināt v. **Panākt, būt par cēloni, ka (kas) vairākkārt klinkšķ.** *tas tâc skañdeklis, tâ kliñkšķinât varî.*

kliñkšķis subst. **Troksnis, kas rodas, piemēram, saskaroties stikla, arī metāla priekšmetiem.** *nuôkrita glãza, tâc liẽls kliñkšķis nuôskanêja.*

klĩns subst. **Dumbrājs, purvājs.** *kaû ku mežâ i tâc klĩns – turî ne·kas neaûg, it pa·visaṁ naû plika zeme, ta kâ tâc purvs.*

kliñstēt v. **Salt.** *nãc iêkšâ, nekliñsti laũkâ!*

kliñts subst. **Masīva akmens krauja.** *puĹveris i sîks sîks kâ tas viêns kliñšu aûks.*

kliņģerēt v. **Zvanīt (par modinātājpulksteni).** *puĹkstệns kliņģerê. / tuõs spuôžuôs* [pulksteņus] *saûca muôdinamiê. tiẽ briẽsmîgi kliņģerêja, nuô miruõņiêm ceļ aûkšâ. dikti tâdi skaļi bi.*

I*kliņģeris* subst. **Salds, trekns mīklas cepums, parasti divu savienotu apļu formā.** *kliņģeris irî nuô labas, trệknas mîklas, arî daũdz rozînêm izveîduôta baĹtmaîze.* ✧ ***samesties kliņģerī*** – cieši saritināties. *ķiẽrķis i tâc garîš, daũdz kãjas i, tâdâ lîkumâ, kliņģerî samệtâs.*

II*kliņģeris* subst. **1. Sitamais mūzikas instruments – trijstūrveidīgi izliekts neliels metāla stienis ar augstu, dzidru skaņu; triangolo.** *kliņģeris i muzîkas piêdẹruṁs, tệraûda trîsstûris, kuô tuî ruôkâ uñ arî uõtru – arî naglu – skañdiñ. / kliņģeris i trîskañtîks, dzeĹza. /* [mūzikas instrumenti bija] *pijuõle, ệrmõņika, kliņģeris – tas tâc trîsstûris nuô dzeĹža. pa tuõ sit.*

2. Modinātājpulksteņa detaļa. *kliņģeris i iêkšâ* [pulkstenim], *kas tuõ skaņu duô.*

kliņģēt v. **Sist (ar naglu) *kliņģeri*.** [ķekatām] *pašiêm muzĩķis līdz tâc kliņģeris – kliņģê.*

kliņķâtiês – ***„slēpties”***. (EH I 618)

kliņķēšana subst. **Rotaļa – paslēpes.** *tã i kliņķêšana. nuôskaîta tuõ dzejuõli – viêns, divi, trîs, nu tu esi brĩvs. / kliņķēšanâ varêja atsistiês pac, ja mệklệtãjs neredzêja vaî nepaspêja.*

kliņķēt v. **Spēlējot paslēpes, piesist (pie kāda priekšmeta), lai tā dotu ziņu, ka spēles dalībnieks ir pamanīts (?).** *bệrni sagãja mazi, visi slêpâs. kuru viš* [tas ir, meklētājs] *iẽraũga, ta tuõ viš kliņķêja – piẽsita. tã tâda ruõtaļiņa. / tâda spẽle bi – skaîtija lidz desmit, visiêm vaîdzêja kavâtiês. teîca – kliņķêja. / ta piê muṁs sanãca visi tiẽ bệrni. ta skaîta, kuîš kliņķệs. /* [bērni] *aka iẽt kliņķệt. tâ·pat nuõskaîtija, kuraṁ jãkliņķê. /* [meklētājam] *jãpiêsit – viêns, divi, trîs, tas uñ tas! ja piẽsit visus, ta viš vaĩs nekliņķệ.*

kliņķētіes v. **Spēlēt paslēpes.** *mazi bệrni spẽlệjas – kliņķệjas, kuîš ãtrâk piẽsit. / bệrni gãja kliņķệtiês. tã i tâda spẽle. viêns kliņķệ uñ citi slêpjâs. / turî bệrni iẽt kliņķệtiês – viêns stãv uñ skaîta, citi pabệg. kuru pirmuô iẽraũga, tuõ piẽsit. bệrni kliņķệjâs.*

kliņķis, arī ***kleņķis*** subst. **Durvju, logu rokturis.** *durvu kliņķis, durvu driķeris – tas piê durîm i. driķeri parî kliņķi arî saûca. / klabata i durîm, kliņķis. / duru kliņķis, luôgu kleņķis. cic pa kliņķi, cic pa kleņķi teîc. / uz kliņķi jaû nevarî drẽbes karinât.*

☐ ***kliņķu bũve*** – laivas būves veids, kad dēļu malas liek vienu nedaudz uz otras. *i tã saûcamâ kliņķu uñ vaîluma bũve jeb glatbũve, ka taĩsa* [jeb] *bũvê jaûnu laĩvu. / us kliņķu bũvi liêk dẽli dažas coĹlas pãri viênu uõtraî uz dẽles kañti.*

klip(a) interj.; savienojumā ar *klap*(*a*). **Lieto, lai atdarinātu ritmisku troksni, kas rodas, piemēram, četriem kūlējiem kuļot ar spriguli vai velējot (veļu) ar vāli.** *astuôņi, seši sita a spriguļiẽm. ja četri sita, ta tas raksc bi tâc – klip klap, klip klap. / ceļieties, ļautiņi, pulkstens jau trĩs! klip klap, klap, klip klap, klap mĩstiklas trĩc.* (LFK 1817, 131) */ vajdzêj issist tuõ rakstu – tâ klipa*

klapa! klipa klapa! tâ senâk issita. / [velējot veļu] *vaîdzêj taṁ rakstaṁ iẽt tâ – klipa klapa, klipa klapa, klipa klapa.*

klipat(u) interj.; savienojumā ar *klapat(u)*. **Lieto, lai atdarinātu ritmisku troksni, kas rodas, kuļot sešiem vai astoņiem kūlējiem.** *ka seši va astuôņi* [kūla ar spriguļiem], *ta bi klipat klapat, klipat klapat.* // **Lieto, lai atdarinātu ritmisku troksni, kas rodas, piemēram, jājot.** *klipatu klapatu rāceņu zagt.* (LFK 9, 3)

klipināt v. **Pārvietoties lēnā riksī (pa ko cietu), radot vienmērīgas skaņas.** *tas zirdziņš tâ klipinâja tâdâ lę̂nâ riksîtî pa tuõ bruģi, ka iêbraûca Liẽpājã.* / *klipinât i lę̂ni rikšuôt.* / *pa ciêtu ceļu, ku skaņa dzirdama, zirks tâ viêglã riksĩtĩ klipina. pa dubļu ceļu jaû tâ nevar dzirdę̂t tâdu klipinâšanu.*

klipis, arī ***klipšis*** subst. **Steļļu detaļa.** [stellēm] *tâc klipšîtis bi. tuõ klipi pacêla uz aûkšu. a kramp̃i aka nuôstiprinâja.* / *palaîd tuõ klipi!*

klīrēties v. **Tielēties.** *es viņu saûcu līdz, bet viņa ta kâ klīrêjâs, negribêja nãkt. bet beĩgâs piêkrita, gribêja, laî viņu lûdz.*

klîst v. **1. Ilgāku laiku staigāt (parasti lēnām, bez noteikta mērķa); klaiņot; bieži pārvietoties no vienas dzīvesvietas uz otru.** *viņus gadus te tâdi čigãni klîda.* / *blaṁdîtiês ir klaĩņuôt, klîst apkârt.* / *Biẽraṁc nu klîst kâ Diêva nepiêję̂mc viêns pac.* / *tas brãlis tâ klîda – te padzîvuôja kâdu laĩku, nu i Liẽpājã.* // **Ilgāku laiku iet, skraidīt, laidelēties (par dzīvniekiem).** *visâm* [govīm] *deva viênu maîzes gabalu – visâm apjẽma ap kaklu uṁ iẽdeva taî barvedeî apę̂st. ta viņas nešķĩrâs ganuôs, neklîda. tâ smuki buñtiņâ êda.* / *vista savus cãļus vadâ pa sę̃tu, laî neklîst.* / *kas klaũsa, tiẽ labi suņi, ne·ku neklîst, sarĝâ mãjas.* / *tiẽ maziẽ kaķę̂ni te sâk klîst apkârt.*

2. savienojumā ar *pruôjā(m)*. **Atšķirties, aizvirzīties (projām no kā).** *vaîdzêja abdricinât tuõ tę̂kuli gar avju baru, laî vasaru neklîst pruôjâ nuô bara.*

3. savienojumā ar *laũkā*, *ârā*. **Izjukt.** [*dzerša* mucā] *iêlika sešas nũjas tâ krusteniski, tad ûzlika virsûm tĩrus saĽmus. tad ûzlika akmeni tĩru us tiẽm saĽmiêm, laî viņi neklîst laũkâ.* / *sataĩsa tâdus* [skalu] *buñtiņus, laî neklîst ârâ.* / *jâisdę̂dzina ratu islaîdê caũruṁs, buĽtu kuŕ iẽbâst, laî rati neklîst laũkâ.* / *tãs prikadeles senâk ne·maz netaĩsij. nuô kapâtas gaļas jaû klîda laũkâ.*

4. parasti savienojumā ar *laũkā*, *nuõst*. **Izplūst (par pašķidru masu).** *tas dzę̂ļtę̂naîs sviêsc neklîda laũkâ, ja bi nuôtaĩsîc, kâ vaîdzîks.* / [*baltuo sviestu*] *skutulâ ar divâm karuôtêm tâ maĩsa, laî neklîst nuõst. ka piẽleî, atkaĺ klapê.* / *ka* [*baltuo sviestu* gatavojot] *viš neklîst, ta liêk uš šķĩvi. uṁ tâc viš sasaĺst.*

5. Izplatīties (par baumām, ziņām). *tuŕ klîda tâdas sliktas runas.*

klīstere, arī ***klīsteris*** subst. **Līme, ko gatavo no miltiem vai cietes; speciāli sagatavota saistviela, ko izmanto līmēšanai.** *applucina miĽtus, sataĩsa tâdu biêsputru – klīsteri. a tuõ tapetes liêk piê siênas.* / *klīstere* [sauc], *ku tapetes lĩmê klât. applucina rudzu miĽtus, klẽbê piê siênas tapetes.* / *glumu var sataĩsît kâdu klīsteri.* / *vãruôšâ ûdenî iêbẽra saũju miĽtus. ta saciêtêja tâc biês klīsteris.* / *klīsteris ir lĩme. varuõt tâdu klīsteri nuôpiŕkt uṁ salĩmât traũkus.*

klīsterēt v. **Līmēt ar klīsteri.** *klīsteri taĩsa nuô rudzu miĽtiêm, bīdę̂ļę̂tiêm. saplaûcê a vãruôšu ûdeni. ta klīsterê.*

klīsteris. Sk. *k l ī s t e r e .*

klistīrs subst. **Šķidruma ievadīšana zarnās pa taisno zarnu.** *bę̂rniêm a·viênu ir cêrmes. ta vaîg klistīru ar taĩsît.*

klišāt, arī ***klišķāt*** v. **Iet (parasti ar lielām tupelēm).** *vêl šuôgad klišâju pa laũku.* / *ta varêja vêl a tãm vęcâm pastalâm klišât.* / *nu a tãm tupelêm vêl varês kliškât pa dubļiêm.*

kliši adv. **Nepareizi, greizi (likt kājas ejot).** *tas i kliškãjis – kãjas katru us savu pusi mẹt iẽdaṁs. tas kliši staĩgâ.*

klišis m., ***klišine*** f.; subst. **Cilvēks, kas lēni iet.** *ka tas klišis duõmâ pârnãkt, tik lę̂ni iẽdaṁs?*

kliška subst. **Vecs apavs, tupele.** *kliškas ir vęcas tupeles.* / *re, ku pagulĽtê manas kliškas! atnes!*

kliškājis, arī ***kliškājine.*** Sk. *k l e î n k ã j i s .*

kliškāt. Sk. *k l i š ā t .*

klišš, ***-a*** adj. **Šķībs; greizs; līks.** *kliškãjis, kliš – tâ jaû kadreĩz teîc. tas ir tâc šķîps, greîzâm kãjâm vaî pac greîs.* / *klišas kãjas – tâc kliškãjis.*

klīvere, retāk ***klīveris*** subst. **Buru laivas mazā bura.** *vę̂lâk* [laivām] *bi divas buŗas – liẽlâ buŗa, mazâ buŗa – klīvere saûca.* / *a zẽģeli* [brauca]. *priêkšâ bi tâda mazina* [bura]. *tuõ saûca klīvere. tã tâda tiêva,*

spica. / zẽģele [jeb] *bura. liẽluô buru tâ·pat saûca uñ mazuô buru pa puku,* [arī] *klīvere. / buru laīvaî i klīveris priêkšã.*

klīze subst. **Seja.** *kaûjuôtiês teîc – likt, smę̄rę̂t uõtraṁ pa klīzi, pûrnu. tuõ jaû puīši vaīrâk. / taṁ tig duô pa klīzi! / taga teîc – liks pa klīzi, bet tad* [senāk] *– liks pa čuñnâm, ka četras paliks.*

[I]*klizma* subst. **Negadījums, nelaime; nepatikšanas.** *ceļâ nuõtika klizma – saplîsa ritenis. bûtu drīzâk adbraûkuši. / kâ ta tev trãpijâs tâda klizma ceļâ? / tuŕ tâda klizma bija – saplîsa smukâ bļuõda.*

[II]*klizma* subst. **Šķidruma ievadīšana zarnās pa taisno zarnu (diagnostikai, ārstēšanai).** *tâdu klizmu taīsija, laî vę̂dę̂ŕs iziẽt.*

klocriņķis subst. **Gredzens.** *zę̂Ĺta klocriņķi – tiẽ bi zę̂Ĺta, uñ te bi akmeñs. / klocriņķi bi tik apaļi.*

klopēt v. **Sist, dauzīt (ko).** *ka tâ daũzâs, ta teîc – kuô tu te klopê? tev miêra ne·maz nav?*

klopsãmars subst. **Gaļas āmurs.** *tâc klopsãmaŕs bi. tas tâc ãmarelis bi, kuôka spaliñš.*

klopsis, arī ***klopse***, ***klupse***, ***klupsis*** subst. **Maltas vai sakapātas gaļas (un sīpolu) sacepums.** *samaļ̂ gaļu, piêmaļ̂ rãceņus klât, jâ. uñ piêbeŕ kâdu saũjeli miĺtu vaî mañnâ klât. nu piparus salika, sīpuôlus labi salika. uñ speķi sagriêza kumâseļuôs veĺ tâ, laî trę̄knâks bûtu. uñ tad iscepa klupsi. / iscepa klopsi. tas nuô maĺtas gaļas. tañte teîca klupsis. / ka tã gaļa bi tâda sakapâta, tad sīpuôlus sagriêza. uñ tad iêlika taûkus, uñ ta tuõ iêlika tâ apcę̄pt. uñ ta piêbẽra veĺ miĺtus beīgâs uñ ûzlêj ûdeni. uñ tas bi ãtraîs klupsis, jâ. sīpuôlu klupsis tas pac i. / klupsis uñ klupse* [sauca]*. visâs klupsês lika sīpuôlus.* **// Gaļas sitenis.** *ku tuõ gaļu tâ sakapâj a cireli, tuõ saûc pa klopsi. / klopse akaĺ bi aŕ tâ·pat kapâjama, maĺšana nebi. tad jaû nebi mašīnu. tag jaû klopse* [sauc]*, jâ.* **// Kotlete; malta gaļa.** *ãtraîs klopsis – tã bûtu tâda maĺta gaļa, êdiêns nuô maĺtas gaļas. / tuõ klopsi mẽs tuõ kotleti saûcaṁ. / nuô klupša, kad piêlika gâršviêlas, varêja cę̄pt faĺšuõ zaķi.*

klõrkaļ̃ķis subst. **Hlorkaļķi.** [linu] *diêgus izbalinâja klõrkaļ̃ķî.*

klõrs, arī ***kluõrs*** subst. **Hlors.** *vę̂lâk ta a klõru* [audeklu] *balinâj. a tuõ vaîdzêj mâcę̂t – viš sàêda. / vaīrâk jaû kluõrâ balinâj, iêkš kluõra. labus linus, tuõs tik tâ negribêj kluõrâ balinât. ta teîca, ka sàę̂duôt.*

klubãķis, arī ***klubāks*** subst. **Neliels koka gabals, ko izmanto koka ietaisēm.** *klubãķis iŕ mas nuôzãģę̂c kuôka gabalelis. tâdi piê bũves šuŕ tuŕ bij vaîdzîgi. / amatniẽkaṁ zãgâjuôt vi·sâdi klubãki palikuši. tiẽ tâdi mazâki gabali. / kuôka līstîte, katrâ galâ tâc klubãķîtis, ka vaŕ garâm bâst tãs karuôtes. karuôšu aīzliêkamaīs* [sauca]*. / griêstuôs bi tâc klubãķis piê dziẽda. / apakš tã stuõvera paliêk tâdus klubãķus vaî kuôkus, laî nãk aûkstâk, laî vaŕ krūzîti palikt. / es* [durvīm] *ãzliku priêkšã tuõ klubãķi, tas tâc kraṁpītis* [durvju aizdarīšanai]*.*

klubažāt, arī ***klubzāt*** v. **Iet (parasti lēni, smagnēji).** *ku tu klubažâsi? ku tu iẽsi? / sâksiṁ klubažât mãjâs! / vaî varês klubzât mãjâs lidz puzdiêni?*

klubežât – **taumeln, schwerfällig gehen** (streipuļot, smagnēji iet). (EH I 621; ME II 232–233)

klubiķis subst. **Steļļu detaļa.** [stellēm] *kraṁpis te bi paraûjaṁs – tuõ saûca pa klubiķi.*

klubs subst. **Celtne kultūras un atpūtas pasākumu organizēšanai.** *Ę̃mbutniẽki tag i taûtas naṁs, klups. tuŕ es dzimu. / nu tas* [sarīkojums] *tepat mūs klubâ bija.*

klubukrę̂sls subst. **Klubkrēsls.** *tâdi lakšu krę̂sli bi. viņus nuô tâdiêm žagariņiêm pine, nuô tâdâm isplę̂stâm sluõksnêm, nuô kuôka saknêm. gañ·drīz ispine tâdus pat, kâ muṁs taga tuõs klubukrę̂slus.*

klubzāt. Sk. *k l u b a ž ā t .*

klucelis subst. **Neliels klucis.** *saplêsa tuõs kluceļus šķilâs uñ iêmêrca ûdenî. ta bija skali priêkš ķuõcu pîšanas. / tuõs kluceļus vaîg saskaĺdît. / es nuôveĺku a kãju biŕzi. veçuôs laīkuôs a kluceli viĺka. / iẽsiṁ parañtît kâdu kluceli priêkš saûsas maĺkas!*

klucēt. Sk. *k l u č u o t .*

klucgalis, arī ***kluñcgalis*** subst. **Koka gabals.** *kuôka gabaĺs iŕ kluñcgalis. tañte bûtu teîkuse klucgaļi. / te isnãks labas kaŗuôtes nuô tã šķę̃mbalaīnâ bę̃rza klucgaļa. / te tiẽ kluñcgaļi mę̦tâjs, vaŕ pakrist. vaîg pasviêst tuõs kluñcgaļus nuô kãju nuõst. / tuõs klucgaļus, nesaskaĺdîtuôs gabalus, sasviêž kaûdzẽ. / ka apmę̦t kaûdzi uñ nuôspicê, tad piêliêk žãkarus, kas istaīsîti nuô kâda kludzgaļa. sasiêti gali, ta kâ vaŕ pārlikt pāri.*

klucis subst. **1. Paresns koka stumbra atgriezums (parasti neapstrādāts).** *tę̦s pārveda nuô meža apses kluci. teîce, ka iscîrtîšuôt abru. nuô apses isnãca laba abra. / nuô ŗesna kuôka nuôzãgâc gabaĺs – klucīc –* [bija] *priêkš sêdêšanas, maĺkas skaĺdîšanaî, pakâpšanaî, gaļas kapâšanaî. / kluci saskaĺda maĺkâ. / tuõ kluci sadala daŕvãkšļuôs. ne jaû katra priẽde deŕ priêkš taṁ. /* [virtuvē] *klucīc bi, ku sacîŕst gaļu uñ maĺku. / pàaûkstinâjuṁs, dẽles bi us kluciêm.* ✧ ***kâ nuo kluča nuorañtīts*** **(**arī ***nuorañtīts*****)** –

saka par druknu, resnu cilvēku (parasti zēnu). *tas puīšelis tâc ŗęzgalis aûg, kâ nuô kluča nuôrañtîc. / us tâdu ŗęsnu teîc, ka tâdi ŗęsni bę̂rni, – ta kâ nuô kluča nuôrañtîc.*

2. **Zirgvilkmes lauksaimniecības darbarīks – gluds, smags koka klucis, ko izmanto augsnes blīvēšanai, pievelšanai.** *druvâ aka bi liẽls klucis, ŗęsns. a tuõ aka piêruļ̃lêj druvu lîdzęnu. ap četrdesmit ceñtmetri diametrâ. zirks vęļ̂k. / zemes ruļ̃li liêtuô zemes nuôspiêšanaî, nuôlîdzinâšanaî. tas i apaļ̂š klucis.*
3. **No paresna koka stumbra veidots bišu strops.** *kad·reīz bi gari baļ̃ki isciŕsti – kluči. ta jaû tâdi truôpi nebi, kluči bi. / Nîca bija lîdzęnumâ, tuŕ a bitêm nenuôdârbuôjâs. cik kuŗaṁ bi bites, tãs bi struôpâ, kuôka klučuôs. / Nîcâ nebi bites. Deģiêm tik bi. tiẽm bi piêci, seši struôpi. bija kuôka kluči – iêkš kuôka izduôpti. / bites bi kuôka klučuôs. tag i namĩni.*
4. **Tītavas, uz kurām uztin audekla velkiem domātos pavedienus.** *piê aûdękla mešanas bi vaîdzîgi kluči, męsli, stakles. / kuŕ tina* [pavedienus] *viŕsû, tas tas klucis skaîtijâs. kâdu reīzu bi apaļ̂š ruļ̃lis – ta kâ klucis. nuô tã cêlâs tas vârc. vęlâk istaīsija četrkañtîgu a tâdiêm šķêrsîšiêm. tuõ kluci iêlika kãjâs. / nuô tiẽm klučiêm* [tin] *uñ griẽž tuõs męslus. / kluči bi a ruôku griẽžami, kuŕ satina tuõs diêdziņus. / ka sâka męst us klučiẽm uñ kamuõlus vaīs netina, ta kuņĩnu vaīs neliêtuôja. / tîtavu klucis us tâdu puļ̃ķîti. tina riņķî. šĩs* [tītavas] *aka priêkš tîšanas.*
5. **Aizjūga sastāvdaļas – loka – liekšanas ietaises daļa.** *gañ·drĩz katrâs mãjâs bi piê staļ̃ļa siênas iêtaīsîc luôku liẽcamaîs plaûkc* [jeb] *klucis.*
6. dem.; dsk. **Auduma raksts.** *cic jaû isaûda tâdus klucîšus. / iŕ tâdi raksti dziŕdęti – klucîši. bet es tuõ nezinu.*

klucīšveīdīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kam ir četrstūraina forma (?).** *nu* [audumu] *rakstu veīdi iŕ tâdi klucîšveīdîgi. / tas* [durvju] *griẽzeklis kuôka, klucîšveīdîks.*

klučuot, arī ***klucēt*** v. **Tīt velkus uz tītavām.** *kad męt aûdęklu, ta dzives satiñ us klučiêm – klučuô. / kluči iŕ akaļ̂, ka tuõ aûdęklu sâk męst, kad jãklucê iŕ uz četrâm tâdâm tîtavâm. tad vaîg aŕ tuõ mazuô tîtavĩnu.*

kludziens subst. **Malks.** *ûdeñs kludziêns acspiŕdzinâja labi. / viênu kludziênu iêdzêru tuõ sulu.*

kludzīt v. **Ēst; rīt.** *mazaîs puĩka tâ kludzî, tâ rij, dzeŕ a truôksni. / nu tuõs kuñkuļus gañ varêja kludzît! / gũžas tâ vaŕ kludzît tuõs graûdus, kaklus staîpîdamas.*

kluga subst. **Malks.** *kluga i, cik mutê vaŕ iêjęṁt. / mutê vaŕ iêjęṁt viênu klugu. / tâda kluga alus labi smeķ. / še jeṁ savu klugu tu arî – lîdzêji jaû pļaũt! / iêduô viênu klugu iêdzę̂rt! saûsa mute.*

klūga subst. **Lokans, elastīgs (parasti kārkla) zars, ko izmanto pinumiem.** *vâcele aka bi tâda pîta nuô klũdziņâm, nuô vîtuôla vicîtẽm. / sę̃tuves bi pîtas nuô klũdziņâm. / muŕc iŕ nuô klũgâm sapîc, ku nę̃ģus ķeŕ. / klũdziņas cic saûc vicîtes. cits i apaļas, citas drãza plakañs.*

klugāt v. **Dzert.** *piẽnu vaŕ klugât, tas laps. / nuô tâdas liẽlas glãzas iļ̃gi kuô klugât.*

kluģis subst. **1. Izkapts, lāpstas, dakšas kāta daļa – rokturis; roktura daļa.** [izkaptij] *viêns kluģĩtis i, ku ruôku tuŕ, uõtrs sãnuôs, ku uõtru ruôku tuŕ. / iskapteî i kâc, ruôkturis i. kluģis irâd, ku vaŕ turę̂t iskapti. / kluģîtis iŕ iskapc ruôciņas galâ, laî labâk varę̂tu saturę̂t pļaũjuôt. lâpstas kâta galâ, dakšas kâta galâ aŕ i nuô kuôka tâc klucîc – kluģîtis, ku ruôku aīsķę̂rt. / lâpstas kâta galâ i kluģis, kuô saķeŕ a ruôku – saũjâ. / iskapti kluģis nuôlûzis, jâiêliêk jaûns.*

2. **Neliels koka gabals.** [zirgam] *papleš muti, iêliêk kluģĩti uñ acsiên gaļ̃vu. uñ ta skata, kuŕš zuôps i vaīnîks. / buõze tâc gaŕš kuôks. uñ ta bi šnuõriñš piê tâda kluģîša. tas bi ûzmaûkc us tuõ nũju, kurâ tiẽ svara puñkti.*
3. **Neliels klucītis, ar ko nostiprina (piemēram, aizvērtas durvis).** *iskrita kluģis, nu piêsita jaûnu kluģi piê duru. / tâc skritêlis bija, kluģis. tuõ aĩzlika priêkšã, laî dures neveŗas vaļã.*
4. **Tītavu sastāvdaļa – neliels šķērskociņš uztinamo tītavu rociņu galos.** *tîtavu kluģi i bišķi tâdi lîki, laî dzives neiẽt nuõst.*
5. **Arkla sastāvdaļa.** *laî saviênuôtu visu ârklu kuõpâ aŕ diviêm dzeļ̃žiêm, kurus saûc pa grędzęniêm, apakšę̂jâ galâ grędzęni tiêk ûzmaûkti us kuôka kluģîti, kuô saûc pa lâci.*
6. **Koka ietaise ar roku darbināmās dzirnavās.** [dzirnu] *viŕsę̂jaṁ akmeniṁ bi apkârt kuôka stĩpa, laî tuŕ varę̂tu iêstiprinât miļ̃nas galu. tuŕ bi tâc kluģîtis. / taṁ apakšę̂jaṁ* [dzirnu] *akmeniṁ pret tuõ aci bi tâc kuôka kluģîtis.*

klukste subst. **Vista.** *mũsu klukste i tâda druôša, nãk klât. / vistu pa kluksti saûca.*

klukstēt v. **1. Radīt raksturīgas ritmiskas balss skaņas (parasti par vistām, kas perē vai vadā cāļus).** *vista dê uõlas uñ klukst. / vista sâk klukstệt, jâliêk pẹrệt. / vista te klukstệdama staĩgâja pa sệtu, meklêja, kuŕ dệt.*

2. Radīt metālisku skaņu. *ka nazis vẹc, izdilis, ta viš klukst aûsîs. / šis kuñpĩtis i padilis, viñš tâ klukst.*

kluñbaks subst. **Koka (malkas) gabals.** *kluñbaks i malk̂as gabaļs. / vêl kâc kluñbaks jâiênẹs malk̂as ķệķî.*

kluñburēt v. **Neveiklā, grīļīgā gaitā iet.** *nu tu tâ kluñburê. kas tev kaît? piêdzêris jaû tu nèsi. / pa tâdu staļ̃tu iẽšanu neteîca kluñburệt. / kas tuŕ kluñburê uz mũsu pusi?*

kluñpa, arī ***kluñ̂pa*** subst. **Tupele.** *kluñ̂pas i kuôka tupeles. tâds kuôka tupeļs pa kluñpãm saûca. / tâdas kuôka viẽn bi tupeles – tãs saûca pa kluñ̂pâm. pârveda jaûnas kluñ̂pas nuô leĩšiêm. leĩši mâcêj viņas izgrẹpt. / leĩši jaû viņas a pa kluñpâm saûca. tãs bi aŕ spicis galis, uñ tiẽ galiņi bišķi uz aûkšu. nuô kuôka viẽn. kadreĩz jaû te nu* [sauca] *tãs leĩšu muõkas. / agrãkuôs laĩkuôs jaû visi dikti tajâs kluñpâs staĩgâja. / tagat aŕ skãrņuôs šuŕ tuŕ siẽvâm i kãjâs tãs kuôka tupeles – âdas vîrsa uñ kuôka apakša. uñ tãs jaû bi kluñpas.*

kluñpāns, arī ***kluñ̂pāns***, ***kluñ̂penieks*** subst. **1. Neveikls gājējs.** *kluñpâns i lamu vârc, tâc nẹvệrc gãjêjs. / tuŕ jaû viêns kluñpâns nuôgãja. / viņš tâ kluñpâ te apkârt, tâc kluñ̂peniẽks i.*

2. *kluñ̂pāns*[2], **wer grosse Holzpantoffeln anhat** (kuram kājās ir lielas koka tupeles). (EH I 622)

kluñ̂pāt v. **Lēnā, neveiklā gaitā, ar pūlēm, grūtībām iet.** *mũsu vẹcaîstệs te tâ vakariẽm kluñ̂pâja. grũti jaû viņaṁ bî a tuõ iẽšanu. / viñš jaû vẹc i, tâ kluñ̂pâ, tâ kluñ̂pâ.*

kluñpenieks. Sk. *k l u ñ p ā n s .*

kluñpis, arī ***kluñšķis*** subst. **1. Tas, kas ir samudžinājies, samezglojies (piemēram, dzija, ūdas).** *kluñpis i samudžinâjusiês dzija liẽlâ muškulî vaî aûžuôt aûdẹklâ iêaûdiês kuñkulîtis. / kluñpis* [ir], *ka sajûk kas. ûdas kluñpî sajûk. / kluñpis i, ka i sajukuse dzive va ûdas, ka tĩra. isceļ̂ kluñpi uñ nevaŕ vaĩs istaĩsît. / dzijâ i kluñpîtis – mazgs sametiês. / ka plûdi, ta* [upē] *israû spîlu kluñšķi.*

2. Tas, kas ir savīstīts, sasiets. *tuŕ bi piêsiêc tâc lupatu kluñpîc, sasiêc. a tuõ nuôslaũcija* [tāfeli]. */ tik liẽls kluñpis, ka sasiên mazgu drãnelê. / pakulas tina taî kuôdaļã, tâdu kluñpi.* ✧ ***pa diênu duñpī, pa nakti kluñpī*** – saka par nesaticīgu pāri. *paŕ nesaticîgu pãri teîc – pa diênu duñpĩ, pa nakti kluñpĩ. / tiẽ jaû tâ dzîvuôja – pa diênu duñpî, pa nakti kluñpî.*

3. Gabals; pika. *saîmniẽce iẽlika labu kluñpi gaļas grãpî. / pajẹm̂ kâdu kluñpi maîzi vaî sviêstu. / pêdîgi nuô tãm sakasâm pajẽme priêkš nãkuôšas reĩzes raûgu – kluñpîti. / sviêstu varêja saspaîdît viênâ kluñpĩtî. / tâc kluñšķîtis siêna jâduô taṁ ziŕgaṁ. / kluñpis, kluñšķis iŕ samîcîc, sataĩsîc, sasiêc ta kâ tâda pika. / paduô mañ tuõ maîzes kluñpîti!*

☐ ***saiẽt kluñpī*** – a) samudžināties. *nuô tîtavâm* [dzija] *aŕ vaŕ saiẽt kluñpî.* b) sakulties (par sviestu). *ka sviêstu taĩsa, saiẽt kluñpĩ.*

kluñpurs subst. **Nelīdzenums, negludums (piemēram, pavedienā, dzijā).** *vêrpjuôt* [pakulas] *nuô gala plûca, veîduôja tuõ pavediênu, laî naû a kluñpuriêm.*

kluñšķis. Sk. *k l u ñ p i s .*

[I]***kluñzaks***, arī ***kluñ̂zaks*** subst. **1. Gabals; pika.** *kâdu kluñzaku gaļas jaû deva. / šĩ iŕ a kluñ̂zakiêm biêsputra. sarĩvâ tuõ rãceni uñ nuõsûc. isvãra tâdus ķiļ̃ķệnus. / dažaṁ braṅks taûku kluñ̂zaks uz vệdẹru, pakaklẽ aka.*

2. Tas, kas ir savīstīts, sasiets. *sataĩsa aka kluñ̂zaku – visu kuô vaŕ satît, kuô nẹst.*

[II]***kluñzaks*** subst. **Neveikls gājējs.** *cil̂vệks i kluñzaks, ka nevaŕ labi paiẽt.*

kluñzāt, arī ***kluñ̂zāt*** v. **Iet, skriet (parasti neveikli, lempīgi).** *iẽsiṁ mãjâ! suñs jaû kluñzâ pa priêkšu. / tas* [kaimiņš] *iŕ sadusmuôjiês uñ tagat kluñzâ pruôm pa ceļu. / tuŕ viêns kluñ̂zã! kas tas i? / vẹcaîstệvs visu diênu te kluñ̂zâ.*

kluñ̂zātājs m., ***kluñ̂zātāja*** f.; subst. **Neveikls gājējs.** *vẹcaîs tâ švaki iẽt. tas nav gãjẽjs, tik tâc kluñ̂zâtâjs.*

kluñzāties v. **Ilgāku laiku *klumzāt*.** *kluñzâtiês – gaŕlaĩcîgi iẽt.*

kluñcgalis. Sk. *k l u c g a l i s .*

kluñcis subst. **Gabals.** *ziŕga galv̂u ciêti nuôsêja, ka nevaŕ kustinât, mutê iêspraûda kuôka kluñcîti. uñ ta a vĩlu nuôvĩlâja tuõ garuô zuôbu. / teû tâc liẽls siẽra kluñcis! tikkuô vari iêbâst kabatâ.*

kluñdurēt v. **Klaiņot.** *kluñdurê aka tâc netikls cil̂vệks, tâ kluñdurê, klejuô.*

kluñ̂dzināt, arī ***kluñdžināt*** v. **Skalināt.** *kluñ̂dzinât i kustinât. / vaîg kluñdžinât tuõ buteli, laî iskûst sukuŕs.*

kluñkstēt, arī ***kļuñkšēt***, ***kluñkšķēt*** v. **Padobji guldzēt (par šķidrumu, ko strauji lej no pudeles vai kas atsitas pret trauka malām); atskanēt šādam troksnim.** *alus vērpelê veduôt kluñkstêja. / dzeŗuõt alu, kaklâ kļuñkš. / vĩnu ka raûdzêja, tas kluñkšķêja, kamẽr rûga, sitâs pret malãm./ vĩnu ka raûdzêja, ta viš tuŕ tâ kluñkšķêja, ta meta tâdu kluñkšķi.*

kluñkšis. Sk. *k l u ñ k š ķ i s .*

kluñkšķēt. Sk. *k l u ñ k s t ē t .*

kluñkšķināt v. **Panākt, būt par cēloni, ka (kas) vairākkārt klunkšķ.** *tu nedzeŕ tâ! kuô tu tâ kluñkšķini!*

kluñkšķis, arī ***kluñkšis*** subst. **Neliels (šķidras vielas) daudzums.** *iêleî manî aŕ viênu kluñkši! gribu padzẽrtiês. / izdzeŕ tuõ kluñkšķîti! tuŕ pa·visaṃ maz palicis. / veĺ bî palicis alus mucã. iêdevu viênu kluñkšķi ciêmiņaṃ. / iêdzeŕ viênu kluñkšķi, uñ ta braûcaṃ!* ☐ ***mest kluñkšķi*** (arī ***kluñkši***) – rūgstot darboties (piemēram, par vīnu). *ka vĩnu raûdzẽ, iẽliêk tuõ stiklu. ta vaŕ ŗedzẽt, kâ viñš rûkst. ta viñš meŗ tâdu kluñkšķi. tuõ vaŕ ŗedzẽt, dziŕdẽt. / vĩnu ka raûdzêja, ta viš tuŕ tâ kluñkšķêja, ta meta tâdu kluñkši.*

kluñkurēt, arī ***kluñkurēt*** v. **Neveiklā gaitā iet.** *ka biju bẽrns, ta es ẹsuôt mãteî visũr kluñkurêjse līdz. / mazaîs nu sâk jaû kluñkurẽt, grib iẽt. / te tâc vecis kluñkurêja pa ciêmu. viš te nedzîvuôja.*

kluñkurēties v. **Kustēties.** *spîli vaîg iẽlikt iskaptê, laî nekluñkurêjas pļaũjuôt.*

I*kluñkurs*, arī ***kluñkurs*** subst. **Neveikls gājējs.** *ka tâ streĩpuļuô, teîc – iẽt kâ kluñkuŕs. / mũsu tẽvs veçumã bî palicis tâc kluñkuŕs, kãjas neklaũsija. / tas tâc kluñkuŕs, tâ švaki iẽt.*

II*kluñkurs* subst. **Kunkulis.** *putrâ, kuŕ kuñkuļi, teîc, ka iŕ kluñkuri.*

kluņķis subst. **Gabals; pika.** *tiẽ* [tas ir, cūkas asinis] *bi gaŕ siŕdi, kaṃbarî – tuŕ bi tâdi kluņķi, tâdi saciêtêjši jaû. tuõs, kuri tecêja, tuõs jaû aŕ savâķa. / veçmãte neș tâdu mazu kluņķĩti – brãlîc maziņš, maziņš ta kâ dûrîte.*

kluôķelis, retāk ***kluõķelis*** subst. **Izkapts rokturis.** *iskapteî kâc, ruôciņa, ruôkturis* [jeb] *kluõķelis. / iskapteî i divi tâdi kluôķeļi. tuõs saņeṃ ruôkãs. aîs tiẽm tuŕ iskapti pļaũnuôt.*

kluôķis subst. **Veidojums (kā) pagriešanai, skrūvēšanai.** *ta apakšã tâc kluôķîc, kas paceĺ tuõ sveci uz aûkšu, ka viņa vaŕ dẽkt visa caũri. /* [griestu petrolejas lampai bija] *stikla buñduĺs, taps, kluôķis. / te* [tītavām] *iŕ iêkšâ tâc kluôķîc.* **// Rokturis.** *durẽm i tiẽ kluôķi, tag saûc ruôkturis. / iskapteî iŕ divi tiẽ kluôķi* [jeb] *kluģi – tas viêns apaĺš, uõtrs i tâc garâks. tuõs stiñgri saješṃ ruôkã uñ ta vaŕ pļaũt.* ✧ ***ielikt kluôķi*** – nostrādināt. *iẽlika kluôķi,* [tas ir] *nuôstrâdinâja, nuôkaûsêja darbâ. / pļavu lidz vakaraṃ steîdza nuôpļaût. ta nu iêlika gañ kluôķi – tuŕ bi biêza zâle.*

kluõns subst. **1. Māla grīda.** *kluõns bi rijâ. rudenî kluõns bi jâizlabuô, līdz veșt labĩbu. / kuôka dakšas liêtuôja, ka a spriguli kũla rijas kluõnâ. / rijâs kũla. a mãla plãnu bi – kluõnu. labîba salikta us kluõna. / veçi ciĺvẽķi ne·maz citâdi nesaûca – tik plãns. nuôliêc plãnâ! tag saûc kluõns. tas nuô mãla. senâk jaû vi·suŕ bi plãns. / rijas kluõns teîca, ķẽķî neteîca. rijâ bi graûdi, tâlab bi kluõns.* **// Pamatne (maizes krāsnij).** *rijas kluõnu taĩsija nuô mãla. kluõns iŕ ari maîzes krâsnî. / iskuriñ, tad israũš tãs uôgles pa visu* [krāsni], *laî bišķi tas kluõns sasiĺst. / bĩstâkliṃ ûssiêta sluôta galã. a tuõ isslaũka pẽĺnus, laî bûtu skaĩdris plãķis – tas i maîzes krâsneî kluõns.* ☐ ***kluõna maîze*** – uz krāsns pamatnes cepta maize. *kluõna maîze bija parasta, maîzes krâsnî cẹpta maîzĩte, juô tuõ maîzes krâsnes daļu, kuŕ cepa, saûca paŕ kluõnu.*

2. Piedarbs (?). *nuô istabiņas nesa ârâ kûļus rijas uõtrâ galâ, kuô saûca pa kluõnu.*

kluõrs. Sk. *k l õ r s .*

kluõsteris: ✧ ***kâ kluõsteris*** (arī ***kluõsterī***) – saka par lielu, aukstu, tukšu telpu. *tã baznîca pa ziêmu bi aũksta kâ kluõsteris. / ja bi kâda tâda istuba liẽla, bes mañtâm, ta teîca – istuba liẽla kâ kluõsteris. a tuõ saprata kaû kuô liẽlu uñ tukšu.*

klupeņuot v. **Klupt; vairākkārt klupt.** *bẽrns iẽt uñ klupeņuô. / tâ vaŕ klupeņuôt – ceĺš nelīdzẽņs.*

klupināt v. **Censties panākt, ka (kāds) klūp.** *ka iẽt gaŗâ, aîzbâž kãju priêkšâ – klupiñ. / puĩši meîtas nevarêja klupināt, tâlab ka tiẽ* [baznīcā] *takâ nestãvêja. tuŕ tik meîtas stãvêja. / tiẽ* [puiši] *jaû tik gaĩda, laî* [meitas] *klupina.*

klupse, arī ***klupsis.*** Sk. *k l o p s i s .*

klupt v. **1. Krist (aizķeroties, atsitoties kājai).** *ziŕks klûp us četrâm, ciĺvẽķs uz divâm ãtrâk. / tik nelīdzẽņs ceĺš te, vaŕ ãtri klupt. / puĩka klubdaṃs skrêja, sniêks bî dziĺš. iêstriêg tik uñ ceļas aka.* ☐ ***klupdams, krizdams*** – lielā steigā, arī satraukumā (doties, virzīties), parasti tā, ka ķeras kājas;

klupšus krišus. [vecītis] *iẽt klubdaṁs, krizdaṁs, bet iẽt.* / [zēns] *klubdaṁs, krizdaṁs skrẽja, steîdzâs.* ✧ ***iẽt, uz dẹgunu krizdams, klupdams*** – a) saka, ja (kāds) lēni, neveikli pārvietojas. *uz nèizgulẽjušu teîc – vakaŕ dzẽra, šuôdiẽn iẽt, uz dẹgunu krizdaṁs, klubdaṁs.* b) saka, ja (kāds) dara (ko) ar grūtībām, pāri spēkiem. *iẽt, uz dẹgunu krizdaṁs, klubdaṁs, – teîc uz nespẽcîgu, bet kas strâdâ.*

2. savienojumā ar *viŕsū.* **Uzbrukt.** *Jãnis aŕ Jẽči sarājâs. Jãnis nuô piktuma Jẽčim viŕsû klupa.* ✧ ***klupt cẹkulā*** – kaujoties plūkt aiz matiem, kauties. *nu us kaûšanuôs sastâjušiẽs puĩkas ganuôs. nu neziņ, kuŕš kuraṁ klups cẹkulâ!* ✧ ***klupt krãgā.*** Sk. *k r ã g s .*

klusām. Sk. *k l u s u .*

klusēt v. **Neradīt balss skaņas (neraudāt, nedziedāt, nesmieties u. tml.).** *mệmaraũšus cepa pa Jaûngadu. ka iscepa,* [meitas] *klusệdamas pàêda uñ gãja gulệt. / es klusêju, viẽns viẽn tik gânija.*

klusi. Sk. *k l u s u .*

klusībā adv. **Citiem nezinot, paslepus; neizpaužot.** *viš tâ klusu a uõtru sarunâjas. viš tâ klusîbâ grib parunât. / es jaû klusîbã nuôduõmâju, ka labi nebûs. / ja kâdu runu, kas pateîkta uõtraṁ klusîbâ, bet tas pateîcis daũdziêm, ta isliêtuô vaĩs nesasmeĺsi.*

klusināt v. **Censties panākt, ka (kāds) apklust.** *vedẽjīnu siẽvīnâm bệrni brêca pabeņķê. speệ aŕ kãju, klusiñ bệrnus, laî nedzĩrd panãksniêki.*

klusiņām adv. **Klusi.** [meita] *atraduse viņu* [tas ir, saimnieci] *aîzmigušu. klusiņâm isjẽmuse aclệgas nuô priêkšaûta kabatas uñ gaĩse apakaĺ. / klusiņâm, lêniņâm piê tãs meîtu mãmuliņas. / viņš* [tas ir, skolotājs] *lệni iêmêrca vaĺgu uñ klusiņâm nuô astes puses uzviĺka lîdẹkaî lidz priêkšẽjâm spurâm.*

kluss, ***-a*** adj. **1. Tāds, kas ir vāji dzirdams, vājš, neintensīvs (par skaņu); tāds, kas nerada stipras skaņas.** *tuŕ bija dzîŕdami tâdi klusi suôļi, bet ta apklusa. / mãteî bija kluss baĺss, bet mẽs viņu klaũsijâm.* **// Tāds, kur nav stipru skaņu (parasti par vietu, telpu); tāds, kur nav dzirdamas skaņas.** *mañ te i kluss. te ceļš i tâlu. / klusa, klusa tā sētīna, kur māmīna viena bija.* (LFK 1961, 10543) **// Tāds (laikposms), kad nav stipru skaņu; tāds (laikposms), kad nav dzirdamas skaņas.** *tik kluss, ka vaŕ dziŕdệt zâli aûgaṁ. tâ teîc paûsari, ka paliêk jaûki vakari. / gavẽnis bi kluss, ne dañcuôja, ne spẽlêja.* [gavēnis bija] *klusaîs laĩks.* ☐ ***klusā nedẹ̄ļa*** – nedēļa pirms Lieldienām. *Zaļâ cẹtûrdiênâ uñ Liẽlâ piêgdiênâ gãja baznĩcâ uñ ne·kâdus guôdus neturêja. tã skaîtijâs klusâ nedẹ̄ļa.* ☐ ***klusā stuñda*** **(**arī ***stuñda*****)** – dienas atpūtai paredzētais laiks, arī laiks tūlīt pēc saulrieta. *diêndusa bija tajã klusajã stuñdã. ta gãja drus·cĩtiņ pagulệt. / klusâ stuñda i pêc saũles nuôiẽšanas, kad vêl ugune nav iênẹsta istubâ.* ☐ ***pa klusuo*** – slepeni, citiem nezinot. *Miñdelis atnesa pa klusuô puĩšiêm jipti, laî liêk us sẹskiẽm.* ✧ ***kluss kâ kapā.*** Sk. *k a p s .*

2. Mazrunīgs; noslēgts, apvaldīts. *rãdijâs, ka nuô tã Jẽkaûpa ne·kas paŕ puĩši nebûs, tâc kluss, ne·kuô nerunâ. / tas puĩšis i strâdîks uñ kluss, visu sapruôt.* **// Tāds (bērns), kas skaļi nerunā, netrokšņo.** *bệrns bî kluss kâ pelĩte, ka iêdeva jaûnuô biĺžu grãmatu.* ✧ ***kluss kâ kaps.*** Sk. *k a p s .*

klusu, arī ***klusi***, ***klusām*** adv. **1. Tā, ka ir vāji dzirdams; tā, ka nerada stipras skaņas.** *tas ciĺvệks tik čukst, klusu runâ. tâ klusu runâ – nevaŕ dzĩrdệt. / nu, ka klusu runâ, jâteîc, tâ – tas jaû tâc nuôpiẽtnâks ciĺvệks. / kad nuõprasija pîrmziêmniêkus, kas gã pîrmuô ziêmu, ta tiê citi mâcijâs klusu. / nuô baĺles nãkuõt, visi gãja klusu gaŕ mãtes luôgu. / iẽsiṁ klusâm iêkšâ, laî citi nedziŕd.*

2. Tā, ka klusē, maz runā, trokšņo. [zosis] *ganîklê ne·kad klusu nebi, pa reĩzaî iêkliêdzâs. / nav brĩv teîkt! klusu! / ka Liẽldiênas svinẽja, ta viss klusu aŕ bija. ne puĩši piê meîtâm gãja, ne·kã.* ☐ ***stāvēt klusi*** **(**arī ***klusu*****)** – klusēt. *agrâk, ja kuŕ divas, trîs siẽvas va meîtas kuõpâ bi, strâdâja, viņas klusu nestãvẽja – dziêdâja. / ja naû kuô runât, labâk stãvi klusi. / iẽduôd bệrnaṁ buñbaku, laî stãv klusi!*

3. Tā, ka citi nemana, neievēro. *tiẽ pļãvẽji gribẽja meîtãm nuôzakt klusu grâbekļus.*

klusums subst. **Stāvoklis (apkārtnē, dabā), kad nav stipru skaņu vai kad nav dzirdamas skaņas.** *viņš* [tas ir, karaspēks kara sākumā] *te nenãca. uñ te palika klusuṁs.* ✧ ***kapa klusums*** – pilnīgs klusums. *kapa klusuṁs, apstâjušiês visi diênas truôkšņi. / kapa klusuṁs bi* [baznīcā], *kad ûssaûca Jãni a Kaču.*

klušāt v. **Staigāt (parasti ar tupelēm, arī nedroši).** *a tãm tupelêm vêl varês klušât šuõ ziêmu. / puĩšis iêave aûteņus pastalâs uñ varẽja klušât lidz vakaraṁ. / bệrniêm patîk uzviĺkt tâdas liẽlâkas tupeles uñ ta klušât. ta i aka truôksnis. / tas vẹcaîs kaĩmiņš nevaŕ vaĩrs labi paiẽt, tik tâ klušâ, tâ prâtîgi iẽt. / sevišķi uz apaviêm teîca. salãpiju tupeles, bûs kâdu laĩku kuô klušât.*

kļava, arī ***kļavs*** subst. **Koks ar pretējām vienkāršām vai saliktām lapām un divdzimumu vai viendzimuma ziediem (*Acer*).** *kļava aûg kupls kuôks. tas neaûg slaîks kuôks. uñ ziêdi viņâm i. / paûsari sulas tęcina nuô kļavâm. tās garšîgas, saĺdas. / sętâ kļava jaû nuôziêdêjuse. / cepējiņa, guoda sieva, satin* [maizi] *kļava lapiņās.* (LFK 1817, 29)

kļecene, arī ***kļecine.*** Sk. *k l e c e n e .*

kļeḿpt v. **Iet.** *dabuju kļeḿpt apakaĺ mājā, biju aîzmirsuse naûdu. / tik tâļu vêl kuô kļeḿpt. / tas vīrs tâ nęvęrti gāja, tâ kļeḿpa.*

kļepe subst. **Lēkšķe.** *sniêks šuôdiên sniêg liēlām kļepēm. / sniêks sniêg liēlâm kļepêm. bûs laps ragu ceĺš.*

kļepēt v. **1. Nevērīgi sviest (kādu masu).** *jūrasmęslus jaû vaîdzēj kraũt. tuōs jaû nevarēj kâ kũcmęslus tik kļępęt čupã.*

2. Ar lielu apetīti ēst (parasti par cūkām). *cũkām deva rāceņus. ta dikti kļepêja, a liēlu truôksni.*

kļeterkājis subst. **Cilvēks, kam neveikla gaita (?).** *kļeterkājis i, kas šķîbi suôļus speŕ. / te gājis viêns kļeterkājis – šķîbi suôļi.*

kļiēba subst. **Slikti izcepusies, lipīga maize.** *ja gadîjâs, ka tã maîze nèuzrûga, tad nèiscepâs, sakrituse bî, ta jaû tâ teîca – tâda kļiēba iŕ iznākuse. / tã tik tâda kļiēba – šuôreīz nerûga maîze, tâda sakrituse.*

kļoša subst. **Zvanveida piegriezums (sieviešu svārkiem); no vairākiem (uz leju paplatinātiem) auduma gabaliem veidots (sieviešu svārku) piegriezums.** *ja bî liēls aûdumș, ta varêja izgriêzt tâdu kļošu. /* [svārku] *apaļu tâ griêza. ta tã kļoša bija. / us kļošu tâ griêza tuō aûdumu. / tâdi svârki bi – kupli apakšâ, us kļošu šũti.* ☐ ***mest kļošu*** (arī ***kuplumu***) – būt tādam (par apģērbu), kam ir izvērsums, kuplums, zvanveida forma. *tās kuplās kleītas meta tâdu kļošu. / tã kleîta meta tâdu kuplumu uz apakšu.*

kļošains, ***-a*** adj. **Tāds, kam ir zvanveida piegriezums.** *tiē svârki bi kļošaîni. / bî tâdas kļošaîns kleītas, tâds kupls. / tã kleîta bî šũta tâda kļošaĩna.*

kļošenes subst. **Vīriešu bikses ar paplatinātām starām.** *senâk bî tâdas bikses, kam plati gali. tās bî muõdê. kļošenes saûca. / bikses a platiēm galiēm taga saûc pa kļošenēm. senâk nebî.*

kļûda subst. **Novirze no normas.** *ja viñš* [tas ir, skolotājs] *redzēja kļûdu, ta viñš tâ bišķi papurinâja aûsi. / tuŕ bî kļûda, veruōt tuō aûdęklu. / skuõlã bî jâlabuô tās kļûdas, bî kļûdu labuôjumi.* ☐ ***ielaîst kļûdu*** – pieļaut kļūdu, kļūdīties. *ka, mętuot aûdęklu, iêlaîž kâdu kļûdu, ta ne·kas nèiznāk.*

kļûdīties v. **Pieļaut kļūdas.** *es tuŕ tâ īsti nezinu. es varu kļûdîtiês, vaî tuŕ tâ bija.*

kļudzenis subst. **1. Sajaukums.** *kļudzenis i tâc sajaûkuṁs – siêns, saĺmi, âbulīns. visu sajaûc, laî luõpi ęd.*

2. „zusammengekrolltes Garn" („samudžinājusies dzija"). (EH I 626)

kļuñkšēt. Sk. *k l u ñ k s t ē t .*

kļūt v.; lit. **Pārveidoties (par priekšmetiem, parādībām, norisēm).** [diegs] *istīsis – tâc plâns, garš kļuvis,nestiprs palicis.*

knābāt v. **1. Ēst, satverot barību ar knābi (parasti par putniem).** *ziêmu liêk zīlîtêm gaļu, kuô knābât. / vistas visu rîtu knābâja izbirušuôs graûdus. / ka pabeŕ vistām graûdus, ta tūlīt mętâs knābât. / Iĺze aka ta kâ vārnas sūdus knābâjse – mute aka męĺla.*

2. Vairākkārt knābt. *gũžas viênu zuôslęnu sâkušas knābât. tas bûs piēklîdis sveš. / tas cālītis tâc mas. tuō citi grib knābât.*

knābāties v. **Ilgāku laiku knābāt.** *vistām pabeŕ grañti, laî iŕ kuô knābâtiês. tuō vaîg gręmuôšanaî.*

knābelēt v. **Vairākkārt knābāt.** *zīlîti jaû pa ziêmu vajg pabaruôt bišķi. ta viņa knābelê.*

knabināt v. **Knābāt.** *vistâm graûdus pabēru knabinât.*

knabināties v. **1. Plūkāt.** *lidz tuō lupatu maîsu isplucinât, bûs iĺgi kuô knabinâtiês.*

2. Darboties (darot darbu, kurā nodarbinātas tikai rokas). *te vêl iĺgi bûs kuô knabinâtiês gaŕ tuō aûdęklu* [aužot]. */ es tuō vęcuô zeķi gribêju isârdît. iĺgi knabinâjuôs.* // **Darboties (ko) aizpogājot.** *vesteî i puōga piê puōgas. ta tuŕ vaîdzêja knabinâtiês.*

knabis subst. **1. Kāsis; āķis.** *grāpis bi us knabi pakabinâc. / klētî tâc knabis i piê griêstu uñ tã vārde ūzlikta viŕsû. tuŕ liêk liēlu svaru viŕsû. / nêši iŕ ûdeñs spaiņu nešanaî. aŕ nêšiêm nęs divus spaiņus, uskabinâtus us knabîšiêm. / ka a kâsi smêla ûdeni nuô akas, tuŕ bî knabis. ta tas spañnis nevarêja nuôkabinâtiês. / akas kâsiṁ knabis nuôlûzis. /* [bezmēnam] *taî uōtrâ galâ tâc knabis. us tuō pakabinâj, kuô tu gribêji nuôsvęŕt. / a knabjiêm snâja pinęklus, gruôžas. / kad divi tâdi kâši piêsnāti, tad uskabina us kâdu knabi, us tuō āķi. uñ tad griēž – sit kuōpâ viņus* [gatavojot pineklus]. */ puīši vija pavadas, pinekļus. viênu galu tad ūskabinâja us knabi. knabis iŕ tâc ķeksîtis, āķîtis.* // **Ķeksis.** *a buōsâku laīvu varêja iŕt. galâ*

bi knabis. tâ īrâs. // **Līks koks, ko izmanto, piemēram, vezuma sasaistīšanai, savilkšanai.** *ãķi mẽs te saûcam̂, ku siêna vẹzumu vẹĺk, ku tâc lîks knabis. viênâ galâ striķis uñ uõtrâ aîzjẹm̂. / knabi tuõ saûc, ar̂ kuô vẹzumu savẹĺk.*

2. Īss, strups priekšmets, lieta. *man̂ vel̂ viêns knabĩtis i taî mutẽ.*

3. Zābaku aizdares detaļa. [zābakiem bija] *miseņa pakavîši, miseņa knabîši bi. / ta meîtâm šuvuši tâdus garus zâbakus, miseņa knabjus, ku var̂ aĩzvẽrt bañti vaî šnuõrîti.*

knābis subst. **1. Uz priekšu izvirzīts žokļu kaulu turpinājums, kas aptver muti un ir klāts ar ragvielu (putniem).** *knãbis i putnam̂ dẹguñs. / gaîlis i lîku knãbi, plakanu galv̂u. / maziê putniņi gaĩda barîbu, knãbîšus paplệtuši. / viš* [tas ir, zvirbulis] *gulêj savâ aliņâ – knãbis uz aĺs dibẹnu salm̂u jumtâ. uñ pêc saũls adgriẽšanâs viš gulêja – knãbis uz laũka pusi. / ka cil̂vệkam̂ gar̂š dẹguñs, teîc – kâ putna knãbis.* ✧ ***līks kâ gaîļa knābis*** – saka par līku degunu. *nu tam̂ tas dẹguñs gar̂š uñ lîks kâ gaîļa knãbis.*

2. Snuķis. *viš* [tas ir, zilonis] *il̂gu laĩku a tuõ savu knãbîti klāņuôjas. tã mute apakš tã knãbîša. a tuõ viš iẽsviêž aka tâlâk, ku vaîg.*

3. Kāsis. *buõzeî galâ lîks knãbis, kur̂ ûskaļ̂ sveramuô.*

knâblis subst. **Putna knābim līdzīga zieda daļa.** *taî zarina galâ tas ziêdiñs, tâdi knâblîši, ar̂ tâda ķeķe bi.*

knâbt v. **1. Sist, cirst, arī plēst ar knābi.** [zoslēns] *sâk jaû knâpt tuõ uõlu – tuõ čaûmalu – pušu. / gũžas, vistas kâdu cãli neiêrẹdz, knâbj. / viênu laĩku viņs* [tas ir, vistas] *dikti knâba cita citu. / vãrna vãrni aces neknâb.*

2. Sist. *vaîdzês tam̂ knâpt viênreĩz pa čupru.*

knabzeķe, arī ***knapzeķe*** subst. **Īsa vilnas zeķe.** *knabzeķe i tâda îsa zeķe. siẽvãm senâk ar̂ bî. knabzeķes bî vil̂las. / îsas zeķîtes siẽvâm netaĩsija. tãs tig vĩriêm bi. kad·reĩz tâ teîc – knabzeķes. nu tãs taĩsija tâdas îsas. knabzeķes tâdas sil̂tas tâ uzmaûkt vîrsû, pa ziêmu ka jãiẽt i. / [knabzeķes] jaû baznîcâ ne·kad nemaûca, ne ar̂ ku citũr tâdas maûca. tãs tik tâ, ka gã us stal̃li uñ ka mãjâ pãrnãce nuô staļ̦la aka, nuõmaûca zeķes uñ tad uzmaûca. siêtavas bi aptîtas gar̂ liêliêm, uzmaûca knabzeķes viẽn. / knabzeķîtes bi, tik glaũnas jaû nebi. / knapzeķes bi siẽvâm ar̂.*

knaģis subst. **1. Vadzis, pakaramais.** *uskabini praku – piê siênas i knaģis! / knaģi bi, ku gaļu ûskabiñ uñ skur̂stĩnâ pakabina nuôkûpinât.* // **Āķim līdzīga ietaise (kā) uzkabināšanai.** [lampai] *bija šir̂mis nuô bleķa, apaĺš bleķis. piê drãc bija tâdi knaģîši, tur̂ uskabinâja tuõ šir̂mi.*

2. Spīle (žāvējamas veļas piestiprināšanai pie auklas). *tuôreĩz tâdu knaģu nebi kâ taga* [veļai]. *žâva us klẽti drãnas. kas žâva laũkâ us šnuõriêm, tiẽm bi knaģi. bet vãciêši tik tâ žâva. / tiẽ vẹciê knaģi ne·kam̂ nederês. / tuõs veļas knaģus mẽs pa klam̃baris saûcâm.*

knaģīt v. **Ātri iet.** *tas tâ straûji iẽt, mudîgi iẽt, knaģî.*

knaîbiķis subst. **Sīka (parasti rīvētu kartupeļu) klimpa.** [bija] *grũbu, putraîmu zupa ar̂ knaîbiķîšiêm. sarĩvâja kar̃tpelîšus, nuõsûca. ka grũbi va putraîmi mîksti, tad iẽmete rĩvâtus knaîbiķîšus. tuõs nesaûce kukulîšus, bet knaîbiķîšus. tãlab viņus tâ saûca, ka jẽma a trim̂ pir̂kstiêm uñ tâ kniẽba nuô tã gabala. / kâdreĩz vãra knaîbiķîšus. ispļikšina uz ruôku uñ saknaîba, uñ mẹt grãpî iêkšâ. / a rĩsiêm ar̂ vãrija* [zupu] *– tuõs piẽna zupâ. uñ tâ·pat beĩgâs tuõs knaîbiķîšus lika.*

knaîbīt v. **Vairākkārt, arī ilgāku laiku dalīt nost (daļu no kā).** *tâdus sîkus ķiĻ̦ķêniņus tâ knaîbîja zupã.*

knaîbīties v. **1. Vairākkārt kniebt (vienam otru, citam citu).** *bệrni tâ knaîbîjâs. viêns uõtram̂ iêkniẽba pa stipru, ta bî aka tracis.*

2. Knapināties. *a tuõ sim̂tu rubļu tik tâ knaîbîtiês var̂, jâdzîvuô knapi.*

knaîbles subst. **Darbarīks (piemēram, kā satveršanai, saturēšanai, sadalīšanai), kas sastāv no diviem kustīgi savienotiem metāla stieņiem.** *knīpstañgas senâk saûca, taga saûc knaîbles.*

knaja. Sk. *k n u j a .*

knakarītis subst. **Sīks priekšmets (piemēram, skabarga).** *tâc mas knakarĩtis bi iêdũriês pir̂kstâ, uñ nu sâp visa ruôka.*

knakc interj. **1.** parasti atkārtojumā. **Lieto, lai atdarinātu troksni, kas rodas, piemēram, ar zobiem kasot (ko).** *vasaru ganuôs zir̂gi viêns uõtru kasa a zuôbiêm, tâ kuõda – knakc, knakc! iẽt.*

2. Lieto, raksturojot strauju, īslaicīgu kustību vai tās radīto troksni. *tâ šis* [zēns] *– knakc – pakaļ̂. / knakc! laũkã i! izrâvu tuõ skabârgu.*

knakstīties v. **Uzmācīgi aizskart (kādu) ar rokām.** *ka cic citu aîstiêk, teîc – kuô tu te knakstiês! / puĩšiêm jaû patîk knakstîtiês gar meîtâm. / siêru sêju, puĩšiêm devu, laî gar mani knakstîjâs.*

knakš interj. **Lieto, lai atdarinātu troksni, kas rodas, piemēram, ar zobiem kasot (ko).** *ka labi satiêk, ta zir̂gi viêns uõtram̂ kasa a zuôbu galiêm – parasti piê krētêm tâ – knakš, knakš! – kasa.*

knaĨlēt v. **Ķert.** *suņi knaĨlêja zaķus, nuôknaĨlêja ar̂.*

knapi adv. **1. Tik tikko.** *rati dubļuôs sastriguši. zir̂gi knapi var̂ izviĨkt. / tâ piêêdu, ka knapi varu pakustêt. / paši sev tik knapi lidz celim̂ tâdas* [zeķes adija]. */ kas jaû trũcîks, tam̂ jaû tik knapi viêni* [zābaki] *bi. tiẽ bi guôdâ, tiẽ bi visũr. / iêkritu tâdā bedrẽ, knapi iskļepuruôjuôs. / knapi paspēju iêdzît vęzumu šķũnî, ka uznãca liêtus. / vĩri nuôkrãvuši liẽlus vęzumus. knapi zĩrks var̂ paviĨkt.*

2. Ļoti maz, nepietiekami. *rudzu saĨmus ar̂ griêza* [lopiem], *kam̂ knapâk tãs barîbas bi. / ka bi knapi siêna, laîda* [govis ganos], *laî ệd. / kam̂ jaû piẽtika tuõ rudzu, bes rãceņiêm cepa* [maizi]. *kam̂ jaû knapi – tiẽ lika.* □ ***ne pa knapi*** – lielā mērā. *pļavã tã issutinâšanâs isnãca ne pa knapi.*

3. Trūcīgi. *ar̂ bĩdeļiêm bij knapi. pa svệtkiêm tik varêja likt klât* [biezputrai].

4. Tā, ka ir par mazu, šauru (par apģērbu, tā piederumiem, apaviem). *ka tâ knapâk, ta krękliêm padusês iêšuva četrkañtîgu lupatu.*

knapība subst. **Trūkums.** *tad* [teicējas bērnībā] *jaû bi vi·sũr knapîba a tâdu drẽbi.*

knapināties v. **Būt ļoti taupīgam, dzīvot ļoti taupīgi (parasti trūcīgos apstākļos).** *kas tâc skuôpâks ciĨvệks, tas tâ knapinas viẽn, ka tik mazâk isiẽt. / dikti knapi ệst va ģệrptiês – tas i knapinâtiês, a mazãkuô istikt. / kar̂tupeļi švaki izaûguši. bûs jâknapinas ziêmu. / kuô tu te vari knapinâtiês!*

knaps, ***-a*** adj. **1. Trūcīgs (piemēram, par dzīves apstākļiem, iztiku, iztikas līdzekļiem).** *luõpiêm barîba bi knapa, maz siênu savâca. / dzîvuôšana bûs knapa, trũcîga. / knapa peĨņa bi, maza. / nu tâ daũdz* [ēdamā] *jaû neû. tâ ir̂, kâ ir̂. us knapuô pusi iẽt.*

2. Tāds, kas pēc izmēra ir par mazu, šauru (parasti par apģērbu, tā piederumiem, apaviem). *bũrste* [ir ar] *tâdu knapu, knapu vidukli dikti. / kad nuôbaruôjas, drẽbes paliêk knapas, netiêk apkârt, nevar̂ sapuõgât, sakņuõpệt. / tuõs zâbakus kur̂pniêks tik knapus uñ šaûrus pašuvis, ka labi neiẽt kãjâs. / knapi rîki zir̂gam̂ – nuôspiêsc viss skaûsc jệls.*

3. Tāds, kam nedaudz pietrūkst, lai precīzi atbilstu kādam daudzumam. *žĩc nuômērija knapu uôlikti kar̂tũna. nèisnãk drãnele.*

knapsiẽrs, dem. arī ***knapsiẽrelis*** subst. **1. Neliels žāvēts sieriņš.** *senâk tâds gaŗęnus siẽriņus saûca knapsiẽriņus. tag tâds ne·maz netaĩsa vaĩrs. knapsiẽriņi bi gaŗęni. / bi knapsiẽri. tiẽ iĨgi stãvêja, pa pus gadu viņi stãvêja, lidz nãca gatavi. kaĩmiņš tik taĩsija, citi te Nîcâ netaĩsija knapsiẽrus. / knapsiẽrs i tâc mas siẽriņš. maģi tâdi bi. šuôdiên tâdus vaĩs netĩrguô. / knapsiẽriņi i tâdi mazi siẽriņi. mam̃ma tâdus veda us tĩrgu. / kas jaû tâ vaĩrâk trękņâks bi sataĩsîc, tas* [siers] *ãtrâk apviĨkâs a tâdu plêvîti. knapsiẽrelis tas bi.*

2. pārn.; hum. **Neliela auguma zēns vai meitene.** *tas liẽlâks ne·maz neaûg, tâc knapsiẽrs viẽn i. va puĩka, va meîtene, tâ teîc.*

knapu interj.; savienojumā ar *knipu*. **Lieto, lai atdarinātu iešanas troksni.** *mãte apave jaûnus zâbakus dệlam̂ uñ teîce – eî nu, dệls, knipu knapu pa ceļu skuõlâ!*

knapzeķe. Sk. *k n a b z e ķ e .*

knārkšķēt v. **Čīkstēt.** *tur̂ kaû kas knārkšķêja. va duris ir̂ aîstaĩsîtas?*

knaši adv. **Ātri.** *duô knaši tãs dakšas saturệt vęzumu! / viš* [tas ir, vectēvs] *tâ knaši gãja, tâ muñdri.*

knats subst. **1. Priekšmets, kam ir nelieli izmēri, arī neliela vērtība; neliels daudzums.** *ka sver̂, ta teîc – nu vêl viêna knata vaîg, ta bûs piĨla mârcĩna. / man̂ iêdeva tâdu mazu knatĩnu siẽra, kuô papruõvệt. / ka griêza tikkuô iscęptu maîzi, ta griêza uñ iêdeva tâdu knatĩnu bệrniẽm. / knac i tâc mas niẽks. / tur̂ vêl bî tâc knac* [maizes] *palicis. man̂ tur̂ piêtika.* // **Akots.** *vẽtijuôt atvẽtija nuô graûdiêm visus knatus. katraî vãrpaî isaûguši tâdi smaĨki spurîši. tuõs pa knatiêm* [jeb] *akuõtiêm saûc.*

2. Neliels laika sprīdis (?). *vêl tik viêns knac trũka, ka bûtu nuõkritis spañnis akâ.*

knaũkšis, arī ***knaûkšis***, ***knaũkšķis***, ***knaûkšķis*** subst. **1. Neliels daudzums (parasti alkoholiska dzēriena).** *knaũkšis* [jeb] *knaũkšķis, tas i nedaũdz. / iêdzêrsim̂! nuõsaluši ęsam̂. kâc knaũkšķis jaû derês. / vĩri, ka satikâs, ta jaû bišķi iêdzêra viênu knaûkšķi.*

2. pārn. **Bērns; knēvelis.** *tiẽ knaûkši visu rîtu te skraîdâja, daũzîjâs. / laî tiẽ knaûkši iẽt gulệt!*

knaûķis subst. **Bērns; knēvelis.** *tas puĩšelis vêl mas knaûķis bija, kad gãja jaû skuõlâ. / mũsu mãjã te savâcâs visi knaûķi nuô citãm mãjãm. te apkârt jaû bija puĺku tuõ knaûķu. / tas Jãnîc bi tas mazâkaîs*

knaûķis taî bę̂rnu barã. / es jaû biju tas mazâkaîs knaûķis. / knaûķi iŕ puĩkas, bę̂rni. meîtines jaû aŕ vaŕ bût knaûķi. / laî tiẽ knaûķi te nemaĩsâs pa kãjãm! laî iẽt gulę̂t!

knaũsis subst. **1. Ods (*Culex pipiens*).** *knaũšiêm galv̂â garš̂ snuķis, garš̂ ruműplis, četras lîkas kãjas, divi spârni. kad ũzmę̦tâs us pliku ruôku, ta a gaŗu dę̦gunu meklê, kuŕ vaŕ iêdũrt âdas puõrâ. ta sûc aseņus, lidz piêsûc pil̃lu vę̂dę̦ru, paliêk sę̂rkaňs. / knaũsis i uôc. knislis i vêl sîkâks. / nãk liêtus, knaũši sĩvi kuôž. / šuôvakaŕ tik daũdz knaũšu, ka nevaŕ ne adgaîņâtiês. / krita knausis nuo uozuola uoz tām kuoku saknītēm.* (LFK 1955, 144)

2. pārn. **Neliela auguma cilvēks.** *kuô tâc knaũsis varês lîdzę̂t!*

3. Ļoti mazs (kā) daudzums. *kuô te tu maň iêdevi tâdu knaũsi* [maizes]*?*

knaũzeris subst.; niev. **Skops, arī pārlieku taupīgs cilvēks.** *tas saîmniẽks bî tâc knaũzeris, tâc raûsîks. ĩsc skuôpulis bija. / tas vĩrs ĩsc knaũzeris bija. tâc ne·kuô neduõs tev. bet uõtraṁ gaň viņš mâk isprasît.*

knãvs subst. **Kaija (*Larus*).** *knãvi nãk nuo jũras ârâ.* (Laumane 2013, 229)

knazierēt v. **Kasīt (parasti galvu, ķermeni).** *tas ganelis tâ knaziẽrêja galv̂u – bi utes sàaûgušas. / cic tâ knaziẽrẽ tuõ galv̂u, tâ kâ utes bûtu.*

knazierēties v. **Kasīties.** *vaî tevi utes va blusas ę̂d, ka tu te viênmę̦r knaziẽrêjiês? / kara laĩkã, ka kašķis bija, ta dikti niẽzêja uň bî jâknaziẽrêjâs. / vistas knaziẽrêjas saũlîtê.*

knecēt, arī ***knicēt*** v. **Sist (parasti viegli).** *nu jaû mazaîs aŕ sâk knęcę̂t brãli. / taṁ zirgaṁ tik vaîg knęcę̂t pa paslêpinẽm. / kuô tu, puĩšeli, knicê tuõ suni! iêkuôdîs! / kuô tu knicê tâ tuõ zirgu? iêdzîs tik niķus.*

knecēties, arī ***knicēties*** v. **Kauties.** *tiẽ bę̂rni te sâka knęcę̂tiês. nuô sâkuma bija pa juõkaṁ, bet nu kârtîgi knecê viêns uõtraṁ. /* [bērni] *kaĩtinâja, kaĩtinâja viêns uõtru, ta sâka knicę̂tiês. / bę̂rni jaû knicêjâs, kamę̦r sadalija tãs mañtas.*

knę̦̂gāt. Sk. *k n e ĩ j ā t .*

kneĩdāt – **„beim Essen die besten Bissen heraussuchen"** („ēdot izmeklēties labākos kumosus"). (EH I 629)

kneĩjāt, arī ***knę̦̂gāt, kņ̦̂gāt*** v. **1. Niekot (piemēram, ēdienu, negribīgi ēdot).** *vaî tu êdîsi nuô malas! nevaîg pa visu šķĩvi kneĩjât êdiênu! / bę̂rni jaû negribîgi ę̂d zupas – knę̦̂gâja, ņę̦ckâja. / mãte neļãva kņ̦̂gât êdiênu. / kuô te vaŕ kneĩjât? viss laps – ę̂d tig!*

2. Daboties, rīkoties (ar ko sīku, parasti bez noteikta mērķa). *taî kastītẽ maṁmaî bija puõgas. es pa tuõ kneĩjâju, rakņâjuôs, čubinâjuôs.*

knę̦̂ķis subst. **Naudas vienība.** *nebija ne·viêna knę̦̂ķa makã. kuô tu piŕksi! / tag vaĩrâk dzîŕd tuõ* [vārdu] *knę̦̂ķi.*

kneļ̃lēties v. **Krokoties; burzīties (piemēram, par audumu).** *kneļ̃lę̂tiês – tas tâ, ka drẽbe tâ sakruõkâj. bet tas jaû tâc vãcu vârc – kneļ̃lę̂tiês. sakruõkâjâs teîca.*

knẽvelis subst. **1. Neliels bērns.** *knẽvelis i sîks puĩšelis. / knẽvelis – tuõ tâdu maziņu* [sauc]*. liẽlâks ne·maz neaûg. / tu veļ̂ esi mas knẽvelis. / tas nav ne·kâc vĩriêtis, tas tik tâc knẽvelis, maza aûguma, sîks. / tas knẽvelis nãk a mani kaûtiês. / tiẽ maziê knẽveļi visu diênu daũzijâs pa sę̦̂tu.*

2. Kaija (?). *kadreĩz tâdus kũdus putnus saûc pa knẽveļiêm. kaĩjas saûc pa kniẽviêm, knẽveļiêm.*

knibeklis, arī ***knibelis*** subst. **Neliels, sarežģīts, darbietilpīgs darbs.** *kas tas paŕ dârbu! tik tâc knibeklis. / liẽls knibeklis, lîdz tuõ mucu iẽcę̦̂lt ratuôs. / tâc knibeļu dârps bûtu – siẽviêtes taṁbuõrê, vĩri aka taĩsa karuôtes.*

kniberēties v. **Darboties, rīkoties, veicot ko nelielu, darbietilpīgu, sarežģītu.** *knibęrę̂tiês – tâc knibeļu dârps bûtu. / puĩšeliṁ patika iļ̃gi knibęrę̂tiês a mašĩnãm.*

kniberīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas saistīts ar nelielu, sarežģītu darbu veikšanu; darbietilpīgs.** *skruõderis mâcija apmę̦tinât puműpu caũrumus. nu tas nu gaň i tâc kniberîks darps. / tã taṁbuõrêšana i tâda piņķerîga, kniberîga. citaṁ jaû patîk.*

knibgalis subst. **Maizes klaipa (aptuveni) ceturtā daļa; dona.** *pîrmaîs, kuô nuô kukuļa nuõgriêž, iŕ knipšîtis, knibgalis. pêdẽjaîs, kas paliêk, tâ·pat. / knibgalis i mazâks pa pusi, tas liẽlâks kâ knipšis. / knibgalis i, ka kukuli pãrgriêž us pusi uň veļ̂ cęturtuô daļu nuôgriêž – divi knibgaļi. / knipšis i tas, kuô vaĩ negriêž. knibgalis i, ku vêl griêž. kukulis, puskukulis uň knibgalis. / kuô nu puskukuli duõs, iêduô tik viênu knibgali.*

knibināt, arī ***kņibināt*** v. **Ar piepūli raisīt, censties attaisīt (ko).** *dabuju kņibinât tuõs mazgus. tã dzive bî sačuõkurêjsês. / meîtene te knibinâja, knibinâja tuõ puműpiņu, bet nav attaĩsîjusi.* **// Vairākkārt ar**

nagiem skart, ņemt (ko). *dziêdat, dziêdat, panãksniêces, galdâ kãjas atspẽrušas. kaķis jũsu plikas ciskas arî kãjâm knibinâja.*

knibināties, arī ***kņibināties*** v. **Ilgāku laiku knibināt.** *nevarî mẽzglu acsiêt, nu ta turî a pirkstiêm kaũ kuô knibinâjâs. / lasît uôgas nuô krũma bî piņķerîks darps. turî varẽja ilgi kņibinâtiês. / mãsa nevarêja beîkt knibinâtiês arî tiẽm iššuvumiẽm. viņa pa laũku negribêja iẽt. manaî meîtaî arî tâ patîk knibinâtiês.*

knicēt. Sk. *k n e c ē t .*

knicēties. Sk. *k n e c ē t i e s .*

knicis subst. **Neliels gabals (parasti par maizi).** *vêl viêns knicîtis maîzes tik i. jãcẹp cita. / nuôgriêza tâdu* [maizes] *knicĩti uñ iêdeva puĩkam̂.*

kniêbējs m., ***kniêbēja*** f.; subst. **1. Dzīva būtne (piemēram, kukainis, vēzis), kas sāpīgi dzeļ, kniebj.** *šis tâc kniêbẽjs kukaînis i, tâc nežẽlîks. es nezinu, kâ viņu saũc.*

2. pārn. **Veikls, izdarīgs darbības veicējs.** *nu tas naû ne·kâc kniêbẽjs, tas lẹ̃ni kust. / dẹ̃ls bî darîtâjs, kniêbẽjs, ãtri salabuôja ârklu.*

kniêbt v. **1. Sāpīgi spiest, saņemot starp nagiem vai pirkstu galiem (piemēram, ādu).** *kuô tu kniêb mãsaî! ej pruôjã!*

2. Dalīt nost (daļu no kā), saņemot starp nagiem vai pirkstu galiem. [kartupeļu klimpas] *kniêba nuõst uñ meta zupâ. tiẽ tâdi liẽli. / miêžu kukulîšus tâ saûsus êda uñ kniêba arî.*

3. Sāpīgi kairināt (par salu, aukstumu u. tml.). *tâc putenis ûzgãjis, uñ salds kniêbj.*

4. Šaut. *tuõ zaķi vaîdzêja kniẽpt nuõst – bûtu cepetis.*

kniẽde subst. **Detaļu savienošanai paredzēts stienis, kura vienā galā ir galviņa, bet kura otru galu pēc ievietošanas detaļās izplacina vai paplašina.** *stĩpu sastiprina a kniẽdêm. / vẹcaîstẹ̃s meklêja kâdu kniẽdi, ka mucas stĩpâja.*

kniẽdēt v. **1. Savienot ar kniedēm.** *sakniẽdêja stĩpu a kniẽdêm. / vaĩrâk jaû kalẽjs kniẽdêja tâ kaũ kuô.*

2. pārn. **Ēst (parasti daudz, sātīgi).** *kniẽdẹ̣t irî kârtîgi iêệst. / puĩši tâ teîca – puzdiênâ kniẽdêjâm gaļu. / vẹcaîstẹ̃s tâ dũšîgi kniẽdêja, ka bija svaîga maîze. / es tâ kniẽdêju – dũšîgi êdu.*

kniẽpadata, arī ***knĩpadata*** subst. **Neliela adata ar apaļu galviņu (kā) piespraušanai vai aizspraušanai.** *kniẽpadata – tuõ tâ sadũra kâdâ vaîdzîbas gadîjiênâ. diêz kuŕ jaû viņa nebi liêkama. tâdas drãtîtes, ta kâ adatiņas viņas i. galviņa bi galâ. / vêl viêna kniẽpadata te bija. / mum̂s bi priêkš sadũršanas knĩpadatas – viêns gals spic uñ uõtrs gals apaļa buõļĩna. / ka uz îsu brîdi vaîdzêja saspraûst, ta bî kniẽpadatas. senâk arî bî tâds kniẽpadatiņs.*

kniẽpteņi, retāk ***kniẽptiņi***, ***kniẽptiņas***, ***kniẽpķẹni*** subst. **Dzintara rotaslieta sieviešu tautastērpa krekla apkakles aizspraušanai; kreklu sakta.** *ģêrba krẹklu uñ tad vêl tuõs kniẽpteņus piẽlika. / kniẽpteņi irî ruõtasliêta. aûsîs nekabinâja, bet pakaklê. kniẽpteņi bija nuô dziñtara. / kniẽpteņus lika priêkšâ. tiẽ bi dziñtãra. tuõs pirka, tiẽ arî nãca nuô Vãcijas. / kniẽptiņi arî bi nuô dziñtara. / meîtas lika garî kaklu dziñtãra kniẽpteņus, ejuõt baznĩcâ. viņi ta kâ broša – kuõpâ sataĩsîti. / pakaklê vêl kniẽptiņas karâjâs siẽvâm nuô dziñtãra. tâdi vizulîši bi tiẽ kniẽptiņi. / tã tâda maza brošiņa – kniẽpķẹni.*

kniêst, arī ***knist*** v. **Kņudēt un sūrstēt.** *tik kârsta saũle dẹdziñ, ka âda sâk kniêst. / sabridu kãjas – sâk knist, jâkasa.* // **Izraisīt kņudēšanas, niezēšanas sajūtu.** *kuô tu guôriês, ka nevari gulẹ̣t? vaî blusas kniêž? / kaû kas kniêž, kaû kas liên.*

kniẽv(i)s subst. **Kaija (*Larus*).** *kaĩjas tag arî saũc pa kniẽvis. tiẽ i tiẽ balt̂iê putni, kas uz jũŗu. tiẽ mum̂s te salaîžâs ka balc. / kaĩjas citi saũc kniẽvi. kniẽvi skraîdâ. / kniẽvji senâk teîca, ne·maz tâdas kaĩjas nezinâjâm. / nu i kniẽvi aka, ka balc viẽ. viņas a·viên te nãk, ka jũrâ i vẽš. / ka kniẽvi acskrẽjuši uz laũkiêm, jũrâ bûs vẽš.*

kniksēties v. **Knakstīties.** *puĩks tâ kniksêjas – viêns uõtram̂ kaû kuô padara.*

kniksis subst. **Neliels ceļa palocījums, piemēram, sveicinot, pateicoties.** *bẹ̃rniêm mâcîj kniksi taĩsît, paluôcît celĩti. / meîtenẽm bî tas kniksis jâtaĩsa.*

knikšēt, arī ***knikstēt***, ***knikšķēt***, ***kņikšķēt*** v. **Radīt īslaicīgu, paklusu troksni (piemēram, par tieviem koka priekšmetiem, kas lūst, plaisā, par nelieliem metāla priekšmetiem, kas strauji saskaras); atskanēt šādam troksnim.** *ziêmu kuôku zari knikš. / cic tâ pavẹ̣lk pirkstu, uñ ta viņš nuôknikšķ. pac pa sevi viņš neknikšķ. ka pavẹ̣lk, ta knikšķ. / utes kave arî îkšķi uz dẽli, ka knikšêja viẽn* [jeb] *knikstêja.* // **Sprakstēt.** *malka dẹg kņikšķệdama krâsnî.*

knikšķis subst. **Īslaicīgs, pakluss troksnis, kas rodas, piemēram, lūstot, plīstot.** *laũkâ kas plîsa – tâc liẽls knikšķis nuôskanêja.*

[I]***knīpa*** subst. **Saspraužamā adata.** *a tuõ knīpu saknīpâ, ka istrũkst puõga. / tâdâs nę̃sâjamâs drẽbês tãs knīpas bi saknīpâtas, laî bûtu pa ruôkaî, ka vaîg. / tuõ saduramuô saûca pa knīpu.*

[II]***knīpa*** subst. **1. Mazs bērns (parasti meitene).** *kuô tu, knīpa, maīsiês pa kãjãm! / tã meîtene veļ̂ maza knīpa, bet dikti sapratîga, dũšîga.*

2. Cilvēks, kas ar kādiem līdzekļiem iegūst no citiem (piemēram, materiālu labumu). *viņa tâda knīpa i, nav dzîva, ka nèisspiêdîs kuô vaīrâk nuô tevis.*

knīpadata. Sk. *k n i ẽ p a d a t a .*

knīpāt v. **1. Saspraust (piemēram, apģērbu).** *ka istrũkst kâda puõga, saknīpâ. guôda drānâs jaû neknīpâja knīpas. / tuõ praku knīpâja ciêti a puműpâm.*

2. Sakļaut un šķobīt (par lūpām). *meîtas lũpas viẽ knīpâja, iêraũdzîšas smukus puīšus. /kuô tu tãs lũpas knīpâ? va smiêtiês nemâki?*

knipele subst. **Pātagai līdzīgs sitamais.** *knipele bi tâda, kas mûžîgi barũnaṁ bi ruôkâ. bes knipeles it ne·kuŕ viš negãja. nu tã bi tâdâ kâtelî, tâc apaļš istaīsîc, nuôvîc tâc aŕ sešiêm va aŕ astuôņiêm palipiêm. uñ pac tas beîdzamaîs gaļ̂s tâc spic. uñ ta viš tâ kâ luôcijâs. / pâtaga bi kas cic. knipele tik gaŗâ kâtelî bi, nu tik·pat gaŗâ kâtelî, kâ tas uõtrs gaļ̂s veļ̂, tiêvaîs, ku tas luôcijâs, kas nuô âdas istaīsîc. / tiẽm puīkâm tik vaîg a knipeli pa muguru.*

knipẽns – **ein Knirps** (knauķis, knēvelis). (EH I 631)

knipis subst. **1. Kustība – saliekta un kopā saspiesta īkšķa un rādītājpirksta vai viduspirksta strauja iztaisnošana vai pārvilkšana īkšķim.** *tâ teîc, ka zirgu varuôt aŕ knipi nuôsist, ja riktîgi pa añtiķiêm trãpa. / a piŕkstiêm vaŕ istaīsît krikšus, knipjus cirst. / vakariêm puīši meîtâm aŕ knipi piẽsit piê luôga, klusi piêdaũza.*

2. Piga. *neiêdeva puīkaṁ grãmatu, tik knipi parãdija. / es tev parãdîšu knipi! – îkšķis staŕp piŕkstiêm. / ka parãda îkšķi staŕp citiêm piŕkstiêm, ta saka – knipi parãdija. / kas grib mana diža pūra, tam es knipi parādīšu.* (LFK 1061, 10776)

3. Neliels veidojums (piemēram, pie lopa kunģa). *kuņģis luõpaṁ. mãga aka cita. mãga i blakâm tâc knipîc.*

knīpīzeris subst.; niev.**Skops, arī pārlieku taupīgs cilvēks.** *gribêja šņabi piŕkt, bet tas knīpīzeris jaû neliks klât. / knīpīzeris i skuôps ciļ̂vę̂ks. / kuô tu nuô tâda knīpīzera dabuīsi. tas jaû skuôps.*

knipluoks subst. **Ķiploks (*Allium sativum*).** *knipluõkus aûdzêj savâm vaîdzîbâm. / gaļas dęsâm knipluõkus piêlika. piẽlika knipluõkus piê dęsu. bija gârdas. / piẽnâ vārîtu knipluõku* [lieto pret cērmēm]. */ gaļaî piêlika šišņakus* (*ta jaû neteîca knipluõkus*), *piêlika sâli, piparus, viŕces.*

knipluoķelis subst. **Neliels ķiploks.** [*grundžiem*] *piêliêk veļ̂ piparus bišķi, piêgriêž biš·ķītâs kâdu knipluõķeli klât.*

knipsis. Sk. *k n i p š i s .*

knīpstañga subst. **1. Knaibles.** *ka naglas iêdzęņ, ta a knīpstañgâm jâisraû. / maṅ bi viêna tik gaŗa knīpstañga, liẽla. ta viên·aļ̂ga kâdu naglu raû laũkã. / paduôd knīpstañgas, laî vaŕ izraût naglu! / a knīpstañgâm tuõ drãti viêgli vaŕ pārkniêpt pušu. / mẽs saûcaṁ knīpstañgas. cita i liẽlâka, cita i mazâka – kâ kuŕ tã vajdzîba. kuŕpniêkiêm i maza maziņa, ku taga nagliņas izraût.*

2. comm.; pārn. **Skops cilvēks.** *nuô tãs knīpstañgas jaû ne·kuô nevaŕ dabũt. es ne·maz neprasîšu.*

knīpstaņģeles subst. **Nelielas knaibles.** *pajẽmu a knīpstaņģelêm isrâvu laũkâ tuõ spîli. uñ aîzdzija mana kãja ta kâ nebijuse.*

knipšelis subst. **Dona; neliels maizes gabals.** *pikucis i mas knipšelis. / tik tâc pikucis palicis tãs maîzes, jãcęp cita. / knipšeli ka* [ganam] *deva, ta iêlika spuñdīnâ sviêstu. tuõ maîzîti ũzlika viŕsû.*

knipšis, retāk ***knipsis*** subst. **Dona.** *knipšis i piŕmaîs griêziêns. pêdêjaîs aŕ i knipšis. i sâkuma knipšis uñ beīgu knipšis. / ganaṁ jaû tik knipši deva, viņaṁ jaû tas riêciêns isklîda. / cic ne·kas ganaṁ nebî līdz – buñdulīnâ sviêsc, knipšis maîzes. / knipšis atlicis, ciêta maîze, izvãrîs biguzi. / kadreīz teîca, ka meîtaî jãę̂d knipšis, laî dabũtu saîmniẽka dę̂lu. / kuŕ ta nu tagad vaī vaŕ dabũt tâdu gârdumu kâ siļ̂tas laũku maîzes knipšîti!*

knipu. Sk. *k n a p u .*

knislis subst. **1. Sīks divspārņu kārtas asinssūcējs kukainis, kas atgādina mušu (*Simulium equinum*).** *knislis i tâc kukaînîtis. vakaruôs piê siênas te samętušiês tâdi knišļi. / knišļi i maziņâki nekâ knaũši.*

2. pārn. **Bērns vai neliela auguma cilvēks, retāk dzīvnieks.** *ta kâ tâc knislis stāv – nav izaûdzis. / kuô tâc knislis ņeṁ mani dañcât? / uz mazu teîc – knislis. tas jẽrs tâc knislis.*
3. pārn. **Neliels daudzums.** *tik tâc knislis atlicis gaļas – viss sàệsc.*
knist. Sk. *k n i ê s t .*
knišulis subst.; hum. **Rokas pirksta (īkšķa?) nosaukums.** *pirksti – utiķis, blusiķis, knišulis, krikulis, nakaķītis.* (LFK 9, 6)
knitināt v. **1. Diedzēt.** *iêsalu lika pêc izmêrcêšanas knitinât.*
2. Nepareizi (parasti lēni) slaukt (govi). *viņa* [tas ir, govs] *nedeva vaîs tâļâk arî* [pienu], *ja viņu tâ pastāvîgi knitinâj. bet tâ jaû nedarija. / neknitini tuõ guôvi! nuôraûs piẽnu.*
knubu. Sk. *k ņ u b u (s) .*
knuja, arī ***knaja*** subst. **1. Sitamais.** *tām cūkâm tik a kâdu knaju pa muguru! / knuja i sprañks, vice. a knuju luõpus dzina. tā bî nuô kuôka. tā tâda liẽlâka vice. / saîmniêce lika paję̃mt puîšeliṁ tuõ knuju, laî izdzęn̂ cūkas ganuôs. / ganelis nuõvija sev labu knuju. katraṁ ganaṁ bî sava knuja līdz.*
2. dsk. **Pēriens.** *mãte suôlija meîtâm knajas, ja nepāriẽs laîkâ nuô baĪles. / nu taṁ puîšeliṁ, ka neklaũsa, tik knajas vaîg uzduôt. / pajeṁšu tuõ knuju, dabũsi knujas. / puīka dabuja knujas. kâdus nedârbus bija izdarîjis.*
knukstēt v. **1. Aizturēti raudāt (parasti sāpju dēļ).** *mazaîs naktī knukstêja, nevarêja aīzmikt. va nebûs sliṁs?*
2. Radīt raksturīgas skaņas (piemēram, par putnu mazuļiem). *zuôslęni šķiļuõtiês sâk ligzdâ knukstệt.*
knuôsīties, arī ***knuõsīties*** v. **Grozīties, nemierīgi izturēties; kasīties, berzēties.** *kuô tu knuõsiês! bûtu gãjis uñ tuõ padarijis. / tas nu kasâs, knuôsâs, ka nevarî nuôsệdệt. ne jaû viņaṁ turî kuôž, bet viš tâc kustîks. / va sêdêsi miêrâ! kuô tu vari knuôsîtiês! / viš* [tas ir, zvirbulis] *knuôsâs, purinas uñ rubinas. / zirĝi tâ knuôsâs. / kuô tu te knuõsiês? bûs veĪ kâda ute iêmętusiês.*
knuõzerēties v. **1. Tūļīgi, neveikli, arī nekārtīgi darboties, rīkoties; tūļāties.** *meîtâm tîk knuõzęrệtiês pa mājâm. / vĩrs bî sataĩsijiês, gaĩdija siẽvu. tã veĪ knuõzerêjâs.*
2. Knosīties. *tas suñs dikti sâk knuõzęrệtiês. kas viņaṁ turî i?*
knuõzēt v. **Ar lielu apetīti ātri ēst.** *viš tâ knuõzê, it kâ piê bada bijis.*
knuõzēties v. **Tūļāties.** *kuô tu te knuõzêjiês? ka tu isknuõzêsiês? kustiês ātrâk!*
knupis, arī ***knupķins***, ***knupķītis*** subst. **1. Lupatiņā ietīta rupjmaize ar cukuru, ko dod zīst zīdainim.** *zîdaînieṁ deva knupi zîst. lupatiņâ iētina maîzi uñ cukuru, saslapinâja uñ iẽlika bệrnaṁ mutê. / knupis bi senâk* [zīdaiņiem]. *lupatâ salika maîzi, cukuru. / knupīti bệrniêm deva – maîze, cukurs bi lupatiņâ iêsiêc. iẽduô, laî sûc. / bệrniêm sataĩsija tâdu knupķĩti. tas bî senâk krâpniẽka viêtã. turî bî maîzīte, cukurs. krâpšīti arî saûca. / tâdu knupķinu bệrnaṁ taĩsija. turî bî kaû kas iêkšã – sakuõdîta maîzīte, kâc saĪdumiņš.*
2. Zīdeklim līdzīgs (savārīta) siena kušķis, ko dod slimam lopam (piemēram, govij). *viņa* [tas ir, slimā govs] *knapi tâdu knupîti varêja nuõviĪkt dubệnâ.*
3. Pakavā izveidoti asumi, lai tas neslīdētu (piemēram, uz ledus). *tuôreĩz pakavu galâ saliẽca tâdu knupi. uñ ta tuõs saûca kračus. ziêmâ lędû laî zirĝaṁ neslid.*
4. Neliels daudzums. *knupķiñs i tâc gabaliņš. / nuôgriêz kâdu knupķinu* [baltmaizes] *bệrnaṁ!*
knupsis subst. **Auduma, izšuvuma raksta elements – ieausts vai iešūts mezgls, mezglam līdzīgs veidojums.** [krekla aprocēm] *bi ga katru malu divas caũrãs vîlîtes. turî šuva tuõs knupsîšus* [jeb] *knupurîšus, izviĪka diêgu uñ apmệtâja. / knupsîšus* [jeb] *knupurîšus šuva virsû* [uz krekla aprocēm].
knupurains, ***-a*** adj. **Tāds (audums, izšuvums), kurā ir *knupuri*.** *knupuraĩns i mazguôc. saîmniêce isaûda smuku knupuraĩnu deķi. tiẽ knupuri isnāca rakstâ. tiẽ knupuri bi nuô tãs pašas dzives.*
knupurs parasti dem.; dsk. *knupuriņi* subst. **1. Auduma, izšuvuma raksta elements – ieausts vai iešūts mezgls, mezglam līdzīgs veidojums.** *knupurs* [ir] *mazgis, kuô iẽaûda aûdệklâ. isnāca liẽls knupurs. / te* [kreklam] *tâdi ûššuvumi. uñ tuõs mẽs saûcaṁ pa knupurĩniêm. tiẽ i šũti nuô diêgiêm. / viņs* [tas ir, *knupuriņus*] *šuva, šuva uñ ta taî galiņâ ûzmeta. viš bi tâc spic, spic knupuriņš. tas ruõtāja tuô* [krekla] *siksnas malu. / tã* [krekla aproce] *bi baĪta uñ arî a knupurĩniêm. / apruôči arî bi rakstîti, iššũti, mętinâti arî knupuriņiêm.*

2. Nelīdzenums, arī mezgls (dzijā, audumā); raksta elements. *ka viĨla nav labi sakârsta, ta tã dzive tâ iscę̂lusiês viêtâm, tâdi knupurini iêkšâ. / baraņķis bi mẹĨls, pẹlę̂ks. tas bi aûsc. ta kâ tâdi knupurĩni tuŕ i – tã ciĨpiņa naû pušu.*

knusis, arī ***knuselis*** subst. **1. Sīks priekšmets (piemēram, gruzis).** *knusis i tâc gruzĩtis. knuselis i velˆ mazâks, tik tikkuô vaŕ iêraũdzît. / taî ûdeņspañnĩ pa viŕsu pelˆd kâc knusis. paskatiês, kas tuŕ i!*

2. Sīks kukainis. *te tâdi knuši luõdã pa tuõ luôgu, salîduši te. / pacêlu tuõ dẽli, uñ tuŕ apakšã tâdi knuši bija, kustêjâs.*

knušķis subst. **Knupis.** *tâc knušķis* [jeb] *knupis vaîdzêja sataĩsît bę̂rnam̂. ta viš tuõ sûca.*

knuzis, arī ***knuzulis*** subst. **1. Sīks kukainis.** *tâdi smalˆki knuzîši laîdês* [miltos] *iêkšâ. / ka bûtu kâdi târpi, kâdi knuži* [burkāniem], *nevaŕ rẹdzẹ̄t. / tâdi knuzuļi salîduši ķêķî. // knuzulis*, **die Stechmücke (*culex pipiens*)** (ods). (EH I 634; ME II 243)

2. Neliels, sīks priekšmets. *viêns knuzis iêkritis acî. / iêbiris kâc knuzulis, aces graûž. / nabaks lûdz saîmniêci kuô iêduõt. viņa liêk meîtaî nuôgriêst kâdu knuzuli gaļas uñ gabalĩnu maîzes. / piẽsviêd piê tãs zupas kâdu knuzuli tuõ taûku ari, laî gaŕdâka! / saîmniêce žẽļuôjâs, ka gaļas palicis mas knuzulis.*

3. Samezglojums (piemēram, dzijā). *tuŕ jaû dzive bî savę̂lusiês knuzuļuôs, sačeñksterêjsiês. vêrpjuõt tiẽ knuzuļi ruôdas, ka nemâk lĩdzẹni savę̂rpt.*

knuzuļains, ***-a*** adj. **Mezglains (par dziju, diegu).** *ka nemâk lĩdzẹni savę̂rpt, dzive ta knuzuļaĩna bî.*

kņada, arī ***kņads*** subst. **1. Troksnis, kas rodas no vairāku vai daudzu cilvēku, arī dzīvnieku balsīm.** *kņada i truôksnis, kuŕ daũdz ciĨvę̂ku kuõpâ. tiŕgus kņada, bę̂rnu kņada skuõlâ. / te jaû liẽla kņada, ka sabraûc bę̂rni, mazbę̂rni. / nu tâc kņac uñ tracis! / isnãca tuõ vakaru tâc kņac! visi bļaûstîjâs, tę̂s aŕ kliêdza.*

2. Drūzma, jūklis, burzma kopā ar skaļu troksni. *tiŕgû bi liẽla kņada gaŕ čigãniêm. čigãniêtes zĩlêja ruôkâ. / mani* [bērnībā] *veda us tiŕgu. tuŕ bi tâdi tiŕguôtâji, visũr liẽla kņada.*

kņadīgs, ***-a*** adj. **Ātrs; veikls; enerģisks.** *tas tâc kņadîks puĩka. visu muñdri dara. / kaĩmiņu puĩsis bî tâc dũšîks, kņadîks.*

kņadīt v. **Staigāt.** *maziê jẹ̄ri jaû sâk kņadît lĩdzi aîtâm.*

kņads. Sk. *k ņ a d a* .

kņadu: ☐ ***kņidu kņadu*** – tā, ka ir liels troksnis. *kņidu kņadu – truôksnis, kuŕ nèiššķiŕ vaŕ'dus. / ne·kuô nevaŕ saprast – iẽt kņidu kņadu.*

kņẹ̆ckāt v. **Košļāt, neglīti ēst.** *viņš tâ iĨgi vaŕ kņẹ̆ckât tuõ maîzi, zuôbi i švaki, nevaŕ sakuôst. / nu jaû puĩka aka kņẹ̆ckã tuõ maîzi, negrib kârtîgi ę̂st.*

kņẹ̆ckāties v. **Jaukties (piemēram, pa ēdienu); negribīgi ēst.** *bę̂rns akaĨ vañda tuõ šķĩvi, tâ ķẹķâjs, kņẹ̆ckâjs, nẹę̂d nuô viêna daîkta.*

kņẹ̆gāt. Sk. *k n e ĩ j ā t* .

kņẹ̆gāties v. **Niekoties (piemēram, negribīgi ēdot).** *ka sâku kņẹ̆gâtiês aŕ êdiênu, ta maműma teîca – adduõšu suniḿ. sarãja mani.*

kņêrpis m., ***kņêrpe*** f.; subst. **Maza auguma enerģisks, spēcīgs bērns, pusaudzis.** *skatiês, kuô tâc mas kņêrpis jaû vaŕ pacẹĨt! / tã mũsu kņêrpe bî dũšîga. nuô skata tik tâda kņêrpe, tâda sîka. / tâda kņêrpe biju, ka sâku iẽt skuõlã. / kņêrpe i dũšîga meîtene. / mãtes, laî ûzliẽlîtu savu meîtu, teîca: kuô duõmâ, kņêrpe tâda – nu redz, kuô vaŕ izdarît!*

kņibināt. Sk. *k n i b i n ā t* .

kņibināties. Sk. *k n i b i n ā t i e s* .

kņibis subst.; hum. **Deguns.** *tâ skriêdam̂s vêl nuôlaûzîsi savu kņibi.*

kņidu. Sk. *k ņ a d u* .

kņikšķēt. Sk. *k n i k š ē t* .

kņubeklis subst. **Darbietilpīgs, lēns darbs.** *kņubeklis i tâc lẹ̆ns dârps. / tã zeķu adîšana vẹcaîmãteî bi tâc kņubeklis.*

kņubināt v. **Knibināt.** *te vêl iĨgi bûs kuô kņubinât. / netîk jaû* [vērpjot] *kņubinât tik daũdz.*

kņubināties v. **Knibināties.** [putnu] *spaĨvas jâplẽš nuõst nuô tãm spiĨgâm. / tuõ šũplãdi iĨgi kârtuôju. tuŕ bî tâdi diêgi samudžinâjšiês, bî jâkņubinâs. / lîdz visas* [putnu] *spaĨvas isplûc, iŕ kuô kņubinâtiês. / gũžas, izgaîšas nuô ûdeņa, sâk kņubinâtiês gaŕ sevi.*

kņubs, ***-a*** adj. **1. Tāds (leņķis), kas ir šaurāks par vajadzīgo (parasti iesienot izkapti); šādā leņķī iesiets (par izkapti).** *ka ussiên iskapti kâtâ, ta nuõliêk uñ mẽra, va iskaptes spice i taî pašâ viêtâ, ku*

kâc. ja iẽt uz zemi pãri, ta i kņuba iskapte. šĩ iskapte pa kņubu. / iskapti jâtaĩsa maz·drusciņ lîku, tâdu kņubu, saliẽktu.

2. Neass. *tas nazis pa·visaṃ kņups. kuŕ tu tâdu kņubu nazi liksi?*

kņubums subst. **Slīpums (parasti izkaptij).** *i vaîdzîga kņuba iskapte – a kņubu viẽglâk pļaũt. ja spice nãk us priẽkšu, ta i kņubuṃs, salīdzinuôt a papẽža lĩniju. / iskapte nevaŕ bût atkara. iŕ jâbût kņubumaṃ.*

kņuburains, *-**a***, arī *-**e*** adj. **Nelīdzens, mezglains (par dziju, audumu).** *ka dzive bija savẽrpta tâda kņuburaĩne, aûdẹkls isnãca kņuburaĩns.*

kņubu(s), arī ***kņupu***, ***knubu*** adv. **1. Tā, ka ir saliecies, salīcis (uz priekšu un uz leju).** *siẽvas râva linus, kņupu* [jeb] *kņubu saliẽkušâs. / te pa tãm durîm jâiẽt kņubu, ta tik vaŕ iẽiẽt. / visa mugura sâp, tâ kņubus viẽn ravẽjuôt tuôs linus.*

2. Slīpi (piemēram, atrasties, būt piestiprinātam). *kâ viņu* [tas ir, izkapti] *ûzlika us tuô kâtu – cic kņubâk, cic nẽ. viņu vaîdzẽj mâcẽt ûzlikt us tuô kâtu.*

kņudēt v. **Niezoši kutēt, arī niezoši smelgt, sāpēt.** *muša iẽkuôduse kãjâ, sâk kņudệt. / jãsukâ gaĺva – sâk kņudệt. / tâ kņud mugurâ. bûšu kâdu blusu dabujuse.*

kņudināt v. **Būt par cēloni tam, ka kņud.** *tâ kâ kaŕsẽ, kâ kņudina tuõ kãju. / maṅ tuõ muguru tâ kņudina.*

kņudzināties v. **Knibināties.** *visa diẽna pagãja a tuõ viĺlu kņudzinuôtiẽs.*

kņuõpe subst. **1. Apģērba aizdares piederums.** *kņuõpeĩ i kâsîtis uṅ leñcîc, kâsîti leñcîtî iẽkabinâj. / kņuõpe i, ku aîskabina. tâc leñcîc i uṅ ãķîc. tuõ kņuõpi iẽliẽk tâduôs liñdrukuôs aŕ, apkaklês aŕ. viņas i smaĺkâkas uṅ rupjâkas aŕ – pêc vaîdzîbas. / kņuõpes bi nuô drãta viẽnkârši liẽktas. kâsis uṅ ãķis biksêm bi tâdi platâki, nuô tâda bleķa. / vaṃzẽm kņuõpes vaîdzẽja aîzãķệt lidz aûkši. / buŕste bi a saṃtu nuôšũta, vidû a kņuõpîtêm sakņuõpệc.* **// Spiedpoga; spiedpogas daļa, kuru iespiež otrā daļā.** *drukãķi – tag saûc spiẽdpuõgas. viẽna i ligzdiņa uṅ uõtra i kņuõpîte, ku saspiẽž. / aûdumâ kņuõpes pac jaû nevaŕ iẽsist. / tuõ kņuõpi tâ varẽja saspiẽst.*

2. Poga. *ka bî istrũkuse kâda puõga, ta tañte teîca – iẽduô kâdu kņuõpi! iẽšũšu, laî varu aîspuṃpât. / krę̣kla apkaklẽ iẽšuva nuô diẽgiêm iššũtu kņuõpi. pašu aûstiêm krę̣kliêm ne·kad nešuva piŕktas puṃpas. vaîdzẽja ismę̣tinât nuô diẽgu. viņi nãca mazgât uṅ ruĺlệt, uṅ piŕktas puṃpas neturẽja.*

kņuõpēt v. **Aizdarīt (apģērbu ar *kņuopēm*).** *kņuõpe i tâda, ku pretî bi tas kâsîtis. uṅ ta kņuõpẽj ciẽt, tâ aîskņuõpẽj. / kņuõpẽjaṃs i tas, kas sataĩsâms ciẽt.*

kņuõtēt v.; hum. **Ar lielu apetīti ātri ēst, arī daudz ēst.** *ka isvãrija mę̣ñcu gaĺvas, ta varẽja labi kņuõtệt puzdiênâ. / kâ viņš varẽja kņuõtệt tuõs jaûnuôs rãceņus! / bệrni tuõ zupu vaŕ kņuõtệt caũru diênu. / bệrni kņuõtê, steĩdzîgi ệd, apkârt neskatîdamiês, nerunâ. / svaîga maîze visiẽm gâršuôja. maziê aŕ kņuõtẽja, apêda liẽlu gabalu.*

kņuõtêtiês = *knuotêtiês*: 1) = ***knuosīt***; 2) **trödeln** (tūļāties); 3) **sich putzen** (greznoties, rotāties, uzposties). (EH I 637; ME II 252)

kņups, *-**a*** adj. **1. Līks, salīcis.** *kņups i lîks, vẹc ciĺvệks i kņups, tâ sakņupis iẽt.*

2. Neass. *tas kuṃpelis tâc kņups, nevaŕ labi nuõkasît rãceņus.* **// Nolauzts (piemēram, par nazi, adatu).** *kņupa adata, kņups nazis – nuõlaûsc.*

kņupt v. **1. Stipri liekties, līkt (uz priekšu un uz leju).** *kaûdze sâk kņupt uz zemi. / nãk miêks, gaĺva sâk kņupt uz zemi. / labība sâk kņupt. sakņupuse, grũti bûs nuôpļaũt.*

2. *klupt*. (ME II 253)

kņupu. Sk. *k ņ u b u (s)*.

kņutele subst. **1. Gara kārts, ko izmanto salmu, niedru nostiprināšanai jumta segumā.** *kņuteles* [sauc], *ku piêstiprina tãs niêdras* [pie jumta], *laî vẽš nesagâž čupâ. tiẽ tâdi gaŗi kuôki. tâdus divus miêtus iêdzeņ uṅ tâdu garu kuôku pa vidu. / spãres aplaktâja. ka lika stiêbru juṃtu viŕsû, laî stiêbri turệtuôs, lika kņuteles pãri pa tiẽm stiêbriêm. uṅ sasiên tuõ kņuteli aŕ tuõ laktu a vici – tiẽ stiêbri paliêk vidũ. / kņutele i tâc apaĺš kuôciņš, ku juṃtus juma. a tuõ piêspiêda saĺmus va niêdras uṅ ta piêsêja a lûkiêm, vicêm. / kņutele i tâda tiêva, tiêva, gara kãrte. a tuõ piêspiẽž uṅ ta nuôsiê* [jumta salmus]. */ vices griêza uṅ aŕ tâdâm piẽstiprinâja tãs kņuteles. / re, ku juṃta čukurâ uṅ pãri taṃ vêl rę̣dzamas plikas kņuteles.*

2. Sitamais. *pajeṃ kâdu kņuteli uṅ izdzeṅ tãs cũkas! / a kâdu kņuteli pa tuõ vidu! ta visi* [bērni] *bûs miêrâ.*

ko interj.; parasti atkārtojumā. **Lieto, lai atdarinātu vistas balss skaņas.** *vista staĩgã tâ klukstệdama – ko, ko, ko!*

koferis, arī ***koperis*** subst. **Čemodāns.** *senâk, ka gãj skuõlâ, ta vaîdzêj grãmatas paũnâ sasiêt. tag jaû koferi, čemodãni. tad sasêja paũnâ. / čemodãns* [jeb] *koferis – tas taga tik. / koperis senâk nebi. kaṁ bi kâda kule, taṁ bi kule, kaṁ aka ķuõcelis.*

koĩba subst. **Neliels ragavu virsmas paplašinātājs (?).** *koĩba i tâda, ku a ragũm braûca uñ ussita viŗsû tâdu drãǧeli apkârt. tã i koĩba.*

koĩka subst. **Gulta.** *koĩka i gulƗta. / nuô zemes bi tik aûksta tã vẹculaĩku koĩka, gaṅ·drĩz beņķeli vaîdzêj iêkâpt. uñ šũplãde velƗ bi iêkšâ tâ galâ, pagalƗvî.*

kokoss subst. **Kokospalma (*Cocos nucifera*).** *tuôreĩz* [pirms kara] *bi tãs cẹpamâs eļļas vaĩrâk kâ taga vêl gaṅ·drĩz. saũlespuķu eļļa uñ kokosa eļļa bi.*

kolekcija subst. **Sistematizēts vienveidīgu priekšmetu krājums.** *smuka tâda kolekcija iêsiêta.* [Saka par herbāriju.]

kolekte subst. **Brīvprātīgs ziedojums (piemēram, naudā), ko parasti vāc no vairākiem vai daudziem.** *kolekti baznĩcã vâca. tuõ saûca kolekti, tuõs ziêduôjumus. cik nu kuŗš ziêduôja, cik meta taî kolektẽ. / viņa nuôiẽt baznîcâ uñ prasa – ku jũs liêkat tuõ kolekti? kas tev jâzina?*

kolektīvs subst. **Cilvēku grupa, kam raksturīgs kopējs uzdevums, kopēja darbība un savstarpēja palīdzība, kontaktu pastāvīgums, noteikta organizācija.** *kolektĩvã i viêglâk strâdât. ta jaû cic citaṁ vaŗ palîdzệt.* // **Etnogrāfiskais ansamblis.** *pa vasaru bi tâdas kũrpes a spuôžu miseņa caũrumĩnu viŗsû uñ sprãdzîti viênâ pusê. tag es a velƗ* [uzāvu], *ka es gãju taî kolektĩvâ. / ka svinêja divdesmituô gadu pastãvêšanu mũsu kolektĩvaṁ, es akalƗ nevarêju piêdalîtiês. akalƗ biju saslimuse. / tas Ziêduõnis mũs aĩcinâja uz Rĩgu visu mũsu kolektĩvu. uñ ta viņš mũs kolektĩvu aîcinâja visu piêdalîtiês aŗ taîs viņa svệtkuôs.*

kolerā subst.; nelok. **Holera.** *kolerã i asiñssệrga. manâ laĩkâ tâda vaĩ nebi.*

kolƗhoznieks m., ***kolƗhozniece*** f.; subst. **Kolhoza biedrs.** *šituõ kolektĩvu nuõdibinâja tad, kad piŗmuô gadu sâka maksât kolƗhozniêkiêm peñsijas. / es biju parasta kolƗhozniẽce.*

kolƗhõzs, arī ***kolƗhozs***, ***kolƗhõzs***, ***kolƗkozs***, ***kolƗkõz(i)s***, ***kolƗkuozs***, ***kuõlkozs***, ***kuõlkuozs*** subst. **Lauksaimniecības artelis.** *ķẽvi kolƗkõzî nuõdeva. / tuŗ nuô tãs kãpas viss tika nuôpuõstîc, ka cêlẽs kolƗkuõss. / ta tig viênu reĩzu sâka saûkt kuõpâ visus, kad jãiẽt us sapulƗci, kad jãdibiñ kuõlkos. / viņš* [tas ir, vīrs] *addeva traktuõru, tũliņ iẽstâjâs kolƗkuôzâ. / iẽt kâpuôstus ņeṁt. kolƗkõziêm jaû tag jãnuôduô pulƗku. / taga i kolƗkõzaṁ luõpu kavẽjs. divi pa·visaṁ i. / tag jaû kolƗkõzî siẽvs raû kaŗtpeļus, ta uzveļƗk* [dzelteno gumijas pārvalku]. */ vẹcuô ciļvệku vaĩs nav daũdz kolƗkuõzâ.* ☐ ***kolƗhoza*** **(**arī ***kolƗhõzu***, ***kolƗkoza*****)** ***laĩks*** – laika posms, kad eksistēja kolhozi. *ka maṅ bij septĩņi gadi lîdz divpacmit, tad es cêluôs a saũli, bet tagad vaĩrs nê, kamẽr kolƗhõzu laĩks. / kolƗkoza laĩkâ muṁs bi viêns tẹkulis Riẽžniêkuôs. / kolƗhoza laĩkã tuŗ bî feŗma. / lidz kolƗhozu laĩkaṁ muṁs tâdi komẽbaĩni nebî.* // pārn. **Kolhoza biedri; kolhoznieki.** *kolƗkuôzs muṁs atņẽma tuõ liẽluô* [kūti]. */ tâdas pupas, tâdas maǧĩnas kolƗkõs sẽ. / taga kolƗkõs luõpiêm liẽlã klẽtĩ* [graudus] *tik saskruõtê. / taga jaû kolƗkuôzs sâk kulƗt. / tagad pasûtija* [tautastērpus] *aŗ kuõlkuôs priêkš muṁs tuŗ Rĩgâ.*

kolƗka subst. **Danga.** *us ceļiêm i kolƗkas* [jeb] *dañgas – tâc bedraîns celƗš i.*

kolƗkozs, arī ***kolƗkõz(i)s***, ***kolƗkuozs***. Sk. *k o l Ɨ h õ z s .*

kolonists, arī ***kolõnists*** subst. **Ieceļotājs no Vācijas.** *bi muṁs pašiêm savs dreĩmanis. vãcu kolõnisc viš bi. / tiẽ* [amatnieki] *bi visi pa liẽlâkaî daļaî vãcu kolonisti. / tiẽ ļaûdis* [tas ir, amatnieki] *visi nãca nuô vãcu, nuô kolonistiêm.*

kolosãli adv. **Ļoti labi; lieliski.** *ari mũsu mãjâs viņi* [tas ir, ķekatnieki] *atlêca. kolosãli!*

komã nelok.; subst. **Komats.** *zãǧệta dẽle, divi komã piêci lidz trîs coĩlas biêza iŗ plañka.*

komañda, arī ***kumañda*** subst. **1. Mutvārdu pavēle, rīkojums (kādas darbības veikšanai).** *karadiẽnẹstâ zaĩdâti zvẽr, ka klaũsîs komañdu.*

2. Cilvēku grupa (parasti samērā neliela). *tuŗ liẽla kumañda bî savâkusês, kaĩmiņu bệrni aŗ bî atnãkuši. / tâdu spoŗtistu komañdu es te nèaceruôs.*

komandants, arī ***komendants***, ***komedants***, ***kumedants***, reti ***kumedancis***m., ***komandante***, arī ***komendante***, ***komedante***, ***kumedante***, reti ***kumedance*** f.; subst. **Darbinieks, kas uzrauga, vada (darbu, iestādi u. tml.); pārzinis.** *komedañc bi, kas visu tâ iskomañdẽja, nuôraîdija katru us savu dârbu. / tuŗ kaĩmiņu mãjâ dzîvuôja komeñdañc. / ka bi kâc uzjẽmis kâdu uzjẽmumu taĩsît, viš varẽja pulƗku maksât, viš pajẽma kumedañtu aŗ. / tas bi tâc komedañc* [jeb] *kumedañc. tas aŗ piê kuñgiêm bi vaĩrãk. / kumedaņči tâ kumañdẽja. pac ne·kã nedarija, tik uõtru raîdija. / Sibĩrijã bî komeñdañc. tuŗ*

vaîdzêja iēt piêrakstîtiês katru mēnesi sâkumã. / kumedañc, taga komañdañc saka. tas bî kâc pārzinis. // **Barvedis.** *tuõ bę̂rnu barã aî viêns i tâc kumedañc, kas citus iskumañdê.*

komañdēt, arī ***kamañdēt***, ***kumañdēt*** v. **Likt (kādam) ko darīt, darboties; rīkot; norīkot (kādu), likt doties (kādam uz kurieni, kādā nolūkā).** *tã siẽva jaû dikti komañdẽ vĩru. / mãte kamañdêja bę̂rnus, lika katru piê sava dârba. vęciê ļaûdis teîca – kumañdę̂t. / kuô tu te kamañdê? – tañte tâ teîca. / tas saîmniêks bî tâc stiñgrs, visus komañdêja.*

komañdieris, arī ***kamañdieris*** m., ***komañdiere***, arī ***kamañdiere*** f.; subst. **Cilvēks, kas izrīko (citus), dod norādījumus.** *kas jaû bî vę̂rtâks, tas taî bę̂rnu barã bî kamañdiẽris. taga teîc komañdiẽris. uz nedârbiêm aî viņš bî pîrmaîs.*

koñbainis, arī ***koñbains***, ***koñbainis***, ***kuñbains***, ***kuômbainis*** subst. **Lauksaimniecības darba mašīna, ar ko vienlaicīgi veic noteiktu labības novākšanas un apstrādes operāciju ciklu.** *koñbaînis pļaũn uñ uz·reîz iskuļ. / te nāks kâc kuñbaîns kuļ̃t. / rît iziẽt kuômbaîņi dârbã. muñs i jāiẽt akaļ̂ dziêdât vęcâm siẽvâm. / tã kluba vadîtãja teîc – nu kuô ta mũs nevaîdzês izvadît kuômbaîņus? / koñbaĩni i nuô kolȟõza laĩka. muñs pîrmaîs koñbaĩns bî Sibĩrijã.* ☐ ***koñbaiņu svę̂tki*** – kombainieru svētki. *rîtu jaû muñs aka jãǧêrb* [tautastērps] *tiêm koñbaîņu svę̂tkiêm.*

koñbikorms subst. **Kombinētā lopbarība; kombinētie lopbarības milti.** *ta* [senāk] *jaû nebi ne tâdi raũši, ne koñbikoîrmi, ne·kas. tuõ jaû ne·maz ta ne·viêns nezinâja.*

koñbināts subst. **Liels ražošanas uzņēmums, kurā apvienotas vairākas tehnoloģiski saistītas ražotnes.** *senâk bi slaktũzis, ku kava. taga gaļas koñbinãc saûc. / taga gaļas koñbinâc ûspę̂rk liẽluôs kvañtumuôs* [trušus]. */ tuôreĩz jaû nebi tâc bekõns, kâ taga, bekõna ekspoîc, kâ taga. taga iẽt pruôjâm, tuî koñbinâtâ vęd. / nuô mũspuses ne·viêns nebraûca strâdât taî „Laũmã". tas bî tâc koñbinâc.*

komedants. Sk. *k o m a n d a n t s* .

komēdija, arī ***kumēdija*** subst. **Luga, kurā attēloti konflikti un raksturi, kas izraisa smieklus.** *senâk aî dzirdêja, ka kumẽdijas* [jeb] *komẽdijas irî. teãterî rãdîja. / es redzẽju viênu komẽdiju jaûnībã. / tuî bi tâc tracis ta kâ kumẽdijâ.*

komendants. Sk. *k o m a n d a n t s* .

komisija, arī ***komesija*** subst. **Personu grupa, kas ir pilnvarota veikt kādu speciālu uzdevumu.** *tad nãca* [pārbaudīt ceļa kvalitāti] *ceļu komesija nuô pašu ļaûdīm. kas bi mazâk ûzvedis* [granti ceļam], *taṁ bi jāvęd vêl. / komisija gãja uñ pārbaũdija tuõ dârbu, skatîjâs, kâ tuî i padarîc. / kâ komisija nuôlẽma, tâ bî jâdara.*

koṁjaûnietis reti ***koṁjaũnietis*** m., ***koṁjaûniete***, reti ***koṁjaũniete*** f.; subst. **Vissavienības Ļeņina Komunistiskās Jaunatnes Savienības biedrs (bijušajā PSRS).** *manu brãlîti aî nuôšãva vãciêši kâ koṁjaũniêti. divdesmit gadu vęc bija. / viêns uõtrs bi, kas te koṁjaûniêšuôs* [iestājās], *slę̂pušiês* [bija].*ta tuõs te viênu uõtru saķêra uñnuôšãva, uñ izveda. / taga mũsu baznîcu i pārjẽmuši koṁjaûniêši – tuî i spoîta kaĺ̃le.*

koñpānija subst. **Cilvēku grupa, kuri kopā pavada laiku vai kurus apvieno kopīgas intereses.** *maîs dę̂ls aî* [bija] *taî koñpãnijâ. / tuõ puĩsi nepiêjẽma taî koñpãnijã. / bija tâda lustîga koñpānija, dabuju labi izdziêdâtiês. / tuî bî tâda vĩru koñpānija, dzêra uñ sâka mastît viêns uõtru.*

koñpasts, arī ***koñpats.*** Sk. *k o ñ p o s t s* .

koñpe(k)te, arī ***koñfekte***, ***koñpekte***, ***kuñpekte***, ***kuñpete*** subst. **Dažādas formas konditorejas izstrādājums, ko izgatavo no dažādām masām.** *kas tuî bi nuô tãm koñpektêm tuôreĩz? nuô stẽrķeļu miļ̃tiêm uñ cukuîs. tâdas viņas bi. / koñfekti saûc biêži paî koñpeti. / ka iššaûta* [Lieldienās], *ta deva bę̂rniêm naûdu, koñfektes* [jeb] *buñbas, siẽru. / ķẽǧeles piê juṁta. nu koñpekšu viêtâ mẽs, puĩkas, tãs sũkst. / kuîpsmẽre bij skrĩnĩtês, koṁpetes aî. / taga šuôdiên jaû visi tig ę̂d kuñpetes. bet tuôreĩz jaû tâdas kuñpetes nebi, visi êda ę̂damuô. / tuôreĩz ta bi tâdas buñbas, tâdas kuñpetes bi – abuôs galuôs tâdas bârkstîtes bi sasiêtas. nu, ka tãs dabũja kâdas pārs trîs nuôpiřkt! / kad·reĩz koñfektes pa buñbâm saûca,* [arī] *kuñpekte. / ciêtâs koñpektes, sũkstâmâs bi.*

koñpostkaûdze subst. **Komposta kaudze.** *taga taĩsa koñpostkaûdzi. ka pastãvêja kâdu gadu, ta bî mę̂sluôjuṁs.*

koñposts, arī ***koñpasts***, ***koñpats*** subst. **Mēslojums, kas rodas, sadaloties dažādām organiskām vielām, kad uz tām iedarbojas mikroorganismi.** *tas koñposc i jaûns vârc. / koñpastu taĩsa taga. savâc čapus, sagâž vęcus saĺ̃mus, sagâž virĉu virsû, laî satrûd. pêcâk vęd uz laũku. / sataĩsa sũdus aî ûdeni kuõpâ – ta taĩsa koñpatu. senâk tâdu nebi kuô taĩsît.*

koñprese subst. **Apliekamais, pārsējs, ko uzliek ārstnieciskā nolūkā.** *kad siĪda – liêk siĪtas koñpreses, ta dažu reīzu* [cūka] *isveseļuôjas, dažu reīzu nuôslâpst. / suņanaglas – ta ûzliêk speķi, apsiên, laî nenuôbêrž. cic brañdava koñpreses liêk. / vis·vaīrâk, ka puĩši kaûjuôtiês bi sasituši ģĩmi viêns uõtraṁ, piêlika mîzalu koñpresi. ta nepalika ziĪs.*

komunists m., ***komuniste*** f.; subst. **Komunistiskās partijas biedrs.** *maṅs tęs arî kad·reīz bi nuô tiẽm, kas iēt pa tuõ komunistu pusi.*

koñcęrts subst. **Publisks (skaņdarbu, horeogrāfisku darbu) izpildījums pēc iepriekš sastādītas programmas.** *te bî adbraûkuši tâdi jaûniêši. ta bî koñcęĥc. es jaû negāju.* ✧ ***kaķu koñcęrts*** – nesaskanīga dziedāšana, arī muzicēšana; skaņu jūklis. *ku daũdzi sanākuši runâ cic pa citu vaî dziêd bes saskanêšanas, teîc – nu īsc kaķu koñcęĥc.*

koñditōrija, arī ***koñdituorija***, ***koñdetōrija*** subst. **Konditoreja.** *taga jaû nesaûc pa beķeriju, taga jaû koñdetõrija. senâk jaû tâds koñditõrijas* [nesauca]. */ tik kâds divs koñditõrijas pa visu Liẽpâju bi. tuî tik cepa tâds kũks. / tã bi koñdituõrija. tâds tik divs tuôreīz Liẽpâjâ bi.*

koñfekte. Sk. *k o m̃ p e (k) t e .*

koñjaks subst. **Stiprs alkoholisks dzēriens, ko iegūst, pārtvaicējot dabiskos vīnogu vīnus un destilātu nogatavinot ozolkoka traukos.** *senâk bi vi·sâdi brañdavi, koñjaki krũkâs. / mẽs viņus saûcaṁ pa peļu ziĥņiêm. vãciêši nuô tiẽm raûdzêjuôt koñjaku.*

koñka subst.; novec. **Zirgvilkmes tramvajs.** *vęcuôs laĩkuôs traṁvaju saûca pa koñku. tiẽ traṁvaji jaû bi, ka es tâda meîtene biju.*

koñkrēts, -a adj. **Noteikts, tiešs, atsevišķs, arī zināms, pazīstams (kādā priekšmetu, parādību kopā).** *tâc veĥķis viš i. us kuô koñkrẽtu tuõ tâ nesaka.*

koñpekte. Sk. *k o m̃ p e (k) t e .*

koñservbuñdža, arī ***koñzer(v)buñdža*** subst. **Konservu kārba.** *koñserĥvbuñdžas pa bûšanu bî. es pa šprotẽm tik zinu. / buñdžas jaû iĥ šĩs pašas koñzerĥbuñdžas.*

koñservēt, arī ***koñzervēt*** v. **1. Speciāli gatavot (piemēram, pasterizējot, sterilizējot, marinējot, sālot, skābējot, kaltējot, saldējot) ilgstošai uzglabāšanai (pārtikas produktus, barību).** *tuõmati jaû bija tâdi koñzęĥvęķi.*

2. Speciāli apstrādājot (piemēram, audus), gatavot (tos) ilgstošai uzglabāšanai. *mẽs gaṅ tĩklus koñserĥvējām arî dârvu.*

koñservi, arī ***koñzervi*** subst. **Pārtikas produkti, kas speciāli sagatavoti (piemēram, pasterizējot, sterilizējot, marinējot, sālot, skābējot, kaltējot, saldējot) ilgstošai uzglabāšanai.** *kâdas šprotes pārveda nuô Liẽpājs. ta teîca koñserĥvus. / brẽtliņas i tâdas mazas, ku koñzerĥvu buñdžâs* [liek]. */ tag tik koñzerĥvus viẽn ęd. es viņus gaṅ nęędu. / maṅ rãdas, ka tuî ne·kâc êdiêns naû nuô tiẽm koñzerĥviêm.*

koñstatēt v. **Atklāt.** *viņš* [tas ir, ārsts] *koñstatêja, ka iêkaîsuse aklã zarĥna. maṅ izgriêza.*

koñstruēt, arī ***koñsturēt*** v. **Veidot (piemēram, mašīnu, mehānismu) konstrukciju, uzbūvi (projektā, aprēķinos u. tml.).** *kad jaûniê kâdreīz gribês atminętiês tuõs vęcuôs laĩkus, gribês koñstruęt, laî viņi paduõmâ, kâ* [rati] *griēžas. / koñsturęt – maṅ tâc vârc naû bijis. es ne·kuô nekoñsturêju.*

koñtarbase subst. **Kontrabass.** *koñtarĥbase spẽlê, ęrmũnika ŗûc.*

koñtrabañda, arī ***koñtrabañde***, ***koñterbañda***, ***koñtrabañta*** subst. **1. Nelikumīga, slepena (preču vai citu vērtību) pārgādāšana pāri valsts robežai; šādā veidā pārgādātas preces vai citas vērtības.** *lejniēki veda* [*sukura galvu*] *kâ koñtrabañdi nuô Vãcijas. / tãs* [*zīdenes*] *žĩdi kâ koñtrabañtu nesa iêkšâ. / ne·seṅ vêl žĩdi nesa saharĩnu. bet ta nedrîkstêja, ka nãca pa koñtrabañdi. / kuô tik nesaduõmâ – iẽšuôt nęst koñterĥbañdu! / laî nu kâdu laĩku veda tuõ koñtrabañdu, bet gaṅ jaû nuôķêra arî. / prũsines bi koñtrabañda nuô Vãcijs. nuô Skuôdas nesa. bi arî nuô Luôdzes* [ebreju tirgotāju prece]. *nuô Puõlijs nebi koñtrabañda. / saharĩnu nesa – tas bi koñtrabañda.* ☐ ***koñtrabañdas ceļā*** – nelikumīgi (izvairoties maksāt muitas nodokļus, neievērojot importa aizliegumu). *ka bęĥrns biju, ta te nuô Vãcijas žĩdi koñtrabañdas ceļã iêveda blumĩzerus.*

2. ģen.; adj. noz. *braûcuôt Liẽpâjâ, vakte nãca iščaṁdît, va nęvęd koñtrabañdas špiřktu. / Jānis a Pēteri braûca piê koñterĥbañdas špĩrkta.*

koñtrakte subst. **Kontrakts.** *ka izdeva mãjãm koñtrakti, ta bi īpašuma zîme. / uõtrs* [saimnieks teica], *ka* [zemes gabals] *viņa mãju koñtraktê iĥ iērakstîc.*

koñtrōle subst. **Uzraudzība, lai (ko) novērotu, sekotu (kā) norisei, darbībai, pārliecinātos par (kā) pareizību; pārbaude.** *mana maṁma kara laīkā arˆ braûca us tirˆgu. ta bi koñtrõle. /pa kara laīku bija koñtrõle. sviêstu neļāva vęst us tirˆgu. ta slêpa ratuôs. /tag jaû visâds koñtrõls bez ję̃gas. / tagat teîc, ka turˆ koñtrõle, turˆ koñtrõle uñ ka darîtâji daũdz, bet nav padarîc ne·kas.*

koñtrolēt v. **Veikt kontroli; pārbaudīt.** *tę̃vs gribêja tâ koñtrolę̂t, ku tã naûda paliêk.*

koñtrolieris m., ***koñtroliere*** f.; subst. **Cilvēks, kas kontrolē.** *kara laīkā veda tik kuñdēm kreîmu, sviêstu. ku* [ratiem] *tãs acsperes bî, turˆ tę̃vs ustaīsija, ka varêja slę̂pt. tiẽ koñtroliẽri nebî tuõ velˆ uzgaīši.*

koñtūra subst. **Līnija, kas attēlo (kā) formu.** *gulˆbaîna i krãsuôta drãna bes koñtũrâm, tâc tuṁšâks, gaīšâks.*

koñverte subst. **Aploksne.** *senâk teîca aîzlipinât koñverˆtes. / manˆ tã dãvana bî koñverˆtẽ iêlikta, naûda turˆ bî.*

koñzer(v)buñdža. Sk. *k o ñ s e r v b u ñ d ž a .*

koñzervēt. Sk. *k o ñ s e r v ē t .*

koñzervi. Sk. *k o ñ s e r v i .*

koperatīvs, arī ***kopratīvs*** subst. **Kooperatīvs.** *Nīcã bî veīkalˆs pirˆms kara, saûca koperatīvs. turˆ bî liẽla buõte. tas bî vaīrâku cilˆvę̂ku īpašuṁs. / zvejniêku kopratīvi bija jaû senâk.*

koperis. Sk. *k o f e r i s .*

kopķēzis. Sk. *k u p ķ ē z i s .*

kopratīvs. Sk. *k o p e r a t ī v s .*

korālis subst. **Garīga dziesma (katoļiem, protestantiem).** *baznīcã dziêdâja korãļus. draûdze dziêdâja.*

koranders subst. **Koriandrs.** *korañderˆs – tas i šuõs laīkuôs.*

koridōrs, arī ***koŕdōrs*** subst. **Gaitenis.** *gaņģis irˆ istubâ, kurˆ iẽt caũri. taga saûc koridõrs. / koridõrs i tâda priêkštę̂lpa. tas jaû i jaûns vârc. / tad bi tâ vis·gaŗãm taî mãjaî tâc liẽls koridõrs. / muṁs te koŕdõrâ i cemeñc.*

koriñte, arī ***korija*** subst. **Rožu dzimtas krāšņumkrūms ar veselām, ovālām lapām, baltiem ziediem ķekaros un melniem, sulīgiem augļiem (*Amelanchier*).** *vīrabrãliṁ aûg dârzâ koriñtes – citâm dzę̂ltẽni, citâm dzę̂ltẽnbaĺti zîêdi. / pẽterˆsiĺles* [jeb] *pẽterˆciĺles arˆ korijâm priêkš issitumiêm.*

koŕķis, arī ***koŕks***, ***kurˆks***, ***kurˆķis*** subst. **1. Ārējie (augu) audi, kas sastāv no plakanām, rindās novietotām un ar gaisu pildītām šūnām un aizkavē iztvaikošanu, aizsargā no ievainojumiem; no šiem audiem iegūtais materiāls.** *peñderus liêk piê tîkliêm. nuô koŕka taīsa tuõ peñderi. /* [tīkliem] *virˆsû liêk tuõ peñdeli, laî varˆ rędzę̂t, ku viš i. nuô koŕka tã i tâda liẽla, četrkañtîga. /* [zvejniekiem] *uz koŕķa vestêm irˆ baterijiņas virˆsû, kas spîd.* ☐ ***kurˆķa kuôks.*** Sk. *k u ô k s* (1).

2. No šiem audiem vai arī no cita materiāla izgatavots aizbāznis (parasti pudelēm). *krecele bi piê kabatasnaža klât. a tuõ koŕkus râva. / daũdzâm pudelêm bi isspę̂rti tiê koŕķi – tãs sulas rûkst. / buteli aîstaīsija a kurˆķi. vīri mâk nuô pudeles issist kurˆķi a ruôku. /* [pārnēsājamam lukturim] *apakšâ irˆ buñduĺs, arˆ kurˆķi aîzbâsc caũruṁs, kurˆ tika iêliêta petruõleja. /vīrs vęĺk kurˆķi nuô alus buteles – iêkšâ irˆ, bet laũkâ nenãk.* ✧ ***izliduo*** (arī ***izsprâgst***) ***kâ koŕķis*** (arī ***kurˆķis***) – ļoti strauji iziet, izskrien (par cilvēku). [puisim] *vaîdzêja isliduôt kâ kurˆķiṁ, tâlab ka bija krâpis tuõ meîtu. / tã taîsnība viņaṁ ķêrâs piê sirˆc. uñ viñš issprâga nuô istabas ârã kâ koŕķis.* // **No šī materiāla izgatavots priekšmets (?).** *dinamīta koŕķi bi. ka kâc uskâp, ta sprâkst.*

3. Korķa pludiņš. *tîklaṁ piêšuj pludiņus – koŕķus. / tîklaṁ aûkšâ piêstiprinâti koŕķi, a virˆvi, kas viņu turˆ virˆs ûdẽņs. / tîkliêm sasiên kurˆķa gabalus puĺku, laî negriṁst, ka daũdz strimaĺs. /* [šķāteres] *kâta vidû i kurˆķis.*

koŕnete subst. **Augsta diapazona metāla pūšamais instruments, kas sastāv no liektām misiņa caurulēm, ventiļu mehānisma un uzliekama piemutņa.** *pirˆmâ koŕnete, tenõrs uñ baritõns – tiẽ tiê adbiĺdîgiê iñstrumeñti i. / muṁs* [orķestrī] *bi koŕnetes divas, trîs.*

koŕpuss, arī ***koŕpuss*** subst. **Nesošais pamatelements (mehānismam, ietaisei, ierīcei, mašīnai), pie kura piemontēti vai kurā iemontēti citi elementi vai mehānismi.** *pa·priêkšu* [laivai] *ustaīsa tuõ koŕpusu. / rẽliņš i laīvas koŕpusa aûkšẽjâ daļa. / rẽliņš i laīvas aûkšẽjâ daļa, nuô koŕpusa pêdẽjaîs stâviņš uz aûkšu.*

koŕsete subst. **Speciāla josta, kas saspiež krūšukurvja lejasdaļu un vēderu, lai augumu padarītu slaidāku.** [*špicbeini*] *aŕ lika koŕsetês, ka taĩsij saîmniêkmeîtas.*

koste, arī ***kuste*** subst. **Ēdiens, pārtika, uzturs.** *kuŕ švaku kusti duôd, tuŕ švaki strâdât. jāiēt piê cita saîmniēka, kuŕ duôd labâku kusti. / kaĽpiêm jaû aŕ kuste tuŕ bij švakâka. / tuŕ i švaka koste piê tã saîmniêka, švaki duô ệst, slikti deva ệst. / kad gã piê dârba, ta teîca – jâjẹm̂ koste līdz aŕ. iêlêja kapiju, maîzi pajēma. / koste iŕ ūsturs.* ☐ ***bût* [pie kāda] *kustē*** – dzīvot (pie kāda), saņemot gatavu uzturu. *vẹci ļaũdis teîca – tas manâ kustê.* ☐ ***pajemt* [kādu] *kostē*** – nodrošināt (kādu) ar uzturu. *es pajēmu tuõ vẹcuô kaĩmiņu kostẽ, uz nuôkuôpšanu.* ☐ ***uz kosti*** (arī ***kusti***) – tā, ka (kāds) dod gatavu uzturu. *kriêvu zaĽdâtus iêlika saîmniēku mājâs us kusti. / tas nuôlikâs us kosti. tâ strâdâ piê kâda, uñ ta tas duô tuõ êdiênu.*

kostēt v. **Ēst.** *agrâk, kad saûca ệst, teîca – nāc kostệt! tas nuôzîmê ệst. / eî nu kostệt, laî vaŕ nuôvâkt gaĽdu! citã mājã jaû teîca tuõ vârdu. / tas mazaîs puĩka kâ liēls ciĽvệks kostêja. / tuõ tik vāciēši saûca tâ – kostệt. tas vãcu vârc bi.*

kostīmjaka subst. **Kostīma augšējā daļa, žakete.** *paŕ[a]vẹĽkamaîs* [bija], *ku tâc kostĩmjaka taga.*

kostīms subst. **Sieviešu tērps, kas sastāv no žaketes (ar oderi vai bez tās) un svārkiem.** *manî pašaî vaîg kostĩms pašũt. / kostĩms i jaûns vârc, bet es zinu jaû nuô bêrnîbs.*

kostīmsvârki subst. **Kostīma svārki.** *bij aŕ tâdi, kâ tag saûc tiẽ kostĩmsvârki.*

koš interj.; parasti atkārtojumā. **1. Sauciens, ar kuru aicina klāt zirgu.** *koš, koš! – tâ saûc klât ziŕgu. / koš! koš! – aĩcina ziŕgu* [arī ķēvi, kumeļu] *piê sevis. / koš, koš, koš! nāc, duõšu aûzas!*

2. Lieto, lai nomierinātu zirgu. *koš! koš! – saka, ka grib nuômiêrinât ziŕgu.*

košete subst. **Kušete.** *košete tad aŕ nebi tâda, a pederêm. / te* [istabā] *tâc plaûkc, te tâda košete.*

kotlete, arī ***kutlete*** subst. **Ēdiens – no maltas vai kapātas gaļas, zivīm, dārzeņiem u. c. cepts, retāk sautēts, saplacināts veidojums.** *mẽs, tiẽ nîceniêki,* [19. un 20. gs. mijā] *tâdas kotletes ne·maz nezinâjâm. / tañte jaû zinâja kotletes. viņa teîca kutletes. / tã siẽva dusmuôjâs – viš* [tas ir, vīrs] *visus liẽsumus lika kapât kotletêm. / tuõs miêžu miĽtus samîca, istaĩsa tuõs* [kiļķẹnus] *tâ ka kotletes tik liẽlus. / biêspiẽna kotletes* [cep]. *biêspiẽnu, miĽtus, uõliņas, visu tuõ sajaûc,* [pieliek] *kreîmu kâdu karuôtîti vaî sviêstu. tas jaû iĽgi – kâdi četrdesmit gadi, ka es cẹpu.*

krabiķis subst. **1. Koka trijkājis laivas nostiprināšanai krastā.** *ta ka* [laivu] *izviĽka krañtâ, ta lika katrâ pusê tâdus trîskāju kuôkus. tuõs saûca pa krabiķiêm. / krabiķis irâ tâc, ka tuô laĩvu vaŕ iẽstumt iêkšâ, uñ ta te kājas us katru pusi. / krabiķi* [sauc], *ku atstutê laĩvu, laî viņa stāv taîsni. ja nê – ta viņa guĽ uz viêniêm sāniêm.*

2. Darbarīks – koka kāts ar tam piestiprinātu atkarpainu dzelzi siena ieguvei no blīva krāvuma (?). *krabiķis bi nuô dzẹĽza tâc puĻķis a viênu acskabaru, us kuôka kâtu. a tuõ plûce siênu – varêja iêdurt pañtâ sagulêjušâ siênâ uñ isplûkt siênu luõpiêm. a ruôkâm nevarêja ne·kuô iẽplûkt.*

kŗãce, arī ***krãce***, ***kŗãcis*** subst. **Posms (upē, strautā u. tml.), kurā ūdens strauji plūst lejup pa nelīdzenu gultni.** *upê bi sabâziês lẹdus uñ iscêlês liẽla kŗãce* [jeb] *kŗãcis. / te tâdas krãces nav. ta jaû i truôksnis.* // **Ūdenskritums.** *kŗãce i ûdeñskritumṃs, kuŕ ûdeñs plûst nuô aûkšas uz leju.*

kracēties v. **Kasīties.** *tas suñs tâ kracêjas. ka tik blusas naû!*

kŗâciens subst. **Īslaicīga vienreizēja skaņa → *k ŗ â k t*** **(1).** *vêl visi guĽ – dziŕdami kŗâciēni nuô istubas.*

[I]*kracis*, arī **[I]*kračis*** subst. **Nazis ādu ģērēšanai.** *tuõ lîkuô kumṗi saûca pa âzi* [jeb] *kraci. / kračis* [jeb] *âzis – tas bi ģẽrêjamaîs kumṗis. / viñš* [tas ir, ādu ģērējamais rīks] *bi iẽrîkuôc – tas kracis bi piẽsiêc piê kājas. us tâdu gaŗâku kuôku viñš bi. tâ turêja aŕ abâm ruôkâm âdu uñ a kāju mina. tã pệda bi ciêti. ka mina, ta plêsa tuõ âdu.*

[II]*kracis* parasti dsk. *krači* subst. **Zārds.** *siêna žâvêšanaî kračus taĩsija. / krači iŕ a, ku siênu žâvê, – iêdzîti miêti, piê tuõ miêtu piẽsiên sklañdas. uñ ta us tām sklañdâm liêk siêna klêpjus. / ka i liêtaîna vasara, siênu sakračuô kračuôs, žâvê. / âbuliņu jaû sevišķi lika uz zārdiêm. kračus saûca.*

kŗãcis. Sk. *k ŗ ã c e*.

krãčainis, ***-e*** adj. **Krāčains.** *citas upes i krãčaînes. Bārta tẹk klusu.*

krači dsk.; subst. **Tītavas, uz kurām uztin audekla velkiem domātos pavedienus.** *iẽnesa kračus, tâ saklučuôja dzives priêkš aûdẹkla mešanas.*

[I]*kračis.* Sk. *k r a c i s*.

[II]*kračis* subst. **Radze.** *pa lẹdu ejuõt, laî nesklidệtu,* [zirgam] *piẽsêja piê kājâm kračus. / pakavaṃ krači irâd uz zemi, ta ziŕgaṃ nesklid. pakavaṃ katrâ pusê i trîs naglas, ka vaŕ piênagluôt. uñ trîs krači i – katrâ*

galâ uñ priêkšâ arî. / kračі i pakavam̂ trîs viêtâs – asas, rẹsnas, îsas naglas iêskrũvâtas. pa lẹdu braûcuõt, ta nesklid. / tuôreĩz jaû nezinâja štoĨles griẽst. tad saûca kračus. nu tiẽ i, ku tagadêjiêm pakaviêm štoĨles. bet tuôreĩz tâdas štoĨles nebi.

kračuot v. **Zārdot.** *druvu siênu arî kračuôja.*

kradzināt v. **Radīt raksturīgas pazemas balss skaņas (parasti par kraukļiem); kraukt.** *kuo tie kraukļi kradzināja, kuo žagatas žadzināja?* (LFK 1955, 10162)

krãgs, reti ***krãga*** subst. **Apkakle.** *nuôkaûn viņu* [tas ir, jēru]. *nu tad istaĩsij akaĺ tãs cẹpures uñ krãgus arî taĩsij. /* [lapsas] *âdas priêkš cẹpurẽm, krãgiêm bi. / îsi kažuôki bi, gari bi. bes krãgiêm. / baraņķis i tâc kâ karakuĺs. tuõ lika siẽviẽšiêm apkârt vam̃zîtêm. vęlâk arî tuõ lika mêtẹlu krãguôs. / vestes bi lidz aûkši. kad sâka krãgus likt, ta vestẽm bi izgriêstas priêkšas. / tâdi stĩvi krãgi bi. neziñ, nuô kâ viš bija. tuõ nevajdzêj stẹ̄rķẹlẹ̄t. / krãks* [jeb] *krãga bi Liẽpâjâ pệrkam̂s, tâc ciêc, sastẹ̄rķẹlệc kâ kaũla gabaĺs. / kadreĩz tâdu krãgu akaĺ* [lika]. *tã bi štãte vĩriêšiêm. / tas* [elšķins] *i tâ četru plaũkstu platumâ, tâc ta kâ krãgi senâk. bet viš bi adîc, arî adîšanu adîc. / mani* [tēvs] *saķêra aîs krãga uñ pacêla. / kâ ķêršu aîz krãga, tâ ismetîšu pa duŕvîm.* ✧ ***(ie)klupt*** (arī ***uzklupt***) ***krãgā*** – a) kaujoties satvert aiz apkakles; uzbrukt. *ka dum̃puôjs, kaûjas, iêklûp krãgâ. / ka iêdzêra, ta tas kaĩmiņš bi us kašķi. ãtri viẽn klupa citiẽm krãgã, gribêja kaûtiês. / klupt krãgâ – tas i tâ, ka tas sunelis isiẽt laũkâ uñ usklûp kâdam̂.* b) (sa)bārt; (sa)rāt. *es viņam* [tas ir, dēlam] *arî usklupu krãgâ. / ka bę̂rni nemâcîjâs, ta jaû mãte rãjâs, klupa krãgã.*

krãgšlipse subst. **Kaklasaite.** [kreklam] *aplika tâdu krãgšlipsi. tuõs tik sâka nẹsât, ka jaû es bi labi pàaûgusi, liẽla meîtene, ka sâka piê manas mam̃mas nẹst saîmniêkdệli plẹtệt krãgus.*

kraģelis subst. **1. Neliels sols; ķeblis.** *paduô tuõ mazuô kraģeli! / šẽmelis i tâc kraģelis, piê plĩtes piêliêk. / vẹcaîmãteî bî kraģelis. viņa tâ teîca – pakac manî tuõ kraģeli!*

2. Statīvs, paliktnis. *tîtavâm tas kraģelis uñ tas puĻķis i.*

krãģelis subst. **Neliela apkakle.** *krẹklam̂ krãģelis bi, sapuõgâja. / krãģelis bi krẹklam̂.*

krãģēties v. **Lēkt otram lopam virsū (parasti par govīm).** *guôves meklêjâs buĻļu – krãģêjâs cita citi virsû.*

kraģis subst. **Neliels sols; ķeblis.** *ku nebi adzvila, tuõ saûca pa kraģi. / kraģĩtim̂ i četras kãjas. tiẽ tâdi zẹmi bî. ķêķī tâ vaĩrâk bija. / piê gaĺda saîmi bi katram̂ savs kraģis. / sariñdâ tuôs kraģus, laî visi varî piê gaĺda saiẽt, pãtarus skaîtuôt. /* [galda] *laũka pusê bi kraģi. turî viêns tik sêž. / ka mana mam̃ma dzimusi, ta tẽs pac pataĩsijis tâdu mazu kraģîti četrâm kãjĩnâm. / vẹcaîmãteî bi krệsls. bet citiêm visiêm bi kraģi. / slaûcuôt* [slaucēja] *tup. nu tik pêdêjâ laĩkâ bi kraģîši. / manî, laî nuô plaûkta nuôjẹm̃tu kuô, jâpakâpj us kraģi. / ej atnes savu kraģîti!* [Saka bērnam.] **// Statīvs; paliktnis.** *lãkturis* [..] *uz kuôka kãjâm ustaĩsîc, kraģîc apakšâ. vaî nu viš bi kraģîtis arî kãjiņâm, vaî tikaî krustis salikti kuôki.*

krãģis subst. **1. Statīvs; paliktnis.** *maĺku ku ûzliêk zãgât,* [sauc] *maĺkas krãģis. / maĺkas zãģẽšanaî irî maĺkas krãģis. / ta jaû divi krãģi, pãrliêk tuõ kuôku pãri. viêns vĩrs aûkšâ us tuõ kuôku, viêns apakšâ uñ arî tâdu liẽlu, garu zãgu švarĉêja dẽles. / krãģi saûca, ku maĺku zãgâja. četri stabini, pa vidu kuôks. turî iêlika tuõ baĺku uñ zãgâj. / zveînieki tîklus uzliêk us krãģi žâvệt. /* [pa Jāņiem] *uguñskũru sakũra. cêla gaîsâ us tâdu krãģi. vẹcuôs grãpjuôs salika ķiẽņus. /* [rijā] *taî krãģî i ruôps, ik pa tâdam̂ gabalam̂ i ruôps, ku lika mĩstîklas iêkšâ. / bi tâc krãģis us četrâm kãjâm, ku ûzliêk tuõ abru, ka varî mîcît. / abra stãvêja us krãģi. abru uzliêk us krãģi, ta mîca maîzi.* □ ***maîzes krãģis*** – paliktnis abras novietošanai (mīklas mīcīšanas laikā). *krãģis varî bût vi·sâc. ku abru ûzliêk – maîzes krãģis. turî iêlika abru uñ mîcij maîzi.*

2. Zārds. *taĩsa tâdus garus krãģus – tas i garẹņš – uñ kraũn, ja* [āboliņš] *salijis. / siêna krãģi viêni i garâki. / lẽčus saliêk us krãģiêm, laî žûst. / sataĩsija tâdu garu krãģi – tas gaŗẹņš, uz divi kañti. ka uz zemi nežuva siêns, ta turî kŗãva âbulinu, siênu. tuõ aûkšu nuôtaĩsija tâdu spicu, ka liêtus neiẽt klât. ta viš turî mẽnešiêm stãvêja. / pupu krãģis bi.*

kraĩkšēt. Sk. *k r a k š ē t .*

krâjīgs, ***-a*** adj. **Taupīgs; tāds (cilvēks), kas krāj (materiālās vērtības, naudu).** *vẹcaîstẹ̃s bi krâjîks vĩrs – tam̂ visa kâ bi klẽtî. / nu ciêmiņi gañ sagadijâs laps pãrs – abi skuôpi uñ krâjîgi. nu tâc a tâdu sadệrî. / viņi tâdi krâjîgi ļaûdis, naû tâdi tẽrmaņi.*

krâjkase subst. **Komerciestāde, kas koncentrē iedzīvotāju uz laiku brīvos naudas līdzekļus, veic dažādas norēķinu operācijas.** *nuõrakstu parî parâdu paturêja krâjkasê.*

krâjums subst. **Turpmākai lietošanai īpaši sagādāts materiālu vērtību kopums.** *liẽls krâjumȋs malȋkas sẹ̃tâ.*

kṛãka comm.; subst. **Cilvēks, kas (parasti ilgstoši) klepo.** *kṛãka i, kas kãsê. / kṛãka i arī lamu vârc. ak tu kṛãka!*

krãkalēt, arī ***krãkaļuot*** v. **Ilgāku laiku klepot.** *slimȋs nu esi – varêsi kâdu laĩku krãkalẹ̃t. / rudeni sasala kakls. nu iļ̃gi krãkaļuôju – nevaru atkãsẹ̃t.*

kṛãkāt v. **Ķērkt.** *šuôrît eglês vãrnas nevaî beĩkt kṛãkât.*

krakc interj. **Lieto, lai atdarinātu strauju kustību, darbību (parasti tvērienu, ķērienu).** *lapsa peles ķeî – pajẹ̃m, krakc! nuôkuôž uñ nuôliêk.*

krakstēties v. **Krakšķēt.** *tâc vẽš pûš, ka kuôki sâk krakstẹ̃tiês.*

krakšēt, arī ***krakšķēt***, ***kraĩkšēt*** v. **Radīt īslaicīgu, asu, samērā spēcīgu troksni (piemēram, par ko cietu, kas strauji saskaras ar ko vai tiek spiests, liekts, lauzts); atskanēt šādam troksnim.** *laũkâ liẽls vẽš. tâ pûš, ka žuôks sâk krakšķẹ̃t. / jâiẽt skatît, kas tuî krakš. / kuôki kraĩkš vẽjâ./ tuî kaû kas krakšķ. es dzirdu tâdus truôksnîšus.*

krakš(ķ)ināt v. **1. Klabināt (par stārķi).** *svêtelis uzlaîdâs uz lizdu uñ ta sâka krakšķinât. / svêtelis krakšķina. teîc – svêtelis pãtarus skaîta.*

2. Ēst (ko cietu). *tuî tâds kremštelĩtes veļ̂ i apkârt. re, kâ tas suñs tuõ krakšina!*

kṛâkt, arī ***krâkt*** v. **1. Radīt nevienmērīgas, paskaļas, vibrējošas skaņas rīkles dobumā; atskanēt šādām skaņām.** *tẽs kṛâce. mãte rãjâs, ka varuõt aîskṛâkt aûses. / tam̂* [vīrietim] *liẽls dusulis – kṛâc. / cic jaû guluõt dikti krâc. / tas suñs miêgâ kṛâc. / ka* [traukā] *i kâda smaka, ta viš* [tas ir, zirgs] *neiẽt klât, krâc. / ka viš* [tas ir, zirgs] *kaû kuô iêraũga, tad viš sâk kṛâkt tâ.*

2. Ķērkt. *ja atraĩc miĩrs, ta viêns kṛaûklis kṛâc. / vīri, vīri, nebūs labi, vārna krāca uozuolā.* (LFK 1961, 10443; 11253) */ tuî diêz kâda skaîsta dziêdâšana naû nuô tã kraûkļa. viñš tâ krâc gañ·drîz.*

3. Radīt spēcīgu, nevienmērīgu troksni (parasti par strauji plūstošiem, bangojošiem ūdeņiem). *jũra kṛâc, bûs slikc laĩks. / Nîcâ varêja dzirdẹ̃t, ka jũra kṛâc.* **// Par vēju, negaisu.** *vẽš pûš, kṛâc.*

krãkulis subst. **Rīkles gļotādu kairinošs klepus.** *tâc krãkulis uznãcis, rĩkli kasa.*

krakuojaks subst. **Krakovjaks.** *dañči visâdi bi. kad·reĩz dejuôja padespaņu, krakuôjaku. / ta kaû kâdu reñleñderi dañcuôja, krakuôjaku – tuî tâ sita kãjas.*

I*kraķis* subst. **Zārds.** *kraķis – salika tâdu trîsstûri, sasẽja tâdus kuôkus, iêdzina naglas, lika sklañdas apkârt. uñ ta lika sẹ̃klas âbulinu. / kraķis i, ku siênu liêk vîrsû, ka žâvê. tâdu kaûdzîti ûzliêk. / us kraķiẽm liêk âbuôliņu. / saûsâ, labâ laĩkâ siênu apvĩtina uñ kṛaũj kraķuôs. salika kraķî siênu. /* [sienu] *kraķĩ saceļ̂. kâda tã zâle – ja sîka, smaļ̂ka, ja nav sulîga, ta neceļ̂ kraķĩ. smaļ̂kuô sakraũ gubiņâs. / uz laũka vêl stãv kraķi. bûtu jãvâc mãjâs. / kraķuôs salikt siênu iŕ jâmâk.* **// Zārdā sakrautais siens.** *ka kraķis bî nuôgulêjiês, ta tuî iļ̃gi varêja stãvẹ̃t.*

II*kraķis* subst.; niev. **Vecs, vājš dzīvnieks vai cilvēks.** *kraķis i vẹc, iskãmêjis zirks. vẹc kraķis. / vẹcu zirgu, vẹcu guôvi, vẹcu veci aŕ saûc pa kraķi. / tas vẹcaîs kraķis vêl gribuôt siẽvu jẹ̃mt. / kuô tas vẹcaîs kraķis vêl vaŕ! / kraķis i lamuvârc. tâc vẹc kraķis vêl prẹcẹ̃tiês grib!* ✧ ***miega kraķis*** – miegs. *ai māmīna, kuo darīšu, miega kraķis mani prec? laid, māmīna, aizkrāsnē, es kraķītim atsacīšu!* (LFK 1961, 10965)

III*kraķis* subst. **Darbarīks biržu iezīmēšanai.** *sẽj pa tãm strĩpâm. a kraķi veļ̂k. tâc kuôks, trîs četrus puļ̃ķus iêdzeņ̂ apakšâ. / kraķi i, ku veļ̂k druvã strĩpiņas, laî vaŕ iêkaĩsît sẹ̃klu. tuî bî četri tâdi puļ̃ķi sadzîti. a tuõ issvĩtruô zemi, laî vaŕ sẹ̃klu iêkaĩsît zemẽ. tuõ tâ viļ̂ka.*

kraļīt v. **Zagt.** *akaļ̂ tâc isteîciêns – pẹñdẹrẹ̃t iẽt* [jeb] *kraļît. tas tâ – iẽt zakt. / nu vaŕ druôši kraļît tuõs âbuôlus – tẽva naû mãjâ.*

kram̂ interj. **Lieto, lai atdarinātu kraukļa balss skaņas.** *mum̂s te pa kãpâm tâdi mazi kraûklẹ̃ni tâ kram̂šķina – kram̂! kram̂! ta jaû zin̂, ka liêtus bûs.*

kramadika comm.; subst.; niev. **Palaidnīgs, izlaists bērns; nesapraša (?).** *kramadika i lamu vârc. / puĩkas cic citu gânija pa kramadiku. / ak tu kramadika! neklusêsi, ka teîc!*

kram̂aûsis subst.; niev. **Mazs, palaidnīgs bērns.** *kuô tâc kram̂aûsis padarîs! viš naû spêcîks. / kram̂aûsis i lamu vârc. us tâdu mazu teîc – kuô tâc kram̂aûsis vaŕ zinât! / kad es biju veļ̂ tâc kram̂aûsis, ta es tuõ dzirdêju. / mẽs aŕ mãsu tâdi kram̂aûši bijâm. es veļ̂ negãju ganuôs. / tiẽ kram̂aûši tuî skrêja uñ daũzîjâs pa sẹ̃tu. / us tâdu mazu mazu bẹ̃rnu saka – tas tâc kram̂aûsis! us tâdu, kas kaû kuô padarijis.*

kramažāties, arī ***kramžāties*** v. **Lēni (ko) darīt, darboties.** *kramažâtiês i kaû kuô męklętiês, cilât krãmus. / vęcâmãte kâ sâka nuô rîta kramažâtiês, tâ veļ̂ nav beîguse. savas mañtas tuŕ krãmẽ.* // **Gatavoties iet (kurp, kādam līdz).** *vęc, bet vêl grib kramžâtiês līdz aŕ jaûniêm.*

kramãbaļ̃ķis. Sk. *k r a m ã p b a ļ̃ ķ i s .*

kramb̂ambulis subst. **Alkoholiska dzēriena malks.** *nu vęci ciļ̂vęķi tâ teîca – nu, draûks, ņemˆ veļ̂ viênu kramb̂ambuli! iêraûsimˆ! neteîca ta šņabîti.*

krãmēt v. **1. Kraut; likt.** *âbuliņu jaû sevišķi lika uz zãrdiêm. ta tik krãmê uz aûkšu. / iêraka daļ̃bi, ta* [tam] *krãmêja siênu riņķî. / žĩc savu preci krãmêja nuô kules laũkâ, laî meîtas skatâs. / meîtene krãmê unˆ krãmê kuô tuŕ taî suõmâ.* // **Kārtot.** *krãmẽju te kumuõdi. kâmę̃r krãmẽju, ta jaû te iŕ tã nekârtîba.*

2. Sist. *ja tu nevâksiês te pruôm nuô tã gaļ̂da, tad es teû krãmẽšu. tâ mana mãte teîca, ka kâc gribêja tâ vaĩrâk iêdzę̂rt* [alkoholisku dzērienu].

krãmēties v. **1. Kārtot vai pārcilāt ko (kādā vietā vai telpā).** *es te krãmẽjuôs vakaŕ, gribêju sakârtuôt šũplãdi. / vęcãmãte grib pãrkrãmę̂t savu istabu. visu rîtu tuŕ krãmẽjâs.*

2. Darboties (ar ko). *bę̂rni a mañtãm krãmẽjs visu diênu. ta tâdi rãmi. / tę̃s visu diênu krãmẽjâs gaŕ tuõ maļ̂ku. / jaûni ciļ̂vęķi jaû negã ga piŕti krãmę̂tiês. jaûniê tig sanesa, salêja ûdeni. / muĩžkunĝi, vagârs bi, kas visus ciļ̂vęķus nuôrîkuô. barõns a muĩžas dârbiêm nekrãmẽjâs. / muĩžâ piê barũna – tuŕ aŕ bi tâdas grîdsęgas. strâdniêku cilę̂kiêm tâdas nebi, viņiêm nemaz nebi vaļas ga tâdiêm krãmę̂tiês.*

kramĝaļ̂vis m., ***kramĝaļ̂ve*** f., arī ***kramp̂aũris*** m., ***kramp̂aũre*** f.; subst. **Neattapīgs, neapķērīgs cilvēks; nepaklausīgs, stūrgalvīgs, ietiepīgs cilvēks.** *tâc kramg̃aļ̂vis puĩšelis, nevaŕ iêmâcîtiês grãmatu. / kramp̂aũris teîc us tâdu, kuô nevaŕ iêmâcît. / ak tu kramp̂aũris! neklaũsîsi iẽt piê dârba!*

kramiķis subst. **Nievājošs cilvēka, arī dzīvnieka apzīmējums.** *ak tu kramiķis! – pa tâdu puĩšeli teîca. / tas sunˆs tâc mę̂ļ̃s kramiķis.*

kramināt v. **Panākt, būt par cēloni, ka (kas) žāvējot kļūst ciets.** *kuô viš tuõ maîzi tuŕ kramina* [saulē turēdams]!

kramp̂aũris. Sk. *k r a m p̂ g a ļ̂ v i s .*

kramãpbaļ̃ķis, arī ***kramãbaļ̃ķis*** subst. **Viens no ēkas gulenisko baļķu joslas baļķiem.** *kramãbaļ̃ķis i tâc apcîrsc kuôka gabaļs – a tiẽm platciriêm apcîrta. viš lĩdzinâjâs abzãģę̂taˆ. / piê mãju bũves aŕ iŕ kramãbaļ̃ķi. laĩkaˆ uz dziẽdiêm staŕp paluôdu tiẽ i iêstiprinâti. / tuõs kramãpbaļ̃ķus tâ sakramãpê.*

kramãpējums subst. **Rezultāts → *k r a m ã p ē t* (2).** *ka mãja gaŗa, ta stukâ divus spãrbaļ̃ķus, salaîž tâdu kramãpējumu.*

kramãpelis subst. **Neliels krampis.** *luôgaˆ vakaruôs aîskramãpẽ tuõ kramãpeli.*

kramãpēt v. **1. Stiprināt ar krampi (1) (aizvērtu logu, durvis u. tml.).** *kad klẽtes dures aîsslêdza, vêl kramãpêja ciêti.*

2. Cieši savienot speciāli sagatavotus baļķus (būvējot ko). *kramãpbaļ̃ķis i aûkšâ, ku kramãpê. viņu kramãpê viênu uõtraˆ viŕsû. / viš* [tas ir, baļķis] *kramãpę̂c iêkšâ iêkš uõtra.*

3. pārn. **Čiept; zagt.** *puĩkas jaû gãja kaĩmiņu dârzã kramãpę̂t âbuôlus. es jaû teîcu – tâ nedrîkst zakt.*

[I]*kramãpis* subst. **1. Metāla veidojums ar saliektu galu (rīku, detaļu) aizdarīšanai, sakabināšanai.** *kramãpîc i luôgaˆ, šķũna durĩm. tuõ kramãpîti iêliêk ceñmê. / cũku staļ̃ļa duŕvîm iêlika jaûnu kramãpi. / sveču lukteriˆ duŕtĩnãm bi va nu kramãpîc va skritẽlîtis. / cic liêk aclę̂gu* [durvīm], *cic liêk kramãpi priêkšâ.*

2. Ākveidīgi saliekts rokas pirksts. *puĩši gãja viļ̂ktiês a piŕkstiêm, kaˆ stiprâks kramãpis.* ☐ ***izviļ̂kt kramãpi*** – spēkoties, satverot ar vienu pirkstu pretinieka saliektu pirkstu un cenšoties to atliekt. *divi saliêk rãdîtâjpiŕkstu lîkumâ, saķeŕ uõtraˆ unˆ ta vęļ̂k – kuŕš vaŕ isviļ̂kt tuõ kramãpi. kuŕš isvęļ̂k taîsnu, tas i viñnêjis.* ✧ ***iẽt*** (arī ***nãkt***) ***kramãpjuos*** (arī ***uz kramãpjiem***) – spēkoties, mēģinot atliekt saliektu pretinieka rokas vidējo pirkstu. *puĩši saliẽce gaŗuô anˆsi unˆ ta gãja kramãpjuôs. / kâ bi sagãjuši puĩši, tâ us kramãpjiêm gãja. / ka satikâs divi, ta tâ teîca – nãc kramãpjuôs!*

[II]*kramãpis*, dsk. *kramãpji* subst. **Nepatvaļīga vai pastāvīga muskuļu saraušanās (ķermenī, tā daļās), ko izraisa, piemēram, nervu sistēmas bojājumi, tās darbības traucējumi, arī pārpūle.** *kramãpis i slimîba aŕ – savęļ̂k muskuli kãjâ va ruôkâ. / slimuôja a kramãpjiẽm. manˆs puĩsĩtis aŕ a kramãpjiẽm mira. divi diênas* [vecs], *kâ tuŕ bija. / vĩvele tik ziŕgaˆ – kuņģa kramãpji. / vĩveles i* [zirgam] *vędęŕâ tâdi kramãpji. unˆ ta viņi krît gaŕ zemi, vârtâs. / ruôku sarâva kramãpis, visi piŕksti stĩvi.* // **Baiļu, raudāšanas vai smiešanās izraisīta muskuļu saraušanās (ķermenī, tā daļās).** *mẽs viên·reĩz dikti îzbaĩdijâmiês, gaˆ·drĩz kramãpjus dabũjâm.*

III***kramp̃is*** subst.; niev. **Vecs zirgs.** *tas i vẹc kramp̃is – tâ pa vẹcu zirgu teîca. / iêjûdz tuõ vẹcuô kramp̃i!*

kramp̃laûzis subst. **Zaglis, kas uzlauž un apzog slēgtas telpas, arī seifus.** *aîsslêdz klẽti, laî neiêlaûžâs kâc kramp̃laûzis!*

kramp̃lis subst. **Mazs bērns.** *kramp̃lis teîc uz mazu. / tâc mas kramp̃lis duõmâ liẽlu darbu darît!*

kramp̃pucsakne subst.; reti. **'?'.** *kramp̃pucsaknes aplej arî šņabi vaî spīrtu. labas vẹdẹŗgraīzẽm uņ vêl šim̂ tam̂.*

I***kram̂s*** subst. **1. Ciets, dažādas krāsas oksīdu un hidroksīdu grupas minerāls; šī minerāla gabals.** *senâk tâdi divi krama akmeņi bi, iêšķīla uguni. šķiĹtavas saûca. / kad uguni grib šķiĹt a šķiĹtavâm, vaîg krama akmeņa. / ta bî tâc kram̂s. ta tã šķiĹtava. tuõ tâ sita kuõpâ uņ iẽšķīla uguni taî puleņģî – tiẽ dega. / kram̂s bî tâc ciêc. us tuõ varẽja ustrīt nažus.*

2. Tas, kas ir ļoti ciets (piemēram, auglis, sakaltusi zeme). *kram̂s i kaû kas ciêc. kas i sakaĹtis, tuõ teîc – kram̂s. sažujis ciêc kâ kram̂s. / tiẽ zaļiẽ âbuôli ciêti kâ krami, bet bệrni jaû plẽš nuõst. / tã zeķe bî samīta dubļaīna. nu iŕ ižžuvuse, ciêta kâ kram̂s.* ✧ ***krama gaĹva*** – saka par cilvēku, kam grūti padodas mācības. *tam̂ i krama gaĹva, tuõ nevarî iẽmâcît pãtarus. / krama gaĹva i ciêta gaĹva.*

II***kram̂s*** subst. **Mazs, pusaugu bērns (parasti palaidnīgs).** *kamẹ̆r vêl mazi puĩšeļi, teîc – ak jũs krami tâdi! / ak tu kram̂s puĩka! uz liẽlu cilvệku neteîc kram̂s. uz meîtini arî teîc kram̂s. / ak tu kram̂s! kâ tu tuõ izdarîji? / puikas, krami, neraustāt manu ruožu vainadzīnu!* (LFK 1961, 11204) **// Nepaklausīgs dzīvnieks.** *va bûsi miêrîks, kram̂s tâc!* [Saka sunim.] */ tas kram̂s teļš – izrâva miêteli.*

III***kram̂s*** subst. **Galva; kakls; kumbrs; deguns.** *te viêns* [čūska] *jaû bi ûzlicis kramu* [jeb] *gaĹvu us tuõ vẽrañdu. / čũskas kram̂s – tâ mẽs saûcam̂ čũskas gaĹvu. iêspîlâ tuõ gaĹvu, iêliêk spîlê. / tam̂ zirgam̂ ciêc kram̂s, nevarî sagriẽst. / jaûnaîm zirgam̂ bi ciêc kram̂s, vaîdzẽja stipru gruôžu uņ stipru ruôku. / tuõ puĩši nevarî viñnệt, tam̂ stipris kram̂s. / kram̂s i dẹguņs. puĩkas suôlija sist cic citam̂ pa kramu. / puĩkas skrẽja a krĩčuõlẽm pa plânu lẹdu. kâc vêl iêbâza savu kramu ãliņģî. / dabũsi pa tuõ kramu! kuŕ tu iêlîdi? nebâz savu kramu, ku tev nevajag! tas tâ gaĹva bûtu.* ✧ ***aplaûzt kramu*** – pārmācīt (kādu), lai nebūtu tik pašpārliecināts, iedomīgs, lepns. *te atnãca tâc iêduõmîks puĩšis, ne·kas viņam̂ nebî labi. bet ta jaû citi aplaûza viņam̂ tuõ kramu.*

krãms subst. **1. Lieta, priekšmets (parasti nederīgs, nevajadzīgs, nolietots u. tml.).** *krãms i nevaîdzîga liêta. / iêlika klẽtî kastu – vêl viêns krãms bi vaĩrâk. / druôši viẽn šķũnîtî iêkš krãmu veĹ vaîg bût* [aizjūgs]. */ met tuõs krãmus ârâ!*

2. Neliela lieta, detaļa. *mâkslas steĹlêm nav tik daũdz tuõ krãmu kâ šĩm. / tuŕ bi dažâdi krãmi – gaĹvẹnaîs bi lukturîši, sveces, vates kumâsiņi, biĹdîtes, papĩriņi – dažâdi krãmi, laî* [Ziemassvētku dāvana] *kuplâka uņ raîbâka isskatâs. / manam̂ tẽvam̂ bî tâdi krãmi – viš bî senâk pastaĹs lãpîjs.* ☐ ***krãmu tirgus*** – tirgus, kurā pārdod dažādus priekšmetus (piemēram, mājamatniecības ražojumus). *kara laĩkã bî tâc krãmu tirgus. tuŕ varẽja dabũt nuôpiŕkt visu kuô.*

3. Izklaidējoša rakstura publicēts materiāls (piemēram, žurnālā, laikrakstā). *taî „Liêsmâ"* [tas ir, žurnālā] *i visâdi krãmi. tâ bi kad·reīz taî „Atpũtâ".*

kramšķināt v. **Vairākkārt, ilgāku laiku krimst, grauzt.** *cẹptas pupas pa vaļas brîdi varî kramšķinât. / puĩkãm bî ziŕņi kabatã. ta jaû kramšķinâja.*

kram̂šķināt v. **Radīt ķērcošas, parasti ritmiskas balss skaņas (piemēram, par kraukli, kovārni).** *te taî kuôkâ viêns kram̂šķina. kraûklis va kuôvãrnis – nezinu.*

kram̂t v. **Kalst.** *tuõ âdu nevarî saũlê ļaũt kram̂t. / smuki âdas izmazgâja, izģẽrêja. ne viņas pêc tam̂ krama, ne·kã. / tas dẹguņs man̂ kram̂st, tiẽ puņķi piêkram̂st.*

kramžāties. Sk. *k r a m a ž ā t i e s .*

krañcis subst. **1. Suns (parasti bezšķirnes).** *krañči i tâdi sunîši maziņi, tâdi neliẽli suneļi. / te visâdi ciêma krañči nãk.*

2. Sīks priekšmets; druska. *kas tas te iŕ? tâc krañcîtis iêbiris taî zupã.*

krañčuks subst. **Jumstiņu gladiolas (*Gladiolus imbricatus*) auglis (pogaļa); no šī augļa gatavotas zāles.** *dzẽrves ace i zâle, pa krañčuku arî saûc. / ka bệrni nuôbaĩdîti, neguĹ, ta dẹdzinâja krañčuku uņ a tiẽm dũmiêm apkûpinâja.*

kraîka. Sk. *k r a ņ a .*

kraîks subst. **Gruzis.** *visâdi kraîki sabiruši kuŕpê – spiêž kãju.*

kraîkšēt v. **Radīt nepārtrauktu troksni (piemēram, par galu, taukiem, kas cepas); atskanēt šādam troksnim.** *gruñdzîši vaĩrâk tâ saûc, krañcîši – ka viņi tâ kraîkš.*

[I]***krãns*** subst. **1. Ierīce šķidruma plūsmas regulēšanai no trauka.** *dujdubenim̂ apakšâ kuôka krãns. pa tuõ lej.* / [mucai] *abuôs galuôs bi dubệns, galã bi caũrum̂s, kuŕ iêlikt krãnu.* / *dzêrsi mucâs taĩsija.* [mucai] *apakšâ bi krãns, ãniķis. krãns nuô dzeĺza, misina.* / *mucaî piê apakšas bi caũrum̂s izûrpc, tuŕ krãnc.* / *baļ̦ļâs alu aŕ taĩsija. iêlika kuôka krustu, viŕsû saĺmus. apakšâ krãns.*

2. Ierīce pūšaminstrumentam gaisa plūsmas regulēšanai. *mẽs tag saûcam̂ tramb̃uõns.* [ir] *cuktramb̃uõns – tam̂ aka klapes nav. tam̂ tik viẽns krãns. uñ a tuõ viš nuôregulê katru tuõni, kâ viņam̂ vaîg.*

[II]***krãns*** subst. **Celtnis.** *tag a krãniêm ceļ̂* [smagumus]. □ ***ceļamais krãns*** – celtnis. *tãgala iŕ akaĺ̂ ceļamaîs krãns. aûkšâ i tâc bloks, ãķis.* / *võri a kruõnu uzviñdžâja akmeņus uz ragũm. tas kruõns i ceļamaîs krãns, taga tâ saûc.*

krañta subst. **Sānu mala (priekšmetam).** *tas kâc* [veļas vālei] *tiêvâks iscirs̀c, a tuõ platuô galu sita. iŕ tâda krañtiņa.*

krañte. Sk. *k r a ñ t s .*

krañtmale, arī ***krañtmala*** subst. **Krasts.** *liẽdaks i jũras krasc. mẽs saûcam̂ krañc* [jeb] *krañtmale. isnãk krañtmalê.* / *tẹkuôt tas ûdeńs graûž tuõ krañtmalu.* / *laĩva piênãk krañtmalê.* / *tas* [nogrimušais] *kuģis i izmẹsc tĩri krañtmalê* [Papes tuvumā].

krañts, arī ***krañte*** subst. **Krasts (mala, piekraste).** *agrâk neteîca krasc, bet gaň krañc. te aŕ viêtâm upeî stãvi krañti.* / [laiva] *izbraûc krañtâ – tas i malâ.* / *diênvidus pusê upeî bi aûkstâki krañti. te bi zẹm̂s krañc.* / *pļava bi ẹzẹra krañtâ, krũmi aûga, kârkli.* / *ka bi saûss laĩks, ta tuõ dañgu varêja pļaũt. ka bi slapš, ta pļãva tâ·pat, bet viĺka us krañti laũkâ, laî vaŕ žût.* / *aku·rãt us tuõ krañtu bi klẽtes viņiêm.* / *paûsari viênmẽŗ* [upes] *krañti bi piĺli* [ar baļķiem]. / *ka ziêdêja zĩrņi uñ pups, ta* [zuši] *nãca krañtâ saũlê siĺdîtiês, smiĺtî vârtîtiês.* / *pa vasaru* [zvejnieki] *jaû gulêja taî jũŗâ. bet, ka nãca vẹlâk rudeni, tad nãca krañtâ uñ tad gã aka nuô rîta apakaļu.* / *vadu vẹĺkuôt, tuõs šnuõrus viĺka us krañtu.* / *pacirs̀ta upê ãliñģi uñ* [skalošanai] *sabâza veļu iêkšâ gaŕ krañtêm, apkârt gaŕ ãliñģi.* // **Mala (priekšmetam).** *luôgu gruõpe, durîm gruõpe i. katrâ pusê viņam̂ i krañc uñ vidû leja.*

kraņa comm., arī ***kraņķis***, reti ***kraņka*** comm.; subst.; niev. **Vecs cilvēks, arī lops.** *kraņa i lamuvârc, vẹca kraņa. vẹcu ķẽvi a saûc vẹca kraņa.* / *vẹcu luõpu saûc pa kraņu.* / *kraņķis – tas i lamuvârc, vẹc ciĺvệks, dzîvniêks.* / *uz visu vẹcu teîca kraņķis – i us ciĺvệku, i uz luõpu.* / *tas i gaň·drĩz ta kâ lamu vârc – tã siẽva i tâda vẹca kraņa.* / *tu vẹca kraņka* [jeb] *kraņa! ka grib viẽns uõtru issaũkât, ta tâ lamâjas.* / *tas vẹcaîs kraņķis nẹ̀ẹ̀d. senâk ta vede piê lapšu bũdas.* / *uz vẹcu luõpu, kaũlaînu teîca – tuŕ vaîs nav kuô pãrduôt, vẹca kraņa.* /*tã* [govs] *tik jâizduô. kuô tâdu vẹcu kraņu turês!* // **Nežēlīgs, ļauns cilvēks.** *ciĺvệku, kas dzîvê bijis nežẽlîks pret citiêm, nuôlamâ – vẹca kraņa!*

kraņāties v.; niev. **Precēties.** *vẹc võrs, liẽli bệrni, vêl vaîg kraņâtiês pa uõtreĩz.*

kraņķis. Sk. *k r a ņ a .*

krapãns, arī ***krãpãns*** subst. **1. Mazs, enerģisks bērns.** *nu jaû liẽls krapãns tas puĩšelis isaûdzis.* / *krapãns teîc uz mazu bệrnu, tâdu dũšîgu. braňks krapãns isaûdzis!* / *ka bệrns tâ sâk staĩgât, ta jaû i dũšîks krapãns.*

2. Vecs, neveikls cilvēks; vecs, lēns zirgs. *krapãns aŕ i vẹc zirks.* / *tâc vecis aŕ i krapãns. ta viš i pa·visam̂ sastipis, nevaŕ paiẽt.* / *krãpãns*, **ein alter Mensch** (vecs cilvēks). (EH I 645).

3. Vēzis (parasti liels). *vêl viẽns krapãns bi palicis veñterî.* / *krãpãns*, **ein grosser Krebs** (liels vēzis). (EH I 645)

krapc, arī ***kraps*** interj. **Lieto, lai atdarinātu strauju kustību, darbību (parasti tvērienu, ķērienu).** *vẹcaîs Pẽteris nuõskatijis, ka vẹcaîs kaĩmiņš pãrnesis brañdavu, tũlĩt krapc! klât.* / *es tik kraps! tuõ naûdas maku ruôkâ uñ laũkâ* [no veikala].

krâp(e)nieks m., ***krâp(e)niece*** f.; subst. **1. Cilvēks, kas krāpj.** *burĺaks i ciĺvệks, tâc blêdis, krâpniêks.* / *tik liẽls krâpeniẽks tas žĩc ne·maz nebi.* / *tuõs čigãnus gaň vaŕ islañgât pa krâpeniẽkiêm.*

2. Knupītis. *senâk nebî krâpniẽks. ta bî knupis.* / [bērniem] *devu arî vîkšķi. tas tâc krâpniêks – saĺda rupmaîze drãniņâ iêtîta.*

kraps. Sk. *k r a p c .*

krâpšis, arī ***krâpucītis*** subst. **Knupītis.** *bệrnam̂ sataĩsija krâpšĩti nuô maîzes, cukura.* / *pupinu, krâpšîti duô bệrniêm.* / *krâpšĩti deva bệrnam̂. tas tâc pupiņš bî, gumijs.* / *mazam̂ bệrnam̂ tag i krâpucîtis.*

krâpt v. **1. Mānīt, maldināt (kādu).** *mũsu žĩdi, kas te braũkâja, tâ nekrâpa ciĨvệkus. / spẹ̃lmaņi cic citam̂ krâpa. / visi tag raũn dikti* [kartupeļus], *ka mîrkst. vẹd taî Liẽpâjâ, krâp ciĨvệkus. / pirmajâ aprilî krâpa cic citu uñ priêcâjâs, ka izdevâs piêkrâpt.*

2. Būt neuzticīgam (laulības dzīvē, arī draudzībā). *tas vĩrs tuõ siẽvu krâpa. viņam̂ bî tâda brũte. /* [puisis] *pêc tik iĨgas iẽšanas uñ duõmâšanas bija krâpis tuõ meîtu.*

krâpties v. **1. Vairākkārt mānīt, maldināt (kādu), lai iegūtu sev (materiālu) labumu.** *tiẽ čigãni dikti mĩlẽja tâ krâptiês. viņi maĩnija zirgus, iêmaĩna teũ tâdu nevẹ̃rtu!*

2. Spēlēt spēli, kurā aizsietām acīm vajag noteikt spēles dalībnieku. *bẹ̃rni iêsâkuši krâptiês – tã bi spẽle. aîssẽja viênam̂ acis. uñ ta viš saũca – vaîdzẽja pateîkt, kas tas i, kuŕš puĩka tas bũtu. a ruôkâm bi jãaptaũsta.*

krâpucītis. Sk. *k r â p š i s .*

krapučis subst. **Bērns; pusaudzis; jauns lops.** *liẽls krapučis tas puĩšelis isaũdzis. / krapučis uz bẹ̃rnu saka, us pusaũgu arî teîc, uz luõpiêm arî. / saîmniẽce* [par teļiem] *teîca – trîs tâdi krapuči isaũguši!*

krãsa subst. **1. Redzamās gaismas noteikta garuma viļņu izraisīta redzes sajūta, uztvere.** *laũmutîtes jaũ bi mana vẹcâtẹ̃va laĩkâ. tãs jaũ arî bi dažâdu krãsu. / zilâ krãsâ siêtavas. / viņa* [tas ir, *būkmātara*] *baĨta i uñ gaîši dzẹĺtẹ̃na, uñ tumẁši dzẹĺtẹ̃na, jâ. trîs krãsâs viņa ziêd.* **// Šāda redzes sajūta, uztvere, kas tradicionāli saistīta ar kādu priekšmetu, vielu u. tml. izskatu.** *briêdis i ari krãsa* [tas ir, zirgs brieža krāsā]. *briêža krãsâ laprât pirka zirgus žĩdi uñ čigãni. / miêsas krãsa bi tâda rudẹna.*

2. Krāsviela. *bet dikti puĨku vaîg viņs* [tas ir, kādu augu] *savâkt* [krāsošanai]. *senâk, ka jaũ nebi tuõ krãsu, ta jaũ blẽņuôjâs. / tã drẽbe mazgâjuôt laîž krãsu, mazgâjs tã krãsa nuõst. / krãsaînâs drẽbes laîž krãsu.*

krãsains, ***-a*** adj. **Tāds, kas ir vairākās vai daudzās krāsās.** *mirmines bi arî nuô viĨlas, tãs tik krãsaînas. / manî patîk krãsaînas drãneles. / puĩkam̂ atnesa grãmatu a krãsaînãm biĨdẽm. / tãs krãsaînâs drẽbes neliêk klât piê baĨtâs vešas.*

krâsne, arī ***krâsns*** subst. **1. Slēgta kurināmā ierīce.** *tã krâsne iêkšâ bi apaļa – tas bi krâsns veĨvis. uñ apakšâ tuõ saũca pa plãķi. tas arî bi nuô stiẽģeļiêm. krâsne pate visa bi nuô stiẽģeļiêm – nuô dẹdzinâtiêm ķiẽģeļiêm uñ mãliêm. / istabâ* [bija] *liẽlâ krâsne uñ mũrîc. krâsne bi istubas stûrî piê duru. / pa ziêmu kurināja tuõ krâsni, ta bija siĨta istaba. / ta bi liẽlas krâsnes istabâ. us krâsni nesa glabât* [ēdienu], *laî siĨc. / cẹpti rãceņi bi – krâsnî cẹpti rãceņi a visu mizu. / bija rijas krâsns. rijâ labîbu ižžâvẽja uñ ta kũla a spriguļiêm. / saîmniêks rijas krâsni kurināja pêc vaîdzîbas. / a kruķi* [ogles] *saraũ krâss priêkšâ piê tuõ duru. / saîmniêki jaũ cepa piĨlas krâsnes, ku bî meîtas uñ puĩši.* ☐ ***maîzes*** **(**arī ***dižā***, ***liẽlā***) ***krâsne*** **(**arī ***krâsns***) – krāsns, kurā cep maizi. *maîzes krâsns* [jeb] *maîzes ceplis i ķẽķî liẽla krâsne, nuô apakšas kurinâma. tuõ ķẽķî kurinâja. dũmi iẽt skuŕstenî. / maîzes ceplis kurinâms nuô ķẽķa puses, bet pati liẽlã krâsne istabas pusẽ. / maîzes krâsne – tã bi siĨtuma krâsne uñ maîzes krâsne. / arî liẽluô krâsni piêsiĨdîja istubas.* (LVDApr. 487) */ liẽlâ krâsnî iskurina viênu klẽpeli maĨku. / dižuô krâsni kurināja, ka cepa maîzi.* ☐ ***krâsn(e)s dubẹns*** **(**arī ***dibẹns***) – maizes krāsns iekšpuses pakaļējā daļa. *nuô skaliņiêm bi sakuŕta priêkšâ ugune, laî varî rẹdzẽt krâsns dubẹnâ. /* [Jaungadā zīlējot] *krâsns dubẹnâ iêlika spiẽģeli. / cepẽjaî i jârẹdz, kas tuŕ krâsnes dibẹnã iŕ.* ☐ ***krâsn(e)s mute*** – krāsns kurtuve. *krâsns mute, kuŕ iẽkuŕ uguni. / krâsns mute* [sauca], *ku maîzi lika. / ka tã krâsnes mute i juô liẽla, ta varî labi salikt maĨku. tuŕ varî tâds liẽls pagales likt.* ☐ ***krâsns sluôta*** – saliektā veidā pie kāta piestiprināta (parasti nolietota) pirtsslota maizes krāsns slaucīšanai. *bi kruķis, bĩstâklis, krâsns sluôta. / a krâsns sluôtu isslaũcija krâsni. tuõ tâ izmêrcẽja, laî slapja.* ✧ ***kâ piliens uz karstu krâsni*** – saka, ja (ko) ātri patērē, apēd. *tãs buñbas bẹ̃rniẽm jaũ mãte atveda maz, tãs jaũ bî kâ piliẽns us kârstu krâsni. tũta bî caũri.*

2. Vienā reizē krāsnī izceptā maize. *manaî krustmãteî bi iscẹptas divas krâsnes, bet dabuja veĨ trešuô cẹpt. daũdz bi tuõ kâzeniêku. êda gaļu uñ maîzi.*

3. Pārvietojams tvaika dzinējs; lokomobile. *ka a damp̂u kũla, kũlẽjs bi iêkšâ, damp̂a – tã krâsne – bi laũkâ.*

krâsnele subst. **Neliela krāsns.** *krâsnele bi maza – blakus liẽlaî. ka liẽls saĨs, kurinâja mazuô krâsneli arî. / senâk bi krâsnele uñ iêkšâ plĩte, ka varî kurinât, vãrît.*

krâsnkuris subst.; novec. **Kurinātājs.** *rijã bija krâsnkuris. tuŕ bî krâsne, ka kũla a spriguļiẽm.*

krâsns. Sk. *k r â s n e .*

krastainis, arī ***krastaņķis***, jaun. ***kastanis*** subst. **Kastaņa (*Castanea*); kastanis.** *krastaîņa ziêdi. / krastaņķa ziêdus apleî a spîrtu – laps lîdzeklis priêkš kaũlu sâpêm, iêrĩvẽšanaî. / šuõgad krastaņķi ziêd daũdz ziêdiêm. / apakš krastaņķa taga puĨku kuôlu. / ta* [senāk] *liẽpu ziêdus, sẹ̃rmuôkšļu ziêdus vâca.*

uñ krastaĩņi iŕ aŕ labi. / bę̂rniêm krastaĩņi bî guôtiņas, aîtiņas. taĩsija apluõkus uñ spēlêjâs. / krastaĩņi aka priêkš ārstniêcîbas – priêkš rĩvêšanas laĩkam̂. viŕsûm tâda ciêta miza uñ iêkšâ baĹc. / mañ naû kastanis mājās. tę̄va mājās bî trîs krastaĩņi.

krastmala subst. **Zemes josla gar ūdenstilpi (parasti gar upi, ezeru, jūru); krasts.** *ka kaĩjas liduô, dikti sâk nākt us krastmalu, ta aka nāk vę̄tra. / liẽdaks i krastmalas daļa, kas i nuô ûdeñc malas us krastu dažus desmit metrus. te viņu saûc aŕ pa pusleju.*

krasts subst. **Zemes josla gar ūdenstilpi (parasti gar upi, ezeru, jūru).** *tuŕ bi liẽls, vęc uôzuôls us pašu ęzę̄ra krastu. / tuŕ krastã bî piêbraûkušas trîs laĩvas. / tuŕ krastã laĩvas stāvêja, bet taga tuŕ i kaĹvĩnas, tâdi sêkļi.* □ ***izkâpt nuo krastu*** – pārplūst (par upi, ezeru u. tml.). *palu laĩkã upe iskâpa te nuô krastu. senâk bi tâdi straûji plûdi.*

krastuolis, arī ***krastuole*** subst. **Kastrolis.** *krastuõlis i tâc, ku viêna gaŗa tâda uôsa klât. krastuõlis mañ bi nuô vaŗa. / krastuõļi bi apaļi, a viênu kâtu. / tag jaû vi·sâdi krastuõļi, liẽlâki, mazâki. / ka mazi bę̂rni bi, ta tuŕ êdiênu vārija. bleķa tã bi – krastuõlîte. / krastuõlis i a kâtu. krastuõlî piẽns ātri uzvārâs. / tag krastuõle i priêkš smeĹšanas. / pajem̂ tuõ krastuõli uñ smeĹ tuõ ûdeni!*

krāsuot v. **Klāt, piesūcināt, jaukt (ko) ar krāsu.** *mālderis bi krāsuôtâjs – tas visu kaû kuô krāsuôja* [jeb] *mālêja. / uõlas parasti* [Lieldienās] *nekrāsuõja. vistas jaû dêja brūnas. ja krāsuõja, ta tik sīpuõlu mizâs. iẽlika grāpî uñ vārija. citu krāsu nekrāsuõja. tâda krāsuôšana radâs tik juô tâ vę̂lâk. / aŕ aĹkšņu mizâm – a tām kâdreīz krāsuôja viĹnu. brūnus nuôkrāsuôja. / mẽs* [dzijas] *krāsuôjâm mājâ. es aĹkšņuôs ęsu krāsuôjse. / krāsuôtus diêgus piŕka. bi vi·sâdi krāsuôti diêgi. / tag jaû krāsuô siẽvas tuõs matus, tâdus* [sarkanus] *grib.*

krāsuotājs m., ***krāsuotāja*** f.; subst. **Darītājs → *krāsuot*.** *krāsuõtājiêm, mūrniêkiêm iŕ piñdzele. / mālderis i aka, kas mālê* [jeb] *krāsuô siênas. tag saûc krāsuôtâjs. / ja viñš i krāsuôtâjs, ta pa mālderi saûca.*

krāsuotava subst. **Darbnīca, kur krāso.** *vadmalu, ka nuôaûde, deve Liẽpājâ Hopam̂ vę̂Ĺt, krāsuôt, šķę̄rę̂t, spiêst. Hopam̂ bi tã vę̂Ĺtuve uñ krāsuôtava.*

krāšņs, ***-a*** adj.; lit. **Tāds, kam ir izcils (formu, krāsu, līniju u. tml.) bagātīgums, skaistums.** *nu krāšņa drāna bi nuõaûsta!*

krât v. **1. Pakāpeniski (ilgāku laiku) vākt (ko), apkopot.** *paûsarî urba bę̄ŕzu uñ krâja sulas priêkš dzêršanas. / ta sâka krât liêtus ûdeni priêkš mazgâšanas, ka vaîdzêj mîkstu ûdeni sakrât. / guôves bi piẽnam̂, sviêstam̂ – pašu vaîdzîbâm. uñ krâja sviêstu, siẽrus aŕ – vęst Liẽpājâ. / kas zudis, tuõ neatradîs. jâkrâ aka cic. / mâcîtâjs teîca nuô kañceles, ka ciĹvę̂kam̂ nevaîg daũdz mañtas krât, kuô kuôdes uñ rûse maîtâ, bet krât mañtu debesîs.*

2. Atlicināt, neiztērēt, lai vairotu (naudu); atlicinot, neiztērējot vairot. *tas puĩšis taũpa, krâ naûdu. / Pēteris strâdâja uñ krâja, uñ krâja. nuôpiŕka zemi, uscêla mājas uñ dzîvuôja labâk kâ daš laps saîmniêks. / kuô tu, Miķēli, tuõ naûdu krâ? kam̂ adduôsi?*

krātaiņi – **der Nasenrachenraum, *caurumi, kas savienuo dęguna tę̦lpas ar mutes tę̦lpām.*** (ME II 269)

kratene subst. **Kartupeļu un putraimu biezputra.** *krateneî putraîmus vakarâ apleî aŕ siĹtu ûdeni. putraîmi atsevišķi tiêk vārîti, tuõs piêliêk klât kaŕtupeļiêm. tad piêlej piẽnu uñ pêc vajadzîbas kviêšu miĹtus.*

krâties v. **Pakāpeniski rasties, palielināties, pieaugt; tikt krātam.** *tuõ naûdu lika uz bañku, laî krâjâs. / nuô katra braûciẽna Liẽpājâ varêja atlikt pa rubliṁ meîtâm, laî krâjâs pūra naûda. / zveņģî sameta visus gružus, sabēra muîžļus, laî krâjâs sūdi.*

kratināt v. **1. Ilgāku laiku kratīt.** *graûdus kratina laũkâ nuô pęlũm. / aûzu saĹmus uz ērpi kratinâja.*

2. Sajaukt (parasti salmus ar sienu lopu ēdināšanai). *kratināt* [ir] *sajaûkt siênu a saĹmiêm, kuô duô guôvîm. / saĹmus a siênu sajaûc – kratina kuõpâ luõpu ędinâšanaî.*

kratinis subst. **1. No dažādiem produktiem vārīts ēdiens.** *isvāri te kâdu kratini! ka saliêk kuõpâ šuô uñ tuô uñ ta isvāra, ta bi tâc piẽteîkum̂s.*

2. Salmu un siena sajaukums (lopu ēdināšanai). *gāja siênu a saĹmiêm sakratît, guôvīm kuô duõt ęst. tuõ saûca kratinis.*

kratīt v. **1. Vairākkārt spēcīgi virzīt, kustināt (priekšmetu) noteiktā virzienā.** *tuõ ķuõci kratija, gribêja vaîrâk sabę̄rt rāceņus. / jâpruõvē kratît tuõ zaru. ta jaû nuôbiŕs kâc âbuôls. / kuô tu krati tuõ pudeli? izliêsi veĹ.* **// Vairākkārt spēcīgi kustināt (ķermeņa daļu).** *tę̦s tik varêja kratît gaĹvu, ka*

tuõ dzirdêja. / tās cũkas ệd, galvu kratîdamas, labi baruôjâs. / tiẽ duñduri ne·maz neļãva zirgiêm ệst. tiẽ tik kratîja galvas. □ ***kratīt pirkstu*** – ātri kustinot roku ar paceltu pirkstu, norāt, brīdināt (kādu). *mam̃ma iêraũdzîja uñ kratîja a pirkstu – neļãva puĩkam̃ kâpt kuôkã.* ✧ ***kratīt sirdi*** – vaļsirdīgi stāstīt, parasti, lai atbrīvotos no nepatīkama psihiska stāvokļa. *mãsa te biêži atnāk sirdi kratît. bet es jaû ne·kuô nevaru palîdzệt.*

2. Ar dakšām vai rokām purināt (salmus), lai atdalītu (no tiem) graudus. [pēc kulšanas] *tũlĩt bi jâņem̃ saĩmi kratît. ar kuôka dakšām kratija. a tām sâka kratît saĩmus. / es jaû kratiju uz ērpi tuõs saĩmus. a ruôkâm kratija, cic a dakšâm. / divas siẽvas kratija a ruôkâm tuõs saĩmus.* // **Šādā veidā kustināt (satvertu priekšmetu), lai (to) iztukšotu; šādā veidā kustinot satvertu priekšmetu, panākt, ka (kas) krīt, birst ārā (no tā).** *brẽtliņas krata, purina nuô tîkla. tās tâdas smaĩkas, maziņas uñ birst ârã. / zuvu laĩkâ tîkli jâkrata katru rîtu.*

3. Būt par cēloni tam, ka (cilvēks, tā ķermenis) dreb, trīc; drebināt. *drudzis i trĩcêšana. drudzis krata. / nu drudzis krata – jãdzeŕ siĩta tẽja. / man̂ tagad drẹbuļi nekrata. iskurinâju istabu, nu i siĩti.*

4. Būt par cēloni tam, ka (kas) kustas augšup, lejup. *sasêdâm siẽvas ệst, bet bija tâda viêta, ka nevarêja sệdệt, tâ kratija. laĩkam̃ taî zemeî bi kâda ãdere.*

kratīties v. **1. Intensīvi kustēties (par cilvēku, dzīvnieku).** *guôves uspûtâs. dabuja dikti gaiņât. kratuôtiês sašļuka. / tiẽ bệrni taga lẹc tâdas poĩkas. tâ kratâs.* // **Ilgstoši ar grūtībām pārvietoties.** *dabũju kratîtiês liẽlu gabalu pa nelĩdzẹnuô ceļu, lidz tiku uz liẽlceļu.*

2. Tikt kratītam. *taî riñguôteî bi divi ãķi. tuŕ izvẽra caũri. ta tiẽ rîki nekratâs us kaklu.*

kraũkāt v. **Radīt raksturīgas skaņas atklepojot; atklepot.** *kraũkât* [ir] *kãsệt, spļaũt.*

kraũkc interj. **Lieto, lai atdarinātu strauju kustību, darbību.** [vīrs dzer *kraukšķīti*] – *kraũkc! uñ gatavs.*

kraûklẹņs subst. **Mazs krauklis.** *mum̃s te pa kãpâm tâdi mazi kraûklẹņi skraîdâ.*

kŗaûklis, arī ***kraûklis*** subst. **Zvirbuļveidīgo kārtas vārnu dzimtas putns ar melnu apspalvojumu un spēcīgu, melnu, mazliet liektu knābi (*Corvus corax*).** *kraûklis i mẹĩns, tajâ liẽlumâ kâ vãrna, vêl prâvâks. tâ viņi dikti maz. / kŗaûķļi diênâm skriẽn ķệrgdami. tas uz liêtu.* [tie ir] *mẹĩli. / mẹĩls kraûklis pãrskrêja pa jum̃tu. vistas samuka paklẽtê. / ta, ka divi kŗaûķļi plẽšas uz mãjâm, ta pãrâ miŕst. / va ta kraûklis naû vãrnaî līdzîks?*

kraũkstēt, arī ***kraũkšēt***, ***kraũkšķēt*** v. **Radīt īslaicīgu, paklusu troksni (piemēram, kam plānam, cietam, trauslam lūstot vai plīstot); atskanēt šādam troksnim.** *graûdus pãrbaũdija. ka kraũkš graûc, ta vẹd iêkšâ. / žuôgi kraũkš – tik liẽls saĺs. /nu tâds nevãrîtus zirņus puĩka ệd ka kraũkst. /bệrni jaû graûž* [zaļus ābolus] *tâ ka kraũkš viẽn, jâ. / čũsku iêlika spîlâs. ta viņa tâ rañdzîjâs uñ kuôda, ka kraũkš.*

kraũkstuošs, ***-a*** divd.; adj. noz. **Vispārināta īpašība → *k r a ũ k s t ē t*.** *tik iĺgi viņus pavãra, lidz tiẽ gruñdzîši paliêk tâdi kraũkstuôši, garšîgâk ệst.*

kraũkšēt. Sk. *k r a ũ k s t ē t*.

kraũkšis, arī ***kraũkšķis*** subst. **Neliels daudzums alkoholiska dzēriena (parasti degvīna).** *kraũkšis, kraũkšîtis saka parî brañdavu. tas irî tâc neliẽls daũdzum̃s. / man̂ dikti sâp vệdệrs, iêlej viênu kraũkšîti! / iêdzeŕ viênu kraũkšķi! tũlĩt bûs skaĩdrâkas aces. / iêmetîšu veĺ viênu kraũkšķi, ta iẽšu mãjã.*

kraũkšķēt. Sk. *k r a ũ k s t ē t*.

kraũkšķis. Sk. *k r a ũ k š i s*.

kraûķis subst. **Zvirbuļveidīgo kārtas vārnu dzimtas putns ar melnu apspalvojumu (*Corvus frugilegus*).** *kraûķi i mazâki putniņi, kâ zvirbulis, tik smaĩlâks. / kraûķis i tâc putns, vãrnaî līdzîks.*

[I]*kraûlēt* v. **1. Uzmanīt (ko) gaidot.** *kraûlệt irâd vaktệt. / suñs izgãjis dârzâ kraûlệt, vaî zaķis nenãks âbeles graûst.*

2. Slinkot. *sliñks ciĺvệks aŕ tik kraûlê viẽ.*

[II]*kraûlēt* v. **Trūdēt.** *ka kuôks sâk kraûlệt, ta jaû nedeŕ dakšaî. tuŕ jaû meklêja labu kuôku.*

kraũlis subst. **Stāvs krasts; krauja.** *kraũlis tuŕ tâc, ka ne uskâpt.*

kŗaũpains, ***-a*** adj. **1. Tāds, kas slimo ar kraupi (1).** *kŗaũpaîns i, ka slimība, tas i, a kŗaũpi apsisc.*

2. Tāds, kas slimo ar kraupi (2) – par kokiem, augiem, to daļām. *sagriêza tâdu kŗaũpaînâku aĺksni – mizas – uñ tad savãrija. nu uñ tad taî zupâ iẽmêrca viĺlu.*

kŗaũpe, arī ***kraũpe***, ***kraũpis*** subst. **1. Lipīga ādas slimība, ko izraisa īpaša sēnīte.** *bluzganas i, ka kŗaũpe sadzîst. ka zirĝiêm kŗaũpe sâk dzît, bluzganas put. / vęsęli cũki ne·kâdi kraũpi, ne·kâdi issitumi nebi. / teû tik ilg̃i nemazgâtas ruôkas! uzlaîdîsiês vêl kâda kraũpe. / te us tuõ ruôku uzmetâs tâc kraũpis.*
2. Augu slimība, kas uz augļu, bumbuļu, lapu vai sakņu virsmas rada plankumus, kreveles. *slapjâ rudenî viņiêm* [tas ir, kartupeļiem] *paliêk tâda kŗaũpe uz mizu uñ iêkša arî paliêk ruda. / izgaîšgad rãceņiêm kŗaũpe bi uzmętusês. / kŗaũpe kuôkam̃ uzlaîdusês – tã kâda slimība. / kŗaũpe i slimība. šuôgad kuôkiêm uzgãja tâda kŗaũpe.*
3. Nelīdzena āda (piemēram, krupim). *viêni i asi, a tâdu kŗaũpi, tâdi apkŗupuši – tuõs saûc pa kŗupiêm. / ja pavāru jūs vainasiet, eita paši vārities, bāžat savus kŗaupes nagus līdz elkonei ugunī.* (LS 1923, 11. nr., 106. lpp.)
4. comm.; pārn. **Neizpalīdzīgs, slinks cilvēks.** *ak tu kŗaũpe tâc! tas i gañ kŗaũpe, ka nelîdzêja!*
kŗaũpēt v. **Bojāties, pārklāties ar kraupi.** *šuôrudeñ tiẽ rãceņi ãtri sâka kŗaũpęt, tâ buõjâtiês. ka viņi sâk buõjâtiês, tuŕ nevaŕ lîdzęt.*
kraũpis. Sk. *k ŗ a ũ p e .*
kraûsis, arī ***kraûšis*** subst. **1. Bumbiere (parasti nepotēta) (*Pyrus*).** *kraûsis i nepuõtęta buñbiẽre a sîkâm buñbiẽrîtêm. / kraûši i nepuõtęta buñbiẽrîte. tiẽ tâdi nepuõtęti, maziņi tiẽ aûgļi. / kraûsis i buñbiẽre – nepuõtęta, kraûšu buñbiẽre. viņi bi mazi, mazi, ciêti buñbiẽrîši. bet viņi bi labi. / kraûšis i viêna buñbiẽre, viênu šķiŕni saûc kraûsis.* ☐ ***kraûšu buñbiere.*** (LVDA 2)
2. Bumbieris. *kraûsis i kuôks uñ aûgļi. / kraûši i tiẽ nuõbirušiê* [bumbieri]. *viņi dikti puĹku aûg. ka pastãv, ta i saĹdi. / saûc dažus* [bumbierus] *kraûšus. tiẽ i tâdi ciêti, mazi kraûsîši.* (LVDApr. 373)
kŗaũstīt v. **Vairākkārt kraut.** *mãte klẽtî kŗaũstija drãnas, laî nesapeĹ. puĹku bi.*
kraũšelis subst. **Bumbieru (parasti nepotētu) auglis; neliels bumbieris.** *iŕ kraũšęļi – mazas buñbiẽrîtes.*
kraûšis. Sk. *k r a û s i s .*
kŗaũt, arī ***kraũt*** v. **1. Likt, novietot citu uz cita vai citu pie cita; liekot, novietojot ko citu uz cita vai citu pie cita, veidot (piemēram, kaudzi).** *siẽvas tik kŗaũ* [sienu] *tupešuôs, gubâs. / kad tuõ* [siena] *kaûdzi kŗãve, ta mẽs arî ķešķiêm nesâm klât, deva aûkšâ kaûdzê. a ķešķiêm saņęs* [sienu] *uz viênu viêtu, ku kraũ vęzumu. / us pļavãm* [sienu] *kŗaũ kaûdzê. krãva apaļu* [siena] *kaûdzi, uz apakšu bi platâka uñ galâ bi spica. / tâ nãk liêtus, uñ siêns veĹ jâkraũj gubâs! / pêc tam̃ ta es krãvu tuôs vęzumus, vîrs dakšuôja. / siênu kŗaũ pañtâ, rudzus. / labîbu kŗaũn tupešuôs – miêžus, tâdus spicus sakŗaũn. / miêžus kŗaũ tupesî – tâdu apaļu kaûdzîti mazu. / malkas jaû kaûdzês kŗaũ.*
2. Spēcīgi sist. *tam̃ nu gañ vaîdzêja kŗaũt pa galvu. / kâ kraũšu viênreîz, ta kaũliņus nesaskaîtîsi, sabiŕs čupâ.*
kŗaûte – **„Kummer, Qual"** („rūpes; mocības"). (EH I 665)
kraûtes subst. **Ratu virsējā (parasti ar redelēm vai sānu malām norobežotā) daļa; ratu kulba.** *kŗaûtes i ratu redeles. pârveda piĹlas kŗaûtes a žagariêm.*
kraũze subst.; parasti dem. **Bumbieru (parasti nepotētu) auglis; bumbieris.** *kraũzîtes i sîki, mazi buñbiẽrîši. / kraũzîtes i mazas buñbiẽrîtes, tâdas nevẽrtas. varêja ęst arî. ka nebî iênãkušâs, ta bija ciêtas. ta sabẽra uz klẽcaûkšu, tuŕ sasala. uñ, ka nuônesa lejã, ta atlaîdâs, bî mîkstas. varêja ęst arî nesasalušas. / kraũzîtes* [..] *tâdi savvaļas* [bumbierîši] *bi.*
kraũzulains, ***-a*** adj. **Kupli krokots (parasti par piedurknēm).** *ta šuva te tãs pufẽtâs ruôkas, tãs kraũzulaînâs. ta viss te bi kupls.*
kŗava, arī ***krava*** subst. **Pārvadāšanai paredzēti priekšmeti; to kopums, daudzums transportlīdzeklī.** *nuôgãja pus kravas zuvu* [uz Liepāju]. */ viš te i iêpêriês uñ ta sastriga a desmit toñnu kravu. kuô viš te iêpêriês a tâdu kravu! / kamanu saûc viênzirĝeļa, ku vaŕ adgâstiês, ku kŗavu nevęd.*
kŗavāt v. **Likt, novietot vienkopus, noteiktā vietā.** *iẽšu kŗavât mañtas. rît braûkšu uz Liẽpāju. / stiẽĝeļus vaîg kŗavât viêgli, laî nesasit.*
kravate, arī ***kravāte*** subst. **Kaklasaite.** *kaklasaîti saûca visâdi – paŕ šlipsi, kravâti vaî eĹkšķinu. / vîriêm bi priêkšâ kravates. / bija eĹškins* [jeb] *kravâte – tuõ lika priêkšã linu krẹklam̃. tã kravãte turêjâs tâ priêkšã.*
kravāties, arī ***kŗavāties*** v. **1. Ilgāku laiku kravāt.** *mãte nevarêja beîkt kravâtiês.*
2. Sakravājot iedzīvi, pārcelties no vienas dzīvesvietas uz citu. *tas tâ kŗavâjâs nuô viêns viêts uz uõtru. / tiẽ jaû aka kravâjas pruôjâm. / Juŕĝuôs kravâjâs nuô viênas viêtas uz uõtru.*

kravažāties v. **1. Kravāties.** *citu diênu iļgi kravažâjuôs, ka meklêju kuô. pārcilâju nuô viêns viêts uz uõtru, bet nevaru atrast, kuô maî vaîg.*
2. niev. **Precēties.** *reîžu reîzâm viš* [tas ir, vecs puisis] *taîsâs kravažâtiês.*
krãvējs m., ***krãvēja*** f.; subst. **Darbības veicējs → *kṛaũt* (1).** *siênuôt vẹzumu, trũka priêkšsaîte. uî buõms a visu krãvêju zemê. / tas tas krãvẽš skaîtâs. uî, kas dakšuô, tas duôn aûkšâ.*
krãvums subst. **Paveikta darbība, rezultāts → *kṛaũt* (1).** *tâda mẹļlâ pirte bi. tuî bi sakraũc akmeņu krãvumîs. apakšâ bi kuŕtuve. / vaîdzêja tãs meža normas isstrâdât. ta krãva metru garu uî metru aûkstu krãvumu.*
krecele, arī ***krecelis*** subst. **1. Svārpsts; urbis (?).** *krecele i riêvaîns svãrpsc. / krecelis i tiêvaîs urbis, svârpsc. / amatniêkam pazudis tas krecelis.*
2. Korķviļķis. *krecele i naža viļķis. / krecele bi piê naža klât, piê kabatasnaža klât. a tuõ korkus râva. tã tâda skrũvîte, kâ jaû krecele.*
krecelēt v. **Tīt, vīt (?).** *ganuos gāju ripas kaut, nei pakulas krẹcẹļẹt.* (LFK 1954, 153)
krecelis. Sk. *k r e c e l e .*
[I]***krecēt*** v. **Kasīt.** *kuô tu krecê tuõ galvu? va teû bûs utes? / sunîs a pakaļskãju krecê kaklu. / tâdi issitumi bi. uî tas bệrns sâka krẹcệt tuõ muguru. / ka bî utes, ta jaû bệrni krecêja tãs galvas.*
[II]***krecēt*** v. **Krekstēt; klepot.** *nuõsala kãjas, ruôkas. nu varês krẹcệt kâdu nedẹ̄ļu.*
krecēties v. **Kašķēties; rāties.** *teîca ari uz rãšanuôs – krẹcệtiês. / kuô tãs meîtas vaî krẹcệtiês!*
kreftīgs. Sk. *k r e p t ī g s .*
kreĩcastuoņa, arī ***kreĩcastuoņš*** subst. **Spẹļu kārts ar krustiņu un cipara "8" attēlu.** *kreĩcastuôņa, pīķastuôņa* [jeb] *kreĩcastuôņš, pīķastuôņš* [kāršu spēlē].
kreĩcdakteris subst. **Ārsts, kuram nav mācību iestādē iegūtu zināšanu.** *kreĩcdakteris bi tâc ne-īsc dakteris, viš nebi mâcîc. / cik es sapratu – kreĩcdakteris bi tâc lamu vârc, tas bi tâc pûšļuôtâjs.*
kreĩcine subst. **Spẹļu kārts – krusta dāma.** *spẹļâs iẽt uz aîtas galvu. kreĩcine liẽlâkâ spẹļa. / ja kreĩcine ruôkâ, cêrt nuõst!*
kreĩcis, arī ***kreĩcs*** subst. **Spẹļu kāršu suga, ko apzīmē ar krustiņu; šīs sugas kārts.** *pīķis, kreĩcis, ẹ̃rc, pučis –* [kārtīm] *četrs sugs tik i. / kreĩcis i kâ krusc. tã i spẹļu kãrte. / mẹļlîê i pīķis uî kreĩcis. / kreĩcis, kreĩca dãma. / ẹ̃rta dũzis, kreĩča dũzis.*
kreĩcnagliņa, arī ***kreĩtnagliņa***, ***krẽtnagliņa*** subst. **Krustnagliņa.** *krustnagliņa iî asa garšviêla, kuô saûc arî paî kreĩcnagliņu. / kreĩtnagliņas jaû taga aî saka. tas tâc jaûnâks vârc. / krustnagliņas, nê* [nesauca], *krẽtnagliņas, jâ. tas pa vãcu muõdi – krẽtnagliņas. uî pa latviêšu muõdi bi krustnagliņas.*
kreĩcpoĺkā, arī ***kreĩcpuĺkā***, ***kreĩčpoĺkā*** subst. **Krustpolka.** *tâdu dañci saûca – kreĩcpuĺkâ. / kreĩcpoĺkâ aî bi kadreĩz.* [arī] *kreĩčpoĺkâ.*
kreĩcs. Sk. *k r e ĩ c i s .*
kreĩcuot v. **1. Braucot (ar buru laivu) pret vēju, vadīt (to) zigzagveida kustībā.** *kreĩcuôt – tas i, ka jâbraûc pret vẽju,* [arī] *slakuôt. ja kreĩcuôja va slakuôja a vẹcu laĩku krusteni, ta piê izgriẽšanas uz uõtru pusi vaîdzêj viņu nuôjẹmt* [jeb] *nuôlaîst uî aplikt mastam uõtrajâ pusê. / ka a zẽģeli iẽt pret vẽju, ta vaîg kreĩcuôt. tas i tâ – tuõ buru maĩna uz viênu uî uõtru pusi.*
2. hum. **Iet, doties.** *ku tu duõmâ taga kreĩcuôt?*
kreĩčpoĺkā. Sk. *k r e ĩ c p o ĺ k ā .*
kreĩlis subst. **Cilvēks, kam vadošā ir ķermeņa kreisā puse.** *kreĩlis – tas dara a kreîsuô ruôku. / tâdi kreĩļi senâk i bîjuši dikti daũdz.*
kreĩliski adv. **Tā, ka adījuma labajā pusē ir izadīts uz kreiso pusi (piemēram, par valdziņu, adījuma kārtu).** [*ruokavičus*] *adija uz viênu galu kreĩliski, uz uõtru kârtu labiski. / sviķelaîns adijumîs i. tas tâ – viêns vaĺks labiski, uõtrs kreĩliski.*
kreĩlisks, ***-a*** adj. **Tāds, kas adījuma labajā pusē ir izadīts uz kreiso pusi (piemēram, par valdziņu, adījuma kārtu).** *tãs* [*dubultpirkstānes*] *bi juõcîgi adît. bi tam pirkstam jâbût nuô tãs kreĩliskâs puses. uî vaîg uzadît tuõ uõtru – labiskuô – pusi. dikti gṛũti bi – tuî bi mâkslîgi jãada.*
kreîmališķis subst. **Rādītājpirksts; krējumlaizis.** *uõtraîs pîrksc iî kreîmališķis. / kreîmališķis, utubuñga. / a kreîmališķi nuôslaũka šķĩva malu, laî bûtu skaîdra mala.*
kreîmkrãsa subst. **Krēmkrāsa.** *zĩdines bi puķuôtas aka – baĺtas, aka iêkš kreîmkrãsas.*
kreîmlaĩzis subst. **Rādītājpirksts.** *aîz îkšķa iî kreîmlaĩzis.*

kreîms, arī ***krêjums***, reti ***krêms*** subst. **Piena tauku koncentrāts, kurā ir arī citas piena sastāvdaļas.** *kreîms parādijâs, ka mašĩnât sâka. ka* [krējumu] *nuôjēma nuô virsas, ta tik sviêstu varêj istaĩsît. / pêdêjaîs piẽns i kreîms – ta viš i trẹknâks. pirmâs divas, trîs čāksteres it ne·kas nav. / liêk krêjumu uñ maĩsa a tuõ karuôti – a kuôka karuôti. / taga, ka tomãc manî i, siĮ̃ke uñ uõla klât, uñ skâps krêms, tad manî ne·viênu citu pavalg̃u nevajg. / šim̂ piẽnam̂ biês kreîms. / taga* [mērcei] *saceṗ pañnâ taûkus, iêliêk miĺ̃tus, sĩpuôlus, saceṗ uñ ta leî klât* [ūdeni], *uñ liêk kreîmus. kas tuõ senâk zinâja – tâds kreîmus* [mērcei] *likt klât! / nuô kreîma taĩsija sviêstu, balt̃u sviêstu. / šuônakt bi aka kreîma zaglis – vẹcaîmãteî nuôkriêti visi piẽna spañneļi pagrabâ. / manî bi tâda balt̃a ķẽve – kreîmu deva ecêjuôt.* ☐ ***mašĩnu kreîms*** – ar piena separatoru nokrejots krējums. *bet ta* [senāk] *tas kreîms nebi mašĩnu kreîms. ta tâc bi – pa spañnîšiêm nuôsmęĺc.* ☐ ***kreîma lišķis*** – rādītājpirksts. [pirksti:] *utubuñga, kreîma lišķis. / rādîtâjpirksc* [jeb] *kreîma lišķis.* ☐ ***kreîma zâlīte*** – saulpurene (*Trollius europaeus*). *aûg pļavâs guôvêm kreîma zâlîtes.*

kreîsais, -ā adj. **1. Tāds, kas atrodas tajā (cilvēka) ķermeņa pusē, kurā ir sirds (par cilvēka ķermeņa daļām); pretstats: *labais*.** *saktas lika us kreîsuô plẹcu. labã ruôka bi uz virsu. / taûtiêšam̂ ruôku devu, labuô devu, ne kreîsuô. labuô devu, ne kreîsuô, laî bij laba dzîvuôšana. / zavekļus savâķe a kreîsuô ruôku uñ iêsviêde ugunî. / ta bi kreîsâs kãjas zeķe – ka kakls sâpêja,* [to] *satina garî kaklu. / kreîsâ ruôkâ tur̂ nazi uñ a labuô griẽž* [tecīlu]. *ustriñ asu.* // **Tāds, kas atrodas šajā pusē, ja tas tiek aplūkots no aizmugures (par dzīvnieka ķermeņa, transportlīdzekļa daļām).** *piê kreîsâs puses guôve neduô piẽnu. ta viņa speŕ. ne teĮ̃š neiêt zîst piê kreîsâs puses – dikti rẹti. / tâdus zirgus, kas nebi klaũsîgi, a·viênu jûdza piê rãma zirga kreîsâ pusê.* // ar nenoteikto gal., savienojumā *pa kreisi.* **Tā, ka atrodas šajā pusē, ja tiek aplūkots virzienā uz priekšu; tā, ka virzās šādā virzienā uz priekšu.** *tas ceĮ̃š, kas iẽt pa kreîsi, iẽt uz ęzęra pusi.* ☐ ***pa kreîsi ruôki*** (arī ***pa kreîsuo ruôku***) – pa kreisi. *pa kreîsi ruôki pagriẽziês, ta pa labuô ruôku! / pa kreîsuô ruôku griẽziês! us tuõ pusi iŕ veĺ kâdas trîs verstes. / pa kreîsi ruôki tâda vẹca mãja.* ✧ ***ar kreîsuo kãju nuo gulT̃as izkâpis.*** Sk. *k ã j a* .

2. Ārpusei pretējais (par auduma, apģērba pusēm); pretstats: *labais*. *drãnas salika kâ labâk, mazâk rũmes iêjẽma. krẹklus us kreîsuô pusi uñ ari citus gabalus us kreîsuô pusi. / vaĩrâk jaû tâ balinâja tik tuõ viênu* [audekla] *pusi, juô mazgâjuôtiês jaû ismazgâjas. kreîsuô pusi jaû ne·viêns nerẹdz, kâda tã i. bet tã labâ puse, ka tik tã iŕ smuka, balt̃a.*

kreîsiski adv. **Kreiliski.** *tiẽm cim̂diêm izada gald̃ĩnus – ada labiski uñ kreîsiski. uñ iznãk divi vald̃ziņi uz iêkšpusi uñ divi uz virspusi. / adîja divus valg̃us labiski, divus kreîsiski. / zeķes sâka aŕ gald̃ĩnu adîjumu – divus valg̃us labiski, divus kreîsiski.*

kreĩtnagliņa. Sk. *k r e ĩ c n a g l i ņ a* .

krejāt v. **Krejot (parasti ar karoti).** *ka nuôstãvêjiês piẽns, ta nuõkrejâ tuõ kreîmu pa virsu. mums jaû bî piẽnmašĩna, nevaîdzêja krejât.*

krêjums. Sk. *k r e î m s* .

krẹklapakša subst. **Krekla apakšējā daļa.** *citi aûda krẹklapakšu nuô pakulãm. bij smuka, balt̃a tâ·pat. / tã rupjã krẹklapakša bî piêšũta klât.*

krẹklaûdẹkls subst. **Audekls, no kura šuj kreklu.** *nuô tã paš krẹklaûdẹkl bi* [vīriešiem] *apakšbikss. cit aûdẹkl jaû nepirk.*

kreklelis subst. **Mazs krekls.** [jaundzimušajam] *kaû kuô nuõnẹs – kâdu torti, krekleli uñ visu kaû kuô. / draûdzene* [jaundzimušajam] *kâdu krekleli pati iššuva caũrâm vîlêm, a tâdu smuku priêkšĩnu. / tas tâc pagarš tas kreklelis tam̂ bẹrnam̂.*

krẹkls subst. **1. Apģērba gabals ar garām piedurknēm; virskrekls.** *katram̂ puĩšim̂ jaû bi pa savi diûpacmit krẹkli, vaĩrâk bi, ta ka katru nedeļu krẹkls isnãk. / vĩriêm bi pulk̃u krẹk[a]l. / ta linu krẹkli bi a rakstîtâm siksnâm – vaî nu mẹl̃i raksti, va pẹlẹki. / darba krẹkli jaû visi bi nuô linu. balt̃i bi tikaî. / valk̃âjamiê krẹkli bi. baznîcas krẹkli bi acsevišķi – tiẽ bi smalk̃âka aûdẹkla, israkstîti. / puĩšiêm, ka akal̃ šuva tuõs krẹklus, uñ tâ jaû siẽviêtêm aŕ, ka šuva baznîcas krẹklus, tiẽ visi bi aŕ liẽktâm apkaklêm. / svẹdiênas krẹkli bi linu viẽn, smalk̃i linu, balt̃i balinâti saũlê. aŕ atliẽktu apkakli. / baznîcas krẹklus jaû šuva nuô slẽžu aûdẹkla. nu tuõs pirka – slẽžu krẹklus. / ka pļãve, ta jaû vestes nuõvil̃ka uñ krẹkliêm viẽn* [strādāja]. ☐ ***vãcu krẹkls*** – jaunākas modes krekls (ar īsām piedurknēm). *kad·reĩz kâda saîmniêka meîta jaû gribêja tuõ vãcu krẹklu. teîca – tã aka vãcu krẹklu ûššuva. tuõ jaû ûššuva a tâdâm pusruôķelêm.* // **Apģērba (apakšveļas) gabals (sievietēm), kas sniedzas pāri jostasvietai.** *siẽvâm apakšâ bi nâtns krẹkls – lidz juôstas viêtaî bi plânâks. nu ta tas uõtrs gals̃ bi ta kâ maîss tâc*

rupš, jâ. tã piêtriêcine, krę̃kla apakša mẽs saûcâm. / garš krę̃kls bi, gãja siênu grâpt. siẽviêtes šuja apakšâ rupjâku. / divstâvu krę̃klus [šuva] – *tâ jaû veĺ taga juõkuôj daži, divstâvu. redz, tas vîrsus bi smaĺks, uñ tã apakša bi rupjâka.* ☐ ***pa krę̃klam*** – bez virsdrēbēm. *pa krę̃klam̃ ka kâdreĩz sêdêja guôdâ, tam̃ bi veste mugurâ.* ✧ ***atduot beîdzamuo krę̃klu*** – būt ļoti nesavtīgam, izpalīdzīgam. *viñš jaû a miêru aduõt beîdzamuô krę̃klu – uz devîgu ciĺvę̂ku tâ saka.* ✧ ***nuodzîvuoties lidz pêdējam krę̃klam*** – nonākt trūkumā, nabadzībā. *tas tâ nuôdzîvuôjiês lidz pêdêjam̃ krę̃klam̃ a nesaprašanu, sliñkumu.* ✧ ***palikt viênā krę̃klā*** – zaudēt visu iedzīvi, īpašumu. *ka nuôdę̦ga tã vę̦cã mãja, vi̯ni palika viênā krę̃klã.* ✧ ***paša krę̃kls vis·tuvāk*** – saka, norādot uz sava (piemēram, piederuma, īpašuma) nozīmīgumu. *paša krę̃kls vis·tuvâk – jâgãdâ par̂ savâm vaîdzîbâm.* ✧ ***piedzimis laĩmes krekliņā*** – piedzimis, neatdalot placentu; kāds, kam labi veicas. *dziḿstuôt bę̂rns dažreĩz piẽdziḿst, a tâdu plêvi pãrviĺkc. ja tuõ nepamana pârgriêst, bę̂rns nuõslâpst. tas ę̦suôt ari dzîvê laĩmîks.* [teica:] *tev gañ viss paduônâs – bûsi piẽdzimis laĩmes krekliņã. / vi̯ņam̃ dzîvẽ viss tâ paveĩcâs. viñš i tâc attapîks, apsviêdîks. laĩkam̃ laĩmes krekliņã bûs piẽdzimis.* ✧ ***plãtās kâ mę̦Ĩls*** (arī ***vę̦cs***) ***krę̃kls*** – saka par cilvēku, kas ļoti lielās. *plãtâs kâ mę̦Ĩls krę̃kls – tâ teîc uz liẽlîgu ciĺvę̂ku. / kuô vi̯ņi tur̂ plãtâs kâ vę̦ci krę̃kli! – sarunâjâs nîceniêku puĩši uz lejniêku puĩšiêm piê baznîcas kruõga.*

2. Kreklu šūšanai paredzēts audekls. *aûda paši akaĺ tâdus baznîcas krę̃klus – smaĺkus linus savêrpa, uñ smaĺki mę̦ti, smaĺki aûdi. / kadreĩz aûda krę̃klus nuô diêdziniêm – tuõs saûca diêdzinu krę̃kli. a rakstîtâm siksnâm tiẽ bija. / tuõs krę̃klus nuõaûduse biju, bet vaîdzêja nuõaûst vêl pirñuõtes. / krę̃klus aûda uñ vadmalu, pusvadmalu, maîsus uñ palagus, uñ dviẽļus, uñ gaĺdaûtus.*

kreksis. Sk. *k r e k s t i s .*

krekstēt. Sk. *k r e k š ē t .*

krekstis, arī ***kreksis, krekšķis*** subst. **Īsa, aprauta ieklepošanās; krekšķis.** *liẽls kãsus jaû nebi, tik tâc krekstis. tas tâc krekstis. / kreksis, jãkrekst. tâ jaû taga ar̂* [saka]. */ mañ tâc krekšķis piêmetiês, kasa kaklu. viņdiên es bišķi dabuju tâdu aũkstumu.*

krekšēt, arī ***krekstēt***,***krekšķēt*** v. **Īsi, aprauti, samērā klusi klepot.** *kãsê, krekš. ka kãsê, ta jaû tâ dikti. ka krekš – ta tâ bišķiñ. / vę̦ci ciĺvę̦ki biêži tâ kãsê, krekšķ. / nuõsalis bę̂rns. nu varês krę̃kstę̂t! / jaûniêm ar̂ kâdreĩz caũri viẽn jãkrekst. tad plaûšas nav tâdas riktîgas.*

krekšķis. Sk. *k r e k s t i s .*

kreĺles subst. **1. Kaklarota, kas darināta no virtenē savērtām nelielām, parasti apaļīgām, detaļām (piemēram, pērlēm, dzintara gabaliņiem, stikla lodītēm).** *manaî mañmaî jaû bija kreĺles. / te taî kuôkâ bî puĺku tuô zîļu. bę̂rni lasija, taĩsija kreĺles nuô tãm zîlêm.*

2. Šīs kaklarotas atsevišķas detaļas. *ka lĩdzę̦ni, smuki zuôbi, ta teîc – zuôbi kâ kreĺles. / šuôgad viss brûklenâjs kâ a kreĺlêm sabę̂rc – piĺls.*

kreļ̦luots, ***-a*** divd.; adj. noz. **Tāds, kam ir krelles; tāds, kas atgādina krelles (?).** *kreļ̦luôtas, ruõtâtas panãksnu meîtas. ar̂ mũsu kuņîteî kreļ̦luôta aste.*

kreḿble, arī ***kreḿle*** subst. **Krimilde (*Lactarius*).** *kreḿbles dzę̦ĺtę̂nas, stiñgri ciêts, pabiêzs. lejs viêtâs aûg, iêkš lapu kuôku meža vaĩrâk, ku kûdra* [ir]. */ kreḿbles – tãs i liẽlas, platas, dzę̦ĺtânas, a dzę̦ĺtânu virsu. tãs i garda sẽnes. / kreḿbles dzę̦ĺtę̂nu virsu, apliẽktas malas. tãs i rudeņa sẽns. / kreḿles i ciêtâks* [sēnes], *brũns, biêzs. / galv̂ęnâ sẽne te bi kreḿble. / kreḿbles sâlija. ka rudeni nuôsâlija pušmuci kreḿbles, ta bi visu ziêmu. / ta jaû bija kreḿles. tę̃vs zinâja, ku kreḿļu viêtas. tas pãrnęs daũdz tãs kreḿles. / ja bûs laps laĩks, braûksiḿ sẽnês. ę̦suõt puĺku kreḿļu sàaûdzis.* ☐ ***baĺtā kreḿble*** – baltā krimilde (*Lactarius bertillonii*). *baĺtâs kreḿbles* [jeb] *saĺdines* [ir sēnes] – *tãm tę̦k piẽns.*

***krẽmelēt*(*ies*).** Sk. *k r ẽ n ē t .*

kremīzeris, reti ***kreḿmīzeris*** subst. **1. Zirgu slimība – tieksme grauzt (koku).** *kremĩzeris i slimība zirgiêm. ka zirgaḿ kremĩzeris, ta viš kuôž siles malu. / kremĩzeris i slimība. / slimiêm zirgiêm bi tâda vaĩna – kremĩzeris. vi̯ņi graûza kuôkus. sagraûza sili, ka nebi kuô rę̦dzę̂t. zirgaḿ i kremĩzeris ta.* // **Nenoteikta slimība (?).** *kreḿmĩzeris* [ir] *slimîba. ja kâc stipri kãsê, tad uõtrs saka – kâdu kreḿmĩzeri ta tu esi sadabujis! / ku tu tâdu kremĩzeri dabuji, ka jâkãsê? iẽêd mę̦du, iẽdzeî kârstu tẽju, gañ pãriẽs. / tas kremĩzeris i ta kâ tâda slimība. / mañ tâc kremĩzeris bi piẽmetiês – tâ teîca.*

2. Nievājošs cilvēka apzīmējums. *kremĩzeris bi ari lamu vârc, vis·vaĩrâk us tâdu neklaũsîgu teîca. / tâc kremĩzeris nu nãks a mani kaûtiês!*

kreḿle. Sk. *k r e ḿ b l e .*

kreḿmēt v. **1. Strādāt (grūti).** *te vaîdzês iĺgi kreḿmę̂t, lidz tuõs cę̦ĺmus saskaĺdît.*

2. mit Mühe ziehen, schleppen (ar pūlēm vilkt). *zirgs kremmē lielu vęzumu.* (EH I 648)

kreñmēties v. **Spēkoties.** *kręñmętiês* [ir] *spę̂kuôtiês.* // **Badīties.** *tiẽ buĹĺeļi caũru diênu vaî kręñmętiês ganîklê.*

kreñmīzeris. Sk. *k r e m ī z e r i s .*

krêms. Sk. *k r e î m s .*

kreñsle, arī ***kreñstele.*** Sk. *k r i ñ s l i s .*

kreñties v. **1. Uzgulties.** *kręñtiês* [ir] *uzguĹtiês. / bę̂rniêm neļãva ę̂duôt kręñtiês uz gaĹdu. / sêdi taîsni! nekremiês us tuõ gaĹdu!*

2. savienojumā ar *viŕsū.* **Uzbāzties.** *kręñtiês i bâstiês viŕsû. / nekremiês mañ viŕsũ! nãk te mañ viŕsũ visu diênu.*

kręmuļuoties v. **Būt nemierīgam, uzbāzīgam (parasti alkohola ietekmē).** *ka vęcaîs Jãnis bi piêdzêris, ta sâka kręmuļuôtiês tę̃vaḿ klât. / piêdzêris vaî kręmuļuôtiês visu vakaru. tas tâ kustę̂tiês, runât, nemiêrîgi sę̂dę̂t.*

krẽnēt, arī ***krẽmelēt***, ***krẽmelēties*** v. **Garlaikoties (piemēram, ko gaidot).** *krẽn, ka i gaŕlaīcîgi. / stāv uñ krẽn siẽvas piê klẽtes. nez kuô gaīda. / ģêrbiês! citi jaû nuôgāja mājâs. cik iĹgi tu duõmâ te krẽnę̂t? / krẽmęlę̂t* [ir] *gaŕlaīkuôtiês. / veĺ iĹgi isnāks krẽmęlę̂tiês, lidz tās runas beîksiês. / piê siĹtas krâsnes vari krẽmęlę̂tiês lidz vakariņâm.*

kreñkstēt v. **1. Krekšķēt.** [bērni] *apsaĹdeîšiês, skriêdami pa ļędu, uñ nu sâk kręñkstę̂t. / kuô tu kreñksti! ka kãsê, ta kãsê uñ isspļaũ!*

2. Lūgties. *kręñkstę̂t i lûktiês.*

kreñkstis m., ***kreñkste*** f.; subst. **Raudulīgs cilvēks.** *tas puīšelis tâc kreñkstis – a·viênu vêkš.*

kreņķēties v. **Raizēties, bēdāties, būt neapmierinātam.** *ja kaũ kuô tâ kreņķêjas, satraũcas, tad senâk teîca, ka ciĹvę̂ks iŕ sa-īverêjiês. / nu akaĹ tu vari kreņķę̂tiês – pazuda tã labã adata. / senâk uñ taga jaû aŕ kreņķę̂tiês teîc.*

kreņķi subst. **Raizes, bēdas.** *ka bę̂rnus aûdzina, ta jaû i rũpes uñ kreņķi. / tas dę̂ls taîsa te tuõs kreņķus* [mātei]. */ nu iŕ aka kreņķi – mazaîs sliḿs. / pa viŕsu tuõs liẽluôs* [pupu] *kaņčus nuôvâķa, uõtrâ diênâ aŕ vẽju izvẽtija. uñ visas pupas bi tīras. uñ bes kreņķiêm.*

kreņķīgs, ***-a*** adj. **Noraizējies, nobēdājies, neapmierināts.** [vīrs] *kreņķîks paŕ kaû kuô, kas neīzduôdas. brîžus pat jāraûd. /* [ciemiņi] *paliêk kreņķîgi, raûjâs nuô·svîduši.*

krę̃pas. Sk. *k r ę p i .*

krẽpes. Sk. *k r ẽ t e s .*

krępi, arī ***krę̃pas*** subst. **Gļotaini, serozi vai strutaini izdalījumi no elpceļiem, plaušām.** *kâdreīz rędz baĹtus, biêzus krępus zâlê, teîc – raganas vę̃mękļi. / vęcãmāte dikti pārsala, iĹgi kãsēja. uñ ta tâdi krępi nāca. / tâc liẽls kāsus, ka nevaŕ atrīstît krępus. / vęctę̃vs jaû atkrę̃puô krę̃pas.*

kreppapīrs subst. **Krokots, elastīgs papīrs.** [ķekatās] *tuõs kadeģus nuôpuškuôja vi·sâdi, piêsêja tâdus papīrus, zīda, tâdus kreppapīrus klât. / manã bêrnībã bî tâc kreppapīrs. nuô tã taīsija mâkslîgâs puķes.*

krepte subst. **1. Stiprums.** *vêl vaîg rûkt taḿ aluḿ. vêl i tâc saĹkañs, naû ne·kâdas kreptes. / nu, ka pàę̂d gaļu uñ kukulīšus, ta jaû i cita krepte! / krepte* [ir] *stipruḿs.*

2. Vispārināta īpašība → *stiprs* (1). *viņaḿ* [tas ir, dēlam] *i tâda krepte, viñš i tâc dūšîks, spêcîks. tâdu tik ātri nenuôgâzîs.*

kreptīgs, ***-a***, arī ***kreftīgs***, ***-a*** adj. **Tāds (ēdiens), kam pievienots daudz sāls, garšvielu, arī aizdara.** *ka sâli pa daũdz iẽbeŕ zupâ va etiķi pa daũdz piẽlej, ta teîc – nu gañ i kreftîks! / viņa* [tas ir, desa] *bi tâda sâlîta, tâda kreptîga, jâ. / tã zupa dikti kreptīga iznākuse, tã sâle pa daũdz i piẽlikta.* // **Tāds, kas satur samērā daudz kādas vielas vai kādu vielu (parasti par ēdienu, dzērienu).** *kreptîgaîs êdiêns – puzdiênâ tas i tas stipraîs êdiêns. / čabaŕpupas stipras, kreptîgas. / kreptîks šņabis tas bi – ęĹpa aîzrâvâs.*

krę̃pulis subst. **1. Klepus.** *krę̃pulis i kãsus. / pêc tãs nuõsaĹšanas bûs krę̃pulis.*

2. Ar deguna gļotādas izdalījumiem un krēpām noziedies (parasti vecs) cilvēks. *krę̃pulis i tâc nuôpuņķâjiês. tâc vęc vecis* [ir] *krę̃pulis.*

krę̃puļuot v. **Izdalīt krēpas (parasti klepojot).** *slikti taḿ vęcaîmtę̃vaḿ – liẽls kāsus uñ iĹgi jākrę̃puļuô.*

krese subst. **Viengadīgs kāpelētājaugs ar nekārtniem oranžiem, dzelteniem vai sarkaniem ziediem un ieapaļām lapām (*Tropaeolum peltophorum*).** *lũģîši – tâ viņas saûc – māju kreses. mẽs nuô senu laīku pa lũģîšiêm saûcaḿ. / lũģîši – tag kreses saûc.*

krę̂sla subst. **Izkliedēta saules gaisma neilgi pēc saulrieta vai pirms saullēkta.** *tum̂sīna* [jeb] *krę̂sla i pêc saũles nuôiẽšanas. tã i krę̂slas stum̃da. / vakara krę̂sla mę̣tas. nu jaû vaĩs nav kuŕ iẽt. / pa krę̂slas brîdi padusêja uz mũrîti. / krę̂slâ gãjâm spę̂lę̨tiês, slę̂ptiês. / saũle jaû nuôgãjse, bet veĺ jaû pa·visam̂ tum̂š naû, tâda krę̂sla i.*

krę̂slāt, arī ***krę̂sluot*** v. **Būt krēslainam (parasti pēc saulrieta); iestāties krēslai.** *mîkrẽslis i tâda krę̂sla, kad sâk jaû krę̂slât, krę̂sluôt. / saũle naû vaĩrs. nu sâk krę̂sluôt.*

krę̣sli subst.; reti. **Pārpalikumi pēc dzīvnieku iekšu tauku vai speķa izkausēšanas; dradži.** *gruñdži* [jeb] *krę̣sli* [jeb] *ņuŕņumi. / krę̣sli aŕ te kuŕ saûca, es ę̣su kaû kuŕ dziŕdêjse. bet mẽs pa gruñdžiêm saûcâm, ka iskaûsê iêkšas taûkus.*

krêslīte subst. **Saules dievkrēsliņš (*Euphorbia helioscopia*).** *krêslītes* [jeb] *diêvkrêslītes* [jeb] *diêvkrêsliņš. bî priêkš kãrpãm.*

krę̂sls subst. **1. Sēdēšanai paredzēta mēbele, kas sastāv no atzveltnes un vienvietīga sēdekļa, kurš balstās (parasti) uz četrām kājām.** [lielajā istabā bija] *gaŗaîs gaĺc, ga gaĺdu katrâ pusê beņķi. tâdu krę̂slu jaû nebi. / krę̂slu aŕ tuõreĩz nebija – beņķi bî gaŕ* [galda] *malâm. / ta jaû tâdu krę̂slu nebi. pa diviêm, pa trijiêm* [beņķīšus] *salika piê gaĺda. / krę̂sls aŕ adzveĺtni. vẹcaîmãteî bi krę̂sls. bet citiêm visiêm bi kraģi. / krę̂slis i a mîkstu sêdekli. vẹcâsmãtes krę̂slis stãvêja piê viņas gulT̃as. / krę̂slus pina nuô stiêbriêm – sarâva viņus jaûnus. stiêbri nav tik vaĺki. / tâc vẹc vecîc taĩsij tâdu adzveĺteņu* [krēslu] *nuô sluõksnîtêm, tas sluõkšņu krę̂sls. sluõksnîtes tad izgriêza uñ tâ sapina tuõ sẽžu, ku sêd, laî vêrpjuôt nespiêž gurn̂us. /* [baznīcā] *bi vãcu krę̂sli, ku gãja vãciẽši sę̂dę̂t. tiẽ bi tâdi paši, bet acsevišķi abbũvệti – pretĩ kañceleî.* **// Kopīga sēdvieta (apmēram desmit cilvēkiem) baznīcā.** [baznīcā] *gaŕ siênãm bi krę̂slu riñdas. tuŕ apmẽraṁ desmit ciĺvệku varêja sasę̂dę̂t. /* [baznīcā] *krę̂sla galã stãvêja jaûnâs meîtas nuô tãs ģimenes. / ari kaĺ̃pa siẽvâm bi sava viêta baznĩcas krę̂sluôs. / vĩramãte tikaî jaûnuô siẽvu iêveda* [baznīcā] *sev blakũm krę̂slâ. / ka bi mazi* [bērni], *ta kâdreĩz gãja* [baznīcā] *līdzi mãti krę̂sluôs. tiẽ jaû nevarêja nuôstãvệt. / baznĩcã bî līdzîgi beņķiẽm tâdi suôli, bi adzveĺtnītes. bet viņus saûca pa krę̂sliẽm aŕ.* ☐ ***Pẽteŗa*** **(**arī ***Pẽtera*****)** ***krę̂sla diêna*** – 22. februāris, ko svin katoļu baznīca; svētā Pētera bazilikas (Romā) iesvētīšanas diena (875. gadā). *agrâkâs kaleñderês iŕ Pẽtera krę̂sla diêna. / Pẽteŗa krę̂sla diêna bi diũdesmit uõtrâ febrãrî pa vẹcam̂, pa jaûnam̂ – septîtâ febrãrî. nuô tãs diênas sâka gũžas dę̂t, ta nesa gurb̃as iêkšâ. / gurb̃as iêlika Pẽteŗa krę̂sla diênâ – tas i diũdesmit uõtraîs febrãris. tad viņas* [tas ir, zosis] *labi perê, sêd.*

2. Transportlīdzekļu (piemēram, ratu, ragavu) sēdeklis. *uĺ̃maņlaîkâ sâka braûkt a diûričiẽm. smuki bi – us pederẽm, krę̂sls bi iêkšâ. lẹpni bi. / bi guôda rati – diviŗi. tiẽ bi a krę̂slu uñ adzveĺkni. ratu krę̂sls tas bi, a pederẽm. / pederes us krę̂sliêm liêk. kad·reĩz bi ratuôs tâdi krę̂sli a pederêm.* ☐ ***krę̂sla rati*** **(**arī ***rateļi*****)** – rati ar kastei līdzīgu sēdekli. *bî acsevišķi krę̂sli aŕ adzveĺtni. tuõ cêla ratuôs. tuŕ varêja uskabinât us tãm redelẽm. tiẽ krę̂sli bî tâ uskabinâmi. tuŕ varêja braûkt kâ kuñks. tiẽ bî krę̂sla rati. laî bûtu mîkstâka sêdẽšana, tuŕ tâdu deķi lika viŕsũ. / ka braûca, ta piêbâza maîsu, laî bûtu, ku ûssę̂dę̂t. tas i krę̂sla rateļuôs* [jeb] *mazuôs rateļuôs.*

3. Vērpjamā ratiņa sastāvdaļa, kur iestiprināts ratiņa ritenis. *ratĩnam̂ i krę̂sls, tas saturŕ spuõlu.*

4. dem.; novec. **Saslietu linu kopa.** *linus a ruôkãm nuôplûc, salika krêsliņuôs – linus salika tâ pretî. sacêla tâduôs krêsliņuôs.*

krę̂sluot. Sk. *k r ę̂ s l ā t .*

krę̣sni subst. **Pārpalikumi pēc dzīvnieku iekšu tauku vai speķa izkausēšanas; dradži.** *krę̣sni, ku cũkas taûkus kaûsê, paliêk.*

krêst: ☐ ***krę̂sts tîkls*** – tīkls ar brīvi krītošu (neiestieptu) linumu. *ka tãs aces nav tik izstiêptas, ta viņu saûca pa krę̂stu* [tīklu]. (Laumane 2019, 163)

krę̂sts, arī ***krę̂sums*** subst. **Zvejas tīkla iestiprinājums virvēs tā, lai acis nebūtu izstieptas un zivīm būtu vieglāk (tajā) ieiet; kupls linuma iestiprinājums virvēs.** *ka tas tîkls sagatavuôc jaû dzîšanaî* [jeb] *likšanaî virê, iêsteĺlêšanaî, ta tuŕ i tas krę̂sum̂s – tãs aces nav tik isstiêptas. ta viņu saûc pa krę̂stu. tã tîkla ace iznãk roḿbveîdîga, ta tã zive labâk iêiẽt. tîklu vajag sakrę̂st. sakrêš – iêliêk virẽs. ta tã ace iznãk roḿbveîdîga.*

krę̣tals, arī ***krę̣tę̣kls.*** Sk. *k r ę̣ t ę̣ l s .*

krę̣tę̣kls. Sk. *k r ę̣ t ę̣ l s .*

kretelēt, arī ***kretināt*** v. **Vētīt ar *krę̣teļu*.** *labĩbu vaîg krę̣teļę̂t nuô pę̣lũm laũkâ. / a siêtu kretelêja* [labību]. */ kuļuõt meîtas kretiñ saĺ̃mus nuô pę̣lũm nuõst.*

krę̂tęls, arī ***krę̂tals***, ***krę̂tul(i)s***, ***krę̂tękls*** subst. **Labības vētījamais siets.** *pret* [rijas] *duŕvîm tika pasiêti krętęli. krętęĺs tika pagatavuôc nuô kuôka – isplę̂sc plâns luôks, apliẽkc. kuŕ graûdi a pęlavâm tika bę̃rti, tã daļa bi nuô smaĺkâm sluõksnîtêm uñ sapîc. tas viss bi pagatavuôc tik aŕ siẽšanu, bez naglâm. iẽapaĺš bi, tuõ gaĺda liẽlumu bi. / krętęĺs bi apaĺš. ka durîs bi vẽš, ta krętęlu kustinâja. uñ tas vẽš tãs pęlavas dzina pruôm. / ka graûdus vẽtija, ta bi krętali* [jeb] *krętuli – tâdi liẽli a aûkstu malu. tas bi pasiêc piê dziẽda. / krętaĺs bi tâc siêc. ku vẽš pûta durîs, tuŕ tâdu krętalu kâ ķuõci pasêja. uñ tuŕ bẽra iêkšã tuõs graûdus uñ ta sijãja. / krętali bi senâk. krętaĺs bi liẽls. tiẽ piê tiẽm mašiniêm bi. ka vẽtija pa vẽju, ta bi krętęĺs. / krętuĺs bi siêc. iskuĺtuô labîbu issijâja a tuõ krętuli. / krętulis bi senâk. taga saûc pa siêtu. tiẽ bi paštaĩsîti senâk. / krętękli*s [bija] *siêc graûdiẽm, graûdus ku vẽta. / tikkuô vẽš iêpûta, tâ krętęlu a linu sę̂klâm sakustinâja uñ sę̂klas bira plãnâ kaûdzîtê.*

krẽtes, jaun. ***krẽpes*** subst. **1. Garš apmatojums uz kakla, skausta, galvas (dzīvniekiem, piemēram, zirgam).** [zirgam] *krẽtes i staŕp aûsīm. / krẽtes i us piêri uñ uz viênu pusi sãnâ – va nu us kreîsuô pusi va uz labuô pusi. pêdêjâ laĩkâ ciŕpa krẽtes, laî bûtu labâk jûgumus uzlikt. Liẽpãjâ bi tâdi ziŕgi redzimi, kaṁ krẽtes lidz ceļiẽm, sapîtas bizê. mana tę̃va laĩkâ neļãva krẽtes griêst ziŕgaṁ zemê. / krẽtes* [zirgiem] *i tumšâkas pa spaĺvu. bet, kaṁ gaîša spaĺva, tiẽm i gaîšâkas krẽpes. / nebi tuôreĩz ziŕgiêm liẽlas, garas krẽtes. / citaṁ* [zirgam] *bi gaŗas krẽtes uñ citaṁ nebi gaŗas krẽtes. uñ citiêm šķĩrês uz viênu pusi uñ citiêm uz abãm pusẽm. / puĩka nuôgriêza ziŕgaṁ nuô krẽtêm sarus uñ smaĺki a dziŕklêm sagraĩzija, iêbẽra meîtu guĺtâs. / teû tiẽ mati ta kâ ziŕgaṁ krẽtes.*

2. hum. **Gari mati.** *vaî tu savas krẽpes nevari labâk sasukât?*

kretināt. Sk. *k r e t e l ē t .*

krẽtnagliņa. Sk. *k r e ī c n a g l i ņ a .*

krętul(i)s. Sk. *k r ę t ę l s .*

krevele subst. **1. Sarecējušu, sakaltušu asiņu, arī atmirušu audu kārta uz dzīstošas brūces.** *iêvaĩnuôtaî ruôkaî krevele uskramuse. / aîtâm bi kašķis. piê âdas tas bi. issitâs tâdas kreveles. tuŕ nuôgãja viĺla.* **// Nelīdzena audu kārta.** *tuõ luõpa kuņģi nuôplucina kârstã ûdenĩ uñ kasa tuõ kreveli nuõst.*

2. Rūsa. *uz dzeĺzi ûzlaîžâs krevele, kuô saûc pa rûsu.*

krevelēties v. **Veidoties krevelei.** *ta i kašķis* [aitām] *– niẽz uñ âda krevelêjâs.*

kreveļains, ***-a*** adj. **Tāds, uz kura ir krevele; sarepējis, červeļains.** *tas luõpa kuņģis i tâc kreveļaĩns. tas dikti jãkasa. tuõ kreveli jãnuôkasa, kas tuŕ i viŕsũ. / tas piŕksc bî dikti kreveļaĩns. nu bûs abdzijis.* **// Raupjš, nelīdzens.** *kuôka miza kreveļaîna. / tã krevele iŕ uz âdu. tã âda i kreveļaĩna.*

krezentīne. Sk. *k r i z a n t ē m a .*

kribelkũka subst. **Rausis, kas pārkaisīts ar mīklas drupatām un pārliets ar ievārījumu.** *kribeĺkũku cepa us kâdiẽm svę̂tkiẽm.*

kričalas – **Schlitt-, Scheeschuhe** (slidas, slēpes). (ME I 277)

krička subst. **Slida.** *kričkas* [jeb] *krīčuõles. / bę̂rni nu meklê, ku vakaŕ nuôsviêduši savas kričkas.*

krīčuole subst. **Slida.** *krīčuõles iŕ sklidas* [jeb] *slidas. kâdreĩz bija tâdas kuôka, aŕ bleķîti apakšâ. sêja piê kãjâm klât uñ braûca. / krīčuõles muṁs kadreĩz bij slidas.* [bija] *kuôka slidas, ku dzeĺzis apakšâ iêtaĩsîc. tãs tad sêja klât piê kãjâm uñ skliduõja. / slidas senâk saûca krīčuõles. piêsêja piê kãjâm, kad bišķi piẽsala. krīčuõles bij daũdziêm. / bi kuôks uñ dzeĺzis, a snuõru piêsiên* [pie kājas]. *dzeĺza krīčuôles viẽn vę̂lâk radâs. / ļędus jaû sasalis, uñ bę̂rni meklê, ku krīčuõles.*

krīčuolēt v. **Slidot.** *krīčuõles piêsêja piê kãjâm. uñ tâ varẽja krīčuõlę̂t ka priêks. / bę̂rni izgãja krīčuõlę̂t.*

kriêt v. **Smalstīt krējumu (nostādinātam pienam).** *kreîmu krêja a kaŗuôti pa viŕsu nuô sarûguša piẽna. / saîmniẽce pate gãja kriêt sarûgušuô piẽnu. ta taĩsija baĺtuô sviêstu. / rûgušaṁ piẽnaṁ kreîmu krêja mãte. / saîmniẽce krêja, ka sarûga, piẽna spañņeļus.*

kriẽtni adv. **1. Tā, ka ir raksturīga samērā pastiprināta (norises, procesa, arī stāvokļa) izpausme.** *cępuõt maîzi, piêbeŕ veĺ miĺtus. ta vaîg kriẽtni samîcît, laî nepaliêk kuŕ saûsi miĺtu kuñkuļi. / labība kriẽtni padzeĺtêjuse. drīz pļaũs zemê. / viņš nu gañ isprašņãja kriẽtni, labi visu isprasija. / a kruṁšļiêm tâ isspaîdîja* [sāntaukus], *isspiêda visu tâ kriẽtni. / es dabuju kriẽtni izaũklę̂tiês tuõs mazbę̂rnus.*

2. savienojumā ar adj. vai adv. **Norāda, ka minētā pazīme ir samērā palielināta, pastiprināta.** [*dzērsim*] *cepa tâdu kriẽtni brũnu karašu.* ☐ ***bût kriẽtni gaduos*** – būt samērā vecam; būt pāri pusmūžam. *viņa bî kriẽtni gaduõs, ka isveda* [uz Sibīriju].

kriẽtns, ***-a*** adj. **1. Tāds, kam piemīt pozitīvas morālas īpašības; tāds, kas labi, apzinīgi veic darbu, pienākumu.** *Añna bî kriẽtna meîta, strâdîga. / tas i kriẽtns puĩka izaûdzis, bûs laps saîmniêks. / tã saîmniêce bî kriẽtna, sapratîga bija. viņi bî kriẽtni saîmniêki, mĩlêja kârtîbu. / mañ tâ teîca – es teû sarunâšu viênu kriẽtnu siẽvu, kas teû lîdzês saîmniêkuôt.*

2. Samērā liels; izturīgs. *kriẽtnus miêtus vaîdzêja, ka taĩsija žuôgus. /* [*rasaspuodiņam*] *veļ̂ biš·ķĩt tãs lapas* [lielākas]. *ja trẹknâka zeme, tãs lapas tâdas kriẽtnâkas, tâdas liẽlas liẽlas kâ plaũkstas jaû i. / runâ, ka tam̂ jaû kriẽtns čuñgurs tã naûda. / skruõderiêm bi piņģerũc. tuŕ jaû vaîdzêj kriẽtnu bleķa gabalu maûkt us pirkstu, laî* [adata] *nespiêžâs caũr* [šujot biezos audumus]. */ a tuõ pašu rudzu* [kūli] *apsiên – a saĩti, pajẹm̂ desmit tuõs stiêbrus. kad·reĩz tâ abgriẽž, ka nav tâdi kriẽtni rudzi. / paģiras iŕ pêc kriẽtnas dzêršanas. uõtrâ rîtâ tad sâp galv̂a.* ☐ ***bût kriẽtnā dviñgā*** – būt iereibušam, piedzērušam. *paŕ cilv̂ẹku, kas dikti kriẽtni piêdzêris, arî teîc, ka viņš iŕ kriẽtnâ dviñgâ.* ✧ ***dabūt kriẽtnu sutu*** – dabūt (stingru) rājienu. *tas puĩka nu dabũs kriẽtnu sutu – dabũs rãjiênu.* ✧ ***ietaĩsīt kriẽtnu krûti.*** Sk. *krûte*. // **Arī par cilvēku.** *mana mãsa bî kriẽtna meîta, dũšîga, aûgumã garâka pa mani. / ka es tâda juô kriẽtnâka bišķi biju tâ, gaŕ ziŕgiêm mañ laprât patika dârbuôtiês.* // **Tāds, kas ir samērā ilgs (par laiku, laikposmu).** *nu i pagãjis kriẽtns laĩks. es tuõ vaĩs tâ nèaceru.*

3. Tāds, kam raksturīga (norises, procesa, arī stāvokļa) samērā pastiprināta izpausme. *ta jaû* [zaļumballēs] *nebija ne·kâda dañcâšana. nevarêja kriẽtnu valĉeri palaîst ne·maz.*

4. Tāds, kas rada spēku, enerģiju, arī mundrumu (piemēram, par barību). *es gribu tâ dikti tâdu kriẽtnu, tâdu vẹclaĩcîgu êdiênu, jâ.*

5. Samērā stiprs (par alkoholiskiem dzērieniem). *tas alus bî stiprs, tâc kriẽtns bî – stiprs uñ gâršîks. / tas alus bi kriẽtnis – reîba!*

6. Tāds, kas izpaužas samērā pilnīgi (par parādībām dabā). *kriẽtns vẽš bî, uñ viļņi aŕ bî kriẽtni.* ☐ ***pa kriẽtnam*** – (diezgan) daudz. *ka sasala pa kriẽtnam̂, gãja uz duműbẽriêm* [slidot]. */ sasačalîjãmiês pa kriẽtnam̂!*

kriêvine, arī ***kriêvene*** subst. **1. Krieviete.** *kriêvine bi tã meîta. / mûžîgi, ka tãs kriêvenes iẽt* [pirtī], *sluôta viņâm jaû padusê. / taîs kaĩmiņu mãjãs bija viêna kriêvene. tã bî nuô bêģliẽm.*

2. Kokvilnas lakats. *prũsines bi kriêvu aŕ. mẽs viņs saûcâm kriêvines. viņs bi tâda paša liẽluma, tig biêzâkas, tâdi paši krãsaîni raksti. tãs mẽs neciênijâm. viņas bi ļẽtâkas. mẽs gribêjâm prũsu prũsines. tãs bi dârgâkas, bet smukâkas.*

kriêviski adv. **Tā, ka ir rakstīts, runāts krievu valodā.** [čigāni] *a ļaûdîm runâja kriêviski. / mani mazbệrni jaû runâ kriêviski, skuõlã mâca.* ☐ ***pa kriêviski*** (arī ***kriêviskam***) – krievu valodā. *ka es sâku iẽt skuõlâ, ta dziêdâja veļ̂ tuõ dziêsmu rîtiêm pa kriêviski „Bõže ca·ŗã hraņi”. / vaĩrâk jaû viņi* [tas ir, mežstrādnieki] *tâ laûž pa kriêviskam̂.*

kriêvs subst. **1. Krievu tautas piederīgais.** *atnãca kriêvs – varệtu vãrît kâpuôstus. kriêvi êda dikti kâpuôstus. / kriêvu vârdi bi daũdz. / Jãnîtim̂ platas aces kâ tam̂ kriêvu êrzelim̂. dadži, krũmi isplệsuši, meîtâm pakaļ̂ dzẹnuôtiês. / kad iênãca kriêvi, ta israka Bãrtas upi taîsnâku uñ ẹzẹram̂ apraka gaŕ ziêmeļu pusi dam̃bi. / ĩžaviči – kriêvi – viņi visus grãvus raka* [senāk]. */ tã kriêvu meîtene bî manu vẽršu.* ☐ ***kriêvu laĩks*** – 20. gs. 40.–80. gadi, kad Latvija ietilpa PSRS sastāvā. *tas jaû kriêvu laĩkâ bi liẽls nuôtikum̂s – tã dekãde Maskavâ. / gumijzâbaki uñ pupaĩka – tiẽ nuô kriêvu laĩka.* ☐ ***kriêvu rîki*** (arī ***jûgums***, ***jûgs***) – aizjūga veids bez loka. *bij kriêvu rîki vaî parastiê. / pêdêjâ laĩkâ bi kriêvu rîki. tuŕ viss kuõpîgi – piĺcis, rîki uñ silk̂sis. uñ viŕsus nuôklâc aŕ âdu. uñ silk̂sis aŕ apvilk̂c aŕ âdu. / kriêvu rîkuôs luôku neliêk. / kriêvu rîki –* [tā] *saûca tuõs, kas taga i visi apšũti. / Jãniņ nepatîk, viņš issmej Pẽteri – nu taviẽm ziŕgiẽm tiẽ kriêvu rîki kâ guôvej sẹdli. / tã visa jaû šĩlaĩka muõde – jûkt kriêvu jûgumuôs ziŕgus. / jûdza ari kriêvu jûgumâ. iĺkses ta siên blakũm uñ streņģus liêk uz zveņģeli. / ja grib, ta* [jūdzot zirgu] *liêk vẽrzêles. pêdêjâ laĩkâ jaû lika, ka bi kriêvu jûgi.* ☐ ***kriêvu zupa*** – zupa ar tauku aizdaru. [*ritulu* taukus] *pa šķêlîteî nuôgriêza, iskaûsêja uñ lika zupu vãrît. tã bi tã kriêvu zupa. / sĩpuôlzupaî* [jeb] *kriêvu zupaî kâdu saũju putraîmu piêbeŕ, sĩpuôlus, rãceņs.*

2. parasti dsk. **Karadienests; krievu armija.** *senâk jaû neteîca – zaĺdâti, kriêvi* [teica]. */ dệls pãrnãca, nuôdiẽnêjis četrus gadus kriêvuôs. /* [dēls] *tikkuô pârnãca nuô kriêvu, duõmâja, ka tuõ ne·viêns nepazĩšuõt. / papa nuõmira tuõ paûsari, ka nãca iêkšâ kriêvs. / es beîdzu septĩtuô klasi kara beĩgãs, ka iênãca kriêvs.* ✧ ***iẽt kriêvuos*** – sākt pildīt aktīvo karadienestu. *senâk jaû gãj kriêvuôs diẽnệt. neteîca – diẽnệt iẽt, teîca – iẽt kriêvuôs. nu tagad i kriêvi, bet senâk, kad aŕ Latvija bi, tik·pat teîca, ka kriêvuôs iẽt. / kad gãja kriêvuôs puĩši, turêja atvadîšanâs balĺi. / ta vaîdzêj iẽt kriêvuôs ari žĩdiêm.* // **Karavīrs**

(parasti atvaļināts cara laikā). *es būt laba krievu sieva, kad māmiņa mani duotu; tuo tik labi nemācēju – krievam bikses salāpīt.* (LFK 1961, 10213)

kriêvvaluôda subst. **Krievu valoda.** *ka nãca uõtrâ klasîtê, ta vaîdzêja jaû kriêvvaluôdu mâcîtiês uñ pa kriêviski* [runāt]. */ ka kriêvvaluôdas stuñda bij, nedrîkstêjâm pa latviski runât.*

kriģelis, arī ***krũgulis***, ***krugulis*** subst. **Neveikli rakstīts burts; ķeburs.** *vẹc ciĨvệks jaû nevaî tuõs burîtus smuki uzrakstît. tâdi kriģẹļi iznãk. / tâdi kriģẹļi iznãk, nevaru vaîs smuki uzrakstît.* // savienojumā *kriģẹļu krũguļiem*, arī *kriģẹļu kruguļiem.* **Neglīti, nesalasāmi (par rakstu).** *te tâ sarakstîc kriģẹļu krũguļiêm,* [arī] *kruguļu kruguļiêm, ka ne žĩc nevaî saprast.*

krija subst. **Lūks.** *krijas i lûki, aîz liẽpas mizas. liẽpu lûki. / paĨdiẽsi, taûtiêti, paî tavu mici. visa mana gaĨviņa sâpệta sâpêja, tuõ kriju gabalu vaĨkâjuôt.*

krika subst. **1. Asas sāpes (mugurā krustu apvidū vai locekļos).** *mugurâ iêmẹtusês tâda krika, ka nevaî paliẽktiês. / vẹcaîstẹ̃s nevarêja iẽt lîdzệt sũdus mẹst. bîse krika ruôkâ iẽmẹtusês. / mañ iêmetâs kãjã kâda krika. nezinu, kuô darît – smẹ̃rệt va nê. / nevaru pacẹĨt tuõ plẹcu uz aûkšu, kâda krika iêmẹtusês.*

2. Nepatikšanas. *dzîvê gadâs savas krikas. / nu tâda krika tuî bi! – kâdas bệdas, nèizduõšanâs.*

krikadele subst. **Frikadele.** *frikadeles iî maĨtas gaļas apaļas buñbiņas, kuras vãra zupâ. saka arî krikadeles.*

kriksis subst. **Troksnis, kas rodas, virzot vienu ķermeņa daļu pret otru tā, ka (tās) saskaras un rada (noteiktas) skaņas.** *a piîkstiêm vaî istaĩsît krikšus, knipjus ciîst.*

krikstēt, arī ***krikšēt, krikšķēt*** v. **1. Radīt īslaicīgu, asu, paklusu troksni (piemēram, par ko cietu, kas saskaras ar ko vai tiek spiests, liekts, lauzts); atskanēt šādam troksnim.** *saûsledis krikst, ka iẽt pãri. / liẽlã vẽjã zari krikš. / tuî vaîg iêeĨļuôt tãs dures – tuî kaû kas krikšķ.*

2. Radīt nenoteiktas skaņas (par neapmierinātu cilvēku). *krikšķĩtis iî tâc neapmiêrinâc ciĨvệks. ne viņð brệc, ne smejas, krikst visu laĩku.*

3. Īsi, aprauti, samērā klusi klepot. *vẹctẹ̃vs guĨ, klẹpuô, krikšķ.*

krikšināt v. **1. Kasīt (piemēram, kartupeļus, atdalot mizu).** [kartupeļus] *vaî laûpa, vaî krikšinâja, tâ kâ tiẽ kuñpeļi krikš viẽ.*

2. Grauzt. *kuô tu tuî krikšini? kuô tu graûz?/ vẹctẹ̃s aka krikšina, kaû kuô ciêtu ệd. / kuô tas suñs tuî krikšina?* // **Knābājot ēst (piemēram, par vistām, putniem).** *tãs vistiņs visu diênu tuõs graûdiņs krikšina.*

krikšis, arī [1]***krikšķis*** subst. **Mazs, nevērts priekšmets; kriksītis.** *krikšķîtis i kaû kas nevẹ̃rc, mas. nuô tã tuî neķã naû.* // **Neliels daudzums alkoholiska dzēriena (parasti degvīna).** *krikšĩtis saka paî brañdavu. tas iî tâc neliẽls daũdzumˆs.*

krikšķēt. Sk. *k r i k s t ē t .*

[II]***krikšķis*** subst. **1. Īslaicīgs, ass, pakluss troksnis, kas rodas, piemēram, ja kas ciets saskaras ar ko vai tiek spiests, liekts, lauzts.** *dzîrgzde i tâ ruôkâ tâda sâpe. ka tu luôki, ta tâc krikšķis jûtamˆs.*

2. Krekšķis. *mañ te kasa tuõ kaklu, iêmetiês tâc krikšķis.*

3. pārn. **Neapmierināts cilvēks.** *krikšķĩtis iî tâc neapmiêrinâc ciĨvệks. / a tuõ krikšķi negribu runât.*

krikšķīt v. **Kasīt (piemēram, kartupeļus, atdalot mizu).** *meîtas* [mizu] *krikšķî nuõst – a tuõ nazîti, laî tik mazâk izjẹmas kaîtfeļi. neļãva jaû laûpît biêzâm mizâm – paûsari, kad mazâk rãceņu.*

krikulis subst.; hum. **Pirksta (īkšķa?) nosaukums.** *pirksti – utiķis, blusiķis, knišulis, krikulis, nakaķītis.* (LFK 9, 6)

krikums subst. **1. Ļoti sīks gabaliņš; kas sīks, neliels.** *vêl tiẽ krikumi jâsavâķ, ta bûs padarîc viss darîps. / krikumi iî atlikumi nuô gaļas, taûkiêm, kad sadala nuõkaûtu cũku vaîdzîguôs šķiņķuôs.*

2. Mazs, sīks priekšmets. *taî šũplãdẽ bî samẹsti visâdi krikumi. / vaîdzês tuõs sîkuôs krãmus, tuõs krikumus izvâkt nuô istabas.*

krimilde subst. **Ēdama sēne ar pelēcīgi brūnu cepurīti un baltu kātu (*Lactarius*).** *krimiĨlde i jaûnâks vârc. mumˆs bî kreñbles.*

[I]***kriîmpa*** subst. **Krimilde (*Lactarius*).** *kriîmpa* [ir] *kreñble. / kriîmpa i laba sẽne. ķuõcî bi viêna uõtra kriîmpa.*

[II]***kriîmpa*** comm.; subst.; niev. **1. Vecs, vājš cilvēks.** *kriîmpa i ari lamu vârc. ak tu kriîmpa! tuõ uz vâju saka, vẹcu.*

2. Skops cilvēks (?). *tã tik tâda kriîmpa! laĩkaîm us skuôpu tuõ teîca.*

kriîmpāns subst. **Raudošs bērns.** *kriîmpãns i bệrns, kas raûd.*

kriĩmpāt v. **Raudāt.** *va tiẽ bę̂rni iĽgi vêl kriĩmpâs?*

kriĩmslis, arī ***kreĩmsle***, ***kriĩmstele***, ***kreĩmstele*** subst. **1. Skrimslis; skrimstala.** *kriĩmslis i dęgunâ, dęguna kaũls. / staŕp nãsîm dęgunâ iẽt baĽta kreĩmstele, tã visiêm luõpiêm, ciĹvę̂kam̂ arî. tã baĽta, mîksta kaũla kreĩmstele. / tuŕ i kriĩmšļi – kreĩmstelîte, ku saviênuôjâs kaũli. /* [cūkas] *baĹsa rîkle i arî kriĩmšļiêm, ciêta, sàaûguse arî apaļiêm kriĩmšļiêm. /* [govs] *barîbas rîkle nuô gaļas, baĹsa rîkle nuô kreĩmstelêm. / baĹsa rîkle nuô kriĩmšļiêm. / kreĩmsle, aûšu kreĩmsle. / kreĩmsle i gaļâ baĽtaîs kaũls, mîksc. / zem̂ tãs âdas gaļa nav* [govs] *aûsî, tik tâda kreĩmstele. / kriĩmstele – kaũlam̂ kriĩmstele, baĽta kârta.*

2. Ceptas gaļas kamara. *cępuôt gaļu, âda sacęp ciêta, uñ tã kreĩmstele smeķ kuõdît.*

3. Mazs gabals (piemēram, maizes, gaļas). *mãsiņas, nu iêduôd kriĩmstelîti! – tâ lûdzâs čigãnpuĩka.*

krinolīns. Sk. *k r i n u l ī n s .*

krinulains, ***-a*** adj., arī ***krinulīnuots***, ***-a*** divd.; adj. noz. **Tāds (apģērbs), kurā ir iestrādāts krinolīns.** *krinulĩni bija* [sieviešu svārkiem]. *kruõkaîni bi – tâdi krinulaîni. / tiẽ krinulaîniê svârki bi. tas nav laũceniêku abģę̂rps. / senâk taĩsij tuõs vãcu svârkus. tâc krinulĩns bi gar̂ apakšu, gabalu nuô apakšas nuõst. tas iêviĹkc bi. ta piêšuva uñ krinulĩnuôc svârks bi.*

krinulīns, arī ***krinuliņš***, ***krinolīns*** subst. **Kupli, gari svārki uz tievām tērauda stīpām (19. gs. vidū); krinolīna stīpa.** [Stāsta par attēlu grāmatā:] *te iŕ krinolĩns. Nîcâ bruñčus plati turêja arî tuõ, ka apakšmalã iêšuva stiñgri saluôcîtu aûduma grîsti. / krinuliņš i tâ safaĽdę̂c. krinuliņš bi, kuô riņķî lika, tâdas rišas./ blûzêm taĩsij tâdas krinulĩna ruôkas. tãs bi trîs viêtâs jęm̂tas. uñ ta bi kuplas. uñ tuõ saûca pa krinulĩnu. / tâc krinulĩns muõdẽ bî. tâdi krinulĩna svârki bî.*

kriņģēle. Sk. *k r i ņ ģ ē l ī t e .*

kriņģēlis, arī [I]***kriņģelis*** subst. **1. Salds, trekns rauga mīklas cepums, parasti divu savienotu apļu formā; kliņģeris.** *kriņģêli senâk jaû paši cepa, jâ. tuŕ jaû salika sviêstu, kas nežę̆luôja, uñ taûkus, uñ piêlika vêl kâds zâles, laî akaĹ tâda laba gârša i. nu tag jaû viņus saûc kriņģęļus. / mum̂s bija tâdas baĽtsmaîzes plãtes uñ kriņģę̆lu plãtes – tuŕ guôdam̂ kriņģęļus cepe uñ ari veģus cepe. tãs liẽlâkas. / kriņģêli cepa – pêcâk sâka. viêsîbâs ka gãja, ta nesa. vi·sâdus cepa kriņģę̂ļus. / ka gãja guôduôs, ta tik cepe tuõ kriņģẽli vaî veģi. / nuô siẽra viẽ arî taĩsa kriņģẽli. tuõ arî nęs kâzâs, bêrês. / ta vakarâ, ka* [līgavai] *nuôjẽma tuõ kruõni, ta aka deva tãs kapijas uñ sâka dalît tuõs kriņģę̆ļus – vedêjmãte savu, krustamãte savu.* □ ***līkstams kriņģēlis*** – kliņģeris, ko līgavas krustmāte dala (parasti) kāzu viesiem. *vedêjmãte kukuliņ̂ parasti veda kriņģẽli, kuô tũlît sagriêza gabaluôs uñ salika bļuõdâ. uñ tuõ izdalija visiêm – līkstamu kriņģẽli. tuõ nèêda, bet iêbâza kabatâ uñ nuõveda baznĩcâ iêduôt kâdam̂ savam̂ draûgam̂ līkstamu kriņģẽli. tas bi kâzu kukulis.*

2. Baranka. *beĩgales uñ kriņģę̂ļus piŕka. kriņģę̂ļus ta kâ astuôņi taĩsij. tâdi mazi, mazi bi – ûzmaûc us šnuõri. tiẽ bi kriņģelîši. / kad·reĩz mãte nuôgãj* [kājām] *uz Liẽpâju uñ atnesa vęsęļu vĩrkni kriņģelîšus. / tę̆s, pãrbraûcis nuô tiŕgus, izdalija bę̂rniẽm kriņģę̆ļus.*

kriņģēlīte, arī ***kriņģelīte***, ***kriņģēle***, [II]***kriņģelītis*** subst. **Kliņģerīte (*Calendula officinalis*).** *kriņģelîtes i garas, liẽlas* [puķes]. *citâm brũnas iêkšas, apkârt sârkañs. citas i tukšas, citas i kuplas. / tãs i vaĩrâkas zuŕtes – tãs kriņģêlîtes. / tuõreĩz jaû kriņģelîtes uñ visas, kâdas puķes ziêdêj, taî buķetê salika, laî bûtu nuô visâm puķêm kuõpâ. / šuôgad ziêdêja kriņģę̆ļu duôbe kâ dzęĹtãna drãna. / jurģines nevar̂ stãdît tiẽm kriņģelîšiêm priêkšã. viņas izaûg garâkas.*

kriņģēļplāte subst. **Kliņģera cepamā plāte.** *katrãs mãjãs bija liẽla kriņģę̆ļplãte. liẽlã maîzes krâsnẽ cepa.*

kripš(ķ)ināt v. **Ilgāku laiku krimst, grauzt ar raksturīgu troksni.** *bę̂rni varês tuõ sakaĽtušuô maîzi kripšinât. / vęcâmãte cęptu siẽru kripšinâja. / bę̂rnam̂ patîk kripšķinât siẽra gabaliņu, buñbas kripšķinât. / mũs pusîte gaļu ēda, viņā kaulus kripšķināja.* (LFK 9, 46)

krist v. **1. Virzīties (no augšas) lejup smaguma spēka ietekmē (par priekšmetiem).** *sâk jaû lapas krist nuô kuôkiêm. drĩz bûs ziêma klât. / pagaîšgad bî puĹku zîļu, iĽgi krita. bę̂rniẽm bî priêki. / jaû ķẽģeles krît nuô jum̂tiẽm.* ✧ ***krist nuo gaîsa*** – rasties, tikt iegūtam ļoti viegli, bez darba, bez pūliņiem. *jãstrâdâ uñ jãpęĹna – ne·kas nuô gaîsa nekrît.* ✧ ***âbuols nekrît tâlu nuo âbeles*** – saka par bērnu, kam piemīt tādas pašas (parasti nevēlamas) rakstura īpašības kā vecākiem. *ja tę̆s i bijis slikc ciĹvę̂ks, ta dę̂ls tâc pat palaîdniêks. âbuôls nekrît tâlu nuô âbeles.* // **Par cilvēkiem vai dzīvniekiem.** *va ta viņam̂ tâ vaîdzêja krist nuô ratu? / es zinu, kâ tas iŕ – krist nuô ziŕga. / sviêd kaķi, kâ gribi, viš krît us kãjâm.* // pārn. *juô aûkstu kâp, juô zęmu krît – teîc uz lepnîgu ciĹvę̂ku, kuŕš duõmâ daũdz kuô padarît, bet nèisnãk.* // **Virzīties gaisā lejup; snigt.** *drĩz migla kritîs, ta varês iẽt dârzã. / sniêks liẽlâm pãrslâm krît. / kad sniêks a liêtu krît, ta teîc – šļępâ.* // **Strauji plūst, virzīties lejup (parasti**

no samērā liela augstuma) – par ūdeni, ledu. *ka dikti liêtus lija, nuô jumṁta dikti krita ûdeñc. / es ẹsu viênreĩz* [redzējusi], *ka tas lẹdus tuõ upi laûž. tâdi biêzi lẹdi ceļs uz aûkšu unṁ krît uz leju.*

2. **Zaudējot līdzsvaru, balstu, pārvietoties no vertikālā stāvokļa horizontālā (par dzīvām būtnēm).** *vẹcâmãte krita unṁ salaûza ruôku. / mazaîs nu sâk iẽt – iẽt unṁ krît.* ☐ ***krist gar zemi*** – a) pārvietoties no vertikālā stāvokļa horizontālā (par augiem). *aîzdurṁ priêkšâ* [maikstes] *turṁ puķêm, laî nekrît garṁ zemi! / vẹcaîstẹs apĩņiêm piêdũra maĩksts, laî nekrît garṁ zemi.* b) strauji gulties zemē. *võvele i tâdi vệdẹra kramṁpji. zirgs krît garṁ zemi, vârtâs, nẹ̀ệd. / ta bi võveles zirgiêm.* [zirgi] *krita garṁ zemi, vârtîjâs, spârdîjâs.* ☐ ***klupdams, krizdams***; ☐ ***iẽt, uz dẹgunu krizdams, klupdams.*** Sk. *k l u p t .* ✧ ***krist nuo kãjām.*** Sk. *k ã j a .* ✧ ***nav uz muti kritis*** – saka par atjautīgu cilvēku, kas vienmēr zina, ko atbildēt, prot atbildēt tā, kā vajag. *tamṁ Pẽteriṁ tâdi teîcamiê, ka iṁ kuô dzirdệt. nav uz muti kritis. / nav uz muti kritis. sapruôt adbiĽdệt – iṁ pa juõkiêm, iṁ patiêsi.* // **Zūdot līdzsvaram, balstam, pārvietoties, gāzties no vertikāla stāvokļa horizontālā (par augiem).** *ka liẽli liêti, ta rudzi krît veĽdrẽ. / vẽš nuôgâza kuôku, tas krita brakšķệdamṁs. / salaûž jaûnâs biẽšu lapas tâdas, ka sâk tãs vẹcâs nuô malâm krist jaû. ta saraûn.* // **Par priekšmetiem.** *tas* [lampas] *buñduĹs bi uzlĩmệc us kâda metãla kãju, laî bûtu grũtâks, laî nekrît apkârt. / šķîbu ẹ̃ku saîmniêks actutêja aṁ buõmu, laî nekrît apkârt.*

3. **Veikt strauju kustību, strauji mesties (kur, kam) klāt.** *jẽri krita klât* [pie aitas] *unṁ zîda.* ☐ ***krist ap kaklu.*** Sk. *k a k l s .* ☐ ***krist ceļuos*** (arī ***uz ceļiem***) – strauji pāriet stāvoklī uz ceļiem (parasti kā priekšā), ļoti pazemīgi lūdzot. *ka lâdêja kâc, teîca – nuô·lâdệc, ta krituse us ceļiêm unṁ mę̣tuse krustus tã saîmniêce. / viñš jaû lûdzâs, ceļuôs krizdamṁs.* // **Uzbrukt, mesties virsū (par dzīvniekiem).** *tiẽ suņi te krît piê kãjām, ka iẽt garãm. tiẽ i nikni.* ☐ ***krist ķẽdē*** – veikt strauju kustību, strauji mesties (kur, kam klāt), iztaisnojot ķēdi (par piesietu suni). *tas suñs, ka piẽsiêc, dikti krît ķẽdê.* // **Strauji ķerties (pie dzēriena, ēdiena) un sākt steidzīgi dzert, ēst.** *puĩka nuô rîta te nebija. ta nu taga krît uz êdiênu. /tiẽ luõpi bî isslâpuši. apluõkã nebî tiẽ ûdeņi. ta mãjã krita piê ûdeņa. / mušas jaû krît us saĹdu. / mẹñci bî jâsâla, laî mušas nekrît virsũ.*

4. **Ar vēzienu tikt strauji virzītam lejup (par darbarīku).** *ka četri kuĻ, ta četri tiẽ spriguļi krît.* // **Atrasties, būt novietotam stāvus lejup.** *ta* [jūrā] *nãk Apakšdziļumṁs – turṁ tâ krît aîs tuõ akmeņu liẽla leja.*

5. **Nokarāties, arī nokarāties un skart (ko), atrasties vertikāli vai slīpi (uz kā, pāri kam) – par matiem, audumu u. tml.** *teû tiẽ mati vaîg aîzbraũcît aîz aûsẽm, laî nekrît uz acẽm. / šis deķis i liẽls, tâ smuki krît pãri pa* [gultas] *malãm.*

6. **Spīdēt (no kurienes, uz ko u. tml.) – par gaismu.** *tiẽ aîskari jâatvẹĹk, laî tã gaîsma labâk krît istabã.* ☐ ***krist uz acīm*** – radīt redzes traucējumus. *tâda spiĹkta gaîsma krît uz acĩm.* // **Atrasties (uz kā, pāri kam) – par ēnu.** *te puķẽm krît ę̃na nuô tã liẽlã kuôka. turṁ nav laba viêta viņãm.*

7. **Kļūt ar zemāku līmeni, plakt (par šķidrumu); kļūt zemākam (par šķidruma, ūdenstilpes līmeni).** *iêpûšuôt zemes vẽjiêm, ûdeñs ẹzẹrâ krita – gãja apakaĻ uz jũru. / kad ẹzẹr̂s pãrsala unṁ atmetâs zeṁju vẽš, unṁ ẹzẹr̂s krita, ta ẹzẹrâ ûdeñs krita unṁ lẹdus sprâga. / pêc laĩka ûdeñs izgraûž sniêgâ caũrumu unṁ krît plûdi. / nu i jãpasê. ka* [alus] *krît atpakaĻ, ta vaṁ piĽdît ẹ̃kuruôs. / viš* [tas ir, alus] *jaû isceļas pa tuõ spuñdi, isnãk laũkâ unṁ nu sâk krist atpakaĻ, jâ.* // **Samazināties, norimt (par vēju).** *ja šuôdiên stuõrms kritîs, tad jũrmalî bûs sũdi.*

8. **Pazemināties (par temperatūru, spiedienu u. tml.); kristies.** *es dzeru tãs diĽles – bišķi labâk paliêk, krît tas asiñsspiêdiêns. / guôvu mę̣sli dę̣r̂ priêkš kaṙstuma. pus tẽjkaruôtes iêliêk iêkš krũzîtes uzvãrîta piẽna, iskãš unṁ ta iẽdzeṙ. unṁ kârstumṁs krît.* // **Pazemināties (par cenu).** *tã cẹna kaṙtupeļiẽm turêjãs, turêjãs, bet nu jaû i krituse.*

9. **Tikt nonāvētam.** *kara laĩkã krita daũdz tiẽ jaûniê vĩri.* // **Mirt.** *manṁ jaû baîl, ka es nekrîtu a tuõ šlaku.* ✧ ***krît kâ lapas*** – saka, ja daudzi iet bojā (parasti epidēmijā). *teîca – kuliẽris ûznãca, ļaûdis krît kâ lapas.* // **Nobeigties.** *a liẽsu zirgi krît uz·reĩzu, guôves aṙ. teîca – liêsa nuôdũra. / liêsa bi tâda, ka* [lops] *uz·reĩzu krita. ka krita, ta teîca – liêsa nuôdũra. / kritušâs guôves apraka dârzâ, ku âbeles tuvumâ. / tuõs žuṙkus bi grũti nuôiñdệt. es bẽru tãs iñdes, bet nekrît unṁ nekrît.*

10. **Nonākt (nevēlamā stāvoklī, situācijā).** ☐ ***krist apsmiêklā*** – nonākt tādā situācijā, kas izraisa apsmieklu. *meîtãm vaîdzêja mâcệt aûst. ta jaû meîts negribêja krist apsmiêklã.* ☐ ***krist grệkā*** – rīkoties neatbilstoši reliģijas normām; grēkot. *tas puĩšis palaîda nagus, krita grệkã.* ☐ ***krist kārdinājumā*** –

padoties tieksmei darīt ko aizliegtu, nosodāmu. *viñš krita kārdinâjumā, sâka zakt uñ tika ciêtumâ.* ☐ ***krist kaûnā*** **(**arī ***neguôdā*****)** – tikt nosodītam par (citu ieskatā) morāli negatīvi vērtējamu faktu, rīcību. *tā meîta jaû bî krituse kaûnā – bija gaîdībās, bet brūdgāns vaîrs nenāk. / te maz bez vīra meîtām bî bę̄rni. te jaû tâ nekrita neguôdā.* ☐ ***krist nežę̄lastībā*** – izjust naidīgu, cietsirdīgu, nežēlīgu attieksmi. *tā jaûņave vīra mājā bî krituse nežę̄lastîbā.* ☐ ***krist parāduos*** – aizņemties naudu; kļūt tādam, kam ir parādi. *ka viš i kritis liẽluôs parãduôs, ta teîc – tas i beîkc cilę̄ks.* ✧ ***nuo vilka bę̂g, uz lâci krît*** – saka, ja (kāds), mēģinot izvairīties no nepatikšanām, nokļūst citās, šķietami lielākās. *nuô vilka bę̂g, uz lâci krît – ka nuô viêna sliktuma duõmâ tikt vaļâ, izrãdâs, ka veļ̂ liẽlâks priêkšâ.* // **Nonākt (kādā, parasti nevēlamā, psihiskā vai fizioloģiskā stāvoklī).** ☐ ***krist bezsamaņā*** – zaudēt samaņu. *bî kârsta saũle. tañteî palika slikti, viņa krita bessamaņā.*

11. Tikt (kādam), nākt (kāda) rīcībā, parasti pēkšņi vai nejauši. *viņaṃ̂ kritis liẽlaîs laîmęsc. / kuŗaṃ̂* [spēles dalībniekam] *krît pêdêjaîs vârc, taṃ̂ jãmeklê. visi citi paslêpjâs. kuŗu pirmuô atruôd, taṃ̂ jâstâjâs viêtâ. / kuŗaṃ̂* [bērnam rotaļā] *krît bût beîdzamajaṃ̂, tas isstâjâs. / ka kâda madama gribêja istaîsît îsâku tuõ mañteli, ta jaû taî istubineî krît tas uõtrs gaļ̂s.* ✧ ***krist acīs*** – pēkšņi saistīt skatienu, uzmanību. *tas nesmukuṃ̂s jaû krît acīs. / ka iênāk te sę̄tā, tas krũms ziêdu laîkā uz·reîz krît acīs.* ✧ ***krist par laûpījumu*** – tikt nolaupītam un nonākt (kāda) varā. *viêns cālītis te krita vanagaṃ̂ paŕ laûpîjumu.* ✧ ***krist par upuri*** – nonākt (kā nevēlama) varā un dabūt ciest (no tā). *tas dę̄ls nuô tā bara tik viêns krita pa upuri. viņu netaîsnîgi nuôtiêsâja.* ✧ ***krist ruôkās*** – rasties, tikt iegūtam viegli, bez pūlēm. *kas tuõ dârbu mīl, taṃ̂ jaû krît ruôkâs.*

12. savienojumā ar *zemē, nuõst*. **Nepiekļauties, neturēties stingri klāt; slīdēt nost, lejup.** *taṃ̂ puīkaṃ̂ tās bikseles vaîg piêpumpât piê vestîtes, laî nekrît zemẽ. / priêviêti bi taî siêtavaî tâ galâ, laî piẽtiñ, ka nekrît zemê. / tas liñdruks maṅ krît zemẽ. / teû tā kuŕpe dikti liẽla – krît nuô kāju nuõst.*

13. parasti savienojumā ar *laũkā, caũri*. **Neturēties stingri (kur) iekšā, nespēt noturēties (kur) iekšā un velties, slīdēt ārā (no turienes) – par cilvēkiem vai dzīvniekiem.** *bę̂rniẽm i redeļgulîtiņs a žaûtiẽm, laî nekrît laũkā.* ✧ ***krist caũri*** – piedzīvot neveiksmi; nenokārtot (pārbaudījumu, eksāmenu). *tiẽ* [cirsmu] *ūzņẽmêji krita caũri, daš naûdu iêbâza kabatâ uñ iêgâza tuõs galv̂eniẽkus. /* [kāds vīrietis] *tâc skuõluôc bijis uñ ta caũri kritis. / piê Kaķeniêkiêm i večuks. tas taîsa zâles, dakteŕs studêjs, bet kritis caũri.* (LVDApr. 113) */ viñš pirmuô reîzi taî eksāmenā krita caũri, dabuja iẽt uõtrreîz likt.* // **Neturēties stingri (kur) iekšā, netikt stingri saturētam un velties, slīdēt ārā (no turienes) – par priekšmetiem.** *maṅ tas adîklis nu krît nuô ruôku laũkā. jâiẽt piê miêra.* ✧ ***krist nuo atmiņas laũkā*** – aizmirsties, pārstāt būt apziņā. *maṅ jaû ātri viss krît nuô atmiņas laũkā, nevaru acę̄rę̄tiês.* ✧ ***sîrds pa muti krît laũkā*** – saka, ja sirds darbojas pārāk spēcīgi, strauji, parasti aiz fiziskas piepūles. *puīkas nu skriên tâ mājâ, ka sirc pa muti krît laũkâ.* // **Nebūt, nenotikt (par ko plānotu, paredzētu).** *ka nebija vadîtâja, ta tiẽ* [ansambļa] *mẽģinâjumi krita laũkā.*

14. Atdalīties no ķermeņa – par zobiem, matiem, spalvām. *zirgaṃ̂ aŕ pirmâ, uõtrâ gadâ zuôbi krît. / zuôbi ka krita, ta iskrita. / dzîvâm* [zosīm] *aŕ krît spaļ̂va viênreîz gadâ, citâm agrâk, citâm vę̄lâk.*

15. parasti savienojumā ar *ciêt*(*i*). **Strauji vērties ciet; tikt strauji vērtam ciet; aizkrist.** *ka lādes vâku pacêla, ta a bīlādes vâku acstutêja, ka nekrît ciêt. / tas vẽš te pûš, uñ tās duris krît ciêt. / gribêju attaîsît tuõ luôgu, bet krît ciêt. tuŕ i vẽš tanī pusẽ.* ☐ ***aces*** **(**arī ***plakstiņi*****)** ***krît ciêt(i)***– saka, ja ļoti gribas gulēt. *tâ nāk miêks, ka aces krît ciêt. / plakstiņi krît ciêti – miêks nāk. / bę̂rnaṃ̂ aces jaû krît ciêt, miêks nāk.* ☐ ***aûses krît ciêt*** – saka, ja skaļu, griezīgu balss skaņu ietekmē ausis (uz laiku) kļūst nedzirdīgas. *bę̂rni sataîsîši tâdu truôksni, ka aûses krît ciêt. / tiẽ* [sienāži] *vakaruôs tâ dziêdâja, ka aûses krît ciêt.*

16. Mesties virsū, uzbrukt (kādam), izaicinot, piemēram, uz spēkošanos. [bērni] *viêns uõtraṃ̂ krît viŕsûm uñ jęṃ̂ daũzîtiês. / bę̂rni te krît viêns uõtraṃ̂ matuôs, ka saķīvę̂jšiês.* // **Uzbrukt, mesties virsū (par dzīvniekiem); uzbrūkot cieši tvert ar zobiem, knābi, nagiem u. tml.** *ka nāk kâc a kuôku, ta māju suñs krît viŕsû, kaûjâs a viņu. / tas stārķis staîgâ, uñ tā vārna viņaṃ̂ krît viŕsû nuô muguras. / ta pa viênaṃ̂ viẽ a grâbekli, a kaû kuô* [sivēnus] *jẽma nuõst, ka tā cũka bi nikna. cilv̂ę̄kaṃ̂ aŕ krita viŕsû. / suņi krît kâ traki vîrsûm* [ienācējam]. */ bi aŕ tik niknas* [govis], *kas krita bę̂rniêm aŕ viŕsû, liẽliêm gaṅ nê. / duñduris krît uz luõpiẽm. / iêmâcija ganeļi* [teķi] *badîtiês, ka krita viŕsû pašiêm ganiêm. / ka viš* [tas ir, kaķis] *sasatiêkas uõtru ruñci, tâdu, kas nav draûks, ta viš bļaû, krît čupâ.* //

Strauji iedarboties (uz ko). *nezâle i vẹĺls, sâk aka aûkt. krît aka a ecēšâm virsû. ta arî acpeŕecēšâm pastrâdâ dziļâk.*

17. Attiekties (uz kādu), skart (kādu) – piemēram, par aizdomām, jūtām, izvēli. *tâds aîzduõmas krît us tuõ kaĩmiņu. kas cic varêja paje̯mt tuõ zãgu? / kad dzima pirmaîs puĩka, tad visa vĩra mĩlestība viņam̂ krita.* ✧ ***krist svarā*** – būt tādam, ko ievēro. *baļ̃ķus sasêja zināmâ platumâ pluôstâ. ja bi rẹsnâki, ta bi mazâk tuõ baļ̃ķu. gaŗumȟs nekrita svarâ.* // **Veikties.** *tã tâda ūzruna – nu kâ teû krît? bet tas i jaûnâkuôs laĩkuôs.*

18. Kaitīgi iedarboties. *visu diênu tas traktõrs te rûc. manî tas krît uz aûsêm.* ✧ ***krist uz nẹŕviem*** **(**arī ***nẹŕviem***, ***nẹŕvis*****)** – darīt nervozu, arī neiecietīgu; satraukt, kaitināt. *ka bệrni truôkšņuôja, vẹcaîmãti tas nepatika, krita uz nẹŕvis. / tã siẽva te visiẽm krît uz nẹŕviẽm, runâ vĩšu nevĩšu. / šis bệrns* [..] *neguļ̂ naktîs. bļaû, krît uz nẹŕviêm. / manî tiẽ* [izspūrušie mati] *krît uz nẹŕviêm, ka es tuõ nevaru ciêst.*

kristāls, arī ***kristals*** subst. **Stikls, kam raksturīgs sevišķs caurspīdīgums, īpašs spīdums; no šāda stikla izgatavoti priekšmeti.** [vaiņagam] *zîles virspusê. aûkšâ gaŕ tuô malu tâdas kristãla zîles bi. / ka viņas* [tas ir, mencas] *nuõvẹ̃dinâja, ta lika mucâ atpakaļ̂ uñ nuõsâlija uõtruô reĩz. ta bi sâlijumȟs kâ kristaļ̂s skaĩdrs, ka viš dzidrs bija uõtrâ sâlê.*

kristāmais, -ā divd.; subst. noz. **Bērns, kuru kristī.** *ķesteris bi piê apkaļ̃puôšanas – ûdeņļbļuõdu atnesa kristâmiêm. / trîs pilĩtes ûdeni lêja uz gaļ̂vu kristâmiêm.*

kristības. Sk. *k r u s t ī b a s .*

kristībdziêsma subst. **Dziesma, ko dzied kristību ceremonijā, kristībās.** *mẽs arî dziêdaȟ, ka dĩda, dañcina pãdi. ta mẹt naûdu pãdeî, dziêd kristîbdziêsmas.*

kristībnieks. Sk. *k r u s t ū b n i e k s .*

kristies v. **1. Kļūt ar zemāku līmeni, plakt (par šķidrumu); kļūt zemākam (par šķidruma, ūdenstilpes līmeni).** *palu laĩkã, ka lẹdus iẽt, ta upe lidz pat krañtiẽm piļ̃la. vẹļâk tas ûdeñs sâk kristiês.*

2. Pazemināties (par cenām). *tãs cẹnas nu jaû sâk kristiês uôgu laĩkã. tãs pirmâs uôgas jaû i dikti dârgas.*

kristīgs, ***-a*** adj. **Saistīts ar kristietību, tai raksturīgs.** *kas nebija latviêšu kristîgâ ticîbâ, tuõ teîca – tas i mukuris. / senâk visi skaîtijâs kristîgi, pagãni ta nebija.* // **Tāds (cilvēks), kura reliģija ir kristietība.** *mâcîtâjs teîca – Diêvaȟ zinâma kristîga mãsa. uñ, kas tuõ lûkšanu bi dẹvušas, tãs metâs ceļuôs.*

kristīt. Sk. *k r u s t ī t .*

Kristus: ☐ ***Kristus puķe*** – dekoratīvs telpaugs ar zili violetiem ziediem, kas atgādina Kristus ciešanu atribūtus – naglas un ērkšķu vainagu; pasiflora (*Passiflora*). *tad i Kristus puķe. tas kâc i puõsmaîns* [jeb] *pañtaîns. katrâ lapiņâ viêna tumšâka lâsîte – ruda, brũna. tãs ẹsuôt Kristus zîme. tã puķe ẹsuôt aûguse piê Kristus krusta, uñ nuõtecējšâs asiñs lâsîtes nuõkritušas us puķes lapãm.*

krīška subst. **Netīkama, nevēlama situācija; neveiksme.** *nu i krīška –* [saka,] *ka paspẽļẽc aka* [kāršu spēlē]. */ nu bûs krīška, pêriêns kâ liêtus.*

krīšus adv. **Krīt ot.** *puĩšelis krīšus iskrita nuô ratu.*

kritaļa, arī ***kritala***, ***krîtala*** subst. **Kritis, satrunējis koks, zars.** *meškuñks priêkš maĺ̂kas pãrdeva kritaļas. pa visu kvarŕtãli varêja iẽt vâkt kritaļas. / saîmniẽks pirŕka priêkš maĺ̂kas krîtalas, tã i, kas krituse, vẽja gâsta. / pêc tã liẽlã vẽja meš bî piļ̃s a kritalãm. ta varêja iẽt vâkt priêkš maĺ̂kas. tuŕ jâmaksâ arî bî.*

krîtamais, ***-ā*** divd.; subst. noz. **Epilepsija.** *viņi bijis krîtamaîš.* ☐ ***krîtamā kaîte***. Sk. *k a ĩ t e .*

krītāt, arī ***krītēt*** v. **1. Veidot svītras (ar krītu); svītrot (ar krītu).** *maziê bệrni jaû varêja krĩtât a krĩti uz mũrîti. / kuô tu krĩtâ tuŕ? / ruõze ka bi, tuõ jaû arî pûšanu* [ārstēja], *krĩtâja zilu papĩru. / ruõze ka bi, krĩtâja zilu papĩru. tuõ krĩtêja a krĩtu uñ sêja piê tãs slimâs viêtas klât.*

2. Ar speciālu, indīgu vielu saturošu stieni savelkot svītras (piemēram, uz sienām, krāsns spraugās), panākt, ka tiek iznīcināti insekti. *prusakus gañ krĩtêja, gañ plaûcêja. / kara laĩkã bij prũši šķirbãs tâ. ta tâ krĩtêja. uñ ta viņi pazuda. / laũku mājâs bî tiẽ circeņi. tâ krĩtêja tuõ siênu* [lai iznīdētu].

krīte, arī ***krīts*** subst. **1. No organiskas izcelsmes, parasti balta, nogulumieža iegūts materiāls; mazs šīs vielas stienis (parasti rakstīšanai vai zīmēšanai).** *luôgu rũtes nuôspuôdrinâja arî krĩti uñ ûdeni. saktas arî spuôdrinâja a krĩti, ka gãja baznĩcâ. / sudrabines spuôdrinâja arî krĩti. /* [izmazgāto lopa ādu] *iêbêrza a krĩti. / rẽmẹ̃ns i kârsẽšana mãgâ. isceļâs vaĩrâk nuô skâba. jãdzeŕ piẽns arî krĩtu, tad pãriẽt. / skuõlâ rakstija us kuôka tãpeli a krĩti. krĩte bi baĺ̂ta tikaî. / mumȟs bi tãpele, krĩte – uz liẽluô*

tāpeli arî tuõ rakstija. / rakstîšanaî krĩtu gañ deva skuõluôtaîs – us siênas tāpeli rakstît. / krĩc bi priêkš zîmêšanas us kuôku. bũmeĩstariêm bi krĩc.

2. Mazs indīgas vielas stienis (insektu iznīcināšanai). *tâdas krĩtes bi. tâda baĽta krĩte bi. iskrĩtêja* [sienas virtuvē]. *uñ ta viņi* [tas ir, prusaki] *beîdzâs. / vãcu laĩkâ ta bija tâdi krĩtiņi. a tiẽm iznĩcinâja prũsakus.*

krîte, arī ***krîtiņš*** subst. **Īpašs lokveida zvejas rīks ar garu kātu zivju ķeršanai (parasti upēs).** *krîte i zvejniêcîbâ – gaŗâ kâtâ iêsiêc veñteris, trîskañtîks mũrc. uñ tuõ iêmę̂rc, ku pamana zuves, uñ ta isceļ̂. es ẹ̀su puĽku briduse a krîti zvejuôt pa duñbēri. / krîte irî apaļa, isaûsta gaŗa kule, aûkšas galã apaļš luôks, kuŕ piêstiprinâc pãri kâc. ta tuõ bâž pakrañtê. uñ tuŕ iêkrît zuves. es arî mâku a krîti zvejuôt. / krîte arî irî. tas irî zvejas rîks – garâ kâtâ ũssiêta, piê kâta trîsstûrveĩdîga, ârējâ galâ apaļa lîkste. tuŕ tad irî piẽlikc tîkls. iêkšâ nãk tâc dziļâks, vaļîgâks tas tîkls.*

kritenis subst. **1. Žogs, kura šķērskoku gali balstās stabu gropēs; šī žoga horizontāli novietotais šķērskoks.** *kritenis i žuôks – sataĩsîc guleniski nuô sklañdâm, vidû stabi, stabâ katrâ pusê gruõpe. atstârpê nuô viênas sklañdas lidz uõtraî iêliêk akmeni va klucĩti. uñ tâ uz aûkšu piêcas sklañdas. uñ ta isnãk kritenis. / kritenis i žuôks, taĩsîc nuô staba us stabu. liêk sklañdu staba ruôbâ. katras sklañdas starpâ iẽliêk akmeñtiņu, laî bûtu stârpa. tâdu žuôgu saûc pa kriteni. / kritenis i žuôks, kuô saliêk nuô sklañdâm. / kritenis i žuôks nuô ŗẹsnâkâm sklañdâm. tiẽ gali i stabâ. sarakti stabi, uñ tuõs stabuôs katrâ pusê i liẽla gruõpe – tuŕ varî iẽlikt kriteņa galu. / žuôks i kritenis. kritenis i nuô rupjâkiêm kuôkiêm.*

□ ***kriteņu žuôgs*** – žogs, kura šķērskoku gali balstās stabu gropēs. *kriteņu žuôks irî nuô sklañdâm taĩsîc. iẽruôk stabus uñ liêk sklañdas. katrâ stârpâ iẽliêk tâdu klucĩti uñ liêk nãkamuô sklañdu. / gaŕ druvâm bi kriteņu žuôgi, sklañdu žuôgi. kriteņu žuôgu taĩsa iêkš viêna staba.* Sal. *kritinis*, *kritiņu žuogs*. (ME II 281)

2. Lauza. *ku vẽš sagâž kuôkus, tuõ arî saûc pa kriteni. / pêc vẽtras mežâ bi liẽls kritenis.*

kriteniski adv. **1. Stateniski.** *viņus* [tas ir, šķērskokus žogā] *a naglâm nenaglâja tuôreĩz tâdus. kriteniski pine. viš tig kriteniski taĩsîc, viš nev a naglâm taĩsîc. / kad·reĩz pine tâdus žuôgus, viņus pine nuô egļu zariêm. nu, kriteniski viņus pine.*

2. "?": *ja venteri plūdu laikā, kad ūdens sāk krist, iespiež ar muti pret upes iztẹ̄ku, tad saka, ka venteris iespiests kriteniski.* (EH I 656)

kritenisks, ***-a*** adj. **Statenisks.** *tâ teîca – nuô egļu zaru riķus iẽs sacirst uñ ta ûstaĩsîs kritenisku žuôgu. tuŕ nevaîdzêja naglu.*

krĩtēt. Sk. *k r ĩ t ā t .*

krîtēt v. **Zvejot ar *krîti*.** *paûsariêm, kad iziẽt lẹ̦dus, krîtê arî krîti. tã irî tâdâ garâ kâtâ. / bî tâc zvejas rîks – krîte. gãja krîtệt – tâ smêla* [zivis].

kritiens subst. **Vienreizēja paveikta darbība → *k r i s t* (1; 2).** *tuõ kritiênu! nuô vẹzuma nuôgãju riteniski zemê. / nuô tâda kritiêna uz lẹ̦du puĩka iĽgi sêdêja abzveîbis.*

kritināt, arī ***kritinēt*** v. **Ievirzīt kriteņu žoga šķērskoku staba gropēs.** *bi tâdi kritinâti žuôgi – ŗẹsni stabi, izdzina a tâdu platu ẽveli tâdu riêvu uñ ta tik tâ kritinâja iêkšâ. pa kriteņu žuôgu saûca. / neteîc taĩsît žuôgu, bet kritinât žuôgu. / kritinât – tas* [vārds] *i piê žuôga taĩsîšanas.* // **Ievirzīt (apaļ)baļķus stenderu gropēs (?).** *ka liêk tuõ siênasmaĽku kuõpâ, ta kaķê, kritinê – laîž steñderuôs iêkšâ tuõs pakus. / piê bũvẽm kritinâja tuõs baĽkus citu us citu.*

krîtiņš. Sk. *k r î t e .*

krĩts. Sk. *k r ĩ t e .*

kritums subst. **Stāvus lejupejošs (upes gultnes) slīpums.** *atvarŝ i tâc liẽls ûdẹ̦ñs kritumŝ.*

kriũkšene, arī ***kriũkšine*** subst. **Cieta karamele.** *ta bi kriũkšines, tãs bes tiẽm papĩrîšiêm. tãs tãs lẽtâkâs* [konfektes] *i, ciêtas. vaîdzêj labu zuôbu, lidz pãrkuôst. / tã buõtniêce iêdeva bẽrniêm kriũkšenes.*

kriũkšēt, arī ***kriũkšķēt*** v. **Radīt īslaicīgu, asu troksni (piemēram, par ko cietu, sakaltušu, kas tiek kosts, spiests); atskanēt šādam troksnim.** *ja laps laĩks, ta trîs četras diênas – rudzi kriũkš. / čirpis irî zâle – sîks, sîks stiêbrĩns, tâdi pañtiņi, kas kriũkšķ.*

kriũkšine. Sk. *k r i ũ k š e n e .*

kriũkšķēt. Sk. *k r i ũ k š ē t .*

krizantēma, arī ***krezentīne*** subst. **Kurvjziežu dzimtas augs ar lieliem, parasti apaļiem, dažādas krāsas ziediem kurvīšos (*Chrysanthemum*).** *krizañtēmas irî arî jaûnas* [puķes]. / *mumŝ*

dârzniêcîbâ tuŕ viênreĩz tâc trobelis iznãca. vedâm tuŕ krizanĥtẽmas iêkšâ. uñ iêvedâm viênu misiņaûsi. / [puķes:] *mãrtiņpuķes, krezeñtĩnes.*

krizduõle subst. **1. Ērkšķogu ģints krūms (*Ribes uva-crispa*).** *krizduõles jaû señ aûdzêja, jãņuôgas – saŕkanâs, baĽtâs, meļĽâs. / krizduõlêm mumŝ tãs uôgas apmetâs a tâdu meļĽu kraũpi. tâda sęrga bi viņâm. / krizduõles jaû aûga katrâs mãjâs.*

2. Šī krūma oga. *krizduõles sàaûgušas zaruôs zęmu. / krizduõles, kad iênākušas, labi smeķ. / êrkšķuôgas senãk saũca paŕ krizduõlẽm. / tãs krizduõls aka bi, jâ. tãs jaû aŕ dikti labs añdeleî bi ãtrâk tâ, kas jaû tâ a tiẽm dârziêm šeptêjâs. / vaiņagi nuô zîlêm. viênas zîles i tâdas liẽlas liẽlas ta kâ krizduõles.*

3. pārn.; hum. **Vecmeita.** *pa krizduõli saûca tâdu vęcmeîtu, tâdu nepręçętu.*

krīze subst. **Pavērsiens akūtas slimības gaitā.** *ãrsc teîca, ka viš* [tas ir, brālis] *pãrciêš tuõ krĩzi.*

krizulis subst. **Dekoratīvs (piemēram, apģērba, apavu) elements; pušķis.** *krizuļi i puški. tuõs lika pũra ciḿdiêm, gruôžu galuôs, ku baznĩcâ braûca, zâbaku šnuõru galuôs.*

krĩža subst. **1. Krucifikss (krustā sistā Jēzus Kristus vai Jaunavas Marijas, parasti skulpturāls, attēls).** *krĩžas i tâc kastiñš, uñ tuŕ iêkšâ Marija, tâda biĽde. / leĩšiêm krĩžas bija, Jẽzus biĽde. cic jaû dikti čakli izgręznuôjis. / leĩšiêm iŕ krĩžas katrâ ceļĝalâ. mumŝ jaû tâdu nav. leĩšu krĩžas tuŕ paŕ svętumu uñ piêlûdz. / krĩža i tęls. piê leĩšu ruôbežas bi krĩža. tas bi kâc tęls. / leĩšu krĩža – tãs i kaû kâdas biĽdes.*

2. comm.; hum. **Biezi saģērbies, satīstījies cilvēks.** *citreĩz, kad kâ pãrģêrbjâs, aŕ teîc, ka nu jaû ta ka tâda krĩža abģęrbusês. / nu tã Made gañ istaĩsîsês kâ vęca krĩža! – pa tâdu sasasêjušuôs, sakubinâjušuôs teîca.*

križāt v. **Staigāt.** *križât i staĩgât. / viñš tâ križâja apkârt, staĩgâja nuô mãjs uz mãju. tâdi nabagi kara laĩkã križâja. / nu tas Jãnis tik a tâdu nũju križâja pa ciêmu. / kuô jũs te križâjt pa tuõ grîdu a slapjãm kãjãm!*

krĩžāt v. **Veidot svītras; nevīžīgi, nekārtīgi, arī neglīti rakstīt.** *puĩka vê neraksta, bet jaû krĩžâ a krĩti. mazi bęrni jaû tik tâ krĩžã. / mazaîs bęrns jaû sâk krĩžât a piŕkstu pa šķĩvi. /* [bukuos] *trîs kuñgi bi liêkiêm ģĩmiêm. blakus viêns skrĩverîtis a papĩriêm, tas krĩžâ.*

križelēt v. **Nevīžīgi, nekārtīgi, arī neglīti rakstīt.** *bęrni gribêja križęlęt a gripeli pa tãpeli. / križęlęt – tas i šâ tâ rakstît, nesakarîgi.*

kroĽkaļĶis subst. **Hlorkaļķi.** *laî bûtu ačšķirîks raksc, aûdus balinâja kroĽkaļĶî. citus aûdumus visus balinâja zâlê – stiêpa uz zâli balinât.*

kromâda subst. **Hromāda.** *juktâda, kromâda bi. kromâda – tã bi labâka. kromâda ûdeni netuŕ. / kromâda bi nuô teļa âdiñs israûdzęta. kromâda bi dikti spîdîga. / kromâda – tã nuô teļa, mîksta tâda. / kromâda – tã jaû bi smaĽkâka.*

krũc(īt)is, arī ***kŗũc(īt)is*** subst. **Audekla, auduma vai adījuma raksta elements.** *tiẽ raksti jaû bi dažâdi. tâdus mazinus* [adīja]. *tuõs saûca pa kŗũcîti. tâdu strĩpinu adija uñ iêmeta tâ krustus. tâc tas raksc bi. / tâdi krũcîši bi – tiẽ bi tâdi rakstĩni* [prievītēs]. *krũcîti saûca. / ã·re, šuõs* [rakstus] *krũcîšus saûc. bi rakstîtas* [zeķes] *aŕ. / krũcĩtis iŕ sîks musturîtis.*

krudze, arī ***kŗudze*** subst. **Čokurs; mezgls, savilkums, kas iemeties virvē.** *šķeterêjuôt aŕ* [dzija] *mętas kŗudzês – tã viêna dzive iẽt apkârt uõtraî. / krudze i savijumŝ. dzive sagriẽzusês krudzê. / iêmetâs krudze – tâc nelaps męzgls, kas i jâistaĩsa.*

krudzele subst. **1. Neliels čokurs.** *ka* [dzijas] *dikti ciêti sagriẽstas, ta, ka tiñ, ta męs krudzelê. / aûžuôt dzive savęĽkâs kuõpâ – isnãk krudzele.*

2. Kroka. *taî kleîtaî bî tâda krudzele.*

krudzelēties v. **1. Čokuroties.** *gruôži savęrpta dzive aûžuôt krudzelêjâs.*

2. Krokoties. *šĩ drẽbe dikti tâ krudzelêjs. mañ viņa tâ dikti nepatîk.*

krũgulis, arī ***krugulis.*** Sk. *k r ū ģ e l i s .*

krũka, arī ***kŗũka*** subst. **Keramikas (parasti māla) pudele, krūze vai krūzei līdzīgs trauks dzērienu ieliešanai; keramikas (retāk stikla) pudele (parasti alkoholiskiem dzērieniem, arī petrolejai).** *krũka i traũks, liẽla krũza, stãv uz gaĽdu a dzêriênu. / kŗũka – tãs bi tâdas pudeles, tâdas, ku tag tuõ baĽzâmu lej. tãs saûc pa kŗũkâm. tãs bi lĩdzęnas. va viš nuô mãla – es nezinu. nuô stikla viņas nebi. / krũka i pudele a uôsu, nuô mãla. tâdas biêzas – tãs saûc krũkas. senâk bi vi·sâdi brañdavi, koñjaki krũkâs. / kŗũka irâd butele, stikla, appîta a vicĩtẽm. tuõ liêtuôja priêkš petruõlijas. bi dzêršanaî aŕ. varbût bi mãla* [krūka] *aŕ? tâda smuka micĩte viŕsû. / petruõliju ari* [pirka]. *desmit mârciņas krũka bi, tã bi pudele nuô glãzas, appîta aŕ vicîtêm.*

krũklis, arī ***kŗũklis***, ***krûklis*** subst. **Pabērzu dzimtas krūms ar plati eliptiskām lapām un vasarā sarkanām, rudenī spoži melnām ogām (*Frangula alnus*).** *kŗũklis i krũms. tas ziêd balt̂iêm ziêdiêm, rudeni mę̂llas uôgas. / te ceļmalâ aûg liēls kŗũklis. tam̂ rudeni mę̂llas uôgas. / čûksliênâ aûg tâdi krũkļi, papârdes uñ tâdas vîtuôla vicîtes. / ka krãsuôj iêkš krûkļa, al̂kšņa mizâm, rãceņu vîtîm, iêkš bišukrêsliņiêm, ta ar̂ vaîdzêj tuõ aluõnu. tad viņu dabũja – savu krãsu. al̂kšņuôs uñ krûkļuôs bi brũna. / krũkļu mizas lika klât piê tã raûga vel̂* [ādas ģērējot]. */ krũkļu tẽja ir̂ iñdîga.*

kruķēt v. **1. Dzīt; raidīt.** *mãte gãja kruķệt luõpus nuô staļļa laũkâ. / kruķệt i dzît. / kruķệt i raîdît, likt, laî tik strâdâ uñ nestãv brîvs. / eĩt pruôjâma, sveši ļaûdis, mẽs ar̂ guôdu vadîsim̂. ja ar̂ guôdu neiẽsiêt, mẽs ar̂ kruķi kruķêsim̂.*

2. Raust, kārtot (piemēram, ogles) ar kruķi. *kruķis i liẽlâ maîzes krâsnê* [vajadzīgs]. *a tuõ kruķệ uôgles ârâ nuô maîzes cepļa.*

3. Tīrīt (ko) nost. *kas ta viņus* [tas ir, netīrumus] *cic kruķês? man̂ jâjęm̂ viņus iskruķệt. / tuõ teîca a tâdu piktumu, ka jâiẽt kruķệt, pakaļ̂ staĩgât, nuôvâkt visu. / visu rîtu te kruķệju, lidz isslaũciju sę̃tu.*

kruķệtājs m., ***kruķệtāja*** f.; subst. **1. Cilvēks, kas raida citus (parasti pie darba), izrīko.** *tã saîmniẽce bi tâda kruķệtâja – dzina bę̂rnus piê dârba.*

2. Strādīgs, darbīgs cilvēks. *cic jaû ritîks kruķệtâjs, strâdîks.*

kruķis subst. **1. Koka rīks ar metāla uzgali vai kātam piestiprinātu koka gabalu (ogļu apvēršanai, kārtošanai krāsnī); šī rīka uzgalis vai piestiprinātais koka gabals.** *krâsns kruķis i, ku uôgles izraûš nuô krâsns. tas i nuô kuôka, galâ ar̂ kuôka. citam̂ aka tâc dzel̂za saliẽkc. kuôka* [kruķis] *jaû ãtri sadęg. / bi dzel̂za kruķis, bet parasti bi kuôka kruķis – uz nũju ussista kuôka pagale. a tuõ ismaĩsija krâsnî uôgles. / a kruķi izgrâbe tãs uôgles. pašiêm nuô kuôka taĩsîti* [kruķi bija], *ta sâka nuõkal̂t. piẽsêja piê kuôka gaŗa. tâdi tiẽ kruķi ar̂ bi. / a kruķi raûš uôgles. kruķis va kuôka viẽn, va dzel̂za. mum̂s i dzel̂ža tas kruķîc. / bi tâdi kruķi, tad aka sluôta, a kuô isslaũcija* [krāsni]. *citam̂ kuôka kruķi, citam̂ dzel̂zu.* ✧ ***ar kruķi stum̂jams, grûžams*** – saka par slinku, gausu cilvēku. *us tâdu sliñku cil̂vę̂ku ar̂ teîc – tas a kruķi stum̂jam̂s uñ a kâsi raûjam̂s.*

2. Izkapts, dakšas roktura daļa. *iskapc kâc sastãv nuô diviêm ruôkturiêm. kreîsâ ruôkâ i ruôkturis a kruķîti, bet labajâ viênkârši taîsns* [rokturis]. */* [izkaptij] *bi divi ruôkturi. viêns bi apal̂š viẽn, viêns a tâdu kruķĩti galã – tas bi kreîsâ ruôkâ. / iskapteî i kruķis. / kâta galâ* [dakšām] *daži liêk kruķîti – sevišķi staļļa dakšâm.*

3. Skalturis; pamatne skalu iestiprināšanai. *istabâ tâc mas kruķîc bi. tur̂ iêbâza skalus uñ dedzinâja. viênam̂ bi jâstãv klât. / skalus iêbâza dzel̂ža kruķîtî uñ dedzinâja.*

4. Ortopēdiska ierīce, kas atvieglo iešanu un stāvēšanu, ja pilnīgi vai daļēji zaudēta kājas balsta funkcija. *kruķis i ari cil̂vę̂kam̂, kam̂ viêna kãja.*

krũmains, ***-a*** adj., arī ***krũmuots***, ***-a*** divd.; adj. noz. **Tāds, kur ir krūmi.** *Kârklu pļavas i piê Mę̂ķes ęzęra. tãs i krũmaînas pļavas. ziêmu tur̂ tik veda ârâ siênu, vasarâ meta kaûdzes. / meža pļavas bi krũmaînas, ciņaînas. / suņu bur̂kšķi aûg, ku nepļaũta zâle, krũmaînâs viêtâs. / labi ir̂, ka krũmuôta pļava uñ kuñkuļuôta putra – tâc bi teîciêns.*

krũmājs. Sk. *k r ũ m i e n s .*

krũmelis subst. **Neliels krūms; neliela augu kopa.** *silâ aûg liẽli kuôki, apakšâ aûg mãtaras, kâc krũmelis. / kadeģis tâduôs krũmeļuôs aûg. viņam̂ tik asi* [skujas]. */ te naû ne·kâdi kuôki, kâdi krũmeļi tik. / gaîļapiêši paûsari agri ziêd. te mum̂s ir̂ viêns krũmelis ar̂.*

krũmiens, arī ***krũmājs*** subst. **Krūmu audze, krūmu puduris; ar krūmiem apaugusi vieta.** *krũmiêns i sîkiêm krũmiêm apaûguse pļava. / pļavas krũmiẽnâ ne·kâda laba zâle nèaûg. / kuîtenis i smal̂ks krũmiêns. / tuõ krũmiẽnu jẽma uñ istastî̂ja. / meža zemene mežuôs aûg, tâduôs krũmâjuôs, ę̃nâ aûg.*

krũmruõze subst. **Vairāku dekoratīvu rožu šķirņu kopējs nosaukums.** *stañgu ruõzes skaîtâs. bet viņâm nav tâdi īstiê ruõžu kâti, tâ kâ tãm krũmruõzêm laũkâ.*

krũms subst. **1. Daudzgadīgs augs ar vairākiem ilggadīgiem koksnainiem virszemes stumbriem (bez viena galvenā stumbra).** *krũmiêns, kârkliêns i tâ piê meža vaĩrâk. tur̂ jaû aûga dažâdi krũmi. / kârkls aûg krûmâ tik. paûsari, ka miza lęc, mẽs taîsijâm stębules. / es viņu* [tas ir, zalkti] *paņęmu ruôkâs uñ iêmętu tur̂ taî jāņuôgu krũmâ, laî viš dzîvuô. / teic man dziesmas, meža māte, tu dziesmīnu daudz zināji. tev pateica lakstīgala, krūmīnā sędędama.* (LFK 9, 88) ✧ ***ķeît čigānu krũmuos*** – veltīgi censties panākt (ko). *tur̂ nav vę̃rc mękļệt tuõ zagli. tas ir̂ tik·pat kâ ķệrt čigãnu krũmuôs.* ✧ ***pazûd kâ***

čigāns krũmuos – saka, ja (kāds) ātri aiziet, aizskrien. *es ẹsu dzirdêjse – pazûd kâ čigāns krũmuôs. tas i tâ, ka kâc ātri kuŕ aîsskriên, tâ negaîdîti. / liku meîteneî isslaũcît istabu, bet pazuda kâ čigāns krũmuôs.*

2. dsk. **Krūmājs.** *medniêks sêd krũmuôs uñ gaîda kâdu zaķi.* ☐ ***krũmu izkapte*** – izkapts krūmu nociršanai. *bi krũmu iskaptes vaî kaplis. a tuõ nuôcệrt, nuôpḷaũ krũmus, saknes izraû.*

3. Cers. *a kašeḷiêm iskašâ tuõ zemi uñ raû rãceņus. isceḷ̂ tuõ krũmu. / kâdi aplipuši rãceņi! visi jaû nev, ruônas tâ ari kâc krũms. / tam̂* [kartupeļu] *krũmam̂ bi piẽcdesmit rãceņi apakšâ. / tuôs rãceņus* [mežacūka] *nav êdis, tik issviêdis tuõs krũmus. / viš* [tas ir, dievkociņš] *katrâ mãjâ bi pa trîs četri krũmi. / te jaû man̂ viêns suñs bi nuôlaûzis liẽlu, smuku asterîti, tâdu smuku krũmu. / puķu dệsti krũmâ aûg. / pagaîšu vasaru bi iêstãdîti puķuzīrņi apakš âbeles. ta bi smuki, ka viš viss ziêdêja tâc liẽls krũms. / tã i vizbulîte. te, mãjâs, aŕ bi viêns krũms.* ☐ ***krũmu ruõze***– vairāku dekoratīvu rožu šķirņu kopējs nosaukums; krūmroze. *ta jaû tâdas krũmu ruõzes bi, gaŕ žuôgiêm aûga.* ☐ ***krũmu sĩpuols*** – sīpolu šķirne ar vairākiem pazemes sīpoliem. *tag jaû krũmu sĩpuôlus vaîs nestãda. tag jaû neaûdzê tâdus krũmu sĩpuôlus. / taga vaîrs krũmu sĩpuôli nav. senâk vidêji liẽlus atlasîja stãdîšanaî. ta aûga tas krũms – pa piêciêm, septîņiêm bija* [sīpoli].

4. Vērpjamā ratiņa sastāvdaļa. *kuŕ liêk tuõ spuõli iêkšã, tuõ saûc pa* [ratiņa] *krũmu. / spuõle iẽlikta ratĩna krũmã. / ratĩnam̂, ku spuõle stãv, aŕ saûc pa krũmu. / šis i ratina krũms. tuõ krũmu vaŕ nuôlaîst zệmâk uñ vaŕ uzgriẽst aûkstâk.*

5. Petrolejas lampas daļa, kur iestiprināta dakts. [lampas] *krũms bi a visu tuô skrũvu. ķêķa laműpeleî nav krũms.*

6. Tas, kam ir lokveida forma; līkums (parasti par desas rituli). *ka* [desu] *piêpiĺda, ta sataîsa lîkumus, vẹcâki cilệki krũmus teîca.*

kruműslis subst. **Pirksta locītava; kājas potīte.** *kruműslis i piŕkstu luôcîtavas viŕspuse, arî puõtîte. / kuŕ i lîkum̂s, tuŕ i kruműslis* [pirkstam]. */ kruműslis i piŕkstu luôcîtava ruôkâm, kãjâm. / ceļuõt akmeņus us slẽpẽm, võri nuôplêsa visus kruműšļus. / ruôki visi kruműšļi nuôsaluši. / kruműslis* [zirga kājai] *i laũka pusê – aîzmugurê. / ja* [govs] *i vẹsẹla, ta aste stãv taîsni us pakaļas kãjas kruműšļiêm. / kamašas lidz kruműšļiêm, tâ pãri bišķi. / tuŕ jaû nebi ne·cik dziĺš – nu tâ krupim̂ lidz kruműšļiêm.*

krumuļķis, arī ***krumulti*** subst. **Koki, ko uzliek uz ragavām to paplašināšanai.** *uz baĺziêniêm uzliêk tuõs krumuĺķus – priêkšâ uñ pakaļâ, us priêkšêjuô uñ pakaļêjuô ragu miẽti. tiẽ i gaŗâki pa tuõ ragavu, istaîsa platâku tuõ ragavu. / krumulti – līki kuoki, kuo liek uz ragavām, lai varẹ̄tu uzķraut lielāku vẹzumu.* (ME II 287)

krũmuot v. **Cerot.** *tag teîc – sâk cẹruôt, ta – krũmuôt. tas i uõtrâ gadâ, ka nuô viêna graûda vaîrâki stiêbri izveĩduôjs.*

krũmuots. Sk. *k r ũ m a i n s .*

kŗuñka, arī ***kruñka*** subst. **1. Rieva (parasti sejas ādā); grumba.** *nu teû viêna kŗuñka piêrê radusês vaîrâk.*

2. Čokurs. *ciêta, sagriẽsta dzive, palaîžuôt vaļâ, samẹ̄tâs kruñciņâs.*

kruñkains, ***-a*** adj. **1. Tāds, kurā ir izveidojušās krunkas (parasti par sejas ādu); ar daudzām krunkām (piemēram, par seju, tās daļām); grumbains.** *vẹcumã jaû ciĺvệks i kruñkaîns. juô vẹcâks, juô kruñkaĩnãks.*

2. Tāds, kur ir radušās krunkas, negludumi (piemēram, par apģērbu, apaviem). *tã tâda sakruñkâta drẽbe, ka viņa nav ne izgludinâta, ne isstiêpta.* [ir] *kruñkaîna. / tẹ̄vam̂ tiẽ zâbaki bija kruñkaîni.*

kŗuõcinis, arī ***kruõcinis***, ***kruõcine*** subst. **Krokoti sieviešu svārki.** *ka taîsîja meļĺuôs liñdrukus, kŗuõciņus, tuõs ari taîsîja us stũŗiêm. skruõderim̂ pateîca, laî istaîsa kŗuõciņus uz četri, piêci stũŗi, cik grib. ta tajâs viêtâs vaîdzêja tãs kŗuõkas saviĺkt juô sîkâk. / liñdruki bî tâdi kupli. kuram̂ bî tãs kruõkas vaîrâk, tiẽ bî ritîgi kruõciņi. te jaû bî visi tâdi pakupli liñdruki. piê dârba aŕ bî tiẽ kruõciņi. / kruõcine iŕ kupls liñdruks.*

kruõdzeniece subst. **Kroga īpašnieka sieva; kroga viesu apkalpotāja.** *kruõdzeniẽks uñ kruõdzeniẽce bi – stãvêja kruõga durîs smiêdamiês. / es viênu vasaru pa kruõdzeniêci biju, ka uõtrâ klasê skuõlâ biju. / Anna, laba kruodzeniece, jẹm vīriņu kalējiņu. pate būs kruodzeniece, vīriņš naudas kalējiņš.* (LFK 9, 149)

kruõdzenieks, arī ***kruõdzinieks*** subst. **Kroga īpašnieks vai nomnieks, kas arī apkalpo viesus.** *kruõdzeniẽks añdelêjâs, kas bi uzjẽmis tuõ kruõgu. / kruõdzeniẽks iẽdeva alu kaûsâ. taṁ bi uôsa klât. / kruõdzeniêks prata tuô alu labi šiñkât – tas i, paŕduôt. / kruõdziniẽks bi sâcis blêdît, pārduôdaṁs alu.*

kruõgs, novec. ***kruõgus*** subst. **Alkoholisko dzērienu, arī dažu citu preču pārdotava un dzertuve, izpriecu vieta; celtne ceļotāju un zirgu atpūtai.** *kruõgi bi piê katras baznîcas. / kruõks bi piê baznīcas. tas bi liẽls kruõks! ta bi Ječu kruõks – aîs Sîkles ciêma mežmalẽ. / kruõgâ varêj visu kaû kuô dabuît. lika nuôklât gaĺdu uñ nuôdzêra gaṅ·drīz līdz vakaraṁ. / kruogū gāju alus dzẹ̄rt.* (LFK 1818, 1530) */ uz laũkiêm i kruõgi. tuŕ tik alu, kâdu kvasu pārdeva, vīnu aka. brañdavu nevarêj dabuīt kruõgâ. / vīri dzêra kruõgâ, uñ ziŕgi stāvêja laũkâ. /senâk kruõgã bija liẽla darîšana. tuŕ līka puĩšus, meîtas. /puĩši piê kruõga kavâs, lejniêki a nîceniêkiêm. / kas tās kruoga meitas ņems, kas tuo kruoga alu dzers? sapelēs kruoga alus kā tās kruoga vẹcas meitas.* (LFK 1961, 11154) */ dienu dzēri kruodziņāji, nakti kruogus pabeņķē.* (LFK 1817, 52) ✧ ***tukšā kruõgā izmaksāt*** hum. – saka, ja nav paredzēts samaksāt (par ko). *tukšâ kruõgâ ismaksât – teîc, ka negrib samaksât paŕ uõtra dârbu. / Jāniṁ braûcuôt sâka skraîdît ziŕgi. Pẽteris palîdzêja savâkt. Jānis ta suôlija tukšâ kruõgâ ismaksât. tas tâc pajuõkuôjuṁs.*

kruõģelis subst. **Neliels krogs.** *Nîcâ bi baznĩcskruõks uñ meškuñga kruõģelis.*

kṛuõka, arī ***kruõka*** subst. **1. Viļņveida veidojums, josla (piemēram, apģērbam).** *senâk jaû taĩsij tâdus kṛuõkaînus bruñčus visus uñ ari tâdus jupķus. nuô šĩs viêtas tâdas kṛuõkas lika apkârt. / liñdruki bij kruõkuôti, kruõka pêc kruõkas. / meļĺiê liñdruki bi a kṛuõkâm. ta tuŕ uššuva nuô madamas plîšķa viŕsû. / taṁ viduklim̃ a šņuõri sašuva tās kruõkas. uñ ta šuva viŕsũ tuô apakšu. / citaṁ* [lindrukam] *bi tâdas viĺktas kṛuõkas, citaṁ bi liktas kṛuõkas. / savilka kṛuõkas. uñ cic negribêj vilkt tâs kṛuõkas. ta salika liktâs kṛuõkas. nu tās tâ·pat kṛuõkas i, bet tās tik tâ citu piê citas lika klât, tâ lika citu us citu. / te bija tã* [krekla] *apruôcîte – te ûššũta a kṛuõciņâm.*

2. Negludums, nelīdzenums (audumā, apģērbā, apavos). *tuõ apkakli vaîdzê tâ nuôlikt, tâ ka ne·viêna kruõka vaĩs neiêmetîsiês. / viņa nedrîkstêja bût* [kreklam] *ne krûtês tã kruõka, ne·kuŕ nê. / nākuôt mājâ nuô baznĩcas, tã zĩdine bi saņuŕkâta viênâs kṛuõkâs. / slapjus zâbakus vaîg piêbâst a saĺmiẽm uñ ta žâvệt. citâdi vaŕ saņuŕkât kṛuõkâs visus liêlus.*

3. Grumba. *tâ a·viênu teîca – vaîg taî avuôtĩna ûdenî muti nuômazgât, ta visu mûžu bûs ģĩmis bes kruõkâm. / suñs riêdaṁs saviẽpa dẹgunu kṛuõkâs.*

4. comm.; niev. **Vecs cilvēks.** *pa vẹcu kruõku saûca cic citu – lamâjâs.*

kruõkains, ***-a***, arī ***kṛuõkains***, ***-a***, ***kruõkaiņš***, ***-a***, ***kṛuõkaiņš***, ***-a*** adj., arī ***kruõkuots***, ***-a***, ***kṛuõkuots***, ***-a*** divd.; adj. noz. **Tāds, kam ir krokas (1); tāds, kas ir sakārtots krokās.** *vi·sâdi tiẽ liñdruki bi. bi aka tâdi tiẽ liñdruki – kṛuõkaîni, meļl̃i, bañteles viŕsû bî, kṛuõkas bi. / nu Nîcâ jaû bi kṛuõkaîni svârki viẽn senâk. / sârkaniê liñdruki bi kṛuõkaîni, vis·apkârt sakṛuõkâc. / nu senâk tas jaû bi zinâms – kṛuõkuôc mārkšaîns liñdruķeĺs. / sâkumã* [lindruki] *kruõkuôti viẽn bij. vệlâk pêc vãcu muõdes tâdi šaûrâki. / bija vệlâk tâdi aûstas vadmalas liñdruki, bet aŕ tâdi kruõkuôti. parasti meļl̃i, brũni vaî pẹļệki. / siẽviêtes viŕsû ģêrba tâdu meļl̃u bruñci. tas aŕ bî garš̃ uñ kruõkuôc. / kṛuõkaîņi* [svārki] *bi – tiẽm šuva bañteles apakšâ. tiẽ kṛuõkaînie bi meļl̃i, brũni – kâ kuŕš isaûda. / tuôs apakšsvârkus taĩsija juô kṛuõkaînus, tuô aûkšas galu juô kṛuõkaînâku.*

kruõkaļķis. Sk. *k r u õ l k a ļ ķ i s .*

kṛuõkāt, arī ***kruõkuot*** v. **Panākt, būt par cēloni, ka (kam) veidojas, rodas krokas.** *saŕkaniêm liñdrukiêm aŕ tuõs šnuõrus vaîg. tiẽ aŕ šņuõri kṛuõkâti. ta tã ruṁba viŕsâ. / ka kruõkuô, ta tik savilka, savẽra uz adatu uñ savilka. kriẽtnu šnuõri iêvilka, ka vaŕ savilkt.*

kruõkāties v. **Krokoties.** *âdas žûst uñ kruõkâjas.*

kruõkuojums subst. **Paveikta darbība, rezultāts → *k r u õ k u o t*.** [lindraks] *aûkšâ bi sakruõkuôc. us tuõ kruõkuôjumu aŕ ûššũc viŕsû, tuõ saûc pa apšuvi. / ka šuva tuõs sârkanuôs liñdrakus, kruõkaînuôs, ta bi ruṁba aûkšâ. citâdi vaŕ pārtrũkt viss tas kruõkuôjuṁs.*

kruõkuot. Sk. *k ṛ u õ k ā t .*

kruõkuots, arī ***kṛuõkuots.*** Sk. *k r u õ k a i n s .*

kruõķele subst. **Neliela kroka.** *tuõ es piŕmuô svârku sev tâdu pašuvu. pa vidukli bi tâdas smaĺkas kruõķeles savilktas.*

kruõlkaļķis, arī ***kruõkaļķis*** subst. **Hlorkaļķi.** *ta aûdẹklu balinâja uz laũka. ka gribẹja diêdzīnu krẹklus aûst, ta balinâja kruõlkaļķî. / šuôgad tuõ krẹkla aûdẹklu nebalinâsiḿ pẹļnuôs. labâk bûs kruõkaļķî iêmệrkt.*

kruõnelis subst. **Domkrats.** *arî kruõneli laûzâm vẹcuôs âbeļu cẹļmus.* (LVDApr. 307) */ kruõnelis – a tuõ baļķus lika ratuôs. bij tâdi divi biêzi dẽļi a caũrumiẽm, sviru uñ ķẽdi. duõmâc, laî viênc ciļvệks varệtu pacẹļt uñ iêlikt ratuõs.*

kruõnēt v. **Vainagot.** *guôvis arî kruõnẹja ganeļi pa Jāņiêm. / pa Jāņiêm aka guôves kruõnẹja.*

kruõnis, arī ***kruõns*** subst. **1.** vēst. **Valsts vara, valdība.** *kruõnis skaîtijâs vaļdîba. / daũdzi nuôgāja us Sibẽriju* [19. gs. beigās]. *zemi tuŕ pa veļ̂ti kruõnis deva strâdât. / dāņa visa gāja kruõniḿ. / kâdu kruõnis nuôlẽma dāņu, tâdu maksâja. / citi saîmniêki maksâja kruõniḿ nuôduõkli. //* ģen.; adj. noz. **Tāds, kas ir tieši pakļauts valsts varai, valdībai; valsts varai (valdībai) piederīgs.** *gaĩdija, kad pārnāks ziņa, ka visi paliks kruõņa ļaûdis, nebûs vaĩs jâkaļ̂puô muĩžâs. / Nîcâ bi kruõņa muĩža. uñ tuõ reñtêja barõns Štemṕelis.* ✧ ***kruõņa maîze*** vēst. – valsts uzturs (nespējnieku patversmē, bruņotajos spēkos, arī cietumā). *kad vẹcu, kaḿ nebi abgãdniêka, nuõveda nabagnamâ, teîca – tuõ jaû kruõņa maîzê aîzveda. ari uz diẽnẹstâ aîzgājušiêm teîca – tiẽ jaû kruõņa maîzê, varês baŗuôt kruõņa zuôses, tas bûtu, utes. / vẹcuô Pẽteri nuôveda kruõņa maîzê – nabagu namâ. / Pẽteris tuõ viẽn tik runâja, ka varệtu iẽtikt kruõņa maîzê. / kruõņa maîzê iẽtiêk, kad iẽt diẽnệt zaļ̂dâtuôs. / pa juõkaḿ teîca vẹciê saîmniêki, kas addẹvuši mājas dệliêm, – nu jaû mẽs kruõņa maîzê ẹsaḿ palikuši. / nãkt kruõņa maîzê – teîc, kad iẽliêk ciêtumâ, kad nuõiẽt zaļ̂dâtuôs, ari nabagnamâ – kad iẽliêk tâdus, kas nevaŕ vaĩrs nuôpeļ̂nît seû maîzi.*

2. Dārgakmeņiem greznota zelta vai sudraba (parasti vainagveida) galvas rota – valdnieka (arī citu dižciltīgo) varas simbols. *es deviņu brāļu māsa, visi daiļi darināja – pieci pirka zẹlta kruoni, trīs dimanta gredzentīnu.* (LFK 1961, 11128) */ liẽlkuñks bi liẽlâks muĩžniêks nekâ liẽlmãte – viņaḿ bi kruõnîtî septiņas zvaîgznes. / liẽlmãteî bi piêcas zvaîgznes kruõnîtî, taḿdẽļ ka bija mazâka muĩžniêce.*

3. Ziedu, lapu vainags. *iẽt saraûn spārvenes, nuôpîs kruõni. ātrâk iẽt* [pīšana]. *uñ ātri viẽ bi guôveî kruõnis gataûs uz Jāņiêm. /* [Jāņos] *pina kruõnus, lika gaļ̂vâ. uñ, kas jaû Jānis bija, taḿ jaû sẽja dâvanu klât piê tã kruõna. / kruõni lika pa Jāņiêm Jāniḿ gaļ̂vâ. / kruõnus* [pa Jāņiem] *pina. veda uz Liẽpâju aŕ. us tiŕgu añdelêja. / cũkupiẽņi, taga piẽnenes. bệrni* [no tām] *pina kruõnīnus. / ka* [kāzās līgavai] *tuô kruõnu jẽme zemê, ta klâja lupatus. / nesaka kruõnu, bet līgavaî nuôjẽma vaîņagu. / taga jaû miŕtes kruõnis, ka liêk līgavaî. /* [zārkam] *saliktas sveces katrâ pusê trîs, kruõni nuô papīra. iẽgaŗẹņs tas kruõnis bi. viênâ galâ puķes biêzâk, uõtrâ galâ bi mazâk puķu. / tâdi* [kapu] *kruõņi bi, ku iêveda nuô citâm zemêm. / kapu kruõni bi metãla. vẹciê bleķa kruõni veļ̂ bija saglabâjušiês pêc kara. / papīrpuķes gañ taĩsija, gaŕ siênâm tâdus kruõnīnus lika – tâdus gañ. / ka ũsceļ̂ māju, spāres saceļ̂, ta spāres galâ ûzliêk kruõnu – nuô brûkleņu mẽtrâm, aka nuô uôzuôllapâm. puķes saplûc aŕ. / Jāņuôs visiẽm bî kruõni. taḿ ganiņaḿ bî jānuôpiñ guôvẽm kruõnus.*

4. Vainags (kokam). *kuôkaḿ i kruõns, apakšâ tas iŕ stumbrs. / taḿ kuôkaḿ nèisaûga ne·kâc kruõns, tig žuburis viẽn. / nuô âbeles kruõna bi tîtavas.*

5. Mēbeles (parasti skapja) augšējā (greznuma) daļa. *skapiḿ* [*buoļas*] *lika kruõnaḿ. us tuõ skapi nãca tâc kruõns – israkstîta dẽle, viŕsû lika buõļas. / us skapi bi kruõnis.* ☐ ***kruõņa lukteris*** – liels, grezns vairākžuburu svečturis; kroņlukturis. [baznīcā] *kruõņa lukteri bi a vaĩrâkâm svecêm – viênaḿ lukteriḿ bi diũdesmit piêcas sveces. / baznīcâ bi četri liẽli kruõņa lukteri piê griêstu pakārti.*

6. Domkrats. *kruõns i ceļ̂tnis, ku ceļ̂ akmeņus. / kruõns, kruõnelis i tâda uzrikte. viñš i griẽžaḿs, skrũvêjaḿs. a tuõ vaŕ iscẹļt tâdus smagumus. ka bũvêja, ta amatniẽkiêm bî kruõni. / vĩri a kruõnu uzviñdžâja akmeņus uz ragũm. tas kruõns i ceļamaîs krãns, taga tâ saûc.*

7. Petrolejas lampas daļa, kur iestiprināta dakts. [lampai] *krũms* [jeb] *kruõnis, ku bi plakañs dakc iẽviļ̂kc.*

kruõņlukturis subst. **Liels, grezns vairākžuburu svečturis, arī lustra.** *baznĩcã bî kruõņlukturi. tuŕ vaĩrâkas sveces vaŕ salikt, saspraûst.*

kruôplīgs, ***-a***, arī ***kruôpls***, ***-a*** adj. **Tāds, kam ir nevēlamas novirzes no normālās organisma, tā daļu uzbūves (par cilvēkiem vai dzīvniekiem, to ķermeņa daļām).** *kâc* [sivēns] *jaû ruônas, ka nav laps, nav ta kâ vẹsẹļ̂s, ta kâ kruôplîks. / pakaļas kājas strĩkâ kâc ziŕks. bet tâdus kruôplus ziŕgus neturẽja. / nuô kara cic pārnãca kruôpls aŕ. / te nãca tâc žĩc – klibaîs Miñdelis. viņaḿ bî tâda kruôpla kãja, viñš tâ klibâja. //* **Par augiem.** *šuôgad tiẽ rãceņi tâdi kruôpli, nelĩdzẹni.*

kruôplis m., ***kruôple*** f.; subst. **Kropls cilvēks vai dzīvnieks.** *cic slimîbâ zaûdêjis kâdu luôcekli, iî kruôplis. / redzēju viênu siēvu – kruôpli, kaṁ kāju pệdas pîrkstgali bi uz iêkšu vệrsti. nuô dzimuma tas bi tâ. / Liẽpājā pêc kara bija kruôpļi aî. viênaṁ bî kāja nuôjẹṁta.*

kruôpls. Sk. *k r u ô p l ī g s .*

kruôpluots, ***-a*** divd.; adj. noz. **Kroplains.** *kuô tu te muîmini! tas nav tâdi kruôpluôti vârdi?*

[I]*kṛupe* subst. **Nievājošs meitenes apzīmējums.** *ak tu kṛupe, taûtu meîta! / kṛupe* [ir] *lamu vârc. ak tu kṛupe, meîtine, tavu skaļu baĺsi* [jeb] *baĺsu!*

[II]*kṛupe* subst. **Lieste.** *ismiîrkušaṁ zâbakaṁ iêliêk iêkšâ kṛupi, ta liêk žâvệt. pašiêm bi tâda zâbaka liēste* [jeb] *kṛupe. ka nebi tā kṛupe, ta sabâza lupatus slapjuôs zâbakuôs va kuô. citâdi, ka viņi sakaĺta, viņi palika knapi.*

krupi subst. **Grūbas.** *grupi bi senâk. grupu zupu vārija. tañte bûtu teîkuse – krupu zupa.*

[I]*kṛupis*, arī **[I]*krupis*** subst. **Vardei līdzīgs bezastains abinieks ar raupju, kārpainu ādu (*Bufo bufo*).** *tiẽ i depi. nu tas viêns uî tas pac i – cic viņu saûc pa depi, cic viņu saûc pa kṛupi. viņiêm tâda ciêtâka tā âda. viš nẹļẹc, viš ŗāpâ. viš tâ lẹ̄ni ŗāpâ. uî ta, kad viš vaîrs nevaî, ta viš bišķi palẹc aî. / krupis tâc apaĺš. krupis tik tâ rāpuô. vakaruôs rẹdz te kṛupi staîgâjuôt. / krupji dzîvuôja vaîrâk gaî māju. paî depjiêm aî saûca. / tu, puišeli, kā krupītis, es, meitīna, kā liepīna. tu kā krupis vazājies, es kā liepa līguojuos.* (LFK 9, 66) ✧ ***nuorīt krupi*** – apspiest, apvaldīt sevī nepatiku, pretīgumu. *labâk nuôrīt tuõ krupi uî nesâkt kašķệtiês.* ✧ ***nuosist krupi*** – izraisīt nepatikšanas. *tẹ̄s nuôsitis krupi – nu nepatikšanas istaīsîjs mājâ. taî meîtaî tas kaûns.* // **No krupja pagatavots tautas medicīnā (vēža ārstēšanai) lietots ārstniecības līdzeklis.** *priêkš vêža dzêra kṛupi. paûsari agri nuôķêra uî iêlaîda butelê, uî uzlệja dzîvaṁ viîsû špiîrktu. ta tuõ liêtuôja priêkš vêža. / žâvệtu kṛupi priêkš vêža dzeî.*

[II]*kṛupis*, arī **[II]*krupis*** subst. **Difterija.** *bệrni slimuôja a kṛupi – a kakla slimîbu. nevarệja ẹĺpuôt. zâles bi kumelîšu tẹ̄ja. tā jaû bi tā gaĺvẹņâ* [tas ir, galvenās zāles]. */ bệrni mira a kakla slimîbâm – krupi. difterīc laīkaṁ tas bi. vācu kolonisti saûca pa krệpsi. zâles aî aptīķî prasija pret krupi. / es slimuôju a kaklu – maî bi krupis. es dikti gŗūti varệju ẹĺpuôt.*

krupt v. **Slimot ar kraupi (par augiem, to daļām).** *izgaīšgad kaîtupeļi ātri sâka krupt. tuî ne·kuô nevaî lîdzệt.*

krusa subst. **1. Nokrišņi – blīvas ledus daļiņas, kas siltajā periodā izveidojas spēcīgos lietus gubu mākoņos.** *muṁs te viênâdi pa ziêmu ūznāk krusa. bîjse tâda atkala, nu bijis iî siĺtâks. nu uz·reīz sâk saĺt, nu tad sniêks sasaĺst tâ gaîsâ. tuõ saûc paî krusu. / bišķi agrâk bi krusa. ka pîrmaîs pệrkuôns bi, ta nevis liêtus lija, bet krusina nuôbira. / šuôrît nuôbira krusa – baĺta zeme. / pa Krusta diênu uznāca liẽla krusa, ka nuôsita visus âbeļu ziêdus.*

2. pārn. **Rājiens.** *nu bûs krusa! / nu tu dabũsi nuô mātes krusu! diêz vaî a rājiênu tiksi caũri, dabũsi pêriênu aî!*

krustâbele subst. **Vilkābele (*Crataegus*).** *krustâbeles bi rẹti. / krustâbeleî rudenī sârkanas uôgas, uz zariẽm dzẹļuõkšņi.*

krustabệrns. Sk. *k r u s t b ệ r n s .*

krustaceļĩš, arī ***krustceļĩš*** subst. **Ceļu krustojums.** *viņa* [tas ir, kāda sieviete] *mani mâcija trîs piêgdiênas satît papīri ap ruôkâm trîs reīzes uî nuôskaîtît tẹ̄vareīzi, uî ta nuõsviêst us krustaceļu. / piê krustceļa bûs zîme, ku jâbraûc. / maî lidz krustceļaṁ jânuôiẽt kājũm. tuî nāks aũtuô. / lidz krustceļaṁ es aîzeju. tuî i pastkastīte.*

krustadañcis subst. **Tautasdeja, kuru izpilda viens cilvēks, ritmiski cilājot kājas pāri diviem krusteniski zemē noliktiem mietiem.** *krustadañci veĺ dañcâja. mana krustamāte ûzviĺka a krītu grîdâ krustu va salika divus skalus grîdâ krustus. ta viņiêm lêca pāri, viênreīz apkârt uî ta krustus. tuî ne·kâda muzīka nebi. tuî tik viêns cilệks.*

Krustadiêna subst. **Kristietībā – diena starp Lieldienām un Vasarsvētkiem, ar kuru saistījušies vairāki ticējumi; četrdesmitā diena pēc Lieldienām.** *svệtki* [bija] *– Ziêmassvệtki, Jaûnsgac, Liẽldiêna, Krustadiêna, Vasaîssvệtki, Jāņi. / Krustadiêna bî tâda reliģiska diêna. tuî bî visâdi ticêjumi. es tuõs tâ nezinu. / Krustadiêna iêkrita nedẹļas vidû. laīkaṁ maījā viņa bi.*

krustaine, arī ***krustainis*** subst. **Grīda laivas galā, ko veido divi krustiski sanagloti koki.** *ku tas stũrmanis stāv viîsû, tuî apakšâ* [zem kājām] *tām tiĺaûdâm tuõ daļu saûc krustaîne. tā krustus nuônaglâta, laî vaî druôši stāvệt. / krustainis.* (EH I 660)

krustains, ***-a*** adj. **Tāds auduma raksts, kurā ieausti krusti.** *māte aûda krustaīnus rakstus.*

krustakaũls subst. **Kauls, kurā saauguši krustu un astes skriemeļi; krustu kauls.** *nuô krustakaũla sâkas astes kaũls.*

krustakuôks. Sk. *k r u s t k u ô k s .*

krustām. Sk. *k r u s t u s .*

krustamãte, arī ***krustmãte***, ***krustumãte*** subst. **1. Sieviete, kas ir klāt bērna kristību ceremonijā un apņemas nepieciešamības gadījumā palīdzēt vecākiem to audzināt.** *aîz jaûnâ pāra gãja brũdgâna brãlis a brũtes mãsu. ta gãja krustamãte. krustamãtes* [bija] *divas – vĩra krustamãte uñ meîtas krustamãte. / krustamãti jãsêd blakus uõtrâ pusê jaûnajam̃ vĩram̃. / tâ abdziêdâja krustumãtes, kas tuõ bę̂rnu nesa.* □ ***vârda krustamãte*** – krustmāte, kuras vārds tika dots kristāmajam bērnam (meitenei) un kas tur viņu kristību ceremonijā baznīcā. *katram̃* [bērnam] *i divas krustamãtes – nesêja uñ vârda krustamãte. viêna iênese baznĩcâ, uõtra piê alt̃ãra paturêja. tãs turę̂tâjas vârdâ saûca bę̂rnu. / vârda krustamãte patuŕ* [bērnu] *piê alt̃ãra, ka mâcîtâjs pateîc vârdu. / katram̃ bę̂rnam̃ bi divas krustamãtes – vârda krustmãte uñ nęsâtāja, kas nese uz baznîcu. uñ tã, kas nesa uz baznîcu, vęda, taî bi nuõteîkti jãbût prẹcệtaî. vârda krustmãte varêj bût i prẹcệta, i jaûna. /vârda krustamãte bi īstâ krustamãte.*

2. Radiniece (piemēram, tēva vai mātes māsa); sieviete attiecībā pret bērnu vai gados ievērojami jaunāku cilvēku. *krustamãte teîca, kad arî naũ īsta krustamãte. krustamãte* [jeb] *tañte* [jeb] *mãtes mãsa. / krustmãte irî tę̂va va mãtes mãsa. cic teîca tañte arî. / ta teîca krustę̂vs, krustamãte – va tuŕ bi krustę̂s va ne. kaût arî sveš cil̂vę̂ks, bę̂rniêm teîc – krustamãte. /* [teica:] *sveša krustamãte atnãca, ja nuô radu kâda atnãca.*

krustameîta, arī ***krustmeîta*** subst. **Meitene, jauniete, sieviete attiecībā pret savu krusttēvu vai krustmāti.** *mana brãl̦ameîta irî mana krustmeîta. / biju piê savas krustmeîtas apraũdzît. / viņa* [tas ir, brālēna] *meîta i mana krustameîta* [jeb] *pãde. / mañ jaũ pašaî tâda krustameîta. nu, lidz dabuĩt, ta nãk uñ braûc, uñ čiñkst – tu tik, tañtît, vari, uñ tu tik vari.*

krustāms: □ ***krustāms vârds*** – vārds, kurā bērns nosaukts kristību ceremonijā. *krustâms vârc i Maĩga – Maĩdža.*

krustbę̂rns, arī ***krustabę̂rns*** subst. **Krustdēls vai krustmeita attiecībā pret savu krusttēvu vai krustmāti.** *pãde irî, kad vârdâ iẽliêk. tas irî krustbę̂rns. / krustabę̂rns* [jeb] *pãde* [ir meitene vai zēns]. */ krustbę̂rniêm* [kāzās] *arî krę̣klus visiêm deva. laî arî cik liẽli tiẽ krustbę̂rni irî, cik vę̂rti. / brũdgânmãsâm uñ brũdgânbrãl̦iêm* (*saviêm brãl̦iêm, mãsâm nê*) *tik deva kâzâs* [dāvanas jaunā sieva]. *tã brũdgâna krustbę̂rniêm arî visiêm deva. / mañ i septiņi krustbę̂rni, uñ visiêm es biju pa iêvedêju.*

krustceļš. Sk. *k r u s t a c e ļ š .*

krustdę̂ls subst. **Zēns, jaunietis, vīrietis attiecībā pret savu krusttēvu vai krustmāti.** *kruzdę̂ls, krustmeîta taga teîc. tuôreîz teîca pãde. / tuõ manu kruzdę̂lu kristijãm veĺ pirms kara. / kruzdę̂ls bi adbraûcis nuô Rīgas.*

krustdũrieni. Sk. *k r u s t i ņ d ũ r i e n i .*

krustelis subst. **Neliels krusts (2).** [baļļā] *apakšâ palika veĺ tâ žagarus uñ tâdu krusteli iêlika iêkšâ.* [tas] *tâ sataĩsîc, gañ·drĩz ta kâ taga eglîtẽm taĩsa, kuŕ* [Ziemassvētkos] *eglîtes duŕ. bet tâdu juô biêzu, ap·mę̂râm us pus pę̂ds uz aûkšu, visas četrs kañts puspę̂ds uz aûkšu.* **// Figūra, ko veido divas perpendikulāri vai šaurleņķī krustojošās līnijas.** *tuŕ liẽlu mâkslu nevaîdzêja tâdus krusteļus savil̂kt. ka tik bûtu tuõ burtnĩcu tig daũdz.*

krustene subst. **Bura (vienburas laivai).** *tam̃* [tas ir, laivai] *veĺ i krustene, bet šim̃ jaû sprĩtes bura. krustene i visa nuô viêna gabala, tã senâkuôs laĩkuôs* [bija]. */ piê krustenes bi tâc acpîlę̂c kuôks. tuõ saûc pa šķę̂rpu. / a krusteni nevarêja iêkreîcę̂t* [braucot].

krusteniski(s) adv. **Tā, ka atrodas krustām pāri.** [*dzerša* mucā] *iêlika sešas nũjas, tâ krusteniski, tad ûzlika virsûm tĩrus salm̃us. / krusteniskis sasiêta drãna, tas tâ viêns* [stūris] *pa uõtru pãri.*

krustības, arī ***krustubas***, ***krustūbas***, ***kristības*** subst. **Reliģiska ceremonija, kurā bērnu vai pieaugušu cilvēku atbrīvo no grēka, padara par baznīcas locekli un parasti piešķir viņam vārdu; tai sekojošās svinības, mielasts.** *ka gãja krustûbâs, krustamãte sẹzdiênas vakaru gãja pirtî, laî pãde bûtu vẹsẹla, laî viņi bûtu laba dzîvâšana. / kad es gãju krustūbās, es tuo nakti negulẽju.* (LFK 1955, 11463) */ krustîbâs jaû divêjas tãs naûdas vaîdzêj – vêl vaîrâk kâ tãs kâzâs. tuŕ jaû vaîdzêj pãdes naûdu. uñ vêl vaîdzêj pavãrenes naûdu, juô tã pavãrene jaû arî jẽma. / tad kristîbas jaû ka taĩsij, ta pirmaîs bę̂rs jaû bi jâduô vĩra raduôs – viên·aĺga, vaî brãlis vaî puzbrãlis, vaî mãsas vĩrs. / liẽlas krustûbas dzêra divas diênas vis·maz. / tãs krustîbas jaû arî dzêra pa trîs diênâm. / tâdam̃ pãriņ, kam̃*

tuvuôjâs krustûbas, tiẽm ta bi jâsteîdz [precēties]. */ citam̂ jaû isnãca tãs krustîbas tâdas juô ãtras. / ka guôdâ gãja, ta lika cẹpures, vaĩrâk jaû krustîbâs. / plucinâtuô maîzi tik cepa, ka guôdi bija – bêres, kâzas, krustubas. / ka vaîdzêja duôt suniṃ va kaḳiṃ vârdu, ta teîce – jâizbâž caũr pirtes luôdzĩnu. uñ ta nuõsaûce vârdu. a viênu vârdu sakuôt, tãs bi kristîbas.*

krustīm. Sk. *k r u s t u s .*

krustiņdūrieni, arī ***krustdūrieni*** subst. **Izšūšanas tehnikas paņēmiens – sīku krustu veidošana; izšuvuma raksts, ko veido šādi krusti.** *krustiņdūriênu es zinu. tas bî viênkârš. / šis dviẽļa gaḷs iŕ iššũc aŕ krustiņdūriêniem. / a krustdūriêniêm iššuj kâdu puḳi va lapiņu. / manî patika iššũt a krustdūriêniêm.*

krustiņraksts subst. **Tāds ornaments, kurā izveidoti krusti.** *jẽma a kaŗuôti* [sviestā] *istaĩsija visâdus rakstus – uõliņu, skujiņu, krustiņrakstu. / siržu rakstu va krustiņrakstu šuva.*

krustis. Sk. *k r u s t u s .*

krustiski adv. **Krusteniski.** *kaṁ bi jaûnas pastalas, mẹḷḷas aũklas, tas jaû bi čẹkls. tâ krustiski nuôtina. tas jaû tuôreĩz muõdê bi.*

krustīt, arī ***kristīt*** v. **Veikt (kā) kristību ceremoniju; pakļaut (ko) kristībām.** *bệrnus veda krustît baznĩcâ. / viš* [tas ir, mācītājs] *nãca kristît. tuõs svêtîbas vârdus teîca. uñ ta viš* [tas ir, bērns] *bi pakrustîc. / ka meîteni kristija, ta pirmaîs gãja nesêjas vĩrs pa priêkšu uñ aîs tã krustamãte. / pẹḷệkâs viḷḷaînes tik tâ sêja baznîcâ, kad bệrnus nesa krustît. / ka nesa krustît bệrnus, lika viḷḷaînes. / ka kristîbas, bệrnu kristî, ta mẹt viṇaṁ dãvanas. tãs tãs metelĩbas. / Nîcâ nebi Ķẽrstas. Ģẽdas iŕ, Maŕgiẽta – tâ kristija. / ka bija, ka saradâs tuõ dẹḷu vaĩrâk, ta nu krustija kâdu citu* [vārdu] *vêl – kâdu Kãrlîti va kâ.*

krustīties v. **1. Ar žestu veidot krusta zīmi (pār sevi).** *manîs tẹ̃vs skaîtîja pãtarus, bet viņš tâ nekrustîjâs.* **2. Kristīt.** *vẹḷâk bệrnus sâka krustîtiês a jaûniêm vârdiêm.*

krustkuôks, arī ***krustakuôks*** subst. **Katrs no vairākiem kokiem, ko pārliek ratiem, lai paplašinātu to virsmu.** *kad vẹd siênu, pãrliêk krustkuôkus – viênu pãrliêk krustus uñ viênu gareniski. citâdi siêns krît zemê. / piê siêna vešanas vaîg tâdus labus krustkuôkus uñ ķešķus. tad vaŕ uskraũt kriẽtnu vẹzumu. / uz ratiẽm krustakuôkus lika uñ gaŕ katru malu tâdu garu, laî vaŕ platâku vẹzumu uskraũt. / pajeṁ tuõ pañgali! bûs laps krustakuôks* [vezumu kraujot].

krustmãte. Sk. *k r u s t a m ã t e .*

krustmeîta. Sk. *k r u s t a m e î t a .*

krustnagliņas subst. **Neizplaukuši žāvēti nagliņkoka (*Syzygium aromaticum*) ziedpumpuri ar raksturīgu smaržu un garšu.** *krustnagliņas senâk saûca nagličas. kreĩtnagliņas jaû taga aŕ saka. tas tâc jaûnâks vârc. / krustnagliņas, nê* [nesauca], *krẽtnagliņas, jâ. tas pa vãcu muõdi – krẽtnagliņas. uñ pa latviẽšu muõdi bi krustnagliņas.*

krusts subst. **1. Kristīgo reliģiska zīme – divas (arī vairākas) taisnes, kas krusto viena otru (cita citu); šādas zīmes (skulpturāls, grafisks) attēls.** *kapuôs lika kuôka krustu, ķẹta krustu. us tã bi abglabâtâ vârc. / kâdu kuŕš pataĩsa krustu* [bērēm, tāds ir]. *bệrniêm mazâku krustu taĩsa. taĩsa tâ, laî stiprâks bûtu. taĩsa ari ķẹta krustus. galâ irâd tâdi apaḷi. tad irâd aka aku·rãt četrkañtîgi. / mũsu kapuôs iŕ veḷ dzeḷs krusti.* ☐ ***Krusta diêna*** – kristietībā – diena starp Lieldienām un Vasarsvētkiem, ar kuru saistījušies vairāki ticējumi; četrdesmitā diena pēc Lieldienām. *nuô Liẽldiênas lidz Krusta diênaî bi četeŕdesmit diênas. / desmit diênas nuô Krusta diênas lidz Vasaŕsvệtkiêm. / tã Krusta diêna i cetûrdiêna. ta visi sêja mẹḷḷas drãnas tâ kâ trûdi uñ gãja baznîcâ. tuõ svêtîja kâ svệtu diênu, nestrâdâja.* ☐ ***(pār)mest krustu(s)*** – ar žestu (iz)veidot krusta zīmi (zīmes) (pār kādu, ko). *ka lâdêja kâc* [..], *ta krituse us ceḷiêm uñ mẹtuse krustus tã saîmniêce. / vẹcaîstẹ̃s* [nokautajai cūkai] *pârkrustis a kuṁpi katrâ sãnâ iêgriêza, krustu mẹtuôt, laî cũkas dvẽsele Diêvaṁ nežẹ̃luôjâs, ka slikti bûtu kuôpta. / tâdas baũmas viņas* [tas ir, pļāpīgas sievietes] *viẽ staĩgâ stâstîdamas. va turî bũc, nebũc, tik runâ, krustus mẹzdamas. / pãrmeta krustu uñ gãja piê gaḷda ệst. / saîmniêce, maîzi krâsnî iêšãvuse, pãrmeta krustu, nuôvẹ̃lệdama visu Diêva ziņâ. / kriêviẽm i tã krustu mešana. viņi mẹt krustus.* ☐ ***nest pie krusta*** – nest kristībās (jaundzimušo). *es, taûtâs aîziẽdama, krustamãti neaîzmirsu – sedzu baḽtu viḽlânîti kuplajâmi bârkstîtêm. tã manî nesa piê krustĩna, tã pãrveda sẽtĩnâ.* ✧ ***baĩdās*** (arī ***mûk***) ***kâ žīds*** (arī ***vẹḷḷs***) ***nuo krusta*** – saka, ja kāds ir ļoti bailīgs, izvairās no kā (piemēram, no darba). *Jẽpîc tâ baĩdâs nuô skuõluôtâja kâ žĩc nuô krusta. / viñš jaû mûk kâ žĩc nuô krusta, ka jâiẽt piê dârba. / ka viņaṁ* [tas ir, zēnam] *liêk kuô padarît, ta viņš mûk nuô tã dârba kâ žĩc nuô krusta.* // **Figūra, ko veido divas**

perpendikulāri vai šaurleņķī krustojošās līnijas. [ja slimo ar rozi] *piêsiên zilu papīru, a krītu apstrīpâ – tâdus krustus vęĺk. / kręklaṁ arˆ iššuj krustus. / viņu* [tas ir, pogu] *vaîdzêja tiktâl šūt, laî neluôkâs. jâ, unˆ ta vidû iêšuva divus krustiņus tâ, laî varˆ puõgu iêšūt. / krustus tik vęĺk abrâ, ka samîca maîzi, uzberˆ miL̃tus. ta savęĺk trîs krustiņus. tas tâda vęcu laĩku paraša. tâ teîca – la ļaũns nepiêstâ klât. / zilaci, męllaci, kur liki gaļu? klētī, plauktā, krustīns virsū.* (LFK 1818, 34) / *ka iêsvêtija, ta dãvinâja tâdu kaklaruõtu a tâdu krustiņu.* ☐ ***krusta rublis*** – naudas vienība cariskajā Krievijā. *krusta rubli es veĺ pati redzēju – viênâ pusê bi vaĺsc zĩmuôks, uõtrâ bi krusc. dikti reti bi tiẽ – tuõs vaĩs nelêja, nekala. / vêl manˆ glabâjâs krusta rublis. bi tâc sudraba rublis, krusc virˆsû. / tuõ krusta rubli meklêja puĩši, ejuõt piê luõzēm. lika kreîsâs kãjas zâbakâ. ta vęĺk aûkstu numuru. ta nenuôiẽt* [dienestā]. ☐ ***krusta taks*** – perpendikulāri baznīcas galvenajai ejai esošā eja; krusteja. *turˆ* [baznīcā] *bi krusta taks. gaņģis* [baznīcā] *iẽt nuô viêna gala uz uõtru galu – gareniski. unˆ krustus bi krusta taks.* ✧ ***pārviĺkt krustu*** – atteikties (no kā). *ne-izdęvušuôs darˆbus varˆ parˆtraũkt – parˆviĺkt krustu. / turˆ a tuõ braûkšanu peĺņâs ne·kas nèisnāca. nācâs visaṁ pârviĺkt krustu.*

2. Veidojums (piemēram, priekšmets, konstrukcija) no diviem elementiem, kas pārlikti viens otram perpendikulāri vai slīpi. *baĻ̧ĺâs alu arˆ taĩsija. iêlika kuôka krustu, virˆsû saL̃mus. / manˆ bi tâc gaĺc, tâc krusc kãjas bi. nu varêj desmit cilệki sasệst. / jumˆtiêm ta bi galuôs krusti. vęciêm spĩlu jumˆtiêm bi tâ.* ☐ ***liêtuvệna krusts*** – zīme, ko veido divi trīsstūri, kuri savstarpēji krustojas. *arˆ liêtuvệna krustu apkrustuôja mãju dures. a viênu viĺciênu vaîdzêja. tas tâ bi piệņęm̃c. tas bi Zvaîgznes diênâ.* ☐ ***krusta buŗa*** – bura (vienburas laivai). *vis·pirˆms bi tik tâdas* [laivas ar vienu buru] *– saûca krusta buŗas.* ☐ ***krusta dañcis*** – tautasdeja, kuru izpilda viens cilvēks, ritmiski cilājot kājas pāri diviem krusteniski zemē noliktiem mietiem. [filmējot] *jaû muṁs lika krusta dañci dañcuôt unˆ deviņdañci. bi salikc tâc krusc nuô skaliêm.* ☐ ***krusta gruôži***– iejūga daļa – virve, ko, vadot divus zirgus, starp tiem sakrusto. *divi zirˆgiêm irˆ krusta gruôži. ta irˆ citâdâk jâmâk siêt. tiẽ krusta gruôži jaû rẹtaṁ kaṁ irˆ bijs.* ☐ ***krusta paksis*** **(**arī ***pakšis*****)** – no apaļbaļķiem guļbūves konstrukcijā celtas ēkas paksis, kur baļķi krusteniski savienoti tā, ka paliek apmēram 20–30 cm brīvi gali. *mãjaî katrã stûrĩ i krusta paksis. turˆ tuõs baĻ̧ķus tâ krustãm saliêk. / krusta pakši liêk uz pudrameñti.*

3. biežāk dsk. **Cilvēka ķermeņa apvidus mugurpusē ap jostasvietu; dzīvnieka muguras apvidus ap gūžām.** *manˆ vakaruôs dikti sâp krusti. / krustuôs tã sâpe bi iêmẹtusês. nu vaĩs nesâp. /* [aitai] *i krusc, ku nãk pakaļêjâs kãjas, aste. / viêns krusc tik* [govij] *i – mugurˆkaũls unˆ pakaļas cisku kaũli ku saviênuôjas. / turˆ* [lopam] *i krusti, kurˆ pakaļas kãjas saviênuôjâs arˆ mugurˆkaũli. / ka zalaî guôveî visi krusti baL̃ti,* [tad] *saûc pa baL̃tmuguri. /* [zirgu pērkot,] *tuõ nu skatija, ka priêkšas plęciêm – kuṁbriṁ – vaîdzêja bût aûkstâk pa krustu nedaũdz.* ☐ ***krusta kaũls.*** Sk. *k a ũ l s .*

4. Grūtības, ciešanas; kavēklis, traucēklis. *uõtrreĩz es tâdu krustu negribu – palikt viênaî a tâdu bệrnu baru mãjã.* ✧ ***krusts un bệdas*** – neveiksmes, nelaimes, kas seko cita citai. *visu vasaru i lijis. kâ tuõ labību nuôvâks? krusc unˆ bệdas!* ✧ ***kâ krusts kaklā*** **(**arī ***uz kakla*****).** Sk. *k a k l s .* ✧ ***kâ krusts stāv priêkšā*** – saka, ja gaidāms kas ļoti apgrūtinošs, netīkams un neizbēgams. *kâ krusc manˆ tas darˆps vêl stāv priêkšâ.* ✧ ***nest savu krustu*** – paciest grūtības, ciešanas. *katraṁ ciL̃vệkaṁ savs krusc nẹsaṁs, ka kâdas bệdas nuôtiêk. / grũti bî pêdêjiê mẽneši vęctệvaṁ. katraṁ savs krusc jâņęs lidz galaṁ.* ✧ ***nuoveļas kâ krusts nuo kakla.*** Sk. *k a k l s .*

5. dem. **Krustceles.** *bệrni iẽt us krustiņu. turˆ muṁs i pastkastĩte. / pastniẽks turˆ lidz taṁ krustiņaṁ braûc.*

krustskāterssubst. **Uz abiem pleciem sedzams rakstains linu audekla gabals, ko līgava kāzās dāvināja, piemēram, vīram, vīra radiem.** *brūtgānam līgava duod krustskāterus* (*uz vienu un uotru plęcu sẹdzamu*). *skāterus dala māsām, brāļiem, krustdẹļiem un krustmeitām, un pavārienei.* (LFK 1961, 10919)

krusttệvs subst. **1. Vīrietis, kas ir klāt bērna kristību ceremonijā un apņemas nepieciešamības gadījumā palīdzēt vecākiem to audzināt.** *ari puĩkaṁ bi nepręcệc krusttệvs. / es savu krustệvu aceruôs. bet viñš jaûns nuômira.* ☐ ***dižais krusttệvs*** – vīrietis, kura vārds tika dots kristāmajam bērnam (zēnam) un kas tur viņu kristību ceremonijā baznīcā; vārda krusttēvs. *dižā kūma un dižais krusttēvs pirmie sāka dīdīšanu, un viņiem pēc rindas vien tad sekoja visi kristībnieki.* (Janševskis 39)

2. Radinieks (piemēram, tēva vai mātes brālis); vīrietis attiecībā pret bērnu vai gados ievērojami jaunāku cilvēku. *krustệs i tệva brâlis. / krustệvs* [jeb] *oñkulis. / ta teîca krustệvs,*

krustamãte – va tuŕ bi krustẽs va ne. / oñkulis aŕ jaûns vârc – krustẽvs vaĩrâk saûca, laî viš nebi îsc krustẽvs.

krustu. Sk. *k r u s t u s .*

krustubas, arī ***krustūbas.*** Sk. *k r u s t ī b a s .*

krustūbnieks, arī ***kristībnieks*** m., ***krustūbniece***, arī ***kristībniece*** f.; subst. **Kristību dalībnieks, viesis.** *pêc sprediķa varêja klusiņâm isiēt laũkâ, juô tad nãk iêkšâ krustûbniêki uñ kâzeniêki. jãiēt ŗedzẽt tuõs tad. / ta sanãca krustûbniẽki, ka mâcîtajs bi ģẽrbkamb̃arî. / pãdes naûdu sameta visi krustûbniêki. / kristîbniêki zinâja, kâdas veĺtes dãvinât. / iêgãja kruõgâ, tuŕ dzêra tiẽ krustũbniẽki.*

krustumãte. Sk. *k r u s t a m ã t e .*

krustuôdze subst. **Odze (*Vipera berus*).** *uôdzes iŕ iñdîgi, tâdi raîbi – krustuôdze. / mumŝ te krustuôdze bi iêlîduse. tâda raîba bañte. šis jaû sameṭas riņķî.* // **Neidentificēts rāpulis.** *nu uñ tad i viêns tâc saŕkañs – krustuôdze, tâc îss, ŗesns, ta ka tâda ķiŗzaka. viš tâc – lęc viŕsû. viš mĩt tâdâ kârstumâ, sveĺmê. iñdîks, pa·visaṁ iñdîks. ka slapš laĩks, ta viņi nenãk.*

krustuojums subst. **1. Vieta, kur krustojas ceļi.** *kaĩmiņiêteî adbraûca pakaĺ te krustuôjumâ. / tâ sniga, ka nevarêja nuô krustuôjuma ŗedzẽt mãju. / aîsskriê lidz krustuôjumaṁ uñ atnes avĩzi!*

2. Paveikta darbība, rezultāts → ***k r u s t u o t .*** [arklam] *piêstiprinâta vęŕstuve tiêk grędzęnu krustuôjumâ.*

krustuot v. **Būt, atrasties krustām pāri (kam).** *mũsu mazaîs ceĺš krustuô tuõ ceļu uz ęzęru. / tuŕ tiẽ ceļi krustuô viêns uõtru.*

krustuoties v. **Savstarpēji krustot (vienam otru, citam citu).** *nuô Pẽteŕmuĩžas ceĺš gãja uz Dižuô muĩžu, ku krustuôjâs ceļi uz Liẽpâju uñ Aîzupi.* / [papīru] *issviêdu Vĩtiņu muĩžâ, ku krustuôjâs ceļi.*

krustus, arī ***krustām***, ***krustīm***, ***krustis***, ***krustu*** adv. **1. Perpendikulāri vai slīpi pāri.** *naṁs i krustis ẽķaî, pašâ vidû viš naû, vaĩrâk uz viênu malu. / grãpja vâkaṁ pãri pãrsisti divi kuôciņi uñ krustis nãk tas šķêrsis. tuŕ vaŕ aîsķẽŕt a ruôku uñ nuôjęṁt. / iskapteî i kâc, vidû ruôcina tâ krustus iêlikta.* / [ragavu] *baĺsiêni nãk krustus nuô viênas miẽtes uz uõtru. / ûdeniṁ saĺstuôt, plîst îzes* [jeb] *îzes krustĩm pa visu ęzęru. tas lędus pãrplîst pa·visaṁ krustus ęzęraṁ. / sêža i dẽlis ratuôs krustis redelẽm. braûcuôt tuõ iêliêk, ku sasẽdẽt ļaûdĩm. / piŕmâk nuôruĺlêja tuõ krẹklu krustus – tâ iêtina, tâ ka apkakle visa taîsna i.* // **Dažādos virzienos.** *siêtĩns bi apaĺš kâ siêtĩns, a kañtêm. iêkšpusê bi krustis savilktas drãtes uñ tuŕ bi piẽsiêti puĺkstiẽniņi.* ☐ ***krustām šķęŕsām*** (arī ***krustu(s) šķęŕsu(s)***) – dažādos virzienos. [mucā] *iẽlika baĺtus, smukus kuôkus, miza bi nuõplẹsta. krustâm šķęŕsâm salika. / krustâm šķęŕsâm kãra kãzâs brũte vedẽjiêm skãterus. / tajâ rudzu laũkâ, ka iêsẽja, vaîdzêja izdzît vagas krustâm šķęŕsâm, laî ûdeñs neguĺ viŕsûm. / mãte krustus šķęŕsus staĩgâja pa sẽtu, meîtu gaĩdîdama.* ☐ ***krustus*** (arī ***krustis***, ***krustām***) (***un***) ***gaŗām*** (arī ***gaŗā***) – perpendikulāri un paralēli. [alus gatavošanai] *vaîdzêj salikt baļļâ saĺmi – tâdus gaŗus krustus uñ gaŗâm. / tad* [alus gatavojamā baļļā] *sâka likt tuõs saĺmus, tâ sâka klât viŕsû ta – krustãm, gaŗãm, krustãm, gaŗãm, ta kâ isnãk laba biêza kârta. / līns* [ir] *iscĩrsc tâc laũkumŝ caũri mežaṁ krustus uñ gaŗâ.* / [šujot vatētu segu,] *usklâj tuõ labuô drẽbi viŕsû. uñ tuõ drẽbi sazîmêja krustis uñ gaŗâm. uñ nuôšuva strĩpas. / ta jẽma nuôrakstît viņu* [tas ir, vatēto segu], *nuôšũt. cic jaû tâ krustis uñ gaŗâ viên nuôšuva. / kad viņi* [tas ir, sāntauki] *bi adzisuši, silĺtus nê, ta pajẽma a nazi krustus uñ gaŗâ sagraĩzija tâ lidz plêveî tâ, jâ.* ✧ ***kãjas iẽt krustus*** (arī ***krustu šķęŕsu***). Sk. *k ã j a .*

2. Krustveidā; krusteniski. [rotaļas dalībniekam] *tã butele dibẹnâ iẽlikta, tãm kãjâm jâbût krustus viênu uz uõtru. / ziŕks griẽžuôtiês liêk kãjas krustis, ta tâ isnãk.* ☐ ***krustus dũrieni*** – izšūšanas tehnikas paņēmiens – sīku krustu veidošana; izšuvuma raksts, ko veido šādi krusti; atsevišķi krusti šai rakstā. *tuôreĩz a krustus dũriêniêm mâcêja šũt uñ aka peļutaka dũriêniêm.*

3. adj. noz. **Šķērsenisks; perpendikulārs.** *te taîsnaîs ceĺš. tuŕ tâlâk krustus ceĺš, šķęŕsaîs ceĺš.* ☐ ***krustis gruôža(s)*** – iejūga daļa – virve, ko, vadot divus zirgus, starp tiem sakrusto. *ta iŕ krustis gruôža. viņi katrâ galâ i četri šnuõri. uñ ziŕga gaĺvu vaŕ adgruôžât nuô katras puses. uñ tas iẽt lidz pus muguras, ku viņa* [tas ir, *gruoža*] *saviênuôjas viênâ. krustis gruôžu tik siên divjûgaṁ uñ guôda gadîjumuôs. / kâzâs braûcuôt, ziŕgus sagruôžâja a krustis gruôžâm.*

krûškabata subst. **Kabata apģērba krūšu daļā; krūšu kabata.** *ta bi prak* [..], *kabac aŕ – krûškabat uñ apakšâ katrâ malâ kabat.*

krûšturis subst. **Sieviešu apakšveļas gabals, kas apņem krūtis.** *kâdi krûšturi! kâdi zeķturi! tâdu nemaz nebi! / tâdi krûšturi tad nebi. kad ûzviĺka buŕstes, ta jaû tuô krûšturu nevaîdzêj. / senâk krûšturus saûca pa taļļu. / tag es tuõs krûšturus pęŕku.*

krûtains, ***-a*** adj. **Stūrains.** *krûtaîns* [ir] *stûraîns. / tas akmeņs tâc krûtaîns, labi vaŕ aîsķêŕt uņ pavẹĺt. / tas akmeņs naû tâc apaĺš, tâc gluc, bet tâc krûtaîns, kañtîks.*

krûtaža. Sk. *k r û t e ž a .*

krûte, arī ***krûts*** subst. **1.** dsk. **Ķermeņa priekšējā daļa no kakla līdz viduklim (cilvēkiem vai mugurkaulniekiem).** *kuŕ tu skriêsi tâc pliks? visas krûtes plikas! /* [zirgam] *krûtes i apakš kakla staŕp priêkšas kãjâm, staŕp divâm kãjâm* [priekšā]. */ šiẽ maziê puĩkas dikti mĩļi i, tâ piêglaužâs piê krûc, grib, laî pamĩļuô.* ☐ ***krûšu kaũls.*** Sk. *k a ũ l s .* ☐ ***krûšu mẹ̃rā*** – līdz krūtīm. [mājas] *laũka pusê bi tã gârda – tâ krûšu mẹ̃râ nuô zemes.* ☐ ***krûšu viñdulis*** – urbja spals. *krûšu viñdulis i, ku iêliêk ûrbi. a krûtîm viņu piêspiêž.* ☐ ***ieskriêt krûtīs*** – pēkšņi sastapties (ar kādu). *uôguôtâjas baîlîgi gãja mãjâs – vaŕ iêskriêt krûtîs mešsârgaḿ.* ✧ ***ar visu krûti*** – dedzīgi, aizrautīgi. *piê tãs maĺks zãgâšaņs vĩri ķêrâs a visu krûti uņ tad aŕ pabeîdza.* ✧ ***griẽzt krûtis pretī*** – bezbailīgi, droši pretoties. *katraḿ grũtumaḿ dzîvuôjuôt vajag griẽst krûtis pretî, ta tik vaŕ kuô padarît.* ✧ ***ietaĩsīt kriẽtnu krûti*** hum. – iedzert alkoholisku dzērienu, lai īslaicīgi rastu šķietamu drosmes un spēka apziņu; piedzerties. *iêtaĩsît kriẽtnu krûti – tas nu dzêrêju saruna.* ✧ ***nuoveļas kâ sluôgs nuo krûtīm*** – saka, ja pēkšņi iestājas atvieglojums, miers (pēc smaga pārdzīvojuma, ilgstošām rūpēm, nepatikšanām). [bija] *slikc laĩks, tuḿš. vĩri mežâ. nuôvêlâs kâ sluôks nuô krûtîm, ka pârbraûca.* ✧ **[kādam]** ***sirds nav krûtīs*** – saka par ļaunu, neatsaucīgu cilvēku. *kas uõtraḿ kâdu ļaũnumu nuõdara, teîc – nu taḿ jaû nav sirc krûtîs.* // **Krūšu dobums kopā ar tā orgāniem.** *maņ tâ duŕ te krûtîs. / vasarâ, ka liẽpas ziêd, ta raû. priêkš krûtîm tã labâkâ tẽja. / tâdas trũkuḿmãtaras – tãs priêkš zâlêm, priêkš krûtîm, priêkš asiņsspiêdiêna.* ☐ ***krûtes*** **[ir]** ***ciêti*** – saka, kad ir apgrūtināta elpošana. *ka ciêti krûtes, ta laba tĩtaru tẽja.*

2. Pāra orgāns piena sekrēcijai (sievietei); krūts dziedzeris. *siẽviêtes aŕ tâdus ņesâjamus krẹklus* [šuva]. *kad iẽt piê dârba, laî ta nev krûtes vaļâm. / Nîcâ bi tâda muõde – krûtis neaûdzinât, stiñgri piêviĺka a bũrsti. / es veĺ atminuôs, ka es maḿmaî piê krûtes zîdu. / mãteî sâka krûte sâpệt. viņaî bi mas bệrs zîdâms. / kaḿ bi liẽlas krûtis, tãm* [sievietēm] *bi maģãs vestītes. / tã meîta jaû tâ lẹpni gãja – gaĺvu iscệluse, krûtis izgâzuse, ne uz viênu pusi neskatîjâs.* ☐ ***baruot ar krûti*** – zīdīt (bērnu). *kâmệr juô mazâki* [zīdaiņi], *tâmệr a krûti baruôja. liẽlâku a butelîti. / visas mãtes bệrnus baruôja a krûti. senuôs laĩkuôs jaû ilgi baruôja.*

3. Apģērba (krekla, blūzes u. tml.) priekšējā augšdaļa. *viņa nedrîkstêja bût* [kreklam] *ne krûtês tã kruõka, ne·kuŕ nê.* ☐ ***krûšu kabata.*** Sk. *k a b a t a .*

krûteža, arī ***krûtẹža***, ***krûtaža***, ***krûtuža*** subst. **1. Krūšu apvidus (dzīvniekam); krūšu apvidus, kurā ir dūruma vieta (dzīvniekam).** [cūkai] *gaĺva, četri šķiņķi, divi vidus gabali, krûteža uņ aste. /* ***krûtuža*** [ir] *gaļa staŕp priêkškãjâm, izgriêsc gabaĺs. /* [cūkai] *isjêma krûtẹžu piŕmâk, ku dũruḿs bi, ka kava. /* [nokautajai cūkai] *izņẹḿ krûtužu – tas iŕ kakla piŕmâ daļa. / ka cũku nuõkave, sadalija, ta isjẽma krûtužu, kâdu mugurkaũla gabaliņu, tũliņ lika vãrît. / luõpaḿ krûteža i, ku tã dũruma viêta. tã iznãk staŕp priêkšs kãjãm.*

2. Vīriešu apģērba gabals, kas sedz krūšu daļu un ko valkā zem svārkiem. *tệvaḿ bi krûteža. ta nebî plẹtkrẹkli. ta us tuõ linu krẹklu lika tuõ krûtežu. ta bî praki jâvẹĺk. tas bî tâ smukumaḿ. / tệvs* [šūplādē] *lika savas krûtažas. tãs bija tâdas glaũnas, lika us parastu linu krẹklu. / vĩriêm tâda krûtẹža bî. tuõ ap kaklu aplika.*

krûts. Sk. *k r û t e .*

krûtskaũls subst. **Kauls dzīvnieka kautķermeņa krūšu daļā.** *kâdu krûckaũlu – kâdu gabaliņu –* [liek], *laî galerîc sarẹc, sasaĺst.*

krûtuža. Sk. *k r û t e ž a .*

krũza, arī ***krũze*** subst. **1. Cilindriskas formas (parasti keramikas) trauks ar osu (parasti šķidrumu ieliešanai).** *liẽlas krũzas aŕ bi, krũziņas, kas bi nuô brũna mãla. / krũza bi katraḿ. liẽlâ krũza, mazâs krũzîtes. / krũzîtes nebi. liẽlâ krũze bi. mãla krũzes, bleķa krũzes bi. / katru vakaru nuôgãja a krũzu uņ pârnesa* [ūdeni] *priêkš dzêršanas. / uz gaĺdu pastãvîgi stãvêja krũza aŕ ûdeni priêkš dzêršanas.* ☐ ***tapainā*** (arī ***tapaine***) ***krũza*** – krūze ar tapu. *tapaĩne krũza a gaŗu tapu bijuse a·viênu uz gaĺdu – dzêriẽns stãvêjis. / atnes tuõ tapaĩnuô krũzu!*

2. Šāda trauka saturs. *puĩka nuô rîta izdzêra piĹlu krũzu. / vĩri bî izdzệruši tuõ liẽluô alus krũzu tukšu. / ka alus nuôrûga, ta jaû visi dabuja pa krũzaî.*

krũzains, ***-a***, arī ***krũzaiņš***, ***-a*** adj. **Cirtains, sprogains.** *tas puĩšis tâc krũzaîns bi, mati viênâs spruõgâs. / krũzaîņi mati.* (LVDApr. 416)

krũzât – **sich mit Eisblumen bedecken** (pārklāties ar leduspuķēm): *luogi krūzā.* (EH I 663)

krũze. Sk. *k r ũ z a .*

krũzele, arī ***krũžele*** subst. **1. Krūzīte.** *nuô visas* [lielās] *krũzas dzêra. mazas krũzeles tik pêcâk nãca. / krũželes bi māla. alu lêja. / tas kuńks bi pârvedis tâdas krũželes. tiẽm bę̂rniêm uzdãvinâj. / piĨlus maîsus sabâza visâdu pam̂paru. senâk žĩdam̂ pa krũzelêm addeva. / mazuô krũzeli paduô! / nãcu iêkšâ uń abgâzu tuô krũzeli. / kuô tu te padariji – sasiti smukuô krũželi!*

2. Šāda trauka saturs. *te cits vecenes* [..] *apleî krũželi. uń katru diênu dzeŕ tuõ krũželi* [vērmeļu tējas]. */ iêdzeŕ ûdeni kâdu krũzeli! vę̂lâk izvãrîšu putru.*

kruzulēties v. **Cirtoties; sprogoties.** *taî viênaî meîtineî tiẽ mati i tâdi kruzuļaîni, tâ kruzulêjâs, bet uõtraî i lĩdzẹni.*

kruzulis subst. **1. Rotājuma sastāvdaļa (piemēram, pērle vainagā, sīka kroka).** *tiẽ vaîņagi i kruzuļaĩni, a visâdiẽm kruzuļiẽm. tuŕ i tâdi raksti nuô tãm pẽrlĩtẽm.*

2. Cirta. *senâk nẹsâja lĩdzẹnus matus, netaĩsija kruzuļus matuõs.*

krũzuļaini adv. **Cirtaini; tā, ka ir kruzuļi.** *sasiên labi krũzuļaîni* [matus, bārkstis], *bûs smuki.*

kruzuļains, ***-a***, arī ***krũzuļains***, ***-a***, adj., arī ***kruzuļuots***, ***-a*** divd.; adj. noz. **1. Cirtains, sprogains.** *kâdreĩz* [zirgam] *i tâdas krũzuļaînâkas tãs krẽtes. / taga jaû aka naû muõdẽ vaĩs tiẽ iĨgviļņi, tiẽ kruzuļuôtiê mati. / ka tuõs iĨgviļ̂nus iêliêk taga, ta jaû i kruzuļuôti mati.*

2. Tāds, kam ir kruzuļi. *vizuļuôti, kruzuļuôti vaîņagi bij jaûnãm meîtãm. tiẽ jaû mum̂s i smuki kruzuļaĩni. / taî blûzeî tiẽ ruôku gali bî tâdi kruzuļaĩni.*

krũzumę̃tra subst. **Ļoti smaržīgs lūpziežu dzimtas ārstniecības augs ar viļņainām lapu malām; krūzmētra (*Mentha spicata*).** *krũzumę̃tra bi tâda pate kâ tãs pipaŕmę̃tras, tik liẽlâkas lapas. bet citâdâk uôž kâ pipaŕmę̃tras. / krũzumę̃tras gaŕdi uôž, visa sę̃ta smaŕšuô.*

krũžele. Sk. *k r ũ z e l e .*

kubeklis subst. **Apmetnis; pārklājs.** *tanî laĩkã* [20. gs. sākumā] *lĩgavaî bi kubeklis. / ka mẽs* [filmējoties] *braûcâm us tuô baznĩcu, ta sasêdãm ratuôs, tad us tiẽm vaĩņagiêm mum̂s bi tâdi baĨti kubekļi, tâdi nuô baĨtas drẽbîtes, laî nenuõput.*

kubele subst. **Būdai līdzīga (segta) nojume.** *a·viênu nuôvažuôja pa ceļu liẽla riñda leĩšu ķibicku. ķibickaî tâda kubele aptaĩsîta – apkubinâta aŕ aûdẹklu tã bi.*

kubikase subst. **Tilpuma (parasti malkas) mērvienība – aptuveni 9,7 kubikmetri.** *viêna kubikase i tagadêjiê desmit stẹri. tas i septiņas pẽdas viênâdi, uõtrâdi – kubikase. / senâk cara laĩkã nemaz citâdu mę̃ru nebi – asumę̃rs, kubikase, kũrtẽlis.*

kubikmetrs subst. **Tilpuma mērvienība starptautiskajā mērvienību sistēmā – tāda kuba tilpums, kura šķautnes garums ir viens metrs.** *es ẹsu gãjuse mežã. tuŕ vaîdzêja isstrâdât zinâmu kubikmetru skaîtu.*

kubiks subst. **Priekšmets, kam ir kuba vai kubam līdzīga forma.** *zĩrņi, pupas bi nuô laĩka gala. kañtaîniê zĩrņi – ta kâ kubikuôs tiẽ bi. / tas kam̂paŕs bi tâdi baĨti kubiciņi. / bi mẹĨla zĩdine pañtiņuôs aûsta, kubikiņuôs viņa bi.*

kubināt v. **1. Segt; klāt.** *aûstenes bi – tãs* [sievietes] *kubinâja vîrsû, ussêja plânas drãneles uń tãs ta kubinâja. tãs bi dikti liẽlas, kâ palaks. / viĨlaînes a bârkstîm, aŕ tâdas kubinâmas. / kâzâs kubinâja visus tuõs pũra vedêjus a skãteriêm, tuõs radus.*

2. Karot ievietot (kur). *vẹci saîmniêki neļãva iskapti kuôkuôs kubinât.* (LVDApr. 290)

kubināties v. **Tikt apsegtam, apklātam.** *ka liêtus lija, ta bi jâkubinas us plẹciêm* [*austene*] *uń jâiẽt uz baznîcu.*

kubuls, arī ***kubls*** subst. **Liels konusveida, arī cilindrveida koka trauks, parasti ar vāku.** *taî kublã bi rũmes* [tas ir, dziļums] *uz četrdesmit, piêcdesmit ceñtmetri. / kubuli bi liẽliê kuôka traũki. / ûdeni izlej kublâ. tas i liẽlâks spaĩnis nuô kuôka. / kubuĨs rûga, pãri gãja, brũveŕs laîda ķipelî. / es aŕ savu lĩgavĩnu aîs kubula bučuôjuôs.*

kuce subst. **Suņu mātīte.** *kuņa – tag saûc kucîte. tãs tik daũdz neturêja. viņs jaû reti bi ļaûdĩm. / cik taî kuceî bi smuka, spuôža spaĨva! ne·viêns jaû nezinâja, ka viņa baruôjâs aŕ uõlâm. / ku kâda kuce, tuŕ a·viẽn salasâs suņi. / švẽğerine pàaûdzêja smuku kuci – mẹĨlu a rudâm kãjâm.*

kucẹ̄ns subst. **Suņu mazulis; jauns suns, kas nav vēl sasniedzis dzimumgatavību.** *kucẹ̄ns i suņa bệrns. mazuôs sunîšus saûc pa kucẹ̄niêm. / lidz sešiêm bi kucẹ̄ni, četri, trîs. / kuce bũdâ gul̂ a kucẹ̄niêm.* ✧ ***pi̇̂rmie kucẹ̄ni jāslîcina*** – saka, ja (kādam) pieredzes trūkuma dēļ neizdodas iecerētais. *tas jaûnaîs skruõderis vel̂ ne·kuô nevar̂ – naû piẽradis. – tâ ja, pi̇̂rmiê kucẹ̄ni jāslîcina.*

kuča: ☐ ***kuča vi͡ĩlla*** – bieza, mīksta vilna. *taî avi aûg kuča vi͡ĩlla. bet tas naû ĩsti nîceniẽku vârc.* ☐ ***kuča zâle*** – bieza, jauna zāle. *kuča zâle* [ir] *biêza zâle. / pļavâ sàaûguse kuča zâle.*

kučierēt v. **Vadīt pajūgu, ragavas.** *siẽva pakaļâ laî kučiẽrê, aka pagriẽž ragus, laî vada aka, ka neiêiẽt cẹl̂mâ. / es ar̂ ẹsu kučiẽrêjse.*

kučiẽris subst. **Pajūga vadītājs; cilvēks, kas nodarbojas ar pajūga vadīšanu.** *kuñks sêž kariẽtê, kučiẽrs uz buku. / muĩžâ bi kučiẽris. kučiẽris tik kuñgu zi̇̂rgus kuôpa. / viņiẽm* [tas ir, kungiem] *katru reĩzi bi kučiẽris uñ viêns, kas pavada. / bi žĩdu kučiẽri. kas braûc, tuõ saûc pa kučiẽri. / ja sêdêja aĩzmugurê uñ viêns priêkšâ kâ kučiẽris, tas* [iebraucot Liepājā] *maksâja trîs kapeĩķi. ja* [braucot] *sêdêja blakũm, ta bi divi kapeĩķi* [jāmaksā]. */ es redzẽju sũdu vẹdas, biju sũdu vẹdãs pa kučiẽri.*

kudāt. Sk. *k u d ī t .*

kudēt v. **Kutēt.** *tam̂ bệrnam̂ gañ dikti kud visâs viêtâs.*

ku·dī interj. **Lieto, lai pastiprinātu izteikto domu (?).** *ku·dĩ! es vaîs tur̂ neeju! / ku·dĩ! zinât es zinu, bet tas naû Nîcas vârc.*

kũdi adv. **Slikti.** *nu kũdi gãja – negãja añdele.*

kudināt v. **Skubināt.** *kudina uz ãtrumu, laî ãtrâk skreî.*

kudīt, arī ***kudāt*** v. **Iet (piemēram, nedroši, arī ātri).** *mazaîs bệrns sâka jaû kudît viêns pac. / redz, mazaîs bệrs jaû sâk kudît uñ ãtri! / tas tâ nevẹ̄rti iẽt – kudâ. / puĩšelis nu jaû muñdri kudî, ka vẹcãmãte nevar̂ tikt lĩdz, nevar̂ nuôķệrt.*

kũdīt v. **Rosināt, mudināt uz kādu (arī neatļautu, negodīgu) rīcību.** *saîmniẽce gãja kũdît tuõs ganus, laî dzệñ tâlâk. / dệls kũdija mãti, laî iẽt sẽnẽs, iẽšuôt lĩdz. / ka tâc ci͡ĩlvệks i, kas uõtru kũdî, ka taîsa tâdu naîdu, ta teîc – tas tâc rĩdîtâjs. / citam̂ jaû patîk tâ kũdît, taîsît dumpi.*

kũdītājs m., ***kũdītāja*** f.; subst. **Cilvēks, kas kūda uz (parasti neatļautu, negodīgu) rīcību.** *tas puĩsis bî tâc kũdîtâjs, viņš tâ sakũdija viênu pret uõtru.*

kûdra subst. **Organiskas izcelsmes iezis, kas veidojas pārmērīgi mitrās vietās no augu atliekām, kuras ir vairāk vai mazāk sadalījušās; atsevišķs šī ieža gabals.** *kûdra gar̂ mežmali bi. / avuôtĩns jaû bi rẹti atruônam̂s. viš tâdâs kûdras viêtâs i. / mẽs saûcam̂ kûdru pa mẹl̂lu zemi. / kûdra – nu tik tã radâs. senâk pa tâdu kûdru nezinâja ne·kuô. / a kûdru ar̂ kurina. / iêkš luõpu staļļa ber̂ kûdru pakaĩšiêm. uñ kûdru dẹdzina.*

kûdrains, ***-a*** adj. **Tāds, kas satur daudz kūdras; tāds (apvidus, zemes gabals), ko klāj kūdras slānis.** *sûnâkslis ir̂ tâc kûdraĩns pur̂vs. ziêmâ sasala, vasarâ sûnâkslî iẽiẽt nevarẽja. / tã bî laba zeme, tâda kûdraîna, iskûdrêjse.*

kûdrāt, arī ***kûdrēt*** v. **Veidoties par kūdru.** *tiẽ sũdi labâk kûdrê apârti. / šĩ zeme ir̂ iskûdrêjse. tuõ zemi kâdu gadu actâ, laî kûdrê. ta var̂ stãdît aka kuô. / te tuõ zemi rudenĩ neapara, actâja, laî kûdrâ. / ka usplêsa, plệsumu actâja kâdu gadu, laî kûdrê.*

kũds, ***-a*** adj. **1. Vājš (par cilvēkiem, dzīvniekiem).** *iskãrnêjis i tâc isstîdzêjis, kũc ci͡ĩlvệks, naû veselîks. / kũda guôve, cũka uñ aîta – tiẽ ar̂ kũdi var̂ bût, kam̂ kaũli uñ âda. ci͡ĩlvệku tâ·pat teîc – kũc. / vâš i aka us kaũlaînu, tas i kũc. kũc zi̇̂rks, kũda guôve ar̂ teîc. / ta* [senāk] *bi tâdas kũdas cũkas uñ liẽli sari bi. / priêkš gaļas slakteri pi̇̂rka jaû vi·sâdas* [govis] *– kũdas ar̂. / i͡ĩlgi nevar̂ teļu piê guôves zîdît – tã paliêk kũda. jãšķi̇̂r nuõst. / kuô nuô tuõ guôvu varês isslaûkt – kũdas muguras, kâ asẹkas spicas. / lejniêce atveda tik kũdus mẹñcus, ka asẹkas viẽn bi. / kũdu bulli baruojām, vedẽjiņus gaidīdami.* (LFK 1818, 2625) ✧ ***kũds kâ ka͡ĩlmuks.*** Sk. *k a ĩ l m u k s .*

2. Liesa, nemēslota (par zemi). *griẽtiņa aûg pa tâdiêm palaîstiêm laũkiêm, kur̂ tâda vâja, kũda zeme tâda, kas i kũda zeme, kas jaû naû mẹsluôta gadiêm. / te tã zeme i kũda, i͡ĩlgi nav mẹsluôta.*

3. Liess (par gaļu). [putraimu desām] *gruñdži trẹknuma viêtâ, laî viņas naû tik kũdas.*

4. f., ar not. gal.; subst. noz.; eif. **Nāve.** *nâvi saûca par̂ kũduô uñ vêl par̂ kaũlaĩnuô. / gaĩdi tik, ka tev piênãks kũdâ uñ paziņuôs, ka piêtiêk.*

kufteris subst. **Koferis.** *nu kufteris bi tâc apaļš, tâc nuô kuôka isliẽkc. nu, ka braûca kadreĩz, senâk jaû nebi tâdi koferi va kaû kas tâc. / kufteris nuô kuôka, kur̂ kuô iêlikt, ka tu braûci ciêmuôs, – kâdu buteli brañdava va šuô tuô. viš tâc apaļš bi, garệns viš bi. viņam̂ bi tâc mas vâciņš viênâ malâ a divâm*

siksniņâm, tâda sprãdzîte. iêbâza iêkšâ kuô uñ aîstaîsij tuõ vâciņu. / ķēve sâka skraîdît, uñ kufteris actaîsijâs vaļâ.

kũgala, arī ***kũgale***, ***kũgals***, ***kũgalis, kugalis*** subst. **1. Bumba.** *kũgala iŕ tâda maza baĹĺīte, aŕ kuô puĩkas mẹ̦tâjâs. bij nuô gumijas. / baĹĺîte* [jeb] *kũgaliņa i nuô gumijas. i liẽlâka uñ mazâka. / vidû stãv viẽns* [spēles dalībnieks] *a nũju uñ ritina apaļu kuôka kũgalu, uñ grib iêdzît kâdâ bedrîtê. / bẹ̦rniẽm jaû bija kũgalas. tãs baĹĺītes saûca pa kũgalãm. taga saûc buñbiņa.*

2. Pika. *sniêga kũgales mẹ̦tâ, tâdas kũgales. sataĩsa kũgales uñ ta mẹ̦t sniêgu. / nu vaŕ sniêgu saspiêst kũgalâ, nu i mîksc. / kũgala iŕ nuô sniêga saũjâm saspiêsta, laî vaŕ mẹ̦tâtiês aŕ citiêm. / rudeņiêm nuôkava zuôses, nuôkûpinãja. ziêmu griêza pa gabaleliḿ uñ lika zupâ aîzdaraḿ. kũgaliņas sataĩsîja uñ tâ meta. / tâdus kũgaliņus samẹ̦t kâ prikadeles va nu kâ kotletes isspiêž, ûdenî mẹ̦t. / tuŕ tã zeme i svaîgi rakta, tuŕ tâdas kũgalas i.*

3. No (rupjiem) kviešu miltiem cepts rausis. *tiẽ kũgaļi jaû bi tâdi, nuô rupju kviêšu miĹ̃tiêm sataĩsija. uñ iêmîcija miĹ̃tuôs tuõ cukuru iêkšâ. uñ bišķi piêlika kreîmu vaî aka ķẹ̦rnas piẽnu, laî viš* [tas ir, mīkla] *tâc mîkstâks i. nu uñ tad iscepa tuõs kũgaļus. / kũgales i – cẹ̦p tâdus raũšus. saritina tâds garenîgi apaļs uñ kaû kuô iêliêk vidû – va gaļu iêliêk kad·reĩz jeb kad·reĩz a kâdu iêvãrijumu. uñ kad·reĩz aŕ biêspiẽnu sataĩsa a rozĩnêm, iêliêk. uñ nuô kviêšu miĹ̃tiêm viņu cẹ̦p. nuô rupjiêm kviêšu miĹ̃tiêm. tãs aŕ tâdas kũgales bi. kũgales viņs saûca.*

4. Rīvētu kartupeļu sacepums. *kad jaûnuôs rãceņus sâka raût, tad jaû aŕ kugali biêži cepa.*

kuģelis subst. **1. No papīra izlocīta rotaļlieta neliela kuģa formā.** *puĩkas pataĩsîši pãpiẽra kuģeļus uñ laîž ûdenî piĹ̃dinât.*

2. Šujmašīnas detaļa, kas krusto augšējo un apakšējo diegu. *šujmašĩnaî i kuģelis. tuŕ nãk tas diêks.*

kuģenieks, arī ***kuģinieks*** subst. **Kuģa apkalpes loceklis; jūrnieks.** *kuģeniêki cêla pruõjâ, uñ Liẽpãjâ* [cukurbietes] *vaîdzêja lãdât ârâ. / kuģeniêkiêm i divpacmit* [vēju]. *bet te zvejniêkiêm – tiẽm i tikaî astuôņi. / grõtzẽģele i kuģiniêku vârc, tas nav šeît.*

kuģis subst. **1. Samērā liels ūdens transportlīdzeklis noteiktu uzdevumu veikšanai.** *taga tiẽ kuģi issmeĻ̣ visâdas zives. / šleperis i tvaîkuônis. tas i kuģis, kas viĹ̃ka uõstâ kuģus iêkšâ. / viņš ûstaîsîj jaûnu kuģîti. / nuô stiẽģeļu cepļa, kuô ustaîsîja pret Pẽteŕmuĩžu šijpus upes Puôdẹ̦nu galâ, cêla aŕ kuģĩti stiẽģeļus uz Liẽpāju.* ☐ ***kuģa lasts*** – veca tilpuma mērvienība. *kuģa lasc bi divpacmit biŕkavu.* ☐ ***braûkt uz kuģi*** – strādāt par jūrnieku. *te nu bija! tâ gribẽja braûkt us kuģi, pa jũrniêku mâcîtiês. nuõmira tẹ̦s, uñ bi jãpaliêk dziêvât mãjâs.* // **Zvejas laiva.** *es tuŕ piêlikuôs, sagãdâju matreãlu. uñ ta ustaîsîj jaûnu kuģîti.*

2. Linu saišķis. *tuõ guŕkstîti ņẹ̦ḿ aîs tã nuôgriẽstâ galiņa uñ sasiên buñtâ* [jeb] *kuģî. cic saûc linu buñc, cic linu kuģis. pa diũdesmit, trîs, četri desmiti* [*gurkstes* vienā *kuģī*]. / *ka* [linus] *ismĩsta, ta katrs savu kuģi nuõsveŕ. tuŕ i visas samĩstîtâs linu saũjas – cik nu katraḿ tas kuģis liẽls i. / kuģis iŕ, kad linu buñtu samĩsta, saliêk tâdâ liẽlãkâ buñtâ pa diũdesmit mârciņi uñ vaĩrâk. / linus, kad mĩsta, sasiên tâdâ kuģî uñ sveŕ.*

3. dem. **Šujmašīnas detaļa, kas krusto augšējo un apakšējo diegu.** *kuģelis, kuģîtis iŕ šujmašĩnaî viêna detaļa.*

4. niev. **Resns, neveikls cilvēks.** *kuģis – tuõ teîc uz rẹ̦snu.* ✧ **(*tâ*,** arī ***ta*) *kâ kuģis*** – saka par resnu, neveiklu cilvēku. *kuģis aŕ i tik·pat kâ lamuvârc – iẽt lĩguôdamiês kâ kuģis. / rẹ̦sns ta kâ tâc kuģis – tâ teîc pa rẹ̦snu ciĹ̃vẹ̦ku. / nu rẹ̦sns gañ! iẽt kâ kuģis isplêtiês. / nu tâ kâ kuģis, nevaŕ ne paiẽt.*

kuģuot v. **Braukt (parasti pa slapju ceļu).** *pa tâdãm slapjãm viêtãm jaû isnãca kuģuôt. ceļi bî dubļaîni.*

[I]*kuîka*, arī ***kuîkala*** comm.; subst.; niev. **Cilvēks, arī dzīvnieks ar nevēlamām īpašībām, paradumiem.** *kuîka i lamuvârc – us sliñku teîc. kuô tas kuîka daũdz vaŕ padarît! / kuîkala i lamuvârc. ta kâ tâda kuîkala! tuõ us tâdu pļãpîgu teîc – ak tu kuîkala tâda! / tâc kuîka – suôlija* [nākt] *uñ neatnãca! / kuîka – tâ lamâjâs. ak tu kuîka tâda! / ak tu kuîka! – lamuvârc. vẹcaîstẹ̦s tâ savu baĹ̃tuô ķẽvi lamâja. tâda kuîka viẽn i. dũšîgi nèẹ̦d.*

[II]*kuîka* subst. **Koks (piemēram, sišanai, arī nūjas vietā).** *kuîka i tâc sprañks, tâc sitamaîs, tâc daîkc. tas i kuôka. / kuîka i tâc mẹ̦tamaîs. paņẹ̦ḿ tuõ kuîku uñ padzẹ̦ñ tuõs luõpus. / tañte a tuõ kuîku staĩgâja. ta bî viêglâka iẽšana. tas tikaî tâc kuôks.*

kuîkala. Sk. [I]*k u î k a* .

kuĩlẹ̄ns subst. **Jauns kuilis.** *jaûns kuĩlis* [jeb] *kuĩlẹ̦ns.*

kuĩlis subst. **1. Cūku tēviņš.** *isrũnîc i veprîtis, uñ nerũnîc i kuĩlîc. kuĩlîšus acstâja, cik vaîg. ja nevaîg jaûna kuĩļa, ta isrũna visus. / visus kuĩlîšus rũnija. kuĩliṁ jaû bi slikta gaļa. / pêc trîs nedẽļu kuĩlîšus rũnija, pêc četrâm nedẽļâm pãrdeva. / cũku vaĩrâk nelaîda kâ viênu reĩzu piê kuĩļu. / ja* [cūka] *meklêja kuĩļus, ta nelaîda viênkârši. cũkas laîž* [pie kuiļa], *ta kâ isnãk paûsara suvẽņi. / liẽlâs cũkas nenãca ẽst ari tad, kad meklêjâs kuĩļus. gulêja midzenî uñ ŗûce.* ✧ ***apjemt kuĩļus*** – apaugļoties (par cūku). *cũka i aplẹcinâta, apjẽmuse kuĩļus. / liẽlâ cũka apjẽmuse kuĩļus. bija tâdi gadijumi, ka gribêja veĺ. ta nebi apjẽmusi.*

2. Vāja menca. *kuĩļi – tâdi vâji mẹñci, gaĺvas liẽlas.* (Laumane 2013, 312)

kuĩļuoties v. **Veikt dzimumaktu (par cūkām).** *cũka kuĩļuôjas. cũku nuõveda piê kuĩļa, abus iẽlaîda staĺĩ, laî kuĩļuôjas.*

kuîsāt. Sk. *k u î s ī t .*

kuîsiens subst. **Ar zāli pieaudzis krūmājs.** *kuîsiẽns i mežâ, ku neû liẽli kuôki, a grîsli piêaûdzis laũks.*

kuîsīt, arī ***kuîsāt*** v. **Ātri, arī neveikli iet.** *kuîsît* [ir] *ãtri iẽt. / puĩšelis jaû laũkâ uñ kuîsâ pruôjâ. / kas tuŕ kuîsâ pa tuõ taku? / ta tas nabaks kuîsîja pruôm us citu mãju. / re, kâ kuîsâ ķiskas, nãk te! tâ mana tañte teîca.*

kuîts, dsk. *kuîti*, arī ***kuîtenis***, ***kuîtiens*** subst. **Biezoknis; ar sīkiem krūmiem apaugusi vieta; brikšņi; (skujkoku) meža smalkaudze.** *ka iẽt pa mežu, ku tâdi biêzi krũmi, ta teîc – te pa tuõ kuîtiênu nevaŕ isiẽt caũri. ku tâdi krũmi, tâdi kârkli sàaûguši, vãverîts. / kuîti, ku mežâ nevaŕ iziẽt caũri, dikti biêzi sàaûguši* [koki, krūmi] *– tâc bẽrzu meš, sẹrmuôkšļi, vîtuôli, apses. ta saûc pa kuîtiêm. / kuîtenis – tas i biêzi krũmi* [jeb] *kuîti, sîki krũmi, dažâdi biêzi krũmi. / teîc aŕ us kaû kâdu biêzumu: tâc kuîtenis – ka uz laũku kâdi krũmi. / nu biêzi meži* [ir] *kuîti. tas tâc riktîks kuîc. tuŕ visâdi kuôki kuõpâm. taî kuîtâ šuôgad braňgas sẽnes. / kuîtenis i smaĺks krũmiêns. / sẹnâk jaû kuîti bija liẽli. kuîti i tâdas jaûnas aûdzes. / tuŕ kadeģi aûg – kuîtenî. / kuîti i, ku irâd biês meš. tas skaîtâs apakšmeš. tâdu kuîteni deva istĩrît meškuñks ļaûdîm priêkš maĺkas. / kuîc i jaûns priẽdiêns, sîki krũmi, meža smaĺkaûdze. / ka iêrêjâs suñs, ta zaķis kuîtâ iêkšâ.*

kūja subst. **Nūja.** *kūja – nūja, tas i viêns uñ tas pac. ka ciĺvẽķs i klips, ta viš acspiêžâs uz nūju. citaṁ nuô kuôka, citaṁ nuô dzẹĺza, kâ kuŗaṁ vaîg. / vaî tã tava kūja? / ku mañ tã kūja? mẽs jaû saûcaṁ nūja.*

kuka subst. **Cepums (?); cepumam līdzīgs veidojums (piemēram, no smiltīm; bērnu rotaļās).** *cepu, cepu kukiņas brālītim nẹst.* (LFK 9, 8) */ tã i aŕ pļikšinâšana, ka ceļ̂ mãjĩnu nuô smiĺktẽm, cẹp maîzîtes. ta tâ pļikšina – cẹp kukĩnas.*

kūka subst. **Gabaliņos sagriezts biskvīta vai sviestmīklas cepums ar pildījumu; torte.** *kūkas jaû senâk tâdas ne·maz nebi. ku ta dabuĩs tâds kũks senâk! nemaz nemâcêja* [cept]. */ kūkas jaû tuôreĩz tâ bi dažâs viêtâs Liẽpãjâ. piŕmdiênâm varêja piê kañdĩtera durêm pastãvẽt, ku kūkas cepa. / tik kâds divs koñditõrijas pa visu Liẽpâju bi. tuŕ tik cepa tâds kũks. /* [kliņģeru mīklai] *piẽnu, sviêstu lika, kreîmu. tâ kâ kūkas sataĩsija trẹknus. / mũsdiênâs toŕtes biêži saûc paŕ kūkâm.*

kukade interj. mīklā; parasti atkārtojumā. **Lieto, lai atdarinātu kustību troksni.** [Mīkla:] *mãte guĺ gŗãvî, vaguõns pa vîrsu lidinas. vaguõns iẽt kukade, kukade, kukade, kẽ! uñ beĩgâs – pakš, pakš, pakš!* [Atminējums: varde.]

kukainelis subst. **Neliels kukainis.** *knaũši iŕ tiẽ maziê kukaĩneļi, kas baruôs lidinâs, vaĩrâk vakaruôs uñ ẽņaĩnâs viêtâs. / rudziẽm ẽrce piẽmetâs. tas tâc sârkañs kukaînelis. ta viš tuõs graûdus ismaîtâ. / ķĩrmji iŕ tâdi mazi kukaĩneļi, izgraûž caũrumus nuô viênas viêtas. citreĩz vaŕ dzirdẽt, kâ graûž.*

kukainis subst. **Posmkāju tipa dzīvnieks ar trīsdaļīgu ķermeni, trim pāriem kāju un diviem pāriem vai vienu pāri spārnu (kas dažos gadījumos var arī nebūt).** [ir] *kukaîņi, kas rãpã. i tâdi aŕ, kas liduô, – sisenis, mãrîte, muša. / circenis i liẽlâks kukaînis, gariêm ũšķiêm, apaļu galvu. / ŗãpâ viênc kukaĩnis. kukaĩnis jaû skrej spârniêm aŕ. / Ģetrũdes diênâ ceļas visi kukaĩņi aûkšâ.* **// Šāds parazitējošs dzīvnieks (parasti uts).** *utes nebi zuôsîm. vaŕbût kâc kukaînîc bi iêlîdis.* ✧ ***kukaiņu ciêms*** – kapsēta. *tev tik ciêms us kukaîņu ciêmu! – kaĩtina puĩšis vẹcuô nabaga Jani.*

kukčāt v. **Neskaidri runāt.** *viš tik kukčâ uñ kukčâ. kuŕ nu šaî saprast, kuô grib, kuô ne.*

kukne. Sk. *k u k ņ a .*

kuknēt v. **Gaidīt.** *kuknẽt i gaîdît. / nu tu vari te kuknẽt diês cik iĺgi! / vaî vêl iĺgi vaîdzês kuknẽt? / nu tu varêsi kuknẽt lîdz vakaraṁ. / tiẽ ziŕgi iĺgi kuknêja piê kruõga.*

kukņa, reti ***kukne***, ***kuknis*** subst. **Virtuve.** *kukne teîc muĩžâ. muĩžâ bi kukņa. / kukņa tik kuñgi teîca. pa sẹtâm* [tas ir, lauku mājās] *tik teîca ķẽķi. /* [muižā] *kaĺpu māja bi. vidû bi kukņa, us katru galu istabas. /*

virtuvi saûca paŗ ķẽķi vaî kukņu. paŗ kukņu ŗetâk, vaîrâk teîca ķẽķis. / ķẽķî [jeb] *kukņâ turẽja tâdas maziņas laműpas. / ta kukņa i, ku ârâ vãra vasarâ. tã tâda bũdiņa tikaî. maz jaû viņas bi. / priẽdelês aîs tã kukņa i šũpulis.* ☐ ***kukņas meîta*** – virtuves strādniece; saimnieces palīdze (muižā). *muîžas ķẽķini saûca pa kukņas meîtu, pa ķẽķini.*

kukstẽt v. **Klusi, neskaidri runāt (parasti pie sevis).** *ta tu varêsi aîskrâsnê kukstêt – kas tevi klaũsîs! / kuô tu te kuksti? runâ skaîdri, laî vaŗ dzîŗdẽt, laî vaŗ saprast.*

kukštars subst. **Nesamais; sainis.** *skatuôs, iẽt vẹcaîs pa laũku. tâc kâ kukštaŗs pãr muguru.*

kukũ interj. **Lieto, lai atdarinātu dzeguzes balss skaņas.** *dzẹguze tâ a pãrtraũkumiêm kukuô – kukũ! / dzẹguze kukuô – kukũ! / dzẹguze dziêd, lidz pat miẽžu vãrpas usplaûkt. ta viņa tâ – kukũ!*

kukulelis subst. **Neliels kukulis.** *tas kukulelis iŗ pa·visaṁ lĩdzẹņs, smuks. / senâk tâdas struceles cepa. tâc iẽgaŗẹņs, neliẽls kukulelis saĺdskâbmaîzes. / ta taî pašâ* [alus] *mucâ pataĩsij* [dzērienu] *– uzlika veĺ kâdu kukuleli maîzes vîrsû tâdu – nuô švakâkiêm miĹtiêm isceptu tâdu. / te bûs četri tâdi vidẽji kukuleļi.*

kukulis subst. **1. Klaips.** *kad* [mīkla] *ûzrûkst, piêbeŗ miĹtus uṁ mîca tik ciêtu, kâ vaŗ taĩsît kukuļus. / ta iêvẹĺk* [klaipam] *tãs strĩpas, laî i tã rûkstamâ tiêsa, citâdi sprâkst tas kukulis kuõpâ. / iscepa mazuôs kukulîšuôs bes raûdzẽšanas. / taga es tik cẹpu spaññi* [miltu]. *ta jaû piêci mazi kukulîši iznãk. bet ta* [senāk] *jaû iznãca diûpacmit kukuļi. / baĹtamaîzes, saĺcskâbmaîzes* [kāzās] *visas lika kukuļuôs uz gaĺda. / veĺ viêns kukulis maîzes skapî iŗ. / cẹpu, cẹpu kukulīti, vienu lielu, vienu mazu.* (LFK 9, 6) */ piĹls mẽness i apaĺš kâ kukulis.* ☐ ***speķa kukulītis*** – sasmalcinātas gaļas sacepums. *sagriẽž tuõ gaļu kumâsĩnuôs uṁ sĩpuôlus piẽgriẽž, izmaĩsa. speķa kukulîc – tâ saûca. uṁ ta* [speķa kukulīti] *iẽliêk iêkš plãtes – tiẽ taûki tẹk.*

2. dem. **Miežu miltu, arī rīvētu kartupeļu klimpa; klimpa.** *kukulîšus taĩsija nuô miẽžu miĹtiêm, vãrija a gaļu. nuô rĩvâtiêm rãceņiêm aŗ vãrija kukulîšus, bet ta a piẽnu. / kukulĩši i ciêti a ruôkâm samîcîti uṁ istaĩsîti apaļi va plakani – nuô rĩvâtiêm rãceņiêm, nuô miẽžu miĹtu uṁ rupju pûŗu miĹtu. / nuô miẽžu miĹtu a gaļu vãra kukulîšus. isvãra gaļu uṁ ta taî zupâ salaîž kukulîšus. miĹtu kukulîšus – tuõs a gaļu vãra. piŗmâk isvãra gaļu uṁ ta taî zupâ isvãra kukulîšus. tas i kârtîks êdiêns. / gaļu aka vãrija a miẽžu miĹtu kukulîšiêm, bet tiẽ nebi bĩdẹļệti. / nuô rĩvâtiêm rãceņiêm kukulîšus vãrija, biêzaputru. nuô savãrîtiêm rãceņiêm nevãrija kukulĩšus. sarĩvâ rãceņus, ciêti nuõsûc uṁ samîca, uṁ taĩsa kukulĩšus. / agrâk teîca kukulîši, taga kâ kuŗš issaka, – cic ķiĻķệni, cic klimpas. / senâk neteîca, ka vãra ķiĻķệnus, bet gaṁ vãra kukulĩšus.* ☐ ***rĩvāti kukulīši*** – rīvētu kartupeļu klimpas. *veĺ vãrija rĩvâtus kukulîšus. nuõkasija rãceņus, sarĩvâja, nuôsûca caũr lupatu, samîcija a sâli uṁ sataĩsija, saspiêda saũjâ garẹņu kukulîti. nuõsmêla zupu uṁ ûzlêja piẽnu. ta pavãrija veĺ. / nuô rãceņiêm rĩvãtus ķiĻķệnus saûc paŗ rĩvãtiêm kukulîšiêm. tuõs vãrija piẽna zupâ. / i rĩvâti kukulĩši aŗ piẽna zupâ. bet miĹtu kukulĩši aŗ gaļu vãrîti.*

3. Ciemakukulis. *vẹcuôs laĩkuôs baĹtmaîzi, sviêsta šķĩveli uṁ cũkas puzgaĺvu, uṁ braññavu – kukuli – nesa* [ciemos ejot]. */ ka tu gãji guôdâ, gribêji nẹst kukuli, ta gaĺvas pusi nuôkûpinâtu nesa. kriņģêli nesa. / kâzu guôdâ kukuliṁ iscepa kriņģẽli. / nẹs kukuli, ciêmuôs ejuôt. kuô nuõnesîs kukulî? / nãk krustamãte! skrej, meîtĩna, sagaĩdi! viņa duõs kukuli.* ☐ ***ciêma kukulis*** – ciemakukulis. *kukuli nes – ciêma kukuli. kad·reĩz iscepe baĹtmaîzes plãti, sviêsta šķĩvi, gaĺvas pusi* [nesa]. */* [krustmātei] *jânuôņẹs ciêma kukulis.* ☐ ***kâzu kukulis*** – a) kliņģeris, ko vedējmāte dalīja pie baznīcas. *vedêjmãte kukuliṁ parasti veda kriņģẽli, kuô tũlĩt sagriêza gabaluôs uṁ salika bļuõdâ. uṁ tuõ izdalija visiêm. tuõ nèêda, bet iêbâza kabatâ uṁ nuõveda baznĩcâ iêduõt kâdaṁ savaṁ draûgaṁ. tas bi kâzu kukulis. / tas kâzu kukulis bî tâc ciênasc piê baznĩcas.* b) cienasts, ko kāzeniekiem (braucot mājās no baznīcas) jādod šķẽršļu licējiem. *ka kâzeniêki braûca, aîššãva sklañdu priêkšâ. uṁ nu jâduô kâzu kukuļa, ta laîdîs vaļâ. / kâzeniẽkiêm izgãja aîstaĩsît ceļâ sklañdu, laî maksâ kâzu kukuli. uṁ deva ari.* ☐ ***kukuļa tiêsā*** – ciemakukulim. *puzgaĺve bi jâtaũpa, kad iznãk iẽt guôdâ. tuõ nuônesa kukuļa tiêsâ. / nuô Liẽpājas veda veģi kukuļa tiêsâ.* // **Cienasts, kas (piemēram, godību dalībniekiem) tiek dots, lai pārnestu mājiniekiem (no godībām).** *pãrnesa kukuli* [arī] *– ka tuŗ mãjâ bẽrni va vẹcâki ciĹvẽķi. / kas grib, ta iẽduô kâdu kukuli* [lai nes mājās]. / [ciemos] *iêduô kukuli lĩdz pãrnẹst mãjniêkiêm.* ☐ ***leĹles kukulis*** – cienasts, kas dots raudzību viesim, lai pārnestu mājiniekiem. *ja bẽrni nebija lĩdz* [raudzībās], *ta tuõ kukuli – leĹles kukuli – iêdeva lĩdz. tuõ pârnesa vẹcaîmaññmaî, bẽrniêm. /taṁ, kas gãja apciêmuôt* [jaundzimušo], *deva lĩdz leĹles kukuli – pârnẹst mãjâ.*

kûkums subst. **1. Īslaicīgs muguras izliekums uz āru (cilvēkam vai dzīvniekam), plecu saliekums (cilvēkam).** ☐ ***izmest*** (arī ***uzmest***) ***kûkumu*** – saliekt, izliekt muguru. *vẹcaîstẽvs iẽt,*

kûkumu izmetis, saliẽciês iẽt. / uzmęst kûkumu [ir] *saliẽktiês.* // **Šāds izliekums, saliekums, kas radies deformācijas rezultātā.** *mugurâ jaû kûkumȋs sâk rastiês.*

2. Izliekums, izliekta virsma (piemēram, priekšmetam). *ši viêtâ viņamȋ* [tas ir, sakām] *liẽlâks kûkumȋs vaîg. tâlâk viņamȋ bišķi mazâks, citâdi atspiêž* [zirgam] *kaklu. bet te irȋ taîsns.*

kukuot, retāk ***kũkuot*** v. **1. Kūkot.** *dzęguze sâk kukuôt vasarâ, ap Jāņu laĩku viņa kũkuô, jâ. / tã* [dzeguze] *tik tâ lidz Jāņiêm kukuô. / cik reĩzu kukuôs dzęguze, tik gadus dziêvâšu.*

2. Runāt (parasti ilgi, apnicīgi). *teû varȋ kukuôt, cik grib, bet tu neklaũsi. / kuô tu te kukuô! es jaû tuõ zinu. / kuô tu te kukuô – braûks, nebraûks! ka varês, ta braûks.*

kukurags subst.; parasti lok. **Kukaragas.** *bę̂rns grib, laî tuõ usceļ̂ kukuragâ – us plęciêm.*

kukurikū interj. **Lieto, lai atdarinātu gaiļa balss skaņas; kikerigū.** *gaîlis dziêd – kukurikũ!*

kukurūza subst. **Viengadīgs graudzāļu dzimtas kultūraugs ar garu un resnu posmainu stiebru, platām lapām un graudiem vālītēs (*Zea mays*).** *kukurũzu* [20. gs. sākumā] *te nesẽja. nu tuôlaĩk ne·maz nezinâja, kas tã kukurũza tâda irȋ. nu tik ziņ, kas viņa i. / kukurũzu tik tagat aûdzê luõpiêm zaļ̂barîbâ. mumȋs nepadevâs tâ. / kukurũza tâ vẽjâ čakst – manȋ patîk.*

kukurznis subst. **Blīvas (parasti sacietējušas) augsnes pika, gabals.** *kukurȃznis* [ir] *kañkâlis. / nebija labi laũks nuõęcęc – varêja rędzęt vêl viênu uõtru kukurȃzni.*

kula subst. **Kuls; piedarbs.** *te bi viênâ galâ rija, uõtrâ galâ kula – tã tã istabina, ku kũla.*

kũla, retāk ***kûla*** subst. **1. Iepriekšējā gada zāle.** *kũla i vęca zâle. kũlâ slêpâs zaķi. / pļavâ palikuse liẽla kũla. / paûsaruôs vęcuô kũlu gaĩši svilinât, laî aûg jaûna zâlîte. / grãvmaļuôs nuôdędzinâja vęcuô kũlu.*

2. Iepriekšējā gada apmatojums (dzīvniekam). *guôves męt spalvu paûsarî – vęcâ kûla iẽt nuõst uñ pàaûg jaûna apakšâ.*

[I]*kulainis*, arī ***kulainieks*** subst. **Dūrainis.** *dubulȋtiê cimȋdi bî kulaĩņi, tâdi gruñtîgi. taga tâ nesaûc. / pirkstainiekus vien adiju, kungu dẽļu gaidīdama. vilks iegrūda arājiņu, kulainieku valkātāj.*

[II]*kulainis* subst. **Nabags.** *nabagu teîca kulaĩni. / pa ceļu gãja kulaĩnis, nũja ruôkâ.*

kulaks subst. **Dūre.** *saķerȋ dûrê* [roku]. *kulaku arȋ teîc. kaûjas a kulakiêm. / es tev likšu a kulaku, tu uõtra kulaka negribêsi vaĩs.* □ ***pakratīt kulaku*** – parādīt (kādam) kulaku, dūri, draudēt, paust dusmas, neapmierinātību. *viñš manȋ parãdija dûri, kulaku pakratija, laî iẽt pruôjâm.*

kuĨ̃ba subst. **Ragavu, arī ratu kaste, kur novietojas braucēji, liek kravu.** *uz ragũm bi ustaĩsîta nuô dẽļiêm tâda apaļa kuĨ̃ba. / kuô tad taî kuĨ̃bâ varȋ sakraũt – pãrs, trîs maîsus, uñ viss. / Liẽpãjâ braûce a kuĨ̃bu ziêmu. / mumȋs bî tâdi rateļi. tâda kuĨ̃biņa turȋ bî. turȋ tiẽ mazâkiê bę̂rni sêdêja. / tas vaĩrâk kâ simȋtu gadu atpakaļ̂.* [istabā] *iêlikc ragus uñ virsû kuĨ̃ba. uñ turȋ gulêjusi meîta. tad meîtâm guĨ̃tas nebî – sava viêtiņa. / kâdâ kuĨ̃bâ iêsêdis, tâdâ braûc.*

kuĨ̃ciens subst. **Malks.** *iêdzerȋ tik pãris kuĨ̃ciênus ûdeņs uñ strâdâ tâlâk.*

kuĨ̃cieres subst. **Divi gari koki, kas (ziemā vedot baļķus) piestiprināti pakaļējām ragavām to vadīšanai.** *kad vede baĨ̃kus, uz viênâm slẽpêm lika rędzgali, uz uõtrâm tiêvgali. piẽ tãm uõtrâm ragûm bi divi gaŗâki kuôki. tãs i kuĨ̃ciẽres. uñ arȋ tãm kuĨ̃ciẽrêja pa lîkumiêm. viêns vadija zirgu, uõtris kuĨ̃ciẽrêja pakaļas ragus.*

kuĨ̃cierēt, arī ***kuĨ̃čierēt*** v. **Vadīt, stūrēt (parasti pakaļējās ragavas, ziemā vedot baļķus).** *kuĨ̃ciẽrę̂t i vadît. / vaîdzẽja dikti mâcę̂t kuĨ̃ciẽrę̂t – stũrę̂t, laî neapkrît ragavas, sevišķi ziêmu, arȋ ragavâm baļ̂ķus vęduôt. / viênamȋ bi jâkuĨ̃čiẽrê. ja tu nemâki kuĨ̃čiẽrę̂t, ta viņas* [tas ir, ragavas] *iẽt savu ceļu. / ragavãm bî katrã pusẽ tâda sklañdiņa. a tãm kuĨ̃ciẽrêja, iskuĨ̃ciẽrêja ta tuõ baļ̂ķi ârã.*

kuĨ̃cieris, arī ***kuĨ̃cierę̂tājs*** subst. **Cilvēks, kas vada (ziemā vedot baļķus) pakaļējās ragavas.** *kuĨ̃ciẽris* [ragus] *nuô pakaļas kuĨ̃ciẽrê, iẽt kãjũm blakâm. / tas kuĨ̃ciẽrę̂tâjs* [vedot baļķus] *tâ izvadija tuõ tiêvgali. / kuĨ̃ciẽris i vadîtâjs, kas vada tuõ ragu.*

kuĨ̃čierēt. Sk. *k u Ĩ̃ c i e r ē t .*

kule subst. **1. Neliels (parasti auduma, arī papīra) maiss.** *kule* [ir] *mas maîsĩns, kuô nęs uz muguru. ganiêm bi kule, ku maîzi iêlikt. vĩriêm êdiênu iêlika kulê, ka gãja tâlu pļavâs. / ganuõs, piẽguļã gãja a kuli. turȋ tuõ sviêsta buñdulu lika. / nuô aûdękla tâdas kules bi. kulê sabâza* [maizi]. */ kamȋ bi kâda kule, tamȋ bi kule, kamȋ aka ķuõcelis. / ka ę̃nâ* [rasaskrēsliņus] *nuôžâvê, ta tâ saberȋ kâdâ kulîtê, laî viņas stãv.* // **Šāds maiss kopā ar tā saturu.** [zirgi] *gaîdija kulîti – aûzu kulîti isnesa. / mana mãte vêl teîca – kas tuõ senâk bija duõmâjis: manȋ stãvês cukura kule! / ka atskrêja buĨ̃lĩtis, ta bę̂rni gaîdija kulĩti. turȋ bî kâda koñfete, kâc speķeraũsîc. / ka smeĨ̃šu viênu reĩzu pa spranȋtu, tad kâ pupu kule* [tu] *nuõvelsiês garȋ zemi! / kuo tie mūsu cāļi lasa, pa pagalmu staigājuot? panāksnieku sievīnāmi utu kule pabirusi.* (LFK

1818, 872) ✧ ***pļāpu*** (arī ***tārmasu***) ***kule*** – pļāpa. *pļāpu kule* [ir,] *kas daũdz niẽkus runâ. / nu kuô tuŕ tuõ vẹcuô nabagu klaũsîtiês! tas tik tâc pļāpu kule! / tas vẹcaîš Pẽčis tik tâda tārmasu kule – nu niẽkus viẽ pļāpâ.* ✧ ***tiẽpuma kule*** – tiepša. *nebraûksiḿ mājâs nuô guôda šuôvakaŕ! bet viñš* [vīrs] *tik jûdz ziŕgus, laî gañ ari citi atrunâ* [naktī braukt]. *ta tã siẽva rājâs – tu tiẽpuma kule!* ✧ ***kārt nabaga kuli kaklā.*** Sk. *k a k l s* . ✧ ***nuojemt kules*** novec. – panākt, ka nav jāiet strādāt muižā (?). *paldies tautu dēlīnam – tas nuojēme manas kules, manas darba nedēlīnas.* (LFK 1961, 10861)

2. Maisam līdzīgs veidojums. [tītaram] *zeḿ knãbja smũrgulis. tas bes spaĺvas tâda gaŗa âdas kule. ka tītaŕs sapĩkst, ta tas paliẽk sệrkañs. / zĩrnẽkliḿ i apaļa gaĺva, sešas gaŗas kājas, galâ kule – citiêm baĺta, citiêm raîba. / ruģine i tã pate beîdzamâ dẹsa. ta tuŕ tâdu kuli samẹt iêkšâ tã rẹsnâ dẹsa.*

3. Velkamā zvejas tīkla maisveida daļa, kurā sakrājas zivis; āmis. *ķudelis uñ vadus – tuŕ maza stârpîba. vaduḿ tas amis – te pa kuli saûc – nuô tâda paša tîkla. taḿ ķudeliḿ tã kule nuô drẽbes, tâdas plânas. tas tãm tubêm – priẽkš strikta* [jeb] *ệsmas. / ķudeliḿ tuõ tîklu galuôs i kule. tã nuô lupata, kâ maŕle, tik plâna. taî kulê tãs visas mazâs ziûtiņas saiẽt, kas peĺd pa pusûdeni. / tîkla maîsu sauc pa kuli. / bridžãm aŕ i kule.*

4. Sēklinieku maisiņš. *a bârdas nazi pãrgriêza* [kuilītim] *tuõ paûtu kulīti uñ isrâva tuõs paûtus. divi bi. / tẹkuliḿ bi liẽla paûtu kule. pãrgriêza tuõ kuli uñ tuõs paûtus isjẽma. / bija tâdi pustẹkuļi, kaḿ i viẽns pac paûc. tâ i parasti divi kulītê. / êrzeliḿ i paûtu kule.* ✧ ***gaĩda kâ lapse uz buĺļa paûtu kuli*** hum. – saka, ja kāds ilgi un nepacietīgi gaida. *gaĩda kâ lapse uz buĺļa paûtu kuli – nu kritîs, nu kritîs!* [lapsa] *isstaĩgâ pakaļ̂ gaĩdîdama visu diênu.* // **Placenta.** [cūkas] *dzeḿdeî i daũdzas kulîtes. katrâ kulîtê pa sivệnaḿ aûg.*

kūlējs m., ***kūlēja*** f.; subst. **1. Cilvēks, kas kuļ labību (piemēram, ar spriguli); cilvēks, kas strādā pie kuļmašīnas.** *piê kuĺšanas bi vaĩrâki – četri, piêci, lidz devîņi kũlêji. liẽluôs šķũņuôs veĺ̂ lidz devîņiêm varuôt sasist rakstâ. / rijâ bi divi trîs kũlêji. / a spriguļiẽm sita – kũla. ka gãja gaŗâm, piẽdârbâ nuô sitiẽniêm zinâja pateîkt, cik tuŕ i tuõ kũlẽju. / sprigulîtis piẽdârbâ gaĩda rudzu kũlêjiņus.* // pārn. **Tas, kas (ko) drupina, smalcina.** *ai lapsite gaŗastite, ta kankaļu kūlejiņa.* (Bitners 1884, 116)

2. Kuļmašīna. *tuôrudeñ apkulas isnãce ātri, tâlab ka kũla a ziŕga kũlêju. / ziŕgu kuĺmašĩnaî bi divas daļas. iêkšâ bi kũlêjs.*

3. Īpašvārds – zvaigznāja nosaukums. *ta veĺ̂ Piẽna Ceļu zinâja uñ ta vêl Kũlêju zinâja. / Kũlêjs bi diênviduôs diẽzgañ zẹmu kâd·reĩz četras zvaîgznes – trîs riñdâ uñ viêna pretĩ.*

kulele subst. **Neliela kule.** *ganiêm tâda kulele bi pãr plẹcu – puzdiêna lĩdz, palaũnadze.* / [bērniem] *ûskabinâj kuleli kaklâ. uñ dabujâm iẽt kâ staŕķệņi pa pļaviņu lasît naģes* [vēžošanai].

[I]*kûlenis* subst. **Strauja kustība – pārmešanās pār galvu (parasti no tupus stāvokļa).** *viņaḿ tas kûlenis nèiznãca kâ citiẽm bệrniẽm.* ☐ ***mest kûleni*** – pārmesties pār galvu (piemēram, no tupus stāvokļa, arī lēcienā). *parasti, ja mẹt kûleņus tâdi puĩšeļi, teîc – nuôlaûzîsi sprañdu. / bệrni mẹt kûleņus. nuômẹtâs četrrãpus uñ ta mẹt kûleni.*

[II]*kûlenis* subst. **Bluķis, ko uzsien uz ragavām baļķu vešanai.** *us tãm ragavâm i kûleņi. uñ us kûleni ûscêla baĺķi uz ragavâm uñ piêsiên. / kûlenis i klucis, kuô liẽk uz ragũm, kad braûc mežâ baĺ̂kus vẹst. / kûlenis i tâc klucis. taḿ tâdi ruôbiņi, laî nekrît tas baĺ̂ķis lejâ. / kad baĺ̂ķus vẹd mājã, ragavâm uzliẽk miêtus. tuõs saûc paŕ kûleņiêm. / kûlenis bî piê ratiẽm, ragavãm.*

kûleniski adv. **Tā (piemēram, krist), ka pārmetas pār galvu.** *bệrns nuô siêna pañta nuôkrita kûleniski. / puĩkas te nuô šĩ kaĺ̂na ziêmu ritinâs kûleniski.*

kûleņuot v. **Vairākkārt pārmesties pār galvu (piemēram, no tupus stāvokļa, arī lēcienā).** *bệrni tâ kûleņuô, mẹtâs pãri pa gaĺ̂vu.*

kulerā. Sk. *k u l i e r i s* .

kūliens subst. **Labības klājiens, metiens.** *kad viêns kũliêns bi nuôkuĺ̂c, ta gãja bruõkasti ệst.*

kulieris, arī ***kulerā*** subst. **Holera; dizentērija.** *tã bi lipîga* [jeb] *lîpîga slimîba – kuliẽris* [jeb] *kulerã. / ẹsuõt tâda liga uzgãjuse – kulerã. / kuliẽris i tâda sệrga, kas ûznãk dikti puĺ̂kiêm, ka dikti mĩrst. / visi bi saệdušiês jaûnus âbuôlus, iscêlâs kulerã. ka kulerã, ta pļũtî. / kuliẽris i slimîba – asiñssệrgu pa kuliẽri saûca.*

kûlis, dem. ***kûlītis*** subst. **Sasiets, arī savelts (nopļautas labības, noplūktu linu) stiebru klēpis.** *a spriguļiêm kũla rudzus uñ sasẽja saĺ̂mus tâduôs kûlîšuôs.* / [rudzi] *a ruôkâm bi jãjẹḿ, jãsiên kûlîšuôs.* / [rudzus] *sasẽja kûlîšuôs, pêcâk sastãdija bãlinuôs.* / *ņẽmẽjas siên* [labību] *kûlîšuôs. a saĩti, a tuõ pašu labîbu* [kūlīti] *sasiên. kûlîšus sastãda statiņuôs* [jeb] *bãliņuôs stãvus. viênu kûlîti izgâž uz visãm pusẽm*

uñ ta liẽk cẹpurîti, laî neiêlîst iêkš tã bãliņa iêkšâ. / kûlis i sasiêc labîbas buñc. tuõ laîda mašīnâ. / siẽvas stãvêja, a nazi griêze tiẽm kûlîšiêm saītes, uñ viêns vīrs laîda iêkšâ [kuļmašīnā]. *tuŕ tas vīrs laîda tuõs kûlîšus iêkšâ. / ka jaû lini nuõziêdệji, nãk gal̂viņâs, ta nuôplûc, sasiên kûlîšuôs. / pa·priêkšu samêrce ûdenî tuôs* [linu] *kûļus visus.* **// Sasiets salmu, niedru klēpis.** *piêstiprinuôt sal̃mu kûļus piê šal̃menêm, liêtuôj kârkla vices. / spīls uñ stiẽbri aûg upês uñ tâduôs puŕvuôs. viņs pļaũ jumtam̂. ka lẹdus i, ta nuôpļaũ, sasiên kâ rudzu kûļus.*

kul̃ka subst. **Bedre (izbrauktā ceļā).** *savil̂ktas nuô sniêga ceļâ kupẹnas. tad izbraûc bedres, kuô saûc pa kul̃kâm. / kul̃ka i ziêmâ, ka tâdas kupẹnas sadzītas – braûc aûkšâ, braûc lejâ. / ziêmâ ceļâ izbraûktas kul̃kas. ka tuŕ iẽkrita, ta bi labi kuô vil̂kt zirgam̂, lidz viš aka uzvil̂kt. / kul̃kas us ceļa i tâdas bedres. ceļš kul̃kâs viẽn issisc.*

kul̃kains, ***-a*** adj. **Bedrains.** *kul̃kaĩns ceļš* [ir] *bedraîns. / kul̃kas i, ka ziêmu izbraûkti ceļi. sniêgâ tas tâ, tâdi bedraîņi ceļi. teîc – kul̃kaîns ceļš. / ceļi bî dikti kul̃kaîni. tâdi kal̂niņi uñ lejas bî. / liẽlâ ziêmâ te izbraûkc ceļš – kal̂ni uñ lejas, viss ceļš kul̃kaĩns.*

kul̂kstīkla, arī ***kul̃kstīkla***, ***kul̃stīkla*** subst. **1. Roku darbarīks (piemēram, linu) šķiedras atspaļošanai.** *tã bi tâda dẽle – kul̂kstîklu saûca. uñ taî dẽles apakšâ bi tâc klucîtis. taî klucîtî bi iêlaîsta tã dẽle – tuõ saûca kul̂kstîkla. /* [linus] *lika us tâdâm dẽlêm uñ iskul̂kstija. bi tâc sitamaîs – tâda ļem̃pe. kul̃kstîkla tuõ saûca. a tuõ issita tīrus* [linus]. */ tuŕ i īpaša iêrîce, viênkârši tâda dẽle tuŕ stãv. kul̃stîkla* [sauca]. *tâ kâ dẽle* [bija] *tâc plakaņs, bet apakšâ viņš bij ass, nazim̂ līdzîks gaņ·drīz. nu, kuŕ ruôku tuŕ, tas iŕ tiêvs. aŕ tuõ gaŕ tuõ dẽli* [linus] *sit. viņus kuļ. / kul̂kstîkla – mums bi apakšâ klucis uñ aûkšâ dẽle piêsista. bi kâ nazis, kâ kum̃pis. / kul̂kstîkla i dẽle. us tuõ uzliêk linus uñ issit spaļus.* ✧ ***mẽle iẽt kâ kul̂kstīkla*** – saka par cilvēku, kas daudz un ātri runā. *mẽle iẽt kâ kul̂kstîkla – tuõ teîc us tâdu, kas ātri runâ.* **// Rīks (kā, piemēram, zemes) sairdināšanai.** *zeme citreĩz i kañkâļuôta. Nîcâ ta a tâdu kul̃kstîklu gãj saklapệt.*

2. comm.; pārn. **Nenosvērts, arī kustīgs, plāpīgs cilvēks.** *kul̂kstîkla teîc us tâdu nenuôteîktu, kustîgu cil̂vệku. / tã siẽva viņaṃ̂ tâda kul̂kstîkla, pul̃ku pļãpâ.*

kul̂kstīt, arī ***kul̃kstīt***, ***kul̃stīt*** v. **Atspaļot ar attiecīgu ierīci (piemēram, linu, kaņepju) šķiedru.** *tad, ka ismĩstîja, tad sâkâs linu kul̂kstîšana. ta nu siẽvas gãj pa naûdu kul̃kstît. / pa nakti mĩstija, pa diênu akal̂ siẽviêtes kul̃kstija. / ka luôbâs tiẽ* [linu] *kaũli, ta saluôcija, ta žâvê, liêk mîstîklâs. ta kul̂kstija, sukâj. / kulkstīdama, sukādama pušu plēsu linu sauju.* (LFK 1961, 10048) */ bi tâda gaŗa dẽle a pệdu. a tuõ kul̂kstija kaņupes. ta bi mîksti issisti, spaļi bi izbiruši. /* [linus] *kul̂ksta aŕ tâdu dẽli aŕ kuôka kãju. / tad jaû aka kul̂kstija, barâ aka dziêdam̂.* ✧ ***kul̃stīt mêli*** – pļāpāt, arī runāt ko nenozīmīgu, veltīgi. *nu jaû viš tuõ savu mêli kul̃sta, runã vĩšu nevĩšu.*

kul̂kša subst. **Gūža.** *mãte priêcâjâs, ka bi dũšîgas meîtas a rẹsnâm kul̂kšâm. / tã meîta izaûguse rẹsnâm kul̂kšâm. bûs laba saîmeniêce. / vẹcâmãte krituse uñ sasitusi kul̂kšu. / viņi i tâ issitiês kaû kas nuô kul̂kšas kaũla. viņa i kliba. / vẹcâmãte teîca, ka liñdruks nuôvil̂cis visas kul̂kšas. / gũžas senâk saûca paŕ kul̂kšâm. neteîc gũža, teîc kul̂kša. / maň tãs kul̂kšas sâp.*

kul̂kšņa – **„der Unterarm"** („apakšdelms"). (ME I 307)

kul̃ne subst. **1. Papēdis.** *bite kul̃nê iêdzệluse, ka ne pakustệt.*

2. Apava detaļa – zoles apakšas mugurējā daļā piestiprināts paaugstinājums. *viênu vasaru nuôgãjuse tikaî ẹsu, bet kul̃nes pa·galam̂, jâmẹt tupeles laũkâ.*

kul̂s subst. **Klons.** *kul̂s bî rijã, ku klâja tuõ labĩbu uñ a tiẽm spriguļiẽm sita. / kul̂s bi rijas grîda. kad gribêja vẹst labĩbu, piŕmâk gãja isslaũcît rijas kulu. / rijã bî tâda grîda, tâc kul̂s. us tã kula klâja tuõ labĩbu.*

kul̃sma subst. **1. Apstrādei izklāta (piemēram, labības) kārta, slānis.** *kul̃sma bî tâda iskliêsta. tuõ klâjiênu saûca pa kul̃smu, ka a spriguļiẽm kũla.*

2. Daudzums (piemēram, kaudze). *tuŕ bî liẽla čupa, liẽla kul̃sma, visâdas mañtas. / šuôgad mežâ uôgu daũdz kâ kul̃sma!*

kul̃smiens subst. **Izmētātu (parasti nelielā teritorijā) priekšmetu (piemēram, drēbju, rotaļlietu) kopums.** *bệrni pameta tâ savas mañtas, drẽbes, tâda nekârtîba bija. ta tañte teîca – savâķat tuõ savu kul̃smiênu!*

kul̃stīkla. Sk. *kul̂kstīkla*.

kul̃stīt. Sk. *kul̂kstīt*.

kul̃t v. **1. Apstrādāt (graudaugus) ar sitieniem, triecieniem, lai atdalītu sēklas no vārpām, pākstīm; šādi apstrādājot, iegūt (graudus).** *a spriguļiêm kũla rudzus uñ sasêja sal̃mus tâduôs*

kûlîšuôs. / kũla a spriguļiêm. visi jaû nekũla. ta nuôpirka damṃpu. / kuĪšana sâkâs, ka manî jaû bi sešpacmit gadi. ta jaû seń iẽpriêkš kũla a zirgiêm, ta, ka teîca, ka kũla, ta us kluõna kũla. tas a kuĪšanu bi. / rijâ kuļ labîbu, taîsnâ līnijâ – riñdâs [stāvot]. */ senâk bi spriguļi. mẽs tik viênu gadu kũlâm pupas a spriguļiêm. /* [ar spriguli] *kũla pupas uń zĩrņus. turˆ jaû vaîdzẽja mâcệt. / pa četri, piêci kũla* [ar spriguļiem]. *ta jaû varẽja cic citaṃ aces issist.* ✧ ***kuĪt tukšus saĪmus*** – (daudz) runāt, spriedelēt, piemēram, par to, ko pietiekami labi nezina, arī par ko nenozīmīgu, nevajadzīgu. *kuĪt tukšus saĪmus* [ir] *niẽkus runât. / tas kaĩmiņu vẹcaîstẽvs jaû tâdus tukšus saĪmus kuļ.*

2. Strauji maisīt (ko), piemēram, lai (tas) pārvērstos viendabīgā masā. *sviêstu taîsa* [jeb] *kuļ, nij. / a sviêsta mašĩnu kũla sviêstu. griẽž a ruôku.* ☐ ***sviêsta kuļamā mašĩna*** – ierīce sviesta kulšanai – koka kaste, kurā kustīgai asij piestiprinātas koka līstītes griežoties sakuļ krējumu sviestā. *saîmniêkiêm bi četrkañtîgi kasteļi. uń turˆ iêkšâ spârni. a tuõ sagriẽza* [sviestu]. *sviêsta kuļamâ mašĩna.*

3. ar not. gal.; divd.; subst. noz. **Ierīce (parasti labības) kulšanai.** *pirms taṃ* [kulšanai] *bi tâda mašĩna – kuļmašĩna. iêkšâ rijâ bi kuļamaîs – tâda liẽla kaste a tâdiẽm spriguļiẽm. vệlâk dzẹĺza iêriktẽj.*

4. Pērt; sist. *blusa kũla circenīti, aiz matiem turẽdama.* (LFK 1818, 72) */ kuo, Grietiņa, tu lielies, kas jel tevi nepazina? vakar tevi nabags kũla viņa meža maliņā.* (LFK 9, 41) */ dižais vẽzis mazuo kũla, kam sajaûca ūdentiņu.* (LFK 1961, 10225) */ lai bij gṛūti, kam bij gṛūti, gṛūt nabaga ganiņam – māte kũla vadīdama, citi gani ganīdami.* (LFK 1961, 10080)

5. Sist (ar vāli, rungu) tā, ka (audums) kļūst mīksts, gluds. *ta dziêdâdamas meîtas kũla, tuõ veļu* [velējot] *sita.* ✧ ***dzîvuo*** **(**arī ***dziêvā*****),** ***cẹpuri kuĪdams*** – saka, ja kāds dzīvo labi, bezrūpīgi. *nu tas Jãnis, saņẽmis tuô liẽluô naûdu, dzîvuô, cẹpuri kuĪdaṃs. / ciêmĩnu Jãnis iêguva mãjas, iêguva labu, bagâtu siẽvu. ta varẽja dziêvât, cẹpuri kuĪdaṃs. / viñš jaû dzîvuô, cẹpuri kuĪdaṃs, neduõmâ parˆ citiẽm.* **// Sist tā, ka (kas, piemēram, kukurznis) sadrūp.** *zaķîc kũla kañkâlîti arˆ pakaļas kãjinãmi.*

kuĪtenis, arī ***kuĪtene*** subst. **Ēdiens no sakultām olām un piena vai ūdens, ko karsē uz pannas un sarecējušo masu savelk nelielās pikās.** *tâdu* [kulteni] *senâk ne·maz netaîsij uń ne arˆ bi tuõ uõlu, kuô taîsît. tagad mẽs taîsâm uõlu kuĪteni – piêliêk piẽnu uń uõlu. / ka sakuļ uõlu kuõpâ arˆ piẽnu – kuĪtene* [sauc]. *sakuĪtu uõlu a piẽnu aka sacepâm. adbraûca ciêmiņi, sacepâm kuĪteni, jâ. / uõlu kuĪteni taîsa piê maîzes bruõkastîs.*

kuĪtieris, arī ***kuĪtieris*** subst. **Stūres rokturis, kuru braucējs tur rokā un vada laivu.** [laivai] *ûzliêk tâdu kuĪtiẽri – garˆš kuôks uń apkaĪc a tâdu dzeĺzi. uń tâ uzliêk, ka varˆ gruõzîtiês. / ka laîvas gãj jũrâ, tâc kuĪtiẽris bi. ta štĩrê. / laî tuõ stũri varệtu vadît uń vaĺdît, ta i tâc kuôks, kuô nuôsaûca pa kuĪtiẽri. stũres kuĪtiẽris* [jeb] *uõderes kuĪtiẽris.*

kuĪties v. **1.** savienojumā ar *laũkā*. **Kuļot tikt atdalītam.** *ja i saûss laĩks, vẽš, ta iskuļ uz druvu* [tas ir, izbirst graudi]. *tag jaû nekuļâs laũkâ.*

2. Klaiņot; klīst. *bûtu labâk tuõs rudzus iêsẽjis, nekâ šuôdiên kuĪtiês pa mežu.* ☐ ***kuĪties apkârt*** – klaiņot. *vẹciê – tiẽ jaû* [svētkos] *pa naktêm nekũlâs apkârt. tiẽ gãja baznîcâ.* ☐ ***kuĪties pa kãjām.*** Sk. *kājа* (1). ✧ ***kuļas kâ pliks pa nâtrēm*** – saka, ja kāds ar lielām pūlēm, grūtībām, bet neveiksmīgi cenšas ko panākt (parasti uzlabot savus dzīves apstākļus). *perâs kâ pliks pa nâtrêm – teîc us tâdu, kas naû sapratis savu dziêvâšanu nuôkârtuôt arˆ visu vaîdzîguô darˆba spẽku uń rîkiêm. tad trũkst tas, uń tad nav tã, uń kuļâs kâ pliks pa nâtrêm.*

kuĪtivātōrs, arī ***kuĪtivāteris*** subst.; lit. **Augsnes virskārtas apstrādes rīks, ar kuru augsni irdina, drupina, jauc.** *tâc liẽls kuĪtivãtõrs nãk a liẽlâm pederêm –* [zemi] *uskuĪtivê. / taga traktõrs vẹĺk tuõ kuĪtivãtõru. / kuĪtivãteri tuôreĩz nebi. / kuĪtivãteris – tas skaîtâs tãs pedeˆrecêšas. deviņi zari – deviņas pederes viņâm i.*

kuĪtivēt v.; lit. **1. Uzlabot, iekopt (augsni).** *tag arˆ rudenî tikaî. rudenî aparˆtu zemi varˆ paûsarî kuĪtivệt. ta labâk ûsturâs mitruṃs. / iĩrdinâta zeme i kuĪtivệta zeme. kuĪtivệt – tas i padarît mîkstu, irˆdẹņu. / kuĪtivệt i jaûns vârc. manã laĩkã tã kuĪtivẽšana bî tã pederẽšana. ta teîca – zemi ara, pederẽja, ruĪlẽja. zemi kuĪtivẽja a pederenẽm.*

2. Audzēt (augus); īpaši ierīkot un kopt. *zilâ vizbulîte – tã naû kuĪtivệta. viņa aûg pa druvâm. / buĪdeˆrjãnis – viš pļavâs mazinš, kâ sệrmuôksliṃ tãs lapas. ka viš kuĪtivệc, ta liẽls. / lucệrna zâlê aûg. luõpiêm duô. taga jaû kuĪtivê. / grîslis iˆr pļavas zâle, siênaṃ derîga. visâs nekuĪtivệtâs pļavâs aûg, kurˆ juô mitrâks.*

kuĨtupis, arī ***kuĨturis*** subst. **1. Straujš, nevaldāms cilvēks, arī dzīvnieks.** *tu kuĨtupis! – tas i lamuvârc. us tâdu straûju teîc – ta kâ tâc kuĨtupis skrêja uñ sasita savu gaĺvu! / kuĨturis i tâc nevaĺdâms – ziŕks, suñs. uz luõpu tuõ kaû kad teîca.*

2. Runīgs, pļāpīgs cilvēks. *us ciĺvệku aŕ teîc – tik daũdz runâ, tâ kâ tâc kuĨturis!*

kuĨtūra subst.; lit. **Paveids, suga (kultūraugiem); šī paveida, sugas augi.** *tuõ âbuôliņa laũku ûzara, laî varệtu sẹ̃t citu kuĨtũru.*

kuĨturāls, ***-a*** adj.; lit. **Saistīts ar kultūru.** *mẽs arîmijâ jaû bijãm nuô tã kuĨturâlâ gala – muzikañtuôs diẽnệjâm.*

kuĨturis. Sk. *k u Ĩ t u p i s .*

kūlums subst. **Pabeigta darbība, rezultāts → *k u Ĩ t* (1); kuļot iegūtais graudu, sēklu kopums.** *nuô tã kũluma bi laps biriẽns graûdu. / vaîg apreĩķinât, cik liẽls bûs graûdu kũlums.*

kũļāt v. **Vairākkārt kustināt šurp turp, šūpot (parasti kājas).** *puĩka sêd uz beņķi uñ kũļâ kãjas. / kuô tu tãs kãjs kũļâ! nešvitini te, piê gaĺda sệdệdaṁs! // **Vairākkārt kustināt šurp turp, no vienas puses uz otru, šūpot (priekšmetu).** [zēns] ruôkâ kũļâ [patronu], sprâkst aŕ. nelaĩmîks jaû vaŕ palikt ãtri.*

kũļāties v. **Nokarājoties svārstīties, šūpoties (par priekšmetiem).** *tas muṁs bi pajẽmiẽns – kabinâja astes meîtâm va puĩšiêm. tã tâ kũļâjâs pakaļâ. / viņaṁ* [tas ir, ebreju tirgotājam] *tas dẹguñs tecệja, uñ viš a ruôkâm nuôslaũcija uñ ta gaŕ tuõ praku, ku tãs butes kũļãjâs.*

kuĨķene subst. **Pīpe.** *kuĨķene bi pĩpe vẹciêm vĩriêm, nuô kuôka. tas jaû dikti pa vẹcaṁ.*

kuĨķis – in der Verbind. (savienojumā) *kuĨķa īlẹns*, **eine stumpfe Ahle** (neass īlens). (EH I 673)

kuĺmašīna, retāk ***kuĺmašina***, ***kuĺmašīns*** subst. **Mašīna (parasti labības) kulšanai.** *kuĺmašĩnu saûca, ku ar ziŕgu griẽza. tuõ a ziŕgiêm dzina, tuõ kuĺmašĩnu. / kuļuõt a ziŕgu kuĺmašĩnu, bi vaîdzîks ziŕgu dzinẽjs, kas vadija ziŕgus. / pêcâk radâs tâdi kuĺmašĩni a zîrgu. / kuĺmašĩnu veda a četriêm ziŕgiêm, ka kũla. ka bî labi ceļi, ta varệja a diviêm. / taga jaû a daṁpâm, bet tad jaû aŕ tâda kuĺmašĩnina bija a zîrgu griẽžama. tad jaû kũle. / es jaû ẹsu kuĺmašĩns redzeĩse nuô bệrna kãjas. / laũkâ bi liẽls, mẹĺns katls, ku kũrinâja. siksna bi, kas tuõ mašĩnu griẽza. tã kuĺmašĩna jaû bi tã pate. bet a ziŕgis tik negriẽze, a tuõ daṁpu. / tvaîka kuĺmašĩnas bija. / skaĩdruôs rudeñc rîtuôs kuĺmašinu vaŕ dziêrdệt. / muĩžâs bi kuĺmašĩnas. / pa visu ciêmu bi kâdas divas, vệlâk trîs kuĺmašĩnas.*

kuĺmuca subst. **Trauks vai tilpne, kurā krējumu sakuļ sviestā.** *sviêsta kuĺmuca stãvệja uz kãjãm.*

kũma comm.; subst. **Viens no krustvecākiem; krusttēvs, krustmāte.** *krustamãte i kũma. kũmâs lûdza. / krustībâs kũma dĩdija pãdi. / kũma* [ir] *krustamãte, krusttệs.* // **Vīrietis vai sieviete, kas piedalās vārda došanas svinībās.** *es pate ẹsmu gãjuse kũmãs, kad bệrnu krista. / citi radi, kas lûkti, ari iẽt līdz piê aĺtãra pastãvệt kũmâs, kamẹ̃r mâcîtâjs krusta.* ☐ ***dižā* (arī *liẽlā*) *kũma*** – krustmāte, kuras vārds tika dots kristāmajam bērnam (meitenei) un kas turviņu kristību ceremonijā baznīcā; vārda krustmāte. *dižâ kũma bi vârda krustmãte. tã turẽja* [bērnu] *ruôkâ, ka mâcîtâjs krustija. / liẽlâ kũma – taî bi visa darîšana. / dižā kũma un dižais krusttẽvs pirmie sāka dīdīšanu, un viņiem pēc rindas vien tad sekoja visi kristībnieki.* (Janševskis 39) ☐ ***dižais* (arī *liẽlais*) *kũma*** – vīrietis, kura vārds tika dots kristāmajam bērnam (zēnam) un kas tur viņu kristību ceremonijā baznīcā; vārda krusttēvs. *liẽlaîs kũma i tas, kas tuŕ piê aĺtãra bệrnu.* ☐ ***mazā kũma*** – krustmāte, kas ienes bērnu baznīcā. *mazā kũma paņẽma šķĩvi, uzklãja uz tã nẹ̃zduogu un pirmā ielika sudraba rubli. uotra kũma* [..] *uzlika arī savu daļu naudas.* (LD 1, 488, 499) ☐ ***kũmas naûda*** – nauda, ko kūmas kristībās vāca un deva krustbērnam. *kũmas naûda – kũma duô acsevišķu naûdu savaṁ pãdiṁ* [vai] *pãdeî. pãrệjiê meta mazâku naûdu. / kũmas vâca naûdu pãdeî. tã bûs tâ kũmas naûda.* ✧ ***rudzu kũma*** – izdomāta, ļauna persona, kas attur bērnus no labības izmīdīšanas (?). *laî bệrni neliẽn rudzuôs, ta stâsta, ka tuŕ i rudzu kũma. / tiẽ kaĩmiņi bi izgudruôjši, pateĩkuši maññmaî aŕ, ka* [būs] *rudzu kũmas. bi abģệrbušiês tâdi, baĺtiêm palagiêm, kaû kuô usklâja. tã bi rudzu kũma. parãdâs uñ tâ mũs izbaîda. / rudzu kũma iẽt! bệrni, neeĩta rudzuôs, ka nenuôķeŕ! mãte tâ baĩdija bệrnus.*

kumañda. Sk. *k o m a ñ d a .*

kumañdēt. Sk. *k o m a ñ d ē t .*

kumāselis subst. **Neliels kumoss.** *speķi sagriêza kumâseļuôs veĺ tâ, laî trę̣knâks bûtu. uñ tad iscepa klupsi.*

kumāss, arī ***kumuoss*** subst. **Gabals (kā ēdama), kuru var nokost ar vienu kodienu vai ieņemt mutē vienā reizē.** *es nevarệju ne·viênu kumâsu iêệst. / guôve, aîtas tâ atrij kâdu kumâsu, tuõ sagrẹmuô uñ nuôrij. uñ rij aka citu apakaļ. / êd, Jãnîti, grûd, Jãnîti, dižus, mazus kumâsĩnus! / saûsu*

ệduôt bez dzêršanas, spriñkst maîzes kumâss [kaklā]. */ tã biêsputra bî garšîga, izêda visu bļuõdu, lidz beîdzamaṁ kumâsaṁ. / kâdreĩz teîca nevis kumuôss, bet kumâss. / runâ kâ kumâsu mutê iệņẽmis!* ✧ ***atraût pêdējuo kumāsu nuo mutes*** – aiz skopuma nenovēlēt (ko kam). *tas tik skuôps, ka pêdệjuô kumâsu nuô mutes atraûn.* ✧ ***raût (citam) kumāsu nuo mutes*** – (censties) gūt kādu labumu uz cita rēķina; censties atņemt ko citam. *ne·kâda laba dzîve tuŕ nebija. ja kas laps patrãpîjâs, ta râva cic citaṁ kumâsu nuô mutes. / us tâdu râvệju, nenuôvẽlîgu ciĹvệku saka – tas jaû teû kumâsu nuô mutes raûn.* ✧ ***skaîtīt kumāsus*** – nenovīdīgi ievērot, uzmanīt, cik daudz (kāds) apēd. *tuŕ bî švaka koste. saîmniẽks aŕ bî skuôps, gaṅ·drĩz skaîtija kumâsus.* // **Neliels daudzums ēdamā.** *muṁs kara laĩkã veĹ izaûga labība, bija savs kumâss maîzes.* ☐ ***bada kumāss*** – niecīgs ēdiena daudzums. *ka iẽt piê dârba, steîdzâs, kâdu bada kumâsu uskuôž. ka padarîs, ta êdîs.* ✧ ***atduot beîdzamuo kumāsu*** – atdot kādam to, kas nepieciešams pašam. *nevaŕ jaû beîdzamuô kumâsu adduõt! kas ta pašaṁ paliks?* ✧ ***dalīties ar beîdzamuo kumāsu*** – dalīties visā, kas pieder, ir. *dabuju dalîtiês a beîdzamuô kumâsu. maṅ nebija daũdz tuõ miĹtu. bet ciêmîteî aŕ veĹ iêdevu. bija atnãkuse, prasija.* // **Neliels gabals (kā ēdama).** *ka labâka gaļa, ta* [galertam] *nemaĺ, sagriêž kumâsĩnus. / ka trẹ̣knu iscẹ̣p, ta i kumâss gaļas uṅ taûki. / ûdeni iêleî, sagriêž maîzes – rupjas – kumâsĩnus uṅ liêk, laî vãrâs. / senâk, ka aîtas nuõciŕpa, vãrija biêsputru, laî aîtâm biêza viĹla. tiẽ kumâsini bûtu, ku aîtâm nuõciŕpa. / ûskuôžat maîzi kâdu kumâsu! / tas kumâss bi suņaṁ uṅ tas maṅ.* ☐ ***kumāsīnu*** (arī ***kumāsinu***) ***biêzputra*** – kartupeļu biezenis ar rīvētu kartupeļu klimpām. *i kumâsĩnu biêsputra. tuõ vãrija, ka ciŕpa aves, juô teîca, ka tiẽ kumâsĩni iŕ nuô aîtas isciŕpti. uṅ duõmâja, ka aûg ta biêza viĹla. / senâk kumâsinu biêsputra bija – sarîvâ rãceņus, nuôsûc tuõ zupu, iêmîca drusku sâlîti. tuõs rĩviņus izvãra – tuõs kumâsinus. tiẽ kumâsini bûtu, ku aîtâm nuõciŕpa. / nu ta kumâsĩnu biêsputra* [tika vārīta]. *tâ·pat izvãra rãceņus, sastuṁpâ uṅ izjẹṁ bļuõdâ. tad iêleî taî grãpelî ûdeni. sarîvâ rãceņus, nuôsûc bišķi. nu uṅ tad iêkš tãs zupas mẹt tuõs ķiĺķeneļus nuô tiẽm rĩvâtiêm rãceņiêm. / kumâsĩnu biêsputra* [ir] *garšîga biêsputra!* ✧ ***bajāra kumāss*** – liels kumoss, gabals. *bajãra kumâsu ệd maîzi, ja liẽlu kumâsu kuôž. / še teû tâc bajãra kumâss! – teîc, ka duô liẽlu gabalu. / sniêks krît kâ bajãra kumâsi – liẽlas pikas.* // **Ēdiens.** *Miķêliṁ zušu bi piĹls veñteris – kâc puõc. nu bi gaṅ braṅks kumâss – zuši bi dârgi, pusrubli mârciņâ.* ☐ ***bez kumāsa*** – pilnīgi bez gaļas, maizes, pārtikas. *gaļa visiêm smeķâja, bet parasti piêtrũka. cic palika bez kumâsa.* ✧ ***apệsts kumāss*** – tas (lieta, nauda u. tml.), kas iegūts un par kuru paredzēts samaksāt ar darbu. *kuô pajẹṁ uz acstrâdâšanu, tas i apệsc kumâss. tuõ gŗũti acstrâdât.* ✧ ***rûgts kumāss*** – nepatīkams, sāpīgs notikums. *tas bija tañteî rûkc kumâss, ka dabuja zinât, ka dệls kritis.* // **Neliels (kāda priekšmeta) gabals.** *ka kâdu* [spoguļa] *kumâsu dabûja, te tuõ glabâja kâ diês kuô. / kâršuôt viĹlu, apakš mašĩnas vêl sabari jãsavâķ. tiẽ tâdi viĹlas kumâsiņi, tâdi atkritumi. / ziŕgiêm* [ir] *straṁpali. tiẽ straṁpali bi katrs kumâss acseviški, aîtâm aŕ katrs mas gabaliñš.* ✧ ***labs kumāss*** – tas, kas ir vajadzīgs, vērtīgs. *kara laĩkã kâdreĩz Liẽpãjã gadîjâs laps kumâss aŕ, piêmệraṁ, ziẽpes. ta jaû laũkuôs paši vãrîja ziẽpes.* ✧ ***trẹ̣kns kumāss*** – a) sātīgs, bagātīgs ēdiens. *nuô rîta vaîg iệệst kâdu trẹ̣knu kumâsu. ta tik ãtri negrib êst.* b) tas, kas ir ļoti izdevīgs, vērtīgs. *ka dalîja zemi, ta vẹctệvaṁ iznãca trẹ̣kns kumâss. tã bî laba zeme.*

kuñbains. Sk. *k o m̃ b a i n s .*

kuñbrains, ***-a*** adj. **Bedrains, nelīdzens (par ceļu).** *tas ceĺš tâc kuñbraĩns – nelĩdzệns.*

kuñbris subst. **1. Skausts.** *kuñbrs* [ir] *mugura staŕp plẹciêm. / pajeṁ tuõ maîsu us kuñbri, labâk varêsi panẹ̣st. ussviêd us kuñbri! / ziŕgaṁ i skaûstuve – tas i tas pac kuñbris. guôvi ari skaûstuve* [jeb] *kuñbris. ciĹvệkaṁ aŕ kuñbris, pa juõkaṁ teîc skaûstuve. /* [govij] *kuñbris i us priêkšas plečiẽm. / ka nẹs, ta teîc – liêc us kuñbri, ta tev iẽs viêglâk! / iŕ gaṅ taṁ stipris kuñbris! trîs pũru maîsu nẹs aûkšâ pa trepêm!* ☐ ***dabūt pa kuñbri*** – saņemt sitienu vai sitienus, tikt piekautam. *dabũsi pa kuñbri! – tâ teîc. / kad·reĩz veĹ dabujâm pa kuñbri – nemâcẽja dañcât.*

2. Kūkums. ☐ ***uzmest*** (arī ***izmest, izcelt***) ***kuñbri*** – saliekt, izliekt muguru. *kaķis uzmeta kuñbri uṅ isskrẽja. / ka kaķis i kâdâs briẽsmâs va jâmûk, ta viš ismẹt kuñbri. / ruñcis iscẽla kuñbri.*

kuṁdināt v. **Mudināt, skubināt.** *puĩši gãja kuṁdinât meîtas iẽt lĩdz uz baĺli.*

kume. Sk. *k u m̃ m e .*

kumedancis, arī ***kumedants.*** Sk. *k o m a n d a n t s .*

kumēdija. Sk. *k o m ē d i j a .*

kumēdiņš, parasti dsk.; subst. **1. Īpaši demonstrēts joks, cirka numurs u. tml.** *gadatirģi bi jūlijmēnesî. tuŕ bi kumēdiņi. / es zinu, ka tâdâs sapuĺcēs tik tâdus kumēdiņus viẽn rāda.*

2. Aušīga, dīvaina izdarība, ākstība. *liẽlaîs puĩka taĩsa tâdus kumēdiņus, mazaîs smejâs. / netaĩsi te kumēdiņus! nekâp kuôkâ!*

kumelelis subst. **Kumeliņš.** *kâdreĩz, ka bi divas ķẽves, ta tiẽ kumeleļi skrêja viẽns pakaļ uõtraṁ tiẽm ratiêm.*

kumelīdze, reti ***kumelīdza*** adj.; subst. **Grūsna (par ķēvi); grūsna ķēve.** *ķẽve kumelîdze i, ka vê neû atnẹsusês. ta nevaŕ grũtâ dârbâ likt. / tuõ kumelîdzi ķẽvi nevaŕ jûkt piê gṛũta vẹzuma. / grũsna ķẽve i kumelîdze. ka jaû kumelîns, ta naû kumelîdze. / ka viņa grũsna, ta teîc – tã ķẽve kumelîdza. / ķẽve i kumelîdze. kumelîdze ķẽve. / kumelîdze i ķẽve, kas i grûsna. bẽrâ ķẽve i kumelîdze. / ka veĺ nav dzimis kumeļš, ta saûc kumelîdze. nevaŕ tuô ķẽvi dikti braûkt – tã i kumelîdze. / taga jaû tuõ ķẽvu naû uñ kumelîdzes aŕ naû. mañ i bîse tik viêna kumelîdze. / visu laĩku kumelīdze strâdâ. ne·kuô labâku kumelīdzeî nedeva ệst.*

kumelīštēja subst. **Kumelīšu tēja.** *kumelîštēja – tã jaû dikti laba.*

[I]*kumelīte* subst. **Viengadīgs kurvjziežu dzimtas smaržīgs lakstaugs ar vairākkārt plūksnaini dalītām lapām, dzelteniem stobrziediem un baltiem mēlziediem kurvīšos (*Matricaria chamomilla*; *Matricaria recutita*).** *kumelîte zaļa. viņa aûg iêkš tâdâm duôbêm, sĩpuôļuôs sevišķi. uñ ta tẽjaî viņa jâvâķ, ka ziêdi iŕ isplaûkuši. / kumelîtes priêkš tẽjas. aka priêkš kâdu vaĩnu mazgâšanas i kumelîšu tẽja. / kumelîte – tuõ jaû aŕ tẽju dzeŕ. dzęĺtâni mati paliêk, ka mazgâ. / vãruôš ûdeñs bî grãpî, aplêja tẽju. tas bî svệtu rîtu dzêriêns – kumelîšu tẽja. kumelîšu tẽja i visu tã labâkâ zâle. / kumelîtes mazgâ matus, laî mati iŕ smuki, tâdi mîksti. / aŕ kumelîti ne·kuô nevaŕ nuôkrãsuôt. tuŕ ne·kas neķerâs.* ☐ ***sẹ̆tas kumelīte*** – maura kumelīte (*Matricaria discoidea*; *Matricaria matricarioides*). *šĩ aûg tâ sẹ̆tâ, sẹ̆ts kumelîte.* ☐ ***tẽjas kumelīte*** – kumelīte. (LVAN 167)

[II]*kumelīte* subst.; folkl. **Grūtniece.** *vedējiņi savas sievas dīķī veda pildināt. kura bija kumelīte, tā nuogrima dibẹnā.*

kumeļmāte subst. **Ķēve, kam ir kumeļš.** *ka jaû kumeļš i, ta vaĩs nesaûc pa kumelîdzi. ta i kumeļmāte.*

kumeļpệda, arī ***kumeļupệda*** subst. **1. Daudzgadīgs indīgs lakstaugs ar apaļām, tumšzaļām lapām un brūni sārtiem ziediem (*Asarum europaeum*).** *tâdi zili ziêdi. citâm i dzęĺtẹ̆ņi uñ citâm i zili* [ziedi]. *bet tãm, kaṁ tiẽ dzęĺtẹ̆ņiê* [ziedi], *tãm bišķi tãs laps ta kâ tâds iêruôbuôts. laĩkaṁ gaṅ šĩs bi kumeļupệdas. viņs vaĩrâk neû tâ – pa divi lapi tâ, pa divi lapi. uñ ta nãk tâc stiẽbrîc laũkâ, jâ. laĩkaṁ bûs kumeļupệdas. / kumeļpệdaî liẽlas lapas, luõžņâ pa zemi. labas priêkš brañdava.*

2. Pelargonija (*Pelargonium*). *kumeļpệdas aûg iêkš puôdiêm – puķes. / pa kumeļpệdu saûca arî pelaŕgõnijas.*

kumeļš subst. **1. Zirgu mazulis.** *šuôgad ķẽveî kumelĩns a laûku piêrîti. /* [saimniecībā] *trîs zîrgi bija, viẽns kumeļš. / ta saîmniêks teîc, viš teîc – nũ, ka taî Lũceî bûs kumeļš, ta tu tuõ kumeļu dabuĩsi. / ka es nuôgāju Gaviẽzê, ta ziŕgu gaļu deva vistâm. kumeļa gaļa – tâ teîca.* ☐ ***kumeļu pẹ̆da*** – kumeļpēda (*Asarum europaeum*). (LVAN 169) ✧ ***kam Diêvs, tam laĩme, kam ķẽve, tam kumeļš*** – saka par veiksmīgu (kā) iznākumu. *kaṁ Diêvs, taṁ laĩme, kaṁ ķẽve, taṁ kumeļš, – teîc us tâdu, kaṁ izdeviês iêgũt kâdu labumu.* ✧ ***kumeļa gadi*** hum. – pusaudža, jaunekļa vecums. *kumeļa gadi – jaûnîbas gadi. / vẹciê saîmniêki satikušiês, runâja paŕ saviêm jaûnîbas gadiêm, cik bijuši stipri, kuô izdarijuši. nu tiẽ jaû bija tiẽ kumeļa gadi!* ✧ ***kumeļa prâts*** hum. – nenopietnība, vieglprātība. *liẽls cilvệks, bet kumeļa prâc – tâ teîc uz jaûnu, veĺ nepiêdzîvuôjušu cilvệku. / kad kâc vẹc cilệks veĺ kâ jaûnîbâ grib istaĩsîtiês, ta tâ teîc – vẹc cilệks, bet kumeļa prâc. / vaî es neteîcu, bet tu neklaũsiji. kas nu bija! jaûnaṁ kumeļa prâc.*

2. folkl. **Zirgs (parasti stalts).** *nãc, mana mãsĩna, sêd kumeļâ! – nê, manu brãlîti, nevaru sệdệt. nevaru sệdệt, nav viĺlãnîtes. / taûtiêc braûca pũru vẹst neviênâdis kumelinis, mũs brãlîtis mežâ braûca, bij viênâdi kumeliņi. / Jānīts mans, Jānīts mans, es Jānīša līgavīna – Jānīts manim guoves gana, es Jānītim kumelīnus.*

3. dem. **Rotaļa.** *kumeliñc – tã bi ruõtaļa, tâda ruõtaļa bi. tag es nevaru viņu sastãdît.*

kumeļupệda. Sk. *k u m e ļ p ệ d a .*

kumerēt v. **Aicināt.** *kaĩmiņiẽne kumerêja, uñ es aîzgãju piê viņas. / es viņu kumerêju klât, juô gribêju kuô pateîkt. / kumerê – aîcina, a ruôku paaĩcina. / vaîg kumęrệt tãs meîtas līdz baĺlê. / ciêmĩnu Jẽčis kumerêja Maĩgu dañcât.*

kumẹt adv.; novec. **Kamēr.** *kumẹt es vẽl pa kũti, skatuôs, šis jaû sẹ̆cvidû.*

kuñme, arī ***kuñma***, reti ***kume*** subst. **Neliela bļodiņa.** *kuñmiņa* [jeb] *kuñmîte i maza bļuõdiņa, bet tas jaû bi dikti jaûnâkâ laĩkâ. / kume irˆ tâc neliẽls mãla bļuõc. / ka* [gaļa] *bî mîksta, ta kâdâ kuñmê va kâdâ špiĪkumâ, va skutulâ iêlika miĪtus, ismaĩsija, laî neva kuñkuļaîni, uñ uslêja taî gaļaî virˆsû.*

kumpa. Sk. *k u m̂ p u m s .*

kuñpekte. Sk. *k o m̃ p e (k) t e .*

kuñpelis subst. **Nazis; (neliels) duncis.** *ta bi kuñpeļi – liẽlâki, mazâki. arˆ kuôka spaliẽm, raga, ķeļa. tiẽ bi ķêķî. / kuñpji bi liẽli, mazâki bi kuñpeļi, spici, apaļiêm galiêm – kâ nu kurˆš. / kuñpeļi bi a kuôka spalu. / spici kuñpeļi bija. / ta kuñpji uñ kuñpeļi* [bija]. *mazâks kuñpelis, ku rãceņus* [nokasa]. */ a gaĪda nazi – a tuõ jaû arˆ nevaˆ nuôgriêst. turˆ vaîg kuñpeļa. / va ta asâka kuñpeļa nebi? te vaîg kuñpelis bût. / jem, māte, kumpeli, duŗ kŗupjus zemē!*

kuñpete. Sk. *k o m̃ p e (k) t e .*

kuñpis subst. **1. Nazis; duncis.** *liẽls nazis bija kuñpis. cũku kaûjamaîs bija tas visu·liẽlâkaîs, mājãs mazâki kuñpeļi. / kuñpis bi liẽlâks, kuôka spalu, tâc garâks. a tuõ griêza gaļu, maîzi. / kuñpis bi liẽlâks, šķêržaĩms. zivis, gaļu griêza a tuõ. / kuñpis – tas i arˆ nesaliẽcamu ģelzi. nazis i saliẽcaĩms. / kuñpis – tuõ jaû netrũka. tiẽ bi pašu kalêju kaĪti, kuôka spalu. te viêns veĪ bi, a tuõ te cũkas kave senâk. / cũku kaûjamaîs kuñpis bi. / cũku nuõkava a garu kuñpi uñ nuõsvilinâja. /* [nokauto cũku] *aplêja arˆ ûdeni uñ sâka a gariêm kuñpjiêm kasît. cũku kaûjamaîs kuñpis stãvêja siênâ iêspraûsc. / skalu plêšamaîs kuñpis bi. gaļu arˆ varˆ griêst. / bija skalu plêšamaîs kuñpis. arˆ tuõ varˆ arî cũkas šķiņķi griêst, biẽtes griêst.*

2. Nazis ādu ģērēšanai. *âdbraũķis i tâc kâ kuñpis. tas šnuõrs piẽsiêc piê griêstu. a kãju kustiñ, uñ tas kuñpis trinas garˆ tuõ âdu. / tuõ lîkuô kuñpi saûca pa âzi* [jeb] *kraci. / kračis* [jeb] *âzis – tas bi ģẽrêjamaîs kuñpis. / bi tâc lîks kuñpis. uñ a tuõ iskracêja* [jeb] *izģẽrêja âdas pusi – iskasija visu tuõ biêzumu, taûkus, ta kâ palika skaĩdra âda.*

3. Arkla nazis. *ta bi veĪ piê tã dzeĪža ârkla klât tâc kuñpis. tas griêza tuô vęļẽnu pušu. ta tã vęļẽna tâ viêgli griẽzâs apkârt. / šis irˆ* [arkla] *kuñpis, kas adgriêž vęļẽnu. uñ ta tã labâk veļâs pãri. tas skaîtâs lemeša palĩks. lemesis jęm̂ nuô apakšas, kuñpis nuô virˆspuses adgriêž zemi. / ârklaĩ i kuñpis, kas griêž vęļẽnu. / kuñpis – tas i ciêtaî zemeî duõmâc, laî tas iẽt pa priêkšu – pãrgriêž zemi. uñ ârkls iẽt pa pãrgriêstu zemi. tas tiêk a·viênu asinâc.*

4. Rīks linu kulstīšanai. *a kuôka liẽlu kuñpi, kuô saûca pa braûktuvi, sita* [linus], *laî spaļi izbĩrst uñ šķiêdra tuôp mîksta uñ spuôdra. / ta bi akaĪ tâda dẽle uñ tâc braũceklis bi, a kuô linus kuĪkstît. ta kâ tâc kuñpis, ta kâ liẽls kuñpis istaĩsîc, bet nuô kuôka. viš bî nuô âbeles zara, nuô âbeles kuôka.*

5. Sirpja daļa – rokturī iestiprināts, puslokā izliekts asmens ar sašaurinātu galu. *sirˆpis i lîks kuñpis, a kuô griêza labĩbu. / cirˆpis bi tâc lîks, viênâ galâ kâc uñ tâc lîks kuñpis. a viênu ruôku turêja uñ a uõtru griêze. reļzęt es redzẽju, bet manu laĩku a viņu negriêze.* // **Izkapts asmens.** *iskapteî kâta galâ i garˆš kuñpis, a tâdiêm riņķiêm tas i piêskrũvâc.*

kumpis. Sk. *k u m̂ p u m s .*

kuñpjveîdīgs, ***-a*** adj. **Tāds (rīks), kas ir nazim līdzīgs.** *šĩ i ta kâ vâle* [linu apstrādei]. *muñs i drusku citâdâka – ta kâ nažveîdîga, ta kâ kuñpjveîdîga tâda.*

kumpmugura subst.; folkl. **Kumpa mugura.** *kleinas kājas kalnā vilka, kumpmugura lejiņā.* (LFK 1817, 57)

kuñprese subst. **Kompresē.** *tã i kumelîte, kuñpress puķe, tējas puķe. tã visũr derîga, kumelîte.*

kum̂ps, ***-a*** adj. **Sakumpis, salīcis (parasti par cilvēku vai dzīvnieku).** *tas i kum̂ps, iẽt salîcis. / viêns tâc kum̂ps turˆ iẽt, liẽla kule mugurâ. / kum̂ps i lîku muguru. / kamˆ kupris mugurâ, tuõ arˆ teîc pa kum̂pu. / viêna pate kum̂pa ķẽve bubiñ staĻļa dubẹnâ. / tā sēda līgava kā kumpa kaķe. ne māte pẽrusi, ne braucījusi.* (LFK 1818, 757) // **Tāds, kam ir kumpa (par ķermeņa daļu).** *tamˆ i lîks dęguñs, tâc kum̂ps. / tiẽ kuñgi, nuô vãcu zurˆtes, tiẽ bî tâdi a kum̂piẽm dęguniẽm.*

kum̂pt v. **Liekties, liekt muguru; būt salīkušam (par cilvēku); līkt (par muguru).** *uz vęcumu jaû ciĪvęķs sâk kum̂pt, nav vaĩs tâda šņeĪla gaĩta.*

kum̂pums, arī ***kumpis***, ***kumpa*** subst. **1. Kūkums.** *Nīcas muiža laba muiža, nav ne·vienas labas meitas – citai bija līkas kājas, citai kumpis mugurā. līkas kājas kalnā kāpa, kumpa vilka lejīnā.* (LFK 1961, 11075) */ līkas kājas kalnā kāpa, kumpums vilka lejīnā.* (LFK 1961, 10639) */ manˆ jaû tâc kum̂pum̂s mẹtas mugurã. es jaû nu ęsu tâc kum̂ps. / pajęm̂ us kum̂pumu uñ nęs* [bērnu]. *ussêdiñ us kum̂pumu uñ nęs.*

2. Izliekums (piemēram, degunam). *ka ciĺvệka dẹgunaṁ kuṁpuṁs, teîc, ka paliẽls uzdẹgunis.*

kuṁstīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kā radīšanai vajadzīga prasme, izdoma, zināšanas.** *izduõmâ kaû kuô kuṁstîgu, ku visiêm jâsmejâs. / tuôreĩz neteîca – dzejas. bet teîca – viš tuŕ kaû kuô tâdu kuṁstîgu iŕ ûzrakstijis.*

kuṁstnieks m., ***kuṁstniece*** f.; subst. **Cilvēks ar radošu nodarbošanos.** *kuṁstniêks aka visâdus štikus izduõmâ. viš viskuô izduõmâ. / tuŕ tâc paraûstâms mẹ̄rkaķîtis bi. viš, tas tâc kuṁstniêks, tik izduõmâ tâ.*

kuṁšķis, arī ***kuṁšķis*** subst. **Kušķis.** *kuṁšķis iŕ tâda zâles, siêna vaî saĺ̃mu saũja. / luõpi kad siẽkalâjas, vaîg iêbâst kâdu zâles kuṁšķi mutê. / tas kuṁšķis linu bi jâsavêrp. / istĩra cũku gârdu. ta iêlika tâdu saĺ̃mu kuṁšķi. uñ cũka taĩsija tuõ midzeni.*

kumuõde subst. **Pazema, skapim līdzīga mēbele ar atvilktnēm (galvenokārt drēbju glabāšanai).** *kumuõde bij glaũna mêbele. šũplãdês varẽja paĺgus, dviẽļus salikt. / kumuõde jaû manu laĩku veĺ nebi. tag aŕ vaĩs naû. / kumuõdê lika veļu, ciṁdus, zeķes. / piê mêbeles i ziṁzes – kumuõdeî, skapiṁ.*

kumuoss. Sk. *k u m ā s s .*

kuñde comm.; subst. **Pastāvīgs pircējs vai pasūtītājs.** *kuñdi saûc, kas pastãvîgi pệrk. te es eĩmu tuõmatus pîrkt siĺtuṁnicâ. ta viš* [tas ir, dārznieks] *teîc – tu jaû mana kuñde. / ka es cepu maîzi, ta maṅ bî kuñdes. es citiẽm nevarẽju duõt, kuñdẽm vaîdzẽja duõt. / tuŕ viņa* [tas ir, pārdevēja] *nuôliêkas* [tirgū]. *tuŕ visi kuñdes i, tiẽ jaû ziṅ. / kuñde iẽt veĩkalâ tâ pastãvîgi uñ vaĩrâk kuô pệrk. /* [drēbnieks] *jêma dârgi, bet viš aŕ pašuva. viš a triṁ zeĻ̃liêm strâdâja. uñ kuñdes bi viss ciêms.*

kuñdze subst. **1. Saimniece, darba devēja.** *kuñdze mûk pruôjâm pa·visaṁ, ka šĩ* [tas ir, kalpone] *nemâk paprasît* [tirgū vācu valodā].

2. Dzīvesbiedre. *cic vĩrs taga jaû saka – mana kuñdze. / daktera kuñdze bî tâda vẹcâka. ta jaû pa kuñdzi dažreĩz guôdâja. / tas bi viêtas abgãdâšanas kañtuõris. tã pate kuñdze bi tã kañtuõra vadîtâja.*

kuñdzīgs, ***-a*** adj. **1. Pārāks.** *viñš* [tas ir, kāds ienācējs] *tâ jutâs aûkstâks nekã citi, tâc kuñdzîks bija.*

2. Moderns; jaunlaiku (piemēram, par valodu, apģērbu). *pavârc ta kâ kuñdzîgâks vârc. ja teîca pavârdu, ta bi duõmâta pagrãpe* [jeb] *pagrãpis.*

kuñgāks, ***-a*** adj. **Kundzīgs; kundzisks.** *ka atnãce kuñgâki ciêmiņi, ta, ka mazgâja ruôkas, saîmniẽce deva smaĺ̃ku dviẽli. / tas tâc kuñgâks* [cilvēks]. */ bija gañ diẽzgañ daũdzi, kaṁ patika tã kuñgu šepte, tã darîšana kuõpâ a kuñgu. uñ bija lẹpni, ja kâc kuñgâks iêvẹ̄ruôja.*

kuñgs subst. **1. Muižas īpašnieks; barons.** *kaĺ̃ps duõmâja, ka kuñks iẽduôs labâku zemi, kâ suôlija. bet cẹĺ̃mi viẽn. / riẽža bi – tuõ iẽdeve priêkš apstrâdâšanas, uõtra bi jâstrâdâ priêkš kuñga. / ta bi aka kuñgu ziŕgi uñ šâdi tâdi isbraûcami uñ isjâjami ziŕgi. / kučiẽris tik kuñgu ziŕgus kuôpa. / piê baznîcas bi jãstãv tâdaṁ, kas kuô sliktu kuñgiêm bi nuõdarijis. / plĩte ne·maz nebi. tã tig bi kuñgu ķệķî.* ☐ ***kuñgu laĩki*** – laika posms, kad vara piederēja feodāļiem, muižniecībai. *gaŕnica bi pa vẹcaṁ – kuñgu laĩkuôs. tas bî mẹ̄rs.*

2. Turīgs, dižciltīgs, arī izglītots, cienījams cilvēks. *tuõ kuñgu* [vārdu] *te jaû maz liêtuôja. te bî skuõlmeĩstaŕs, dakteris. Liẽpãjã bija smaĺ̃ki kuñgi, te nezinu. / Liẽpãjas žĩdi bi kuñgi. tiẽ jaû nenãca a paũnâm uz muguru. / ja ari mãte kad·reĩz savu kaṁbari lika meîtâm izmazgât, tad, laî aŕ vẹcâmãte ne·kuô neteîca dziŕduôt, bet duõmâja – grib kâ kuñgiêm! / mañs tẹ̄s nuôpẽrvẽja baĺ̃tus luôgu slẽğus. citi teîca – nu Ẹ̃mbutniêkaṁ kâ kuñgu naṁs! / sabrũninâtu mêrci tik êda kuñgi. / tag jaû bẹ̄rni pêc kuñgiêm i abģẹ̄rpti. senâk jaû kuñks tâ nevarẽj abģẹ̄rpt. / kad atnãce vẹcaîs kuñks, ta viņš pastâstija, kâ gãjis tuŕku kaŗâ. tas bi tâc vẹc kaŗavĩrs, tâc vẹcpuĩšis. tâ viš bi iêsaûkc pa kuñgu – vẹcaîš kuñks.* ☐ ***kuñga kârta.*** Sk. *k â r t a .* ✧ ***kâ kuñgs*** – a) lepni, arī lielīgi. *dẹ̄liêm visiêm bi piŕktas drãnas. glaûni bi – kâ kuñgi. / dẹ̄ls isvadija tẹ̄vu ceļâ. uñ, ratuôs ligdaṁs maîsu, teîca – nu tu varêsi braûkt kâ kuñks! / labi jaû taṁ Añdrẽjaṁ iŕ uz mãtes rẽķina. kâ kuñks vaŕ bes dârba vaļuôtiês.* b) brīvi, neatkarīgi no citiem. *nuôpiŕka maîsu miĺ̃tus, nuõkava cũku uñ šuôziêm dzîvuôs kâ kuñks. / nu va ta tev tuŕ Maĩķenês slikti bûtu dziêvât? pļavas uñ ẹzẹ̄rs klât. ustaĩsîs nameli, dziêvâ kâ kuñks. / te tas kaķis ta kâ kuñks sêd uz gaĺ̃du. uzlecis uñ nu sêd.* ✧ **(*bût*,** arī ***palikt*****) *kuñga prâtā*** **(**arī ***dũšā*****)** – būt iereibušam, piedzērušam. *kuñga prâtâ – teîc us piẽdzẹ̄rušu. / nu tas jaû tik tâlu, ka kuñga prâtâ palicis. / ka viņš iŕ kuñga dũšã, ta jaû tã dũša i dikti liẽla.* ✧ ***kuñgam nuo ratu pakaļas izkritis*** – saka par cilvēku ar kumpu degunu. *ja* [degunam] *bij kuṁpuṁs, teîca – tas kuñgaṁ nuô ratu pakaļas iskritis.*

3. Cilvēks, kas dod pavēles, rīkojumus; cilvēks, kam pieder vara (pār citiem). *kad kâc grib bût mãjâs tas kuñks, tas sagrâb savâs ruôkâs tuô vaĺ̃dîšanu.* ✧ ***kakla kuñgs*** – cilvēks, kas cenšas

piesavināties citu darba augļus; izmantotājs. *tas kaĩmiņš mãsaî bî tâc kakla kuñks. ta viņaṃ tuõ vaîdzêja, ta tuõ. / tas liẽlaîs puĩka nu mãteî i tas kakla kuñks.* ✧ ***kaĽpuot diviem kuñgiem.*** Sk. *kaĽpuot*. // pārn. **Lauksaimniecības kultūra, kam nepieciešama ļoti laba augsne.** *kviêsis grib tuõ trẹknâkuô zemi. kviêsis jaû tas kuñks.*

4. Dievs. ✧ ***aiz·iẽt tas kuñga pluôsts*** – saka, ja kas neizdodas. *ja kas nèizduôdâs uñ ruôdâs paspẽle, kas pazûd aka, teîc – aîz·iẽt tas kuñga pluôsc! tas uĽmaņlaĩka teîciẽns.* ✧ ***ak (tu) kuñgs*** (arī ***ak Diêvs kuñgs)!*** – izsaucas izbrīnā, pārsteigumā, arī satraukumā, sašutumā, izbailēs u. tml. *iŕ gañ taî klẽtî tãs mañtas! tuŕ bija kâdi diũdesmit piêci mañteļi! ak kuñks! / koĽhoza laĩkã visi grũti strâdâjâm. ak tu kuñks! tâ jaû nemaz nevaŕ isstâstît visu. / ak kuñks, kâ es viņu* [tas ir, tomātu] *laîdu! es iêkuôdu uñ radâs jệls uñ skâps, uñ slapš. / ak kuñks – puĩšis mumṣ vîrsû! tã viẽna meîta paspruka pagulĽtê. / ak Diês kuñks, kâ tuŕ gãja! / cic katrã vârda galã saka – ak kuñks, ak Diêvs! tuŕ vaŕ bût kas abgâziês va tâ kaû kas.* ✧ ***tã kuñga ceļi*** **[ir]** ***neizdibināmi*** – saka, ja ir grūti (ko) paredzēt. *vẹcaîs saîmniêks bi savaŕdzis, bet atlabuôjâs. tã kuñga ceļi nèizdibinãmi.*

5. Spēļu kārts ar vecāka vīrieša attēlu. [kāršu spēlē] *dũzis tas liẽlâkaîs, ta i kuñks, tad i dãma, tad i kaĽps. /* [kāršu spēlē] *kuñgaṃ bi duj aces, bet skaîta četras. / kãršu spẽlẽ savi kuñgi i, dãmas.*

6. dem.; dsk. **Nelīdzenums, negludums dzijā.** *jaûnas vêrpêjas iêvêrpe dzivê kuñdzĩnus uñ gaspažĩnas – tâ teîca, ka bi nelĩdzẹna dzive. / ka tuõ dziju vêrpj, pareĩzi nèisvêrp, ta iznãk kuñdziņi uñ gaspažiņas – tas i, viẽns gabaĹs tâc puñgulîtis uñ aka tiêvs, uñ aka puñgulîc uñ tiêvs. / tu tâdus kuñdzĩnus uñ gaspažĩnas viẽ esi savệrpuse. tiẽ i tiẽ kuñkuļi dzivê. / tã nav laba vêrpêja – kuñdzinus viẽn i iêlaîduse. tã dzive neviênâda – viêtâm smaĹka, viêtâm rupja. cic teîc – kuñdzinus uñ gaspažas viẽn savệrpuse.*

kuñguris, arī ***kuñgure***, ***kuñgurs*** subst. **Plecs.** *sâp kuñguri. / ka viênu tuõ kaŕtfeļu ķuõci nesi, ta nesi us kuñguri mãjâ. / ka tu nevari paņẹst pa ceļu ķuõci, ta tu uzliki us kuñguri uñ ta tu varẽji paņẹst. senâk jaû tâ nesa. / bệrni jaû grib, laî paņẹs kuñgurî. / kuñgurê – tâ aŕ teîc. pajeṃ̂ us kuñguri! / us kuñguṛi nẹs bệrnu – pajeṃ̂ us kuñguri. / bệrnus uñ maîsu aŕ nẹs us kuñguru.*

kûniņa subst. **Apvalks, kas ietver kukaini attīstības stadijā.** *jaûnãs bites iskûņuôjas nuô kûniņãm. kûniņâs viņas aûg.*

kuñkstēt v. **1. Aizturēti vaidēt, stenēt (parasti aiz sāpēm, aiz bēdām).** *vẹcãmãte nu dikti švaka, knapi tik kuñkst. visi kaũli sâp.*

2. Žēlabaini, raudulīgi lūgt, prasīt. *čigãns mâcêja kuñkstệt, laî kuô iẽduô.*

kuñkulis subst. **1. Sabiezējusi, sarecējusi ieskābuša, sarūguša piena neliela pika (šķidrumā, parasti putrā).** *ka vãrija putru, ta iẽlika pa kaŗuôteî lệnâm sarûgušu piẽnu uñ nemaĩsija, laî nèisjûk kuñkuļi. putraî vaîdzêja bût a liẽliêm kuñkuļiêm. labi iêlikti viņi tâdi ari bija. / putrâ aŕ iŕ kuñkuļi. tas rûgušpiẽns ka saplûk, ta izvâķ tuõs kuñkuļus uñ streb siĽtu tuõ putru. / miẽžu miĽtus iêbẽra iêkšâ, ka vãrijâs ûdeñs, piêlika skâbus kuñkuļus klât – skâba piẽna, tâds kâ sarûgušus. /* [pienu] *ûzlika siĹtumâ, viš nuôrûga. liẽli kuñkuļi bi. / iêliêk rûgušpiẽnu kuñkuļiêm iêkš tãs putras kârstâs.* ☐ ***saiẽt kuñkuļuos*** – izveidoties kunkuļiem. *ja piẽns apskâbis, ta viņu vaĩs nevaŕ vãrît, ta saiẽt kuñkuļuôs. / ka jaûnu piẽnu uñ svaîgu piẽnu saleî kuõpâ uñ uzvãra, ta viš saiẽt kuñkuļuôs.* ☐ ***saraût kuñkuļuos***, arī ***savilkt kuñkulī*** – izveidot kunkuļus. *jaûnu piẽnu uñ svaîgu piẽnu salêja uñ uzvãrija. ta viņu sarâva kuñkuļuôs. uñ tâdu strẽbe. / isvãrija zupâ, piêlêja jaûnu piẽnu, vẹcu piẽnu. ta saviĹka kuñkulî.* ✧ ***baĽts kâ piẽna kuñkulītis*** – ļoti balts, tīrs. *nu tu esi baĽc kâ piẽna kuñkulîtis!* [Saka bērnam pēc nomazgāšanās.] **// Sabiezējusi, sarecējusi neliela pika.** *tuõ jaû gañ tâ saprata, ka* [govi] *vajag isslaûkt skaĩdri. citâdi kuñkuļi nãca – sakârsa tas piẽns. / a miêturi isklapêja, ismaĩsija, laî miĹti nesavệrd kuñkuļuôs. / tuõ sâlijumu vãra. tik savãra, tâdi kuñkulîši savira. deva bệrniêm piê maîzes. /* [cūkai] *sệrkani aseņi, šķidri i. vaîdzêj maĩsît, laî nepaliêk kuñkuļi, ka dẹsâs vaŕ likt. maĩsija uñ piêmeta sâli, ta nesaiẽt aseņi kuñkuļuôs, kamệr dzisa. / kâdreĩz* [zoss asinis] *zupâ aŕ vãrija. viņi savãrijâs tâdâ kuñkulî, tâ savira, sabiẽzêja. garšîgi bi. / biêsputra visu laĩku jâmaĩsa, laî nav kuñkuļi.* **// Gluma masa, ko veido augu vai dzīvnieku organismi.** *iŕ tâdas baĽtas glemes – laps, laps tas kuñkulis ganîklê šuŕ tuŕ iêkš vẹcu stiêbru.*

2. dsk.; parasti dem. **Miltu klimpas; piena, retāk tauku zupa, kurā ieberztas vai ielaistas (parasti ūdenī iejauktas bīdelētu miltu) mīklas klimpiņas.** *ka vãrija putraîmus, ta piẽlika miĽtu kuñkulîšus. /* [*biguzei*] *taga drusku piêliêk miĽtu kuñkulîšus klât vêl. / vãra ķiĻķệnu zupu, kuñkulîšu zupu. / nu tuõs kuñkulîšus taĩsa nuô smaĹkiêm miĽtiêm. iẽleî piẽnu vaî ûdeni, samaĩsa, kâdu paûtu piêsit, sataĩsa saûsus. a ruôkâm iêbeŕž taî zupâ – piẽns a ûdeni. tad strebj. / mãte vãrîs kuñkulmuõzi. iêleî*

ûdeni, sabêrž tuõs miĨtus. taga jaû teîc kuñkulîši. ☐ ***laîsti kuñkulīši*** – šķidras mīklas klimpiņas. *tuõs* [gatavo], *tâ kâ tęk* [mīkla]. *tiẽ aka* [ir] *laîsti kuñkulîši.*

3. Nelīdzenums, negludums (piemēram, linu pavedienā, dzijā). *kas tâda sliñka, jâteîc, iŕ, kas negrib tuõs kuñkuļus taīsît, tã* [meita vērpjot] *paliêk tuõs kuñkuļus apakš dibẹna. ka viņa ceļas, iŕ aīzmiŕsusi, ta visa tã pakaļa piĨla a tãm pakulâm, a tiẽm linu kuñkuļiêm. / dzijâ aŕ kâd·reīz iêvêrpa tâdus kuñkuļus, kas tâ snaũduļuô. / ka pakulas vêrp, ta iŕ tâdi kuñkulîši, kâ jaû sukâjuôt. nu bet tiẽ vaîg isķędinât. / tã nu bi vêrpêja – varêj izvęrpt kâ matu, uñ ne·viêna kuñkulîša!*

4. Neliels apaļš vai ieapaļš veidojums (piemēram, ādā, ķermeņa daļā). *tas kãpuŕs izęd* [govs] *âdâ caũrumu uñ iẽliên iêkšâ, uñ tuŕ dzîvuô. ârpusê isaûg tâc kuñkulis liẽls. dažreīz visa* [govs] *mugura piĨla a kuñkuļiêm. / kad bij izaûdzis aûguõnis, teîca, ka izaûdzis kuñkulis. / zâles êdêjiêm i grãmatiņas – tâc apaĮš kuñkulis uñ tâdas plêvîtes kâdas piẽcdesmit stãvus blakãm iêkš tã kuñkuļa. viŕsû gļuôtâda.* // **Tas, kas ir savēlies (piemēram, par dzīvnieka apspalvojumu).** *tiê luõpi paûsaŗuôs nuôsęrušiês, spaĨva liẽluôs kuñkuļuôs sasavêlusês.* // **Tas, kas ir saaudzis kupls (par augiem).** *plitarĩni i tâda zâle, viš aûg tâdi kuñkulĩši. citas smiĨgas aûg garas, bet tas i îss, tâc isplêtiês.*

5. Mīlināms bērna apzīmējums. *kuñkulis* [ir] *mĩlinaḿs vârc. mas, mĩļš kuñkulĩtis tâc bęrns.*

kuñkulmũze, arī ***kuñkulmũzis***, ***kuñkulmuõze***, ***kuñkulmuõzis***, ***kuñkuļmuõze***, ***kuñkuļmuõzis*** subst. **Piena, retāk tauku zupa, kurā ieberztas vai ielaistas (parasti ūdenī iejauktas bīdelētu miltu) mīklas klimpiņas.** *kuñkuĨmuõziḿ pajẽma miĨtus, bišķît piêlêja ûdeni, tâdu saûsu sabrucinâj. uzvãrij piẽnu aŕ ûdeni kuõpâ, piêbẽra sâli uñ iêbîrdiņâja tuõs kuñkuļus iêkšâ. ka viņi bišķi pastãvêj, ta viņi sabiêzêja tâ, palika tâdi biêzâki. uñ ta tas kuñkuĨmuõzis bi. / saklapêja iêkš tã piẽna* [miltus]. *piẽna zupâ, ka uzvãrijâs, a tuõ karuôti laîda iêkšâ. tuõ saûca pa kuñkuĮmuõzi, kuñkuĮmuõze. / kuñkuĨmũze i nuô bĩdęļêtu pûŗu miĨtu. nuô bĩdęļêtiêm miĨtiêm vãrija kuñkuĨmũzi – tuõ lêja a kaŗuôti. / kuñkuĨmuõze aŕ nuô bĩdęļêtiêm miĨtiêm bi. / kuñkuĨmũze – saklapê a karuôti piẽnu, miĨtus iêklapê, uõlas. a karuôti laîž tâdus ķiĮĨķeneļus piẽnâ. taûku zupâ aŕ vaŕ vãrît. / ka* [mīklu] *laîž a karuõti, ta viš saiẽt. tã i kuñkuĨmũze. tâda pabiêzâka savęrd. / mumś bî ķiĮĨķẽnu zupa. citi pa kuñkuĨmũzi aŕ saûca. tiẽ i tâ drupinâti, ta tã zupa tâda tumîga. piẽna zupa tã bija. / kuñkuĨmũze i piẽna êdiêns. tas jaû nebi ne·kâc strâdniêku êdiêns. / kuñkuĨmũzis bi tâc svędiênas êdiêns. uñ* [vārija] *aka, ka ãtri gribêja isvãrît. tas kuñkuĨmũzis nuô bĩdeĮmiĨtiêm. / ka es meîtene biju, ta visi kuñkuĨmũzi vãrijâm. vãra tagad ari. mani bęrni tuõ kuñkuĨmũzi nesaûc. / kuñkuĮmuõzis – taga piẽnzupa* [sauc].

kuñkuļains, ***-a***, ***-e*** adj., arī ***kuñkuļuots***, ***-a*** divd.; adj. noz. **1. Tāds, kurā ir kunkuļi (parasti par ēdienu).** *ka* [gaļa] *bî mîksta, ta kâdâ skutulâ iêlika miĨtus, ismaĩsija, laî neva kuñkuļaîni uñ uslêja taî gaļaî viŕsû. / putrã lika rûgušpiẽnu, laî tuŕ i skâbumiņš. ta sarecêja, uñ ta i kuñkuļaĩna putra.*

2. Nelīdzens, negluds (par dziju, diegu, audeklu). *tã i tâda kuñkuļaîna dzive. nuô tiẽm liniêm nevaŕ isvęrpt labu dzivi – isnãk kuñkuļaîna. / šĩ jaû aka kuñkuļaîna dzive. / ja tiẽ męti naû viênâdi, kuñkuļaĩni, ta jaû tâc vigaĩns i, kuñkuļaĩns. tã strĩpa jaû vaŕ bût saraûstîta, kuñkuļaĩna. / kuŕ jaû kuñkuļuôti bi tãs pakulas, tuŕ jaû tâ gŗũtâk bi* [vērpt]. *ta jaû vaîdzêj, ka saîmniêce neredzêja, israût tuõ kuñkuļuôtuô kušķi uñ pabâst apakš dibẹna sêduôt, laî viš tuŕ nemaĩsâs. /* [meitas] *isaûdušas tâdu kuñkuļuôtu pakulini. aûdi bijuši kuñkuļuôti.*

3. Gabalains (par mākoņiem). *kuñkuļaĩns* [ir] *gabalaĩns. debesis tâdas kuñkuļaĩnes. ka tik nelîtu!*

kuñkuļmuõze, arī ***kuñkuļmuõzis***. Sk. *k u ñ k u l m ũ z e* .

kuñkuļuots. Sk. *k u ñ k u ļ a i n s* .

kuñkuŗuot, arī ***kuñkuruot*** v. **Dungot.** *kuñkuŗuôt – tas tâ dziêd bez vârdiêm, bez lũpu attaĩšanas, a dęgunu viẽn kuñkuŗuô. / kuñkuŗuôt* [ir] *viêgli, bes vârdiêm dziêdât. / puĩšis gãja kuñkuŗuôdaḿs piê dârba. nu iẽt visi, tuõ meĨdiņu kuñkuŗuôdami. / tã bija jaûna dziêsma. es aŕ mẽģinâju kuñkuruôt.* // **Murmināt.** *kuñkuŗuôt* [ir] *klusu piê sevis runât, dziêdât. / va viš dârbâ va kuŕ – viš klusu nestãv, kuñkuruô va kâdu dziêsmu, va kuô. / kuô tu te kuñkuruô? klusi nevari sędęt?*

kuñna subst. **Puns.** *kuñna iscêlâs. nuô sasituma iscêlâs liẽla kuñna. / ka sasit, saceļâs kuñna. izlaîžas kuñna, tâc aûguônc. / maî te trãpîjâs kâc akmeñs* [ceļā], *uñ es pakritu. uñ nu i kuñna piêrẽ. / ka tâ dabuja viênu metiênu, ta tũlĩn ruônas kuñna. / tuõ tig tag saka – puñs piêrê. tuôreīz tik kuñna saûca.*

kûns, ***-a*** adj. **Resns, apaļš (parasti par zirgu).** *kûns i ŗesns. / âbulĩnâ tas ziŕks nuôbaruôjâs kûns.* // **Lēnīgs, kūtrs (parasti par zirgu).** *tas ziŕks tâc kûns* [jeb] *kûtrs.*

kuñterbañde, arī ***kuñtrabañda*** subst. **Kontrabanda.** *izbaĨsuôja us Cibẽriju tuõs vĩrus, kas nesa kuñteŕbañdi, – uz desmit gadu. / nuõtiêsâja paŕ kuñtrabañdu tuõs divus lejniêkus uñ nuõsûtija us*

Cibēriju.

I*kuņa*, dem. *kuņīna*, arī ***kuņīte*** subst. **1. Kuce.** *kuņa – tag saûc kucîte. tãs tik daũdz neturêja. viņs jaû rẹti bi ļaûdĩm. / kuce, jâ, kuņa senâk saûca. / kuņãm* [grūsnība] *devîņas nedẹļas. / vedējīni lielījās, kuņu kāra eglienā; nav vēl kuņa puspuvuse, gāja taukus tecināt.* (LFK 1961, 10826) */ kreļļuôtas, ruõtâtas panãksnu meîtas; arî mũsu kuņîteî kreļļuôta aste.*

2. dem. **Kociņš ar cauru vidu un caurumiņiem galos nātnas dzijas tīšanai.** *tad i viêns tâc dzives tinamŝ kuôciņš. isvẹļk caũri diêgu uñ ta tiñ kamuôlu. tuõ saûc pa kuņĩti. tuõ tuŕ ruôkâ, ta tiñ. / ka dzivi tiñ kamuôlâ nuô tîtavâm, tad isveŕ caũri kuņĩteî uñ tiñ us sunĩti. tas i viênkârši puļķîc tik. tas tik sâkumâ, laî tas galŝ bûtu taîsns. ta nuõjẹm̂ uñ tiñ kamuôlu. ta abi divi vaîg – viênu saûc pa kuņĩti, uõtru pa sunĩti. / ka vaîdzêja tît linu dzives kamuõluôs, ta dzivi isvēra pa kuņĩnu caũri, laî negriêž ruôkâs uñ varệtu ciêti nuôtît. / kuņĩna i dzives tinamaîs kuôciņš. ka linu dzivi tiñ, ta iêveŕ kuņĩnâ. / ka sâka mẹst us klučiẽm uñ kamuõlus vaîs netina, ta kuņĩnu vaîs neliêtuôja.*

II*kuņa* subst. **Lucītis (*Zoarces viviparus*).** *lucîši – tuõs te saûc pa kuņâm. tâda tiêva, apaļa* [zivs]. */ kuņas tuŕ piê Rĩgas saûc lucîši. arî feîna zive. tâda gaŗa viņa i. tâdi brũni, tum̂ša krãsa, saŕkaniêm spuriêm. / bi tâda zuve – kuņa. bet es nezinu, kuô saûca pa kuņu.*

kûņāties, arī ***kũņāties*** v. **1. Pārvietoties, kustēties tā, ka nav skaidri saskatāms.** *skatiês, kas tuŕ laũka galâ kũņâjas! kas tuŕ tâ vaŕ kũņâtiês pa pļavu? / pa gabalu nevaŕ iššķiŕt, kas tuŕ kũņâjâs.*

2. Tūļīgi, neveikli (ko) darīt. *kad·reĩz, ka bệrnu ģêrb, ka ātri nevaŕ, ta teîc – kuô tu tuŕ kûņâjiês, ka tu nevari abģuģẹnệt! / vẹcãmãte iļgi kûņâjas pa savu istabu. laĩkam̂ kuŕ iẽs. / periñga vista i vista, kas perê. tup kâ periñga vista – tâ saka us tuõ, kas tâ kũņâjâs.*

kuņele subst. **1. Kucīte.** *kuņa senâk* [sauca]. *es pajẽmu kuņeli. tag saûc pa kuci.*

2. Kociņš ar cauru vidu un caurumiņiem galos nātnas dzijas tīšanai. *linu dzivi kad tina kamuõlâ, nuô kuôka bij istaĩsîta tâda kuņele. vidû bija tâda riêvĩna, abuôs galuôs caũrumi. tuõ uzlika uñ tina kamuõlâ. / tâda kuņele bija linu diêgu tîšanaî. tã bî kuôka. linu diêgus tinuõt, varêja iêbẹŕzệt ruôkã.*

kuņģis subst. **1. Gremošanas trakta paplašinājums starp barības vadu un tievo zarnu.** *kuņģis i cilvệkam̂. kuņģis uñ mãga – tas viênc uñ tas pac. /* [cūkai] *pašâ taî vidû sâkâs kuņģis. aîs kuņģa bi staŕpsiêna – kuņģa plêve. kuņģis i iẽgaŗệns. / liẽlluõpu kuņģis – tam̂ bi daũdz gaļas. viš bi jâistĩra, jâispucê viss, jânuômêrcê, laî sũdu smaka naû. /* [cūkpiene] *priêkš ệstgribas, kuņģa slimîbâm laba, rûkta. / viñš* [tas ir, kaķis] *man̂ lîdz visus kuņģa piliênus izdzệrt.* □ ***liẽlais*** (arī ***ĩstais***) ***kuņģis*** – atgremotāju kuņģis. [govij ir] *liẽlaîs kuņģis, grãmatĩnas* [jeb] *kârtâkslis, priêkškuņģis. taî kuņģî i tâdas garas pluzganas – bârkstîtes, taî liẽlajâ kuņģî. /* [atgremotājam] *ĩstaîs kuņģis a smaļkâm bârkstiņâm iêkšâ. / ĩstaîs kuņģis i tas liẽlaîs kuņģis. grãmatniẽks aŕ bî tuŕ iêkšã.* **// Atgremotāju kuņģa daļa.** *guôveî i piêci kuņģi. viêns, kuŕ zâli saliêk. tas i priêkškam̃baris* [jeb] *priêkškuņģis. viêns i glumeniêks aka. / glumeniẽks i piêktaîs guôves kuņģis. tuõ guôvi vaîdzêja nuõkaût – bija glumeniẽkâ iscêliês kârstum̂s, uñ guôve nevarêja grẹmuôt.* ✧ ***kuņģa raksts*** – šūnu raksts audeklā (parasti lakatos, segās). *ta nuô žĩda piŕka tâdas cẽperines, kuņģa raksc. mẹļlâm bi ga malu zili raksti.* ✧ ***teļa kuņģis*** – lakats ar *kuņģa* rakstu (?). *lesine – tâda drãnele, teļa kuņģis. mẹļla a lẹstãm malãm.*

2. Resnākā, platākā, arī visvairāk uz sāniem apaļiski izvirzītā (priekšmeta) daļa; vidusdaļa (priekšmetam), kas (parasti) ir resnākā, platākā daļa. *vẹlâk sâka cileñdera lam̃pinas rastiês. tâc cileñdeŕs a platu kuņģi bi. aŕ dakc iêkšâ. / vãte i mucaî lĩdzîga, apakša uñ aûkša šaûrâka. uñ vidus tâc kuņģis.*

kuņģuots, ***-a*** adj. **Nelīdzens, negluds (par dziju, diegu, audeklu).** *kuņģuôta dzive i nelĩdzẹna. ka nebi labi pakulas iskratîtas, ta dzive isnãca kuņģuôta.*

kuņīna, arī ***kuņīte.*** Sk. I *k u ņ a* .

kuo. Sk. *k a s* .

kuôcene subst. **Koka tupele.** *kuôcenes bi kuôka tupeles – nuô kuôka viẽ izgrẹptas. tãs bi leĩšu. latviêšiêm bî tik kuôka zuõle uñ cic nuô âdas. / kuôcenes bi nuô kuôka tupeles. tãs leĩši taĩsija. teîc aŕ kuôcenes aŕ kuôka zuõlêm uñ âdas vîrsu. / klum̃pas bi leĩšu tupeles, kuôka viẽn. uñ, kuŕ aŕ âdu taĩsij, tãs bi kuôcenes.*

kuôcine, arī ***kuôķine*** subst. **Neliela pīpe.** *pîpes bi kuôka aŕ. kuôķine i tâda maza pĩpĩna, kuôcine.*

kuôcinis subst. **Nātna auduma sieviešu svārki.** *kâdu reĩzu nuô nâtna aûduma pašũtu liñdruku saûca pa kuôcini, bet Nîcâ tâdu nebi.*

kuõčiņš subst. **Viena ceturtdaļa litra vai stopa; šāda tilpuma trauks.** *senâk mēreļiêm kreîmu añdelêja. nu tad cic teîca, laî viênu kuõčiņu iêliêk tuõ kreîmu. nu ta taî kuõčiņâ tik·pat gãja, cik taî mērelĩ. / kuõčiņš, kuõrtelîc viêns uñ tas pac, jâ. uñ tas i viêns mērelis.*

kuôdaļa. Sk. *k u ô d e ļ a .*

kuôde subst. **1. Neliels tauriņš, kura kāpuri bojā vilnas drēbes; drēbju kode (*Tineola bisselliella*).** *pa plestiķiêm saûca tâdus mazâkus – kuôžu taũriņus. tiẽ sàęd viĨlas drēbes. visu kuô viņi tâ sagraûž. / vãverenes liêk, laî kuôdes nelaîžas drēbês. / tâdas kuôžu zâles nebi priêkš kuôdêm. nu uñ tuõ* [sveķaino koku] *tâ sagriêza, iêlika drēbju skapjuôs, drãnu skapjuôs, sabâza kažuôku ruôkâs, kabatâs, visũr. ta kuôdes neêda.*

2. Tauriņu kārtas dzimta, kurā ietilpst kukaiņi, kuru kāpuri sagrauž, piemēram, augu daļas, miltus (*Tineidae*); šīs dzimtas tauriņš; pārtikas svilnis (*Plodia interpunctella*); miltu svilnis (*Ephestia kuehniella*). *aũgusta mēnesis – tas tas sliktaîs priêkš maîzes. tâdas kuôdes laîžas miĨtuôs, tâdi mazi, niẽcîgi kukaînîši. /* [milti] *sakuôdê. iêlaîžas kuôdes. / kuôdes – tâdi smaĨki knuzîši – laîdês* [miltos] *iêkšâ.*

kuôdeļa, arī ***kuõdeļa***, ***kuôdaļa***, ***kuõdaļa***, ***kuôdele***, ***kuõdele*** subst. **1. Vērpšanai, arī vīšanai sagatavots (linu, pakulu, vilnas u. tml.) šķiedru kopums.** *viênu* [linu] *saũjiņu nuô tãs buñtîtes paļęm̂, iskliẽž tâdâ garumâ, ta sasitina ruĨlîtî – kuôdeļâ – uñ liêk piê cêres, uñ verp̂j. / pakulu kuôdeļa, linu kuôdeļa, viĨlas kuôdeļa. / ẽrkulis bi pakulu kuôdeļa. vaĩrâk teîca kuôdeļa. / ka kuôdelês sakârsa viĨlu, pa viênam̂ jẽma uñ vêrpa. / pirm̂âk jaû tãs kuõdaļâs viẽn kârsa, pêcâk ta kamuôliņuôs. / viĨlu varêja bez lâpstinas vęrpt. ta jaû sakârsa, pajẽma kuôdeļiņu ruôkâ uñ stiêp. / ka vêrpe linus, ta sataĩsa kuôdeļu, kuô piêspraûž piê ratīna cêres. / cêre i piê vêrpjamâ ratiņa galâ tâc puĨķîc, tâ izdreĩjâta. tuŕ pakulu kuôdeļu piêduŕ piê tãs cêres. / ka pakulas vêrpa, ta iêdũra tâdu mêlîti – tâc gaŕš puĨķis tas i. piê mêlîtes piêdũra tuô kuôdaļu. / ẽrkulis i tâda gara nũjina, tuõs sãnuôs caũrumiñs. uñ ta kâ plaũkstina* [izskatās]. *ta tuŕ ûsliêk tuõ kuõdelîti uñ vêrp. mẽs tik pa kuôdeli* [saucām]. *rucavniêki – tiẽ pa ẽrkuli saûc. / kad sâk vît, vis·piŕms sasnãj pakulas, sataĩsa tâdu garu kuõdeļu. tad ņęm̂ kâsîšus uñ vij. / bi tâda duõma, ka sikspârni vaŕ nuõķęŕt pakulu kuôdeļâ, ka isceĨ us kuôku gaîsâ.*

2. Mati. *mañ bij biêza kuõdaļa jaûnîbâ. / mãte brĩdinâja savus bę̂rnus, kas nesukâja galv̂u, – tev iêlaîdîsiês sikspârnis taî matu kuôdeļâ!*

kuôdiens subst. **Dzēliens.** *kad bite iẽdzeĨ, sapum̂pst. bet veselîks tas kuôdiêns.*

kuôdīgs, ***-a*** adj. **Stipri kairinošs (par dūmiem, vielām).** *neatšãvu tuõ šĩberi. kamę̂r iêkũru tuõ plĩti, te sanãca kuôdîgi dũmi. / tã bî tâda kuôdîga smẽre. a tuõ sarĩvâja kãju. uñ pãrgãja sâpes.* // **Tāds, kas izraisa sūrstošas, dedzinošas sajūtas, arī saindēšanos (par augiem).** *kuôdîgaîs dadzis. / tas ari i tas puķu dadzis, ku saûcâs, jâ. tas neû ne·kuô kuôdîks.*

kuôdināt v. **1. Apstrādāt (kādu materiālu, priekšmetu) ar ķimikālijām (arī ar urīnu), lai iegūtu attiecīgu virsmas efektu.** *kuôdinâja* [krāsojot]. *uz mũrîti lika sutinât – kârsc bi. sagriêzâm aĨkšņu mizas paûsarî, savãrija, samêrcêja tuô viĨnu, lika sprañckrĩtu. / piê krãsuôšanas kuôdinâja drẽbi, bet es nezinu, kâ tuõ darîja. / linus lika mãla puôdâ urĩnâ kuôdinât. / tuõs linu aûdęklus kuôdinâja, laî bûtu baĨti.*

2. Apstrādāt (parasti graudus, sēklas) ar ķimikālijām, lai nonāvētu slimību izraisītājus. *tuõs graûdus nuô tã maîsa nevaîg luõpiẽm duôt. tiẽ i kuôdinâti. / ka beĩcê – tag* [saka] *kuôdina –, ta neaûg meĻlplaûka. / sę̂klu kuôdinâja, ẹdamuôs graûdus nekuôdinâja.*

3. Atstāt ūdas jūrā, lai pieķertos mencas. *ja ãķi tiêk ismęsti jũŗâ uz zinamu laĩku, tad viênmę̂r prasa tâ* [par mencu ūdām] *– vaî iĨgi kuôdinâjât? cik iĨgi kuôdinâja?*

kuõdīt v. **Vairākkārt kost (ko); košļāt.** *guôve aîzrijâs a rãceņiêm. viņa nekuõda, tik rij. / cũka ņęm̂* [barību] *taî mutê uñ kuõda. / bebrukârkls i saĨc. es ęsu kuõdijse arî. / vasaru ganuôs zirĝi viêns uõtru kasa a zuôbiêm, tâ kuõda – knakc, knakc! iẽt. / sĩpuôlus pajẽmu, sasitu* (netika mutê kuõdît) *arî ãmareli.*

kuôdums subst. **Kožot radīta brūce.** *suņa kuôduḿs iĨgi nesadzîst. suņa kuôduḿs iĨgi sâp.*

kuôduols subst. **1. Iekšējā (augļa, sēklas) daļa, kas ietverta cietā apvalkā.** *ķiŕšu kuôduôlus nevaŕ rĩt, jâspļaũ laũkâ. / kuôduôls i modęŕns vârc. te teîca kuôls.*

2. Centrālā stumbra daļa, kas sastāv no atmirušiem audiem un ir sausāka par ārējo slāni. *kuŕvjus piñ rãceņiêm nuô tãm* [kārkla] *vicêm. tãs paûsarî jâgriêž, rudenî i tukšâkas, neû tas kuôduôls iêkšâ, i sîkstâkas. vaŕ tad aŕ griêst.*

kuôkains, ***-a***, arī ***kuôkaiņš***, ***-a*** adj. **Koksnains.** *uz uõtru gadu palikušiê mãrrutki iskuŕteîši. viņi paliêk tâdi caũrumaîņi, kuôkaîņi, saûsi, vaîs naû sulîgi. / tã tâda nezâle, dikti kuôkaîna uz rudeni, ka iŕ pãraûguse. / tiẽ âbuôli i tâdi ciêti, kuôkaîni. tiẽ tâdi mežâbuôli.*

kuõkālis, arī ***kuõkalis*** subst. **1. Labības nezāle – neļķu dzimtas lakstaugs ar violeti sārtiem ziediem un indīgām sēklām (*Agrostemma githago*).** *rudzuôs kuõkâļi aûg. kuõkâļi iznãk, nevaŕ* [labību] *attīrît. / bij tīri rudzi* – [nebija] *ne rudzpuķu, ne kuõkaļu, ne suseklîšu. / kuõkãlis i nezâle. šuôgad labībâ puĺku kuõkãļi sàaûguši. žĩdi piŕka kuõkãļu sę̃klas. runâja, ka priêkš šaũšanas vaîguôt. / kad iskuĻ, tad viênu uõtru reĩzu tuõ kuõkãļu vaĩrâk kâ graûdu.* ☐ ***baĺtais kuõkālītis*** – matainais āboliņš (*Trifolium arvense*). *nu tas i baĺtaîs kuõkâlîc. mẽs saûcam̂ sunîtis baĺtaîs. viš tâduôs buñtuôs* [aug].

2. dem. **Mīlināms bērna apzīmējums.** *mũsu mãte puĩšeli saûca pa kuõkãlīti. ak tu mañs kuõkãlītis! tâc nuõsalis!*

kuôkamatnieks subst. **Amatnieks, kas apstrādā koku.** *kuôkamatniêkam̂ dažreĩz i tiẽ mâcekļi pa četri, piêci. / mañs oñkulis bî tâc kuôkamatniêks, strâdâja a kuôku.*

kuôkasu ģen.; nelok.; adj. noz. **Tāds, kam ir koka asis (par transportlīdzekli).** *kad tas dzeĺzis nebi, tad jaû bijuši tiẽ kuôkasu rati. pamatâ jaû viss iŕ kuôka, aŕ dzeĺzi tikaî apkaĺc. / vẹcuôs laĩkuôs* [rati] *jaû laĩkam̂ nav bijuši ne·maz dzẹĺzasu. kuôkasu bijuši. / cik tãs smẽres nèizgãja, lîdz tig daũdz kuôkasu ratu vaîdzêja sasmę̃rę̂t.*

kuõkle subst. **Latviešu tautas strinkšķināmais stīgu instruments ar 5–9 stīgām.** *bi te, kas mâcêja spę̃lę̂t kuõkli. manî paši bi kuõkle, bet es jaû neiêmâcijuôs. / bij jaû bî kuõkles a stîgãm, kuô spẽlêja. / kuõkli tâ piêtriñkšķina.*

kuôkmateriāls subst. **Meža izstrādē iegūtā produkcija (piemēram, baļķi, kluči).** *nuô tã kuôka ne·kâc kuôkmateriãls nebûs. satrunẽjis galîgi, palicis drupañs. / nuôštãpsẹļę̃c zinâmâ aûkstumâ, platumâ bi kuôkmateriâls.*

kuôkruõze subst. **Alceja (*Alcea*; *Althaea*) (?).** *kuôkruõze i tâda savvaĻs ruõze. krũmã aûg. tã tâda prasta. / kuôkruõze i tâda tukšâka ruõze, tâc krũms.*

kuôks subst. **1. Daudzgadīgs augs ar koksnainu stumbru, vainagu un saknēm.** *Nîcas meš iŕ jaûktu kuôku meš. / iscîrtumâ i cẹĺmi, zâle aûg, krũmi. tuŕ liẽli kuôki nebi. / mẹĹlaîs pilâdzis i ẽdam̂s. tâc kuôks. / viš* [tas ir, apinis] *izaûg pa visiêm kuôkiêm aûkšâ, jâ. / ka nuôzãgâ kuôku, nuôdzenê zarus, ta tik sazãgâ gabaluôs.* ☐ ***lapu kuôks*** – segsēklis ar pārkoksnējušos stumbru un vasarzaļām vai mūžzaļām lapām; lapkoks. *ku tâdi lapu kuôki* [mežā] *aûg, tuõ saûc pa sûnâksli.* ☐ ***kuŕķa kuôks*** – korķozols (*Quercus suber*). *tas jaû bija kuŕķi nuô kuŕķa kuôka.* ☐ ***sę̃klas kuôks*** – koks, no kā iegūst sēklas materiālu. *tuŕ* [izcirtumā] *tik sẽkliniẽki pa·rẹtam̂ – sę̃klas kuôki.* ☐ ***skuju kuôks*** – segsēklis ar pārkoksnējušos stumbru un skujām; skujkoks. *te mũsu mežã liẽlãkã daļa i tiẽ skuju kuôki.* ☐ ***kuôka*** (arī ***kuôku***) ***ruõze*** – a) neidentificēts augs. *kuôku ruõze nav puõtệta. tâ viņa ritîga ruõze i, krũmâ aûg. / kuôka ruõzes i šitãs meža ruõzes, nepuõtệtâs. ziêc tâc viênkârš. / kuôka ruõzîtes, ta kâ kuôks i tas krũms. / tas ziêc i kuôka ruõzes, bet tãs lapas i citas kâdas.* b) alceja (*Alcea*; *Althaea*). (LVAN 13) ☐ ***kuôku skuõla*** – kokaudzētavas nodaļa, kurā audzē koku un krūmu stādus. *kuôku skuõla i jaûnaûdze.* ☐ ***(nuo)laîst kuôku*** – zāģējot, cērtot panākt, ka koks (no)gāžas. *ta iêrunâjâs, ka iẽs mežâ kuôkus laîst – bûšuôt laba peĻņa. / ka kuôku nuôlaîž, ta zarus vaŕ dzẹnệt viêgli.* ☐ ***zaļš kuôks*** – koks ar lapām. *ka nuô zaļa kuôka ustaîsij tuõ riteni, tad jaû viš sažuva. dikti nuôžâvệtu kuôku vaîg.* ✧ ***nuorunāt putnu nuo kuôka*** – daudz un ilgi runāt. *viņš vaŕ nuôrunât putnu nuô kuôka – runâ uñ runâ. uñ tam̂ putnam̂ sagriẽžas gaĺva. uñ – pļẹ̀ks! – viņš nuôkrît.* ✧ ***pazûdi kuôkuos!*** – saka, raidot kādu prom. *pazûdi kuôkuôs! nepiniês pa kãjãm!* ✧ ***viêns kâ kuôks*** – vientuļš (par cilvēku). *viêns kâ kuôks – teîc uz viêntuļu ciĺvẹ̀ku. / nuõmira siẽva, uñ* [vīrs] *palika viêns savâ mãjâ kâ kuôks.*

2. Kokmateriāls. *muĺda bi izgrẹpta nuô apses kuôka. citam̂ bi aŕ nuô egles kuôka, bet nuô egles kuôka jaû nav tik laba. nuô apses kuôka jaû labâka. / luôks nuô uôšu kuôka. / nuô skãbârža kuôka taîsa cira kâtus, ratiẽm brakus. tas tâc ciêc kuôks.* ✧ ***kuôka gabals*** – vienaldzīgs, neiejūtīgs cilvēks. *es runâju, apkârt staĩgâdam̂s, – vaîdzệtu tâ darît vaî citâdi. bet šĩ* [tas ir, sieva] *kâ kuôka gabaĺs,* [nesaka] *ne vârda.* ✧ ***tâ ka kuôks*** – saka par ko cietu, stingru. [pogu] *vaîdzêja stiñgri nuôšũt, tâ ka kuôks, laî neluôkâs. jâ, uñ ta vidû iêšuva divus krustiņus tâ, laî vaŕ puõgu iêšũt.* // **Apaļkoks, klucis, dēlis u. tml.** *tam̂ grãviṁ kuôkus lika pãri. ta varêja pãriẽt.* ☐ ***ķešķa*** (arī ***ķešķu***) ***kuôks*** – katrs no ķešķu kokiem (siena

nešanai). *ku siênu nęs, saûc pa ķešķa kuôkiêm. tâc pat daĪbis i. / ķešķu kuôki iŕ divi gari kuôki siêna nešanaî. nuôlika kâdu metru vaî vaīrâk viênu nuô uõtra uñ krãva siênu viŕsû tik, cik vaŕ panęst. / aŕ ķešķa kuôkiêm nav ne·maz tik viêgli atnęst siênu.* ☐ ***mętamie kuôki*** – tītavas, uz kurām uztin audekla velkiem domātos pavedienus. *mętamiẽ kuôki* [jeb] *męsli, šaũtuve* [ir aušanas piederumi]. ☐ ***nīšu kuôki*** – galdiņveidīgas koka sastatnes vai rāmītis, uz kurām sien nītis. *vaîdzês siêt jaûnas nītes. ussiês us tiẽm pašiêm nīšu kuôkiêm.* // ģen.; adj. noz. **Tāds, kas ir iegūts, izgatavots no koksnes, kokmateriāliem.** ☐ ***kuôka dakšas*** – no žuburaina koka izveidotas dakšas. *kuôka dakšas liêtuôja, ka a spriguli kũla rijas kluõnâ. / kuôka dakšas bi, divu zaru. / kuôka dakšas bi nuô žuburaîna kuôka. tuŕ ne·kuô mâkslîgu nevaŕ piêlikt. / buĮ̦̄la ragi – cic tâ saûc kuôka dakšas. tag jaû tâdas neliêtuô.* ☐ ***kuôka daŕva*** – darva, ko iegūst no sveķainām priedēm. *ķiẽņu dârva* [jeb] *kuôka dârva – tã nuô sveķiêm. tuõ nuô priẽds cęĹmiêm tęcina.* ☐ ***kuôka ecēšas*** – no koka plankām ar koka vai dzelzs tapām gatavotas ecēšas. *kuôka ecêšas bi – kuôka buõmi krustus uñ gaŗām uñ dzęĹza spicas naglas sadzîtas. tãs tuŕ bi iêdzîtas iêkšâ. tas viss viêns rãmis – trîs šķêrši, trîs gari kuôki uñ trîs krustus. / vęcâs kuôka ecêšas i bîšas a kuôka tapâm. / manâ laīkâ vaī kuôka ecêšu nebi. ecêšas bi dzęĹza tapâm.* ☐ ***kuôka kãja*** – primitīva kājas protēze. *es Liẽpājã redzẽju viênu a kuôka kãju. viņš gãja a kruķiẽm.* ☐ ***kuôka špiŕts*** – metilspirts. *pũzulis kad·reīz bi tâc šnabis, pũzulis. viš bi tâc ziĹs, saûcamaîs kuôka špīrc, vârdu sakuôt.* [ar to] *kaû kuô lakâja va kuŕ lika, ku mêbeles taīsij.* ✧ ***kuôka mañtelis*** – zārks. *viņaṁ jaû bûs drīz jâgãdã kuôka mañtelis. dikti švaks i.*

3. Runga, nūja, stienis (piemēram, sišanai, rādīšanai). *puīšeļi sâkuši ņagâtiês pa siêna gubīnâm. jâiêt a kâdu kuôku. / mãte jẽma kuôku uñ visus* [puikas] *istriêca laũkã.*

4. dem. **Audekla raksta elements.** *tãs* [*siksnas* kreklam] *bi aûstas a rakstiẽm, jâ. viņš bi ruõtâc – zariņi bija, kuôciņi bi vîrsû, šuô uñ tuô* [ieauda]. */ viņa* [tas ir, māte] *dikti tâ smuki mâcêja tãs* [krekla] *siksns izaûst tâ. kuôciņs* [izauda]. ☐ ***saũles kuôks*** – adījuma raksta elements. *vaŕ jaû izadît visâdus rakstus. šis i aûseklîtis, iŕ saũles kuôki.*

kuôksne subst. **Cietie audi koku vai krūmu zaros, saknēs.** *âbeles, ruõzes puõtêja. laīkaṁ vaŕ puõtệt visus tuõs, kaṁ kuôksne.*

kuôkviĪna subst. **No malvu dzimtas krūma (*Gossypium*) sēklapvalkiem iegūta šķiedra; no šīs šķiedras izgatavots audums.** *neseliîns, neseliš – tas bi dzęĹtânc* [audums], *nuô kuôkviĪnas, nebalinâtas kuôkviĪnas. / tã bî kuôkviĪnas kleîta. / kuôkviĪnas aûdęklu nevaŕ sãrmâ mazgât – paliêk dzęĹtãns.*

kuôķelis subst. **Neliels koks.** *te iêstãdija tuõ plũmi. tâc kuôķelis viẽn tuŕ i. /maĹkas krãģîtis* [bija] *četri tâdi kuôķeļi, pa vidu tâda spiĪle iêlikta, laî nesaliẽcas kuõpâ.*

kuôķine. Sk. *k u ô c i n e* .

kuôlīdz konj. **Saista virsteikumu ar laika apstākļa palīgteikumu, norādot uz laika secīguma attieksmi starp tiem.** *kuôlīdz tuõ ziŕgu iêraũdziju, tuõ pazinu pa savu.*

kuõlkozs, arī ***kuõlkuozs.*** Sk. *k o Ĭ h õ z s* .

[I]***kuôls*** subst. **1. Iekšējā (augļa, sēklas) daļa, kas ietverta cietā apvalkā; kodols.** *taṁ riẽkstaṁ iênãcis kuôls. / vêl tiẽ riẽksti pa·visaṁ jaûni. ka pãrkuôž, mîksc kuôls. / es tuõs kuôlus* [ķiršiem] *ję̦mu laũkâ. tiẽ i iñdîgi. / te iŕ viênas plũmes a tâdiẽm liẽliẽm kuôliẽm. vęci ciĹvệki teîca kuôli.*

2. Kastaņas auglis. *ka mẽs bệrni bîjãm, ta tiẽ krastaīņi, tiẽ kuôli bî spệļu mañtiņs. a tiẽm spẽlẽjâs. / krastaņi iŕ aîzmętušiês kuôliņâ pêc ziêdêšanas. katraṁ ziêdiņaṁ viêns kuôliņš. rudenî brũni krastaņu kuôli. ta viņi šķiļâs laũkâ uñ krît zemê. / krastaîņu kuôli iênãkas. ka tuõ iêruôk zemê, ta isaûg krastaînis. / apakš krastaņķa taga puĹku kuôlu.*

[II]***kuôls***, ***-a*** adj. **Tievs.** *tas vīrs pa·visaṁ kuôls palicis. / vęcâmãte kaû kad teîca – kuôls. tuõ suvệnu nevaŕ aûdzệt – tas tâc kuôls. / tâc kuôls ziŕks!*

kuômbainis. Sk. *k o m̃ b a i n i s* .

kuõpa subst. **1. Kaudze.** *ka labîbu mēra, a kuõpu nedrîkst piêbệrt. ta tâc striķis bi – a tuõ tuô kuõpu nuôstrīķêja nuõst. / ja a kuõpu bẽrs, ta jaû vaŕ uzbệrt pa desmit, piêcpacmit kilogramu vaīrâk. / ka* [ratiņa spole] *nãk jaû līdz a strīķi, ta aîzduŗ mazus šķẽrlīnus, laî negrûst zemê. tâ tuõ spuõli piêvêrp piĪlu a liẽlu kuõpu. / ņeṁ uñ sệž tas gaîlis uz mệslu kuõpas, uñ tik dziêd.*

2. dem. **Siena kaudzīte.** *kuõpīna iŕ maza siêna gubīna, tupesîtis. / pļavâ vêl viêna uõtra kuõpīna palikuse. / kuõpīnâ saliktas vaīrâkas pệdas kuõpâ.*

3. Uzbērums (parasti zemes, smilšu). □ ***kapu kuõpa*** (arī ***kuõpiņa***) – zemes paaugstinājums (parasti apzaļumots) virs apbedījuma vietas. *kad apraka uñ ustaĩsija kapa kuõpu, nuôlĩdzinâja, a lâpstas kâtu usspiêde krustu uz zemi, salika kruõnus. / mañ nuô võra puses i četras kapu kuõpiņas.*

kuõpā*(*m*)** adv. **1. Vienuviet, vienkopus; cieši blakus, līdzās.** *mũsu dârzã aûg visâdas puķes kuõpã. / tę̃vam̃ visi dârbarîki bî kuõpâ. / tuõ susekli kavâja viêna siẽviête. abiêm* [rotaļas dalībniekiem] *muguras kuõpâ, uñ tâ nuõliẽcâs.* **// Uz vienu vietu, vienkopus (virzīt, likt, laist, virzīties).** *ta tig viênu reĩzu sâka saûkt kuõpâ visus, kad* [bija] *jãdibiñ kuõlkos. / tã vecene nuô rîta saûca visu ciêmu kuõpâ, ka raganas i bîšas, ka šuôgad bac bûs. / vęcuôs laĩkuôs laîda kuõpâm iêkš viênas ganîkles aîtas. ta katrs savu zîmi lika. visi gãja viênâ ganîklê. ka nuô ganîklas gãja apakaļ, viênâ laîdarâ sadzina. / tuõs luõpus sadzęñ kuõpã, laî nèisklîst.* ✧ ***cĩrst bļę̃mmas kuõpā vienk. – skūpstīties. *paŕ bučuôšanuôs teîca – cîrtîsim̃ tãs bļę̃mmas kuõpã!* **// Vienkopus, vienuviet (ar citiem); pulkā, barā.** *agrâk, ja kuŕ divas, trîs siẽvas va meîtas kuõpâ bi, strâdâja, viņas klusu nestãvêja – dziêdâja. / aîtas uñ ję̃ri – visi kuõpâ bi* [ganībās], *tę̨kuļi. / viêns viẽn nevaŕ kâdu liẽlâku dârbu izdarît. iẽt vaĩrâki kuõpâ, ta izdara. / aîtas visas ganijâs kuõpâm. / gulêjâm abi* [ar suni] *kuõpâm uz mũrîti. / divas sagājšas kuõpâ, dudina. / vaî viņas – duj meîtenes – nevaŕ kuõpâm gulę̨t? / nu tuŕ taču i brĩnumi! mẽs jaû te bijâm visi kuõpâm.* ✧ ***sabâzt dęgunus kuõpā*** – atrasties citam pie cita ļoti tuvu un klusu, noslēpumaini sarunāties. *siẽvas sabâzušas dęgunus kuõpâ. ta jaû aka aprunâ kâdu.* ✧ ***salikt gal̂vas kuõpā*** – kopīgi apspriest, pārdomāt, izlemt. *salikt gal̂vas kuõpâ – tas i sarunât kuõpîgi. / ka tãs gal̂vas saliêk kuõpâ, ta dažreĩz ne·kas nèisnãk.*

2. Apvienojot, savienojot, veidojot vienu veselu; apvienojumā, savienojumā. *ka nevaîdzêja labu aûst – va drãnas, va vadmalu, ta jaû lika visu* [vilnu] *kuõpâm. / ta mẽs* [rokdarbnieces] *istaĩsijâm tâdu gal̂daûtu – katra savu gabalu taĩsija, kuô katra mâcêja. uñ pêc tam̃ visu lika kuõpâ. cita bi iššuvusi, cita bi tam̃buõrêjusi, cita bi adîjusi. /tẽte apmete tuõ* [grožu] *gaŗumu uñ ta vija kuõpâ, laî tã gruôža iznãk. / a lûkiêm pina tãs* [murdu] *vicîts kuõpâ.* **// Samaisot, sajaucot; maisījumā.** *rãceņus a putraîmiêm võra kuõpâ. / jaûnpiẽns* [jeb] *piŕmpiẽns divas diênas iẽt kuõpâm. cęp pęñkuôkus. / võra* [kartupeļus] *a putraîmiêm aŕ kuõpâ – putraîmu biêsputra.* □ ***turēties kuõpā*** – a) neizjukt, nesadalīties, neizšķīst. *nevaŕ sasiêt šuôreĩz siẽru, pa·visam̃ drupañs, neturâs kuõpâ. / vęļę̨na i, kas turas kuõpâ.* b) uzturēt (ar kādu) draudzīgas, biedriskas attiecības; draudzēties. *kuô tu a tâdu miẽļu tapu kuõpâ turiês! vaî teû labâku puĩšeļu naû?* □ ***vâkt kuõpā*** – savienot (ko izkliedētu); salasīt. *saîmniêks nuô rîta* [pēc talkas] *aka vâķ* [linus] *kuõpâ uñ liêk us kuôkiêm. / võri iznãca krañtâ uñ nuô rîta aka agri gãja* [ūdas] *vâkt kuõpâ.* ✧ ***debesis ar zemi*** (arī ***zeme ar debesīm***) ***griẽžās kuõpā*** – saka par sliktiem laikapstākļiem (piemēram, sniegputeni, lietavām). *vakaŕ te debesis a zemi griẽzâs kuõpâ. dikti negañc laĩks bi. / dikti negañc laĩks bî – zeme aŕ debesĩm griẽzãs kuõpã, bî sniêks uñ kriẽtns vẽš.* ✧ ***sadzît galus kuõpā*** – ar grūtībām izdibināt, noskaidrot. *te nevaŕ galus sadzît kuõpã, kuŕ tã naûda pazuda.* ✧ ***savĩkt galus kuõpā*** – a) saskaņot izdevumus ar ienākumiem, lai pārvarētu materiālas grūtības. *tas saîmniêks nevarêja savĩkt galus kuõpã – tãs naûdas mûžîgi piêtrũkst. / jaûniêm nepiêtiêk tãs naûdas, nevaŕ savĩkt tuõs galus kuõpâ.* b) noskaidrot. *nuôskaĩdruôjãm, kâ tuŕ ĩsti bija. ka tâ parunâ, ta viss paliêk skaĩdrs, ta vaŕ savĩkt tuõs galus kuõpâ.* ✧ ***vest kuõpā*** – lasīt, mācīšanās procesā ar grūtībām lasīt. *bę̂rni bukštiẽrê – vârdu pa vârdam̃ viẽn teîc uñ tad vęd kuõpâ.*

3. Vienā reizē, laikā, arī vienā vietā. *saîmniêks a saîmi ę̂d kuõpâ. / šuõgad rudzi a miêžiêm isnãca kuõpâm pļaũt. bi tal̂ka.* / [skolā] *kuõpâm gãja – pîrmziêmniêki, uõtrziêmniêki visi gã. uñ viêns skuõluôtajs bija. / mẽs kuõpâm pļãvâm, grâbâm. / zĩrņus vaĩrâk aŕ aûzãm sẽj kuõpâ, ta aûzas nesakrita tâ. / ne·viêns pac nedrîkstêja dziêvât kuõpâ nelaũlâc. mâcîtâjs dikti rãjâs nuô kañceles.* ✧ ***saiẽt kuõpā*** – apreecēties (ar kādu); uzsākt kopdzīvi (ar kādu) – par vīrieti un sievieti. *es duõmâju – es ne aŕ viênu neprecêšuôs. tik il̃gi uñ tik il̃gi viš* [tas ir, draugs] *miêrã nelikâs, kamę̃r sagãjãm kuõpã. / jaûnîbâ tas Juris nepajẽma tuô Añnu, uñ taga vęcuma galâ ęsuôt sagaĩši kuõpâ. / nu jaû nuô rudeņa mũsu Jãnis a Katružu ari saiẽs kuõpâ, savâ kaŗuôtê pûtîs.* ✧ ***samesties kuõpā*** – a) uzsākt kopdzīvi (ar kādu) – par vīrieti un sievieti. *tiẽ jaûniẽ sametâs kuõpã, drĩz bûs kâzas.* b) apvienoties (kopīgam pasākumam, darbam). *tiẽ brāļi sametâs kuõpã, uñ nuôpiŕka tuõ zemes gabalu.*

4. Pavisam; kopumā. *lidz liẽlam̃ ceļam̃ te sanãk kuõpã četri kilometri. / viss kuõpã jaû maksâja dârgi. / nuôsvêru tuõ viĩllu. kuõpâ tuŕ bî četri kĩlõ.*

5. savienojumā ar verbu, kas apzīmē bojāšanu, iznīcināšanu u. tml. **Izsaka darbības pilnīgumu, lielu intensitāti, pabeigtību, arī aizstāj verba priedēkli *sa-*.** *i bîši tâdi gadijumi, ka cũkas i niknas, ka plẽš tuõs* [jaundzimušos] *suvệnus kuõpâ. / lidz Jãņiêm ta viņi luõpus êda kuõpâ tiẽ biműbali. / apraũkt varî kâdâ vẹcâ abģệrbâ kâdu caũrumu, laî neplîst galîgi kuõpâ. / muműs kâdreĩz bi* [goda rati], *bet kas viņus vaĩrs liêtuô. tuõs jaû visus cệrt kuõpâ. tâdi vaĩrs nevaîg. / tag jaû pulv̂ẽrus pệrk uñ ệdiñ kuõpâ visu vešu. / a labuô* [roku liniem] *laûž tuõs kaũlus kuõpâ. ka salaûž, ta izbraũka uñ issit. / spẽraks i nuô kuôka.* [lieto,] *ka aûž viĨlas viẽ, ka tã vadmala vẹĺkas kuõpâ. / ka nevarî paiẽt, vẹĺk luôcekļus kuõpâ, teîc – tas i galîgi nuô rematisma saviĺkc. / ka tâ knapâk, ta krẹkliêm padusês iêšuva četrkañtîgu lupatu. bệrniêm biksês arî lika taî viduklî, laî nevẹĺk kuõpâ. / viņu* [tas ir, balināmo audeklu] *jaû nevâķa vakariêm kuõpâ. tâ viš stãvệj diênu uñ nakti.* ☐ ***diĺt kuõpām*** – kļūt vājam (par cilvēku). *znuõc diĺst kuõpâm, iẽt uz beĩgâm.*

6. savienojumā ar verbu, kam ir priedēklis *sa-*. **Pastiprina priedēkļa *sa-* nozīmi.** *ka mẽs taga saejamî kuõpâ, katramî muműs i savâdâks* [krekla raksts]. */ ka jaûniê saiẽt kuõpâ, nu kuô tad darîs? / saîmniêki salika kuõpâ naûdu uñ nuôpiŕka balĨkus priêkš bũvẽšanas. / ka grâba siênu senâk manâ tệva pļavã, ta tu vari* [ar *ķešķiem*] *sanẹst vaĩrâk tâ kuõpã. /* [cũku un kuili] *salaîda kuõpâ uñ acstâja – tâ us kâdu pusi diênas. / saliêk kuõpâ maîzi, gaļu uñ pàệd palaũnadzi. / skãterus izmañtuõja kâzâs.* [*skãterus*] *sašuva kuõpâ, uñ bij gaĺdaûc.* // savienojumā ar *saiẽt*. **Atrasties tieši blakus (parasti par teritorijām).** *rubežĩna* [ir], *ku diviêm saîmniêkiêm saiẽt gruñtes kuõpâ. / tuî laĩkamî i kâds divs liẽlâks kãps, kas saiẽt kuõpâ. / mežmale i, kuî saiẽt ruôbeža mežamî a laũkmali kuõpâm.* // **Par ķermeņa daļām.** *cũkas kakls saiẽt kuõpâ a plẹciêm.*

kuôpējs m., ***kuôpēja*** f.; subst. **1. Cilvēks, kas aprūpē, kopj (piemēram, slimnieku, bērnu).** *pagasc maksâja tamî kuôpẽjamî ta. savi diũdesmit* [nabagi] *jaû tuî bi, kas bi piĨnîgi apkuôpjami.*

2. Cilvēks, kas kopj mājlopus. *zirks zviẽdz, ka savu kuôpẽju iêraũkst.*

3. Cilvēks, kas (ko) kopj, uztur kārtībā; cilvēks, kura nodarbošanās ir (kā) kopšana, uzturēšana kārtībā. [māsa būs] *tavas mãjas kuôpẽjiņa, mīļus vârdus runâtãja.*

kuõpējs, ***-a*** adj. **1. Tāds, kas ko apvieno, saista vienā un tai pašā vietā (piemēram, par telpu, vietu, priekšmetu).** *aîtas ganijâs arî visiêm kuõpâ kuõpẽjâs ganîklês. / ganîbas bi kuõpẽjas. / akmeņus uz ẹzẹru veda, kuŗus salaûza pašu zemẽ, ari kuõpẽjâs ganîbâs. / bañdeniêka rudzi aûga – tas i kaû kas acsevišķs, kas naû piê kuõpẽjâ. / jẹdus viss kuõpẽjaîs ûdu uñ tîklu daũdzumîs irî.*

2. Tāds, kas ko apvieno vienā un tai pašā laikā un vietā (par darbību, norisi). *ussâkuôt kâdu kuõpẽju dârbu, laî nuõrunâtu atmaksu, teîc, ka nev jãbệdâ, – pašu cilệks, ganî jaû istiksimî!*

3. Tāds, kas iegūts, summējot kādus lielumus. *vẹsẹļu nedẹļu tuî kũla. ta saskaîtija. kuõpẽjaîs svarîs bi diẽzganî liẽls.*

kuõpenēties v. **1. Dzīvot kopā.** *nu i sâkuši kuõpẹņệtiês – sâkuši dzîvuôt kuõpâ bes kâzu.*

2. Kopīgi saimniekot. *tiẽ brãļi kuõpenẽjâs – bija kuõpîga saîmniẽcība.*

kuõpganīkle, arī ***kuõpganības*** subst. **Ganības, kur kopā ganās vairāku vai daudzu īpašnieku lauksaimniecības dzīvnieki; ganības, kas pieder vairākiem vai daudziem.** *ku tik kuõpganîkle bi, tuî tâ* [aitas kopā] *turẽja. / guôves ganija kuõpganîbâs. / visi saîmniẽki uñ kaĨpi ganija luõpus kuõpâ us kuõpganîkli. / tâdi jaûnluõpi – tuõs es dzinu kuõpganîklê. / muműs tãs kuõpganîbas bi cẽrpuôtas.*

kuõpīgi adv. **1. Tā, ka veic, dara, veido (ko) vairāki vai daudzi.** *parasti tâ gãja viêna saîmniêka ļaûdis piê uõtra kuõpîgi* [strādāt].*kuõpîgi pļãva rudzus, kuõpîgi kũla. / mẽs bijãm četras meîtas, divi puĩši, kuõpîgi katru diênu strâdâjãm. / meîta iẽlẽja piẽnu šķĩvelî. uñ ta viņi abi divi* [suņi] *laka kuõpîgi. / viẽns slaũķis jaû stãvệj, ku tâ visi kuõpîgi slaũcij muti. /* [pēc gavēņa] *trîs vakarus nuô kârtas saûca gaŗi. ta vaĩs aka tâ kuõpîgi nedziêdâja. / tệs a dẹļu kuõpîgi mãju pataĩsija. / sarunâja kuõpîgi, ka vajag salabuôt tuõ laîpu, laî varî pãriẽt parî attẹku.*

2. Vienkopus; kopā. [nokautajai cūkai] *izgriêza uñ isjẽma sirdi, plaûšas uñ aknas kuõpîgi, kâ bi sàaûgušas. / cũkâm visu sakapâ. uñ šķidru arî duô – visu kuõpîgi. / ziŕgu staĨlis uñ guôvu staĨlis bi kuõpîgi, bet katrs tik savâ stûrî. / senuôs laĩkuôs te meš viẽn bi. ta te visi kuõpîgi bîši* [tas ir, dzīvojuši].

kuõpīgs, ***-a*** adj. **1. Tāds, kas pieder vairākiem vai daudziem.** *ciêmiņa aves uñ mũsu – visas laîda viênâ barâ kuõpîgâs ganîklês. / êrzeli dikti rẹti laîž kuõpîgâs ganîbâs. tuõ tura mãjâ.*

2. Tāds, ko veic, dara, veido vairāki vai daudzi. *kuî nav kuõpîgas sarunas, cic citu neklaũsa, runâ visi reĩzẽ, tuî iẽt kâ pa tiŕgu. / kuõpîgâ sadârbîbâ arî uõtru tas dârps viêglâks.*

[I]***kuôpš*** konj. **Saista salikta teikuma daļas, norādot uz darbības secīgumu laikā.** *izbalsuôja us Cibēriju tuõs vīrus, kas nesa kuñterbañdi. kuôpš jaû laĩks pagãjis, uñ vel lidz šaî diênaî ne·viêns nav pârnãcis.*

[II]***kuôpš*** prep. ar ģen. **Norāda uz nenoteiktu laiku (laikposmu), no kura norisinās kāda darbība, ilgst kāds stāvoklis.** *es taga paklaũsuôs tâ – ne·kas jaûns tas nav, tas kuôpš senis laĩkis jaû zinãms.*

kuôpt v. **1. Aprūpēt (piemēram, bērnu, slimnieku).** *va ta ta tâ bę̂rni tika kuôpti? / viêna vęca siẽviņa viņu* [tas ir, slimnieci] *kuôpa. / tiẽ bę̂rni bi izgaĩši visi. nebi, kas viņu* [tas ir, vectēvu] *kuôp. / pagasta namâ bi jãliêk uz nuôsuôlîšanu nabagi, kas grib tuõs kuôpt. vaîdzêja, kas kuôp tuõs nabagus – vãra viņiêm ę̂st, apmazgâ. tiẽ bi tâdi brĩvi cilvę̂ki, kas jêma kuôpt, kam nebi zeme.*

2. Ēdināt, dzirdināt, uzturēt tīrus (mājdzīvniekus). *rîtiêm ceļâs, iẽt luõpus kuôpt, slaûkt guôvîti. / luõps i laĩkâ jãslaûc uñ jãkuôp. / tã meîta aûda, kas kuôpa guôves. tã meîta, kas piê ķêķa, tã nèaûda. / pa cũku sariêm* [ebreju tirgotājs] *gañ maksâj vaĩrâk. ari tuõs saîmniêki ļãva nuôplûkt va puĩsim, vaî meîtaî, kas cũkas kuôpa. / zirks labi klaũsa tuõ, kas kuôpj, sukâ viņu, tĩra. / ka iẽt luõpus kuôpt, rũķi turî nevarî paņę̂mt.*

3. Apstrādāt (parasti zemi), lai radītu kultūraugiem nepieciešamos apstākļus. *katris savu zemi grib kuôpt labâk. / viêns ektãrs zemes* [bija]. *tã jaû bi jãkuôp. / apara i señ sę̂ta, ilgi nekuôpta* [zeme]. **// Audzēt, kultivēt (augus), rūpēties, lai (augs) labi augtu.** *viš* [tas ir, svešais augs] *aûga tâc kupls, kupls. uñ viš vel šuôdiên aûg. ka viņu kuôp, ta viš aûg. / turî bi tâc bagâc saîmniêks viêns Uõtaņķê pruôjâm. ta tas bi ga žuôgmalu nuôstãdijis tâdâ saũlguôzî firzikus. viš tik dikti viņus kuôpa.*

4. Tīrīt un uzturēt kārtībā (piemēram, telpas, ēku, apkārtni). *istubi viss jumta virsus nuôaûdzis a sûnãm. ja viņus nekuôpe tuõs jumtus, nenuôkasija, ta jaû aûga tãs sûnas. / ku tâdi nekuôpti kapi, jaû palaîsti, ta viņs* [tas ir, smilgas] *tâ saviêšâs. / muĩža kuôpa tuõs ceļus, kas gãja caũr muĩžas zemi nuô Kazakruõga lîdz pagasta namam. / bûs jâiẽt kuôpt mãju. kad ir laĩks, ta varî katru diênu kuôpt.*

kuôpturis subst. **Ēkas daļa.** *ta aka i kuôpturi. tiẽ ir apakšâ nuô spãrbaļķa us tuõ bañti. tiẽ saturî tuõ jumtu, laî vẽš nevarî gâst ne viênâdi, ne uõtrâdi.*

kuõpu ģen.; nelok.; adj. noz. **Kopīgs, kolektīvi izmantojams.** *Mežgalâ visi namelniẽki ganija kuõpu ganĩklê.*

kuõpums subst. **Saistīta, vienota (kā) grupa.** *lisc i visâ kuõpumâ, perêklis i, ku viñš* [tas ir, putns] *sêd virsû.*

kuõpuoties v. **1. Pulcēties.** *cilvę̂ki jaû nuô rîta sâka kuõpuôtiês piê veĩkala, gaĩdija, ka kuô atvedîs. / kad bî svę̂tki, ta cilvę̂ki kuõpuôjâs, sagãja kuõpã. / jaûniêši tâ kuõpuôjas.*

2. Satikt, parasti regulāri, vienam otru un kopīgi pavadīt laiku (parasti par pretējā dzimuma cilvēkiem). *jaûniê jaû saskatîšiês, sâk kuõpuôtiês.*

kuõpus adv. **Cieši blakus; kopā.** *tãs dažas ciêma mãjas gañ kuõpus saceltas.*

kuõre subst. **Līmeniskā (jumta) plakņu savienojuma šķautne.** *kuõre* [ir] *jumta mala. jumta kuõrê putneļi taĩsa lizdus. / pa kuõri aûkšã – mẽs saûcam čukurs. ta turî liêk viênu kãrti uñ apakšã. uñ ta klamb̃ari.*

kuõrēt v. **Dziedāt (korī).** *lejniẽku jaûniê ļaûdis dziêdâja kuõrî. tâ kuõrê, ka tâlu varî dzirdę̂t.*

kuõris subst. **Liels tembrāli un skaitliski līdzsvarots dziedātāju ansamblis.** *kuõra dziêdâtâji sadalâs vaĩrâk balsîs. / Karêlis – tas* [skolotājs] *sâka Nîcâ kuõri dibinât. / es jaû vaĩs neeĩmu kuõrî. tas balss jaû bûtu. tas asms neļaũ. / skuõlâ aka es dziêdâju. uñ tâ man ļuôti patika dziêdât. kuõrî gãju visũr. / viš* [tas ir, brālis] *kuõrĩ vel gãja dziêdât. / nu tâdus tagat šuv ar tuõs* [vīriešu svārkus], *ka taga iziẽt nu tâ kuõruôs kaû kurî.* ☐ ***taûru kuõris*** – pūšaminstrumentu ansamblis. *vę̂lâk bi taûru kuõris – piêci seši kâ viņi turî bi Pę̂rkuôngala puĩši. viņi visũr pûta, ku vaîdzêja, – kâzâs uñ aka zaļumuôs. / skuõluôtâjs vadija dziêdâtâju kuõri, kapelmeĩstars taûru kuõri.*

kuõrkaļķis subst. **Hlorkaļķi.** [vajadzēja] *raûdzę̂t âdu. tã viļla visa nuôjęmta. turî iêliêk kuõrkaļķi.*

[I]***kuõrtelis***, [I]***kuõrtēlis***, [I]***kurtēlis***, [I]***kurtēlis***, ***kũrtēlis***, ***kũrtelis*** subst. **1. Viena ceturtdaļa litra vai stopa; šāda tilpuma trauks.** *kuõrtelis – tas jaû mę̃rs. litrs, puslitrs uñ kuõrtelis. četri kuõrteļi litrî. / kuõrtelîtis – tas i mẽriņš tâc. cic saûc kreîma mẽriņš. / taî kũrtelîtî ar tâ·pat gãj – viêna cętûrtâ daļa nuô litra, nuô stuõpa. / kũrtelîts bi ar tâds šnaba butelîtes, tâds pa kũrtelîtim iêkšâ. tãs saûca par añniņâm. / kurtēlis bi mę̃rs – cętũrdaļa nuô stuõpa. kruõgâ vĩri pirka pa kurtēlim brañdava.*

2. Stundas ceturksnis. [pulkstenis ir] *divi uñ kũrtêlis. / salDskâbmaîzi cęp nepilļu stuñdu, nu tâ bez kuõrtę̂ļa.*

3. Ceturtdaļa (piemēram, olekts, mārciņas). *uôlikte i piẽzmit ceñtmêtri, kuŕtẽlis – cẹturd̂aļa uôliktes. pusuôlikte. / viênâ mârciņâ četri kũrtelîši.*

IIkuõrtelis, arī **IIkuõrtēlis**, **IIkuŕtēlis**, **IIkuŕtēlis**, **kũrtēlis** subst. **Dzīvoklis, arī istaba, gultasvieta.** *kuõrteli aŕ saûc dzîvuôkli. / jaûnu kuõrtêli dabûju. / uz jaûnu kuõrtêli pārvâcâs. / kuŕtẽlis bi dzîves viêta. / kriêvi* [jeb] *zaĺd̂âti stãvêja, kuŕtẽļuôs islikti. / kriêvus iêlika piê saîmniêkiêm kuŕtẽļuôs. viš tuŕ îrniêks us kâdu laīku. tas bûtu bijis pêc frañču kara. / kriêvi nãca uz rũmi – issûtija pa visu ciêmu zaĺd̂âtus. viņi bi kuŕtẽļuôs. / kâdu reĩzu lika zaĺd̂âtus pa mãjâm, ta teîc – piêmãjuôt kũrtẽlî.*

kuõsa subst. **Daudzgadīgs lakstaugs ar ložņājošiem sakneņiem, stāvu, zarainu vai bezzaru stublāju ar dobiem posmiem (*Equisetum arvense*).** *nîceniêki tâdu kuõsu neziņ. bet vaīrâk nîceniêki pa čiŕkši viņu saûc. cituŕ viņu saûc pa kuõsu. / kuõsa i ta kâ eglīte pêcâk* [kad izaug]. *tãs ẹsuõt vãrîtas. / dzẹguzĩtes i kuõsas. papuvês dzẹguzĩtes viẽ isaûga.* ✧ ***kâ kuõsu*** – ļoti daudz; lielā daudzumā. *ta* [senāk] *jaû puĺku bệrnu bija, kâ kuõsu.*

kuôst v. **1. Ar zobiem tvert, spiest (ko), lai atdalītu daļu (no tā); ar zobiem tvert, spiest (ko), lai (to) atdalītu (no kā).** *vẹcâmãte* [maizi] *kuôda nuô tã gala, ku nebi tã zaĺkša uskaĩsîc. uñ meîtaî deva nuô tã gala iêkuôst, ku tas zaĺktis bi. / trîs, četras nedẽļas, ta viš* [tas ir, kumeļš] *sâk kaû kuô kuôst – zâlîti. / citi ziŕgi gruôžas ệd, kuôž. ta liêk ķẽdi galâ.* ✧ ***garuozu*** (arī ***garuozā***) ***nekuôdīs*** – saka par ļoti slimu cilvēku. *tas vaīs garuôzâ nekuôdîs – pa daũdz sliḿs. / pārveda dakteri pašaḿ saîmniêkaḿ, kas palicis sliḿs. nu tas vaīs garuôzu nekuôdīs.* ✧ ***kuôst piŕkstuos*** – ļoti nožēlot ko nepareizi veiktu, darītu. *mañ dikti patika tã drẽbe, bet tuõ jaû ãtri ispiŕka. varẽju kuôst piŕkstuôs, ka uzreĩz nenuôpiŕku.*

2. Dzelt (par kukaiņiem). *ja mušas kuôda, ta* [govis] *kâvâs aŕ mušâm, spârdîjâs. / visu laīku nekuôda* [mušas]. *uñ taga nu jẹḿ kuôst, ka nevaŕ glâptiês taîsni. / tãs blusas gulĺtãs iêmitinâjâs uñ kuôda. / pa Liẽldiênãm i jâšũpâjs, laî knaũši nekuôž. / neziņ, kas kuôž, kas durâs, bet gulệt nevaŕ.* ✧ ***katram sava ute kuôž*** – saka gadījumos, kad radusies nepatīkama situācija, nepatikšanas. *katraḿ ciĺvệkaḿ sava ute – teîc, kad dzîvuôjuôt vi·sâdi gadâs, iŕ kâc trũkumŝ jâpaciêš. ta nu teîc, ka katraḿ sava ute kuôž.* // **Būt paradumam uzbrukt, ievainojot ar zobiem, arī nogalināt (par dzīvniekiem).** *mani viš* [tas ir, suns] *nekuôda – ne viš rûca, ne kuôda* [kad gāju klāt]. */ ziŕks cic kuôž aŕ – i nikns, pikc. / ka ziŕks kuôž, ta vaîg iêduõt speķi, speķa gabaliņu. tas ẹsuôt dikti riêbîks ziŕgaḿ. ta viņš vaīs nekuôžuôt. / zaĺkši tik luõpiêm kuôda. /* [cauna] *mãjâs aŕ kuôž vistas, gũžs aŕ, zuôsļệnus* [jeb] *gũžệnus. jâ, putnus kuôda. / citas cũkas suvệnus nekuôž.* // **Iedarbojoties (uz ādu) ar kodīgu šķidrumu, izraisīt sūrstošu sajūtu (par dzīvniekiem).** *skudru pûzni nedrîkst aĩstikt, ta viņs briẽsmîgi kuôž. tuŕ kaû kuô uššaũ viŕsũ, uñ ta tâ dzeĺdina.*

3. savienojumā ar *nuõst*. **Ar zobiem tverot, iznīcināt (par dzīvniekiem).** *tãs citas bites aka kuôda nuõst tãs skudras. / tãs dârba bites tuôs tranus kuôž nuõst.*

4. Radīt nepatīkamu kairinājumu, arī sāpes (piemēram, par dūmiem, asām garšvielām). *tiẽ dũmi kuôda acês, kamệr tuõ piŕti iskurinâja. / mañ tiẽ sĩpuõli kuôž acẽs. / atlašâju tuõ etiķi, bet bija veĺ pa stiprs, kuôda mêlẽ. / cik tã sâle stipra! ka iẽjẹḿ mutê, kuôž mêlê.* ✧ ***kuôst aces laũkā*** – radīt netīkamu sajūtu, sāpes (piemēram, par dūmiem). *ka nẹvẹĺk tã krâsne, ta dũmi kuôž aces laũkã.* ✧ ***kuôst kaũlā*** – a) kaitēt; būt nepatīkami sajūtamam. *tas smagaîs dârps vĩriẽm kuôž kaũlã. katrs kuŕš tuõ nevaŕ darît.* b) sagādāt zaudējumus. *tas piŕkuḿs dikti kuôda mañ kaũlã – liẽli izdẹvumi bî.* // **Pieskaroties ādai, radīt sāpes, iekaisumu (piemēram, par asiem augiem, asu audumu).** *tas ari i tas puķu dadzis, tas neû ne·kuô kuôdîks. taḿ tik tiẽ ziêdi ta kâ rãdâs, ka viņ kuôž, bet viņ naû asi, viņ mîksti iŕ. / ja rudenî kaŕtupeļi jâņẹḿ, tãs* [sunīšu] *sệklas iêķeras, duŕ uñ kuôž. / tãs nâtres dikti kuôž, ka ravê. / cic nevaŕ nẹsât viĺlas zeķs taga – kuôžuôt. / taga jaû ciĺvệki vaīs nestaĩgâ a viĺlas zeķẽm, tãs kuôž.*

5. Būt asam lietošanas procesā (par rīku, asmeni). *vẹcaîs zãks vaîguôt pavĩlât, citâdi labi nekuôž. / tuõ iskapti iskapinâja. ta labi kuôda tuõ zâli. / šis i dikti ass kuḿpîc, dikti labi kuôž.*

6. Izraisīt nepatīkamu pārdzīvojumu (piemēram, par vārdiem). *tiẽ tavi asiẽ vârdi mañ dikti kuôda. iĺgi duõmâju pa tuõ.*

7. Saldēt (parasti par salnu). *šuôrudeñ saĺna ãtri sâka kuôst. viss puķs jaû nuõļukušas.* // **Par salu, aukstumu.** *nuô rîta bî kriẽtns saĺs. izgãju laũkã, uñ kuôda dẹgunã.* ✧ ***aũkstums kuôž kaũlā*** – saka, ja (kādam) ļoti salst, ja ir ļoti auksti. *nu jaû tas aũkstuḿs sâk kuôst kaũlã.*

kuôsties v. **1. Vairākkārt kost vienam otru, citam citu (par dzīvniekiem).** *ka ķẽve meklê êrzeļus, ta i nemiêrîgâka, kuôžâs a citiêm zirgiêm uñ zviêdz.*
2. Tvert ēsmu tā, ka pieķeras (pie āķa) – par zivīm. *ka nekuôžas us tām ûdâm, ta us tuõ kapeli daũdz mẹñcas sakuôžas. / vẹctẽs bî puĺku samakšķerêjis* [zivis]. *ẹsuôt labi kuôdušâs, nãkušas uz ãķi.*
3. Pievērst uzmanību; izrādīt simpātijas. *nu teû nekuôdâs vis tãs ciêma meîtas!*
4. Piesūkties (par dēlēm). *tãs bi seviškas dêles, tâdas islasîtas bi. mẹĺlâs dêles – tãs nekuôdês, bet tãs bi, kas kuôdês.*
5. Krāsoties (par dziju, audumu). *dzives nekuôdâs šuôreĩz, švaka pẽrve.*
kuôši adv. **1. Skaisti; grezni.** *ka saģêrbâs tãs meîtas, ta jaû kuôši isskatijâs. / es nenãcu šaî viêtâ savu miêgu izgulệt. nãcu ệst, nãcu dzệrt, nãcu kuôši padziêdât. / redz, kâ kuôši brãļi dziêd aî savâm mãsiņâm! / visi putni kuoši dzied, dzenis vien nedziedaja.* (Bitners 1844, 118) */ redz, kâ kuôši nuôziêdêja vẽja laûsta âbelîte! / nu dikti kuôši jaû isskatîjâs* [salmu cepure]. *uñ mẹĺlu bañti aplika apkârt.* **// Labi; lepni.** *ej, mãsĩna, taûtĩnãs, dzîvuô kuôši aĩzgãjuse – celiês agri, staĩgã lệni, laî guĺ vĩra tệs, mãmĩna.*
2. Spilgti, arī skaisti (par krāsu, tās toņiem). *tik kuôši dzẹĺtãns zirks uñ laûka piêre! / sệrkanu pẽrvẽjuôt, piêbẽra mẹĺlu pẽrvi. uñ dzives isnãce kuôši sệrkañbrũnu krãsu. / tã drãnele vê kuôši baĺta.*
kuõšļāt, arī ***kuõžļāt*** v. **Vairākkārt kost (ko).** *zirgi glezệ pavadas. kuõšļâ tas tâ bûtu. / vẹcaîmãteî zuôbi švaki, iĺgi kuõšļã tuõ maîzi. / kuô tig daũdz žļẹkstinâs! žļẹkstina, ka kuõžļâ.*
kuôšs, ***-a*** adj. **1. Skaists.** *ka gãj staĺlî, ta ûzviĺka vîrsû tuõ nâtnuô* [lindruku], *laî nenuôķẽrnâ* [*mārkšainuo* lindruku]. *ka iêiẽt istubâ, laî viš kuôš vêl i. / kuôša pļava, kad nuôpļãva, vêl kuôšâka, kad sagrâba. vêl juô kuôša, juõ ražẹna, kad sameta kaûdzîtê. / kuôšu* [meitu] *mãte taûtâs deva, vêl kuôšâkas mum̂s palika. vêl kuôšâkas mum̂s palika citas taûtas kaĩtinât. / tâc kuôš laĩciņš. jâiẽt siênu grâpt.*
2. Spilgts (par krāsu). *šuôreĩz isnãce tâda ziĺgana tã dzive, nebûs kuôša. / tã krãsa dikti kuôša, tâda ektîga.*
kuôšumkrũms subst. **Krāšņumkrūms.** *skaîsc viš i tâc kuôšum̂krũms. / gaî tuõ dârza malu i nuôstãdîti kuôšum̂krũmi, labi isskatâs.*
kuôšums subst. **Skaistums.** *iî Ãdama asaras – tas tâc kuôšuma krũms. rudenî iĺgi stãv baĺtas uôgas. / laûstâs sirdes stãdija priêka dẽļ uñ kuôšuma dẽļ.* **// Skaists priekšmets.** *zaķpriêviêti gaî spuõguli lika kâ kuôšumu. zaĺš uñ smuks. / kniẽpteņi i tâc kuôšum̂s piê taûtastệrpa.*
kuôvãrnis, arī ***kuõvãrnis***, ***kuôvârnis***, ***kuõvârnis*** subst. **Vidēji liels plēsīgs vārnu dzimtas zilganmelns putns ar pelēku pakauša un auss apvidus apspalvojumu (*Coloeus monedula*).** *kuôvaî̃nis* [jeb] *kuõvaî̃nis i mẹĺls putnis. / kuôvãrnis dzîvuô uz laũkiêm, ligzdu taĩsa kuôkâ. / kuõvãrņi i daũdz. bi iêtaĩsîši ligzdu* [skurstenī]. */ kuôvãrņi i baruôs. / es tik strazdu pazĩstu, bezdelĩgu, ciẽlaviņu, zvirbuli, zĩlîti, vãrnu, kuõvãrni, kraûkli. / kuôvaî̃nis.* (LVDApr. 438)
kuõžļāt. Sk. *k u õ š ļ ā t .*
kupača, arī ***kupačs*** subst. **Kupica.** *kupača i laũku ruõbeža, blakus kaĩmiņam̂. vidû stabiņš, apkârt ciĺnis. / kupača bi ruôbežzîme. rubežas kupača. uzbẽra jaûnu kupaču, ka vẹcâ bi izzuduse. / kupača – tuõ jaû mẽrniêks izdarija. vidû iêlika akmeni, apkârt apraka grãveli, ustaĩsij tâdu kaĺniņu. / kamệr rasa,* [pļāvējam] *jãnuôvẹĺk ruõbeža. pa rasu nuõiẽt nuô viênas kupačas uz uõtru. / kuo tie tệva suņi rẽja, uz kupača tupệdami.* (LFK 1818, 2037)
kupāt, arī ***kupāties*** v. **1. Palielināties tilpumā, apjomā; plesties; celties; augt.** *maîze rûkst kupâdama. / piẽns rûkst kupâdam̂s. / piẽns gŗãpî sâka kupât – cẹĺtiês. / kupât* [ir] *kustệt, cẹĺtiês. viĺla, piẽns kupâ. / kupâ – tas i, ceļâs uz aûkšu, rûkst. piẽns kupâ uz aûkšu. / kupâ labi aûguse labība, aûg kupâdama. / piêpe aûg liẽlâka – kupâ. / tu viņu* [tas ir, vilnu] *nuôspiêd, bet viņa kupâjâs aka aûkšâ.*
2. Kļūt bagātākam. *kupâta kupâja aûniņam̂ viĺla, tâ laî kupâja nama saîmniêce! – dziêd ķẹkatas. tas viss uz labu. / kupât – laî piĺls viss bûtu, laî visa kâ bûtu pa·piĺlam̂. / laî kupâ nama saîmeniẽce! – tas duõmâc, laî viņa bûtu bagãta.*
kupẹna subst. **Sniega kaudze, kas izveidojusies (parasti) vēja iedarbībā.** *vẽš sadzinis sniêgu liẽlas kupẹnas. / kuôku, mãju ẹ̃nâs – visûr bi kupẹnas. / saĺmu kaûdzes iẽsnigušas liẽlâ kupẹnâ, nevaî ne isplûkt. / šuôgad âbele ziêdêja kâ kupẹna baĺta. / šuôgad* [ganos] *iẽt desmit aîtas ta kâ kupẹnas.*
kupere, arī ***kuperis***, ***kupers*** subst. **Lampas kupols.** *kupere, kuperis bi us tãm gaĺda laműpâm. / bija laműpa a kuperi. tuõ lika uz gaĺdu. /* [lampai] *apakšâ bi kãja, virsû kuperîs nuô stikla.* ☐ ***kuperes laműpa*** – galda lampa ar kupolu. *ã, tas jaû nuôpirĉis kuperes laműpu! jaû kuñgiêm* [bija]. *mum̂s* [tikai] *pêc Pasaũles kara. / kuperes laműpaî kupere bi virsû, laî gaîsma nespîd virsû. / kuperes laműpa spiêda gaîsmu*

uz viênu viêtu. kupere arî bij nuô stikla. / piê kuperes lamꞋpas rakstu dârbus strâdâja, adija, skruõderi šuva.

kuperlamꞋpa subst. **Galda lampa ar kupolu.** *kuperlamꞋpas a bi liẽlas arî pẹ̑du. uz gaĺdu bi liêkamas.*

kupers. Sk. *k u p e r e .*

kûpēt v. **1. Izplatīties gaisā (par dūmiem).** *turî sâk kûpẹ̑t dũmi. ka tik nev kâda skãde! /* [aizdedzināto] *skaliņu liêk us pĩpu, uñ vẹĺk. kûp dũmi nuô mutes biêzi juô biêzi. / šuôrît liẽls saĺs. braûcuôt zirgiêm dvaša kûp kâ dũmi.* **// Radīt dūmus (par ko degošu).** *egles skali uñ priẽdes skali vaĩrâk kûpẽja, bẽrza dẹga gaîši – bez dũmiêm. / nu tiẽ ķiẽnîši* [eglītē] *dikti sâka kûpẹ̑t.* **// Būt tādam, no kura plūst dūmi (par to, kurā kas deg).** *ustaĩsija rũķi* [..], *bet* [tas] *tâ kûpêja. / võraṃ̂ pĩpa negrib kûpẹ̑t.* ☐ ***pir̂ts*** **(**arī ***smẽde*****) *kûp*** – saka par pirti (smēdi), kura tiek kurināta. *mẽs visi ẹsaṃ̂ piẽdzimuši pir̂tî. ta jaû pa nedẽļu, pa dârba diênu redzẽja, kur̂ pir̂te kûp, ta jaû zinâja, kas tur̂ bûs. / ka smẽde kûpêja, ta varêja vẹst zir̂gus kaĺt.*

2. Būt tādam, no kura plūst siltums (par karstu, mitru priekšmetu). *aîtu sũdi ir̂ kârsti uñ saûsi. ka pajẽma dakšu uñ pacêle, ta viņi kûpêja.* **// Par sakarsušu, arī mitru ķermeni, tā daļām.** *pa Ziêmassvẹ̑tkis krustija* [dēlu]. [villainē satīts,] *puĩšelis kûp nuô siĺtuma. / kâ mugura kûp – teîc, ka kuô stipru dara. nu gañ pļãvâm šuôrît, ka mugura slapja kûp.* ✧ ***mīlestībā kûpēt kûp*** – saka, ja (kāds) dedzīgi mīl. [kāds puisis] *mīlestîbâ kûpẹ̑t kûpẽj. viņš sagãj piê Kačas septiņus gadus uñ ne pîrkstiņa nepiẽlika.*

3. Celties augšup un izplatīties uz visām pusēm (par ko vieglu, par kā sīkām, smalkām daļiņām u. tml.); putēt. *puĩši gãja braûktiês. nuõskrêja, kâ smiĺtis viẽn kûpêja.*

kupieris, arī ***kupierlãde*** subst. **Neliela kastīte, lāde (parasti rotaslietu uzglabāšanai).** *kupiẽris bi tâc kastelis, tâdas lãdîtes a lîku vâku. kupiẽrlãdîte. / kupiẽrlãdîte i mazâka. tur̂ kreĺles, saktas lika meîtas.*

kupināt v. **Sildot recināt; ļaut sarecēt (par pienu).** *mãte salêja gr̦ãpî piẽnu kupinât.* ☐ ***kupināts piẽns*** – biezpiens, kas iegūts, nesildot vai nedaudz sildot rūgušpienu. *kâdreĩz bi kupinâtaîs piẽns uñ ķẽrnas piẽns, uñ salĺdaîs piẽns, uñ rûgušaîs piẽns. / rûgušpiẽnu nuôsiĺda, uzliêk uz marĺli, nuôtecina, ta i biêspiẽns* [jeb] *kupinâc piẽns. / biêspiẽns – kupinâc piẽns. saraûdzê vâjpiẽnu. pastãv, uzleî uz marĺlîti, addalâs tãs sulas. / nuôrûgušuô piẽnu islêja uz drãnu bes siĺdîšanas, laî nuõtẹk. ja viš bi kârtîgi nuôrûdzis, ta bes siĺdîšanas. bet, ja viš nebi tik ciêti sarûdzis, ta bišķi sasiĺdija. tas bi kupinâc piẽns. / siĺdîc piẽns i tâc, kuô siĺda, ciêtu taĩsa. tas jaû nav ta kupinâc piẽns. tuõ jaû vaĩs nevar̂ ệst. tas tik priêkš siẽriêm.*

kûpināt v. **1. Žāvēt dūmos (zivis, gaļas produktus).** *kas tâdi mazâki* [mencas], *tuõs apaļus a visâm galvinâm lika bedrê uñ kûpinâja. / iêbẽre iêkšâ taî bedrê* [čiekurus], *aĩzdedzinâja uñ kûpinâja* [mencas]. */ išș̌ẽrdâm mẹñcus. mazâkuôs kûpinâja, liẽlâkuôs sâlija kastês uñ veda uz Liẽpâju. / mẹñcus kûpina uñ siļ̦ķes kûpina. mẹñcus, plekstes vaĩrâk teîc, ka kûpina. / taga tiẽ kûpinâtiê mẹñci ta kâ tâda sûna. ne tã gârša, ne·kas.*

2. Panākt, būt par cēloni, ka (kas) kūp. *aiz kalnīna dūmi kūp. kas tuos dūmus kūpināja? sẹskis dara alutīnu, tas tuos dūmus kūpināja.* (LFK 1961, 11139) **// Smẽķēt.** *viñš bî liẽls pĩpmanis, caũri viẽn kûpinâja papirosu.*

3. Dedzinot ko (piemēram, kadiķus), panākt, ka telpā uzlabojas gaisa kvalitāte, tas kļūst aromātisks. *istubu vaîg kûpinât a kadeģîêm, laî labâks gaîss. tuõ darija a·viênu viẽ. / ka iêdẹdzinâja kadeģîti, ta kûpinâja, laî i laps smaks.* (LVDApr. 384)

kûpinātava subst. **Celtne, ierīce (zivju, gaļas produktu) žāvēšanai dūmos.** *turî kûpinâtavâ* [jeb] *žâvẹ̑tavã bija šîberis. ka sakarinâja gaļu, ta tuõ šîberi râva vaļã.*

kupķēzis, reti ***kopķēzis*** subst. **Galerts.** *kupķẽzis* [jeb] *galerc i nuô galvâm, nuô kãjâm, neû maĺc. parasti visu, kuô kaûn uz laũkiêm, vãra kupķêzî. ka kava cũkas, ta tas kupķêzis vaĩrâk iznãca. / tad jaû vãrij kupķêzi nuô cũkas gaļas. tag saûc galerc jâ, bet ta tuôreĩz – kupķêzis. viêns uñ tas pac. a kuô ta tu samaĺsi tuõ kupķêzi? tas tik tagad i, ka taga maļ̦. bet tuôreĩz jaû maĺc tâc nebi. savãrij visu gaļu, sagriêza a nazi vaî jẽma sakapât. / kopķẽzis* [ir] *nuô teļa gaļas – kãjâm, galvas – vãrîc galerc. /* [zivis] *savãra galerî, kupķẽzî. kupķẽzi saûca kâdreĩz galeri. / ka tâdas liẽlas guôdîbas bi, ta jaû maîze, kupķẽzis bi. / vẹcâki pa mani* [galertu] *saûca kupķẽzis. tuõ galeri taga vaĩrâk teîc, ta jaû kupķẽzi* [sauca]. ☐ ***liêkumu kupķēzis*** – no mājdzīvnieku iekšējiem orgāniem un galvas, kājām gatavots galerts. *ka nuõkaû cũkas, ta vãrija nuô liêkumu kupķêzi. laî labâki sasaĺtu, lika ari kâdu kaũlaînu gabalu klât. ta visu sakapâja abrã a kaplīti uñ uzlêja tuõ pašu vãrîtuô zupu virs̀û. uñ ta viš sasala. tuõ kupķêzi vãrija puĺku. pir̂ka ari*

Liẽpājā nuô slaktera liêkumus uñ vārija – buļļu liêkumus. tuŕ bi kājas, gaĺva, plūči, siŕde. kuņģis bi vêl. tiẽ skaîtijâs liêkumi. istīrija, kājas nuôsvilinâja. tuŕ nu pamatîks galeris bi.

kupli adv. **1. Tā, ka ir biezs cers, daudz lapu, ziedu (par lakstaugiem).** *tã irâd neaîzmiŕstulîte. es viņu tik tâ isplûcu a visu sakni uñ uzliêku uz šķīvja, uñ iêņesu iêkšâ, laî viņa tâ kupli ziêd.*

2. Tā, ka nav cieši apkļauts (par apģērba gabalu). *svârkaṁ vaîg pastuõti piêšūt. sęŕkanaṁ liñdrukaṁ piêšuva, ta stāvêja kuplâk.*

3. Tā, ka ir lielāks apjoms. *ugune blãvuô, ka tãs liêsmas sit kuplâk uñ aka mazâk. ka tâda tręknâka maĺka, ta tâ i.*

kupls, ***-a*** adj. **1. Tāds (koks, krūms), kam ir biezi saauguši zari, bieza lapotne; tāds (lakstaugs), kam ir biezs cers, daudz lapu, ziedu, rogu.** *kļava aûg kupls kuôks. tas neaûg slaîks kuôks. / muṁs te žuôks i nuô jasmiņiêm. suôla šuôgad aka apciŕpt, laî viš aûg kupls. / tã jaû aŕ i liẽlâ smiĺga aka, tã i tã pati kuplâ smiĺga. / dârza neļķe tâda kupla. / labîba aûg viêtâm kuplâka, viêtâm plânâka.* **// Biezs, blīvs (par dūmiem, mākoņiem u. tml.).** *tęs tâ mâcêja izlaîst kuplu dūmu. viņš jaû kârtîgi pīpâja.*

2. Tāds, kam ir biezs un samērā garš apspalvojums (par dzīvniekiem, to ķermeņa daļām). *gaîliṁ i kupla aste, lîkâm spaĺvâm. / kupla aste bi viņaṁ* [tas ir, sunim]. **// Biezs, garš, arī sprogains (par apmatojumu).** *manaî mãsaî bî dikti smuki, kupli mati.*

3. Plats, arī krokains (par apģērbu, tā daļām). *gaŗas ruôkas bi krękliêm, kuplas ruôkas. / es, taûtâs aîziẽdama, krustamãti neaîzmiŕsu – sedzu baĺtu viĺlânîti kuplajâmi bârkstîtêm. / nîcenieku liñdrukaṁ vaîg bût kuplaṁ. viņaṁ kuplâkaṁ vaîg bût. / sâka šũt aŕ tâdus apakšsvârkus. uñ sakņuõkuôja, kuŕš jaû tig nu kuplâku varêja.* **// Tāds (cilvēks), kam ir plats, krokains apģērbs; resns.** *kupla gañ bi tã Ģẽža. baĺlê puîši nevarêja abgriẽst.*

4. Bagātīgs, bagāts; liels. *tuŕ bi dažâdi krãmi, laî* [Ziemassvētku dāvana] *kuplâka uñ raîbâka isskatâs. / taî meîtaî bi kuplis pũrs. / te* [fotogrāfijā] *i piĺls, kupls gaĺc. / mañ jaû kupla dziṁta. / viņi bi tâda kupla ģimene. bi vaîrâk tiẽ bęŕni. / senâk Nîcã bi kuplas ģimenes.*

kuplums subst. **1. Vispārināta īpašība → *k u p l s* (1).** *piĺlâ mẽnesî ka stãda, ta aûg kuplumâ. / pàegle i tã, kaṁ viêna puse i baĺta uñ viŕspuse i zaļa taî skujaî. ja viņu sâk laũzît, ta viņa vaîrâk tâduôs kuplumuôs isiẽt. / bērziņ, tavu kuplumīnu līdz pašai zemītei!* (LFK 1961, 10542)

2. Vispārināta īpašība → *k u p l s* (3). *visi jaû nevarêja istaîsît tuô kuplumu* [apakšsvārkiem] *nuô pat pašas aûkšas. smukâk jaû bi, ka nuô pašas aûkšas bi kupls. / laî svârkiêm kuplums bûtu, ta tâ šreji griêza. / tã kleîta bî šũta tâda kļošaīna, meta tâdu kuplumu uz apakšu. / manaṁ liñdrukaṁ i piêci metri. viñš męt tuõ kuplumu.*

kuprains, ***-a*** adj. **Tāds, kam ir kupris.** *es Liẽpājã piŕms kara redzẽju viênu kupraînu vīru. viñš jaû vęc bija.*

kupris, arī ***kupre***, ***kuprs*** subst. **Izteikts leņķveidīgs mugurkaula izliekums vai krūškurvja izliekums uz mugurpusi.** *kupris i mugurâ. mugurķaũls taṁ tuŕ laûsc. / kaṁ kupris mugurâ, tuõ aŕ teîc pa kumpu. / mãte rãjâs uñ a ruôku iẽsita pa plęcu. bet puîka tik saliẽca muguru kuprî, laî sit veĺ. / par kuo manim līkas kājas, par kuo kuprs mugurā?* (LFK 1961, 10105) */ mugurâ tã kupre sâk sâpęt.* **// Polsterējums apģērba mugurdaļā, kas atgādina mugurkaula izliekumu.** *taṁ puīšiṁ isârdija tuõ praku, ku viš iẽs piê meîtu. mugurâ vîli* [izārdija] *uñ uššstopêja tuŕ kupri – kuô mîkstu. viñš iĺgi staīgâja a tuõ kupri.* **// Kūkums, izliekums (kādā ķermeņa daļā).** ☐ ***uzmest*** (arī ***celĺt***) ***kupri*** – (iz)liekt muguru uz augšu. *nesêdi tâ, kupri uzmetis! / uz lępnu teîc – viñš veĺ vaîrâk izliêkâs: juô kaķi glaũda, juô kupri ceļ̂.*

kuprītis m., ***kuprīte*** f.; subst. **Cilvēks, kam ir kupris.** *nuô dzimuma viņa bi kuprîte. / kuprîtis aŕ i gaũdęņs.*

kuprs. Sk. *k u p r i s .*

kupsna. Sk. *k u p š ņ a .*

kupšis subst.; novec. **Tirgotājs.** *senâk bî kupši. tas tâc tiŕguôtâjs. maz jaû tâ teîca. / kupšis i tas pārdevējs.* **// Zivju uzpircējs.** (Laumane 2019, 361)

kupšņa, arī ***kūpšņa***, ***kupsna*** subst. **Vēja sadzīta smilšu vai sniega kaudze, arī paugurs.** *kupšņa i tâc sabęŕumṁs. / vẽš sadzinis sęŕtâ liẽlu sniêga kupšņu. / ziêmas ceļi saputinâti a sniêgu, uñ izbraûc bedres. tuõs sniêga sadzinumus saûc pa kũpšņâm* [jeb] *kupņâm. sniêga kũpšņas. / kupsna.* (ME II 319)

kupt v. **Recēt (par pienu).** *nu jaû sâk kupt piẽns.* ☐ ***kupis piẽns*** – sarecējis (parasti bez sildīšanas), no sūkalām atdalījies vai (nedaudz sildot) atdalīts rūgušpiens; biezpiens. *kupušpiẽns iŕ cic – tuõ nelej uz*

drãnu, acmeļ tãs sulas tâ·pat. tad iẽliêk šķĩvî – tas ir kupis piẽns. ệd piê rãceņu. / iẽnes tuõ kupušuô piẽnu! / kupušpiẽnu sataĩsa a pakreîmîtêm, ķeŕnspiẽnu. a tuõ attaĩsija tuõ kupušuô piẽnu.

kûpt v. **Kūpēt.** *kas tur kūpa, kas tur dega viņā meža galīnā? es uzgāju sveķa cẹlmu kūpam vien, nedẹgam.* (LFK 1961, 11027)

kupuols subst. **Abažūrs (parasti puslodes veidā).** *piŕmâk bi tâdas mazas lamp̃as bes ciliñdra. vệlâk nãca tâdas liẽlas aŕ kupuôliêm. / skruõdera lamp̃a bi aŕ kupuôlu. apakšu saûca pa pệdu.*

kûpuoņa subst. **Neliels pārnēsājams gaismeklis.** *tâdas mazas kûpuôņas bi aŕ. tãs lika iêkš tã luktura aŕ, ka gãja us staĺli.*

kupušpiẽns subst. **Sarecējis (parasti bez sildīšanas), no sūkalām atdalījies vai (nedaudz sildot) atdalīts rūgušpiens; biezpiens.** *kupušpiẽns bi tâc. nuôlika spañnîšuôs piẽnu, laî sarûkst, bišķi nuôlika siĺtumâ. ta viš pacêlâs tâ uz aûkšu. nê, speciãli siĺdîc* [netika], *nê. tik viņu nuôlika siĺtâkâ viêtâ, laî viš vaŕ sarûkt. uñ ta viš pac pacêlâs nuô tãm sûkalâm uz aûkšu. veĺ bišķi pamaĩsija viņu* [tas ir, pienu], *ta viš vêl pacêlâs uz aûkšu. nu uñ tad* [sarūgušo pienu] *ûzlêja us kâdu nâtnu lupatu, us kâdu šķidrâku bišķi. uñ ta viš* [tas ir, sūkalas] *istecêja. / kupušpiẽns bes siĺdîšanas taĩsîc. biêspiẽnu kârsê. / kupušpiẽns i biêspiẽns. caũr maŕli islej, teîc – nuôkupina. kad·reĩz nuôsiĺda aŕ. bes siĺdîšañs aŕ vaŕ – ka tâ labi nuôrûdzis. / kupušpiẽnu piêstrêba piê saûsu rãceņu, piê maîzes.*

kur adv. **1. Ievada jautājuma teikumu, jautājot par nezināmu vietu vai virzienu.** *ku tuõ piẽna skutulĩnu pakavâs? pabâž pagulĩtê. / kuŕ nu tu skriêsi? vaî ta tevis tuŕ ari vaîg? / kuŕ ta pamuka tiẽ suņi? / kuŕ tu salasiji tik smukas sẽnes? šuôgad jaû maz iŕ. / kuŕ ta dzîvuô tã vẹcã Añna? / ku nu akaĺ nuôskrêja visi bệrni?* ☐ ***kur (tad nu veĺ) citūr*** – tieši tur, tikai tur; nekur citur. *kuŕ tad nu veĺ citũr es aîziẽšu! pastaĩgâjuôs te pa laũku tik. mañ tãs kãjas vẹcas, sâp.*

2. Norāda uz nezināmu, nenoteiktu, arī vēl neminētu (kā atrašanās, darbības) vietu. *ziŕgaḿ kulê iêbẽra aûzas, ka braûca ku.* / [veļu] *salika skapî va lãdê, va kuŕ – kuŕ jaû kuŗaḿ bî. / siẽvas sagaĩšas tâ čalî nu, ka vaŕ dziŕdệt kuŕ. / ta saûca gvaĺtes, ja kâc bi iêkritis kuŕ.* / [galertu] *izleî us šķĩvjiêm va bļuõdelî kuŕ.* ☐ ***kur (nu) kuŗais*** (arī ***kurais***, ***kurš***) – a) dažādās, atšķirīgās vietās; kur pagadās. *spẽle bệrniêm – viêns aĩstaĩsa acis uñ neskatâs, citi paklîst kuŕ kuŕš, paslêpjâs. / ta* [senāk] *jaû visi gãja* [urinēt] *kuŕ kuŗaîs.* b) katrs uz savu pusi, katrs citā vietā. *ka visi izgãjãm nuô mãju uz darbu vaî kuŕ nu kuraîs, ta tas sunĩtis gãja piê kaĩmiņu. / vẹcãmãte bî palikuse viêna pate mãjã. citi visi bî izgaîši kuŕ nu kuŗaîš. / tiẽ jaûniẽ pa diênu naû mãjã, kuŕ kuraîs i – viêns i dârbã, cic piĺsâtã.* ☐ ***diêz*** (novec. ***kazi***) ***kur*** – kādā, tieši nenoteiktā vietā. *diêz ku tã šņubdrãna? gribu dẹgunu nuôšņûkt. / diês kuŕ viņas* [tas ir, grāmatas] *nuôbâstas, kuŕ viņas iŕ? / ja mañ nebûtu uzgãjse tã slimîba, diês kuŕ ta es nebûtu nuõskrejse. / te·pat jaû bija nazis, bet kazi ku palika?* ☐ ***kaût*** (reti ***kaũt***) ***kur*** – a) kādā, tieši nenoteiktā vietā. *Pẽteris jaû kaû ku te i. / plaûšas nelika guôda gaĺdaḿ. siŕdi, aknas kaû kuŕ piêlika. / jâ, mañ viņa* [tas ir, asinszāļu tēja] *kaû ku kulîtê iŕ aŕ.* b) kaut kurp. *viņa* [tas ir, māte] *kaũ kuŕ bi izbraûkuse us kâdâm tâlâm dzĩrnavâm laĩkaḿ, tuŕ us Krûti vaî kaũ kuŕ.* c) apmēram; aptuveni. *tad bî vệtra kaû kuŕ ap viênpacmit baĺlẽm.* ☐ ***kur nekur*** – kaut kur. *nezinu, kuŕ viñš* [tas ir, mazbērns] *taga iŕ. bûs aîsskrêjis kuŕ nekuŕ aka.* ☐ ***ŗẹti kur*** – reti, retās vietās. *ŗẹti kuŕ taga vaŕ ŗẹdzệt svêteļus.* ✧ ***maz kur*** – bieži. *saîmniêcĩbã mas kuŕ vaîg tâdu mañgali. / va ta maz kuŕ vaîg tuõ daîktu? tas jaû visuŕ nuõdẹŕ.* // savienojumā ar *raũ*. **Lieto, lai pievērstu uzmanību kam redzamam.** *dziŕnâkslis istaĩsijis, raũ ku, tîklus. / iznesîs, raũ ku, bļuõdu.*

3. parasti izsaukuma teikumos vai retoriskajos jautājuma teikumos. **Lieto, lai izteikumam piešķirtu pastiprinājuma nokrāsu.** *es tevi vaĩ negribệju pazĩt. ku tas laĩks, ka nebijâm tikušiês! / ku tev aces vaĩs rãdîs! / ku tev dârbu nebûs! tik jâpruôt izrîkuôt. / ku šuõ* [augu] *liêtuôs! / ku saîme bes siĻķêm! veda pa pušmucaî mãjâ. / vẹcaîs* [kaimiņš] *tuõ guni teîca. ku tiẽ laĩki!* // **Norāda uz pazīmes pakāpi; norāda uz parādības kvantitātes emocionālu vērtējumu;** ***[II]cik*** **(2).** *vaî stuĺps, ku mîksta viĺla uñ baĺta! / tâc maģĩns jệrs, bet ku dũšîks. / a ku ektîks* [degvīns]! *tas kaš rīklê.* ✧ ***kur tad*** – lieto, lai pastiprinātu, izceltu izteikuma saturu. *bet kuŕ ta braņgas zemenes! saĺdas uñ mîkstas. / ku ta nu nãks kâdi kari! ku ta nu bûs kâdi badi! / taga jaû visi luõpi islẹpuši, ku ta veĺ ciĺvệki.* / [audeklu] *uz zemi balinâja. tuŕ jaû nãca zâlîte uz aûkšu. ku ta viš sapũs! / ku ta nuô liẽsas cũkas dabuĩsi kâdu taûku! / kuŕ ta teû tãs sẽnes bûs, ka liêtus nelîst! / nu Añna, kuŕ ta Añna! tã jaû pa apaļu priêkš precêšanâs.*

4. savienojumā ar verba nenoteiksmi. **Norāda uz vietu, ar kuru saistīta verbā nosauktā darbība.** *suñs nu neziñ kuŕ sprukt. / tuŕ jaû i ku paslệptiês.* // **Norāda uz to, kurā, piemēram, ko novieto, glabā.** *te muḿs i ku puķes stãdît. / mañ nebî ku gulệt. tuŕ bî daũdz tuõ kâziniêku.*

5. konj. noz. **Saista virsteikumu ar teikuma priekšmeta palīgteikumu.** *pa·priêkšu bî jâatruôd, kuŕ i tã vaĩna mašĩnaî. / ku tuõ petruõliju lêja, tas bi nuô glãza tas buñduĺs. / ku baznîcâ gãja, tiẽ bi smaĺki krę̃kli, nuô liniẽm. / tiẽ savâ stârpâ ķiĺduôjs, ku tâdi nesaticîgi ciĺvę̂ki.*

6. konj. noz. **Saista virsteikumu ar izteicēja palīgteikumu.** *suka i, ku zirgus sukâja. / sviķis* [mucai] *i tas, ku gaîsu laîž iêkšâ, ãniķis i, ku tęcina alu laũkâ. ja sviķi neattaĩsa, ta alu nevaŕ nuô mucas islaîst – netę̂k.*

7. konj. noz. **Saista virsteikumu ar apzīmētāja palīgteikumu.** *braûcuõt baznĩcâ, pãrklâja tuõs maîsus, kuŕ sêd, aŕ labãkiẽm, jaûniẽm deķiẽm. / nu daži bi viĺnas lakati akaĺ, ku ziêmâ sêja. / piê tãs putras êde – tuõ es pate redzẽju – gaļas sâlĩmu, ku gaļa sâlîta. / sveši zirgi, kas piŕkti, aceruôtiês tuõ viêtu, kuŕ ę̂st duõc. / tam̂* [ratiņa] *spârnam̂ katrâ pusê iŕ ãķîši, ku aĩzliêk tuõ dzivi. / katram̂ steliņģiņ̂ pretî nuô aûkšas i caũrum̂s, ku iêbâž siênu va âbuôliņu taî redelê. / guôvîm êdiêns bi kastâ. bi kasti klẽtî, ku labĩbu sabẽra. / tĩtaram̂ i neliẽls knãbis, ku nãses, mêle. / tâdi mãla traũciņi aŕ mum̂s i, ku alu dzę̂rt.*

8. konj. noz. **Saista virsteikumu ar papildinātāja palīgteikumu.** *ku tâdi lapu kuôki* [mežā] *aûg, tuõ saûc pa sûnâksli. / Bradumi bi pļavas. es nevaru acę̂rę̂tiês, ku bi tiẽ Bradumi. / ku kulĩkstuôt nuõkrît tâdas nuõputas, ta tãs vâķa. / senâk vaĩrâk sutinâja* [kāpostus]. *ku liẽlas* [kāpostgalvas] *bi, griêza us pusi, ku mazas – vęsęlas lika. / raũ, ku i tã grãmata! / re, ku kâzeniẽki braûc!*

9. konj. noz. **Saista virsteikumu ar vietas apstākļa palīgteikumu.** *ku tas êrzelis bi, turŕ tãs ķẽves veda. / kuŕ viš* [tas ir, ebreju tirgotājs] *gulêja, turŕ jaû viņam̂ iẽdeva* [barību zirgam]. */ ganîkle beîdzâs, ku meš sâkâs. / ižžâvê* [zirga] *âdu. ta vaŕ likt, kuŕ grib. / šuôgad tâdas plûdas nuô ęzęra – kuŕ viẽn skatiês, viss aŕ ûdeni.* **// Saista salikta teikuma komponentu ar palīgteikumu, kas konkretizē šajā teikuma komponentā minēto apstākļa vārdu, un vienlaikus norāda uz vietas attieksmi starp tiem.** *nuôliêc tuõ grãmatu turŕ·pat, ku pajẽmi, taî pašã viêtã!* // savienojumā *kur* (*tik*) *viẽn*. **Saista salikta teikuma komponentu ar palīgteikumu, norādot uz vietas attieksmi starp tiem, kā arī uz citu (piemēram, nosacījuma, seku, pieļāvuma) jēdzienisko attieksmi starp tiem.** *kuŕ tik viẽn gãju, te kaĩmiņuôs visũr aûga puķes.*

10. konj. noz. **Saista virsteikumu ar pieļāvuma palīgteikumu.** *laî kuŕ tu iẽtu, visũr vaîg naûdu.*

11. konj. noz. **Saista virsteikumu ar cēloņa apstākļa palīgteikumu**. *jaûniêm kũlêjiêm tas* [tas ir, kulšana *rakstā*] *neveĩcâs, kabinâjâs viênam̂ uõtram̂ aîs spriguļa, kuŕ vęciê ļaûdis viênmę̂r bãrâs uz jaûniêm, kas nemâcêja sasist rakstâ.*

12. savienojumā ar verba personas formu, tā divdabi ar izskaņu *-dams*. **Norāda uz darbības, norises, atrašanās vietas pieļāvumu.** *tajãs mãjãs bî liẽla nekârtîba – ej kuŕ iẽdam̂s, visũr muîžļi.* ✧ ***kur bijis*** **(**arī ***gadījies*****),** ***kur nê*** – saka, ja kāds pēkšņi, negaidīti (kur) ierodas, parādās. *kuŕ bijis, kuŕ nê, – žĩc klât uñ teîc, laî pę̂rk prũsines. / kuŕ gadîjiês, kuŕ nê, – tas kaķis te isskrêja, sâk maĩsîtiês pa kãjãm.*

kuratōrs, arī ***kuratuors*** m., ***kuratōre***, arī ***kuratuore*** f.; subst. **Persona, kurai uzdota (darba) organizēšana un vadīšana.** *kuratõrs bi tâc uzņẽmêjs, ûspiŕcêjs. uzņẽma meža cîrsmas, ta maksâja ciĺvę̂kiêm. kuratuõrs tas adbiĺdîgaîs bi.*

kuražīgs, ***-a***, arī ***kurāžīgs***, ***-a*** adj. **Spēcīgs, enerģisks, arī ražens (par cilvēku, tā augumu).** *kurãžîks* [ir] *stiprs. / tas puĩšis kurãžîks – trîs pũru rudzu pa trepêm vaŕ ûznęst. / nu tas i tâc stiprs, vot, kurâžîks, jâ. / kurãžîks – tas tâc dârbîks* [cilvēks]. */ restiķis i tâc rę̣sns, kuražîga aûguma. kuražîks i tâc ražę̂ns, dižę̂ns. / izdarîks aŕ i kuražîks.*

kuŕciens subst. **Varžu radītās skaņas.** *kuŕciêns i naģu dziêsma. / naģu kuŕciêns vakarâ tâlu dziŕdam̂s.*

kurēt v. **Kurināt.** *kad liẽluô krâsni sâk kurę̂t, ta istuba siĺta. / ka i izrûdzis, ta vaîg kurę̂t krâsni.*

kuriene, arī ***kuŗiene***, ***kuriena*** subst.; parasti savienojumā ar prep. *nuo*, *uz* jautājuma teikumos. **Lieto, jautājot par (nezināmu) vietu, virzienu.** *tâda duôbja skaņa. nuô kuriênes tã nãk? / us kuŗiêni tu iẽsi? / nuô kuriênes i tas võrs viņaî?* // stāstījuma teikumos. **Norāda uz (parasti nezināmu, nenoteiktu, arī vēl neminētu) vietu, virzienu.** *ka gãja jũr'â,* [..] *gribêja zinât* [..], *kuriẽnâ nav akmeņi.* (Svent. 82) */ viņš* [tas ir, kaķis] *mum̂s piẽklîda neziņ nuô kuriênes. / sîku preci atnesa žĩdi. viņi laĩkam̂ bi nuôrunajši, kuŕš us kuriêni iẽs.*

kurika subst. **Veca vista.** *tã tâda vęca vista. tã jaû kâdi piêci, seši gadi nuôdêjusês. uñ tâ viņa turŕ vazâjâs. ta tuõ saûca pa kuriku.*

kurināmais, ***-ā***, arī ***kurinamais***, ***-ā*** divd.; subst. noz. **Dabā atrodama vai mākslīgi iegūta viela, ko dedzina, lai iegūtu siltumu, siltuma enerģiju.** *cę̂lmi ari bija stiprs kurinamaîs ķę̂ķî uñ lę̂c. / nu tik taga sâk nãkt piê sajẽgas, ka* [mežā] *vaîg visu satĩrît. tas taču vẽrtîks kurinâmaîs.*

kurināt, arī ***kũrināt*** v. **1. Dedzinot kurināmo, panākt, ka (krāsns, plīts) silst, izstaro siltumu, gaismu.** *kurināja liẽlu krâsni rijâ uñ* [linus] *žâvẽja.* / [maizes] *krâsni aŕ kurināja nuô ķẽķa.* / *mana mãte mani mâcija, kâ vajag cept maîzi, kâ raûdzệt, kâ kurināt krâsni.* / *liẽlâ krâsne bi, ku maîzi cepa. ka dikti liẽls saĺs bi, ta kũrināja tuõ aŕ.* / *pa ziêmu, ka kurināja krâsnis, ta sakrâja tuõs pẹĺnus.* / *ka plīti kurina uñ šĩberi ãtrâk aĩššaũn, ka plĩtê uôgls veĺ i, ta tuõ mẽs saûcam̂ pa tvaîku.* // **Dedzinot kurināmo (krāsnī), panākt, ka (celtnē, telpā) kļūst silts.** *ka pîrti kũrinâj, ta tik veda bệrnus us pîrti.* / *pîrti kurināja pa divi nedệļi.* / *divi skuŕsteņi bija mãjaî – ķẽķiṁ uñ kuŕ istabas kurināja.* // **Izmantot par kurināmo (piemēram, malku, skalus), lai radītu siltumu, gaismu.** *cik ziêmu vareîši savẹst mãjâ žagaru, aŕ tiẽm visu vasaru vaîdzê kurināt.* / *viẽns ciĺvệks kurināja aŕ skalīniêm, laî bûtu gaîš.* / *sacîrta skalus. es aŕ tuõ kũrināju, tâ·pat kâ maĺku plĩtî. ka beîdza dẹkt, ussviêda aka.* / [maizes krāsni] *aŕ egles maĺku kũrina. tã ẹsuôt viêgla maĺka.* / *pîrtĩ kurina saûsu maĺku.* // **Dedzināt kurināmo, lai radītu siltumu, gaismu.** *bi ĩpaš vĩrs – rijkuris. tas pa nakti kũrināja uñ žâvẽja* [labību]. / *piẽdârps* [rijā] *bi priêkšâ. krâsns priêkša tuŕ bija, tuŕ kũrināja.* / *riẽre i dikti kârsta. rîtâ nevaîdzês kurināt – siĺtuṁs piẽtiks.* // **Dedzinot kurināmo (kur), panākt, ka rodas, deg (uguns).** *nuõraũ pupas, saliêk pupas, uzbeệ sâli, uzleî ûdeni uñ kurina uguni, laî vãrâs.* / *labâk* [lielo *grāpi*] *kaĺvelê iẽruôk. viŕsû kurina uguni.*

2. Smēķēt. *vẹcaîstệs ķaûķẽja visu vakaru. iêliêk tik tabâku uñ kurina tâlâk.*

kurinātājs m., ***kurinātāja*** f.; subst. **Speciālists, kas apgādā kurtuvi ar kurināmo, regulē un uzrauga apkurināšanas gaitu.** *kurinâtâjs* [rijā] *jaû pastãvîgi apskatija, laî ne·kâda nebûšana nenuôtiktu. kurinâtâjs a·viênu bi vẹcaîstệs.* □ ***naîda kurinātājs*** – persona, kas rada un uztur saspīlētas attiecības. *viñš bî tâc naîda kurinâtãjs, mĩlẽja tâ salaîst naîdã kaĩmiņus.*

kũrināties v. **Kurties.** *lidz krâsne beîdz kũrinâtiês, maîzîte iŕ aŕ isrûguse.*

kurīt v. **Smēķēt.** *pĩpâ* [jeb] *kurî.* / *kuô tu te vari kurît caũru diênu!*

kuŕka subst. **1. Saburzījies audekls.** *kuŕka* [ir] *neviênâdi sakritis aûdẹkls. ka, aûdẹklu isvẹĺkuôt nuô steĺlêm, tas sakrît čupiņâ, tas sakuŕkâjâs. ta viņu isstiêpj taîsnu.*

2. comm. **Cilvēks ar noplīsušu apģērbu (?).** *iẽt nuôplîsis kâ tâc kuŕka!*

kuŕkains, ***-a*** adj. **Tāds, kas ir nošļucis (parasti par zeķēm).** *tãs zeķes tâdas nuõkuŕkušas bija, tâdas kuŕkaînas. tag jaû vaîs nevaŕ tâ nuôkuŕkâtiês, taga i zeķturi.*

kuŕkāt v. **1. Iet šļūcošā gaitā.** *kuŕkât – tas i tâda šļurâšana, nevĩžâ kãjas pacẹĺt, kuŕkâ, vẹĺk ga zemi, plêš papẽžus.*

2. *ja gaŗie zãbaki liẽli nuošũti, tad teic, ka tie ejuot kurkā* (= *gurkst?*). (EH I 678)

kuŕkāties v. **Šļukt.** *mañ tã zeķe krît zemẽ, kuŕkâjs.*

kuŕks. Sk. *k o ŕ ķ i s .*

kuŕkstēt v. **1. Radīt īsas, paskarbas, parasti ritmiskas, balss skaņas (piemēram, par vardēm, krupjiem, vistām).** *ka tâc jaûks, siĺc vakaŕs, ta naģes iêkš tâdiêm grãvjiêm kûrkst.* / *naģes kûrkst pa vasaru.* / *vistas kûrkst, kad dệt meklê.*

2. Urkšķēt (par vēderu). *gribâs ệst, kuŕkst vệdẹŕs.*

kuŕkt v. **1. Kurkstēt.** *paûsarâ jaûkuôs vakaruôs naģes kûrc ẹzẹŗâ. tâlu vaŕ dzĩrdệt.* / *naģes ẹzẹŗâ paûsari kuŕca caũru nakti.* / *ka naģes paûsarî vakariêm kûrc, bûs laps laĩks.* / *kad·reĩz vakarâ naģes kûrca ka baîl, taga ne·kã.* / *naģes sâk kuŕkt – bûs liêtus.*

2. Nērst. *naģes islaîž ikrus, ka nârstuô. visu paûsari naģes kuŕkušas, piĹli grãvji kuŕkuļiẽm.*

kuŕkulis, arī ***kuŕkulis*** subst. **1. Abinieku (varžu, krupju) olu kopa (ūdenī).** *tâc mẹĺlumiņš uñ apkârt gaîš šķidruṁs, biês, kas ûdenî nešķîst. tiẽ iŕ* [varžu] *kuŕkuļi.* / *viņâm* [tas ir, vardēm] *i tâdi kûrkuļi. tâds smaĺkas uõliņas viņas izdêj, smaĺkas, smaĺkas. ka pajẹm̂ ruôkâ, ta akaĺ tâc puņķis.* / *kuŕkuļi i naģu ikri. paûsari bi puĺku kuŕkuļu, bûs mazas naģîtes.* / [vardes] *tâdus kũrkuļus izdêj.* / *kuŕkuļi i naģeî, nuô tã attĩstâs naģe.* / [dīķis] *bij piĹls aŕ naģu kũrkuļiêm.* / *meîtas mazgâja ruôkas uñ muti kuŕkuļuôs, laî vasaru nenuõdẹg saũlê.*

2. Medūza (*Medusozoa*). *kûrkuļi aŕ tâdi lĩdzîgi gļûdâm, bet gļûdas iŕ zaļas. vệlâk pazûd.* / *tiẽ i tiẽ saûcamiê ûdeñs ziêdi. te viņus saûc pa kuŕkuļiêm. viš tâc špâsîks, ruôkâ viņu nevaŕ pajẹm̃t, viš iskûst. mẹduši – tas laĩkam̂ pêc gramatikas. vẽš viņus iskaũn, ta viš pãriẽt – tâc netĩrs ûdẹñc paliêk.* / *jũrâ i kuŕkuļi – ruôkâ viņu nevaŕ pajẹm̃t, viš iskûst.* / *kuõrkuļi – cits kâ šķĩvelis. viņiêm iŕ dzîvîba. tik biêzi kâ biêzputra.* (Laumane 2013, 216)

kuŕkuļains, ***-a*** adj. **Tāds (ūdens), kurā ir kurkuļi.** *kuŕkuļaîns i tâc ûdeñs, ku naģes i kuŕkušas, kuŕ naģes islaîž ikrus, ka nârstuô.*

kuŕķis. Sk. *k o ŕ ķ i s* .

kuŕlaûsis subst. **Nedzirdīgs cilvēks.** *kuŕlaûsis i lamuvârc ari.*

kuŕlmę̂ms, ***-a*** adj. **1. Tāds, kam ir iedzimts vai agrā bērnībā iegūts kurlums un tā izraisīts runas trūkums.** *viñš kuŕlmę̂ms i. / Nîcā bî vęsęla ģimene – tâdi kuŕlmę̂mi tiẽ bę̂rni dzima.*

2. ar not. gal.; subst. noz. **Cilvēks, kam ir iedzimts vai agrā bērnībā iegūts kurlums un tā izraisīts runas trūkums.** *tiẽ kuŕlmę̂miê nevaŕ isrunât.*

kuñls, ***-a***, arī ***kuŕls***, ***-a*** adj. **1. Tāds, kam trūkst dzirdes vai tā ir ļoti pasliktinājusies (par cilvēkiem).** *vęcaîs pa·visam̂ kuõrls palicis, ne·maģ nevaŕ vaĩ sadzirdę̂t. / tas i kûrls – nedzîrd labi. / šarľaku jaû citâdâk nesaûca. kurâ mãjâ tas iêgriẽzâs, ta tuŕ bi pa·galam̂. uñ* [cilvēki] *palika gaũdęni uñ kuŕli. / es saûcu, bet tu nedzîrdi. va tu esi kuñls? / tâdâ truôksnî jaû kuõrls vaŕ palikt.* // **Tāds, kam nav dzirdes (par dzīvniekiem).** *kũrls aŕ vaŕ bût zirks. tas i slimîbas gadîjumâ.*

2. ar not. gal.; subst. noz. **Cilvēks, kas nedzird vai ļoti slikti dzird.** *tas kuŕlaîs te aŕ adgãja.*

kuŕlums subst. **Dzirdes trūkums vai tās pasliktināšanās tā, ka runas valodas uztvere nav iespējama.** *vęcuma kuŕlum̂s man̂ i.*

kuñmis, arī ***kuñrms***, ***kuŕmis*** subst. **Neliels, pelēcīgi melns kukaiņēdāju kārtas dzīvnieks, kas dzīvo augsnē un kam ir raksturīgs masīvs ķermenis un lāpstveida priekškājas (*Talpa europaea*).** *tuŕ aîs krũma kuñrms iscêlis liẽlu alu. / šuôgad kuŕmji israkuši visu pļavu. / nu* [kaķis] *nevaŕ miêrîgi nuôtupę̂t uñ skatîtiês, kâ tas kuñrms tuõ zemi ceļ̂. / nuô kuŕmjiêm jaû kažuôkus taîsa. bet te jaû viênu brîdi isnãca tâ, ka vajdzêja maksât pa tuõ kuŕmja âdeli.* ☐ ***kuñrmju*** (arī ***kuŕmja***, ***kuñrmja***) ***rakums*** (arī ***(iz)cę̂lums***) – augsnes kaudzīte, ko, rokot eju, kurmis izmet virs zemes. *kuŕ iẽt tiẽ mę̂ļliê kũrmji, tuõs saûc kũrmja iscę̂lumi. / kuŕmju rakumi pa visu pļavu. / kuñrmu cę̂lumi paûsaruôs jâiẽt lîdzinât pļavâ. kuŕmu rakumi aŕ teîc. / jâiẽt paûsari kuñrmju cę̂lumi rušinât.* ✧ ***kâ kuñrmis savā alā*** – ļoti noslēgti, neinteresējoties par apkārtējo pasauli. *tup kâ kuñrmis savâ alâ – teîc us tâdu, kas ne·kuŕ neiẽt. / Jẽpis bi iêkârtuôjiês, ka vaŕ bes citiêm istikt, ne·kuŕ neiẽt. ciêmiņi teîca – kâ kuñrmis savâ alâ, laũkâ nerãdâs daũdz.*

kuñrmjcę̂lums subst. **Kurmja rakums.** *kuñrmis bi izraciês visu nakti. ik pa gabalam̂ bi tiẽ kuñrmjcę̂lumi.*

kuñrms. Sk. *k u ñ r m i s* .

kuñnēt v. **1. Izteikt neapmierinātību, protestu.** *kuñnê, ka i neapmiêrinâc. / puîši jaû kuñnêja, ka švaki duô ę̂st. / nekuñnê! kuô tu kuõrnê! tas tâ sapîcis, nèapmiêrinâc a kuô. / ka tâ kaû kuô runâ, a·viênu atminas uñ nav tas, nav tas. ta teîc – kuô tu te kũrnê, gañ jaû viss rasiês! / kuô tu te kuñnê tik daũdz! viênu uñ tuõ pašu vârdu pa desmit reîžu atkârtuô.* // **Neatlaidīgi lūgt (ko) (?).** *tas viêns grib iẽt, uñ tuõ uõtru nelaîž. uñ uõtrs kũrn uñ kũrn, uñ neliêk jũs miêrâ, uñ grib aŕ iẽt.*

2. Kvernēt. *kâdu diênu iznãk visu diênu kuñnę̂t taî riñdã, laî kuô dabũtu.*

kuŕpe, arī ***kuŕpe*** subst. **1. Apavs, kas izgatavots no stingra materiāla (piemēram, ādas) ar papēdi un cietu zoli un ietērpj pēdu ne augstāk par potīti.** *ta jaû tâdas kũrpes nebi. kuŕpes es tik dabũju pirmâs ta, ka mani iêsvêtîja, jâ. / man̂ uzdãvinâja piêcu gadu vęcumâ kuŕpes. /* [saimnieka dēls] *pārveda aûkstas kũrpes man̂. jâ, tuôreîz jaû muõdê bi dikti aûkstas kũrpes. tãs bi pirmâs kũrpes* [man]. */ pa vasaru bi tâdas kũrpes a spuôžu miseņa caũrumĩnu virsû uñ sprãdzîti viênâ pusê. / kuŕpes tik svę̂diênâm apava, citu diênu pastalâs bâza kãju. / ka gãja, ta uzviĺka kur[a]pes. / kas tev kuŕpes saûca – ta jaû zâbaki.* // dem.; pārn. **Daudzgadīgs gundegu dzimtas indīgs lakstaugs ar zarainu stumbru, staraini šķeltām lapām, parasti zili violetiem ziediem ķekaros (*Aconitum*).** *manãs tę̂va mãjãs bi tãs kuŕpîtes. zilas bija. apmę̂raṁ metru nuô zeṁs viņs bî. / tâda garâka, a ziliêm ziêdiniêm ziêd – mẽs viņu saûcam̂ pa kũrpîti.* ☐ ***gaŗā*** (arī ***zilā***, ***vãcu***) ***kurpīte*** – daudzgadīgs gundegu dzimtas indīgs lakstaugs ar zarainu stumbru, staraini šķeltām lapām, parasti zili violetiem ziediem ķekaros (*Aconitum*). *man̂ zili i te dârzâ – gaŗâ kũrpîte. ka viņas iêviẽšas, ta tu viņas nevari izdabuît laũkâ. vãcu kũrpîtes mẽs viņu saûcam̂. / te dârzã duôbẽ aûga zilãs kuŕpîtes. te bija tâc liẽls krũms. kuŕ tã kuŕpîte aûga, tuŕ viņa aûga. tã tâda sena puķe. pêc kuŕpîts viņa isskatâs.* ✧ ***kurpe spiêž*** – saka, ja kādam ir materiālas grūtības. *kuŕpe spiêž – teîc, kad kâdi parâdi jãmaksâ. / jâizduôd tã guôve, citâdi kuŕ tuõ naûdu dabũs. ka kuŕpe spiêž, jâmaksâ. / es tuõs kuôkus nepludinâšu – man̂ tãs naûdas piêtiêk. ja kuŕpe nespiêž, tad vaŕ istikt.*

2. Nags (dzīvnieka kājai). *kuřpe i viŕsêjaîs naks visiêm luõpiêm.* / [zirga kājai] *apakšã nãk apaļš naks ciêc – tuõ saûc pa kuřpi.* / *tuõ cũkas nagu – tuõ viŕsêjuô daļu – saûca pa kuřpîti. ka nuõkava, tuõs nagus nuôrâva uñ spaĺvu nuôsvilinâja. tuõ* [*kurpīti*] *plêsa nuõst.* / *nagu sę̂rgâs tã kuřpîte* [govs kājai] *nuõkrît pa·visaḿ nuõst.*

3. Vieta laivā, kur iestiprina laivas mastu. *masta apakšêjaîs gaĺs nãk iêlaîsc laîvas dibẹnâ. tas tiêk nuôsaûkc pa masta kũrpi.*

4. Spīļarkla piederums (?). *tã tâda apaļa* [arkla sastāvdaļa]. *tuõ saûc pa kûrpi. viņa kâ kûrpe isskatâs.* / *laî tuõ aŕklu viêglâk pãrviêtuôt, ta bî kuřpe.*

kuřpenieks, arī ***kuŕpenieks***. Sk. *k u ř p n i e k s*.

kuŕpjsmēre subst. **Kurpju ziede.** *kuŕpsmēre bij skrĩnĩtês, koḿpetes aŕ.*

kuŕpjveîdīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kam ir kurpes forma, uzbūve.** *tańki bi tâdi kuŕpjveîdîgi zâbaki, tâdi puszâbaki.*

kuřpnieks, arī ***kuŕpnieks***, ***kuřpenieks***, ***kuŕpenieks*** subst. **Amatnieks, kas gatavo vai labo apavus.** *kũrpniêks kũrpi šuva. kũrpniêks jaû netaîsija pastalas.* / *nuôpiŕka âdas uñ šuva kuřpniêki. üššuva zâbakus va kuřpes.* / *citi kuřpeniẽki bi vãciẽši – nuô kolõnistiêm. Krêpšis bi kũrpeniêks.* / *bi tâdi kũrpniêki, kas gãj pa mãjâm strâdât.* / *kuřpniẽki ari priêkš šũšanas adatu viêtâ liêtuôj cũkas sarus.* / *kûrpniêks šuvuôt vẹĺk gari tuõ diêgu uñ ta teîc – kukulîšu nẽgrib, kukulîšu nẽgrib! skruõdeŕs muñdri šuj – ka tik bûtu, ka tik bûtu!*

kuřr interj. **Lieto, lai atdarinātu vardes balss skaņas.** *ka tâc jaûks, siĺc vakaŕs, ta naģes iêkš tâdiêm grãvjiêm kûrkst – kuřr, kuřr!* / *naģe, zaļâ naģe* [kurkst]*: kuřr, kuřr. dīķî tãs i.*

kuŕsenieks m., ***kuŕseniece*** f.; subst. **Alsungas apkārtnes iedzīvotājs (?); Kursas jeb Kurzemes kultūrvēsturiskā novada iedzīvotājs.** *tuõs kuŕseniêkus saûca tuŕ – piê Aĺsungas.*

kuřsma subst. **Malkas daudzums, ko vienā reizē liek krāsnī.** *kuřsma i maĺka, kas dęg pagrãpê.* / *vêl viêna kuřsma jãiêliêk, ta sâks vãrîtiês ûdeñs.* / *kâdas trîs kuřsmas iskurinâju. uñ nu istaba i siĺta.* / *a tuõ viênu kũrsmu ziêmã bî pa maz.*

kuřss, arī ***kuŕss*** subst. **1. Kustības virziens (transportlīdzeklim).** *paņeḿ tâdu kuřsu, kâdâ iŕ nuôlẹḿc trãlệt.*

2. Apmācības cikls kvalifikācijas celšanai, amata, kādu iemaņu apgūšanai. *bija kapteĩņu kuŕsi. uñ pabeîdzu kapteĩņu kuŕsus. uñ tad sâku braûkt pa kapteĩni.* / *tã* [kaimiņiene] *jaû gãja caũri viẽ tuôs kuŕsuôs. es aŕ viênu uõtru reĩzu nuôgãju.* / *te viņas* [tas ir, kaimiņienes] *iêstâjâs kuŕsuôs. nu pêta uñ skata, uñ šuj vaļâ.* / *taîs kuŕsuôs mañ gãja labi.*

kuļš, ***-a***, arī ***kuŕš***, ***-a*** **1.** jautājamais pron. **Ievada jautājuma teikumu, jautājot par dzīvu būtni, priekšmetu, parādību no kādas grupas.** *kuŗâ diênâ šuôgad bûs Jāņi?* / *kurâ laîkâ vaŕ atiẽt? – nu tâ piẽvakarê atnãc!* / *kuŕš tuõ alu islêja?* / *kuŕš tuõ zirgu palaîda vaļâ? kas tuõ aka nuôķêre?* / *aŕ kuru mašĩnu tu braûksi?*

2. jautājamais pron.; parasti retoriskajos jautājuma vai izsaukuma teikumos. **Norāda uz kādas dzīvas būtnes, priekšmeta, parādības pilnīgu noliegumu.** *kuŕš nu taga raûdzẽ vĩnu? taga nuôpę̂rk.* / *pa kuru laĩku ta es varu nuôiẽt! pašiêm dârps mãjâ.*

3. nenoteiktais pron. **Norāda uz nenoteiktu dzīvu būtni, priekšmetu, parādību no kādas grupas.** *pa tuô ziêmu braûce peĺņâs – kuŕš tik jaû nu gribêja kuô nuõpeĺnît.* / *kâda nu kurâjaḿ tã dzîve i bijuse!* / *cik nu kuraḿ tãs sudraba naûdas bijis, bet sudraps bija bagâtîba.* / *nu kuŗaî meîtaî jaû bi pẽle, ta jaû bagâtâka vaĩrs nevarêj bût.* / *kâc nu kuraḿ veĺ i tas spę̂ks vęcumã – cic jaû veĺ i dikti dũšîks.* / *kâda nu kuraḿ tã ķęńka bija, bet bija.* ☐ ***kuļš*** (arī ***kurš***) ***katrs***, arī ***katrs kuŕš.*** Sk. *k a t r s*. ☐ ***kuŕš kuru*** – saka par tiem, kas cīnās, līdz viens uzvar. *divi sagãjuši kuõpâ uñ ta cîkstâs, kuŕš kuru varês nuõsviêst.* / *puĩkas izgaĩši iššķârdîtiês, kuŕš kuŗu varês viñnệt.* ☐ ***kâ*** (***nu***, arī ***jaû***) ***kuŕš*** (arī ***kuļš***, ***kuŗais***) – saka, ja katrs rīkojas, dara citādāk, savādāk. [govis] *ciêt stãvêja nuô trîs lidz viênaḿ mẽnesiḿ – kâ nu kuŗa.* / [kāpostiem] *piêbẽra putraîmus veĺ klât. visi jaû nebẽra – kâ kuŗaîs.* / *es tuõs pãtarus skaîtu vakaruôs visus uz reĩzu, bet mãte rîtuôs uñ vakaruôs – kâ kuŕš.* / *meîts plãnâ ari vêrpa, adija – kâ nu kura.* / *uõlas dê kâ nu kura* [vista] *– lîdz divi siḿti pa gadu.* / *tãs taĺkas jaû vaĩrâk taĩsîja pa naktîm, pa diênâm jaû nê. tâ a·viên iêsâka tâ nuô pusnaktes. cic aka iêsâka nuô vakara, kâ jaû kuŗaîs.* / *citi krãģi lika* [zem *stuovera*], *kâ kuraîš.* ☐ ***kâ*** (***nu***) ***kuru*** (arī ***kuruo***) ***reĩzu*** (arī ***reĩzi, vakaru*** **u. tml.**) – kā katrā atsevišķā reizē (vakarā u. tml.) (gadās, vajadzīgs, nepieciešams). [aitas] *liêsu nevâķ uñ dęsas kâ nu kuruô reĩzu.* / *dęsas cepa, vãrija ta – kâ nu kuru reĩzu.* / *čigãni vaĩrâk a nameĺniêkiêm maĩnija ziŕgus,*

pirka – kâ nu kuru reīzu. / kuô nu kuru reīzi izaûž. / vakarâ akaļ isvārija putraîmu putru, kad·reīz rudzu miļtu ķiļķệnus, kas jaû kuru reīzi bi. / šuôdiên tirgû labi maksâja paŕ zeminêm. nu kâ kuru reīzi. / svêteliņ̂ šuôgad divi bệrni, pagaīšu gadu bi trîs – kâ kuru reīzu. / es kâ kuru vakaru eju gulệt. citus vakarus abguļstu sešuôs, septîņuôs. ☐ ***kâds nu kuŕš*** **(**arī ***kurais*****).** Sk. *k â d s .* ☐ ***kuo nu kuŕš*** – atšķirīgu, dažādu (piemēram, darbu, lietas u. tml.). *visi vakaruôs strâdâja, kuô nu kuŕš darija – vīri pina pinẹ̄klus, siẽvas adija. / kuô nu kuŕš mâcệja, tuõ arî istaīsija. maň patika zîmệt.* ☐ ***kur (nu) kuŗais*** **(**arī ***kurais***, ***kuŕš*****).** Sk. *k u r .* // akuz.; parasti savienojumā ar *diênu*, *reīzi* (arī *reīzu*). **Ne pirmo, ne vienu vien.** *kuruô diênu jaû gaīda tuõ liêtu, bet nelîst. / puīkaņ̂ tuõ teîcu jaû kuruô reīzi, bet neklaũsa.*

4. attieksmes pron.; konj. noz. **Saista virsteikumu ar papildinātāja palīgteikumu.** *Jāņu nakti nepazinu, kura siẽva, kura meîta. laî bij siẽva, laî bij meîta, visâm ziêdu vaīņadziņi. / maňs tẹ̄s izgāja laũkâ. uň ta viš aŕ zinâja, kuŕš puļkstênis i. / nāca mājâs* [no talkas] *uň svêra, cik kuŕš ismīstijis. / mẽs paûsari aka, tiê bệrni, pa čupâm meklệjām tuôs čiẽkuŗus. uň ta skaîtijām, kuŕš tig vaīrâk vaŕ dabuīt. / puīkas issituši luôgu skuõlâ. skuõluôtajs prasa, kuŕš vaīnîks. kâ nu vaŕ zināt, kuŕš vaīnîks! / taî siẽvi* [tas ir, kāršu licējai] *vaîdzệj pateîkt, kad dzimis, kuŗâ gadâ, kuŗâ mẽnesî. / kuŗa juô smaļkâki vêrpa, taî vệl bišķi deva tās naûdas aŕ, ka viņa gribệja.*

5. attieksmes pron.; konj. noz. **Saista virsteikumu ar apzīmētāja palīgteikumu.** *Nîcâ i māls, nuô kuŗa taīsa stiẽģẹļus krâsnêm uň dakstīnus istubu jumtiêm. / peļņâs braûca ziêmâ. akmeņus uz ẹzẹ̄ru veda, kuŗus salaûza pašu zemệ, ari kuõpệjâs ganîbâs. / Añdrệjs dabuja naûdu nuô mātes brāļa, kuŕš nuõmira bagãc.*

6. attieksmes pron.; konj. noz. **Saista virsteikumu ar teikuma priekšmeta palīgteikumu.** *kuŕš* [zirgs] *i brīvâ, tas i juô trakulîgâks. / kuŕš jaû ûziẽt* [kādu augu], *tas jaû plẽš a visu sakni laũkâ. isplẽš, ne·kã nav. / kuŕš dabuīn tuõ beîdzamuô* [vārdu rotaļā], *tas* [spēles dalībnieks] *isstâjâs.*

7. attieksmes pron.; konj. noz. **Saista virsteikumu ar izteicēja palīgteikumu.** *kuŗi i daũdz suvệnu, daũdz pupu, tā i laba vaîslas cũka. / kŗupi i tâdi, ku ŗāpâ, ku nẹļẹc kâ nag̃e.*

kuŕt, arī ***kuŕt*** v. **Dedzinot kurināmo, panākt, ka (krāsns, pavards, ugunskurs) silst, izstaro siltumu, gaismu; kurināt.** *ka* [mīkla] *sâka rûkt, ta kũra krâsni. / maîze abrâ jaû sâkuse rûkt, jākuŗ̂ krâsne. / nuô rîta tā krâsnīna jākuŕ̂. / blusa gāja pirti kurt, circens bẹ̄rnus neauklẹ̄ja.* (LFK 1818, 72) // **Dedzinot kurināmo (kur), panākt, ka rodas (uguns).** *jâkuŕ̂ ugune. / iêkuŕ̂ mũrîtî uguni uň liêk vārît ệst. / Liẽldiênas diênâ, piŕmuô svêdiênu uguni nekũra. cepa visu jaû sezdiênâ.* ✧ ***kurt virsū*** pārn. – apdziedāt. *bārtenieki mūs apdziedāja* [..] *mēs atkal viņiem kūrām virsū.* (LFK 1961, 10943)

[I]*kuŕtēlis*, arī **[I]*kuŕ̂tēlis*****.** Sk. [I]*k u õ r t e l i s .*

[II]*kuŕ̂tēlis*, arī **[II]*kuŕtēlis*****.** Sk. [II]*k u õ r t e l i s .*

[I]*kuŕ̂tēt* v. **Pāraugot kļūt sausam, šķiedrainam, arī ar tukšu vidu (par augiem, to daļām).** *ka rutki sâk kuŕ̂tệt, ta jaû tuŕ̂ ne·kã naû vaīr.*

[II]*kuŕ̂tēt* v. **Pārvietot (ko).** *Liẽpājas spīķerî aŕ gāja labību kuŕ̂tệt nuô viênas viêtas uz uõtru. tâ tuõ labību izvẹ̄diň.*

kuŕties, arī ***kuŕ̂ties*** v. **Būt tādam, kurā deg kurināmais (par krāsni, pavardu, ugunskuru).** *maň jaû kuŗâs krâsne. / krâsne kurâs gaîši – maļka dẹg spr̃ẹ̄gâdama.* // **Degot radīt siltumu, gaismu (par uguni).** *krâsnê kurâs ugune.*

kuŕtuve, arī ***kuŕ̂tuve*** subst. **Apkures ierīces (piemēram, plīts, krāsns) daļa, kurā dedzina kurināmo.** *manâ laīkâ jaû tâda plīte skaîtijâs. tikaî apakšâ varệj uguni kũrt. kũrtuvîte bi taîsni zeň tā katla, taîsni uz zemi bi, ku maļ̂ku lika. / tuŕ̂* [tas ir, pirtī] *bi sakraũc akmeņu krāvuňs. apakšâ bi kuŕ̂tuve. / kûrtuve* [ir] *ķệķa mũrîša caũruňs. / kũrtuvẽ iêliẽk maļ̂ku.*

kuŕva comm.; subst. **Nievājošs cilvēka vai dzīvnieka apzīmējums.** *kuŕva i lamuvârc. us kuô sapīcis, tuõ saûc pa kuŕvu. / puīšis saûca neklaũsîgu ziŕgu pa kuŕvu. / karva iŕ guôve. tas tâc lamu vârc – karva* [jeb] *kuŕva.*

kuŕvis, arī ***kuŕ̂vis*** subst. **1. Grozs.** *kũrvus pina. kuŕvjus piň rāceņiêm nuô tām* [kārkla] *vicêm. / tâdus kũrvîšus nuôpina bệrniêm, ku grāmatas salikt. / alus kũrvis bi, diũdesmit* [?] *alus buteles iêkšâ. tiẽ nāca nuô pabrīķa. / alus kuŕvî bi buteles katra savâ nuôdalîjumâ. / ķuõcis vẹcuôs laīkuôs saûca, tag pa kũrviêm. tas dibẹņs tik plac, cik tā aûkša. tas pîc nuô skaliêm, priẽžu, apaļš.*

2. Priekšmetu daudzums, kas ietilpst šādā veidojumā. *izgaīšgad viš* [tas ir, vīrs] *vẹsẹļu kũrvi* [pīlādžu] *bi sarâvis pa mežmalu. / vaĩ, kâdus piêcus sešus kuŗvjus vaŗ salasît sẽnes pa diênu, kad i sẽņu laĩks, ja! ķuõčus, jâ, jâ.*

3. Kastei līdzīga ratu virsdaļa. *tamb̃uõrrati bi senâk – acsperu rati. tãs acsperes i apakšâ zeḿ tã kuŗvja, uz asẽm. / lĩnijdroškaî iŗ viêna dẽle, tâda gara. tã usstẹĺļệta viŗsû uz asi. uṅ tad pakaļâ iŗ tâc kuŗvîtis, kuŗ sêž. / kariẽte bi a kuŗvi. kuṅgi izbraûca kariẽtê pavizinâtiês. / beṇ̃ķa ratiêm iŗ viêna dẽle uṅ taî iŗ apkârt tâc kuŗvis. tã dẽle us pakaļas ass. priêkšâ uz dẽles sêd kučiẽris, aîzmugurê sêž tiẽ kuṅgi.* ☐ ***kuŗvja*** **(**arī ***kuŗvja*****) *rati*** – rati ar kastei līdzīgu virsdaļu. *mazuõs kuŗvja ratuõs sêdeklis iêtaĩsîc us pederẽm – varêja isjẹḿt uṅ iẽlikt. / saîmniêks iẽjûdza tuõ Puksi kuŗvja ratuôs, ka braûca baznîcâ.*

kuŗza subst. **Neglīts mezgls.** *kuŗza i nesmuki sasiêc mazgis. / vẹcuômãt, kâ teû taî drãneli tâda kuŗza sasiêta pakaûsî?*

kuŗzāties v. **Ģērbties (parasti silti).** *kuŗzâtiês* [ir] *ģệŗptiês. aũksc laĩks. vaîg labi sakuŗzâtiês, ka iẽt laũkâ.*

Kuŗzeme subst. **Vietvārds – nosaukums kultūrvēsturiskam novadam Latvijas rietumdaļā.** *te iŗ Kuŗzeme, aîz Rîgas i Vidzeme.* ☐ ***Kuŗzemes katls.*** Sk. *k a t l s .*

kuŗzeḿnieks m., ***kuŗzeḿniece*** f.; subst. **Kurzemes pamatiedzīvotājs.** *izbệga pa kara laĩku daũdzi kuŗzeḿniêki uz Vidzemi. / pũt, vẽjiņi, dzen laiviņu, aizdzen mani Kurzemẽ! kurzemniece man suolīja sav meitiņu malẽjiņu.* (LFK 9, 194)

kusaks subst. **Gabals.** *cic i nuôpļãvis a bul̃li us pusi – bul̃liḿ aŗ iznãk, kusaku ku nuôkuôst. / luõpi izmiṅ uṅ istaĩsa šituõs kusakus. cituŗ vaŗ nuôrakt nuõst tuõ cẽrpiņu. / tu nuôgriêz maṅ kriẽtnu kusaku nuô tã kukuļa! tas* [vārds] *kusaks te bija iêgãjiês.*

kũsāt, arī ***kûsāt*** v. **Strauji vāroties, radīt daudz burbuļu; būt tādam, kur kas, strauji vāroties, rada daudz burbuļu (par trauku).** *katliņâ piẽns sâk kûsât, vãrîtiês. / kũsâ, ka nãk laũkâ us plĩti. piẽna zupu ka vãra, tã nãk pãri. / ka nãk aûkšâ, ta teîc – êdiêns sâk kũsât. / putra kũsâ pa malâm pãri. / apmaĩsi tuô grãpeli, laî nekũsâ!*

kũsis subst. **Dzimumorgānu apmatojums.** [Mīkla:] *pliku bâž kũsî.* [Atminējums:] *ruôku bâž ciḿdâ. / ķẹķatu tệvam trîs labas lietas – sũnu kũsis, pũpẽžu pauti, tã pati dîsele nuo sausa kuoka.* (LFK 1818, 89)

kuska subst. **Lakats.** *taḿ bệrnaḿ apsêja tâdu liẽlu kusku. mazaḿ bệrnaḿ nèisskatâs. / kuska i tâc liẽlâks lakac. / kuska i tâda liẽla, smaga drãna. tañteî bî kuska. tã tâda kâ aûstine. / apsêjuse raîbu kusku kâ jaûna meîta. / ruõtaļâs dviẽlis sasiêc mazgã, kad vaîg iẽsist. ta kâ kusku apsiên.*

kuslệns subst. **Zīdainis; mazs bērns.** *kuslệns i tâc bệrns, kas irâd vêl aûtiņuôs* [jeb] *lupatuôs satîc. / pa·visaḿ vẹcu laĩku ta jaû neteîca bệrni – kuslệni* [teica]. */ va ta juṁs vêl viêns mas kuslệns? / kuslệns i nevarîks bệrns, kuô satiṅ lupatuôs. / tu esi kuslệns, Mãrtiņ̂!* **// Mazs dzīvnieks; dzīvnieka mazulis.** *kuslệns i luõps aka maziṅš.*

kusls, ***-a*** adj. **Vārgs, nevarīgs (par cilvēkiem vai dzīvniekiem, to ķermeņa daļām).** *kuslis i nevarîks. / kuslis* [ir] *nevarîks, mas bệrns, iêtîc lupatuôs. / kusls i tâc maziṅs* [bērns], *us kâdi trîs, četri mẽneši, kas veĺ nerunâ, lupatuôs. tas pa·visaḿ kusls bệrns veĺ. / kaũ kas tâc nevẽrtîks, gaũdẹṇs us kãjãm iŗ kusls. / mazi cãlệni, gũžệni kâdreîz tâdi kusli iŗ.*

[I]*kust* v. **1. Siltuma un spiediena iedarbībā pāriet no cieta agregātstāvokļa šķidrā.** *aĺva kûst. Jaûnâ gadâ leî laĩmes nuô aĺvas. / vaîg izjẹḿt tas bļuõc, ja viš* [tas ir, krējums] *sâk kust. / lẹdus jaû sâk kust. / paûsaruôs, ka sniêks kûst, ta gŗãvi piĺli a ûdeni. / redz, pa diênu kûst uṅ pa nakti saĺst. ta i ķẽģeles.* **// Degot kļūt mazākam (par sveci).** *ka siĺtuṁs i, ta viņa* [tas ir, svece] *kûst ârâ.* ✧ ***kûst kâ svece*** – saka par vārgu, slimu cilvēku. *vẹcâmãte uz mīršanu kûst kâ svece.*

2. Šķidruma, arī mitruma iedarbībā šķīst, dalīties (par vielu). *tã gaļa i kriẽtni apsâlîta. sâks kust uṅ iêsâlîsiês.* ✧ ***kûst uz mêli*** – saka par ko ļoti garšīgu. *tas raũsis bî iznãcis tik gârc, ka kusa uz mêli.*

3. pārn. **Mazināties (piemēram, par dusmām).** *ar tautãmi runājuoti, lẹdu bãzu kabatã; lai tã kusa kunga dusmas kã mans lẹdus gabaliņš.* (LFK 1818, 746)

[II]*kust* v. **Gurt.** *tiltã manim gruoži trũka, vẽjã kusa kumeliņš.* (LFK 1961, 10063) */ dikti kûst sîrde.* ✧ ***sîrds kûst*** – saka, ja ko ļoti pārdzīvo. *mãte dabuja zinât, ka dệls atradiês* [karā]. *ta jaû nuô priêka siŗc kusa.*

kustams, arī ***kustāms***: ☐ ***kustams*** **(**arī ***kustāms*****) *īpašums*** – tāds īpašums, kas nav tieši saistīts ar zemi un ir pārvietojams. *vẹcâkaîs dệls skaîtâs mãju mañteniẽks. pãrẽjiê bệrni visi mañtuo pêc* [tēva] *nâves kustamu īpašumu. /* [mājas] *mañteniẽkaḿ jãatmaksâ zinâma daļa pãrẽjiêm, tâlab ka viš dabû daļu aŗ nuô kustâma īpašuma. / kustaṁs īpašuṁs bi luõpi laĩkaḿ.*

kuste. Sk. *k o s t e*.

kustēt v. **1. Pārvietoties, virzīties (par dzīvām būtnēm).** *gribu kustệt, bet sâp visi kaũli.* / [slimo govi] *vaîdzẽja gaîņât, laî viņa kust, laî iẽt caũri.* / *nuôbraûcâm, nuôpîrkâm* [zirgu]. *uskŗaũ viņaṃ vẹzumu, viš tev nekust ne nuô viêtas. viš neiẽt, viš ne·maz neduõmâ, ka jâiẽt.* / *nãk gaṇ mãjâs tiê pļāvẽji gaŕ krũmiêm. vaŕ rẹdzệt, ka kust.* // **Iet, arī doties.** *vaîdzês kustệt uz mãju pusi.* / *ja viš* [tas ir, dēls] *kustẽja ku pruôjâm* [no mājām], *ta us tuõ skatijâs us tâdu kâ pazudušu.* // **Strādāt, darboties.** *piê dârba vaîg kustệt, ta teû viss bûs. ja tu bûsi sliñks, ta teû ne·kas nebûs. vaîg kustệt.* / *iŕ gaṇ tas leîšu Jãzẹps sliñks – tikkuô kust taî gŗāvî.*

2. Mainīt stāvokli dažādos virzienos (par dzīvām būtnēm, to ķermeņa daļām). *ka zveînieẽki iznãce nuô jũras, ta mẹñci vê laîvâ kustẽja.* / *lîdẹka iĺgi paliêk dzîva arî saûsumâ. nuôveda Liẽpājâ, veĺ kustẽja, luôcijâs.* / *ganîklê cẽrpuôs mĩžu, ka kust viẽn.* / *ķêķî paruõvê prũši bi kâ kustệt kust.* / *nu tuõs kâpuôstus nevaŕ vaîs ệst – tuŕ jaû cuĩgãlīši kust.* ✧ ***(visas) aûses kust*** – saka, ja kāds daudz, arī nekaunīgi melo. *nu mẹluô gaṇ tas puĩka, ta kâ visas aûses kust. maṇ a·viên bi jãskatâs, kâ tãs aûses kustês, ka tiẽ puĩkas mẹluô.* / *viš mẹlava tâ, ka aûses kust.* // **Mainīt stāvokli dažādos virzienos.** *baĺtaĺksnis tâļu rẹdzaṃs. viš kust, vizuļuô.* // **Plūst, virzīties (kādā virzienā), arī viļņoties (par šķidrumu, ūdenstilpi).** *attẹkâ ûdeṇs nekust. tẽcê ûdeṇs tẹk – straûme iẽt.* / *lẹdus upẽ sâcis kustệt – tâda sprakstuôņa dzirdama.*

kustēties v. **1. Izdarīt kustības (par dzīvām būtnēm, to ķermeņa daļām).** *ciĺvệks sastîp guluôt – paliêk stĩvs. vajag kustệtiês.* / *zirks ệd, ka ķiņi viẽ kustâs.* / *kad usspẽlêja mũņikas, kājas pašas kustẽjâs.* / *suṇs tâ gulêja, ka nekustẽjâs ne·maz.*

2. Mainīt stāvokli dažādos virzienos; tikt kustinātam. *piê tãm zîlêm tiẽ plitarĩni bi pa stârpâm. uṇ ta viņi kustẽjâs.* / *viņš* [tas ir, venteris] *i iêstiprinâc taî upê. viš nevaŕ kustệtiês.* / *ustaîsa tâdu steķi. uṇ ûzliêk alus ẹ̃ņkuru viŕsũ. ta viš ne·kuŕ vaîs nekustâs.* / *ka sâk steĺles kustệtiês, ta vaîs neiẽt aûšana.*

3. Pārvietoties, virzīties (parasti kādā virzienā, samērā lēni) – piemēram, par transportlīdzekļiem. *zirks bî iêjûkc, visi bî sasệduši, ta varẽja sâkt kustệtiês.*

kustība subst. **1. Dzīvu būtņu pārvietošanās kādā virzienā.** *te jaû miĺzîga kustība pa liẽluô ceļu.* / *nârsta laîkâ, kad liẽlâka kustîba, nuõzveja labâka.*

2. Dzīvu būtņu ķermeņa, tā daļu stāvokļa maiņa. *klaņķis vaîrâk zîmējas us tâdu liẽla aûguma neveîklu, leṃpîgu ciĺvệku, kuŕš tâc neveîkls kustîbâs.*

kustīgs, ***-a*** adj. **1. Tāds, kas mēdz daudz kustēties, skraidīt.** *deĺveris bûtu tâc truôkšņaîns, kustîks ciĺvệks.* / *us kustîgu ciĺvệku aŕ teîc – dañcâ ta kâ tâc piṃberis.* / *tas nu kasâs, knuôsâs, ka nevaŕ nuôsệdệt. ne jaû viņaṃ tuŕ kuôž, bet viš tâc kustîks.* // **Darbīgs.** *maṇs tẹ̃vs bî tâc kustîks ciĺvệks. viņš ne·kad miêrã nestãvêja, viņš viênmẹ̃r atrada kuô darît.*

2. Tāds, kas pārvietojas, kustas (par priekšmetiem). *tas tiĺtiņš i tâc kustîks, nedruôš.*

kustināt v. **1. Mainīt (ķermeņa, tā daļu) stāvokli telpā, attiecībā pret ko (par cilvēkiem vai dzīvniekiem).** *cik vêl vaŕ kustināt tãs ruôkas, jâdziêvâ.* / *piê gaĺvas viņi* [tas ir, govij] *i tâdas kâ eņģîtes. ta vaŕ kustināt aûses.* / *ka zirks kaûjâs a duñduriêm, ta viš kustina gaĺvu.* / *nekustini kājas, ka tu êd!* / *kājas nav brĩv kustināt, ka ệd.*

2. Panākt, būt par cēloni, ka mainās (kā) stāvoklis telpā, attiecībā pret ko. *aîz gaĺda bi beņķis, kuô nekustinâja.* / *tẹĺpâ bi trepes – tãs nekustina. kãrdes bi kustinamas.* / *ka aŕ kuļmašĩnu kũla, ta tiẽ saĺmi gãja viŕsû uz ẽrpi. tuõ kustinâj, ẽrpêja.* / *ka durîs bi vẽš, ta kŗẹtẹļu kustinâja. uṇ tas vẽš tãs pẹļavas dzina pruôm.* / *es neduošu māsas pūru ne nuo vietas kustināti.* (LFK 1818, 2270)

3. Sākt apstrādāt, novākt u. tml. *tuŕ tã zeme tâ līguôjâs. tuõ pļavu nevarêja ne kustinât, ne ârt.*

kustināties v. **Kustēties.** *ka ciĺvệks tâ kustinas, ta teîc – kuô tu te suînies!* / *kuô tu te kustiniês tâc apmiêguôjiês!*

kustuonis subst. **Dzīvnieks.** *visi kustuôņi pa vasaru lustîgi.* / *tâdus meža kustuõnîšus nevaŕ piêvâkt. a viņiêm i liẽlas problẽmas.* / *zaĺktis iŕ meža kustuônis.* / *saslimst kustuõnîši – tuŕ akaĺ pãrdzîvuôjumi.* // **Kukainis.** *kustuõņi i vi·sâdi – târpi, mušas, duñduri, bites, siseņi.* / *tuõ ûdeni nevaŕ dzệrt – iêkšâ puĺku kustuôņu.* / *ka* [gaļu] *tuŕ kaṃbarê, ta muñdri ruôdâs iêkšâ kustuõņi.* / *viņas* [tas ir, zivis] *tâ apkûpina tâdiêm dũmiêm. ta ne·viêns kustuõnis tuŕ neiẽt klât.* / *kustuôņus teîc uz utẽm. suṇs apaûdzis a kustuõņiêm.*

kuš interj. **Lieto, lai pamudinātu izturēties klusāk vai pilnīgi apklust.** *kuš, kuô tu te bļaûstiês! laî citi vaŕ gulệt! / kuš, kuš, kuš! kas ta nu te pa traci! / ka dikti rājâs, ta aŕ teîc – nu kuš, kuš! / kuš, kuš, meîtiņ, laî, laî, laî! gaň es tevi apvaĩnâšu, gaň es tevi apvaĩnâšu visiêm ciêma puĩšeļiêm.*

kušināt v. **Mierināt; likt (kādam) apklust (sakot *kuš!*).** *saîmniẽce gulệdama kušināja tuõ bệrnu. / naktĩ dzíŕdu, ka meîta kušina savu bệrnu. / kušini tuõ bệrnu, laî nebļaû! / vedēju sieviņai bệrni brēca pabeņķē; ar kājiņu kušināja, lai nedzird panāksnieki.* (LFK 9, 76)

kuška subst. **Neglīts mezgls.** *kâ tu tuõ drãnu apsêji, ka tâda kuška pakaûsî?*

kušķis subst. **1. Atsevišķs, neliels tuvu kopā saaudzis (augu, to virszemes daļu) kopums, ko aptuveni var saņemt saujā.** *tas zíŕks piê žuôga stiêpjâs, grib aîskam̃pt labâku zâles kušķi. / iêduô taṁ zíŕgaṁ kâdu kušķi siêna! / traũkiêm nuô saĺmiêm sagriẽza kušķi uň a tuõ bêrza. /* [ja zirgam ir vīveles] *ta pajệṁ nuô saĺmiêm sagriẽž kušķi uň a tuõ rĩvâ tuõ vệdẹru. / plucinâja siênu uň mîkstu bâza pa mazaṁ kušķîtiṁ* [slimajai govij] *mutê, laî vaŕ nuôrĩt. / cũkâm tuõs* [miežus] *deva. viênâ reĩzâ trîs saũjas deva – iêbẽra ûdenî silê uň ismaĩsa aŕ siêna kušķîti. / tuŕ·pat straûmes gŗãvis gãja gaŗâm, pajeṁ zâles kušķi, nuôtĩri* [bērnu] *uň palaîd, la viš skreî, laî ižžûst aka. //* **Neliels (matu, spalvu) kopums; šķipsna.** [vīriešiem] *piê aûsîm kušķîtis bârdas – baki. citũr nuõdzîc pliks viss ģĩmis. /* [zirga kājai] *piê naga i tâc spaĺvu kušķĩtis muguras pusê. / us piêri* [govij] *i tâc matu kušķis staŕp abiêm ragiêm – cẹkulĩns. /* [aitai] *zîmes tiêsa bi aŕ kušķîtis viĺlas uz muguru. uň tuŕ iêsêja kâdu lupatiņu. / i tâc saru kušķîtis viŕs naga – zíŕgaṁ, guôveî.*

2. Lupatiņā ietīta maize ar cukuru, ko dod zīst zīdainim. *sakuõdija rupju maîzi a cukuru, tuõ saûca pa kušķîti. tuõ iêbâza* [zīdainim] *mutê. /* [zīdainim] *kušķîti deva. maîzîti uň cukuru iêbẽra uň tuõ iêbâza mutîtê. uň ta viš tuõ zîda. / ta jaû a kušķi* [mierināja zīdaini]. *baĺc, tĩrs lupatiņs, iêkšâ maîze a cukuru. / kušķîti* [zīdainim] *iêbâž mutê, laî viš sûc. maîze drusciņ uň cukuŕs.*

kutains, ***-a*** adj. **Bārkstains.** *sasalušas ķẽģeles gaŕ juṁta malu – tâdas kutaĩnas.*

kūtars subst. **Dundura kāpurs.** *i kâc duñduŕs, tas iêdêj guôves mugurâ, spaĺvâ uõliņas. tad viňš izệd caũri âdu, uň zeṁ âdas viš pàaûg. âdâ uz viŕsu isceļâs liẽls buṁbulis. nuô tãs uõliņas izaûg tas kũtaŕs. viš bi labi liẽls târps, ka viš bi gatavs. / ta veĺ i kũtari. uz* [govs] *muguru iêdê uõliņas duñduri. uň tãs pārệd caũri âdu. uň aîz âdas isperinas, uň izaûg kũtaŕs. ta, ka viš i isaûdzis, ta viš isliên laũkâ. tas kũtaŕs tâc ręsns târps, puõsmaĩns, astes gaĺs, gaĺva tiêvâka. ku tã gaĺva, tuŕ iŕ âdâ caũruṁs. pa tuõ viš nãk ârâ. uň tas tik bi tâdiêm vâjiêm luõpiêm a liẽlu viĺlu. bet taga pa visu ganâmpuĺku ne·viênu kũtaru nevaŕ iêraũdzît. / senâk bi guôvîm tâdi kāpuri uz muguru. cik tuõ kũtaru tuŕ bi! tuõs saûca pa kũtariêm tuõs kukaĩņus. tuõs spiêda ârâ. nãca tâdi kukaĩņi ârâ, tâdi labi paręsni târpi. / kũtari bi mugurâ* [govij]. *guôves bij kũdas. uň tad kũtari sametâs gaŕ mugurkaũlu. / tiẽ kũtari uz rudeņa pusi visi isliduô. tuŕ taî* [govs] *âdâ iŕ caũrumi.* ✧ ***gruõzās kâ kũtars*** – saka par kustīgu, nemierīgu cilvēku. *nu gruõzâs kâ kũtaŕs! nevaŕ nuôstât miêrâ.*

[I]*kũte.* Sk. *k ũ t s .*

[II]*kũte*, arī ***kũtene***, ***kũtiņa*** subst. **Slēdzene; piekaramā atslēga.** *staĻļa durîm kũte bi priêkšâ. klẽtêm aclệgas bi, klẽtîm caũrslệdzamas aclệgas. / piêliêc tuõ bluku! tag saûc pa kũtîti. / nu jaû viss jãtuŕ aîz aclệgas. arĩ šķũniṁ i priêkšâ kũtene. / saplîsuse kũte. kâ nu aîsslêks pagrabu?*

kutelīgs, ***-a*** adj. **1. Tāds, kam ļoti kut.** *tas* [puisis] *i dikti kutelîks. viņaṁ dikti kut.*

2. Tāds, kam nepieciešama īpaša uzmanība, piesardzība (piemēram, par jautājumu, situāciju). *tas bî kutelîks jaũtājuṁs. es pa tuõ negribệju runât. tuŕ tã liêta nebî tâda skaĩdra.*

kūtene. Sk. [II]*k ũ t e .*

kūtenieks m., ***kūteniece*** f.; subst. **Mežgala iedzīvotājs.** *mežgaĺniẽkus saûca pa kūteniẽkiêm. tiẽm bi tâdas mazas saîmniẽcîbas.*

kutēt v. **Būt tādam, kura ādā kas, vairākkārt viegli pieskaroties, izraisa specifisku (parasti nepatīkamu) satraucošu sajūtu (par ķermeņa daļām).** *maň nu varệtu rubinât – maň nekut. / citaṁ vaĩrâk kut, citaṁ mazâk. / ka viņaṁ* [tas ir, bērnam] *kutêja, ta viňš smệjâs.*

kutināt v. **1. Panākt, būt par cēloni, ka (kas, parasti ķermeņa daļa) kut.** *bệrni a šapu kutināja tuõ guluôšuô suni. / ciĺvệku kutina. ciĺvệku vaŕ nuôkutinât. / tiẽ bệrni viêns uõtru kutināja, ta kligâja, klidzîja visu vakaru.* ✧ ***smejas kâ kutināts*** – saka, ja (kāds) ļoti smejas. *tâ ęsuõt smeîšiês kâ kutināti. ganelis stâstija meîtâm, kâ laîduši tẹkuli a buĺleli badîtiês. / smejâs kâ kutinâc – teîc, ka kâdaṁ juõkaṁ smejas. / citi smejâs kâ kutināti, juô bi atraduši zâles sluôtâ iẽsiêtas, issviêduši laũkâ, laî paši ari*

neapreîpst. // **Kairināt gļotādu (piemēram, degunā, rīklē).** *kaû kas kutina taî dęgunã, uñ ta jâšķaũda. / mañ tâ kutina kaklu, jâkãsê.*

2. Kaitināt; ķircināt. *mañ jaû tã mute liẽla, uñ es tik šĩs kutinât.*

kũtiņa. Sk. [II]*k ũ t e*.

kutlete. Sk. *k o t l e t e*.

kûtri adv. **Lēni, gausi.** *vęcâmaññma gaũsi vęĺkâs. taga kûtri varętu teîkt.*

kûtrs, ***-a*** adj. **Lēns, gauss, arī slinks (par cilvēku, dzīvnieku).** *rãms, kûtrs zirks neskreî. tamˆ vaîg dikti sist a pâtęgu. / tas zirks i kûtris, tamˆ vaîdzîga pâtęga. / sliņķis, cic saka – kûtrs dikti. / kliñklãvs i tâc kûtrs cilvęks. tuõ tâ saûc.*

kũts, arī ***[1]kũte*** subst. **Celtne lauksaimniecības dzīvnieku mitināšanai.** *senãk kũte bi uz viņķeli. bi nuô visâm trîs kañtêm ciêt – turˆ bi kũte, vãgũzis uñ siêna šķũnis, viss viênâ ękâ. /* [mēslus] *izmęt nuô kũc ârâ, sasviêž uz ratiêm uñ vęd uz druvu.* ☐ ***dziļā kũts*** **(**arī ***kũte*****)** – kūts, kurā kūtsmēsli tiek uzkrāti padziļinājumā zem dzīvnieku stāvvietas; ☐ ***sęklā kũts*** **(**arī ***kũte*****)** – kūts, kurā nav īpaša padziļinājuma kūtsmēslu uzkrāšanai. *sęklâm kũtîm bi mazâk sũdu. kamˆ ta taga vaîs i dziļâ kũte? / taga i sęklâs kũtes, ku męslus vęd ârâ, bet senâk bi dziļâs kũtes.*

kũtsaûgša subst. **Telpa starp kūts griestiem un jumta segumu.** *staļļaûkša* [jeb] *kũcaûkša – tas jaû viss viêns, kâ kad·reîz issaûc.*

kũtsmęsli subst. **Lauksaimniecības dzīvnieku ekskrementu un pakaišu maisījums, ko izmanto mēslojumam.** *papuvi jaû arˆ turêja. pêc Jāņiêm isveda kũcmęslus. tuõs apara arˆ arˆklu. /* [kartupeļiem] *kũcmęslus iẽara uñ lika klât. vagãs ara uñ iêara rãceni, apara ciêt.*

kuvere subst. **Aploksne.** *uzraksti us tuõ kuveri! es nevaru tâ labi rędzęt. / es uzrakstiju mãsaî vęstuli. va teû naû kâda kuvere mãjã?*

kuza subst. **Barības vada paplašinājums (piemēram, putniem, gliemežiem); guza.** *kuza i vistâm, gũžâm. / putnamˆ kuza i uñ šķiĺvis, uñ dęsas. kuza i, ku visi graûdi stãv, lidz iêiẽt šķiĺvî. / kuzâ putnamˆ barîba saiẽt. kuziņa piĺla a graûdiêm, târpiêm. / gũžas pârnãkušas a liẽlâm kuzâm. / vistaî kuza tukša.* // pārn. **Vēders.** *mañ piĺla kuza, nevaru vaĩrâk ęst. / ka piĺla kuza, ta visa pasaũle laba.*

kuža comm., ***kužis*** m.; subst.; niev. **Nevīžīgs, nekārtīgi ģērbies, arī nesapratīgs, neveikls cilvēks.** *kuža – lamuvârc, netĩrs. tas jaû tâc kuža! / kuža tâda nèisveĩcîga. turˆ viņa nevarˆ iskužinâtiês. / mañ tã siẽva tâda kuža, vęctęs arˆ bî kužis. /* [kaimiņš] *nu ĩsc kužis palicis. / nu irˆ uzģęrbuse viênu jaku, ta velˆ viênu praku, liẽlu drãnu apsêjuse – ĩsta kuža nu i vęcãmãte.*

kužāties v. **Tūļāties.** *kuõ tãs meîtas varˆ kužâtiês tik iĺgi pa mãjâm, ka nenãk? / nu jaû mãte aka kužâjas, citi gaîda.*

kužīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas ir nevīžīgi, nekārtīgi apģērbies.** *kužîks i tâc nekârtîgi abģêrbiês. / kâ tu, puĩšeli, tik kužîks esi abģêrbiês?*

kužināt v. **Purināt; cilāt (lai zūd, piemēram, siena, salmu blīvums).** *kužina siênu – žâvêjuôt vârta. teîc –* [siens] *jãpakužina, laî labâk žûst. / vęcâmãte savu viêtu ik rîtu gribêja kužināt pate. / viņas* [tas ir, meitenes] *siênu tag kužina. / viêns tâ kužināja* [mēslus] *uñ ismętâja visus uz laũku.* // **Purināt, lai atbrīvotu no putekļiem.** *stãv viņa sęcvidû uñ kužina palagus.*

kužināties v. **Tūļāties.** *kuô tu tik iĺgi kužiniês? beîdz kužinâtiês! ejamˆ! nevarˆ sataĩsîtiês! / mañ jaû teîc, ka es kužinuôs. bet viss jaû i jâpadara, uñ ta tik varˆ iẽt.*

kužis. Sk. *k u ž a*.

kužīt v. **Iet; staigāt.** *turˆ kâc kužî. es tâ lãgã nevaru ačšķĩrt, kas turˆ iẽt. / vęcaîs Jānis tâ kužîja pa mãju, ne·kurˆ vaîs negãja. / turˆ viêns dikti muñdri kužî.*

kvã interj.; parasti atkārtojumā. **Lieto, lai atdarinātu vārnas balss skaņas.** *vãrna kvã, kvã! uñ nuôsaka – ja tu dârba laĩkâ gribi gulęt, ta teû kaû kurˆ aûkstâk irˆ jâsêž.*

kvadrātains, ***-a*** adj. **Tāds, kam ir kvadrāta forma.** *pakuĺbiksẽm aûda pakulini. tas pakulinis bij skujaîns vaî aķîtis – tâc kvadrãtaîns.*

kvadrāts subst. **1. Taisnstūris, kam visu malu garums ir vienāds; tas, kam ir šāda taisnstūra forma.** *aķĩtis irˆ aûduma raksc, tâdi kvadrãti. / kad·reîz savaņķiẽrê rãceņs, savaņķiẽrê viênâdi uñ savaņķiẽrê uõtrâdi. uñ ta taî stûrî stãda rãceņus. ta viš iznãk kvadrâtuôs.*

2. Zvejvietu zonējuma atsevišķa teritorija. *šite* [jūrā ir] *tas saûktaîs piêcsimtaîs kvadrãc, ta Liẽpãjas maîzes klẽte.*

kvãkāt, arī ***kvę̃kāt*** v. **Kurkstēt (par vardēm).** *te dĩķĩ tãs naģes kuŕc, senâk teîca kvãkât. / kvãkât* [jeb] *kvę̃kât* [ir] *kuŕkt. / naģes ęzęrâ vakaruôs dikti kvę̃kâja.*

kvañcināt, arī ***kvañčināt*** v. **Solīt, bet nedot.** *viš tevi tâ kvañčiņ* [jeb] *kvañciņ – suôla, bet neduô, laĩku vęĺk.*

[I]***kvaŋ̂ka*** subst. **1. Varde.** *kvaŋ̂ka* [ir] *naģe. naģi saûc pa lecĩti aŕ.*

2. Der Laubfrosch (kokvarde). (EH I 689)

3. Ein grosser, sehr schwerer Pantoffel (liela, ļoti smaga tupele). (EH I 689)

[II]***kvaŋ̂ka*** subst. **Smacīgs, piedūmots, arī mitrs gaiss (?).** *piêpĩpâta dūmu pilĺa istuba – tâda kvaŋ̂ka iêkšâ. / pirtê bi liẽla kvaŋ̂ka, vaîdzêja attaĩsît dures uņ iêlaîst gaîsu.*

kvañtums, arī ***kviñtums*** subst. **Daudzums.** *liẽls daũdzumș iŕ kvañtumș. / taga gaļas kom̃binâc ûspę̂rk* [trušus] *liẽluôs kvañtumuôs. / kad tuõ siļ̃ķu tâc kvañtumș, tad aŕ nav ję̃ga. / abiêm viênc kviñtumș labîbas.*

kvaņ̂ķēt. Sk. *k v a û k ā t .*

kvaņ̂ķināt v. **Silti saģērbt.** *vęcâmãte kvaņ̂ķinâja mazuô, bet mãte neļãva, ka laũkã bî siĺc.*

kvaņ̂ķine. Sk. *k v a û ķ i n e .*

kvaņ̂ķis, arī ***kveņ̂ķis*** subst. **Mazs bērns.** *viņi nu i mas kvaņ̂ķis, kuô aûdzęt. / mazaîs kvaņ̂ķis grib iẽt citiẽm lĩdz. / nu tas kvaņ̂ķis aka brę̂c. / kuô tas kveņ̂ķis tuŕ bļaû? duô viņaṁ ęst!*

kvãrčināt, arī ***kvařčināt*** v. **Izvaicāt, izprašņāt; tincināt.** *ka urâdņiks nuôķêra zagli, ta iļ̃gi kvãrčinâja, lidz pateîca taîsnību. / kvařčinât* [ir] *isprašņât. / kuô tu mani tik daũdz kvãrčini!*

kvârka subst. **Varde.** *zaļâs naģes i tãs kvârkas. / tâ jaû viņas saûc paŕ kvârkâm tãs dĩķa naģes.*

kvařkš interj. **Lieto, lai atdarinātu vardes balss skaņas.** *nu zaļâs naģes i dĩķa naģes. tãs tãs kvârkas, ku iŕ. viņas tâ – kvařkš, kvařkš.*

kvaŕtāls, arī ***kvaŕtālis*** subst. **Platība (mežā), kas parasti ir taisnstūrveidīga un ko ierobežo stigas vai ceļi.** *lĩnija irâd mežâ, ku kvaŕtãlu addala viênu nuô uõtra. meš sadalîc kvaŕtãluôs a lĩnijâm. kvaŕtãli sadalîti a stîgâm – priêkš isciŕšanas. / senâk jaû bi lĩnijas pa kvaŕtãļiêm mežâ. tag jaû izruôk grãvjus pa tãm viêtâm. / meža strâdniêki gãja vaĺsc mežuôs – cę̂rt kvaŕtãļus ârâ. / mežâ i kvaŕtãļi. pa visu kvaŕtãli varêja iẽt vâkt kritaļas. / tuõs sveķus jaû tęcinâj tâduôs kvaŕtãļuôs.*

kvaŕts subst.; novec. **Divdesmit pieci rubļi; divdesmit piecas kapeikas.** *kvaŕc bi naûda. ka tu gribêji diũdesmit piêci kapẽķi duõt, ta teîca kvaŕtu. / veĺ tuõ kvaŕtu vaîg atlaîst. / kvaŕc i vęcu laĩku naûda. es tâ dziŕdêju, ka teîc, – tik uņ tik kvaŕti maksâj. / kvaŕc bi tâc naûdas gabaĺs, bet kâc, es aŕ nezinu. / kruõgâ divi skruõderi satupušiês sarunâjâs – amata brãli, liksiṁ pa kvaŕtaṁ uņ iêdzeŕsiṁ alu!*

kvass, reti ***kvasus*** subst. **Saldskābs bezalkoholisks dzēriens, ko gatavo parasti no rupjmaizes vai rudzu miltiem un iesala.** *kvasu taĩsija nuô maîzes. maîze, raûks uņ cukuŕs. apĩņus aŕ ne·daũdz lika. tuõ kvasu netaĩsija tig daũdz kâ alu. / maîzi abgruzdina priêkš kvasus. / uz laũkiêm bi kruõgi. tuŕ tik alu, kâdu kvasu pãrdeva, vĩnu aka.*

[I]***kvaûka***[2] – **eine grosse Tabakspfeife** (liela pīpe). (EH I 689)

[II]***kvaûka*** comm.; subst.; niev. **Pļāpīgs cilvēks; pļāpa.** *us tâdu pļãpîgu ciĺvę̂ku teîc – kuô tã kvaûka ziņ teîkt! / kvaûka i lamu vârc.*

kvaûkāt, arī ***kvaûķēt***, ***kvaņ̂ķēt*** v. **Pīpēt.** *tiẽ vĩri tuõ tabâku varêja kvaûkât caũru diênu. / pĩpu kvaûķêja, taga nekvaûķê. / vęcaîstęș gãja pa laũku kvaņ̂ķęt. / vaŕ gaň tiẽ vĩri kvaņ̂ķęt!*

kvaûkšķēt v. **1. Kvekšķēt.** *visu nakti suņs kvaûkšķêja. tâ viš kvaûkšķ, neļaũ gulęt.*

2. Juceklīgi, nesakarīgi runāt. *tâc piêdzêriês tik kvaûkšķ uņ kvaûkšķ.*

kvaûkšķis m., ***kvaûkšķine*** f.; subst. **1. Suns, kas bieži kvekšķ.** *tas kaĩmiņu suņs i tâc kvaûkšķis. mũsêjaîs i kluss.*

2. Cilvēks, kas juceklīgi, nesakarīgi runā. *kvaûkšķis i tâc, kas tâ nesakarîgi runâ, tikaî tâ kvaûkšķ. / a·viênu us siẽvâm teîc, ka tâ sagaîšas kuôpâ, – nu jaû aka kvaûkšķ! tãs i tãs kvaûkšķines.*

kvaûķene. Sk. *k v a û ķ i n e .*

kvaûķēt. Sk. *k v a û k ā t .*

kvaûķine, arī ***kvaûķene***, ***kvaņ̂ķine*** subst. **Pīpe.** *tę̃vaṁ bi pazuduse kvaûķine. / ka vęcaîstęș uskũra savu kvaņ̂ķini, ta bi sĩvu dũmu pa·piĺlaṁ. / saîmeniêkiêm bi pęlę̂ki uzvaĺki, kvaûķines.*

kvę̃kāt. Sk. *k v ã k ā t .*

kvekstēt v. **1. Klepot.** *puĩka nuõsalis uņ nu vakarâ kvekst. / nu varês iļ̃gi kvękstęt – nuõsali!*

2. Pļāpāt. *kvekstis* [ir] *tâc niẽku runâtâjs. viš tuŕ kvekst.*

kvekstis subst. **1. Pļāpa.** *tas vęcaîs Jānis tâc kvekstis bija – runâja visu laîku.*
2. Suns, kas bieži rej. *tas suñs i tâc kvekstis, rej tig uñ rej.*
kveĺde subst.; lit. **Karstums; tveice.** *tâdâ kveĺdê labi žûst siêns.*
kvęĺdināt, arī ***kveĺlēt*** v. **Stipri karsēt (par sauli).** *saũle sâkuse aka kvęĺdinât. / nu kveĺlê gañ! muksiṁ ę̃nâ!*
kvêle subst. **Stiprs karstums.** *pirtî bija liẽla kvêle. dabuju mukt nuô lâvas zemê.*
kveĺlēt. Sk. *k v ę ĺ d i n ā t .*
kvęĺlināt v. **Plaucēt.** *kvęĺlina, kad liêk vārît svaîgu gaļu, iêkšas – liêkumus. tad piŗmâk nuôvāra, neiĺgi. / kad nuõkaû kâdu luõpu, liêkumus kvęĺlina. tã kvęĺlinâšana iŗ tik tâda uzvārîšana. / es tuõs liêkumus veĺ šuôdiên kvęĺlinu. /* [cūkas] *kuŋ̃ģi pārgriêze, istīrija uñ ari kvęĺlinâja. / kvęĺlināt i vārît. gaļu kvęĺlina, plaûcê tâ bišķi.*
kvę̂luot v. **Degt bez liesmām, izstarojot (parasti sarkanu) gaismu.** *krâsni gaîlina, kad cęp maîzi. kuriñ krâsni, tad, ka beîdz dęķt uñ vaîrs neliêsmuô, tad uôgles viẽn kvę̂luô. / sprukstis iŗ izdęguša uguñskura kvę̂luôjuôši pę̂ĺni, sîkas uôglîtes. / kalẽji nuôdedzina dzeĺzi tâ, ka viš kvę̂luô.*
kvęm̂pa subst. **1. Varde.** *uz rẹsnu, liẽlu naģi teîca kvęm̂pa. / liẽlâs ęzęra kvęm̂pas bi izbâzušas dęgunus nuô ûdeņa uñ kûrca.*
2. comm.; niev. **Resns cilvēks, arī dzīvnieks.** *ak tu kvęm̂pa tâda! – uz rẹsnu teîc tuõ.*
kvęm̂pāt v. **Bradāt; staigāt.** *kuô tu te kvęm̂pâ a dubļaīnām kājām! nekvęm̂pâ te! es tikkuô izmazgâju tuõ grîdu.*
kveñcēt v. **Kurināt.** *meîta iẽšuôt kveñcęt ķêķî krâsni. / ka siĺtumu vaîg, ta kveñcê tuõ krâsni caũru diênu.*
kveñcēt v. **Smirdēt.** *vaŗ gañ kveñcęt tãs cũkas.*
kveñcināt, arī ***kvęñcināt*** v. **1. Pīpēt.** *vęcaîstęs kveñcinâja savu pĩpu katru diênu. / viš* [tas ir, vectēvs] *tuõ pĩpu kveñciñ caũri viẽ. / nu jaû aka viš kveñcina, smiŗd aka.*
2. Dedzinot panākt, ka (kas) kūp. *kaĩmiņš vęsęlu nedęļu kveñcina tuõ vęcuô zâli – kũlu.*
kvęñts, ***-a*** adj. **Svaigs, lietojams (piemēram, par pārtikas produktiem).** *kvęñta, kvęñc* [ir] *derîks, laps, svaîks. tuõ sacija uz visu kuô, kas bi ę̂damṁs. / va viš* [tas ir, menca] *i kvęñta? va varês ę̂st?*
kveņķis. Sk. *k v a ņ ķ i s .*
kvępa subst. **1. Varde.** *ari naģi saûc pa kvępu.*
2. comm.; niev. **Liels, resns dzīvnieks.** *kvępa* [ir] *kaû kas rẹsnis. / tã gañ nuôbaruôjse tuô gũžu – ritîga kvępa.*
kvę̂pi subst. **Dūmu cieto daļiņu nosēdumi.** *skuŗstīnâ karâjâs liẽli kvę̂pi. kâdu reĩzu jaû slaũcija – viênu reĩzu pa gadu. / nuô dũmiêm ķêķî sakrâjušiês piê visâm siênâm kvę̂pi. / kvę̂pi i piê griêstu, piê siênâm.*
kvę̂pināt v. **Dzīt (piemēram, ārā no kurienes), kūpinot dūmus.** *meîtas ķêķî kvę̂pināja tuõs prũšus – iêdędzināja skalu uñ piêlika tuŗ piê tãs šķiŗbas, ku prũši bi saguluši.*
kvę̂pt v. **Pārklāties ar kvēpiem.** *tuõs kadeģu dũmuôs žâvêjamâ gaļa vaŗ labi kvę̂pt.*
kvęŗčināt, arī ***kvẽrčināt***, ***kvęŗcināt***, ***kvẽrcināt*** v. **1. Kaitināt.** *nevaîg tuõ suni tik iĺgi kvęŗčināt. liêc viņu miêrâ! / aka kvẽrcina tuõ bę̂rnu – viñš aŗ grib tuõ mañtu, bet liẽliẽ neduô.*
2. Raudināt; tramdīt. *kuô tu kvẽrčini tuõ bę̂rnu! / kvẽrcina tuõ bę̂rnu, neduô ę̂st viņaṁ.*
3. Rāt. *cik iĺgi mãte duõmâ kvęŗcināt tãs meîtas?*
kveŗklis, arī ***kveŗķis***, ***kveŗpis*** subst. **Mazs bērns; nievājošs bērna apzīmējums.** *kveŗklis i lamuvârc. / ak tu kveŗklis! / kuô tâc kveŗklis ziñ teîkt! / tã ģimene bî liẽla. Jānelis bî mazâkaîs kveŗklis. / nu iŗ aka truôksnis! tuŗ tâdi kveŗķi sagaîši, bļaûstâs. / tâc kveŗpis, bet redz, kuô vaŗ izdarît! / uz mazu teîc kveŗpis.*
kveŗkstēt, arī ***kveŗkšķēt*** v. **Runāt (ar grūtībām, neskaidri, arī griezīgā balsī); daudz runāt.** *kvęŗkstęt* [ir] *runât, kvęŗkšķęt. / mûžîgi viš te kveŗkšķ. ne·viêns jaû viņu neklaũsâs, neņęm pa piĺlu. laî viš tuŗ kveŗkšķ! / ka tâc iêdzêris vęctęvs bija, ta viñš iĺgi kveŗkstêja. tuŗ ne·kã nevarêja saprast. iĺgi uñ dikti viñš tuŗ kveŗkstêja. / kuô tu tuŗ kvêrksti, kuô bļaûstiês! / tâ nuõsalis, ka nevaŗ labi iskvęŗkstęt, tâ kveŗkšķ tik.*
kvęŗkstętājs m., ***kvęŗkstętāja*** f.; subst. **Tas, kas daudz, neskaidri, arī ko nesakarīgu runā.** *mañ tâdi kvęŗkstętâji nepatîk, kas tuŗ runâ uñ stâsta, bet tuŗ nevaŗ saprast.*
kverkstis. Sk. *k v e ŗ k š ķ i s .*
kveŗkšķēt. Sk. *k v e ŗ k s t ē t .*

kveĝkšķis, arī ***kverkstis*** subst. **Tas, kas daudz, neskaidri, arī ko nesakarīgu runā.** *viņš i tâc kveĝkšķis – runâ uņ stâsta kuô, visu laĩku kveĝkšķ. / redz, kur nāca puišu bari, kā kverkstīši kveŗkstēdami.* (LFK 1961, 10706)

kveĝķis. Sk. *k v e ĝ k l i s .*

kveĝnēt, arī ***kvērnēt*** v. **Ilgstoši būt, atrasties piespiedu bezdarbībā (parasti gaidot).** *siēvâm vaîdzêja vêl iļgi kveĝnệt, līdz vĩri iznāca nuô kruõga. / senâk riņdā dabuja stuņdām kveĝnệt. / gulệt veļ iēt pa agru. ta es tâ kveĝnu te piê tã gaļda. / kuô nu vaĩrâk kvērnês! iēs mājās!*

kveĝpis. Sk. *k v e ĝ k l i s .*

kveŗsts subst. **Rīks, ar ko darvo laivu.** *viênâ kuôka galâ piêsiên lupatu veŗcu uņ nuôsmērê tuõ laĩvu. iêmệŗc dârvâ. tuõ* [rīku] *saûc pa kveŗstu.*

kvĩcināt v. **1. Kviecināt.** *kuô tãs cũkas tuŗ kvĩcina, ka neduô ệst! / tâ kvĩcināt cũkas iļgi nevaŗ. vaîg duôt ệst.*

2. Raudināt (parasti ko nedodot). *kvĩcina kâdu, laî bļaûj. bệrni cic citu kvĩcina. / kuô tiē bệrni tuõ mazuô vaŗ kvĩcināt uņ neduôt taņ gabalĩnu maîzes!*

kviêciens subst. **Īslaicīga vienreizēja skaņa → *k v i ê k t* .** *tâc kviêciêns skanêja nuô staļļa, ka varêja dziŗdệt istubâ. / tas tik bî kviêciêns! jaû, veduôt nuô staļļa ârã, cũka kviêca. / tas bî viêns kviêciêns, uņ cũka bija beîkta.*

kviêkt, reti ***kviêgt*** v. **1. Radīt raksturīgas augstas, spiedzošas balss skaņas (parasti par cūkām).** *cũkas grib ệst, bet neduô vêl. uņ ta viņas kviêc. / ka neș ệst, ta* [cūkas] *dikti gaîda uņ kviêc. / kviêc kâ suvệns. / ja kviêc cũka, ta piļļâ baļsî. / cũku kūtī cũkas kviedza. kas tās cũkas kvīcināja?* (LFK 1818, 2245) */ ka kâc* [sivēns] *dikti kviêc, ta cũka leŗcas aũkšâ glâpt. / visu vakaru cũkas kviêdze, laî duô ệst.*

2. pārn. **Smieties.** *vaŗ gaņ tiẽ jaũniê kviêkt!*

kviêšāji subst. **Novākts kviešu lauks.** *kviêšâji i nuôpļaũc kviêšu laũks. / tiẽ kviêšâji bi vêl jânuôgrãpsta, ka sacêle bãlĩnuôs.*

kviêši, vsk. ***kviêsis*** subst. **1. Viengadīgi graudzāļu dzimtas labības augi (*Triticum*).** *kviêšus tik paũsari sẽj. / kviêsis grib tuõ treknâkuô zemi. / kviêšuôs aũg meļļplaũkas.* ☐ ***vasaras kviêši*** – kvieši, ko sēj pavasarī. *vasaras kviêši – tuõs paũsariêm sẽj. labu zemi gribệj. smiļktê viņi nèaũga, isņĩka.* ☐ ***ziêmas kviêši*** – kvieši, ko sēj rudenī. *ziêmas kviêši i pûŗi. sẽ rudenî. tiẽ i ziêmciêši. / pûŗi i ziêmas kviêši. vasaras i kviêši. / bi ziêmas kviêši, rudenî sẽj līdz a rudziêm. / ziêmas kviêši iŗ isturîgâki.*

2. Šo augu sēklas, graudi. *bệrniẽm kviêšu maîze labâk gaŗšuôja. / veĩkalã varêja kviêšu miļtus aŗ dabũt.*

kviẽve = ***kniẽvs*****, ein Wasservogel** (kāds ūdensputns). (EH I 691; ME II 249)

kviñkstēt v. **1. Radīt smalkas balss skaņas (par cūku, suni).** *cũkas kviñkst, suvệni kviñkst – ệst grib. / cũkas staļļî nuôkviñkstêšâs gaîda ệst. tas tâ sîki kviñkst, nerukst. / ej iêlaîd tuõ suni, laî viņš nekviñkst piê duru! / cũka ritîgi kviêc, ka grib ệst, bet sâkumã tik tâ kviñkst.*

2. Klusi raudāt. *bệrs aŗ sâk kviñkstệt.*

3. Degot radīt skaņas (piemēram, par slapju malku). *ja kurina slapju maļku, ta tã ugune tik tâ kviñkst uņ naû ne·kâc siļtuņș.*

kviñtums. Sk. *k v a ñ t u m s .*

kvit adv. **Tā, ka (kāds) ir beigts.** *ak vaĩ, cik viņa blêdîga tã vecene! viņa zavêja, zavêja, uņ tã guôve bi kvit! tas i tâ nuôbũrt, uõtraņ padarît ļaũnu.*

kvīte subst. **Kvīts.** *iêdeva žīdaņ Liẽpājâ* [saktas] *tīrît bes kvītes. uņ žīc addeva apakaļ tâdas pašas, bet tik skārda, apsudrabuôtas.*

Ķ

ķam̃pāties. Sk. *ķ ę m̃ p ā t .*

ķârķis subst. **Ļauns gars; velns.** *ka tevi ķârķis paraûtu! ka negrib teîkt vęĺls, ta tuõ tâ teîca. vęci ļaûdis tâ teîca. taga nu gañ ne·viêns tâ vaîs ne rãjas, ne arî tâ lamâjas. / laî raû ķarķis! iẽs tik tâlâk!*

ķarstīt v. **Ķerstīt; tvarstīt.** *vaîdzêja iẽt ķârstît tãs aves uñ cîrpt. / senâk puĩši meîtas ķârstija pa namu.*

ķaûkšēt, arī ***ķaûkstēt*** v. **1. Riet smalkā balsī.** *liẽls suñs rej. bet parî mazu suneli teîc, ka tas ķaûkš. tã jaû tã pate riêšana viẽn irî. / mas šunelis tâ īsti skaļi uñ rupji nerej, bet ķaûkš. ķaûkstę̂t irî riêt. / kaĩmiņu suñs visu diênu varî ķaûkstę̂t. viņš i piêsiêc piê ķẽdes.*

2. Runāt, sacīt (parasti ko nenozīmīgu). *us ciĺvę̂ku arî viênu uõtru isteîc – neķaûkši tik daũdz! bet tas jaû gañ·drīz ta kâ tâc lamu vârc. nuôzîmê, laî nerunâ. / ciĺvę̂kam̃ arî viênu uõtru reĩzu pasaka – kuô tu te ķaûkši! tâ teîc parî tâdu vę̃râ neņęmamu runâšanu, vaî arī, kad viênc dusmîks uñ lamãjas, bet uõtram̃ tas ne·maz neiñtresê. / kuô tu te ķaûksti visu diênu! runâ uñ runâ! ej strâdât!*

ķaûkšināt v. **Ilgāku laiku riet smalkā balsī.** *kuô tas suñs ķaûkšina piê bũdas, reî gribę̂dam̃s, negribę̂dam̃s?*

ķaûkšis subst. **Bezšķirnes suns.** *tas nav sugas suñs, tas tik tâc ķaûkšis, tâc maģiñc.*

ķaûķe. Sk. [II]*ķ a û ķ i s .*

ķaûķēt v. **Pīpēt; smēķēt.** *vęctę̃vs caũri viẽn pĩpi pĩpâ. ķaûķê ta kâ pa skũrstīnu. / vęctę̃vam̃ tã pĩpa nèiskrita nuô mutes. viñš ķaûķêja viênã ķaûķêšanã. / nu tas vęcaîstę̃s varî ķaûķę̂t caũru nakti tuô pĩpu.*

[I]***ķaûķis*** subst. **1. Neliels, slaids brūnganpelēks, zaļganpelēks vai iedzeltenpelēks zvirbuļveidīgo kārtas gājputns, kas ligzdo zemē vai tuvu zemei (*Sylvia*).** *ķaûķis i putns. ķaûķis i tâc puműpuru êdę̂js.*

2. pārn. **Mazs bērns.** *ka tâdi mazi bę̂rni ku iêiẽt, ka ņeŗędz, ta teîc – tuŕ tik tâc ķaûķis iêgãja.*

[II]***ķaûķis***, arī ***ķaûķe*** subst. **1. Pīpe.** *ķaûķis – pa vęcu laĩku tâ saûca pĩpi.* [teica:] *ku manîs ķaûķîtis? / senâk tik teîce – tas nãk a ķaûķi zuôbuôs. ta jaû tâdas kuôka pĩpas bi. ta jaû paprasu nebi. / tę̃vam̃ bi pazuduse ķaûķe, iĺgi meklêja.*

2. pārn. **Smēķētājs.** *ķaûķis irî tâc liẽls pĩpmanis.*

ķebeklis subst. **Kūtsmēslu raušamā dakša.** *ķebeklis irî tâc rîks, ku mę̂slus raûj nuô ratiêm ârâ. tâc garâkâ kâtâ arî trîs saliẽktiêm zariêm. / ķebeklis irî tâda dakša, saliẽkta, arî četriêm zariêm, iêlikta garâkâ kâtâ. arî tuõ mę̂slus nuô vęzuma gâž ârâ. / ķebeklim̃ irî saliẽkti trîs vaî četri zari uñ kuôka kâc. arî tuõ raû nuô ratiêm mę̂slus laũkâ. / ķebeklis i dakša diviêm lîkiêm zariêm. a ķebekli nuô ratiêm raû sũdus laũkâ. / ķebeklis i lîka dakša priêkš sũdu izgâšanas nuô ratu.*

ķeberēt, arī ***ķęburēt*** v. **Iet (parasti neveikli, ar grūtībām).** *piêdzêris ciĺvę̂ks ķeberê – iẽt. citreĩz nedzę̂rušam̃ arî paprasa – nu, ku ta tu ķeberêsi? ku ta tu iẽsi? / ķęburę̂t irî iẽt, pãrviêtuôtiês arî liẽlâm muõkâm.*

ķeblis subst. **Mēbele sēdēšanai – trīsstūra, taisnstūra vai riņķa formas plāksne bez atzveltnes, parasti uz trim vai četrām kājām.** *ķeblis i kraģelis, tâc a trijâm kãjâm. kuŕpniẽkam̃ bi tâc zęm̃s. tãlab kuŕpniẽkam̃ bi ķeblîc a trim̃ kãjâm, laî strâdâjuôt nesnaũž. / ķeblis i ķę̂kî mas kraģîc tâc, îsâkâm kãjiņâm.*

ķęburains, ***-a***, arī ***ķę̃burains***, ***-a*** adj. **Tāds, kam ir daudz dažāda virziena veidojumu, izliekumu, arī izaugumu; zarains; žuburains.** *tas kuôks aûg dikti ķęburaĩns. / mãla zemê viņus* [tas ir, linus] *nevarêj sę̃t, ta viņi aûga tâdi ķęburaîni. / tã priẽde isaûguse tâda ķę̃buraîna. tuŕ ne·kâc baĺks nèisnãk. / viñš i dikti ķęburaĩns tas kuôks, tâc biês piẽaûdzis.*

ķęburēt. Sk. *ķ e b e r ē t .*

ķęburis, arī ***ķę̃buris*** subst. **1. Tas, kam ir daudz dažāda virziena veidojumu, izliekumu, arī izaugumu.** *ķęburis* [ir] *zaruôc kuôks. / ķę̃buris i zaraîns cę̃lms. / tâdu ķęburi nevarês krâsnî iêbâst. / tiẽm cę̃lmiêm tâdi ķęburi, ka nevarî iêkraũt ratuôs. / liẽlus gabalus nuôstãdija mãrrutkus. bet ne·kas nav, tik ķęburîši viẽn.*

2. pārn. **Nievājošs cilvēka apzīmējums.** *siẽvas saũkâjâs – tu ķę̃buris!*

ķęburkãjis subst. **Tas, kas neveikli, ar grūtībām iet.** *ķęburkãjis i, kam̃ nepareĩzi suôļi. / te bî gãjis viêns ķęburkãjis pa sniêgu.*

ķeburuoties v. **Ķepuroties.** *nu, ka* [zīdaiņi] *sâka jaû tâ ķeburuôtiês, sâka bišķi juô liẽlâki palikt, juô dižâki, ta jaû laîda piê zemes sẽdẽt.* // **Neveikli, ar grūtībām iet.** *vecis kaũ kâ ķeburuõjas us priêkšu.*

ķeckāšanās subst. **Darbietilpīga, nepatīkama darbošanās.** *turî tâda ķeckâšanâs bi. a ruôku griêza* [gaļu desām]. *nuôliêk uz dẽlîti uñ griêzuši.*

ķeckāt v. **Nest, pārvietot (ko nelielu, vieglu).** *re, kâ tas mazaîs ķeckâ tuõs žagarus! liẽlaîm lika tuõ darît, bet viš pamuka.*

ķeckāties v.; niev. **1. Neatlaidīgi, uzbāzīgi sekot (kam).** *tas bę̂rns visûr grib ķeckâtiês līdz mãteî. bet mãteî jaû naû laîks a viņu nuôņẽmtiês. / liẽlã mãsa negribêja, ka mazaîs brãlis ķeckâjâs līdz.*

2. Ziesties. *ku nu aka bę̂rni atraduši tâdus mãlus uñ ķeckâjas?*

[I]*ķeda* subst. **Ķilda; rāšanās.** *turî iẽt tâda ķeda ka bail.* [saka,] *ka sarãjas barâ.*

[II]*ķeda* subst. **Nolietots apavs.** *ķeda i tâda tupele. tã tâda nuômîta tupele, riktîga ķeda. senâk ķedas bi tâdas, kas jaû bi nuôsviêstas pruôjâ, tâdas šķîbas. / re, ku te veĺ viêna ķeda mẽtâjas!* // **Nevērīgi nomests apavs, apģērba gabals.** *sakârtuô beîdzuôt savu istabu! savâc tãs savas ķedas, savas drãnas!* // **Keda.** *tag jaû tâdas glaũnas saũc pa ķedâm, ku spoŕtisti* [auj].

ķedāt v. **1. Staigāt.** *bę̂rni jaû vakaŕ ķedâja pa laũku, siĺta diêna bî. / kuô tu te ķedâ a netĩrãm kãjãm?*

2. Skriet. *re, ku mazaîs ķedâ pruôjâm! skriên pakaļ̂!*

ķēde subst. **1. Atsevišķu, kustīgi savienotu (piemēram, savērtu) gredzenveida, ovālu u. tml. (parasti metāla) detaļu virkne.** [zirgu] *sapiņ a pinęklu, kas vîc nuô pakulu. ķẽdi arî piê kãjas siên. / ziŕgus dârzâ sêja ķẽdê, âbulĩnâ arî sêja ķẽdê. a tuõ liẽluô ķẽdi ziŕgu piẽsiê.* / [govīm] *ķẽžu saĩtes bi. uñ striķu saĩtes arî bi – nuô pakulu. piê* [govs] *kasta bi ķẽdes.* / *tuõ maĺkas vęzumu ka piêkraũ, savęĺk a ķẽdi uñ nuôsprañgâ ciêti. tuõ ķẽdi apjęm apkârt uñ savęĺk a sprañgu.* / *kas jaû bagãc bi, taṁ bi puĺksteņa ķẽde. viênâ kabatâ bi tas puĺkstenis, uñ uõtrâ bi tâ pãri pa tuõ vẽdęru tã ķẽde.* / *senâk puĺkstiẽna ķẽdes bi sudraba. pêdẽjâ laĩkâ siẽviêšiêm arî bi sudraba ķẽdes a puĺkstiênu, us kaklu liêkamas.* / *brāļi māsu ķēdēs kala, lai tautāsa neaizietu. māsa ķēdes pušu rāva, tautās gāja dziedādama.* (LFK 1961, 10481) ☐ ***ķẽdes suñs*** – suns, ko (parasti) piesien. *suņus ne·viêns nesêja. ķẽdes suñs bi liẽlâks suñs. tâdi vidêji* [suņi] *staĩgâja ciĺvẽķiêm līdz.* / *ķẽdes suñs mañ arî bî draûdzîks. vaîg tik pa·priêkšu a viņu parunât.* ☐ ***ķẽžu dūrieni*** – izšuvuma tehnikas paņēmiens, ar kuru veido citu aiz citas aizkabinātas cilpiņas. *rĩdze, rîdze tã bi – tas dũriêns, kâ ķẽžu dũriêns.* ☐ ***krist ķẽdē*** – veikt strauju kustību, strauji mesties (kur, kam klāt), iztaisnojot ķēdi (par piesietu suni). *tas suñs, ka piẽsiêc, dikti krît ķẽdê.*

2. Rinda, līnija, ko veido tuvu cits pie cita esoši cilvēki, kurus saista, piemēram, kopīgs uzdevums, kopīga rīcība. *turî ta kâ karavĩri gãja tâdâ ķẽdẽ. turî bî šaũšana.*

ķedējs m., ***ķedēja*** f.; subst. **Cilvēks, kas vāc, uzkrāj (piemēram, priekšmetus).** *tas žĩc bi liẽls ķedeĩs – daũdz lupatu bi savâcis.* / *tiẽ ļaûdis tâdi ķedẽji – visu sev tik vâc.*

ķedelis, arī ***ķedele*** subst. **Sieviešu svārki (parasti veci, netīri u. tml.).** *us staĺ̂li gãja a ķedeli. ķedelis i liñdruks. ka i vęc, ta saũc pa ķedeli. rãceņu raûjamaîs ķedelis, ķêķa ķedelis. viss męĺ̂ls spîdêja, visi praki spîdêja, tâlab ka viņu nemazgâja.* / *ķedelis i vęc liñdruks, saplîsis. vęcaîs ķedelis, rãciņu raûjamȩ̂s.* / *mãti bi vęca ķedele.* / *tas tâc ķedelis tik i. tâ kad·reĩz us tâdu juõkaînu kleîtu teîca, tâdu saņuŕkâtu.* // **Mazu bērnu apģērbs.** *ķedelis i svãrķelis. tâdus ķedeļus meîtenêm pataĩsij jaûnus. ka sâka iẽt skuõlâ, vaîg taču jaûnu ķedeli. tâdaî meîteneî neteîks svârku va kuô.* / *puĩkas uñ meîtenes lidz trîs gadu a liñdruķeli gãja. tuõ saûca pa ķedeli.* / *savâc savu ķedeli! ku tu savas ķedeles te mẽtâ!*

ķedināt v. **Plucināt (vilnu).** *ķedinât, iskędinât vaîg tad, kad kaũ kas iŕ samudžinãjiês. viĺnu vaîg ķedinât.* / *kad viĺlu pluõsa, teîc, ka viĺlu ķedina.* / *viĺlu ķedinâja, ta kârsa.* / *ķedinât iŕ pluõsît, atraîsît, ispiņķęrẽt.* / *viĺlu tik ķedina, citu ne·kuô neķedina.*

ķedināties v. **1. Ķepuroties.** *mas bę̂rs a ruôcinâm sâk ķedinâtiês, ķepuruôtiês.*

2. Darboties, (ko) atšķetinot. *gaŕ dzivi varêja ķedinâtiês visu diênu, kamẽr sakârtuôja.*

ķedīt v. **Apskatīt (?).** *ka mãte pârbraûca nuô Liẽpãjas, bę̂rni gãja ķedît piŕkumus.*

ķędluks subst. **Cilvēks ar kādu (fizisku) defektu.** *ķędluks i lamu vârc, ka kâda vaĩna i.* // **„Ein Mensch von kleinem Wuchs"** („maza auguma cilvēks"). (EH I 693)

ķegāt v. **Skriet.** *liẽlaîs brãlis tâ ķegâja pruôjã, ka mazaîs nevarêja panãkt.*

ķẽģele subst. **1. Lāsteka.** *ziêmu nuô juṁtiêm ûdeņs pilêja uñ sasala. teîca – nu jaû piĺnas pažuõbeles ķẽģelêm.* / *ķẽģeles sasaĺst. lâsteka irâd grãmatu vârc.* / *bę̂rni ķẽģeles ẽd ta ka baîl, ta ka koñfekti*

graûž. / ķẽģeles piê jumˆta. nu koˆmpekšu viêtâ mẽs, puĩkas, tãs sũkst. tad arˆ kãsêjâm. / sveču diêna bi paûsarĩ ta, ka jaû kûst jumˆti, tę̣k nuô jumˆtiem lâstę̣kas. ta i ķẽģeles. / sveču diêna irâd uõtrâ febrãrî. ta skatijâs, va irâd ķẽģeles pažuõbelê. ta labi lini aûg. / guôvîm vasaru ruônas ẽrces piê pupiêm, taî vidiņâ, piêzîdušâs tâdas brũnas ta kâ ķẽģelîtes. / ķẽģele i sasalis lę̣dus piê jumˆta. visu kaû kuô tâ saûca pa ķẽģeli, kas tâ karâjâs. tâ vaĩrâk us sasalumu tas bi.

2. Deguna gļotādas izdalījumi. *bẽrniêm ķẽģele dẹguˆgalâ.*

ķeģelis, arī ***ķeģele*** subst. **Eiszapfen** (lāsteka) (ME II 359). ☐ ***piẽna ķeģelis*** pārn. – krūts. *puĩši teîca – meîtâm ę̣suôt liẽli piẽna ķeģeļi. tas us krûtîm bûtu. / ka gribêja pasmiêt, pajuõkuôt, ta tâ teîca – aĩ, taî liẽli tiẽ piẽna ķeģeļi!*

ķeĩrēt v. **Darīt (ko), strādāt ar kreiso roku.** *kreĩlis – tas dara a kreîsuô ruôku, tâ ķeĩrê.*

ķeĩris m., ***ķeĩre*** f.; subst. **Kreilis.** *ķeĩris visu dara arˆ kreîsuô ruôku – cệrt, griêž, ệd. tas tâc ķeĩris i. / kurˆ ta viš tâc ķeĩris radâs? viš nuô maziênes jaû tâc ķeĩris. / tamˆ mãte piẽtinuse pirˆmuô ruôku kreîsuô – isnãcis ķeĩris. a kreîsuô ruôku ệd, strâdâ. / aka tas ķeĩris aplêja galˆdrãnu!*

ķeĩsti, arī ***ķeîsti*** adv. **1. Slikti.** *manˆ ķeîsti izgãja, aîzmirˆsu maku paje˜mt. / izgãja ķeĩsti* [jeb] *slikti – issajûdzâs zirˆks.*

2. Savādi, ne tā kā citur (par valodu). *mẽs te tâ ķeĩsti runâjamˆ – nerunâ tâ pareĩzi.*

ķeĩsts, ***-a***, arī ***ķeîsts***, ***-a*** adj. **Jocīgs; savāds.** *tas Biẽrañc tâc ķeĩsc izliêkas. ka tik naû piẽdzêris! juõkaîns. / ķeĩsc akalˆ nav tâc, kâ vaîg bût. tâc ačgârns, ne tâc kâ citi. / ķeĩsc irˆ tâc nepeîns, ne-ĩsc cilˆvệks, visu tâ ķeĩsti, juõcîgi dara. / tâda ķeĩsta valuôda viņiêm* [tas ir, latgaliešiem]. */ te jaû tâdu ķeĩstu vârdu nav. vaĩrâk irˆ Rucavã unˆ Ladgalẽ. / tã tâda ķeĩsta runa. / ķeîsc – beskaûnîks vârc tas nav, bet tâc juõcîks.*

ķeĩzariene subst. **Ķeizara sieva.** *ķeĩzarˆs a ķeĩzariẽni unˆ bẽrniêm bi iêbraûkuši Liẽpãjâ. manˆ biĺde velˆ i.*

ķeĩzarkruõn(i)s subst. **Liliju dzimtas sīpolaugs ar lineārām lapām un lieliem zvanveida oranžsarkaniem ziediem; karaliskā fritilārija (*Fritillaria imperialis*).** *ķeĩzarˆkruõni irˆ oranžši, citi sârkanâki, a tâdiẽm raîbumiņiẽm. viņi kâ lilijas i. / ķeĩzarˆkruõņi agri ziêd, tûlît pêc sniêga nuôiẽšanas. tâc krũms aûg. viš i gaîšâki sarˆkanˆs a mę̣lˆlâm driksniņâm. / ķeĩzarˆkruõnamˆ vis·apkârt tiẽ ziêdi. / ķeĩzarˆkruõņi i kâ lilijas, bet nav balˆti. ziêdi tâdi oraņdži.*

ķeĩzars subst. **Impērijas valdnieks; šī valdnieka tituls.** [lielā istabā] *piê gala siênas ķeĩzara ģimenes biĺde bi.* / [fotogrāfijā] *kriêvu ķeĩzarˆs unˆ vãcu ķeĩzarˆs bi pašâ vidû.* / [jaunieši] *gãja us Pẽterˆburˆgu visi ķeĩzara diẽnę̣stâ.* ☐ ***ķeĩzara bârda*** – bārda, kuras izskats raksturīgs ķeizara bārdai. *tamˆ* [skolotājam] *bi tâda ķeĩzara bârda.* ✧ ***Diêvs aûgstu, ķeĩzars tâlu*** – saka, apzinoties (savu) neaizsargātību (pret kādu netaisnību). *Diês aûkstu, ķeĩzarˆs tâlu – spriêda tâc, kamˆ bija izdarîta kâda netaîsnîba, kuô pac nevarêja isskaîdruôt.* ✧ ***iẽt uz ķeĩzariem*** – spēlēt kādu kāršu spēli. *vis·vaĩrâk us ķeĩzariêm gãja. bi ķeĩzarˆs unˆ ķeĩzara ministrs bi, unˆ ta cic pa citu zệmâks. ķeĩzaramˆ bi pirˆmâ ruôka. / us ķeĩzariêm mẽs, bẽrni, kad·reĩz gãjâm. tã i piêcu cilˆvệku spẽle.*

ķeĩžāt, arī ***ķeĩžāties*** v. **Kustināties, vēcināties (?).** *mazaîs bẽrns jaû sâk ķeĩžât a ruôkâm unˆ kãjâm. / mas bẽrns grib ķeĩžâtiês a ruôkâm, kãjâm.*

ķę̣karains, ***-a***, retāk ***ķę̣karuots***, ***-a*** adj. **1. Tāds, kam ir daudz ķekaru.** *ķļavas ziêc tâc ķę̣karaĩns. / taî eglĩteî tã galuõtnīte tâda ķę̣karuôta.*

2. Tāds (dzīvnieks), kam ir biezs, savēlies apspalvojums. *ķę̣karaĩns sunˆs i tâc apsavêliês.* // **Savēlies (par dzīvnieka apspalvojumu).** *tas sunˆs tâc nuôgulêjiês. viņamˆ dikti biêza tã viĺla, paliêk tâda ķę̣karuôta.*

ķę̣̃karains, ***-a*** adj. **Žuburains.** *âbeli sàaûguši ķę̣̃karaĩni zari.*

ķę̣kars subst. **Ziedkopa, kam uz galvenās ass, sākot no apakšas, veidojas ziedi ar aptuveni vienāda garuma kātiem; attiecīgais augļu sakopojums.** *ķirˆši te pa piêci, seši kuõpâ, tâdâs liẽlâkâs ķę̣kẽs, tâdi liẽlâki ķę̣kari. / jāņuôgâm jaû sâk ķę̣kari iênãktiês gatavi. / rudenî – aũgustâ, zepteˆmbrî, ka nuôziêdẽjši tiẽ* [apiņu] *ķę̣kari, vâc tad. / uôgas aûg ķę̣karuôs, ķę̣kẽs. ziêdi arˆ irˆ ķę̣karuôs. / sẽrmuõkšļiêm šuôgad smuki ķę̣kari.*

ķę̣karuots. Sk. *ķ ę̣ k a r a i n s .*

ķę̣katā interj.; savienojumā ar *ļę̣katā*. **Lieto ķekatu dziesmās.** *ķę̣katas pavsariêm nãk. cilˆvệki abģêrbâs pêc ķệma unˆ gãja apkârt. dziêdâja – ķę̣katã, ļę̣katã! / ķę̣katã, ļę̣katã, mę̣lˆli krę̣kli mugurâ!*

ķę̣katas subst. **1. Masku gājiens (no mājas uz māju Meteņos) ar apdziedāšanos un dažādām izdarībām.** *ķę̣katâs iẽt pa Pę̣lˆnu diênu unˆ dziêd. ķę̣katâs dziêd, bukuôs nedziêd. / Pę̣lˆnu diênâ*

salasâs vẹciê, vakarâ, naktê jaûniê uñ gãja ķẹķatâs. □ ***ķẹķatu diêna*** **(**arī ***ķẹķatas)*** – diena, kas seko Meteņiem. *Pẹl̂nu diêna* [jeb] *ķẹķatu diêna bi aka gavẽnî. kâ viņa kâdreĩz iêkrît, kâ iêkrît tas dãtum̂s. / ķẹķatas irâd februãra sâkumâ, kâ viņas kuru gadu iêkrît. a tãm Liẽldiênâm viņas kaû kâ tâ saiẽt. / ķẹķatu diêna bi siẽviêšu diêna. ta visas siẽvas braûca cita piê citas. ja kâdu vĩru satika ceļâ siẽvas, ka braûca, ta tuõ piẽspiêda lĩdzi braûkt, abģêrba, piẽdzîrdija. tuõs saûca pa siẽvu svẹ̃tkiêm. / pa ķẹķatãm vĩriêm maûca liñdruku gal̂vâ, ja satika. tiẽ i siẽvu svẹ̃tki. tiẽ i Vaslavja diênâ. / cũku kãjiņs pa ķẹķatâm vãrija uñ miêžu kukulîšus.* □ ***lekt*** **(**arī ***lêkt***, ***iẽt***, ***laîsties)*** ***ķẹķatās*** – piedalīties latviešu gadskārtu ieražu rituālā – tradicionālos masku tēlos pārģērbušos cilvēku gājienā no mājas uz māju. *ķẹķatâs lẹc pa Pẹl̂nu diênu. / febrãrî lẹc ķẹķatâs. / ķẹķatâs lêca Pẹl̂nu diênâ – septîtâ nedẹļâ priêkš Liẽldiênas. ta vãrija cũku kãjinas. / jaûniê saduõmâjas pa tãm ķẹķatâm, saģêrbjas, kâ tik kuŗš mâk, cik tik špuõcîgi varî. lẹc ķẹķatâs. / ķẹķatās lẽca Pẹlnu dienā. visādi saģẽrbās – cits par lāci, cits par vilku, cits par kazu, vẹllu; apgrieza kažuoku uotrādi, meitas uzvilka vīriešu bikses, citi sašuva gar svārkiem krāsainas bantes. nuocirta mežā garu kadeģi, galuotnē zarus atstāja klāt, lai būtu kupls. kadeģi izpuškuoja, piesēja vēl klāt pulkstentīnus, lai lęcuot skan. lēca istabā, piesizdami ar kadeģi pie grīdas, dancuoja un dziedāja. gāja nuo mājas uz māju.* (LFK 1961, 10596) */ ķẹķatâs iẽt pa Pẹl̂nu diênu uñ dziêd. / ķẹķatâs sevišķi siẽviêtes iẽt. / ķẹķatās laizdamās, trīs kulītes apsakāru – vienā rudzi, uotrā mieži, trešā gaļas gabaliņš.* (LFK 1818, 130) */ ķẹķatās lẹc, lai izmītu visas nezāles, lai augtu labi labība un lini.* (LFK 1818, 1087) */ katru gadu meitiņām vajag lẹ̄kt ķẹķatās. tad augs puķes dārziņā sarkaniem ziediņiem.* (LFK 1818, 129)

2. arī vsk.; comm. **Ķekatnieks.** *ķẹķatas aplêca visu ciêmu. / ķẹķatas irî pãrģệrbušiês cil̂vệki. ķẹķatas sabrâza pil̃la istuba, dziêdâdami, dañcâdami. / ja braûcuôt kâdu satiêk ceļâ, tad iẽjẹm̂ lĩdz ragũs, vẹd lĩdz. uñ liêk apvệrst savu praku. uñ viņš skaîtâs lĩdzi ķẹķata. / ķẹķats miêza – butele lĩdz uñ šļâcâs. vi·sâdi ķệmuôjâs. / tas puĩka jaû nestãv mãjã, ta kâ ķẹķata staĩgã apkârt. / negulat, slinkas sievas, eit raugat guovu stalli! ķẹķatīnas ielaidušas stallī mazas raibaliņas.* (LFK 9, 28)

3. vsk.; comm. **Nievājošs cilvēka apzīmējums.** *ķẹķata arĩ lamuvârc. tâda kâ ķẹķata!*

ķẹķāties v.; niev. **Jaukties (piemēram, pa ēdienu).** *bệrns akal̂ vañda tuõ šķĩvi, tâ ķẹķâjs, kņẹ̆ckâjs, nẹệd nuô viêna daîkta.*

ķẹķatnieks m., ***ķẹķatniece*** f.; subst. **Cilvēks, kas iet ķekatās.** *ai nama māmīna, attaisi durves – ķẹķatnieki atvẹduši staltus bẹ̄rus kumelīnus.* (LFK 1818, 10) */ kũjniẽki i ķẹķatniẽki, bet Nîcâ tâ nesaûc. / ja nelaîda iêkšã ķẹķatniẽkus, ta istaĩsija visâdus ciparus – skuŗsteņus aĩzbâza, dures aĩsspiĩlêja, aĩsstutêja.*

ķeksẽt v. **1. Vilkt, bīdīt (ko) ar ķeksi.** *senâk jaû visu kaû kuô ķeksêj, kas gãj us pluôstiêm. / ka lini bî izmiŗkuši, ta ķeksêja nuô linu mârka ârã. / ka nuôkabinâjâs tas spañnis, ta dabuja ķẹksệt ârã nuô akas.*

2. Ņemt (no kurienes). *es jaû gribêju tuõs ķiĩķệnus ķẹķsệt ârã nuô bļuõdas. / ja kaû kuŗ mana kuô, ta kaķis aŗ klât uñ ķeksê, grib aŗ tuõ dabũt.*

3. Ar lielu apetīti ēst. *viņš tâ ķeksẽ, tâ ķeksẽ tuõ biêsputru. viss liẽlaîs šķĩvis bûs isķẹķsệc.*

ķeksẽties v. **Ilgāku laiku jaukties (kur, parasti meklējot ko).** *neķeksêjiês pa tuõ bļuõdu a piŗkstiêm! jeḿ karuôti!*

ķeksis subst. **1. Darbarīks – kārts ar āķveidīgu metāla uzgali; stienis ar āķveidīgu galu.** *ķeksis i nuô dzel̂s spic puĩķis, viênâ sãnâ piêkaĩc lîks âķis. a tuõ gãja pluôsteniẽki kuôkus pludināt. / ķeksis i tâc, kuô vẹl̂k kuô – nuô ûdeņa va kâ. buõsãku mẽs saûcaḿ. vis·vaĩrâk* [lieto], *ka tâds kuôkus pludina. ta iêcệrt uñ vẹl̂k šûrp. / pluôstniêkaḿ gaŗš ķeksis ruôkâ. apakšâ i tâc knabis galâ, laî viš varî stumtiês. / ķekši iŗ îsi uñ gari. viņi tâdi nuô trîs žuburi, tâdi dzẹl̂za. uñ ũzmaûc tâdâ kãrtê, ka tu vari isķẹķsệt. / va mãjs dẹg, va kuŗ, tâc ķeksis i. mum̂s i tas ķeksis a tâdu gaŗu kuôka kâtu. / tag mẽs aŗ turaḿ tuõ ķeksi. kad·reĩz jaû vaîg tas ķeksis – ka dẹg va kas. tuõ jaû tâ liêtuô priêkš tâdâm liêtâm. / mẹ̆slus râve ârê nuô tã vẹzuma a ķeksi.*

2. Nesalasāms vai grūti salasāms burts, cipars. *ka tik·kuô sâk rakstît, ta jaû tâdi ķekši iznāk.*

ķeksīt v. **Ar lielu apetīti ēst.** *nu tik ķeksî tuõ gaļu, kâmẹ̆r mãte nẹrẹdz.*

ķẽkša subst. **Virēja, virtuvene (parasti muižā).** *ķẽkša bi muĩžâ. / ķẽkša bi muĩžâs, Liẽpâjâ aŗ, ku bi tâdi kuñgi. / muĩžâ bi pavãrs, ķẽkša. tuŗ jaû kal̂nâ daũdz cil̂vệku – tiẽ jaû tuŗ visi êda. / nuô tãs ķẽkšas ne·kas nebi. uñ tuõ nuôraĩdij pruôjâm. mani taî ķẽkšas viêtâ iêlaîda.*

ķ̦ķuoties v. **Tiepties; pretoties (kam).** *mãte meîtaî pãrmę̦t – cik iļ̃gi tu ķ̦ķuôsiês, ka piê Jãņa nèej? / kuô tu ķ̦ķuôjiês! braûksim̂ ãtrâk! / cik iļ̃gi tu duõmâ man̂ ķ̦ķuôtiês pretî? nãc tig lĩdz! / kuô tu vari ķ̦ķuôtiês? tik smuka drãna! / viņa gribêja tuõ zinât. bet es neteîcu, ķ̦ķuôjuôs pretĩm. / mazaîs brãlis ķ̦ķuôjâs citiẽm, negãja lĩdz piê dârba. viņš bî sliñks.*

ķ̦ķe, retāk ***ķ̦ķis*** subst. **1. Ķekars.** *ku uôgs i vaîrâks kuõpâ, tã i ķ̦ķe. jãņuôgs i ķ̦ķê. jãņuôgâm i ķ̦ķes, brûklenêm. / ķ̦ķaru saûc ķ̦ķe. šuôgad jãņuôgãm smukas ķ̦ķes. / sę̦rmuôkslim̂ tâdas ķ̦ķes aûg. ka iênãk, ta tâdas brũnas. / jãņuôgas aûg ķ̦ķê, ķ̦irši aî citreĩz pa četri piêci uôgâm viênâ ķ̦ķê. / ziêdu ķ̦ķe, uôgu ķ̦ķe – tas i tas pac ķ̦ķaîs. riẽksti aî ķ̦ķê. / mum̂s tâdi ķ̦ķi aku·rãt tãs neļ̃ķ̦es – pa trîs četri ziêdi uz viênu.*

2. Nelīdzens zobu saaugums (mutē). *ja* [zobi] *saaûguši viêns uz uõtru, ta teîc – ķ̦ķê sàaûguši. / tam̂ puĩkam̂ priêkšâ ķ̦ķe i – cic us citu sàaûguši zuôbi.*

3. Matu mezgls. *ja matus sapiñ pakaûsî divâs bizês uñ saveî, ta tuõ saûc pa ķ̦ķi.*

4. Sīku reāliju, dzīvu būtņu (parasti vertikāli orientēta) kopa. *ka tev kâdreĩz reĩmatisms, ta* [dēles] *salaîž te tâ gaî ruôku. vę̦sę̦las ķ̦ķes tâ karâjâs.*

ķ̦ê̦ķine, arī ***ķ̦ê̦ķene*** subst. **Saimnieces palīdze (muižā); kalpone – virtuves strādniece.** *ķ̦ê̦ķene bi muĩžâ, kas barũnam̂ ę̦st taĩsija. / muĩžâ bi virtuves saîmniêce. uñ ta viņa skaîtijâs akaļ̂ ķ̦ê̦ķine, vaĩrâk teîc ķ̦ê̦ķine. / barũns pac viņu pa virtuves saîmniêci saûca, bet pãrę̦jiê visi pa ķ̦ê̦ķini. /* [ēdienu] *vãrija meîtas – ķ̦ê̦ķa meîta* [jeb] *ķ̦ê̦ķene. / ķ̦ê̦ķineî vaîdzêja zinât paî êdiêna vãrîšanu uñ cũku kuôpšanu. / guôduôs ķ̦ê̦ķine bi – saîmniẽce* [jeb] *pavãrine. / tuî* [pilsētā] *vãra ķ̦ê̦ķenes puzdiênas.* ☐ ***ļaûžu ķ̦ê̦ķine*** – kalpone, kas vārīja ēdienu muižas kalpotājiem. *ķ̦ê̦ķine tã i, kas vãra ę̦st kuñgiêm, ļaûdîm vãra ļaûžu ķ̦ê̦ķine. / ļaûžu ķ̦ê̦ķines tuôreĩz tik baļ̃tâ mêrcê taĩsija gaļu.*

ķ̦ę̦ķis. Sk. *ķ̦ę̦ķe*.

ķ̦ê̦ķis subst. **Virtuve.** [lauku mājā] *ķ̦ê̦ķis bi vidû uñ aîz ķ̦ê̦ķa veļ̂ mas kam̃barîc. / ķ̦ê̦ķî liẽlaîs, plataîs skũrstiêns. liêtus lîst iêkšâ, ka tu kuô vãri. / uskâpa us skuñstĩnu, ta redzẽj visu, kuô ķ̦ê̦ķî dara. / nu uñ ķ̦ê̦ķim̂ senâk aî nebi luôgu. ta tâc mas luôdziņš bi ta kâ tã grãmata, tã viêna puse. uñ tas aka bi us priêkšnama pusi. / taî ķ̦ê̦ķa pusê ne·kâdu griêstu nebi – tuî bi ręzdam̂s jum̂c. / ķ̦ê̦ķis akaļ̂ iî virtuve, ku vãra ę̦st. ķ̦ê̦ķis aî·viên dũmu piļ̃ls, ka tuî ugune kuŗâs. / man̂ tuõ sę̦rkanuô liñdruku vaîg pãrtaĩsît pa diviẽm. ta bûs tâc ķ̦ê̦ķa liñdruks. / ķ̦ê̦ķa dviẽļi – tiẽ bi viênkârši. /* [skolā] *vãrija vaĩrâk skuõluôtâju ķ̦ê̦ķî. paši vãrija, meîtines vãrija.* ☐ ***mę̦ļ̃lais ķ̦ê̦ķis*** – telpa, virtuve, kurā vārīja barību lopiem. *tuõ ķ̦ê̦ķi, kuî luõpiẽm êdiẽnu vãrija, saûca paî mę̦ļ̃luô ķ̦ê̦ķi. / kâd·reĩz dažiẽm bî tâc mę̦ļ̃laîs ķ̦ê̦ķis, ku luõpiẽm vãrîja.* ☐ ***ķ̦ê̦ķa aka*** – tīrā aka, kuras ūdeni lietoja ēdiena gatavošanai. *mum̂s bi trîs akas – viêna bi ķ̦ê̦ķa aka priêkš êšanas, viêna bi priêkš luõpiêm staļ̃ļa galâ, uñ viêna bi dãrželî. / ķ̦ê̦ķa aka bi dziļa. tã bi iêkaļ̃ta pliẽnâ. uñ tuî netrũka ûdeņa visu gadu.* ☐ ***ķ̦ê̦ķa meîta*** – kalpone – virtuves strādniece; saimnieces palīdze (muižā). *ķ̦ê̦ķa meîta lîdzêja tik isslaûkt guôves. ta nãca vãrija bruõkasti uñ kuôpa cũkas. / nu tã ķ̦ê̦ķa meîta jaû kâdreĩz rę̦ti nãca tãs guôves slaûkt. / kuñgiêm bi ķ̦ê̦ķa meîtas uñ istubines. / es tuî* [muižā] *biju ķ̦ê̦ķa meîta. ta man̂ nebi darîšana pa tuõ* [istabu].

ķ̦ę̦ļ̃baks subst. **1. Nekvalitatīvi apstrādāts koka gabals.** *ķ̦ę̦ļ̃baks – tas i tâc neapstrâdâc kuôka gabaļ̂s, tâc nèizdeviês. / gribêju istaĩsît ciŗa kâtu, tâc ķ̦ę̦ļ̃baks viẽn tik isnãca.*

2. pārn. **Lielībnieks; neprasmīgs strādnieks.** *kuô tas ķ̦ę̦ļ̃baks zina! viš tik ziñ pa citiêm runât. šķiêtas tik liẽls, varę̦ñs, plãtâs tik. ne nuô viņa dârba kas i, ne nuô viņa paša.*

[I]*ķ̦ę̦ļ̃deris* subst. **Mūrnieks.** *ķ̦ę̦ļ̃deris bi tâc, kas mũrî, apsviêž tâ skũrstiņus uñ visu apķ̦ę̦ļ̃derê. / tas tâ nuôsmẽrêjiês kâ tâc ķ̦ę̦ļ̃deris.*

[II]*ķ̦ę̦ļ̃deris* subst. **Veci svārki.** *ķ̦ę̦ļ̃deris i vęc svârks. uzviļ̂ka tâdu ķ̦ę̦ļ̃deri uñ gãja piê luõpiẽm.*

ķ̦ę̦ļ̃le subst. **Mūrnieka darbarīks – neliela trīsstūrveida plāksne ar izliektu kātu un rokturi.** *ķ̦ę̦ļ̃le i mũrniẽka lâpstiņa. / ķ̦ę̦ļ̃le i, a kuô piêcę̂rt tuõs mãlus. tã mum̂s aî i. / ķ̦ę̦ļ̃le saûc, ku mũrniêks mũrî. ję̦m̂ mãlus a ķ̦ę̦ļ̃li.* [ķellei] *ruôkturis, tâda lîka bleķa lâpstele. tas viêns gaļ̂s platâks, viêns spic. / nu plĩtes mũrniẽki vaĩrâk a ruôkâm mũrija. bet, kuî jaû bišķ̦ĩt vaĩrâk tâdi mũri, tuî aî ķ̦ę̦ļ̃li. ûzję̦m̂ tuõ masu uñ ta mũrî.*

✧ ***atstiêpt ķ̦ę̦ļ̃les*** hum. – nomirt; nobeigties. *saka – atstiêps ķ̦ę̦ļ̃les. ķ̦ę̦ļ̃les iî kãjas. cituôs teîciẽnuôs parasti neliêtuô, tik šijâ. tas nuôzîmê, ka nuômiŗs.*

ķeĪlēt v. **1. Ziest (ko, parasti pavirši, nekārtīgi); tašķīt, traipīt.** *tā siêna bî tâda nelīdzęna, tuõ dabuju ķeĪlệt, līdzinât a mãliẽm. / ka tik kâ tu duõmâ ķeĪlệt! labi vaîg mũrît. / ka tâ labi nenuômũra, ta saka – kuô te ķeĪlê!*

2. Skriet. *tas puĩka tâ ķeĪlêja pruôm, ka citi nevarêja nuôķệrt.*

ķeĪlēties v. **Ziesties; tašķīties.** *ka tâ labi nenuômũra, ta saka – kuô te ķeĪlê! kuô tu te ķeĪlêjiês! / mũrniêks tâ ķeĪlêjâs a tiẽm mãliêm, ka tuõ plīti pãrmũrêja. / tuŕ nu i aka puĩka ķeĪlêjiês – visu biêsputru pa šķĩvi izvañdijis.*

ķeĪlmanis, arī ***ķeĪlmãkars***, ***ķeĪlmãkers*** subst. **Mūrnieks.** *mãlderis* [jeb] *ķeĪlmanis – tas bûtu mũrniêks. / senâk saûca ķeĪlmãkaŕs. tas bî mũrniêks. / ka tâ staĩgâ, ka krãsuô kaû ku, ta aŕ teîc – tu te tâ nuôpiñdzelêjiês kâ ķệĪlmãkeŕs! tâ nuôsmẽrệjiês.*

ķệĪna, arī ***ķeĪne*** subst. **Kāja.** *viņaṁ viêna ķeĪne kleîna. / ķệĪnas aũkstas – kãjas. piê reĩzas* [šo vārdu] *liêtuôja aŕ.* ✧ ***atstiêpt ķệĪnas*** **(**arī ***ķeĪnes*****)** hum. – nomirt; nobeigties. *pa juõkaṁ teîc – tas jaû ķệĪnas actiêpis. tas i leĩšu vârc. / kaŗa laĩkâ jaû biêži actiêpa ķeĪnes tiêši dẽļ istikas.*

ķeĪneris subst.; novec. **Viesmīlis, oficiants.** *ķeĪneris bi tik viêsnicâ. tuŕ švеĩcaŕs, ķeĪneris.*

ķệĪķis subst. **Trauks.** *ķệĪķis i nenuôteîkc traũks – i šķĩvis, i skutuĺs. kâdâ ķệĪķî iẽleî, tâdâ pãệd. / ķệĪķi – traũki tiẽ i, dažˑdažâdi traũki. tas skaîtâs spaņņi uñ visâdi tâdi traũki. / salikuši tuõs ķệĪķus pa kãjâm, ka nevaŕ ne paiẽt.*

ķeṁbere, arī ***ķeṁ̃bere***, ***ķeṁbele*** subst. **Lēkšķe (parasti par mēslu, dubļu veidojumu).** *ķeṁberes i sũdi, tâdi piẽlipumi. / guôves lidz pat sãniêm nuôgulệjšâs a sũdiêm, a ķeṁberêm. / ka guôves nuôgulệjšâs, ta tãs ķeṁ̃beres i. / kad zîrks vaî guôve sũduôs, mệsluôs nuôguļâs, teîc, ka ķeṁ̃beres saķệrušâs, aplipuši sãni. / ķeṁbele i kâc sakaĺtuṁs, saciêtệjuṁs.* **// Tas, kas karājas (piemēram, lāsteka, skrandas).** *lędus ķeṁbele, lupata ķeṁbele. / tas svârks paˑvisaṁ vęc. taṁ jaû karâjas tâds ķeṁ̃beres, tâds driskas. / taṁ vęcaĩm liñdrukaṁ karâjâs tâds ķeṁbeŕs, tâds strẽmeĺs.* **// Nekārtīga, salipusi (piemēram, vilnas, matu) šķipsna.** *ka tã viĪla* [aitai] *pa garu izaûg, ta iznãk tãs ķeṁberes. / ka aîta i nuôgulệjsês, ta tã viĪla tâ savệlusês, tâdas ķeṁberes, tâdi kušķi i taî viĪlã. tas tâ i garaî viĪlaî. / teû tiẽ mati savệlušiês, tâds ķeṁbeŕs karâjâs.*

ķeṁ̃berķins, arī ***ķeṁ̃brikins***, ***ķeṁ̃merķins*** subst. **Ateja.** *ķeṁ̃briķiņš iŕ ateja. / tâ kâ acsevišķi ķeṁ̃beŕķini nebi, ta* [kāzenieki] *tupệja gaŕ rijas aĩzmuguri, gaŕ staĻļa aĩzmuguri. / tañte saûca pa ķeṁ̃beŕķinu. aîs klẽtes tas bî. bệrni ta visi skrệja us ķeṁ̃beŕķinu vakarã. / es tik lidz ķeṁ̃beŕķinaṁ aĩzeju. / vęcuôs laĩkuôs saûca nužniku. taga teîc mazuômãjinu uñ ateja, ķeṁ̃meŕķiñc.*

ķeṁbers subst. **Ķemmdzija (?).** *es skatuôs, es raũguôs, kâdu mici mãsaî liks. vaî bûs zĩda vaî ķeṁbera, vaî kaŕtũna gabalĩns.*

ķeṁ̃briķins. Sk. *ķ e ṁ̃ b e r ķ i n s .*

ķẽmele, arī ***¹ķimene***, reti ***ķiẽmele, ķimele*** subst. **1. Divgadīgs vai daudzgadīgs čemurziežu dzimtas lakstaugs ar baltiem vai rožainiem ziediem saliktos čemuros un aromātiskiem augļiem; pļavas ķimene (*Carum carvi*).** *ķẽmeles aûga pašas pa sevi – pa apluõka malãm uñ grãvmaļiẽm. / ķẽmeles aûdzệja uñ liêtuôj šuŕ uñ tuŕ – kâpuôstus ka šķẽrệja, piê siẽra, piê maîzes. / diĪles bija, ķẽmeles sẽja duôbêm. / ķimeles jaû i tãs, kuŕ aûg laũkâ. piê maîzes liêk, piê siẽra liêk.* ☐ ***suņu ķẽmele*** **(**arī ***ķimene*****)** – suņburkšķis (*Anthriscus sylvestris*). *suņu ķimene* [jeb] *suņu ķẽmele aûg te pa pamatiêm šuŕ tuŕ. tiẽ graûdi liẽlâki kâ ķẽmeles.*

2. Šī auga sēkla, auglis. *kas tã pa maîzîti bez ķiẽmelêm sanãk! / pajẽma rudzu bīdęļệtuôs miĪtus, uzvãrija ûdeni, piêbẽra ķẽmeles kâdu saũju. /* [mīklai] *piêliêk ķimenes. /* [miltiem] *uzlệj vãruôšu ûdeni uñ piêbẽra ķẽmeles, uñ iêklapệj. / ķẽmeļu sệklas liêk piê siẽra. / mañs tệs lika savãrît ķimenes. savãrija tãs ķimenes, jâ. / tã ķẽmeļu tẽja laba – gaŕda.* ☐ ***ķimeņu siẽrs*** – biezpiena siers ar lielu ķimeņu piedevu. *ķimeņu siẽraṁ nuôsiĪda, nuôkupina, laî atdalîtuôs sula, saraûdzệtu piẽnu jeb rûgušpiẽnu. taṁ liêk klât ķimenes.*

ķemere subst. **Darbošanās, rīkošanās, kas saistīta ar (parasti sīku, darbietilpīgu, arī nepatīkamu) darbu veikšanu.** *tuŕ bûs liẽla ķemere, lidz tuõ mucu sastīpâs.*

ķemerēt. Sk. *ķ i m e r ē t .*

ķemerēties. Sk. *ķ i m e r ē t i e s .*

ķeṁ̃me subst. **1. Iegarena plāksne matu sakārtošanai ar (parasti vienādiem) iegriezumiem vienā vai (retāk) abās malās.** *suseklis bi senâk, bi ari ķeṁ̃mes. / ķeṁ̃mes bi nuô raga. / es pajẽmu ûdeni uñ ķeṁ̃mes uñ isnesu laũkâ uz bruģĩti, uñ ķeṁ̃mệju* [suni]. */ vedējiņi bệdājās, kur būs ņęmt*

matu ķemmes. panāksniekiem rẹti zuobi, tās būs labas matu ķemmes. (LFK 1818, 316) □ ***biêzā*** **(**arī ***utu***) ***ķeñme*** – matu ķemme ar cieši vienu pie otra novietotiem zariem (parasti utu izķemmēšanai). [matus] *sukâja a susekli uñ biêzâm ķeñmêm. / tuõ biêzuô ķeñmi saûca arî pa utu ķeñmi. tuõ jaû vajdzêja. tã bî biêzâ ķeñme.* // **Šāda (parasti izliekta) plāksne matu saspraušanai, arī rotāšanai.** *matuôs iêlika ķeñmi – kuôši stāv.*

2. Kārstuves daļa. *šĩ* [kārstuvēm] *i tã viêna plãksne, tã viêna ķeñme. tuõ lika apakšâ, ku tiẽ asiê zuôbi. nu uñ arî šuõ vẹĺk pãri pretîm.*

3. Vējdzirnavu detaļa – zobrats, ko izmanto spēka pārvadīšanai. *viņaṁ* [tas ir, *lielajam mārtiņam* dzirnavās] *i aka apkârt nuô kuôka, nuô skãbarža ķeñme. / tuõ* [dzirnavu] *gaņģi pa velt̂i negriẽž. ka vaîg, paceļ aûkstâk, iêlaîž aka ķeñmês iêkšâ.*

ķeñmerķins. Sk. *ķ e ñ b e r ķ i n s .*

ķeñmēt v. **1. Glaust, kārtot ar ķemmi (matus); sukāt.** *suseklis – arî tuõ ķeñmêja matus. ķeñmes arî bi. / bę̂rniêm mûžîgi issukâja galv̂u. ķeņmęt jaû neteîca.* // **Glaust, arī tīrīt ar suku (dzīvnieku, tā apmatojumu).** *puîši zirģiêm ķeñmêja krẽtes uñ asti arî.*

2. Sukāt (linus). *arî ẽķelêm ķeñmêja* [linus].

3. Darbība, ko ecējot veic atsperecēšu zari. *ka pederêm viêns zarîs neķeñmê, ta atliêk vaga.*

ķeñmēties v. **Ķemmēt sev matus; sukāties.** *meîta piêiẽt piê spuõguļa uñ ķeñmêjâs, uñ taîsa tuõs matus.*

ķeņpāt, arī ***ķeņpât***, ***ķeņpāties***, ***ķaṁpāties*** v.; niev. **1. Ziesties; tašķīties.** *a nagiêm pa skutulu nevarî ķeņpât. / tag a pirkstiêm neķeņpâ ne·viêns pa šķĩvi. / kuô tu te ķeņpâ? / tas* [zēns] *tâ ķeņpâjâs pa sniêgu, pa ûdeni. / kuô te ķeņpâjiês! / saliêk pil̃lu šķĩvi, bet isę̂st nevarî. ķeņpâjs tik.*

2. Nevīžīgi, paviršī (ko) darīt. *ķeņpâtiês* [jeb] *ķaṁpâtiês – tas i tâ kaû kuô nevĩžîgi darît. tas tik turî ķeņpâjas.* // **Darīt ko nevajadzīgu, nevēlamu.** *ka kaû kurî iẽt klât, ku naû vaîdzîks, ka iẽt klât, tad a·viênu teîc – kuô tu te ķeņpâjiês! / kuô tu ķeņpâjiês, kurî tev nevaîg!*

ķeñpine subst. **Izaugums, veidojums uz koka stumbra; piepe.** *vẹci kuôki jaû vaîrâk ķeñpinêm nuôaûguši.*

ķę̂mraũsis subst.; niev. **1. Ākstīgs cilvēks.** *cic teîc tâ, ka iẽt kaû kuô uñ dara, – tas ķę̂muôjs kâ ķę̂mraũsis. / pa ķę̂mraũsi saûc tâdu, kas tâ izģêrbiês juõcîgi, tâ ķę̂muôjs.*

2. Nesapratīgs cilvēks. *ķę̂mraũsis i tâc – tu viņaṁ nevari ne·kã iêstâstît. / nu tu riktîks ķę̂mraũsis esi! kuô tev iêstâstîs! / ķę̂mraũsis – tuõ jaû arî tâ teîc, kas tâds muļ̂ķîbs izdarîjs.*

ķę̂ms subst.; niev. **1. Rēgs, spoks.** *ķę̂ms i tâc biêdêklis.*

2. Tas, kas smieklīgi, muļķīgi izturas, rīkojas, ģērbjas. *ķẹkatas pavsariêm nãk. cil̂vệki abģêrbâs pêc ķę̂ma uñ gãja apkârt. / tu esi abģêrbiês tâ kâ tâc ķę̂ms! tu isskatiês pêc ķę̂ma. / ka tâ daũzâs, ka kâdu liêku ģĩmi ûzlicis, ta teîc – ķę̂muôjs, aka pêc ķę̂ma isskatâs. / ķę̂ms* [ir] *ne-uzģêrbiês labi. kâ ķę̂ms abģêrbiês!*

3. Nievājošs cilvēka apzīmējums. *kuô tâc ķę̂ms ziñ runât! ķę̂ms* [ir] *lamuvârc. / lamâjâs aka – ķę̂ms tâc! / ak tu ķę̂ms!*

ķę̂muoties v. **Izturēties muļķīgi, nepiedienīgi, dīvaini; ākstīties.** *kad ķẹkatâs iẽt pa diênu, ta pa vĩriêm nevarî ģę̂rptiês. ta maûc liñdruku uz galv̂u. tâ ķę̂muôjas, pãrģêrbjas. / ķę̂muôtiês, âkstîtiês uñ mãžuôjs – tiẽ visi trîs tâdi viênâdi vârdi. / kaû kaṁ pakaļ̂ dara – ķę̂muôjâs. / nu kuô viš turî ķę̂muôjâs! nevaîg ķę̂muôtiês, vaîg dzę̂rt. / kâ viņi turî ķę̂muôjas uñ laũzâs, daũzâs dikti.*

ķeñce subst. **Miltu mērce, retāk biezputra.** *ķeñce irî tâda mêrcele, kuô istaîsa. taîsija nuô gaļas sâlijuma, iẽlika krâsnê, bišķi taûkus piẽlika. tad atkaļ̂ nuô miļ̂tiêm taîsija tâdu ķeñci. / sacepina taûkus a sĩpuôliêm, viênâ šķĩvê aka samaîsa miļ̂tus uñ ûzleî, uñ ķeñce gatava. / ķeñce i nuô miļ̂tu* [mērce], *miļ̂ti savãrîti a piẽnu uñ pãrliêta a taûkiêm. tik kâc balamute pa ķeñci saûca. / kad nu tã ķeñce bûs isvãrîta, ta iẽsiṁ ę̂st. / tã tâda ķeñce i, vidêja – ne biêza, ne šķidra* [biezputra].

ķeñcele subst. **1. No tīkla, retāk auduma, lūkiem u. tml. darināts maisam līdzīgs izstrādājums (parasti pārtikas produktu, zivju ievietošanai).** *ķeñcele – tîkla maîss. viņâ zives meta iêkšâ uñ nesa. taga kaŕtupeļus vel̂ liêk – pũru, pus·uõtru varî iêbę̂rt kaŕtupeļus. / ta jaû bi tâdas ķeñceles. zirģiêm siênu turî ņẽma līdz. tã tâc pat kâ maîšelis, tik ispîc. citiêm bi mazâkas, sĩpuôlus lika priêkš ziêmas. cic tag tîkliņu saûc pa ķeñceli. / taga tâdas ķeñceles i, tâdas ispîtas. tãs saûc tig taga pa ķeñcelêm. tãs i nuô diêgiêm taîsîtas. tãs* [ķenceles] *jaû nuô zvejniêku diêgiêm taîsîtas, pîtas, siêtas. / ķeñcele – tas i nuô tîkla istaîsîc maîss, tâc neliẽls. / ķeñceli megžģîja nuô diêgiêm arî – tâdu kuli. /*

ķeñceles bi. [tur] *bēra rāceņus iêkšâ. ķeñceles bi pîtas ta kâ tîkls, nuô šņuõriêm. pūru, pus·uõtru bēra iêkšâ. tik·pat kâ maîss. / ķeñcele bi tâda kule, tâda mẹĺla, netīra. nuô drēbes viņa bi. / kad·reīz aka bi sataīsîta tâda ķeñcele nuô tiẽm lûkiêm. aka egļu mizas bi izgriêstas, sasnātas kuõpâ. tuõ arî pa ķeñceli saûca. / vẹcaîstẹ̄s ķeñcelê nesa zuves. pilla ķeñcele asaŗu! / ķeñcelê salaîž zuves uñ iêliêk apakaļu ẹzẹrã.*

2. comm. **Nemākulīgs, neizdarīgs cilvēks, kas uzmācīgi seko (kādam).** *ķeñcele i tâda, kas visūr vẹĺkas līdz. nu, pa piêmẹ̄raṁ, mēs tuŕ iēsiṁ – viêna uõtra tâda brašâka meîtene. uñ tâda ķeñcele, kas it ne·kã nevaŕ ne izdziêdât, ne isrunât, ta ka tâda ķeñcele visûr vẹĺkas tig līdz. / mēs visu dârbu varaṁ padarît, muṁs tas dârps iēt. bet viņa tâ kâ ķeñcele – muṁs tuŕ līdz i. muṁs pa viņu vêl jâpadara.*

ķeñcelēties v. **Darīt visu nepieciešamo, lai dotos (kam līdzi); taisīties.** *bệrni ķeñcelêjâs līdz pļavâ braûkt. ķeñcẹļệtiês i līdzi taīsîtiês.* **// Bezmērķīgi, apgrūtinoši u. tml. iet līdzi (kam).** *teîc aŕ uz bệrniêm tâdiêm, kas grib visūr līdz iēt, – nu ķeñcelêjâs aka līdz.*

ķene subst. **Miltu mērce.** *isvāra tâdu miĺtu ķeni klât. iēlej iêkš tiẽm taûkiêm, ku speķi cẹp.*

ķeneris subst. **Lietpratīgs, sapratīgs cilvēks.** *ķeneris i laps, sapratîks daŕba darîtâjs, meīstaŕs. / ķeneris i tâc kriētns* [cilvēks], *visu kaû kuô sapruôt, zina. / tas tik i ķeneris!*

ķeņga comm.; subst. **Cilvēks, kas aizskaroši izturas.** *kuô tu ķeņgâjiês tuŕ, ku teû nevaîg? ķeņga tu tik esi! / ka visuŕ tâ grãpstâs, ka viņaṁ netīrs ruôks, ta teîc – tas tik tâc ķeņga i, ne·kã laba nedara.*

ķeņgāt v. **Ļoti rupji, aizskaroši apvainot, apmelot (kādu).** *kuô tuõ vīru vaŕ ķeņgât? savu dârbu viš padara. / tã siẽva bî dikti tâda nejaûka – rājâs, ķeņgâja citus. / ķeņgât – tas i uz lamâšanuôs.*

ķeņgāties v. **Teikt apvainojošus, aizskarošus vārdus.** *kuô tu ķeņgâjiês tuŕ, ku teû nevaîg? / dikti nesaticîga bî tã siẽva, ķeņgâtiês gribêja, rãtiês.*

ķēniņš subst. **Karalis; valdnieks.** *ķēniņi bija pasakâs. te jaû citi nebija. / mūsu kaķis ta kâ ķēniņš iêjēmis tuõ viêtu uz mūrīti, uñ tuŕ viñš liên gulệt. tuŕ viñš jûts kâ ķēniņš. tuõ suni viñš dzẹñ ârã.*

ķeņka subst. **1. Nūja (ar vai bez roktura); līks spieķis.** *ķeņka i nūja. ku ruôku liêk, tuŕ i bišķi līks. taga saûc pa štoku. / ķeņka i nūja, viên·aĺga kâda nūja. / apaļu kuôku saûc pa nūju. uñ, ku tas līkuṁs galâ, tuõ saûc pa ķeņku. / vẹcâmãte aka meklê savu ķeņku. / vẹcaṁtẹ̄vaṁ pazuduse līkâ ķeņka, meklê. / vīzes kājā, ķẹnka ruokā.* (LFK 1955, 11202) **// Nūja, ko lieto atbalstam, velkot vadu.** *kâ palîgu liêtuô saûcamâs ķeņkas – tâc spiẽķis tas irâd. uz tuõ atspiêžas, laî neraûj apakaļ̂.* (Laumane 2019, 255)

2. pārn.; comm. **Nievājošs cilvēka apzīmējums.** *lamuvârc viš i stiñgrs – ak tu vẹca ķeņka!*

ķeņkars subst. **Skranda; kankars.** *ķeņkaŕs* [jeb] *kaṅkaŕs – tas i tâc vẹc, nevaîdzîks* [apģērba] *gabaĺs.*

ķeņkât „= *ķeņgât*". (EH I 695)

ķeņkla = *ķẹnka* I, **ein krummer Stab** (līka nūja). (ME II 365)

ķeñkle, arī ***ķeṅkle*** subst. **1. Ciska; gurns.** *ķeṅkle iŕ nevis visa kāja, bet tikaî kājas aûkšstiĺps. / lidz ceļiêm saûc ķeñkle, ta nāk liêli. / mãte teîca, ka neklaũsij, ka dabuôs pa tām ķeṅklēm. / ķeñkle i virs ceļa. ķeñkle i kāja nuô gurna lidz ceļiêm. / ķeñkle i kājas gabaĺs nuô ceļa lidz gurnaṁ. teîc kâ luõpaṁ, tâ ciĺvệkaṁ. / ķeñkle i cūkas ciska, vaīrâk jaû cūkas cisku saûc pa ķeñkli. pakaļas ciska tã skaîtâs. / cūkas ķeṅkle karājas klētī. / ceļi uñ ķeñkles nesaĺst.* [bikses] *iêkš tuõ zeķi iêlaîda. / panāksniêki gaļu êda, zupu lêja kabatâ. tecêj zupa čuŕkstệdama gaŕ ķeñklêm zâbakuôs. / neklaũsîsi, dabũsi pa ķeñklêm! / kazviĺla aûg aîtâm parasti gaŕ pakaļas ķeñklêm.*

2. Koka (celma) sakne. *cẹĺmu islaûza. ta adzãgâja liẽlâs saknes – cẹĺma ķeñkles. / cẹĺma saknes, kad izlaûž nuô zemes, ari saûc pa ķeñklêm.*

ķeṅkt, arī ***ķeñkstēt*** v. **Raudulīgā balsī, uzmācīgi (ko) prasīt.** *mazi bệrni pastāvîgi tâ ķeṅkst. viņi kaû kuô grib. uñ nevaŕ saprast, kuô viņi grib. uñ tik ķeṅkst, uñ tik ķeṅkst. / ka tâ prasa va kuô – kuô tu te ķeñkstê! ka tu runâ, ta runâ skaīdri!*

ķeņņa subst. **Trauks, kurā uzglabāja (parasti) darvu.** *dârvas ķeņņa* [bija]. *a tuõ ķeņņu nuôgāj nuôpiŕkt. apaĺš, a stīpâm, uôsa bi. us kâdi piẽcpacmit litru gāja iêkšâ. / ķeņņa i dârvas traũks zvejniêkiêm. zvejniêki piŕka dârvu buõtê uñ iẽlêja ta kuôka traũkâ a vâku, kuru ta vaŕ paglabât. / ķeņņa bi, ku daŕva stāvệj iêkšâ va kâdas smēres. / ķeņņa i, kuŕ lej dârvu iêkšâ. tas kuôka traũks. / ķeņņa bi kuôka traũks, ku tuŕ daŕvu. ka islêja daŕvu, ķeņņa bi tukša. pa Jāņiêm dẹdzinâja ķeņņu – iêlika maĺku. / kad palikuse vẹca uñ tukša, ta dažreīz Jāņuôs dẹdzina Jāņu uguni – isceļ̂ kārtes galâ vẹcu daŕvas ķeņņu.* ✧ ***kâ (vẹca) ķeņņa*** niev. – saka par apnicīgu cilvēku. *ķeņņa bi lamuvârc –*

sêd ta kâ ķeñna stûrî! / kad vīramāte braûc līdz ku – ciêmâ va baznîcâ, vedẹ̄kla sevî suôdâs – kâ veca ķeñna jāvadâ līdz! / sêd kâ veca ķeñna, nevarî ne pakustinât. tâ teîca vedẹ̄kla uz vīramāti.

ķeñrūks, arī ***ķeñrūks***, ***ķẹ̄ñrūks*** subst. **Ziede (parasti mājās gatavota) zābaku, arī aizjūga ādas daļu ziešanai.** *juhtâdas zâbakus smērêja arî ķeñrūku. tas tika taîsîc, ka nuõkava cūkas, nuô tâdiêm atkritumiêm, taûkiêm, uñ piēliêk suõdrêjus. nuô skurstīna izgrabina va nuô grāpiêm nuõkasija, tiẽ tâdi smaĺcâki. nuô skurstīna tâdi graûdaîni* [sodrēji]. */ ķẹ̄ñrūks irî mẹĹls. liêk klât piê krāsuôšanas. zâbakus smērēja. trânu bišķi lika klât uñ dẹgutu. / ķeñrūks irî smēre. zâbakus smērêja, jûgumus smērêja, laî duñduri nẹ̄ẹd vasarâ zirgus. tuõ pirka. / tas ķeñrūks arî bî tâc smērêjaṁs. viņu garî zuõlêm tâ smērêja. bet tuõ tik dârba zâbakus smērêja.*

ķeñtēt v. **Spēt.** *vaî tu ķeñtêsi līdz isstrâdât citiêm? – us tâdu vâjâku, nespêcîgâku teîca tâ. / va tu ķeñtêsi tuô dârbu isstrâdât? tas i spẹ̄ka ziņâ tâ.*

ķẹ̄pa subst. **Dzīvnieka pēda, ko klāj apmatojums.** *ķẹ̄pas ruñciṁ, suniṁ, kaniķiṁ, zaķiṁ. /* [suns] *ķẹ̄pu laīza. / cic* [suns] *duôn ķẹ̄pu. / piêduô ķepiņu!* [Saku sunim.] *šis sẹ̄dẹ̄t sêd, bet tuõ ķepiņu nepruôt piêduõt. /* [seskus] *nuô lūpâm sâka dīrât. ķepiņas visas actâja klât, nadziņus, asti, aûsîtes.* **// Roka, kāja (parasti liela).** *te muṁs bi tâc vecis viêns. viš pac ne·maz tik liẽls nebi, kâ viņaṁ tã ruôka bi. tã ruôka bi tâ kâ viêna ķẹ̄pa. / nu taṁ* [puisim] *tig liẽla tã kãja! tã jaû nav ne·maz pêc kãjas, bet riktîga ķẹ̄pa.* ☐ ***lâča ķẹ̄pa*** – rotājums ķepas formā (parasti sviestam). *vẹcuôs laīkuôs sviêsta šķīvi nuõrakstija, nuõspiêda spuřdzîtes, lâča ķẹ̄pu. / cic aka taīsija lâča ķẹ̄pu – izgriêza rāceniṁ tâdus piêcus ruôbus kâ lâča ķẹ̄pa uñ spiêda virsû* [sviestam]. */ kad·reīz ka veda sviêstu spañnīšuôs us tirgu, ta usspiêda tâdu rakstu, cic saûca lâča ķẹ̄pa.*

ķẹ̄ẹ̄pa subst. **Pienākums, darbs (parasti nepatīkams), kura veikšana saistīta ar grūtībām, lielām pūlēm.** *bûs liẽla ķẹ̄ẹ̄pa, lidz tuõs sūdus isvedîs. / ķẹ̄ẹ̄pa, lidz tuõ visu padara. / ta bî liẽla ķẹ̄ẹ̄pa, ka tiẽ kaīmiņi te izvâcâs. / te dažaṁ bî liẽla ķẹ̄ẹ̄pa, kamẹ̄r nuôkârtuôja tuõ peñziju.*

ķẹ̄painis subst. **Dzīvnieks, kam ir ķepas (piemēram, kaķis).** *bẹ̄rni priêcâjâs pa kaķi – tas i tâc ķẹ̄paīnis!*

ķẹ̄pains, ***-a*** adj. **Tāds, kas ir mīksts, līp.** *ķẹ̄paīns* [ir] *mîksc sniêks.*

ķẹ̄pala subst. **Liela, mīksta (sniega) pārsla.** *sniêks krita liẽlâm ķẹ̄palâm.*

ķẹ̄parkājis subst. **Tas, kam ir savdabīga (piemēram, neveikla, lēkājoša) gaita.** *zaķis i ķẹ̄parkãjis. / ķẹ̄parkãjis i tas, kas nepareīzi gãja.*

ķẹ̄ẹ̄pāt v. **Nemākulīgi, neglīti (ko) darīt.** *zîmê tâ smuki! neķẹ̄ẹ̄pâ!*

ķẹ̄ẹ̄pāties v. **1. Darīt ko nemākulīgi, lēni, arī nekārtīgi; vilcināties ko veikt, darīt.** *kuô viš turî varî padarît, tâ ķẹ̄ẹ̄pâdamiês! / kuô es turî ķẹ̄ẹ̄pâšuôs līdz – naû skaīdra darîšana, tâda ķẹ̄ẹ̄pâšanâs viẽ tik.*

2. Darīt ko neproduktīvu. *nu* [ūdens] *pa daũdz dzidrs – naû turî kuô ķẹ̄ẹ̄pâtiês* [tas ir, bezcerīgi zvejot]. */ vẹctẹ̄s iĺgi ķẹ̄ẹ̄pâjâs, lidz salabuôja viss zirgliêtas. / kaķis te izritinâja tuõ kamuõlu. ta turî bî jâķẹ̄ẹ̄pâjs.*

3. Darboties (ar ko mīkstu, lipīgu). *kuô tu turî ķẹ̄ẹ̄pâjiês pa tiẽm dubļiẽm!*

ķẹ̄paûsis subst. **Mīlināms bērna apzīmējums.** *nã·ču, ķẹ̄paûsi! paaũklẽšu. / ķẹ̄paûsis – mīliṁs vârc.*

ķẹ̄ẹ̄paûsis subst. **1. Tas, kas ir noziedies vai noziedis (ko; parasti par bērnu).** *esi gaṅ tu ķẹ̄ẹ̄paûsis! akaĺ izlêji tuõ krũzu! / mazaîs puīka bî tâc ķẹ̄ẹ̄paûsis, nuô paša rîta jaû bî kuř nuôsmērêjiês.*

2. Mazs bērns. *es tik tâc ķẹ̄ẹ̄paûsis biju, ka õmaṁma nuômira.*

[I]*ķẹ̄pe* subst. **Rīks, kas (tautas medicīnā) lietots asins nolaišanai.** *ķẹ̄pes aka tâdas četrkañtîgas bi. a tuõ akaĺ asini tẹcinâja. / ķẹ̄pes aka pirtê lika. vẹciêm ciĺvẹ̄kiêm ne·kas cic nebi – ādeřs, ķẹ̄ps uñ dêles.* ☐ ***likt ķẹ̄pes*** (arī ***iecirst ķẹ̄pi***) – ar asu rīku (*ķẹ̄pi*) radīt caurumu vēnā (asins nolaišanai). *tâda glãzina bi a tâdiêm spicumiêm. tuõ lika vîrsûm uñ tãs asinis viĺka laũkâ. teîca ķẹ̄pẹ̄t, ķẹ̄pes likt. / tâdi vẹci ciĺvẹ̄ki ārstẹ̄ja pirtî uz lâvu, tâdas ķẹ̄pes lika. ka reīmatisms va kaû kas, teîca – ķẹ̄pes liêk. tas tâc apaĺš, tâdi radziņi. viš sûca tãs asinis ârâ. visi tiẽ bi piĹli arî asinīm. / ka aku·rãt dikti sâp, ta vaîg tik iêcîrst ķẹ̄pi.*

[II]*ķẹ̄pe* subst. **Ziede (tautas medicīnā).** *ķẹ̄pi lika uz ratu asi, laî riteņi viêglâki tẹ̄k.*

[I]*ķẹ̄pẹ̄t* v. **Laist asinis (ārstnieciskos nolūkos tautas medicīnā).** *ka bi sapuṁpis, ka asenis neriņķuô, teîca – jâiẽt ķẹ̄pes likt! ta jaû neteîca ādẹrẹ̄t – ķẹ̄pẹ̄t teîca.*

[II]*ķepēt* v. **1. Ziest (parasti biezu kārtu).** *ka ệd piê gal̂da uñ ûzlikc i dzeļ̂tẹ̀ns sviêsc, ta viš* [tas ir, dēls] *tik ķepê tuõ sviêstu piê rãceņis. / kuô tu ķepê tig daũdz! êd kâ ciļ̂vệki! ku ta nu jeḿs* [sviestu], *ka tig daũdz ķepês!*

2. Snigt (par slapju sniegu). *kad sniêks liẽlâm pãrslâm krît, teîc – nu gañ ķepê. / tâ tas sniêks vaŕ vêl il̂gi ķẹpệt. / tâ sniga liẽlãm pickãm, tâ ķepẽja.*

3. Ar lielu apetīti ēst. *ķepêja tik iêkšâ tuõ zafti.*

ķẽpīgs, ***-a*** adj. **Saistīts ar grūtībām, lielām pūlēm (parasti par nepatīkamu darbu, uzdevumu).** *tuŕ bî tâc ķẽpîks daŕps, tâda ķẽpîga padarîšana. / mañ nepatîk tâdi ķẽpîgi daŕbi.*

ķêplis, arī ***[I]ķẽpuks*** subst. **1. Mazs bērns.** *ķẽpuks i mas bệrns. / mas ķêplis vêl tas puĩšelis.* // **Nievājošs cilvēka apzīmējums.** *ķêplis i tâc nevarîks, klips. uñ lamuvârc aŕ viš i pamatîks. / kuô tâc ķẽpuks ziñ nuô laba! laî ệd, kas i.*

2. Bojāts neliels priekšmets (piemēram, ķeblis). *us kraǧeli aŕ teîc, kas nestãv ritîgi, – ķêplis.*

ķêpslis – **ein kleines, noch nicht gehendes Kind** (mazs, vēl nestaigājošs bērns). (EH I 699)

ķêpt v. **1. Neveikli kāpt (augšup).** *bệrni sâk ķệpt pa redeli uz aûkšu.*

2. Spēt pārvarēt (piemēram, grūtības); izturēt. *va tu varêsi visu diênu ķệpt lĩdz tiẽm citiêm?*

ķẹpuks subst. **Nievājošs cilvēka apzīmējums.** *ak tu ķẹpuks tâc! ķẹpuks* [ir] *lamuvârc.*

[I]ķẽpuks. Sk. *ķ ê p l i s .*

[II]ķẽpuks. Sk. *ķ ẽ p u p s .*

[I]ķẹpuoties v. **Mētāties ar sniegu; pikoties.** *nu vaŕ bệrni ķẹpuôtiês. / ķẹpuôtiês i a sniêgu mệ̦tâtiês, pikuôtiês.*

[II]ķẹpuoties v. **Cīnīties (ar ķepām; par dzīvniekiem).** *suñs a kaķi nikni ķẹpuôjâs pa namu.*

ķẽpups, arī ***ķẽpupe***, ***[II]ķẽpuks*** subst. **Ķēvpups (*Verpa bohemica*).** *ķẽpupes tâds riêvaîns. tãs aŕ ệdamṃs* [sēnes] *i. / tuõs ķẽpupus jaû aŕ te ne·viêns neệd. nê, viņi neẹsuôt iñdîgi, bet viņi tâdi jệli, tâdi mîksti, ka viņi aûg tiẽ ķẽpupi. viņi tâdi pẹļệki. tâ kâ suņu sẽne viņš isskatâs gañ·drîz. / viņi nẹsuôt iñdîgi – tiẽ ķẽpupi. / ķẽpupe i sẽne. bet dikti maz te bi. / ķẽpups – tiẽ aûg paûsaŗuôs. / ak vaĩ! viņa* [tas ir, radiniece] *teîca – kas tev te ķẽpupi! iêlaîd saraût! / ķẽpupi i sẽne. viņas jaû pệrk.* // **Nevērtīga sēne.** *ne·kas prâtîks tuŕ* [mežā] *nebija, tik tâdi ķẽpuki. sarâvu tâdus ķẽpukus.*

ķẹpuruoties v. **1. Strauji kustināt rokas, kājas, ķermeni, lai, piemēram, atbrīvotos (no kā), noturētos (virs kā).** *bệrni ķẹpuruôjâs a ruôkâm – gul̂ aûkšpệdus, a kãjâm spârdâs. / ka bệrni nuôķeŕ kâdu kustuõnîti, tas ķẹpuruôjs. / kad iêkrît upê, ķẹpuruôjas ârâ. / pa ûdeni ķẹpuruôjs, lidz isķẹpuruôtiês. / viš tuŕ ķẹpuruôjâs, ķẹpuruôjâs pa tuõ grãvi, nevarêja iskâpt.*

2. Pretoties (kam). *veļ̂ grib ķẹpuruôtiês pretî – piêdzêris! / viêns kaũ kuô dara, bet uõtrs negrib. ta teîc, ka viņš ķẹpuruôjas pretî.*

ķẹrains, ***-a***, arī ***ķẹrainis***, ***-e*** adj. **1. Sprogains.** *ķẹraiņi mati i spruõgaiņi. / re, puĩšeliṃ aûg smuki ķẹraiņi mati. / ķẹraĩni mati i spruõgaĩni mati.*

2. Zarains. *ķẹraîns i zaruôc.*

ķẽrājs. Sk. *ķ ê r ē j s .*

ķẽrcēt v. **Kasīt.** *kas teû tuŕ i? kuô tu ķẽrcê tuõ gal̂vu? / neķẽrcẽ tuõ gal̂vu!*

ķẽrcināt, arī ***ķẽrcināt*** v. **1. Ķircināt.** *ka skuõlâ es gãju, ta tuõ a·viên teîca – ķẽrcinât, laî uõtru neķẽrcina. / skuõluôtajs tâ ûssaûca – kuô nu ķẽrcinat tuõs mazuôs! / tuõ bệrnu nevaîg ķẽrcinât.*

2. Raudināt. *paskatiês, va naû knupîtis iskritis! iêduô! nevaîg ķẽrcinât bệrnu. / nevaîg ķẽrcinât tuõ bệrnu! kas viņaṃ kaît, ka viñš raûd?*

ķere subst. **1. No baļķa skaldīšanai nozāģēta daļa.** *ka kuôku nuôzãgâ uñ nuô cẹļ̂ma vêl viênu ripu nuôzãgâ, ta tuŕ tuõ nuôzãgâtuô ripu saûc pa ķeri. tuõ skal̂da.*

2. Die Wurzel eines Baumes samt Moos und Erde (koka sakne kopā ar sūnām un zemi). (ME II 368)

ķêrējs m., ***ķêrēja*** f., arī ***ķệrājs*** m., ***ķệrāja*** f.; subst. **Darītājs → *ķ e r ê t .*** *bitelĩnuôs gãja bệrni. tas i tas pac kliņķệtiês. viêns i tas ķệrâjs. / ka spẽlẽ ķerĩti, ta visi mûk uñ viêns tas ķêrējs.* ☐ ***bệrnu ķêrēja*** – vecmāte. *bệrnu ķêrẽja* [jeb] *bệrna iênesẽja – tuõ maz runâja. pa tãm liêtâm maz runâja. / vẹcâmãte bi bệrnu ķêrẽja – tã iênesẽja. / bãmuõdere bi bệrnu ķêrẽja. tãs jaû reti bi. / bãmuõdere bi bệrnu ķêrẽja. Trakjẽčine bi bãmuõdere.*

ķêriens subst. **1. Paveikta darbība, rezultāts → *ķ e r ê t* (3).** *divi, trîs ķêriêni* [jeb] *ņẽmiêni i kûlis. a tuõ pašu rudzu apsiên. / tuôreĩz jaû pa nârsta laĩku visi tuõ liẽluô ķêriênu ķêra. taga vaĩs nedrîkst nârsta*

laīkâ [zvejot]. / *puĩka nuôķêra tuõ vistu a viênu ķêriênu.* ☐ ***pa ķêrienam*** – turpat blakus, līdzās. *tas bĩstâklis viņaî bi pa ķêriênaṁ.*

2. Labas spējas, laba prasme. *tâc vĩru ķêriêns viņaṁ* [tas ir, zēnam] *bûtu.* / *cil̂vệks tâc istĩsis, ka viņaṁ nav ne·kâda ķêriêna, ta izguris strâdâ.* / *kas sapruôt kuô labu padarît, us tuõ teîc – taṁ i ķêriẽns!* / *viñš nemîl tuõ dârbu, viņaṁ naû ķêriêns.*

3. Vērtīgs ieguvums. *ustrãpiju veĩkalã tuõs labuôs mil̃tus. tas jaû tuôreĩz bî laps ķêriêns.*

ķerīši subst. **Bērnu rotaļa, kurā viens dalībnieks ķer citus.** *bệrni spẽlẽ ķerîšus, tâ mûk.* / *taga bệrni ķerîšus spẽlê. kuŕš nu paliêk, taṁ i jãķeệ.*

ķẽ̦rka comm., arī ***ķẽ̦rklis*** m., ***ķẽ̦rkle*** f.; subst. **1. Raudulīgs bērns.** *uz raũdulîgu bệrnu teîc – ta kâ ķẽ̦rka bļaû.* / *tã meîtene tâda ķẽ̦rka, puĩka bî mazâks ķẽ̦rklis. cic jaû tâc raũdulîks i.*

2. Tas, kas bļauj (par cilvēku, dzīvnieku). *tas teļ̂š liẽls ķẽ̦rklis – vaŕ tâlu dzirdệt. ķẽ̦rklis i bļâvệjs.*

ķẽ̦rkāt v. **Trokšņaini uzvesties (piemēram, raudāt, klaigāt).** *mazaîs pa nakti ķẽ̦rkâja, neļãva gulệt. jaû uõtruô diênu sliṁs.* / *puĩšeļi aka ķẽ̦rkâ pa laũku, daũzâs.*

ķẽ̦rklis. Sk. *ķ ẽ̦ r k a .*

ķeŕkstēt, arī ***ķeŕkstēt***, ***ķêrkstēt***, ***ķẽ̦rkstēt*** v. **1. Runāt mazliet aizsmakušā balsī.** *kuô tu tuŕ ķêrksti? runâ skaĩdri, laî vaŕ saprast!* / *visu rîtu te ķẽ̦rkstu, nevaru parunât, kakls sâp.* / *ķeŕkstệt i uz runâšanu.*

2. Radīt griezīgas skaņas (par kaķi). *ruñci, nu kuô tu visu laĩku ķeŕksti?* // **Radīt pazemas balss skaņas (piemēram, par vistu).** *viêna vista bî pasâkuse dârzã dệt. ka viņa sâka ķẽ̦rkstệt, ta gãja skatîtiês.*

ķêrkt v. **1. Radīt skaļas, griezīgas balss skaņas (par putniem).** *kraûklis, vãrna ķẽ̦rc.* / *kr̦aûkļi diênâm skriên ķẽ̦rgdami. tas uz liêtu.* / *maziê vãrnệni sâk jaû ķẽ̦rkt.* / *tãs vãrnas te ķẽ̦rc visu diênu.* / *nu drĩz, ka atmuôdîsiês, vaĩrs nevarês dzirdệt, ka putniņi dziêd, bet tikaî, ka vãrnas ķẽ̦rc.* / *cẹkulaĩnâ ciba grib pẹrệt, skraîda ķẽ̦rgdama.*

2. Runāt, kliegt skaļā, griezīgā balsī. *tas viêns puĩšis nemâcẽja tâ smuki runât. viñš mûžîgi tâ ķêrca, bļâva.*

ķẽ̦rmēlis subst. **Atrauga (parasti rūgta).** *ķẽ̦rmẽlis rûkc. ka rûktas atraûgas, ta teîc – ķẽ̦rmẽlis griẽžâs.*

ķeŕmenis subst. **Organisms (cilvēkam, dzīvniekam) tā ārējās fiziskās formās un izpausmēs.** *maṁ visa mugura defoŕmẽjas, nu viss ķeŕmenis defoŕmẽjâs.* / *muša i apaļu gal̂vu, gaŗu ķeŕmeni, sešâm kãjâm, diviêm spârniêm, gaŗu snuķi. a tuõ ệd.*

ķẽ̦rna. Sk. *ķ ẽ̦ r n e .*

ķẽ̦rnaspiẽns. Sk. *ķ ẽ̦ r n s p i ẽ n s .*

ķẽ̦rnāt v. **1. Nemākulīgi, arī nelietderīgi izmantot, tērēt.** *ja bi jaûns piẽns, ta jaû tik pudiņu varẽja iscẹpt. uõlas jaû ne·viêns nedeva tuŕ ķẽ̦rnât.* / *tuôreĩz gaļu neķẽ̦rnâja tâ. tad jaû vaĩrâk ne·kã nê – ja gal̂vas pusi tik nuôvãrija* [godību galdam], *salika uz gal̂du.* / *tâ smẽjâs – pàệd žũru, paskatâs uz jum̂tu uñ grib ệst atkal̂. bet pàêda jaû labi – tik cukuru vaĩrâk ķẽ̦rnâja.* / *neliẽtderîgi izmañtuôt papĩru, drẽbi iŕ ķẽ̦rnât.* / *viņaṁ jaû nepastãvẽja il̃gi tã naûda. viņš jaû dikti tuõ ķẽ̦rnâja.*

2. Darīt netīru; notraipīt. *ej nu pruôjâ! drẽbes viẽ tu te ķẽ̦rnâ.*

3. Aprunāt. *vẹcuôs laĩkuôs tâ teîca – tuõ meîtu tâ ķẽ̦rnâja, aprunâja, ka sliñka, nevĩžîga.*

4. Gatavot sviestu. *ķẽ̦rnât nuôzĩmê kul̂t sviêstu.*

ķẽ̦rnāties v. **1. Nemākulīgi, arī nevajadzīgi, ilgāku laiku ko darīt.** *ne·kas tuŕ nebûs – tik ķẽ̦rnâjâs, isķẽ̦rnâs tik drẽbi.* / *viñš jaû nebî tâc laps meĩstaŕs, bet tâ ķẽ̦rnâjâs, nepadarija tuõ dârbu, kâ vaîg.*

2. Darboties ar ko slapju, mīkstu; ķēpāties. *kuô tu pẹckâjiês!* [Saka,] *ka tâ ķẽ̦rnãjas bệrni pa ûdeni va kuô.* / *ka tâ ķẽ̦rnâjs, ta teîc – kuô tu te šmuŕgulẽjiês!* / *kuô ķẽ̦rnâjiês! ej nuõst!*

3. Līt, arī snigt (par slapju sniegu). *ka liêtus, liêtaîns, ta tas laĩks pêkšņi sâk ķẽ̦rnâtiês, tad ne·kã nevaŕ paŕ âru padarît, pa laũku.* / *siêns bî jâvâc, bet sâka tas laĩks ķẽ̦rnâtiês.*

ķẽ̦rne, retāk ***ķẽ̦rna*** subst. **Koka trauks ar vāku sviesta kulšanai.** *ķẽ̦rne iŕ mucĩna, kuŕ sviêstu kuļ̂.* / *senâk bi tâc traũks, ku taĩsij pastãvîgi sviêstu. viņu saûca pa ķẽ̦rni. tâc kuôka traũks bi. tas tâc apaļ̂š, bišķi tâc gr̦eznâks.* / *vel̂ agrâkuôs laĩkuôs bijušas tâdas ķẽ̦rnes, sviêsta taĩsâmas ķẽ̦rnes, kuôka.* / *vệlâk jaû istaĩsija tãs ķẽ̦rnas a tâdu vâku. uñ tad iêlika tâdus skritulus iêkšâ, iêlika tâdus spârneļus. uñ tad a viênu ruôku varẽja* [ķẽ̦rnu] *piêturệt, a uõtru griẽst.* / *bêrnĩbã es tâdu ķẽ̦rni ne·maz nezinâju. ta jaû skutulã taĩsija, nija sviêstu. tâdu ķẽ̦rni neteîca.* ☐ ***putras ķẽ̦rne*** – koka trauks putras uzglabāšanai. *ķẽ̦rne i tâc kuôka spañnis, tuŕ ku putru glabâja. putras ķeñe, ķẽ̦rne.* ☐ ***sviêsta*** (arī

kreîma*) *ķērne (arī ***ķērna***) – koka trauks ar vāku sviesta kulšanai. *ķērne i tâc* [trauks], *ku sviêstu taīsija, – sviêsta ķērna. pirmâk jaû bi tã sviêsta ķērna tâda, kad a kaŗuôti taīsija. viêns turêja, uõtrs griēza tuõ krejumu riņķî. / ķērne – tas jaû pa vęcaṁ bi, sviêsta ķērnes. tâc apaĪš traũks. / bi kreîma ķērne – aka tâc kuôka traũks, trîs, četri litri. tuŕ tuõ kreîmu lika.* □ ***ķērnes*** (arī ***ķērnas*) *piēns*** – paniņas. *tuõ ķērnas piēnu senâk saûca sviêsta piēnu, kuô sakũla sviêstu. ta saûca pa ķērnas piēnu tuõ. / nu tas bi ķērnas piēns, kuô nuô tã sviêsta nuôlêja. / tãs panijas iêlêja traũcinâ. vęcuôs laīkuôs saûca ķērnes piēnc – tas, kas nuô tã kreîma atlika.*

ķērnspiēns, arī ***ķērnpiēns***, ***ķērnespiēns***, ***ķērnaspiēns*** subst. **Paniņas.** *sanij tuõ dzęĪtęnuô sviêstu. uņ ta tuŕ atliêk ķērnspiēns* [jeb] *panijas. / ķērnaspiēnu nuôlej, ka sviêsc sanīc. / pêc sviêsta sanīšanas pāri paliêk ķērnespiēns jeb panijas, kas atkrît nuô tã kreîma. / ķērnspiēns – ku nuô sviêsta atlika. / saraûdzê vâjpiēnu. pastãv, addalâs tãs sulas. uzleî uz maŕlîti. panijas, tuô ķērnspiēnu te mazâk saûca. / kupušpiēnu sataīsa a pakreîmîtêm, panijâm – ķęŕnspiēnu. / šķîkstu putru aŕ nesa* [talciniekiem] *– nuô miĪtiêm isvārija, piêlika kuñkuļus, piêlêja ķērnspiēnu. / putru nuô miêžu rupumiêm vārija.* [pielēja] *ķērnspiēnu, laî bûtu baĪtâka.*

ķęŕpa subst. **Spēks.** *maṅ naû vaīs tâda ķęŕpa kâ senâk.*

ķērpis, arī ***ķērpe*** subst. **1. Organisms, ko veido aļģe un sēne (*Lichen*); sūna (*Bryophyta*).** *ķērpe i piê kuôka tâda ciêta sûna, tâda pęlęķa sûna us kuôkiêm aûg. / ķērpji aûg kuôkiêm. taga jaû aŕ tâ teîc – ķērpis. / neteîc, ka kuôks apaûdzis aŕ ķērpjiêm, bet gaṅ parasti, ka kuôks apaûdzis aŕ sûnu. bet vispār tâc vârc iŕ. / akmeņi aŕ apķērpê – apaûg a ķērpjiêm. / tâc ķērpis bî us tuõ akmeni, tâda sûna apaûguse, uzmętusês tâda sûna. / ķērpji, ķērpes – te jaû maz tâdus vârdus liêtuô. te jaû, laî viņš kas iŕ, viss iŕ sûnas.*

2. dsk. **Aļģes (*Algae*); furcelārijas (*Furcellariae*).** *ķērpi iŕ ûdeņa aûks. aûg ûdeņaînâs pļavâs. viš savīta siênâ. / tuõs jũrs męslus saûc pa ķērpiêm – jũrs ķērpi. parasti mēs saûcaṁ jũrs sũdi. / te mēs saûcaṁ jũras męsli, uṅ papeniêki saûc ķērpi, ku nuô jũrs ismęt.*

ķęŕpīt, arī ***[II]ķęŕrāt*** v. **1. Veikt (parasti smagu darbu).** *es vaīs nevaru tuõ dârbu ķęŕpît, nav spęka. / es iēšu pruôm nuô tã dârba, es tuõ vaīs nevaru ķęŕrât.* // **Spēt (ilgāku laiku) veikt (iesākto), spēt paveikt (iesākto).** *vęcaīš Aṅšis jaû drīz nevarês ķęŕpît tuõ dârbu.*

2. Spēt pārciest, paciest (ko nelabvēlīgu) – par cilvēkiem vai dzīvniekiem. *kad kaũ kas paŕ smagu, tad nevaŕ ķęŕpît, nevaŕ isturęt. / ka rudzus pļāva, ta visu diênu vaîdzêja siêt tuõs kûlīšus. tuõ kuŕš katrs nevarêja ķęŕpît.*

ķęŕra subst. **Transportlīdzeklis (nelielu kravu pārvadāšanai) ar vienu riteni un diviem gariem rokturiem.** *ķęŕra bi a viênu riteni. / ķęŕrâ sakrāvuši zâles cũkâm. / piêstuṁ piê kukņas tuõ ķęŕru! / aŕ ķęŕru iŕ viêglâk guôvīm aîsstuṁt ûdeni. / senâk bî nuô kuôka tâdas ķęŕras, ritenis bî dzeĪža. tas tik viêns i ķęŕraî. uṅ tâds kãjiņs i, ka vaŕ nuôstatît tuõ ķęŕru.*

[I]ķęŕrāt v. **Vest, pārvietot ar ķerru.** *viš tuõ maĪku ķęŕrâ skũnâ iêkšâ a tuõ ķęŕru. / visu diênu ķęŕrāju, kamęr tuõs męslus izvedu, ap krũmiēm apliku.*

[II]ķęŕrāt. Sk. *ķ e ŕ p ī t .*

ķerîstīt v. **Vairākkārt, arī dažādos virzienos ķert; vairākkārt, arī dažādos virzienos gūstīt; tvarstīt.** *bęrni izgaīši ķęrstît zuôslęņus. / bęrni ķêrstija cic citu, kâdu spēli tuŕ spēlêja. bitlīnuôs kâdreīz tâ gāja.*

ķerît v. **1. Strauji tvert, ņemt.** *sviežuôt nuô laīvs žīda ratuôs* [zivis], *pa trijiêm ķêra. uṅ diũdesmit metiêni – tas bi viêna kapa. / ķêra trîs siĪķeles – tas i viêns metiēns. / kas ātri ķerî, sadędzina piŕkstus. / zaķi vaîg tũlît aîz aûsîm ķęŕt. / vęcâmāte aŕ neļāva kaķi ķęŕt aîz astes. / ka* [aitu] *velĪk, galvu tuŕ. aîz viĪlas nedrîkst ķęŕt. / ķêršu aîs čupas! nuôraûšu gaŕ zemi!* ✧ ***ķerît bęrnus*** – pieņemt dzemdības. *te viêna siēva ķêra bęrnus kâ vęcmāte. / vęcâ Made bęrnus ķêra. / ta bi vęcmātes, kas ķêra bęrnus. / vęcã Trakjēčine ķêra velˆ mana vęcuma bęrnus. ta vęlâk ķêra viņas vędękla.* ✧ ***ķerît kaŕstu*** – rīkoties nepārdomāti, neapdomīgi, arī neapvaldīti. *tuŕ bî jâpaduõmâ, nevaîdzêja kârstu ķęŕt. padzirdêja nu uṅ tũlīt stâsta tâlâk. tâ tãs tęņkas ruôdâs.* ✧ ***ķerît nuo zila gaîsa*** – runāt, teikt ko nepamatotu. *kuô viņš tuŕ runâ? tuõ viņš i ķêris nuô zila gaîsa. tâ tuŕ nemaz nebija.* ✧ ***nezināt*** (arī ***nesaprast*), *kuo ķerît, kuo grâbt*** (arī ***raût*)** – saka, ja reizē veicami vairāki steidzami darbi. *tâ sanāca visi dârbi reīzâ, ka neziṅ, kuô ķęŕt, kuô grâpt. / visa tã liēlâ darīšana, viss nāk uz reīzu pār galvu, ka nevaŕ ne saprast, kuô ķęŕt, kuô raût.* // **Pirkt, iegādāt, arī ņemt (ko) alkatīgi,**

bez izvēles, arī bez vajadzības. *senâk veĩkalã tâ ķêra, ja kuô atveda. ta tã mañta bî uz isķêršanu. ja trãpîjâs, ta ķêra.*

2. Strauji skart. *ka skatâs uz viņu* [tas ir, kaķi] *uñ teîc – aîz aûsu mẹĺlumȓs! – ta viš a tuõ ķẹpu tâlâk ķeŗ̂. / grãpstîtiês i piêduŗ̃tiês, a ruôkâm ķêŗt.* // **Skarot (ko), iedarboties (uz to) – par vēju, lietu u. tml.** *šinĩ mãjs pusẽ tas vẽš vaîrâk ķeî. / bišķi tas liêtus te ķêra, bet a tuõ nepiêtiêk zemeî. / rudenî saĺnas ķệrti ziêdi vĩst cic pêc cita.* ☐ ***aũkstums* [ir] *ķêris*** – saka, ja cilvēks ir saaukstējies, saslimis. *nu bûs tas aũkstumȓs mani ķêris – puņķis i klât. / viņaṁ tãs plaûšas aũkstumȓs bi ķêris. aũkstumã viẽn viņaṁ tas dârps bija.* // **Strauji virzīt (kur) roku, lai ko satvertu.** [mīstīklām] *iêkš tã kuôka gala bi ruôkturis. tuõ ruôku ķêra iêkšâ.* ✧ ***ķeît pie rĩkles*** – uzbrukt, lai piekautu, arī nonāvētu. *tas viêns puĩšis ãtri gribệja ķệrt citiẽm piê rĩkles. viņš us tâdu kašķi bija.* // **Strauji virzīt (par jūru).** *jũrassũdus dzina aûkšâ uz kãpu, laî* [jūra] *neķeŗ̂ apakaĺ̂.*

3. Censties notvert, saņemt (ko tādu, kas kustas, pārvietojas). *bệrni riñdâ sastâjâs, tâ skaîta, lidz paliêk viêns pac. tas ķeŗ̂. tã iŗ̂ tâda spẽle. / meîtas gãja staĺlî ķệrt pa pašu pusnakti Jaûngadâ tẹkuli. ja nuôķêra tuõ tẹkuli, ta dabũja taî gadâ prẹçệtiês. uñ puĩšiêm bi jâiẽt aka avitĩna ķệrt. / zĩŗgu, guôvi, visu, kas mûk, tuõ ķeŗ̂. / kad kuô sviêž, tad aŗ̂ abãm ruôkãm ķệŗ̂. / bumȓbu issviêž gaîsã uñ ta ķeŗ̂.* ☐ ***ķeît ruôkā*** – gūstīt. *vanagi vists issita, nu sapluõsija, ķêra ruôkâ, iêkrita barâ. / us tuõ ãķi uzliêk ệsmu, galu kustina uñ ta ķeŗ̂* [zivi] *ruôkã.* ✧ ***ķeît čigānu krũmuos*** – veltīgi censties panākt (ko). *tuŗ̂ nav vẹ̃rc mẹklệt tuõ zagli. tas iŗ̂ tik·pat kâ ķệrt čigãnu krũmuôs.* ✧ ***ķeît muĻ̂ķi*** – uzskatīt citus par muļķiem. *neķeŗ̂ muĻ̂ķi te! kuô tu te prãšņâ? neteîkšu tev!* ✧ ***ķeît uz muĻ̂ķa*** – izmantot kāda nezināšanu, neattapību. *viñš tâ apliñkus gribệja tuõ uzzinât, gribệja ķệrt uz muĻ̂ķa.* ✧ ***ķeît vẽju*** – veltīgi censties panākt, sasniegt, iegūt. *ķeŗ̂ nu vẽju! laî gañ nepatîk, jâbût miêrâ.* // **Ar rokām vai ierīcēm gūstīt (dzīvniekus), lai, piemēram, iegūtu lomu, medījumu, arī lai (tos) iznīcinātu.** *ãtes ķeŗ̂ lejniẽki jũrâ. / bệrni sakũĻâja grãvî ûdeni a dubļiêm. ta stẽķi nãk pa vîrsu. tuõs ķêra uñ nesa mãjâ duôt kaķiṁ. / speņģis i zutiṁ lĩdzîga zuve. ganuôs ejuôt, attẹku dubļuôs ķêrâm a ruôkâm. / tãs mẹñcas a tuõ piĻ̂ķi ķêra.* // **Medīt (par dzīvniekiem).** *zivs lẹc uz aûkšu, ķeŗ̂ tuõs knaũšus. / šis ruñcis ķeŗ̂ peles. / dĩrĩns iŗ̂ ûdenȓs pele. kaķis viņu nèêda. ķệrt viš nuôķêra, nuôkuôda, bet ệst nèêda. / šķic, kaķe, medît, negaîdi vakaru! tavs tẹ̃s nuômira, pelĩtes ķệrdaṁs.*

4. Trāpīt, skart (parasti kaitējot, sabojājot). *ja zibeñs sasit krustu, tad i spẽriêns. ta kaû kuŗ̂ ķeŗ̂. / tuõ dę̣lu ķêra luõde, viņš karã krita.* ☐ ***bads ķeŗ̂*** – saka, ja ir materiālas grūtības. *tas bac bi vaîrâk ķêris tuõs, kaṁ zemes nebi.* ☐ ***slimība ķeŗ̂*** – saka, ja saslimst. *nestãvi vẽjã! ķêrs tevi kâda slimĩba.* ☐ ***triẽka ķeŗ̂*** – saka, ja saslimst ar paralīzi. *ka ûznãca kaŗš, viņu* [tas ir, *lielkungu*] *ķêra triẽka.* ✧ ***ķeît kabatā*** – radīt lielus izdevumus, zaudējumus. *nu tas liẽlaîs kâzu guôc gañ ķeŗ̂ kabatã taṁ tẹ̃vaṁ.*

5. Aizsniegt (kādu vietu). *kuŗ̂ pederines neķeŗ̂, nav ķêris, ta tuŗ̂ saûc vaga. / tã i vâdze, kuŗ̂ pederu zaŗ̂s nav ķêris. jâuzmanâs, laî* [ecējot] *nepaliêk tâdi planȓkumi.*

ķẽrte subst. **Kakts; stūris.** *ķẽrtê senâk iêlika, laî pastãv, ka neklaũsa skuõluôtâju. / kuŗš jaû bija palaîdniêks uñ neklaũsija, tuõ tad iêlika ķẽrtê. / tas vârc aŗ̂ i nuô Papas nãcis – ķẽrte. tas i stûris. iêliks tevi ķẽrtê! ta tu varêsi tuŗ̂ stãvệt. / ķẽrte iŗ̂ Rucavas vârc. mẽs te tâdu neliêtuôjãm. meîtas kadreîz nãca nuô Rucavas, ta tãs teîca. ķẽrte iŗ̂ stûris, kakc. istabaî iŗ̂ ķẽrte.*

ķêrtele subst. **Neliela muca.** *ķêrtele i tâda muca, ku piẽnu sẹnâk veda Liẽpâjâ. ķêrtelê nu tâ apmę̣raṁ iẽt divi spaņņi iêkšâ, trîs. / tuõ ķêrteli piêlêj a vãruôšu ûdeni, pajẽma uz upi lĩdz. iêlêj slaûktuvê, la vaŗ̂ ruôkas iêbâst* [pēc veļas skalošanas ledainā upes ūdenī].

ķeŗ̂ties v. **1. Censties satvert (ko), lai pieturētos, atbalstītos.** *teû vaîdzẽja ķệrtiês piê tã lîkâ zara. ta tu nebûtu nuõkritis.* // **Strauji tvert, ņemt (pie kā, aiz kā u. tml.).** ✧ ***ķeŗ̂ties cẹkulā*** **(**arī ***matuos*****)** – uzbrukt, arī kauties. *viņaṁ daũdz runât pretĩ nevarẽja. ja kas nepatika, ta sâka ķệrtiês cẹkulã, matuôs.* ✧ ***ķeŗ̂ties pie (pêdējā) saĺmiņa*** – censties izmantot pēdējo, parasti ne sevišķi drošo iespēju, lai ko panāktu. *slîcẽjs ķeŗâs pat piê saĺmiņa – tâ teîc. / tuŗ̂ tã naûda bî maz, vaîdzẽja ķệrtiês piê pêdẽjã saĺmiņa. dabuja pãrduõt cũku.* ✧ ***ķeŗ̂ties pie rĩkles*** – uzbrukt, lai piekautu, arī nonāvētu. *te viņi strĩdẽjâs. kas tuŗ̂ bija – nezinu. bet viņi sâka viêns uõtraṁ ķệrtiês piê rĩkles.* ✧ ***ķeŗ̂ties vêrsim pie ragiem*** – nekavējoties sākt rīkoties. *nu tik jâsâk strâdât, jâķeŗ̂s vêrsiṁ piê ragiẽm. tuõ dârbu es labi pruôtu.* // **Strauji tvert ar zobiem, lai kostu (parasti par suni).** *taṁ liẽlaṁ suniṁ nevarẽja iẽt klât, tas ķêrâs stiĽbuôs.* // **Skarties, kļauties (kam klāt, apkārt),**

aptverot (ar rokām, ķepām). *mazaîs visu laīku ķeras klât, nelaîž vaļā. ne·kā nevaru izdarît. / mēs señ nebijām tikušâs. viņa mañ tū·līt ķêrâs ap kaklu. /* [rotaļā] *ķerâs pa pāraṁ – viêns vīrs, viêna siēva.* // **Lipt, kļauties klāt (par ko mīkstu, slapju, lipīgu).** *slapjā laīkā grūta ravêšana, tā slapjā zeme ķeŕs piê ruôkām. / ka mîkla veĺ ķerâs piê ruôkām, ta veĺ jâmîca tik iĺgi, kaṁēr nuô ruôkām atlęc.* // **Spēcīgi ietekmēt, iedarboties (piemēram, par sauli, vēju).** *citaṁ tā saūle vaīrâk ķeras, nuōdęg męĺls kâ čigāns.* □ ***saĺs ķeras pie kaūliem*** – saka, ja (kādam) ļoti salst, ja ir ļoti auksti. *tâc saĺs šuôrît, ka, braûcuôt mežâ, sâka ķêrtiês piê kaūliêm.* □ ***slimība ķeras*** – saka, ja saslimst. *bę̂rniēm jaû ātri ķeras tā slimība. viņi jaû negrib kârtîgi saģę̂rptiês.* ✧ ***ķeŕties pie siŕds*** (arī ***dūšas***) – sarūgtināt, aizvainot. *tās runas māteî dikti ķêrâs piê siŕc, iĺgi nevarêja aîzmiŕst. /* [divi saimnieki] *aprunāja Añši, ka tas tik nuô cita viēn gribę̂tu piēdzę̂rt, bet pac nemaksâjuôt. Añšiṁ tas sâka ķę̂rtiês piê dūšas. / tā taîsnība viņaṁ ķêrâs piê siŕc.*

2. Pieskaroties (pie kā), arī virzoties (kam) tuvu, cieši garām, saistīties klāt, ievīties (kur iekšā). *piê tās viĺlas drēbes ķerâs visâdi diêgi klât. / ka mūsu ruñciṁ iēt spaĺva zemē, ta visa istuba piĺla a spaĺvām, visūr ķerâs klât. / te tiē dadži ķeras. iêmet tik matuôs! / tas iŕ aŕ dadzelis. viš ķeŗâs piê ruôkâm klât aŕ.*

3. Iedarbojoties (uz ko), saistīties klāt (par vielu). *meîta krāsuôja dzives, labi neķêrâs. / aŕ kumelîti ne·kuô nevaŕ nuôkrāsuôt. viņa paliêk gañ tâ biš·ķīn, bet ta kâ ķę̂rtiês tuŕ ne·kas neķerâs. / tā vęcā zilā krāsa dikti labi ķêrâs, ka pērvêja.*

4. Tverot ēsmu, uzdurties uz makšķeres āķa (par zivīm); tikt noķertam, iegūtam zvejojot, makšķerējot. *tām ûdâm i āķis – makšiēre. us tuō dikti labi męñci ķêrâs. / tuō saûc kapele. tuŕ ķêrâs tiē labâkiê męñci.*

5. Skaroties (kam) klāt, traucēt (kustībā, darbībā); tikt traucētam kustībā, sadurties ar pretestību. *tuŕ šķūnis stāvêja us krastu. tiē pluôsti gāja garâm uñ ķêrâs. / juô steîdz, juô ķerâs. / aŕ ruôkas iskapti vaŕ grabināt* [ciņainu pļavu]. *ja nuôlaîdîs zęmâk tuō iskapti, ta ķeŕsiês. / tā zâle tik liēla, ka kājs ķeras, nevaŕ paiēt.* // **Tikt traucētam kustībā; darboties ar traucējumiem.** *taṁ ratīnaṁ tas ritenis ķeras. tuŕ naû tâ labi nuôriktę̂c. tas jaû i vęc. / ka motōrs ķeras, ta jaû nevaŕ braûkt. ta jâmeklē tā vaīna.* // **Bieži aprauties runas plūsmā (par balsi, stāstījumu).** *viņaṁ tā valuôda tâ ķeras, viņš nevaŕ skaīdri izrunât.*

6. Sākt (ko) darīt, izgatavot, veikt. *nu kuô tu nezinâdama ķeriês piê aûdękla! tas nev kâ putru isvārît. / vīri uspīpā uñ aka ķeras piê dârba. / senâk agri cêlâs uñ ķêrâs piê dârba.* ✧ ***ķeŕties pie liêtas*** – pievērsties būtiskajam, galvenajam (kādā darbā, pasākumā). *nu ķêrsimiês piê liêtas! piêtiêk pļāpât.* // **Sākt ēst, dzert.** *vakarā visi bî issaĺkuši. kâ ķêrâs piê zups bļuōdas, tā bî tukša.*

7. Ņemt (ko), lai (ar to) rīkotos; sākt (ko) lietot. *vęcaîstę̄s izgāja uz upi, ķêrâs piê aīriēm uñ braûca zvejuōt. / tuō mañtu aprakstija uñ isūtrupêja. ta ķêrâs piê gaĺveniēka mañtas. / vasaru žagarus kurinâja, piê maĺkas neķêrâs.*

ķęŕts, *-**a*** **1. Divd.** → ***ķ e ŕ t*** **(4).**

2. adj. noz. **Tāds, kam ir nelieli psihiski traucējumi; dīvains, nesaprātīgs.** *bę̂mūzis tâc pamuļķis bišķi, tâc ķę̂rc, tâc abdaūzîc.*

ķęrulains, *-**a*** adj. **Sprogains, izspūris.** *taga teîktu spruōgaīni mati, senâk ķęrulaīni.*

ķęrulis subst. **1.** dsk. **Sprogaini mati; ilgviļņi.** *te bi tâdas divas māsas. viņâm tiē mati tâdi îsi bi uñ tâdi spruōgaîni. nu riktîgi ķęruļi! / es jaû nę̂smu ne·kad tâdus iĺgviĺņus likuse. mañ tâdi ķęruļi nav bîši. / viênaî uōtraî, ka skuōlâ gāju, bi tâdi ķęruļi. îsi bi tiē mati.*

2. Sprogains, izspūris (cilvēks, dzīvnieks). *mazaîs aûnelis tâc ķęrulis bûs. / tas ķęrulis aûns jānuôcę̂rp. / tas tâc ķęrulis, kaṁ tâdi spruōgaîni matiņi.*

ķę̂rūzis, arī ***ķęrūzis*** m., ***ķę̂rūze***, arī ***ķęrūze*** f.; subst. **Cilvēks ar sprogainiem, arī izspūrušiem matiem; tas, kas ir izspūris.** *ķę̂rūzis i tâc ispūris. ta kâ ķę̂rūzis ispūris. / ķę̂rūzis i a tâdiêm savęĺtiêm, isspūrušiêm matiêm. / tas bę̂rns tâc ķęrūzis, iēt ispūrušiêm matiêm. / gaĺva kâ ķę̂rūzis. / cic jaû bî ispūris kâ ķęrūzis.*

ķęŕvains, *-**a*** adj. **Nelīdzens; grumbuļains.** *pa tuō ceļu grūta braûkšana, tas dikti ķęŕvaîns. / te ceļš gruñbuļaīns. Rucavā teîc ķęŕvaîns.*

ķērvis subst. **Rūsa; aplikums.** *ķērvis iŕ apstāvêjumṡ* [jeb] *aprûsêjumṡ. tas ķērvis jânuôkasa nuô lâpstas.*

ķērzēties v. **Ķemmēties; sukāties.** *ķęrzę̂tiês* [jeb] *sukâtiês,* [jeb] *ķęmmę̂tiês. / ka tu beîksi ķęrzę̂tiês, ta nāc ês̄t. / meîtas jaû iĺgi vaŕ ķęŕzę̂tiês piê spiēģeļa.*

ķęsa. Sk. *ķ ę s k a .*

ķesele subst. **1. Uz stieples vai stīpas uzvilkts neliels apaļš tīkls zivju un vēžu ķeršanai.** *ķeselȇs bi, ku vêžuôs gãja. stīpa apkârt, kule.* [ķeselei] *krustus pãri piêsêja naģi. / ķesele bi nuô dzives. tãs megža. kâ bleķa spaņņa vîrsa* [tik lielas]. */ a ķeseli vêžus ķeŗ. tâda kuôka lĩkstîte i. uñ tîkls iêviĺkc iêkšâ. tâc gaŗš kâc. a tuõ iẽt vêžus ķêŗt. / ķeseleî tâda maza lĩkstîte apkârt. a tâdu gaŗâku kâtu. uñ taî vidũ i iêšũc tîklelis. / ka viņas* [tas ir, *ālandes*] *nârstuô, ta viņas gañ·drĩz a ķeseli vaŗ nuôķêŗt. / uõstâ a ķeseli zvejuô stẽķus. apakša ciêt i, vidû riņķis, piêstiprinâc kuôks. a tuõ ceļ̂. / nẽģi te ira. viņus zvejuô a tâdâm ķeselêm.* **// Lielāka izmēra šāds rīks jūrasmēslu smelšanai.** *ķesele i, ku jũras męslus smeļ̂. / ķesele i, ku jũras męslus veļ̂k laũkâ. us tâda kâta ustaĩsîta liẽla, gara kule.* ☐ ***mũra ķesele*** – ķesele jūraszāļu smelšanai piekrastē (parasti pavasaros) no ledus brīvajā joslā. *ta pa tuõ mũri tâda ķeselîte bi garâ kâtâ. mũra ķeseleî kâc nuô kuôka. a tuõ varêja puĺka* [jūraszāļu] *nuô jũras izviĺkt. /* [parasti pavasaros] *a tâdu ķeseli – mũra ķeseli – vâca tãs jũraszâles.*

2. Garā kātā iestiprināts maisiņš ziedojumu vākšanai, apstaigājot dievlūdzēju rindas baznīcā. *ķesele bi kule nũjas galâ. baznĩcasvĩrs gãja pa diêvkaĺpuôjuma laĩku a ķeseli naûdu savâkt. pastiêpa ķeseli katraṃ klât – ka dziêdâja tuõ dziêsmu us sprediķi. / viš bi baznîcas vĩrs. viš gãja a tuõ ķeseli.*

3. pārn.; niev. **Meitene, sieviete, kas uzmācīgi seko (kādam).** *es viņu negribu jęmt lĩdz. bet viņa* [tas ir, meitene] *veļ̂kas kâ riktîga ķesele. / ķesele i tâda* [sieviete, meitene] *aŕ, kas uõtraṃ veļ̂kas lĩdz.*

ķeselēt v. **1. Zvejot, vēžot ar ķeseli; smelt (parasti zivis) ar ķeseli.** *ka grib kuô ķęsęlệt ârâ tâ nuô dziļâka ûdeņa, ta tâ·pat* [teic:] *pajeṃ kâdu ķeseli uñ isķeselê! //* **Vilkt (ko no kurienes uz kurieni).** *kuô tu tuŕ ķeselẽ nuô tã dīķa? iêkritîsi veļ̂. / ka bî tâdi liẽli maîsi jâķeselẽ, ta bî grũti. tuŕ iznãca tâ ķęsęlệt – viĺkt.*

2. Vākt ziedojumus baznīcā ar ķeseli. *baznĩcasvĩrs gãja naûdu ķęsęlệt. smuka kulĩte bi a zvaniņu.*

ķesēt v. **Ar lielu apetīti ēst.** *puĩka katru diênu divus šķĩvus ķesêja, puĺku varêja ķęsệt.*

ķęska, arī ***ķęsa*** subst. **1. Iekšējais orgāns (dzīvniekiem).** *ķęskas i luõpu iêkšas. / pa dęsãm aŕ teîca ķęskas. zirĝa ķęskas jaû ne·viêns nevâķa priêkš êšanas. / zaŕnas pa ķęsãm saûca. es tâ ęsu dzirdêjse.* **// Zivju iekšas.** *męñcu ķęsa mẽs saûcaṃ* [iekšas]. */ tãs męñcu ķęskas addeva cũkâm. / zuvu ķęskas iêduô kaķiṃ. / ka siļ̂ķes istĩra, ta teîc – ķidas. tãs tãs iêkšas, netĩrumi. tag teîc – ķęsas. /* [lopu] *ķęsas izgâž tâdâ grãvî – smîrd. / tâdas ķęskas sviêž ârã. / nuôzvĩnâ uñ izveĩdâ* [zivis]. *ta jaû izjęṃ tãs ķęskas. taga saûc pa ķidâm.*

2. Atkritums (piemēram, lupata, virve). *ķęskas i atkritumi – veci šnuõri, lupati. žĩdaṃ tãs visas ķęskas addeva. / visi atkritumi i ķęskas. / tiẽm puĩkãm kabatas bî piĺ̃las, bî sabâzuši visu kuô. tuŕ visâds ķęskas karâjâs.* **// Driska, skranda.** *kas tã paŕ ķęsku te mệtâjas? / tuŕ bî iêplîsis, tâda ķęska karâjâs biksẽm. / kuô tu tâds ķęsks esi uzviĺcis?*

ķęskains, ***-a*** adj. **1. Tāds, kas ir noplīsis, netīrs (piemēram, par apģērbu).** *ķęskaĩns iŕ netĩrs, nuõplîsis.*

2. Tāds, kas ir savēlies (piemēram, par vilnu). *citãm aîtãm, kaṃ tã viĺ̃la bî gara, biêza, savệlusiês, tã bî tâda ķęskaĩna. / ka guôve i tâ nuôgulệjsiês, ta viņa i tâda ķęskaîna, netĩra.*

ķęskāt v. **1. Ņemt līdz (parasti bērnu).** *tuõs bệrnus negribệja ķęskât visũr lĩdz, ka kuŕ braûca.*

2. Nest, stiept (ko, parasti pārvietojot). *tas liẽlaîs puĩka grib tuõ mazuô ķęskât, stiệpt. / bệrni ķęskâ tuõs savus krãmus nuô viênas viêtas uz uõtru.*

ķęskāties v. **1. Darboties (parasti negribīgi, ilgāku laiku).** *saduõmâjši kuõpîgi kâdu dârbu strâdât vaĩrâki ciĺvệki, bet viêns negrib iêstâtiês lĩdzi strâdât. tas piê sevis abduõmâ – kuô es tuŕ ķęskâšuôs lĩdz. vaŕbût ne·kâda peļ̂ņa nèisnãks? / ķęskâtiês i daŕbuôtiês. / gribệju smuki salãpît tuõ jaku. dabuju ķęskâtiês visu diênu.*

2. Uzmācīgi sekot (kādam). *ķęskâjâs, grib lĩdz braûkt citiêm. citiêm nepatîk, saka – aka ķęskâjas lĩdz.* **// Rausties.** *viêna siẽva ķęskâjsiês us tuõ vęzumu. bet viš nevaŕ pavệst – vęzuṃs liẽls. / mazaîs aŕ grib us tuõ vęzumu ķęskâtiês.*

3. Rāties; bārties. *nevaru beîkt ķęskâtiês – tas tâ vaĩrâk rãtiês bûtu.*

ķest v. **1. Skriet.** *tas zaķis pa priêkšu uñ suñs pakaļ̂ ķesa, cik tik varệja.*

2. Grābt; vākt. *nevaŕ paspệt ķęst tuõs graûdus nuô mašĩnas rĩkles. / ķęst i piêvâkt, sagrâpt. / aŕ ķebekli gâza mệslus ârâ. tas bi a diviêm lîkiêm zariêm. a tuõ ķesa ârâ tuõ vęzumu.*

ķesteris subst. **Baznīcas kalpotājs – mācītāja palīgs.** *ķesteris baznîcâ bi. tag katrs savu arîtavu iêmeņt. ta bi gari kâti, galâ kulele. uñ tuŕ ļaûdis iêmeta katrs savu arîtavu* [baznīcai]. *ķesteris tuõ nesa – iēt a maku. tâc nuôšūc bi nuô lupata. / ķesteris piê mâcîtâja bi. viš senâk gãja arî upuŕmaku apkârt, ka aku·rãt dziêdâja tuõ viênu dziêsmu piŕms sprediķa. / bet ķesteris bi vaĩrâk tâ – ka iênãk mâcîtajs, ta mâcîtâjam̂ nuôliêk visas grãmatas priêkšâ. tas vaĩrâk pa tuõ baznîcu tâ* [kalpoja].

ķeša subst. **Kabata.** *kabata – taša teîca, bet tuõ jaû maz. ķeša arî teîca. / iêliêc tuõ naûdu ķešâ, laî nepazûd! / iêbâz nazi ķešâ, ka ej piê dârba! / ķeša – tã bûtu kabata. desmit kapeĩkas vel̂ ķešâ. tiẽ priêkš nâves jãnuôdzeŕ. /* [mētelim] *uz vîrsu bi kabata. te nesaûc ķeša. / pilnas klētis rudzu, miežu, pilnas ķešas sudrabiņa.* (LFK 1544, 33)

ķešķis subst. **1.** parasti dsk. **Divi apmēram 3–5 m gari koki (parasti) siena nešanai.** *ķešķi i divi kuôki, us kuriêm kraũ siênu. divi cil̂vẽki katrs savâ galâ ņes. / tiẽ ķešķi bi divas tâdas gaŗas sklañdas, abi gali nuôdrãsti spici. us tiẽm uskrãva* [sienu]. / [sienu] *nesa a ķešķiẽm – sakrãva uz diviẽm kuôkiẽm gubĩnu uñ katrs galã nuõnese piê kaûdžu viêtas. / ķešķi iŕ divi tâdi kuôki. us tiẽm ûskŗaũ viŕsũ tuõ gubiņu. uñ ta ņes tuŕ, ku grib, vaĩrâk kuõpã. ķešķi tik i divi kuôki. / ķešķi i ņesamiê kuôki. ka gãja grâpt siênu, ķešķus jẽma līdz. / guba i tik liẽla, ka ķešķĩ vaŕ ņest. / veĉâs siẽvas jaû ķešķus nenesa. mum̂s, tãm meîtâm, vaîdzêj ņest tiẽ ķešķi. / liẽlâkuô daļu jaû visu us ķešķiêm nesa –* [arī] *nuô rijas nesa mãjâ sal̃mus guôvîm, siênu.* □ ***ķešķa*** **(**arī ***ķešķu***) ***kuôks*** – katrs no *ķešķu* kokiem (siena nešanai). *ķešķu kuôki iŕ divi gari kuôki siêna nešanaî. nuôlika kâdu metru vaî vaĩrâk viênu nuô uõtra uñ krãva siênu viŕsû tik, cik vaŕ panęst. / ku siênu ņes, saûc pa ķešķa kuôkiêm. tâc pat dal̃bis i. / aŕ ķešķa kuôkiêm nav ne·maz tik viêgli atņęst* [sienu].

2. Koks, ko liek gar ratu malām, lai paplašinātu to virsmu. *piêkraũ piŕmâk redeles pil̃las uñ ūzliêk krusta kuôkus uñ katrâ pusê ūzliêk viênu ķešķi. / kad veđ siênu, pārliêk krustkuôkus – viênu pārliêk krustus uñ viênu gareniski. citâdi siêns krît zemê. garaîs iŕ ķešķis. / uz ratiẽm krustakuôkus lika uñ gaŕ katru malu tâdu garu, laî vaŕ platâku veļzumu uskraũt. tuõs saûc pa ķešķiẽm.* // **Garš, nocirsts koks.** *tad* [dziju] *lika vêl us kuôkiêm. ta tâ uz diviêm ķešķiêm uzlika. uñ a·viênu diênâm vaîdzêja pašķĩrstît uñ aplaîstît aŕ ûdeni, laî viņa izbal̂ bal̃ta.*

3. Neliela siena kaudzīte. *neliẽlu siêna gubu uz laũkiêm saûc ķešķis. / ķešķis iŕ ari siêna gubiņa, ku sagrâb kuõpã. / siênu sagrâbj gubĩnâs uñ ķešķuôs. / siênu sakŗaũ ķešķuôs. gubas i liẽlâkas. / nuôliêc guôvij kâdu ķešķi!* // **Siena daudzums, ko uzliek uz *ķešķa*.** *siênu us ķešķiêm nesa. sanesâm sešus, astuôņus ķešķus. desmit ķešķi bi viêns veļzum̂s.*

ķešķmuõdīgi adv. **Izmantojot *ķešķus*.** *citâ pusê jaû citâdi, mẽs tâ ķešķmuõdîgi krãvâm tuõ siênu.*

ķeţãns subst. **Liels, spēcīgs dzīvnieks.** *nu iŕ gañ isaûdzis tas sunš īsc ķeţãns!* // **„Ein dicker Mensch"** („resns cilvēks"). (EH I 698)

[I]*ķetēt* – **beabsichtigen** (nodomāt). (ME II 371)

[II]*ķetēt* v. **Skriet.** *ak, kâ nu mazaîs jaû ķetẽ! / viņš tâ ķetêja, ka viņu nevarêja panãkt. / puĩšelis tâ ķetêja, tâ ķetêja, laĩkam̂ muka.*

ķeţri adv. **Izteikti; pilnīgi.** *mana mãte teîca – mîkla i ķeţri skâba, iznãkuse ķeţri skâba. / skâps vaŕ bût arĩ ķeţri skâps, tas i tâc riktîgi skâps.*

ķeţrs, ***-a*** adj. **Skābs.** *tas dzêriêns bî dikti ķeţrs, tâc skâps. / ķeţrs – tâ rucaûniêki runâ. tas i skâps.*

ķeţs subst. **Trausls dzelzs un oglekļa sakausējums; čuguns.** *ķeļc bi švakâks nekâ dzel̂s. / nuô ķeţa taĩsija žuôgus uñ kapiêm krustus. /* [kapos] *ķeţa krusti bi – tiẽ il̃gâk i. / kapuôs lika kuôka krustu, ķeţa krustu. us tã bi abglabâtâ vârc. / bij tâdi meļ̃la ķeţa grãpji. ķeļc iŕ materiãls, nuô kâ grãpis taĩsîc. / ķeţa grãpis bi, tâdi smagi. / mañs tẽs bi drēbniêks. viņam̂ bi ķeţa pletmašīna. / žĩdi ņesâja pārduôt kabatas nažus – ķeţa spalu, saliẽcamus.*

ķēve subst. **Zirgu mātīte.** *pêc diviêm gadiêm i jaûnâ ķēve. līdz diviêm gadiêm ķēvīte – kumeļš. / tuõ skatija, ka plati pleļci i, ka krusc i plac. ta tuõ usskatija, ka tã i laba ķēve – vaîslas ķēve. / visũr jaû ķēves aŕ neturêja. / ķēvs pa liẽlâkuô daļu bi. piêaûdzêj aka kumeļu. / nuô četru gadu ķēvi aplęciņ. ne jaû visas ķēves leciņ. tik, ja grib aûdzêt kumeļu, ta veđ piê êrzeļa aplęcinât. ja ķēve i abgaĩse ganîklê kaû ku, nezinuõt, ta tâdu kumeļu aûdzê uñ pārduô tiŕgû. / divâm ķēvêm bî* [kumeļi]. *uñ mañ tuõ kumeļu beĩgâs dāvinâja. / stal̃ĩ četras kum̂pas ķēves aŕ stutēm atstutêtas.* ✧ ***kam Diêvs, tam laĩme, kam ķēve, tam kumeļš*** – saka par veiksmīgu (kā) iznākumu. *kam̂ Diês, tam̂ laĩme, kam̂ ķēve, tam̂ kumeļš̃, – teîc us tâdu, kam̂ izdeviês iêgũt kâdu labumu.* ✧ ***nuo bal̃tās ķēves devītā***

lâse – ļoti tālā, arī nekādā radniecībā. *mẽs taču ẹsaṃ radi. – tâ ja, nuô baĽtâs ķẽves devîtâ lâse!* [Atbild uzrunātais.]

ķẽvele subst. **Maza ķēve.** *kâdreĩz paŕ tâdu mazâku isteîc ķẽvele.*

ķẽvpups subst. **Agrīna ēdamā sēne ar brūnganu krokotu zvanveida cepurīti (*Verpa bohemica*).** *ķẽvpupi jaû isaûguši, vaŕ iẽt lasît.*

ķẹza subst. **Negadījums, nepatikšanas, arī nelaime; ķibele.** *ķẹza* [ir] *nepatikšanâs iêkuĽtiês. / nu taîsni ķẹza a tuõ vẹzumu! / ka kâdu maĺkas gabalu nuô meža pãrvẹd, vaŕ veĺ iêkuĽtiês ķẹzâ. / bija liẽla ķẹza, ka tã* [piena] *kañna piêsmêlâs. tas piẽns izgãja akã aŕ.*

ķezbiere, arī ***ķezbieris***, ***ķezbẽre***, ***ķezbers*** subst. **1. Rožu dzimtas augļu koks ar baltiem ziediem čemuros un sulīgiem augļiem (kauliņiem); skābais ķirsis (*Prunus cerasus*).** *dârzâ âbeles, plũmes, ķiŕši, ķezbiẽres, buṃbiẽres. / ķezbiẽre i kuôks, ķiŕši i cic. ķezbiẽrêm i sîkas uôdziņas, pa divâm ķẹkarâ, katra us sava kâta. / ķezbiẽreî mazâkas uôgas kâ ķiŕšiêm. ķezbiẽre i kuôks, ķiŕsiṃ lîdzîks. / ķezbiẽres i skâbiê ķiŕši. ķiŕši jaû neteîca. visiêm aûga pa ķezbiẽri. / šuôgad tâ ziêdêja âbeles uñ ķezbiẽres kâ baĽc.*

2. Šī augļu koka auglis. *ķezbiẽru uôgas aûg riñdiņâ — viêna pate us kâtiņa. ķiŕši i puĺku. / ķiŕši i liẽlâki, brũni. ķezbiẽres i sârkanas, skâbâkas. / viêni irâd skâbiê ķiŕši. citi saûc pa ķezberiêm. tiẽ i skâbi, tiẽ priêkš zaptes. tuõs tâ·pat ệst ne·maz nevaŕ. / vêl tagat skâbuôs ķiŕšus saûc paŕ ķezbiẽriêm. / ķiŕšus aka saûca pa ķezbẽrêm.*

ķezẽklis subst. **Dubļi; dubļaina masa.** *ķezêklis iŕ dubļi. / tiẽ mãlu ceļi i gatavaîs ķezêklis. / kuŕ tik kâc ķezẽklis, tuŕ bę̂rni klât. / tuŕ tâc ķezẽklis bija, kaû kas lipîks.*

ķezẽt, arī ***ķẹzt*** v. **Lipt.** *mîksc sniêks, ejuõt ķezê piê kãju. / maîzi mîca tik iĽgi, kamẹ̃r neķez vaîs piê ruôkãm. ta i labi samîcîta.*

ķezẽties v. **Ķēpāties.** *bę̂rniẽm jaû dikti patîk ķẹzệtiês. / tẽvs iĽgi dabuja ķẹzệtiês a mãliẽm, lidz tuõ krâsni salabuôja.*

ķezīgs, ***-a*** adj. **1. Mīksts, lipīgs (par mīkstu masu, maizi).** *viš* [tas ir, ziede] *i dikti mîksc – ķezîks. / ka nav labi iscẹpuse, ta maîze i ķezîga.*

2. Slapjdraņķīgs. *tâc ķezîks laîks – liêtus aŕ sniêgu. / nedãrs laîks – ķezîks laîks.*

ķẹzināt, arī ***ķezināt*** v. **Darīt netīru; notraipīt.** *bę̂rni piêgaîši piê luôga, a piŕkstiêm nu ķẹziñ rũti. / tas suñs a savãm dubļaīnãm kãjãm te ķezina tuõ grîdu. kas actâjis duŕvis vaļã?*

ķẹzināties, arī ***ķezināties*** v. **Darboties (ar ziežamu masu).** *diêz vaî tiẽ mũrniẽki vêl iĽgi ķẹzinâsiês gaŕ tuõ krâsni? / tas bę̂rns pa tiẽs dubļis ķezinas visu diênu. / mẽs* [bērni] *pa dubļiẽm ķezinâjâmiês, taîsijâm visâdus piguõriņus. / bę̂rni pa mãliẽm tâ ķezinâs. viņi diênãm vaŕ ķezinâtiês.*

ķêzis subst. **Darba cimds (parasti vecs).** *ķêži i daŕba cińdi. tiẽ tâdi vẹci, nuôlãpîti. / piê dârba kaû kâdus ũzvẹĺk. tiẽ i ķêži. / viêns ķêzis jâsalãpa – caũrs plaũkstâ. / mañ tiẽ ķêži akaĺ jãlãpa. / ka kâc kuô meklê uñ labi ziñ, kuŕ i, bet prasa – ku mani ķêži?, uõtrs atteîc – ãskrâsnê uz riķis.*

ķezīt v. **Aprunāt.** *kâdu aprunât aŕ teîc – ķezît. / kuô tu mani ķezî!*

ķẽzīt v. **1. Ķengāt; aprunāt.** *ķẽzît – tas i aka tâ: uõtru nuôrunâ. / ķẽzî – tas tâ nekriẽtnu valuôdu* [lieto]*, uõtru nuôķẽzî. / kuô viņi vêl vaŕ tik daũdz ķẽzît? ne·kas liẽls jaû naû nuõticis.*

2. Darīt netīru; notraipīt; ķēpāt. *nuôsmẹ̃rệt aŕ teîc – ķẽzît. / mãte tikkuô nuôvâca gaĺdu, nuôslaũcija. bet nu bę̂rni aka sâk ķẽzît.*

ķẹzt. Sk. *ķ e z ē t .*

ķẽžuot v. **Kustināt rokas, kājas (par bērnu).** *bę̂rns sâk ķẽžuôt, gulệdamṃs gulĽtâ.*

ķibeklis subst. **1. Ķeksim līdzīgs rīks.** *ķibeklis i tâc a viênu zaru ta kâ kâsis. a tuõ vaŕ aîsķibinât.*

2. Ķeza. *ķibeklis iŕ traũcêklis – kâda ķibele, nelaĩme, negadîjuṃs nuôtiêk.*

3. Sarežģīts, darbietilpīgs darbs. *tas tâc ķibeklis –* [saka] *paŕ sarežģîtu daŕbu.*

ķibele subst. **1. Negadījums, neveiksme, arī nelaime.** *vi·sâdas ķibeles gadâs, ka kaû kuô grib darît. / ceļâ nuôtika ķibele. bûtu ãtrâk pârbraûkuši. / kâ vẽš skriẽn, kâ miêtâ addurâs – teîc us tâdu, kas kuô ãtri grib padarît, bet ruônâs dažâdas ķibeles uñ nevaŕ padarît.*

2. Ar grūtībām, neveiksmēm, sarežģījumiem saistīta rīkošanās, darbošanās. *nu taga viņiêm* [tas ir, medniekiem] *liẽlas ķibeles aŕ mežacũkâm. tãs aŕ ruôk kaŕtupeļus laũkâ. / mañ bî liẽla ķibele a tuõ maĺku – nebija kas sazãgã.*

ķibicka subst. **1. Transportlīdzeklis (piemēram, ore).** *ķibicka i tâdi rati, vęzumȓs apsękc. te krãva prakti. leĩši veda mañtu nuô Skuôdas uz Liẽpâju. / ķibickaî tâda kubele aptaĩsîta – apkubinâta arî aûdęklu tã bi. / te braûca pa ceļu gaŗa riñda leĩšu ķibicku.*

2. hum. **Galva.** *redz, kâ gãja ciêmiņu puĩkamȓ. iêmeta leĩtimȓ pa ķibicku arî akmenȓtiņu. uñ leĩtis saûca – tava gal̂va kâ uõla bûs gluda. / dabũsi pa ķibicku, pa gal̂vu! tâ senâk teîca.*

ķibināt v. **1. Aizskart, aiztikt.** *ka mũs ruñcis grib ệst, ta viš iênãk uñ ķibiñ mani. / ķibinât, paķibinât iȓ arî piȓkstu aĩstikt, aĩsskãrt. kaķis arî ķępu arî ķibina. / kuô tu mani te ķibini! / kaķi ķibina, kad nuõķeȓ kâdu peli. / tas kaķis tuõ beîktuô peli ķibina visu diênu. ệst viņš nęệd. / mans kaķītis ar kājiņu nuo apakšas ķibināja.* (LFK 1817, 116) */ nesēdi, tautieti, plānīna pusē – kaķis tavu pakaļīnu ar kājīnu ķibinās.* (LFK 9, 173)

2. Panākt, ka norauj (no kā), arī izrauj. *âbuôls arî jãķibina nuô kuôka zemê. citu kaũ kuô arî varî ķibinât. / vaîg ķibinât, kuȓ raû kuô laũkâ.*

3. Šķetināt. *jemȓ uñ isķibini tuõ dzivi! manȓ jaû brîžiêm tâ i, ka manȓ jâķibiñ.*

4. Kabināt. *ķibinât iȓ kabinât uz makšiẽri vaî kuȓ cituȓ.*

ķibināties v. **1. Karināties.** *kâ tiẽ divi tuȓ ķibinâs taî kuôkâ!*

2. Apķerties. *bệrns grib ķibinâtiês mãti gaȓ kaklu, samĩļuô.*

ķĩckāt v. **1. Pratināt.** *ķĩckât – tas i tâ, ka kâc tuȓ kâdu iĺgi pratina va kuô. / tuõ tuȓ ķĩckâja uñ gribêja bâst ciêtumâ. tã tâda spĩdzinâšana. / kuô tu ķĩckâ tuõ ciĺvệku? va liksi viņu miêrâ!*

2. Aplaupīt. *Pītiņu mežâ, nuô Liẽpājas braûcuôt mājâ, senâk ęsuôt ķĩckâti ciĺvệki. tuȓ bi žuliki. / nuôķệrt viņu* [tas ir, zagli] *nevarî. uñ ta ķĩckâ ciĺvệkus. / viņu iĺgi ķĩckâja. bi uzbrukuši kâdi razbaĩniẽki mežã. gribêja naûdu dabũt, isķĩckâja.*

3. Ķircināt. *ta viņi* [tas ir, puiši] *tãs meîts ķĩckâja, uñ muka tãs meîts. / tas liẽlaîs* [brālis] *tuõ mazuô ķĩckâja. uñ ta viñš raûdâja.*

4. Vilkt (piemēram, ratiņus). *tiẽ brãļi labi satika, liẽliê mazuô tâ ķĩckâja, viĺka ratiņus pa sệtu. tas viņamȓ dikti patika.* **// Ņemt līdz (parasti bērnu).** *mãte dabũ visu laĩku tuõ mazuô ķĩckât līdz – nav kas viņu piẽskata. / senâk jaû bệrnus tâ neķĩckâja daũdz, tâ nejẽma līdz visũr.*

ķidas subst. **Iekšējie orgāni un sīkās ķermeņa daļas (nelieliem dzīvniekiem, piemēram, zivīm, putniem).** *ka siĺķes istĩra, ta teîc – ķidas. tãs tãs iêkšas, netĩrumi. męñcâm arî ķidas. męñcus šķêrž. / męñcus, kad atvede, iššķêrde, ķidas addeve cũkâm. / zuves jâiẽt istĩrît – isjemȓ tãs ķidas. / ka nuôkave gũžas, ta šķiĺvi, dęsas, sirdi êda. gal̂vu, kãjas, spârnus uñ tuõ šķiĺvi sasêja a tuõ dęsu kuõpâ. tãs saûca pa ķidãm. / nuô tâliênes es pazinu, kuȓ zvejniêki brũti veda – reņģu ķidu vaînadziņš, mušu dañcis pakaļâ.*

ķidāt v. **1. Atdalīt ķidas.** *strimalu vaîg ķidât – izņemȓ tãs iêkšas. / cũku iêkšas jâķidâ, dęss jâisķidâ. / luõpu iêkšas ķidâ. ķidât i tĩrît. / meîta tuȓ palikuse siĺķes ķidât. / ka* [zivis] *kûpina, ta neķidâ.*

2. Izņemt (parasti zivis no tīkla). *zvejniẽki nuô tîkla zuves ķidâja uñ lika laĩvas galâ.*

3. Cilājot pārlikt (ko). *cic tâ ķidâ tãs mañtas – liêk nuô viênas viêtas uz uõtru.*

ķidināt v. **Izņemt (parasti zivis no tīkla).** *tuõs męñcus ķidiñ nuô tîkla laũkâ.*

ķiẽģelis, arī ***ķiģelis*** subst. **Celtniecības materiāls – neliels, parasti taisnstūrains, veidojums (parasti no kādas minerālvielas, piemēram, no māla).** *kadreĩz bi tâc ķiẽģeļu ceplis. / viênamȓ* [brālim] *bi ķiẽģeļu ceplis Mežgalã. taĩsija ķiẽģeļus uñ dakstĩnus. / krâsni bũvệja nuô nededzinâtiêm ķiģeļiêm. / ta bî* [pirts] *stûrî krâsne. tã bi nuô dędzinâtiêm ķiẽģeļiêm, metru aûksta. / mãla plãns. ķiẽģeļu plãns. / spelte tika aîzbĩdîta arî ķiģeli, laî kârstumȓs ne-isplûst ârâ.* ✧ ***kâ lâse ûdens*** (arī ***piliens*) *uz kaȓstiem ķiẽģeļiem*** – saka, ja (kā) ir ļoti maz, arī ja (kas) pazūd, tiek izlietots ļoti ātri. *kas tã paȓ naûdu priêkš saîmniêka parãdiêm! kâ lâse ûdenȓs us kârstiêm ķiẽģeļiêm.*

ķiẽģeļceplis subst. **Ķieģeļnīca.** *pret Pētereȓmuĩžu ustaĩsija ķiẽģeļcepli. bet tag viš vaîrâk nav.*

ķiẽka subst. **Spēks.** *ja kâc i masspêcîks, ta teîc – tamȓ švaka ķiẽka, nevarî pretîm paceļt maîsu. / tuȓ vaîg ķiẽku tuõs akmeņus izlaûst. / nav vaĩrs ķiẽka ne·maz. es vakaruôs ne·kuô nevaru izdarît.*

ķiẽle subst. **Ciska (parasti teļam).** *teļa ķiẽle tã teļa ciska i. tã tã teļa ciska nuô pat krusta tâ, ku nãk tas lîkumȓs, lidz ciskas galamȓ – tã ķiẽle. a tuõ jaû a·viên vãrija tâdu kupķêzi.*

ķiẽlene, arī ***ķiẽline*** subst. **Laiva ar vienu pamatdēli (*ķieli*).** *ķiẽline skaîtâs* [laiva]*, ka vidû tã dibeneļa dikti maz. / tiĺaûdas ķiẽlenêm i nuô dẽļiêm, laî tas laĩvs dibeņc ẽrtâks. / ķiẽlenes vaîdzệ* [nostiprināt]*. nuô kuôka tâdu trikãji lika – buku saûc.*

ķiẽlis subst. **Laivas pamatdēlis; ķīlis.** *ķiẽlis* [laivai] *pa vidu iẽt, ku visi tiẽ dẽļi piêstiprinâti. tuõ saûc pa laĩvas ķiẽli. viš i nuô uôzuôla kuôka. / laĩvas ķiẽlis i pamac, piê kâ sâk laĩvu naglât klât. tas nuô uôzuôla. / ķiẽlis i apakšâ, us kuô tuõ laĩvu taĩsija. tas i nuô uôzuôla kuôka. / ķiẽlis iŕ viêns dẽlis. piê tã piênagluô dẽļus. kad iêlika laĩvi labu ķiẽli, ta laĩva labi peĺdêja.*

ķiẽmele. Sk. *ķ ẽ m e l e .*

ķiẽnis subst. **Sveķains (parasti priedes) koks, skals.** *sveķu maĺka, ķiẽņi tâdi trẹkni nuô priẽdes. tã maĺka labâk dẹg. / ķiẽnis – tas i priẽdes sveķaîns gabaĺs. / ķiẽņi i sveķuôtas pagales. / ķiẽnis tẹk, sveķi. nuô ķiẽņa istẹk sveķi. tas tas kuôka gabaĺs, tiẽ sveķi i iêkšâ. / ķiẽņi – sveķuôc kuôks. ķiẽņi bi salikti uz mũri uguñs iêkuŕšanaî. /* [pa Jāņiem] *uguñskũru sakũra, vẹcuôs grãpjuôs salika ķiẽņus. /* [Ziemassvētku izdarībās] *bukiêm bi svecîte va ķiẽnîtis ruôkâ – aîzdẹdzinâja tuõ uñ ruôkâ turêja. / gãj a uguni* [zvejot] *– a ķiẽņiêm. piĺlu maîsu a ķiẽņiêm* [ņēma līdzi]. */ salasija ciẽkuôžus uñ gružus uñ palika ķiẽnîšus, ka tiẽ gruži gṛuzd uñ dẹg. uñ ta tuõs meñcîšus tuŕ kûpinâja.* ☐ ***ķiẽņu dařva*** – darva, ko iegūst no sveķainām priedēm. *ķiẽņu dârva* [jeb] *kuôka dârva – tã nuô sveķiêm. tuõ nuô priẽds cẹĺmiêm tẹcina.*

ķiẽņuots, ***-a*** divd.; adj. noz. **Sveķains.** *vĩri parveda nuô meža ķiẽņuôtu kluci, bûs kuô ķêķî pagrãpê uguni iêkuŕt. / iẽkuraḿ tâdi ķiẽnîši labi. ķiẽnîši nuô priẽdes kuôka, ķiẽņuôta. /* [*stuoverī*] *saliêk iêkšâ kuôkus krustâm. nuô tâdiêm ķiẽņu kuôkiêm ne – ķiẽņuôc* [jeb] *sviķuôc ne* [neder]. */ ķiẽņuôta dẽle, ķiẽņuôc baĺks.*

ķiẽpals, arī ***ķiẽpala*** subst. **Slikti izcepusies, lipīga maize.** *sakrituse maîze iŕ ķiẽpaĺs. tâda ķiẽpala viẽn tik iznãk, ja slikti miĺti. / ķiẽpaĺs i slikta maîze. šuôgad islijuši rudzi – nevaŕ labu maîzi iscẹpt. isnãk tâc ķiẽpaĺs viẽ. / ķiẽpaĺs* [ir] *cẹpuôt sakrituse maîze. / cepêja jaû bệdâjâs, ka ķiẽpaĺs viẽ isnãcis.*

ķiẽpšis = *ķiẽpals*, **klebriges, nicht vollkommen ausgebackenes Brot** (lipīga, nepilnīgi izcepusies maize). (EH I 707)

ķiģelis. Sk. *ķ i ẽ ģ e l i s .*

ķîkala subst. **1. Neliela auguma, arī vāja, vārga meitene, sieviete.** *kas ta tuŕ pa meîtĩnu – tâda ķîkalĩna viẽn i. / kâ tã mazâ ķîkala vaŕ panẹst tik liẽlu klêpi? / kuô tâda ķîkala mañ pretî acstrâdâs? – puĩsis duõmâ paŕ mazâku meîtu* [ar kuru kopīgi dara kādu darbu]. */ ķîkala – tã tâda vâja, tiêva* [parasti meitene]. *te teîc – tã i ritîga ķîkala. / tâda maza ķîkala, bet ku šaŕpa! / tã meîtene bî tiêviņa, maziņa, kũdiņa, tâda ķîkala. / ķîkala i mas, vârks, kũc – us kaû kuô dzîvu teîc.* // comm.; retāk. **Neliela auguma zēns.** *tas dệls tik tâda ķîkala, ne·maz nèaûg liẽlâks.*

2. comm. **Sīks priekšmets, auglis.** *ķîkala i kaût kas sîks, mas. / ķîkala – tâ senâk runâja. teîca – es pãrdevu daũdz tuõ ķîkalu* [tas ir, sīkus ābolus].

ķikukaza subst. **Neidentificēts putns.** *ķikukaza i putnelis. ķikukaza tâ čiŕkst krũmuôs.*

ķikuraiņš, ***-a*** adj. **Tāds, kurā ir daudz odu kāpuru.** *ej purvãi nuodzeries ķikuraiņa ūdentiņa!* (LFK 1818, 2128)

ķikuts subst. **Neliels rūsgandzeltens tārtiņveidīgo kārtas putns ar garu, taisnu knābi un platu baltu joslu gar astes malām (*Gallinago media*).** *ķikuc i putnis. ẹzẹrâ bi salaîdušiês vaĩrâki ķikuti.*

ķĩķēt, arī ***ķĩķerēt*** v. **Skatīties ar tālskati; skatīties.** *ķĩķệt – tas tâ lũrệt. a tâļskatu aka ķĩķê. / kuô tu te ķĩķê! nevaŕ rẹdzệt adatâ iêvẽrt. / uõtrs kaû kuô dara, uñ ta kâc iẽt skatîtiês. tas citu ne·kuô neziñ, kâ iẽt ķĩķệt. / vi·sâdi vaŕ teîkt – ka paskatâs aŕ– viênc uz mani ķĩķê. / kuô tu tuŕ ķĩķê? ka skatâs, nevaŕ saskatît, liêk ruôku priêkš acĩm, ta tâ teîc. / ûzliêc briĺles, vẹcuômãt! tu jaû nevari rẹdzệt iẽvẽrt diêgu adatâ, pus stuñdu ķĩķê. / skatîtiês aŕ tâļskati iŕ ķĩķệt aŕ ķĩķĩzeri, ķĩķẹrệt.*

ķiķināt v. **1. Smieties īsiem, paklusiem smiekliem.** *meîtas tuŕ tâ sačukstệjâs, ķiķinâja, gribêja, laî puĩši piêvêrš uzmanîbu.*

2. Radīt raksturīgas balss skaņas (par ķīri). *ķîris aka dziêd – ķiŕ, ķiŕ! tâ ķiķina.*

ķĩķīzeris subst. **Tālskatis.** *tâļskatu senâk saûca pa ķĩķîzeri. nuôķĩķệt vaŕ a tuõ. /* [*ķĩķīzeris*] *tâlskatis. / vagârs a ķĩķĩzeri skatijâs, kâ ļaûdis dziêvâ.*

ķîla, reti ***ķīla*** subst. **1. Īpašums, atsevišķa lieta, nauda u. tml., ar ko nodrošina saistību izpildi; nodrošinājums, ko dod šāds īpašums, atsevišķa lieta, nauda u. tml.** *kad naû naûdas, kuô maksât, duôd ķîlas aŕ vẽrtîbu. / naûdas naû. iêduô kâdu liêtu pa ķîlâm, kuô vệlâk ispệrk. / ka aîzņẹmas naûdu, ta atnẹs ķîlu – mañtu. ta tuõ saûc pa ķîlu. / kad luõpi sagãjuši ciêmiņu labîbâ, tuõ nuôķĩlâ, iẽvẹd staĺlî. kad nuõiẽt luõpiêm pakaļ uñ nav līdz naûdas, kuô skãdi samaksât, tad iêduô*

kuô vērtîgu kâ ķîlas. / vekselis i raksc paŕ aĩzņẽmtu naûdu. tas paliêk paŕ ķīlu zîmi. ✧ ***likt galv̂u ķîlā*** – galvot (par ko). *paŕ tuõ vĩru vaŕ likt savu galv̂u ķîlâ – tas i kârtîks, druôš, usticaṁs civ̂ẽks.*

2. Priekšmets, ko dod spēles dalībnieks, kurš nav izpildījis uzdevumu, un ko var saņemt atpakaļ pēc noteiktu darbību veikšanas. *ķîlas i ruõtaļâs. kas zaûdê, duô ķîlu. vẽlâk jâispẽrk – kuô ķîlu vâcẽjs liêk, tas jâdara. / ruõtaļâs, kas zaûdê, duô ķîlas. / bî tâdas spẽles, kuŕ bî jâduô ķîla. / ja tu ne-uzmini kuô, ta bî jâduô ķîla. ta tã bî jâispẽrk.*

ķīlāt v. **Ņemt (ko) par ķīlu.** *nevaŕ staĩgât bes ceļa. kaṁ piẽdeŕ laũks, vaŕ ķīlât. ta bûs jãsamaksâ. / ķīlât mẽs sakaṁ. apķīlâ mañtu – izbraûc pristavs, izbraûc tiêsa uñ apķīlâ.*

ķilavas, vsk. *ķilava* subst. **Konservi – brētliņas garšvielu sālījumā.** *tãs ķilavas taĩsa nuô tãm brẽtliņâm. viņu a tâdu specsâli iêsâla tâdâs buñdžâs. / senâk pa ķilavâm nesaûca.*

ķiĩlda subst. **Strīds.** *redzẽs, kâ viņiêm tã ķiĩlda beîksiês! / druoši kungi ķildu cẹlt, nebij druoši kaŗā iet.* (LFK 1961, 11111)

ķiĩldīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas bieži ķildojas; nesaticīgs.** *tas i nejaûks siẽvišķis. tâda dumpîga, ķiĩldîga siẽva. / ķiĩldîks civ̂ẽks, cic teîc naîdîks.*

ķiĩlduoties v. **Strīdēties.** *pa vẹcaṁ sastrîdệtiês* [teica], *tagat – ķiĩlduôjas. tas jaû jaûnlaĩku vârc. / ķiĩlduôjas, ka nevaŕ satikt, rãjas. / mẽs a savu kaĩmiņu nevaraṁ satikt – jãķiĩlduôjs i. / tiẽ savâ stârpâ ķiĩlduôjs, ku tâdi nesaticîgi civ̂ẽki. / tuŕ* [kaimiņos] *ķiĩlduôjas, plẽšas.*

ķīlēt v. **Nostiprināt, saspriegt ar [I]ķīli (2).** *ķīlệt i klapệt. ja kraģiṁ iêliêk kuôka kãju, ta uz viŕsu iêdzeņ ķīli – iêķīlê. ta nekrît laũkâ.* // **Sist.** *ķīlệt i sist. puĩka aŕ ãmaru ķīlê kuôkâ naglu. / bẽrni ķīlẽ kuô, taĩsa truôksni. / kuô tu ķīlê tuô pavãrni gaŕ grãpja malu? piẽķīlêsi badu! / nu jaû puĩka akal̂ kuô ķīlê. ka tik kuô nesaplẽš! / ka bẽrni tâ truôkšņuôja, kaû kuô klapẽja, ta tañte teîca – kuô jũs tuŕ ķīlêjt? / aŕ ãmaru tâ ķīlêja saliẽktu bleķi. bẽrni aŕ tâ ķīlêja a pagali.*

[I]ķīlis subst. **1. Plakans, garens, vienā galā sašaurināts darbarīks, piemēram, koka gabalu, akmeņu pāršķelšanai.** *nu ķīļi jaû vi·sâdi. ķīļi i tâdi, ku maĺku skaĺda uñ dzeņ iêkšâ. / ķīlis i tas, kuô dzeņ iêkšâ, kad maĺku cệrt, ka aka baĻķi plẽš pušu. tas nuô kuôka, tag vaĩrâk i nuô dzẹĺza. agrâk bi tik nuô uôzuôla kuôka ķīlis. / ķīlis i aka, kuô plẽš cẹĺmus. viêns gaĺs plânâks, uõtrs biêzâks. / ķīlis nuô kuôka vaî dzeĺs. viêns gaĺs rẹsns, uõtrs spic. plakaṅs viš i. dzeņ cẹĺmuôs, laî vaŕ saplệst maĺkâ.*

2. Tapa. *taṁ klucim̂ apkârt apliẽc zaļu kuôku, kas liẽcâs, uñ nuôspraûde a ķīļiêm. ka nuôžuva, ta zirĝaṁ luôks gatavs. / te* [stellēm] *i ķīļi aîzdzîti. tiẽm viêna mala taîsna uñ viêna spica. / taṁ ritenim̂ krît reīpa zemê. vaîg saķīlệt a kuôka ķīlîšiêm, ta aka turês. / ķīlis* [ir] *kuôka nagla. cirvja kâtâ iêdzina ķīli, laî nemûk nuõst. / iskapc piêstiprinâšanaî senâk liêtuôja snuõru va drãti, iêdzẹnuôt ķīli, laî iskapte stiñgrâk turệtuôs piê kâta. šuôdiẽn taî viêtâ liêtuô dzeĺža skrũvi. / tâdi ķīļi i aîzlaîsti, ka neluôkâs, neguôrâs steĺles.* ✧ ***kâ ķīlis siênā dzẹnams*** – saka par nesapratīgu, arī slinku cilvēku. *saîmniêks duõmâ us savu puĩši – iŕ nu gañ kâ ķīlis siênâ dzẹnaṁs! pac ne·kuô bes teîkšanas nepruôt.*

3. Priekšējais šķēlums vīriešu biksēm. *biksêm i ķīlis, ku sataĩsa priêkšâ, sapuõgâ. / kņuõpes bi. ķīlî iêšuva kņuõpes – leñcis uñ ãķis. taî kreîsâ pusê tuõ leñci uñ ãķi labâ pusê* [šuva]. */ tad apakšbikses aka nâtnas. divi liêli. ķīlis, taga priêkša saûc. / atjâja taûtiêtis aŕ viênu ũzu. nãc jele plãnâ, šũsiṁ uõtru! kuŕ tuõ ķīli griêzîsiṁ? griêzîsiṁ pakaļã, laî sêd, tupu tupệdaṁs. / bikšu ķīlis tag teîc. ta* [senāk] *teîca ķũlis.*

4. Laivas pamatdēlis. *bijuse liẽla vẹ̃tra. tã laĩva abgâsta uõtrâdi, us ķīli. / laĩva guĻ krastâ aŕ ķīli uz aûkšu. / viteņi* [..] *nuô ķīļa nãk uz aûkšu. tuŕ sit klât malas dẽļus.*

5. Priekšmets (piemēram, maizes gabals), kam ir ķīļa forma. *ganaṁ nuôgriêza tâdu* [maizes] *ķīlîti. taṁ izgriêž tâdu spuñdiņu uñ iêliêk sviêstu iêkš tãs garuõzas, uñ tuõ usspiêž viŕsû.*

[II]ķīlis subst. **Kilograms.** *pa divi ķīļi piŕka gaļu.*

ķiĩlpa subst. **Cilpa.** *kaṁzuõliṁ piẽšuva ķilpu, laî vaŕ pumpu aîspumpât. / pastalâm sãnuôs ķiĻpas, kuŕ aĩzveŕ aûklas. saûc pavaŕkši. / ķiĻpa – aûklu pastalãm iêveŕ tuŕ. tã ķiĻpa aŕ nuô siksnas, nuô âdas. gaŕ liêlu sasiên. / ķiĻpa i tâc leñcis, kuô vaŕ us kaû kuô uskabinât. / tâc sulaînis bi, ka maûca zemê* [zābakus]. *sãnuôs ira ķiĻpas. iêmaûca piŕkstus iêkšâ uñ maûca. / nevarêju tikt nuô tãs ķiĻpas vaļâ.* // ***„Pastalu saraucamā siksna, pie kuŗas piesien auklas”*** (EH I 702). *pastalãm bi ķiĻpas. tãs tâdas ciĻpiņas, ku iẽveŕ iêkšã tuõ saĩti. ja nuô âdas bija, ta bî siksna.*

ķiĩlpuot v. **Cilpot.** *zaķis skrejuôt mâk ķiĩlpuôt. ta suñs nevaŕ nuôķẽrt.*

ķīļbârda subst. **Neliela ķīļveida zoda bārda.** *ķīļbârda tâda spica.*

ķiļķenelis subst. **Neliela klimpa.** *saklapê a karuôti piẽnu, miļtus iêklapê, uõlas. a karuôti laîž tâdus ķiļķeneļus piẽnâ. / tad iêkš tãs zupas mẹt tuõs ķiļķeneļus nuô tiẽm rĩvâtiêm rãceņiêm.*

ķiļķens, arī ***ķiļķẹ̃ns***, ***ķiļķins*** subst. **1. Klimpa.** *ķiļķẹ̃nus vãrija nuô kviêšu uñ pûņu rupji maļtiêm miļtiêm, kuô piŗmâk issijâja aŗ siêtĩnu, laî nebûtu sẽņelas. / nuô ziêmas pûņiêm sabĩdelêja smaļkus miļtus priêkš baļtamaîzes cepšanas uñ ķiļķẹ̃nu vãrîšanas. / ķiļķẹ̃ni skaîtijâs mazâki uñ plakanâki. ķiļķẹ̃nus aŗ vãrija aŗ gaļas zupu va piẽna zupu. / rĩvâti ķiļķẹ̃ni bija kaŗtupeļu raûjamã laĩka êdiẽns. / vẹcuôs laĩkuôs miêžu ķiļķẹnus taĩsija – kukulîšus saûca. rĩvâtiê a bi kukulîši. / tiẽ ķiļķẹni i šuôlaĩku* [vārds]*, taga viņus saûc ķiļķẹnus. / ķiļķiņs – tâ maműma teîca kaû kad ãtrâk. / neduod, māmīna, meldera zellim! tas man ķiļķinus vien deva ẹ̄sti.* (LFK 1961, 10781) ☐ ***beŗžamie ķiļķēniņi*** – mazas (parasti no sausas mīklas sadrupinātas) klimpiņas. *bêržamiê ķiļķẽniņi* [bija] – *tâdus mazus sabrucinâja a ruôkâm.* ☐ ***rĩvātie ķiļķẹni*** – rīvētu kartupeļu klimpas. *nuõ rãceņiêm aŗ rĩvâja senâk tâdus ķiļķẹnus. tiẽ rĩvâtiê ķiļķẹni i. sarĩvâ rãceņus, nuõsûc, samîca, piêbeŗ sâli drusku. / rĩvâti ķiļķẹni* [ir]*. bet tiẽ i mãgaî grũti gręmuôt.*

2. Pika. *ka kâdu nedẽļu* [zosis] *bi baņuôtas, ta paraũdzija, va padusê apakš spaŗ na i taûku ķiļķẹ̃ni. ja* [zosis] *bi labi nuõbaņuôtas, ta padusê bi tâc taûku ķiļķẹ̃ns kâ laps rãcenis. uñ ta varêj kaût. / ka ziŗks vaĩs nevaŗ sagręmuôt barĩbu, taĩsa ķiļķẹ̃nus, ta viš i vẹc. ta viņaṃ dzęruõkšļi i nuõdiluši.*

3. mīlin. **Mazs bērns.** *es veļ biju tâc mas ķiļķẹ̃ns, ka mani veda us tiŗgu. / mazaîs ķiļķiņs veļ čuč.*

ķīļveîdīgs, ***-a*** adj. **Ķīļveida.** [jumtu liekot] *iŗ tâc buļlis. tas i tâc kuôks. taṃ buļliṃ gaļs iŗ tâ nuôspicệc spic, tâc ķīļveîdîks, ka viņu vaŗ izbâst caũri.*

ķimele. Sk. [1]*ķ i m e n e .*

ķimelis, arī ***ķimmelis*** subst. **Alkoholisks dzēriens.** *ta bi ķimelis. tas ķimelis bi tĩrs, nuô ķẽmelêm. / tiẽm bi tuôreĩz astuôņi grãdi – ķimeliṃ uñ bokaluṃ. / nu taga·dĩt vêl ustaĩsa ķimeļu dzêriênu. / ta vẹļâk nuô Rĩgas nãca bokalus, ķimmelis. / ķimelis bî riktîks brañdavs, bet a tâdu ķẽmeļu gâršu. tuõ veĩkalã piŗka, tuõ ķimeli.*

[I]*ķimene.* Sk. *ķ ẽ m e l e .*

[II]*ķimene.* Sk. *ķ i m e n i s .*

ķimengriêzis subst. **Ēvele [II]*ķimenes* iegriešanai.** *ķimeṇgriêzis i ẽvele, a kuô iêgriêž traũkaṃ kañti, ku iêliêk dubẹnu.*

ķimenis, arī **[II]*ķimene*** subst. **Iegriezums, rieva (koka traukam) dibena ielikšanai.** *ķimeņi i kuôka traũkaṃ dubẹnâ. / tiẽ ķimeņi – tã stuõvera kañte, ku tas dibẹn̂c. / ķimenes i mucaî. tãs apakšâ sapũst, atlûst. / tuõ mucu vaĩs nevaŗ sataĩsît – ķimenes ispuvušas. tãs piê dubẹna. / taṃ spañniṃ ķimenis caũrs. / alus muca tukša, ķimeņuôs tik drabenes palikušas. / tâ* [stuovera] *apakšâ vaĩrâk sãnuôs* [bija *āniķis*]*, piê tiẽm ķimeņiêm tuvâk.*

ķimerēt, arī ***ķemerēt*** v. **Darīt (parasti ko darbietilpīgu), gatavot (ko).** *es pate nevarêju isķẹmẹrệt tuõ spañni nuô akas. ķemerêju, ķemerêju, bet nenãca laũkã. / kuô tu te sâksi aka ķẹmẹrệt? va teû tas vẹcaîs puļkstĩns i vaîdzîks? / vẹciê ļaûdis paši kuô mumsterêja, ķimerêja kuô.*

ķimerēties, arī ***ķemerēties*** v. **Darboties, rīkoties, veicot (parasti sīkus, darbietilpīgus, arī nenozīmīgus) darbus.** *dệls labuô puļksteni, tệs saka – neķemerêjiês, ku tu ne·kã nejẽdz! / nevaîg ķẹmẹrệtiês tig daũdz! / dệls ķemerêjâs gaŗ tuõ mašĩnu, gribêja sataĩsît.* // **Niekoties; aizskart kādu, arī viņam piederošas lietas.** *puĩka jaû bî ticis piê gaļda uñ sâcis ķẹmẹrệtiês pa bļuõdu. / neķemerêjiês te, negrãpstiês! nèizjaûc tuõs kamuõlus! / neķimerêjiês te a savãm ruôkãm! ej pruôjã! / ķimẹrệtiês – tas, ka niẽkus dara. / kuô tu te ķimerêjiês!/ kuô tu ķemerêjiês gaŗ uõtru! / puĩka te ķemerẽjas – grãpstâs gaŗ cita liêtâm, niẽkus dara.*

ķimerīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kas saistīts ar ko sīku, sarežģītu (parasti par darbu).** *tuŗ bî tâc ķimerîks dârps, tuõ vaîdzẽja mâcệt.*

ķīmija subst. **Ķimikālijas.** *nu kriêvu laĩkâ tad jaû ķĩmiju piêliêtuôja daũdz. / biẽtes gañ aŗ ķĩmiju maz* [apstrādāja]*. tãs aûdzẽja, gãja ravệt.*

ķimikālijas subst. **Ķīmiskie reaģenti un preparāti.** *a ķimikãlijâm viņas* [tas ir, bites] *visas issprâkst.*

ķiņmmelis. Sk. *ķ i m e l i s .*

ķiņgalēt v.; hum. **Makšķerēt.** *tiẽ bệrni pasâkuši iẽt uz upi ķiņgalệt. te tâds mazs ziûtiņs pãrņęs kaķiẽm.*

ķiņgulis, arī ***ķiņgulis***, ***ķiņguls***, ***ķiņguls***, ***ķiņgalis***, ***ķiņgalis***, ***ķiņgals***, ***ķiņgals*** subst. **1. Plāksnīte, ko piestiprina pie priekšmeta, arī mājdzīvnieka (piemēram, īpašnieka apzīmēšanai); birka.** *ķiņgulis i kuôka gabaliņš. maîsaṃ piẽsẽja kuôka ķiņguli aŗ vârdu. ta sudmalâs zinâja, kuŗš*

kuļaṁ piēdệr. / taṁ rudzu maîsaṁ, ka veda sudmalâs, piêsẽja ķiñgulu, laî nesajûk. tã bi dēlîte a vârdu. / ķiñgulis i piê maîsa saītes piēsiêc plakaņs, mas kuôka dēlîtis aŕ ûzrakstîtu īpašniêka vaŕ du, laî sudmalās, maļuôt graûdus, nesajuktu a citiēm. / ķiñguĹs i zîme – tuõ piêsiên piê maîsa. / ka sudmalâs braûca, ta [maisiem] *sẽja klât ķiñguli. / vẹcuôs laīkuôs laîda kuõpâm iêkš viênas ganîkles aîtas. ta katrs savu zîmi lika. cic* [aitai] *apsẽja snuõriņus, ķiñgalîšus lika gaŕ kaklu. tâdu skalinu uņ numuru ûzlika.*

2. Gabals (parasti par galu, maizi). *tik tâc ķiñgaĹs maîzes atlicis. sevišķi galu teîc – ķiñgalis. / vêl viêns ķiñgulis paruõvê gaļas i, kuô vārît. / tuŕ tâc ķiñgulīns* [gaļas] *tik atlika. / paruõvê karâjâs gaļas ķiñgaļi. / tuŕ tik tâc ķiñgalis* [gaļas] *viẽ i.*

3. Tas, kas karājas (piemēram, gaļas gabals). *ķiñgulīns bûtu vaīrâk, kas karâjâs. / ķiñgulis i tâc pakārc, kas karâjâs. / kaķis jūsu ķingulīšus ar ķepiņu ķibinās.* (LFK 1818, 1590)

4. Nievājošs cilvēka apzīmējums. *mẽtâjâs kâ tâc ķiñgalis! – tuõ tâ saka us ciĹvệku, kuô grib lamât. / ta kâ tâc ķiñgaĹs – skreî viênâ skriêšanâ.*

ķĩnietis m., ***ķĩniete*** f.; subst. **Ķīnas pamatiedzīvotājs; šīs tautas piederīgais.** *vệlâk sâka nãkt tâdas mẹĹlas* [paplātes]*, uzmāļẽtas bi visâdi, tâdi ķĩniêši viŕsû.* ✧ ***ķĩniešu ābece*** – saka par ko grūti saprotamu. *teksta uzdẹvumi maņ bî ķĩniêšu ābece.*

ķinis subst. **1. Žoklis.** *ķinis i žuôklis. /* [zirgam] *ķiņu kaũli i gaĹvâ – tas i, žuôkļu kaũli* [tagad sauc]*. / luõpaṁ aŕ lidz mutes galaṁ nuô aûses i ķinis. taga saûc žuôkļa kaũls. / iŕ ķiņu kaũls a dzẹruõkšļiêm, aûkšâ uņ apakšâ dzẹruõkšļi. / ziŕks ệd, ka ķiņi viẽ kustâs. / pa ķiņiẽm tâ iêsita, ka sâp. / ķinis i žuôkļa kaũls – sānuôs, vaîgu galuôs.* □ ***dabũt*** **(**arī ***dabuõt*****)** ***pa*****(*****r*****)** ***ķini*** **(**arī ***ķiņiem*****)** – dabūt sitienu vai sitienus, tikt piekautam. *kad·reīz tâdi kaûšļi teîc – dabuõs pa ķiņiêm! / kad kavâs, plûcâs, ta teîca – dabũsi pa ķini! / dabũs pa ķini, ka tev zuôbi rīklê saskriês!*

2. Zods. *tâ sâp zuôbi, ka viss ķinis sabriêdis. / kâd·reīz viênaṁ sâpẽjuši zuôbi, uņ teîkuši, laî piêsiên* [gundegas] *tâ piê ķiņa. uņ ta viņaṁ nuôrâva visu tuõ âdu jệlu. / tas gaņ braņgi uzbaŗuôjis tuô savu ķini. / ķinis nuõsalis tīri sẹŕkaņs.*

ķiņkstēt v. **Gausties, žēloties.** *sasitu piŕkstu, nu varu ķiñkstệt.*

ķiņkšis subst. **Skops cilvēks.** *ķiņkšis vaīrâk us skuôpu teîc.*

ķiņkt v. **1. Salt.** *kad ciĹvệks dikti nuôsalis, teîc – kuô tu te ķiņksti? ej iêkšâ! / nāk vakaŕs, aũksc paliêk. neķiņksti te! ej mājās! / kuô tu ķiņksti laũkâ! nāc iêkšâ! / kažuôku devu, nejême. nu varês ķiņkt.*

2. Klīst; klaiņot. *ķiņkst apkârt, ķiņkst pa pasaũli, staīgâ apkârt, blaņdâs. / tas bệrns te visu diênu ķiņka, negāja mājās.*

ķiņķelēt, arī ***ķiņķelēties*** v. **1. Tūļāties; vilcināties.** *kuô tu ķiņķelê, laīka nav! / nevaîg ķiņķẹlệt, vaîg braûkt. / nevaîg ķiņķẹlệt tik iĹgi. / precẽ ātri, tautu dẹ̄ls, kuo tik ilgi ķiņķelēji? visas savas labas drānas tevis dẹ̄ļ nuovalkāju.* (LFK 1961, 10462) */ ķiņķelêjâs – nu kavẽjâs tas tâ bûtu, nevaŕ ātri izdarît. / kuô tu te ķiņķelêjiês, ka nevari ne vârtus acẹĹt! / kuô tu ķiņķelêjiês? taīsiês drīzâk! / kuô tik iĹgi vaŕ ķiņķẹlệtiês piê viênas buteles?* // **Veikt smalku, sarežģītu darbu.** *tas raksc grũti gāja, kamẹ̄r izadîju, – ķiņķelêjuôs visu diênu.* // *ķiņķelêt*, **„faulenzen; *niekuoties*".** (EH I 703)

2. Atrodoties tuvumā, traucēt. *bệrni te ķiņķelêjâs pa kājām, gaīda puzdiênu. / ķiņķẹlệtiês – tas iŕ tâda traũcẽšana, kavẽšana, pīšanâs pa kājām.*

ķiņķēziņš subst. **Maza, komiska figūriņa.** *puīkas istaīsa tâdus ķiņķēziņus nuô mālu, izgriêž nuô papīra. / nevaŕ saprast, kas tas iŕ tâc pa ķiņķēziņu. bệrni te savâkuši visâdus ķiņķēziņus, pārnẹsuši nuô laũka.*

ķipars subst. **Mazs bērns.** *tâdus maģus bệrnus saûc paŕ ķiparu. / ak tu ķipariņš! mazaîs ķipariņš – tas uz bệrnu bûtu aka. / va ta ķiparu aŕ pajemsiṁ līdz?*

ķīpe. Sk. *ķ ī p i s .*

ķipelis subst. **Neliels ķipis.** *ķipis iŕ kuôka traũks aŕ garâku kâtu, aŕ kuôka stīpām. bij liēls ķipis uņ mazi ķipeļi. tâdi bij piŕc traũki, kuŕ mazgâtiês. / ta jaũ bi ķipeļi. viêns gaĹc bi tâc gaŕš, ku vaŕ tuõ ruôku piêķệrt. / tas ķipelis bi tâc četru litru lejaṁs, viêns gaĹc gaŗâks, ku vaŕ sajemt ruôkâ. / muciniêks tik mucas taīsij, ķipeļus, spaññeļus. / teļiēm nesa a ķipeli – a viênu uôsu tas bi. / iêbâza ķipelî piŕkstu, uņ ta viš* [tas ir, jērs] *zîda. tâ tik piŕmâk, lidz iêmâcît.*

ķîpīgs, ***-a***, arī ***ķipīgs***, ***-a*** adj. **Lipīgs.** *ķîpîks i lipîks. mẹdus i ķîpîks. / kas iŕ iêdevis tuõ mẹdu bę̂rnaṁ? viss drãns i nuõķipušas, ķipîgas. / tã maîze šuôreĩz tâda ķipîga, jệla.* □ ***ķîpīgais dadzis*** – pūkainais diždadzis (*Arctium tomentosum*). *ķîpîgaîs dadzis i cic. ka tuõ piẽsviêž, tas piêķîp. viš ķîp klât piê drẽbêm.*

ķipināt v. **Līmēt; ziest.** *pruõvêju ķipinât pa jaûnu – luôgaṁ bî ķite adbiŕzuse. / a mãliẽm ķipinâja tuõs* [krāsns] *caũrumus ciêt. / puĩka tuõ ãbeci bî saplêsis. dabuju ķipinât tãs lapas iêkšã.*

ķipis subst. **Apaļš koka trauks ar mazliet paplašinātu augšdaļu un rokturi, ko veido pagarināts sānu dēlis.** *mas mas kuôka ķipîtis a viênu uôsu. tas viẽns gaĺdiñš tâc gaŕš istaĩsîc, aîs tã paķêra uñ smêla. piŕtî aŕ smêla. ta jaû smêla a traũcinis. / piŕtî tiẽ ķipi tig bi, nuô kuôka, a viênu tâdu ruôku. / ķipis bi garâku uôsu. a tuõ iêsmêla pîrtî. tuŕ guôves aŕ slaûca. ta jaû tuõ ķipu puĺku bi. iêkš tiẽm mazgâjâs. tas nuô gaĺdiêm sastãdîc apaĺš. / ķipis i, ku muti mazgâ, – apaĺš nuô kuôka, uñ viẽns dẽlis i aûksc. mazi ķipi, liẽli. / kâdreĩz bi kuôka – tuõ saûc pa ķipi. ķipî mazgâj seju* [jeb] *muti. mazâks ķipis, ku piẽnu slaûca. / ķipi* [bija] *liẽlâki priêkš mutes mazgâšanas uñ mazâki priêkš ûdeņa smeĺšanas. tiẽ bi kuôka – aŕ uôsiņu. tã nuô gaĺdiņa bi. / ķipi bi, ku smęĺt. nuô tã paša kuôka viẽns gaĺc, ku nęst. ķipiṁ caũrumș bi, ku varêja pakabinât.* ✧ ***sêd (ta) kâ ķipis*** – saka, ja mierīgi, stabili sēž. *citi* [panāksnieki] *sêdêj* [aiz galda] *kâ ķipi. tuõ neduõmâ isdabuõt laũkâ* [no vietas]. */ viņš sêdêja kâ ķipis visu vakaru, ne·viênu dañci nebî izdañcâjis. / vęcaîstẽs guôduôs sêdêja ta kâ ķipis gaĺda galã visu laĩku. visu gribêja rędzệt. / kaĩmiņš sêd te kâ ķipis, pļãpã, neiẽt pruôjãm.* // **Šāda trauka saturs; šādā traukā ietilpstošais šķidruma daudzums.** *nuô rîta nuônesu teļaṁ viênu ķipi* [ar ūdeni]. *gañ izdzeŕs. / senâk a ķipjiêm lêjâs. ka uzlêja viênu ķipi, ta tu biji slapš.*

ķĩpis, retāk ***ķĩpe*** subst. **Tīklveida maiss (parasti sienam – zirga barībai, ko ņem līdzi ceļā, darbā).** *ķĩpe i tâda ta ka tîkls. senâk ķĩpî bâza siênu, ka braûca Liẽpâjâ a ziŕgiêm. siênu iêbâza ķĩpê līdz. ķĩpe bi nuô linu diêgiêm. tagad jaû viņa i ustaĩsîta nuô tiẽm kapruõna diêgiêm. tã* [*ķĩpe*] *i tâda rẹ̦ta, rẹ̦ta. ta ka tîkls, tâda samẹ̦sta, bet dikti rẹ̦ta, ku siênu bâž iêkšâ. ķĩpe uñ ķĩpis* [sauca]. */ siêna ķĩpis i tâc tîklveîdîks, tâc apaĺš nuômęgžc. tas viẽns gaĺs vaļâ, uõtrs ciêt. tuõ piêbâza piĺlu uñ aîzviĺka ciêt. iêlika ratuôs, ûssêde. ku nuôbraûca, isjẽma nuô ratu, palika zĩrgiêm priêkšâ. zĩrdzini êda. / siêna ķĩpis* [sauc,] *kuŕ iêbâž siênu, ka braûc uz laũku strâdât. taṁ tâdas liẽlâkas aces, tâ viņu vẽš nèiskaĩsa.* [zirgi] *raû pa tãm acîtẽm ârâ. / ķĩpis aŕ nuô šnuõriêm pîc, ku ziŕgiêm siênu ņẽma līdz. tâ megža nuô šnuõriêm. / ķĩpis i nuô šnuõra istaĩsîc maîss. ķĩpi piêbâza a siênu – bi ziŕgiêm kuô ệst. / ķĩpis iŕ tã kule, ku tuõ siênu bâž iêkšâ.*

ķipluoks subst. **1. Liliju dzimtas daudzgadīgs augs, kura sīpols sastāv no vairākām baltām iegarenām daivām (*Allium sativum*).** *mañ dârzã daži ķipluõki aûg.*

2. Šī auga sīpols. [desu masai] *piẽlika ķipluõkus* (*sīpuôlus nê*) *uñ piparus. tad stipri nuõmîca. / ķipluõkus – piẽnâ vãrîtu knipluõku* [lieto pret cērmēm].

ķipluokuots, ***-a*** divd.; adj. noz. **Tāds, kam ir samērā liela ķiploku piedeva.** *tã dẹsa gañ bija dikti ķipluõkuôta. es tâdu negribêju.*

ķipt v. **1. Lipt.** *maîzi tik iĺgi vaîg mîcît, lidz neķîp piê ruôkâm. / mãlus vaîdzêja labi zinât taĩsît, laî ķîp. / kas te ķîp piê piŕkstiêm? / sniêks ķipa piê luôgu – mîksc bi. / labi ķîp – labi lîp.*

2. Ķerties (piemēram, ap kaklu). *puĩši ķipa meîtâm gaŕ kaklu uñ veda dañcât.*

ķir, arī ***ķîr*** interj. **Lieto, lai atdarinātu ķīra balss skaņas.** *ķîris aka dziêd – ķiŕ, ķiŕ! tâ ķiķina. / ķîris i tâc putnelis, liẽlâks i paŕ tiẽm zviŕbuļiêm. viš tâ ķệrc – ķîr, ķîr!*

ķiŕba subst. **Staignājs, arī mitra pļava.** *ķiŕba iŕ tâda slapja pļava. muṁs te bija tâdas pļavas. / ķiŕbas te bî pļavã tâdas strîguôšas viêtas. ẹzẹ̦ra pļavãs bî tâdas ķiŕbas, ẹzẹŕmalã. tuŕ tâ lĩguôjâs zeme. / ķiŕba i puŕvaîna pļava. tuŕ zeme lĩguôjâs zeṁ kãjãm.*

ķiŕbains, ***-a*** adj. **Tāds, kur ir *ķirbas*.** *tâda ķiŕbaîna bî tã pļava, ta kâ tâc puŕvs tuŕ bija, tâda puŕvaîna viêta.*

ķiŕbis, retāk ***ķiŕbis*** subst. **1. Viengadīgs ķirbjaugu dzimtas dārzenis ar dzelteniem ziediem, lieliem apaļiem, ovāliem vai iegareniem augļiem, ložņājošu stublāju un lielām lapām (*Cucurbita*).** *ķiŕbis i aûks. ķiŕbji bi pa duôbu galiêm.*

2. Šī dārzeņa auglis. *ķiŕbi vẹci ciĺvệki saûca pa guŕķi. / ķĩrbi bi – liẽliê guŕķi – uñ maziê guŕķîši. / mana maṁma kadreĩz vãrija biêsputru aŕ ķiŕbjiêm. laĩkaṁ taî rudzu biêsputraî lika klât.*

3. pārn. **Slinks cilvēks.** *ciĺvệku, kas tâc sliñks, aŕ saûc pa ķiŕbi.*

ķiŗcināt v. **Viegli, jokojoties zobot (kādu); kaitināt.** *puĩši meîtas bi sâkuši ķiŗcinât. / va tu beîksi tãs meîtines ķiŗcinât viên·reĩz! / ķiŗcinât* [jeb] *kaĩtinât.*

ķiŗcināties v. **Viegli, jokojoties zoboties (par kādu).** *ka bę̂rni tuŗ ķiŗcinas, ta iznãk gaň raûdâšana, gaň kaûšanâs.*

ķirināt v. **1. Kārt; karināt.** *gaļu ķirinâja paruõvê, laî žûst. / zuõbęna galâ ķiriň brũtes vaîņagu. / ķirina – kaû kuô paceļtu tura uň nelaîž vaļâ.* // **Cilāt.** *nu visu diênu ķirina tuõ mazuô* [bērnu]*! liêc viņu miêrâ! / bę̂rni tuõ kaķi caũrâm diênâm ķiriň – pacę̂luši. / naģi puĩšeļi kâdreĩz paņęm̂ aîz kãjas uň ķirina gaîsâ. citu kuô arî varî ķirinât.*

2. Karāties. *visu nakti* [vainags] *ķirināja zuobenīna galīnā.* (Rkr. 16, 187)

ķirināties v. **Karināties.** *ķirinâtiês varî piê kâda dziẽda, kâdâ kuôka zarâ arî. kãjas zemi negũst, uň tad ķirinas. / puĩka arî ruôkâm turâs piê kuôka uň ķirinâs. / ķirinâtiês – tas i tâ: va šuŗ, va tuŗ, va piê âbeles ķę̂rtiês uň râptiês aûkšâ. / kuô tu te ķirinãjiês! paraûsi vę̂dęru.* [Saka zēnam.] */ kuô tu ķiriniês piê tuõ duru! / visas juôstas ķirinãjas uz naglas piê siênas.*

ķîris subst. **1. Kaijām radniecīgs tārtiņveidīgo kārtas putns ar baltu apspalvojumu un melnu vai tumšbrūnu galvu (*Chroicocephalus*).** *ķîris i tâc putnelis, liẽlâks i parî tiẽm zviŗbuļiêm. / ķîris iŗ a tâdu gaļu asti. viņaṃ ne·kâda dziêsma tuŗ nev. viņaṃ tik tâda pļę̂rkšana tuŗ i. / ķîris i tâc putns, kas nesmuki bļaûn. caũri viẽ viš bļaûn, vaĩrâk, uz nakti ka nãk.*

2. niev. **Bērns, kas bieži skaļi raud.** *kad·reĩz saûc tâdu netikušu bę̂rnu – nu riktîks ķîris! viš tâ pastãvîgi bļaûn. / us tuõ bę̂rnu arî teîc – nu riktîks ķîris! viš nezinî, kuô viš grib. uň ta viš mûžîgi bļaûn.*

ķiŗka subst. **Cirtnis.** *ķiŗka iŗ tâc rîks – viênâ galâ spic, uõtrâ plakaňs, kâtâ ustaĩsîc. tas iŗ tâc ciŗtnis. / ķiŗka i dzeļža veŗķis, a kuô uscę̂rt pliẽnus, ruôk. pusmetru gaŗš, viêns gaļs plakaňass, uõtrs – spicass. vidû caũrumŝ, iêdzęň kuôka kâtu. a tuõ cę̂rt – lędu varî sacîrst, sasalušu zemi a tâdu veŗķi* [cērt]. */ ka te saûss, ta nevarî a ķiŗku miêtu iêdzît.*

ķiŗķis, arī ***ķiŗķis*** subst. **1. Jūras vēzītis.** *ispucê ûdas, uň tuŗ iêkšâ i tâdi maģi vêzîši. tuõs saûc pa ķiẽrķiêm. / iêkš ûdâm varî bût tâdi vêzîši. tiẽ i tiẽ ķiŗķi. viņi nuôę̂d tuõ ę̃smu nuõst. / ka paceļ tîklu, tuŗ viêtãm tiẽ ķiêrķi, kas pa jũras dibęnu. ta kâ vêzîtis tâc, arî daũdzãm kãjãm, baļc tâc. / ķiẽrķis i tâc gaŗš, daũdz kãjas i, tâdâ lîkumâ, kliņģerî samętâs. uz ûdâm viš dikti i. striktus nuôę̂d dikti. gliẽmêzis viš nav.*

2. Ķirmis. *ķiŗķis i graûzêjs. ķĩrķi bi izgraûzuši siênâ caũrumus. laũka pusê ta paliêk izgraûzumi – tuõs kaût kâ saûca. tag vaĩ tâdus ķiŗķus neręd̨z, tãlab ka visas siênas krãsuô. / kuôkiêm i târpi. ķîrķis istaĩsa kuôkâ caũrumu. viš i baļc târpelis. viš graûž saûsu kuôku arî.* // **Neidentificēts kukainis, tārps.** *tuõ ķiŗķi teîca uz visiêm tâdiêm, kas pa zemi ŗãpâ – pa sliêkâm, târpiêm. tâdu męļlu kukaîni a ragiêm arî saûc pa ķiŗķi.*

3. Nievājošs cilvēka apzīmējums. *ķĩrķis i lamuvârc. tâc ķĩrķis, negrib runât a mani!*

ķiŗmenēt. Sk. *ķ i ŗ m ē t .*

ķiŗmenis, arī ***ķiŗmens.*** Sk. *ķ i ŗ m i n s .*

ķiŗmēt, arī ***ķiŗmēt***, reti ***ķiŗmenēt*** v. **1. Ilgstoši būt, atrasties (kur), ilgstoši atrasties bezdarbībā; garlaikoties, pavadīt bezmērķīgi (ilgāku laiku).** *kuô tu tuŗ ķĩrmi! tas iŗ kaũ ku tâ nevajadzîgi ūsturętiês, laĩku pavadît nevajadzîgi. / mãte ķiẽrm Liẽpâjâ, nebraûc mãjâ. / cita siẽva bez vaîdzîbs ķiẽrm* [kaimiņos]*, nevâķas mãjâ. / ķĩrmęt iŗ sę̂dę̂t, ne·kã nedarît. / kuô tu tuŗ ķĩrmi tik iļgi, ka nenãc apakaļ? / kuô ķiẽrmenê tik iļgi? nãc mãjâs!* // **Ilgstoši būt, atrasties piespiedu bezdarbībā (gaidot).** *te tu vêl iļgi varêsi ķiŗmęt, lidz sagaĩdît, ka viņi nãks mãjâs. / tu vari te ķiŗmęt lidz vakaraṃ – ãtrâk laũkâ nelaîdîs. / viňš varêja stuňdãm ķiŗmęt piê tãs buõtes. / tas suňs ķiŗmêja ceļmalã, gaĩdija saîmniẽku.*

2. Mirkt (par koku). *tas jaû vaĩs naû liêtaskuôks. viňš tuŗ iļgi ķiŗmêjis taî slapjumã.*

ķiŗmgraûzis, arī ***ķiŗmgraûzis*** subst. **Ķirmis.** *ķiŗmgraûzis i tâc târps. viš izgraûž caũrumiņu – tik liẽlu, cik pac, uň aîs sevis actâ putęklus. tas târps i baļc a męļlu galvu – ķiŗmgraûzis. viš dzîvuô saûsâ kuôkâ, nuôžuvušâ. ka iêklaũsâs pa nakti, varî dziŗdę̂t, ka viš graûž. istabas siênâ, steñderî bija – vęcâ. tag jaû tâdi vaĩs naû. / ka siênâ bî ķiŗmgraûži, varêja dziŗdę̂t, kâ graûž. viš i a męļlu galvu, astuôņâm kãjâm. / ķiŗmgraûži arî iŗ kãpuri, kuôkus graûž. parasti iẽmętas eglêm aîz mizas. / vęcuô skapi sagraûzuši ķiŗmgraûži.*

ķiŗminains, ***-a*** adj., arī ***ķiŗminuots***, ***-a*** divd.; adj. noz. **Tāds, ko izgrauzuši ķirmji.** *tuõ maļku ķiŗmji sagraûzuši – ķiŗminaĩna* [jeb] *ķiŗminuôta.*

ķiřmināt v. **Sabojāt (piemēram, gaļu) – par tārpiem.** *gaļu vaîg iêsâlît kârtîgi, laî nesâk ķiřmināt. ķiřmināt* [ir] *samaîtât.*

ķiřmins, arī ***ķiřmins***, ***ķiřmenis***, ***ķiřmens*** subst. **1. Čūska; zalktis.** *ķĩrmenis, ķĩrmiņš iŕ rāpulis. čūskas parasti saûc paŕ ķĩrminiêm* [jeb] *ķĩrmeniêm, sevišķi gluõdẹnas. / meža daîkti i visi ķĩrmini, kas rāpuô. / čūskas, gluõdẹnas, zaĺkšus saûca paŕ ķîrminiêm. / ja gavẽnî piêgdiênâ tu vedîsi maĺku mājâ, ta visu vasaru zaĺkšu* [jeb] *ķĩrminu piĺla māja. / čūskas saûc pa ķiẽrmeniêm. / ķiẽrmiņš jaû i tas zaĺktis, kas mežâ. mẽs viņu pa ķĩrminu saûcâm. tag teîc zaĺktis. / liẽls ķiřmiņš iêlîda klẽtes apakšâ. / šuôgad sanākuši mājâs puĺku ķiřminu. / es biju luôka kâ ķiŕmiņš.*

2. Ķirmis. *tas kuôks ķiẽrmenu* [jeb] *ķiřminu sagraûsc.*

3. Tārps; cirmenis. *re, gaŕ luôga rũti rāpjas liẽls ķiřmenis! ķiřmenis – târps. / tuõs kâpuôstu târpus mẽs saûcâm pa ķiřmeņiêm.*

4. Nievājošs cilvēka apzīmējums. *ķiẽrmiņš tâc! tas tâ, ka kâdu rāja.*

ķiŕminuots. Sk. *ķ i ŕ m i n a i n s .*

ķiřmis, arī ***ķiŕmis*** subst. **Sīka vabole, kas parasti dzīvo sausā, atmirušā koksnē un to izalo (*Anobium*).** *ķĩrmji* [jeb] *ķĩrmgraûži iŕ tiẽ, kas graûž kuôku, mêbeles, sevišķi bẽrza kuôku. / ķĩrmji iŕ tâdi mazi kukaĩneļi, izgraûž caũrumus nuô viênas viêtas. citreĩz vaŕ dziŕdẹt, kâ graûž, – tâc kluss, tārkšķuôš truôksnis. /* [ar darvu] *smẽrêja siêns* [mājai]*, laî ķiŕmji neệd – tâdi kukaĩņi.*

ķiřmjains, ***-a*** adj. **Tārpains.** *ķiřmaĩns* [ir] *târpuôc. tas âbuôls pa·visaṁ ķiřmaĩns.*

ķiŕsis, arī ***ķiŕšis*** subst. **1. Rožu dzimtas augļu koks ar baltiem ziediem čemuros un sulīgiem augļiem kauleņiem (*Prunus cerasus*).** *šuô paûsari ķiŕsis ziêdêja kâ baĺc. / ka uôgas nāca gatavas, ta jaû puĩkas kâp te ķiŕšuôs.*

2. Šī augļu koka auglis. *kuôkâ vêl viêns ķiŕšis palicis nenuôraûc. / ķiŕši aûg ķeķĩtẽs, pa trîs, četri kuõpã.*

☐ ***leĩšu ķiŕsis*** – skābais ķirsis (koks; auglis). *skâbuôs ķiŕšus saûc paŕ ķezbiẽrêm, vệlâk paŕ leĩšu ķiŕšiêm. tiẽ diẽzgañ ātri iŕ gatavi. uôgas iŕ gaîši saŕkanas.*

ķirurgs, arī ***ķi-urgs*** subst. **Ķirurģijas speciālists.** *tag saûc ķi-uŕks. ta peĺšeris bi. tas i tas griêzêjs.* ✧ ***ķirurga nazis*** – Degremona kalanhoje (*Kalanchoë daigremontiana*). *ķiruŕga nazis* [jeb] *dzîvdzẹmdệtâja i tâc ārstniêcîbas aûks. dikti sula viņām i, tā lapa tâda sulîga. mitruṁs dikti stiprs nuô viņas.*

ķiřvelis subst. **Cirvītis.** *tẽs meklêja, ku palicis gaļas ķiřvelis.*

ķiŕza subst. **Kirza.** *jaûnâkuôs laĩkuôs bi ķiŕzas zâbaki.*

ķiŕzaka, arī ***ķiřzaka***, ***ķiŕzaks***, ***ķiřzaks***, ***ķiřzaĺtis***, ***ķiřzaĺktis*** subst. **Zvīņrāpuļu kārtas dzīvnieks ar iegarenu ķermeni, diviem pāriem īsu kāju un garu asti, kuru aizsargājoties spēj nomest (*Lacerta*).** *ķiŕzaks i tâc tuṁš. ķiŕzaks i platâku vệdẹru. jâ, ķiŕzaks iŕ a tâdu paplatu vệdẹru. viš tâ kâ pẹļệks. / ķiŕzakas, ķiřzaki i tâdas tuṁšâkas. /* četrkājîte [ir] *tâdi mazi ķiřzaki, četrâm kājâm, bet tiẽ nekuôž. / ķiŕzaka gañ brîžiêm kuôž. bet tad ne·kâda slikta kaîte nav aŕ. / mežmalê us cẽrpu saũlê siĺdijâs ķiřzakas. / tiẽ duṁbêrî bî iêziẽmuôjši – ķiẽrzakas. / ķiẽrzaĺtis* [jeb] *ķĩrzaka. / četrkājis* [jeb] *ķiẽrzaĺktis, ķĩrzaĺktis.*

ķīselis subst. **Saldais ēdiens, kas pagatavots (parasti) no augļiem, ogām vai piena un iebiezināts ar cieti.** *citi* [godībās] *deva ķīseļus. / es jaû bêrnîbā ķīseli êdu, maṁma vārîja.* // **No auzām vārīts pabiezs ēdiens; auzu biezputra.** *žũru – tag mẽs saûcaṁ ķīseli – nuô tām pārslâm* [vāra]. */ žũra bî aûzu ķīselis, saûca pa aûzu ķīseli.*

ķisendrāna, arī ***ķiseņdrāna*** subst. **Spilvenmaiss.** *ķiseņdrānas šuva, ku spaĺvas iêlaîst.* // **Spilvendrāna; spilvena pārvalks.** *tuôreĩz jaû tâdas ķiseñdrānas nebi kâ taga. ta vaĩrâk jaû aûda gaĺdaûtus uñ spiĺveņdrānas, tâ us spiĺveņiêm kuô klâja viŕsû – spiĺveņpalagus. / taṁ* [ķisenim] *tâds kâ taga ķiseñdrānas aŕ eĩnzacêm uñ vi·sâdas iššũtas uñ kâdas. bet tuôreĩz tâ nebi. / meîtâm guĺtas taĩsij – vācu guĺtas aŕ aûkstu galu. uñ ta taĩsij ķiseñdrānas. uñ ķiseñdrānâm taĩsij tās eĩnzẹces – cic ẽķelêj, cic iššuva, vi·sâdîgas. / ķiseñdrāna, ku veļ̂k ķiseņiêm. tās nuô piŕkta aûdẹkla, nuô tâda neseliņa. iêšuva kâdu eĩnzeti – tâdu taṁbuõrệtu, paši nuôtaṁbuõrêja. saĩtîtes piêšuva uñ aîssêj ciêt.*

ķisenelis subst. **Neliels spilvens.** *tag tik ķiseņi mazi. pat, ka divi guĺ viênâ guĺtâ, katraṁ savs ķisenelis. agrâk jaû tâdu mazu nebi. ka bi, ta bi viêns pa visu guĺtu.*

ķisenis, arī ***ķiseņs***, ***ķisens*** subst. **1. Spilvens.** *ķiseñs tâc juô mazâks bi. spiĺveņs jaû bi tâc liẽls pa visu tuõ guļu – tâ nuô viênas viêtas malas lidz uõtri viêtas mali. / spiĺveņs bi. tag saûc ķiseņu. / uñ*

tuôreĩz jaû nebî tâdi ķiseņi uz guĽtâm kâ taga. / ka es liẽlâka paliku, ta teîca ķiseni. / bę̂rnu guĽtiņâm bi ķiseníši, tâdi mazi. / ķiseņi tag i. tiẽ i mazâki, liêk divus, trîs. bę̂rnaṁ mas ķisenîtis. / krustûbâs bę̂rnu nesa us ķiseni jeb aîz pẹļę̂kas viĽlaînes.

2. Saku sastāvdaļa – polsterējums saku iekšpusē. *ka silĹkses i liẽls, ta liêk fiĹci apakšâ. tag saûc ķiseni. / piřmâk* [zirgam] *ûzmaûc tuõ ķiseni, laî nespiêž. / riñguõte i tâc ķisenîtis uz* [zirga] *muguru. apakšas daļa taî mîksta.*

3. dem. **Pirksta pēdējās falangas virsma plaukstas daļā; kājas pirksta pēdējās falangas virsma pēdas daļā.** *us tiẽm ķisenīšiêm tās tuĹzas ruônas nuô gṛūta dârba. / ķiseńtīns i apakšâ pę̂dâ, apakš piřksta. ruôkâm ař i ķiseńtīni* [jeb] *spiĹveńtīni. / maṅ tiẽ ķisenîši pazuduši piřkstu galuôs – nuõdiluši, šuvuôt tuõ kažuõku.* // **Spilvenveida izaugums (uz dzīvnieka pēdas), kam nav apmatojuma.** [sunim] *seši nagi kājâm, ta ķiseńtiņš uṅ piẽnadziņš aûkstâk.*

4. Veidojums zirga krūšu apvidū. *kaṁ plati pļęci bi uṅ krûtîs divi tâdi muskulîši, tâdi ķisenîši, tiẽ* [zirgi] *bi labi viĹcêji.*

ķisenšleĩjers. Sk. *ķ i s e ņ š l e ĩ j e r s .*

ķiseņdrāna. Sk. *ķ i s e n d r ā n a .*

ķiseņstûris subst. **Spilvena stūris.** *ka meîtenes sâka iẽt skuõlâ, ta šuva dikti gaĹdaûtus, siênas deķus, ķiseństûrus. taṁbuõrêja ař ķiseństûrus – kâdu puķîti, ruõzîti nuôtaṁbuõrêja.*

ķiseņšleĩjers, arī ***ķisenšleĩjers*** subst. **Spilvena pārklājs.** *us ķiseņiêm ķiseņšleĩjeri bi. tiẽ nuô tâda lupata baĹta, iššũti. maṅ ař veĹ divi gabali ķiseņšleĩjeri. tiẽ i tâ, laî nẹṛędz, ka i nuômuîc tas ķisenis. uṅ ta tâ usklâj viřsû. uṅ ta tâ kuôši tã guĽta isskatijâs. / ķiseńšleĩjeŗs bi. tiẽ bi tâdi izbrudiẽrę̂ti, a špicêm. pa vidu tâdi brudiẽrêjumi, gaŗ malâm špices. / ķiseņšleĩjers aka bi cic. taṁ brudiẽrę̂tas špices lika apkârt. tas bi nuô stipra aûduma.*

ķīsis subst. **Neliela asaru dzimtas saldūdens zivs (*Acerina cernua*).** *ķīši i tâdas maģas zuîtiņas a tâdiêm spicumiêm. tiẽ irâd dikti asi.*

ķiskā adv.; novec. **Kaut kā; nez kā.** *ķiskâ tuŗ bija nuõticis – ziřks issabaĩdijiês, uṅ iẽkrituši grãvî.*

ķiskad, arī ***ķiz·kad***, ***ķizikad***, ***ķizi·kad*** adv.; novec. **Kaut kad; nez kad; kādreiz.** *ķiskad žĩdi nesa cẽperus. / ķizikas kuô ķizikad teîca, ka zeme griẽžuôtiês. / ķiz·kad tas bija – va seṅ?*

ķiskas, arī ***ķiz·kas***, ***ķizikas***, ***ķizi·kas*** pron.; novec. **Kaut kas; nez kas.** *ķiskas teîca, ka nebûšuôt ne·kâda ziêma. / nu ķiskas maṅ te iř aîs tã naga, nu? ķiskas maṅ aîssadũra? / senâk teîca – ķiskas maṅ iêbira acê. / ķiz·kas teîca – tas bi viênmę̂ŗ sarunâ. / ķizi·kas teîca, ka ķizi·kur ęsuôt iêrakta naûda. / ķiskaṁ iêdevu tuõ kamuõlu, bet nu nèaceruôs vaĩs.*

ķiskur, arī ***ķizi·kur***, ***ķiz·kur*** adv.; novec. **Kaut kur; nez kur.** *ķiskuŗ, ķiskad, ķiskas – tâ mana tañte teîca. viņs vęcuma ļaûdis tâ runâja. / ķiz·kuŗ tas bija? / ķiz·kuŗ tã kaŗuôte palika? – tâ vęcã tañte teîca.*

ķists subst. **1. Dzirnavu piltuve, kur ber graudus malšanai.** [dzirnavās] *tâdi liẽli četrkañtîgi kasti bi, uṅ tuŗ pa četri piêci pũri bẽra iêkšâ. ķistu saûca. /* [dzirnavās] *tâc četrkañtîks kuôka ķisc. tuŗ graûdus beř iêkšâ. / ķisc i sudmalâs, ku beř graûdus. nuô ķista biřst akmenî graûdi uṅ maļâs. / tiẽ* [dzirnavu] *akmeņi bi iêtaĩsîti četrkañtîgâ kastâ – ķistâ. griẽzâs tik viřsêjaîs akmeńs.*

2. Kaste (piemēram, lopu pārvadāšanai). *ka cũkas veda pruôjâm, ta sadzina ķistâ. / tas ķisc tâda kaste bi. / iêlika cũku ķistã, ratuõs uṅ veda pruôm. tã iř dẽļu kaste, viênkãrša, šķiřbaĩna tâda.*

ķiškas subst. **Zivju iekšas.** *ķiškas iř tãs, kuô zivêm istĩra. tãs iř zivju iêkšas – zivju ķiškas. /* [vajag] *iššķę̂rst zives, dęsas jaû naû viņâm. ķišks, maṅ rãds, skaîtâs.*

ķita. Sk. *ķ i t e .*

ķitāt. Sk. *ķ i t ē t .*

ķite, arī ***ķita*** subst. **1. Tepe.** *ař ķiti ķitêj. senâk tuõ nevarêj atplę̂st nuõst, cę̂rt a visu kuôku. tag, ãre, putneļi atraûj nuõst. / tuõ ķitu varêja nuôpiřkt. bet varêja pac ař sataĩsît. / luôgus nuô ârpuses a ķiti aîsķitê. / šuôrudeń tuõs luôgus gaṅ vaîdzês nuô jaûna nuôtẹpt ař ķiti. / stiklu piêsmẽrêja a ķitu, laî nekrît ârâ. / pa ziêmu zĩlîtes atrubina nuô luôgiêm ķitu.*

2. lok.; adv. noz. **Alkohola reibumā.** *ka viņš iř kârtîgã ķitẽ, ta jaû tã dũša i dikti liẽla.*

ķitelis subst. **Virsvalks, uzsvārcis.** *ta vĩriêm mañteļi ař tâdi nebi. ta tâdus gaŗus svârkus šuva, nu ta kâ tagat šuj tuõs ķiteļus aku·rãt. kâ tiẽm strâdniêkiêm tuõs ķiteļus* [šuj], *tâdus* [vīriešiem] *tuôreĩz uššuva tâdus gaŗus svârkus. / šuôdiên saûc ķiteli, ku ûzvęĹk viřsû, laî nenuôsmę̂ŗę̂tuôs drẽbes. / baĽtiẽ ķiteļi*

bî maîzes cęptuvês, širči arî tuŕ bija. / skuõlã ka gãja, bę̂rniẽm arî bî ķiteļi. / kuô tu skati manu jaûnuô ķiteli?

ķitēt, arī ***ķitāt*** v. **Tepēt.** *ķite piêķîp – luôgus a tuõ ķitê. / ka luôgus ķitâ, ta piētęp a ķitu tuô rũti piê rãma. / iêlika stiklu uñ ta bî jâķitâ. / bũmeĩstarś nu varês visus luôgus ķitât – pârveda krĩti. / a ķitu ķitâja luôgus. viêna rũte bî issista, dabũja ķitât.*

ķiûkšēt, arī ***ķiûkstēt*** v. **1. Radīt īsas, augstas balss skaņas (par dažiem putniem).** *cãļi ķiûkst, grib ệst. / zuôslệni iētˌ ķiûkšệdami, visi grib ệst. / zuôslệni sâk vẹĺtiês – jaû ķiûkš pa lizdu. apakš liẽlâs gũžas ķiûkš maziê zuôslệni.*

2. Riet smalkā balsī. *vakaruôs suñs ķiûkš – grib tikt iêkšâ. / kuô viņi tuŕ ķiûkš tiẽ suņi! / ķiûkš – tas tâ sîki rej, tâ kâ negribệdamś.*

ķiûkšināt v. **Panākt, ka *ķiukš*.** *bę̂rni mazuô suneli ķiûkšina.*

ķiûkšis subst. **1. Mazs suns.** *suneli pa ķiûkši saûc.*

2. Mazs bērns. *paŕ mazu bę̂rnu teîc – tâc ķiûkšis. tâc ķiûkšis tik bi.*

ķi-urgs. Sk. *ķ i r u r g s .*

ķivālis subst. **1. Liels priekšmets.** *ķivãlis i liẽls traũks. / tã krũza tâc ķivãlis, nevaîg likt uz gaĺdu. / tuõ glãzu nevaŕ izdzệrt uz reĩzu – pa daũdz liẽls ķivãlis. / tâdu liẽlu spañni pataĩsija! kas tâdu ķivãli varês pastiêpt? / nuõpiŕku skapi, bet tâc liẽls ķivãlis iŕ. / nu tas puĩšelis gañ saģêrbiês rẹsns kâ ķivãlis.* // **Neizskatīgs priekšmets.** *ķivãlis i neĩsskatîga liêta, traũks. teîc – nu kas tuŕ kâc isskac, tâc ķivãlis viẽn i. / ķivãlis i kâc nèisskatîks traũks.*

2. Nievājošs cilvēka apzīmējums. *te viš tâc puĩšelis i – va tu viņaṁ kuô pateîksi, va nê, viš ne·maz nejệdz. tâc ķivãlis viš i. nu tas i tâ vaĩrâk pa ciĺvệku, pa luõpu nê. / ķivãlis i tâc izņĩcis, ta ka tâc ķivãlis. viš tâc izņĩcis – ne viš varˌ labi izrunât, ne labi izdziêdât.*

ķīve, arī ***ķīvis*** subst. **Ķīviņš.** *tâda ķīve isnãce gaŕ tuõ âbuôlu kuli. / nu tâc ķīvis isnãca gaŕ tuõ gaļas gabalu!*

ķīvenis subst. **Toveris; kubls.** *apīnītis, gudris vīrs, kuokā kāpa lielīties. kuo līdz tavis gudrumīnis – pats iemirka ķīvenī.* (LFK 1198, 283)

ķivere subst. **Aizsargcepure.** *nuô zaĺdâtiêm tãs ķiveres zinâja. viņiêm visiêm bî ķiveres gaĺvâ. / taga, ka braûc a motociklu, arî vaîg ķiveri.* ✧ ***ietaīsīt ķiveri*** hum. – iedzert alkoholisku dzērienu, lai īslaicīgi rastu šķietamu drosmes un spēka apziņu; piedzerties. *nu tâdu ķiveri tas* [kaimiņš] *iêtaĩsijis, ka knapi varˌ paiẽt.*

ķīvēties v. **Ķildoties.** *tiẽ liẽlâkiê bę̂rni biêži te ķīvẽjas. / bę̂rni ķīvêjâs, viêns suôla uõtraṁ – kâ jemšu kâdu jiķi* [*riķi*]*, ta duõšu kâ âda bjuzd* [*bruzd*]*! / kas mĩlệjâs, tas ķīvệjâs – teîc us ciĺvệkiêm, kaṁ iēraduṁs runâtiês daũdz uñ strīdệtiês. / runci, runci, lādē plinti, peles bę̂rni ķīvējās!* (LFK 1961, 10750)

ķīvīgs, ***-a*** adj. **Ķildīgs.** *ķīvîks – tas tâc nesaticîks ciĺvệks.*

ķīvis. Sk. *ķ ī v e .*

ķīi·vit interj. **Lieto, lai atdarinātu ķīvītes balss skaņas.** *ķīi·vit – tâ tã ķīvite saûc.*

ķīvite, arī ***ķīvita***, ***ķîvita***, ***ķîvite*** subst. **Tārtiņu dzimtas bridējputns, kam ir balts un melns apspalvojums ar zaļganu spīdumu un pagarš, šaurs spalvu cekuls uz galvas; ķīvīte (*Vanellus vanellus*).** *ķīvite i pa zviŕbuli liẽlâka, pa baluôdi mazâka. viņãm garas astes. / ka ķîvitas sâk kliêkt, ta zinâja, ka paûsaris nāks. / ẹzẹŕmalê ķîvita isperêja bę̂rnus. / paûsari līdz a plûdâm atnāk ķîvitas, ķīvitas. tãs dzîvuô ẹzẹrâ. / ķîvitas sâk atklejuôt uz druvu. gaīda vệtru. / cīruļi, ķīvites pa tīruô* [tiek iznīcinātas]*. visi tiẽ* [mazie putniņi] *tiêk piĺnībâ iznĩcinâti. / tã* [sieviete] *jaû tik tâda ķîvite. viš neziñ, kâ tuŕ izrunât.*

ķivulis subst. **Neliels žubīšu dzimtas dziedātājputns ar dzeltenzaļu apspalvojumu un melnu galvas virsu (*Spinus spinus*) (?).** *ķivulis laĩkaṁ us kâdu putnu zîmệjâs. bet es tuõ nezinu. / es tâ nezinu, kas tas iŕ pa putnu. dziŕdệc iŕ – ķivulis.*

ķiz. Sk. *ķ i z u .*

ķizēties v. **Parādīt, klaji izpaust (parasti savas īpašības); izrādīties.** *re, kâ tas suñs sệtâ ķizệjas, kad sveši sanãkuši.*

I*ķizi*. Sk. *ķ i z u .*

II*ķizi* part.; novec. **Diez; nez (?).** *ķizi va tas tâ isnāks, kâ duõmâ.*

ķizikad, arī ***ķizi·kad.*** Sk. *ķ i s k a d .*

ķizikâds pron.; novec. **Kaut kāds; nez kāds.** *ķizikas precệja ķizikâdu meîtu.*

ķizikas, arī ***ķizi·kas***. Sk. *ķ i s k a s*.

ķizi·kur. Sk. *ķ i s k u r*.

ķizināt v. **Kaitināt; ķircināt.** *ķizināt i kaĩtināt. / maza, maza meîtenîte maûcu zeļ̂ta gredzeñtiņu ciêma puĩšus ķizināt. / meîta uzmaûkuse piŗkstâ gręd̦zeņu, ķiziñ puĩšus. / visu vakaru gãja lustîgi, ka puĩši meîtas ķizināja. / ķizināja tuõ bę̂rnu, nedeva tuõ mañtu. ta viñš nebeîdza raûdât. / mañ i, tev nav piĹls maks! ķizu! ķizu! tâ jaû ķizināja. / ņę̂m viš uñ ķizina tuõ manu suni, rãda kaũlu, bet neduôd.*

ķizināties v. **Ķircināties.** *bę̂rni grib ķizinâtiês – rãda, bet neduô.*

ķizīt v. **Kaitināt.** *ķizît – tas tâ kaĩtināt iŗ. / bę̂rni, kaṁ bi iêduõtas buñbas, ķizîja citus – redzi, mañ i, teû naû! / tiẽ liẽlâkiê bę̂rni tuõ mazuô ķizî. / viņi* [tas ir, bērni] *tâ nevarêja satikt, viêns uõtru tâ ķizîja, apsaũkâja.* ✧ ***ķizīt nuo pañckām laũkā*** **(**arī ***ârā*****)** – izsmējīgi, aizskaroši aprunāt. *Miķêlis issmêja tuõ Añnu, bet beîdzuôt aŗ visu Añnas netikumu paņēma paŗ siẽvu uñ vêl bę̂rnu pũrâ līdz. tad nu visi viņu ķizija nuô pañckâm ârâ* [jeb] *laũkâ. / tuõ puĩši ķizîja nuô pañckãm ârã – ęsuõt sliñks, dzeŗ.*

ķiz·kad. Sk. *ķ i s k a d*.

ķiz·kas. Sk. *ķ i s k a s*.

ķiz·kur. Sk. *ķ i s k u r*.

ķizu, arī ***¹ķizi***, ***ķiz*** interj.; parasti atkārtojumā. **Lieto, (kādu) kaitinot.** *ķizu, ķizu – tas tâ pakaĩtina. / ķizu, ķizu! tuõ vajag lępnaṁ tę̂va dêliņaṁ – lępni jûkt, lępni braûkt, netikušu vizināt. / ķizu, ķizu, mãsīna, paraûdi žę̂li pêc jaûnu diênīnu, pêc vaîņadzīna! kaṁ mĩļi runâji aŗ taûtu dę̂lu klētīnas galâ vakarâ vę̂lu? / mañ kaû kas i! ķiz, ķiz! es tev neduôšu! / ka rãda pigu, ta teîc – ķizi!*

ķobelis subst. **Neliels trauks.** *tuŗ tâc ķobelis taî plaûktã! pakaci tuõ!*

ķobis subst. **1. Neliels trauks.** *a ķobi vaŗ iẽsmęĹt ûdeni. / mañ taga veĹ i tâc ķobĩtis, tâc mas traũciņš.*

2. pārn. **Galva; deguns.** *viņi bî tâdi draûgi, bet, ka sastrīdêjâs, ta deva viêns uõtraṁ pa ķobi. / dabũsi pa ķobi – tâ teîca. tas tâ bûtu galva. / tuõ tâ piêdraûdêja – dabũsi pa ķobi! tas bûs pa dęgunu.*

ķoĹĺēt v. **1. Ar lielu apetīti ēst.** *tas puĩka dũšîgi ę̂d, ķoĹĺê. bûs isķoĹĺêjis jaû divus šķĩvus tuõ biêsputru.*

2. Ātri iet. *kas tuŗ ķoĹĺê, tâ mudîgi iēt?*

ķopķis subst. **Neliels ķipis.** *ķopķîtis* [ir] *tâc mas ķipîtis a uôsu. tas kuôka. pasmêla ûdeni, nęst jaû nenesa. nu uõtrtik liẽls kâ tas litaŗs.*

ķudelis, arī ***ķudele*** subst. **Neliels vads ēsmas zivju zvejai.** *ta mumṩ tâc zvejas rîks –* [ar to zvejo,] *kuô kabinât uz ûdâm. mazâs zivtiņas zvejuôt* [gāja]. *ķudelis* [sauca]. */ ķudelis i, ku tãs stiñtes vę̂lk priêkš ûdu kabinâšanas. tâc mas vadutelis. katrâ pusê tâdi spârni uñ vidû tâda kule, ku tãs zivteles sakrâjas, tâ kâ viņs nevaŗ islîst. / tad iẽbraûca jũrâ a tâdu mazu laĩviņu. viêns tuŗ krañtâ tuõ viŗvi. uñ trîs zveînieêki iẽt jũrâ uñ męt tuõ ķudeli. viš iêiẽt ap kilometru jũrâ. uñ ta vę̂lk krastâ. uñ ta taî kulê tãs visas mazâs ziûtiņas saiẽt, kas peĹd pa pusûdeni. / taṁ ķudelim tã kule nuô drẽbes. tas tãm tubêm priêkš strikta* [jeb] *ę̂smas. / ķudeli veĹ taga vę̂lk. sazvejuô a ķudeli mazas tubîtes. tãs uskubina uz ûdâm uñ zvejuô plekstes, męñcus, zušus.*

ķuĩdīt, arī ***ķuîdīt***, ***ķuĩdāt*** v. **1. Panākt, ka (kāds, parasti negribīgi) aiziet, aizbrauc, ko dara.** *tas vĩrs bi tâc ķuĩdâms. viņu mûžîgi bi jâisķuĩda piê dârba. / nuô rîta bî jâķuîda tiẽ bę̂rni us skuõlu. / viñš jaû jâķuĩdâ, i tâc ķuĩdâjaṁs, pac ne·kã negrib darît.*

2. Dot. *nevarêja spę̂t tiẽm bę̂rniêm paķuĩdât tãs pastalas, ātri nuôplêsa. ķuĩdât i duôt.*

ķuĩdīties, arī ***ķuîdīties*** v. **Gatavoties (piemēram, ceļam).** *ķuĩdîtiês i taĩsîtiês kaût kuŗ ceļâ. / visu rîtu ķuîdîjuôs iēt piê kaĩmiņa. / vaîdzês sâkt ķuĩdîtiês uz mãju.*

ķuîsīt v. **Ātri iet.** *ķuîsît iŗ ātri iēt. / mazaîs puĩšelis tâ ķuîsî, ka es tikkuô tiêku līdz.*

ķuķis subst. **Korpulents, resns cilvēks; cilvēks ar tuklu seju.** *ķuķis i ręsns ciĹvę̂ks. tas tâ nuôêdiês, nuôbaruôjiês. / tas nuôêdiês tâc ķuķis nuô vaîga. nu ręsns gañ! / ķuķis i a ręsnu ģĩmi.*

ķũlis subst. **1. Neliela siena kaudzīte.** [siena] *ķũlis i apaĹš. ķũlis i trîs četri klêpji cic us citu. / tâdu mitru siênu, slapju sakraũ ķũlîšuôs, laî viš žûst. tâdâs mazâs čupiņâs. liẽlâkus pa ķũļiêm saûc. ķũlis i tâc apaļîks, tãs gubiņas tâdas garęnas. / ķũlis aka iŗ, ka siêns sakraũc mazuôs daũdzumuôs – viêns klêpis uz uõtru, apaļa kaûdzîte. /* [siena] *gubas tâdas garęnas. tuõs mazuôs saûc ķũlîši. / sameta* [siena] *kaûdzi. sakŗaũ ķũlîšus.*

2. Priekšējais šķēlums vīriešu biksēm. *bikšu ķīlis tag teîc. ta* [senāk] *teîca ķũlis. / tâdi vęci ciĹvę̂ki brîžaṁ netaĩsa tuõ ķũli ciêt. tiẽ piŗksti tâdi neveĩkli.*

3. niev. **Neizdarīgs cilvēks; cilvēks ar nepietiekami attīstītu prātu.** *teîca arî uz nèizdarîgu cilvę̂ku – tas tik tâc ķũlis viẽ i! / tas nu gañ i ķũlis – nemâk ne ã, ne bẽ. / ķũlis irî muļ̂ķis. / ķũlis i tâc cilvę̂ks – viš ne·kuô nerunâ, viš tik iẽt uñ pac a sevi. ta ka tâc ķũlis iẽt.*

ķuĵ̂kšis subst. **Nesapratīgs cilvēks.** *tas tâc ķuĵ̂kšis, nesapratîks. tuõ nevarî piê dârba ję̃mt.*

ķuĵ̃lāt v. **Pavirši darīt (ko), strādāt.** *ķuĵ̃lât i tâ nevĩžîgi kuô darît.*

ķuĵ̃mis subst. **Trauks (parasti koka, ar ko nes, piemēram, lopiem miltus, pasmeļ (ko), kur ieber (ko)).** *ķuĵ̃mis bi kuôka traũks. mãte atnesa ķuĵ̃mî miĵ̃tus nuô klẽtes, kuô cũkãm piêbę̃rt. / zirĝiêm nę̃s a ķuĵ̃mi nuô klẽc miĵ̃tus. / tâds miĵ̃tus nę̃s luõpiêm a ķuĵ̃mîti. tas tâc kuôka traũciņš i. i liẽlâks uñ mazâks. / teļu dzĩrdij a tuõ ķipi, a tuõ ķuĵ̃mi. / ej pajemî tuõ ķuĵ̃mi uz žuôga rãceņus iêsviêst! / parasti jaû viņu neliêtuôj. viš nuôbę̃rsc baĵ̃c bi, uz žuôga ûzlikc. nu ta, ka cita ne·kã nav, paję̃m tuõ ķuĵ̃mi. / ķuĵ̃mis bi, ku sabira uôgles, pę̃ļ̂ni nuô skala. / ķipis i tâc traũks, kuô pasmeļ̂. viņu saûc ķipi uñ ķuĵ̃mi. / pakac mañ tuõ suņa ķuĵ̃mi!*

ķuĵ̂s, ***-a*** adj. **Strups; truls; neass.** *ķuĵ̂s i strups* [jeb] *ķups. / savi liẽli drãni mañ tâda ķula adata. vaîdzę̂tu uzvĩlât, nevarî iêdurt. / taî ķuli adati i maza ace. / tas nazis tâc ķuĵ̂s – nevarî iẽgriêst.*

[I]*ķuļ̂ķēt* v. **Pīpēt.** *tabâku jaû aûdzêja, bî visâdas šķiras. ta jaû ķuļ̂ķêja. / nu gañ varî vĩri ķuļ̂ķę̂t tuõ tabãku.*

[II]*ķuļ̂ķēt* v. **Panākt, ka (kāds) virzās (kur), dara (ko).** *viñš i stumĵamš uñ grûžamš, tâc ķuļ̂ķêjamš.*

[I]*ķuļ̂ķis*, arī **[I]*ķuļ̃ķis*** subst. **Pīpe.** *ķuļ̂ķis i pīpa. / viņamî tas ķuļ̂ķis nuô mutes ne-iziẽt. kâ viênu beîdz, tâ uõtru sâk. / va tu nesviêdîsi tuõ ķuļ̂ķi laũkâ uñ nebeîksi smirdinât tik nelabu tabâku!*

[II]*ķuļ̂ķis*, arī **[II]*ķuļ̃ķis*** subst. **Neveikls, neattapīgs cilvēks.** *tas tâc ķuļ̃ķis vĩrs, tuõ nevarî ję̃mt piê darba. / tas vĩrs tâc neapsviêdîks, tâc ķuļ̂ķis, knapi kust. viñš i stumĵamš uñ grûžamš.*

ķuôbis subst. **Deguns.** *paglabâ savu ķuôbi, ka tumsâ ejuõt nenuôlaûž!*

ķuõcelis, arī ***ķuõčelis*** subst. **Neliels grozs.** *ta jaû nuô vicĩtẽm tâdus ķuõceļus pina. tuõs saûca rãceņu ķuõcis. ta jaû nuô skaliêm nepina. / ķuõceļus pina. / nuô* [lazdas] *luõksnes varî kâdus ķuõčeļus ispît. bet tas jaû jâtaĩsa taî mizlûpî, ka slapja vę̂l. / kamî bi kâda kule, tamî bi kule, kamî aka ķuõcelis. / tuõ ķezbiẽru šuôgad puĵ̂ku. piẽlasiju ķuõceli ãtri piĵ̃lu.*

ķuõcis, retāk ***ķuõcs*** subst. **Grozs (parasti pīts).** *ķuõči jaû bi puĵ̂ku. rãceņu ķuõči uñ uôgu ķuõči aka. rãceņu ķuõči bi apaļi, uôgu ķuõči garęni. / ķuõči bi visâdi. tag tik pa kũrviêm saûc, pa gruôziêm. tuôreĩz jaû ne·maz citâdi nesaûca kâ ķuõcis. ķuõcis paliêk ķuõcis. tâdi paši pîti nuô skaliêm. / tâdi ķuõči bi ispîti nuô tâdiêm skaliêm. nu turî lika tãs pakulas iêkšâ. / nuô priẽdes stumbra labi skalus plę̂st priêkš ķuõcu pîšanas. / pina četrkañtîgus ķuõcus priêkš rãceņiêm uñ gaŗęnus priêkš vešas liẽpâjniêkiêm. / tiẽm* [*namelniekiem*] *visiêm bi kâc amac.* [bija] *ķuõcu pinẽji, mũrniêki, skruõdeŗi. / nuõliêk ûdu ķuõcus. uñ tad piê ķuõca aka ję̃m tãs makšeres uñ* [ēsmu] *kabiñ vîrsû, uñ liêk aka us tuô ûdu ķuõci. / senâk nesa tuõ ķuõci uz galv̂u nuô mãjs lidz laĩvaî. a ratiêm arî veda. / taga jaû tâdu ķuõču ne i, ne kâ nê. taga knapi tik rãceņu ķuõci ka tu vari dabũt nuô skala ispîtu. / pajemî viênu âbuôlu nuô tã ķuõca! / pilli ķuoči baltas vilnas.* (RMM 133216, 100)

ķuõčelis. Sk. *ķ u õ c e l i s .*

ķuõčveîdīgs, ***-a*** adj. **Tāds, kam ir groza veids (piemēram, par žoga pinumu).** *sadzina miêtus uñ* [žogus] *pina tâ kâ ķuõčveîdîgus, tâ viênâdi, uõtrâdi.*

ķuõlēt v. **1. Skriet; ātri iet.** *jãsteîdz ķuõlę̂t tik mãjâs! / cik tu vêl ãtri vari ķuõlę̂t! / tiẽ bę̂rni tik ãtri ķuõlê us tuõ skuõlu. / tas zaķis muka, uñ tas suñs tâ ķuõlêja pakaļ̂!*

2. Ar lielu apetīti ēst. *tãs cũkas braŋ̂gi sâkušas ķuõlę̂t tuõs rãceņus.*

3. Lobīt (piemēram, pupas). *uz Rucavas pusi vaĩrâk pupas ķuõlêja – izluôbîja. / bę̂rni arî lîdzêja ķuõlę̂t pupas. es kâds trîs diêns ķuõlêju.*

ķuôsīt v. **1. Skriet.** *atnãca tiẽ kaĩmiņu bę̂rni, uñ ta te visi ķuôsîja pa tuõ sę̃tu. / redz, cik ãtri tiẽ bę̂rni varî ķuôsît! ne·maz naû piẽkususi. / tas puĩšelis tâ ķuôsija, ka nevarêju viņu panãkt.*

2. Ēst. *liẽlaîs puĩka puĵ̂ku varî ķuôsît, spẽ tig duôt.*

ķuôst, arī ***ķuôzt*** v. **Ātri iet; skriet.** *tiẽ bę̂rni jaû lę̂ni nemâk iẽt, viņi jaû tâ muñdri ķuôš. es netiêku līdz. / vaîdzês ķuôst mãjâs. / ķuôz nu uz mãju!*

ķupaûse, arī ***ķupe*** subst. **Aita ar īsām ausīm; tāda (aita), kam ir īsas ausis.** *ķupaûse i tã aîta a îsâm aûsîm. / ķupaûsêm mazas, mazas tãs aûsîtes. / aîtas bija ķupaûses uñ gaŗaûses. / ķupe i ave a îsâm aûsîm. ķupeî labi pàaûg ję̃ri. / ķupaûse* [jeb] *ķupîte – tã bi* [aita ar] *mazâm aûsîm.*

ķupķēzis subst. **Galerts.** *ķupķẽzi* [sauca], *galeri taga saûc.*

ķups, ***-a*** adj. **Strups; truls; neass.** *lâpsta, ârkla lemeši vaŕ bût ķupi, nevaŕ iẽdûrt. vaîg ũzasinât tiẽ gali. / dziŕkles Gruõbiņâ nuôpiŕku. tãm vęcâm tiẽ gali tâdi ķupi – tiẽ nav spici. / nazis pa·visam̂ ķups. / tas ĩlę̂ns i ķups, nevaŕ izduŕt âdi caũri. / zĩmul̂s a paliêk ķups, ka tu nuõraksti. / ķups dęguńs iŕ aŕ. tam̂ puĩšelim̂ tâc ķups dęguńs.* // **Īss.** *aîtas bi gaŗâm aûsêm uń ķupâm aûsêm, gaŗâm astêm uń îsâm astêm.*

ķupsis subst. **Neidentificēts trauks.** *ķupsi plĩtê iêliêk, kuŕ ûdeńc sil̃st.*

ķuŕka subst. **1. Pīpe.** *va tu savâksi tuõ savu ķuŕku! stãv uz gal̂du.*

2. Schimpfname für die Nase (deguna iesauka). (EH I 708)

ķuŕkstēt, arī ***ķuŕkstēt*** v. **Radīt raksturīgas balss skaņas (par vistu).** *vistas ķũrkst uń klędzina. viņas ķũrkst, ka ę̂st grib. / citreĩz tã viêna vista laktã liên citãm viŕsũ. ta viņ̂s ķuŕkst.*

ķuŕķēt v. **Pīpēt.** *viń̂š tuõ pĩpu ķuŕķêja caũru diênu.*

[I]***ķuŕķis*** subst. **1. Pīpe.** *vęcaîmtę̃vam̂ tas ķuŕķis saplîsa.*

2. Deguns. *ķuŕķis i dęguńs. puĩkas suôla cic citam̂ pa ķuŕķi saduôt. / saduô pa ķuŕķi. mań kaûtiês bi baîl. / nebâz tuõ ķuŕķi, kuŕ nevaîg! / dabũsi pa ķuŕķi, ja tu maĩsîsiês tiẽm liẽliẽm puĩkãm pa kãjãm.* // **Ein runder Knüppel** (apaļa nūja): *dęguns kâ ķuŕķis.* (EH I 708)

3. Nievājošs cilvēka apzīmējums. *ak tu ķuŕķis tâc! neklaũsîsi!* // **Ein hässlicher Mensch** (neglīts cilvēks). (EH I 708)

[II]***ķuŕķis*** subst. **Cietums; slēgta telpa.** *tas puĩsis bî abzadziês uń dabũja ķuŕķi. / tevi iêliks ķuŕķî! mam̃ma jâklaũsa.* [Saka bērnam.]

ķusis, arī ***ķuzis*** subst. **1. Biezs ēdiens.** *ka isnãca dikti biês kâc êdiêns, ta tuõ teîc pa ķusi.*

2. Korpulents, resns cilvēks; resns dzīvnieks. *nuôbaruôjiês ta kâ ķusis ręsniêm vaîgiêm. / tas nu gań nuôêdiês ręsns kâ ķuzis. / tas* [sivēns] *nu bûs ritîks ķusis – gruñtîgi ę̂d, jęmas svarã.*

3. Mīlināms bērna apzīmējums. *ķusis bî tâc mĩļvârdiņ̂š – paŕ mazu bę̂rnu. / nu jaû kriẽtns ķusis tas mazaîs brãlis izaûdzis. / tuõ mazuô ķusi nevarêja aĩzmidzît.*

ķusīt v. **Staigāt (parasti neveikli).** *tas mazaîs sâk ķusît, nu jaû iŕ us kãjãm. / nu jaû sâk ķusît mazaîs, visu laĩku rãpâja. nu piêturâs uń sâk ķusît.*

ķutka subst. **Paliela, neizskatīga laiva.** *ķutka tâda laĩva aŕ bi. aŕ ķutku iêgãj ęzęrâ. / ķutka i tâda kañtîga, nefoŕmîga laĩvele. te senâk a tâdu ķutku iêgãja jũrâ aŕ.*

ķuzis. Sk. *ķ u s i s .*